

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№ 11, 2023

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 11, 2023**

**Заснований у 2021 році у Вінницькому національному
аграрному університеті під назвою «Управління,
адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення» на
засіданні Вченої ради університету**

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, доцент **Лутковська С.М.**

Заступники головного редактора:

доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.**;
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.**

Члени редакційної колегії:

доктор економічних наук, доцент **Польова О.Л.**;
доктор економічних наук, доцент **Підвальна О.Г.**;
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.**;
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Березюк С.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мазур К.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.**;
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.**

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**

Сайт журналу: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, електронна адреса:

uap_vnau@ukr.net

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 11, 2023

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title
"Management, Administration and Law: Problems, Trends,
Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:
Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:
Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.
Deputy Editors-in-Chief:

Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**

Members of the Editorial Board:
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Polova O.;**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Pidvalna O.;**
Doctor of Economics Sciences, Professor **Kolyadenko S.;**
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Berezyuk S.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mazur K.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008,**
tel. 0432-46-50-17

Web site of the Journal: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>,** e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць**

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол №5 від 24 жовтня 2023 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку Формат
60x84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. Ар. 50,8.

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
Articles by specialties are accepted for publication:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the
Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University,
Protocol №5 from 24 October 2023

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing
Format 60x84/8.
Offset paper. Offset printing. Mind.
Printing. Ark. 50,1

Printed at
LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and Distributors of Publishing
Products DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ

А. БАБІНСЬКА. СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ	15
О. БОРБУЛЯК. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЗНОСУ ТА АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ	21
А. ВАСИЛИНА. ЗМІНИ В ОПОДАТКУВАННІ В ПЕРІОД ВІЙНИ	27
К. ВИННИК. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ	32
Ю. ГАРМІДЕР. ПОДАТОК НА НЕРУХОМЕ МАЙНО, ВІДМІННЕ ВІД ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СПРАВЛЯННЯ	38
В. ГОРБАТЮК. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	43
А. ГУЦУ. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	49
Д. ЗАПОРОЖЕЦЬ. ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРАЦІВНИКІВ ДПС	56
В. КАЧУР. ОЦІНКА ВИРОБНИЧОГО ТА ФІНАНСОВОГО ЛЕВЕРИДЖУ	62
В. КНЯЗЬКА. ОБЛІК ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ	68
Л. КОЗЛОВСЬКА. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	74
К. В. КОРНІЮК. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ	81
Д. КОШЕЛЬ. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.	89
К. ЛИМАНЮК. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА	96
В. МАРТИНЕЦЬ. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА	103
І. МОВЧАН. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ	107

ПІДПРИЄМСТВА

І. ПРОГ. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ УКРАЇНИ	114
А. РУБАН. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ	120
Д. ТКАЧ. БІЗНЕС В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	125
О. ХАЛАМЕНДИК. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПІДПРИЄМСТВА : СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ВПЛИВ НА ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ	131
І. ШЕЛЕПАЛО. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА	137

НАПРЯМ 2. РОЗВИТОК ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В. БАЛАЛАСВА. БЮДЖЕТ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ДЕФІЦИТ	144
І. БІЛИК. РИНОК СТРАХУВАННЯ: ЙОГО СТАН І АНАЛІЗ НАДАНИХ ПОСЛУГ	148
А. БОНДАР. СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОГАШЕННЯ	153
В. БУЯЛЬСЬКА. СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ПІД ЧАС ВІЙНИ	159
Р. ГАБЧАК. СТАН ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ РЕГІОНУ ВІЙНИ	165
А. ГЛУШКО. БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ШЛЯХИ ВИРШЕННЯ	170
К. ГРАБІВСЬКА. ОРГАНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ	176
Д. ДЕШЕВА. ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	182
А. ДОВГАЛЮК. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	188
Д. ЖОВНЕРУК. АДАПТАЦІЯ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	193
Ж. ІВАНЦОВА. ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ РУХУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ	198
О. КАЩУК. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	206

ПІДПРИЄМСТВА

- В. КІРЗИК.** СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ 211
- Л. КОВТУН.** ДОВГОСТРОКОВІ ТА КОРОТКОСТРОКОВІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА 216
- Л. КОЗЛОВСЬКА.** СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІГРАФІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ 222
- О. КОЧМАРУК.** ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА СПЛАТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ 227
- В. ЛАЙТАРЕНКО.** ЛІКВІДНІСТЬ ТА ПРИБУТКОВІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 231
- О. ЛУЖАНСЬКА.** РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 238
- Я. МЕЛЬНИК.** ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ 244
- В. НЕЧИПОРУК.** СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ І ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 249
- С. ОВЧАРЕНКО.** ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 254
- О. ПАЛАМАРЧУК.** ОПТИМІЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ 258
- С. ПРІМАК.** АНАЛІЗ ДЕФЦИТІВ ДЕРЖБЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 264
- М. РАТУШНИЙ.** ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ 271
- Д. СИЧЕВ.** ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМСТ. 274
- В. СОКОЛОВСЬКА.** ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ В СИСТЕМІ МОНЕТАРНОГО УПРАВЛІННЯ 279
- К. ХОМИЧ.** МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА НБУ СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ 284
- М. ЧОРНА.** БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СТАН ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ 289
- А. ШИНКАРЕНКО.** СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ 296

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ 303

Д. АНТОНОВА. ІННОВАЦІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТАРТАПАХ: ЯК СТВОРИТИ УСПІШНИЙ БІЗНЕС 303

А. БОЛЮХ. ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В СІЛЬСЬКОМУ ТА РІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ 308

М. ГАЮК. РОЛЬ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ВЕРСІЯМИ У ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 313

О. ЄЛІЗАРОВ. СТВОРЕННЯ АЛГОРИТМУ НА ОСНОВІ КВАНТОВОЇ ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ТРЕНУВАННЯ НЕЙРОНИХ МЕРЕЖ 318

О. ІВАНОВ. СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ЛЕНДІНГ-СТОРІНКИ З ВИСОКОЮ КОНВЕРСІЄЮ 322

І. КУЗЬ. ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА ПРОЦЕС ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 329

Ю. ЛАНОВЕНКО. РОЛЬ UML ДІАГРАМ У ПРОЄКТУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ 334

Д. ОНОПРІЄНКО. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 341

С. СОЛОНІНКО. ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДРОНІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ЗБІЛЬШЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ЗМЕНШЕННЯ ВИТРАТ 347

М. ТЕРЬОХІНА. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХНІЙ РОЗВИТОК 353

В. ТИМОЩУК. РЕГРЕСІЙНА МОДЕЛЬ НАРОДЖУВАНOSTІ МОЛДОВИ НА ОСНОВІ ГОЛОВНОГО ІНДИКАТОРУ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ 361

К. ФЕДОРОВА. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ: СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ 368

А. ФЛІНТАР. ФОРМУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: ВІТЧИЗНЯНА ТА ЗАКОРДОННА ПРАКТИКА 374

І. ШАРКО. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ 381

Д. ЩЕРБИНА. УКРАЇНСЬКИЙ РИНОК ПРАЦІ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ 386

В. ЯНИШИН. ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 394

НАПРЯМ 4. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА ТА ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ІННОВАЦІЇ 399

А. БАЙДАК. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА 399

Є. БАРАНОВСЬКА. СТАН ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 406

Т. ВЕСЕЛЬСЬКА. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЕМ 411

К. ВИННИК. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРИЗОВИХ УМОВАХ 416

Ю. ГОЛУБ. ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГІСТИКИ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ 422

А. ГОРОБЕЦЬ. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ КРАФТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ 428

І. ЗАБОЛОТНИЙ. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 434

А. КАСЬКО. УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ 439

Д. КРАВЕЦЬ. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ГОТЕЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ 444

О. РОМАНОВСЬКА. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ 449

В. ТИМЧУК. ОСНОВНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СФЕРУ ТУРИЗМУ 454

С. ХИТРИК. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 461

Л. ШВЕЦЬ. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯК ФАКТОР ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЇХ РОЗВИТКУ 467

О. ШЕКЕТЕРА. ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС В СУЧАСНИХ УМОВАХ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ 474

С. ШОЛОХОВА. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ 479

ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА
Я. ЮХИМЧУК. ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НА 484
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.
О. ЮЩУК. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО 491
ВОЛОНТЕРСТВА.

***НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В 497
ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА***

A. BONDURIVSKA. SOIL QUALITY MANAGEMENT: THEORETICAL 497
ASPECT
В. БУЯЛЬСЬКА. СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА 504
В. ВЕЛИЧКО. МЕНЕДЖМЕНТ: ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ, ВИДИ 509
О. ВОРОШИЛОВИЧ. ПРОБЛЕМ РЕЙДЕРСТВА В АГРАРНОМУ 515
БІЗНЕСІ УКРАЇНИ
У. VOLOSHYNA. MANAGEMENT OF WATER RESOURCES IN 521
UKRAINE AND THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION
М. ГАБРИК. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО 527
ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ
М. ГАБРИК. ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ 532
С. ГАБРУК. ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ 540
НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ
Т. ГАВРИЛЮК. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ 544
УПРАВЛІННЯ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
О. ГОДА. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ КОМЕРЦІЙНИХ 548
ПЕРЕГОВОРІВ
Я. ГУСАК. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 553
N. DAVYDENKO. EFFICIENCY OF THE USE OF ELECTRIC VEHICLES 558
IN THE CONTEXT OF PRESERVING THE ENVIRONMENT
Л. ЗІУЗЬКО. РОЗВИТОК АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ 563
ВОЄННОГО СТАНУ
Б. КОЛІЖУК. ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ 569
РІШЕНЬ: КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ТА СТРАТЕГІЇ
В. КОЗАЧЕНКО. ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ 573
У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ
О. КІТ. MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL SAFETY IN UKRAINE: 579
THEORETICAL ASPECT

Г. КІЩУК. УПРАВЛІННЯ В АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ СФЕРІ ҐРУНТІВ	584
І. КОВАЛЬ. ПРОБЛЕМИ ЕКСПОРТУ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	587
М. КОЛОМІЄЦЬ. АНТИКРИЗОВІ ІНСТРУМЕНТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	592
<i>НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ</i>	600
Є. АНДРОНЮК. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ У БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ В ВОЄННІЙ ДІЇ ТА РОЛЬ	600
Д. АНДРОЩУК. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЖІНОК	604
Н. БЛІИК. ДОГОВІРНІ ЗАСАДИ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	610
В. БОНДАРУК. САНАЦІЯ БОРЖНИКА ЯК СУДОВА ПРОЦЕДУРА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	614
В. БОНДАРУК. ЦИВІЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ НЕОБҐРУНТОВАНИХ АКТИВІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	618
Л. БОНДАРЧУК. НЕТРАЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	624
А. БУГА. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В МОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	631
А. БУРЛАЧЕНКО. КІБЕРЗЛОЧИНИ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА: БОРОТЬБА З КОМП'ЮТЕРНИМИ ЗЛОЧИНАМИ І КІБЕРАТАКАМИ	637
К. ВЕРНИГОРОВА. ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	641
К. ВЕРНИГОРОВА ЛІЦЕНЗІЙНІ ДОГОВОРИ НА ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВИХ, ЛІТЕРАТУРНИХ І ХУДОЖНІХ ТВОРІВ	644
К. ВЕРНИГОРОВА. ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПРАЦІВНИКАМИ МСЕК	650
І. ГАЙДАЙ. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	656
І. ГЛАДЧУК. ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ ТА МІГРАНТІВ: ПРАВА, ОBOB'ЯЗКИ ТА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ	663
А. ГЛУШКО. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ	668

А. ГЛУШКО. СТАН ТА ПРОБЛЕМА ПЛАГІАТУ НА ЗАГАЛЬНОМУ РІВНІ	671
А. ГНАТЮК. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ОСІБ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ	676
В. ГОНЧАРЕНКО. НАЛЕЖНА ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДУ	679
В. ГОНЧАРЕНКО. СПОСОБИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ	683
В. ГОРКУН. ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ	689
Т. ГРИВНЮК. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	694
І. ГУШЕВАТА. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІЛІСНОГО МАЙНОВОГО КОМПЛЕКСУ	700
І. ГУШЕВАТА. ПРОЯВИ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ	705
А. ДАНИЛЮК. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	709
А. ДАНИЛЮК. ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КІБЕРБУЛІНГУ В УКРАЇНІ	715
В. ДАНЧЕВСЬКА. ДОГОВІРНІ ЗАСАДИ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	721
М. ДОБРОВ. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ООН	727
М. ДОБРОВ. СУЧАСНІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ В УКРАЇНІ	734
С. ІВАШКОВСЬКА. КОРУПЦІЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ПЕРЕШКОДА ДЛЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ	740
В. КІЗЛИК. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЗАХИСТ ДАНИХ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	745
В. КІЗЛИК. КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ЗА СУЧАСНИМИ КРИТЕРІЯМИ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА	750
В. КІЗЛИК. ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ	755
А. КОВАЛЬ. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО	762

САМОВРЯДУВАННЯ

А. КОЗЛОВСЬКА. ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЗА УМОВ ДІЇ 767
ВОЄННОГО СТАНУ

А. КОЗЛОВСЬКА. ФЕНОМЕН КОРУПЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ 774
РЕАЛІЗУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДІЇ
ВОЄННОГО СТАНУ

Ю. КРИЖАНОВСЬКА. СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ 783
ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО 786
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ
АГРОБІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ. ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ 794
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО В ПЕРІОД ВОЄННОГО
СТАНУ

І. КУЧЕРУК. КОРУПЦІЙНА СИСТЕМА У ВЛК ТА КОМПЛЕКСНІ 802
ЗМІНИ ДЛЯ ЗРУЧНОСТІ ТА УНИКНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

І. КУЧЕРУК. ТОВАРНІ ЗНАКИ І БРЕНДИ: ЗАХИСТ ТОВАРНИХ 807
ЗНАКІВ І БРЕНДІВ, РЕЄСТРАЦІЯ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА НИХ

Ю. ЛІЩУК. ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА 812
ЙОГО СТРУКТУРА

Ю. ЛІЩУК. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА 819
ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Д. МАЛЮГА. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ 825
НА ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

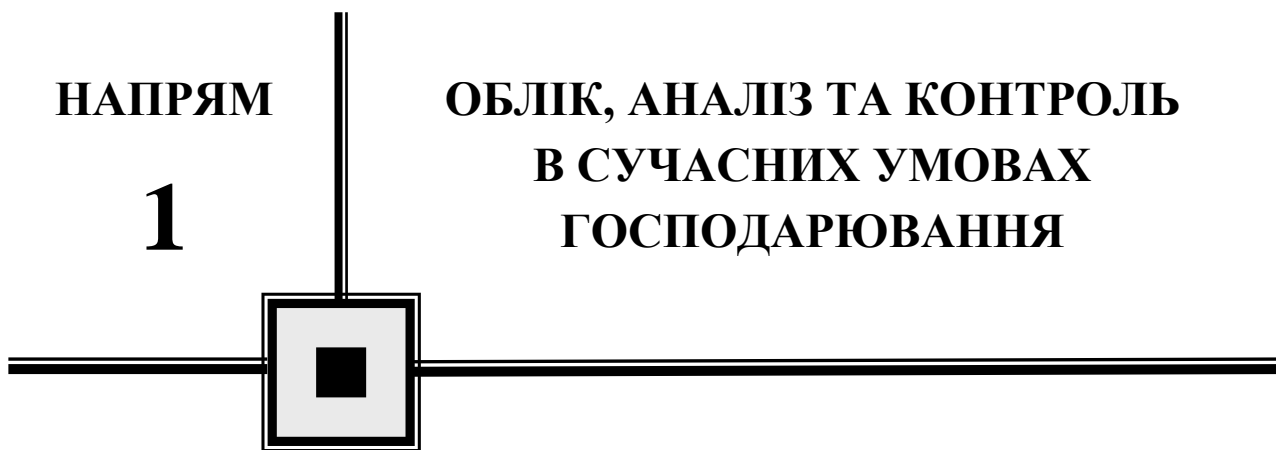
Д. МАЛЮГА. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ 830
ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

А. МАЛЮСЬКА. КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО- 837
ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ

НАПРЯМ

1

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анна БАБІНСЬКА*,
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ

***Анотація.** У статті проаналізовано сутність обліково-аналітичного забезпечення виробничого планування як складової частини системи інформаційного забезпечення управління підприємством. Визначено зміст інформаційної бази планування та її складові. Встановлено вплив обліково-аналітичного забезпечення на дієвість виробничого планування. Обґрунтовано доцільність застосування контролю виконання плану. Акцентовано увагу на єдності систем аналізу, обліку та контролю, що упорядковує інформацію, яка в свою чергу координує напрямки виробничого розвитку підприємства, узагальнює ефективність реалізації оперативно-тактичних та стратегічних управлінських рішень.*

***Abstract.** The article analyzes the essence of accounting and analytical support for production planning as a component of the system of information support for enterprise management. The content of the planning information base and its components have been determined. The impact of accounting and analytical support on the effectiveness of production planning has been established. Justify the application of plan execution control. Attention is focused on the unity of analysis,*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування факультету обліку, фінансів та аудиту ВНАУ – Наталія ПРАВДІЮК

accounting and control systems, which organizes information, which in turn coordinates the directions of the enterprise's production development, summarizes the effectiveness of operational-tactical and strategic management decisions.

Вступ. Система планування сучасного підприємства є життєтворчою артерією фінансово-економічного організму, який відповідає за внутрішню структурну гармонійність, цілісність та узгодженість апарату керування, а також стійкий розвиток в умовах конкурентного середовища [1].

З метою забезпечення повної узгодженості дій всіх структурних підрозділів в часі, забезпечення їхньої виробничої пропорційності, постійного відстеження можливих збоїв узгодженого ритму виробництва і можливості мати змогу виправити недоліки, якщо на якійсь ділянці встановлений ритм буде порушений, кожна служба повинна погоджувати дії з усіма підрозділами підприємства. Ця узгодженість формується у процесі виконання важливої функції управління, яка називається виробничим плануванням [2].

Вирішення розширених поставлених управлінських завдань має забезпечувати управлінський облік, який на вітчизняних підприємствах маніпулює різноманітною інформацією. Одним із логічним підходом до ефективного процесу формування та передачі інформації для потреб управління підприємством має стати взаємозв'язок із поетапним підходом проведення планування [3].

Виклад основного матеріалу. Процес управління – це процес координації діяльності підприємства. У дещо ширшому понятті управління підприємством можна розглядати як процес формування планів (цілей) та досягнення цих цілей шляхом координування та регулювання його діяльності. Система управління включає різні рівні, на яких і здійснюється процес управління.

З навчальної літератури відомо, що особливості здійснення планової діяльності і зміст планів багато в чому визначаються характером організаційної структури в організації, стилем керівництва, професіоналізмом та суб'єктивними чинниками, на які орієнтується особа, що приймає управлінські рішення. Усе це визначає різноманітність видів планування, що можуть бути класифіковані за часовою орієнтацією, за методом організації процесу планування, за обов'язковістю планових рішень, за тривалістю планового періоду та ін. [4].

Управлінська інформація має формуватися, виходячи із порівняння планових і фактичних показників. У цьому випадку важливим є встановлення масштабу та глибини інформаційних потоків забезпечення аналітичних даних підприємства. З іншого постає потреба в інформаційному забезпеченні коректувальних дій щодо встановлених відхилень від плану, кроків для здійснення контролю, якщо фактична ефективність місії не досягнена. Досить актуальним може стати інформаційне наповнення показниками розвитку нових технологій, інновацій, що стосуються ведення бізнесу, появою нових типів

підприємств, нових послуг (зміна бізнес-ландшафту), що дають змогу ефективно працювати в конкурентній боротьбі [1].

Всі рівні управління з моменту встановлення цілей і до часу їх досягнення потребують інформації.

Інформаційна база планування – це сукупність систематизованих за певними ознаками даних (у тому числі обліково-аналітичних – прим.авт.), які використовуються для розроблення планів на різних рівнях управління підприємством.

Інформація, яка використовується в процесі планування, поділяється на внутрішню та зовнішню (рис.1).

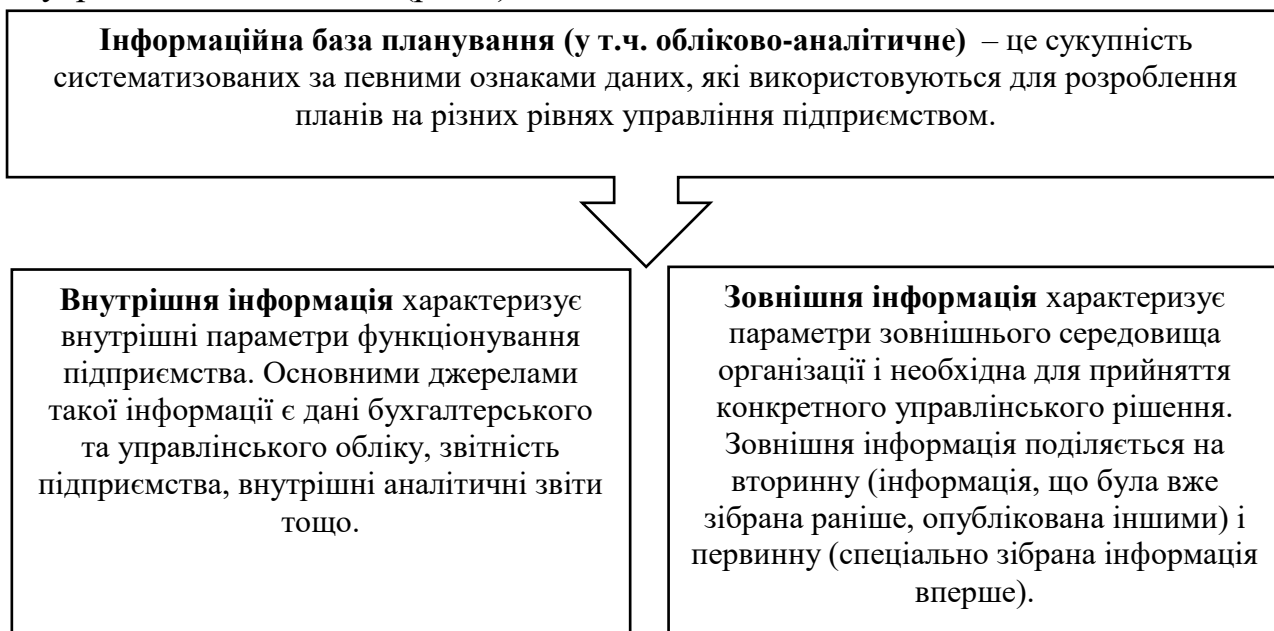

Рис. 1. Зміст інформаційної бази планування та її складові

Джерело: сформовано автором на підставі [4]

За значенням у процесі прийняття рішень інформація поділяється на вихідну, проміжну та результативну.

До вихідної інформації відносять контрольні цифри, ліміти, економічні нормативи і норми, які визначаються державними органами влади чи вищими органами управління підприємством, державні замовлення та звітні дані про виконання планів за минулий період.

До проміжної інформації відносять показники і техніко- економічні нормативи проектів стратегічних та поточних планів, а також розрахункові показники, призначені для забезпечення збалансованості планів і розрахунку потреби в ресурсах. До результативної інформації відносять показники і техніко- економічні нормативи стратегічного та поточного планів, установлені вищими органами управління підприємством.

Отже, одним із найбільш важливих інструментів створення джерел інформації, що забезпечує систему управління на сучасному стані є господарський облік, який формує інформацію про фактичну наявність майна і

джерела його формування, використання ресурсів, господарські процеси і результати діяльності, економічний потенціал і ринкову вартість підприємства.

Варто зазначити, що традиційно облік визначали як одну із функцій управління зі своїми характерними цілями, принципами і завданнями. Управління підприємством вважають самостійною сферою спеціальних знань, і йому відводиться провідна роль у розробці можливих варіантів господарських операцій та вибору оптимальних рішень.

Для управління підприємством у цілому та, зокрема, щодо планування його видів діяльності, потрібен постійний, безперервний, достовірний і юридично підтверджений облік господарських операцій, що охоплює всю діяльність підприємства. Таким є бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Ринкові економічні системи призвели до появи ряду об'єктивних причин, через які єдиний системний бухгалтерський облік почали поділяти на фінансовий і управлінський.

Виробнича діяльність, як об'єкт планування, потребує здійснення певних заходів (рис. 2).

Ці заходи базуються на внутрішній інформації, яку отримано переважно з управлінського обліку.

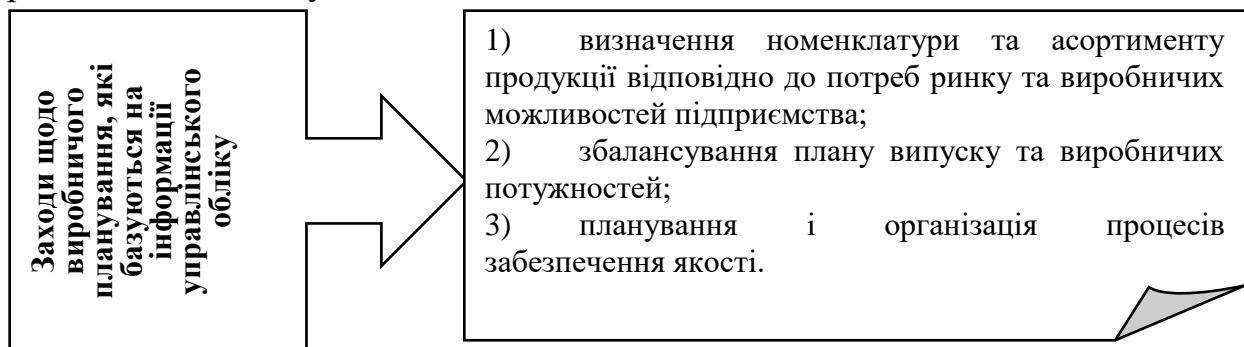

Рис. 2. Заходи щодо виробничого планування, які базуються на інформації управлінського обліку

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел

Поділ бухгалтерського обліку на фінансовий і управлінський зумовлений тим, яка і кому подається інформація, сформована в системі бухгалтерського обліку. Так, фінансовий облік призначений для надання інформації зовнішнім користувачам, а управлінський – внутрішнім. Проте окремі дослідники зазначають, що фінансовий облік формує інформацію, яка використовується як на власному підприємстві, так і зовнішніми споживачами; управлінський облік – формує інформацію для внутрішніх споживачів [5].

Науковці ВНАУ звертають увагу, що для процесу облікового забезпечення характерно не лише наявність зв'язків та відносин між

елементами, що її утворюють, але й нерозривна єдність із процесом діяльності. З цієї позиції для обліку, як для будь-якої іншої інформаційної системи, кількість елементів та організаційних зв'язків, що змінюється залежно від вхідної та вихідної інформації, є досить важлива [1].

Аналітичне забезпечення виробничого планування потребує належного методичного обґрунтування. Сам термін передбачає впорядкування у певному алгоритмі інформації обліку, звітності, зовнішніх фінансових та економічних показників у систему фінансового аналізу, який дозволяє інтерпретувати показники за рівнями компетенції та формувати управлінські рішення для розвитку підприємств. Отже, обліково-аналітична інформація повинна носити не тільки історичний характер, а й мати стратегічний напрямок. Співпраця з різними структурними підрозділами дає можливість системі управління використовувати обліково-аналітичні дані в якості розрахунку планів на майбутнє з деяким урахуванням ризиків та їх значним зменшенням.

Функція контролю є неодмінною складовою ефективного управління, застосування якої дає можливість керівнику стежити за ходом виконання прийнятих управлінських рішень і вносити необхідні корективи. Економісти вважають, що за своїм рангом функція контролю стоїть на другому місці після функції планування, бо контроль забезпечує досягнення організацією своєї мети [6; 7]. Суть, мета та головні завдання контролю виконання плану представлено на рис. 3.

*Рис. 3. Суть, мета та головні завдання контролю виконання плану
Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел*

Дієвий контроль повинен розкривати дійсну картину діяльності

підприємства. Погано здійснюваний контроль може нанести такої ж шкоди, як і погано виконана робота. Головними завданнями контролю виконання плану як складової частини управлінської праці є забезпечення виконання плану, виявлення розходжень планових і фактичних показників, оцінка цих розходжень, вивчення причин та встановлення відповідального за ці розходження, пошук шляхів виправлення становища.

Для того, щоб керівник будь-якого рівня міг створити і підтримувати систему контролю, необхідні дві попередні умови:

- наявність планів, на які може опиратись контроль;
- наявність організаційної структури.

Потрібно чітко знати, хто на підприємстві несе відповідальність за відхилення від планів і прийняття коригувальних заходів. Чим чіткіші, повніші та інтегрованіші плани та організаційні структури, тим ефективніший контроль.

Отже, можна зазначити, що контроль виконання плану здійснюють шляхом узагальнення і аналізу звітних, планових та інших матеріалів як загалом по підприємству, так і у відділах, цехах, бригадах, на фермах, промислових та обслуговуючих виробництвах, в інших підрозділах господарства.

Перевірка роботи окремих ділянок виробництва дає можливість повніше вивчити причини недоліків і помилок, виявити резерви і можливості, намітити конкретні заходи щодо їх використання та швидко ліквідувати недоліки й помилки в роботі з виконання плану[8].

Висновки. В підсумку даного дослідження, ми схилиємось до того, що обліково-аналітичне забезпечення виробничого планування являє собою поєднання систем аналізу, обліку та контролю, що упорядковує інформацію, яка в свою чергу координує напрямки виробничого розвитку підприємства, узагальнює ефективність реалізації оперативно-тактичних та стратегічних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Правдюк Н.Л., Лепетан І.М., Бурко К.В. Тактичний та стратегічний менеджмент підприємств: обліковий аспект: монографія. Вінниця. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2020. 448 с.
2. Гаєвська Л.М. Напрями вдосконалення оперативно-виробничого планування на підприємствах із серійним типом виробництва. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 40. С.155-158
3. Матюха М. Процес формування облікового забезпечення стратегічного планування в контексті ведення управлінського обліку. *EVROPSKÝ ČASOPIS EKONOMIKY A MANAGEMENTU*. 2017. Vol. 3. Issue 6. s. 86-91.
4. Строченко Н.І., Коблянська І.І. Планування і контроль на підприємстві: навчальний посібник для студентів економічного напрямку підготовки денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Суми: СНАУ, 2015. 272 с.

5. Даньків Й.Я., Лучко М.Р., Остапюк М.Я. Теорія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник. Ужгород: Ужгородський національний університет. 2001. 162 с

6. Гірняк О. М., Лазановський П. П. Менеджмент: теоретичні основи і практикум. К.: Магнолія плюс, Львів: Новий світ, 2003. 335 с.

7. Осовська Г. В. Основи менеджменту: Навч. посібник. К.: Кондор, 2003. 556 с.

8. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві. К.: КНЕУ. 2004. 495 с. URL: <https://buklib.net/books/21929/>

Олеся БОРБУЛЯК*
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЗНОСУ ТА АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

***Анотація.** В статті розглянуто трактування економічної сутності зносу та амортизації необоротних активів вітчизняними та зарубіжними науковцями. Встановлено, що природа зносу насамперед пов'язана з технічними чинниками, а сам знос передбачає повну чи часткову втрату технічної придатності (фізичний знос) або економічної доцільності (моральний знос) використання об'єкта необоротних активів. У той же час, амортизація призначена для відтворення активів, збереження економічного потенціалу (капіталу) підприємства. Виявлено, що процеси амортизації та зносу можуть відбуватись відокремлено, тобто амортизація без зносу, наприклад, щодо нематеріальних активів, та знос без амортизації, зокрема, моральний знос чи зменшення корисності активів як його похідна.*

***Abstract.** The article examines the interpretation of the economic essence of depreciation and amortization of non-current assets by domestic and foreign scientists. It was established that the nature of wear and tear is primarily related to technical factors, and wear and tear itself implies a complete or partial loss of technical suitability (physical wear) or economic expediency (moral wear) of the use of an object of non-current assets. At the same time, depreciation is designed to reproduce assets, preserve the economic potential (capital) of the enterprise. It was found that the processes of depreciation and amortization can occur separately, that*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування - Наталія ПРАВДЮК

is, amortization without depreciation, for example, in relation to intangible assets, and depreciation without amortization, in particular, moral depreciation or a decrease in the usefulness of assets as its derivative.

Вступ. В сучасних умовах розвитку економіки важливим фактором успішного функціонування підприємства є його забезпеченість необоротними активами, а також ефективне їх використання. Підтримка відповідного стану, оновлення та раціональне використання необоротних активів є обов'язковими умовами функціонування підприємств при здійсненні власної діяльності.

Саме за допомоги амортизації регулюється швидкість оновлення необоротних активів, інтенсифікується процес їх відтворення, регулюється технічна та виробнича політика на підприємстві.

Роль амортизації полягає у фактичному відшкодуванні діючих необоротних активів шляхом нарахування амортизаційних відрахувань і перенесення через них вартості необоротних активів на собівартість продукції [1]. Підвищенню інноваційного потенціалу сприяє проведення ефективної амортизаційної політики та її інструментів як складової інвестиційної політики на всіх рівнях управління, що дозволяє забезпечити оновлення виробничого потенціалу підприємства й держави в цілому. Процес дослідження і удосконалення амортизаційної політики підприємств слід визнати дуже важливим, а тому стає зрозумілою необхідність подальшого поглибленого вивчення сутності, ролі і функції амортизації, її впливу на результати діяльності підприємства з урахуванням сучасних умов господарювання. Водночас, правильне розуміння природи амортизації як економічного явища дозволяє обґрунтовано підходити до вирішення багатьох проблем, пов'язаних із розробкою амортизаційної політики підприємства [2].

Ефективне управління амортизаційним процесом на підприємстві можливе за умови вдосконалення інформаційної бази про необоротні активи для працівників менеджменту підприємств та їхніх власників, основою якої є бухгалтерський облік.

Система обліку формує інформаційну основу прийняття економічних рішень, тому повинна адаптуватися до новітніх змін суспільних формацій та адекватно реагувати на інформаційні потреби стейкхолдерів щодо ефективного управління необоротними активами [3].

Наявність суперечливих питань та дискусій з питань визначення сутності амортизації та зносу необоротних активів, особливостей формування їх облікової політики свідчать про актуальність теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі немає єдиної думки щодо сутності амортизації, а дослідження сучасних вчених-економістів в переважній більшості пов'язані з аналізом поточного порядку нарахування амортизації без поглибленого вивчення цієї економічної категорії та вимог сьогодення.

Аналіз обліково-економічної літератури, публікацій різних вчених та

нормативно-правових документів дозволяють виділити ряд основних недоліків, пов'язаних із визначенням суті, ролі і місця амортизації в сучасних умовах господарювання (рис.1).

На думку А.А.Єремія, амортизація – це комплексна економічна категорія, яка характеризує систематичне поступове перенесення вартості активів внаслідок зносу на готову продукцію (виконані роботи, надані послуги) з метою акумулювання коштів на відшкодування витрат на їх відтворення. У цьому визначенні науковець пропонує використовувати узагальнюючий термін «активи», тому що у світовій практиці амортизації підлягає не тільки основний капітал (основні засоби), а й суспільний капітал (акції), дебіторські вимоги (борги), дефектні активи та ін. Дослідниця зазначає, що у вітчизняній практиці не деталізують під впливом якого виду зносу активи втрачають свою вартість, а західні економісти, крім фізичного і морального зносу, виділяють ще економічний знос [4].

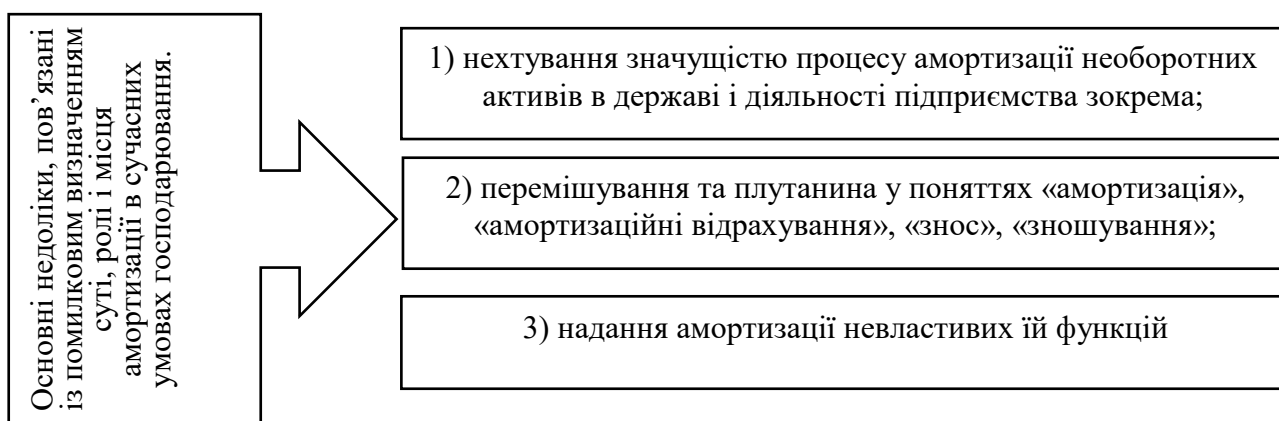

Рис. 1. Основні недоліки, пов'язані із помилковим визначенням суті, ролі і місця амортизації в сучасних умовах господарювання

Джерело: сформовано автором на підставі [4]

Як свідчать проведені нами дослідження, за використання даних ТОВ «Агрона Фрут Україна», м. Вінниця, частка необоротних активів в складі майна підприємства досить значна (рис.2), тому правильна їх амортизація має суттєвий вплив на результати фінансово-господарської діяльності.

На сьогодні ще однією не вирішеною проблемою залишається відсутність узгодженості в визначенні термінів «знос» та «амортизація».

О.В.Сирота, Г.М. Підлісецький вважають, що знос являє собою втрату необоротними активами фізичних якостей або техніко-економічних властивостей і внаслідок цього, вартості. Величина зносу залежить від виду необоротних активів, їх функціональної ролі у виробничому процесі, строку й умов використання. В основному він визначається строком служби об'єктів і зростає з терміном експлуатації. На величину зносу діють такі фактори, як

інтенсивність використання, агресивність середовища, кліматичні умови, правові або інші обмеження. Він є тією об'єктивною категорією, що знаходиться у тісному взаємозв'язку зі створенням споживних вартостей - необхідним вартісним процесом. Його реалізація є однією з умов суспільного відтворення. Строк корисного використання (експлуатації) необоротних активів - очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг) [5].

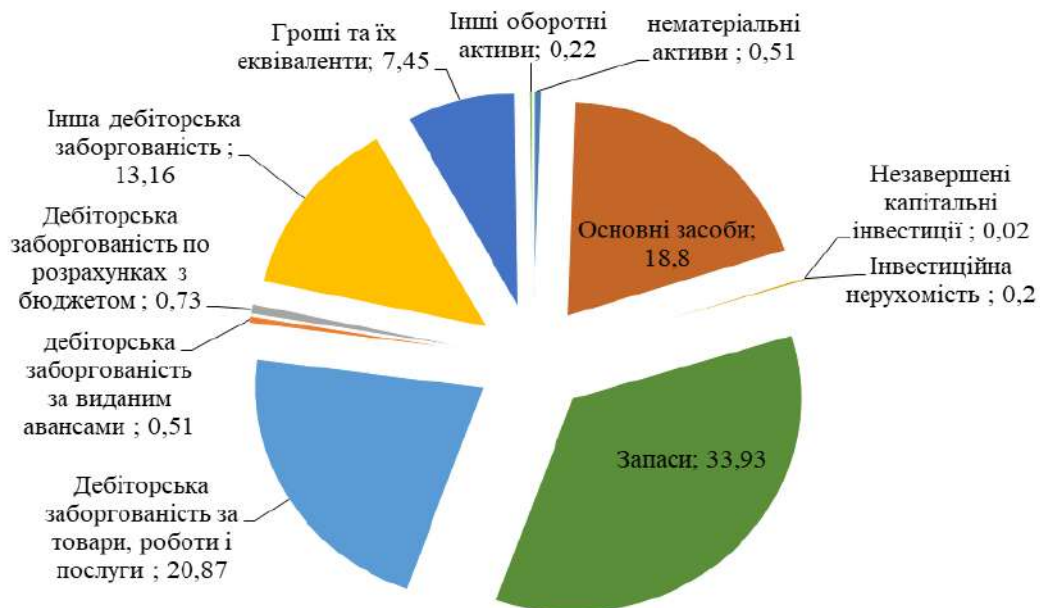

Рис. 2. Структура майна ТОВ «Аграна Фрут Україна» на кінець 2022

р.

Джерело: сформовано автором на підставі даних звітності досліджуваного підприємства

Зарубіжні вчені розглядають знос по-різному. Одні тлумачать його як фізичне зношування активу; другі - як зменшення корисності об'єктів у результаті зовнішніх чинників, наприклад, технічного старіння і неможливості виготовляти продукцію, на яку є попит; треті - як зменшення вартості об'єктів; четверті - як створення фінансового джерела, за рахунок якого здійснюватиметься відтворення довгострокових активів[6].

Окремі вітчизняні науковці вважають, що за змістом поняття «амортизація» та «знос» є різними, проте взаємопов'язаними. Знос є характеристикою активів, їх стану, спроможності чи неспроможності приносити економічні вигоди, економічної доцільності чи недоцільності подальшого використання. Амортизація ж стосується капіталу підприємства, його збереження й відновлення якісних характеристик [7].

М.Ю. Медведєв стверджує, що «знос термін технічний (розрізняють фізичний і моральний знос...), тоді як амортизація – фінансовий, хоча обидва поняття безперечно взаємопов'язані» [8].

У нормативному полі трактування сутності амортизації має більш уніфікований характер.

Відповідно до НП(С)БО 7, амортизація – систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [9]. Податковий кодекс України також визначає амортизацію як систематичний розподіл вартості основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів, що амортизуються, протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [10].

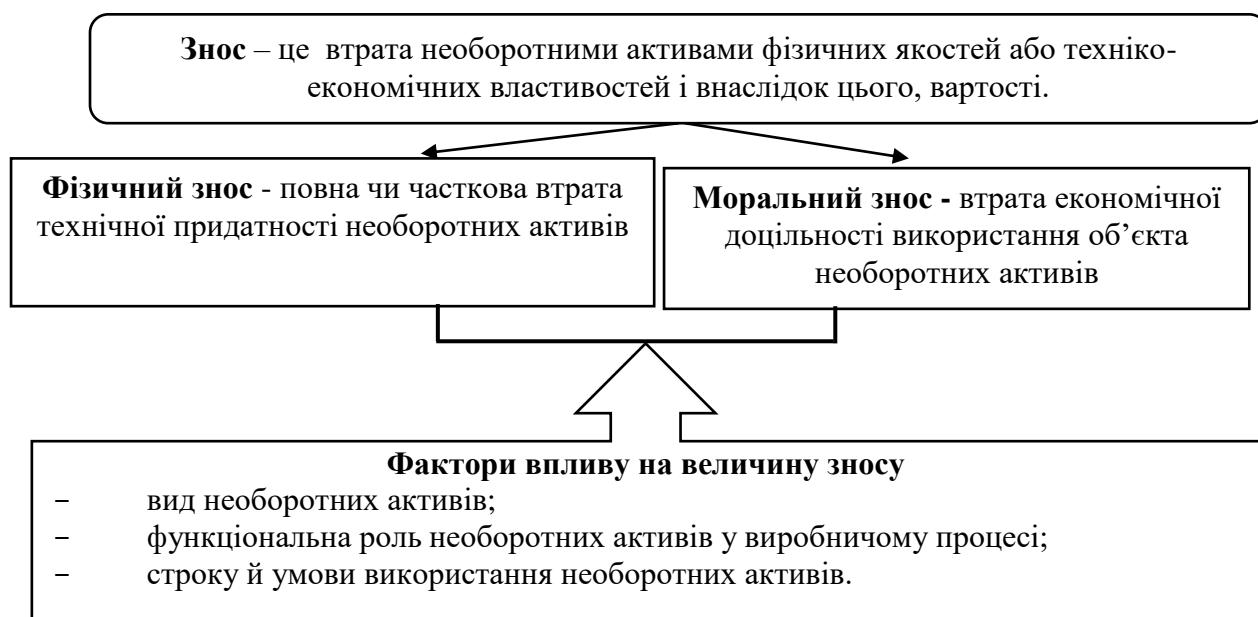

Рис. 3. Сутність, види зносу та фактори впливу на його величину
Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел

Ми поділяємо думку дослідників [11], які вважають, що ці поняття все ж є різними. Природа зносу насамперед пов'язана з технічними чинниками, а сам знос передбачає повну чи часткову втрату технічної придатності (фізичний знос) або економічної доцільності (моральний знос) використання об'єкта необоротних активів. Тоді як амортизація призначена для відтворення активів, збереження економічного потенціалу (капіталу) підприємства. Таким чином, знос стосується майна, амортизація – капіталу. Знос співвідноситься з амортизацією так само, як майно з капіталом. Втрата вартості майна спричиняє рівновелику втрату капіталу, тому вони і зумовлені в обліку методом рівноваги.

Висновки. На підставі проведеного дослідження наукових та нормативних джерел можна зробити наступні висновки:

- поняття «знос» та амортизація» різні між собою за змістом та

характеристикою;

– у відповідності до нормативних документів у бухгалтерському обліку використовується поняття «амортизація», яке розуміється не як фізичний знос або зниження ринкової вартості об'єкта, а як списання вартості виробничих активів протягом періоду їх корисного використання;

– термін «амортизація» застосовується для відображення поступового списання вартості необоротних активів на витрати підприємства;

– знос – це знецінення довгострокових виробничих матеріальних активів, що спричиняється втратою їх техніко-економічних характеристик;

– між амортизацією і зносом є відмінність, яка може бути підтверджена тим, що ці процеси можуть відбуватись відокремлено, тобто амортизація без зносу, наприклад, щодо нематеріальних активів, та знос без амортизації, зокрема, моральний знос чи зменшення корисності активів як його похідна.

Список використаних джерел

1. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВНАУ. 2020. 497 с.

2. Овод Л.В. Еволюція наукової думки щодо сутності амортизації та її значення в амортизаційній політиці підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 5. Том 1. С.264-269

3. Задорожний З.-М., Муравський В., Костецький Я., Задорожний М. Удосконалення обліку необоротних активів у системі ефективного управління ними. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Том 5(46). С.149-160.

4. Єремія А.А. Основні концепції та функції амортизації. *Академічний огляд*. 2010. № 2(33). С.102-107.

5. Сирота О.В., Підлісецький Г.М. Проблематика визначення економічної сутності категорії «основні засоби». *Економіка та держава*. 2013. № 2. С.51-55.

6. Ентоні Р., Рис Дж. Облік: ситуація та приклади: перекл. з англ. За ред. А.М. Петрачкова. *Фінанси та статистика*. 1993. С. 128

7. Пилипенко Л.М., Демська Ю.В. Концептуально - теоретичні основи бухгалтерського обліку амортизації та зносу необоротних активів підприємства. *Економічний простір*. 2018. № 134. С.195-204

8. Медведєв М.Ю. Загальна теорія обліку: природний, бухгалтерський та комп'ютерний методи. Видавництво «Справа та Сервіс». 2001. 752 с.

9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби». Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення 10.10.2023р)

10. Податковий Кодекс України : Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 10.10.2023 р.)

11. Яремко І.Я. Знос і амортизація необоротних активів – інструмент оцінки капіталу підприємства: монографія. Львів: Новий світ, 2003. 148 с.

Анна ВАСИЛИНА,*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗМІНИ В ОПОДАТКУВАННІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

***Анотація.** У статті узагальнено основні проблеми оподаткування в Україні під час війни. Розглянуто у якому стані зараз податкова система, які зміни в сплаті податків, і чи здатні підприємства оперативно сплачувати податки. Досліджено основні етапи оподаткування в умовах воєнного стану. Розкрито основні нововведення оподаткування господарюючих суб'єктів в умовах війни. Розглянуто проблеми формування і подання звітності суб'єктів господарювання.*

***Abstract.** The article summarizes the main problems of taxation in Ukraine during the war. The current state of the tax system, what changes in the payment of taxes, and whether companies are able to pay taxes promptly are considered. The main stages of taxation under martial law were studied. The main innovations of taxation of business entities in wartime conditions are revealed. The problems of formation and reporting of business entities are considered.*

Вступ. З дня введення воєнного стану Верховна Рада України активно вносить зміни до податкового законодавства. Сучасний стан ринкового середовища України визначається складними процесами розвитку економіки, що вимагає проведення відповідних реформ у податковій системі країни.

Питання щодо визначення підходів до вдосконалення системи оподаткування перебувають в центрі уваги наукової а громадської думки з часу здобуття незалежності України. На даний час система податків фізичних та юридичних осіб в Україні має перелік суттєвих недоліків, а саме:

- слабка соціальна спрямованість податку на доходи громадян,
- надмірність податкового тягаря, що є однією з причин фінансової нестабільності підприємств,
- зменшення сукупного попиту та частини податкових надходжень до бюджету, економічна криза.

Крім цього, велика кількість пільг та постійні зміни податкового законодавства перешкоджають стабільному функціонуванню податкової

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування – Марина ПРАВДЮК

системи. Воєнний стан вимагає швидкої адаптації податкового законодавства до нових реалій. Вже на початку війни були прийняті перші, проте точно не останні зміни до податкового законодавства. Надано пільги для платників податків, що перебувають на спрощеній системі оподаткування. Аби втримати на плаву українську економіку в умовах війни, в уряді запровадили податкову реформу. Пакет рішень стосується як приватного бізнесу, так і звичайних громадян.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан – це період невизначеності і зростаючих ризиків для всіх бізнесів. Влада вживає низку заходів для мінімізації негативних наслідків. Проте інколи ці заходи занадто радикальні й не до кінця продумані. Від цього страждає податкова визначеність, а з нею і передбачуваність не тільки для платників податків, а й для контролюючих органів. Головна зміна – можливість замінити податок на прибуток та ПДВ податком з обігу зі ставкою 2% (у 2021 році податок на прибуток та “внутрішній” ПДВ становили 303,5 млрд грн або понад 27% податкових надходжень Держбюджету). При переході на цю систему компанії звільнюються від обов’язку нарахування та сплати внутрішнього та імпортного ПДВ, подання податкової звітності, а їхня реєстрація платником ПДВ призупиняється, тобто фактично на цей період суб’єкт господарювання припиняє бути платником ПДВ. Це значно спростить податковий облік. При цьому, на відміну від “звичайної” моделі спрощеної системи оподаткування (ССО), компанії все одно мають сплачувати ЄСВ та податок на доходи фізичних осіб за своїх працівників, крім тих, які є мобілізованими і беруть безпосередню участь у захисті України [5].

Цією новацією може скористатись абсолютна більшість підприємств, крім тих, що займаються діяльністю азартних ігор, обміну іноземної валюти, продажу підакцизних товарів та видобутку корисних копалин, а також компаній фінансового сектору та нерезидентів.

Для переходу на особливий режим сплати єдиного податку третьої групи зі ставкою 2% необхідно подати відповідну заяву до контролюючих органів.

Фізичним особам-підприємцям і юридичним особам з оборотом до 10 мільярдів гривень дозволили сплачувати єдиний податок в обсязі 2% від обороту. Їх звільнили від податку на прибуток і ПДВ. Зміни стосуються усіх видів бізнесу, крім грального та виробництва алкоголю й цигарок.

Міністерство фінансів України 30 грудня 2022 року оприлюднило для обговорення текст законопроекту про скасування низки податкових пільг для ФОПів та бізнесу, які Верховна Рада запровадила у перші місяці повномасштабної війни з Росією.

Документ пропонує встановити, що податкові пільги діють до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, але не пізніше 1 липня 2023 року. Це стосується:

- можливості для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб бути платниками єдиного податку III групи за ставкою 2% від суми доходу;

- можливості для ФОПів платників єдиного податку I та II груп не сплачувати єдиний податок.
- мораторію на проведення документальних перевірок;
- відсутність відповідальності за неправильне нарахування, обчислення чи сплату єдиного внеску на соціальне страхування;
- відсутність штрафів за порушення порядку використання касових апаратів;
- незастосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства [1].

За даними даної таблиці 1 можна побачити, що ФОП I та II групи мають право добровільно не сплачувати єдиний податок, а платники, які перебувають на III групі ставка становитиме 2% від доходу, незважаючи на вид діяльності.

Таблиця 1

Сплата податків та єдиного внеску для ФОП в умовах воєнного стану

	податки	єдиний внесок		мобілізовані ФОП	
	За себе	За себе	За найманого працівника	За себе	За найманого працівника
I група	не сплачує ЄП (з 01.04.22 до закінчення воєнного стану)	має право не платити, з 01.03.2022 до закінчення воєнного стану + 12 міс. після його завершення	відсутні наймані	не сплачує ЄП та ЄВ за весь строк військової служби	відсутні наймані
II група	не сплачує ЄП (з 01.04.22 до закінчення воєнного стану)	має право не платити, з 01.03.2022 до закінчення воєнного стану + 12 міс. після його завершення	сплачує або може прийняти рішення про несплату ЄВ за працівників, мобілізованих до ЗСУ	не сплачує ЄП та ЄВ за себе за весь строк військової служби	Нарахування ЄВ може здійснювати уповноважена особа
III група 2% 5% 3%	сплачує ЄП сплачує ЄП сплачує ЄП+ПДВ	має право не платити, з 01.03.2022 до закінчення воєнного стану + 12 міс. після його завершення	сплачує або може прийняти рішення про несплату ЄВ за працівників, мобілізованих до ЗСУ	не сплачує ЄП та ЄВ за себе за весь строк військової служби	Нарахування ЄВ може здійснювати уповноважена особа
IV група	сплачує ЄП	має право не платити, з 01.03.2022 до закінчення воєнного стану + 12 міс. після його завершення	сплачує або може прийняти рішення про несплату ЄВ за працівників, мобілізованих до ЗСУ	не сплачує ЄП та ЄВ за себе за весь строк військової служби	Нарахування ЄВ може здійснювати уповноважена особа
Загальна система, самозайняті особи	сплачує ПДФО+ військовий збір	має право не платити, з 01.03.2022 до закінчення воєнного стану + 12 міс. після його завершення	сплачує або може прийняти рішення про несплату ЄВ за працівників, мобілізованих до ЗСУ	не сплачує ЄП та ЄВ за себе за весь строк військової служби	Нарахування ЄВ може здійснювати уповноважена особа

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Господарюючі суб'єкти, котрі внаслідок бойових дій втратили склади, виробництво не платитимуть ПДВ зі знищеного товару. На період військового стану використання суб'єктами господарювання банківських рахунків можливе без взяття їх на облік у податковому органі. Відповідно до Податкового кодексу України після завершення воєнного стану платники ПДВ повинні будуть нарахувати податкове зобов'язання на ціну необоротних активів, товарів, послуг, використаних у операціях, що не є об'єктом оподаткування (реалізованих у період дії воєнного, надзвичайного стану) [2]. В умовах воєнного стану стала поширена проблема щодо подання та складання податкової звітності. Президентом України підписано Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» №2115-ІХ від 3 березня 2022 року, який встановлює:

– фізичні особи, ФОП, юридичні особи (далі – платники податків) подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства, протягом 3-х місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи;

– у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом 3-х місяців після його завершення до платників податків не застосовується адміністративна або кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання вищезазначеної звітності та документів;

– особи, які не мають фізичної можливості протягом 3-х місяців подати вищезазначену звітність чи документи у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі у бойових діях, звільняються від адміністративної або кримінальної відповідальності та подають таку звітність чи документи протягом 1-го місяця з дня закінчення наслідків, які унеможлилювали їх подання;

– у період дії воєнного стану або стану війни будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів чи документів звітового характеру уповноваженими органами не здійснюються, рис. 1[7].

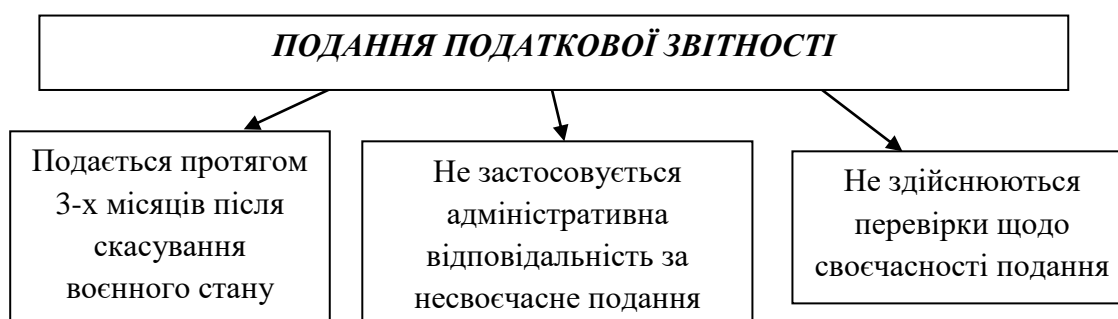

Рис. 1. Подання податкової звітності в умовах війни

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Висновки. На основі проведених досліджень, можна дійти висновку, що в умовах воєнного стану в Україні можлива ймовірність фіскальної дестабілізації в оподаткуванні країни, а саме діяльності підприємств. Відбулися значні зміни в країні в податковій системі для спрощення сплати податків юридичним та фізичним особам, щоб продовжувати функціонувати в нелегкий для країни час. Було прийнято певні законопроекти щодо податкової діяльності суб'єктів господарювання в умовах війни.

Відбулося спрощення процедури подання та формування податкової звітності, на певний час припинились перевірки підприємств податковими органами, а ті перевірки, які були розпочаті змушені були зупинитись, саме спрощення в деяких процедурах оподаткування полегшують та надають заохочення підприємствам вести свою діяльність та здійснювати податкові платежі в умовах війни. Окрім того, введені законопроекти полегшують податкове навантаження на юридичних та фізичних осіб, що заохочує їх працювати для підняття та розвитку економіки України.

Список використаних джерел:

1. В Україні у ФОПів можуть забрати воєнні пільги і повернути штрафи за несплату податків. URL: <https://zaborona.com/v-ukrayini-u-fopiv-mozhut-zabraty-voeyenni-pilgy-i-povernuty-shtrafy-za-nesplatu-podatktiv/> (дата звернення: 15.09.2023)
2. Інститут обліку і фінансів «Що треба знати бухгалтеру під час війни» (частина 4). URL: <http://www.iaf.kiev.ua/> (дата звернення: 15.09.2023)
3. Податки воєнного часу. Чого слід очікувати від змін у податковій системі, ухвалених з початку війни? URL: <https://voxukraine.org/podatky-voynogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-rochatku-vijny> (дата звернення: 16.09.2023)
4. Податки під час війни. URL: <https://tr.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-581820.html> (дата звернення: 16.09.2023)
5. Податки під час війни: все, що треба знати бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/7/685375/> (дата звернення: 15.09.2023)
6. Податкова реформа під час війни: що запровадили та скасували в Україні. URL: <https://ldn.org.ua/event/podatкова-reforma-pid-chas-viyny-shcho-zaprovadyly-ta-skasuvaly-v-ukraini/> (дата звернення: 13.09.2023)
7. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03 березня 2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення: 16.09.2023)

Карина ВИННИК*,
студентка групи 31-ОП,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Ця стаття присвячена аналізу світового досвіду податкового консультування та розгляду можливостей його впровадження в Україні. Відзначено, що податкове консультування має важливе значення для бізнесу, держави та фізичних осіб. Досліджено досвід податкового консультування у Польщі, Нідерландах, Німеччині, Чехії та Словаччині. Встановлено, що податкове консультування здійснюється відповідно до ряду вимог на законодавчому рівні або ж на рівні саморегулювання. Обґрунтовано необхідність нормативного закріплення податкового консультування в Україні відповідно до сучасних викликів.*

***Abstract.** This article is devoted to the analysis of the world experience of tax consulting and consideration of the possibilities of its implementation in Ukraine. It is noted that tax consulting is important for business, the state and individuals. The experience of tax consulting in Poland, the Netherlands, Germany, the Czech Republic and Slovakia is studied. It is established that tax consulting is carried out in accordance with a number of requirements at the legislative level or at the level of self-regulation. The necessity of normative consolidation of tax consulting in Ukraine in accordance with modern challenges is substantiated.*

Вступ. Податкова система є однією з найважливіших складових економічного розвитку кожної країни, включаючи Україну. Її ефективність та прозорість впливають на бюджетні надходження, здатність приваблювати інвестиції та стимулювати підприємницьку активність. В умовах глобалізації та зростаючої конкуренції на світовому ринку, знання світового досвіду в галузі податкового консультування стає надзвичайно важливим для досягнення податкової ефективності та забезпечення сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податкове консультування – це професійна діяльність, спрямована на надання клієнтам порад щодо оптимізації податкових зобов'язань та дотримання податкового законодавства. Ця галузь має велике значення для бізнесу та індивідуальних платників податків. Розвиток податкового консультування в Україні в значній мірі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування - Олена ПОДОЛЯНЧУК

ґрунтується на світовому досвіді надання консалтингових послуг. Орієнтиром у формуванні та розвитку ринку податкового консультування може стати позитивний досвід зарубіжних країн.

Для правового регулювання та організації податкового консультування в ряді країн Східної та Центральної Європи характерно як державне регулювання, так і саморегулювання. Основним нормативним положенням для діяльності податкових консультантів у кожній з цих країн є спеціальний закон про податкове консультування. Ці закони регламентують умови і порядок допуску до професії податкового консультанта, їх права та обов'язки по відношенню до клієнта і держави, а також визначають умови створення, завдання та принципи дії професійних об'єднань податкових консультантів.

До організацій, які мають право надавати податкові консультаційні послуги, законодавством різних країн пред'являються певні вимоги. Як правило, такі консультації можуть надавати повні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю, включаючи ті з них, які створюються представниками таких професій, як юристи, податкові радники тощо, компанії з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства [2].

У Нідерландах відсутнє законодавство, яке б регулювало податкове консультування. Проте це не означає, що консультації з питань оподаткування не надаються. Вимоги до консультантів, умови та стандарти надання податкових консультацій встановлюються саморегульованими організаціями, які об'єднують голландських податкових консультантів. Ці організації включають Голландську асоціацію податкових радників, Голландську федерацію податкових радників, Голландську колегію податкових радників і Голландське суспільство податкових радників. Учасники цих організацій дотримуються внутрішніх кодексів або статутів поведінки, існують дисциплінарні та апеляційні колегії.

Для прийняття до однієї з цих організацій зазвичай потрібно мати університетську освіту. Членство в одній з організацій є особистим, і член не може бути членом іншої з них. Однак особливість голландських організацій, що об'єднують податкових консультантів, полягає в їхньому спільному взаємодії з державними органами в обговоренні актуальних питань оподаткування, від нового законодавства до питань взаємовідносин з платниками податків.

У Німеччині членами керуючого органу фірми, менеджерами, членами повного товариства можуть бути податкові консультанти, а також юристи, бухгалтери та аудиторів, але їх число не повинно перевищувати число податкових консультантів. Весь капітал повинен знаходитися в руках податкових консультантів, юристів, бухгалтерів, аудиторів і не може належати іншим особам [1].

У Німеччині існує кілька професійних груп, які мають право надавати консультаційні послуги в області оподаткування (рис.1).

У Польщі особами, які займаються податковим консультуванням, можуть бути юридичні особи у вигляді Товариства з обмеженою відповідальністю та

Акціонерного товариства з умовою, що більше половини їх членів представлені податковими консультантами [4].

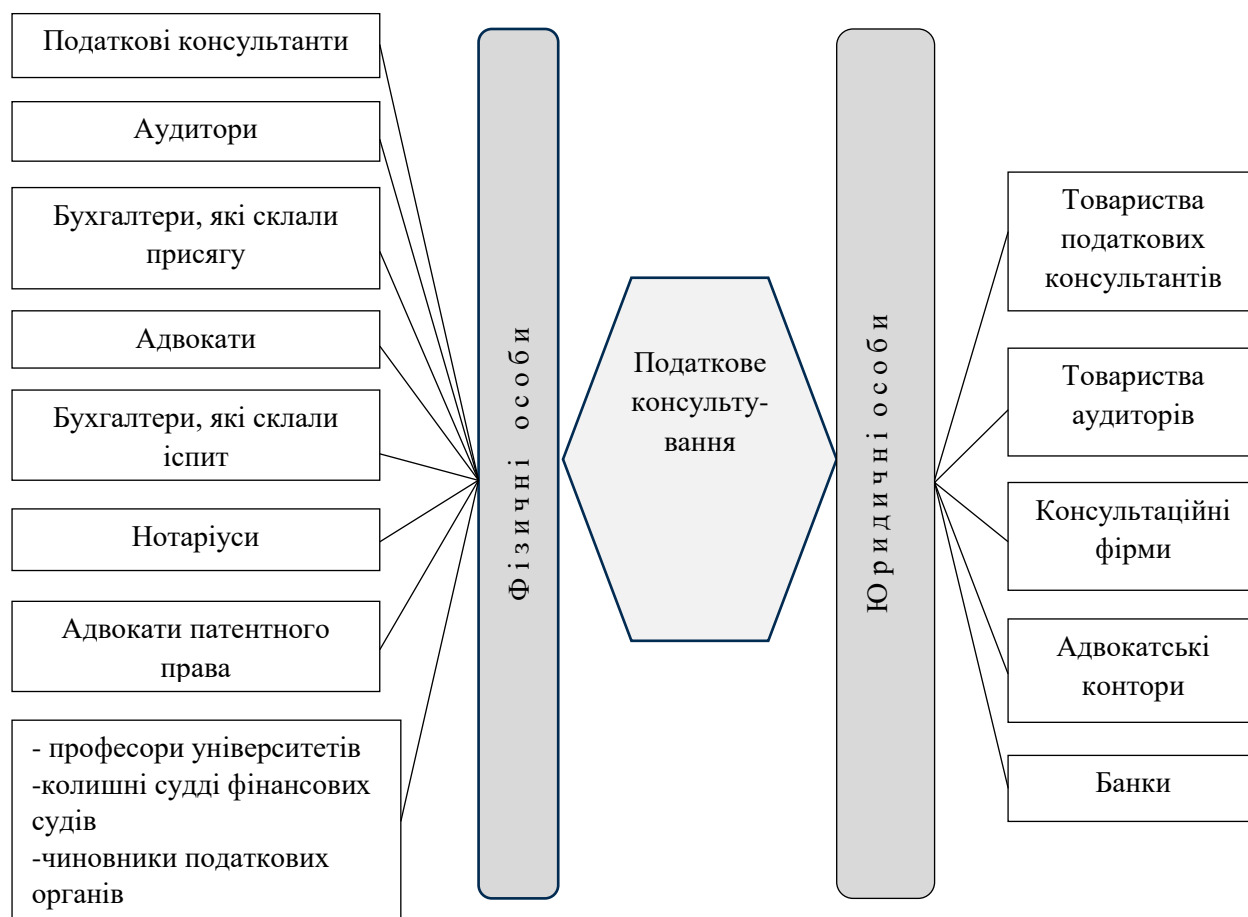

Рис. 1. Суб'єкти, які мають право надавати послуги податкового консультування в Німеччині

Джерело: [1]

У Словаччині податкове консультування дозволяється також і товариствам податкових консультантів, три чверті складу яких повинні складати представники професії. У Чеській та Словацькій Республіках відповідний закон існує з 1992 року. У законі Чеської Республіки відсутнє право юридичних осіб займатися податковим консультуванням. Однак багато податкових консультантів все ж об'єднуються для спільного здійснення діяльності. При цьому носіями прав і обов'язків з податкового консультування є не саме об'єднання, а її члени [5].

В багатьох країнах законодавчо встановлено загальні обов'язки податкового консультанта. Перш за все це дотримання інтересів клієнта на основі закону і взаємною домовленістю, конфіденційністю діяльності, відповідальністю за завдану шкоду при обов'язковому страхуванні від такого збитку.

В польському законодавстві також передбачається обов'язок постійного підвищення кваліфікації, а в Словаччині підкреслюється необхідність

незалежного виконання діяльності. Разом з тим обов'язки податкового консультанта можуть безпосередньо впливати з інших правових норм і актів.

Слід зазначити, що все більшого поширення набуває страхування відповідальності податкових консультантів і ця вимога є обов'язковою в Австрії, Німеччині, Франції.

У зв'язку з економічними процесами, що відбуваються на сучасному етапі розвитку України, доцільно буде розглянути системи податкового адміністрування у країнах-сусідах та країнах-членах Європейського Союзу (ЄС). Тому доречно зробити порівняння та аналіз сучасного стану податкової системи України та країн ЄС (табл. 1).

Таблиця 1

Регулювання системи оподаткування відповідно до міжнародного досвіду та Податкового кодексу України

Міжнародний досвід (країни Європейського Союзу)	Податкова система України
1	2
Допомога податкових органів платникам податків у визначенні переліку податкових платежів	Платник податків повинен самостійно визначати, які податки та платежі, відповідно до законодавства, він має сплачувати
Пріоритетом податкових органів є робота з неплательниками: – особами, які обліковуються у податкових органах та які через будь-які причини не подають або припинили подавати податкову звітність та сплачувати податки; – особами, які займаються господарською діяльністю, одержують доходи від такої діяльності і при цьому не обліковуються у податкових органах і не сплачують податки	Робота органів ДПС України зосереджується навколо платників податків, які свідомо та самостійно реєструються в установленому порядку
Платник податків перебуває на обліку в податковій службі, а не в окремому органі податкової служби виконавчого рівня. Зокрема, платники податків можуть подавати заяви та податкову звітність, здійснювати звірку, отримувати різноманітні документи та консультації у будь-якому органі податкової служби виконавчого рівня або в електронному вигляді	Контроль за платниками податків та їх обслуговування здійснюється виключно в органі податкової служби за місцем обліку
Автоматичне отримання цивільного реєстраційного номеру від народження або імміграції у країну. Таким чином, громадяни ЄС не мають потреби звертатися до податкової служби, подавати заяви, очікувати на документ	Не врегульовано питання щодо автоматичного присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків на підставі інформації Мін'юсту про новонароджених

Продовження табл. 1

1	2
<p>Визначення ризикованих платників податків під час проведення процедури їх реєстрації платниками ПДВ є нормою для багатьох країн Європи (податківці Ірландії вибірково відвідують взятих на облік платників податків; податківці Великої Британії та Литви мають повноваження отримувати додаткову інформацію від платника, якщо заява на реєстрацію платником ПДВ містить сумнівні дані; у Швеції використовують інформацію, отриману від третіх осіб.</p>	<p>Аудит реєстрації суб'єктів господарювання не передбачено Податковим кодексом. Таким чином, кількість перевірок сум ПДВ, заявлених платниками до відшкодування, залишається досить великою</p>
<p>Наявність єдиного державного інформаційного ресурсу стосовно даних про громадян, нерезидентів, платників податків, об'єкти оподаткування, з доступом до нього органів державної влади, прокуратури, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, фізичних та юридичних осіб, отримують ряд переваг як для органів державної влади (можливість оперативно отримувати достовірну інформацію, не вимагаючи від громадян різноманітних довідок), так і для громадян</p>	<p>Створюються технічні можливості для забезпечення доступу державним органам у межах їх повноважень до інформації, наявної в базах даних інших державних органів</p>
<p>За одним податком існує тільки одна форма податкової звітності. Форми податкової звітності прості та зрозумілі. Інструкції із заповнення форм виписані таким чином, щоб не було їх різного трактування. Наприклад, у Нідерландах та Бельгії декларація з ПДВ складається з 1 сторінки</p>	<p>ПКУ встановлено 23 податки та збори (18 загальнодержавних та 5 місцевих). Кількість форм податкової звітності значно перевищує загальну кількість податків та зборів, тому що в Україні застосовується практика, коли для адміністрування одного податку затверджується декілька форм податкової звітності та додатків до них.</p>
<p>Подання податкових декларацій в електронному вигляді. У Латвії вже запроваджено безкоштовне підключення та використання платниками системи електронного декларування он-лайн</p>	<p>Створено Єдине вікно подання податкової звітності, що дає можливість платникам податків формувати податкову звітність у режимі реального часу. Для цього підприємства в органах ДПС безкоштовно отримують електронні ключі</p>
<p>Податкова звітність з податку на прибуток у багатьох країнах подається 1 раз на рік (Великобританія, Чехія), а з ПДВ – щоквартально (Великобританія, Кіпр)</p>	<p>Кількість звітних періодів значно більше, що призводить до збільшення часу, який платник витрачає на справляння податків</p>

Джерело: [3]

Цікавим для України має стати досвід зазначених країн, платники

податків яких вважають запровадження Єдиного рахунку для сплати податків найважливішим досягненням податкової служби, яке значно покращило взаємовідносини з податковою службою, скоротило бюрократичні процедури та витрати, пов'язані зі сплатою податків. На сьогоднішній день в Україні відсутні технічні можливості для запровадження Єдиного рахунку для сплати податків, але ведеться робота щодо їх створення.

Розвиток податкового консультування в Україні залежить від певних факторів, які стримують його стрімкий розвиток, це:

1) низький рівень податкової культури вітчизняних платників податків, суб'єктів господарювання та громадян;

2) відсутня культура консультування, так як консалтинг будь-якого напрямку абсолютно не регламентований;

3) низький рівень управлінської культури вітчизняних суб'єктів господарювання, які не хочуть усвідомлювати, що успішні організаційні рішення вимагають високої компетенції та глибоких спеціалізованих знань, за якими потрібно звернутись до незалежного консультанта [6].

Висновки: Отже, опираючись на досвід зарубіжних країн, Україні необхідно якомога швидше прийняти закон, який би регламентував діяльність вітчизняних податкових консультантів. Проект такого закону був поданий до Верховної Ради України ще у 2008 році, проте він містить ряд недоліків і потребує вдосконалення орієнтовано до сучасних вимог ринку. Саме тому, найважливішим завданням на сьогодні є подолання перешкод розвитку ринку податкових консалтингових послуг за допомогою його державного регулювання і чіткого визначення місця та ролі податкових консультантів у їх відносинах з платниками податків і органами контролю.

Список використаних джерел

1. Буссе Р. Податкове консультування і його громадська вигода: досвід Німеччини. URL: http://oriental-group.com.ua/news-read_ua.php?id=37 (дата звернення: 15.09.2023).

2. Даниленко Ю.В. Розвиток податкового консалтингу в Україні. *Збірник матеріалів науково-практичної конференції*. 2018. С. 144–147.

3. Міжнародний досвід: адміністрування податків в Європі та в Україні. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://status.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2023).

4. Організаційно-правове забезпечення податкового консультування в Польщі. URL: <http://www.kdpcr.cz/article.asp?nArticleID=1&nLanguageID=1> (дата звернення: 15.09.2023).

5. Проскура К.П. Зарубіжний досвід організації податкового адміністрування. *Економічний часопис – XXI*. 2019. № 7. С. 30–34.

6. Роль податкового консультування у формуванні фінансово грамотної особистості. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40771/1/Наконечний%20В.Б.pdf> (дата звернення: 15.09.2023).

Юлія ГАРМІДЕР*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПОДАТОК НА НЕРУХОМЕ МАЙНО, ВІДМІННЕ ВІД ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СПРАВЛЯННЯ

***Анотація.** Розглядається система оподаткування нерухомого майна в Україні, зокрема податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Досліджується історія та еволюція цього податку, його особливості та принципи оподаткування. Виділяються основні переваги цього виду податку, зокрема прозорість та простота оподаткування, фіскальна, регулююча та стимулююча функції, а також соціальний аспект оподаткування нерухомості. Також розглядається досвід оподаткування нерухомого майна в інших країнах, який може бути корисним для удосконалення системи оподаткування в Україні. Крім того, надається інформація про особливості оподаткування під час воєнного стану та тимчасової окупації в Україні. Ця стаття відображає основні аспекти податку на нерухоме майно та його важливу роль у податковій системі та соціальному регулюванні.*

***Abstract.** The system of taxation of immovable property in Ukraine, in particular the tax on immovable property other than land, is considered. The history and evolution of this tax, its features and principles of taxation are studied. The main advantages of this type of tax are highlighted, including the transparency and simplicity of taxation, fiscal, regulatory and incentive functions, as well as the social aspect of real estate taxation. The experience of real estate taxation in other countries is also considered, which can be useful for improving the taxation system in Ukraine. In addition, information is provided on the peculiarities of taxation during martial law and temporary occupation in Ukraine. This article reflects the main aspects of the real estate tax and its important role in the tax system and social regulation.*

Вступ. Сучасна податкова система в Україні є складною та розгалуженою, її аналіз вимагає системного підходу та детального розгляду окремих видів податків. Один із таких видів – податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, що є важливою складовою фіскальної системи країни. Ця стаття присвячена вивченню особливостей та характеристики

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування ВНАУ - Марина ПРАВДЮК

податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, з метою розкриття його суті та впливу на фінансову стабільність держави та громадян.

Виклад основного матеріалу. Дискусії, щодо впровадження даного податку велися ще з 1990-х рр, але все закінчувалося на етапі законопроектів, котрі не підтримувались на сесіях ВР. Кількість недоліків, котрі панували до реформації законодавства, вражає. Одним з найважливіших прикладів, є стягнення податку лише з громадян України, при цьому, юридичні особи не мали обов'язку заплати податку. Варто підкреслити, що заслугою започаткування введення податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, є адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу. Дивлячись на європейську практику, можна однозначно ствердити, що податок на нерухомість, повинен бути невід'ємною складовою, наповнення місцевого бюджету. В своєму дослідженні, Н. В. Шкільова, підкреслює, що податок на майно є місцевим податком, характерною рисою є те, що це особистий податок, та варто його кваліфікувати до прямих податків [1].

Одним із основних джерел дохідної частини місцевих бюджетів – є майнові податки, які є невід'ємною складовою податкових систем розвинених країн світу. Адже вони виступають не тільки як важливий фіскальний інструмент, але і як соціально-справедливий економічний регулятор розвитку держави. Майнове оподаткування застосовується в Україні дещо невпевнено, і об'єктивно розглядається як чинник посилення дохідності місцевих бюджетів України, тому і потребує підвищення ефективності та імплементації успішних реформ, у тому числі і реформи децентралізації. Відповідно до п. 265.1, ст. 265 Податкового кодексу України (далі за текстом – ПКУ), податок на майно в Україні з: податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортного податку; плати за землю [2].

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, характеризується декількома принциповими рисами та за своєю фінансово – правовою природою є:

- а) місцевим податком;
- б) прямим податком (прямі податки не стягуються при реалізації товарів і послуг, їх тягар неможливо перекласти на споживача)
- в) особистим податком

Рис. 1. Класифікація податку на майно, відмінне від земельної ділянки

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Таким чином, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, у податковій системі України виступає місцевим, прямим, особистим податком, який справляється з власників об'єктів житлової нерухомості та зараховується до бюджету територіальної громади [1]. Платниками податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості (п. 266.1, ст. 266 ПКУ). Базою оподаткування вважається загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його часток (п.п. 266.3.1 п. 266.3 ст. 266 ПКУ).

Обчислення суми податку з об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, які перебувають у власності фізичної особи здійснюється контролюючим органом за місцем податкової адреси (місцем реєстрації) власника житлової нерухомості у порядку, визначеному п.п. 266.7.1 п. 266.7 ст. 266 ПКУ виходячи із сумарної загальної площі таких об'єктів, зменшеної згідно з п.п. 266.4 1 п. 266.4 ст. 266 ПКУ та відповідної ставки, встановленої за рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, в залежності від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5 % розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року, за 1 кв. метр бази оподаткування.

Вважаємо, що базою нарахування податку повинна стати ринкова вартість об'єкту. Тим самим з'являється можливість врахувати місце розміщення об'єкту нерухомості, стан об'єкту нерухомості (пам'ятка архітектури або стандартна квартира, новобудова, старий житловий фонд і т. ін.) без додаткових витрат на визначення різних надбавок та коефіцієнтів, які враховують ті чи інші особливості [3].

Необхідно звернути увагу на те, що зазначений податок має значну кількість позитивних рис, що відрізняє його серед інших податків. До головних його переваг належать наступні:

1) оподаткування нерухомості відносно прозоре, оскільки нерухоме майно має конкретне розташування, фізичні характеристики, є довговічним та не підлягає транспортуванню, що ускладнює ухилення від його сплати;

2) процедура встановлення платника податку є нескладною;

3) завдяки його справлянню реалізуються основні функції податків: фіскальна (шляхом забезпечення стабільних надходжень у місцеві бюджети), регулююча (через перерозподіл доходів) та стимулююча (шляхом впровадження системи пільг, стимулювання суб'єктів господарювання до раціонального використання майна);

4) податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, допомагає у вирішенні ряду соціальних проблем шляхом перекладення обов'язку його сплати на більш заможні верстви населення;

5) адміністрування податку на нерухомість є відносно простим;

6) суми надходжень від сплати вказаного податку є прогнозованими, що

сприяє плануванню власної діяльності;

7) значна частина послуг, призначена для власників нерухомого майна, забезпечується завдяки сплаті податку на нерухоме майно [1].

Сплата податку за нерухоме майно, яке перебуває у спільній частковій або спільній сумісній власності кількох осіб.

Визначення платника податку в разі перебування у власності нерухомого майно спільно з іншими особами.

а) якщо нежитлове нерухоме майно перебуває у спільній частковій власності кількох осіб, платником податку є кожна з цих осіб за належну їй частку;

б) якщо нежитлове нерухоме майно перебуває у спільній сумісній власності кількох осіб, але не поділений в натурі, платником податку є одна з таких осіб-власників, визначена за їх згодою, якщо інше не встановлено судом;

в) якщо житлове чи нежитлове нерухоме майно перебуває у спільній сумісній власності кількох осіб і поділений між ними в натурі, платником податку є кожна з цих осіб за належну їй частку [4].

В період воєнного стану внеслись певні корективи, щодо сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Відповідно до ПКУ, на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації, не нараховується та не сплачується податок.

Зокрема, за об'єкти житлової нерухомості (у тому числі їх частки, об'єкти житлової нерухомості, що стали непридатними для проживання): для фізичних осіб за 2021 та 2022 податкові роки; для юридичних осіб за період з 1 березня 2022 року по 31 грудня 2022 року. За об'єкти нежитлової нерухомості: на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, в якому буде припинено або скасовано воєнний стан. Таким чином, в будь-якому випадку на визначених територіях за об'єкти нежитлової нерухомості податок не буде нараховуватись з 01.03.2022 по 31.12.2023 [6]. На мою думку, також доцільно звернути увагу на досвід зарубіжних країн, адже у багатьох країнах цей податок функціонує тривалий час. Це можна побачити проаналізувавши особливості оподаткування фізичних осіб в інших країнах (табл. 1).

Таблиця 1

Оподаткування нерухомості фізичних осіб у певних країнах світу

Визначення вартості	Країни	Особливості розрахунку	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
Кадастрова вартість	Італія, Іспанія, Фінляндія, Литва	У країні є єдиний державний реєстр нерухомості, вартість нерухомості встановлено для кожної кадастрової категорії	Легкість адміністрування	Кадастрова вартість нерухомості за інфляції не відповідає ринковій. Завищення або заниження кадастрової вартості

1	2	3	4	5
Ринкова вартість	США	Визначається як співвідношення вартості будинку, встановленого офіційною оцінкою та ринковою вартістю	Об'єктивна оцінка нерухомості	Трудомісткість
	Великобританія	База оподаткування визначається на основі орендних платежів		
	Литва	Середньоринкова вартість нерухомості		
Корисна площа	Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина	Податок стягується залежно від корисної площі будинку або його частини	Широка база. Повнота охоплення. Відносна простота адміністрування	Не визначається ринкова вартість майна. Відсутність диференціації майна за якістю
Оціночна вартість	Болгарія, Швеція, Литва	Для оцінки майна враховують вид майна, місцезнаходження, площу, амортизацію. Кадастрова вартість майна коригується за допомогою індексів		Ринкова вартість може не збігатися з оціночною вартістю
Комплексна оціночна вартість	Німеччина	Вартість одиниці майна, що залежить від вартості землі в 1935 р. (Східна Німеччина) та 1964 р. (Західна Німеччина), податкові органи можуть застосовувати методи капіталізованого прибутку, реальної вартості активів, а в нових федеральних землях також враховується тип майна за кадастром	Податок може перекладатися на орендарів. Враховуються поліпшення, які збільшують вартість майна	Складність і трудомісткість оцінки

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Висновки. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є суттєвим інструментом оподаткування, який має значну кількість переваг. Він є місцевим, прозорим та простим у визначенні платниками. Цей податок також виконує функцію фіскального забезпечення, регулювання доходів та стимулювання ефективного використання майна.

Додатково, аналіз досвіду зарубіжних країн у сфері оподаткування нерухомого майна надає цінні приклади та ідеї для можливого покращення в українській системі оподаткування. Важливо отримати міжнародний досвід у цьому питанні для створення більш справедливої та ефективною системи оподаткування нерухомості в Україні.

Загалом, податок на нерухоме майно змінює значну роль у фінансовій системі країни та може служити інструментом для забезпечення стабільних витрат у місцевих бюджетах та регулювання соціально-економічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Шкільова Н. В. До питання про місце податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки в податковій системі: порівняльно-правовий аспект. *Держава та регіони*. 2013. № 1. С. 119-122.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року. № 2755-VI / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Євсєєва І.О. Оподаткування та кадастрова оцінка нерухомого майна: досвід, стан і перспективи: науково-аналітична доповідь /. Ірпінь. НДІ фінансового права, 2014. 44 с. URL: http://ndifp.nusta.com.ua/files/NAD/002_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%
4. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. URL:<https://wiki.legalaid.gov.ua/>
5. Податок на нерухомість під час воєнного стану: що треба знати українцям. URL: <https://nerukhomi.ua/ukr/news/ryinok/podatok-na-neruhomist-pid-chas-voennogo-stanu-scho-treba-znati-ukraintsyam.htm>
6. Губарева І. О. Проблеми удосконалення податку на нерухоме майно в Україні в контексті світового досвіду. *Наукові праці НДФІ*. 2021. № 1 (94). С.22-35.

Вікторія ГОРБАТЮК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено сутність страхування життя; визначено основні елементи, що формують структуру цього страхового продукту; встановлено актуальність та необхідність розвитку страхування життя в Україні; досліджено практичні аспекти реалізації цього страхового продукту у вітчизняній страховій сфері; проаналізовано основні проблеми і фактори, що стримують розвиток цього напрямку страхування; надано рекомендації для підвищення ефективності функціонування сфери страхування життя в Україні; проведено прогнозування основних тенденцій стосовно розвитку цієї сфери у короткостроковій та середньостроковій перспективі.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Олена МАРЦЕНЮК

***Abstract.** The article examines the essence of life insurance; the main elements forming the structure of this insurance product are defined; the relevance and necessity of the development of life insurance in Ukraine has been established; the practical aspects of the implementation of this insurance product in the domestic insurance sector were investigated; the main problems and factors restraining the development of this line of insurance are analyzed; recommendations were provided to increase the effectiveness of the functioning of the life insurance sector in Ukraine; forecasting of the main trends in the development of this area in the short and medium term was carried out.*

Вступ. Страхування життя є важливим елементом соціальної системи держави, засобом захисту рівня добробуту населення та забезпечення стабільності економічного розвитку, а також досить могутнім джерелом внутрішніх інвестицій. З'ясування сутності страхування життя і його значення для національної та світової економіки обумовлює необхідність дослідження основних елементів цього виду відносин.

«Страхування життя – вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку» – так трактує досліджуваний вид відносин чинне законодавство.

В умовах розбудови соціально-орієнтованої економіки, де найбільш ефективним та потенційним фактором виробництва є людський капітал, а основною метою функціонування економіки стає повноцінний розвиток людського суспільства, все більшого значення набуває питання захисту здоров'я і життя людини, підтримання умов нормальної життєдіяльності. На жаль, в Україні соціальній складовій економічного розвитку приділяється недостатньо уваги, що призводить до зниження життєвого рівня населення та уповільнення темпів економічного зростання. Ефективним рішенням цієї проблеми може стати повноцінна система страхування життя, яке дасть змогу захистити особу або її родину від економічної дестабілізації внаслідок смерті страхувальника та створить підґрунтя для повноцінної життєдіяльності кожної людини у разі дожиття до обумовленого у страховому договорі віку. Проте для досягнення максимальної ефективності від реалізації цього страхового продукту необхідно провести його комплексне дослідження, визначити заходи для поширення страхування життя для пересічних громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок страхування життя в Україні почав своє становлення у 1996 році, після набуття чинності Законом України «Про страхування», де страхування життя виділялось, як окрема галузь страхової діяльності. Становлення цього виду відносин продовжується і сьогодні. Страхова діяльність змінюється, удосконалюється й усе більше

впливає на економіку країни, розширюється сфера страхування, з'являються і розвиваються нові його види. Дослідники відзначають, що галузь страхування до настання світової фінансово-економічної кризи за темпами розвитку випереджала інші галузі економіки.

Перш за все необхідно визначити сутність страхування життя, дослідити склад і структуру цього напрямку страхування, його місце у загальній системі страхування. Згідно із сучасним визначенням страхування життя характеризується як вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити виплату відповідно до договору страхування за настання смерті в період дії договору або дожиття застрахованої особи до закінчення договору, а також за настання нещасного випадку або захворювання.

Нині у страховій сфері розрізняють ризикове, накопичувальне та змішане страхування життя. Сутність ризикового страхування життя полягає в тому, що страхові виплати сплачують страховиком у разі смерті або втрати працездатності застрахованої особи. Відмінною рисою накопичувального страхування життя є те, що страхова сума виплачується страхувальнику за дожиття ним до зазначеного терміну або у разі смерті застрахованої особи його спадкоємцям. Змішане страхування життя поєднує в собі риси ризикового та накопичувального страхування, а також може включати страхування від нещасних випадків.

Необхідно відзначити, що історично першою формою особистого страхування вважається страхування життя на випадок смерті застрахованої особи, проте з часом коло видів страхування життя розширювалось, а сьогодні воно охоплює широкий спектр форм і видів (рис. 1).

Страхування життя має низку характерних особливостей, які вирізняють його серед інших видів страхування:

1) людське життя не має вартісної (грошової) оцінки; це означає, що за даним видом страхування неможливо визначити величину збитку, зумовленого настанням страхового випадку; саме ця обставина зумовлює інші особливості;

2) у страхуванні життя беруть участь одразу чотири суб'єкти, такі як страховик, страхувальник, застрахована особа та бенефіціар (вигодонабувач);

3) неможливість визначити в грошовому вимірі втрати, пов'язані з життям, зумовлює своєрідний підхід до визначення страхової суми та страхового тарифу (премії, внеску); у страхуванні життя страхова сума визначається на кожного застрахованого окремо з урахуванням інтересів та можливостей обох сторін (страхувальника і страховика); страховик, як правило, встановлює мінімальну межу страхової суми, нижче від якої обслуговування договору зі страхування життя буде збитковим; щодо страхувальника, то обрана ним страхова сума визначається насамперед його платоспроможністю та бажанням відкладати споживання цього доходу на тривалий час;

4) договори зі страхування життя є довгостроковими; хоча українське законодавство не встановлює мінімальних строків договорів зі страхування життя, методика формування резервів (1997 рік) зазначає, що ці договори

підписуються на строк, не менший трьох років, а загалом договори можуть діяти значно довше, а саме 10, 15, 20, 30, 40 років; чим триваліше договір, тим більше частка в резерві від інвестування коштів;

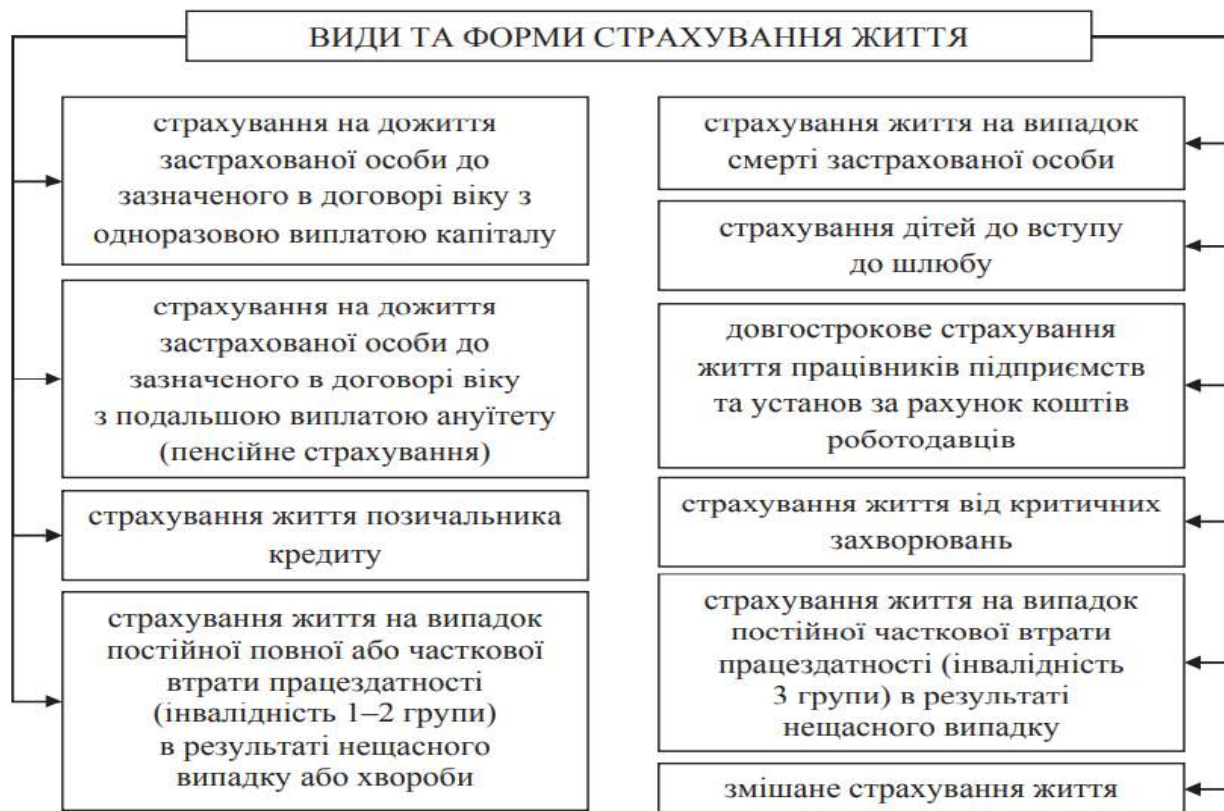

Рис. 1. Види і форми страхування життя в Україні

Джерело: [1]

5) з попередньої особливості впливає, що страхування життя виконує як захисну функцію, так і заощаджувальну функцію, зміст якої полягає в прибутковому, але низькоризиковому розміщенні тимчасово вільних грошових засобів.

Говорячи про український досвід у сфері страхування життя, необхідно відзначити, що цей напрям є не досить розвиненим та потребує суттєвих трансформацій відповідно до тих реалій, з якими стикається українська страхова сфера та економіка загалом. Згідно зі свідченням фінансових експертів такий суттєвий розрив у попиті на страхові продукти у сфері страхування життя пояснюється перш за все тим фактом, що для нестабільних економік, до яких відноситься вітчизняна, характерним є прагнення до максимального заробітку і можливості швидко повернути собі гроші, а стабільним, розвиненим економікам властиві довгострокові вкладення з невисоким річним доходом у розмірі 3–6% річних. Тому страхування життя існує в розвинених країнах в різних видах: від пенсійного накопичення або ризику передчасної смерті до непопулярного серед українського населення страхування немовлят на «дожиття до повноліття», яке європейці розглядають як спосіб накопичити

кошти на освіту дитини

Крім того, в Європі та США традиційно розвинене так зване страхування життя з інвестиційною складовою (unit-linked страхування), яке полягає у тому, що страхова компанія, щоб підвищити прибутковість, використовує частину портфеля для інвестицій в потенційно більш прибуткові, але й більш ризикові інструменти, не ризикуючи при цьому всіма коштами клієнта. На жаль, в умовах політичної та економічної нестабільності в Україні невеликі страхові компанії не можуть запропонувати клієнтам таку опцію через високий ризик отримання збитку і втрати інвестованих коштів .

Страхування життя – це не тільки фінансові відносини та джерело надходження інвестицій в економіку країни, а й важливий інструмент у забезпеченні соціального захисту населення, з допомогою якого можна вирішувати безліч суспільних проблем. Важливе значення страхування життя обумовлює необхідність модернізації цієї сфери та визначення перспектив розвитку. Нинішня важка економічна ситуація не дає можливості державі в повному обсязі задовольняти потреби громадян у медичному обслуговуванні, відшкодуванні фінансових витрат при травматизмі на виробництві чи втраті працездатності, та вирішувати інші соціальні питання. Передбачене соціальними стандартами забезпечення не є достатнім для покриття існуючої фінансової уразливості.

Страхування життя покликане розв'язати подібні проблеми. Використанню послуг страхування життя як вагомого та комплексного інструменту соціального захисту сприятимуть:

- просвітницька діяльність страхових компаній, оскільки більша частина потенційних страхувальників не проінформовані або погано проінформовані про послуги, які надаються страховиками, а також про соціальні та економічні вигоди, які може принести страхування для кожного громадянина зокрема;
- розширення списку професій, спеціальностей та посад, що підлягають обов'язковому страхуванню життя;
- обов'язкове страхування життя військовослужбовців, медиків, волонтерів та інших учасників антитерористичної операції;
- розширення переліку страхових випадків у «life» страхуванні;
- спрощення процедури укладання договору страхування життя, інтеграція цього виду страхування до системи онлайн послуг, популяризація укладання страхових угод через Інтернет.

На сучасному етапі функціонування ринку страхування життя, великі перспективи має страхування на дожиття. Реформування пенсійної системи України, її нестабільність, підвищення пенсійного віку для чоловіків та жінок, збільшення кількості пенсіонерів та «старіння нації», відсутність впевненості населення в надійності державного пенсійного страхування – всі ці причини змушують громадян все частіше звертатися до страховиків щодо укладання договорів страхування рент та пенсій.

Складна економічна ситуація в Україні є значною перешкодою для

підвищення інвестиційної активності страховиків. Фінансова нестабільність, наявність високих інвестиційних ризиків та нерозвиненість фондового ринку обумовлюють консервативність страхових компаній щодо управління інвестиційним портфелем та низький рівень ефективності розміщення страхових резервів.

Ключове завдання держави полягає у створенні умов для активізації інвестиційної діяльності вітчизняних фінансових посередників. До найважливіших завдань вітчизняного ринку страхування життя належить активізація залучення грошових коштів заможного населення. Причиною відмови від послуг вітчизняних страховиків представниками вищого класу є слабкість страхового ринку України, в порівнянні із ринками економічно розвинених країн, недовіра до вітчизняного інституту страхування життя та невідповідність страхових послуг потребам і запитам цього сегменту покупців. Заможні українці ладні купувати поліс закордоном, долаючи при цьому юридичні труднощі та переплачуючи, але мати надійний та універсальний договір страхування, який практично неможливо придбати в Україні. Як показують дослідження, у сучасних умовах в Україні прибутковість поліса накопичувального страхування життя в деяких випадках може конкурувати з прибутковістю депозитів у надійних банках, хоч суттєвим недоліком страхування є відсутність фонду гарантування.

Зважаючи на те, що страхування життя має довгостроковий характер і значну накопичувальну складову, «вкрай важливо забезпечити функціонування в Україні системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, яка допоможе запобігти втратам довгострокових заощаджень громадян та позбавленню їх страхового захисту в разі настання неплатоспроможності страховика». Доцільність створення в країні Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, підтверджується досвідом функціонування аналогічних схем у багатьох економічно розвинених країнах світу, зокрема в США, Канаді, Японії та ін. Слід зазначити, що в Україні уже розпочато роботу щодо створення такої інституції та визначення умов її функціонування – прийнято за основу Проект Закону України про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя. Однак, як на думку експертів, так і професійних учасників страхового ринку, цей законопроект потребує суттєвого доопрацювання.

Є необхідність у запровадженні інструментів, які б захищали страхові внески страхувальників від інфляції. Однією з причин непопулярності страхування життя в Україні є те, що інфляційні процеси невпинно зменшують реальну вартість страхових виплат. Розв'язати цю проблему допоможе запровадження на законодавчому рівні індексації страхових виплат, або прикріплення страхових операцій до більш стабільних грошових одиниць. Страхове законодавство є вирішальним чинником у формуванні політики страхування ризиків пов'язаних з життям, воно визначає «правила гри» для суб'єктів страхової діяльності, порядок надання послуг, методи державного

регулювання. В Україні страхове законодавство розроблене досить повно, але все ж таки потребує удосконалення, змін та доповнень.

Висновки. Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що страхування життя є невід'ємною складовою особистого страхування та системи страхування загалом. У сучасній практиці використовується комплексний підхід до цього виду страхування, який, окрім смерті застрахованої особи, враховує широкий спектр супровідних страхових випадків, таких як отримання травми, повна або часткова втрата працездатності, страхування дітей до вступу до шлюбу. На жаль, нині ринок страхування життя в Україні є недостатньо розвиненим і потребує суттєвих трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д. Страхування. К.: Знання, 2014. 1019 с.
2. Радецька О.О. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник ХНУ*. 2019. № 6. С. 222–224.
3. Ткаченко Є.Ю. Сучасний ста та перспективи розвитку страхування життя в Україні. *Вісник ЗДІА*. 2019. № 2. С. 144–148.
4. Страхування життя. Офіційний сайт страхової компанії «ІНГО Україна». URL: <http://ingo.kiev.ua/ua/strakhovanie-zhizni.html>.

Анастасія ГУЦУ*,
студентка групи 31-ОП,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** У даній статті проведено аналіз впливу розвитку інформаційних технологій на обліково-аналітичне забезпечення управління підприємствами. Описані різні етапи розвитку цих технологій та надано їх опис. Особливу увагу приділено блокчейн-технології як інноваційному інструменту для обробки та зберігання інформації. В статті були розглянуті основні аспекти цієї технології та визначено її потенціал для використання в обліково-аналітичному забезпеченні управління підприємствами. Обліково-аналітичне забезпечення є ключовим чинником для досягнення успіху та стійкого розвитку підприємства в сучасному динамічному бізнес-середовищі. Дана тема є актуальною для бізнес-лідерів, фінансових аналітиків, менеджерів та всіх зацікавлених у покращенні управління та досягненні високих*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування - Любов КОВАЛЬ

результатів в сфері бізнесу.

Abstract. *This article analyzes the impact of the development of information technologies on the accounting and analytical support of enterprise management. Various stages of development of these technologies are described and their description is provided. Particular attention is paid to blockchain technology as an innovative tool for processing and storing information. The article considers the main aspects of this technology and identifies its potential for use in accounting and analytical support of enterprise management. Accounting and analytical support is a key factor for achieving success and sustainable development of the enterprise in today's dynamic business environment. This topic is relevant for business leaders, financial analysts, managers and all those interested in improving management and achieving high results in the field of business.*

Вступ. Сучасна економіка знаходиться в епоху цифрової революції, де інформація та технології відіграють ключову роль у функціонуванні підприємств. Ця цифрова трансформація створює низку нових можливостей для підприємств, але водночас ставить перед ними виклики щодо управління та обробки даних. Одним з найважливіших інструментів, які дозволяють підприємствам успішно функціонувати в умовах цифрової економіки, є обліково-аналітичне забезпечення. Обліково-аналітичне забезпечення (ОАЗ) - це комплекс методів, процесів та інструментів для збору, обробки та аналізу фінансової та операційної інформації на підприємстві, це процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості [9]. В умовах стрімкого розвитку цифрової економіки та посиленого конкурентного тиску сучасні підприємства стикаються з нагальною потребою вдосконалення своєї управлінської стратегії та процесів. Цифрова трансформація вимагає від організацій не лише адаптації до нових технологій, але й активного впровадження обліково-аналітичного забезпечення для забезпечення ефективного управління та прийняття обґрунтованих рішень.

Тематику обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємства в умовах цифрової економіки досліджує незначна кількість науковців. Зокрема це: О. Подолянчук [8], С. Волошин, Н. Красніков, К. Нагірська, О. Славкова, С. Коляденко, Н. Правдюк [9], Т. Мулик[9], В. Савченко, В. Мазур [6], О. Будько[1], М. Цибульник, праці яких присвячені аналізу деяких аспектів та особливостей теоретичних засад обліково-аналітичного забезпечення реалізації стратегічних цілей діяльності підприємства.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в дослідженні та аналізі обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством в умовах цифрової економіки з метою виявлення його ключових аспектів, переваг та викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з ключових складових обліково-аналітичного забезпечення є аналітика даних. У цифрову епоху обсяги інформації, яку генерують та зберігають підприємства, зростають

експоненційно. Аналіз цих даних стає важливим завданням для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Аналітика дозволяє виявляти тенденції, розуміти споживачів, прогнозувати попит та реагувати на зміни на ринку в реальному часі.

В контексті цифрової економіки ОАЗ стає стратегічним інструментом, який допомагає підприємствам використовувати дані для прийняття рішень, прогнозування та розвитку.

З розвитком цифрової економіки, облікові системи переживають перетворення. Основні зміни включають:

1) Автоматизація процесів: Автоматизовані системи обліку дозволяють підприємствам збирати дані в реальному часі та швидше аналізувати їх.

2) Штучний інтелект та машинне навчання: Аналітичні системи, які використовують штучний інтелект, можуть здійснювати більш точний аналіз та прогнозування.

3) Блокчейн-технології: Блокчейн дозволяє створювати надійні та незмінні записи, що робить облікову інформацію більш відповідною до вимог сучасної економіки.

Підвищення ефективності обліково-аналітичного забезпечення реалізації стратегічних цілей діяльності підприємства пов'язано із необхідністю його адаптації до умов цифрової трансформації економіки. Цифровізація торкається усіх сфер, що обумовлено широким застосуванням в усіх сферах виробництва та надання послуг інтернет-технологій для реалізації бізнес-процесів в рамках операційної, фінансової, інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання у відповідності до встановлених стратегічних орієнтирів.

Очевидним є те, що українські підприємства змушені швидкими темпами впроваджувати цифрові технології у свої бізнес-процеси. Це означає не лише встановлення сучасного обладнання, програмного забезпечення, але і фундаментальні зміни в підходах до управління. Процес цифрової трансформації торкнувся всіх сфер бізнесу: від того, як компанія отримує і утримує нових клієнтів, до того, як керівництво уявляє і керує репутацією компанії на просторах Інтернету [2].

Динаміку використання інформаційно-комунікаційних технологій на вітчизняних підприємствах можна побачити в таблиці 1.

Частка підприємств, які мають доступ до мережі Інтернет протягом досліджуваного періоду коливається незначно і навіть у 2022 р. не досягла 90%. Частка підприємств, які мають вебсайт у 2022 р. склала лише 35,3%. Частка підприємств, які купують послуги хмарних обчислень у 2022 р. становила 9,8%. Однак саме застосування хмарних технологій відкриває абсолютно нові можливості для вітчизняних підприємств. Доступ до більш сучасного офісного програмного забезпечення; прикладного програмного забезпечення бухгалтерського обліку, фінансів; прикладного програмного забезпечення для управління інформацією про клієнтів/покупців тощо дасть можливість значно заощадити час у результаті діджиталізації бізнес-процесів. Частка кількості

підприємств, які використовують робототехніку в загальній кількості підприємств у 2022 р. склала 2,9%, з них промислові роботи – 1,2%, обслуговуючі роботи – 2,1% [7]. Звісно, це значно менше, ніж у розвинених країнах світу, але все ж свідчить про позитивний тренд розвитку інформаційно-комунікаційних технологій на вітчизняних підприємствах.

Таблиця 1

Використання інформаційно-комунікаційних технологій на українських підприємствах у 2019-2022 рр.

№ п/п	Основні показники використання інформаційно-комунікаційних технологій	Роки		
		2019	2021	2022
1	Кількість підприємств, які мають доступ до мережі Інтернет (одиниць)	43785	44508	42785
2	Кількість підприємств, які мають доступ до мережі Інтернет (у % до загальної кількості підприємств)	86,4	86,6	85,1
3	Кількість зайнятих працівників, які мають доступ до мережі Інтернет (осіб)	1064745	1090035	1133069
4	Кількість зайнятих працівників, які мають доступ до мережі Інтернет (у % до загальної кількості зайнятих працівників підприємств)	27,1	28,4	28,0
5	Частка кількості підприємств, які мають вебсайт у загальній кількості підприємств, %	35,6	35,2	35,3
6	Частка кількості підприємств, які купують послуги хмарних обчислень у загальній кількості підприємств, %	10,3	10,2	9,8
7	Частка кількості підприємств, які мають найманих фахівців у сфері ІКТ у загальній кількості підприємств, %	22,3	21,6	21,7

Джерело: [7]

Саме бухгалтерський облік, як джерело інформації, спрямований на виконання багатьох завдань в системі управління підприємством, але найважливіші полягають:

1. В оперативному та перманентному зборі та обробці інформації про виробничо-господарську, комерційну, фінансову, інвестиційну та інші види діяльності;

2. У забезпеченні зацікавлених користувачів корисною інформацією про фінансовий стан і результати діяльності підприємства [8].

Бухгалтерський облік, фінансовий аналіз і аудит є одними з найбільш сприятливих сфер впровадження блокчейн технології, що забезпечує:

- подвійний запис кожної транзакції за дебетом і кредитом рахунків підприємства з одночасною фіксацією в ланцюжку блоків, що забезпечує прозорість діяльності юридичних осіб, уникнення помилок, зниження фінансових ризиків, зменшення витрат на отримання та перевірку інформації;

- «розумні» контракти–використання електронного підпису скорочує часові і трудові витрати на виконання умов договорів, а можливості технології

забезпечують достовірність джерел інформації, автоматизацію розрахунків;

- хмарне зберігання інформації забезпечує безпечне зберігання інформації та спряє економії коштів на роботу серверів;

- спрощення відображення руху активів в середині підприємства, завдяки його відображенню у формі транзакцій, що забезпечує доступ до фінансової та управлінської інформації у режимі реального часу;

- використання транзакцій для розрахунків з контрагентами підприємства дозволяє списувати дебіторські і кредиторські заборгованості одночасно без підтвердження факту здійснення операції;

- спрощення процесу управління ресурсами завдяки безпечній реєстрації транзакцій;

- цифровий аудит – створення всіх необхідних умов для проведення аудиту у кожному бізнес-процесі;

- виключення фактів корупції, розтрат та непідтверджених витрат завдяки повній прозорості інформації у режимі онлайн.

Збільшення обсягів і складності інформаційних потоків, зростання ризиків викривлення і втрати інформації веде до необхідності удосконалення елементів обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством [6]. Дослідження можливості використання блокчейн технології в обліку дає змогу окреслити підсистеми інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством, а саме: обліково-аналітична забезпечення; єдиний інформаційний простір; учасники бізнес-процесів. Логіко-структурну схему організації інноваційної діяльності суб'єктів бізнесу із застосуванням інструментів діджиталізації представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Модель інформаційно-технологічної архітектури обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю

Джерело:[3].

Так, в процесі організації обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю домінує інтегрований підхід до побудови системи облікового процесу та аналітичної роботи на кожному етапі інноваційної діяльності. На рівні підприємства це дозволяє залучати інвестиції на реалізацію інноваційних проектів, навчати та стимулювати персонал до інноваційної діяльності, співпрацювати зі стейкхолдерами, проводити комплексну оцінку ефективності інноваційних проектів та мінімізувати ризики пов'язані з їх реалізацією. При цьому, інструменти електронного документообігу допомагають суб'єктам бізнесу отримувати безперервний доступ до документації, забезпечують зберігання великих об'ємів інформації, є джерелом аналізу даних для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації процесів.

Даний диджитал-контур: включає інтерфейси для імпорту та експорту даних; забезпечує диджиталізацію всіх етапів облікового процесу; підтримує ведення довідників об'єктів обліку витрат на інноваційну діяльність, рахунків бухгалтерського обліку, констант, форм облікових реєстрів та звітності.

Цифрова економіка має певні відмінності, які обумовлюють специфічні ознаки протікання економічних процесів, функціонування суб'єктів економічних відносин тощо, зокрема домінування цифрових технологій у всіх економічних процесах; товари та послуги в натуральному вигляді все більшою мірою поступаються електронним аналогам; реалізація економічних благ здійснюється на основі застосування електронних засобів; з'являються цифрові (віртуальні) активи» [4].

Оскільки цифровізація економіки спричиняє відповідну трансформацію методології і практики бухгалтерського обліку, метою якого є реєстрація, накопичення, оброблення та узагальнення інформації про діяльність суб'єкта господарювання. Даний факт свідчить про потребу переходу до нової облікової парадигми – цифрової – через розвиток новітніх підходів, як у теоретичній, так і практичній площині. Актуальним стає питання про застосування в процесі реалізації стратегічних цілей та управлінні активами їх безконтактної ідентифікації для здійснення їх обліку, відмови від паперової реєстрації результатів діяльності підприємства на користь електронної фінансової звітності, застосування блокчейну та розроблення рекомендацій щодо відображення криптоактивів в обліку та звітності [1].

Основними інструментами диджиталізації інноваційної діяльності виступають:

1) інформаційно-комунікаційні технології, для уніфікованої комунікації та незалежності від місця перебування (Viber, Telegram, Zoom, Skype, WhatsApp);

2) програмні продукти (BAS, BAS ERP, Bitrix 24 та інші);

3) технології електронного обміну даними (EDI – Electronic Data Interchange);

4) методи і техніки аналізу й обробки великих даних (Big Data);

5) технології хмарних (Cloud Computing) та туманних обчислень;

- б) інтелектуальні технології, такі як машинне навчання;
- 7) впровадження гібридних рішень [5].

До основних перешкод масового впровадження діджиталізації в управлінні підприємствами можна віднести такі: нестача власних фінансових ресурсів; нестача висококваліфікованих спеціалістів у сфері ІТ, у тому числі у зв'язку з відтоком кваліфікованих кадрів закордон; інертність деяких керівників щодо необхідності використання діджиталізації для удосконалення управлінської роботи; технічні складності у забезпеченні безперервного застосування Інтернет- технологій для деяких підприємств; важка адаптація до нових умов частини персоналу окремих підприємств; недостатній масштаб розробок і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на рівні національної економіки.

Висновки. Умови цифрової економіки вимагають від підприємств ефективного обліково-аналітичного забезпечення для досягнення успіху та стійкого розвитку. Засоби і технології, які використовуються для обліково-аналітичного забезпечення, стають важливими складовими в сучасному бізнес-середовищі. Ті, хто зможе майстерно використовувати ці інструменти, матимуть перевагу в конкурентному бізнесі епохи цифрової трансформації. Перехід до цифрової економіки змінює існуючі моделі управління підприємством, в тому числі і у сфері обліково-аналітичного забезпечення.

Розвиток інформаційних технологій все у більшій мірі робить інформацію та знання одними із найбільш цінних ресурсів суб'єктів господарювання. Значним фактором знецінення ролі обліку в управлінні підприємством є його ретроспективність, яка закладена в традиційній обліковій парадигмі. Обліково-аналітичне забезпечення стає ключовим інструментом для управління підприємством в умовах цифрової економіки. Воно дозволяє підприємствам бути більш ефективними та конкурентоспроможними. Однак важливо пам'ятати про виклики та ризики, пов'язані з цим інструментом, і ретельно розробляти стратегію його впровадження.

Список використаних джерел:

1. Будько О. В. Обліково-аналітична інформація в системі інформаційного забезпечення сталого розвитку. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 3. С. 252–257.
2. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 44-52.
3. Кащена Н.Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 389 с.
4. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105–112.
5. Лігоненко Л., Хріпко А., Доманський А. Зміст та механізм формування

стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Економічні науки.* 2018. № 22 (62). С. 21–24.

6. Мазур В. А., Томчук О. Ф., Браніцький Ю. Ю. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 3. С. 7-20.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Подолянчук О.А. Облікова інформація та її якісні характеристики відповідно до облікових стандартів. *Економіка. фінанси. менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. № 8. С. 79-90

9. Правдюк Н.Л., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 224 с.

Дмитро ЗАПОРОЖЕЦЬ*,
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРАЦІВНИКІВ ДПС

Анотація. *Впровадження етики в державних установах стає предметом уваги, який привертає увагу секторів державних послуг, особливо в секторі податкових послуг. Спалах новин у засобах масової інформації про етику шахрайства в результаті ухилення від сплати податків і нетехнічної інформації про податківців створив феномен і неправильні припущення про податки, зокрема про податківців. Кодекс етики може бути документом, у якому детально описуються цілі, цінності та місія організації чи інституту. Професійна етика в свою чергу включає принципи та стандарти, задокументовані для використання працівниками Державної податкової служби (ДПС).*

Abstract. *The implementation of ethics in public institutions is becoming a subject of attention that is attracting the attention of public service sectors, especially in the tax services sector. The media coverage of ethical fraud in tax evasion and non-technical information about tax officers has created a phenomenon and incorrect assumptions about taxes, including tax officers. A code of ethics can be a document that details the goals, values and mission of an organization or institution. Professional ethics, in turn, includes principles and standards documented for use by*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Ярославна МУЛИК

employees of the State Tax Service (STS).

Вступ. Як відомо, працівники Державної податкової служби уповноважені державою забезпечувати дотримання податкових зобов'язань. Було б важко мати добре функціонуючу податкову систему без Державної податкової служби. Оскільки більшість платників податків не знайомі з тонкощами податкового законодавства, потрібні працівники Державної податкової служби, щоб платники податків могли виконувати покладені на них податкові зобов'язання. На сьогодні професійна діяльність Державної податкової служби вимагає особливого контролю та самоконтролю щодо дотримання етичних норм. Стосовно податківця зазначається, що його робота пов'язана з підвищеною відповідальністю за результати прийняття рішень та виконаних дій. Щоб заслужити довіру власників та якісно виконувати свої обов'язки, податківець повинен мати високий професійний рівень та добре усвідомлювати моральну відповідальність за всі дії.

Етика працівника державних податкових органів тісно пов'язана з філософією, педагогікою, психологією, правом та культурологією. Етика податківця є специфічним видом професійної етики, яка аналізує дію, причому закономірну, загальних принципів та норм моралі у межах діяльності податківців. В основу професійної етики працівників ДПС мають покладатися, насамперед, професійні знання, уміння і навички, моральні норми і принципи, а також основні аспекти професійної, соціальної (у тому числі моральної, педагогічної, емоційної) культури та службовий етикет. Професійна етика податківця ґрунтується на таких основних принципах: вірність народу і закону, законність, самодисципліна, об'єктивність, справедливість, ввічливість, терпимість, повага, правдивість, активна життєва позиція.

Діяльність податківців має державний характер, оскільки вони – посадові особи, представники влади, здійснюють владні повноваження. Вони наділяються цими повноваженнями для захисту інтересів суспільства, держави та її громадян.

Закон визначає державний характер рішень, які вони приймають, тому що від них залежить процес наповнення державного бюджету. Органи ДПС наділені двома основними повноваженнями: збирати державні податкові доходи та здійснювати контроль за дотриманням платниками податків податкового законодавства.

Етика працівника податкових органів сприяє правильному формуванню свідомості, поглядів працівників податкових органів, орієнтуючи їх на обов'язкове дотримання моральних норм, забезпечення справедливості, захисту прав, свобод, честі і гідності людей, охороні власної честі і репутації.

Виклад основного матеріалу. Вірність народу і закону, законність, самодисципліна, об'єктивність, справедливість, ввічливість, терпимість, повага, правдивість, активна життєва позиція – це керівні принципи, яких повинні дотримуватися в особистому житті та своїй професії працівники Державної

податкової служби. Зобов'язання, які приймають працівники Державної податкової служби, і рішення, які вони приймають, завжди повинні ґрунтуватися на цих принципах, і вони повинні прагнути підтримувати найкращі практики ведення бізнесу та найвищі етичні стандарти.

Варто зазначити, що однакові принципи застосовуються до всіх, від співробітників до керівництва та керівників. Таким чином, усі співробітники Державної податкової служби, включаючи керівництво та керівників, повинні бути ознайомлені з Кодексом і прийняти його. Хоча Кодекс поведінки є частиною внутрішньої політики податківців, проте очікується, що всі зовнішні зацікавлені сторони, включаючи, але не обмежуючись підрядниками, постачальниками та тимчасовим персоналом, сумлінно поділяють бачення етичних норм та діятимуть відповідно до чинного законодавства [1].

В табл. 1 вказано кількісний аналіз державних службовців станом на 30 червня 2023 року.

Таблиця 1

Кількісний склад державних службовців станом на 30 червня 2023 року

Кількість посад державної служби за штатним розписом						
Категорія А		Категорія Б		Категорія В		
283		49482		156441		
Фактична кількість працюючих державних службовців						
Жінки			Чоловіки			
						з них державних службовців з інвалідністю
Категорія А	Категорія Б	Категорія В	Категорія А	Категорія Б	Категорія В	10702
65	27600	94745	141	14167	26835	
Кількість вакантних посад державної служби						
Категорія А		Категорія Б		Категорія В		
76		6939		29226		
Кількість державних службовців у відпустці для догляду за дитиною						
11108			з них чоловіків			
			125			
Кількість державних службовців, призначених на посади, та звільнених з посад з початку 2023 року						
31.03.2023		Кількість призначених д/с		Кількість звільнених д/с		
		9895		10492		
30.06.2023		18519		20355		
Кількість державних службовців, які мобілізовані, або проходять службу у військах територіальної оборони ЗСУ та добровольчих формувань територіальних громад						
Жінки			Чоловіки			
645			3301			
Кількість державних службовців, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в межах районів воєнних(бойових) дій						
5214		Загиблих державних службовців		Поранених державних службовців		
		133		127		
Кількість державних службовців, які виїхали за кордон з 24 лютого 2022 року та перебувають там станом на кінець звітного періоду						
Категорія А		Категорія Б		Категорія В		
0		459		2232		

Джерело: сформоване автором на основі [6]

Потрібно врахувати, що державний службовець є посадовою особою на службі народу в сучасній демократичній державі, яка набирається на роботу на основі встановлених критеріїв. Загально відомо, що державні службовці є посадовими особами, які повинні бути обізнані про закони та правила країни та повинні діяти в найкращих інтересах нації та її громадян.

Слід наголосити на тому вагомому чиннику, що основою професійної етики працівників Державної податкової служби мають покладатися в першу чергу професійні знання, уміння і навички, моральні норми і принципи, а також основні аспекти професійної, соціальної у тому числі моральної, педагогічної, політичної, дипломатичної, внутрішньої, емоційної культури та службовий етикет.

Загально відомо, що професійна етика працівників Державної податкової служби базується на таких основних принципах, як: вірність народу та закону, законність, самодисципліна, об'єктивність, справедливість, ввічливість, терпимість, повага, правдивість, активна життєва позиція.

Стосовно професійної етики для державних службовців встановлено набір загальних стандартів, відомих як «цінності». Основні «цінності», передбачені в законопроекті, такі (рис. 1).

Рис. 1. Загальні стандарти для державних службовців

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Необхідно взяти до уваги те, що розвиток належного регулювання діяльності працівників Державної податкової служби має враховувати

дихотомію (здатність до розгалуження будь-якого органу надвоє) між зацікавленістю держави у підвищенні доходів і застосуванні податкового законодавства послідовним, ефективним і справедливим чином та зацікавленістю клієнта в мінімізації податків.

Потрібно зауважити, що професійна етика працівників Державної служби ґрунтується на нормах та чинному законодавстві. Норми Кодексу є загальними та застосовуються працівниками органів Державної податкової служби, які займають посади, віднесені до категорій посад державних службовців відповідно до Закону України "Про державну службу". При прийнятті на посаду державного службовця в органи Державної податкової служби працівник знайомиться з Кодексом, про що робиться письмове засвідчення в його особовій справі.

Опитування виявило односторонній підхід експертів до визначення якостей державних службовців, що зумовлюють ефективність вирішення управлінських завдань. Наприклад, не можна не погодитися з думкою, що результат праці службовця залежить від його відповідальності, на що вказали 87% опитаних. Однак, справедливість, повага до підлеглих, порядність, рішучість, патріотизм тощо не отримали підтримки експертів. На їх необхідність вказали від 4 до 26% експертів.

Працівник Державної податкової служби зі своєї сторони повинен вживати необхідних заходів щодо відповідності його діяльності етичним вимогам, котрі є визначеними Кодексом. Дотримання працівником Державної податкової служби норм Кодексу є обов'язковим при проведенні щорічної оцінки, тобто атестації, зарахуванні до кадрового резерву, призначенні на нову посаду, наданні характеристики чи рекомендації.

Окрім цього важливо врахувати той чинник, що працівник Державної податкової служби у своїй діяльності керується Конституцією України (254к/96-ВР), законами України, іншими нормативно-правовими актами, цим Кодексом, а також Кодексом честі працівника органу Державної податкової служби України та загальними морально-етичними нормами поведінки у суспільстві [3].

Важливо зазначити, що усі працівники Державної податкової служби України будуть дотримуватись правил етичної поведінки. Для цього є документи, котрі регулюють професійну етику податківців: Наказ «Про затвердження Правил етичної поведінки в підрозділах ДПС». У Правилах встановлено чіткі вимоги до етичної поведінки посадових осіб Державної податкової служби, яких вони будуть дотримуватись під час виконання своїх обов'язків [4].

Таким чином, працівники Державної податкової служби повинні чесно, кваліфіковано, якісно та відповідально виконувати свої посадові обов'язки, бути неупередженими, неухильно дотримуватись загальноприйнятих етичних норм поведінки, поважаючи права, свободи та законні інтереси громадян.

Доцільно відзначити, що правила приділяють особливу увагу

запобіганню корупції в Державній податковій службі. Для цього призначені спеціальні агенти з етичної поведінки, які будуть контролювати дотримання Правил, надавати роз'яснення та консультації працівникам.

Слід наголосити на тому, що етика державного службовця покликана формувати ціннісну нормативні відносини в суспільстві. Саме через це вона визначає правила для всієї державної адміністрації у внутрішніх і зовнішніх відносинах; у відносинах із політичною владою; ставлення до ресурсів держави; відносини із споживачами державних послуг; правила розв'язання конфлікту інтересів. Як відомо, професійна етика для працівників Державної податкової служби описує вимоги до праці, а також нормативно вироблені рамки професійних відносин та вказує моральні якості державного службовця [5]. Треба взяти до уваги той чинник, що етика державного службовця (в даному випадку працівника Державної податкової служби) в свою чергу базується на принципах відповідальності персональної і командної відкритої співпраці, котрі зі своєї сторони характеризують також етику керівництва Державної податкової служби і відображають спосіб регулювання індивідуальної і колективної поведінки, який узгоджується із суспільством, а також культурою та субкультурами конкретних колективів.

Висновок. Отже, етичний кодекс може ґрунтуватися на законодавчій відповідності бізнесу чи професії, стандартах доброчесності та дисципліни або на баченні та місії організації. Кодекс етики повинен чітко визначати поведінкові та професійні очікування від працівників Державної податкової служби.

Отож, актуалізації проблеми професійної етики державних службовців України і активізації її нормативно-правового забезпечення сприяв вибір європейського напрямку розвитку. Відомим є те, що державні Програми розвитку державної служби засвідчили про прагнення до утвердження європейських цінностей і принципів професійної діяльності державних службовців. Зміст документів фрагментарно описує професійну етику та підходи до її нормативно-правового забезпечення. Відомим є той чинник що програми розвитку державної служби свідчать про прагнення до утвердження європейських цінностей і принципів професійної діяльності державних службовців. Варто врахувати, що документи формулюють завдання етизації поведінки державних службовців на рівні бажаного до того ж у загальній і часто непослідовній формі. Відповідно це в свою чергу зумовлено браком концептуальних засад професійної етики. Важливо врахувати той чинник, що критерії професійної етики державних службовців можуть використовуватися і для оцінювання моральних вимог до державної служби. Відповідно вони в свою чергу дають змогу розмежувати вузькопрофесійні норми, що відображають інтереси державних службовців як представників професії норми, які відображають інтереси державного інституту корпоративні інтереси, а також моральні норми, що виражають суспільні цінності та очікування.

Як відомо, формалізованими показниками етики державних службовців

потрібно вважати власний етичні інституційні політичні та законодавчі інструменти і процедури, які встановлюють етичні принципи і норми, а також створюють організаційні умови їх реалізації. Зокрема, це є кодекс професійної етики державних службовців; етики трудових колективів; наявність процедур їх реалізації відповідності за використання; наявність організаційних структур, які здійснюють етику, професійне навчання, консультування, а також контролюють дотримання засад професійної етики; професійна етична освіта і соціалізація на робочому місці; відбір кадрів з морально-професійними якостями; способи стимулювання етичної діяльності службовців і колективів; а також це є активність громадських утворень державних службовців в утвердженні етичних засад.

Список використаних джерел:

1. Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика : навч. посіб. Київ : Центр уч. л-ри, 2021. 252 с.
2. Жуковська А. Ю. Діючі технології та перспективні методики планування професійної кар'єри публічних службовців. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Том 2. № 4. С. 27–36
3. Наказ ДПС України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/73616.html>
4. Норми Кодексу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0059225-06#Text>
5. Статистичні дані КСДС. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/kilkisnij-sklad-derzhavnih-sluzhbovciv/kilkisnij-sklad-derzhavnih-sluzhbovciv>

Віталій КАЧУР*,
студент 3-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОЦІНКА ВИРОБНИЧОГО ТА ФІНАНСОВОГО ЛЕВЕРИДЖУ

Анотація. У статті розкрито сутність понять виробничого, фінансового та виробничо-фінансового левериджів. Розкрито взаємозв'язок операційного та фінансового левериджів із характеристикою значень кожного, що враховує ступінь чутливості показників за рахунок застосування відносних величин – індикаторів виробничого й фінансового ризику. Проаналізовано динаміку зміни показників операційного, фінансового та операційно-фінансового важелів у ТОВ «Аграрна Фрут Україна».

Abstract. The article reveals the essence of the concepts of production,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Олена ТОМЧУК

financial and production-financial leverage. The interrelationship of operational and financial leverage with the characteristics of the values of each is disclosed, which takes into account the degree of sensitivity of indicators due to the use of relative values - indicators of production and financial risk. The dynamics of changes in indicators of operational, financial and operational-financial leverage in LLC "Agrana Fruit Ukraine" were analyzed.

Вступ. В умовах повномасштабної війни, нестабільності та невизначеності, які ми спостерігаємо останнім часом в Україні, завдання фінансового аналізу розширюються і поглиблюються. Створюються об'єктивні передумови для його відтворення на новій основі, для його націленості на перспективу. Зокрема актуальним стає потреба зміни характеру аналітичних досліджень з метою розширення зони діагностики та пошуку. Втім в умовах конкуренції виникає необхідність в розробці методів і прийомів, орієнтованих на управління витратами та прибутком з урахуванням ризику. Одним із сучасних підходів в цьому напрямку є використання категорії левериджу. Особливо актуальне значення набувають питання зміни величини прибутку в залежності від зміни об'єму реалізації, співвідношення витрат або ринкової ціни, а також можливості прогнозування фінансових результатів підприємства в умовах невизначеності. Грамотне управління цим співвідношенням дає змогу підприємству позитивно впливати на суму прибутку. Дослідженням виробничого та фінансового левериджу присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Л.А. Бернстайн, Є. Брігхем, Ж. Перар, Дж.Г. Сігел, Е. Хелферт, Дж.К. Ван Хорн, Дж.К. Шим, С.С. Аптекарь, І.А. Бланк, Л. А. Лахтіонова, Л. С. Крючко, Ю.Г. Лисенко, К.Г. Макаров, В.Л. Петренко, В. О. Подольська, А.М. Поддєрьогін, О. В. Яріш, М.Г. Чумаченко та ін. Проте, незважаючи на вагомий напруцювання вчених, питання щодо оцінки виробничого та фінансового левериджу вимагають на подальше вивчення.

Виклад основного матеріалу. Термін «левєридж» («Leverage») в перекладі з англійської в буквальному розумінні означає дію невеликої сили (важеля). В економіці левєридж означає важіль впливу певних показників на зміну результативних показників. Левєридж у додатку до фінансової сфери трактується як визначений фактор, невелика зміна якого може привести істотної зміни результативних показників. Усяке підприємство є джерелом ризику. При цьому ризик виникає на основі факторів виробничого і фінансового характеру. Ці фактори формують витрати підприємства. Витрати виробничого і фінансового характеру не є взаємозамінними, однак, величиною і структурою витрат виробничого і фінансового характеру можна і потрібно управляти. Це управління відбувається в умовах вибору джерел фінансування і джерел формування витрат виробничого характеру. У фінансовому менеджменті розрізняють наступні види левєриджу: фінансовий, виробничий (операційний), виробничо-фінансовий.

Фінансовий левєридж – це відношення позикових коштів до особистих (інакше кажучи, відповідність між позиковими і особистим капіталом). Крім

того, в поняття фінансовий леверидж входить ефект від застосування позикових коштів з метою збільшити величину операцій і вигоду, не маючи необхідного обсягу грошових коштів.

Фінансовий леверидж дозволяє оптимізувати співвідношення між власними і залученими ресурсами і оцінити їх вплив на прибуток. При зростанні частки довгострокових позик відповідно зростають і суми відсотків, які належить сплатити. Це призводить до збільшення рівня фінансового ризику через можливу нестачу коштів для сплати [6].

Виробничий (операційний) леверидж є оцінкою виробничого ризику, пов'язаного з конкретним бізнесом в його ринковій ніші. Виробничий ризик обумовлюється нестійкістю попиту й цін на продукцію, а також цін і тарифів на сировину, енергію та інші елементи витрат.

Фінансовий леверидж можна застосовувати разом з операційним. Отриманий важіль називають сукупним (комбінованим) важелем. Вплив сукупного левериджу визначають, оцінюючи взаємозв'язок трьох показників: виручки, витрат виробничого і фінансового характеру, чистого прибутку. Взаємозв'язок цих показників відображено на рис. 1 [3].

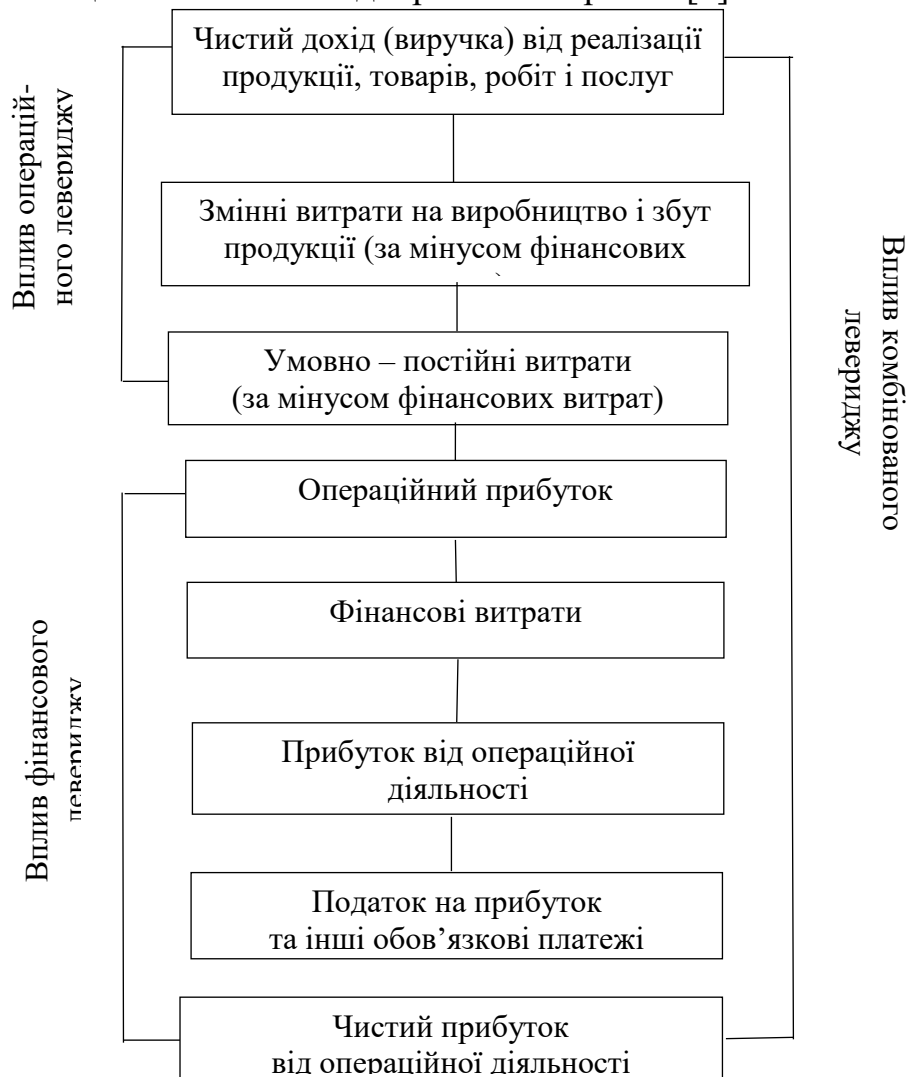

Рис. 1. Взаємозв'язок операційного та фінансового левериджів
 Джерело: сформовано на основі [3]

Всі три категорії левериджу виникають в процесі формування кінцевих фінансових результатів діяльності підприємств [5].

Рівень фінансового левериджу визначається відношенням темпів приросту чистого прибутку до темпів приросту валового прибутку [1]:

$$Лф = \Delta ЧП / \Delta П, \quad (1)$$

де: Лф – рівень фінансового лівериджу;

$\Delta П$ – темп зміни валового прибутку, % ;

$\Delta ЧП$ – зміни чистого прибутку, %.

Економічний зміст цього показника полягає в тому, що він показує, у скільки разів темпи приросту чистого прибутку вище темпу приросту валового прибутку. Це перевищення досягається за допомогою плеча фінансового важеля (співвідношення позикового і власного капіталу). Змінюючи плече фінансового важеля, можна вплинути на прибуток і дохідність власного капіталу.

Аналіз фінансового левериджу базується на наступних міркуваннях: при використанні тільки власних коштів фінансовий леверидж дорівнює нулю; чим більшу заборгованість порівняно до власного капіталу має підприємство, тим вищий його фінансовий леверидж; якщо економічна рентабельність перевищує процент за кредит, леверидж є позитивним, у протилежному випадку - нульовим або негативним.

Отже, чим більший обсяг залучених коштів, тим більше треба сплачувати відсотків по них, тим вищий рівень фінансового левериджу. Це призводить до підвищення фінансового ризику.

Таким чином, зростання фінансового левериджу супроводжується підвищенням ступеня фінансового ризику, пов'язаного з нестачею коштів для сплати процентів по позиках.

Виробничий леверидж характеризується можливістю впливати на формування прибутку від реалізації продукції шляхом зміни обсягу реалізованої продукції та співвідношення змінних і постійних витрат. Останнє означає, що в результаті зростання обсягу виробництва (реалізації) продукції скорочується рівень постійних витрат, а отже, збільшується прибуток на одиницю продукції. Це позначиться відповідним чином на структурі та обсязі основних і оборотних засобів та ефективності їх використання. Рівень виробничого левериджу визначається за формулою [4]:

$$Лв = \Delta ВП / \Delta ЧД, \quad (2)$$

де: Лв – рівень виробничого левериджу;

$\Delta ВП$ – темп зміни валового прибутку, % ;

$\Delta ЧД$ – зміни чистого доходу, %.

Виробничий (операційний) леверидж по суті є коефіцієнтом еластичності, тобто показує, на скільки відсотків зміниться прибуток за зміни обсягу реалізації на 1%. Таким чином, визначається рівень чутливості прибутку до зміни обсягу виробництва (реалізації). Чим більше величина виробничого левериджу, тим більший виробничий ризик.

У вітчизняній практиці розрахунок даного показника здійснюється за даними фінансової звітності, а саме Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) ф. 2. Разом із тим наявність управлінської звітності на підприємствах може забезпечити більш точну інформацію для розрахунків.

Оскільки операційний леве́ридж показує, як змінюється операційний прибуток унаслідок зміни виручки від реалізації, то в закордонній практиці розраховується ступінь (сила) впливу операційного леве́риджу (Degree of operating leverage або DOL) [1]:

$$\text{DOL} = \% \text{ зміни ЕВІТ} / \% \text{ зміни виручки від реалізації} \quad (3)$$

$$\text{або DOL} = \text{валова маржа} / \text{операційний прибуток} \quad (4)$$

Узагальнюючим показником є виробничо-фінансовий ліве́ридж, який являє собою добуток виробничого та фінансового ліве́риджу:

$$\text{Лвф} = \text{Лв} \times \text{Лф}, \quad (5)$$

де Лвф – виробничо-фінансовий леве́ридж.

З формули видно, що він відображає ризик, пов'язаний з можливою нестачею засобів для відшкодування виробничих витрат і фінансових витрат з обслуговування боргу.

Л.П. Довгань і М.С. Клішина пропонують використовувати методику розрахунку показників операційного, фінансового та операційно-фінансового важелів, наведену в таблиці 1 [2].

Таблиця 1

Розрахунок показників операційного, фінансового та операційно-фінансового важелів

Показники	Алгоритм розрахунку
Сила дії операційного важеля	ф. № 2, р. 2000 - р. 2050 / р. 2190
Сила дії операційно-фінансового важеля	ф. № 2, (р. 2000 – р. 2050) / (р. 2190 – р. 2250)
Сила дії фінансового важеля	ф. № 2, р. 2190: (р. 2190 – р. 2250)
Ефект фінансового важеля	$(1 - 0,18)(\text{ф. № 2, р. 2190} : \text{ф. № 1, р. 1900} - 0,172) \times ((\text{ф. № 1, р. 1595} + \text{р. 1695} + \text{р. 1700}) / \text{р. 1495})$

Джерело: сформовано на основі [2]

Відповідно до методики розрахунку показників леве́риджів, проаналізуємо їх зміну за 2020-2022 р.р. у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка зміни показників операційного, фінансового та операційно-фінансового важелів у ТОВ «Агрона Фрут Україна» за 2020-2022 р.р.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, (+,-)
Сила дії операційного важеля	1,78	1,68	2,76	0,98
Сила дії операційно-фінансового важеля	2,48	1,69	2,63	0,15
Сила дії фінансового важеля	1,02	1,002	0,95	- 0,07
Ефект фінансового важеля	0,061	0,051	0,016	- 0,045

Джерело: сформовано на основі фінансової звітності ТОВ «Агрона Фрут Україна»

Дані таблиці свідчать, що на кінець звітної періоду виробничий ризик у ТОВ «Агрона Фрут Україна» зріс на 0,98 пунктів, в той час як величина фінансового ризику зменшилась на 0,07 пунктів. Зростання виробничо-фінансового важеля на 0,15 пунктів характеризує загальний ризик, пов'язаний з можливою нестачею коштів для відшкодування виробничих витрат і фінансових витрат щодо обслуговування зовнішнього боргу.

Ефект фінансового важеля - це зміна рентабельності власного капіталу за рахунок використання позикових ресурсів в обігу підприємства.

Таким чином, у 2022 році за умов існуючої структури витрат у товаристві і структури джерел капіталу збільшення обсягу виробництва на 1% забезпечить приріст валового прибутку на 98% і приріст чистого прибутку на 15%. Кожен відсоток зменшення валового прибутку приведе до зменшення чистого прибутку на 7%.

Вважаємо, що для забезпечення постійного зростання операційного прибутку менеджмент підприємства має значну увагу приділити управлінню витратами та виробничому важелю (левериджу), що дає цілу низку переваг, а саме: зростання конкурентоспроможності як підприємства, так і окремої продукції; економію ресурсів, як матеріальних, так і фінансових, шляхом управління витратами; зростання доходів підприємства за рахунок розроблення ефективної цінової та кредитної політики, що дасть можливість збільшити обсяги реалізації продукції; прогнозувати рівень прибутку підприємства; вибирати стратегію продажів продукції підприємства.

Висновки. Використання виробничого, фінансового та виробничо-фінансового левериджу в управлінні структурою прибутку й капіталу дозволяє товариству самостійно визначати доцільність залучення різних видів капіталу, проводити комплексну оцінку оптимальності структури капіталу та здійснювати її оптимізацію з метою досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку підприємства. Важливим напрямом є можливість аналізу співвідношення постійних та змінних витрат, що дає змогу шукати резерви їх зменшення з метою збільшення прибутку. Дану методику доцільно використовувати під час внутрішнього і зовнішнього фінансового аналізу.

Список використаних джерел:

1. Добровольська О.В., Дуброва Н.П. Сутність операційного левериджу та методика його розрахунку. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 62. С. 124-128.

2. Довгань Л.П., Клішина М.С. Використання прийомів і інструментів фінансового менеджменту для забезпечення підвищення вартості корпоративних прав (на прикладі ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг»). *Бізнес навігатор*. 2019. Вип. 6.1–1(56). С. 163–171.

3. Завидівська О. І. Вартість і оптимізація структури капіталу. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/28181/1>. (дата звернення:

28.09.2023)

4. Заборовець О.П., Усатюк В.В. Вплив механізму виробничого левериджу на прибуток підприємства. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2014. № 13. С. 242–248.

5. Руденко І.В. Аналіз левериджу як системи управління витратами та прибутком в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2022. № 35. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1069/1026>. (дата звернення: 03.10.2023)

6. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава : ПДАА, 2020. 430 с.

Вікторія КНЯЗЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІК ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрито суть поняття «криптовалюта» та представлено можливі операції з нею. Проаналізовано біржові тенденції, переваги та можливості для економіки, відповідно і пов'язані з ними загрози й виклики. Визначено основні проблемні питання проведення операцій з криптовалютами та наведені приклади щодо правового статусу криптовалют в світі. Наведено пропозиції щодо обліку операцій з криптовалютами з погляду вітчизняних науковців. Представлено різні програмні засоби, які дозволяють користувачам відстежувати свої інвестиції, стежити за змінами цін на криптовалюту та переглядати ефективність свого портфеля.

Abstract. This article reveals the essence of the concept of «cryptocurrency» and presents possible operations with it. Stock market trends, advantages and opportunities for the economy, as well as threats and challenges related to them, were analyzed. The main problematic issues of operations with cryptocurrencies are identified and examples are given regarding the legal status of cryptocurrencies in the world. Proposals for accounting transactions with cryptocurrencies from the point of view of domestic scientists are presented. Various software tools are presented that allow users to track their investments, monitor cryptocurrency price changes, and view the performance of their portfolio.

Вступ. В реаліях сьогодення громадяни все частіше перестають довіряти

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту – Тетяна МУЛІК

звичайним фіатним валютам як засобу збереження власних статків. Ріст інфляції з кожним роком стає все швидше, що спонукає шукати альтернативні способи збереження або примноження власних капіталів. Хтось інвестує у нерухомість або вкладає гроші у дорогоцінні метали, а є ті, хто обирає новий та ще не такий всесвітньо відомий і популярний варіант – як криптовалюта. Тому питання обліку та правового регулювання криптовалют в Україні є досить актуальним.

Виклад основного матеріалу. Криптовалюти – це нематеріальні цифрові об’єкти, які виражають певну вартість. Зрозуміло, що існують вони виключно в електронній формі як запис у певній електронній системі, побудованій на технології “блокчейн”. Вважається, що запис у такій системі змінити не можна, тобто дані про операцію з криптовалютою стерти у системі практично неможливо. Одна з особливостей, що дає дана технологія – анонімність власника запису (криптовалюти).

Особи, які ними володіють можуть:

- торгувати, тобто обмінювати криптовалюту одного виду на іншу, або ж обмінювати на традиційні гроші, наприклад долар, гривню;
- переказувати криптовалюту між електронними гаманцями;
- використовувати криптовалюту як засіб платежу. Проте, це можливо лише стосовно обмеженого кола осіб, які згодні такі платежі приймати. У світовій практиці уже були випадки, коли платежі у криптовалюті приймали відомі компанії, наприклад Tesla, Microsoft;
- використовувати для інвестиційних цілей. Це значить, що утримувати з метою перепродажу тоді, коли її вартість на ринку зросте [1].

Загалом у світі налічується більше 4000 криптовалют. Серед найбільш популярних і вартісних станом на вересень 2023 року є Bitcoin, його ринкова ціна за вересень представлена на рис. 1.

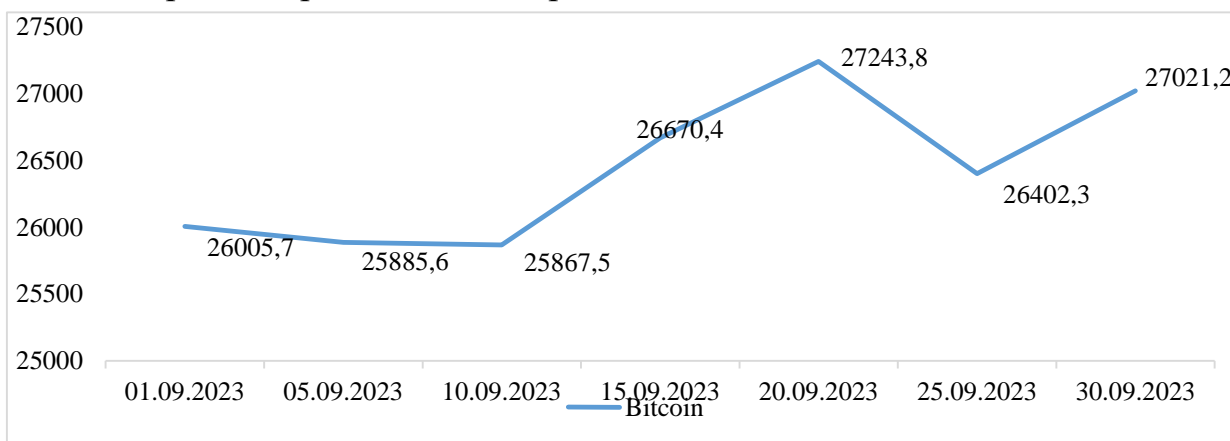

Рис. 1. Ринкова ціна Bitcoin, тис. дол. США

Джерело: складено автором на основі [2]

Отже, головними ознаками криптовалют є те, що вони апріорі не мають фізичної форми та, як правило, не забезпечені жодним центральним органом

влади. Відтак, це робить їх теоретично і фактично нечутливими до втручання і маніпуляцій уряду.

В Україні існують три основні проблемні питання проведення операцій з криптовалютами, а саме:

- 1) невизначеність правового статусу криптовалют;
- 2) відсутність методики обліку операцій з криптовалютами;
- 3) нерегульованість бази оподаткування [3].

Оцінка світової практики свідчить, що підходи до визначення правового статусу криптовалюти дуже відрізняються у різних юрисдикціях. Діапазон свободи застосування «крипто» в окремих випадках модифікується від повної заборони на застосування до запровадження власної криптовалюти (табл. 1).

Таблиця 1

Правовий статус криптовалют в світі

Правовий статус	Характеристика	Країни
Повністю заборонені	Заборонено здійснювати будь-яку діяльність та операції з криптовалютами	Алжир, Марокко, Пакистан та інші
Частково заборонені	Заборонено проводити операції з криптовалютами на внутрішньому ринку; наявність непрямих та інших обмежень на операції фінансових установ, що можуть бути пов'язані з криптовалютами; заборони чи обмеження на здійснення первинних емісій (ICO).	Китай, Колумбія, Індонезія, Іран, Литва та інші
Нейтральний	Криптовалюту не визнано законними платіжними засобами, але запроваджено сприятливий режим регулювання для залучення інвестицій у технологічні компанії.	Іспанія, Білорусь, Люксембург та інші
Стимулюючий	Дозволено застосовувати криптовалюту як платіжний засобів поряд з національними валютами; розвиток власних криптовалютних систем; ICO з державною підтримкою;	Венесуела, Мексика, Литва, Маршалові острови, Острів Мен та інші
Вичікувальний	Криптовалютний ринок з огляду на обсяги торгівлі не вважається таким, що потребує окремого регулювання чи установлення певних обмежень	Великобританія, Бельгія, ПАР та інші

Джерело: [4]

Попри наявність криптовалют в Україні *de facto*, *de jure* вони відсутні. Можливо через це нашу країну вже названо «мовчазним лідером революції цифрової валюти» [5]. Саме тому криптоіндустрія в Україні вкрай потребує інституалізації. До Верховної Ради України було подано два проекти законів (Закон «Про обіг криптовалюти в Україні» (реєстр. № 2074 від 17.02.2022) та Закон «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» (реєстр. № 2679-VIII від 07.02.2019)), які б мали врегулювати правовідносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою віртуальної валюти в нашій країні.

Відповідно до цих документів, криптовалюта – це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн як облікові одиниці поточної системи блокчейн у вигляді даних. При цьому

власником криптовалюти може бути: будь-яка фізична особа або юридична особа, яка на законних підставах зберігає та володіє криптовалютою [6].

Прийняття законопроекту є важливим чинником для формування правового поля на українському ринку криптовалюти, для визначення основних дефініцій, правового статусу, права власності, прав та обов'язків учасників ринку віртуальних активів тощо, але основне – він адаптує українське законодавство до рекомендацій FATF обліковувати криптовалюту у складі: нематеріальних активів, фінансових інвестицій; товарів. Свої рекомендації також пропонують вітчизняні науковці, які в згруповані вигляді наведені в табл. 2

Таблиця 2

Пропозиції щодо обліку операцій з криптовалютами

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
<i>Дерун І.А. та Склярук І.П.</i>		
Придбання криптовалюти для купівлі реальних товарів чи послуг	336	31
Придбання криптовалюти для спекулятивних цілей	352	31
Підвищення ціни криптовалюти, яка міститься на веб-гаманці	352	740
Зменшення ціни криптовалюти, яка міститься на веб-гаманці	970	352
Витрати майнінгу на створення власними силами криптовалюти	977, 641, 685	685,31
Реалізація криптовалюти після різкого підвищення ціни на неї:		
списано вартості придбання криптовалюти;	971	352
нараховано дохід від реалізації криптовалюти;	377	741
списано спекулятивну дооцінку вартості криптовалюти;	377	352
отримано кошти від продажу криптовалюти.	311	352
Використання створеної власними силами криптовалюти для придбання товарів та послуг	336	352
<i>Петрук О.М. і Новак О.С.</i>		
Відображено придбання криптовалюти (визначено собівартість фінансової інвестиції)	352	311
Відображено реалізацію криптовалюти	377	741
Списано собівартість реалізованої фінансової інвестиції	971	352
Облік з утримання криптовалюти як фінансової інвестиції:		
Відображено реалізацію криптовалюти	377	741
Списано собівартість реалізованої фінансової інвестиції	971	143
<i>Слободенюк О.</i>		
Амортизація основних засобів, задіяних у створенні нематеріального цифрового активу «Біткойн»	154	134
Розрахунки з вітчизняними постачальниками, зокрема: електроенергія, оренда приміщення, оплата Інтернет	154	631
Відображено ПДВ	641	631
Нарахована заробітна плата з відрахуваннями	154	661,
<i>Костюченко В.М., Малиновської А.М., Мамонової А.В.</i>		
Добування криптовалюти	154	685, 117
Оприбуткування криптовалюти	126 «Утримувана криптовалюта»	154
Втрата криптовалюти, заробленої шляхом майнінгу	97	126
Придбання криптовалюти на біржі	154, 126	68,
Оплата придбаної криптовалюти	68	30, 31
Отримання криптовалюти як винагороди за перегляд ролику в Інтернеті	154, 126	685
Обмін неподібними активами:		
Оприбуткування криптовалюти за ціною переданої криптовалюти	377, 97, 154, 685	74, 126, 685, 31, 30, 377
	126	154

Обмін подібними активами:		
Оприбуткування криптовалюти	154,377, 97, 685, 126	685, 126, 126, 377
Відображено отримані товари (роботи, послуги) за криптовалюту	28	685
Погашення заборгованості криптовалютою	685	126
<i>Яцик Т.В.</i>		
Відображено у обліку згенеровану криптовалюту власними засобами	425	127
Оплата сировини за допомогою електронного гаманця	372	336
Купівля криптовалюти Біткоїн за електронні гроші	127	336

Джерело: [4]

Відображення операцій на рахунках дозволяє зробити висновок, що тільки В. Костюченко, А. Малиновська, А. Мамонова пропонують ввести новий субрахунок 126 «Утримувана криптовалюта» до Плану рахунків, усі інші зазначені автори використовують уже відомі рахунки. Зазвичай в процесі розгляду операцій з обліку криптовалют, мовиться про Bitcoin, тому що саме цей вид криптовалют є найпоширенішим в Україні [3].

Зважаючи на відмінність криптовалюти від традиційних активів, однозначно віднести її до того чи того об'єкту цивільних прав не вдається. Складна цифрова природа криптовалют є причиною того, що їх не можна однозначно визнати ані грошовими коштами, ані валютою, ані платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом [7].

З огляду на це, складність становить питання щодо оподаткування операцій, які опосередковані криптовалютами. Положення ст. 165.1 Податкового кодексу України [8] містять інформацію про доходи, які оподаткуванню не підлягають. Оскільки ст. 165.1 ПКУ не звільняє операції з купівлі-продажу криптовалют від оподаткування, то такі операції підлягають оподаткуванню в разі отримання від них доходу. Треба зважати на те, що фактично фізична особа в процесі здійснення операцій із купівлі-продажу криптовалют перебуває в Україні, але самі біржі, на яких здійснюються операції, зареєстровані за межами України, а отже, сама купівля криптовалюти здійснюється поза юрисдикцією України.

Існує багато типів криптовалют, кожна з яких має свою ціну. Це дозволяє легко диверсифікувати свої інвестиції. На ринку вже є веб-програми, які пропонують деякі з цих можливостей, але кожна програма має свої переваги та недоліки. Найпоширеніші з них CoinMarketCap API, CryptoCompare API та CoinGecko API, переваги та недоліки яких представлено в табл. 3.

Як показав базовий аналіз вже наявних веб-засосунків, всі вони мають у собі якісь нюанси, по типу неприємних «багів», не дуже приємного користувацького інтерфейсу, відсутності підтримки непопулярних валют або взагалі є небезкоштовними. Виходячи із цього, постає проблема розробки такої платформи, яка б дозволила поєднати в собі зручність, доступність та мати

функціонал для зручного моніторингу та обліку криптовалют.

Таблиця 3

Переваги та недоліки веб-застосунків для обліку криптовалют

Веб-застосунки для обліку криптовалют	Переваги	Недоліки
CoinMarketCap API	<ul style="list-style-type: none">• вичерпна та зрозуміла документація;• велика база даних із криптовалютами;• багато кінцевих точок для запитів.	<ul style="list-style-type: none">• безкоштовна версія обмежена 10,000 запитами на місяць.
CryptoCompare API	<ul style="list-style-type: none">• кінцеві точки мають у собі багато необов'язкових параметрів, що робить їх використання гнучким.	<ul style="list-style-type: none">• безкоштовна версія обмежена 100,000 запитами на місяць;• гнучка, але не дуже зрозуміла документація.
CoinGecko API	<ul style="list-style-type: none">• вичерпна та зрозуміла документація;• велика база даних із криптовалютами;• не потребує реєстрації та використання API ключа.	<ul style="list-style-type: none">• безкоштовна версія обмежена 10-30 запитами на хвилину.

Джерело: складено автором на основі [9].

Висновок. У світі не існує єдиного способу визначення економічної природи криптовалют. Криптовалюта має різні інтерпретації: електронні гроші, власність, віртуальні товари, віртуальна валюта, приватні платіжні засоби. Крім того, на українському законодавчому рівні досі не визначено правовий статус криптовалют. Незважаючи на спроби українських представників вирішити питання легалізації криптовалют, питання залишається невирішеним, незважаючи на те, що криптовалюти активно поширюються в нашій країні. Досліджено, що немає єдиного підходу щодо обліку та оподаткування операцій з криптовалютою. Встановлено, що аналітичні рахунки ведуться на підставі інструкцій щодо отримання та використання криптовалют за результатами господарської діяльності та виду криптовалют.

Актуальними для подальшого дослідження залишаються питання оцінення криптовалют, критерії їх ідентифікації, розкриття інформації про операції з криптовалютами у фінансовій звітності.

Список використаних джерел:

1. Криптовалюти: правовий статус, облік і декларування URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9106-kriptovalyuti-pravoviy-status-oblk-deklaruvannya-2021> (дата звернення: 08.10.2023).
2. Ціна біткойна: графік ціни BTC в реальному часі та новини URL: <https://coingecko.com/en/coins/ethereum> (дата звернення: 08.10.2023).
3. Костюченко В. М., Малиновська А. М., Мамонова А. В. Бухгалтерський облік криптовалют. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/52.pdf (дата звернення: 08.10.2023).
4. Кушнір Л.А., Коркушко О.Н., Годнюк І.В. Облік та оподаткування

криптовалюти в умовах нестабільності діючого законодавства. URL:http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/67_2022/15.pdf (дата звернення: 08.10.2023).

5. Ярова К. Криптовалюта: визначення правового статусу в Україні. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/molv_2017_10_253.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

6. Про обіг криптовалюти в Україні: Закон України № 2074 від 17.02.2022. URL:<https://zakononline.com.ua/documents/show/508884-698626> (дата звернення: 10.10.2023).

7. Загрядська М. Криптовалюти в Україні. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/podatkovapraktika/kriptovalyuti-v-ukrayini.html> (дата звернення: 10.10.2023).

8. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010. № 2755 – VI. URL: <https://urst.com.ua/pku/st-165> (дата звернення: 11.10.2023).

9. Бондаренко Д. С. Огляд програмних засобів обліку криптовалютних операцій. URL:https://ela.kpi.ua/bitstream/12345-6789/59976/1/25-27_V.pdf (дата звернення: 11.10.2023).

Людмила КОЗЛОВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У цій статті розкрито основні поняття, як «бюджет», «бюджетні установи». Досліджено методи та принципи організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах. Висвітлено стан обліку в бюджетних установах. Досліджено сучасний стан та обґрунтовано необхідність автоматизації системи бухгалтерського обліку бюджетних установ для забезпечення їх ефективної діяльності.*

***Abstract.** This article explains the main concepts such as «budget», «budget institutions». The methods and principles of accounting organization in budget institutions were studied. The state of accounting in budgetary institutions is*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ - Наталія КОВАЛЬ

highlighted. The current state has been studied and the necessity of automating the accounting system of budget institutions to ensure their effective operation has been substantiated.

Вступ. Органи державної влади та місцевого самоврядування, а також їхні організації, створені для здійснення адміністративних, соціально-економічних, науково-технічних та інших комерційних функцій, є невід'ємною частиною економічного розвитку країни. Ці організації забезпечують добробут і захист населення, організовують надання різноманітних суспільних благ. Такі установи називаються установами державного сектору, оскільки вони функціонують на інших засадах, ніж комерційні організації, і не отримують прибутку, а фінансуються за рахунок видатків з державного та місцевих бюджетів або, в окремих випадках, позабюджетних фондів на основі кошторису доходів та видатків.

З метою забезпечення ефективного використання бюджетних коштів та державного майна, захисту державної власності та покращення фінансово-господарської діяльності, державні органи ведуть бухгалтерський облік характерний для їхньої організації. Бухгалтерський облік у державному секторі – це система, що базується на загальноприйнятих принципах управління наявністю та рухом бюджетних і позабюджетних коштів. Облік виконує управлінську, інформаційну та контрольную функції і має певні особливості.

Виклад основного матеріалу. В Україні функціонує біля 63 тис. установ і організацій, які повністю або частково фінансуються за рахунок загальнодержавного або місцевих бюджетів. Ці установи виконують різні функції, пов'язані з управлінням державою та регіонами, здійсненням заходів економічного, соціального, екологічного спрямування, забезпечення правопорядку та недоторканості території держави.

Бюджетна установа самостійно виконує такі дії:

- визначає власну облікову політику; розробляє систему й форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності та контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;

- затверджує правила документообігу й технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;

- може виділяти на окремий баланс філії та інші відокремлені підрозділи, які повинні вести бухгалтерський облік, із подальшим включенням їхніх показників до фінансової звітності установи [6].

Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» визначені основні положення організації і ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності [11]. Цей Закон, розповсюджується на всіх юридичних осіб. Проте кожна ланка має свої особливості. Організацію бухгалтерського обліку доцільно розглядати з трьох сторін:

- по-перше, як систему правил та нормативів, що регламентують

діяльність зверху, з боку керівних органів;

- по-друге, як діяльність колективу працівників бухгалтерії з ведення бухгалтерського обліку відповідно до посадових інструкцій і встановлених правил ведення обліку, тобто розглядати організаційну структуру бухгалтерії;

- по-третє, як систему здійснення технології обліку, тобто розглядати структуру документообороту, форми ведення бухгалтерського обліку, напрями їх удосконалення і розвитку.

Відповідно до Бюджетного кодексу, що прийнятий 8 липня 2010 року та діє з 1 січня 2011 року, бюджетні установи – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Наприклад, лікарні, школи, бібліотеки, судові органи, органи місцевої влади, органи державного контролю (контрольно-ревізійне управління), міністерства та відомства тощо. Кодекс відзначає, що бюджетні установи є неприбутковими.

Для виконання статутних завдань бюджетні установи отримують бюджетні асигнування, тобто, кошти з бюджету для здійснення платежів з конкретною метою (на утримання установи з метою виконання поставлених перед ними завдань) в процесі виконання бюджету [1].

Бюджет є планом формування та використання фінансових засобів для виконання завдань і функцій, які здійснюються відповідними органами державної та місцевої влади протягом бюджетного періоду і виконання яких покладено на бюджетні установи.

Бюджетні установи на даний час не віднесені до окремої організаційно-правової форми відповідно державних класифікаторів, що в свою чергу призводить до ускладнень при вивченні їх діяльності. З кожним роком урядом країни приділяється все більше уваги, щодо модернізації та реформування системи бухгалтерського обліку, насамперед це пов'язано з необхідністю проведення структурних реформ в управлінні державними фінансами.

Для ефективного управління бюджетною установою керівнику необхідно володіти повною та достовірною інформацією, щодо діяльності установи, основних її планових показників та наявності матеріальних ресурсів для досягнення завдань, які покладені на установу. Тому одним з основних завдань та обов'язків керівника будь-якої бюджетної установи стоїть питання організації бухгалтерського обліку в бюджетній установі [2].

Термін «організація бухгалтерського обліку» вченими трактується по-різному, тобто немає однозначного визначення цього поняття, приклади наведені у таблиці 1 [3].

У загальному трактуванні сутність організації бухгалтерського обліку можна виразити так: організація бухгалтерського обліку – це комплексне поняття, яке включає сукупність дій зі створення та постійного удосконалення цілісної системи бухгалтерського обліку, яка включає поєднання нормативно-правових, методичних, технічних та організаційних елементів бухгалтерського

обліку у конкретно визначених умовах з метою забезпечення інформаційних потреб користувачів обліково-економічної інформації.

Бухгалтерський облік у бюджетних установах має низку специфічних особливостей, наявність яких зумовлена передусім необхідністю повного та чіткого дотримання вимог чинного законодавства про бюджетний устрій і бюджетний процес України. Можна виділити перелік ключових особливостей, що відрізняють організацію бухгалтерського обліку в бюджетних установах від обліку на підприємствах:

- 1) організація обліку здійснюється в розрізі статей бюджетної класифікації;
- 2) обов'язкова відповідність обліку та звітності вимогам нормативних документів;
- 3) суворий контроль за виконанням кошторису видатків;
- 4) окремий облік касових і фактичних видатків;
- 5) галузева специфіка обліку [4].

Таблиця 1

Визначення поняття «організація бухгалтерського обліку»

Автор	Визначення поняття «організація бухгалтерського обліку»
В.С. Лень	Організація бухгалтерського обліку – це є сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу.
Ф.Ф. Бутинець	Визначає «Організацію бухгалтерського обліку» як систему умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства і здійснення контролю за раціональним використанням виробничих ресурсів і готової продукції. Однак, у бюджетних установах саме головні бухгалтери здійснюють керівництво за методикою та організацією бухгалтерського обліку.
В.В. Сопко	Визначає «Організацію бухгалтерського обліку» як систему методів, способів і засобів, які забезпечують оптимальне функціонування його та подальший розвиток.
С.В. Свірко	Організація бухгалтерського обліку – це є сукупність засобів, способів і методів упорядкування та оптимізації існування зазначеної системи, а в її межі включаються такі напрями, як: первинна організація обліку, організація технології облікового процесу, організація роботи апарату бухгалтерії, організація розвитку бухгалтерського обліку.

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Як зазначено в Бюджетному кодексі, бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що затверджуються Міністерством фінансів України, а також інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку [5].

Організація та методологія бухгалтерського обліку в бюджетних установах регулюється також такими документами: інструкції та накази Держказначейства України, Міністерства фінансів, наказами Міністерства статистики та іншими нормативними актами [1].

Облік у бюджетній сфері виконує низку функцій, як загальних для будь-якого обліку (інформаційна, контрольна, аналітична), так і специфічних, які розкривають його сутність:

- нагляду за рухом грошових потоків, пов'язаних з виконанням бюджету як за доходами, так і видатками;
- відображення – рух бюджетних коштів відображається у відповідних документах, на рахунках тощо;
- узагальнення – всі операції за розрахунками зводяться у баланс доходів і видатків;
- контролю, яка полягає у контролі надходжень бюджету за їх видами та контролі за видатками бюджету у відповідних галузях, установах і організаціях;
- управління процесом планування та виконання бюджету;
- забезпечення збереження коштів бюджету як державної власності.

Щодо бюджетних установ виділяють наступні основні завдання бухгалтерського обліку, вони представлені на рис.1.

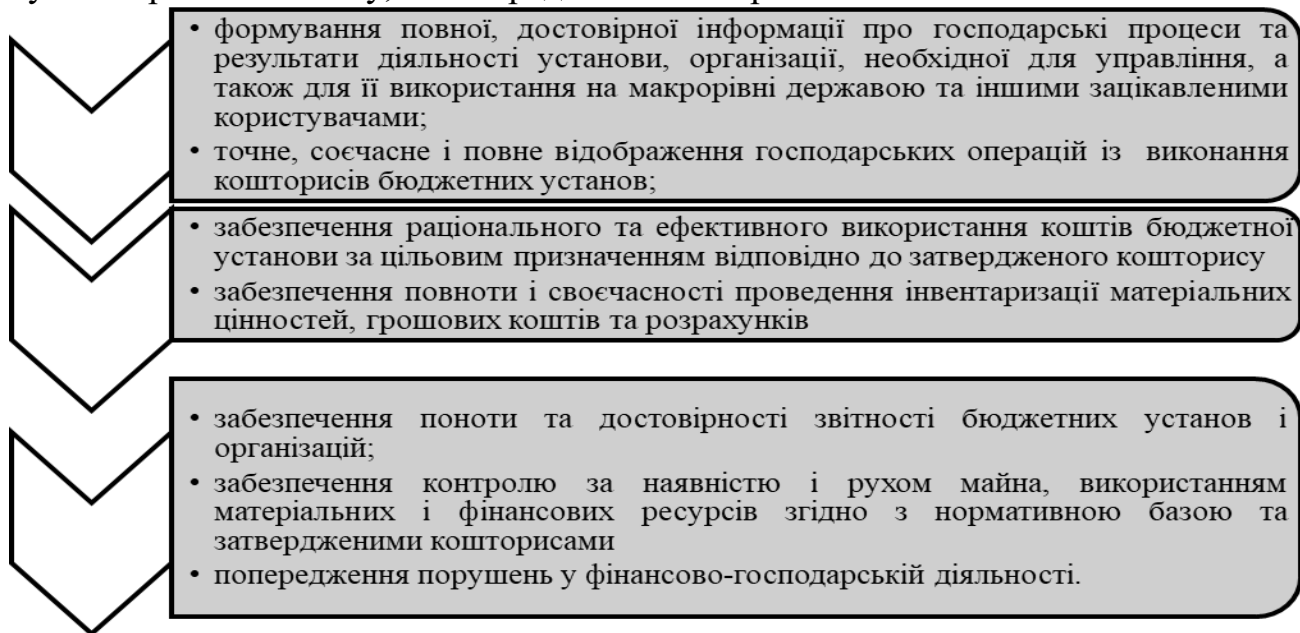

Рис.1. Основні завдання бухгалтерського обліку в бюджетних установах

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Бухгалтерський облік бюджетних установ є складним процесом, що характеризується високим рівнем відповідальності. Помилки працівників бухгалтерії можуть призвести до викривлень у фінансовій звітності, неправильного визначення витрат, заниження доходів, завищення витрат та штрафів, що в сукупності може мати негативний вплив на управління

організацією.

З метою зменшення навантаження на працівників бухгалтерії та часу необхідного для обробки первинних документів, прискорення підготовки фінансової, статистичної та податкової звітності, а також підвищення оперативності отримання інформації для прийняття управлінських рішень, більшість компаній перейшли на автоматизовану форму ведення бухгалтерського обліку. Ринок програмного забезпечення для автоматизації бухгалтерського обліку є висококонкурентним. Компанії вже давно користуються перевагами автоматизованого обліку, в той час як більшість бюджетних установ тільки починають впроваджувати автоматизовані системи обліку. Наразі ІТ-підприємства пропонують широкий спектр програмних продуктів для автоматизації обліку бюджетних установ: Дебет Плюс, ЕЛФІ - скарбник smart, Master: бюджетні установи, ISpro, FIT-Бюджет, Crystal Finance Millennium, UA-БЮДЖЕТ, «РБюджет». Характеристика даних програм представлена у таблиці 2 [7].

Таблиця 2

Характеристика програмного забезпечення в бюджетних установах

№ н/з	Назва програмного забезпечення	Характеристика програмного забезпечення
1.	«Дебет Плюс»	Програма «Дебет Плюс» дозволяє: - легко організувати облік матеріальних цінностей у кількісному й сумовому вимірах; - вести облік матеріалів медичного призначення та продуктів харчування; - обліковувати основні засоби та МНМА, - вести облік автотранспортного парку; - повністю автоматизувати нарахування та виплату заробітної плати – від створення тарифікації, з урахуванням особливостей преміювання медичних працівників, до експорту в банк платіжної відомості на виплату заробітної плати.
2.	«ЕЛФІ-скарбник smart»	комплекс програм з штучним інтелектом від ТОВ – Фенікс – Системі, що забезпечує ведення бухгалтерського обліку в установах – розпорядниках і одержувачів бюджетних коштів. Програма охоплює всі ланки бухгалтерського обліку в бюджетній установі та забезпечуючи автоматичне формування меморіальних ордерів та фінансових звітів
3.	Master:бюджетні установи	Програмний продукт для комплексного обліку бюджетних установ, органів місцевого самоврядування. Створений для українського ринку та відповідає чинному законодавству України. Доступний у хмарному та стаціонарному рішеннях. Програмний продукт MASTER:Бюджетні установи складається з модулів:планування і фінансування; каса; банк; необоротні активи; послуги; склад; податковий облік; операції; звіти.
4.	FIT-бюджет	Надає такі можливості: - ведення штатного розпису; - створення кадрових наказів; - облік робочого часу та ведення табеля обліку робочого часу; - автоматичний розрахунок нарахувань та утримань з зарплати; - автоматичний розрахунок середньої заробітної плати для виплати відпускних, лікарняних, оплати днів відрядження.

Джерело: побудовано автором на основі [8, с.149; 9; 10]

Автоматизація бухгалтерського обліку значно спрощує процес запису, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі бухгалтерської інформації. Це зменшує навантаження на бухгалтерів і, як наслідок, кількість можливих помилок. Водночас підвищується оперативність отримання інформації для прийняття управлінських рішень.

Висновок. Отже, організація бухгалтерського обліку у бюджетних установах необхідно розглядати, як комплексне поняття, що передбачає сукупність дій зі створення та постійного вдосконалення цілісної системи бухгалтерського обліку, яка включає сукупність нормативно – правових, методологічних, технічних та організаційних елементів бухгалтерського обліку в конкретних умовах з метою задоволення інформаційних потреб користувачів бухгалтерської та економічної інформації.

Успішний розвиток організації обліку в бюджетних установах залежить від можливості автоматизації облікового процесу, що передбачає запровадження та використання програмних комплексів автоматизації бухгалтерського обліку в державному секторі.

Автоматизована форма обліку дозволяє суттєво спростити процес реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі облікової інформації. Завдяки цьому зменшується навантаження на працівників облікового апарату, а як наслідок – кількість можливих помилок. При цьому підвищується оперативність отримання інформації з метою прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Михайлов М.Г., Телегунь М.І., Славкова О.П. Бухгалтерський облік у бюджетних установах. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 384 с.
2. Здирко Н.Г., Черешневий О.І. Вплив економіко – правового статусу бюджетних установ при організації бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка*. 2020. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7925> (дата звернення 19.08.2023 р.)
3. Ларікова Т.В., Шилко І.С. Організація обліку в бюджетних установах. *Фінанси, облік і аудит*. 2015. №1. С. 243 – 257.
4. Горковенко І.В. Бухгалтерський облік бюджетних установ: стан та перспективи реформування. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Економічні науки*. 2014. №9(2). С 176 – 179.
5. Бюджетний кодекс України: кодекс України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 19.08.2023 р.).
6. Єфименко Т.І., Свірко С.В., Кондратюк І.О., Дорошенко О.О., Старченко Н.М. Бухгалтерський облік і контроль у контексті Бюджетного кодексу України. Навчальний посібник. К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. 944 с.
7. Леня В.С. Облік в бюджетних установах: Навчальний посібник.

Чернігів: Десна Поліграф. 2016. 560 с.

8. Перетятко Ю.М., Черняк Д.О. Автоматизація бухгалтерського обліку бюджетних установ. Науковий вісник Полісся. 2021. №1(22) – с. 141 – 148 (дата звернення 19.08.2023 р.)

9. Сучасний бухгалтерський облік у програмі «Дебет Плюс». «Дебет - Кредит». Бухгалтерські новини. URL: <https://news.dtkk.ua/debet-kredit/partner-news/68397-sucasnii-buxgalterskii-oblik-u-programi-debet-plus> (дата звернення 20.08.2023 р.)

10. Васильєва В.Г., Коновалова О.В., Коротченко В.О. Сучасні проблеми автоматизації обліку в бюджетних установах: теоретичні та практичні аспекти. Економічний простір. № 13. 2018. С. 150 – 163.

11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 19.08.2023 р.)

Каріна КОРНІЮК *
Студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

***Анотація.** Розглянуто особливості облікової політики бюджетної установи, її основні складові елементи. Виділено аспекти, що сприяють належному відображенню та контролю за використанням бюджетних коштів. Охарактеризовано принципи формування облікової політики, виходячи зі специфіки функціонування бюджетних установ.*

***Abstract.** The peculiarities of accounting policy of the budget institution, its main constituent elements are considered. Aspects contributing to the proper display and control over the use of budget funds are highlighted. The principles of accounting policy formation are characterized, based on the specifics of the functioning of budget institutions.*

Вступ. Система бухгалтерського обліку та фінансової звітності у державному секторі є важливим елементом інфраструктури ринкової економіки. Оскільки вона формує та наповнює інформаційну базу, що використовується не тільки для прийняття господарських рішень у різних

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Любов КОВАЛЬ

секторах економіки, а й стає підґрунтям рішень, які мають політичне значення на державному рівні.

Динамічний розвиток економічних відносин, структурні перетворення, процеси інтеграції в світовий економічний простір, все це обумовлює формування нових умов існування та появу відповідних вимог до організаційних аспектів функціонування підприємств та установ різних форм власності, в тому числі й бюджетних. Такі перетворення призвели до необхідності впровадження змін й в організації обліку. І перш за все це тісно пов'язано з реформуванням бухгалтерського обліку. Фінансово-господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характеризується низкою особливостей, які впливають на особливості побудови бухгалтерського обліку. Так, бюджетні установи:

- функціонують на правах державної чи комунальної форми власності;
- у процесі надання нематеріальних послуг здійснюють видатки, які за економічним змістом відрізняються від витрат суб'єктів підприємницької діяльності. Під видатками розуміють державні платежі, що не підлягають поверненню;
- належать до неприбуткових організацій;
- не наділяються оборотними коштами;
- фінансуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;
- основним фінансовим документом являється кошторис доходів і видатків.

Формування облікової політики бюджетних установ повинно відбуватись на основі зазначеної особливості їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Питання організації обліку завжди привертало до себе увагу багатьох науковців, серед яких слід виділити Бутинця Ф.Ф.[3], Белова М.Г., Атамаса П.Й.[4], Палія В.Ф., Панкевича Л.В.[2], Джоги Р.Т.[5], Сопка В.В. Свірко С.В.[6], та інших. В своїх роботах вони досліджували сутність облікової політики, окремо визначали її принципи, методи та процедури.

Так, на думку Панкевича Л.В. облікова політика бюджетної установи – це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються бюджетною установою для складання фінансової звітності [2, с.10]. Джоги Р.Т.[5, с.38] зазначає, що бюджетні установи мають замкнену систему обліку і ведуть облікову політику, спрямовану не на зіставлення витрат і результатів праці та отримання прибутку, а на облік видатків у процесі надання нематеріальних послуг. Однак, таке трактування не є вичерпним, оскільки в роботах системно не представлено розгляд особливостей всіх складових облікової політики, з ракурсу специфічних особливостей бюджетної установи. Тому ці питання потребують більш детального розгляду.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей організації бухгалтерського обліку бюджетних установ, зокрема формування їх

облікової політики, виокремлення її основних аспектів та принципів, відповідно до вимог чинного законодавства.

Основний матеріал. Відповідність обліку та звітності в бюджетній сфері Міжнародним стандартам фінансової звітності у державному секторі задекларована в Указі Президента України №1251/2001 від 25.12.2001р. «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушень у бюджетній сфері»[7], але фактично не досягнута. Згідно Міжнародних стандартів фінансової звітності у державному секторі необхідно надавати правдиву інформацію у фінансових звітах, що забезпечується такими інструментами, як вибір і застосування відповідної облікової політики.

Чітка організація бухгалтерського обліку в установі дозволяє:

- підвищувати оперативність бухгалтерського обліку;
- дотримуватися чіткості та точності аналітичного та синтетичного обліку;
- постійно удосконалювати документообіг в установі;
- раціонально використовувати робочий час облікових працівників;
- здійснювати точний та своєчасний облік при найменших витратах на його ведення;
- своєчасно отримувати облікову інформацію для прийняття рішень щодо подальшої діяльності установи.

Слід також зазначити, що облікова політика є також способом нормативного регулювання фінансово-економічних та господарських відносин суб'єктів господарювання з боку як держави чи державних органів, так і недержавних інституцій.

Під час складання проекту наказу про облікову політику треба приймати до уваги такі чинники: з якого бюджету здійснюється фінансування організації: місцевого чи обласного; рівень суб'єкта державного сектору в якості розпорядника бюджетних коштів; визначення специфіки функціонування установи в залежності від галузі надання послуг; рівень фінансово-матеріального забезпечення організації; кількість працівників; обсяги та види її діяльності.

Облікова політика визначається на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі у розпорядчому документі, де мають бути встановлені методи оцінки, обліку, види сегментів, їх пріоритетність, процедури, що має застосовувати суб'єкт державного сектору та щодо яких нормативно-правовими актами з обліку передбачено більше одного варіанту, порядок організації бухгалтерського обліку.

Основним документом, в якому закріплено правила формування облікової політики бюджетних установ, методи оцінки, підходи до складання розпорядчого документу є Методичні рекомендації щодо облікової політики суб'єкта державного сектору, які визначають такі основні елементи наказу про облікову політику:

- 1) одиницю аналітичного обліку запасів;
- 2) порядок аналітичного обліку запасів;

- 3) методи оцінки вибуття запасів;
- 4) періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;
- 5) порядок обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат, застосування окремого субрахунку або аналітичного рахунку обліку ТЗВ;
- 6) перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);
- 7) строки корисного використання груп основних засобів;
- 8) строки корисного використання груп нематеріальних активів;
- 9) періодичність нарахування амортизації;
- 10) кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку.

Для забезпечення достовірності облікової інформації і складання якісної звітності установа обирає облікову політику, тобто складається наказ (або розпорядження) про облікову політику. В свою чергу, доцільно виділити основні завдання облікової політики в процесі організації бухгалтерського обліку бюджетної установи (рис.1):

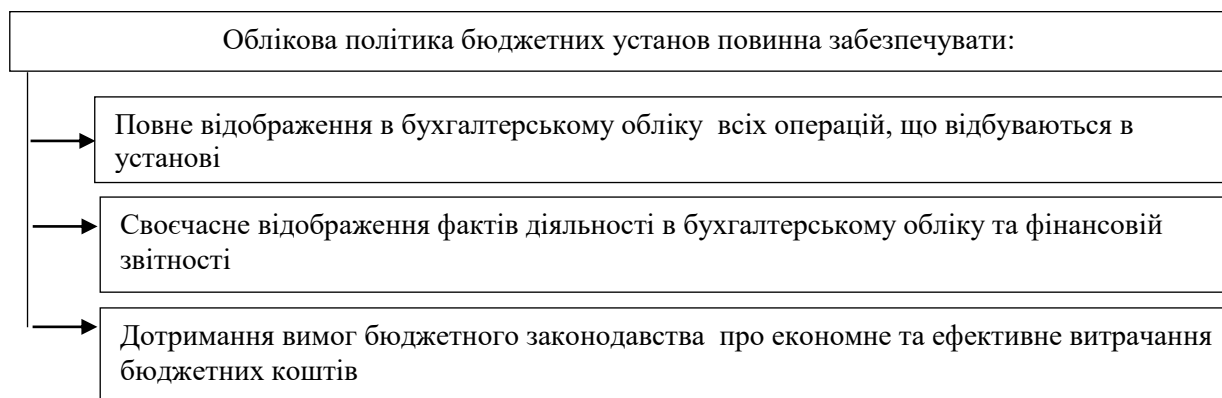

Рис. 1. Завдання облікової політики бюджетних установ

В рамках дослідження облікову політику доцільно розглядати, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого – як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих установою на підставі загальних правил і особливостей діяльності.

Важливою складовою організації бухгалтерського обліку, як зазначає Свірко С.В.[6], виступає первинна її організація, яка є головною запорукою безперервної, планомірної діяльності облікових служб бюджетних установ, ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку, а отже, і всієї установи. Відповідно, формування облікової політики бюджетної установи стає базовою ланкою первинного етапу організації облікового процесу.

Облікова політика бюджетної установи відіграє важливу роль в організації облікової інформації, а відповідно і в формуванні інформаційного забезпечення в процесі управління бюджетною установою. Тому, поряд з

іншим, облікова політика несе ще й функціональне навантаження. Основні аспекти, що сприяють розкриттю особливостей облікової політики бюджетної установи представлені з різних її сторін і ракурсів (табл. 1).

Основними складовими облікової політики являються: соціальний аспект, який полягає у забезпеченні єдності даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності для надання інформації користувачам; економічний та юридичний, які складають основу формування облікової політики і характеризують оптимальне забезпечення інформацією для управління та використанні нормативних актів при вирішенні конфліктних питань; інформаційний та психологічний аспекти направлені на забезпечення інформацією всіх рівнів управління та побудову моделей прийняття рішень.

Таблиця 1

Характеристика основних аспектів облікової політики

Аспекти	Характеристика
соціальний	створення соціальних гарантій для захисту зовнішніх користувачів шляхом забезпечення єдності інтерпретації даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності
економічний	економічний ефект від облікової політики виявляється в оптимальному забезпеченні інформацією для управління, скороченні обсягів документообігу, підвищенні дієвості внутрішнього контролю
психологічний	за допомогою елементів облікової політики та за умови конкретизації вимог до характеру необхідних даних досягається найбільш повне та ефективне забезпечення інформацією всіх рівнів управління
інформаційний	сталість та гласність облікової політики дозволяє на її основі будувати прогнози майбутнього стану об'єкта, наявність диспозицій дозволяє забезпечити необхідним масивом даних для побудови моделей прийняття рішень
юридичний	використання для усунення невизначеностей у нормативних актах з бухгалтерського обліку та у якості письмових доказів при вирішенні господарських спорів, конфліктів з контролюючими органами
біхевіористичний	використання свободи дій в питаннях організації обліку для створення дієвої системи бухгалтерського обліку в установі, яка забезпечить дотримання інтересів розпорядника коштів

Поряд з зазначеними аспектами облікової політики бюджетної установи, автор пропонує виділити ще людський фактор, який би передбачав використання свободи дій в питаннях організації обліку для створення дієвої системи бухгалтерського обліку на місцях, яка забезпечить дотримання інтересів розпорядника коштів.

Визначення і застосування облікової політики передбачено у законодавстві, зокрема, у п.5 ст. 8 Закону України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” № 996 зазначено, що „підприємство самостійно визначає свою облікову політику”[8].

Слід зазначити, що дія вищевказаного Закону поширюється на всіх юридичних осіб, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, в тому числі і на діяльність бюджетних установ.

Згідно ст. 1 Закону України №996 облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності. Слід зазначити, що згідно з цим Законом відповідальність за дотримання правил бюджетної дисципліни і правильну організацію бухгалтерського обліку несуть керівник установи та головний бухгалтер.

У Положенні про організацію бухгалтерського обліку і звітності виконання державного та місцевих бюджетів в органах Державного казначейства України від 28.11.2000 №119 облікова політика Державного казначейства визначена як сукупність принципів, методів і процедур, обраних у межах чинного законодавства, що використовуються казначейством для складання та подання звітності про виконання бюджетів.

Основними нормативно-правовими документами, відповідно до яких організовується облік у бюджетних установах України, крім Закону України № 996 [8], є план рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ та порядок його застосування, бюджетна класифікація видатків [9], інструкція про кореспонденцію рахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ [10], інструкція про форми меморіальних ордерів бюджетних установ [11], та порядок їх складання, інструкції з обліку основних засобів та інших необоротних активів, запасів бюджетних установ та багато інших.

Кожна бюджетна установа, виходячи з конкретних умов своєї роботи, може вибрати найбільш прийнятний для себе варіант, який забезпечуватиме надійний контроль за ефективним використанням бюджетних коштів. Тому, авторами пропонується сутність облікової політики бюджетної установи представити наступним чином: (рис.3).

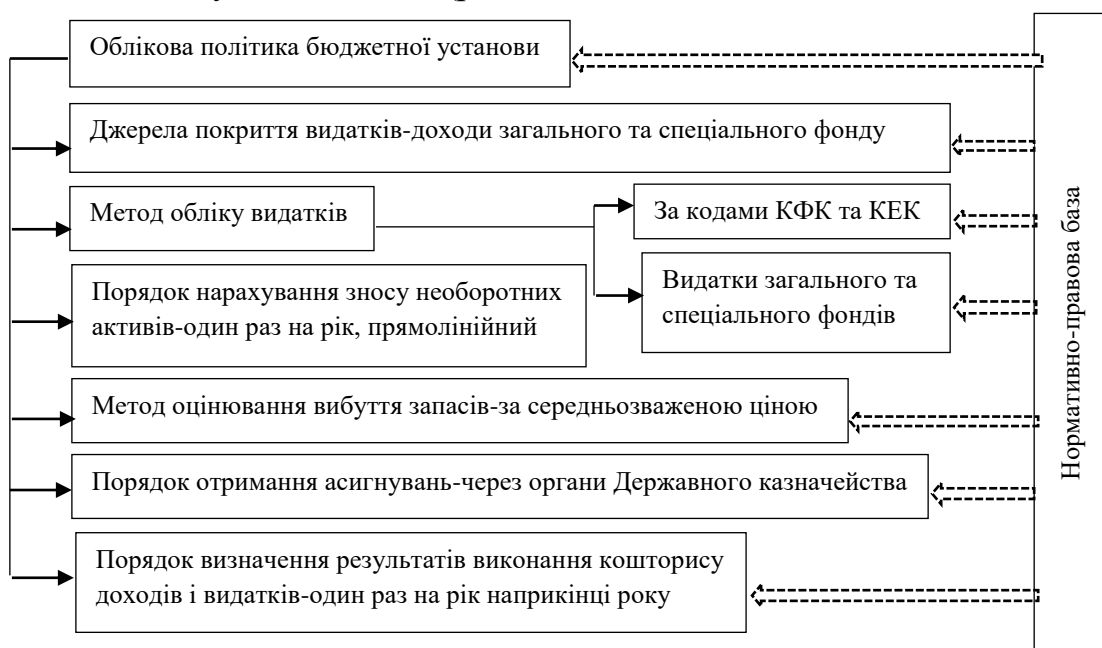

Рис. 2. Зміст облікової політики бюджетних установ

Основні принципи облікової політики в бюджетній установі представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристика основних принципів облікової політики

Принцип	Характеристика
законність	відповідність правилам та процедурам, що передбачені законодавчими та нормативними актами
правильність	сумлінне застосування прийнятих правил та процедур
достовірність	правдиве відображення у бухгалтерській звітності фінансових операцій, проведених учасниками бюджетного процесу, з дотриманням вимог відповідних нормативних актів
суттєвість	корисність інформації для підготовки та прийняття економічних рішень
безперервність	оцінка активів здійснюється, виходячи з того, що процес виконання бюджетів є постійним
повнота бухгалтерського обліку	всі операції по виконанню бюджетів в органах Державного казначейства підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків
дата операції	операції по виконанню бюджетів реєструються в бухгалтерському обліку в момент проведення відповідних платежів, що відповідає касовому методу ведення бухгалтерського обліку
обережність	обґрунтована, розсудлива оцінка фактів
незалежність	відокремленість фінансових бюджетних років (звітних періодів)
сталість	незмінність методів бухгалтерського обліку, крім випадків істотних змін у діяльності або в правовій базі
відкритість	інформація, що включається до бухгалтерського обліку та звітності, має бути достатньо зрозумілою і детальною, щоб уникнути двозначності
співставність	можливість визначення тенденцій виконання бюджету через порівняння інформації, що міститься у бухгалтерському обліку і звітності, за певний період часу
консолідація	складання зведеної фінансової звітності про виконання бюджетів в цілому по системі Державного казначейства України з урахуванням підвідомчих управлінь та відділень в розрізі бюджетів, за винятком залишків за внутрішньо системними розрахунками.
своєчасність	забезпечення своєчасною інформацією органів законодавчої та виконавчої влади, які приймають рішення

Саме дотримання зазначених принципів дозволяє спрямовувати облікову політику на інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління державними фінансами, забезпечення системи стратегічного бюджетного планування, досягнення ефективності всієї аспектів діяльності установи – як фінансової, так і господарської.

Отже, облікова політика бюджетних установ повинна включати такі виміри:

- методичний, на якому здійснюється вибір системи певних способів та прийомів, в основі яких лежать документування, інвентаризація, використання синтетичних та аналітичних рахунків, застосування методу подвійного запису, оцінка, відображення в бухгалтерському балансі та звітності;

- організаційний, який передбачає визначення структури бухгалтерії та розподіл обов'язків між її працівниками тощо.

Висновки. Таким чином, облікова політика повинна забезпечити у найкращий спосіб відображення результатів фінансових операцій, які обліковуються, виходячи із обачності її оцінки і впливу на прийняте рішення. В процесі дослідження даного питання було виділено завдання облікової політики, систематизовано основні принципи, а також визначено її основні аспекти. Аналіз найважливіших елементів облікової політики дозволяє виокремити біхевіористичний фактор, як важливого виміру облікової політики бюджетної установи, який необхідний для контролю за використанням ресурсів та покращенням якісних показників роботи бюджетних установ.

Список використаних джерел

1. Писарчук О. В., Ковальова І. В. Особливості формування облікової політики бюджетних установ. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2010. Вип. 18(2). С. 189-195
2. Панкевич Л.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах: Львів: Аверс, 2002. 316с.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Навчальний посібник. Житомир: ПП «Рута» 2006. 472 с.
4. Атамас П.Й. Основи обліку в бюджетних організаціях. К. Центр навчальної літератури, 2003. 284с.
5. Джога Р. Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2004. 250 с.
6. Свірко С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Методологія та організація: Монографія. К.: КНЕУ 2006. 243 с.
7. Указ Президента України «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері» від 25.12.2001 р. № 1251/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251/2001>
8. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
9. Положення “Про бюджетну класифікацію та її запровадження” затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27. 12.2001 р. №604. URL: http://library.wunu.edu.ua/files/EVD/buh_obl_vyk_budzh.pdf
10. Інструкція «Про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ», затверджена наказом Державного казначейства України від 10.07.2000 р. № 61. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0497-00>
11. Інструкція «Про форми меморіальних ордерів бюджетних установ та порядок їх складання» затверджена наказом Державного казначейства України від 27.07.2000 р. № 68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0570-00>
12. Кудіна І. О., Гладчук О. О. Формування облікової політики бюджетних установ: організаційнометодичний аспект. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту.* Сер. :

Економіка і управління. 2013. Вип. 26. С. 269-275.

13. Облікова політика бюджетних установ: сучасний стан та перспективи
URL:file:///D:/CompLuxUser/Downloads/5737%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-11518-1-10-20180627.pdf

Даша КОШЕЛЬ*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** В статті розкрито поняття “облікова політика” як складова частина системи бухгалтерського обліку. Доведено, що організація бухгалтерського обліку вимагає вибору комплексу методичних прийомів, способів та процедур підприємством на основі чинного законодавства, таким комплексом в організації бухгалтерського обліку на підприємстві є облікова політика. Удосконалено визначення поняття “облікова політика” як сукупності правил, прийомів та обліково-аналітичних процедур щодо відображення у системі бухгалтерського обліку фактів господарської діяльності підприємств з метою забезпечення якісною обліково-аналітичною інформаційною базою систему управління. Визначено завдання облікової політики, аспекти її формування, критерії ефективності.*

***Abstract.** The article describes the concept of “accounting policy” as an integral part of the accounting system. It is proven that the organization of accounting requires the selection of a complex of methodological techniques, methods and procedures by the enterprise based on current legislation, such a complex in the organization of accounting at the enterprise is the accounting policy. The definition of the concept of "accounting policy" as a set of rules, techniques and accounting and analytical procedures regarding the reflection in the accounting system of the facts of economic activity of enterprises in order to provide a high-quality accounting and analytical information base for the management system has been improved. The tasks of the accounting policy, aspects of its formation, efficiency criteria are defined.*

Вступ. Сучасні підприємства потребують гнучких систем оцінки й аналізу діяльності як своїх підрозділів, так і об'єкта управління в цілому. Фінансово-економічні показники господарської діяльності, які

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ - Любов КОВАЛЬ

використовуються в обліково-аналітичній практиці мають суттєві недоліки та не формують цілісної інформаційної системи для управління. Консолідація облікової та аналітичної інформації повинна забезпечувати досягнення поставлених цілей і завдань, які використовуються на різних рівнях управління підприємством. Запорукою високого рівня розвитку підприємства є удосконалення механізму формування консолідованої обліково-аналітичної системи в управлінні ним. Одним із таких інструментів даного механізму в управлінні є облікова політика підприємства. Питаннями облікової політики як методико-організаційної складової системи бухгалтерського обліку в управлінні займалися: Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В.[5], Подолянчук О.А.[6], та інші. Однак, не розкритими проблемами залишається питання облікової політики як інструменту формування обліково-аналітичної інформації в систему управління.

Виклад основного матеріалу. Облікова політика з'явилася практично з нічого в той час, коли ніхто не міг собі уявити, а тим більше задекларувати «планову політику», «контрольну політику», «аналітичну політику» та навіть будь-яку іншу політику, яка визначає правила поведінки інших функцій управління. Облікова політика була винятком, яке було зроблено із загального ряду політик тільки для цієї функції управління. Так, Бакаєв А.С. та Єфремова А.А. зазначають, що початок використання цього терміну в обліку пострадянських країн припадає на кінець 80-х років ХХ ст., що стало результатом перекладу термінології міжнародних стандартів, що видаються Комітетом з міжнародних стандартів фінансової звітності, а саме англійського словосполучення “accounting policies”. Поняття “облікова політика” (accounting policies) у міжнародну практику обліку офіційно було впроваджено в листопаді 1974 р., у зв'язку з прийняттям, а з 01.01.1975 р. - введенням в дію Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку №1 “Розкриття облікової політики” [1]. В Україні поняття “облікова політика” з'явилося в бухгалтерській термінології на початку 90-х років ХХ ст. в результаті перекладу Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Закон про бухгалтерський облік визначає облікову політику досить коротко: “облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності” [2].

Таблиця 1

Кількість підприємств за розміром 2015-2020рр

Кількість підприємства за розміром	Роки					
	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
Великі підприємства	423	383	399	446	518	512
Середні підприємства	15203	14832	14937	16057	17751	17602
Малі підприємства	327814	291154	322920	339374	362328	355708
Усього	343440	306369	338256	355877	380597	373822

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Процес формування облікової політики є чітко регламентований чинними нормативно-правовими актами. Її ефективність буде залежати від якості

облікової інформації, на основі якої вона буде сформована та функціонуватиме, забезпечуючи ефективність системи управління підприємством у розрізі його стратегічного розвитку. На сьогодні за розмірами суб'єкти підприємницької діяльності поділяються на групи, що наведені в (табл.2).

Таблиця 2

Класифікація підприємств відповідно до чинного законодавства

№ п/п	Види підприємств	Критерії розподілу згідно Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” *			Критерії розподілу згідно ГКУ	
		Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Середня кількість працівників	Річний дохід від будь-якої діяльності	Середня кількість працівників (осіб)
1	2	3	4	5	6	7
1	Суб'єкти мікропідприємництва	до 350 тис.євро включно	до 700 тис. євро включно	до 10 осіб включно	до 2 млн євро включно	до 10 включно
2	Суб'єкти малого підприємництва	до 4 млн євро включно	до 8 млн євро включно	11-50 осіб	до 10 млн євро включно	11-50 осіб
3	Суб'єкти середнього підприємництва	до 20 млн євро включно	до 40 млн євро включно	51- 250 осіб	до 50 млн євро включно	51- 250 осіб
4	Суб'єкти великого підприємництва	понад 20 млн євро	понад 40 млн євро	понад 250 осіб	понад 50 млн євро	понад 250 осіб

Джерело: побудовано автором на основі [2] та [3]

Проведене дослідження ряду підприємств дало змогу встановити, що не у всіх суб'єктах господарювання наказ про облікову політику сформований належним чином (табл.3).

Важливість і значимість правильного та ефективного вибору облікової політики, перш за все, видно з того, що облікова політика, обрана підприємством, підлягає оформленню відповідної організаційно-розпорядчою документацією. Тому що діяльність підприємства повинна забезпечувати впорядкованості і відповідність бухгалтерського обліку з метою визначання окремих елементів облікової політики для прийняття рішень.

Можна стверджувати, що облікова політика – це сукупність правил, прийомів та обліково-аналітичних процедур щодо відображення у системі бухгалтерського обліку фактів господарської діяльності підприємств з метою забезпечення якісною обліково-аналітичною інформаційною базою систему управління.

Спрямованість облікової політики підприємства зумовлюється його стратегічними цілями в основних сферах діяльності. Передумовою розроблення ефективної облікової політики є обґрунтованість підходів до її формування та

безпосередній зв'язок з функціями управління. Тому важливим є визначення ролі облікової політики як елемента, що забезпечує ефективне управління діяльністю підприємств [5].

Таблиця 3

**Склад наказу про облікову політику
відповідно до розміру підприємств**

Розділи та елементи наказу про облікову політику	Великі та середні підприємства	Малі підприємства	Мікропідприємства
1	2	3	4
Загальні положення	+	+	+
Розділ 1. Організація облікового процесу			
Організаційна структура бухгалтерії	+	-	-
Форма організації бухгалтерського обліку	+	+	+
Перелік внутрішніх нормативних документів	+	+	-
Розділ 2. Методика та порядок ведення облікового процесу			
Межа суттєвості	+	+	+
Методи оцінки вибуття запасів	+	+	+
Строки проведення інвентаризації	+	+	+
Методи нарахування амортизації необоротних активів	+	+	+
Визнання доходів і витрат	+	+	+
Методи калькулювання витрат виробництва	+	+	+
Розділ 3. Технічне забезпечення облікового процесу			
Робочий План рахунків	+	+	-
Перелік первинних документів і облікових регістрів	+	+	+
Форма ведення бухгалтерського обліку	+	-	-
Правила документообігу та технології обробки облікової інформації	+	+	+
Склад і порядок подання фінансової звітності	+	+	+
Додатки			
Робочий план рахунків	+	+	-
Графік документообігу	+	+	+
Перелік первинних документів і облікових регістрів	+	-	-

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Насамперед згадаємо, що облікова політика підприємства затверджується розпорядчим документом – Наказ про облікову політику, Положення про облікову політику, Облікова політика тощо[6].

Головною метою формування облікової політики є вибір найкращих методів і процедур ведення бухгалтерського обліку, що сприятимуть достовірному відображенню фінансового стану і результатів діяльності підприємства та підвищенню якості обліково-аналітичного інформаційного забезпечення. Оскільки кінцевим продуктом застосування облікової політики є складання і подання фінансової звітності, яка є основою облікової інформації, що виходить з системи бухгалтерського обліку.

Окрім того, облікова політика має за мету не тільки складання та подання звітності, а й формування достовірної та повної облікової інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. Основним завданням формування облікової політики є високий рівень її ефективності з метою прийняття управлінських рішень підприємством. Рівень ефективності облікової політики науковці визначають відносно суб'єктів та об'єктів системи бухгалтерського обліку. Тобто облікова політика залежить від ефективності її формування керівництвом підприємства.

Тому вважаємо, що облікова політика підприємства ставить перед собою наступні завдання:

1) визначати методи і принципи ведення бухгалтерського обліку з врахуванням їх впливу на суми визнаних витрат або доходів, фінансові результати;

2) забезпечувати повне відображення в бухгалтерському обліку всіх господарських фактів діяльності, достовірне визначення фінансового результату діяльності підприємства;

3) забезпечувати правильне оформлення та подання звітності, відповідність її даних даним синтетичного та аналітичного обліку;

4) забезпечувати повною і достовірною обліковою інформацією систему управління.

Складовими аспектами облікової політики в Україні є:

1) теоретичні засади бухгалтерського обліку – базуються на загальнонаукових основах бухгалтерського обліку та основних законодавчих актах, що регулюють діяльність в цій сфері; також включають в себе основні принципи, дотримання яких є основою відображення в обліку господарських операцій;

2) методика – це сукупність методів та критеріїв оцінки, що регламентують облік основних засобів та малоцінних необоротних активів, запасів, фінансових інвестицій, розрахунків, забезпечень, доходів та витрат;

3) практика – включає в себе безпосереднє ведення обліку на вище перерахованих ділянках шляхом реєстрації в первинних документах та їх обробки; відображення господарських операцій згідно діючого Плану рахунків; узагальнення інформації в облікових регістрах обраної форми обліку; організація внутрішнього контролю та взаємодії бухгалтерії з іншими службами господарюючого суб'єкта [7].

Сутність облікової політики вимагає роз'яснення теоретичного аспекту її

формування через уточнення її складових елементів і практичного – через методологію її формування та організацію для підвищення ефективності функціонування системи управління. Облікова політика підприємства охоплює визначення організаційних, методологічних та технічних елементів організації обліку, формуючи у підсумку наказ про облікову політику, не враховуючи запитів управлінської системи.

На нашу думку, головною особою в розробці проекту облікової політики повинен бути аналітик, адже тільки він може здійснити даний аналіз і вибрати правильний та раціонально обґрунтований варіант із сукупності можливих. Досконало сформована облікова політика підприємства є однією з вагомих складових механізму управління діяльністю корпоративного підприємства. Проте, для прийняття управлінських рішень про облікову політику підприємства, потрібно сформувати об'єктивну, достовірну, повну, зрозумілу та правдиву облікову інформацію, яка б для зацікавлених користувачів (зовнішніх та внутрішніх) максимально розкривала дані про фінансово-господарську діяльність підприємства. За допомогою сформованої облікової політики можна впливати на фінансові результати та ефективність діяльності підприємства в цілому [8].

Облікова політика повинна формуватися під потреби управління, в іншому випадку її цінність знижується і облікова інформація не відповідатиме поставленим вимогам, а, отже, рішення прийняте на її основі неефективне. Тому, сукупність технічних, організаційних та методологічних елементів облікової політики не дасть можливість вирішувати запити управлінської системи і досягати поставлених цілей у довгостроковому періоді.

Відповідно запропонований управлінський рівень в обліковій політиці забезпечить ефективність функціонування не тільки системи бухгалтерського обліку, а й підприємства загалом, який повинен бути первинний рівнем у формуванні облікової політики з метою забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що формування облікової політики залежить від системи бухгалтерського обліку, і включає в себе сукупність принципів, методів, прийомів і процедур складання звітності як результату діяльності і функціонування підприємства. Головною метою формування облікової політики є підвищення ефективності системи управління за рахунок високої якості консолідованої обліково-аналітичної інформації. На нашу думку, сформована структура наказу про облікову політику підвищить рівень якості облікової інформаційної бази для системи управління сільськогосподарськими підприємствами та рівень ефективності прийнятих на основі консолідованої обліково-аналітичної інформації управлінських рішень, а також забезпечить вищий рівень організації системи бухгалтерського обліку, інформаційних процесів. Первинною ланкою повинен бути управлінський рівень, на основі якого і буде сформовано технічний, методологічний та організаційний рівні.

Таким чином, структура облікової політики визначається через чотири основні рівні: управлінський – запити системи управління у розрізі фінансових і нефінансових показників, прогнозних стратегічних показників, бюджетування та контролю за ресурсами; технічний – включає визначення первинних документів, облікових реєстрів, розробку робочого плану рахунків; методологічний – визначення форм, методів і способів ведення бухгалтерського, управлінського та податкового обліку на підприємстві; організаційний – розподіл обов’язків між працівниками, відповідальними за ведення бухгалтерського обліку. В результаті формування облікової політики за такою структурою визначено складові наказу про облікову політику, що дасть змогу організувати процес ведення бухгалтерського обліку якісніше та ефективніше для системи управління.

Список використаних джерел:

1. Юнацький М.О. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення формування облікової політики. *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси: зб. наук. праць*. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2013. Вип. 10 (1) С. 541-546.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. (дата звернення : 10.10.2023).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення : 10.10.2023).
4. Коваль Л.В. Особливості формування облікової політики у фермерських господарствах. *Економіка, фінанси. менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С.120-121. URL: <http://efm.vsau.org/>.(дата звернення : 10.10.2023).
5. Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. Облікова політика підприємств: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури»., 2020. 647 с.
6. Подолянчук О.А. Облікова політика підприємства - об’єкт чи джерело інформації аудиту. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 7 С. 2-3.
7. Пархоменко В.М., Баранцев П.П. Реформування бухгалтерського обліку в Україні: Плани рахунків: загальний та спрощений. Регістри бухгалтерського обліку. Луганськ: “Футура” ДСД “Лугань”, 2001. 464 с.
8. Хомин П.Я. Формування звітності в підсистемах фінансового, управлінського й податкового обліку. Тернопіль: Економічна думка, 2018. 288 с.
9. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення : 10.10.2023).

Катерина ЛИМАНЮК*, †
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** В статті розкриваються особливості діяльності автотранспортних підприємств, визначаються чинники впливу на організацію обліку їх фінансово-господарської діяльності. Значна увага приділена формуванню виробничих витрат, пов'язаних з перевезеннями та експлуатацією автомобільного транспорту, а також на калькулювання собівартості автотранспортних послуг.*

***Abstract.** The article reveals the peculiarities of the activity of motor transport enterprises, determines the factors influencing the organization of accounting for their financial and economic activities. Considerable attention is paid to the formation of production costs related to transportation and operation of road transport, as well as to the calculation of the cost of motor transport services.*

Вступ. Автомобільний транспорт є однією із складових транспортної системи України. Виконуючи майже 80% об'єму вантажних перевезень економіки країни і більше, ніж 90% пасажирських перевезень, автомобільний транспорт є також учасником процесу всіх інших видів транспорту (залізничного, морського, річкового, повітряного), тому що доставляє вантажі та пасажирів до пунктів відправлення (залізничним станціям, морським та річковим портам, аеропортам) і вивозить вантажі та пасажирів з пунктів призначення.[4]

Забезпечення оптимальності витрат та зростання прибутковості автотранспортних послуг вимагає удосконалення системи управління. В сучасних умовах господарювання посилення управлінського впливу полягає у вдосконаленні методів управління витратами, як основи формування вартості автотранспортних послуг, і доходами підприємств з метою забезпечення стійкого фінансового стану на ринку автотранспортних послуг. В управлінському аспекті значення витрат і доходів полягає не лише у формуванні фінансового результату діяльності, а і як основи розробки тарифів, вибору стратегії діяльності автотранспортних підприємств та підвищення конкурентоспроможності у ринковому середовищі.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Яна ЩЕНКО

Виклад основного матеріалу. Автомобільний транспорт як один із видів економічної діяльності характеризується специфічним веденням бухгалтерського обліку, зокрема, виробничий процес автотранспортних підприємств відрізняється від виробничого процесу підприємств інших галузей економіки наступними ознаками [1]:

- основним видом діяльності є транспортні послуги;
- автотранспорт не пов'язаний із сировиною та її переробкою;
- важливими є технічне обслуговування і ремонт рухомого складу автотранспортних засобів, придбання, зберігання та використання паливно-мастильних матеріалів, автомобільних шин і т. ін.;
- автомобільні перевезення виконуються різ-ними типами і видами автотранспортних засобів, тому облік витрат і доходів та визначення ефективності діяльності ведеться окремо як за видами транспортних засобів, так і за видами перевезень;
- робота автомобільного транспорту є соціально дуже важливою і відповідальною, тому виробничий процес ретельно оформлюється відповідними документами і контролюється органами державного контролю.

Розробити графік документообороту на автотранспортному підприємстві, що відповідає потребам управління у якісній та оперативній інформації, що полягає в формуванні найбільш раціональних шляхів руху документів від складання їх до передачі в архів із зазначенням підрозділів автотранспортного підприємства, через які має проходити документ, мети та точного часу надходження та вибуття документа, а також осіб, що його підписують. Схему документообороту наведено на рис. 1.

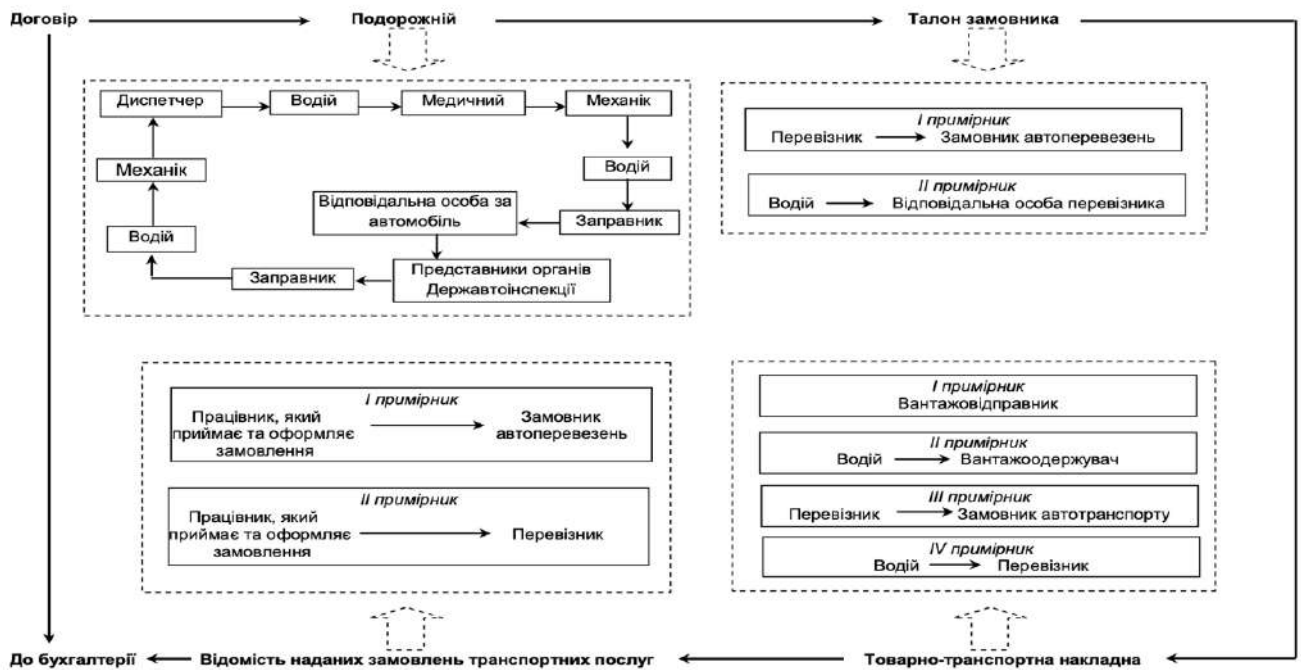

Рис.1. Схема документообороту первинного обліку транспортної документації

Джерело: сформовано автором на основі [8]

За належністю підприємства автомобільного транспорту поділяються на відомчі і загального користування. Перші обслуговують конкретну галузь економіки і є власністю підприємств цієї галузі.

Виробнича діяльність підприємств автомобільного транспорту загального користування досить різноманітна. Вони виконують основний об'єм перевезень на внутріміських, внутріобласних, міжміських та міжнародних магістралях. За формою власності, автотранспортні підприємства (АТП) поділяються на державні, із змішаною формою власності та приватні. За цих умов важливе значення на підприємствах автотранспорту має належна організація обліку. Якщо в плані обліку основних засобів, матеріальних цінностей, заробітної плати, відрахувань на соціальні потреби, грошових коштів та інших об'єктів обліку існує майже єдина, характерна для всіх галузей України методика, то в плані обліку і калькулювання автомобільних послуг, на сьогодні немає чіткої облікової політики. Тому у статті нами запропонована методика обліку витрат і калькулювання собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті України з врахуванням набутого теоретичного та практичного досвіду.

Вантажний автотранспорт організаційно формується в автотранспортні підприємства (АТП). Основу виробничої бази АТП складають автомашини, причеми і напівпричеми, тобто рухомий склад, на якому здійснюються автомобільні перевезення. Автомобільні перевезення за місцем їх здійснення поділяються на внутріміські, внутрірайонні і міжміські. Згідно з таким поділом ведеться окремо і облік перевезень за кожним видом. Крім цього, в АТП ведеться облік рухомого складу за їх моделями, це пов'язано з різною вантажопідйомністю (тонни перевезеного вантажу), що є основним показником діяльності автопідприємств цього виду. Основним первинним документом, за яким обліковується робота вантажних автомобілів, є дорожній лист. Згідно з даними дорожнього листа вантажного автомобіля здійснюється облік його роботи, витрат пального, нараховується заробітна плата та нарахування на неї як водіям, так і іншим працівникам, які виконують роботи з перевезення вантажів, проводяться розрахунки за виконану транспортну роботу.

Дорожній лист видається водію щоденно перед виїздом з гаражу. Після закінчення роботи (робочого дня) водій повертає його диспетчеру. В частині виробничого завдання записи в листі робить диспетчер, фактичні витрати пального вказує водій, всі інші дані про виконану роботу та техніко-економічні показники заповнюються працівниками відповідних відділів АТП та замовником.

При відрядній оплаті застосовують щоденні листи, а при погодинній – також щоденні або місячні листи. Бухгалтерія видає дорожні листи працівникам відділу експлуатації під звіт і списує в розхід згідно до реєстрів, складених за даними журналу обліку руху дорожніх листів. В журналі записується кожний дорожній лист, виданий водію, і контролюється повернення дорожнього листа диспетчеру. При видачі дорожнього листа диспетчер обов'язково, перевіряє за журналом здачу водієм попереднього

листа, яку він фіксує своїм підписом. Журнал відкривається на кожен рік, і всі дорожні листи в ньому, починаючи з 1.01., суворо нумеруються з першого номера.

Особливістю обліку в АТП є оперативний облік випуску автомобілів на лінію і їх технічний стан. Щоденно диспетчер складає разом з іншими службами диспетчерський рапорт, який є основою для використання його керівництвом АТП у прийнятті рішень щодо підвищення технічної готовності парку автомобілів.

В АТП ведеться облік замовлень на перевезення вантажів в спеціальному журналі, де вони реєструються в міру надходження від клієнтів.

На основі замовлень на перевезення вантажів, дорожніх листів, товарно-транспортних накладних та інших документів, що підтверджують виконання роботи замовником (клієнтом), бухгалтерія АТП або відділ експлуатації виписують рахунки на оплату перевезень. При зриві перевезень з вини клієнта водієм складається акт про невиконання замовлення. Облік фактично виконаних об'ємів перевезень вантажів згідно до контрактів та договорів ведеться в карточці виконання договорів, контрактів на перевезення вантажів. Карточка відкривається АТП на кожного клієнта, з яким є договір або контракт. Облік в карточках ведеться щомісячно.

Звітність автотранспортного підприємства є основою для управління його розвитком. Тому важливим є забезпечення формування достовірною, повної та оперативної звітності підприємства, особливо з питань витрат автотранспортного підприємства. Зовнішня звітність автотранспортних підприємств складається з тих самих видів звітності, які складаються й іншими підприємствами: фінансова, податкова, статистична, відомча.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [7] визначає, що на основі даних бухгалтерського обліку підприємства зобов'язані складати фінансову звітність, яку підписують керівник і бухгалтер підприємства. Фінансова звітність автотранспортного підприємства включає наступні форми: № 1 «Баланс (звіт про фінансовий стан)»; № 2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)»; № 3 «Звіт про рух грошових коштів»; № 4 «Звіт про власний капітал»; № 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

Фінансова звітність автотранспортного підприємства заповнюється, як і на інших підприємствах, з урахуванням вимог положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а саме: НП(С)БО1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; НП(С)БО 6 «Виправлення помилок та зміни у фінансових звітах» тощо. На відміну від підприємств виробничої сфери, автотранспортні підприємства при відображенні результатів своєї діяльності у формі №о 1

«Баланс (звіт про фінансовий стан)» не заповнюють рядок 130 «Готова продукція» зважаючи на особивост автотранспортної послуги як товару – у автотранспортних послуг відсутній процес складування.

Статистична звітність автотранспортного підприємства представлена наступними формами (табл. 1).

Таблиця 1

Форми статистичної звітності автотранспортного підприємства

Назва форми статистичної звітності	Шифрт форм	Період складання	Суб'єкт звітування
1	2	3	4
Звіт про роботу (13.07.2009 № 255)	2-тр	річна	Юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, які експлуатують автомобільний транспорт
Звіт про перевезення Вантажів та пасажирів автомобільним транспортом (13.07.2009 № 255)	51-авто	місячна	Юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, основними або одним з видів економічної діяльності яких є вантажні й пасажирські перевезення та які мають ліцензії на їх використання
Обстеження фізичної особи-підприємця, що здійснює пасажирські автоперевезення на маршруті (14.07.2010 № 277)	51-пас (тижнева)	Раз на півроку	Фізичні особи-підприємці, які здійснюють пасажирські перевезення на маршруті згідно з угодами, укладеними з держадміністрацією усіх рівнів

Джерело: сформовано автором на основі [14]

Калькулювання собівартості перевезень (робіт, послуг) є важливим засобом для проведення якісного аналізу витрат транспортних підприємств та організацій, обґрунтування проведення організаційно-технічних заходів. Групи витрат автотранспортного підприємства представлені на рис. 2.

Групи витрат підприємства автотранспорту:

Рис.2. Групи витрат підприємства автотранспорту

Джерело: сформовано автором на основі [5]

До собівартості перевезень (робіт, послуг) включаються витрати трудових

і матеріальних ресурсів, витрати на відтворення основних виробничих засобів та інші поточні витрати, пов'язані із здійсненням перевезень (робіт, послуг).

До складу витрат, що включаються до собівартості перевезень (робіт, послуг), належать затрати, безпосередньо обумовлені технологією та організацією процесів перевезень вантажів і пасажирів та інших робіт і послуг.

Порядок відображення витрат у бухгалтерському обліку регламентується НП(С)БО 16 «Витрати».

Виходячи з вище наведеного, автотранспортне виробництво зв'язано з масовим випуском продукції, яка не складається з окремих частин, вузлів, деталей. Визначення собівартості транспортної продукції не вимагає застосування складних методів, через те, що ця продукція має масовий характер, виробляється простим способом і немає залишків незавершеного виробництва на кінець звітної періоду. Облік витрат на автомобільні перевезення та послуги здійснюється в цілому по транспортному процесу, без розподілу їх за окремими переділами (фазами), тому на автомобільному транспорті застосовується простий метод калькулювання, який має свої різновиди: однопредільний та однопроцесний. Останній якраз і відповідає калькулюванню собівартості автомобільних перевезень. Однопроцесний метод, як правило, застосовується у виробництвах з простим технологічним процесом, який легко ділиться на окремі переділи (фази) і в ході якого виробляється однорідна продукція, що немає напівфабрикатів та незавершеного виробництва. Це, так би мовити, основний метод калькулювання собівартості продукції, робіт та послуг АТП.

Позамовний метод застосовується при визначенні собівартості капітальних та поточних ремонтів автомобілів та агрегатів.

АТП на основі нормативів складають кошторис витрат виробництва з поділом на квартали. Виходячи з загальної нормативної суми, складаються нормативні калькуляції (нормативна собівартість одиниці продукції). За калькуляційну одиницю собівартості на автомобільному транспорті береться: для вантажних автомобілів, що працюють за тарифами за 1 т. перевезеного вантажу - 10 т/км; для вантажних автомобілів, що працюють за погодинним тарифом - 10 авт/год; для автобусного парку - 1 пас/км; для вантажних і легкових автомобілів-таксі - 10 платних км.

На основі даних первинних документів про проведення господарських операцій здійснюється групування витрат на автомобільні перевезення, відображених на рахунку 23 «Виробництво» за видами перевезень, статтями і окремими елементами витрат.

Після бухгалтерського узагальнення витрат на автомобільні перевезення і визначення обсягу виконаних робіт розраховується фактична собівартість одиниці продукції.

Бухгалтерія АТП здійснює контроль за виконанням завдань по собівартості перевезень, шляхом зіставлення фактичних даних за статтями звітної калькуляції з нормативними витратами відповідних статей.

Відображаючи фактичну собівартість виконаних перевезень за їх видами, звітна калькуляція дозволяє встановити, за якими статтями витрат допущені перевитрати, з'ясувати недоліки в організації перевезень і оперативно вжити заходів щодо зниження фактичних витрат, якщо вони мають суб'єктивний характер.

Висновки. Отже, впровадження нормативного методу обліку витрат на виробництво дозволяє групувати фактичні витрати виробництва в калькуляціях за видами перевезень на витрати за нормами, змінами і відхиленнями від встановлених норм. Таке узагальнення витрат дозволяє визначити, за якими статтями калькуляції не дотримуються встановлених на звітний період норм, а також виявити причини та винних відхилень, з метою їх подальшого недопущення.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затв. наказом Мінфіну України від 20.10.1999 р. № 246 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>
2. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14/card2#Card>
3. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
4. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
6. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом: затв. наказом Міністерства транспорту України від 02.07.2010 р. № 427. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2015-%D0%BF#Text>
7. Методичні рекомендації з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті: затв. наказом Міністерства транспорту України від 05.02.2001 р. № 65. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/118493__118493
8. Норми витрат пального і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті: затв. наказом Міністерства транспорту України від 10.02.1998 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0043361-98#Text>
9. Про затвердження Експлуатаційних норм середнього ресурсу пневматичних шин колісних транспортних засобів і спеціальних машин, виконаних на колісних шасі : затв. наказом Міністерства транспорту та зв'язку України № 488 від 20.05.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0712-06#Text>
10. Остап'юк М.Я., Остапюк Ю.М. Бухгалтерський облік на

автомобільному транспорті: навч. та практ. посіб. Тернопіль: СМП «Мережа», 2018. 42 с.

11. Мельник А.Ф. Організаційно-економічний механізм розвитку територіального комплексу послуг: монографія. Тернопіль: СМП «Мережа», 2007. 252 с.

12. Малюга Н.М., Лебедзевич Я.В., Горещька Л.Л., Давидюк Т.В. Облік в галузях економічної діяльності: автотранспорт: навч. посібник. Житомир: ЖІТІ, 2000. 480 с.

13. Базилюк А.В., Малишкін О.І. Бухгалтерський і податковий облік автотранспорту та перевезень. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2021. 256 с.

14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: затв. наказом Мінфіну України від 29.11.1999 р. № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>

15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затв. наказом Мінфіну України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>

16. Порядок приймання, транспортування, зберігання, відпуску й обліку нафтопродуктів на підприємствах і в організаціях України всіх форм власності: Інструкція затв. наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 20.05.2008 р. № 281/171/578/155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0805-08#Text>

Вадим МАРТИНЕЦЬ*,
магістр 2 курсу
факультету обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКУ

***Анотація.** Публікація присвячена теоретико-методичному обґрунтуванню категоріального апарату щодо організації та обліку товарних операцій та розробці рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення облікового забезпечення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю з товарних операцій в умовах викликів та ризиків сьогодення.*

***Abstract.** The publication is devoted to the theoretical and methodological substantiation of the categorical apparatus for the organization and accounting of*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ - Яна ЩЕНКО

commodity transactions and the development of recommendations and proposals for the improvement of accounting support for the management of receivables and payables from commodity transactions in the conditions of today's challenges and risks.

Вступ. Серед найбільш несприятливих факторів економічного розвитку України сьогодні слід відмітити воєнні дії на території України і викликані ними інфляцію, порушену логістику, нестабільну суспільну ситуацію. Через це більшої гостроти набувають питання обліку розрахунків вітчизняних підприємств за товарними операціями, зокрема в аспектах обліку розрахунків з покупцями та замовниками і постачальниками та підрядниками. Розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу, інтеграції облікової та управлінської системи. Теоретичні та практичні особливості організації обліку товарних операцій на підприємствах висвітлені в працях вітчизняних науковців, зокрема, таких як: О.М. Дзюба [1], Т.Є. Дугар [2], Л.В. Коваль, І.М. Лепетан[3] та інших. Дослідження в сфері бухгалтерського обліку, економічного аналізу та внутрішнього аудиту розрахункових операцій підприємств здійснювали Н.М. Гудзенко [4], А.В. Гевчук [5], Н.І. Коваль, О.А. Подолянчук [6]. Необхідність створення чіткої, логічно обґрунтованої, ефективної комплексної системи обліку товарних операцій обумовлюють актуальність даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. За ринкових умов господарювання виникає необхідність паралельного обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, які ми вважаємо безпосередніми об'єктами обліку. Категорія «розрахунки» розглядається як макроекономічний термін, що охоплює два чи більше суб'єктів господарювання. Визначення товарних операцій в різних нормативних актах різне (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «товарні операції» в нормативних актах та літературних джерелах

Нормативно-правовий акт	Визначення
Щодо вимог до договорів з особами, які провадять клірингову діяльність: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.12.2021 № 1229 [7]	Товарні операції (операції) – правочини щодо біржових товарів.
Дзюба О.М. [1]	Придбання товарів, їх зберігання, рух та подальша реалізація, ці процеси й є товарними операціями
Кобилецький В.Р. [8]	Товарні операції – це процес купівлі та продажу товарних запасів на споживчому, професійному або державному ринку, що має документальне підтвердження та призводить до зміни права власності на об'єкт продажу.
LivingFo. Товарні операції банків [9]	Товарні операції банків (Commodity Bank Transactions) – операції з надання банками кредитів під заставу товарів та товарних документів, а також здійснення товарно-комісійних (посередницьких) операцій та продажу товарів

Джерело: узагальнено автором

Узагальнюючи наведене можемо сформулювати визначення товарних операцій для сільськогосподарських підприємств наступним чином: товарні операції – це процес купівлі товарно-матеріальних цінностей та продажу готової сільськогосподарської продукції та продукції переробки на споживчому, професійному або державному ринку, що має документальне підтвердження та призводить до зміни права власності на об'єкт продажу.

Таким чином, до товарних операцій сільськогосподарських підприємств, до яких відноситься і базове підприємство – Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Прогрес», відносять операції з придбання (купівлі) виробничих запасів, основних засобів, інших необоротних активів, біологічних активів у постачальників та операції з реалізації продукції власного виробництва та реалізації інших товарно-матеріальних цінностей і послуг покупцям і замовникам (рис. 1).

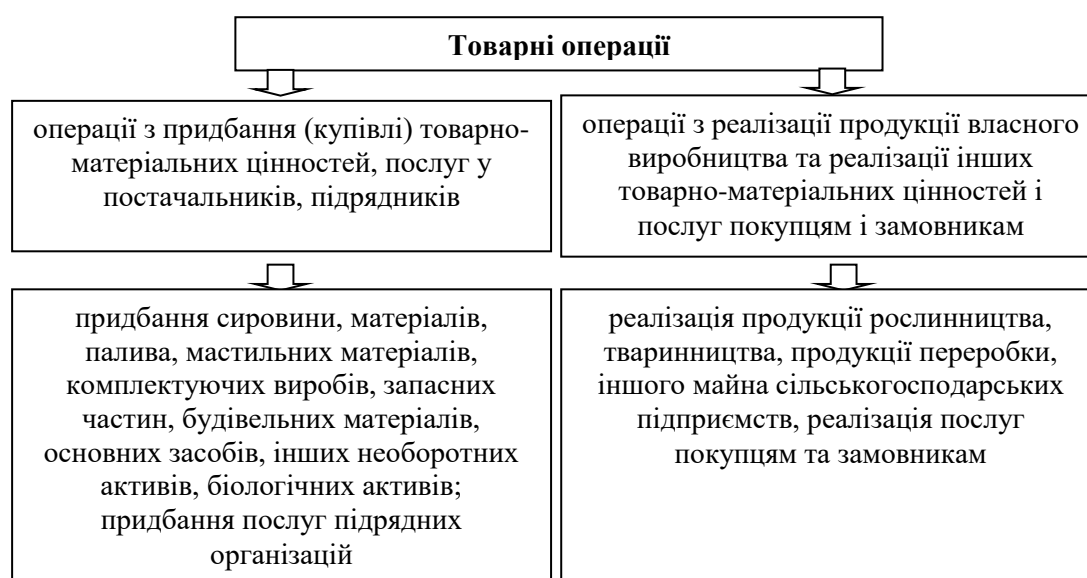

Рис. 1. Сутність товарних операцій сільськогосподарських підприємств

Джерело: сформовано автором

Дебіторська заборгованість покупців і замовників становить за аналізований період в межах 10,8-32,4 % всієї суми дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість – це наслідок цивільних зобов'язань, що виникають у результаті визначеної угоди, яка оформлена договором і являє собою дію суб'єктів, що беруть у ній участь (юридичних чи фізичних осіб), результатом чого є виникнення товарних і грошових зобов'язань.

Між дебіторською і кредиторською заборгованістю є багато спільного, а також і відмінного. Спільним є те, що обидва види заборгованості ґрунтуються на розриві в часі між товарною угодою та її оплатою і використовують основну функцію грошей як засіб платежу. Відмінність між ними впливає з особливостей функціонування цих видів заборгованості.

Структура дебіторської заборгованості СТОВ «Прогрес»

Вид дебіторської заборгованості	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
За продукцію, товари, роботи, послуги	4134,6	10,8	6360,0	11,1	24810,0	32,4	20675,4	21,6
За розрахунками з бюджетом	281,5	0,7	1017,8	1,8	531,5	0,7	250,0	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	37564,7	88,5	49918,7	87,1	51312,3	66,9	13747,6	-21,6
Разом	41980,8	100	57296,5	100	76653,8	100	34673,0	-
Загальна вартість активів	102056,7	100	118479,0	100	124506,4	100	22449,7	-
Питома вага дебіторської заборгованості у вартості активів	х	41,1	х	48,4	х	61,6	х	20,5

Джерело: сформовано автором на основі фінансової звітності СТОВ «Прогрес»

Кредиторська заборгованість одного підприємства є дебіторською заборгованістю іншого. Проте кредиторська заборгованість підприємств, як правило, є більшою, ніж дебіторська. На такий стан впливає те, що дебіторська заборгованість враховується без прибутку та ПДВ. Кредиторська заборгованість враховується за цінами споживання плюс ПДВ. Кредиторська заборгованість також включає заборгованість перед бюджетом, фондами соціального страхування та заборгованість із заробітної плати. Окрім того, в складі кредиторської заборгованості також враховується заборгованість підприємств за банківськими позиками [10]

Висновок. Таким чином, підсумовуючи дослідження праць учених із цієї проблеми, пропонуємо розглядати дебіторську заборгованість як важливий показник фінансового стану підприємства, що вказує на суму заборгованості на користь підприємства на певний термін за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також як суму авансу для постачальників, щодо яких у підприємства з'являється майнове документально підтвержене право вимоги оплати боргу. Тому саме ефективне управління дебіторською та заборгованістю належить до необхідних умов успішної діяльності, оскільки воно створює передумови для швидкого зростання бізнесу і збільшення фінансових можливостей підприємства.

Список використаних джерел

1. Дзюба О.М. Товарні операції підприємства: особливості обліку з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду. *Науковий вісник херсонського державного університету. сер.: економічні науки.* 2016. Вип. 17(1). С. 134-137.

2. Дугар Т.Є. Облік і контроль розрахунків з товарно-грошових операцій в сільському господарстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». К. 2005. 19 с.
3. Коваль Л.В., Лепетан І.М. Значення облікової складової процесу ціноутворення на підприємстві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 4 (58). С. 165-178.
4. Гудзенко Н.М., Лисак О.П. Кредиторська заборгованість: умови виникнення, визнання та відображення в обліку. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 48, ч. 3. С. 154-159.
5. Гевчук А.В. Розвиток бухгалтерського обліку розрахункових операцій в агробізнесі: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: 08.00.09. Київ, 2020. 351 с.
6. Подолянчук О.А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. Облікове забезпечення податкових розрахунків: особливі операції: монографія. Видавництво ТОВ «Друк», 2022. 256 с.
7. Щодо вимог до договорів з особами, які провадять клірингову діяльність: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.12.2021 № 1229.
8. Кобилецький В.Р. Облік, контроль і аналіз товарних операцій підприємства. *Онлайн-журнал «Financial Analysis online»*. URL: <https://analizua.com/hotovi-roboty/439-oblik-kontrol-i-analiz-tovarnikh-operatsij-pidприємства-diplomna-robota>
9. LivingFo. Товарні операції банків. URL: <https://livingfo.com/tovarni-operatsii-bankiv/>
10. Майборода О.Є., Косарева І.П., Корабейнікова І.О. Характеристика сутності та поняття дебіторської і кредиторської заборгованості. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 396-402.

Ірина МОВЧАН*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «прибуток». Узагальнено сучасні підходи до визначення порядку формування та використання прибутку. Зазначено, що основними методами аналізу є

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Олена ТОМЧУК

горизонтальний, вертикальний, трендовий, коефіцієнтний і факторний Розкрито складові механізми формування прибутку, площини аналізу операційного прибутку. Проаналізовано формування прибутку у ТОВ «Сандора». Окреслено фактори впливу на зміну валового прибутку підприємства.

***Abstract.** The article reveals the essence of the concept of "profit". Summarized modern approaches to determining the order of formation and use of profit. It is noted that the main methods of analysis are horizontal, vertical, trend, coefficient and factor. The formation of profit in "Sandora" LLC is analyzed. Factors affecting the change in the gross profit of the enterprise are outlined.*

Вступ. Прибуток є основним показником ефективності діяльності підприємства в умовах ринкової економіки. Він відіграє ключову роль у діяльності підприємства і соціально-економічного розвитку країни в цілому. Для підприємницької структури він одночасно є метою, результатом, стимулом, чинником економічної безпеки. Прибуток підприємства є джерелом власних фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення фінансово-господарської діяльності, нестача яких спричиняє створенню та накопичення заборгованості, що може призвести до фінансової кризи і банкрутства як окремої компанії, так і галузі та країни в цілому. Оскільки в даний час спостерігається зростання кількості збиткових підприємств, зростає потреба у дослідженні причинно-наслідкової залежності, пов'язаної із процесом формування прибутку підприємства, ефективністю його використання.

Процеси, що відбуваються у вітчизняній економіці, зумовлюють необхідність удосконалення методів, пов'язаних із розрахунками оцінки впливу факторів на формування прибутку підприємства.

Вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних та методичних засад формування і використання прибутку підприємства зробили такі науковці, як О.А. Зінченко, О.Р. Кривицька, Т.О. Мулик, Б.В. Сидяга, І.П. Склярчук, Є.Ю. Ткаченко, О.Ф. Томчук, О.Є. Ширягіна, Л.А. Янковська та ін.

Поряд із тим, як свідчить ґрунтовний огляд та проведений аналіз наукових праць та вітчизняного (національного) законодавства, варто наголосити на тому, що сьогодні залишаються проблемні питання формування і використання прибутку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом формування капіталу суб'єкта господарювання, забезпечення його фінансової стійкості та платоспроможності, базисом для розробки і обґрунтування управлінських рішень, направлених на підвищення ефективності діяльності підприємства, а також узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності є прибуток.

На сучасному етапі розвитку економіки дослідження сутності прибутку, його класифікації, а також засобів забезпечення ефективності його

використання та джерел його формування є необхідними з огляду на постійні зміни в економічному житті країни, що виникають через перетворення у світовій економіці та військово-політичний конфлікт.

Під час проведеного дослідження ми встановили, що поняття «прибуток» в різних економічних джерелах досліджували багато науковців, як українських, так і зарубіжних. Кожний з них розкриває поняття «прибуток» в різних аспектах (таблиця 1).

Таблиця 1

Розкриття поняття «прибуток» в різних джерелах

№ з/п	Автори, нормативні акти	Визначення поняття «прибуток»
1	Господарський кодекс України	Прибуток (дохід) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань.
2	Податковий Кодекс України	Прибуток із джерелом походження з України та за її межами - визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду (визначених згідно зі статтями 135 – 137 ПК), на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду (визначених згідно зі статтями 138 – 143 ПК), з урахуванням правил, встановлених статтею 152 ПК
3	Бланк І. О.	Прибуток є вираженим у грошовій формі чистим доходом підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, і становить різницю між сукупним доходом і сукупними витратами у процесі здійснення цієї діяльності
4	Бойчик І. М.	Прибуток є виробничою категорією, що характеризує відносини, які складаються в процесі суспільного виробництва
5	Кривицька О. Р	Прибуток – кінцевий результат, який створює підприємству фінансові ресурси, що необхідні для розширення його діяльності, необхідні для формування його сталості і конкурентоспроможності на ринку товарів і послуг
6	Матюшенко І. Ю.	Прибуток підприємства в загальному розумінні являє собою частину вартості прибуткового продукту, створеного працею, і є складовою частиною доходу підприємства

**Джерело: сформовано на основі [1]*

На думку більшості авторів, прибуток являє собою позитивний результат від діяльності підприємства. Але існують думки про те, що дана економічна категорія – це частина доходу, яка залишається після покриття усіх витрат, і яка використовується в подальшому для виплати дивідендів власникам підприємства. На нашу думку, прибуток в першу чергу, повинен використовуватися для розвитку суб'єкта господарювання, бути власним

джерелом інвестицій і лише потім розглядатися як дохід власників.

Науковцями визначено два підходи до формування прибутку підприємства:

- бухгалтерський підхід;
- економічний підхід [3].

Бухгалтерський підхід передбачає, що прибуток формується як різниця між виручкою від реалізації продукції (товарів, послуг) і поточними витратами виробництва з подальшим його розподілом на певні потреби підприємства, які зазначаються в установчих документах підприємства. Економічний підхід передбачає, що прибуток формується як різниця між виручкою від реалізації та поточними витратами виробництва (реалізації), а також витратами втрачених можливостей, основою яких є альтернативний процентний дохід на капітал [3].

На формування прибутку як фінансового показника роботи підприємства, що відображається в офіційній звітності суб'єктів господарювання, впливає:

- встановлений порядок визначення фінансових результатів діяльності;
- обчислення собівартості продукції (робіт, послуг); загальногосподарських витрат;
- визначення прибутків (збитків) від фінансових операцій та іншої діяльності.

Отже, прибуток – важливий показник, що характеризує фінансовий результат діяльності підприємства.

В умовах посилення зовнішніх та внутрішніх загроз стабільному функціонуванню вітчизняних суб'єктів господарювання особливо актуальним постає моніторинг фінансових результатів діяльності підприємств як один із засобів своєчасного виявлення фінансових проблем та базис для прийняття рішень щодо фінансового оздоровлення суб'єкта господарювання. Комплексний аналіз фінансових результатів діяльності підприємства повинен ґрунтуватися на використанні різних методів. Сучасна економічна література визначає широкий набір інструментарію. Основними методами аналізу фінансових результатів діяльності підприємства правомірно визначити горизонтальний, вертикальний, трендовий, коефіцієнтний і факторний [2].

Механізм формування прибутку має такі складові:

- виручка від реалізації товарів; виручка від реалізації робіт та послуг;
- собівартість реалізованої продукції;
- валовий прибуток;
- адміністративні витрати, витрати на збут;
- інші операційні витрати та доходи;
- прибуток (збиток) від операційної діяльності;
- інші доходи (витрати);
- дохід до сплати процентів і податків;
- фінансові витрати;
- податок на прибуток;
- чистий прибуток [5].

На формування абсолютної суми прибутку підприємства впливають:

- результати, тобто ефективність його фінансово-господарської діяльності;
- сфера діяльності;
- галузь господарства;
- установлені законодавством умови обліку фінансових результатів.

Зважаючи на специфіку та значущість окремих видів фінансово-господарської діяльності підприємства, а також маючи за мету вивчення механізму формування прибутку та управління окремими його складовими, доцільно розглядати такі складові доходів та витрат:

- 1) доходи – виручка від реалізації продукції, робіт та послуг, інші доходи;
- 2) витрати – виробнича собівартість реалізованої продукції, адміністративні витрати, витрати на збут, фінансові витрати, інші витрати.

Формування прибутку підприємства пов'язано зі здійсненням операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Прибуток від операційної діяльності формується в результаті здійснення операцій, пов'язаних з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу. На величину прибутку підприємства також впливають результати від фінансової та інвестиційної діяльності. До фінансової належить діяльність, яка приводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства, до інвестиційної – діяльність, пов'язана з придбанням і реалізацією тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів [2].

Проаналізуємо формування прибутку у ТОВ «Сандора» на основі фінансової звітності підприємства (таблиця 2).

Таблиця 2

Формування прибутку ТОВ «Сандора» за 2020-2022 рр., тис. грн.

Показник	Роки			Темп росту, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
Виручка від реалізації продукції	9744262	10404098	10341642	6,8	-0,6
Собівартість реалізованої продукції	(7196337)	(7239933)	(7126744)	0,6	-1,6
Валовий прибуток	2547925	3164165	3214898	24,2	1,6
Інші операційні доходи	7235	5800	7394	-19,8	27,5
Адміністративні витрати	(228785)	(251124)	(324900)	9,8	29,4
Витрати на збут	(1834833)	(2251161)	(2322310)	22,7	3,2
Інші операційні витрати	(10176)	(52043)	(14055)	411,4	-73,0
Чистий прибуток	111581	593229	(302480)	431,7	-151,0

*Джерело: сформовано на основі фінансової звітності ТОВ «Сандора»

Вищезазначені показники свідчать про те, що ТОВ «Сандора» постійно намагається покращити свою фінансову діяльність, зробити її стійкішою та

зменшити вплив різних чинників, які можуть викликати певні ризики для товариства в цілому. Щодо основних тенденцій, то потрібно зазначити, що протягом трьох останніх років відбулись позитивні зміни, а саме збільшення виручки від реалізації продукції на 597380 тис. грн. або на 6,1%; зменшення собівартості реалізованої продукції на 69593 тис. грн. або на 0,1%; збільшення валового прибутку на 666973 тис. грн. або на 26,2%; збільшення інших операційних доходів на 159 тис. грн. або на 2,2%. Що стосується основного фінансового показника – чистого прибутку, дані свідчать про те що, в 2021 році темп його росту склав 431,7%. У 2022 році товариство отримало збиток в розмірі 302480 тис. грн. порівняно з 2021 р., в результаті якого прибуток зменшився на 151%. Такі зміни в 2022 році відносно 2021 року відбулись за рахунок збільшення адміністративних витрат на 29,4%, витрат на збут на 3,2% та інших операційних витрат на 73,0%. Для того, щоб стабілізувати фінансову діяльність ТОВ «Сандора» необхідно переглянути та проаналізувати статті витрат, намагатись скоротити витрати або підвищити показники реалізації продукції з детальною аналітичною оцінкою прибутку від реалізації продукції та визначення впливу факторів на його зміну.

Аналіз операційного прибутку слід проводити у двох площинах:

- перша – це зовнішнє середовище, під впливом якого факторні показники можуть істотно змінювати значення результативного показника;
- друга – це внутрішнє середовище впливу на прибуток, яка прогнозує очікувані результати діяльності, створює певні індикатори майбутнього економічного стану підприємства.

Головним джерелом формування валового прибутку є основна діяльність підприємства, з метою здійснення якої воно створене. Характер цієї діяльності визначається специфікою галузевої належності підприємства. Її основу складає виробничо-комерційна діяльність, яка доповнюється фінансовою і інвестиційною діяльністю. Саме показники основної діяльності підприємства використовуються для оцінки виконання програми виробництва і розрахунку завантаження виробничих потужностей [3].

Аналіз формування валового прибутку представляє собою сукупність статистичних даних, на основі яких здійснюється оцінка собівартості продукції, аналізується ефективність використання потенціалу підприємства, виявляються проблеми, пов'язані з виробництвом продукції. Підприємство, в свою чергу враховує дані аналізу і може коригувати стратегію своєї діяльності, залучати позиковий капітал, який є необхідним в сучасних ринкових умовах для ефективної діяльності підприємства.

На величину прибутку від реалізації продукції впливають зміна обсягу реалізації, зміна структури реалізації, зміна відпускних цін реалізації продукції, зміна цін на сировину, матеріали, інші ресурси. Вплив факторів визначають за допомогою способу ланцюгових підстановок, при якому визначається умовний показник валового прибутку і при порівнянні значення якого з базовим і звітним показниками валового прибутку досліджується позитивний або

негативний вплив факторів на зміну прибутку від реалізації. При збільшенні обсягів реалізації рентабельної продукції прибуток пропорційно зростає. Якщо продукція нерентабельна (збиткова), то із збільшенням обсягу реалізації відбувається зменшення прибутку від реалізації рентабельної продукції [4].

Собівартість та прибуток – обернено-пропорційні: зниження собівартості призводить до відповідного зростання суми прибутку і навпаки. Ціни реалізації та розмір прибутку перебувають у прямо-пропорційній залежності – зростання цін приносить зростання прибутку [5].

Особливу увагу при проведенні аналізу аналітики звертають на виявлення резервів збільшення валового прибутку і чистого прибутку в цілому від різних видів діяльності.

Висновки. Прибуток є головною метою та критерієм ефективної діяльності сучасного підприємства, безпосередньо впливає на його фінансовий стан та є захисним механізмом від банкрутства, а також основним джерелом забезпечення фінансування внутрішніх потреб та подальшого його розвитку. Розглянуті напрями аналітичних досліджень, безумовно, не є вичерпними, а їх коло залежить від запитів користувачів аналітичної інформації, вимог сьогодення та специфіки діяльності суб'єкта господарювання. Вважаємо, що аналіз прибутку не може бути обмеженим лише розрахунком окремих показників. Кожен із цих показників дає інформацію про фінансовий стан підприємства в певному розрізі й лише комплексний розгляд усіх показників уможливить отримання найбільш повного уявлення про поточний стан і подальші можливості підприємства.

Список використаних джерел

1. Волинчук Ю.В., Купира О.І. Генезис теорій прибутку підприємства. *Економічний форум*. 2023. № 3. С. 159-166.
2. Глушко А.Д., Грачова А.О. Методичні засади аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/36.pdf. (дата звернення: 28.09.2023)
3. Севостьянов В.Р. Методичні підходи до аналізу прибутку підприємства та шляхи збільшення. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/213.pdf>. (дата звернення: 28.09.2023)
4. Поддєрьогін А.М., Скорочій С.В. Факторний аналіз формування прибутку виробничого підприємства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268453122.pdf>. (дата звернення: 03.10.2023)
5. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава : ПДАА, 2020. 430 с.

Іванна ПІРОГ*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розкрито систему показників аналізу фінансового стану підприємства. Проаналізовано динаміку структури капіталу підприємств України. Досліджено динаміку зміни індексу інфляції за період 2016-2023 р.р., показників рентабельності підприємств України та фінансових результатів до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. Зазначено, що глобальні фінансові кризи, торгові конфлікти та інші події можуть мати прямий вплив на фінансовий стан країни.

Abstract. The article describes the system of indicators for the analysis of the financial state of the enterprise. The dynamics of the capital structure of Ukrainian enterprises is analyzed. The dynamics of changes in the inflation index for the period 2016-2023, indicators of profitability of Ukrainian enterprises and financial results before taxation of enterprises by types of economic activity, divided into large, medium, small and micro enterprises, were studied. It is noted that global financial crises, trade conflicts and other events can have a direct impact on the country's financial condition.

Вступ. У сучасних умовах глобальної економічної нестабільності та постійних змін у фінансовому середовищі аналіз фінансового стану та фінансових результатів стає важливою складовою успішного управління як на рівні окремого підприємства, так і на національному рівні. Особливо актуальним цей аналіз стає для країн, що переживають складні соціально-економічні процеси, серед яких і Україна. Від стану фінансової системи та фінансового стану підприємств в Україні залежить загальний стан економіки країни. Аналіз фінансової стійкості, ліквідності, прибутковості та інших фінансових показників в Україні має важливе значення для розуміння поточного економічного положення та для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на рівні усієї держави.

Значний внесок у дослідження теоретичних та методологічних засад оцінки фінансового стану підприємств зробили такі вчені, як: Е. Альтман, Л. Бернстайн, У. Бівер, І. Гончарук, О. Загородна, І. Косарева, Т. Мулик, О.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Олена ТОМЧУК

Томчук, І. Томашук, Г. Таффлер, А. Шеремет та інші. Їх теоретична цінність бездоганна, але для кожного підприємства потрібен індивідуальний підхід до отримання його фінансових результатів та визначення фінансового стану. Загалом, актуальність розглянутого питання обумовлено його важливістю в управлінні підприємством.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий стан є однією з основних характеристик ефективності функціонування будь-якого суб'єкта господарювання, індикатором забезпеченості фінансовими ресурсами, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, спроможності здійснювати ефективну господарську діяльність в умовах мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища. Аналіз фінансового стану підприємства поряд із комплексною оцінкою його активів і пасивів, діловою активністю, використанням капіталу є важливим елементом визначення фінансової стабільності суб'єкта господарювання.

Одним з ключових аспектів, які визначають стабільність та розвиток країни, є фінансовий стан та фінансові результати української економіки. На сьогоднішній день Україна переживає неоднозначний фінансовий період [1]. З одного боку, країна активно працює над реформами та модернізацією своєї фінансової системи, що сприяє підвищенню інвестиційного потенціалу. З іншого боку, війна, присутність ризиків та викликів, пов'язаних з геополітичною нестабільністю та світовими економічними турбуленціями, не можна ігнорувати.

Аналіз фінансових показників зосереджує свою увагу насамперед на вивченні фінансового стану та фінансових результатів діяльності підприємства, використовуючи низку методів і когнітивних інструментів, розроблених для цієї мети [4].

У практиці діяльності підприємств України досить широко застосовуються горизонтальний, вертикальний, факторний, порівняльний та коефіцієнтний аналіз. При цьому аналіз проводиться як за абсолютними, так і за відносними показниками.

Двома основними характеристиками фінансового стану господарюючого суб'єкта є його фінансова стійкість і платоспроможність. Фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних засобів покриває кошти, що вкладені в активи, не допускає невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості і має ресурси для того, щоб розрахуватися за своїми зобов'язаннями в установлені терміни.

Платоспроможність відображає здатність підприємства вчасно сплачувати свої борги і зобов'язаннями [8]. При цьому умова фінансової стійкості та платоспроможності виконується тоді, коли підприємство має стійку здатність відповідати за своїми боргами у будь-який момент часу. Недостатній рівень фінансової стійкості зазвичай обумовлює неплатоспроможність суб'єкта господарювання, у той же час надмірна – означає накопичення надлишкових запасів і резервів, які, з одного боку, збільшують витрати підприємства, а з

іншого – стримують темпи його розвитку [3].

Аналіз фінансового стану передбачає проведення об'єктивної оцінки величини та структури активів і пасивів підприємства, а також визначення системи показників, зокрема таких, як: показники майнового стану; показники ліквідності; показники фінансової стійкості; показники ділової активності; показники прибутковості (рентабельності); показники ринкової активності (для акціонерних товариств) [7].

При цьому сукупність показників, які можуть входити до даної системи, визначаються метою та завданнями аналізу, наявною інформаційною базою, специфікою підприємства тощо.

Вважаємо, що оцінку фінансового стану підприємств України доцільно розпочати з аналізу структури капіталу (таблиця 1).

Таблиця 1

**Динаміка структури капіталу підприємств України
на вересень 2022, млн. грн**

Галузі	Актив		Пасив			Баланс
	необоротні активи	оборотні активи	власний капітал	довгострокові зобов'язання і забезпечення	поточні зобов'язання і забезпечення	
Усього	3426097,4	4559322,8	2226827,6	1260618,6	4501334,7	7988883,3
сільське, лісове та рибне господарство	4974,7	9636,1	1376,1	1012,9	12311,9	14700,9
промисловість	1621046,3	2202100,5	868772,6	663192,2	2292553,4	3824526,6
будівництво	26541,6	152656,6	20590,9	20388,9	138272,1	179251,9
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	244474,8	1388248,9	157826,7	168257,5	1307057,8	1633142,0
інформація та телекомунікації	114413,2	64419,1	70229,6	45482,3	63291,9	179003,8
фінансова та страхова діяльність	58905,0	93941,5	35845,6	56816,9	60302,8	152965,3
операції з нерухомим майном	117057,4	64125,3	12893,1	81712,1	86864,0	181469,2
професійна, наукова та технічна діяльність	366848,3	274259,1	363418,2	37302,8	240391,4	641114,2
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	143947,2	26083,8	116027,1	22574,1	31493,0	170097,8
освіта	480,9	399,1	-337,2	0,0	1217,2	880,0
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	54422,9	21073,3	47970,9	10433,0	17092,3	75496,2
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	23833,8	6140,0	14080,5	6654,8	9238,6	29973,9
надання інших видів послуг	1145,4	917,3	1113,8	137,8	811,1	2062,7

Джерело: сформовано на основі [2]

Валютний курс гривні відіграє важливу роль у фінансовому стані України. Постійні зміни валютних курсів можуть впливати на зовнішньоекономічну діяльність, інфляцію та загальну економічну стабільність. Аналіз тенденцій курсу гривні є ключовим завданням для фінансових експертів.

Справне управління бюджетом є фундаментом для сталого економічного розвитку. Аналіз бюджетних доходів та видатків, а також динаміки боргу держави важливий для оцінки фінансового здоров'я країни.

Рівень інфляції впливає на покупну спроможність громадян та загальний рівень цін. Її контроль є важливою складовою стабільної фінансової системи (таблиця 2).

Таблиця 2

Індекс інфляції за 2016-2023 рік, %

Роки	Індекс інфляції, %
2016	112,4
2017	113,7
2018	109,8
2019	104,1
2020	105
2021	110
2022	126,6
2023	102,5

**Джерело: сформовано на основі [5]*

Узагальнюючою характеристикою, що відображає не лише фінансовий стан, а також і ефективність діяльності підприємств, є рентабельність. На рис. 1 представлено динаміку показників рентабельності операційної й усієї діяльності підприємств України.

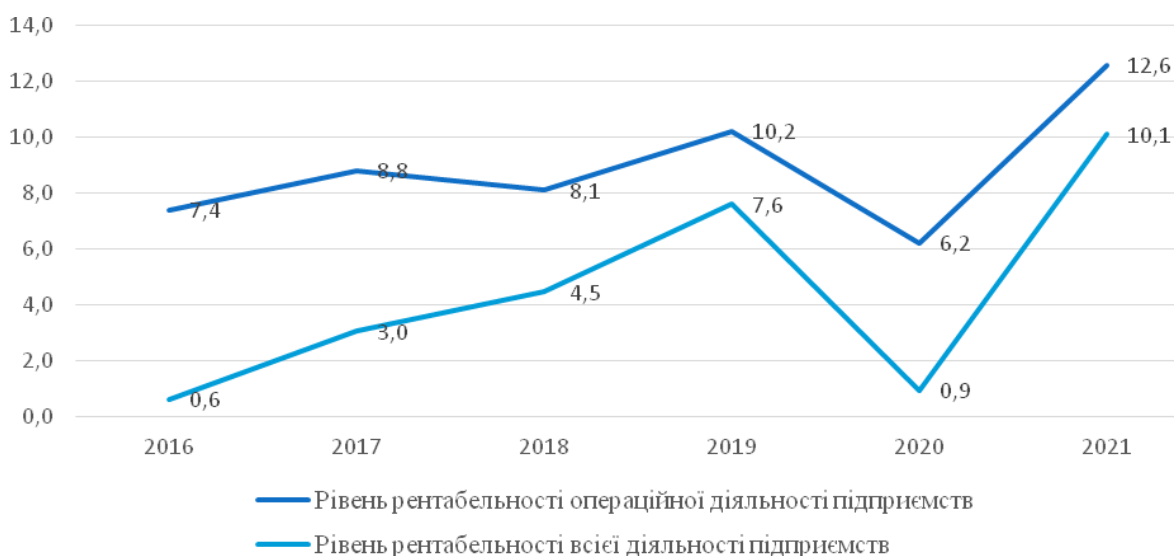

Рис. 1. Динаміка показників рентабельності підприємств України

Джерело: сформовано на основі [2]

Представлена на рис. 1 динаміка свідчить про те, що основна діяльність підприємств України є рентабельною, у той час як інші види діяльності приносять збитки. Унаслідок цього показник рентабельності усієї діяльності протягом аналізованого періоду був нижчим, ніж рентабельність операційної діяльності.

Фінансові результати є одним із ключових об'єктів наукових досліджень у сфері економіки, а визначення їх сутності в загальноекономічному аспекті передбачає узгодження характеру співвідношення доходів звітного періоду зі здійсненими витратами [6]. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності розглянемо у таблиці 3.

Таблиця 3

Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2022 рік, млн. грн.

Види підприємств	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток/	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Усього	-174238,2	66,2	731319,2	33,8	905557,4
по великих підприємствах	-72085,4	66,9	232674,6	33,1	304760,0
по середніх підприємствах	-24646,0	72,0	323714,2	28,0	348360,2
по малих підприємствах	-77506,8	65,8	174930,4	34,2	252437,2
у тому числі по мікропідприємствах	-67520,9	64,2	60937,5	35,8	128458,4

**Джерело: сформовано на основі [2]*

Аналіз і оцінка фінансових результатів підприємства здійснюється відповідно даних фінансової та статистичної звітності. Якість аналізу фінансових показників звітності, насамперед залежить від компетенції керівництва, котре приймає управлінські рішення [9].

Україна також пов'язана зі світовою економікою через торгівлю та залежність від іноземних інвестицій. Глобальні фінансові кризи, торгові конфлікти та інші події можуть мати прямий вплив на фінансовий стан країни.

Висновки. Аналіз фінансового стану та фінансових результатів в Україні є надзвичайно важливим завданням для економічних аналітиків, урядовців, інвесторів та всіх громадян, які можуть успішно використовувати його як інструмент оцінки ефективності діяльності підприємства та країни в цілому. Ретельне вивчення фінансових показників дозволяє ефективно управляти ресурсами, передбачати ризики та розвивати стратегії для забезпечення сталого

економічного зросту та процвітання країни. Зміни та виклики, з якими стикається українська економіка, вимагають злагодженого та обгрунтованого реагування. Шлях до економічного процвітання вимагає спільних зусиль уряду, бізнес-середовища та громадян. Важливо надавати пріоритет розумним фінансовим рішенням, створювати сприятливий інвестиційний клімат та продовжувати модернізацію фінансової системи для досягнення стійкого росту та процвітання України в умовах глобальної економічної динаміки.

Список використаних джерел:

1. Гончарук І.В., Старосуд В.С, Мулик Т.О. Фінансові результати сільськогосподарських підприємств: механізм формування та аналітична оцінка (на прикладі Ялтушківської дослідно-селекційної станції ІБК І ЦБ НААН України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 3. (31). С. 18-34.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 28.09.2023)
3. Загородна О.М., Серединська В.М. Формування механізму діагностики фінансового стану підприємства. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні* : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 233–235.
4. Лук'янова В.В., Лабунець О.О. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його поліпшення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. 2 (07). С.66–69.
5. Сайт Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>. (дата звернення: 28.09.2023)
6. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
7. Носова Є. Система показників фінансового стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2017. № 138. С. 53-56.
8. Пігуль Н.Г. Аналіз фінансової стійкості підприємств України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 1. С. 186-190.
9. Томашук І.В., Вольська Л.Л. Аналіз фінансового стану та інвестиційної привабливості Вінницького регіону. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20. С. 477-487.
10. Томчук О.Ф., Левчук М.С. Критерії оцінювання і прогнозування фінансового стану та результатів діяльності підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 9 (73). С. 480-486.

Анастасія РУБАН*,
студентка 4 курсу,
освітнього рівня бакалавр,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

***Анотація.** У даній статті розкривається обставини воєнного стану, спричинені повномасштабним вторгненням росії в Україну, що викликає появу змін у функціонуванні економіки, політики та процесу оподаткування. Досліджено взаємозв'язок між податковою політикою, яку впроваджує держава, та податковою політикою на рівні підприємства, що має здійснювати кожне підприємство для усунення негативних наслідків та мінімізації податкового навантаження на нього.*

***Abstract.** This article reveals the circumstances of martial law caused by the full-scale invasion of Russia into Ukraine, which causes changes in the functioning of the economy, politics, and the taxation process. The relationship between the tax policy implemented by the state and the tax policy at the enterprise level, which should be carried out by each enterprise in order to eliminate negative consequences and minimize the tax burden on it, is studied.*

Вступ. В умовах війни, коли більшість підприємств значно скоротили масштаби діяльності та мали проблеми з оборотним капіталом, держава спробувала стимулювати ділову активність, у тому числі через внесення змін до процесу оподаткування та формування нових складових податкової політики.

Бачення моделі майбутньої податкової системи України кардинально відрізняється навіть у середині владної команди, не кажучи вже про бізнес та суспільство. В МВФ, однією з ключових умов нової програми кредитування України називають неприпустимість звуження бази оподаткування та зниження основних податкових ставок. Принаймні, до завершення війни. За цей час країна має напрацювати варіант фіскальної реформи створення передумов та впливу на соціально-економічний розвиток держави, який би влаштовував усіх, і насамперед – українців [8].

Значний вклад у розвиток теорії бухгалтерського обліку та методики облікової політики внесли вітчизняні вчені, зокрема: Городецька Т., Клименко М., Коваль Н., Петрук М., Подолянчук О. та Гудзенко Н.

М. Клименко у своїх дослідженнях розглядає нові аспекти оподаткування

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія КОВАЛЬ

діяльності підприємств та формування податкової політики в надзвичайних, невідворотних, тобто форс-мажорних умовах військової сучасності. Зосереджує увагу на особливостях формування та звітності підприємцями, умовами роботи підприємств зовнішньоекономічної діяльності, а також розглядає аспекти оптимізації оподаткування [3].

Автор Н. Коваль у своїх дослідженнях зазначає, що: «важливим кроком на шляху формування ефективної податкової політики є формування нової системи обліку податкових розрахунків та податкової звітності підприємства» [5], погоджуємось із даним твердженням.

В той же час слід зауважити, що незважаючи на широкий спектр питань, які вони охоплюють, є величезна кількість проблемних питань, що досі залишаються відкритими. Зокрема, особливої уваги потребує дослідження антикризових складових податкової політики нашої держави у воєнний період.

Виклад основного матеріалу. В науковій праці досліджено взаємозв'язок між податковою політикою, яку впроваджує держава, та податковою політикою на рівні підприємства, що має здійснювати кожне підприємство для усунення негативних наслідків та мінімізації податкового навантаження на нього. Одержані результати та зроблені відповідні висновки зводяться до того, що підприємству необхідно вибудовувати таку податкову політику, щоб економічно вигідно балансувати між інтересами фіскальних органів та власною необхідністю виживати та одержувати прибуток [5].

Такі обставини, обумовлюють необхідність управління податками не тільки на макро-, але й на мікроекономічному рівні. Від того, наскільки ефективно підприємство вирішить податкові проблеми при формуванні стратегії свого розвитку, залежать можливості не тільки його економічного зростання, але й суспільного виробництва в цілому. Саме тому, основною метою кожного підприємства є розробка економіко-організаційного механізму адаптації у нестабільному податковому середовищі з урахуванням антикризових механізмів розподілу податкового навантаження, податкового рахівництва обґрунтування необхідності управління податками підприємства.

Процес розробки податкової політики на рівні підприємства відбувається в декілька етапів, кожний з яких має свою мету, завдання та форми реалізації. Розглянемо основні етапи формування податкової політики на рівні підприємства, рисунок 1 [5]:

1. Дослідження стану фінансово-господарської діяльності підприємства та існуючих механізмів сплати податків; аналіз поточної ситуації зі сплати податків, наявність заборгованості перед бюджетом, її строк, оцінка можливостей погашення.

2. Визначення пріоритетних напрямків розвитку виробництва та можливості зниження оподаткування. Необхідно ретельно проаналізувати виробничу стратегію підприємства на предмет можливості зниження обсягів оподаткування.

3. Формування системи податкового рахівництва, яка організовується в

такому порядку, щоб задовольнити потреби управління в інформації щодо формування бази і об'єктів оподаткування на підприємстві відповідно до конкретного виду підприємницької діяльності. Податкове рахівництво тісно пов'язане з фінансовим обліком. Взаємозв'язок податкового рахівництва і фінансового обліку полягає в тому, що вони обидва базуються на одних і тих же даних і первинних документах.

Власне, фінансовий облік забезпечує формування потрібної інформації щодо майнового, фінансового стану суб'єкта господарювання та використання його ресурсів, а податкове рахівництво акумулює інформацію щодо податкових зобов'язань і своєчасності сплати податків до бюджету. Саме на основі такої інформаційної бази, яка створюється в процесі податкового рахівництва, платники податків і держава формують власну систему податкового менеджменту [6; 7].

Рис. 1. Етапи формування податкової політики на рівні підприємства
Джерело: систематизовано автором за [5; 6; 7]

4. Розробка альтернатив сплати податків складання податкового календаря, оцінка можливостей застосування податкових пільг; порівняння економії від застосування кожного з варіантів з витратами, які він тягне за собою.

5. Вибір оптимальної схеми оподаткування з позицій мінімізації та оптимізації податкових платежів та покращення фінансового стану.

6. Контроль за виконанням податкової політики та оперативне її коригування у процесі фінансового оздоровлення, контроль за своєчасністю нарахування податків та їх сплатою у строк.

7. Оцінка ефективності податкової політики з позицій прибутковості підприємства та досягнення мети санації. Для оцінки ефективності податкової політики варто застосовувати загальновідомі показники для оцінки податкового навантаження на підприємство до та після здійснення заходів оптимізації податкової політики та податкового планування [5; 6].

Систематизація даних етапів дадуть можливість підприємству розробити дієву податкову політику. Даний підхід ґрунтується на пошуку легальних альтернатив оподаткування та виборі найбільш ефективних варіантів здійснення податкових платежів для мінімізації податкового тиску.

У процесі розробки податкової політики, потрібно враховувати загострення конфліктів, які виникають як правило, або в період спаду ділової активності, або кризові періоди економічного розвитку чи в період військового часу, який переживає наша країна на сьогодні. Таким чином, наша держава повинна при вдосконаленні діючої концепції податкової політики держави, враховувати фактори сьогодення, тобто звести до мінімуму конфліктні ситуації щоб забезпечити збереження стабільності та цілісності суспільства, зменшити соціальну напругу в державі [1; 4].

Податкова політика підприємств є складовою частиною облікової політики у сфері оподаткування. Незважаючи на те, що це взаємопов'язані елементи, вони не є тим самим. Податкова політика є найширшим інструментом системи оподаткування підприємства, оскільки вона визначає складові облікової політики організації у сфері оподаткування. Виходячи з цього можна зазначити, що облікова політика у сфері оподаткування підлягає стандартизації і переважно вона є універсальною. Податкова політика підприємства є індивідуальним інструментом, що дозволяє говорити про складність її формування та застосування [2].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, це період невизначеності та зростаючих ризиків для всіх бізнесів. Влада країни вживає цілу низку першочергових заходів для мінімізації негативних наслідків, разом з тим, інколи ці заходи занадто радикальні або науково необґрунтовані. Внаслідок активних бойових дій вітчизняний бізнес на значній території України перебуває у надзвичайно складній фінансовій ситуації [1].

Висновок. Отже, податкова політика є складовою частиною загальноекономічної стратегії підприємства, яка передбачає розробку

управлінських рішень, спрямованих на формування фінансового потенціалу і підвищення його ефективності. Через це, основна ціль податкової політики господарства полягає в активному впливі на максимізацію чистого прибутку підприємства при заданих параметрах податкового середовища і ринкової кон'юнктури.

Пошук шляхів оптимізації податкових платежів є одним з напрямів та завдань податкової політики підприємства, особливо у сьгоднішніх обставинах. Оптимізація податкових платежів залежить від тяжкості податкового тягаря і обґрунтованості претензій з боку податкової служби. Істотну роль відіграє загальний стан бюджетно-податкового та фінансового регулювання економіки яке здійснює держава.

Список використаних джерел:

1. Гордієнко М.І. Податкова політика держави в умовах війни: виклики часу. Обліково-фінансова наука і практика: пріоритети розвитку та місія у воєнний час: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (16 листопада 2022 р., м. Київ). К.: ННЦ «ІАЕ», 2022. С. 100-103.
2. Городецька Т. Е. Податкове планування як форма податкової політики транспортних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 1. С. 99 – 106.
3. Клименко М. Бухгалтерський облік під час війни: що буде зі звітністю та як оптимізувати податки. *Юридична газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/podatkovapraktika/buhgalterskiy-oblik-pid-chas-viyini-shcho-bude-zi-zvitnistyuu-ta-yakoptimizuvati-podatki.html> (дата звернення: 09.06.2023).
4. Коваль Н.І., Подолянчук О.А. Податковий менеджмент в умовах сучасних реалій: теоретичні та правові основи. *Ефективна економіка*. 2023. №3. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1280> (дата звернення: 09.06.2023).
5. Коваль Н.І., Подолянчук О.А., Гудзенко Н.М. Податкова політика підприємства: особливості та значення у сучасних реаліях. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 13. С. 73–79. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.13.73
6. Подолянчук О.А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. Облікове забезпечення податкових розрахунків сільськогосподарських товаровиробників: особливі операції: монографія. Видавництво ТОВ «Друк», 2022. 256 с.
7. Святаш С. В. Податкове рахівництво як базова складова управління податками. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. №2. С. 108-111.
8. Як Україна реформуватиме податкову систему після війни. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3688038-ak-ukraina-reformuvatime-podatkovu-sistemu-pisla-vijni.html> (дата звернення: 09.06.2023).

Дмитро ТКАЧ*,
студент 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БІЗНЕС В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

***Анотація.** Робота економіки під час війни, як вважають більшість експертів, фактично неможлива. Україна уже майже 2 роки живе в умовах військового стану, бізнес зазнав глобальних змін, підприємства працюють у нових умовах, а економіка продовжує функціонувати. Попри війну економічна сфера країни встояла, незважаючи на велику кількість біженців та велику втрату спеціалістів. В майбутньому підприємства в Україні матимуть можливість більшого розвитку та перспектив, вихід на міжнародні фондові ринки. У статті висвітлено перспективи відновлення українського бізнесу у повоєнний період з точки зору практичного аспекту.*

***Abstract.** The work of the economy during the war, according to most experts, is practically impossible. Ukraine has been living under martial law for almost 2 years, business has undergone global changes, enterprises work in new conditions, and the economy continues to function. Despite the war, the country's economic sphere held firm, despite the large number of refugees and the great loss of specialists. In the future, enterprises in Ukraine will have the opportunity for greater development and prospects, access to international stock markets. The article highlights the prospects for the recovery of Ukrainian business in the post-war period from the point of view of a practical aspect.*

Вступ. Війна, яка триває в Україні, має серйозний вплив на всі сфери життя. Відповідно галузь економіки не є винятком. Сьогодні, в дні повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, саме економіка є тією рушійною силою в тилу, яка забезпечує наші майбутні здобутки на фронті та повернення захоплених територій під наш контроль.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість спеціалістів схиляються до думки, що уже майже 10 років Україна має два фронти: військовий та економічний. Чому 10 років та чому два фронти? Все дуже просто. У лютому 2014 року, після Революції Гідності та повалення

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Інна ЛЕПЕТАН

проросійського керівництва в країні, росія вдалась до першої з часів Другої Світової війни окупації території іншої країни. Спочатку це був Крим – півострів, який приносив для економіки України немалі кошти завдяки розвиненому бізнесу, який в той час був на висоті, так і завдяки курортам які приваблювали як українських так і іноземних туристів. Окупація півострова сильно вдарила по економіці країни, тоді наша держава втратила близько 20% підприємств. Лише невелика частина з них змогла виїхати на підконтрольну Україні територію. Вже у квітні того ж року економіка України зазнала нового удару, окупація терористичними угрупованнями Донбасу, та створення так званого ОРДЛО фактично запустило той же сценарій, що і з Кримом. На сході ми втратили 10% підприємств. За спільними підрахунками, уже наприкінці весни 2014 року, країна втратила 30% підприємств. Тоді ми втратили територію з найбільшими в Європі вугільновидобувними шахтами. Звичайно, аби не допустити тотальної економічної кризи, МВФ надало Україні кредити. Потрібно зазначити, що ця допомога все ж таки відіграла свою роль, щоправда на мою думку, кредит у той час призвів до певного тиску на економіку країни на роки вперед.

З 24 лютого 2022 року, економіка держави функціонує у нових для себе умовах. Повномасштабне вторгнення призвело не просто до втрати територій, воно призвело до втрати більшості підприємств та людей, які можуть на них працювати. За підрахунками експертів, лише 25% зі 100% змогли виїхати з окупації на підконтрольну Україні територію. Це невтішні цифри, які констатують важкі часи для економіки країни, яка ще не встигла оговтатись після COVID-19.

То чому ж після 1,5 роки війни з ядерною державою, економіка України досі функціонує? Відповідь на питання проста і аби її зрозуміти треба заглянути на шпальти іноземних ЗМІ у січні 2022 року. На той час у медіапросторі активно обговорювалось можливе російське вторгнення на територію України. Більшість іноземних експертів вважали, що сама держава Україна не зможе існувати, не те, що її економіка. Навіть тоді, такі дискусії уже мали чіткий вплив на економіку.

Та після вторгнення, після усього жаху який змушені були пережити люди, прогнози іноземних аналітиків не справдились. Так, держава була на межі кризи, але все ж змогла вистояти. І тут важливу роль відіграло два фактори, це підприємства, які змушені були переїхати до інших областей зважаючи на небезпечні умови перебування та звичайні люди. Якщо з першим фактором усе зрозуміло, підприємства переїжджали до інших міст зі своїми працівниками, у цих містах на підприємство влаштовувались працювати нові спеціалісти і бізнес продовжував функціонувати, то з другим фактором усе набагато цікавіше.

Понад 7 млн людей виїхали за кордон в період з лютого по травень 2022 року. Це було великою втратою для економіки України, адже здебільшого виїжджали молоді спеціалісти в тій чи іншій галузі, які могли б працювати на

користь нашої держави. Люди, які все ж таки залишались в Україні, здебільшого ставали безробітними. Про це чітко говорить статистика безробітних станом на 2022 рік (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих безробітних в Україні в 2022 р.*

Місяць	Зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Всього населення, тис. осіб
Січень	315,4	41167,3
Лютий	313,8	41130,4
Березень	286,9	41167,3
Квітень	283,4	41167,3
Травень	311,0	41167,3
Червень	316,4	41167,3
Липень	296,7	41167,3
Серпень	278,6	41167,3
Вересень	260,5	41167,3
Жовтень	239,1	41167,3
Листопад	208,9	41167,3
Грудень	186,5	41167,3

* без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Джерело: сформовано автором за [1]

Хоча, якщо подивитись на статистику в період з 2000 по 2023 рр., то можна сказати, що кількість безробітних не є найбільшою (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість зареєстрованих безробітних в Україні за 2000-2023 рр.*

Роки	Зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Всього населення, тис. осіб
2000	1178,7	49429,8
2001	1063,2	48923,2
2002	1028,1	48457,1
2003	1024,2	47658,3
2004	975,5	47318,9
2005	891,9	46958,7
2006	784,5	46667,6
2007	673,1	46398,1
2008	596,0	46162,8
2009	693,1	45982,9
2010	452,1	45795,9
2011	505,3	45644,4
2012	467,7	45560,3
2013	487,6	45439,8
2014	458,6	42953,9
2015	461,1	42774,6
2016	407,2	42603,9
2017	352,5	42403,0
2018	341,7	42177,6
2019	338,2	41922,7
2020	459,2	41629,9
2021	295,0	41208,1

2022	186,5	41167,3
------	-------	---------

*з 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Джерело: сформовано автором за [1]

Ті ж, хто обмежився евакуацією лише на території України, вирішили відкривати свої підприємства. Саме цей фактор зміг не допустити економічної кризи в Україні.

Спираючись на дані платформи «Опендатабот», у грудні 2022 р. було зареєстровано понад 14,6 тис. ФОП та 3 тис. нових компаній. Спільна цифра зареєстрованих підприємств за 2022 рік становить 203 тис. ФОП та 33,4 тис. компаній.

Таблиця 3

Кількість відкритих підприємств в Україні під час війни в період з 2014 р.

Область	Кількість у %
Вінницька	44,77%
Волинська	47,24%
Дніпропетровська	46,92%
Донецька	49,55%
Житомирська	46,19%
Закарпатська	45,5%
Запорізька	47,39%
Івано-Франківська	44,63%
Київська	47,2%
Кіровоградська	48,25%
Луганська	50,09%
Львівська	45,05%
Миколаївська	48,37%
Одеська	48,79%
Полтавська	47,68%
Рівненська	48,53%
Сумська	47,97%
Тернопільська	46,08%
Херсонська	49,02%
Харківська	43,21%
Хмельницька	50,67%
Черкаська	44,74%
Чернівецька	44,99%
Чернігівська	47,56%

Джерело: сформовано автором за [2]

Також немало роль у функціонуванні бізнесу відіграли зимові обстріли енергетичної системи України. Статистика Європейської Бізнес Асоціації досить таки невтішна, але зараз ми бачимо, що підприємства працюють (рис. 1).

Щодо подальшого розвитку бізнесу в Україні, то прогнози досить таки втішні.

Рано чи пізно ця війна закінчиться, закінчиться нашою перемогою, що дасть можливість повернути втрачені підприємства та відкрити нові. Як

зазначають експерти, післявоєнна економіка України буде досить потужною, іноземні інвестиції буквально переповнять акційний ринок в державі. Країну доведеться відбудувувати, і ця відбудова буде відбуватись в економічній галузі.

Рис. 1. Вплив атак на українську енергетичну систему і роботу бізнесу

Уже 4-5 липня український уряд представив Національний план відновлення на конференції в Лугано. Загалом сам план є дуже детальним та всеохопним, кожен напрямок в економіці буде залучено для реалізації відновлення. Сам план відновлення України складається з 15 національних програм. Експерти зазначають, що план відповідає потребам країни як у воєнний так і післявоєнний період. Позитивним у плані є те, що він направлений на потенційне зближення на шляху до інтеграції з ЄС. Відповідно завдяки інтеграції з ЄС, Україна матиме доступ до іноземних ринків, що значно покращить сферу бізнесу. Також, перевагою є те, що сам план має чітку позицію щодо фінансування кожного сектору економіки. Оскільки наша країна є аграрною, більше 50% інвестицій за прогнозами буде направлено саме у сферу сільського господарства. Звичайно у післявоєнній перспективі є чіткий план дій щодо розвитку сектору оборони. Особисто на нашу думку, для такої держави як Україна буде замало 20 млрд дол. США для побудови сучасної армії яка б відповідала стандартам НАТО. Щоправда є варіант збільшення фінансування оборонного сектору. Звичайно, є певні ризики ненадходження відповідних сум до встановлених органів, тому за планом відновлення є пункт який зазначає проводити перевірки транзакції коштів, які контролюватимуться міжнародними партнерами. Український уряд наголосив, що зміцнення інституційної спроможності та «деолігархізації» є фундаментальними передумовами для реалізації плану відновлення. Відповідно до цього є багато пунктів, які уряд має виконати, це реалізація реформи правоохоронних органів, цифровізація всіх ключових державних послуг та цифровізація державних

реєстрів. Виконання усіх цих пунктів суттєво наблизить Україну до європейських стандартів та зміцнить економічну складову країни.

Одним з потужних напрямків розвитку бізнесу в Україні є діджиталізація. Ще у 2019 році за ініціативи Офісу Президента України було створено програму «Дія» та акціонерне товариство Дія, яке займається усією документацією додатку.

Дія являє собою державу в смартфоні, на початку створення програми можна було завантажити лише два документи, водійське посвідчення та паспорт.

Сьогодні ж у додатку можна переглядати національний телемарафон, робити донат для ЗСУ та Армії Дронів, завантажувати закордонний паспорт. У подальших планах більший функціонал додатка. Такий досвід Україна зробила першою в світі, адже саме на сайті Дія можна в декілька кліків зареєструвати ФОП чи підприємство. За планом відновлення, Дія в майбутньому відіграє точно не малу роль в реєстрації власного бізнесу, що доволі зручно.

З іншої сторони, план виглядає занадто амбітним, адже уряд вважає, що річні темпи зростання ВВП будуть перевищувати понад 7%, а мінімум ВВП наблизиться до 500 млрд.дол.США. Однак за оцінками аналітиків таке різке підвищення ВВП є малоймовірним, інакше у 2024 році його точка відліку становитиме близько 100 млрд.дол.США. Хоча я вважаю, що такий приріст ВВП був би реальним за тієї умови, що руйнування від обстрілів не були б масштабними. Адже схожа ситуація була і в інших країнах які знаходились у стані війни, такі як Хорватія, Сербія, Боснія та Герцоговина.

Висновок. Перспектива розвитку бізнесу в Україні у післявоєнний період більш ніж реальна. Усе, що потрібно – це інвестиції, юридично затвердженні підприємства та відповідність чинному законодавству. Ми всі повинні зрозуміти, що нам відбудовувати країну, будувати її нову потужну економіку, заходити на міжнародні ринки, розвивати бізнес. Потужна економіка – це потужна країна, а потужна країна – це добробут її громадян та високий рівень життя. Тільки тоді ми будемо відповідати європейським цінностям не лише на папері, а й у реальному житті.

Список використаних джерел:

1. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/>
2. Платформа «Опендатабот». URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-in-war-december>
3. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/energy1.png>
4. Конференція по відновленню економіки України в Лугано. URL: <https://www.google.com/amp/s/www.ukrinform.ua/amp/rubric-uarazom/3522438-sim-principiv-vidnovlenna-ukraini-aki-zatverdili-v-lugano.html>
5. Економіка України в умовах війни. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/buisness-interview/341893-pavlo-sheremeta-wartime-economy-interview-2023>

Олександр ХАЛАМЕНДИК*,
магістр 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПІДПРИЄМСТВА : СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ВПЛИВ НА ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ

***Анотація.** В статті розглянуто трактування економічної сутності зобов'язань вітчизняними науковцями. Встановлено, що класифікація зобов'язань здійснюється у відповідності до 4-х національних стандартів обліку : НП(С)БО 11 «Зобов'язання», НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти». Виявлено, що класифікація зобов'язань має суттєвий вплив на визначення елементів облікової політики підприємства. Обґрунтовано, що облікова політика зобов'язань має складові частини: облікова політика довгострокових зобов'язань; облікова політика поточних зобов'язань; облікова політика непередбачених зобов'язань; облікова політика доходів майбутніх періодів; облікова політика фінансових зобов'язань.*

***Abstract.** The article examines the interpretation of the economic essence of obligations by domestic scientists. It was established that the classification of liabilities is carried out in accordance with 4 national accounting standards: NP(S)BO 11 "Liabilities", NPSBO 1 "General requirements for financial reporting", NP(S)BO 13 "Financial instruments". It was found that the classification of liabilities has a significant impact on determining the elements of the enterprise's accounting policy. It is justified that the accounting policy of liabilities has constituent parts: the accounting policy of long-term liabilities; accounting policy of current liabilities; accounting policy of contingent liabilities; accounting policy of income for future periods; accounting policy of financial liabilities.*

Вступ. Одним з основних чинників, що впливає на ліквідність, кредитоспроможність і стійкість підприємства є його зобов'язання, що з огляду на динамічний характер обумовлює потребу в ефективному управлінні грошовими потоками, контролі за фактичним станом розрахунків.

Ефективність управлінських рішень уможливорюється на основі достовірної, якісної та адекватної інформації про заборгованість підприємства, яка формується в системі бухгалтерського обліку. Саме ефективна організація обліку, яка починається з розробки облікової політики, дає змогу забезпечити

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування – Наталія ПРАВДЮК

отримання об'єктивної інформації для аналізу і контролю зобов'язань і як наслідок - прийняття управлінських рішень щодо діяльності підприємства та підтриманню його фінансової стійкості та платоспроможності на високому рівні.

Від стану розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями та якістю управління ними значною мірою залежить фінансова стійкість підприємства. Тому формування облікової політики щодо зобов'язань підприємства є необхідною складовою інформаційного забезпечення системи управління господарською діяльністю на будь-якому підприємстві, зокрема і на хлібопекарському підприємстві.

Основним завданням прийнятої підприємством облікової політики є достовірне відображення діяльності підприємства, формування повної, об'єктивної та достовірної інформації про неї для цілей об'єктивного регулювання цієї діяльності в інтересах зацікавлених осіб. Підприємства повинні обирати і застосовувати з існуючих способів і варіантів ведення бухгалтерського обліку ті, які найкраще полегшують обліковий процес і сприяють формуванню повної та достовірної інформації про фінансовий стан підприємства. Облікова політика формується шляхом вибору способів ведення бухгалтерського обліку з дозволених нормативними документами з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів впливу[1].

Виклад основного матеріалу. Облікова політика являє собою сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, вибраних підприємством для використання. Методи обліку різних активів і зобов'язань встановлено положеннями з бухгалтерського обліку, і підприємство повинно самостійно вирішити, які з них воно буде застосовувати. Якщо для будь-яких конкретних ситуацій способи ведення бухгалтерського обліку не встановлені, підприємство може розробити їх самостійно [2].

Зазначимо, що важливими структурними елементами будь-якої науки є специфічні категорії, терміни, поняття. Бухгалтерський облік не є виключенням. Побудова достатньо повної, розгорнутої системи категорій бухгалтерського обліку все ще становить важко вирішуване завдання.

Категорії – це найзагальніші філософські поняття науки, що відображають особливості її предмету, змісту і методу; поняття – це форма узагальнення предметів та явищ, поняттям називають також думку, яка є узагальненням предметів певного класу за їх специфічними ознаками; термін – слово або словосполучення, яке фіксує певне поняття науки він є елементом мови науки, застосування якого зумовлене необхідністю точного та однозначного позначення даних науки, особливо тих, для яких у повсякденній мові немає відповідної назви [3].

З метою визначення елементів облікової політики підприємства велике значення має визначення сутності та класифікація зобов'язань.

Сформовані у наукових джерелах дослідження визначення категорії «зобов'язання», розглянемо у таблиці 1.

Ми поділяємо думку науковців, які вважають, що зобов'язання – це зобов'язання організації перед контрагентами, які повинні розглядатися як статті його доходів, а зобов'язання контрагентів перед організацією – як статті його витрат; заборгованість – грошові суми, які підлягають сплаті, але не сплачені; розрахунки – грошові відносини, що виникають між організаціями за товарними і нетоварними операціями [14].

Таблиця 1

Зобов'язання підприємства: огляд наукових думок

№ п/п	Автор/джерело	Зміст визначення
1	2	3
1.	Спіцина Н.В., Кравцова С.В. [4]	З економічного погляду зобов'язання відображають майбутні потоки грошових коштів, зумовлені кредитами, наданими (дебіторська заборгованість) й отриманими (кредиторська заборгованість) підприємством. Зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність діяти або робити певним чином.
2.	Бержанір І.А. [5]	За бухгалтерською суттю: зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла в результаті минулих подій, погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди; заборгованість – сума боргів, що належать фірмі (суспільству, компанії тощо), від фізичних або юридичних осіб, які виникли у процесі господарських відносин із ними
3.	Іщенко Я. П., Подольничук О.А., Коваль Н. І. [6]	Зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. Наявність зобов'язань – (боргів) зменшує економічні вигоди підприємства та його капітал.
4.	Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. [7]	Зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність діяти певним чином. Зобов'язання підприємства є його залученим капіталом, тобто це ресурси інших фізичних та юридичних осіб, якими підприємство має можливість тимчасово користуватися.
5.	Белова І.М.[8]	Зобов'язання – цивільні правовідносини, де одна сторона (боржник) зобов'язана здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від цієї дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язань; заборгованість – боргові зобов'язання; розрахунки – різновид цивільних відносин, які виникають внаслідок учинення платником дій, спрямованих на здійснення платежу на користь іншої особи.
6.	Кудлаєва Н.В., Фльора А.П. [9]	Зобов'язання – це визнана боржником заборгованість, яка буде погашена кредитору внаслідок здійснення ряду дій щодо зменшення активів або збільшення зобов'язань та має часову визначеність за звітними періодами.
7.	Бержанір І.А., Бержанір А.Л., Ящук Т.А. [10]	У широкому розумінні зобов'язання виникають як управлінський правовий акт замовлення або державний контракт, у вузькому значенні – зобов'язання виникають із господарського договору, укладеного за простою згодою сторін, з інших підстав, що не суперечать закону, за результатами конкурсу, тендеру, іншого публічного торгу.

1	2	3
8.	Ружицький А.В. [11]	Як економічна категорія зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла в результаті минулих подій, погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Зобов'язання з фінансового погляду передбачає обмін ресурсами, які мають грошовий вимір. Крім того, зобов'язання повинно бути локалізоване у часі, тобто повинен бути момент настання зобов'язання і період часу в бухгалтерському обліку, протягом якого воно діє.
9.	Коблянська І.О. [12]	У бухгалтерському обліку як інформаційній системі управління суб'єктом господарювання зобов'язання виникають не в момент укладення договору, а після здійснення однією із сторін передбачених у договорі дій (або бездіяльності), унаслідок яких виникає дебіторська заборгованість однієї сторони перед іншою – зобов'язання погасити цю заборгованість, яка називається кредиторською.
10.	Михайлишин Н.П. [13]	З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття. Проте, саме в такій інтерпретації воно використовується бухгалтерами-практиками. В обліку зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. Наявність зобов'язань (боргів) зменшує економічні вимоги підприємства і його капітал.

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел

Класифікація (від лат. *clasis* – розряд, клас і *facio* – роблю) :

- 1) система супідрядних понять у якій-небудь галузі знань;
- 2) розподіл тих чи інших об'єктів за класами (відділами, розрядами) в залежності від їхніх загальних ознак [15].

У відповідності до НП(С)БО 11 «Зобов'язання», НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [16-19], з метою організації бухгалтерського обліку зобов'язання поділяються на :

- довгострокові;
- поточні;
- забезпечення;
- непередбачені зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів,
- фінансові зобов'язання (рис.1)

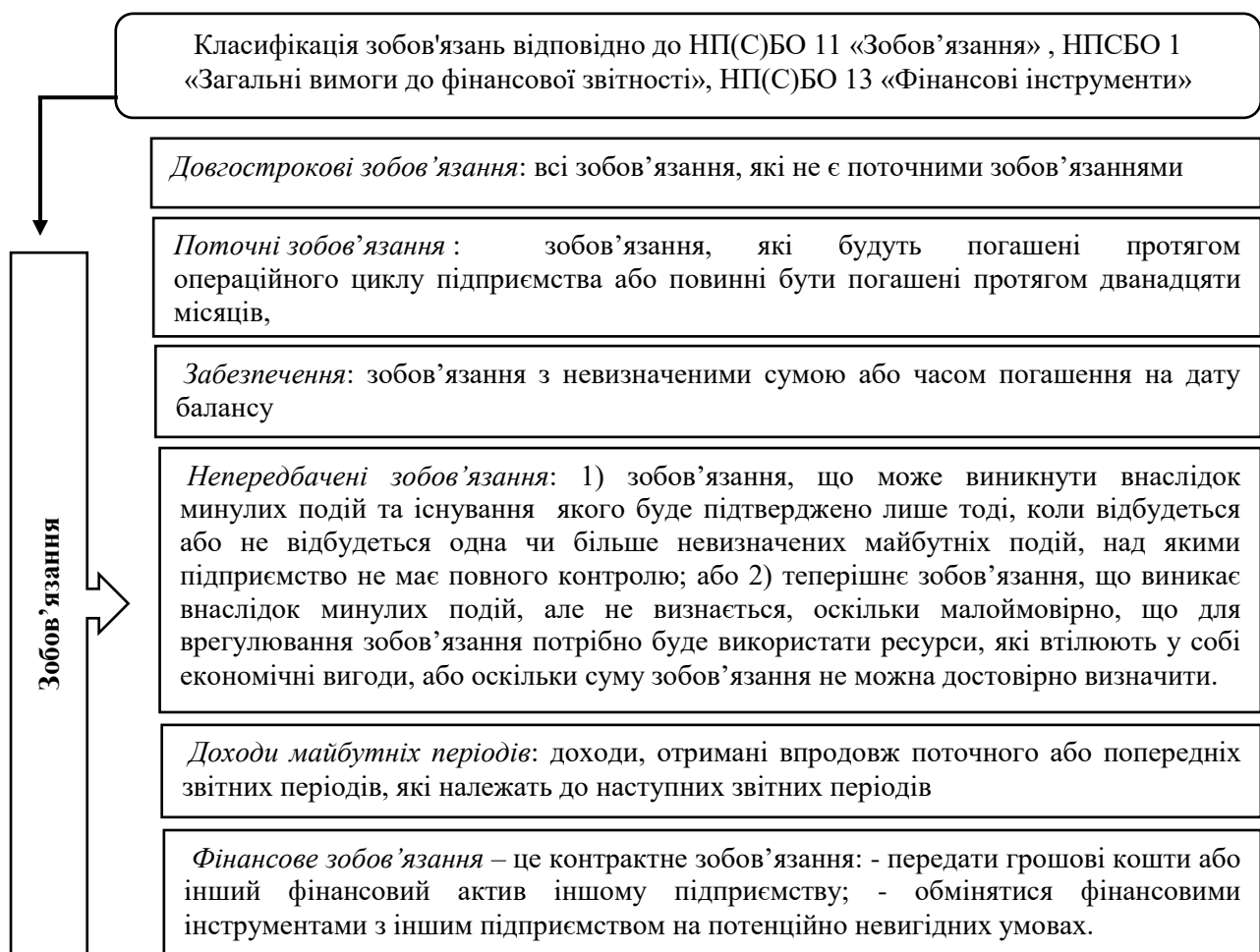

Рис.1 Класифікація зобов'язань відповідно до національних стандартів

Джерело: сформовано автором на підставі Н(П)СБО

Висновки. Отже, здійснивши класифікацію зобов'язань у відповідності до національних стандартів, можна зробити висновок, що облікова політика зобов'язань теж має відповідні складові частини, зокрема : облікова політика довгострокових зобов'язань; облікова політика поточних зобов'язань; облікова політика непередбачених зобов'язань; облікова політика доходів майбутніх періодів; облікова політика фінансових зобов'язань. Кожне підприємство залежно від характеру своєї діяльності та здійснюваних операцій визначає склад зобов'язань відповідно до їх класифікації.

Список використаних джерел

1. Скрипник С.В., Лавров Р.В., Шепель І.В. Облік і оподаткування суб'єктів малого підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2579/2498>
- 2.Кунір Л.А., Коркушко О.Н., Кушнір В.О. Вплив облікової політики на організацію обліку господарюючого суб'єкта. *Приазовський економічний*

вісник. 2020. Вип. 3(20). С.246-251

3. Малюга Н. М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку : навч. посіб. для студ. внз; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. Житомир: Рута. 2003. 476 с.

4. Спіцина Н.В., Кравцова С.В. Зобов'язання: сутність, класифікація, облік. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 2 (113). С.228-233

5. Бержанір І.А. Напрями удосконалення обліку розрахунків з контрагентами. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство, 2019. С. 25–27.

6. Іщенко Я. П., Подолянчук О. А., Коваль Н. І. Фінансовий облік II: підручник. Видавництво ФОП «Кушнір Ю.В.», 2021. 396 с.

7. Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. Облікова політика підприємств: навчальний посібник. Київ:, «Центр учбової літератури». 2020. 647 с.

8. Белова І.М. Завдання та принципи побудови обліку розрахунків з покупцями і замовниками. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 3(28). С. 217–220.

9. Кудлаєва Н.В., Фльора А.П. Економічний зміст та класифікація зобов'язань в господарських процесах суб'єкта господарювання. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С.830-834

10. Бержанір І.А., Бержанір А.Л., Яшук Т.А. Економічна сутність розрахунків і зобов'язань підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 2(19). С.240-244

11. Ружицький А.В. Основні поняття, пов'язані зі взаєморозрахунками підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. № 3. С. 171–174.

12. Коблянська І.О. Фінансовий облік : навч. посіб. К : Знання, 2007.473 с.

13. Михайлишин Н.П. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспекти. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 2 (3). С.130-135

14. Огійчук М.Ф., Утенкова К.О., Ковальова О.В., Тредіт В.Є. Бухгалтерський облік : практичний посібник. Х. 2015. 334 с.

15. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: підручник. К.: А.С.К., 2010. 784 с.

16. НП(С)БО 11 «Зобов'язання». Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: zakon.rada.gov.ua/Laws/show/z0085-00 (дата звернення 12.10.2023 р)

17. НП(С)БО 11 «Зобов'язання». Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00 (дата звернення 12.10.2023 р)

18. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua> (дата звернення 12.10.2023 р)

19. НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти». Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 30.11.2001 № 559. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01(дата звернення 12.10.2023 р)

Ірина ШЕЛЕПАЛО*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті визначено роль облікової політики в організації облікового процесу. Проаналізовано та уточнено сутність поняття «облікова політика підприємства». Досліджено методичні засади формування облікової політики підприємства та надані пропозиції щодо вдосконалення методичного підходу, який складається з декількох етапів. Використання запропонованого методичного підходу, що містить систематизовану послідовність дій, дозволить сформувати обґрунтовану та ефективну облікову політику конкретного підприємства.*

***Abstract.** The article defines the role of accounting policy in the organization of the accounting process. The essence of the concept of "enterprise accounting policy" has been analyzed and clarified. The methodical principles of the formation of the enterprise's accounting policy were studied and proposals were made for improving the methodical approach, which consists of several stages. The use of the proposed methodical approach, which contains a systematic sequence of actions, will make it possible to form a justified and effective accounting policy of a particular enterprise.*

Вступ. Сьогодні при побудові системи бухгалтерського обліку підприємствам надається можливість вибору способів оцінки, складу бухгалтерських рахунків, методів та процедур ведення обліку на окремих його ділянках. Проте самостійність підприємств законодавчо обмежена державним регламентуванням бухгалтерського обліку, яке представлено переліком методик і облікових процедур, що мають допустимі альтернативи. Їх вибір закріплюється відповідною обліковою політикою. Таким чином, важливою складовою обліково-економічної роботи підприємства є вибір та обґрунтування облікової політики, яка забезпечує

* Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ - Любов КОВАЛЬ

ефективне функціонування всієї системи бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Згідно із статтею 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [1].

Відповідно до п. 1.2. Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства № 635, підприємство самостійно на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою, відповідно до установчих документів, облікову політику підприємства, а також зміни до неї [2]. Облікова політика напряму залежить від виду діяльності підприємства. Кількість та види суб'єктів господарювання наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності

Вид підприємства	Кількість суб'єктів				
	2017	2018	2019	2020	2021
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	76593	76328	75450	73368	70803
Промисловість	123876	125859	130324	126337	121787
Будівництво	50261	52531	56855	56926	56627
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	837797	818217	834159	826129	777419
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	95815	90591	96235	98307	94633
Тимчасове розміщення й організація харчування	57578	61761	69689	71748	69775
Інформація та телекомунікації	146909	174622	206147	234188	284141
Фінансова та страхова діяльність	10290	9739	10086	10225	10643
Операції з нерухомим майном	90553	93383	98361	95809	94342
Професійна, наукова та технічна діяльність	121546	126100	134800	140374	143210
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	46553	49206	53787	53735	54153
Освіта	11656	13241	15429	16733	17927
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	22085	24961	30994	37583	34574
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	13045	13797	15168	15774	15829
Надання інших видів послуг	100587	109336	114217	116416	110457

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Облікова політика підприємства — це не тільки сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, але й вибір 6

методики обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення господарських операцій в обліку (залежно від поставленої мети). Таким чином, облікову політику в широкому розумінні можна визначити як управління обліком, а у вузькому — як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку).

Основним завданням облікової політики підприємства, яка приймається, є максимально адекватне відображення діяльності підприємства, формування повної, об'єктивної і достовірної інформації про неї, прогнозування наслідків реалізованої облікової політики. Методом у бухгалтерському обліку, який би дозволив спрогнозувати ці наслідки, є моделювання, використання якого забезпечує обґрунтування різних методологічних і методичних прийомів щодо організації бухгалтерського обліку. Центральною ланкою цього методу є система обліково-аналітичного забезпечення [8].

Основна мета облікової політики – забезпечити одержання достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності, що є необхідним для всіх користувачів фінансової звітності з метою прийняття відповідних рішень [6].

Основне призначення і головна задача застосовування підприємством облікової політики – максимально адекватне відображення діяльності підприємства, формування повної, об'єктивної і достовірної інформації про неї для ефективного регулювання цієї діяльності в інтересах бізнесу і зацікавлених осіб.

Трактування терміну «облікова політика» як у міжнародному, так і в вітчизняному законодавствах передбачає, що підприємство до початку звітного періоду вибирає в межах, встановлених стандартами або іншими нормативними документами, певні методи, методики, способи оцінки, форми організації обліку, які використовуються ним для ведення поточного обліку і складання фінансової звітності. З одного боку, це забезпечує однозначність тлумачення показників фінансової звітності, а з іншого – створює умови для здійснення фінансового менеджменту [9].

Необхідність формування облікової політики для цілей оподаткування пояснюється також відмінністю норм податкового законодавства та НП(С)БО щодо визначення та оцінки об'єктів бухгалтерського обліку та існуванням в податковому законодавстві альтернативних варіантів системи оподаткування господарюючих суб'єктів.

До елементів облікової політики, що найбільше впливають на фінансові результати та аналітичні показники фінансової звітності, слід віднести: модель оцінки основних засобів (за первісною вартістю (собівартістю) або за переоціненою вартістю), визначення методу оцінки вибуття запасу (ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів, ФІФО або за середньозваженою собівартістю); визначення методу нарахування амортизації (прямолінійний, виробничий або прискорене списання). Використання різних принципів, методів і процедур в обліковій політиці дозволяє маніпулювати

фінансовим результатом, що обумовлює незіставність показників фінансової звітності для її аналізу, створення можливостей вуалювання фінансового результату.

Підприємство, що становить суспільний інтерес, зобов'язане утворити бухгалтерську службу на чолі з головним бухгалтером, до складу якої входять не менше двох осіб. Положення цього абзацу не поширюється на недержавні пенсійні фонди та інститути спільного інвестування[8].

Технологія обробки даних включає: розробку плану рахунків; визначення форми обліку та послідовності проходження документів; організацію внутрішнього контролю; порядок ведення реєстрів, відомостей, розроблених таблиць; проведення інвентаризації; складання звітів.

Мета формування облікової політики в найзагальнішому вигляді повинно бути одержання максимального сумарного ефекту від діяльності підприємств. Визначення мети облікової політики повинно включати пріоритети, стратегічні, тактичні та оперативні цілі діяльності підприємств. При формуванні мети облікової політики необхідно враховувати фінансову, інвестиційну, амортизаційну політику конкретного підприємства[5].

Формування облікової політики окрім мети, суб'єкта, предмету повинна включати певні інструменти, важелі, які забезпечують документальне, правове оформлення управлінської дії. Інструменти облікової політики – це закони, стандарти, накази, положення, інструкції, методичні розробки та рекомендації, внутрішні регламенти підприємства. При цьому на різних рівнях використовуються різні інструменти облікової політики. Вони, з однієї сторони, є результатом відпрацювання облікової політики, наприклад, наказ про облікову політику закріплює обрані підприємством методи та варіанти. А з іншої – важелем, що дозволяє забезпечити підтримання системи бухгалтерського обліку у тому стані, що відповідає обраній меті облікової політики.

Вищезазначений підхід до трактування складових облікової політики як цілеспрямованої діяльності по управлінню обліком дозволяє визначити зміст діяльності по формуванню облікової політики як державне регулювання бухгалтерського обліку, методичне забезпечення формування облікової політики на галузевому (відомчому) рівні, організацію облікового процесу на рівні підприємства[3].

Облікова політика повинна бути єдиною на підприємстві, тобто принципи облікової політики застосовуються усіма філіями, представництвами, відділеннями і іншими відособленими підрозділами незалежно від місця розташування[9].

До документів, якими оформлюють облікову політику, належать не лише накази і розпорядження керівника підприємства, але й різноманітні внутрішні правила, інструкції, положення, регламенти і процедури, рішення власників (загальних зборів акціонерів) тощо. Вибір конкретного типу документу залежить від внутрішнього розпорядку підприємства і характеру питання

облікової політики.

Основним документом, який регламентує облікову політику на рівні підприємства є наказ про облікову політику. Цим наказом затверджується методологія та організація ведення обліку на підприємстві. Наказ про облікову політику, після затвердження набуває статусу юридичного документа і є обов'язковим для виконання всіма підрозділами й працівниками[5].

В наказі про облікову політику зазначається обраний підприємством варіант із альтернатив дозволених діючим законодавством. Якщо діючими нормативними документами не регламентується порядок ведення обліку чи окрема процедура то підприємство самостійно визначає його базуючись на професійних судженнях та чинних НП(С)БО та затверджує цю норму в наказі про облікову політику[5]. Порядок складання наказу наведено на рисунку 1.

Порядок складання наказу про облікову політику містить наступні етапи:

1. Підготовчий етап, який включає:

- вивчення установчих документів, напрямів діяльності, бізнес-планів щодо нових напрямів;
- оцінка стратегії підприємства, визначення стратегічних та тактичних цілей;
- вивчення та оцінка стану бухгалтерського обліку;
- аналіз норм діючого законодавства з бухгалтерського обліку.

2. Визначення об'єктів облікової політики.

3. Вибір елементів облікової політики за об'єктами, визначеними на попередньому етапі.

4. Документальне оформлення наказу.

5. Заключний етап - впровадження облікової політики на підприємстві, контроль за її дотриманням.

Рис.2 Порядок складання наказу про облікову політику

Джерело: сформовано автором на основі [6]

На сьогодні, облікова політика більшості підприємств України не відповідає вимогам, що висуваються НП(С)БО 1 та НП(С)БО 6, та не дає можливості сформулювати цілісне уявлення про особливості методики та організації обліку конкретного підприємства. Виділяють основні недоліки облікових політик підприємств України (табл. 2).

Основним документом, який регламентує облікову політику на рівні

підприємства є наказ про облікову політику. Цим наказом затверджується методологія та організація ведення обліку на підприємстві. Наказ про облікову політику, після затвердження набуває статусу юридичного документа і є обов'язковим для виконання всіма підрозділами й працівниками[5].

У податковому обліку також з'явилася поняття «облікова політика». Податковий кодекс України містить вимоги щодо затвердження положень податкового обліку наказом про облікову політику. Отже з'являється необхідність вибору певних методів та процедур податкового обліку в наказі про облікову політику [7].

Таблиця 2

Основні недоліки облікових політик підприємств України

№	Недолік	Характеристика
1	2	3
1	Відсутність регламентації	Облікова політика на підприємстві не затверджена наказом керівника
2	Формальний підхід	При формуванні облікової політики не акцентується увага на специфіку діяльності підприємства. Облікова політика не має «шаблонний» характер
3	Відсутність структури	Зміст облікової політики не має конкретно обґрунтованих блоків, що характеризують окремі об'єкти обліку, а має сукупність змішаних пунктів
4	Не повний перелік елементів висвітлюються	Облікова політика має суттєві прогалини, що стосується обліку певних елементів об'єкта
5	Розходження між відображеннями методами, які використовуються а практики	В разі зміни методу нарахування амортизації чи інших методів і процедур, до облікової політики мають вноситись зміни, якщо це не відбудеться, то виникають розходження
6	Відсутність обґрунтування податкового обліку	Не розкриті питання організації та ведення податкового обліку на підприємстві
7	Вказання конкретних прізвищ в обліковій політиці	Зазначення в Наказі про облікову політику не посадових осіб, відповідальних за ту чи іншу ділянку роботи, а конкретних прізвищ
8	Відображення кореспонденцій	Облікова політика перевантажена типовими кореспонденціями рахунків по окремим об'єктам обліку
9	Відсутність відповідальності	В обліковій політиці не вказана особа (посада), яка відповідає за дотримання положень облікової політики

Джерело: сформовано автором на основі [5]

При розробці облікової політики необхідно керуватися не тільки специфічними, властивими бухгалтерському обліку принципами, але і загальними організаційно-управлінськими, які впливають на вибір суттєвих чинників і характеризують зв'язки внутрішніх господарських процесів із зовнішнім середовищем[6].

Висновки. Отже, формування облікової політики – непростий процес, що вимагає наявності організаційних, технічних, кадрових можливостей та він не закінчується після затвердження Наказу про облікову політику, а продовжується аж до моменту припинення діяльності підприємства.

Сьогодні є необхідним переосмислення ролі облікової політики в процесі управління підприємством. Саме управлінська спрямованість облікової політики має сенс, оскільки повною мірою може впливати на процеси господарювання.

Відсутність сформованих товарних і фінансових ринків, їх інфраструктури, достатнього досвіду роботи підприємств у новому економічному середовищі та науково обґрунтованих рекомендацій формування облікової політики, потребують суттєвого підвищення уваги до проблем формування облікової політики підприємства.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. №996-XIV, зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
2. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: затв. наказом Міністерства фінансів України 27.06.2013 № 635. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mf13052> (дата звернення 10.09.2023)
3. Мулик Т.О. Облікова політика як інструмент управління оподаткуванням. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/211.pdf> (дата звернення 10.09.2023)
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. № 336/22868 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення 10.09.2023)
5. Давидов Г.М., Савченко В.М., Пальчук О.В. Облікова політика: навч. посіб. Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. 362 с.
6. Карпушенко М. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Облікова політика підприємства» (для студентів напряму 6.030509 «Облік і аудит») / М. Ю. Карпушенко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 55 с.
7. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 10.09.2023)
8. Облікова політика підприємств: навчальний посібник / Н. Л. Правдюк, Л. В. Коваль, О. В. Коваль. Київ:, «Центр учбової літератури», 2020. 647 с.
9. Коваль Л. В. Облікова політика в управлінні підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. №5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/44.pdf (дата звернення 10.09.2023)
10. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.09.2023)

НАПРЯМ

2

**РОЗВИТОК ФІНАНСІВ,
БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І
СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ**

Вікторія БАЛАЛАСВА*,
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БЮДЖЕТ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ДЕФІЦИТ

Анотація. У статті аналізується стан та основні аспекти бюджету України, зосереджуючись на проблемі дефіциту бюджету. Досліджуються основні джерела надходжень до бюджету та видатки, а також вивчає чинники, що впливають на формування дефіциту. Особлива увага приділяється аналізу наслідків дефіциту бюджету для економіки та соціально-економічного розвитку України. У статті також розглядаються можливі шляхи зменшення дефіциту бюджету та підвищення фінансової стабільності країни.

Abstract. The article analyzes the state and main aspects of the budget of Ukraine, focusing on the problem of the budget deficit. The main sources of budget revenues and expenditures are studied, as well as the factors affecting the formation of the deficit are studied. Special attention is paid to the analysis of the consequences of the budget deficit for the economy and socio-economic development of Ukraine. The article also considers possible ways to reduce the budget deficit and increase the country's financial stability.

Вступ. Державний бюджет представляє собою комплекс систематичних перерозподільних відносин, що набувають важливого значення для кожної юридичної та фізичної особи, а також для суспільства в цілому. Збалансованість та правильне формування державного бюджету є ключовими аспектами його функціонування, відображаючи стабільність економічної

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ВНАУ Денис ТІТОВ

системи та необхідність постійного контролю й регулювання. У контексті створення ефективної ринкової економічної моделі виникає нова співпраця між суспільством та державою, особливо в умовах інтенсифікації економічних реформ. Надзвичайно важливим стає забезпечення стабільності та розвитку економіки України. Одним із ключових напрямків сучасних досліджень є аналіз процесу формування бюджетного дефіциту та його взаємозв'язок з основними показниками економічного зростання країни.

Бюджетний дефіцит є типовим явищем у світі, і кожна країна, на протязі своєї історії, зіштовхувалася з цією проблемою та соціально-економічними кризами. Рівень бюджетного дефіциту є одним з ключових показників фінансової стабільності країни. Аналіз різних підходів до визначення суті бюджетного дефіциту та теоретичних аспектів причин та джерел його фінансування дозволяє зрозуміти, що проблема дефіциту залишається актуальною та потребує подальших досліджень. Також важливо розробити способи удосконалення бюджетної політики з метою стабілізації та розвитку економіки держави загалом.

Виклад основного матеріалу. Проблема бюджетного дефіциту є предметом дослідження таких науковців, як: Є. Громко, О. Західна, А. Жаворонок, В. Дмитрів, Т. Коляда, Н. Ситник, І. Хоменко, А. Порицька, А. Чубак, Л. Штефан та ін. У наукових працях вчені все ще приділяють велику увагу теоретичним засадам виникнення бюджетного дефіциту та розробленню рекомендацій по підвищенню управління ним.

Будь-який бюджет є своєрідною схемою доходів і видатків. В ідеалі, бюджет має бути збалансованим, тобто, коли всі наявні видатки бюджету цілком покриваються відповідними доходами.

Проте на практиці такого результату досягти досить важко. Часто обсяг видатків перевищує обсяг доходів – тоді утворюється дефіцит бюджету. Протилежна ситуація – коли сума доходів перевищує суму видатків (тобто, профіцит бюджету).

На сьогоднішній день існують певні складнощі як із формуванням дохідної частини бюджету, так і з ефективним витрачанням бюджетних коштів, тому для свого нормального функціонування та забезпечення виконання всіх своїх цілей та завдань країна повинна виступати в ролі позичальника і брати на себе боргові зобов'язання.

Для нашої держави бюджетний дефіцит є не новим явищем, адже нестачу фінансових ресурсів країна відчуває кожного року після затвердження бюджету. До основних наслідків незбалансованості бюджету України слід віднести: тінізацію економіки, високий рівень безробіття, значні витрати на ведення воєнних дій, постійне зростання рівня державного боргу з ризиком невиконання зобов'язань по ньому, інфляція та спад виробництва [2, с. 160].

Як ми можемо бачити з рис. 1 державний бюджет був дефіцитним протягом всього досліджуваного періоду.

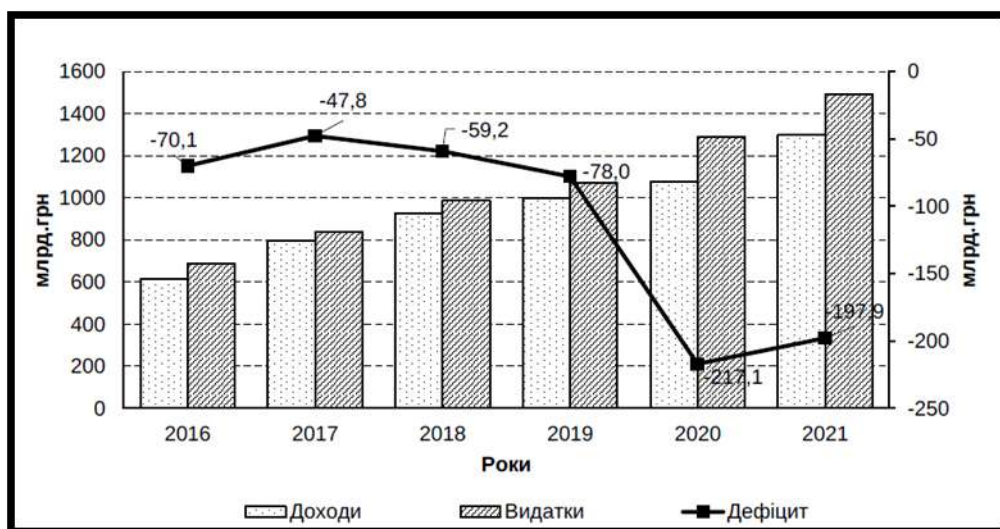

Рис. 1. Основні показники Державного бюджету України

Джерело: сформовано автором на основі [3]

У 2020 році бюджетний дефіцит був у 2,8 рази більше, ніж у 2019 році (217,1 млрд грн. проти 78 млрд грн.). Це рекордний показник за останні роки. Згідно Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» було затверджено граничний обсяг дефіциту державного бюджету в сумі 220,86 млрд грн., а в 2021 р. – 274,5 млрд грн. Для збалансування бюджетних цифр в прийнятих змінах до закону ліміт дефіциту було суттєво збільшено, а вже з 01.01.2021 р. було введено норму Бюджетного кодексу України щодо визначення максимального розміру дефіциту який має бути не більше 3% ВВП. Причому загальний фонд державного бюджету у 2021 р. виконано з фактичним дефіцитом у сумі 197,9 млрд грн., що знаходиться в межах затвердженого річного показника дефіциту в сумі 246,6 млрд грн. [3].

Відповідні показники максимального дефіциту державного бюджету є результатом негативних наслідків пандемії COVID-19, які враховують в першу чергу забезпечення фінансування скоригованих пріоритетів державної бюджетної політики, зокрема створення Фонду боротьби з COVID-19 та додаткових видатків, які були виділені на охорону здоров'я, освіти, надання соціальної підтримки населенню [6].

Тим не менш, цей дефіцит виявився на 48,7 млрд. грн. або 19,7% меншим від запланованого (246,6 млрд грн). Нижчому дефіциту сприяло невиконання плану видатків держбюджету на 5% (67,5 млрд грн) [6]. Це дозволило зберегти дефіцит у встановлених законом межах. Проте ця ситуація не є унікальною. В той же час багато країн вдалися до суттєвого пом'якшення монетарної та фіскальної політики [3]. Проведення кількісного пом'якшення скеровувалося в основному на подолання кризи у сфері охорони здоров'я та фінансову підтримку постраждалих малих підприємств і населення.

Сьогодні, у зв'язку з повномасштабною війною економіка України переживає найбільший шок, який міг би бути тільки можливий. Час бюджетної

кризи наступив: ВВП України впало за цей час на 33%, тобто фактично більше третини вітчизняної економіки не стало. В таких умовах здатність компаній платити податки, повертати кредити впала ще більше майже на 70% [1, с.158].

Сьогодні надходить до бюджету лише 30-40% від того, що збирали до війни. При цьому Міністерство фінансів України дотримуючись логіки воєнно-мобілізаційної економіки скоротило всі капітальні витрати і почало фінансувати лише соціальні витрати та оборону, проте і на це не вистачає майже 70% грошей в бюджеті. І це вже не 2–5% ВВП, як колись ми рахували, а 70% від бюджету. І це цілком реальна макроекономічна ситуація яка зараз склалась в країні і нам треба шукати шляхи виходу з цієї кризи та не боятися брати в борг [6, с. 10].

З початку 2023 року дефіцит загального фонду державного бюджету склав 401,9 млрд гривень, з яких у травні – 91,3 млрд грн. За перші 5 місяців 2023 року надходження загального фонду державного бюджету становили 1,481 трлн грн. З них зовнішні джерела склали 723,8 млрд грн (або майже половину), а внутрішні – 757,4 млрд грн. У травні надходження загального фонду державного бюджету становили 328,3 млрд грн, з них внутрішні джерела – 209,2 млрд грн, зовнішні – 119,1 млрд грн. [4, с. 214].

У травні податкові надходження чи не вперше за останній час перевищили зовнішні запозичення. Податкові органи зібрали 101,2 млрд грн, зовнішні запозичення склали 73,4 млрд грн, внутрішні запозичення (ОВДП) – 68,6 млрд грн, грант від США – 45,7 млрд грн, а також доходи, що адмініструються митними органами, – 29,6 млрд грн. [5]

Бюджетний дефіцит має негативний вплив на соціально-економічні процеси в суспільстві [7, с .145]. В Україні скорочуються як капітальні інвестиції, так і прямі іноземні інвестиції в економіку. Державний бюджет був не в змозі обслуговувати всі видатки, передбачені законом на 2021 р., тому Державна казначейська служба України зупиняла фінансування певного переліку видатків, крім захищених.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що високий рівень бюджетного дефіциту суттєво впливає на соціально-економічний розвиток країни. Для подолання цих негативних наслідків, необхідно в першу чергу підвищувати рівень державних доходів, за рахунок кардинальної зміни податкового законодавства в напрямку зменшення податків, враховуючи відповідні компенсатори, що й буде наступним напрямком подальших досліджень, щоб хоча б зберегти той бізнес, який ще у нас залишився, і тоді до нас прийдуть реальні інвестиції та покращиться життя населення.

Висновки. Загалом нами розглянуто важливі аспекти формування та стану збалансованості державного бюджету України, зокрема акцентуючи увагу на проблемі бюджетного дефіциту. Державний бюджет, як система перерозподільних відносин, виявляє значущий вплив на країну в цілому, включаючи кожну юридичну та фізичну особу.

Суттєвим фактором у формуванні стійкої ринкової економічної моделі є

співпраця суспільства та держави, особливо в умовах активізації економічних реформ. Важливим є забезпечення стабільності та прогресу економіки України. Аналіз процесу формування бюджетного дефіциту та його впливу на основні показники економічного розвитку є ключовим напрямком досліджень.

Бюджетний дефіцит є загальновизнаним явищем у світі, аналіз якого важливий для кожної країни. Рівень бюджетного дефіциту є суттєвим показником фінансової стабільності держави. Розгляд різних підходів до його визначення та причин його виникнення підкреслює актуальність проблеми та необхідність подальших досліджень та удосконалення бюджетної політики з метою стабілізації та розвитку економіки країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Громко Є. О. Бюджетний дефіцит: причини та методи його подолання. *Фінанси та кредит*. 2018. № 12. С. 157-163.
2. Західна О. Р. Проблеми незбалансованості державного бюджету України. *Молодий учений*. 2020. № 11. С. 159-163.
3. Річні звіти про виконання Зведеного бюджету України за 2016-2021 рр. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
4. Ситник Н. С. Бюджетний дефіцит та його особливості. *Держава і регіони*. 2019. № 5. С. 212-216.
5. Стешенко А. Дефіцит бюджету – великий, але ситуація керована. URL: https://lb.ua/economics/2023/06/02/558417_5_misyatsiv_2023_roku_defitsit.html
6. Штефан Л. Б. Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. *Фінанси, банківська справа та страхування*. 2022. № 41. С. 7-11.
7. Янів Л. М. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2016. Випуск 6. С. 144-153

Ірина БЛІК*,
студентка 1 курсу, групи 11 ФБС
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РИНОК СТРАХУВАННЯ: ЙОГО СТАН І АНАЛІЗ НАДАНИХ ПОСЛУГ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасного стану ринку страхування в Україні та оцінці наданих на цьому ринку послуг. Автори обґрунтовують важливість виявлення основних причин та чинників, що

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Денис ТІТОВ

впливають на розвиток цього сектору економіки. Проведений огляд тенденцій ринку за останні роки та аналіз перспективного розвитку надають можливість визначити ключові напрями трансформації. Детально проаналізовані проблеми, які виникли у довоєнний та воєнний періоди, розкривають важливі виклики політичного, економічного, соціального та технологічного векторів впливу на страховий ринок. Особлива увага приділяється зменшенню ключових показників розвитку ринку у 2022 році та їх динаміці протягом п'ятилітнього періоду. Узагальнені результати дослідження дають зрозуміти, що страховий ринок має потужні перспективи для позитивного впливу на економіку України та необхідний подальший розвиток.

***Abstract.** The article is devoted to the analysis of the current state of the insurance market in Ukraine and the evaluation of the services provided on this market. The authors justify the importance of identifying the main reasons and factors affecting the development of this sector of the economy. The review of market trends in recent years and the analysis of prospective development provide an opportunity to determine the key directions of transformation. The problems that arose in the pre-war and post-war periods, analyzed in detail, reveal important challenges of political, economic, social and technological vectors of influence on the insurance market. Special attention is paid to the reduction of key indicators of market development in 2022 and their dynamics during the five-year period. The generalized results of the study make it clear that the insurance market has strong prospects for a positive impact on the economy of Ukraine and that further development is necessary.*

Вступ. У сучасних умовах економічного зростання виникають ризики як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Їх запобігання або зменшення важливе завдання страхування, яке спрямоване на захист майнових інтересів осіб у випадку негативних подій та відшкодування збитків, які вони понесли. Крім того, страхування є значущим джерелом накопичення коштів через страхові премії, які потім інвестуються у розвиток національної економіки на довгострокову перспективу. Це сприяє зменшенню навантаження на державний бюджет щодо компенсації збитків, зумовлених надзвичайними ситуаціями, катастрофами, природними катаклізмами, а також захищає бізнес від непередбачуваних ризиків та надає соціальну підтримку громадян.

В умовах динамічної інтеграції України в Європейське Співтовариство, активізації глобалізаційних процесів, виникає потреба в аналізі проблем функціонування страхового ринку та визначенні перспективного напрямку його розвитку та надання послуг.

Виклад основного матеріалу. Аналіз страхового ринку України, а саме його сучасного стану, перспектив розвитку та наданих послуг, проводили Клапків Ю. М., Коцюрба О. Ю., Руда О. Л., Зайченко К. С., Хропонюк Д. О.

Незважаючи на велику кількість досліджень, спрямованих на вивчення нашої проблеми, і враховуючи змінливі тенденції у соціально-економічному середовищі, аналіз динаміки страхового ринку є надзвичайно важливим та необхідним.

Серед фінансових ринків України, протягом тривалого часу, ринок страхування відзначався низьким рівнем проникнення та щільності страхування, що робило його одним із найпроблемніших. У розвинених країнах, страховий ринок сприяє активним інвестиційним процесам в різних галузях економіки, оскільки, мобілізуючи значні ресурси, може задовольнити великі потреби в капіталі на тривалі періоди часу. Протягом останніх років до і під час війни, розвиток страхового ринку України був стриманий численними негативними чинниками внутрішньодержавного та глобального характеру, такими як: 1) політична нестабільність; 2) анексія східних територій і Криму з відповідною втратою частини ринку; 3) пандемія COVID-19; 4) коливання на світовому ринку капіталів та інші [7, с. 120]. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України на початку 2022 року значно заглибило проблематичну ситуацію та викликало нові виклики, які суттєво вплинули як на діяльність страхових компаній, так і на ефективність усього ринку страхування. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків [1, с. 271]. Нині страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: на ринку функціонують 128 страхових компаній із загальним обсягом активів 70338 млн грн. За період 2017-2022 р. кількість компаній на ринку зменшилась у 2,3 рази (рис. 1), що свідчить про посилення нагляду з боку регулятора (з 2019 р. – НБУ) та високу конкуренцію.

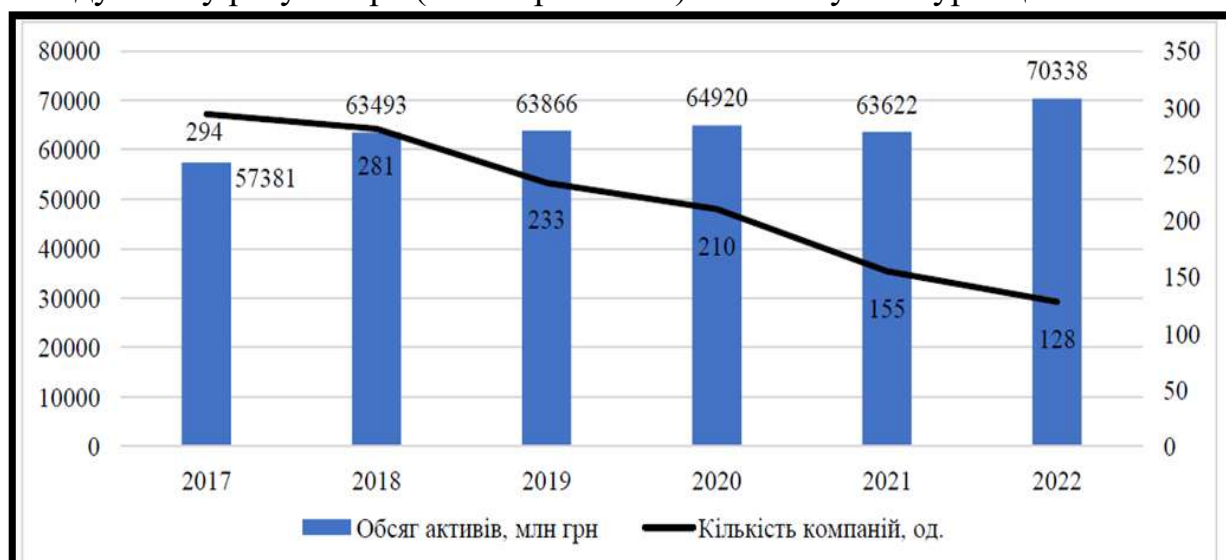

Рис. 1. Кількість страхових компаній України та розмір їх активів у 2017-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [4]

Не зважаючи на скорочення чисельності страхових компаній, ті оператори ринку, які продовжують свою діяльність, суттєво нарощують капіталізацію ринку. У 2017 р. на одну компанію припадало 195,2 млн грн активів, у 2019 р. – 274,1 млн грн, у 2021 р. – 410,5 млн грн, а у 2022 р. – уже 549,5 млн грн. [6, с. 107]. Проте, більш розгорнуті показники розвитку страхового ринку за період 2017-2022 рр. демонструють нестійку суперечливу динаміку (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка наданих страхових послуг в Україні
протягом 2017-2022 рр.**

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна за 2017-2022 рр.
Кількість укладених договорів страхування (тис. од.)	70658	77495	80271	120577	131562	88102	17444
Валові страхові премії, млн грн	43432	49367	53001	45176	49708	39616	-3816
Валові страхові премії на 1 договір страхування, грн	615	637	660	375	378	450	-165
Валові страхові виплати, млн грн	10537	12863	14338	14854	17958	13001	2464
Валові страхові виплати на 1 договір страхування, тис. грн	149	166	179	123	137	148	-2
Рівень валових виплат, %	24,26	26,06	27,05	32,88	36,13	32,82	8,56 в.п.
Показник проникнення, %	1,45	1,39	1,33	1,08	0,91	н/д	-
Показник щільності страхування, грн на 1 особу	1025	1171	1265	1086	1207	н/д	-

Джерело: складено автором на основі [7]

Порівняно з 2017-2021 рр., коли кількість укладених договорів зросла на 17444 тис. одиниць, вартість 1 договору знизилась майже вдвічі. Ця тенденція відзначається й у величині валових страхових виплат: при зростанні загального обсягу виплат у довоєнний період до 17958 млн грн, витрати на 1 договір у 2021 р. склали 137 тис. грн, що на 12 тис. грн менше, ніж у 2017 р. [1, с. 272]. У 2022 р., через військовий стан на території України, загальні тенденції розвитку страхового ринку порушено: кількість укладених договорів зменшилася в 1,5 рази порівняно з 2021 р., а обсяг валових страхових премій скоротився на 10,1 млрд грн. У результаті, обсяг страхових премій на 1 договір зріс на 72 грн. і становив 450 грн.

Показники проникнення та щільності страхування відображають низький рівень розвитку ринку страхування України протягом 2017-2021 рр., порівняно з іншими країнами світу (в середньому 6,1% і 34 дол. США відповідно [2, с. 207]). Особливо показник проникнення, що вказує на відношення валових

страхових премій до ВВП країни у відсотках, є надзвичайно низьким, ймовірно, через зменшення обсягів страхових премій при зростанні ВВП. Щільність страхування, що відображає розмір страхових премій на одну особу, також демонструє нестабільну динаміку через коливання умов економічного зростання та фінансової спроможності населення.

Таким чином, ринок страхування України стикається з проблемами та особливостями, що виникли у довоєнний період і були загострені внаслідок військових дій на всій території держави.

Ефективний ринок страхування є ключовою умовою для підвищення добробуту населення та забезпечення сталого економічного зростання. Поведення основних показників упродовж останніх років свідчить про нарощування обсягів страхового ринку. В Україні держава відзначається за контролем за страховою діяльністю, маючи на меті дотримання вимог національного законодавства у сфері страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захист інтересів страхувальників [3, с. 285].

Державне регулювання виявляється найбільш дієвим та результативним механізмом контролю за ефективністю діяльності страхових компаній в Україні. Його необхідність обумовлена декількома причинами: недостатня ефективність конкуренції на страховому ринку, необхідність впровадження обов'язкових видів страхування для ризиків, які є невігідними для страхових компаній, забезпечення прозорості функціонування страхового ринку, законності діяльності страхових компаній та підтримки інформаційної відкритості ринку [5].

У сучасних умовах правової держави та економічного розвитку в Україні визначення основ регулювання страхової діяльності має важливе значення. У таблиці наведено основні мотиви необхідності державного регулювання страхової діяльності в Україні та показано, на якому рівні менеджменту застосовуються різні методи стимулювання страхування.

Висновки. Сучасний розвиток страхового ринку України характеризується сповільненими темпами. Чинники політичного, економічного, соціального та технологічного характеру впливають на процеси розвитку страхового ринку України, роблячи їх стриманими та періодично суперечливими. Деякі з цих чинників сформувалися ще у довоєнний період, а інші – в результаті воєнних подій. Наприклад, серед політичних труднощів можна відзначити відсутність належного законодавства, спрямованого на підтримку розвитку страхового ринку, управління та використання страхових резервів, а також перешкоди для проведення сумнівних операцій. Щодо економічних проблем, основним є використання страхування для уникнення сплати податків або виведення капіталу. Соціальна проблема полягає у низькій платоспроможності населення та недостатньому рівні довіри до учасників страхового ринку. В сфері технологій, проблеми включають невідповідність структури активів багатьох страховиків їх зобов'язанням, необхідність

покращення якості послуг та їх розширення, інноваційний підхід до управління та обслуговування, відсутність програм страхування воєнних ризиків та тимчасові обмеження обслуговування певної частини клієнтів. Загалом, страховий ринок України вже працює над виробленням різноманітних інструментів та має значні перспективи, які можуть позитивно вплинути на розвиток самого ринку та економіки країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Зайченко К. С. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 5. С. 270-275
2. Клапків, Ю. М. Ринок страхових послуг : концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку. *Insurance services market: conceptual principles, technical innovations and development prospects*: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 568 с.
3. Коцюрба О. Ю. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, 2020, вип. 5. С. 284-291
4. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Огляд_стан_страхового_ринку-нагляд_pr_2022-09-23.pdf?v=4
5. Руда О. Л. Розвиток страхового ринку в Україні. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2020/57.pdf
6. Лазик І., Кондрат І, Віблій П., Білець В. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Галицький економічний вісник*. ТНТУ, 2022. Том 66. № 5. С. 105-112.
7. Хропонюк Д. О. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 118-127

Аліна БОНДАР*,
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОГАШЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню причин та наслідків накопичення державного боргу, його впливу на фінансову стійкість та

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ВНАУ - Денис ТІТОВ

економічний розвиток країни. Аналізуються ключові складові державного боргу, а також розглядають стратегії та інструменти управління державним боргом для забезпечення стабільності економіки та підвищення її конкурентоспроможності. В статті обговорюються також можливі шляхи зменшення державного боргу та забезпечення фінансової стійкості країни в умовах глобальних економічних та фінансових викликів. Досліджується вплив широкомасштабного вторгнення на зростання державного боргу України.

***Abstract.** The article is devoted to the study of the causes and consequences of the accumulation of public debt, its impact on the financial stability and economic development of the country. The key components of public debt are analyzed, as well as the strategies and tools of public debt management to ensure the stability of the economy and increase its competitiveness. The article also discusses possible ways of reducing the state debt and ensuring the country's financial stability in the face of global economic and financial challenges. The impact of the large-scale invasion of the on the growth of Ukraine's public debt is studied.*

Вступ. Державний борг, його обсяг, методи його розміщення та погашення, прямо чи опосередковано впливають на практично всі аспекти економічного життя держави. Це включає економічний ріст, розподіл доходів, рівень бюджетного дефіциту, обсяг грошової маси в обігу, зміни у сукупному попиті та пропозиції, рівень споживання та нагромадження, баланс поточних зовнішніх рахунків, міжнародну платоспроможність та кредитний рейтинг країни. Це робить державний борг не лише інструментом для залучення фінансових ресурсів на державні потреби, але й значущим засобом формування фінансової політики країни. Невірне використання цього інструменту може призвести до серйозних ускладнень та навіть спричинити фінансову кризу.

В умовах пандемії та кризових процесів у вітчизняній економіці проблема зваженого управління державним боргом стає надзвичайно актуальною. Після сприятливої динаміки боргових показників упродовж 2017–2019 рр. їх поточні значення сигналізують про підвищення боргових ризиків, що пов'язано з погіршенням макроекономічної ситуації, нарощуванням абсолютної суми державного боргу та значними борговими виплатами. Неадекватна структура державного боргу України та неважана політика нашої держави щодо державних запозичень зумовлюють необхідність невідкладного розв'язання проблеми зниження боргового навантаження та ризику невиконання боргових зобов'язань. Разом з тим потужного негативного впливу на стан державного боргу спричинила воєнна агресія росії проти України, що продовжується і зараз. Вирішення питання державного боргу стає все гострішим на фоні руйнування економіки, втрати територій та людського ресурсу.

Виклад основного матеріалу. Наукові основи дослідження проблем державного боргу закладено вітчизняними та зарубіжними дослідниками. М.

Максгрейвер, А. Лернер, Г. Роузен, Дж. Сакс та інші зарубіжні експерти присвятили свої дослідження вивченню поняття та сутності державного боргу. Вітчизняні науковці, такі як С. Бей, Н. Волошанюк, І. Козинець, К. Сочка, О. Стойко, О. Шелест приділили увагу аналізу соціально-економічних передумов та наслідків утворення боргових зобов'язань як державного, так і приватного сектору економіки. Вони також зосередились на розробці концептуальних засад управління національним боргом з метою забезпечення стабільності фінансової системи та активізації інвестиційного потенціалу реального сектору економіки України.

Державний борг у всіх країнах, у тому числі й в Україні, – основне джерело фінансування дефіциту бюджету (як державного, так і місцевих). Окрім того, державні позики можуть розміщуватися і для фінансування цільових проєктів на рівні держави або регіонів. Важливо знайти способи ефективного управління державним боргом, особливо в кризовий період [2, с. 50]. За економічним змістом державний борг – це загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх прийнятих та непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають в дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язання, що виникають на підставі законодавства або договору [9, с. 711].

Державний борг поділяють на зовнішній та внутрішній. Говорячи про зовнішній борг, то він є частиною валового внутрішнього боргу держави і означає заборгованість однієї країни перед іншими, а також міжнародними фінансовими організаціям чи іншими економічними суб'єктами. В свою чергу внутрішній борг є заборгованістю держави власникам державних цінних паперів або іншим позикодавцям [1, с. 56].

Головними причинами створення і збільшення державного боргу є:

- трансформаційний спад виробництва і звуження на цій основі податкової бази;
- циклічні спади в економіці;
- несприятливий інвестиційний клімат;
- збільшення державних видатків без відповідного зростання доходів;
- зменшення податків з метою стимулювання економіки без відповідного зменшення державних витрат;
- вплив політичних циклів.

Граничний обсяг державного боргу визначається за ст. 18 Бюджетного кодексу України, в якій зазначено, що величина суми боргу не має перевищувати 60% фактичного річного ВВП України [2]. У разі перевищення граничної величини боргу Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити термінових заходів з метою зменшення суми державного боргу до встановленої величини і нижче.

Розмір державного боргу розраховується у грошовій формі як непогашена основна сума прямих боргових зобов'язань держави. Стан державного боргу визначається на останній день звітного періоду та включає операції за цей день

[4, с. 435].

Управління державним боргом – це сукупність заходів держави з виплати відсоткових доходів кредиторам і погашення позик, зміни умов уже випущених позик, визначення умов і випуску нових позик. Проблема управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, реальних джерел погашення державного боргу. Під час управління державним боргом, передусім зовнішнім, треба шукати варіанти, які б мінімізували втрати для держави і населення.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України змусило українців пристосовуватися до нової парадигми у всіх сферах життя країни, в тому числі і в державних фінансах. За останній рік і дотепер можливості надходжень до державного бюджету значно скоротилися, а видатки зросли удвічі та набули системи пріоритетності в основних напрямках фінансування: в першу чергу здійснюються видатки на національну безпеку та оборону, а також на здійснення заходів правового режиму воєнного стану, до видатків другої черги відносять такі як оплата праці бюджетної сфери, обслуговування державного боргу, соціальні видатки та інші. Капітальні видатки фінансуються в останню чергу, лише у випадках нагальної потреби [1, с. 55].

За інформацією Міністерства економіки України у 2022 році країна втратила 30,4 % ВВП [3]. Уряд України залучає фінансову допомогу у вигляді переважно кредитів і грантів від міжнародних організацій та підтримки закордонних партнерів, активно залучає військові облігації як інвестиційний інструмент, однак використання фінансових ресурсів на зовнішньому і внутрішньому ринку призводить до значного росту державного боргу, що впливає на фіскальну стійкість та потребує розробки заходів в ефективному управлінні борговим навантаженням країни.

Щодо Державного боргу України у період до повномасштабного вторгнення з 2015 по 2021 рік, слід зазначити, що його стан відображає економічну ситуацію та управління уряду в галузі державних фінансів протягом цього періоду [8, с. 123]. Починаючи з 2014 року, з початком агресії російських військ на сході України та пандемії COVID-19, спостерігається спад економіки країни. Незважаючи на ці складні обставини, Уряд зміг стримати значний зріст боргу та забезпечити фінансову стабільність. Протягом 2015–2021 років було відзначене номінальне збільшення Державного боргу України (рис. 1).

Протягом тривалого періоду державна боргова політика України характеризувалася відсутністю системності та чіткої спрямованості. В управлінні державним боргом спостерігалася неузгодженість та неефективність різних елементів цього механізму. Вже наявні проблеми в управлінні державним боргом поєдналися з військовими діями, що розпочалися 24 лютого 2022 року, що призвело до стрімкого збільшення обсягу державного боргу в Україні.

Повномасштабне вторгнення росії у 2022 році призвело до зниження

номінального ВВП України до \$161 млрд та зростання співвідношення державного боргу до ВВП до 71,6% з 43,3% у 2021 році. Згідно із даними Міністерства фінансів України, державний та гарантований державою борг збільшився на \$13,4 млрд у 2022 році, склавши 71,5% ВВП на кінець року, у порівнянні з 48,9% у 2021 році [5]. Проте очікується подальше зростання державного боргу, оскільки потреба у борговому фінансуванні лишається актуальною і у 2023 році.

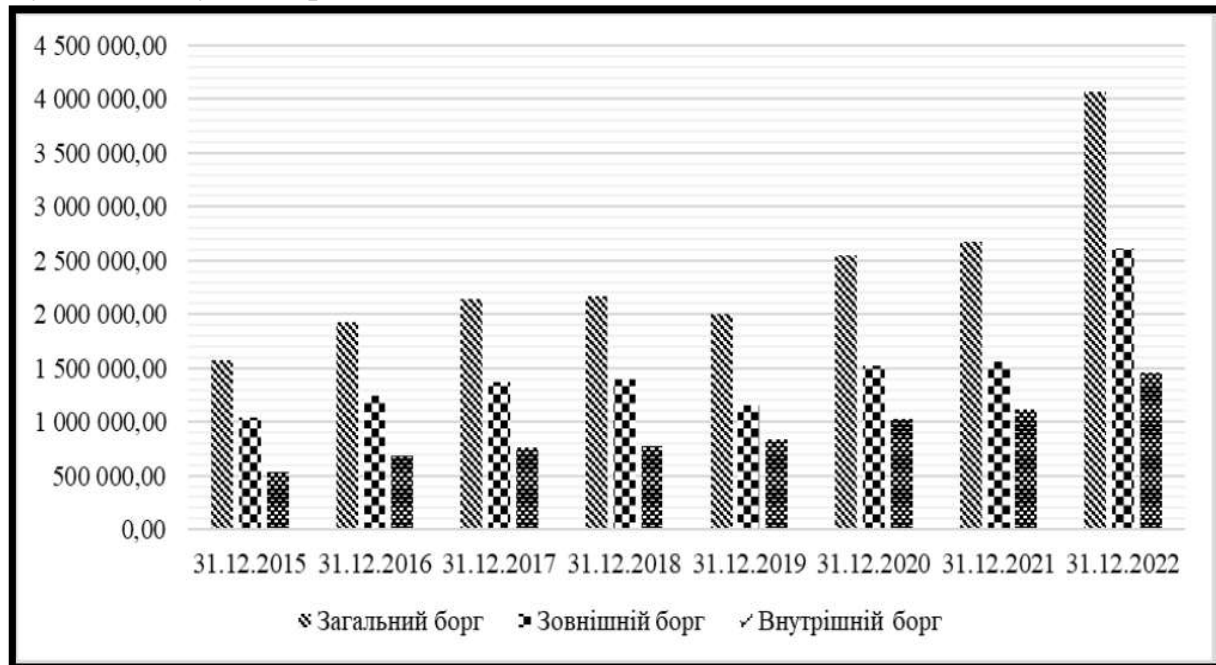

Рис. 1. Державний та гарантований державою борг України за 2015–2022 рр. (млн грн)

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Слід відзначити, що у 2022 році державний борг України значно перевищив розмір, що був передбачений фіскальним правилом (60% від ВВП), яке було чинним до введення воєнного стану на території України. Проте через військовий стан дія цього правила була тимчасово зупинена внаслідок внесення змін до Бюджетного кодексу України.

Фінансування державного бюджету України в 2022 році майже наполовину було забезпечено міжнародною допомогою – 46%, а четверту частину бюджету фінансував Національний Банк України. Запланований дефіцит становив 1,5 трлн грн (приблизно 32% ВВП). Однак емісійне фінансування з боку Національного Банку України творить надмірний тиск на валютний ринок і ціни, тому в 2023 році ці заходи недоцільні [7, с. 173].

Державний бюджет на 2023 рік передбачає доходи вдвічі менші, ніж витрати, і дефіцит складає 21% ВВП (35.5 млрд доларів в еквіваленті за поточним курсом) [3]. Основна частина видатків пріоритетно спрямована на безпеку і оборону, а також соціальний захист населення. Значний дефіцит державного бюджету має бути скомпенсований затвердженими Європейським

Союзом сумами підтримки на 2023 рік у розмірі 18 млрд євро та очікуваними значними обсягами допомоги від США. Кошти від США ймовірно надійдуть у формі грантів, тоді як від ЄС планується надання пільгових безпроцентних кредитів на термін до 35 років з десятирічною відстрочкою до першого погашення, що зменшить видатки бюджету на виплату відсотків [6].

Зрозуміло, що військові дії на території України вимагають перегляду та удосконалення механізмів оптимізації державного боргу та спонукають до пошуку нових ефективних рішень у цьому напрямку. Зменшення критичного боргового навантаження України слід здійснювати з урахуванням наявної структури державного та гарантованого боргу, в якій переважає частка зовнішнього боргу, особливо кредитів міжнародних фінансових організацій та єврооблігаційних позик.

Висновки. Державний борг України збільшується, і це можна повністю пояснити масштабним вторгненням росії на територію України. У зв'язку з цим зменшуються доходи, витрати зростають вдвічі, особливо в областях фінансування національної безпеки і оборони. Це призводить до значного збільшення дефіциту Державного бюджету України і, відповідно, зростання державного боргу країни, що вимагає залучення додаткових фінансових ресурсів. Уряд зараз зосереджує зусилля на пошуку безповоротних коштів, щоб уникнути надмірного навантаження боргу та подальшого тиску на публічні фінанси у майбутньому. Крім того, важливо готуватися до переговорів із кредиторами щодо реструктуризації боргу та акцентувати увагу на створенні привабливого інвестиційного середовища. Отже, головним та найбільш актуальним завданням на даний момент є зупинення зростання рівня державного боргу України. Це передбачає необхідність оптимізації державної боргової політики України та розробку нової стратегії щодо боргу в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Бей С. О. Стан державного боргу України в умовах воєнного стану. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 3. С. 55-61
2. Волошанюк Н. В. Державний борг України та його погашення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 18. С. 50-53
3. Зовнішній борг України на кінець II кварталу 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_q.pdf
8. Козинець І. Г. Державний борг України: сучасний стан і ризики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 433-436
9. Міжнародний досвід реструктуризації державного боргу у вимірі України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/mizhnarodnyy-dosvid-restrukturyzatsiyi-derzhavnoho-borhu-u-vymiri-ukrayiny>
10. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2021–

2024 рр. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Середньострокова%20СУДБ%202021-2024.pdf>

11. Сочка К. Державний борг України: поточні реалії та проблеми. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2022. № 2. С. 172-183

12. Стойко О. Я. Оцінка стану державного боргу України та напрями його оптимізації. *Проблеми економіки*. 2021. № 47. С. 123-133

13. Шелест О. Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 710-715

Віта БУЯЛЬСЬКА*,
магістр 1 року навчання,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. У статті розглянуто поняття страхування життя. Досліджено походження терміну «страхування життя». Розглянуто актуальні продукти зі страхування життя, зокрема, «Програму медичних гарантій» у рамках якої послуги надаються безкоштовно. Сформовано рейтинг страхових компаній, за сумою виплат та здійснено його аналіз. Проаналізовано послуги з медичного страхування, які пропонують найбільші приватні компанії.

Abstract. The article discusses the concept of life insurance. The origin of the term "life insurance" is studied. Current life insurance products are considered, in particular, the "Medical Guarantee Program" within the framework of which services are provided free of charge. A rating of insurance companies was formed by the amount of payments and its analysis was carried out. Health insurance services offered by the largest private companies have been analyzed.

Вступ. Страхування життя - це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку. Умови договору страхування життя можуть також передбачати обов'язок страховика здійснити страхову виплату у

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Олена МАРЦЕНЮК

разі нещасного випадку, що стався із застрахованою особою, та (або) хвороби застрахованої особи. У разі, якщо при настанні страхового випадку передбачено регулярні послідовні довічні страхові виплати (страхування довічної пенсії), обов'язковим є передбачення у договорі страхування ризику смерті застрахованої особи протягом періоду між початком дії договору страхування та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат. В інших випадках передбачення ризику смерті застрахованої особи є обов'язковим протягом всього строку дії договору страхування життя.

Страховики мають право займатися тільки тими видами добровільного страхування, які визначені в ліцензії [1].

Страхування життя як вид особистого страхування з'явилося в Європі наприкінці 17 ст. Спочатку як додаток до морського страхування, коли поряд зі страхуванням кораблів та вантажів почали укладати договори страхування життя капітанів кораблів.

У 1663р. англійський підприємець Джеймс Додсон створив власне товариство зі страхування життя. У 1740р. в Англії була створена перша спеціалізована страхова компанія зі страхування життя [2].

Видами добровільного страхування можуть бути:

1. страхування життя;
2. страхування від нещасних випадків;
3. медичне страхування (безперервне страхування здоров'я);
4. страхування здоров'я на випадок хвороби;
5. страхування залізничного транспорту;
6. страхування наземного транспорту (крім залізничного);
7. страхування повітряного транспорту;
8. страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту);
9. страхування вантажів та багажу (вантажобагажу);
10. страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ;
11. страхування майна (іншого, ніж передбачено пунктами 5 - 9 цієї статті);
12. страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
13. страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
14. страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
15. страхування відповідальності перед третіми особами (іншої, ніж передбачена пунктами 12 - 14 цієї статті);
16. страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту);
17. страхування інвестицій;
18. страхування фінансових ризиків;
19. страхування судових витрат;

20. страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій;
21. страхування медичних витрат;
22. інші види добровільного страхування.

Характеристику та класифікаційні ознаки видів добровільного страхування визначає Уповноважений орган.

Кількість учасників небанківського фінансового ринку у вересні зменшилася з 1 234 (станом на 31 серпня) до 1 215 (станом на 30 вересня), водночас кількість банків залишилася незмінною – 64.

З реєстрів виключено 20 учасників ринку небанківських фінансових послуг: шість фінансових компаній, два ломбарди, три кредитні спілки та одного страхового брокера – добровільно, інших п'ять фінансових компаній, двох страховиків та один ломбард – примусово.

У вересні до Національного банку надійшло 220 запитів від учасників ринку на реєстраційні та ліцензійні дії. Кількість запитів щодо фінансових компаній, ломбардів і лізингодавців становила 165, щодо банків – 17, кредитних спілок та колекторів – 7, страховиків – 28, платіжних установ – 3.

Протягом місяця чотирьом страховикам примусово (як захід впливу) анульовано ліцензії.

Відмовлено в погодженні набуття / збільшення істотної участі у двох страховиках. Двом страховикам зупинено дію ліцензій. Одній фінансовій компанії відмовлено у видачі ліцензії.

Станом на 30 вересня 2023 року на небанківському ринку працювали 99 страховиків non-life (у серпні був 101), 12 life-страховиків (кількість не змінилася), один страховик зі спеціальним статусом, 158 ломбардів (був 161), 143 кредитні спілки (було 146), 82 лізингові компанії (кількість не змінилася), 594 фінансові компанії (було 606), 56 страхових брокерів (було 57), 70 колекторських компаній (було 68). Крім того, на ринку визнано 24 банківські групи (було 25) та 20 небанківських (було 21).

Страхування здоров'я включає такі види, як медичне страхування, страхування на випадок захворювання, страхування критичних ризиків та страхування від нещасного випадку.

Розмір страхової виплати у разі компенсації медвитрат визначається у відсотках від страхової суми згідно з договором страхування залежно від захворювання. Страхова сума за програмою страхування використовуватиметься для оплати лікувальних медзакладів за надані медичні послуги, або аптекам – за куплені медичні препарати.

Мета страхування на випадок хвороби – надання фінансової підтримки для компенсації непередбачених витрат у разі захворювання та втрати працездатності.

Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (MIGA) групи Світового банку до кінця року може здійснити три проекти страхування військових ризиків в Україні, а Корпорація міжнародного фінансування США (DFC) – чотири.

Згідно з представленою нею презентацією на Регіональному економічному форумі в Києві цього тижня, у випадку MIGA йдеться про проекти міжнародних інвесторів, тоді як DFC може працювати і з українськими інвесторами.

MIGA страхує такі інвестиційні ризики, як політичні, неконвертованості валюти та експропріації, а DFC також надає послуги торговельного фінансування та гарантії кредитного портфолію.

MIGA застрахувала військові ризики на \$143 млн у фінансовому секторі та \$14 млн у реальному секторі економіки.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) також створює фонд на EUR200 млн, участь у якому підтвердили 8 фондів, що страхуватиме від воєнних ризиків товари в дорозі та на зберіганні як іноземних, так і українських інвесторів, а також надаватиме торговельне фінансування та гарантії під нього.

Розрізняють два види страховки: ризикове страхування та накопичувальне страхування. Перший вид страховки (ризиковий) передбачає періодичне (зазвичай, щомісяця) внесення клієнтом невеликих страхових платежів страховій компанії. У разі настання страхового випадку клієнт (його родичі) отримує значну разову виплату. Якщо страховий випадок у період дії договору не відбувається – клієнт жодних грошей не отримує.

При накопичувальному виді страхування всі внески клієнта акумулюються на його рахунку у страховій компанії та сплачуються після закінчення терміну дії договору. У разі ж настання страхового випадку клієнту (його родичам) виплачується вся страхова сума, яка передбачена договором (зазвичай вона суттєво перевищує суму внесків).

При виборі того чи іншого виду страховки необхідно правильно оцінювати потенційні ризики та оформлювати відповідний договір, який має максимально повно обіймати саме найбільш небезпечні та ймовірні страхові випадки для конкретного клієнта. Це дуже важливо, адже за умови, якщо випадок, внаслідок якого клієнт втратив життя чи здоров'я, не буде визнаний страховим, жодних грошей виплачено йому (його родичам) не буде.

Простіше кажучи, якщо клієнт, скажімо, застрахував своє життя від нещасного випадку, а помер у результаті, наприклад, якогось хронічного захворювання, що буде доведено експертизою, страхова компанія родичам померлого грошей не виплатить. Це надважливий момент, що повинен усвідомлювати клієнт, який має намір оформити страховку свого життя та здоров'я [5].

Ризиковий вид страхування рекомендується оформляти особам, які з тих чи інших причин наражаються на підвищену небезпеку (небезпечне

виробництво, екстремальний туризм, часті відрядження на далекі відстані, пов'язані з авіаційними перельотами тощо).

Також ризикова страховка ідеально підійде для тих, хто виступає у ролі так званого «сімейного годувальника», тобто є єдиним працюючим у сім'ї. Зазвичай це середні та великі бізнесмени, які заробляють значні суми грошей та утримують усю свою родину. Це той випадок, коли благополуччя сім'ї повністю залежить від здоров'я та працездатності єдиного годувальника. У разі його смерті ризикова страховка певною мірою зменшить стресовий ефект припинення надходження коштів.

Таблиця 1

Послуги з медичного страхування, які пропонують найбільші приватні компанії України в 2023 році

Страхові компанії	Що пропонують компанії:	Мінімальний пакет:
"Уніка"	пропонує 3 програми страхування життя та здоров'я	коштує 15,6 тис грн на рік (1,3 тис грн на місяць). Страхова сума в такому пакеті становить 75 тис грн
ТАС	пропонує кілька варіантів медичного страхування	передбачає страхування на випадок смерті внаслідок нещасного випадку чи гострої хвороби. Вартість послуги – 300 грн на рік, а страхова сума становить 50 тис грн
ARX	пропонує три основні поліси	з обсягом покриття на 100 тис грн, 200 тис грн та 500 тис грн
"Інго"	пропонує кілька пакетів послуг медичного страхування	компенсації можуть становити від 150 тис грн до 210 тис грн
ВУСО	пропонує послугу "Медичний консьерж"	коштує 3,6 тис грн на рік, а страхова сума становить 75 тис грн
"Оранта"	пропонує програму медичного страхування	за 1 140 грн на рік із страховим захистом на 75 тис грн
"ТАС Лайф"	пропонує варіанти страхування життя, які покривають воєнні ризики для цивільних осіб – як для корпоративних клієнтів, так і для фізичних осіб.	в індивідуальних програмах складає від 99 грн у рік, а страхова сума визначається від 30 тис грн до 500 тис грн.

Джерело: складено автором на основі [5]

Накопичувальні програми страхування гарантують страхові виплати, якщо клієнт, який уклав страховку, живий на дату, зазначену в договорі, а також у разі смерті клієнта, якщо вона настала в період дії договору.

У першому випадку, після закінчення дії договору, клієнт отримує суму страховки, яка обумовлена даною угодою, і вільний нею розпорядитися на свій розсуд. Оскільки накопичувальні види страховок передбачають досить довгий термін, то підсумкова страхова сума, яка сплачується клієнту, може бути дуже великою.

У разі смерті клієнта розмір страховки, зазначений у договорі, одержують його родичі. Така страхова виплата стане суттєвою фінансовою підтримкою, вкрай необхідною у непрості життєві моменти, пов'язані з втратою дорогої людини, близького родича. Страховка дасть змогу здійснити намічені плани, знизить фінансовий тягар, забезпечить гідний рівень життя близьким родичам померлого.

При страхуванні здоров'я на випадок критичної хвороби ви отримаєте страхову виплату при захворюваннях, які не покриваються традиційними страховками: цукровий діабет, вірусний гепатит, туберкульоз, онкологічні захворювання. Ви самі вирішуєте, як використати страхову виплату. На ринку також є багато приватних компаній, які пропонують послуги з медичного страхування. Якщо раніше до них зверталися переважно корпоративні клієнти, які прагнули забезпечити своїм працівникам якісне медичне обслуговування в приватних клініках, то після 24 лютого 2022 року постало питання страхування здоров'я та життя від ризиків, пов'язаних з війною. Наприклад, від випадків, коли цивільні постраждали від уламків ракет [3].

Бюджет ПМГ на 2023 рік складатиме понад 142 млрд гривень. Із них 4,7 млн гривень виділено на реімбурсацію лікарських засобів.

Загалом у Програмі медгарантій на наступний рік передбачено 39 пакетів послуг. До ПМГ увійде низка нових пакетів, за якими українці зможуть отримати безоплатні послуги. Зокрема:

1. Реабілітаційна допомога дорослим та дітям у стаціонарних умовах.
2. Реабілітаційна допомога дорослим та дітям в амбулаторних умовах.
3. Секційне дослідження.
4. Забезпечення збереження кадрового потенціалу для надання медичної допомоги населенню, яке знаходиться на території, яка перебуває в тимчасовій окупації.
5. Готовність та забезпечення надання медичної допомоги населенню, яке знаходиться на території, де ведуться бойові дії.

Також наступного року продовжуватиме діяти та розширюватись пакет психологічної підтримки на первинному рівні, впроваджений у 2022 році, крім того, збільшено тариф на стаціонарну психіатричну допомогу до 13 151 грн.

Передбачений пакет «Готовність та забезпечення надання медичної допомоги населенню, яке знаходиться на території, де ведуться бойові дії». На цей пакет контрактуватимуться комунальні медзаклади (окрім стоматологічних та первинки), які перебувають в зоні бойових дій та є в переліку Мінреінтеграції. НСЗУ сплачуватиме цим закладам фактичну вартість послуг, які медзаклади надавали протягом 2022 року за вказаними пакетами [4].

Висновки. Страховики у складний воєнний час і далі підтримують економіку України, належним чином сплачуючи до бюджету податки. Незважаючи на те, що у 2023 році очікується зменшення надходжень від податку на прибуток, відповідно до зниження корпоративних прибутків, про що зазначено в оцінках Меморандуму про економічну та фінансову політику,

страховики за I квартал 2023 року вже сплатили до бюджету 383 млн грн податку на прибуток. Це внесок страхового ринку у фінансову підтримку нашої Перемоги на рівні з наданням страхових послуг, яких потребують громадяни, бізнес та держава.

Загалом у I кварталі 2023 року страховики інвестували в економіку України 36 млрд грн через депозити та державні цінні папери, а також сплатили майже 5 млрд грн, які складаються з: понад 800 млн грн заробітної плати, майже 4 млрд грн страхових відшкодувань та майже 400 млн грн податку на прибуток. Це не просто фінансові показники діяльності страховиків, а й яскраве підтвердження того, що страхування - це не тільки поліси КАСКО, ОСЦПВ та ДМС, а і відчутна частина економіки. А страхова галузь - надійний партнер для українців, бізнесу та України як держави.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт інформаційного агентства «LIGA ZAKON». URL : <https://ips.ligazakon.net/>
2. Офіційний сайт Навчально-інформаційного порталу ВП НУБіП України Moodle. URL : <http://moodle.nati.org.ua/>
3. Офіційний сайт інформаційного агентства «Економічна правда». URL : <https://www.epravda.com.ua/>
4. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL : <https://moz.gov.ua/>
5. Офіційний сайт журналу «FORINSURER». URL: <https://forinsurer.com/>

Роман ГАБЧАК*,
студент 4-го курсу,
факультету Обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

СТАН ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ РЕГІОНУ

***Анотація.** У статті розглядаються аспекти функціонування страхового бізнесу України під час воєнного стану. Розглянуто теоретичні поняття страхування. Досліджено питання оцінки доцільності інвестицій у розвиток регіональних підрозділів страхових компаній на основі розробки фінансової моделі діяльності регіонального підрозділу. Також наведено яким був прогноз операційних доходів новоствореного регіонального підрозділу страхової компанії на 2021-2023 рр.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Олена МАРЦЕНЮК

***Abstract.** The article examines aspects of the functioning of the insurance business of Ukraine during martial law. The theoretical concepts of insurance are considered. The issue of assessing the feasibility of investments in the development of regional divisions of insurance companies based on the development of a financial model of the regional division's activity was studied. The operating income forecast of the newly created regional division of the insurance company for 2021–2023 was also given.*

Вступ. Регіональні підрозділи страховиків є важливим каналом надходження страхових платежів та забезпечують просторову диверсифікацію страхового портфеля компаній. Сучасний стан розвитку страхового ринку характеризується посиленням конкурентної боротьби на фоні скорочення кількості учасників ринку, економічним спадом, зумовленим поширенням коронавірусу COVID-19, а також сповільненням темпів зростання страхового ринку в цілому. Виходячи з даних, оприлюднених Національним банком України, що з 2020 р. виступає регулятором ринку, частка страхових надходжень від філій у загальній сумі страхових премій у non-life сегменті зросла з 10,38 % у першому кварталі 2018 р. до 15,41 % у четвертому кварталі 2020 р., збільшуючи свою частку в середньому на 1,8 п. п. щороку. За умови збереження даної тенденції можна припустити, що за підсумками 2021 р. частка філій у загальній сумі страхових премій складе 17,24%, а за підсумками 2022 р. – 19,07 відсотків. Таким чином, через зростання ролі регіональної мережі у досягненні стратегічних цілей страхових компаній можна очікувати на відкриття нових або розширення діяльності регіональних підрозділів, що існують. При цьому таке рішення керівництва страхових компаній потребує фахового обґрунтування [2].

Виклад основного матеріалу. Згідно першої статті Закону України "Про страхування": "Страхування - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів".[3]

Загальний алгоритм побудови фінансової моделі передбачає здійснення наступних кроків:

1. Визначення перспективного регіону для інвестицій у розвиток регіональної мережі.
2. Побудова прогнозу надходжень страхових платежів в регіоні на найближчі роки.
3. Визначення необхідного обсягу інвестицій для захоплення цільової частки ринку та побудова прогнозу операційних доходів.
4. Визначення структури страхового портфеля на основі типової для регіону структури страхового портфеля;
5. Побудова прогнозу операційних витрат (страхові виплати та

відшкодування, комісійна винагорода).

6. Побудова прогнозу витрат на ведення справи (податки, оплата праці штатних співробітників, нарахування на оплату праці, адміністративні витрати, витрати на рекламу тощо).

7. Визначення чистого фінансового результату діяльності та дисконтованого грошового потоку.

8. Оцінка доцільності відкриття/розширення діяльності регіонального підрозділу.

Першочерговим заходом є визначення перспективних регіональних страхових ринків. Для виявлення тенденції розвитку ринків окремих областей треба розрахувати щорічні темпи приросту страхових платежів регіональних підрозділів страхових компаній. Слід зазначити, що такий підхід не враховує надходження страхових платежів від головних офісів страховиків, що переважно розташовані у великих містах (Київ, Харків, Одеса, Львів).

До числа найбільших перспективних можна віднести: Житомирську, Кіровоградську, Миколаївську, Рівненську, Тернопільську та Херсонську області. Якщо припустити, що протягом 2021-2023 рр. страхові платежі зростатимуть на рівні середніх значень за 2017-2020 рр., то прогноз страхових платежів регіональних підрозділів страхових компаній матиме наступний вигляд. Таким чином, можна припустити, що, наприклад, у Житомирській області обсяг страхових платежів, зібраних страховими підрозділами протягом 2021- 2023 рр. зросте понад, ніж у 2 рази.

Наступним кроком після визначення перспектив страхового ринку одного із регіонів України (в цьому випадку зосереджено увагу на Житомирській області), є визначення обсягів інвестицій, необхідних для відкриття нового регіонального підрозділу або розширення діяльності, який уже існує. Скориставшись інформацією оприлюдненою ТДВ «Страхова група «Оберіг» щодо відкриття страхової агенції в рамках програми франчайзингу, припущено, що вартість відкриття нового підрозділу складає 120 тис. грн, в тому числі витрати на оргтехніку, меблі та витрати пов'язані з юридичним оформленням. Частка регіонального ринку, на яку претендує новостворений підрозділ, залежить від страхових продуктів, які пропонує страховик, рівень пізнаваності бренду на національному ринку та інших факторів. У рамках цього дослідження припущено, що у перший рік частка компанії на ринку становитиме 0,5 %, у другий і третій – 0,8% та 1,0% відповідно. Для цього підрозділ витрачатиме на рекламу 3 % від очікуваних страхових платежів, що відповідає середньому по ринку співвідношенню витрат на рекламу та маркетинг до валових страхових платежів у 2018-2020 роках.

Для Житомирської області структура має такий вигляд:

1) обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за внутрішніми договорами (ОСЦПВ) – 45,07 відсотків;

2) страхування наземного транспорту (КАСКО) – 32,07 відсотків;

3) страхування майна – 6,71 відсотка;

4) обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за міжнародними договорами (Зелена карта) – 2,44 відсотка;

5) інші види – 13,71 відсотка.

Таким був прогноз операційних доходів новоствореного регіонального підрозділу страхової компанії на 2021–2023 рр. представлено в табл. 1.

Для побудови прогнозу операційних витрат необхідно визначити рівень виплат за кожним із видів страхування, а також комісійної винагороди. На мою думку, рівень виплат доцільно встановити на рівні середнього по регіону за даними Insurance TOP [9], а саме: КАСКО – 46,0%; ОСЦПВ – 45,2%; страхування майна – 21,5%; Зелена карта – 51,9%; інші види – 29,7% (встановлено на основі співвідношення для всіх видів страхування).

До витрат на ведення справи ми закладаємо податок на прибуток (як 3 % від суми страхових платежів за відповідний період), оплату праці штатних співробітників (на рівні 4 мінімальних заробітних плат), нарахування на оплату праці, адміністративні витрати (оренда офісного приміщення та комунальні платежі на рівні 30 000 грн за місяць), витрати на рекламу (на рівні 3 % від страхових платежів за відповідний період) та інші витрати (на рівні 2 % від страхових платежів за відповідний період). Крім того, ми припускаємо, що оплата праці та адміністративні витрати зростатимуть на 10 % щорічно протягом 2021-2023 роки.

На підставі цього можна спрогнозувати фінансовий результат діяльності на 2021-2023 роки. Якщо, з огляду на специфіку страхового бізнесу, прирівняти фінансовий результат діяльності до чистого грошового потоку, отримаємо можливість визначити дисконтований грошовий потік.

Таблиця 1

Прогноз операційних доходів новоствореного регіонального підрозділу страхової компанії на 2021–2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Обсяг ринку, тис. грн	328058	419489	536403
Частка ринку, %	0,50	0,80	1,00
Структура страхового портфеля, %, в.т.ч.	100	100	100
КАСКО	32,07	32,07	32,07
ОСЦПВ	45,07	45,07	45,07
Страхування майна	6,71	6,71	6,71
Зелена карта	2,44	2,44	2,44
Інші види	13,71	13,71	13,71
Операційні доходи, всього, тис.грн, в т.ч.	1640,29	3355,91	5364,03
КАСКО	526,04	1076,24	1720,24
Страхування майна	110,06	225,18	359,93
Зелена карта	40,02	81,88	130,88
Інші види	224,88	460,10	735,41
КАСКО	526,04	1076,24	1720,24

Джерело : сформовано автором за даними [2]

У цьому випадку ставка дисконтування була встановлена на рівні 20 відсотків. Виходячи з цього, чиста приведена вартість інвестицій складає 211,28 тис. грн за 3 роки (з урахуванням початкових інвестицій у 120 тис. грн), а внутрішня норма дохідності складає 26,93 відсотків. Тобто в цьому випадку відкриття новоствореного регіонального підрозділу страхової компанії в Житомирській області є доцільним [2].

Розмір премій зі страхування життя склав 2,26 млрд грн, з ризикового страхування 19,1 млрд грн. Загальні зобов'язання українських страховиків перевищили 49 млрд грн. Кількість укладених договорів страхування за період 6 місяців склала 40,8 млн шт.

Таблиця 2

Премії та виплати у розрізі ключових видів страхування

Вид	Премії, млн грн	Виплати, млн грн
КАСКО	4 833,6	2 223,1
ОСАЦВ	3 697,9	1 799,7
ДМС	2 918,9	1 362,3
Зелена картка	2 407,2	894,0
Страхування життя	2 255,4	576,2
Страхування майна	1 060,5	105,8
Страхування від нещасних випадків	653,1	130,3
Страхування фізризиків	514,0	235,8
Страхування вантажів	633,1	42,6
Страхування від вогневих ризиків	508,3	96,4
Страхування туристів	386,8	106,1
Авіаційне страхування цивільної авіації	212,7	0
Страхування здоров'я на випадок хвороби	259,8	54,8

Джерело сформоване за даними[1]

Українські страховики отримали від філій 3,25 млрд грн. премій, від страхувальників – фізичних осіб залучено 10,9 млрд грн, у тому числі 2,1 млрд грн зі страхування життя. Чисті страхові премії склали 17,9 млрд грн

Згідно даних НБУ, кількість страхових компаній України на кінець червня 2023 року зменшилась за рік до 115 компаній. На кінець серпня на страховому ринку залишилось 109 СК: 99 страховиків non-life (активно працює на ринку близько 50 компаній – з виплатами більше 1 млн грн) та 11 life-страховиків (активно працює на ринку 10 компаній). З держреєстру за півріччя було виключено 13 страховиків, у т.ч. 7 у 2 кварталі 2023 року [1].

Загальний обсяг відповідальності страховиків з добровільних видів страхування склав 5,6 трлн грн, з обов'язкових видів 8,4 трлн грн. Розмір відповідальності страховиків життя перед клієнтами на кінець звітної періоду складає 160,6 млрд грн. [1]

Висновки. В умовах зростаючої конкуренції на вітчизняному страховому ринку, роль мережі відокремлених структурних підрозділів страхових компаній

стає більш суттєвою в страховому бізнесі. Аналіз розвитку страхування на регіональному рівні дозволяє визначити найбільш перспективні місцеві ринки для збільшення присутності страхових компаній. З огляду на припущення щодо розвитку конкретного регіонального ринку страхування, ймовірної частки ринку на ньому, а також рівня операційних витрат та витрат на управління, можна розрахувати очікуваний чистий грошовий потік від діяльності такого підрозділу. На основі цих даних та урахуванням необхідного обсягу інвестицій можна провести кількісну оцінку доцільності вкладання коштів у відкриття нового регіонального підрозділу або розширення існуючої діяльності, що сприятиме більш ефективному використанню можливостей страхових компаній.

Список використаних джерел

1. Онлайн-журнал «Forinsurer» Страховий ринок України за 1 півріччя 2023. Insurance TOP назав лідерів URL: <https://forinsurer.com/news/23/08/25/43011>
2. Петрук О. М., Полчанов А. Ю., Новак О. С., Дячек С. М. Фінансова модель діяльності регіонального підрозділу страхової компанії URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10824/1/petruk.pdf>
3. Студентська бібліотека. Зміст страхування URL: <https://buklib.net/books/22752/>

Анастасія ГЛУШКО*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Ця стаття розглядає актуальну проблему безробіття в Україні та аналізує його причини та проблеми вирішення. Зазначаються основні економічні причини, такі як низький рівень інвестицій та недостатня конкурентоспроможність підприємств. У статті обговорюються можливі заходи для вирішення проблем безробіття, такі як стимулювання економічного зростання, покращення якості освіти та навчання, боротьба з корупцією та регіональний розвиток. Ця стаття служить джерелом інформації для тих, хто цікавиться проблемою безробіття в Україні та шукає можливі шляхи розв'язання цього питання.

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Лариса ВДОВЕНКО

***Abstract.** This article examines the actual problem of unemployment in Ukraine and analyzes its causes and problems of solution. The main economic reasons are indicated, such as low level of investment and insufficient competitiveness of enterprises. The article discusses possible measures to solve unemployment problems, such as stimulating economic growth, improving the quality of education and training, fighting corruption and regional development. This article serves as a valuable source of information for those who are interested in the problem of unemployment in Ukraine and are looking for possible ways to solve this issue.*

Вступ. Однією із найгостріших соціально-економічних проблем розвитку сучасної української економіки є безробіття. Воно викликане як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. З одного боку, це невід'ємна характеристика функціонування і розвитку ринкового суспільства, коли мова йде про мінімальний рівень безробіття в країні, який не може бути знижений і відповідає поняттю повної зайнятості. Цей стан, що нині відслідковується в Україні, являється великою не лише економічною, але й соціальною проблемою. У нашій країні безробіття набуло масового характеру і становить реальну загрозу для державного благополуччя. Рівень безробіття впливає на економічне зростання, соціальну напруженість у суспільстві і рівень життя громадян.

Виклад основного матеріалу. Після 24 лютого світ прокинувся в іншому вимірі, зіштовхнувшись з суспільним потрясінням, зумовленим повномасштабним вторгненням росії на територію України та спробою нав'язати свій терористичний режим правління. Як наслідок, це спричинило складні випробування як для економіки України, так і для економік країн світу. Відбувся «параліч» багатьох сфер діяльності країни. Найбільше постраждали сектори виробництва, постачання та логістичні зв'язки. Ринок праці є найбільш чутливим індикатором змін, що відбуваються в соціально-економічній системі країни. Частина населення України залишилася без роботи та засобів існування, була вимушена стати внутрішніми біженцями або мігрувати за кордон, натомість інша частина населення продовжує працювати попри постійні обстріли з боку росії та відключення світла через пошкодження критичної інфраструктури України. Сучасну ситуацію на ринку праці можна охарактеризувати як кризову і таку, що продукує високий рівень безробіття, потребує від робітників швидкої перекваліфікації, виділяє серед населення соціально-вразливі групи. Саме тому, особливої актуальності набуває питання формування урядом країни сприятливих умов для створення ринку робочої сили, запобігання масового безробіття та міграції, посилення співпраці з бізнесом та освітнім сектором для забезпечення роботою молоді та підготовки висококваліфікованих кадрів. Безробіття є невід'ємним складником кризи, однією з реальних загроз економічній безпеці, воно впливає на соціальну і політичну поведінку в Україні і залежить від багатьох складників. Більшість

економістів і соціологів розглядають безробіття як соціальне зло. Саме з безробіттям пов'язані такі деструктивні явища, як спад виробництва, бідність, соціальна напруга, криміналізація. Безробіття – багатофакторне явище, яке впливає на всі сфери суспільного життя, і позначається на добробуті населення.

Безробіття є макроекономічною проблемою, яку формують такі чинники:

1) структурні зрушення в економіці, що призводять до масштабних змін у структурі й кількості попиту на робочу силу;

2) зниження темпів економічного розвитку спричиняє зменшення кількості робочих місць, порушення збалансованості кількості працівників і кількості робочих місць;

3) недостатній сукупний попит;

4) інфляція яка викликає скорочення капітальних вкладень, зниження реальних доходів населення, що викликає збільшення пропозиції зі зменшенням попиту на робочу силу;

5) співвідношення цін на фактори виробництва, яке веде до переважання працездатних технологій;

Безробіття не може бути доцільним ні в економічному, ні в соціальному плані, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, підприємство – персонал. Зростають ризик соціального напруження, додаткові витрати на підтримку безробітних.

Створення в Україні цивілізованого ринку праці, який би дозволяв громадянину оперативно знайти необхідну роботу з умовами праці, що відповідають вимогам безпеки й гігієни, з гідною заробітною платою, а роботодавцю – працівників необхідної кваліфікації, можливе тільки за наявності ефективної системи працевлаштування.

Важливими критеріями вивчення структури безробіття як соціальної категорії є:

- стать (з виокремленням найменш захищеної категорії - жінок);
- вік (з виокремленням молодіжного безробіття й безробіття осіб передпенсійного віку);
- соціально-професійні групи (робітники, інженерно-технічні працівники, учителі, медперсонал, службовці тощо);
- рівень освіти;
- професійно-кваліфікаційні характеристики;
- рівень доходів і забезпеченості;
- причини й мотиви звільнення з роботи.

Стан та розвиток ринку праці будь-якої країни, а також ступінь та методи його регулювання з боку держави обумовлені різними за своїм характером і ступенем впливу чинниками: макроекономічною політикою, сучасним рівнем і історичними особливостями соціально-економічного

розвитку, політичною культурою суспільства, співвідношенням основних політичних сил та глобальними тенденціями у сфері зайнятості. В Україні спостерігається тенденція запозичення окремих елементів світового досвіду регулювання ринку праці без врахування особливостей соціально-економічного середовища суспільства.

За кількістю зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у період між 2022 і 2023 роком можна проаналізувати, що серед зареєстрованих жінок показник у 2023 році збільшився на 4,2%, а серед чоловіків показник становить 1,9%.

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у порівнянні 2022- 2023 рр., тис. осіб

Група населення	Період	
	2022р.	2023р.
Жінки	234,1	312,3
Чоловіки	199,8	198,3
Міське населення	211,5	201,2
Сільське населення	198,5	199,1
Усього	843,9	910,6

Джерело: складено автором за даними державної служби зайнятості[6]

Щодо міського населення показник 1,6 та сільське населення 3,2. Звідси слідує, що саме серед сільського населення переважає безробіття. Найвищий рівень безробіття серед осіб працездатного віку, із зрозумілих причин, зафіксований у Луганській (17,8%) та Донецькій (15,0%) областях. Ще у 15 регіонах рівень безробіття перевищував середній показник по Україні. Найменше від безробіття потерпало працездатне населення Харківської та Київської областей, де його рівень не піднімався вище 7%. Проблема безробіття вимагає розробки та реалізації соціальних гарантій як від держави, так і від органів місцевого самоврядування та влади.

Гострою на сьогодні є проблема високої частки безробітних з вищою освітою в Україні. Так як виникає питання про раціональність державної політики щодо фінансування навчання такої великої кількості місць для різних спеціальностей у системі вищої освіти. Останнім часом також постійно загострюється ситуація з зайнятістю молоді в Україні.

Питома вага молоді у загальній кількості безробітних досягла 30%. Молодь становить окрему частину ринку праці і розвивається не так як увесь ринок. З одного боку, вік сприяє високій мобільності, відкритості, сміливості у зміні та пошуку роботи. З іншого, молоді не вистачає відповідного досвіду, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці. Серед молоді безробіття буде 30-50%, у зв'язку з цим, звісно, посиляться еміграція через економічні причини.

Також актуальною проблемою на ринку праці України, є проблема мобільності робочої сили. Трансформаційні економічні перетворення в Україні створили можливості для появи нових умов та видів мобільності робочої сили.

Безпосередньою причиною трудових переміщень у кожному окремому випадку є невідповідність інтересів і вимог працівника конкретному робочому місцю, а на макроекономічному рівні невідповідність між наявним розподілом робочих місць і потребами моделі соціально-економічного розвитку.

Таблиця 2

Безробіття населення України за причинами незайнятості

Роки	Населення у віці 15-70 років тис. осіб	Вивільнені з економічних причин	Звільнені за власним бажання, за угодою сторін	Звільнені у зв'язку з закінченням закладів освіти	Не працевлаштований і після закінчення закладів освіти	Сезонний характер роботи	Інші причини
2014	1847,6	22,3	31,8	7,8	16,7	9,3	12,1
2015	1654,7	27,8	28,9	7,5	16,4	9,9	9,5
2016	1678,2	22,4	33,0	9,4	15,6	9,7	9,9
2017	1698,0	23,2	34,5	8,2	12,2	10,1	11,8
2018	1578,6	20,7	38,0	9,5	9,8	9,4	12,6
2019	1487,7	21,5	39,6	8,9	9,4	9,6	11,0
2020	1674,2	22,9	34,1	9,7	9,4	10,2	2,9
2021	1711,6	27,1	32,4	9,6	10,2	9,4	4,2
2022	1689,6	28,5	32,4	9,3	9,8	10,1	5,6

Джерело: сформовано на основі [4]

Основні шляхи вирішення проблем безробіття мають включати цілу низку заходів, зокрема:

- приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів;
- запровадження механізмів захисту внутрішнього ринку праці;
- реалізацію Державної та регіональних програм зайнятості;
- сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств;
- зниження податків для підприємств за умови збереження робочих місць;
- забезпечення збереження ефективно функціонуючих робочих місць та створення нових;
- створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітних.
- легалізацію тіньової зайнятості.

Унаслідок повномасштабної війни в Україні станом на січень 2023 р. ракетних обстрілів, перебоїв з постачанням електроенергії та зв'язком ускладнилася діяльність малого та мікробізнесу, які пропонують робочі місця для значної частини працездатного населення. Станом на початок листопада 2022 р., повністю припинили свою діяльність 12,4% малих та 8% мікропідприємств; майже зупинили роботу – 24,6% та 22,5%; працювали

частково – 33,2% та 31,9% підприємств відповідно. Тобто лише близько 40% малих та мікропідприємств працюють на повну потужність. Така ситуація негативно вплинула на індекс активності бізнесу, який знизився до 35%.

Щоб утриматися на ринку в умовах війни, компанії змушені переглянути свої витрати, зокрема – на оплату праці. Заходами щодо оптимізації витрат стали: переведення працівників на 0,5 ставки; скорочення кількості робочих годин; оформлення відпустки без збереження заробітної плати. Так, з початку повномасштабної війни 1 320 тис. (28% від загальної кількості) працівників середнього, малого та мікробізнесу було скорочено, 18% відправлено у відпустку та 22% зменшено заробітну плату.

Запорукою вирішення проблеми безробіття в Україні є розробка і реалізація широкого комплексу відповідних заходів, насамперед, у соціально-трудовій сфері. Варто посилити увагу щодо оновлення та підвищення технічного рівня робочих місць, зокрема, для того, щоб кожне з них забезпечувало зайнятому прожитковий мінімум і подальше зростання заробітної плати (з урахуванням інфляції). Це дозволить привести заробітну плату у відповідність з продуктивністю праці, ліквідувати фіктивні робочі місця, зменшити приховане безробіття. Сукупність цих заходів дасть можливість проаналізувати виконання регіональних програм, зробити міжрегіональні порівняння, розрахувати витрати Фонду зайнятості на конкретні напрями державної політики зайнятості.

Висновки. Аналізуючи сучасний стан безробіття, визначено, що проблема безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, і якщо його не вирішувати, то неможливо налагодити ефективну діяльність економіки і рівень безробіття буде зростати.

Можна виділити основні напрями його подолання:

- підвищення добробуту за рахунок особистого трудового внеску, підприємництва та ділової активності;
- проведення ґрунтовної пенсійної реформи;
- проведення спеціальних ярмарків праці для навчальних закладів з метою працевлаштування випускників;
- розширення досвіду організації зустрічей із роботодавцями та колишніми безробітними, які успішно знайшли роботу чи заснували власний бізнес;
- посилення координації міжнародної діяльності в частині інформаційного обміну з питань зайнятості;
- забезпечення стабільного фінансування та державної підтримки розвитку духовної сфери, освіти, науки і культури.

Отже, для вирішення проблем безробіття треба докорінно змінювати політику зайнятості. Тільки цілеспрямоване активне підвищення рівня зайнятості населення на діючих і на знову створюваних високоефективних робочих місцях допоможе вивести економіку з глухого кута, дати простір

розвитку ринкових і соціальних перспектив. Тому дослідження цього питання є основним у пошуку шляхів поліпшення подолання безробіття. Необхідністю сьогодення є залучення більше молоді, так як саме вона володіє новітніми технологіями на сучасному рівні; має завжди цікаві ідеї, які зможуть підняти економіку на новий рівень.

Список використаних джерел:

1. Урядовий портал 2023. Кількість безробітних в Україні. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/z-pochatku-roku-kilkist-bezrobitnih-vukrayini-zmenshilasya-na-100-tis-osib>.
2. Лисюк О.С. Безробіття як соціально-економічна проблема населення України. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2022. № 4(70). С. 48-53.
3. Верховна Рада України. Закон України «Про зайнятість населення». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
4. Мельничук Л. С. Основні проблеми зайнятості населення України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Економіка. 2022. Т. 189, № 177. С. 105-108.
5. Ярова Л.Г. Аналіз рівня безробіття в Україні та напрямки його подолання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2021. № 10. С. 752-755.
6. Офіційний сайт державної служби зайнятості України. URL: www.dcz.gov.ua.
7. Карюк В.І., Білокур Г.М. Аналіз факторів впливу на рівень безробіття в Україні за сучасних умов. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 4(52). С. 94–102. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-52-94-102>

Катерина ГРАБІВСЬКА*,
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація: В даній науковій статті подано дослідження організації бюджетного процесу в Україні, виокремлено його особливості та визначено

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Олена МАРЦЕНЮК

напрямки для подальшого удосконалення, огляд сучасних підходів до організації бюджетного процесу та зазначено його роль у стимулюванні економічного зростання та соціального розвитку. Зростаюча важливість ефективного фінансового управління в сучасних умовах вимагає постійного аналізу та оновлення механізмів бюджетного процесу з метою досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

***Abstract:** This scientific article presents a study of the organization of the budget process in Ukraine, highlights its features and identifies directions for further improvement, reviews modern approaches to the organization of the budget process, and indicates its role in stimulating economic growth and social development. The growing importance of effective financial management in modern conditions requires constant analysis and updating of the mechanisms of the budget process in order to achieve the strategic goals of the country's development.*

Вступ. Бюджетний процес в Україні визначається Конституцією України, Бюджетним кодексом [2] та іншими законодавчими та нормативними актами.

Бюджетний кодекс визначає чотири стадії бюджетного процесу:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети;
- 3) виконання бюджету, в тому числі у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються фінансовий контроль і аудит, проводиться економічний аналіз та оцінка ефективності використання бюджетних коштів. Фінансовий контроль, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, повинен забезпечувати:

- постійну оцінку достатності та відповідності діяльності бюджетної установи вимогам внутрішнього фінансового контролю;
- оцінку діяльності на відповідність результатів встановленим завданням та планам;
- інформування керівника бюджетної установи про результати кожної перевірки, проведеної підрозділом внутрішнього фінансового контролю.

Бюджетний процес спрямований не тільки на збалансування доходів і видатків, але й є стратегічним за змістом. Він охоплює стратегічний та оперативний фінансовий план з розподілу ресурсів відповідно до визначених цілей. Добре організований бюджетний процес виходить за межі традиційної концепції постатейного контролю видатків, стимулюючи діяльність головних розпорядників коштів щодо вдосконалення ефективності і продуктивності програм [7].

Виклад основного матеріалу. Бюджетний процес - регламентований

законодавством порядок складання, розгляду, затвердження бюджетів, їх виконання і контроль за їх виконанням, затвердження звітів про виконання бюджетів, що входять до бюджетної системи України [6].

Бюджетним кодексом України регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства [2].

Державний бюджет України затверджується шляхом прийняття відповідного закону України [4]. Республіканський бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, міські, районні, селищні і сільські бюджети затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними місцевими Радами народних депутатів.

Україна має дворівневу систему бюджету, яка включає державний бюджет та місцеві бюджети. Державний бюджет формується та затверджується Верховною Радою України на і визначає загальні пріоритети та напрямки розподілу бюджетних коштів. Місцеві бюджети формуються органами місцевого самоврядування та використовуються для фінансування потреб регіональних та місцевих рівнів. Державний бюджет формується за допомогою двох фондів, загального та спеціального (рис.1).

Рис 1. Загальна структура бюджету
Джерело: сформовано автором на основі [7].

В останні роки Україна проводить процес бюджетної децентралізації, спрямований на передачу фінансових повноважень та ресурсів з центрального рівня до місцевих органів влади. Це передбачає збільшення фінансової самостійності та відповідальності місцевих громад за управління своїми бюджетними ресурсами [1]. В Україні постійно ведуться реформи та заходи щодо удосконалення організації бюджетного процесу з метою покращення ефективності використання бюджетних ресурсів, забезпечення фінансової стійкості та стимулювання соціально-економічного розвитку країни [6].

Бюджетна система України формується на основі закону «Про бюджетну систему України» [3]. На даний момент функціонування регулюється законом «Про державний бюджет України на 2023 рік» [4].

Аналізуючи дані рисунку 2, можна зробити такі висновки:

- Заплановані загальні суми видатків перевищують загальні суми доходів Державного бюджету, що може створити негативний результат, а саме дефіцит державного бюджету.

- Доходи загального фонду значно перевищують доходи спеціального фонду, що може вказувати на більшу вагу загального фонду в бюджетному процесі, та в свою чергу видатки загального фонду також перевищують видатки спеціального фонду, що може свідчити про пріоритети та розподіл коштів в межах загального фонду.

Організація бюджетного процесу в Україні ґрунтується на законодавчих актах та сучасних підходах до публічного фінансового управління.

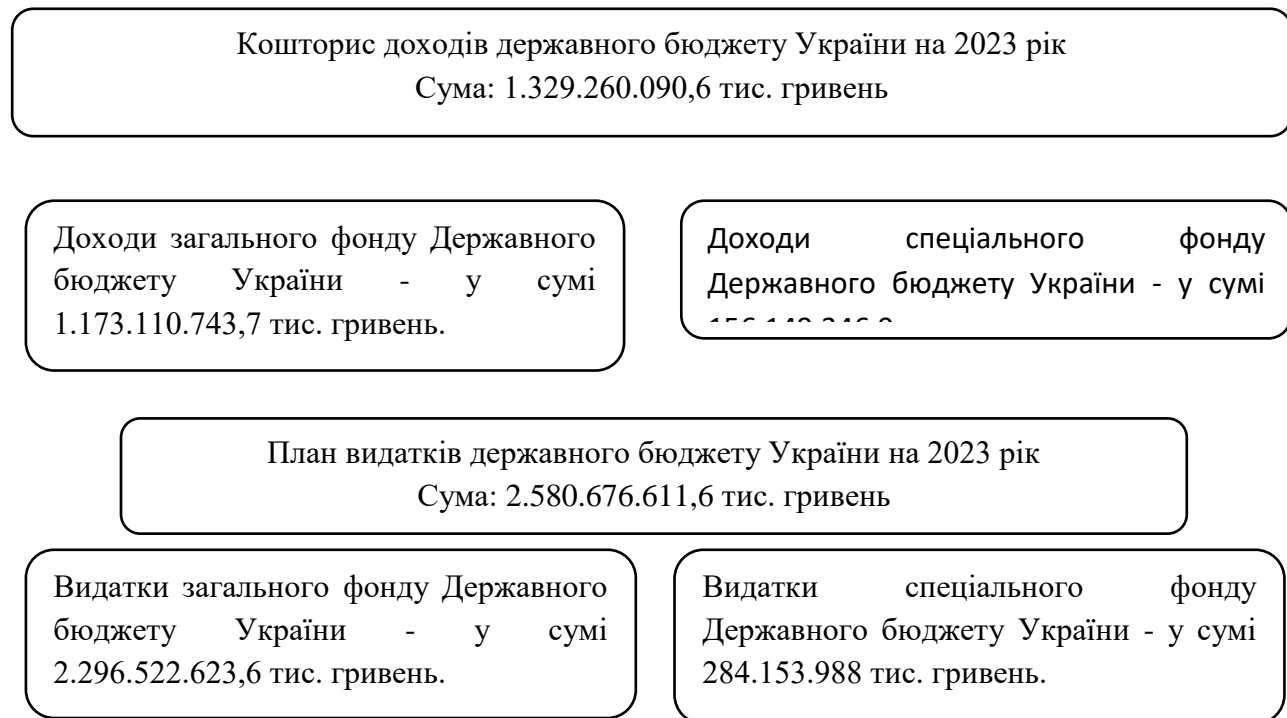

Рис 2. Аналіз структури доходів і видатків державного бюджету України на 2023 р.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Ці сучасні підходи спрямовані на поліпшення ефективності бюджетного процесу в Україні, забезпечення досягнення планованих результатів. Продовжуються реформи з метою вдосконалення цих підходів та забезпечення сталих покращень у сфері публічного фінансового управління.

Управління бюджетними ресурсами в Україні пов'язане зі значними викликами та потребує вдосконалення організаційних та економічних механізмів. Не відповідність між доходами та видатками, не ефективне використання бюджетних коштів та не стабільність фінансової системи є основними проблемами, що впливають на ефективність бюджетного процесу.

Для вирішення цих проблем необхідний комплексний перегляд організаційно-економічних механізмів управління бюджетними ресурсами. Він має включати такі компоненти, як планування та складання бюджету, збір та розподіл доходів, а також контроль та аудит за використанням бюджетних коштів [5].

Таблиця 1

Основні напрямки сучасних підходів до організації бюджетного процесу в Україні

Програмний підхід	Цей підхід передбачає формування бюджету на основі програм та проектів, спрямованих на досягнення конкретних цілей і результатів.
Результативний підхід	Управління бюджетними ресурсами здійснюється на основі вимірювання результатів діяльності організацій та ефективності використання коштів.
Децентралізація	Україна активно реалізує політику децентралізації, що передбачає перерозподіл фінансових ресурсів та повноважень між різними рівнями влади. Місцеві бюджети набули більшої автономії у прийнятті рішень про виділення та використання бюджетних коштів.
Технологічний прогрес	Впровадження сучасних інформаційних технологій таких як електронне бюджетування, електронні системи звітності та контролю можуть допомогти автоматизувати процеси, забезпечити більшу прозорість та зручність управління бюджетними ресурсами.

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Ефективне планування та бюджетування є ключовими етапами управління бюджетними ресурсами. Збір та розподіл доходів має бути прозорим та ефективним, з урахуванням принципів справедливості та економічної доцільності.

Контроль та аудит за використанням бюджетних коштів є необхідною складовою управління бюджетними ресурсами. Вони мають забезпечити моніторинг виконання бюджету, виявлення порушень та впровадження відповідних заходів для їх усунення.

Для підвищення ефективності бюджетного менеджменту в Україні необхідно розробити та впровадити сучасні методи та підходи, такі як програмно-цільовий метод бюджетування, стратегічний фінансовий менеджмент та управління державними фінансами. Крім того, важливо

посилити механізми контролю та аудиту, забезпечити незалежність контрольних органів та доступ до інформації про використання бюджетних коштів.

Проведення державного бюджету в Україні має свої особливості, які визначаються конституційними та законодавчими нормами, а також особливостями економічної та політичної системи країни.

Конституційний порядок: Згідно з Конституцією України, бюджет України повинен бути затверджений Верховною Радою України. Це означає, що парламент має ключову роль у процесі прийняття бюджету.

Прозорість та відкритість: Україна розвиває системи відкритості та доступності бюджетної інформації для громадськості. Це включає в себе публікацію бюджетних документів, відкриті обговорення та розміщення бюджетної інформації в Інтернеті.

Реформа публічних фінансів: Україна проводить реформи публічних фінансів з метою підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами, в тому числі впровадження програмного бюджетування.

Підтримка міжнародних організацій: Україна співпрацює з міжнародними фінансовими організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Всесвітній банк, щоб отримувати фінансову підтримку та консультації щодо бюджетних реформ.

Децентралізація: Україна впроваджує політику децентралізації, що передбачає передачу певних бюджетних повноважень і фінансових ресурсів з центрального рівня до місцевих органів влади. Це робить бюджетний процес більш гнучким і спрямованим на потреби регіонів.

Боротьба з корупцією: Україна активно працює над зменшенням корупції в сфері бюджетування, включаючи впровадження системи публічних закупівель, яка спрямована на забезпечення конкурентної та прозорої закупівельної процедури.

Фінансова стабільність: Завдяки співпраці з міжнародними організаціями, Україна старається зберегти фінансову стабільність та дисципліну управління бюджетом.

Ці особливості визначають умови та процес проведення державного бюджету в Україні і відображають намір країни вдосконалювати бюджетний процес та забезпечити відповідність вимогам сучасних стандартів фінансового управління [2].

Висновки. Отже, на сьогоднішній день, в Україні спостерігаються позитивні зміни, але існує ще багато викликів та завдань, які потребують удосконалення.

Особливості проведення бюджетного процесу в Україні включають перехід до програмного підходу, децентралізацію та акцент на результативному управлінні. Децентралізація передбачає перерозподіл фінансових ресурсів та повноважень між різними рівнями влади, надаючи місцевим бюджетам більшу автономію. Результативний підхід встановлює акцент на досягненні

планованих результатів та ефективності використання бюджетних коштів.

Загалом, організація бюджетного процесу в Україні піддавалась позитивним змінам у напрямку сучасних підходів. Проте, ще є потреба у подальшому удосконаленні, зокрема у забезпеченні ефективного використання бюджетних ресурсів, підвищенні прозорості та залученні громадськості до бюджетного процесу. Постійна робота над удосконаленням цих аспектів буде сприяти створенню стійкої та ефективної системи публічного фінансового управління в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бюджетна система : підруч. за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 624 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Про бюджетну систему України: Закон України від 21 червня 2001 р. № 2542-III (2542-14) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-12>
4. Про державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 15 квітня 2023 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20>
5. Проблеми розвитку фінансової системи України та шляхи їх вирішення: монографія. М.І. Карлін, Ю.В. Шулик, А.В. Кулай та ін.; за ред. д.е.н. проф. М.І. Карліна. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 364 с.
6. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень : монографія. С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. Тернопіль : Економічна думка, 2011.
7. Сучасна бюджетна система правила та процедури: підруч. за ред. В. В. Зубенка. Київ, 2017. 322с.

Даша ДЕШЕВА*,
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто основні аспекти та особливості бюджетного процесу в Україні. Досліджено структуру та послідовність етапів формування, прийняття, виконання та контролю державного бюджету в країні. Зокрема, розглядаються питання щодо підготовки проекту

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Олена МАРЦЕНЮК

бюджету, роль парламенту в прийнятті бюджетних рішень, виконання бюджету та механізми контролю за фінансовими операціями. Також обговорюються актуальні виклики та реформи, пов'язані з бюджетною сферою в Україні, які впливають на фінансову стійкість та соціально-економічний розвиток країни. Дана тема є важливою для розуміння функціонування фінансової системи України та її ролі в забезпеченні сталого розвитку та дотриманні фінансової дисципліни.

***Abstract.** The article discusses the main aspects and features of the budget process in Ukraine. The structure and sequence of stages of formation, adoption, execution and control of the state budget in the country are studied. In particular, issues related to the preparation of the draft budget, the role of the parliament in making budget decisions, budget execution and mechanisms for monitoring financial transactions are considered. It also discusses current challenges and reforms related to the public sector in Ukraine, which affect the financial stability and socio-economic development of the country. This topic is important for understanding the functioning of the financial system of Ukraine and its role in ensuring sustainable development and compliance with financial discipline.*

Вступ. Бюджетний процес - це система дій і процедур, які визначають формування, прийняття, виконання та контроль за бюджетом держави або іншої організації. Цей процес включає в себе ряд етапів і взаємодій між різними структурами та органами уряду або управління. В Україні бюджетний процес регулюється Конституцією України, Бюджетним кодексом України та іншими нормативними актами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу бюджетна система України - сукупність державного та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права. Правову основу бюджетної системи становлять Конституція України, Бюджетний кодекс, а також ухвалені на їх основі закони та інші підзаконні акти. Економічну основу - соціально-економічний і науково-технічний потенціал держави. Структура бюджетної системи України наведена на рисунку 1.

Провідне місце у бюджетній системі України належить державному бюджету - централізованому фонду фінансових ресурсів держави, що використовується для виконання покладених на неї функцій. За допомогою державного бюджету здійснюється регулюючий вплив на процес розширеного суспільного відтворення та формування ринкових відносин в економіці. З нього проводиться фінансування витрат на здійснення державних заходів у сфері господарського та культурного будівництва, на оборону, утримання центральних органів державної влади та державного управління, підтримання сприятливого соціального клімату в державі. В умовах ринкової економіки на

основі перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет забезпечується вирівнювання бюджетної забезпеченості адміністративно-територіальних утворень.

Бюджетний процес в Україні регулюється Бюджетним Кодексом і Конституцією України. Відповідно до Бюджетного Кодексу України існує 4 етапи бюджетного процесу (ст. 19):

- 1) Складання бюджетних планів.
- 2) Прийняття та розглядання законопроекту «Про Державний бюджет України» (прийняття і затвердження рішень щодо місцевого бюджету.)
- 3) Забезпечення направлення грошових коштів до ланок системи бюджету, включаючи зміни згідно із законом «Про бюджет держави».
- 4) Прийняття, підготовка та розгляд звітів стосовно виконання бюджету [1].

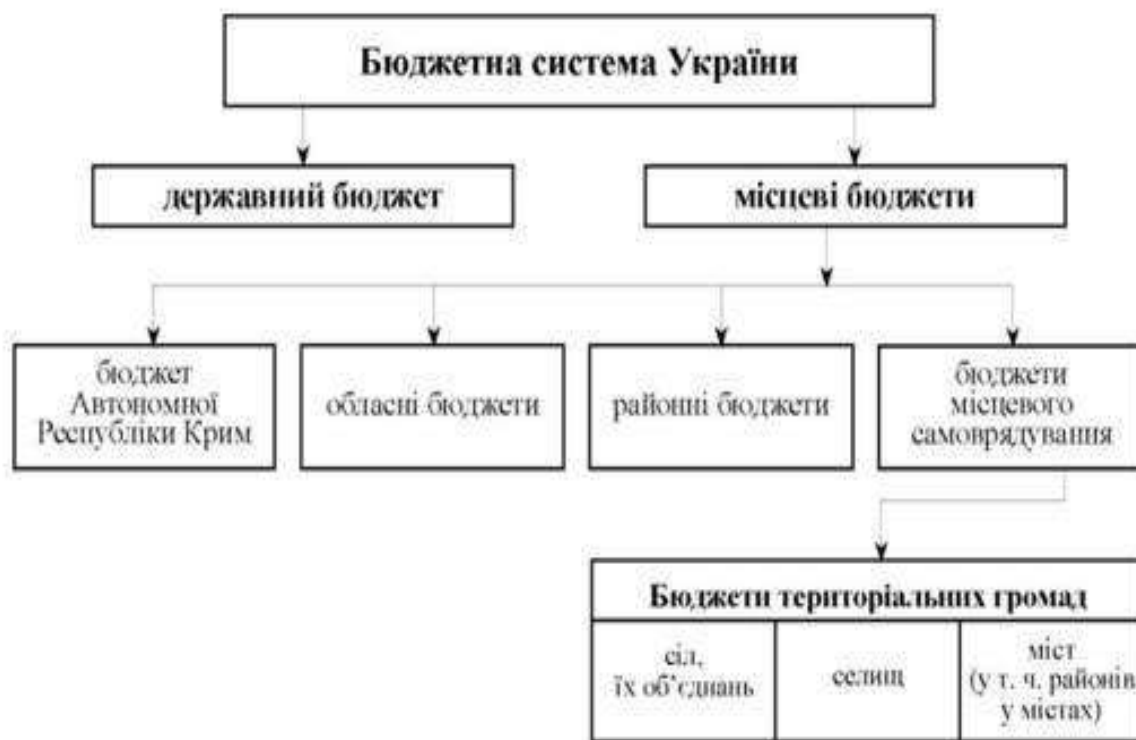

Рис. 1. Схема організації бюджетної системи України

Джерело: Сформовано автором на основі [2]

Доходи держбюджету-2023 передбачено у сумі 1 329,3 млрд грн, видатки – 2 640,2 млрд грн, прогнозований дефіцит – до 20,6% ВВП.

Серед пріоритетних видатків:

- 1) національна безпека і оборона країни, що складає 1 141,1 млрд грн або 18,2 % ВВП;
- 2) соціальний захист та забезпечення – 447,6 млрд грн;
- 3) підтримка ветеранів – 6,8 млрд грн;
- 4) освіта – 156 млрд грн;

5) охорона здоров'я – 176,1 млрд грн [5].

Перший в історії України бюджет було ухвалено 18 червня 1992 року. Його доходи тоді становили 657,8 млрд карбованців, витрати – 684,5 млрд, дефіцит – 26,7 млрд.

За роки незалежності України було тільки два бездефіцитних бюджети – в 2000-му і 2001 роках. У бюджеті-2000 доходи і витрати були закладені на рівні 33,9 млрд грн, у бюджеті-2001 – на рівні 42 млрд. Найнижчий дефіцит бюджету був зафіксований у 1999 році – 1,2 млрд грн.

Основні параметри Державного бюджету України на 2023 рік

Міністерство
фінансів
України

Рис. 2. Основні параметри Державного бюджету України на 2023 рік
Джерело: Сформовано автором на основі [5]

З початку війни можна було спостерігати призупинення надання міжбюджетних трансфертів у зв'язку з необхідністю погодження процесів передачі фінансових ресурсів обласним військовим адміністраціям, районним радам багато, між громадами, в тому числі у розрізі міжмуніципального співробітництва з Міністерством фінансів України. Станом на сьогодні, не вимагаються узгодження рішень щодо передачі трансфертів на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків спільного користування або виконання інвестиційних проектів, у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування, що спрощує взаємодію між громадами.

Міністерство фінансів України у своїх листах [6,7] неодноразово звертало увагу всіх суб'єктів, які мають відношення до бюджетного процесу, що у відповідності до частини 1 статті 75 Бюджетного кодексу [1] місцевого бюджету на 2023 рік має ґрунтуватися на показниках, які визначено у прогнозі місцевого бюджету схваленого у 2022 році.

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» [8]:

передбачено обсяги міжбюджетних трансфертів для 1601 місцевого бюджету:

- 1) 24 обласних бюджетів та бюджету міста Києва;
- 2) 119 районних бюджетів;
- 3) 1438 бюджетів територіальних громад.

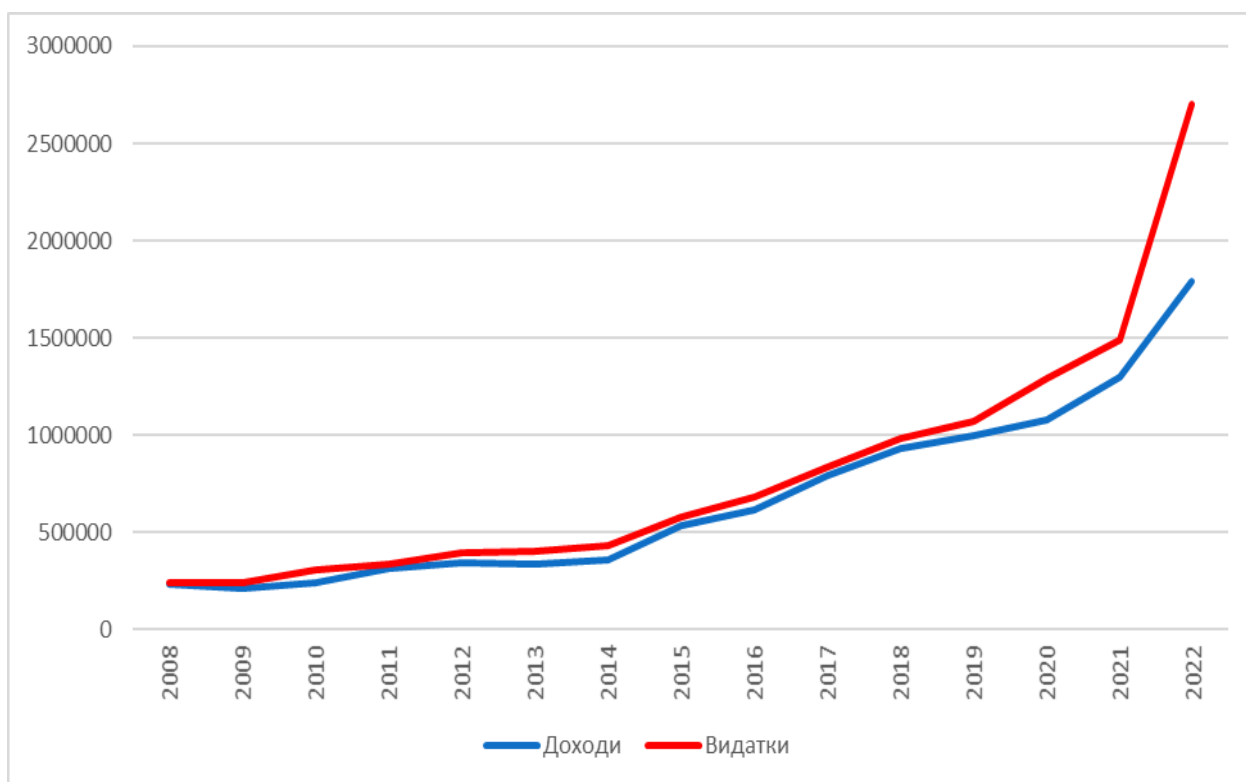

Рис. 3. Виконання державного бюджету України з 2008 по 2022 рр. (млн. грн.)

Джерело: Сформовано автором на основі [5]

Під час планування дохідної частини місцевого бюджету у 2023 році у частині податкових, неподаткових надходжень та інших доходів місцеві фінансові органи керувалися основними прогнозними макропоказниками економічного і соціального розвитку України, які було надіслані листом «Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2023 рік» [6].

Відтак місцеві бюджети було прийнято, враховуючи норми Бюджетного та Податкового кодексів України, рішеннями органів місцевого самоврядування та на основі затверджених на 2023 рік соціальних стандартів [6]:

- 1) прогнозний розмір мінімальної заробітної плати з 01.01.2023 має становити 6700 грн;
- 2) прогнозний посадовий оклад працівника 1 тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з 01.01.2023 – 2893 гривні.
- 3) прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць становитиме 2589 грн, а для таких основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років – 2272 грн; дітей віком від 6 до 18 років – 2833 грн; працездатних осіб – 2684 грн; осіб, які втратили працездатність –

2093 гривні.

Також під час формування видаткової частини місцевих бюджетів на 2023 рік враховано, що субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я враховані у складі програми реалізація програми державних гарантій. Усі попередні роки для громад була передбачена окрема субвенція (медична), яка приходила на обласний бюджет.

Тобто було передбачено дві обов'язкові субвенції для місцевих бюджетів: на охорону здоров'я (медична) та на освіту (освітня). Зазвичай ці кошти концентрувалися в обласних бюджетах і потім обласні бюджети розподіляли відповідно до потреб ОТГ. Наразі медична субвенція закладена в реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення [3].

Висновки. Отже, бюджетний процес в Україні є складним і важливим елементом фінансової системи країни, який визначає, як розподіляються та використовуються публічні фінансові ресурси. Особливості цього процесу в Україні визначаються законодавством, економічними умовами та політичними реаліями. Декілька ключових особливостей бюджетного процесу в Україні можна виокремити:

- Політична нестабільність: Україна пройшла чергу політичних змін та революцій, що вплинули на бюджетний процес. Періодичні зміни урядів та парламентських складів можуть впливати на прийняття та виконання бюджету.

- Зовнішні виклики: В Україні також існують зовнішні виклики, такі як конфлікт на сході країни та геополітична напруженість, які можуть впливати на фінансові потреби та плани уряду.

- Антикорупційні реформи: Україна активно працює над антикорупційними реформами, включаючи удосконалення бюджетного процесу для забезпечення більшої прозорості та уникнення корупції в галузі публічних фінансів.

- Економічні виклики: Економічна нестабільність, інфляція та інші економічні фактори можуть ускладнювати формування та виконання бюджету.

Зрозуміло, що бюджетний процес в Україні є складним і вимагає пильного контролю та управління. Незважаючи на особливості та виклики, які виникають, ефективний бюджетний процес залишається ключовою складовою фінансової стабільності та розвитку країни, сприяючи соціальному та економічному благополуччю громадян України.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Бюджетний процес в Україні. Фінанси. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/1994041264454/finansy/byudzhetniy_protsey_ukrayini
3. Деякі питання реалізації програми державних гарантій

медичного обслуговування населення у 2023 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2022 р. № 1464. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-realizatsii-prohramy-derzhavnykh-harantii-medychnoho-obsluhovuvannia-naselennia-u-2023-rotsi-i271222-1464>

4. Історія бюджетного процесу в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/27/infografika/finansy/istoriya-byudzhetnoho-procesu-ukrayini-2020-rik-rekordnyj-rozmirom-deficytu>

5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582

6. Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2023 рік : Лист Міністерства фінансів України від 15.08.2022 р. № 05110-14-6/17891. URL: <http://surl.li/ejiou>

7. Про показники міжбюджетних відносин та складання проектів місцевих бюджетів на 2023 рік : Лист Міністерства фінансів України № 05110-14-6/25906 від 04.11.2022 р. URL: <http://surl.li/ejhcm>

8. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України № 2710-IX від 03.11.2022 року. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

Ангеліна ДОВГАЛЮК*,
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Анотація.** У статті аналізується проблема фінансової безпеки України в умовах збройного конфлікту з-боку росії. Зосереджуючись на періоді військових дій, розглядається вплив війни на економічний стан країни та ефективність фінансових механізмів управління державним боргом та бюджетом. Аналізуються основні фактори, що впливають на фінансову стійкість України, такі як дефіцит бюджету, збільшення державного боргу, залежність від міжнародної фінансової допомоги та інші аспекти. Робиться акцент на необхідності оптимізації фінансових стратегій для забезпечення фінансової стабільності та ефективного управління ресурсами в умовах військового конфлікту.*

***Abstract.** The article analyzes the problem of financial security of Ukraine in*

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Денис ПІТОВ

the conditions of an armed conflict on the part of the russian. Focusing on the period of military operations, the impact of the war on the economic condition of the country and the effectiveness of the financial mechanisms of public debt and budget management are considered. The main factors affecting the financial stability of Ukraine are analyzed, such as the budget deficit, the increase in public debt, dependence on international financial aid, and other aspects. Emphasis is placed on the need to optimize financial strategies to ensure financial stability and effective management of resources in conditions of military conflict.

Вступ. Фінансова безпека держави є важливою складовою національної безпеки, виступає основою економічного прогресу та гарантує суверенітет, цілісність та належний рівень життя громадян. У періоди миру, стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, розвиток оборонно-промислового комплексу, кібербезпека, інформаційна безпека тощо, визначені законодавством, залежать від реальних економічних та фінансових можливостей країни. У ситуації воєнного стану фінансова безпека країни стає надзвичайно важливою, оскільки ефективна оборона країни, функціонування оборонних та захисних органів залежать від адекватного та стабільного фінансового забезпечення, яке може бути національним або здобутим за участю міжнародної спільноти.

Однією з основних пріоритетних областей утвердження захисту та оборони держави в умовах миру, за законодавчими нормами, є «забезпечення бюджетного фінансування, достатнього для досягнення визначених цілей та виконання передбачених завдань, а також основні напрями використання фінансових ресурсів». Пошук джерел фінансування та визначення спрямувань використання фінансових ресурсів є основою забезпечення захисту та розвитку виробництва в країні як у мирний, так і в умови воєнного конфлікту. Наявність фінансових ресурсів, їх можливість накопичення та стабільне використання на цілі, спрямовані на досягнення перемоги над противником, усунення загроз державній цілісності та національним інтересам України, а також на захист громадян країни, складають важливу складову фінансової безпеки держави та вимагають належного правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Питанням фінансової безпеки держави присвячені дослідження зарубіжних науковців, таких як Абрансон П., Акофф Р. Л., Кім С., Шін С. та інші, а також вітчизняних – З. Варналій [1; 2], А. Зюскін [3], Д. Коробцова [4], Ю. Костенко [5], О. Марченко [6]. Віддаючи належне науково-методологічній цінності існуючих наукових здобутків, недостатньо вивченими залишаються проблеми забезпечення фінансової безпеки держави в умовах війни та повоєнного відновлення.

У період введення воєнного стану економіка України зазнала серйозних втрат у матеріальних, трудових та фінансових ресурсах, а також відзначила структурні зміни у сферах виробництва та спад у приватному секторі. Умови війни змусили економіку країни акцентувати увагу на нагальних завданнях,

таких як фінансування армії, її технічне та матеріальне забезпечення, а також забезпечення продовольчої, медичної та соціальної допомоги армії та населенню. Перемога та безпека держави та громадян в значній мірі залежать від адекватного фінансування цих напрямів.

Аналізуючи аспекти фінансової безпеки, розглянемо її основні компоненти, такі як бюджетний процес, банківська система, податкова система та фінанси приватного сектору. Ці напрями є ключовими у забезпеченні фінансової підтримки як державного, так і приватного сектору виробництва, особливо в умовах військових дій [4, с. 143].

В кризових умовах, в умовах повномасштабної війни в Україні, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи фінансової безпеки є захищеність «життєвого простору» суб'єкта від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких унеможлиблюється його функціонування або відбувається погіршення значень основних функціональних параметрів [2, с. 107].

Здатність держави стабільно розвиватися та здійснювати ефективну господарську діяльність визначається стійкістю її фінансового стану, ефективністю фінансової діяльності, а також здатністю протистояти внутрішнім та зовнішнім негативним факторам, що у цілому характеризують рівень її фінансової захищеності. Для забезпечення стійкого та ефективного економічного розвитку, примноження потенціалу, а також досягнення бажаних результатів фінансово-господарської діяльності держави необхідно дбати про належний рівень своєї безпеки, особливо фінансової.

В умовах повномасштабної війни в Україні, постраждала економіка країни, а вітчизняні підприємства знаходяться в складних умовах. Вітчизняний бізнес зазнав значних фінансових втрат, деякі підприємства змушені релокуватися закордон або в більш безпечні регіони, однак більшість із них змогли адаптуватися до ситуації і продовжують функціонувати.

Однією із проблем, що виникла – є зменшення виробництва товарів, які експортувалися, адже частина регіонів є окупованими, що в свою чергу унеможливує доступ до портів. Частина вітчизняних підприємств призупинила свою роботу через неможливість здійснювати свою діяльність, значні руйнування та збитки. Інша частина бізнесу займається розробкою стратегічних планів щодо подальшої діяльності підприємств.

З погляду науковців загрозами фінансової безпеки є загрози безперебійності роботи усіх її складових. При цьому необхідно враховувати, що «проблеми фінансової безпеки стають актуальними у часи фінансових криз, як в окремо взятій державі так і в контексті глобальних змін, коли відбувається «стиснення» фінансових ринків і посилюється конкуренція за обмежені обсяги ресурсів, доступ до яких отримують лише ті країни, платоспроможність яких не викликає сумнівів» [6, с. 207]. Надзвичайна загроза фінансовій безпеці виникла зараз, в умовах російсько-української війни.

Важливими індикаторами фінансової безпеки України можна назвати: розміри дефіциту бюджету, державного боргу та обсяг міжнародних резервів. Щоб вистояти у цій війні, необхідно багато ресурсів, у тому числі й фінансових. До початку війни хоча й було деяке зменшення доходів бюджету, що пов'язано з пандемією, однак фінансова безпека була порівняно на належному рівні. Крім того, у людей були кошти, щоб оплачувати свої базові потреби. Чим довше триватиме війна тим гостріше буде стояти питання фінансів.

Крім того за оцінками Міжнародного валютного фонду економіка України може скоротитися на 35% [1, с. 104]. Причинами такого стану є втрати людських життів, значні збитки, завдані критичній інфраструктурі, торгівлі, великий потік біженців.

Щодо доходів державного бюджету, то виникає велика проблема їх забезпечення. За оцінками фахівців військові дії йдуть на території, яка давала 60% внутрішнього валового продукту країни [3, с. 455]. Багато підприємств не працює, люди втратили роботу.

З метою уникнення загроз у суспільному виробництві під час військових дій важливо зберегти економічний потенціал країни. Незважаючи на пошкодження виробничого комплексу, спільне функціонування приватних підприємств та державних утворює передумови для відновлення галузей виробництва. Уряд спростив податкові та митні правила під час конфлікту, введення спрощеної системи оподаткування та фіксованого податку у розмірі 2% від доходів незалежно від кількості найманих працівників з квітня 2022 року. Фізичні особи-підприємці, які оподатковуються єдиним податком першої та другої груп, мають право на звільнення від сплати цього податку. Експерти висловлюють опір щодо цього рішення, оскільки вони вбачають у ньому можливий негативний вплив на фінансову стійкість країни. Однією з основних причин є те, що єдиний податок, сплачуваний цими підприємствами, є джерелом доходів місцевих бюджетів і не має впливу на дефіцит державного бюджету [5].

Чинне законодавство значно спростило ведення бізнесу під час воєнного стану на території України. Це включає тимчасове звільнення від сплати плати за землю, екологічного податку, податку на нерухоме майно, а також звільнення окремих підприємців від сплати єдиного соціального внеску. Додатково, запропоновано мораторій на проведення податкових перевірок, введено диференційовані ставки акцизного збору та рентної плати за видобування газу природного та інші зміни. Ці зміни впливають на господарську діяльність та, в результаті, на доходи місцевих бюджетів [5].

Нові положення законодавства свідчать про спрощення управління підприємництвом, але при цьому надходження коштів до місцевих бюджетів стає більш невизначеним. Підприємництво є важливим джерелом у суспільному виробництві, що забезпечує економічне функціонування та запобігає економічному руйнуванню, а також сприяє оподаткуванню. Правове

регулювання оподаткування підприємництва повинно не лише спрощувати умови його ведення, а й гарантувати фінансову підтримку місцевих бюджетів.

Також найбільш складно функціонувати тим підприємствам, які працювали на тих територіях, що є окупованими або ж де ведуться активні бойові дії. У них було два основних варіанти подальшого розвитку подій: призупинити роботу на невизначений термін або ж здійснити релокацію бізнесу. В цей складний час держава сприяє відновленню та релокації бізнесу із зон бойових дій та окупації, зокрема, у сервісі «Дія» створено окрему програму з допомоги підприємствам у тимчасовому переміщенні; запущено платформу для цифрової взаємодії щодо допомоги по релокації бізнесу в межах України [2, с. 111].

Суб'єкти підприємництва дещо послабили негативні очікування щодо динаміки обсягів виробництва товарів та послуг упродовж наступних кількох років. Також поліпшилися прогнози майбутньої ділової активності підприємств. Більш оптимістично налаштовані підприємці і в оцінках темпів майбутньої інфляції та її впливу на споживчі настрої й купівельну спроможність населення. А ось девальваційні очікування знову погіршилися, в те, що гривні вдасться зберегти теперішні позиції у протистоянні з євро і долларом, бізнес майже не вірить.

Висновки. У контексті військового конфлікту фінансова безпека України виявляється критичною для забезпечення національних інтересів та життєвого рівня населення. Військові дії створюють серйозні виклики для фінансової стійкості країни, впливаючи на економіку, бюджет та соціальний захист. Забезпечення стабільності фінансово-економічного сектору та ефективного використання ресурсів в умовах війни є критичним завданням для збереження суверенітету та забезпечення безпеки України.

Стратегічне управління фінансами та витратами у воєнний період є надзвичайно важливим аспектом фінансової безпеки. Диверсифікація джерел фінансування, оптимізація витрат та підтримка важливих секторів економіки стають основними пріоритетами. Важливе значення має також міжнародна співпраця та залучення підтримки від міжнародних партнерів для забезпечення стійкості та резистентності фінансової системи України.

Враховуючи надзвичайну складність сучасних геополітичних умов, важливо систематично оновлювати та адаптувати стратегії фінансової безпеки, враховуючи нові виклики та ризики. Це передбачає постійний моніторинг, аналіз та удосконалення механізмів управління фінансовими ресурсами, щоб забезпечити стабільність та ефективність у фінансовому секторі країни в умовах військових загроз.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С. Зміцнення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнний період. Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану: мат. Міжнародна науково-практична інтернет-конференції, 9 червня 2022 р. Полтава: Національний університет імені Юрія

Кондратюка, 2022. С. 103-104.

2. Варналій З. С. Фінансова безпека підприємств України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Економічні студії*. 2023. № 56. С. 106-113

3. Зюскін А. Цифровізація бізнес-процесів малого бізнесу як фактор зростання його конкурентоспроможності. *Економіка і управління*. 2022. № 28(5). С. 452-461.

4. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141-146

5. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77>

6. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.

Дмитрій ЖОВНЕРУК*,
студент 2 курсу,
факультету обліку фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АДАПТАЦІЯ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті аналізуються стратегії та методи адаптації валютної політики комерційних та центральних банків до сучасних викликів. Розглядається вплив економічних змін, геополітичних факторів, торговельних конфліктів та інших аспектів на формування та реалізацію валютної політики. Визначається роль технологічних інновацій та глобалізації у валютних операціях та міжнародних фінансових потоках. Аналізуються можливі стратегії адаптації, які сприяють забезпеченню фінансової стабільності та ефективного управління валютною політикою в умовах нестабільності та невизначеності на світових фінансових ринках.

Abstract. The article examines the strategies and methods of adapting the currency policy of commercial and central banks to modern challenges. It explores the impact of economic changes, geopolitical factors, trade conflicts, and other aspects on the formation and implementation of currency policy. The role of technological innovations and globalization in currency operations and international

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Оксана РУДА

financial flows is defined. Possible adaptation strategies are analyzed, aiming to ensure financial stability and effective management of currency policy amidst instability and uncertainty in the global financial markets.

Вступ. Валютне регулювання є ключовою складовою державного контролю над валютною політикою. Це стає особливо важливим у сучасний період, оскільки світові фінансові кризи, політичні конфлікти та революції знаходяться на порядку денному, включаючи Україну. Регулювання валютного ринку відіграє критичну роль у забезпеченні стабільного розвитку фінансово-економічної системи країни. Ефективна оптимізація механізму валютного регулювання є ключовим чинником у поліпшенні економічного становища України. У нашій країні воно відіграє першорядну роль у функціонуванні валютної політики, оскільки Україна зараз знаходиться на шляху формування ринкових відносин, а також обмежена конвертованістю валюти через її низький попит на світовому фінансовому ринку. Хоча валютне регулювання в Україні в певній мірі відповідає стандартам розвинених країн, механізм його впровадження потребує удосконалення. Це призводить до девальвації гривні, введення валютних обмежень, зменшення обсягів валютного ринку та обмеження пропозицій безготівкової іноземної валюти тощо.

Українська економіка переживає важливий період через війну та турбулентність, і її поточний спад економічної активності є найглибшим за всю історію незалежності. В умовах постійних атак, руйнування інфраструктури та нестабільних фінансових потоків з країн-партнерів та міжнародних інституцій, ситуація на валютному ринку стає надзвичайно нестабільною. Все більше зовнішніх чинників, які не мають економічного характеру, впливають на валютний ринок. Тому попит на валюту з боку населення та бізнесу залежить не лише від макроекономічного стану справ, але й від інформаційного простору, новин з зони конфлікту, оголошень про надходження допомоги та розмірів руйнування інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Проблеми, пов'язані з адаптацією валютної політики банків в сучасних умовах знайшли відображення в наукових працях відомих українських та зарубіжних вчених: С. Бестужева [1], О. Лупін [3], Ю. Пархонюк [4], А. Сілакова [6], Хьон-сон Сін [7]. Однак, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених питанню формування валютного курсу та політика валютного регулювання банків, такому аспекту як вплив різних факторів на валютний курс в умовах війни, не було приділено достатньо уваги.

Ефективний розвиток валютних відносин можливий у разі існування специфічного ринку, де можна вільно здійснювати операції купівлі та продажу валюти. Без цієї можливості економічні учасники не змогли б здійснювати свої валютні операції, оскільки вони не мали б необхідної іноземної валюти для виконання своїх зовнішніх зобов'язань та не змогли б конвертувати отримані іноземні виручки в національну валюту для виконання внутрішніх зобов'язань. Цей специфічний ринок відомий як валютний ринок.

Валютний ринок відзначається провідною роллю серед усіх інших

фінансових ринків і є необхідною складовою економічних процесів у країні. За своєю сутністю валютний ринок є системою економічних відносин, пов'язаних з операціями купівлі та продажу іноземних валют з метою їх використання в міжнародних розрахунках. Сучасний валютний ринок є одним з грошових ринків, який забезпечує купівлю та продаж іноземної та національної валюти. Існування цього ринку є важливим елементом економіки України [4, с. 216].

Учасники валютного ринку складаються з різних груп економічних суб'єктів, кожна з яких прагне досягти максимального прибутку. Сучасний валютний ринок характеризується широким спектром регулюючих інституцій, включаючи відповідні державні органи, систему міжнародних фінансових організацій, угруповань та угод, що діють на міждержавній основі, а також систему страхування від валютного ризику.

Незважаючи на те, що в сучасних умовах зростає роль держави в управлінні валютним ринком, державне втручання повинно бути важливим доповненням до ринкової саморегуляції, а не заміщенням нею. Валютний ринок України характеризується високим рівнем регулювання всіх ключових сегментів.

Незважаючи на те, що в сучасних умовах зростає роль держави в управлінні валютним ринком, державне втручання повинно бути важливим доповненням до ринкової саморегуляції, а не заміщенням нею. Валютний ринок України характеризується високим рівнем регулювання всіх ключових сегментів.

Учасники валютного ринку включають:

- продавці валюти.
- покупці валюти.
- посередники [5, с. 66].

До складу валютного ринку України входять наступні групи:

- національний банк України.
- комерційні банки, які мають ліцензію національного банку на проведення операцій з валютними цінностями (уповноважені банки).
- інші кредитно-фінансові установи, які є резидентами (страхові, інвестиційні, дилерські компанії) та мають ліцензію національного банку.
- юридичні особи, які уклали угоди з уповноваженими банками на відкриття пунктів обміну іноземної валюти.
- кредитно-фінансові установи, які є нерезидентами, включаючи іноземні банки, що отримали індивідуальний дозвіл національного банку України на здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України.

Валютні біржі або відділи товарних або фондових бірж, які одержали ліцензію Національного банку на організацію торгівлі іноземною валютою [7].

Взаємодія валютної політики та економічної системи має складну природу. У загальній структурі економічних зв'язків, курсова політика є результатом стану та динамічних характеристик економіки та грошово-кредитної сфери.

Однак в актуальній структурі вона може значно впливати на них і визначати напрямки та характер змін. Ураховуючи динаміку економічних процесів, зокрема фінансових, де взаємопов'язані явища одночасно виступають як фактори і наслідки, взаємно відображаються та змінюються, можна описати цю взаємодію як рефлексивну. Валютна політика впливає на економіку та грошово-кредитну сферу, а через цей процес повертається до себе. Зворотньо, економіка та грошово-кредитна сфера впливають на валютну політику та через неї повертаються до власної динаміки. З одного боку, це два незалежних процеси, де кожен з них має взаємозв'язок з іншим. З іншого боку, це один і той самий рефлексивний процес [3].

Під час періодів економічних турбуленцій та кризових ситуацій, коли ефективність монетарних інструментів ослаблюється та виявляється з значним затримкою, регулятори вдаються до застосування специфічних інструментів та ухвалення незвичайних рішень для підтримки життєздатності економіки. Таким чином, нефінансові фактори безпосередньо впливають на валютний курс.

До факторів, які не мають економічного характеру і впливають на валютний курс в сучасних умовах, можна віднести:

- інформаційне оточення (повідомлення уряду, міністерств, регуляторів, міжнародних організацій, Міжнародного валютного фонду, Федеральної Резервної Системи, Світового банку, Європейського центрального банку, анонси кредитів, грантів, фінансової допомоги, цільова пропаганда та інше);
- атмосферні умови, сезонні коливання, святкові періоди;
- військові дії (кількість та частота обстрілів інфраструктури, обсяг використання боєприпасів, присутність важкого озброєння, зміни у ворожих та власних втратах, територіальні зміни, перемоги на полі бою, вивільнення територій, переміщення військ тощо).

Беззаперечним є те, що, крім ринкового механізму, на формування валютного курсу впливає значна кількість як економічних, так і неекономічних факторів. Серед основних економічних чинників, які мають вплив на валютний курс, варто виділити наступні:

- обсяг та темпи зростання ВВП;
- стан торговельного балансу;
- рівень споживчих цін (інфляція);
- відсоткові ставки;
- обсяги валюти в країні;
- настрої на фінансових ринках [1, с. 27].

Наприклад на початок 2022 року, середній курс долара на чорному ринку склав 27.3 гривні за 1 долар США. Це значення підвищилося до 30.5 гривні за 1 долар США 24 лютого, в день повномасштабного вторгнення. Динаміка підйому тривала до вересня 2022 року. Також важливо відмітити невелике зростання після коригування офіційного курсу гривні до долара США на 25%, до 36.6 гривні за долар США [6, с. 89].

Це коригування було здійснене з метою забезпечення конкурентоспроможності українських виробників та експортерів, оскільки долар США зміцнювався в порівнянні з іншими валютами. Це рішення сприяло зближенню курсових різниць та підтримці стійкості української економіки. З вересня спостерігався незначний спад курсу на чорному ринку, що був пов'язаний зі стабілізацією української економіки, успіхами Збройних Сил України на фронті та підтримкою партнерів. Зважаючи на значний внесок експорту сільськогосподарської продукції у валовий внутрішній продукт України, цей показник було включено до моделі. Ми припустили, що зі зростанням ціни на пшеницю обсяги експорту також збільшаться, що призведе до зростання виручки українських аграріїв та, відповідно, збільшення валютних надходжень в Україну. Безперечно, згідно економічної теорії та основ функціонування ринкової економіки, валютний курс формується під впливом попиту та пропозиції, а також економічних факторів. Однак у зв'язку з особливостями економічного функціонування України у військових умовах ми вважаємо доцільним детальний аналіз впливу визначених нами неекономічних факторів на обмінний курс та перевірку гіпотез, що ми висунули. Перспективними шляхами реалізації валютної політики банків та її адаптації до сучасних умов є наступні:

1) Продовження послідовної валютної політики, що відповідає Основним засадам грошово-кредитної політики та Стратегії валютних інтервенцій Національного банку. Це сприятиме приведенню поточного валютного курсу у відповідність з фундаментальними тенденціями в економіці.

2) Забезпечення виважених комунікацій щодо стану валютного ринку з метою недопущення його дестабілізації та генерування проінфляційного впливу з боку валютного курсу.

3) Проведення переговорів з міжнародним партнерами щодо отримання доступу України до зовнішніх позик офіційних кредиторів за прийнятною вартістю з метою нівелювання боргових ризиків валютного курсу.

4) Сприяння зменшенню частки боргу держави та економічних суб'єктів в іноземній валюті для посилення стійкості державних фінансів та фінансів суб'єктів господарювання до впливу зовнішніх шоків. Це знизить тиск на валютний ринок з боку позичальників та сприятиме фінансовій стабільності національної економіки в середньостроковій перспективі [2].

Висновки. У сучасних умовах адаптація валютної політики банків виявляється надзвичайно важливою та актуальною задачею. Валютний ринок є основною складовою фінансового ринку та відіграє ключову роль у функціонуванні економіки країни. Зміни у глобальній економічній та політичній ситуації, торговельні конфлікти, технологічні та геополітичні зрушення вимагають від банківських установ невідкладної адаптації та вдосконалення стратегій управління валютними операціями. Успішна адаптація валютної політики передбачає постійне оновлення та вдосконалення механізмів реагування на зміни в економічному середовищі, врахування факторів ризику

та прийняття оптимальних рішень для збалансованого управління валютним портфелем. Важливим аспектом є спроможність банків пристосовувати стратегії до глобальних тенденцій та специфічних умов кожної країни, забезпечуючи фінансову стабільність та сприяючи розвитку економіки.

Отже, адаптація валютної політики банків є необхідним елементом сучасного фінансового управління, спрямованого на забезпечення ефективності та стійкості валютних операцій у глобальному економічному оточенні.

Список використаних джерел:

1. Бестужева С. В. Розвиток валютної політики України в контексті євроінтеграції: методичний аспект. *Економічні студії*. 2020. № 1. С. 27-35
2. Данилишин Б. Про валютну політику та ситуацію на валютному ринку. URL:https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/504622_pro_valyutnu_politiku_situatsiy.html
3. Лупін О. Валютна політика в умовах воєнног остану. URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Currency_policy_conditions_martial_law_Lupin_pr_2023-04.pdf?v=4
4. Пархонюк Ю. М. Валютний ринок України: ризики функціонування та перспективи розвитку. *Гроші, фінанси, кредит*. 2017. № 6. С. 216-218.
5. Сучасна валютна політика та особливості її реалізації в Україні. / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Заповіт, 2016. 120 с.
6. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Підруч. / А.В. Сілакова, Г.І. Лановська, Н.І. Климаш, [та ін.] за заг. ред. Т.А. Говорушко. Львів «Магнолія 2006», 2022. 224 с.
7. Hyun Song Shin. Adapting Macro Prudential Approaches to Emerging and Developing Economies. URL:<https://www.worldbank.org/content/.pdf>

Женя ІВАНЦОВА*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНОСТЬ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ РУХУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню методичних основ оцінювання фінансової стійкості. Розкрито окремі проблеми оцінювання фінансового стану та управління фінансовою стійкістю підприємств. Досліджено теоретичні питання значення та видів грошових потоків

* Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Лідія ФЕДОРИШИНА

підприємств. Обґрунтовано, що поділ грошових потоків за видами операцій суб'єктів господарювання на грошові потоки від операційних, інвестиційних та фінансових операцій повинен залежати від обсягу операцій, а також потреб у цій інформації користувачів. Визначено заходи щодо збільшення позитивного грошового потоку. Розглянуто підходи до прогнозування руху грошових коштів задля ефективного управління грошовими потоками суб'єкта господарювання. Запропоновані в роботі пропозиції щодо оцінювання грошових потоків дадуть змогу підвищити рівень корисності та достовірності аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень на підприємстві

Abstract. *Some problems in assessing financial status and managing financial sustainability of enterprises are disclosed. The theoretical questions of the value and types of cash flows of enterprises are investigated. It is substantiated that the division of cash flows by type of operations of economic entities into cash flows from operating, investment and financial operations should depend on the volume of these operations, as well as on the needs of this information of users. On the basis of the financial statements and the cash flow statement, for the study of cash flows, steps can be used that should include a method for analyzing cash flows. The state of the flow of cash flows allows us to judge the quality of management of an enterprise. In general, cash flows from operating, investment and financial activities can move in different directions, which depend on the performance of the enterprise. Management actions in achieving a high stability zone are aimed at the further conduct of permanent monitoring. Measures to increase the positive cash flow are determined. Approaches to forecasting of cash flow for the purpose of effective management of cash flows of the enterprise are considered. The proposed proposals for the evaluation of cash flows will increase the usefulness and reliability of analytical information for making management decisions at the enterprise.*

Вступ. Здатність суб'єктів господарювання адаптуватись до реального соціально-економічного середовища в системі стратегічного управління стала однією з необхідних умов стабільного розвитку на фоні постійних кризових явищ. Від системи управління й організації грошових потоків повністю залежить ефективність роботи підприємства. Стійкість підприємства, його здатність до майбутнього розвитку та досягнення фінансового успіху в довгостроковій перспективі залежать від якості управління грошовими потоками. Завдяки аналізу грошових потоків підприємства можна з'ясувати, чи має можливість підприємство організувати управління грошовими потоками так, щоб у розпорядженні підприємства в будь-який момент була достатня кількість грошових коштів. У зв'язку з цим дослідження питань діагностики фінансової стійкості на основі руху грошових потоків є досить актуальним.

Умовою життєздатності підприємства та основою його розвитку в конкурентному ринку є стабільність (стійкість). Саме фінансова стійкість підприємства є передумовою його економічного розвитку. У зв'язку із

загостренням фінансових проблем на багатьох підприємствах країни значна увага повинна приділятися моніторингу фінансової стійкості, який передбачає забезпечення механізму постійного спостереження за рівнем фінансової стійкості в умовах нестабільного функціонування сучасного підприємства. У процесі здійснення господарської діяльності фірма одержує ресурси від акціонерів, повертає ресурси акціонерам, бере позички в кредиторів та виплачує суми, отримані як позички.

Інформація про рух грошових коштів, пов'язаних з фінансовою діяльністю, важлива тому, що вона дає змогу прогнозувати майбутній обсяг коштів, на який матимуть права постачальники капіталу підприємства.

Прикладами руху грошових коштів у результаті фінансової діяльності можуть бути надходження від емісії простих та привілейованих акцій; надходження від випуску облігацій; виплати, пов'язані з викупом власних акцій; виплати дивідендів; виплати, пов'язані з погашенням випущених облігацій; виплати орендарем як зменшення заборгованості по фінансовому лізингу. На основі фінансової звітності та звіту про рух грошових коштів для дослідження грошових потоків можуть бути використані етапи, які повинна включати методика аналізу грошових коштів.

1) Горизонтальний аналіз грошових потоків, який полягає у визначенні динаміки обсягу чистого грошового потоку підприємства в розрізі окремих джерел. Метою є визначення загальних обсягів грошових потоків, основних тенденцій та пропорцій їх розвитку.

2) Вертикальний аналіз грошових потоків, який полягає у визначенні структури надходжень та видатків грошових коштів за видами діяльності та чистого руху коштів. Метою проведення аналізу є визначення значимості надходжень, видатків та чистого руху коштів за видами діяльності у грошовому забезпеченні функціонування підприємства.

3) Аналіз рівномірності розподілу грошових потоків протягом року. Метою проведення аналізу є ідентифікація й оцінювання грошових потоків за ступенем регулярності здійснення, наявності та причин затримок у надходженні грошових коштів та відкладенні запланованих видатків.

4) Аналіз збалансованості грошових потоків. Метою проведення аналізу є оцінювання ступеня динамічної платоспроможності підприємства, його фінансової рівноваги та можливості забезпечення стійкого економічного зростання.

5) Коефіцієнтний аналіз рівня ефективності використання грошових потоків підприємства.

Отже, грошовий потік - це показник, який характеризується постійним рухом (надходження та витрачання) коштів підприємства, та відображає ділову активність, фінансову стійкість та ліквідність суб'єкта господарювання.

В економічній літературі представлена класифікація грошових потоків за різними критеріями. Найбільш повнішою є класифікація розроблена І.А. Бланком де представлено дев'ятнадцять класифікаційних ознак (рис. 1).

Щодо оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств виділяють грошові потоки отримані від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Дослідивши зміни грошових потоків від операційної діяльності можна оцінити ефективність діяльності підприємства.

Дослідивши зміни грошових потоків від фінансової діяльності, можна проаналізувати надходження грошових коштів від отриманих кредитів і позик, емісії акцій, а також відтоки, пов'язані з виплатою дивідендів, сплатою заборгованості за отриманими кредитами.

Інвестиційна діяльність відображає рух придбання та реалізації довгострокових (необоротних) активів, та короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є рівноцінними грошових коштів.

Отже, грошовий потік - це показник, який характеризується постійним рухом (надходження та витрачання) коштів підприємства, та відображає ділову активність, фінансову стійкість та ліквідність суб'єкта господарювання.

В економічній літературі представлена класифікація грошових потоків за різними критеріями. Найбільш повнішою є класифікація розроблена І.А. Бланком де представлено дев'ятнадцять класифікаційних ознак (рис. 1).

Щодо оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств виділяють грошові потоки отримані від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Дослідивши зміни грошових потоків від операційної діяльності можна оцінити ефективність діяльності підприємства.

Дослідивши зміни грошових потоків від фінансової діяльності, можна проаналізувати надходження грошових коштів від отриманих кредитів і позик, емісії акцій, а також відтоки, пов'язані з виплатою дивідендів, сплатою заборгованості за отриманими кредитами.

Інвестиційна діяльність відображає рух придбання та реалізації довгострокових (необоротних) активів, та короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є рівноцінними грошових коштів.

Від правильного управління грошовими потоками залежить фінансова рівновага підприємства.

Зважаючи на соціально-економічні умови, органи управління грошових потоків, керуються принципами управління, основними з яких є принципи достовірної інформації, комплексності управління, оперативності, забезпечення маневреності та ефективності.

Реалізація даних принципів можлива за умови контролю виконання схвалених показників діяльності підприємства. На підставі принципів управління виникає система методів управління грошовими потоками: аналіз грошових потоків, планування та оптимізація, контроль за динамікою грошових коштів, облік та звітність.

Умовою виконання цих принципів на підприємстві є запровадження фінансово-економічного планування та контроль за виконанням прийнятих показників діяльності підприємства.

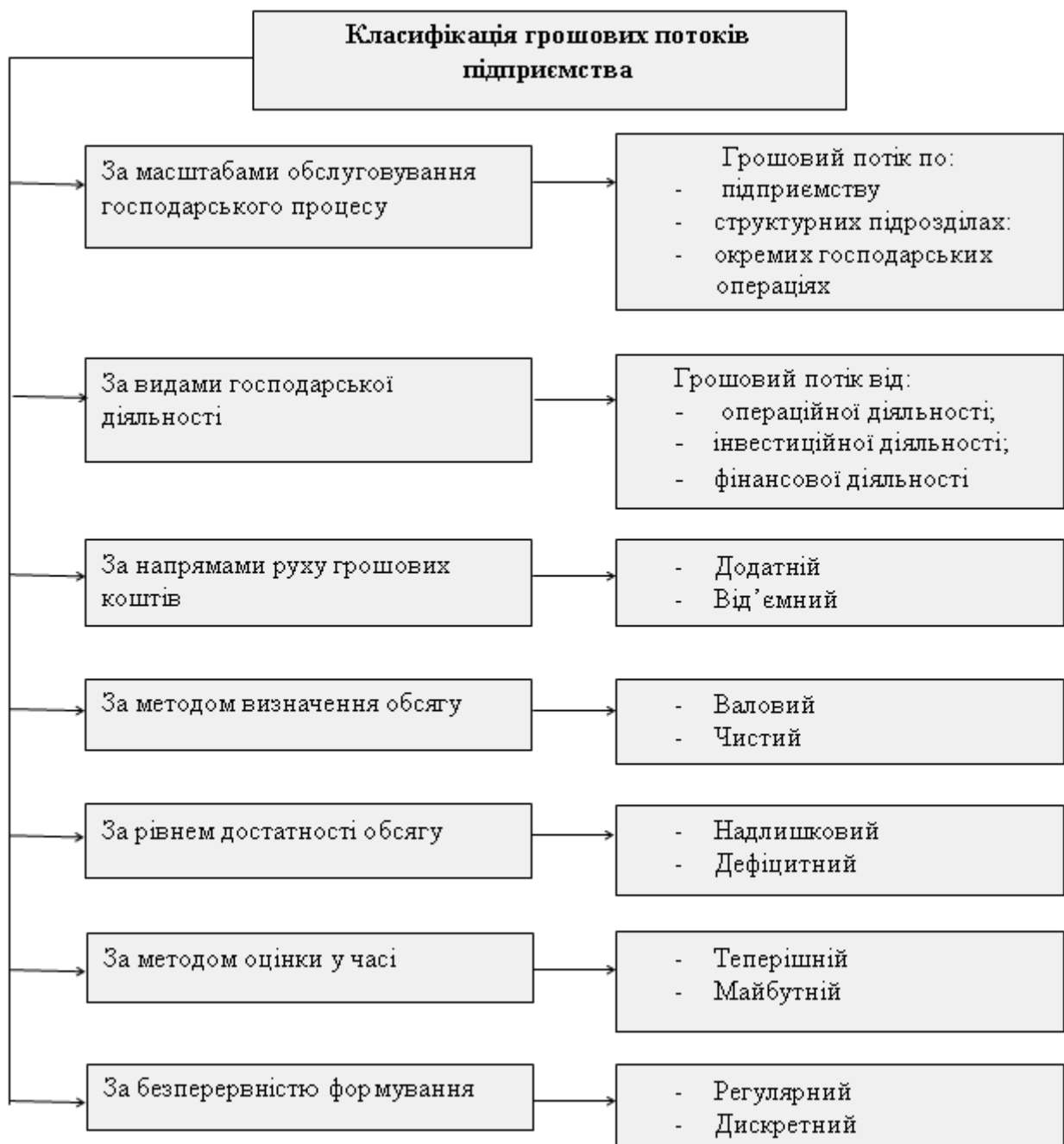

Рис. 1. Класифікація грошових потоків підприємства

Джерело : сформовано автором

Для прийняття ефективного стратегічного рішення по забезпеченню успішної діяльності підприємства на перспективу, потрібно вивчати внутрішні та зовнішні загрози фінансової та економічної безпеки підприємства, результати яких будуть використані при стратегічному плануванні діяльності підприємства.

Стан фінансово-економічної безпеки підприємства можна дослідити за допомогою аналізу грошових потоків, факторів, макро-, мікросередовища, точки беззбитковості, коефіцієнтного аналізу тощо. Проаналізувавши грошові потоки підприємства, можна обчислити, чи достатньо грошових коштів на

підприємстві для здійснення інвестицій, та для виконання взятих зобов'язань.

Для розрахунку оцінки ефективності формування грошових потоків, розраховують чистий грошовий потік (ЧГ), який обчислюється, як різниця між надходженням (НГ) та витрачанням (ВГ) грошових коштів у певному періоді (1):

$$\text{ЧГ} = \text{НГ} - \text{ВГ} \quad (1)$$

Чистий грошовий потік, залежно від співвідношення позитивного та негативного грошового потоку, може показувати як позитивне (+ЧГ) так і негативне (-ЧГ) значення. Позитивне значення означає, що на підприємстві є вільний залишок грошових коштів, які надійшли від об'єктів господарювання в різних періодах. Якщо величина чистого грошового потоку від'ємна, можна стверджувати, що поточних надходжень не вистачить для виконання зобов'язань, тому підприємству, щоб розрахуватися, варто витратити залишки минулих періодів, або тимчасово збільшувати кредиторську заборгованість.

Також розраховують рівень окупності (РО) і рівень завантаження (РЗ) грошових витрат, відношенням позитивного та негативного значення грошових потоків. Якщо показник РО, який дорівнює відношенню НГ та ВГ і є меншим за 1, то грошовий потік підприємства показує окупність, а на 1 гривню грошових надходжень витрачається менше однієї гривні грошових витрат (2):

$$\text{РО} = \text{НГ} / \text{ВГ}, \text{РО} < 1 \quad (2)$$

За допомогою рівня завантаження грошових витрат, можна розрахувати скільки грошових надходжень утворює кожна гривня грошових витрат. Знайдене значення повинно бути більшим за 1 (3):

$$\text{РЗ} = \text{НГ} / \text{ВГ}, \text{РЗ} > 1 \quad (3)$$

Наскільки стабільно підприємство може перекрити грошові витрати, відображають позитивні величини різниці $1,0 - \text{РО}$ і $\text{РЗ} - 1,0$ (4):

$$\text{РО} < 1 < \text{РЗ} \quad (4)$$

З позицій потреб підприємства (РД), достатність створеного чистого грошового потоку відносно формування приросту активів (ПА), створення резервного капіталу (РК) і виплати дивідендів (ВД) виражають формулою (5):

$$\text{РД} = \text{ЧГ} / (\text{ПА} + \text{РК} + \text{ВД}) \quad (5)$$

Якщо знайдений показник < 1 , то розмір чистого грошового потоку не покриває потреби підприємства, і навпаки, при достатності чистого грошового потоку, дані $\text{РД} > 1$.

Визначення рівня доходності грошових потоків за показниками величини грошових надходжень (ГН) та суми грошових витрат (ГВ), розкриває показники рівня доходності грошових потоків (6,7):

$$\text{ГН} = \text{ЧГ} / \text{НГ}, \quad (6)$$

$$\text{ГВ} = \text{ЧГ} / \text{ВГ} \quad (7)$$

де,

ЧГ – чистий грошовий потік;

НГ – грошові надходження;

ВГ – грошові витрачання.

За допомогою показника доходності грошових надходжень (ГН), можна розрахувати, суму чистого грошового потоку, що надходить з кожною гривнею позитивного грошового потоку. Ступінь доходності грошових витрат (ГВ) показує скільки чистих грошових потоків утворює кожна гривня негативного грошового потоку підприємства.

Метою є вивчення динаміки різних коефіцієнтів, що дає змогу встановити позитивні та негативні тенденції, які відбивають якість управління грошовими потоками організації, а також розробити необхідні заходи для внесення відповідних корективів щодо оптимізації управлінських рішень у процесі здійснення господарської діяльності. Стан руху грошових потоків дає змогу судити про якість управління підприємством. Загалом грошові потоки від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності можуть рухатися в різних напрямках, від чого залежить результативність діяльності підприємства. Перша ситуація. Фахівці оцінюють якість управління підприємством як гарне тоді, коли за результатами звітного періоду чистий рух грошових коштів у результаті операційної діяльності має позитивне значення, а в результаті інвестиційної та фінансової діяльності – негативне. Це означає, що в результаті операційної діяльності підприємство одержує достатньо коштів, щоби мати можливість спрямовувати їх на інвестування та погашення отриманих кредитів. Іншими словами, операційна діяльність фінансує інвестиційну та фінансову. При цьому враховується та обставина, що підприємству для здійснення інвестицій достатньо тільки власних засобів. У підсумку позитивне значення чистого руху коштів з урахуванням їх перерозподілу між цими трьома потоками протягом року свідчить про те, що керівництво підприємства цілком справляється зі своїми функціями. Друга ситуація. Якщо рух грошових коштів від операційної та фінансової діяльності має позитивне значення, а від інвестиційної – негативне, якість управління підприємством оцінюється як нормальна. Сутність такої структури та грошових потоків зводиться до того, що підприємство спрямовує кошти від операційної діяльності, отримані кредити та додаткові вкладення власників на придбання необоротних активів (відновлення основних засобів, вкладення капіталу в нематеріальні активи, здійснення довгострокових інвестицій). В цьому разі інвестиційна діяльність підприємства фінансується за рахунок операційної та фінансової діяльності. У цій ситуації бажано мати позитивне значення за статтею «Чистий рух коштів за звітний період».

Фінансову стійкість суб'єктів господарювання слід розглядати як комплексну категорію, що відображає рівень фінансового стану та фінансових результатів підприємства, здатність виконувати свої зобов'язання та забезпечувати розвиток діяльності за збереження кредито- та платоспроможності. Умовою життєздатності підприємства та основою його розвитку в конкурентному ринку є стійкість. Саме фінансова стійкість підприємства є передумовою його економічного розвитку. В основі досягнення внутрішньої стійкості підприємства лежить своєчасне та гнучке управління внутрішніми факторами його діяльності, тобто головну роль у системі

антикризового управління має відігравати широке застосування внутрішніх механізмів фінансової стабілізації.

Висновки. Задля подолання фінансової нестійкості підприємств та зміцнення конкурентоспроможності доцільно використати комплексний підхід до вдосконалення управління фінансами на основі руху грошових потоків, основною спрямованістю якого в короткостроковій перспективі є усунення проявів неплатоспроможності в разі втрати конкурентних переваг; у середньостроковій – усунення причин, що генерують неплатоспроможність та адаптацію до умов діяльності в конкурентному середовищі; у довгостроковій – забезпечення фінансової стійкості підприємства до впливу зовнішніх факторів конкурентного середовища. У такому аспекті перспективою подальших наукових досліджень є вдосконалення наявної методичної бази оцінювання результативності грошових потоків підприємств, результати яких необхідні для реалізації ефективного менеджменту.

Проаналізувавши розглянуті визначення грошового потоку підприємства можна стверджувати, що грошовий потік – це рухливий показник, який визначається постійним рухом надходжень і витрат грошових коштів, динаміка яких є основним об'єктом управління, що пов'язаний з чинниками ліквідності і ризику та має певний вплив на рух активів і капіталу підприємства.

Дослідження поняття грошових потоків та доповнення їх класифікації, необхідно для ширшого дослідження руху грошових коштів, підвищення ступеня управління грошовими потоками підприємства з метою забезпечення фінансової стабільності і високого темпу розвитку підприємств.

Адекватно оцінити економічну безпеку можна застосувавши такі підходи: аналіз грошових потоків, факторів мікро-, макросередовища; розрахунок точки беззбитковості; проведення коефіцієнтного аналізу та, як наслідок, побудова інтегрального показника, який комплексно розкриває стан фінансово-економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Надточій С.І. Коефіцієнтний аналіз грошових потоків підприємства в аспекті управління ними. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 7. С. 8-12.
2. Ковшова С.О. Необхідність оптимізації руху грошових потоків підприємства в сучасних умовах господарювання. *Управління розвитком*. 2013. № 20. С. 135–136.

Олег КАЩУК*,
магістр,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. В статті проаналізовано загрози фінансово-економічній безпеці підприємств в умовах викликів. Зроблено висновок, що початок повномасштабної війни росії та запровадження воєнного стану в Україні, спровокували появу реальних ризиків та загроз діяльності та є причиною фінансової незахищеності більшості підприємств. Прийнятний рівень фінансово-економічної безпеки визначає постійна платоспроможність та фінансова стійкість підприємства. Проаналізовано показники фінансової стійкості конкретного підприємства. Зроблено висновки щодо подальшого поліпшення фінансового стану підприємства, зокрема фінансової стійкості як основи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Abstract. The article analyzes threats to the financial and economic security of enterprises in challenging conditions. It was concluded that the beginning of a full-scale war in Russia and the introduction of martial law in Ukraine provoked the emergence of real risks and threats to activity and are the cause of the financial insecurity of enterprises. An acceptable level of financial and economic security ensures the constant solvency and financial stability of the enterprise. The indicators of financial stability of a specific enterprise were analyzed. Conclusions were made regarding the further improvement of the company's financial condition, in particular, financial stability as the basis for ensuring the company's financial and economic security.

Вступ. Виклики сьогодення, зокрема початок повномасштабної війни та запровадження воєнного стану в Україні, спровокували появу реальних ризиків та загроз успішного ведення бізнесу та є причиною фінансової незахищеності більшості підприємств.

Для належного фінансового забезпечення та зменшення ризиків та загроз в цей складний для країни час діяльність підприємств має опиратися на використання дієвих фінансових інструментів підтримки, адаптованих до нових вимог часу і державну політику стимулювання розвитку та підвищення рівня фінансово-економічної безпеки її підприємств.

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Лариса ВДОВЕНКО

Виклад основного матеріалу. Фінансово-економічна безпека характеризується станом, за якого підприємства стабільно і ефективно функціонують в умовах невизначеності та нових викликів. Недостатня увага до проблем фінансово-економічної безпеки може призвести до негативних фінансових результатів діяльності та, можливо, втрату стійкості і самостійності в прийнятті управлінських рішень.

В умовах нестабільності економічної системи кожне підприємство повинно створювати сприятливі умови для забезпечення належного рівня своєї фінансової безпеки, що дає можливість розробляти та впроваджувати самостійну фінансову стратегію, підтримувати достатній рівень конкурентоспроможності у ринкових умовах. Важливе значення при цьому набуває управління забезпеченням фінансової безпеки підприємства, яке базується на чіткому функціонуванні певного фінансово-економічного механізму, який в системі управління підприємством є найбільш важливим її елементом [1].

Фінансова безпека підприємства схильна до впливу посилюючих і дестабілізуючих чинників як зовнішнього, так і внутрішнього впливу, які у своїй сукупності стосуються трьох складових економічного процесу: засобів отримання доходу; методів збереження активів та шляхів витрачання доходу (рис.1).

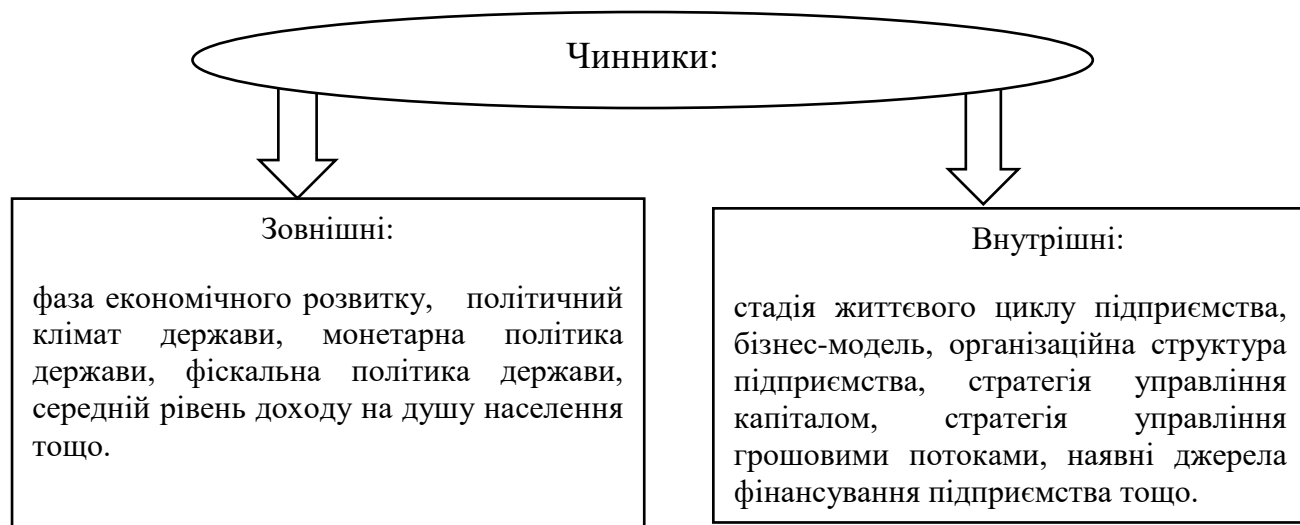

Рис. 1. Чинники впливу на фінансову стійкість підприємства

Джерело: узагальнено автором

В умовах кризових явищ в економіці, що характеризуються значним коливанням факторів внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємств, зростання рівня загроз їх фінансовим інтересам з боку окремих суб'єктів господарювання, підвищенням рівня фінансових ризиків, однією з актуальних проблем сьогодення є забезпечення фінансової безпеки підприємства. Тому своєчасно та повно оцінити рівень фінансово-економічної безпеки підприємства має значення для своєчасного виявлення недоліків у

фінансовому стані та виправлення їх без загрози втрати фінансової стійкості та платоспроможності.

Оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає, перш за все, ідентифікацію його фінансового стану в напрямку формування системи показників для її оцінки. Така система повинна включати різні групи кількісних показників, що характеризують той або інший напрямок у забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємства.

Фінансовий стан підприємства оцінюється на основі показників, які відображають фінансово-господарську діяльність підприємства, наявність, розміщення, використання та рух ресурсів підприємства.

Нині існує загроза втрати підприємством фінансової стійкості у майбутньому. Оскільки неможливо достовірно спрогнозувати період дії воєнного стану на території України, як і темпи подальшої економічної відбудови, ризик втрати підприємством довгострокової фінансової стійкості тільки посилюється з часом.

Війна характеризується непередбачуваністю та неможливістю достовірного прогнозування. Також, воєнні дії на території України стали справжнім викликом для вітчизняного бізнесу, адже створили ряд форс-мажорних обставин, які, в тому числі, включають в себе скорочення обсягів діяльності підприємства або його повну зупинку, втрату майна та фізичну загрозу життю та здоров'ю працівників. Відтак, в умовах воєнного стану основним завданням комерційних підприємств є не максимізація прибутку або акціонерної вартості чи розширення сфери діяльності, а виживання, тобто, уникнення банкрутства [2, с.25].

Оскільки максимізація прибутків в умовах воєнного стану є недоречною та слабо досяжною, враховуючи стан зовнішнього середовища, у якому функціонує підприємство, цей варіант є недоцільним.

Покращення показників фінансової стійкості передбачає збільшення частки власного капіталу, що можливо в результаті наявності одного або декількох з наступних чинників: отримання прибутку; отримання фінансової допомоги; здійснення переоцінки основних засобів; здійснення додаткової емісії цінних паперів.

При розробці рекомендацій щодо напрямків посилення фінансово-економічної безпеки підприємства підтверджено, що особливу значущість в сучасній економіці набувають проблеми забезпечення фінансової стійкості. Фінансова стійкість і фінансова безпека підприємства нерозривно пов'язані між собою, взаємовпливають і взаємодоповнюють одна одну. Фінансова стійкість – необхідна, але недостатня умова фінансової безпеки підприємства. В подальших наших дослідженнях маємо за мету проаналізувати дотримання фінансової стійкості та фінансової безпеки на конкретному підприємстві.

Отже, управління фінансовою стійкістю підприємства є одним з ключових напрямів фінансового менеджменту. Фінансова стійкість підприємства напряму

залежить від стану зовнішнього середовища, у якому функціонують суб'єкти господарювання. Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р. спричинило різке і суттєве підвищення несистемних ризиків. Нині бізнес, в основному, орієнтований на виживання, тобто, уникнення банкрутства.

Використовуючи коефіцієнтний метод, здійснимо оцінку фінансової стійкості і стабільності ПАТ «Вінницяобленерго» (табл. 1).

Таблиця 1

**Оцінка показників фінансової стійкості і стабільності
ПАТ «Вінницяобленерго»**

Показники (порядок розрахунку)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. до 2020 р. (+;-)
Чистий оборотний капітал (Оборотні активи – Поточні зобов'язання)	в.д.	-48866	-40013	-
Коефіцієнт покриття (Оборотні активи / Поточні зобов'язання)	0,86	0,96	0,89	0,03
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (Власний капітал / Валюта балансу)	0,72	0,75	0,64	-0,08
Коефіцієнт маневреності власних коштів (Власні кошти (розділ II активу балансу) / Власний капітал)	0,31	0,27	0,52	0,21
Коефіцієнт фінансового левериджу (Довгострокові зобов'язання / Власний капітал)	0,04	0,03	0,02	-0,02
Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів (Необоротні активи / Оборотні активи)	3,52	3,95	1,99	-1,53
Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами (Оборотні активи – Поточні зобов'язання / Оборотні активи)	-0,17	-0,04	-0,11	-0,28

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності підприємства

Аналізуючи показники фінансової стійкості ПАТ «Вінницяобленерго» слід відмітити, що чистий обіговий капітал необхідний для підтримки фінансової стійкості підприємства, оскільки перевищення обігових активів над поточними зобов'язаннями означає, що підприємство не тільки може погасити свої короткострокові зобов'язання, але і має резерви для розширення діяльності. Однак, як видно з розрахунків, від'ємне значення показника свідчить про перевищення суми поточних зобов'язань над оборотними активами. Тому підприємство не може вважатись фінансово стійким. Відповідно є від'ємним коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами.

Коефіцієнт покриття дає загальну оцінку ліквідності активів і виявляє скільки гривень оборотних активів припадає на одну гривню поточних

зобов'язань. Нормальним значенням коефіцієнта вважається 1,5..2,5, але не менше 1. Низьке значення коефіцієнта покриття пов'язане із значним перевищенням суми поточних зобов'язань над оборотними активами.

Показник фінансової незалежності (автономії) дорівнює співвідношенню власного капіталу підприємства до всіх фінансових ресурсів. Значення показника свідчить про те, яку частину своїх активів підприємство здатне профінансувати за рахунок власних фінансових ресурсів. Значення показника відповідає нормативному, разом з тим зменшується частка фінансування за рахунок власного капіталу діяльності підприємства і в 2022 р. вона склала 64%.

Коефіцієнт маневреності власних коштів показує, яка частка власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні активи – у 2022 р. 52%, що є вищою, ніж в 2020 р. (31%).

Висновки. Отже, в широкому розумінні, фінансова стійкість підприємства – це його здатність підтримувати безперебійну роботу, утримувати та збільшувати власний капітал в довгостроковій перспективі шляхом збалансованого використання як внутрішніх так і зовнішніх фінансових ресурсів, а також ефективного управління грошовими потоками. У вузькому розумінні, фінансова стійкість підприємства – це такий стан його рахунків, що гарантує здатність організації у конкретний час задовольняти свої поточні зобов'язання перед кредиторами і постачальниками, використовуючи наявні власні фінансові ресурси.

Процес управління підприємством відзначається постійним та повторним впливом на функціонування його структурних елементів для забезпечення злагодженої роботи та досягнення позитивного ефекту. Результативність функціонування підприємства залежить від сукупності чинників – рівня розвитку виробництва, матеріальної бази, науково-технічного розвитку, кооперації та поділу праці, стимулювання продуктивності праці, проте, в першу чергу – від міри взаємодії зазначених чинників під час їх застосування. Використання того чи іншого чинника без взаємозв'язку з іншим не забезпечує оптимального економічного розвитку підприємства [3].

Отже, забезпечення фінансової стійкості підприємства - не лише основний інструмент антикризового менеджменту, але й одна з ключових передумов розвитку підприємства.

Відзначаємо, що існує загроза втрати підприємством фінансової стійкості у майбутньому. Оскільки неможливо достовірно спрогнозувати період дії воєнного стану на території України, як і темпи подальшої економічної відбудови, ризик втрати підприємством довгострокової фінансової стійкості тільки посилюється з часом.

Стратегічними цілями державної політики в сучасних умовах є зміцнення фінансово-економічної безпеки шляхом збільшення обсягів фінансування підприємств, створення сприятливого підприємницького середовища функціонування та рівних умов доступу до фінансових ресурсів для всіх підприємств.

Список використаних джерел:

1. Гривківська О.В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: [Монографія]. Тернопіль: Астон, 2012. 340 с.
2. Рак Р. В., Раєнок А. А. Управління фінансовою стійкістю комерційного підприємства в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. № 9 (143). С. 24-31.
3. Вовк О. М., Іванець Д. В. Теоретичні засади управління економічним розвитком підприємств. *Економіка та суспільство*. Випуск №41. 2022.
URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1563/1504>

Владислав КІРЗИК*
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** У даній статті ретельно аналізується поняття "децентралізація" і розглядаються його різні аспекти. Основний акцент робиться на "бюджетній децентралізації", визначаються її різновиди в широкому і вузькому розумінні. Докладно досліджуються різні моделі бюджетної децентралізації, які існують у світовій практиці. Виокремлюються позитивні аспекти цього явища, а також виявляються можливі ризики. Окремий акцент приділяється практиці впровадження бюджетної децентралізації в Україні. Автори статті роблять висновок, що карантинні обмеження, пов'язані з поширенням коронавірусу, хоча й вплинули на темпи зростання місцевих бюджетів, але не змогли повністю призупинити позитивну динаміку. Вказується, що в 2021 році обсяги надходжень від місцевих податків та зборів скоротилися, що свідчить про стиснення фінансової бази місцевих бюджетів. Далі розглядаються шляхи подальшого розвитку бюджетної децентралізації з метою підвищення фінансової стійкості територіальних громад.*

***Abstract.** This article carefully analyzes the concept of "decentralization" and considers its various aspects. The main emphasis is on "budgetary decentralization", its varieties are defined in a broad and narrow sense. Different models of budgetary decentralization that exist in world practice are studied in detail. Positive aspects of*

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Лариса ВДОВЕНКО

this phenomenon are singled out, as well as possible risks are revealed. Special emphasis is placed on the practice of implementing budget decentralization in Ukraine. The authors of the article conclude that quarantine restrictions related to the spread of the coronavirus, although they affected the growth rate of local budgets, but could not completely stop the positive dynamics. It is indicated that in 2021, the volume of revenues from local taxes and fees decreased, which indicates the compression of the financial base of local budgets. Further, the ways of further development of budget decentralization with the aim of increasing the financial stability of territorial communities are considered.

Вступ. Головна мета бюджетної децентралізації в Україні - передача повноважень та розширення компетенцій місцевого самоврядування в сфері місцевих фінансів. Ефективність органів місцевої влади залежить від наявності достатніх фінансових ресурсів, тож заповнення доходів місцевих бюджетів залишається актуальним питанням. Для вдосконалення бюджетної децентралізації в Україні, слід вивчати та застосовувати досвід країн Європейського Союзу з довготривалою історією самоврядування та реформ. Це допоможе вибрати найкращі європейські практики та адаптувати їх до українських реалій.

Важливо пам'ятати, що бюджетна децентралізація має сприяти покращенню фінансового стану місцевих громад та збільшенню їх здатності виконувати свої функції. Цей підхід допоможе зміцнити роль місцевих органів влади в системі державного управління та сприяти загальному розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні в насточний час має за мету підвищення фінансової здатності місцевих бюджетів з метою забезпечення громадян якісними соціальними послугами. На жаль, більшість з 1470 об'єднаних територіальних громад, створених внаслідок цієї реформи, залишаються в фінансово нездатному стані. Таким чином, у контексті цих трансформаційних змін особливо важливими є питання подальшого розвитку фінансової децентралізації. Ця децентралізація спрямована на ефективний розподіл доходів і повноважень між рівнями влади та забезпечення максимального фінансового забезпечення як соціальних стандартів, так і проектів розвитку підпорядкованих територій [1, с. 114]. Важливим аспектом децентралізації є не тільки розширення повноважень та фінансових можливостей місцевих органів самоврядування, але і збільшення їх відповідальності.

Термін "децентралізація" (перекладаючи з латинської, de - "протиставлення", centralis - "центральний") має різноманітні визначення і в загальному розумінні вказує на послаблення централізації. В інших визначеннях децентралізація означає "передачу частини функцій центральної влади на місцевий рівень, розширення повноважень нижніх органів управління та розподіл або розсіювання функцій, повноважень, людей або ресурсів від

центрального управління" [2, с.163].

Аналіз існуючих підходів у вітчизняній фінансовій науці до визначення "бюджетної децентралізації" показує відсутність узгоджених поглядів на це поняття та відмінностей між бюджетною, фінансовою та фіскальною децентралізацією. За зарубіжними дослідженнями, ці терміни ідентифікуються і бюджетна децентралізація розглядається, в першу чергу, як процес розширення прав та компетенцій органів місцевого самоврядування у сфері місцевих фінансів. З цього погляду, бюджетна децентралізація може бути визначена як розподіл фінансових ресурсів і функцій між центральними та місцевими органами влади, або, вужче, як ступінь автономії місцевих органів у прийнятті управлінських рішень у фінансовій сфері.

У контексті бюджетної децентралізації в Україні, слід враховувати класичні моделі розподілу фінансових ресурсів між центральним та місцевим самоврядуванням, які є загальноприйнятими на міжнародному рівні. Наприклад, у США та Канаді існує модель повного розмежування податків на три автономні види: податки центрального уряду, регіональні податки та податки місцевого самоврядування.

За іншою моделлю розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями влади, яка застосовується у зарубіжній практиці, встановлюється законодавчий фіксований розподіл основних податків. Ще одна модель розподілу фінансових ресурсів між рівнями державної влади та місцевого самоврядування базується на принципі, за яким всі рівні влади мають загальну податкову базу та право встановлювати власні ставки оподаткування в певних межах [2, с.17].

Проте в реальній практиці зазвичай існують комбіновані моделі, які враховують інституційні норми, національні особливості соціально-економічних систем тощо. Під час процесів децентралізації спостерігається розширення повноважень місцевих органів влади щодо визначення своїх податків і зборів, передача їм додаткових функцій, об'єднання регіонів і муніципалітетів, підвищення конкуренції між ними, стандартизація процесів формування та виконання бюджетів тощо.

Зараз в багатьох країнах Європи активний розвиток децентралізаційних процесів призводить до збільшення обсягу видатків місцевих бюджетів порівняно з видатками державного бюджету. Наприклад, в Данії, Іспанії, Швеції, понад половина загальних видатків держави припадає на видатки місцевих бюджетів [3].

Важливим показником бюджетної децентралізації є також частка власних доходів у структурі доходів територіальних громад. Серед країн, де ця частка перевищує 50%, можна відзначити Австрію, Данію, Фінляндію, Люксембург, Францію, Ірландію, Португалію, Швецію тощо [4, с. 27].

Позитивні результати бюджетної децентралізації в Україні відображаються в виконанні місцевих бюджетів та зростанні їх частки у загальному бюджеті країни. За думкою експертів, це досягнуто завдяки підвищенню інтересів органів місцевого самоврядування у збільшенні власних

надходжень до місцевих бюджетів, заходів щодо знаходження додаткових джерел їх фінансування і поліпшення ефективності податкового адміністрування.

Головною складовою доходів місцевих бюджетів в Україні є надходження від податків та зборів, що становлять понад 90% всіх доходів місцевих органів самоврядування, без урахування різноманітних міжбюджетних трансфертів. У 2020 році, ці податкові надходження до місцевих бюджетів всіх рівнів в Україні склали 285,6 мільярда гривень, що становить 91,7% від загальної суми власних та подібних до них доходів. Навіть за умов карантинних обмежень, пов'язаних з поширенням коронавірусу, ці надходження зросли на 15 мільярдів гривень порівняно з попереднім роком. На 2021 рік, згідно з рішеннями місцевих рад щодо затвердження місцевих бюджетів, передбачається надходження 325,5 мільярда гривень власних доходів, що на 40 мільярдів гривень більше, ніж у 2020 році. Загалом, за останні чотири роки реформ місцевого самоврядування приріст податкових надходжень до місцевих бюджетів України становив 92,9 мільярда гривень, або 1,4 рази, що свідчить про значне зміцнення фінансового потенціалу територіальних громад (табл.1).

Таблиця 1.

Показники власних та закріплених доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2018-2021 рр.

Доходи	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	Млрд.грн	%	Млрд.грн.	%	Млрд грн.	%	Млрд грн.	%
Податкові надходження	276,36	86,56	265,52	90,05	284,21	92,13	319,45	91,83
Неподаткові надходження	28,03	12,64	26,12	8,65	21,32	6,34	24,83	6,72
Доходи від операцій з капіталом	1,18	0,75	2,88	0,15	2,31	1,03	4,36	1,23
Цільові фонди	0,73	0,15	0,65	0,18	0,25	0,17	0,61	0,20
Разом:	265,48	100,00	300,56	100,00	332,29	100,00	344,39	100,00

Джерело: розраховано за даними звітності Державної казначейської служби України

Податкові надходження. У 2018 році склали 86,56% від загальних доходів місцевих бюджетів, але в 2019 році їх частка збільшилася до 90,05%.

Поступове зростання податкових надходжень від 2018 до 2021 року вказує на позитивний тренд у збільшенні податкової бази та/або підвищенні ставок податків.

Неподаткові надходження становили менше від 13% у 2018-2020 роках, але зменшився до 6,72% в 2021 році. Існує зниження внесків з неподаткових надходжень протягом цього періоду, що може бути пов'язано з різними факторами, такими як зміни в законодавстві чи складі доходів.

Доходи від операцій з капіталом. Ця категорія становила невелику частку доходів у всіх роках, проте зросла з 0,75% у 2018 році до 1,23% у 2021 році. Збільшення доходів від операцій з капіталом може свідчити про інвестиційну активність у розвитку місцевих бюджетів.

Загальні доходи місцевих бюджетів зросли з 265,48 млрд грн у 2018 році до 344,39 млрд грн у 2021 році. Це свідчить про загальний позитивний тренд у збільшенні доходів.

Проте, навіть такі, на перший погляд, незначні зміни в структурі податкових надходжень можна розглядати як невігідні, оскільки вони свідчать про скорочення фінансової бази місцевих бюджетів, яка залежить від бюджетних рішень органів місцевого самоврядування. Навіть якщо закріплені доходи бюджету не мають конкретного призначення (на відміну від цільових трансфертів), органи місцевого самоврядування не мають впливу на визначення їхніх складових (ставок, об'єктів оподаткування, пільг тощо).

Висновки. Аналіз наукових підходів і практичного досвіду у галузі, яку ми розглядаємо, показує, що в світі на сьогоднішній день не існує єдиної стандартної моделі децентралізації, оскільки процеси та процедури, пов'язані з нею, різняться значно і залежать від головних цілей, організаційної структури та механізмів її реалізації.

Фінансова децентралізація, як "найбільш ефективна форма управління суспільними фінансовими ресурсами," представляє собою складний процес розподілу функцій, повноважень, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між органами влади. Під час надання органам місцевого самоврядування більших повноважень у сфері управління бюджетними коштами, важливо ретельно розглядати переваги та можливі загрози, пов'язані з впровадженням такої бюджетної політики. Також важливо визначити оптимальний рівень децентралізації, щоб уникнути горизонтального бюджетного дисбалансу, а також врахувати готовність центральної влади та суспільства до таких змін.

Підсумовуючи вище сказане, слід підкреслити, що бюджетна децентралізація є основою децентралізації влади і ключовим інструментом у формуванні ефективної системи місцевих фінансів. Вона також спонукає території активізувати внутрішні ресурси для соціально-економічного розвитку, знаходити додаткові джерела фінансування, забезпечує фінансову автономію та допомагає збалансувати потреби і можливості регіонів.

Список використаних джерел:

1. Возняк Г.В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації : дис.д-ра екон. наук :

08.00.08; Держ. ВНЗ «Ун-т банк. справи». Київ, 2018. 576 с.

2. Руденко І. В. Фіскальна децентралізація: моделі, перспективи, ризику *Економіка. Фінанси. Право.* 2014. №6. С. 16-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esfipr_2014_6_6 (дата звернення 16.10.2023).

3. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу. URL: <http://lvivacademy.com/visnik12/fail/Roman.pdf> (дата звернення 16.10.2023).

4. Хлівний В., Гризоглазов Д. Фіскальна децентралізація на місцевому рівні. *Ринок цінних паперів України.* 2012. № 8. С. 25-28.

5. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> 7. Кізима Т.О. Фінансова децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Інноваційна економіка.* 2017. №7-8 (70). С. 145-149. (дата звернення 16.10.2023).

Лідія КОВТУН*,
студентка 4 курсу
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОВГОСТРОКОВІ ТА КОРОТКОСТРОКОВІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто необхідність фінансової стійкості підприємства та досліджено різні підходи до трактування сутності цього поняття. Виявлені зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства. Розкрито комплексну методіку визначення та проаналізовано систему показників оцінки фінансової стійкості підприємства.*

***Abstract.** The article considers the necessity of financial stability of an enterprise and examines different approaches to the interpretation of the essence of this concept. The revealed external and internal factors influencing the financial stability of the enterprise. The complex methodology and system of indicators of financial sustainability estimation of the enterprise are analyzed.*

Вступ. У сучасних умовах функціонування на фінансове становище підприємства впливає безліч різноманітних факторів, масштаб і характер яких часто важко передбачити. Безсумнівно, що ці фактори часом негативно

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ВНАУ - Оксана РУДА

впливають на розвиток бізнесу, конкурентоспроможність, фінансову стабільність і платоспроможність. З цієї причини вкрай важливо здійснювати регулярний моніторинг фінансової ситуації в цілому і, в першу чергу, фінансової стабільності компанії.

Виклад основного матеріалу. Офіційна статистика свідчить, що в Україні в умовах кризи кількість підприємств зменшилася, хоча за звітний період дещо зросла.

Найбільша частка підприємств в Україні була зафіксована у 2019 році – 393 327 одиниць, а найменша – у 2022 році (306 269 підприємств). За останні сім років кількість підприємств в Україні скоротилася на 10,7%.

За останні сім років кількість великих компаній значно скоротилася з 586 одиниць у 2015 році до 399 одиниць у 2022 році. Перш за все, це наслідок проведення антитерористичної операції та тимчасової окупації частини території східних областей, де розташовано більшість великих промислових підприємств, а також вплив загальної економічної кризи, яка лише посилилася у зв'язку з подіями військового характеру.

За останні сім років зменшилася і кількість компаній середнього розміру. Так, на кінець 2022 року в Україні було зареєстровано майже 15 тис. середніх компаній, що на 28,8% менше, ніж у 2015 році.

Кількість малих підприємств у 2019 році зросла на 31,7 тис. одиниць, але це не можна вважати успіхом, оскільки поточний показник кількості малих підприємств на 9,6% нижчий за значення 2020 року.

У таких умовах виживання організацій, безумовно, залежить від їх фінансової стабільності. У вітчизняній науці ця категорія розглядається з багатьох боків, але єдиного підходу до її визначення немає.

Фінансову стійкість деякі економісти вважають результатом формування достатнього для розвитку підприємства розміру прибутку, це та характеристика, яка визначає економічну самостійність підприємства.

У великому економічному словнику під поняттям фінансова стійкість розуміють стабільність фінансового становища, що виражається фінансовою рівновагою, достатньою ліквідністю активів і наявністю резервів, необхідного зберігання.

Фінансова стійкість – це наявність власних оборотних коштів, їх збереження, співвідношення власних і залучених оборотних коштів, характеризує рівень фінансової стійкості підприємства, його становище, позиція підприємства на фінансовому ринку, додаткова здатність до мобілізування фінансових ресурсів шляхом випуску цінних паперів.

Пояснюється зміст поняття «фінансова стійкість» як здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігаючи баланс між своїми активами та пасивами в мінливих внутрішніх та зовнішніх середовищах обміну, забезпечуючи його постійну ліквідність та інвестиційну привабливість в межах прийнятного ризику.

Поняття фінансової стабільності як ступеня задоволення потреб економічної діяльності у фінансових ресурсах з огляду на їх наявність, розпорядження та використання. За його словами, запорукою виживання

бізнесу є ефективне використання фінансових ресурсів, що розуміється як співвідношення між досягнутими результатами та витратами, витраченими на їх досягнення, і це збільшення співвідношення являє собою підвищення ефективності господарської діяльності.

Поняття як економічний стан підприємства, що забезпечує стабільну фінансову діяльність, постійне перевищення доходів над витратами, вільний рух капіталу, ефективне управління фінансовими ресурсами, виробничі процеси безперервно виробляють і продають продукцію, розширюються та впроваджують інновації виробництва, це свідчить про наявність у підприємства власних фінансових ресурсів, рівня використання та напрямків інвестування.

Розглянувши погляди багатьох авторів і науковців щодо сутності та значення поняття фінансової стійкості підприємства, можна зазначити, що єдиного визначення поняття стабільності фінансів не існує, оскільки фінансова стабільність є широким поняттям (рис 1).

Аналізуючи окремі погляди на досліджуване поняття, можна дійти висновку, що багато визначень акцентують увагу на підтримці необхідного рівня платоспроможності та кредитоспроможності організації.

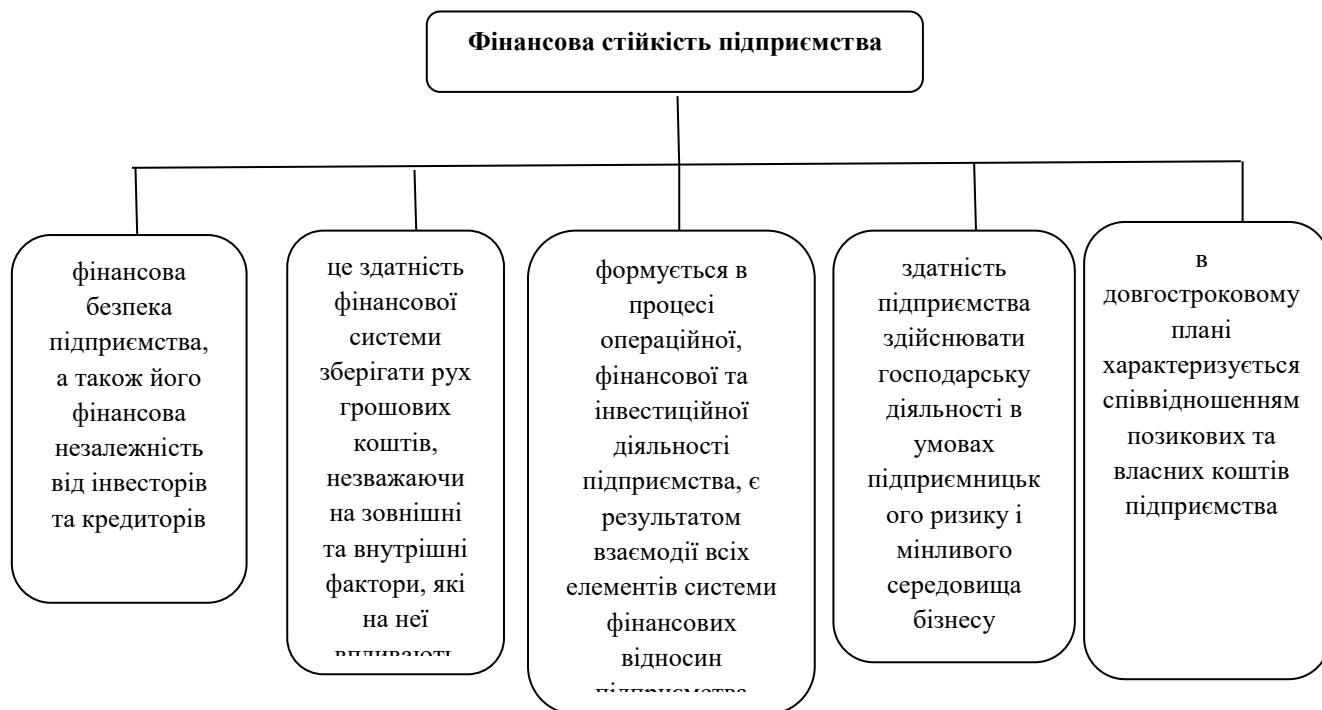

Рис.1. Поняття фінансової стійкості підприємства

Джерело: складено автором на основі даних літератури [1]

Стійкий бізнес – це той, який може покрити свої інвестиції в активи, вчасно сплатити свої зобов’язання та уникнути необґрунтованої дебіторської заборгованості та кредитної заборгованості за власний рахунок. В результаті будь-якої господарської операції стан бізнесу може залишитися незмінним або змінитися на гірше чи на краще.

На фінансову стабільність компанії впливає багато різних факторів, які частково або повністю залежать від компанії. Універсальної класифікації

факторів, що впливають на фінансову стабільність, не існує, оскільки багато джерел надають різні класифікації цих факторів. Крім того, в економічній літературі відсутня єдина класифікація факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємств, і різні автори використовують різні підходи до класифікації.

Багато дослідників виділяють дві основні класифікації серед багатьох факторів, що впливають на фінансову стійкість компанії: за місцем виникнення та за ступенем значущості.

Класифікація факторів, що впливають на фінансову стійкість, залежно від місця виникнення є найбільш загальною і може бути надана будь-якому підприємству, незалежно від специфіки його діяльності. У зв'язку з цим ми виділили основні групи факторів, які впливають на фінансову стійкість підприємств (рис.2).

Фінансова стійкість підприємства залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами і визначається оптимальною структурою активів, оптимальним співвідношенням власного і позикового капіталу, співвідношенням активів і фінансових ресурсів.

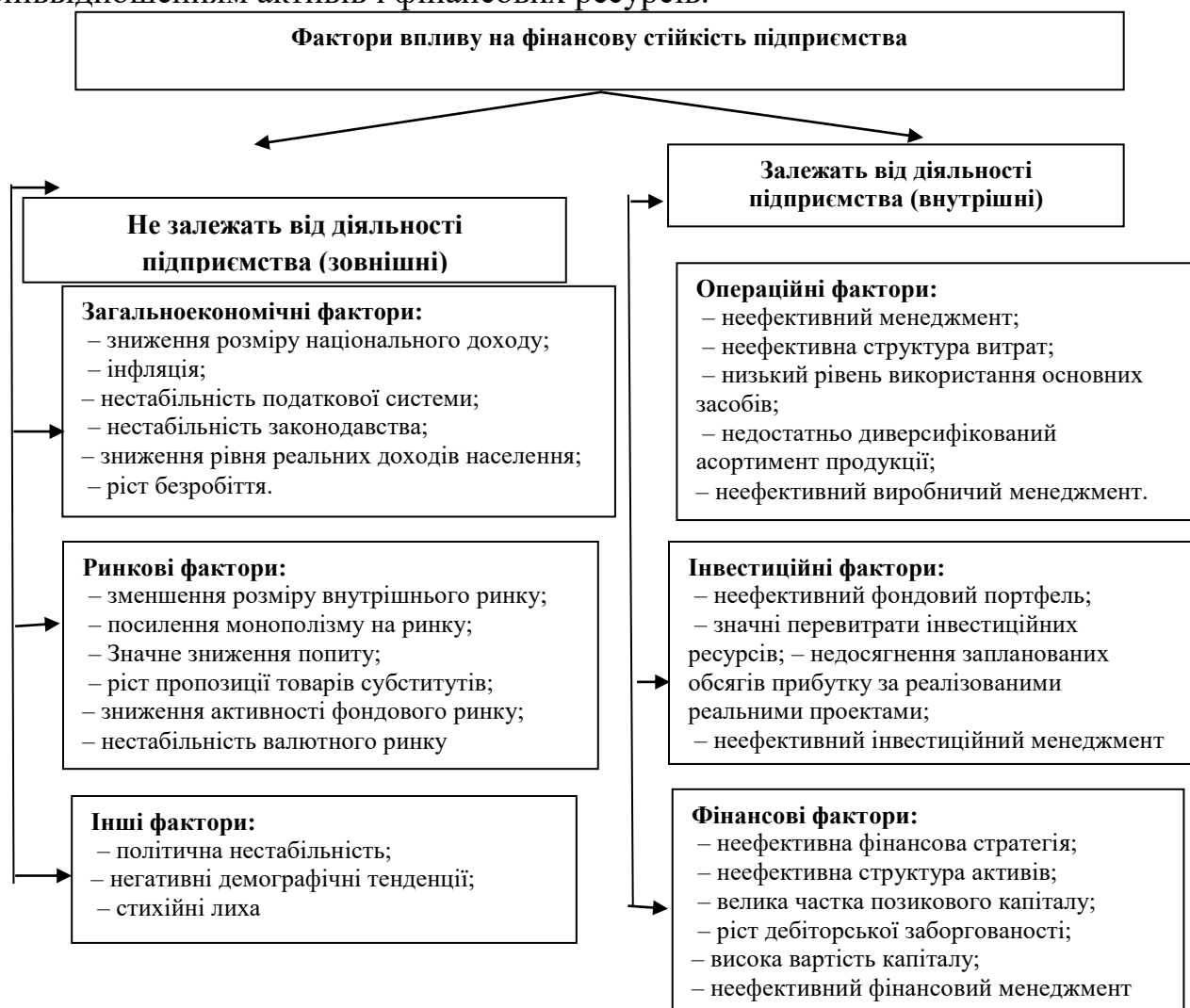

Рис. 2. Фактори впливу на фінансову стійкість підприємства
Джерело: складено на основі даних літератури [2]

Результати аналізу фінансової стійкості можуть бути корисні як зовнішнім користувачам (банки, кредитори, ділові партнери), так і внутрішнім користувачам (власникам компанії, керівництву), оскільки оцінка фінансової стійкості допомагає визначити майбутню фінансову спроможність компанії.

Провідною метою будь-якого економічного суб'єкта є забезпечення фінансової стійкості організації у сукупності з її найкращим шляхом розвитку. Фінансова стійкість підприємства – це оцінка стабільності фінансового стану компанії. Фінансовий стан характеризується можливістю вільного користування коштами компанії у процесі поточної діяльності. Загальна стійкість компанії головним чином зосереджена у загальній фінансовій стійкості кожної окремої організації, так як її формування відбувається протягом усього існування і функціонування. Провідною стратегією виступає раціональне використання власних і позикових коштів підприємства.

Аналіз фінансової стійкості підприємства можна розподілити на два етапи:

1. Оцінювання фінансової стійкості:

- розрахунок відносних показників;
- розрахунок абсолютних показників;

2. Оцінювання запасу фінансової стійкості:

- аналіз критичного обсягу реалізації, зони безпеки;
- розрахунок операційного та фінансового левериджу

Для характеристики фінансового стану на підприємстві розглядають чотири типи фінансової стійкості.

Перший- це абсолютна фінансова стабільність, коли власний капітал може покрити резерви та витрати компанії. Цей вид фінансової стійкості характеризується тим, що власні оборотні активи включають резерви і витрати, тобто підприємство не залежить від своїх кредиторів, що буває вкрай рідко. При цьому наявність джерел власно створених оборотних активів визначається в балансі підприємства різницею між сукупним власним капіталом і капіталом, еквівалентним вартості основних фондів та інших довгострокових активів. Дослідники вважають, що такий тип фінансової стабільності навряд чи можна вважати ідеальною ситуацією всередині компанії, оскільки це означає, що керівництво компанії не використовує зовнішні джерела фінансування своєї основної діяльності.

Другий – звичайна фінансова стабільність, тобто ситуація, за якої резерви та збитки компенсуються сумою формування поточних активів і довгострокових запозичень. У цьому випадку підприємство використовує, крім власного капіталу, довгостроковий позиковий капітал для покриття запасів. Ця форма фінансування запасів є «нормальною» з точки зору фінансового менеджменту. Найбільш бажаною для бізнесу є нормальна фінансова стабільність.

Третій- це нестабільна фінансова ситуація (до кризи), при якій резерви і витрати покриваються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових

кредитів, кредитів і короткострокових позик. При такому типі фінансової стійкості платоспроможність буде порушена, але є можливість відновлення рівноваги за рахунок поповнення власних капітальних ресурсів, зменшення дебіторської заборгованості та збільшення оборотності запасів. Фінансова нестабільність вважається прийнятною, якщо сума короткострокових позик і позикового капіталу, що використовуються для фінансування запасів, не перевищує загальну вартість сировини, матеріалів і готової продукції.

Четвертий – ситуація фінансової кризи, при якій резерви та витрати не покриваються всіма можливими джерелами постачання (власними, позиковими тощо), підприємство знаходиться на межі банкрутства. Компанія знаходиться на межі банкрутства, оскільки її готівки, короткострокових цінних паперів і дебіторської заборгованості не вистачає навіть для покриття кредиторської заборгованості та прострочених кредитів.

Висновки. До найважливіших зовнішніх факторів, що формують фінансову стійкість компанії, відносяться: позиція підприємства на ринку товарів і послуг, економічні та господарські умови, платіжні потреби споживачів, економічна, фінансова та кредитна політика органів законодавчої та виконавчої влади, стан соціального та екологічного стану підприємства тощо. Таким чином, фінансова стабільність є комплексним поняттям, на яке впливає багато різних фінансових та економічних процесів. Його необхідно визначити як стан фінансових ресурсів, їх ефективний розподіл і використання, забезпечення розвитку всіх сфер діяльності на основі зростання прибутку і активів при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності.

Фінансова стабільність є запорукою виживання та основою стабільного становища компанії в ринкових умовах. Якщо компанія є фінансово стабільною та платоспроможною, вона має низку переваг перед іншими компаніями в позиковому капіталі, залученні інвестицій, виборі постачальників та підборі персоналу. Чим стабільніша компанія, тим більш вона є незалежною від непередбачуваних подій.

Список використаних джерел:

1. Роль фінансових інструментів у забезпеченні фінансової стійкості компанії URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/>
2. Ткаченко Є. Ю., Фатюха В. В., Яришко О. В. Фінансова стійкість підприємства: сутність та основи управління. *Гроші, фінанси і кредит*. 2021. Випуск 56. С. 129-134.
3. Хвостик О.Г. Особливості оцінки фінансової стійкості аграрних підприємств. *Інтернаука*. 2020. № 14(2). С. 25-27.
4. Шепелюк Н.П. Управління фінансовою стійкістю підприємства: теоретичний аспект. *Нотатки сучасної науки*. 2022. № 3. С. 30-31
5. Яременко В.Г., Салманов Н.М. Сутність поняття та особливості класифікації фінансових ресурсів підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19(3). С. 158-162.

Людмила КОЗЛОВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІГРАФІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У даній статті було проведено аналіз стану видавничо – поліграфічної галузі в Україні. Також здійснено дослідження щодо динаміки кількості активних суб'єктів господарювання, які займаються видавничою та поліграфічною діяльністю впродовж останніх років. У статті проведено класифікацію поліграфічних видавництв. Визначено, що поліграфічна промисловість є елементом культурних, соціально – економічних та політичних процесів країни.*

***Abstract.** This article analyzed the state of the publishing and printing industry in Ukraine. A study was also conducted on the dynamics of the number of active business entities engaged in publishing and printing activities in recent years. The article provides a classification of printing publishing houses. It was determined that the printing industry is an element of the country's cultural, socio-economic and political processes.*

Вступ. Поліграфічна промисловість є основною матеріально-технічною базою видавничої справи та галуззю економіки, яка об'єднує підприємства, що виробляють друковану продукцію. Це може бути друк періодичних і неперіодичних видань (журналів, газет, книг, брошур), рекламної продукції, також і флаери, візитки, плакати, рекламні публікації, етикетки та пакувальна продукція та інше.

Видавнича справа завжди мала значуще значення у житті суспільства. Дана галузь створює особливий продукт, який має подвійну природу – матеріальну та духовну. Особливе становище видавничо-поліграфічної галузі полягає в тому, що вона обслуговує культурні, інформаційні та освітні потреби суспільства, а її продукція присутня у всіх сферах життя – від книжок і журналів до блокнотів, від блокнотів до бланків суворої звітності.

Сьогодні в Україні існує достатня кількість поліграфічних та видавничих підприємств. Але з кожним роком кількість даних підприємств зменшується, внаслідок великої конкуренції на ринку. Умови зростання конкуренції вимагають від підприємств постійного удосконалення бізнесу, що

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ – Наталія ПРАВДЮК

розкривається у підвищенні якості та розширенні асортименту продукції. Це дозволяє даним підприємствам пристосуватися до мінливого середовища та отримувати конкурентні переваги.

Виклад основного матеріалу. Видавнича справа – це сфера діяльності, пов’язана з організаційною, творчою, виробничою та господарською діяльністю фізичних та юридичних осіб, які виготовляють, розповсюджують та створюють видавничу продукцію. Ця продукція використовується у всіх сферах діяльності (наука, культура, освіта, реклама та інші). Друковану продукцію класифікують за п’ятьма групами (Рис.1.) [1].

У видавничій галузі існує різноманітність організаційно – правових форм підприємств, які визначаються законодавством. Українські видавництва, що засновуються шляхом приватизації книжкових, газетних та журнальних видавництв, поліграфічних підприємств, повинні дотримуватися певних вимог (рис.2) [2, с. 160].

Українська влада встановила, що половина чистого прибутку державних підприємств та їх дочірніх компаній повинна бути сплачена до бюджету у вигляді дивідендів. Держава, вимиваючи обігові кошти, порушує принцип рівноправної конкуренції між державними та приватними підприємствами. У зв’язку з цим деякі видавництва опинилися в критичній фінансовій ситуації: «Каменярь», «Веселка», «Дніпро», «Мистецтво», та інші.

Рис.1. Види друкованої продукції

Джерело: сформовано на основі [1]

Державні видавництва спеціалізуються на виготовленні матеріалів, що стосуються діяльності державних структур та фінансуються за рахунок державних коштів. Також видавництва класифікуються, окрім державних, ще за видами видавничої літератури, за формою власності, за територіальною

ознакою, за масштабом діяльності (табл.1.).

Таблиця 1.

Класифікація видавництв

№ п/п	Класифікаційна ознака	Характеристика видавництв
1.	За видами видавничої літератури та її читацьким призначенням	Видавництва можуть мати універсальний або спеціалізований характер, охоплюючи вузькопрофільні, багатoproфільні та комбіновані напрямки. Останні можуть спеціалізуватися на випуску літератури певного виду або типу, такого як навчальна, наукова, енциклопедично – релігійна тощо.
2.	За формою власності	Розрізняють видавництва державні, приватні, кооперативні та акціонерні. Існують видавництва громадських організацій та змішані.
3.	За територіальною ознакою	Можуть бути місцевими, національними та транснаціональними видавництвами.
4.	За видами продукції	Випускають книги, нотні видання, картографічну продукцію, видання для сліпих та слабкозорих, різні види електронних видань та інші.
5.	За масштабами продукції	Можуть бути великими, що друкують понад 200 назв книжок на рік, середніми та малими, що випускають до декількох десятків назв на рік.

Джерело: сформовано на основі [3, с.9]

Актуальність теми дослідження підтверджується поточним станом видавничо-поліграфічної галузі в Україні та проведеним нами аналізом динаміки змін кількості організацій, що займаються даною діяльністю за останні 5 років (рис.2.).

Рис.2. Динаміка чинних суб'єктів господарювання, що займаються видавничою та поліграфічною діяльністю в Україні за 2017-2021 рр.

Джерело: сформовано на основі [4]

Результати аналізу свідчать, що за досліджуваний період спостерігається зменшення кількості підприємств, які спеціалізуються на поліграфічній діяльності, наданні пов'язаних із нею послуг та виданні книг і періодичних видань. Ця тенденція, без сумніву, є негативною. Так за аналізований період кількість підприємств, які займаються поліграфічною діяльністю, зменшилося на 456 одиниць у 2021 р. порівняно з 2017 р. Така ж негативна тенденція спостерігається серед фізичних осіб-підприємців, які займаються поліграфічною діяльністю. Так у 2017 році їхня кількість була 3291 одиниця, а вже у 2021 – 2901 одиниця.

Регіональний розподіл підприємств поліграфічної діяльності свідчить про наявність трьох потужних центрів, розташованих у місті Києві, Харківській області та Львівській області (рис.3) [4].

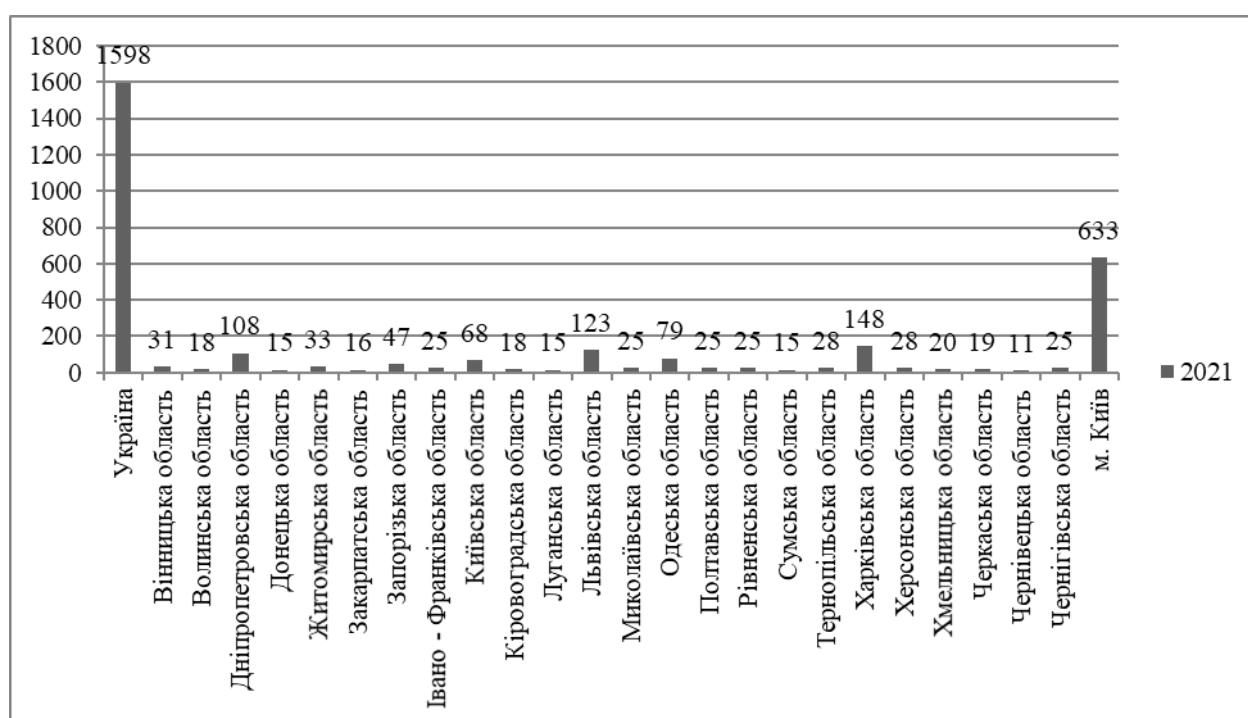

Рис.3. Кількість видавничо – поліграфічних підприємств в Україні (регіональний розподіл)

Джерело: сформовано на основі [5]

Отже, наведені дані свідчать про наявність нерівномірності розташування підприємств у регіонах, що призводить до порушення структури промисловості та зменшення задоволення потреб споживачів у друкованій продукції.

Не зважаючи на всі виклики сучасності, ми не можемо стверджувати про занепад поліграфічної галузі. На даний час продовжує розвиватися комерційна поліграфія, і основні тенденції ринку, які з'явилися за останні кілька років, такі [5]:

- подальша популяризація цифрового друку є надзвичайно важливою.

Цей вид друку відносять до категорії «розумної поліграфії», оскільки надає можливість персоналізувати продукцію, вносити зміни та коригувати зображення (макети). Крім, того рівень автоматизації технологічного процесу зводить до мінімуму участь працівника;

- зменшення обсягів та тиражів видавничої продукції, таких як газети та журнали, і їх перехід на електронний формат – це все призводить до скорочення часу, грошей і більшого доступу до інформації;

- зростання обсягу рекламної поліграфії є одним з важливих елементів стратегії просування товарів і послуг, а також формування іміджу компанії;

- зростання попиту на нестандартну поліграфію, яка включає такі елементи, як ламінування, спеціальне покриття, різні види тиснення, а також особливий дизайн та інші подібні елементи;

- зростання попиту на пакувальну продукцію пояснюється кількома факторами. По – перше, споживачі все більше цінують інформативність та привабливість зовнішнього вигляду товару. По – друге, пакування відіграє важливу роль у збереженні товару, завдяки використанню «активної» упаковки, яка забезпечує його безпеку та тривалість зберігання. Крім того, споживачі звертають увагу на екологічні аспекти та стурбованість про навколишнє середовище. Тому вони віддають перевагу матеріалам, зокрема паперу та картону, які можуть бути безпечно перероблені.

Серед основних тенденцій сучасного книжкового ринку можна виділити [6]:

- розвиток та зростання популярності електронних книг та цифрових платформ, що змінює спосіб споживання контенту. Тобто читачі мають можливість на своїх електронних пристроях отримати доступ до достатньо широкого спектру книг;

- розвиток аудіокниг відкриває нові можливості для авторів та видавництв, збільшує обсяги продажу книг та розширює споживчу аудиторію. Такий формат книг стає все більш популярним серед читачів, що дозволяє їм насолоджуватися літературою в будь – який час та в будь – якому місці;

- можливість самостійно публікувати твори в інтернеті та соціальних мережах наближає авторів до читачів.

Висновки. Видавничо – поліграфічна галузь є складовою національної економіки, яка має стратегічне значення і пов'язана з культурними, соціально – економічними та політичними процесами країни.

Визначено, що успішне функціонування суб'єктів видавничо – поліграфічної галузі залежить від їх здатності враховувати тенденції ринку та адаптуватись до змін у зовнішньому середовищі. Це дозволяє їм зайняти свою нішу на ринку та вчасно вносити корективи до стратегії свого розвитку.

Отже, сучасна видавничо – поліграфічна галузь – це складна соціально – економічна система, що складається з взаємопов'язаних елементів із широкими цілями. У загальному розумінні, дану систему можна вважати соціальною, де виробляються, розподіляються та споживаються матеріальні та духовні блага, а

у конкретному – це процес матеріального виробництва видавничої та друкованої продукції. Сучасні підприємства володіють високим рівнем технологічних можливостей та виробничих потужностей, що дозволяє їм виготовляти продукцію, що відповідає найвищим стандартам якості.

Список використаних джерел:

1. Пушкар О.І. Технології технологічного виробництва: навчальний посібник. Харків. ХНЕУ ім. С.Кузнеця. 2019. С.195
2. Чернікова І.Б., Дергільова Г.С., Нестеренко І.В. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності: посібник. Видавництво «Форт». 2015.с.200
3. Веретільник Т.І., Мисник Л.Д., Мисник Б.В., Капітан Р.Б. Організація видавничої і поліграфічної діяльності. Навчально – методичний посібник для здобувачів освітнього ступеня бакалавра спеціальності 186 «Видавництво та поліграфія». М-во освіти і науки України. ЧДТУ. 2020.с.157
4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Кваско А., Сухорукова О. Стан та тенденції розвитку видавничо – поліграфічної галузі України. *Економіка та суспільство*. №51. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2498>
6. Сучасний стан книжкового ринку: Зміни порівняно з попередніми десятиліттями. *Екотеп – все для поліграфії*. URL: <http://www.ecotep.com.ua/%d1%81%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%81%d0%bd%0%b8%d0%b9-%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bd-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b6%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be%d0%b3%d0%be-%d1%80%d0%b8%d0%bd%d0%ba%d1%83/>

Ольги КОЧМАРУК*,
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА СПЛАТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ

Анотація. У роботі досліджено історію виникнення податкової системи, розглянуто сучасне функціонування податків, зокрема економічного податку. Досліджується еволюція податкових систем від початкових форм

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Олена МАРЦЕНЮК

оподаткування до сучасних моделей, які використовуються у багатьох країнах. У статті особлива увага приділяється економічному податку, який є одним із ключових інструментів фіскальної політики країни. Розглядаються різні моделі економічного податку, їх вплив на економіку та ефективність збору. Проаналізовано позитивні та негативні аспекти екологічного податку і надано поради щодо його оптимального використання.

***Abstract.** This scientific work examines the history of the tax system, examines the current functioning of taxes, in particular the economic tax. The evolution of tax systems from the initial forms of taxation to modern models used in many countries is studied. The article pays special attention to the economic tax, which is one of the key instruments of the country's fiscal policy. Various models of economic tax, their impact on the economy and collection efficiency are considered. The positive and negative aspects of the environmental tax were analyzed and advice was given on its optimal use.*

Вступ. У змінному світі, якому притаманне постійне розширення технологічних досягнень та соціально-економічних зрушень, податкова система відіграє вирішальну роль у функціонуванні країни. З історичної перспективи, податки мають довгу еволюційну дорогу, від початкових форм оподаткування до складних та вдосконалених систем сучасності.

Поява податкової системи співвідноситься з появою самоорганізованих спільнот та держав. Відповідно до змінюючихся потреб суспільства та приросту фінансових зобов'язань, податки стали неодмінною складовою економічної та соціальної системи. Починаючи з давніх часів, коли примітивні суспільства збирали пожертви у вигляді природних продуктів, до введення грошових податків, спостерігалася постійна трансформація системи оподаткування.

Сучасне функціонування податків відображає складність та розмаїття наших суспільств, в яких вони існують. З одного боку, податки є необхідним джерелом державного фінансування, яке забезпечує здійснення соціальних програм, інфраструктури, оборони та багато іншого. З іншого боку, вони також виконують функцію регулювання та стимулювання економіки, відображаючи вплив податків на виробництво, споживання та інвестиції.

Виклад основного матеріалу. Історія податків сягає глибокої давнини і пов'язана з еволюцією суспільства та формуванням державності. Вже в стародавній добі, коли формувалися перші цивілізації, спостерігалось збирання пожертв та внесків для забезпечення спільних потреб. Однак, з появою централізованих держав, податкова система почала набувати організованого характеру.

Розвиток капіталізму та поява промисловості привели до змін в податковій системі. У 17-18 століттях відбулося розширення масштабів оподаткування, особливо в Європі. Держави потребували більше коштів для проведення війн, створення інфраструктури та забезпечення соціальних потреб. Так з'явилися

нові види податків, такі як податок на добуток, мита, акцизи та податки на нерухомість.

У 20 столітті податкова система стала ще більш складною та різноманітною. Впровадження податку на дохід та податку на прибуток дозволили державам забезпечити стабільне фінансування, регулювати економіку та забезпечити соціальну справедливість. Також в цей період активно обговорювалися й впроваджувалися спеціальні податки, такі як екологічний податок, що мали на меті заохочувати екологічно чисті технології та зменшувати негативний вплив на довкілля.

Сьогоднішня податкова система складається зі складних норм та правил, встановлених державами з урахуванням своїх економічних та соціальних потреб та регламентується Податковим кодексом [2]. Це важливий інструмент для забезпечення фінансування держави та регулювання економічного розвитку. Крім того, з урахуванням сучасних викликів, таких як зміна клімату та екологічні проблеми, екологічні податки стають все більш важливими, сприяючи сталому розвитку та збереженню навколишнього середовища.

Сучасне функціонування податків в Україні відображає складну систему оподаткування, яка визначається законодавчими актами та нормами уряду. Україна має широкий спектр податків, які забезпечують фінансування державних програм та забезпечення соціальних потреб [4].

Одним із основних податків є податок на прибуток підприємств, який стягується з юридичних осіб. Цей податок встановлюється на загальних засадах та становить певний відсоток від прибутку, отриманого підприємством. Крім того, в Україні існує податок на додану вартість (ПДВ), який стягується з кінцевого споживача товарів та послуг у вигляді відсотка від вартості товару чи послуги.

Також в Україні діють інші види податків, такі як податок на дохід фізичних осіб, який стягується з доходів громадян, податок на нерухоме майно, збори за землю та інші місцеві податки. Крім того, спеціальну увагу приділяється контролю за використанням екологічних податків, таких як податок на забруднення навколишнього середовища та податок на викиди парникових газів.

Загалом, сучасна податкова система в Україні є складною та різноманітною, спрямованою на забезпечення фінансової стійкості держави, розвитку економіки та соціального захисту громадян.

Екологічний податок в Україні є важливим інструментом для сприяння сталому розвитку, збереження довкілля та зменшення негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище. Його функціонування базується на принципі "забруднювач платить", де платежі здійснюються залежно від рівня забруднення або використання природних ресурсів.

В Україні екологічний податок регулюється Законом «Про екологічний податок»[3], який встановлює правила та механізми його стягнення. Основні напрями функціонування екологічного податку включають наступні аспекти:

1. Забруднення навколишнього середовища: Екологічний податок встановлює ставки на забруднення повітря, води та ґрунту, що стимулює підприємства та громадян використовувати більш екологічно чисті технології та методи виробництва.

Таблиця 1

Ставки екологічного податку на 2021-2022 рр.

СТАВКИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ЗА РОЗМІЩЕННЯМ ОКРЕМИХ ВИДІВ НАДЗВИЧАЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ВІДХОДІВ		
Види відходів	Ставка податку, гривень за одиницю	
	2021р.	2022р.
Обладнання та прилади, що містять ртуть, елементи з іонізуючим випромінюванням	865,47	952,02
Люмінісцентні лампи	15,06	16,57
Ставки, які встановлюються залежно від класу небезпеки та рівня небезпечності відходів		
Клас небезпеки (рівень небезпечності) відходів	Ставка податку, гривень за 1 т	
	2021	2022
Надзвичайно небезпечні (I клас)	1405,65	1546,22
Високонебезпечні (II клас)	51,20	56,32
Помірно небезпечні (III клас)	12,84	14,12
Малонебезпечні (IV клас)	5,00	5,50
Малонебезпечні нетоксичні відходи гірничої промисловості	0,49	0,54

Джерело: сформовано автором на основі [2]

2. Використання природних ресурсів: Екологічний податок накладається на видобуток та використання природних ресурсів, таких як вода, ліси, мінерали тощо. Це спонукає підприємства до більш обережного та ефективного використання цих ресурсів.

3. Сприяння екологічній модернізації: Часто екологічний податок супроводжується системою пільг та стимулів для підприємств, які впроваджують екологічно чисті технології та інвестиції у сферу енергоефективності та відновлюваної енергетики.

4. Фінансування екологічних програм: Зібрані кошти від екологічного податку спрямовуються на фінансування екологічних програм, включаючи охорону природних заповідників, відновлення екосистем, зменшення викидів парникових газів та інші проекти сталого розвитку [1].

Україна активно працює над удосконаленням екологічного податку та його ролі в екологічній політиці. Впровадження нових ставок та розширення сфери його застосування мають на меті покращити стан довкілля, забезпечити стале використання природних ресурсів та стимулювати розвиток зеленої економіки.

Функціонування екологічного податку в Україні є важливою складовою стратегії сталого розвитку країни, спрямованою на забезпечення екологічної

стійкості, збереження природних ресурсів та покращення якості довкілля для майбутніх поколінь.

Висновки. Отже, у даній науковій статті була проаналізована історія виникнення податкової системи та її сучасне функціонування зокрема екологічний податок. В результаті дослідження стало очевидним, що податкова система є важливим інструментом управління економікою країни та має значний вплив на соціально-економічний розвиток суспільства. Один з найважливіших аспектів сучасної податкової системи - екологічний податок. Загострення екологічних проблем та зростання свідомості про їх вплив на навколишнє середовище призвело до необхідності введення спеціальних заходів щодо збереження природних ресурсів та мінімізації негативного впливу господарської діяльності. Важливо відзначити, що система податків в Україні піддавалася та продовжує піддаватися реформам з метою спрощення та удосконалення. Політика оподаткування постійно переглядається з урахуванням змін у соціально-економічному середовищі та міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Канонішена-Коваленко К. Екологічний податок від А до Я. Київ : Фондація «Відкрите Суспільство». 2017. 105 с.
2. Податковий кодекс України поточна редакція від 06 травня 2023 р. № 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Про екологічний податок : Закон України від 04 квітня 2019 № 1439/6/99-99-12-02-03-15/ІПК.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1439872-19>
4. Ярошенко Ф. О. Павленко В. В. Павленко В. Л. Історія податків та оподаткування в Україні Підруч. Київ ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. 161 с.

Віталій ЛАЙТАРЕНКО*,
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЛІКВІДНІСТЬ ТА ПРИБУТКОВІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті аналізуються особливості управління ліквідністю банківської установи. Зроблено висновки, що ліквідність комерційних банків як об'єкт управління використовується правлінням і менеджментом банку у

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Лариса Вдовенко

процесі вирішення трилеми: ліквідність-ризиковість-прибутковість, однак завжди в напрямку максимізації прибутку, оскільки банк є фінансовим підприємством і, попри задекларовані соціальні місії, кінцевою і основною метою його діяльності є отримання максимального прибутку при мінімальних затратах. Наведено система управління ліквідністю на рівні банківської установи та методи управління ліквідністю. Визначено основні показники стану банківської системи України, що вказують на її прибутковість.

Abstract. *The article analyzes the peculiarities of liquidity management of a banking institution. It was concluded that the liquidity of commercial banks as an object of management is used by the board and management in the bank in accordance with the trilemma: liquidity-riskiness-profitability, but always in the direction of profit maximization, the bank is a financial enterprise and, despite the introduced social missions, the final declaration and the main the purpose of the activity is to obtain the maximum profit at its minimum costs. The system of liquidity management at the level of a banking institution and methods of liquidity management are given. The main indicators of the state of the banking system of Ukraine, which indicate its profitability, have been determined.*

Вступ. Ліквідність банківської системи є тим стрижнем, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання усіх грошових зобов'язань банківської системи та достатність коштів щодо потреб розвитку вітчизняної економіки. Підвищення ефективності управлінням ліквідністю банківської системи є одним із пріоритетних завдань центральних банків кожної країни.

Підсумки першого півріччя 2023 року вказують, що банківська система України стає дедалі більш ліквідною та прибутковою. Найвищі результати показали банки, які віддавали перевагу депозитним сертифікатам НБУ. У першому півріччі 2023-го якість кредитних портфелів банків знижувалася. На 01.07.2023 року частка проблемних кредитів (NPL) у портфелі банків у середньому в банківській системі України становила 38,94%

Виклад основного матеріалу. На ліквідність банківської системи як стан взаємопов'язаних і взаємозалежних банківських установ країни, який відображає їхні можливості безперервно виконувати свої платіжні зобов'язання при умові ефективного застосування емісійного потенціалу центрального банку відповідно до цілей його грошово-кредитної політики, звертається менша увага, вочевидь, як на більш складну економічну категорію, яка більшою мірою відрізняється від ліквідності комерційних банків в частині управління, а не в самій сутності поняття.

Так ліквідність комерційних банків як об'єкт управління використовується правлінням і менеджментом банку у процесі вирішення трилеми: ліквідність-ризиковість-прибутковість, однак завжди в напрямку максимізації прибутку, оскільки банк є фінансовим підприємством і, попри задекларовані соціальні місії, кінцевою і основною метою його діяльності є отримання максимального

прибутку при мінімальних затратах.

Управління ж ліквідністю банківської системи є значно ширшим механізмом, який вже не передбачає отримання прибутку, а виходить із двох ключових завдань банківської системи:

– збалансування дефіциту і профіциту ліквідних коштів з метою створення умов для безперервного виконання банківською системою функцій фінансового посередництва;

– оскільки банківська система є головною ланкою економіки держави, а центральний банк здебільшого виступає у ролі органу державного регулювання, то управління ліквідністю банківської системи з цих позицій зводиться до забезпечення функцій держави (економічної) та досягнення стратегічних цілей економічного розвитку [1, с.171].

Ефективність управління ліквідністю банківської системи залежить від підходів до аналізу її стану, тобто її кількісного вираження і в сучасних умовах реалізується відповідно Постанови правління НБУ «Про особливості регулювання ліквідності банків у період дії воєнного стану» 24.02.2022 р. № 22 [2].

З огляду на кількісне визначення обсягу ліквідності банківської системи Національний банк України повинен будувати механізм управління ліквідністю. Одним із перших елементів такого механізму є аналіз факторів і причин дефіциту чи профіциту ліквідності банківської системи.

Причини накопичення профіциту ліквідності в банківській системі України є досить простими та очевидними і полягають у зміні підходів до регулювання цін, забезпеченні цінової і валютної стабільності.

Перейшовши до режиму інфляційного таргетування, Національний банк України оголосив основним інструментом управління ліквідністю банківської системи відсоткові ставки за активними і пасивними операціями.

Гарантією успіху будь-якого банку є ефективне управління ліквідністю. Через постійне зростання масштабів діяльності вітчизняних банків, посилення конкуренції, розвитку ринку фінансових послуг, банки щодалі більшу увагу приділяють управлінню ліквідністю. Без якісного управління ліквідністю банк не зможе обслуговувати фізичних осіб та суб'єктів господарювання, здійснювати кредитноінвестиційну діяльність, тому вирішення проблем її підтримки достатнього рівня ліквідності має найвищий пріоритет у роботі банку.

З метою управління ліквідністю, для запобігання банкрутства і подальшої успішної діяльності є необхідним компонування та застосування певного переліку показників ліквідності. Підтримання ліквідності банку є серйозною та складною проблемою. В світовій практиці були розроблені методи (теорії) управління ліквідністю, які є складовою частиною всього банківського менеджменту. До складу таких методів входять: управління активами; управління пасивами; збалансоване управління ліквідністю (активами та пасивами).

Через високу вартість стратегії трансформації активів і значну ризикованість стратегії запозичення більшість банків зупиняють свій вибір на компромісному варіанті управління ліквідністю - стратегії збалансованого управління ліквідністю.

Метод збалансованого управління ліквідністю дає можливість управляти ризиком ліквідності шляхом координації рішень щодо джерел залучення та напрямків розміщення коштів за обсягами та термінами для забезпечення прибутковості банківських операцій. У вітчизняній практиці паралельно застосовуються усі три підходи.

В деяких банках (їх частка незначна) управління здійснюється все ще через активи, у більшості установ переважають автономні методи управління (тобто другий підхід - через пасиви), але є й банки, де використовуються сучасні прогресивні методи управління.

Таким чином, в умовах невизначеності та кризового стану банківської системи України, виникає необхідність здійснювати ефективне управління ліквідністю та прибутковістю.

Стратегічне завдання, яке мають вирішувати банки в процесі управління ліквідністю - це необхідність уникати як дефіциту, так і надлишку ліквідних коштів (рис.1).

Зміст управління ліквідністю полягає в забезпеченні безперебійного проведення поточних платежів банку, основними аспектами якого є: оцінка умов діяльності банку за попередні періоди, вибір найбільш ймовірних сценаріїв розвитку подій, оцінку ліквідної позиції банку з урахуванням альтернативних варіантів розвитку подій, розробку управлінських рішень, спрямованих на зниження ризику виникнення дефіциту ліквідної позиції банку і мінімізацію витрат.

Рис. 1. Система управління ліквідністю на рівні банківської установи

Джерело: складено автором

Важливим елементом якісного управління ліквідністю банківської установи є адекватна його оцінка, яка повинна передбачати наступні етапи: загальний аналіз та оцінка діяльності комерційних банків; аналіз коефіцієнтів ліквідності; аналіз якості активів банку з погляду їх ліквідності; аналіз ресурсної бази банківських установ з позиції ліквідності; аналіз потреби банку в ліквідних коштах.

Управління ліквідністю банків на сучасному етапі функціонування банківської системи має велике значення. Українські банки опинилися в складних умовах через масштабну ескалацію політичної кризи, котра переросла у геополітичну.

Методи управління ліквідністю відображені на рис. 2.

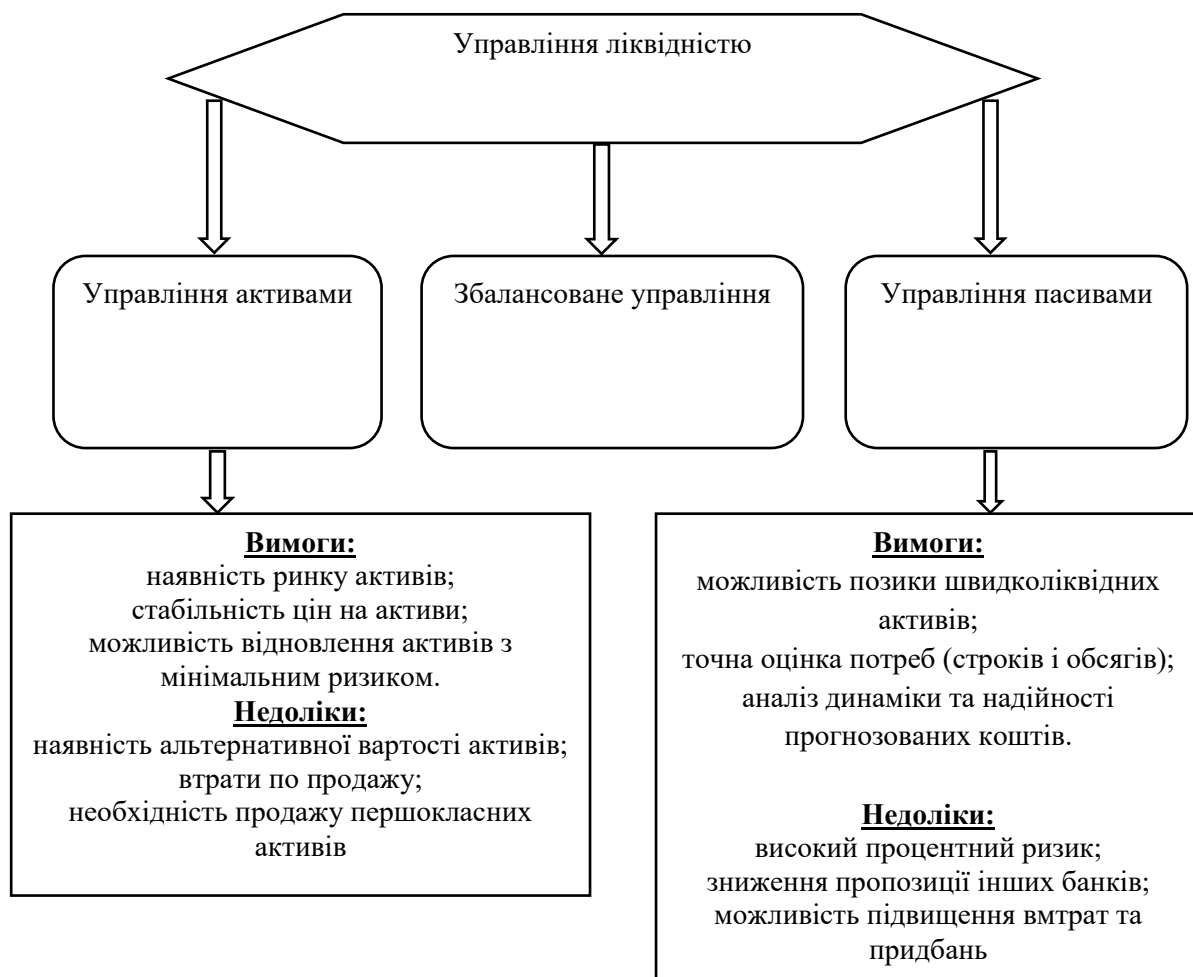

Рис. 3. Характеристика методів управління ліквідністю

Джерело: складено автором

Загалом відбувся значний відтік коштів у національній валюті, що в свою чергу призвело до виникнення значних проблем з ліквідністю як окремих банків так і банківської системи в цілому. З метою створення стабільних умов для діяльності банків та сприянню вчасному виконанню ними вимог вкладників

та кредиторів Національний Банк України вжив такі заходи для підтримання ліквідності банків. Банк розглядає ризик ліквідності як ризик неможливості фінансувати збільшення активів банку та виконання його власних зобов'язань у встановлені строки. Основна мета управління ризиком ліквідності полягає у забезпеченні безумовної спроможності Банку виконати свої зобов'язання у встановлені строки шляхом підтримання прийнятних (якими можна управляти) розривів ліквідності.

В процесі управління ризиком ліквідності Банк розглядає поєднання таких заходів:

- структурне (коротко- та довгострокове) управління активами та зобов'язаннями, спрямоване на забезпечення належного рівня ліквідності у коротко- та довгостроковій перспективі;

- поточне (короткострокове) управління активами та зобов'язаннями, спрямоване на забезпечення належного рівня миттєвої та поточної ліквідності з урахуванням можливих та непередбачених змін у грошових потоках.

Управління ризиком ліквідності ґрунтується на прийнятних рівнях розривів строковості (за валютою) і таких принципах:

- встановлення цільового (оптимального та прийнятного для Банку), критичного (небажаного, але яким можна управляти) та граничного (що вимагає негайних дій) рівня ключових значень ризику ліквідності;

- постійний моніторинг фактичних ключових показників ризику ліквідності;

- вжиття відповідних коригуючих дій, якщо ключові показники ризику ліквідності сягають їх критичного та/або граничного значення.

Банк оцінює ліквідність, спираючись на певні коефіцієнти ліквідності, встановлені НБУ.

Отже, банківська ліквідність відіграє важливу роль у діяльності кожного окремого банку і у фінансовій системі держави. З проведеного аналізу сучасного стану ліквідності банків України стало зрозуміло, що банки працюють в умовах надлишкової ліквідності, за яких зменшується прибутковість банків так, як найбільш ліквідні активи не генерують доходів.

Таблиця 1

Основні показники стану банківської системи України, млн грн

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. до 2019 р.(+;-)
Активи	1493298	1822841	2053232	2032019	538721
Зобов'язання	1293377	1613381	1797718	1772726	479349
Капітал	199921	209460	255514	259293	59372
Доходи	243102	250171	273863	357388	114286
Витрати	184746	210445	196488	332673	147927
Чистий прибуток (збиток)	58356	39727	77376	84716	26360

Джерело: розраховано на основі даних [3]

Аналізуючи дані таблиці 1, можна зробити висновки, що всі показники банківської системи мають тенденцію до зростання, зокрема, чистий прибуток зріс з 58356 млн грн з 2019 р. до 84716 млн грн. або на 26360 млн грн.

Також на зростання рівня ліквідності банківських установ вплинув дозвіл НБУ купувати валюту онлайн для розміщення на депозитах, що сприяло збільшенню обсягу строкових вкладів фізичних осіб у валюті. Отже, нарощення обсягів вкладень у депозитні сертифікати НБУ, коштів на рахунках в інших банках, депозитів фізичних та юридичних осіб, та у підсумку, депозитного портфелю, свідчить про адаптацію банківського бізнесу до умов воєнного стану, а також дієвість заходів НБУ стабілізації банківської системи.

У підсумку, банківський сектор за 2022 р. отримав 24716 млн грн чистого прибутку: з 67 платоспроможних банків 46 установ були прибутковими. Скорочення розміру чистого прибутку в цілому в банківському секторі склало 52660 млн грн або 68,05% [3]. Позитивний фінансовий результат було отримано завдяки збереженню високої операційної ефективності. В структурі доходів банків зростали процентні доходи (на 28,59%) та результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу (більше ніж в 5 разів). Серед витрат найбільший темп зростання мали відрахування в резерви, в 2022 р. порівняно з 2021 р. вони зросли на 3345,73% або в 34,46 разів. На дохідність портфеля банківських активів здійснило суттєвий негативний вплив скорочення обсягів кредитування (крім державних банків під окремі проекти), проте це частково компенсувалось результатами торгівлі іноземною валютою та переоцінкою цінних паперів [3].

Рентабельність активів банківського сектору в 2022 р. склала 10,91%, що на 68,89% менше рівня попереднього року. Незважаючи на стрімке падіння рівня рентабельності, вітчизняна банківська система показала стійкість щодо викликів, вона з найменшими втратами пройшла загрозливий період та пристосувалась до нових умов роботи.

Висновки. Нарощення банківськими установами ресурсного потенціалу є важливою складовою ефективної діяльності та зростання їх конкурентоспроможності, що залежить від залучення нових клієнтів, зацікавлених у банківських продуктах тої чи іншої банківської установи. Збалансована ресурсна база банків є важливою передумовою їх прибутковості, підтримки достатньої ліквідності та довіри з боку всіх учасників ринку, а її зміцнення сприяє підвищенню можливостей банків у задоволенні поточних та інвестиційних потреб.

Список використаних джерел:

1. Рудан Віталій Ярославович Ліквідність банківської системи України: сучасний стан і стратегічні орієнтири управління. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. №4. С.171-179.
2. Постанова Правління НБУ «Про особливості регулювання ліквідності банків у період дії воєнного стану» 24.02.2022 р. № 22. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0022500-22#Text>
3. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/>.

Ольга ЛУЖАНСЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу особливостей та проблем регулювання кредитного ринку в Україні в період воєнного стану, що був запроваджений з 24 лютого 2022 року по всій території країни.*

***Annotation.** The article is devoted to the analysis of the peculiarities and problems of money market regulation in Ukraine during the period of martial law, which was introduced from February 24, 2022 throughout the country.*

Вступ. Для ефективного функціонування економіки, становлення її інноваційного типу необхідна мобілізація тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб, їхній розподіл і перерозподіл на комерційній основі між різними секторами економіки. Дані процеси відбуваються за безпосередньої участі фінансових ринків. Адже саме фінансовий ринок є тим ринком, на якому визначаються попит і пропозиція на різноманітні фінансові інструменти. На даному ринку відбувається рух коштів (капіталу). Гроші є не лише метою підприємництва, а й засобом для досягнення цієї мети. При цьому необхідно вирішувати питання про джерела капіталу та шляхи їх вкладання. Тому всі суб'єкти господарювання мають справу насамперед із фінансовим ринком, де шукають необхідні кошти або здійснюють інвестування тимчасово вільних коштів і отримують від цього додатковий прибуток. Таким чином, на фінансовому ринку виникає кругообіг капіталу, причому в одних суб'єктів господарювання утворюються заощадження, а інші відчують необхідність у фінансових ресурсах для розширення своєї діяльності. Крім того, фінансовий ринок стимулює зростання обсягів виробництва, накопичення фінансових ресурсів та сприяє виникненню й розвитку позитивних соціальних змін у суспільстві. В умовах широкомасштабної збройної агресії та запровадження воєнного стану в Україні першочергового значення набуває забезпечення надійного та стабільного функціонування банківської і фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ- Оксана РУДА

Виклад основного матеріалу. На кредитному ринку в Україні діють банки, небанківські фінансові установи та інші юридичні особи, які не належать до фінансових установ, але мають ліцензії на надання кредитних послуг. Держава через НБУ регулює діяльність цих учасників ринку, а також небанківських фінансових груп, платіжних систем, колекторських компаній та інших суб'єктів кредитного ринку. За Законом України «Про банки і банківську діяльність» «банк» – це юридична особа, яка має дозвіл на надання визначеного переліку банківських послуг.

Небанківські фінансові установи – це члени банківської групи, яким Національний банк встановлює нагляд і контроль на консолідованому та субконсолідованому рівнях. Банки мають перевагу на ринку кредитних послуг. На грошовому ринку відбуваються операції з готівкою, короткостроковим кредитуванням та валютними операціями. На цьому ринку циркулюють надійні короткострокові інструменти, які залежать від різниці між прибутком та ризиком. Ринок грошей працює з короткотерміновими фінансовими активами, які характеризуються високою ліквідністю та низьким ризиком. Короткотермінові боргові зобов'язання набуваються лише на тимчасову основу. Казначейські та короткострокові комерційні векселі є інструментами цього ринку. Ринок капіталів поділяється на ринок цінних паперів (середньо- та довгострокових) та ринок середньострокових та довгострокових банківських кредитів. Ринок капіталів є найважливішим джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів. Якщо грошовий ринок забезпечує ліквідність на фінансовому ринку, то ринок капіталів сприяє ефективному розподілу та використанню фінансових коштів. Це означає, що очікувана прибутковість капіталовкладень повинна, з урахуванням не бути нижчою за процентну ставку на ринку капіталів. Таким чином, фінансовий ринок забезпечує платоспроможність фінансової системи, оптимальне налагодження процесів накопичення та інвестування за обсягом і структурою.

Від початку повномасштабної війни на території України НБУ активно шукає оптимальні інструменти для підтримки стійкості фінансової системи держави. Для забезпечення стабільності економіки України в умовах війни НБУ використовує базовий грошово-кредитний інструментарій. Найпершим рішенням НБУ після введення воєнного стану було запровадження фіксованого курсу гривні, оскільки до цього діяв режим плаваючого валютного курсу. За такого режиму курс валюти залежав від попиту та пропозиції на ринку. Також діє заборона на проведення розрахунків за кордоном щодо придбання цінних паперів, акцій, облігацій із використанням українських карток.

В Україні зміна облікової ставки НБУ має вплив на рівень інфляції через 9–18 місяців. Тому рішення монетарної політики НБУ не є реакцією на сучасні події, а прогнозованим рішенням на події майбутнього. Відтак НБУ поки що утримує облікову ставку на рівні 25% та прогнозує такий її рівень до січня–березня 2024 р. У сучасних умовах вагомий вплив на пропозицію грошей в обігу здійснює механізм валютного регулювання через валютну та курсову

політику. Основними інструментами регулювання виступають валютні обмеження, девальвація чи ревальвація валюти, режими конвертованості валют, валютна інтервенція тощо. Валютне регулювання НБУ здійснює відповідно до Законів України “Про Національний банк України” та “Про валюту та валютні операції”. З початку введення воєнного стану на території України були запроваджені валютні обмеження, які регламентовані Постановою Правління НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р. “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану”

У зв’язку з введенням військового стану 24 лютого 2022 р. економіка держави зазнала негативного впливу, а зовнішні фактори та процеси сприяли дестабілізації фінансово-кредитного ринку і призвели до інфляції на рівні 28-30% річних. Під час військового стану НБУ не буде застосовувати санкції до учасників кредитного ринку за порушення деяких регуляторних норм, які показано на рис.1

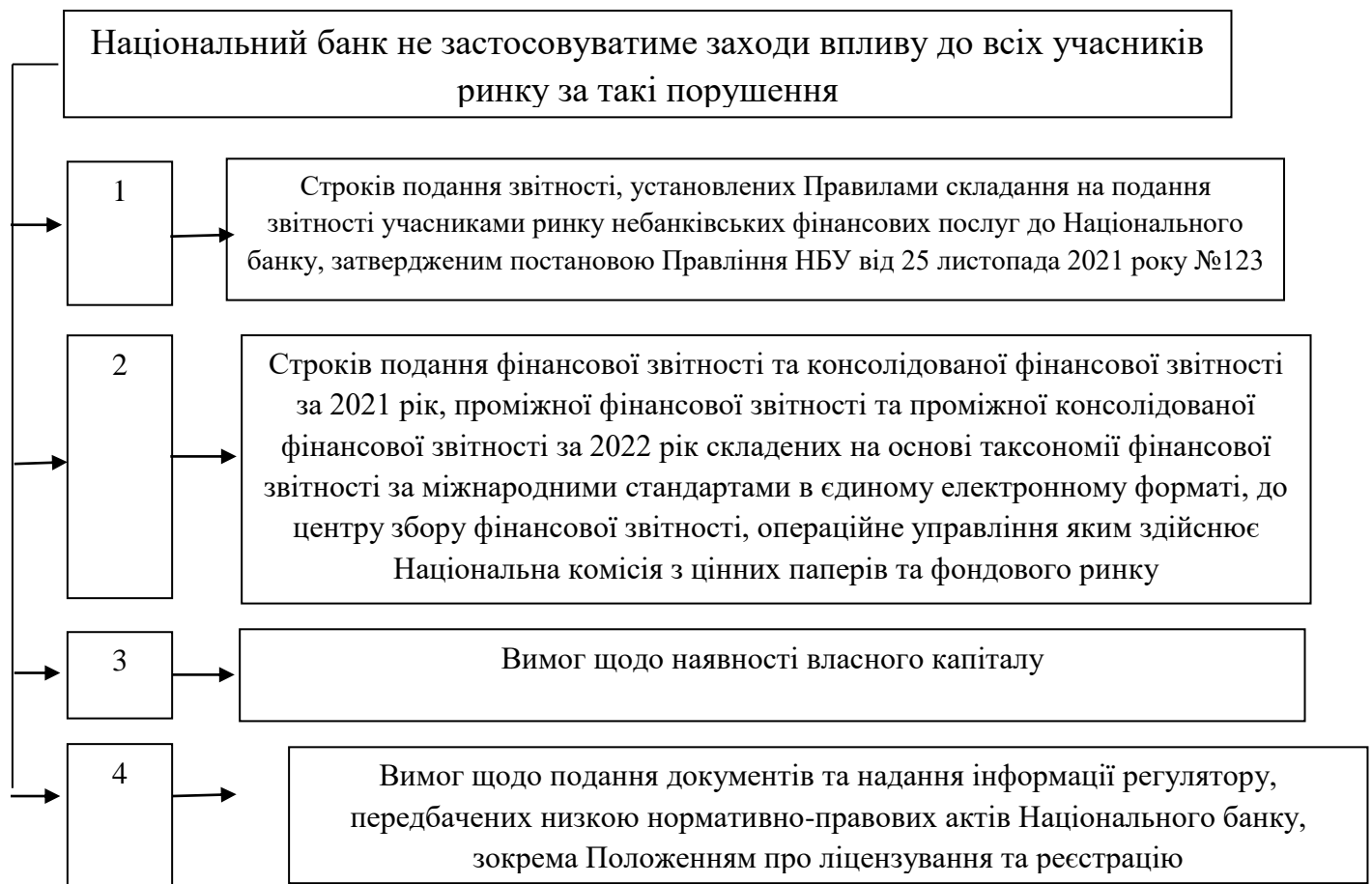

Рис. 1. Особливості регуляторного впливу НБУ під час введення воєнного стану

Джерело: [5]

Деяким суб’єктам ринку також надаються додаткові пільги: – страховим компаніям не будуть накладатися штрафи за невиконання нормативів щодо

платоспроможності, якості активів, прибутковості і т.д.; – кредитним спілкам – за недотримання нормативів, які обмежують ризики за операціями з фінансовими активами; НБУ не буде вживати заходи впливу за порушення термінів проведення чергових загальних зборів членів кредитної спілки за підсумками 2021 року; – небанківським фінансовим групам – не будуть застосовуватися заходи впливу за невиконання вимог щодо достатності регулятивного капіталу, складання та подання консолідованої звітності та інформації.

Незважаючи на дію воєнного стану, учасники ринку кредитних та фінансових послуг мають дбати про виконання своїх зобов'язань перед клієнтами. 18 березня 2022 р. набрав чинності Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», за яким змінюється ряд принципів роботи банків та небанківських фінансово-кредитних установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування. Ці зміни сприяють поліпшенню ситуації для українців-позичальників під час воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки.

Згідно з цим Законом, під час воєнного стану та протягом 30 днів після його закінчення отримувач послуг (споживач) не несе відповідальності перед кредитором, якщо не виконав кредитних зобов'язань вчасно. Якщо сталося таке прострочення - отримувач послуг (споживач) звільняється від обов'язку сплати штрафу, пені та інших платежів за прострочення виконання зобов'язань за кредитною угодою. За цим Законом також «забороняється підвищення процентної ставки за користування кредитом». Крім того «неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані починаючи з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання за таким договором, підлягають списанню».

Для того, щоб не допустити падіння курсу національної валюти, НБУ змушений продавати великі кількості валюти, що призводить до значного скорочення рівня золотовалютних резервів. За даними НБУ, у 2022 р. було реалізовано валюти на суму 19,7 млрд дол. США, тоді як міжнародні резерви України на 31 жовтня 2022 р. склали 25 244,19 млн дол. США. У складі міжнародних резервів найбільшу частину становлять активи в іноземній валюті (цінні папери, валюта та депозити), які досягають 87% або 21 974 млн дол. США, а золото - лише 6% або 1430 млн дол. США.

Протягом дії воєнного стану Національний банк України реалізує комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підтримання фінансово-кредитної стійкості кредитного ринку в державі та регулювання фінансового сектору, такими діями, а саме :

1. Підтримання кредитної сфери шляхом надання її учасникам обігових коштів у вигляді кредитів з відстрочкою платежу до одного календарного року під зменшену відсоткову ставку.
2. Відновлення міжнародного кредитування (траншів) для підтримки

стабільності економіки держави через міжнародні державні інституції та транснаціональні компанії для додатково залучення в подальшому в кредитний сектор України.

3. Зниження видатків обігу у сфері міжнародних розрахунків шляхом використання кредитних ресурсів (тратт, векселів, чеків, переказів та ін.). Узагальнюючи викладене, зауважимо, що національний досвід України щодо розвитку кредитних відносин на кредитному ринку та його саморегулювання повинно спиратися на міжнародний досвід, країн, що пройшли подібний шлях, насамперед це країни Європи, США та Велика Британія [5].

На міжнародному (транснаціональному) кредитному ринку купують і продають позичковий капітал (різна номенклатура), який надається в користування юридичним або фізичним особам зарубіжних держав. Суб'єктами міжнародного кредитного ринку є: корпорації, страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові посередники, банки держави через відповідні фінансові інститути. Однак більша частина кредитних програм здійснюється саме міжнародними банками.

Міжнародне кредитування відіграє значущу роль в економіці України, незалежно від часового контексту, чи це період війни чи післявоєнний період. Це пояснюється декількома важливими аспектами:

1. Сприяння інтернаціоналізації виробництва: Міжнародне кредитування сприяє зростанню виробництва різних вітчизняних товарів та послуг та популяризації попиту на них. Воно також сприяє обміну досвідом у подібних сферах виробництва, включаючи стажування та грантову діяльність.

2. Забезпечення стабільності міжнародних економічних зв'язків: Міжнародне кредитування сприяє підтримці стабільних міжнародних економічних відносин.

3. Підвищення економічної обороноздатності: Кредитування сприяє збільшенню економічної обороноздатності країни та сприяє зростанню внутрішнього товарообороту.

4. Забезпечення безперервності міжнародних розрахунків: Міжнародне кредитування допомагає забезпечити безперервність міжнародних розрахунків та сприяє активному обігу кредитних коштів у фінансово-кредитній сфері економіки.

5. Регулювання платіжних балансів: Міжнародне кредитування відіграє важливу роль у контролі та регулюванні платіжних балансів усіх кредитних установ на кредитному ринку.

6. Підтримка конкуренції: Цей вид кредитування сприяє змаганням між різними сферами діяльності та збагачує кредитний ринок сильними учасниками, які мають значний обсяг та стійкий капітал для надання позик.

Усі ці фактори спільно визначають важливість міжнародного кредитування для стабільності та розвитку економіки України.

Такі міжнародні фінансово-кредитні установи, як Міжнародний

Валютний Фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і інші, відіграють важливу роль у сфері міжнародного кредитування. Зазвичай, країни, які розвиваються, є основними боржниками цих фінансово-кредитних інститутів.

Ці позики, надавані такими інститутами, переважно мають на меті сприяти стимулюванню розвитку кредитного ринку в цих країнах та підтримувати основні сфери економічної діяльності держави, такі як сільське господарство, металургія, видобуток корисних копалин, транзит мінеральних добрив та інші.

Згідно з міжнародним досвідом, міжнародне кредитування є складовою частиною кредитного ринку України, і саме кредитні та грантові програми дозволяють державі отримувати додаткові готівкові та безготівкові кошти для виконання державної та податкової програм регулювання кредитного ринку і надавання пільгових кредитів та податкових канікул учасникам на індивідуальних умовах. Виходячи із міжнародного кредитного досвіду кредитування країн у військовому та після військовому стані слід зазначити, що Україні потрібен

Можна відзначити, що державне регулювання на кредитному ринку є фундаментом для відновлення та оздоровлення економіки України. Це становить основу для майбутнього розвитку різноманітних інвестиційних програм та програм пільгового кредитування для відновлення підприємств у різних сферах економіки. Захист і нагляд за кредитним ринком визначають, наскільки стійкими та фінансово міцними будуть учасники, які функціонують як кредитні установи, та їх здатність гарантувати довгострокову економічну стабільність, безпечно інтегруючись у глобальний фінансово-кредитний простір.

Висновки. В умовах повномасштабного вторгнення з боку агресора економіка України (відповідно уряд і Національний банк) зіткнулися з непередбачуваними труднощами. Фізичне знищення підприємств, порушення ланцюгів постачання та блокада морського експорту підвищили безробіття та зменшили податкові та валютні надходження (зменшення державних доходів також відбулося через радикальне зниження податків у перші дні війни).

Багато втратили свої доходи, мільйони втекли за кордон, зростала потреба купувати імпортні товари для постачання армії. Це призвело до збільшення державних витрат, у тому числі в іноземній валюті (позитивним рішенням було те, що біженцям дозволили використовувати гривневі картки для розрахунків за кордоном).

Крім того, найближчим часом необхідно буде знову запровадити, а можливо, і підвищити податки, в тому числі на імпорт, а також скоротити перелік критичного імпорту (зараз він досить великий, включаючи, рекламні послуги та безалкогольні напої), розглянуто питання реструктуризації державного боргу.

Список використаних джерел:

1. Данилишин Б. М. Випробування війною: ситуації в економіці та на фінансових ринках України. Дорослий погляд на світ. 2022. № 3. URL: http://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/523177_viprobuvannya_viynoyu_situatsii.html.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 01 жовтня 2022 року №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20221001#Text>.
3. Савченко Т. Г. Структура та інструменти грошово-кредитного ринку. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Суми : ДВНЗ«УАБС НБУ». 2020. Вип. 37. С. 169–180.
4. Савчук С. Є. Ринок небанківських фінансових послуг після війни. *Економічна правда*. 2022. № 4. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/25/687455/>.
5. Садчикова І, Садчиков В. Державне регулювання кредитного ринку в умовах військового стану в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 3 (31) С. 190-200
6. Садчикова І. Теоретичні засади обґрунтування сутності поняття «кредитний ринок». *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 105-121.

Яна МЕЛЬНИК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено сутність та функціонування кредиту. Вказано причини виникнення кредитних відносин та їх вплив на економіку. Охарактеризовано проблеми кредитування в Україні. Проаналізовано статистичні дані щодо діяльності банківського сектору в Україні за період 2022-2023 років. Також було розкрито принципи надання позики в Україні. За результатами дослідження зроблено відповідні висновки.

Abstract. The article examines the essence and functioning of the loan. The reasons for the emergence of credit relations and their impact on the economy are indicated. The problems of lending in Ukraine are characterized. Statistical data on the activity of the banking sector in Ukraine for the period of 2022-2023 have been analyzed. The principles of granting a loan in Ukraine were also revealed. Based on

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Лариса ВДОВЕНКО

the results of the research, appropriate conclusions were drawn.

Вступ. Кредитування є важливим фінансовим інструментом, який допомагає людям фінансувати різні потреби. У цій статті досліджено економічні підстави, принципи та проблеми банківського кредитування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Кредит - позичковий капітал банку у грошовій формі та в банківських металах, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання [2]. Кредит є об'єктивною вартісною категорією, складовою частиною товарно-грошових відносин, а його необхідність викликана існуванням товарно-грошових відносин.

Період після Першої світової війни (початок ХХ ст.). Вже на початку ХІХ ст. банківська справа в Україні набула великого розвитку. Банківські кредити прискорювали розвиток виробництва, сприяли формуванню фінансового капіталу. В Україні почали діяти акціонерні банки комерційного та іпотечного кредиту. А саме: Київський приватний комерційний банк (утворений в 1868 р.), Одеський купецький (1889), Одеський дисконтний (1879) з філіями в Миколаєві та Кишиневі, Київський промисловий (1871), Харківський торговий (1868), Катеринославський комерційний банк (1872) з філією в Полтаві. Також широкого розвитку набули кредитні та позикоощадні товариства, ощадні та земські каси, ломбарди та приватні банкірські контори.

До 1917 р. в Україні було три контори Державного банку Росії - Київська, Харківська, Одеська та 24 філії. Кредитна система Росії складалася на той час із Державного банку (мережа Державного банку становила 10 контор та 124 відділення), акціонерних комерційних банків, кредитної кооперації та інших кредитних установ (банкірських контор, товариств взаємного кредиту, міських громадських банків, ощадних кас, банкірських домів, земських кас, ломбардів). Державний банк був єдиним у країні емісійним банком, кредитним, розрахунковим центром банківської системи і виконував роль "банку банків".

В умовах ринку розрізняють такі види кредиту: банківський, комерційний, іпотечний, податковий, споживчий (товарний), державний і міжнародний. Також кредит може надаватися у грошовій або натуральній формі [3].

Основними, найбільш визнаними є такі принципи кредитування:

1. Цільове призначення позички. Цей принцип полягає у тому, що економічні суб'єкти, що виявили намір вступити в кредитні відносини, повинні заздалегідь чітко визначити, на яку ціль будуть використані позичені кошти. Визначену ціль повинні однаково розуміти й оцінювати обидві сторони, погоджуючись на її кредитування. Це базова передумова забезпечення кожною зі сторін своїх інтересів у певній позичці та реалізації їх відносин як кредитних.

2. Строковість передачі коштів кредитором позичальнику. Цей принцип передбачає, що вільні кошти кредитора передаються позичальнику на

чітко визначений строк, який сторони повинні узгодити в момент вступу в кредитні відносини. Строковість впливає з цільового призначення позички і сама слугує передумовою для подальшого розгортання кредитних відносин між сторонами позички: визначення плати за позичені кошти, порядку повернення коштів тощо. Конкретні строки окремих позичок визначаються залежно від тривалості кругообігу капіталу позичальника, у формуванні якого бере участь позичена вартість.

3. Поверненість позичальником коштів кредитору в повному обсязі.

Поверненість позиченої вартості кредитору означає, що позичальник повинен повернути кредитору весь обсяг одержаної в позичку вартості. Цей принцип впливає з попереднього – строковості позички, та тісно пов'язаний із ним, але це самостійний принцип. Девальвація валюти позички, інфляція можуть знецінити грошову одиницю та основну суму грошової позички, тому при поверненні номінальної суми позички кредитор зазнає збитків.

4. Забезпеченість позики. Цей принцип полягає у прийнятті кредитором при наданні позички додаткових заходів щодо гарантування повернення позички у визначені строки. Додатковими ці заходи є відносно принципів цільового спрямування та строковості позички, які за своєю сутністю сприяють поверненню позички.

Забезпеченням позички може бути майно (нерухоме, рухоме, цінні папери, валютні цінності), що приймається у заставу, а також зобов'язання третьої особи погасити борг кредитору (гарантії, поручительства). Принцип забезпеченості відіграє важливу роль у захисті від кредитних ризиків – він є останньою перепорою на шляху вказаного ризику. Проте й ця перепора не завжди спрацьовує (наприклад, при знеціненні застави чи банкрутстві гаранта). Тому кредиторам не варто переоцінювати значення забезпечення позичок, а більше покладатися на високу ефективність проекту, що кредитується, та кредитоспроможність і надійність позичальника. Якщо позичальник безумовно має ці якості, то кредитор може і не вимагати додаткового забезпечення позичок.

5. Платність користування позиченими коштами. Платність користування позичкою полягає у тому, що позичальник повертає кредитору не тільки основну суму боргу, а й сплачує додаткові кошти у формі процента. Для встановлення такого принципу є вагомі економічні підстави. Адже коли кредитор передає свої вільні кошти в позичку, то зазнає при цьому подвійних втрат:

1) втрачає частину доходу, яка припадає на вилучену ним з обігу частину коштів, що стає джерелом кредиту;

2) втрачає ті переваги та зручності, які властиві утриманню вивільнених з обігу коштів у ліквідній формі. Більше того, втрати переваг та зручностей запасів ліквідності супроводжуються появою кредитного ризику, пов'язаного з наданням позички, та можливих збитків від позички.

Тому, щоб зберегти своє попереднє становище на ринку, кредитор

мусить стягувати плату за надані в позичку кошти. Без цього надання позички перетворюється з комерційної кредитної операції в спонсорську і в кредитора зникають економічні мотиви здійснювати позичкову діяльність, розвивати кредит.

Платність позички має важливе значення і для позичальника. Вона стимулює його до більш виваженого рішення щодо доцільності одержання позички, суворого дотримання інших принципів кредитування, ефективного використання позичених коштів тощо. У процентній ставці, що визначає розмір плати за позичку, перехреснюються інтереси кредитора та позичальника, тому дуже важливо для нормального розвитку кредиту, щоб розмір її задовольняв як кредитора, так і позичальника.

На 2022 рік покладалося багато надій та сподівань. Пандемія COVID-19 йшла на спад. В економіці, хоча і повільно, однак з'являлися ознаки посткризового відновлення.

На жаль, позитивну динаміку відновлення було грубо порушено повномасштабним вторгненням росії. В результаті в Україні розгорнулася нова широкомасштабна економічна криза.

Повномасштабне вторгнення загалом не справило негативного впливу на стан банківської системи. Навіть навпаки, банківська ліквідність активно поповнювалась завдяки емісійному фінансуванню дефіциту державного бюджету та надходженню міжнародної допомоги.

Таблиця 1

**Кредити українських комерційних банків з 01.01.2022 р.
по 01.03.2023 р. (млн. грн.)**

Період	Надані кредити	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фіз. особам
На 1.01.2022	1065347	795513	242633
На 1.02.2022	1092983	815043	250405
На 1.03.2022	1074062	791160	255579
На 1.04.2022	1070449	793002	250416
На 1.05.2022	1068305	794327	247010
На 1.06.2022	1077083	806058	244157
На 1.06.2022	1055583	793598	235659
На 1.07.2022	1120407	854456	237299
На 1.08.2022	1110346	847838	234182
На 1.09.2022	1094485	836452	230848
На 1.10.2022	1081057	847462	227142
На 1.11.2022	1075343	823514	225546
На 1.12.2022	1036129	801327	209944
На 1.01.2023	1028852	794181	210408
На 1.02.2023	1013843	784503	205837
На 1.03.2023	992145	772714	204693

Джерело: [5]

На основі цієї таблиці можна зробити такі висновки: на початку 2023 року усі показники почали знижуватись, надання кредитів зменшилося, і ця статистика продовжується протягом усього року в результаті повномасштабного вторгнення.

Наприкінці 2022 року ліквідність банківської системи вже в 6 разів перевищує нормативні значення, а основний та регулятивний капітал банків – в 2 рази.

Незважаючи на збільшення частки непрацюючих кредитів (до 36% проти 30% станом на початок 2022 року), банківська система зберігає солідну прибутковість: 11 млрд грн чистого прибутку, 118 млрд грн операційного, включаючи відрахування у резерви (дані за 10 місяців 2022 р.)[5].

Таким чином банківська система зберегла і зміцнила запас фінансової стійкості та потенціалу для розширення кредитування, що є вагомим чинником для подальшого успішного відновлення економіки.

Отже, серед проблем кредитування банківськими установами суб'єктів господарювання в Україні необхідно виокремити основні:

- економічний та політичний стан в країні є нестабільним;
- нормативно-правова база в Україні в розрізі банківської сфери є досить недосконалою та неактуальною;
- облікова ставка НБУ є високою, через що кредитування є досить дорогим;
- для клієнтів надані не вигідні кредитні угоди;
- процедура отримання кредиту займає багато часу.

Проаналізовано проблеми кредитування банківськими установами в Україні та зроблено висновки, що вітчизняній банківській системі необхідне реформування, яке буде спрямоване на підвищення доступності кредитів, зниження їх вартості, доступні кредитні ставки. Також необхідно оновити нормативно-правову базу щодо банківського кредитування та розглянути іноземний досвід, використати певні іноземні процедури в Україні. Як висновок, банківська система та фінансовий сектор в Україні потребують реформ.

Для оздоровлення фінансового сектору, підвищення темпів економічного зростання в Україні необхідно створити ефективний механізм удосконалення політики кредитування банками. В умовах подолання наслідків фінансової кризи для української економіки та забезпечення подальшого розвитку України саме це є основним завданням. Для розвитку банківського кредитування та створення фінансової стабільності в зазначений період пропонуємо:

- зробити банківські послуги більш якісними для покращення їх конкурентоспроможності;
- з допомогою залучення додаткового акціонерного капіталу підвищити рівень банківського сектору.

Висновки. Банківська система України має деякі проблеми, для вирішення яких необхідно удосконалювати та вносити зміни у механізми її функціонування. Основним фактором покращення стану вітчизняної банківської системи є довіра населення та його впевненість у стабільному стані економіки країни. У банків виникає необхідність у вдосконаленні кредитної політики для запобігання появи проблемної заборгованості шляхом застосування жорстких умов для надання кредиту.

Список використаних джерел:

1. Абакуменко О., Марченко Н., Мороз Е. Агрокредитування в Україні: сучасний стан та основні проблеми. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. №2 (6). С. 246-252.
2. Вдовенко Л.О. Кредитування в АПК. Навчальний посібник. Вінниця, ВНАУ. 2019. 148с.
3. Мостовенко Н.А., Коробчук Т.І., Чиж Н.М. Основні тенденції розвитку сучасного ринку кредитних послуг в Україні. *Економічний форум*. 2022. № 2. С.127-133. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-2-17>.
4. По секрету с кредитного комитета. URL: <http://www.agrotimes.net/journals/article/po-sekretu-z-kreditnogo-komitetu>. (дата звернення 19.06.2023).
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1/> (дата звернення 05.07.2023).

Вероніка НЕЧИПОРУК*,
студентка 2-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ І ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Анотація. Ця наукова робота зосереджується на сучасному стані податкової системи і податкової політики. Податкова система відіграє важливу роль у функціонуванні будь-якої країни, впливаючи на економічний розвиток, розподіл доходів і забезпечення необхідних ресурсів для здійснення різних громадських функцій. Дослідження базується на аналізі академічної літератури, офіційних статистичних даних і порівняльного аналізу міжнародних прикладів. Результати дослідження можуть бути корисними

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Олена МАРЦЕНЮК

для уряду, політичних рішень, академічних дослідників та економічних експертів, які цікавляться податковою системою і податковою політикою.

Abstract. *This research paper focuses on the current state of the tax system and tax policy. The tax system plays an important role in the functioning of any country, influencing economic development, income distribution and providing the necessary resources for the implementation of various public functions. The study is based on the analysis of academic literature, official statistical data and comparative analysis of international examples. The results of the study can be useful for the government, policy makers, academic researchers and economic experts who are interested in the tax system and tax policy.*

Вступ. Сучасний стан податкової політики і податкової системи відображає набір правил і законів, які регулюють збір податків в державі. Податкова політика визначає, які податки стягуються, які ставки застосовуються, а також цілі і принципи, що керують цими рішеннями. Податкова система, у свою чергу, є практичним втіленням податкової політики, включаючи процес збору податків, обліку та контролю їх сплати.

Сучасні виклики та тенденції в сфері податкової політики і податкової системи відображають широкий спектр факторів. Деякі з них включають глобалізацію, технологічні інновації, зростання впливу міжнародних організацій, демографічні зміни та боротьбу зі зміною клімату.

Одним з ключових аспектів сучасної податкової політики є спрощення податкової системи та зменшення податкового навантаження для підприємств і громадян. Це може включати зниження ставок податку на прибуток, стимулювання інвестицій та підтримку підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Податкову політику розглядають як систему дій та заходів держави з метою розвитку національної економіки з урахуванням впливу світових тенденцій і внутрішньої кон'юнктури, яка втілюється через механізм оподаткування.

Податкову політику також можна визначити як діяльність держави у сферах запровадження, правового регламентування та організації справляння податків та податкових платежів, які є знаряддям розподілу і перерозподілу частини валового внутрішнього продукту та формування централізованих фондів ндв грошових грошових ресурсів держави. Заходи держави у сфері оподаткування визначаються цілями завданнями податкової політики.

Засоби досягнення мети та вирішення поставлених завдань податкової політики визначаються методами її здійснення (табл.1).

Податковий контроль здійснюється вичерпним переліком органів, передбаченим ст. 41 Податкового кодексу України у межах їхніх повноважень. Існує декілька способів здійснення такого контролю: ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів, перевірка і звірка відповідно до вимог ПК України.

Найефективнішим способом є податкова перевірка, завдяки якій контролюючі органи отримують всебічну інформацію про те, як платники податків додержуються своїх обов'язків.

Таблиця 1

Цілі та завдання податкової політики

Ціль податкової політики		Завдання податкової політики
Фіскальна	Забезпечення наповнення бюджетів усіх рівнів і відповідно реалізація функцій держави	1) забезпечення формування доходної частини бюджету; 2) забезпечення рівномірного розподілу сум податкових надходжень між ланками бюджетної системи; 3) стабілізація та загальнодержавного регіонального рівня соціального забезпечення громадян та забезпечення соціальних гарантій; 4) досягнення високого рівня у соціальної інфраструктури;
Регулююча	Забезпечення державного впливу на економічні процеси та суспільне відтворення	1) стимулювання розвитку та захист окремих галузей економіки; 2) створення сприятливих умов розвитку національного виробництва; 3) стимулювання залучення інвестицій до пріоритетних галузей реального сектора економіки країни; 4) розширення ресурсного потенціалу країни;

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Перевірка може бути декількох видів: та, що проводиться у приміщенні контролюючого органу на підставі даних, викладених у декларації, і не потребує спеціального дозволу керівника чи платника податків; перевірка, що відбувається на основі податкових декларацій та інших фінансових звітів, яка може бути плановою і позаплановою [3].

Для з'ясування внутрішнього змісту податків, їх ролі у формуванні податкової системи України необхідно виділити системний підхід до визначення функцій податків:

1) Фіскальна функція. Полягає в тому, що держава повинна отримувати не просто достатню кількість надходжень до державного бюджету, а вони мають бути постійними і стабільними. Постійність означає, що податки мають надходити до бюджету не у вигляді разових платежів із невизначеними термінами, а рівномірно протягом бюджетного року в чітко встановлені строки. Стабільність надходжень визначається достатнім рівнем гарантій того, що доходи, передбачені Законом України «Про Державний бюджет України», будуть отримані в повному обсязі.

2) Регулююча функція. Полягає в перерозподілі вартості валового національного продукту між державою та платниками податків. Податки при цьому повинні стати особливими механізмами, які зможуть забезпечити баланс особистих і загальнодержавних інтересів. Також важливо зазначити, що ця функція являє собою сукупність можливостей впливу податкової системи на перебіг соціально-економічних процесів у державі, які можуть бути реалізовані за допомогою податкових важелів.

Сьогодні Україна йде шляхом євроінтеграції, тож корегування існуючого інституційного механізму оподаткування має бути здійснено з урахуванням

вимог Європейського Союзу. У Європейському законодавстві існують Директиви щодо побудови системи оподаткування. Наразі Україна не є країною – членом Європейського Союзу, та норми Директив не є загальнообов'язковими для виконання, проте слід зазначити, що наразі вести мову про можливе імплементація вищевказаних норм Україною буде досить складно [5].

З 1 січня 2023 року передбачено сплату авансових внесків з податку на прибуток за кожний пункт обміну іноземної валюти, внесений до Реєстру пунктів обміну іноземної валюти, у розмірі:

- трьох МЗП за кожний пункт обміну іноземної валюти, розташований у населеному пункті, чисельність населення якого перевищує 50 тисяч;
- однієї МЗП, за кожний пункт обміну іноземної валюти, розташований в інших населених пунктах або за межами населених пунктів.

Протягом 2023 року платники податку сплачуватимуть такі авансові внески з урахуванням таких особливостей:

- з 1 січня 2023 року по 30 червня 2023 року – із застосуванням коефіцієнта 0,33;
- з 1 липня 2023 року по 31 грудня 2023 року – із застосуванням коефіцієнта 0,66.

Сплачена протягом звітного (податкового) року сума авансових внесків зменшуватиме податок на прибуток підприємств, розрахований за результатами такого звітного (податкового) року у сумі, що не перевищує суму нарахованого податкового зобов'язання за такий податковий (звітний) період.

Частиною зобов'язань з податку на прибуток підприємств платників податку – власників, орендарів, користувачів земельних ділянок, віднесених до сільськогосподарських угідь, є позитивне значення різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок.

Розрахунок загального мінімального податкового зобов'язання вперше здійснюватиметься за наслідками 2022 року. Тимчасово, за 2022 та 2023 податкові (звітні) роки, не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання за земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації, та/або за земельні ділянки, визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди. Ліміт доходів ФОП на спрощеній системі оподаткування, який є граничною межею заробітку ФОП, при перевищенні якої його можуть перевести на загальну систему оподаткування, прив'язаний до мінімальної заробітної плати, тож у 2023 році ліміти будуть такими:

- для 1 групи – 1 118 900 грн (167 розмірів мінімальної зарплати);
- для 2 групи – 5 587 800 грн (834 розмірів мінімальної зарплати);
- для 3 групи – 7 818 900 грн (1167 розмірів мінімальної зарплати).

Розміри ЄСВ у 2023 році будуть такими:

- мінімальний ЄСВ – 1474 грн за місяць (22 % від мінімальної зарплати);
- максимальний ЄСВ – 22110 грн за місяць (22 % від 15 мінімальних зарплат).

Суми єдиного податку для 1 та 2 групи ФОП прив'язані до прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати. Відповідно у 2023 році сума єдиного податку щомісяця складатиме:

- для 1 групи ФОП – 268,4 грн (10 % від прожиткового мінімуму);
- для 2 групи ФОП – 1340 грн, (20 % від мінімальної зарплати);
- для 3 групи ФОП ставки не зміняться порівняно з 2022 роком (3 % від доходів для платників ПДВ, 5 % від суми доходів для неплатників ПДВ, спеціальний режим 2 % для неплатників ПДВ на час дії воєнного стану).

З 1 січня 2023 року змінюються розміри деяких ставок податків та порядок нарахування деяких податкових зобов'язань.

Збільшуються на 20 відсотків специфічні ставки акцизного податку та мінімального акцизного податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку з тютюнових виробів. Передбачено поступове підвищення ставок з 2021 до 2025 року (кожний рік на 20 відсотків). Такі зміни спрямовані до наближення ставок, встановлених законодавством України, до ставок, визначених у положеннях. Та збільшуються ставки акцизного податку на рідини, що використовуються в електронних сигаретах. Ставка збільшується до 10000 гривень за 1 літр (зараз діє 3000 гривень за 1 літр). Норма діє протягом воєнного або надзвичайного стану [2].

Необхідно констатувати, що рівень економічного, соціального і політичного розвитку України не відповідає європейському, а відповідно, норми і інститути податкового права, адаптовані для країн Європи, не можуть бути застосовані в Україні. Тому у табл. 3 наведено податкові доходи бюджету України.

Таблиця 2

**Податкові надходження до державного бюджету України
станом на 01.04.2023р., млн. грн**

Стаття доходів	Доходи
Усього	525888,4
Податкові надходження	251346,0
Податок на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	72386,2
Податок на доходи фізичних осіб	37598,2
Податок на прибуток підприємств	34788,0
Рентная плата та плата за використання інших природних ресурсів	16906,9
Внутрішні податки на товари та послуги	152281,6
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	17897,0
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	16764,8
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	36823,4
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	80796,4
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	8843,9

Джерело: сформовано автором на основі [7]

На відміну від країн Європейського Союзу, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання [6].

Висновки. Отже, сучасний стан податкової політики і податкової системи відображає постійну еволюцію і адаптацію до змін у соціально-економічному середовищі. Це включає спрощення системи оподаткування, зниження податкового навантаження для стимулювання економічного зростання і підтримки підприємництва. Також, багато уваги приділяється боротьбі з податковим ухиленням та уникненням оподаткування через встановлення суворих правил і механізмів контролю.

Список використаних джерел:

1. Волохова І. С., Дубовик О. Ю. Слатвінська М. О. Податкова система: Навчальний посібник. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.
2. Державна податкова служба України URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/644120.html>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
4. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010. №2755-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Попова В.В. Удосконалення структурно-організаційної моделі податкової політики в умовах євроінтеграції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. Вип. 11. С. 15–18.
6. Сідольникова Л., П., Костінн Н.М. Податкова система підручник. Київ. 2017. 450 с.
7. Ярема Б.П., Ролько А.В. Сучасна податкова система України: проблеми та перспективи розвитку. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 34. С.171-175.

Софія ОВЧАРЕНКО*,
студентка 2-го курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** Дана стаття присвячена вивченню проблеми фінансової безпеки ринку цінних паперів в умовах воєнного конфлікту. З врахуванням нестабільності, яка властива таким періодам, стаття аналізує вплив війни на функціонування ринку цінних паперів, ризики, які виникають для інвесторів та*

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Лариса ВДОВЕНКО

емітентів цінних паперів. В статті розглядаються методи та інструменти забезпечення фінансової безпеки в умовах конфлікту, а також можливість прийняття державними органами регулювання для збереження стабільності ринку. Дослідження покликане допомогти інвесторам, фінансовим установам та урядам у розумінні ризиків та можливостей, пов'язаних із фінансовою діяльністю під час війни.

***Abstract.** This scientific article is devoted to the study of the problem of financial security of the securities market in the conditions of a military conflict. Taking into account the instability inherent in such periods, the article analyzes the impact of the war on the functioning of the securities market, the risks that arise for investors and issuers of securities. The article examines methods and tools for ensuring financial security in conflict conditions, as well as the possibility of adoption by state bodies of regulation to maintain market stability. The study is designed to assist investors, financial institutions and governments in understanding the risks and opportunities associated with wartime financial activities.*

Вступ. У світі де політичні та військові конфлікти не є рідкою, фінансові ринки постають перед викликами, які важко перешкодити. Умови війни надають безпрецедентний вплив на ринок цінних паперів, створюючи потребу у гнучкості, стратегічному мисленні та заходах щодо забезпечення фінансової стійкості. Ця стаття досліджує тему фінансової безпеки ринку цінних паперів в умовах війни з фокусом на здивування та бурхливість, які змінюють динаміку цього серйозного виклику. Здивування, яке пронізує фінансовий світ, відбувається в унікальних стратегіях та надзвичайних заходах, які ринок цінних паперів використовують для життя в цих складних умовах. Традиційні підходи до інвестування, обміну та управління ризиками більше не гарантують успіху. Фінансові інститути часу та учасники ринку повинні бути готовими до незвичайних сценаріїв та прийняти непередбачені рішення, які відповідають воєнним вимогам.

Виклад основного матеріалу. Фондовий ринок або ринок паперів (англ. stock market, securities market) - частина ринку капіталів і сукупність фінансових відносин, де здійснюють емісію, купівлю й продаж цінних паперів (акцій, облігацій тощо)[1].

Військові облігації - це фактично різновид облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), тобто цінні папери, емітентом яких є держава в особі Міністерства фінансів України [2].

Скільки в цілому за 2022 рік держава залучила грошей завдяки військовим облігаціям Згідно з даними Міністерства фінансів, у минулому році держава отримала понад 200 млрд грн від продажу військових облігацій. У січні-березні 2023 року держава вже залучила 148 млрд грн, в тому числі 42 млрд грн від продажу військових облігацій.

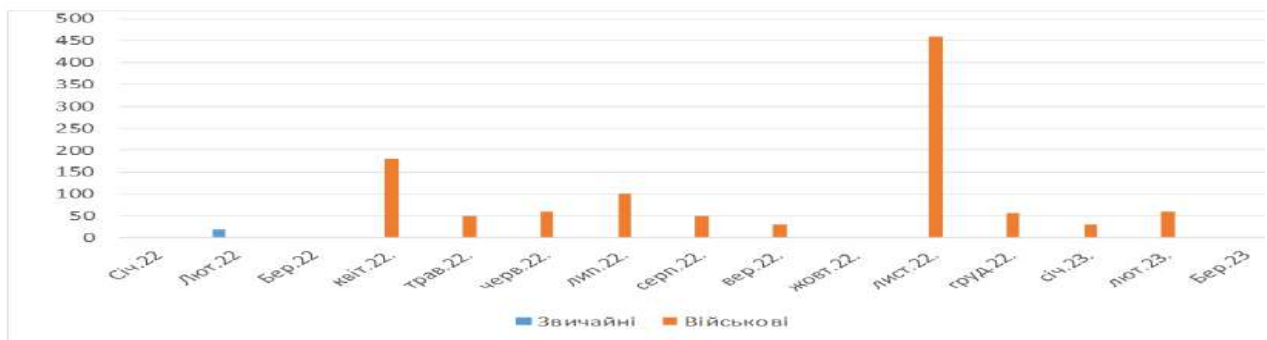

Рис. 1. Залучення коштів у бюджет, млн євро

Джерело : складено автором на основі [6]

Військові облігації відрізняються від звичайних ОВДП наявністю цільового призначення - для потреб Збройних сил України та потреб держави у військовий час, а також випускеним їх в період воєнних дій на території України. Військові облігації доступні до придбання у гривні, доларах США та євро.

Після 24 лютого ринок цінних паперів був повністю закритий. Це було правильне і своєчасне рішення. Воно зняло паніку серед інвесторів та допомогло уникнути швидкого виводу капіталу, особливо російського, який знаходився на українському ринку. Єдиним інструментом для інвестування стали військові облігації. В серпні ж 2022 року держава ухвалила рішення про повернення ринку цінних паперів до повноцінної роботи. Цьому передували зустрічі з учасниками ринку, вивчення настроїв та потреб інвесторів. І виявилось, що це рішення вже дійсно було потрібно ринку. На той час панічні настрої серед інвесторів пройшли, а інвестиційні компанії навчилися працювати у реаліях війни.

Серед значних за обсягом випусків акцій, які суттєво вплинули на загальну структуру зареєстрованих випусків акцій у листопаді 2022 року, зареєстровано: випуск АТ "УКРГАЗВИДОБУВАННЯ" на суму 0,20 млрд грн. (таблиця 1).

Фондовий ринок є абстрактним поняттям, що слугує для позначення сукупності дій і механізмів, що роблять можливими торгівлю цінними паперами. Його не слід плутати з поняттям «фондова біржа» – організацією, яка надає можливість для здійснення торгових операцій і зведення разом покупців і продавців цінних паперів. В той час, фондова біржа прирівнюється до поняття регульованого (організаційно оформленого) фондового ринку.

Бурхливість на ринку цінних паперів проявляється в екстремальних кількостях цін, раптових змінах курсів та змінах у довгострокових трендах. Військовий конфлікт створює надзвичайні умови, де фінансові ринки можуть бути піддані шоківим хвилям. Інвестори досягаються з високим рівнем невизначеності та ризику, а фахівці з фінансів повинні діяти швидко та рішуче.

Обсяг та кількість випусків акцій, зареєстрованих Комісією протягом січня-листопада 2022 року

Період	Обсяг випуску акцій, млн грн	Кількість випусків, шт
Січень	373,31	5
Лютий	13,08	2
Березень	0,00	0
Квітень	0,00	0
Травень	0,00	0
Червень	9,15	2
Липень	1032,58	2
Серпень	0,00	0
Вересень	790,30	2
Жовтень	450,50	1
Листопад	304,30	2
Грудень		
Усього	2973,22	16

Джерело : складено автором на основі [6]

У таких ситуаціях інновації та адаптація стають визначальними факторами для фінансової безпеки. Розуміння та використання нових технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, можуть допомогти ринку цінних паперів протистояти викликам війни. Ці технології дозволяють автоматизувати та оптимізувати процеси, забезпечуючи більшу ефективність та відповідність вимогам непередбачуваного середовища.

Ринок цінних паперів в умовах війни потребує стратегій, що поєднують стабільність та гнучкість. Інвестиції в різноманітні активи, диверсифікація портфеля та використання інноваційних фінансових інструментів стають продуктивними продуктами успішної фінансової стратегії. Крім того, взаємодія з регуляторами та використання відповідних законодавчих ініціатив може допомогти зберегти фінансову безпеку в умовах воєнного конфлікту.

Завдяки здивуванню та бурхливості ринку цінних паперів, війна стає каталізатором для еволюції фінансової системи. Історія змагань про те, що саме в найскладніших умовах народжуються нові ідеї та революційні підходи. В умовах війни фінансовий ринок може мати свою стійкість та здатність до інновацій, забезпечуючи фінансову безпеку та виживання у непередбачуваному світі. Отже, фінансова безпека ринку цінних паперів в умовах війни вимагає здивування та бурхливості. Тільки за допомогою винахідних стратегій, інноваційних технологій та гнучких підходів ринок можна витримати випробування війни та забезпечити стійкість своїм учасникам. Це виклик, який вимагає відваги, розуміння та готовності до непередбачуваного, але може відкрити двері до нових можливостей та прогресу.

Висновки. Фінансова безпека ринку цінних паперів в умовах війни є складною та важливою задачею. Здивування та бурхливість стають необхідними аспектами, щоб управляти непередбачуваними ризиками. Шлях

до успіху полягає у поєднанні стратегічного мислення, інноваційних підходів та гнучкості. Лише шляхом адаптації до нових реалій та використанням нових технологій ми можемо забезпечити фінансову стійкість та виживання ринку цінних паперів у найскладніших умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Про порядок проведення окремих операцій на ринках капіталу та уточнення положень окремих рішень НКЦПФР: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 01.03.2022 р. № 138. URL : https://www.nssmc.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/03/rishennia_138_-_vsi_if_-_01.03.2022.pdf (дата звернення: 05.08.2022).

2. Про військові ОВДП: Рішення Міністерства фінансів України від 25.02.2022 № 156

URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (дата звернення: 05.08.2022).

3. Про фінансове забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Указ Президента України від 04.03.2022р. №104. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104/2022#Text> (дата звернення: 05.08.2022).

4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р № 2456-VI .URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 05.08.2022).

5. Про внесення змін до рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 07.06.2022 року № 535 URL https://www.nssmc.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/06/rish_746.pdf (дата звернення: 05.08.2022).

6. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2022).

Ольга ПАЛАМАРЧУК*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Стаття присвячена питанням формування оптимальної структури фінансових ресурсів на вітчизняних підприємствах. Теоретичні дослідження сучасних точок зору на поняття «фінансові ресурси» суб'єкта

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Оксана РУДА

підприємництва дозволили сформувавши їх визначення як грошові кошти цільового призначення, які формуються в процесі розподілу та перерозподілу доходів суб'єктів підприємництва, призначені для вирішення відповідних задач їх соціально-економічного розвитку та виконання зобов'язань перед трудовим колективом, фінансово-банківською системою та діловими партнерами.

Abstract. *The article is devoted to the issue of forming the optimal type of financial resources for domestic enterprises. The theoretical studies of the points of interest on the concept of "financial specifications" of the business object allowed us to clarify its definition as monetary funds of a target purpose, which are formed in distribution and re-distribution of income of enterprise objects, intended for writing the relevant tasks of its socio-economic development and implementation obligations to the collective, financial and banking system and business partners.*

Вступ. В сучасній економіці важливим завданням для підприємств і організацій є закріплення і розширення своїх позицій на ринку товарів та послуг. У той же час виконання покладених завдань є неможливим без належного фінансового забезпечення господарської діяльності, основу якого складають фінансові ресурси. Раціональна організація фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва досягається при оптимальному виборі їх джерел, поєднанні власних і позикових коштів. Відсутність грамотного управління ними збільшує рівень підприємницьких ризиків, погіршує фінансовий стан підприємств, зменшує можливості залучення додаткового капіталу. Наслідком цього може стати втрата платоспроможності та фінансової незалежності компаній, що знижує інвестування в економіку країни в цілому, звужує ринки товарів та послуг. Зараз національні товаровиробники змушені приділяти більше уваги проблемам, що пов'язані з формуванням і підвищенням ефективності використання фінансових ресурсів та активізувати пошук шляхів поліпшення свого фінансового стану. Сучасні умови господарювання характеризуються зменшенням обсягів промислового виробництва, недостатністю фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази підприємств, зростанням обсягів дебіторської і кредиторської заборгованості, що призводить до ускладнення економічних зв'язків між контрагентами, відсутністю чіткого механізму вибору ефективного портфелю джерел фінансування та побудови оптимальної структури капіталу суб'єктів господарювання, збільшенням частки збиткових підприємств, що зумовлено дією факторів негативного впливу внутрішнього та зовнішнього середовища, і як наслідок – неможливістю реалізації інноваційної моделі розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Основними чинниками, що негативно впливають на розвиток інноваційної діяльності промислових підприємств України є: недосконалість і неадаптованість нормативно-правової бази та державного регулювання; недосконалість інноваційної стратегії розвитку підприємств; нестача власних фінансових ресурсів для фінансового забезпечення інноваційних потреб; недостатність фінансування відповідних

державних програм, наукової та науково-технічної діяльності за рахунок бюджетного фінансування; нерозвиненість альтернативних форм та джерел фінансового забезпечення; відсутність ефективного механізму вибору раціонального портфелю джерел фінансування; відсутність ефективної системи контролю за інноваційною діяльністю та коригування інноваційної політики.

Низький рівень інноваційної активності та недостатнє фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України зумовлює формування системи управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємства та вдосконалення механізму реалізації даного процесу.

Управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємства це сукупність завдань, принципів, функцій і методів управління, що впливають на реалізацію механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності з метою розробки і впровадження інновацій. Механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності можна розглядати як безпосередньо систему управління, що включає мету, принципи, об'єкти і суб'єкти управління, функції і методи та систему забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1

Система управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємства

Мета	Пошук і формування джерел фінансування, оптимізація їх обсягу, складу та структури
Принципи	Цільової орієнтації; системності; швидкості і ефективності впровадження інновацій; наявності різних джерел фінансування; обґрунтованості; адаптивності і гнучкості; збалансованості інтересів; безперервності;
Об'єкт	Фінансові ресурси, для здійснення інноваційної діяльності
Суб'єкти	Підприємства, що здійснюють інноваційну діяльність; підприємства, що впроваджують інноваційну продукцію; організаційні структури інноваційної підтримки; венчурні компанії; органи державної влади
Функції	Планування; прогнозування; організація; мотивація; контроль; аналіз
Методи	Нормативний; балансовий; бюджетування; фінансовий аналіз; моделювання сценаріїв; SWOT-аналіз; оцінка ефективності та ризикованості проектів; оцінка вартості капіталу; контролінг; аудит
Система забезпечення	Нормативно-правове забезпечення; інформаційне забезпечення; фінансове забезпечення

Джерело: розроблено на основі даних літератури [1]

Реалізація механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств передбачає: визначення інвестиційних потреб; пошук джерел фінансування; визначення обмежень у застосуванні тих чи інших методів фінансового забезпечення; оптимізацію структури джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства й вибір найвигідніших варіантів; моніторинг і контроль за фінансуванням інноваційної діяльності.

З метою подолання означених недоліків пропонуємо здійснювати формування та управління фінансовими ресурсами суб'єктів підприємництва, у тому числі і фармацевтичних компаній, наступним чином (рис. 1).

Рис. 1. Послідовність управління структурою фінансових ресурсів підприємства

Джерело: складено автором на основі [2]

Перший етап її реалізації полягає у визначенні впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на процес формування фінансових ресурсів компанії. Їх аналіз дозволяє виявити можливості й загрози, які стоять перед підприємством, і дає підстави для надання рекомендацій щодо використання сильних та нівеляції слабких сторін. Одним із ключових чинників, що впливає на формування структури фінансових ресурсів суб'єкта підприємництва є розширення банками кредитної діяльності та зниження процентних ставок по кредитах. Адже без доступу до відносно недорогих кредитних ресурсів фінансовий розвиток буде вкрай обмеженим.

Зниження процентних ставок по кредитах є можливістю для всіх підприємств, але переваги ця можливість дає тим із них, в яких розроблений чіткий механізм оцінки й оптимізації структури фінансових ресурсів. Тільки в цьому разі використання кредитних ресурсів буде ефективним.

Виробнича і фінансова діяльність підприємств починається з формування фінансових ресурсів. Вони створюють передумови для стабільного процесу виробництва, його постійного зростання, а також визначають конкурентоспроможність підприємства на ринку. Функціонування ринкової економіки в Україні можливе за умов зростання ефективності використання фінансових ресурсів. Для забезпечення ефективного управління цим процесом на підприємствах має бути розроблена спеціальна фінансова політика, яка направляється на залучення фінансових ресурсів із різних джерел для його потреб у майбутньому.

Джерела формування зовнішніх фінансових ресурсів можна поділити на дві групи:

1. Суб'єкти, які мають інтерес в інноваційно-технологічній діяльності бізнесу та її результатах (партнери по бізнесу, виробники та/чи споживачі продукції промислового призначення, спеціалізовані (на інвестиційно-інноваційних проектах) інвестори, венчурні фонди, організації, які підтримують та фінансують високотехнологічні стартапи, співучасники кластерів, бізнес-асоціацій, міжнародні фонди технічної фінансової допомоги, держава та органи місцевого самоврядування, які орієнтовані на надання бюджетної та іншої підтримки суспільно значимим інноваційним проектам суб'єктів господарської діяльності);

2. Суб'єкти фінансово-кредитної системи країни, регіону, що надають фінансові послуги (банки, позабанківські кредитні структури, лізингові і факторингові компанії, суб'єкти ринку страхових послуг, інститути спільного фінансування, компанії з управління активами, інші суб'єкти, наділені правами надавати позики, фінансувати проекти, зокрема інноваційно-технологічного розвитку).

Перевагами другої групи джерел формування зовнішніх фінансових ресурсів для обслуговування інноваційних проектів є те, що надання фінансових послуг – це їх безпосередній продукт, який вони пропонують на ринку, відповідно, вони мають високий рівень зацікавлення у наданні в

користування фінансового ресурсу.

Що стосується першої групи зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, то, як правило, залучення таких коштів обходиться дешевше (до прикладу, у випадку співінвестування зовнішній інвестор може розраховувати лише на участь у прибутках та ділити ризики проекту; у кейсі бюджетно-грантової підтримки кошти можуть виділятися на безповоротній основі та без відсотків на їх використання; за оперативного лізингу безпосереднє майно, яке надається в користування, і слугує об'єктом забезпечення).

У сучасних умовах діяльності підприємства не можна надати перевагу якомусь одному джерелу формування фінансових ресурсів через негативні наслідки. При використанні лише власних коштів виникають проблеми з обмеженням зростання фінансового потенціалу підприємства, а використання позикових та залучених коштів у великих обсягах дійсно дає можливість виживання та прогресивного розвитку в умовах нестабільності, що значно підвищує ступінь ризику у фінансовій діяльності підприємств.

Таким чином, в сьгоднішніх реаліях високої вартості залучення зовнішніх фінансових ресурсів та сфокусованості внутрішнього капіталу в більшій мірі на обслуговуванні операційної фінансово-господарської діяльності створення і комерціалізацію продуктових та процесних інновацій більш доречно фінансувати за рахунок ресурсів загальної фінансово-кредитної системи, а також ресурсів зовнішніх інвесторів і партнерів по бізнесу.

Висновки. Інноваційна активність вітчизняних підприємств не висока, що негативно і не сприяє зміцненню конкурентоспроможності їх товарів (продукції, послуг) не тільки на зовнішньому, але й на внутрішньому ринках збуту. Зміна ситуації потребує активізації інноваційно технологічної діяльності вітчизняних підприємств. Однак, це завдання істотно ускладнилося в теперішніх реаліях, особливо через проблеми формування фінансових ресурсів, необхідних для повноцінної розробки та впровадження інновацій.

Загальний рівень інноваційної активності промислових підприємств України знаходиться на досить низькому рівні, що в першу чергу пов'язано із недостатністю обсягів фінансування та неефективною системою управління інноваційною діяльністю. Оптимізацію джерел формування фінансових ресурсів слід розглядати як головний компонент у ефективній діяльності підприємства. Від цього залежатиме його конкурентоспроможність, динамічний розвиток та стабільна діяльність. Для оптимізації фінансових ресурсів підприємства слід збільшити його фінансування, налагодити систему менеджменту, залучити досвідчених фахівців, та використовувати нові джерела фінансування, такі як лізинг, а також налагодити зв'язки з споживачами продукції. Але потрібно для формування фінансових ресурсів залучати різні джерела, щоб забезпечити його розвиток.

Список використаних джерел:

1. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки: дис. д-ра екон. Наук пец. 08. 00. 08 «Гроші, фінанси і кредит» О. М. Колодізев ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2021. 508 с.
2. Механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141457522.pdf>
3. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України. Аналітична доповідь URL:https://niss.gov.ua/public/File/2013_table/1029_dok.pdf
4. Фінанси підприємств: Підручник Кер. авт. кол. і наук. ред. проф.. А.М. Поддєрьогін. 4-те вид., перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2020. 571 с.
5. Стецюк П.А. Методичні аспекти оцінки ефективності фінансових ресурсів телекомунікаційних підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 2. С. 28–31.
6. Оптимізація структури фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/21390/3/22-30.pdf>

Сабіна ПРИМАК*,
студентка 1 курсу
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ДЕФІЦИТІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

***Анотація.** В статті проведено аналіз дефіцитів державного бюджету України за 2017-2022 роки. Практичні дані підтверджують, що протягом цього періоду відбувалося перевищення видаткової частини Державного бюджету над його дохідною частиною. Важливо відзначити, що у сучасному світі прийняття бюджету із дефіцитом вже не розглядається як негативне або надзвичайне явище. Причини виникнення бюджетного дефіциту, його форми та соціально-економічні наслідки можуть відрізнятися в кожній країні, і важливо визначити джерела для його покриття та ефективно їх використовувати.*

***Abstract.** The article provides an analysis of the deficits in Ukraine's state budget for the years 2017-2022. Practical data confirm that during this period, there was an excess of the expenditure portion of the State budget over its revenue portion. It is important to note that in the modern world, adopting a budget with a deficit is no*

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Денис ТІТОВ

longer considered a negative or extraordinary phenomenon. The reasons for the emergence of a budget deficit, its forms, and its socio-economic consequences may vary in each country, and it is crucial to identify the sources for covering it and to use them effectively.

Вступ. Державний бюджет є головним фондом для централізації коштів у державі. Шляхом цього інструменту держава збирає певну частку валового внутрішнього продукту та розподіляє її на різні потреби, такі як розвиток національної економіки, соціальний захист населення, функціонування державних органів та оборону країни. Верховна Рада України розглядає та приймає державний бюджет на щорічній основі шляхом прийняття відповідного закону [3].

Якщо доходи бюджету перевищують видатки, це призводить до створення бюджетного профіциту. З іншого боку, якщо витрати бюджету перевищують його доходи, це веде до бюджетного дефіциту. Важливо підкреслити, що бюджетний дефіцит, який виникає через скорочення надходжень до бюджету та зростання витрат з бюджету, є одним з головних чинників інфляції [3]. Доходи державного бюджету в Україні, в основному, формуються завдяки різноманітним податкам та зборам, а також деяким іншим джерелам, включаючи прибуток від приватизації державного майна.

Сьогодні, економіка України переживає найсерйозніший шок, який можливий взагалі. В умовах бюджетної кризи здатність компаній сплачувати податки та виплачувати кредити значно знизилася, практично на 70%. Порівнюючи з попередніми періодами, сьогодні в бюджет надходить лише 30-40% того, що збирали до виникнення конфлікту. Міністерство фінансів України, дотримуючись стратегії воєнно-мобілізаційної економіки, зменшило всі капітальні витрати і фінансує лише соціальні програми та оборону. Проте, на це також не вистачає майже 70% коштів в бюджеті. Ця ситуація не відповідає колишнім обсягам видатків, які становили лише 2-5% ВВП; зараз це становить 70% від бюджету. Така макроекономічна ситуація в Україні вимагає негайного уваги та шукання шляхів виходу з кризи, включаючи взяття в борг.

Актуальність цієї проблематики полягає в тому, що краще залучити додатковий капітал у вигляді боргових зобов'язань для збереження держави, ніж ризикувати втратити людей та території. Ефективне вирішення цього питання стає одним із ключових завдань сучасної фінансової політики країни, і його результати безпосередньо впливають на соціально-економічну ситуацію в Україні. Метою статті є дослідження бюджетного дефіциту в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна, подібно до більшості інших країн, стикається з бюджетним дефіцитом, який виникає внаслідок дисбалансу між доходами і видатками. Сучасна ринкова економіка не може автоматично розрахуватися з бюджетним дефіцитом, і для його ліквідації необхідно вживати відповідні інструменти для стабілізації економіки. Це може включати в себе жорсткий режим економії, який має бути дотриманим всіма державними та

адміністративними структурами.

Для того, щоб провести аналіз рівня бюджетного дефіциту та способів його фінансування, необхідно вивчити взаємозв'язок між дефіцитом і основними показниками розвитку економіки країни. Перший крок - це ретельний аналіз державного бюджету України.

Основні показники Державного бюджету України наведені на рисунку 1.

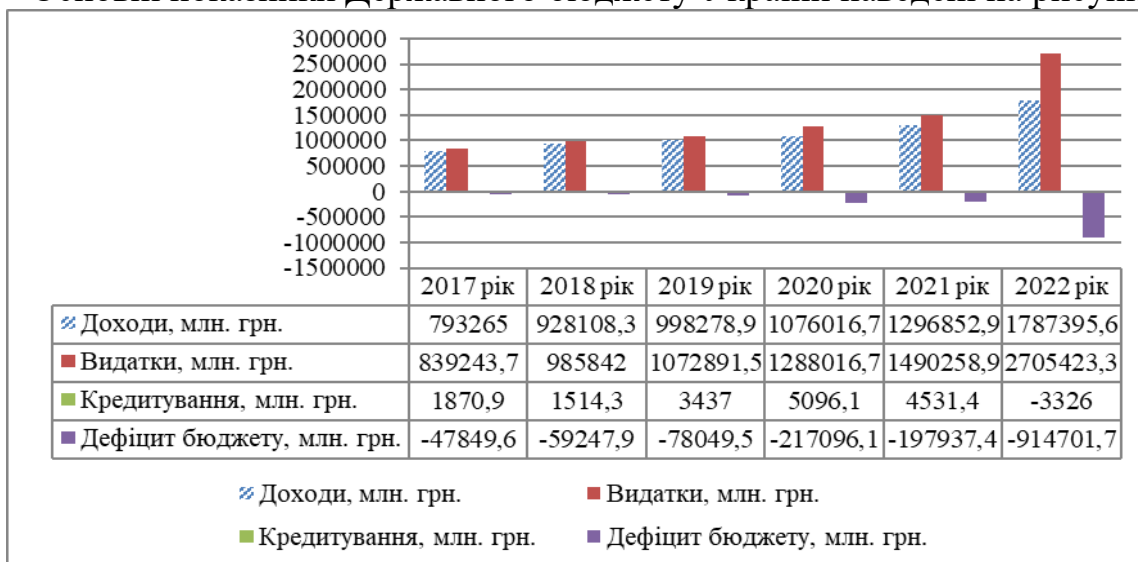

Рис. 1. Основні показники Державного бюджету України за 2017-2022 роки, млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [2]

В 2017 році доходи становили 793 265 мільйонів гривень, видатки - 839 243,7 мільйонів гривень, кредитування - 1 870,9 мільйонів гривень, а дефіцит бюджету склав -47 849,6 мільйонів гривень.

В 2018 році доходи становили 928 108,3 мільйонів гривень, видатки - 985 842 мільйони гривень, кредитування - 1 514,3 мільйонів гривень, а дефіцит бюджету склав -59 247,9 мільйонів гривень.

У 2019 році доходи становили 998 278,9 мільйонів гривень, видатки - 1 072 891,5 мільйони гривень, кредитування - 3 437 мільйонів гривень, а дефіцит бюджету склав -78 049,5 мільйонів гривень.

В 2020 році доходи становили 1 076 016,7 мільйонів гривень, видатки - 1 288 016,7 мільйони гривень, кредитування - 5 096,1 мільйонів гривень, а дефіцит бюджету склав -217 096,1 мільйонів гривень.

У 2021 році доходи становили 1 296 852,9 мільйонів гривень, видатки - 1 490 258,9 мільйонів гривень, кредитування - 4 531,4 мільйонів гривень, а дефіцит бюджету склав -197 937,4 мільйонів гривень.

У 2022 році доходи становили 1 787 395,6 мільйонів гривень, видатки - 2 705 423,3 мільйони гривень, але відбулося кредитування на суму -3 326 мільйонів гривень, що призвело до дефіциту бюджету в розмірі -914 701,7 мільйонів гривень.

У довоєнний період найбільший вплив на державний дефіцит бюджету

України був зумовлений впливом пандемії COVID-19, причому у 2020 році бюджетний дефіцит був у 2,8 рази більше, ніж у 2019 році (217,1 млрд грн. проти 78 млрд грн.). Згідно із Законом України "Про Державний бюджет України на 2020 рік," було схвалено граничний рівень дефіциту державного бюджету у розмірі 220,86 мільярда гривень, і в 2021 році ця цифра зросла до 274,5 мільярда гривень. З метою приведення бюджетних показників у відповідність із внесеними змінами до законодавства, було значно підвищено обмеження на рівень дефіциту. Крім того, з 1 січня 2021 року, було впроваджено положення Бюджетного кодексу України, яке встановлює максимальний розмір дефіциту, що не може перевищувати 3% ВВП. Загальний фонд державного бюджету у 2021 році завершився із фактичним дефіцитом у розмірі 197,9 мільярда гривень, що вписується в рамки схваленого річного показника дефіциту у розмірі 246,6 мільярда гривень.

Вказані показники дефіциту державного бюджету є результатом негативного впливу пандемії COVID-19. Ці показники в першу чергу враховують потребу в фінансуванні скоригованих пріоритетів державної бюджетної політики. Зокрема, був створений Фонд боротьби з COVID-19 та виділені додаткові кошти на сектори охорони здоров'я, освіти і соціальної підтримки населення.

Проте, цей дефіцит виявився меншим за запланований на 48,7 мільярда гривень або на 19,7%, становлячи 246,6 мільярда гривень. Зниження дефіциту стало можливим завдяки невиконанню плану видатків державного бюджету на 5% (67,5 мільярда гривень) [6]. Ця ситуація дозволила зберегти дефіцит в межах, встановлених законом. Важливо відзначити, що ця ситуація не є винятковою. В багатьох країнах також були прийняті заходи щодо пом'якшення монетарної та фіскальної політики. Основний акцент при цьому був зроблений на подолання кризи в галузі охорони здоров'я та надання фінансової підтримки малим підприємствам та населенню.

Військова агресія росії проти України у 2022 році суттєво вплинула на економічну ситуацію в Україні, призводячи до знищення виробничих активів і припинення економічної діяльності підприємств. Ці процеси не могли не відобразитися на доходах бюджету. Доходи Зведеного бюджету у 2022 році номінально зросли на 3,3% порівняно з попереднім роком, але в реальному вимірі скоротилися на 18,6%. Сумарні доходи бюджету збільшилися як в номінальному, так і в реальному вимірі, як показано в таблиці 1.

Відсоток доходів до ВВП справжнього зростання України впродовж розглянутого періоду. З 2017 по 2022 рік цей показник зріс з 26,59% до 34,43% ВВП, що свідчить про збільшення економічної активності та обсягу заробітку в країні.

Відсоток видатків до ВВП також зріс протягом цього періоду, з 28,13% в 2017 році до 52,12% в 2022 році. Це може вказувати на збільшення обсягу державних витрат та інвестицій у розвиток інфраструктури та інших сфер.

Відсоток кредитування до ВВП змінювався протягом років, залежно від

економічних обставин та потреб. Важливо відзначити, що в 2022 році цей показник впав до -0,06% ВВП, що може свідчити про те, що країна може бути менше залежною від боргу.

Відсоток дефіциту бюджету до ВВП є показником фінансової стійкості країни. Із збільшенням дефіциту у 2020 році (5,18% ВВП) і зменшенням у 2022 році (-17,62% ВВП), можна бачити коливання бюджетної ситуації та потреби в управлінні фінансами.

Таблиця 1

Аналіз виконання державного бюджету України за 2017-2022 роки

Роки	Доходи, млн. грн.	% ВВП	Видатки, млн. грн.	% ВВП	Кредиту вання, млн. грн.	% ВВП	Дефіцит бюджету , млн. грн.	% ВВП
2017 рік	793265	26,59%	839243,7	28,13%	1870,9	0,06%	-47849,6	-1,60%
2018 рік	928108,3	26,08%	985842	27,70%	1514,3	0,04%	-59247,9	-1,66%
2019 рік	998278,9	25,12%	1072892	26,99%	3437	0,09%	-78049,5	-1,96%
2020 рік	1076017	25,66%	1288017	30,71%	5096,1	0,21%	-	-5,18%
2021 рік	1296853	23,75%	1490259	27,30%	4531,4	0,08%	-	-3,63%
2022 рік	1787396	34,43%	2705423	52,12%	-3326	-0,06%	-	-17,62%

Джерело: побудовано автором на основі [3]

У порівнянні з 2021 роком, обсяги як внутрішніх, так і зовнішніх позик зросли в цілому в 5-6 разів у 2022 році. Особливо вражає збільшення чистих зовнішніх позик, які становили 11,8% ВВП у 2022 році, що забезпечило покриття більше ніж 2/3 дефіциту бюджету [5].

Важливо відзначити, що ця різка зміна обставин виникла через виснаження внутрішнього фінансового потенціалу внаслідок збройної агресії росії та обмеження доступу до міжнародного ринку капіталів. У такому контексті іноземне фінансування стало вагомим засобом підтримки бюджету України. За період від початку війни до кінця 2022 року до бюджету було приваблено надзвичайно велику суму - 31,1 мільярда доларів іноземного фінансування [4].

Це свідчить про необхідність здійснення заходів для забезпечення стабільності фінансової системи та залучення зовнішньої підтримки для подолання викликів, пов'язаних з війною та економічною ситуацією в країні.

Основними донорами, які надавали грантову допомогу Україні у 2022 році, були США зі значною сумою 12 мільярдів доларів, Німеччина з 1,2 мільярдами євро, Великобританія з 0,13 мільярда доларів і Європейський Союз з 0,7 мільярда євро. Одночасно основними кредиторами були ЄС з обсягом кредитів 7,2 мільярда доларів, МВФ з 2,7 мільярдами доларів, Канада з 1,9 мільярда доларів, Світовий банк з 1,4 мільярда доларів, Великобританія з 0,9 мільярда доларів і Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) з 0,7 мільярда

доларів [2].

Чисте внутрішнє фінансування, враховуючи діяльність Національного банку України (НБУ) у 2022 році, складало 289 мільярдів гривень або 6% ВВП. Без участі НБУ, чисте фінансування ставало від'ємним і складало -103,1 мільярда гривень. Це свідчить про важливість ролі НБУ у забезпеченні стабільності фінансів країни.

Частка емісійних ресурсів НБУ у складі джерел фінансування дефіциту становила 30,5%. Однак, в контексті монетарного фінансування бюджету, відбулося збільшення темпів інфляції з 10,7% в лютому 2022 року до 26,6% на кінець року [2]. Важливо зазначити, що помітні прискорення інфляції також були спричинені руйнуванням виробничої бази, дисбалансами між попитом і пропозицією на внутрішніх ринках, знищенням фізичної інфраструктури, зростанням цін на окремі компоненти виробництва та імпортованих товарів, а також девальвацією гривні.

Ці дані вказують на складну фінансову ситуацію в Україні та необхідність дотримання раціональної фінансової політики для забезпечення економічної стабільності в умовах воєнного конфлікту.

У 2023 році Уряд України має план відмовитися від використання емісійних джерел фінансування бюджетного дефіциту і сподівається отримати значну кількість зовнішнього фінансування у розмірі 37-39 мільярдів доларів США. Ця мобілізація зовнішніх ресурсів допоможе задовольнити критичні потреби країни в цей складний період та підтримати офіційні валютні резерви. Однак це також призводить до збільшення зовнішньо-боргового навантаження.

Продаж державних облігацій внутрішнім інвесторам мав би стати значущим джерелом фінансування бюджетного дефіциту в Україні. Наприклад, у США розміщення державних облігацій на внутрішньому ринку становило 46% фінансування бюджетного дефіциту під час Другої світової війни.

На жаль, в Україні внутрішнє фінансування від комерційних кредиторів від'ємне, що означає, що цей спосіб фінансування не додає кошти до бюджету, а навіть виснажує його. Середня ставка за облігаціями внутрішньої державної заборгованості в грудні 2022 року становила 20,8% річних [2]. Навіть якщо реальна дохідність облігацій залишалася від'ємною щодо інфляції *ex post* та слабко додатною щодо інфляції *ex ante*, вона все одно помітно перевищувала ставки фінансового ринку України, які не мають прямих зв'язків з директивними ставками (наприклад, облікова ставка та ставка за депозитами). Зокрема, середня ставка за строковими гривневими депозитами фізичних осіб у банках коливалася від 11% до 14% річних, залежно від строковості.

Основною причиною низького попиту на ОВДП є наявність конкуруючого інструменту, який пропонує Національний банк України банкам - це депозитні сертифікати. Починаючи з червня 2022 року, ставка за депозитними сертифікатами "овернайт" була встановлена на рівні 23% річних, і в 2023 році планується запровадження строкових сертифікатів з дохідністю 25% [2].

Також важливо відзначити, що Європейський центральний банк виплачує своїм банкам проценти до 2% річних за депозитними сертифікатами. Проблема з конкуренцією між цими інструментами привертає увагу вчених, які підкреслюють, що центральні банки, маючи монопольне право на емісію грошей і отримуючи прибуток від цього, самовільно перерозподіляють ці прибутки на користь приватних банків. Але законодавство вимагає від центральних банків повністю перераховувати свій прибуток до бюджету.

Альтернативним способом обмеження надлишкової ліквідності банків без додаткових втрат для бюджету, на думку авторів статті, є відмова від використання депозитних сертифікатів та підвищення нормативів обов'язкового резервування.

Суттєве перевищення доходів від штучних інструментів, які використовує Національний банк України, над доходами від державних облігацій свідчить про можливу нерозуміння або недооцінку основних потреб країни, яка перебуває в стані воєнного конфлікту. Очевидно, що забезпечення стабільності державних фінансів під час екзистенціальної боротьби з ворогом вимагає гармонізації монетарної та фіскальної політики, щоб уникнути непродуктивних фінансових втрат бюджету. Це стосується як виплати високих відсотків за облігаціями, так і недоотриманням прибутку, який можна було б направити на потреби країни в цей надзвичайно важливий час.

Висновки. Загалом, можна зробити висновок, що в Україні протягом розглянутого періоду спостерігалася тенденція до зростання доходів і видатків у відсотковому виразі до ВВП, а також коливання у рівні кредитування та дефіциту бюджету. Ці показники свідчать про складну фінансову ситуацію та потребу в управлінні фінансами, щоб забезпечити стале економічне зростання та фінансову стійкість країни.

У період воєнного конфлікту та в перші роки після нього держава буде потребувати значних ресурсів для відновлення виробничої та соціальної інфраструктури, відновлення виробничих активів і житлового фонду, а також забезпечення доступу до соціальних та медичних послуг. У середньостроковій перспективі ці завдання будуть доповнюватися завданнями, пов'язаними з розбудовою стійкої та енергоефективної інклюзивної інфраструктури, сприянням розвитку конкурентоспроможної промисловості та підвищенням якості людського капіталу. Зрозуміло, що досягнення цих цілей вимагатиме ефективної та згуртованої діяльності всіх регулюючих та управлінських органів.

Список використаних джерел

1. Богдан Т. Виконання бюджету-2022: головні підсумки року. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_golovni.html.
2. Мінфін України. Виконання державного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2010/>.

3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

4. Онищук І. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>.

5. Штефан Л. Б. Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. *Економіка та суспільство*. (41). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-56>.

Михайло РАТУШНИЙ*,
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті відмічено, що в сучасних умовах економічного спаду й жорсткої конкурентної боротьби у підприємств посилюється потреба в раціональному фінансовому плануванні діяльності. Досліджено основні проблеми фінансового планування, що призводять до значних економічних втрат і прорахунків. Запропоновано шляхи оптимізації планових рішень шляхом формування фінансової стратегії та фінансового плану підприємства. Зроблено висновок, що фінансове планування може стати інструментом, що сприятиме економічному зростанню та відносній захищеності підприємств.

Abstract. The article noted that in the current conditions of economic recession and fierce competition, enterprises have an increasing need for rational financial planning of their activities. The main problems of financial planning, which lead to significant economic losses and miscalculations, are studied. It was concluded that financial planning can become a tool that will contribute to economic growth and relative security of enterprises. Effective financial planning is critical to the success of any organization.

Вступ. Існуючі підприємства стикаються з проблемами в сучасних умовах господарювання. Підвищення рівня динамізму зовнішнього середовища, ускладнення внутрішніх умов функціонування підприємства посилюють вимоги до рівня управління, потребують пошуку та запровадження прогресивних підходів. Більшість підприємств не мають чіткої методики фінансового планування і тому не можуть якісно планувати, контролювати й

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Лариса ВДОВЕНКО

управляти фінансовими ресурсами навіть протягом короткотермінового періоду, що призводить до невизначеності майбутнього фінансового стану та збільшує ризик неплатоспроможності. В таких умовах у підприємств посилюється потреба в раціональному плануванні бізнесу, особливо, в частині бюджету, ефективному контролі фінансових і товарних потоків, відстеженні стану розрахунків з постачальниками і замовниками, контролю показників фінансово-господарської діяльності. Фінансове планування повинно бути комплексним інструментом націленим на оптимізацію витрачання фінансових ресурсів підприємства.

Виклад основного матеріалу. Фінансове планування може стати тим інструментом, що сприятиме економічному зростанню та відносній захищеності підприємств. Фінансове планування як важлива складова механізму фінансової системи та одна з функцій управління підприємством є актуальним за сучасних умов, коли істотним для діяльності є вплив глобалізації, інформатизації суспільства та його інноваційного розвитку.

Оптимізація планів – це складний процес унаслідок існуючих зовнішніх (стан економіки держави, науково-технічне середовище, кон'юнктура ринку, споживачі, конкуренти тощо) та внутрішніх (фінансовий стан, структурні пропорції виробництва, матеріальні ресурси, виробничі кадри та ін.) обмежень тієї чи іншої організаційної економічної діяльності [1].

Процедура проведення фінансового аналізу з метою оптимізації оподаткування підприємств передбачає використання як формалізованих так і неформалізованих методів. До основних формалізованих методів проведення фінансового аналізу відносять балансовий, методи детермінованого факторного аналізу; метод середніх величин, групувань, індексний метод; кореляційний, регресійний, дисперсійний, кластерний аналіз; метод побудови дерева рішень, лінійне програмування та аналіз чутливості. Основні неформалізовані методи це – складання аналітичних таблиць, розробка системи показників, метод експертних оцінок, ситуаційний аналіз та прогнозування [2].

Фінансова стратегія, з одного боку, корелює із загальною стратегією розвитку підприємства, а з іншого – є основною функцією фінансового менеджменту, оскільки передбачає визначення конкретних фінансових цілей та завдань, обґрунтовує стратегічні орієнтири фінансової діяльності підприємства.

Завданнями фінансової стратегії є: аналіз та обґрунтування надійних джерел фінансування підприємства; визначення перспективних фінансових взаємовідносин з іншими підприємствами, фінансовими інститутами (банками, інвестиційними фондами тощо); забезпечення збільшення ринкової вартості підприємства; розробка ефективної системи управління фінансами, фінансове забезпечення операційної діяльності; визначення оптимального співвідношення між власним і борговим капіталом [3].

В Україні кількість підприємств в 2020 р. становила 373816 одиниць (таблиця 1).

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку

України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. №722/2019 орієнтирами для визначення пріоритетних напрямів і цільових показників у стратегічному плануванні розвитку на всіх рівнях є система глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року, які проголошено у резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року №70/1 на саміті 2015 р. «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.», адаптовано з урахуванням специфіки розвитку України та викладено у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна».

Таблиця 1

Кількість підприємств в Україні

Показники	2010 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Усього	378810	343440	338256	355877	380597	373816
в тому числі: у %						
великі підприємства	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
середні підприємства	5,5	4,4	4,4	4,5	4,7	4,7
малі підприємства	94,3	95,5	95,5	95,4	95,2	95,2
з них мікропідприємства	79,3	82,8	82,2	82,3	82,3	82,4

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Термін «сталий розвиток» походить від англійського терміну «sustainable development», що означає сталий, стабільний розвиток. Сталий розвиток – процес змін, в якому експлуатація природних ресурсів, напрям інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку, розвитку особистості та інституційні зміни погоджені одне з одним і посилюють теперішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень. За визначенням Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку, яке набуло найбільшого поширення у наукових дослідженнях та імплементоване у законодавство багатьох країн, «сталий розвиток – це такий розвиток, що задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Прийняття суб'єктами господарювання парадигми сталого розвитку призводить до суттєвих трансформацій – у цільовій орієнтації їх діяльності (триєдиний підсумок), у характері відносин (коллаборація на засадах суспільної солідарності) і відповідальності (корпоративна відповідальність за сталий розвиток), впливає на формоутворення (нові організаційно-правові форми). Сталий розвиток передбачає збалансованість трьох вимірів – економічного, соціального й екологічного.

Підґрунтям реалізації проєктів сталого розвитку підприємств є систематичне фінансування, що потребує мобілізації фінансових ресурсів широкого кола зацікавлених груп стейкхолдерів, використання спеціалізованих фінансових моделей, інструментів і методів інвестування. Під фінансуванням сталого розвитку підприємства будемо розуміти діяльність підприємства, фінансових установ, держави та інших стейкхолдерів на засадах співробітництва і партнерства, яка пов'язана із забезпеченням фінансовими

ресурсами потреб підприємства щодо реалізації його стратегії та досягнення цілей сталого розвитку в економічній, екологічній та соціальній сферах [4].

Висновки. Орієнтація підприємства на досягнення цілей сталого розвитку призводить до суттєвих трансформації у всіх сферах його діяльності, зокрема у фінансовій сфері. Підприємства стикаються з проблемами в сучасних умовах господарювання, тому недооцінка планування діяльності підприємств призводить до економічних втрат. Фінансове планування повинно бути комплексним інструментом контролю й управління фінансовими ресурсами в умовах невизначеності майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Дергалюк Б. Фінансове планування на підприємстві: сутність, проблеми та оптимізація. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2731/2647>.
2. Кононенко Л. Фінансовий аналіз як інструмент оптимізації оподаткування підприємств. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2597/2515>.
3. Романишин В. Фінансова стратегія та її роль у забезпеченні стійкого розвитку підприємства. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/11.pdf.
4. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. No 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
5. Солодовнік О. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2300/2221>.
6. Методологічні положення зі статистики наукових досліджень і розробок Київ: Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf

Дмитро СИЧЕВ*
студент 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті метод оцінки стійкого інноваційного розвитку. Також аналізовано зовнішнє та внутрішнє середовище, досліджено інноваційний потенціал і рівень інноваційної активності. Розроблено інноваційно-інвестиційний проект та обґрунтовано його ефективність.

* Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Юлія АЛЕСКЕРОВА

Дослідження використовувало різні методи, включаючи порівняння, аналіз, синтез, екстраполяцію, групування, системний підхід, економічний і статистичний аналіз, моделювання, експертну оцінку та інтегральну оцінку.

***Abstract.** The article examines the impact of innovative development on the enterprise's economy and develops a method of assessing sustainable innovative development. The external and internal environment was also analyzed, the innovation potential and the level of innovation activity were investigated. An innovative investment project was developed and its effectiveness was substantiated. The research used various methods, including comparison, analysis, synthesis, extrapolation, clustering, systematic approach, economic and statistical analysis, modeling, peer review, and integrated assessment.*

Вступ. Важливо створити оргструктуру, що підтримує інноваційну діяльність та розвиток нових проектів та підрозділів. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інноваційну діяльність як спрямовану на випуск конкурентоздатних товарів і послуг. Інноваційний розвиток може включати різні аспекти, такі як економічний, соціальний і екологічний, і потребує комплексного підходу.

Беззаперечною запорукою успішного функціонування будь-якого підприємства є його здатність до ведення інноваційної діяльності. Разом з тим, враховуючи значний рівень ризику та необхідність значних фінансових витрат, які супроводжують інноваційну діяльність, коло підприємств, здатних до повноцінної реалізації програм інноваційного розвитку, є досить обмеженим. Так, зокрема в 2012 р. інноваційну діяльність у промисловості здійснювало 1758 підприємство, що склало 17,4% загальної кількості промислових підприємств по Україні. З них частка підприємств, які впроваджували інновації, становила 11,5%, зменшившись за 10 років на 3,3% . Незважаючи на те, що в 2012 р. цей показник збільшився до 13,6%, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової помітно скоротилася: з 6,8% у 2001 р. до 3,8% у 2010 р. і до 3,3% у 2012 р. Для порівняння відмітимо, що серед країн Європейського Союзу показники інноваційної активності серед країн-лідерів коливаються у межах 60–75 % (Ірландія, Данія, Німеччина, Австрія, Нідерланди), а мінімальне значення цього показника мають Португалія – 26% та Греція – 29%, тобто більше ніж в 1,5 рази вищі, ніж в Україні. Усе це зумовлює необхідність глибокого теоретичного аналізу та тенденцій інноваційного розвитку, виявлення протиріч, що впливають на соціально-економічний результат, характер і швидкість інноваційних перетворень, вивчення та узагальнення сучасно

Виклад основного матеріалу. Кошторис – це фінансовий документ, в якому заплановано обсяги виконання робіт, програм або заходів та грошових витрат на їх здійснення з розподілом за окремими періодами фінансування та визначенням їх цільового призначення. Створення будь-якого об'єкту чи заходу

являє собою складний та довготривалий процес, який вимагає від засновника великих витрат та вкладень матеріальних та трудових ресурсів. Для того, щоб ці витрати не вийшли із виділеного на це бюджету необхідно перед початком замовити у спеціалізованого підприємства або скласти самостійно кошторисну документацію. Складений кошторис дозволяє контролювати: відповідність запланованих заходів роботам, що проведені фактично; витрати на будівництво або підготовку до заходу; підрядні організації, які залучені до виконання робіт, для уникнення шахрайства та зловживань.

Кошторис інноваційно – інвестиційного проекту по СФГ «Світоч» на базі свого фермерського господарства запустило інноваційний інвестиційний проект - міні-пекарню для виробництва пшеничного хліба з власною сировиною.

Таблиця 1

Вартість нового (придбаного) обладнання

Найменування, марка обладнання	Кількість одиниць	Ціна одиниці, грн.	Вартість обладнання, грн.
Приймальний бункер	1	160000	160000
Автоматичні ваги ДМП -100 -2	1	1200	1200
Підваговий бункер	1	153000	153000
Виробничий бункер ХЕ – 112	2	32700	65400
Холодильна камера КХС -2-6	1	15000	15000
Дріжджемішалка Х -14	1	125000	125000
Водомірний бачок АВБ – 100	1	1290	1290
Збірник дріжджової суспензії ХЕ – 48	1	1300	1300
Насос НШ – 6Р	2	14600	29200
Збірник для запасу розчину солі РЗ – ХЧД -3	1	370	180000
Тістомісильна машина 18-ХТА -12/1	2	90000	62000
Дозувальна станція ВНДІХП -0-6	1	62000	790
Нагнітач опари 18-ХТА -12/4	1	790	14500
Бункерний агрегат 18-ХАГ -6	1	14500	13200
Дозувальна станція ВНДІХП -0-5	1	13200	17800
Нагнітач тіста 18-ХТА -12/5	1	17800	1400
Корито для дозування тіста 18-ХТА -12/6	1	1400	115000
Тістоподільна машина А2-ХТН	1	115000	14300
Стрічковий транспортер	1	14300	130000
Вистійна шафа Г4-ХРГ -35М	1	130000	2750000
Піч тупікова Г4-ХТН -20	1	2750000	7200
Пароводяний котел	1	600	117000
Всього	-	134000	1797850, 0

Джерело: власні розрахунки автора

Витрати на доставку нового обладнання, в гривнях складають 12-15% від вартості обладнання:

$$Д = \frac{1797,85 \cdot 15}{100} = 269,67 \text{ тис. грн.}$$

Витрати на монтаж нового обладнання, М, в гривнях складають 10-20% від вартості обладнання:

$$М = \frac{1797,85 \cdot 20}{100} = 359,57 \text{ тис. грн.}$$

Загальна вартість інвестицій для впровадження технології виробництва окремих виробів в гривнях розраховуємо:

$$Ізаг = 1797,85 + 269,67 + 359,57 = 2427,09 \text{ тис. грн.}$$

Джерелами фінансування інвестицій є власні кошти підприємства і довгострокові кредити банку.

Обсяг виробництва продукції цеха за рік після впровадження нової технології, Ор, у тоннах розраховуємо:

$$Орбілий = 4579,53 \cdot 330 = 1511244,9 \text{ кг.}$$

Чисельність основних робітників дільниці за добу, Ч, осіб розраховуємо:

$$Ч = \frac{1511,24 \cdot 4,3}{1560 \cdot 1,05} = 4 \text{ чол.}$$

Таблиця 2

Розрахунок вартості сировини для виробництва хліба білого із борошна пшеничного другого сорту

Назва сировини	Кількість сировини на 1 тону готової продукції, кг	Кількість за рік, т (1511,24 т)	Ціна, грн.	Вартість сировини, грн.
Борошно пшеничне II с	1000	1511,24	10800	16321,39
Дріжджі пресовані	15	22,66	19600	444,136
Сіль кухонна	13	19,64	12500	245,5
Всього	-	-	-	17011,026

Джерело: власні розрахунки автора.

Транспортно – заготівельні витрати, Т, в гривнях, складають 3-10% від вартості сировини.

$$Тбілий = \frac{17011,026 \cdot 3}{100} = 510,3 \text{ тис. грн.}$$

При виробництві хліба білого із борошна пшеничного другого сорту не використовуються допоміжні матеріали.

Економічна ефективність впровадження інноваційно -інвестиційного проекту

$$Рбіл = 12,97 \cdot 51,75 = 671,19 \text{ грн.}$$

Середню тарифну ставку робітників, Т с сер, у гривнях розраховуємо:

$$Т \text{ с сер} = \frac{1 \cdot 62 + 1 \cdot 54 + 1 \cdot 48 + 1 \cdot 43}{4} = 51,75 \text{ грн.}$$

Премії становлять 25-35% основної заробітної плати.

Премії, П, у гривнях для робітників – відрядників, що виготовляють

продукцію становлять:

$$\text{Пбіл} = \frac{1014 \cdot 25}{100} = 235,510 \text{ тис. грн.}$$

Додаткова заробітна плата, Дзп, у гривні робітників – відрядників, що виготовляють продукцію становить:

$$\text{Дзпбіл} = \frac{1014 \cdot 10}{100} = 101,4 \text{ тис. грн.}$$

Розрахунок заробітної плати робітників цеху зводимо у таблиці 3.

Таблиця 3

Заробітна плата робітників – відрядників

Найменування продукції	Обсяг виробництва за рік, т	Відрядна розцінка, грн.	Основна заробітна плата, грн.	Премії, грн	Додаткова зароб. плата, грн	Загальний фонд заробітної плати, грн.
Хліб	1511,24	671	1014,042	235,510	101,4	1350,95
Всього	-	-	-	-	-	350,95

Джерело: власні розрахунки автора

Відрахування на ЄСВ, Всз, у гривнях виробничих робітників складають:

$$\text{Всзбіл} = \frac{1350,95 \cdot 22}{100} = 297,209 \text{ тис. грн.}$$

Витрати на утримання і експлуатацію обладнання, В, в гривнях складають:

$$\text{Вбіл} = \frac{1014 \cdot 75}{100} = 760,5 \text{ тис. грн.}$$

Загальновиробничі витрати, Звв, у гривнях для виробництва продукції складають:

$$\text{Зввбіл} = 1014 \cdot 0,85 = 861,9 \text{ т.грн.}$$

Адміністративні витрати, Зав, у гривнях для виробництва продукції складають:

$$\text{Завбіл} = 1014 \cdot 1,2 = 1216,8 \text{ тис.грн.}$$

Позавиробничі витрати, Пвв, в гривнях містять витрати на маркетингові дослідження, рекламу продукції, заходи щодо стимулювання збуту. Ці витрати складають 2-3% від виробничої собівартості продукції.

Позавиробничі витрати, Пв, у гривнях для виробництва продукції складають:

$$\text{Пввбіл} = \frac{22998,675 \cdot 2}{100} = 1149,93 \text{ т. грн}$$

Висновки. Це інноваційно-інвестиційний проект зі своїми соціальними, технічними та фінансовими характеристиками, який повинен бути економічно та соціально доцільним для досягнення певного ефекту. Соціальні та економічні результати взаємодіють у категорії соціально-економічної ефективності. Треба розробити підходи до оцінки цієї ефективності.

Ефективність характеризує зв'язок між суспільними потребами, попитом і пропозицією, користю від результатів виробництва і витратами праці.

Узагальнено, ефективність виробництва відображає результативність виробничих процесів та відношення між результатами і витратами праці та ресурсами.

Незважаючи на те що, в Україні на сьогодні діє близько 200 законодавчих та нормативно-правових актів, більшість механізмів, зокрема, фінансової підтримки та податкового стимулювання інноваційної підтримки, передбачених одними актами, фактично блокуються іншими. Варто також акцентувати увагу і на необхідності розробки механізмів залучення іноземних інвестицій в інноваційну діяльність та створення для цього сприятливих умов.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність від 04.07.2002 № 40-IV». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення 14.10.2022).

2. Колосова Т.В. Забезпечення стійкого розвитку підприємства на основі підвищення його інноваційного потенціалу *ГОУ ВПО НДАБУ*. 2011 С.34-42. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_yurynets.pdf (дата звернення 14.10.2023).

3. Панова О.А. Методика оцінки стійкого інноваційного розвитку промислового підприємства з використання інтегрального показника. *Креативная экономика*. 2015 9(12). С. 1527–1540. URL: https://www.researchgate.net/publication/305096710_Metodika_ocenki_ustojcivosti_innovacionnogo_razvitia_promyslennogo_predpriatia_s_ispolzovaniem_integralnogo_pokazatela(дата звернення 14.10.2023).

4. Чухраєва Н. М. Інноваційний розвиток підприємства та забезпечення його ефективності та стійкості. *БізнесІнформ*. 2014. №6. С. 92-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_6_17 (дата звернення 14.10.2023).

Вікторія СОКОЛОВСЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ В СИСТЕМІ МОНЕТАРНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. У статті розглядається зміст поняття "центральний банк". Розглянуто теоретичні та практичні аспекти функціонування, а також важливі аспекти банку. Проаналізовано ключові рішення НБУ у сфері монетарної політики під час війни з точки зору їх відповідності викликам

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Оксана РУДА

воєнного часу та в контексті основних тенденцій монетарного регулювання у світі.

***Abstract.** The article examines the meaning of the concept of "central bank". Theoretical and practical aspects of functioning, as well as important aspects of the bank are considered and key decisions of the NBU in the field of monetary policy during the war are analyzed from the point of view of their compliance with the challenges of wartime and in the context of the main trends of monetary regulation in the world.*

Вступ. У всіх країнах світу центральний банк є особливим органом державного управління, на який покладено виконання специфічних державних функцій щодо регулювання грошового обігу, забезпечення стабільності грошової одиниці та стабільності банківської системи, а також сприяння економічному розвитку. Однак перебіг фінансових і банківських криз, які сталися упродовж останніх десятиліть, показав, що на сьогоднішній день відбувається суттєва зміна ролі та функцій центральних банків, які з органів регулювання грошового обігу та банківської системи, а також інститутів стратегічного розвитку національної економіки перетворюються на органи антикризового управління банківськими та фінансовими системами. Це стосується запровадження механізмів «кількісного пом'якшення», встановлення жорстких вимог до капіталу банків, посилення регуляторних вимог.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку світової фінансової системи характеризується зміною ролі та функцій центральних банків у монетарному регулюванні економіки, що зумовлено фінансовими проблемами та дисбалансом у структурі фінансового ринку та державних фінансах окремих країн. Банківська система складається з двох рівнів. На першому знаходиться центральний банк, на другому – банківська система, представлена мережею комерційних банків. Центральний банк – це емісійний, розрахунковий і касовий центр, що здійснює нагляд за усією кредитною системою і використовується як найважливіший інструмент кредитно-грошової політики держави. В ринковій економіці він не націлений на комерційну діяльність і отримання прибутку, є юридично незалежним від виконавчих органів влади, в практичній діяльності керується лише державними інтересами й чинним законодавством. Він самостійно виробляє заходи щодо реалізації визначених урядом пріоритетів грошово-кредитної політики, бере безпосередню участь у формуванні пропозиції грошей, здійснює емісію готівки.

Національний банк України є:

- емісійним банком;
- банком банків;
- органом державного управління;
- провідником монетарної політики;
- банкіром і фінансовим агентом уряду (рис. 1)

Центральний банк бере участь у формуванні пропозиції грошей

(готівкового та безготівкового). Він встановлює для комерційних банків норму обов'язкових резервів, але розмір і характер їх використання вони визначають самостійно. У нього є монопольне право здійснювати емісію грошей. Центральні банки мають особливий правовий статус, зумовлений тим, що вони поєднують у собі окремі риси банківської установи і державного органу управління. Цей статус закріплюється у певних нормативних актах держави.

Характер взаємовідносин центральних банків з органами державної влади за змістом і формами у всіх країнах різний. У цих взаємовідносин виділяють два важливі аспекти: перший стосується рівня самостійності, незалежності у визначенні та реалізації монетарної політики; другий – взаємовідносин центрального банку з урядом з приводу фінансування дефіциту державного бюджету. Організаційна структура ЦБ визначається формою державного устрою країни, національними традиціями й особливостями банківського законодавства. Для забезпечення своїх функцій НБУ повинен мати відповідний капітал. Формування його ресурсів забезпечують пасивні операції банку. Важливий напрям впливу центрального банку на діяльність комерційного банку є встановлення і зміна облікової ставки. Облікова ставка – відсоток, який встановлює НБУ і яка визначає ціну наданих кредитних ресурсів. Вона може коливатися у досить широких межах.

Якщо вона підвищується, то можливість одержання кредиту погіршується і навпаки, якщо вона знижується, то можливість одержання кредиту є кращою. Національний банк є юридичною особою, має своє відокремлене майно, що об'єктом державної власності та перебуває у його господарюванні.

Існують такі принципи функціонування Національного банку:

- незалежності;
- президентський та парламентський контроль за діяльністю банків;
- економічна стабільність банків;
- єдність системи банку;
- вертикальна структура управління банками.

Національний банк підпорядковується Президенту та Верховній Раді України, які мають повноваження для призначення на посаду і звільнення з посади Голови банку та формування Ради банку. На початку березня 2022 року НБУ констатував, що через запровадження адміністративних обмежень ринкові монетарні інструменти, зокрема облікова ставка, не відіграють відчутної ролі у функціонуванні ринків. З огляду на це НБУ відклав ухвалення рішення щодо розміру облікової ставки і повідомив, що відновить регулярні засідання Правління з монетарних питань за умови нормалізації економічної ситуації, тобто, фактично, режим інфляційного таргетування було поставлено «на паузу». Зазначеної позиції НБУ дотримувався протягом двох місяців, але вона почала змінюватись зі збільшенням обсягів монетизації дефіциту бюджету. Наприкінці травня Голова НБУ публічно заявив, що економічна логіка починає заміщувати психологічний шок початку війни і переважання благодійних мотивів, бізнес намагається максимізувати прибуток, а громадяни – збільшити доходи та захистити заощадження.

Рис. 1. Функції центрального банку
 Джерело : сформовано автором на основі [2]

Відтак 2 червня НБУ оголосив про підвищення облікової ставки з 10 до 25 %, а метою такого кроку було задекларовано «захист гривневих доходів та заощаджень громадян, збільшення привабливості гривневих активів, зниження тиску на валютному ринку і в результаті посилення спроможності Національного банку забезпечувати курсову стабільність і стримувати інфляційні процеси під час війни». Одночасно з цим НБУ розширив коридор ставок овернайт з +/- 1 в. п. до +/- 2 в. п. від облікової ставки, тобто ставку за кредитами овернайт було підвищено з 11 до 27 %, а ставку за депозитними сертифікатами – з 9 до 23 %. Отримавши високодохідну альтернативу у вигляді депозитних сертифікатів, банки практично втратили інтерес до військових облігацій: якщо у травні обсяг розміщення гривневих ОВДП на первинному ринку становив 27,2 млрд грн, то у червні впав до 8,8 млрд грн, а у вересні – до 0,9 млрд грн. З огляду на це, Міністерство фінансів було змушене вдатися до підвищення доходності державних облігацій: середньозважена ставка за гривневими ОВДП, розміщеними на аукціоні, зросла з 10,3 % у травні 2022 року до 19,3 % у травні 2023 року (рис. 2).

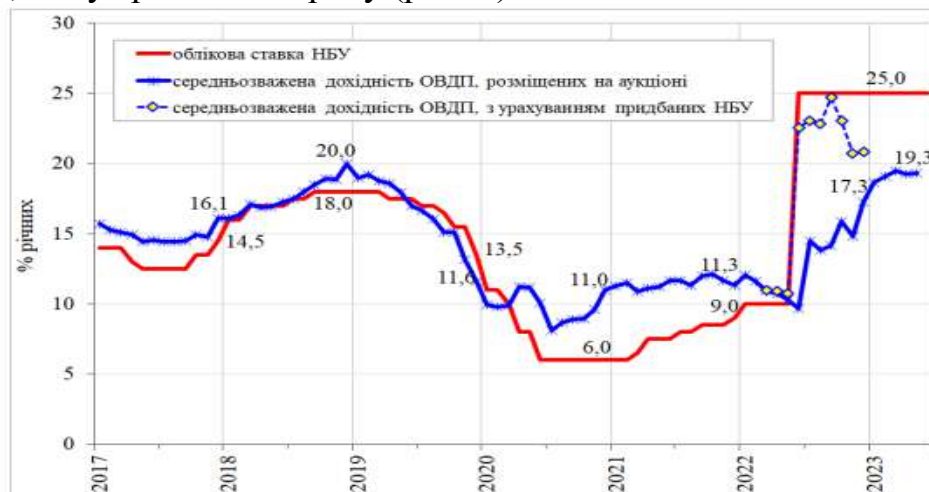

Рис. 2. Динаміка облікової ставки НБУ та доходність ОВДП протягом 2017 – I півріччя 2023 рр., % річних
 Джерело : сформовано на основі [2]

Ще одним наслідком підвищення облікової ставки став перегляд умов, на яких НБУ придбавав військові облігації: якщо у березні – травні 2022 року ставка була фіксованою на рівні 11 %, то у червні уряд прирівняв дохідність військових облігацій до середнього значення облікової ставки за річний період, що передувало купонним виплатам (плаваюча ставка). Як наслідок, дохідність ОВДП, які придбавав НБУ, у червні сягнула 23,6 %, у липні – 24,9 %, у серпні-грудні – 25 % (за умови незмінності облікової ставки до листопада 2023 року).

Висновки. Отже, завданням центральних банків і регуляторів фінансового сектору в умовах затяжної фінансової та банківської криз повинен бути перехід від забезпечення фінансової стабільності до реалізації політики та макропруденційного регулювання, що надає змогу одночасно забезпечити регулювання і підтримку макроекономічної фінансової стабільності.

Конкретними напрямками посилення ролі та функцій центральних банків щодо стратегічного розвитку та антикризового управління банківською та фінансовою системами в умовах фінансової нестабільності можуть бути:

- чітке визначення та характеристика виду грошово-кредитної політики залежно від стану економіки та кон'юнктури ринку;
- запровадження контрциклічної антикризової грошово-кредитної політики як складової механізму монетарного регулювання економіки;
- визначення ступеня впливу грошово-кредитної політики на макрофінансову стабільність та економічне зростання;
- розроблення макропруденційної політики та реалізація центральним банком макропруденційного регулювання з метою поєднання функцій стратегічного розвитку та антикризового управління банківською та фінансовою системами;
- посилення в системі монетарного регулювання економіки ролі монетарного трансмісійного механізму та його впливу на стан грошово-кредитного ринку та реальний сектор економіки.

Список використаних джерел:

1. Ткач Є. В. Проблеми фіскальної та монетарної політики. Управління фінансами: мікро- і макрорівень. Фінанси, банківська справа та страхування. Корпоративні фінанси та фінансове посередництво : підручник для магістрів / за ред. проф. П.О. Нікіфорова, доц. Н.А. Бак. Чернівці, 2021. С. 293-355.
2. Офіційний сайт НБУ URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-pidvischiv-oblikovu-stavkudo-25>.
3. Петрик О. Політика Національного банку України під час війни/ *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2022. Т. 4 (46). С. 15-23.
4. Фурман В. Монетарна політика НБУ в 2022 році: чи вдалося зберегти контроль за інфляцією та наскільки вдалими були рішення? Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/882100.html>.

Катерина ХОМИЧ*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА НБУ СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У статті розглянуто сучасний стан упровадження монетарної політики в Україні. Проаналізовано ключові рішення НБУ у сфері монетарної політики під час війни з точки зору їх відповідності викликам воєнного часу та в контексті основних тенденцій монетарного регулювання у світі. Виділено принципи монетарної політики та наявні монетарні інструменти. Розглянуто інфляцію в Україні в межах монетарної політики НБУ.*

***Abstract.** The article examines the current state of monetary policy implementation in Ukraine. The key decisions of the NBU in the field of monetary policy during the war are analyzed from the point of view of their compliance with the challenges of wartime and in the context of the main trends of monetary regulation in the world. The principles of monetary policy and available monetary instruments are highlighted. Inflation in Ukraine within the monetary policy of the NBU was considered.*

Вступ. Монетарна політика Національного банку України сьогодні є надзвичайно актуальною темою, оскільки стосується однієї з найважливіших сфер управління економікою країни – грошово-кредитної політики. Монетарна політика безпосередньо впливає на фінансову стабільність країни, рівень інфляції, рівень процентних ставок, коливання обмінного курсу національної валюти і в цілому є одним із основних інструментів впливу на стан економіки. Зміни в економічних умовах, які відбуваються як в Україні, так і в усьому світі, змушують Національний банк постійно вдосконалювати монетарну політику та інструменти регулювання грошового обігу. Найактуальнішими проблемами є забезпечення стабільності національної валюти, контроль над інфляцією та фінансова стабільність країни. У зв'язку з цим дослідження монетарної політики Національного банку України має велике значення для економіки країни та забезпечує стабільний розвиток її фінансової системи [3].

Виклад основного матеріалу. Монетарна політика в ринкових умовах є одним із найважливіших інструментів впливу держави на перебіг економічних

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Оксана РУДА

процесів. У той час, коли адміністративні важелі регулювання господарства зводяться до мінімуму, саме монетарна політика виходить на перший план і має набувати вирішального значення у формуванні закономірностей економічного розвитку в перехідний період.

Головним в обґрунтуванні оптимальної стратегії монетарної політики є визначення її цілей, що виражається в оцінці тієї ролі, яку має відігравати центральний банк в економіці. Таки ми стратегічними цілями, як відомо, є: стабільне зростання економіки, низька інфляція, високий рівень зайнятості та рівновага платіжного балансу. Однак у зв'язку з тим, що в межах монетарної політики і лиш є за допомогою її інструментів одночасне досягнення усіх стратегічних цілей практично не можливе, центральному банку доводиться обирати оптимальну стратегію грош ово-кредитного регулювання – зазвичай між забезпеченням стійких темпів економічного зростання і стабільністю цін

Діяльність НБУ спрямована на створення таких грошово-кредитних механізмів, які спроможні забезпечити стабільність національної грошової одиниці (гривні) з метою цінової стабільності, стримування інфляції, платоспроможності, що створює передумови для економічного зростання в країні. В умовах війни вкрай важливим є забезпечення надійного та стабільного функціонування всієї фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури.

Стабілізаційний набір інструментів сучасної монетарної політики центрального банку включає: оперування рівнем ставки позичкового процента, застосування програм викупу державних та приватних активів, застосування інструментів цільового стимулювання кредитної активності банків, пом'якшення вимог фінансового регулювання кредитної діяльності та ін.

Грошово-кредитна політика НБУ з початком воєнного стану була досить різкою і включала такі інструменти:

- у червні 2022 року облікову ставку різко підняли до 25%;
- фіксація валютного курсу гривні відбулася з початком введення воєнного стану, згодом курс був зафіксованим на рівні 36,6 грн;
- обмеження на ринку валюти, заборона та обмеження на користування іноземною валютою задля захисту фінансової системи;
- взаємодія грошово-кредитної політики з державним бюджетом, шляхом зупинення законів, що раніше забороняли центральному банку підтримувати держбюджет. Як результат нововведення є те, що НБУ самостійно визначає обсяги підтримки бюджету України;
- купівля державних цінних паперів.

Облікова ставка на початку повномасштабного вторгнення становила 10%, згодом, у червні 2022 її підняли до рівня 25%, це вважається найвищим відсотком за цим показником в історії України. Але таке рішення НБУ було виявлене для зупинення росту інфляції та пом'якшення валютних обмежень.

Наступним показником, що зростає є грошова маса, протягом 2022 року її збільшення спостерігається в розмірі 430263 млн грн і наприкінці 2022 року показник становить 2501621 млн грн. Знову ж таки, це є звичним вже для кризового стану моментом, грошова маса могла б бути ще більшою, якби не обмеження на готівку, що запровадили в НБУ, особливо в перші місяці повномасштабного вторгнення.

Обмінна вартість гривні перейшла в фіксовану ставку з моменту початку війни, після чого вартість долару США підняли на рівень 36,6 грн. Оскільки тримати його на рівні 24 лютого вже не було можливим, бо світова економіка та економіка України зазнали змін, тому аби не розвинути інфляцію, було встановлено таку вартість долару США.

Річні темпи споживчої інфляції, зрісши протягом 2021 року з 5 до 10 %, після вторгнення РФ різко прискорились і досягнули максимуму 26,6 % у IV кварталі 2022 року (рис.1).

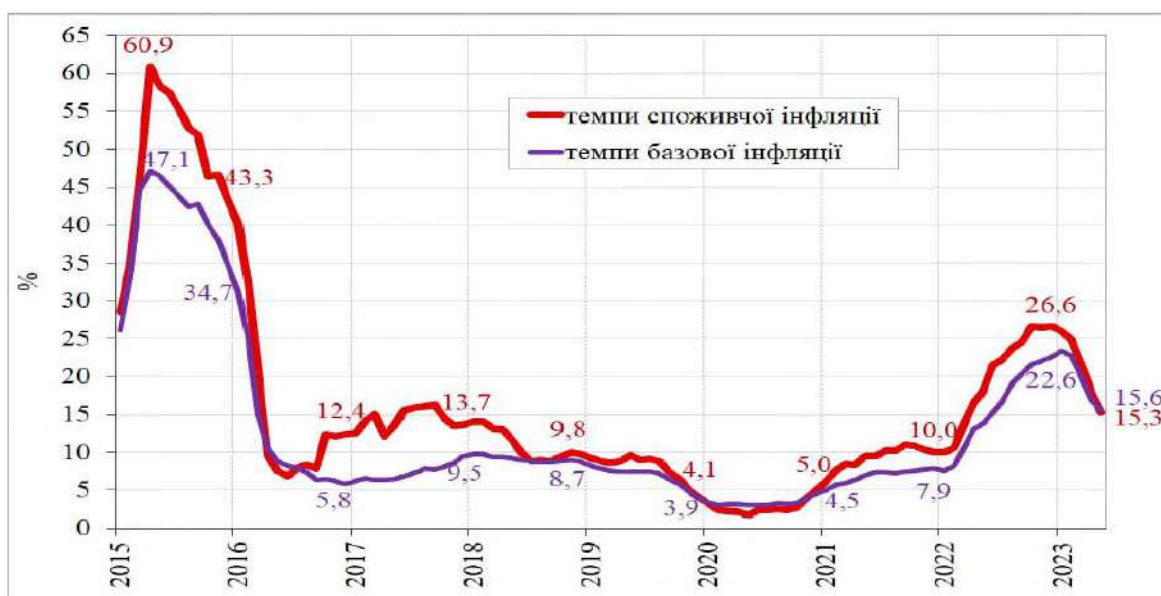

Рис. 1 Річні темпи споживчої та базової інфляції протягом 2015 – травня 2023 рр., місяць до відповідного місяця попереднього року, %
Джерело: [7]

Основні причини стрімкого зростання цін були пов'язані з безпосередніми та опосередкованими втратами від війни: знищення виробничих потужностей, руйнування інфраструктури, порушення логістики, збільшення виробничих витрат, девальвація гривні тощо.

Внаслідок війни РФ проти України, зокрема через блокування експорту зернових та олії, відбувся сплеск світових цін на продовольство до найвищого рівня в історії. Після досягнення домовленості щодо «зернового коридору» відбулася корекція цін, проте вони й надалі залишалися на високому рівні, що мало відпо-відний вплив на ціни внутрішнього ринку.

Стрімке зростання світових цін на нафту, що також відбулося внаслідок війни, стало вагомим чинником подорожчання пального на внутрішньому

ринку. Посилив ефект дефіцит пального в Україні, пов'язаний з цим ажіотажний попит, а також ймовірні зловживання трейдерів, що в сукупності призвело до скасування державного регулювання цін. Зниження світових цін на нафту у II півріччі 2022 року та наповнення ринку компенсували інфляційний ефект від девальвації гривні і часткового повернення акцизу та забезпечили деяке здешевлення палива в Україні.

Істотний дезінфляційний вплив мали деякі адміністративні фактори (зниження податків, мораторій на підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги) та різке зниження споживчого попиту, внаслідок виїзду значної кількості гро-мадян за кордон, зростання безробіття і падіння доходів. Важливим свідченням пригніченості попиту є той факт, що інфляційні очікування домогосподарств з по-чатку повномасштабної війни є значно нижчими очікувань інших суб'єктів ринку (банків, підприємств та аналітиків), що є аномальним явищем, і не піднімались вище 15,9 %. Зокрема, у травні 2023 року очікування домогосподарств на наступні 12 місяців становили 11,2 %. Саме ці немонетарні чинники, а також статистичний ефект бази порівняння, призвели до стрімкого зниження темпів інфляції у січні – травні 2023 року до 15,3 %.

Зазначені особливості практично унеможливають боротьбу з інфляцією засобами монетарної політики, оскільки ціни зростають не через надмірний попит, а під тиском витрат. Навіть більше, високі ставки ще більше пригнічують про-позицію через підвищення вартості ресурсів для виробників, а отже, стимулюють інфляцію. За таких умов інфляції доцільно протидіяти за допомогою комплексної цінової політики, орієнтованої на збільшення пропозиції, із залученням усіх зацікавлених органів влади. НБУ в межах такої політики доцільно сконцентрувати зусилля на процесах, на які він має безпосередній вплив: забезпечення стабільності обмінного курсу та доступних фінансових ресурсів для виробників.

Загалом монетарна політика України була вдалою у 2022 році і НБУ навіть збагатив бюджет України. Такий непоганий рівень, як для ситуації, що сталася в країні, спостерігається ще й через неймовірну кількість фінансової допомоги від західних країн- партнерів. Також вдалим інструментом грошово-кредитної політики за минулий рік є купівля цінних паперів, таким чином він проінвестував держбюджет України на суму 400 млрд грн.

Аналізуючи економічні кризи, з якими стикалася Україна, варто зауважити, що з набуттям досвіду результати ставали кращими. Звісно, не всі інструменти монетарної політики були вдалими, а іноді не вистачало більш жорстких мір від НБУ. Тому задачею НБУ наразі є детальний аналіз та впровадження заходів, що стабілізують економіку України надалі і зупинять можливу інфляцію після завершення воєнного стану.

Монетарна політика має свої особливості, вимагає відповідних інструментів та заходів для забезпечення стабільності фінансової системи та економіки загалом. Україна, як країна, що перебуває у складній ситуації, має вживати відповідних заходів з ефективного ведення монетарної політики в

умовах воєн-ного конфлікту. До таких заходів можна віднести фінансову стабільність, забезпечення ліквідності банківської системи, регулювання обсягів грошової маси та кредитування, забезпечення доступу до фінансових ресурсів для збереження важливих секторів економіки, контроль за інфляцією та девальвацією національної валюти та інші заходи, що забезпечують підвищення стабільності фінансової системи та сприяти відновленню економіки.

Висновки. З проведених дослідження монетарної політики Національного банку України, можна стверджувати, що вона ґрунтується на цілісній системі заходів, спрямованих на забезпечення стабільності цін, зміцнення фінансової системи країни та підтримку економічного зростання. Основні результати дослідження показали, що встановлення ключових процентних ставок є одним з найважливіших інструментів монетарної політики НБУ. Крім того, стали виділятися нові напрями розвитку, такі як використання цифрових валют та створення блокчейн-технологій.

Список використаних джерел:

1. Бояльський Д. Д. Монетарна політика та її інструментарій. Шляхи вдосконалення. 2022. Розділ 2. С. 16–18. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/47e7b3ff-1e7a-4013-b8b2-2f8907ce8006/content>
2. Данилишин Б. Інфляція та монетарна політика: проблеми слабкості національної монетарної трансмісії URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/538825_inflyatsiya_monetarna_politika.html.
3. Данилишин Б. Підсумки 2022 року та завдання на 2023 рік. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695523/>
4. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного конфлікту. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynnoho-7>
5. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/>.
6. Петрик О. Політика Національного банку України під час війни. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2022. Т. 4 (46). С. 15-23. Українська економіка у 2021–2023. Інфляційний звіт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ukrayinska-ekonomika-u-20212023-rokah-zrostatime-tempami-na-rivni-blizko-4-a-inflyatsiya-pochne-spovilnyuvatisya-voseni-2021-roku--inflyatsiyniy-zvit>

Марина ЧОРНА*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СТАН ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

***Анотація.** Український банківський сектор знаходиться в достатньо невизначеному становищі, оскільки готується до складних ризиків в умовах продовження війни, тому базовим завданням банківських установ є гарантування стабільної та безпечної роботи для своїх клієнтів. Для їх вирішення потрібно забезпечити стабільне функціонування банківської системи в умовах війни, розвивати ризик-менеджмент, застосовувати діджиталізацію, поширювати безготівкові рахунки, посилювати систему електронних платежів, заручитися міжнародною підтримкою. У статті окреслено суть діджиталізації, переваги її застосування в банківській сфері та основні позитивні наслідки. Узагальнено найважливіші інновації, що можна імплементувати в діяльність банків з метою діджиталізації банківських процесів. Зокрема, ідентифіковано особливості діджиталізації банків у сучасних умовах. Розглянуто особливості функціонування вітчизняної банківської системи в умовах воєнного стану. Визначено зміни, що відбулися у структурі банківського сектора та банківській інфраструктурі під час воєнного стану. Визначено ключові тенденції банківського ринку в період воєнного стану. Визначено ключові шляхи модернізації функціонування банківської системи України.*

***Abstract.** The Ukrainian banking sector is in a rather uncertain situation, as it is preparing for complex risks in the conditions of the continuation of the war, therefore the basic task of banking institutions is to guarantee stable and safe work for their clients. To solve them, it is necessary to ensure the stable functioning of the banking system in the conditions of war, develop risk management, apply digitalization, spread non-cash accounts, strengthen the system of electronic payments, and enlist international support. The article outlines the essence of digitization, the advantages of its application in the banking sector, and the main positive consequences. The most important innovations that can be implemented in the activities of banks with the aim of digitizing banking processes are summarized. In particular, the features of digitization of banks in modern conditions have been identified. The peculiarities of the functioning of the domestic banking system in the*

* Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Лідія ФЕДОРИШИНА

conditions of martial law are considered. The changes that took place in the structure of the banking sector and the banking infrastructure during the martial law are determined. The key ones are defined banking market trends during martial law. The key ways of modernizing the functioning of the banking system of Ukraine have been determined.

Вступ. Банківські установи намагаються створити для клієнтів доступні та ефективні у використанні сайти та мобільні додатки, інвестуючи кошти у діджиталізацію та цифровізацію банківських послуг. Ефективне дистанційне надання банківських послуг та обслуговування для багатьох українців, які вимушено знаходяться за кордоном або мають обмежений доступ до банківських установ, в умовах війни є необхідністю та значним викликом для банків.

Банківська система є елементом фінансової системи країни. Через банківську систему діє механізм розподілу фінансових ресурсів та грошових коштів, відбувається їх мобілізація та залучення в економічний обіг. Нині політична та військова нестабільність, значна інфляція та загальна економічна дестабілізація негативно вплинули на банківський сектор та показники діяльності банків, що працюють на території України.

Стійкість та стабільність банківського сектору країни є однією з найголовніших передумов досягнення сталого розвитку національної економіки, натомість недостатній їхній рівень може призвести до кризових явищ усередині країни.

Виклад основного матеріалу. Сучасна банківська система України є дворівневою. Національний банк України є центральним банком, який проводить єдину державну грошово-кредитну політику з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці, а саме: є емісійним центром, встановлює офіційний курс гривні до інших валют, здійснює банківське регулювання тощо. Проте в механізмі функціонування кредитної системи величезну роль відіграють комерційні банки. Вони акумулюють основну частку кредитних ресурсів, надають клієнтам повний комплекс фінансового обслуговування, включаючи видачу позик, прийом депозитів, розрахунки, купівлю-продаж і зберігання цінних паперів, іноземної валюти тощо.

Сучасною тенденцією функціонування банківської системи України є її цифровізація. Загалом цифрова трансформація в банківському секторі є безперервним процесом, який впливає як на зовнішнє, так і на його внутрішнє середовище шляхом перебудови чинних процесів та існуючих методів.

У формуванні цифрової економіки України роль банків має беззаперечно важливе значення, так як банківські установи сьогодні стали бізнес-центрами, у яких формується ділове партнерство суб'єктів підприємницької діяльності й населення. Тому, це зумовлює значну залежність економіки від ефективної та виваженої політики банків, у тому числі у забезпеченні доходності. Відповідно, спроможність генерувати доходи та забезпечити доходність усієї банківської системи залежить подальший вектор цифровізації економіки України в цілому.

Без розвиненої мережі банків, які здатні генерувати стабільні потоки доходів, прагнення до створення реального і ефективного ринкового механізму і цифрової економіки залишається лише на рівні бажаної перспективи [1].

Додаткові виклики щодо можливості генерувати доходи банківська система отримала внаслідок російського вторгнення, яке унеможливило забезпечити достатній рівень надання послуг та призвело до згорання економіки та зниження ділової активності практично по всій території України через ризики безпеки та масову міграцію населення.

У той же час і карантин, і воєнний стан у перспективі сприятимуть посиленню загального рівня цифровізації економіки України та вимагатимуть від банківських установ переформатування портфелів доходності у бік збільшення стабільних джерел доходів. При цьому банківським установам необхідна швидка реакція та адаптація до нових форм роботи та сучасних викликів.[2]

Загалом, не зважаючи на зростання витратності здійснення комісійних операцій (наприклад, за рахунок закріплення персонального менеджера тощо), дані операції залишаються високорентабельними. Сьогодні до нетрадиційних комісійних операцій для вітчизняних банків можемо віднести зазначені операції (рис. 1).

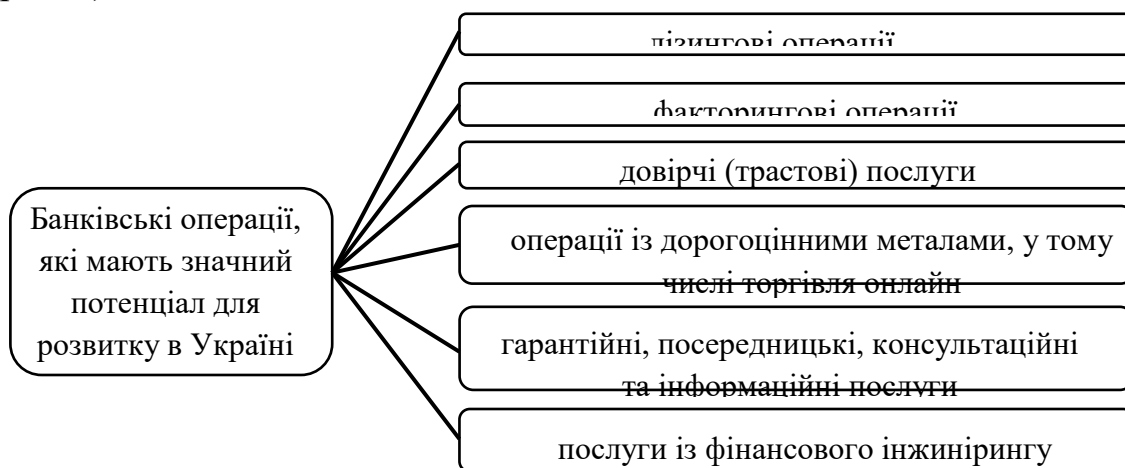

Рис. 1. Види банківських операцій, як мають значний потенціал для розвитку в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Після фінансової кризи 2008-2009 рр. найбільша кількість діючих банків становила у 2009 році – 184 установи, проте впродовж наступних років їх кількість поступово зменшувалася. Починаючи з 2014 року під впливом девальвації гривні, а також політичної нестабільності в країні значна кількість банків зіткнулася з проблемами, у багатьох з них згідно рішення НБУ була розпочата процедура ліквідації, тому вже станом на 01.01.2018 р. кількість діючих банків становила 82 од., що на 93 фінансові установи менше у порівнянні з 2008 р. Нині в Україні працює 75 банків – це більш ніж удвічі

менше, ніж було 10 років тому. Наразі процес очищення завершився і ситуація повернулася до стану нової рівноваги (рис.2) [3].

Рис. 2. Кількість платоспроможних банків

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Станом на кінець 2021 року в Україні налічувалося 75 платоспроможних банків. З них 4 державні – Приватбанк, Укргазбанк, Укрексімбанк, Ощадбанк. Необхідно відзначити, що серед цієї кількості 20 банків з 100% іноземним капіталом.

Банківська система зазнала не лише кількісних змін. Аналіз показників прибутковості банківських установ в цілому по Україні за останні десять років свідчать про те, що загальні доходи банків протягом 2010-2020 років збільшилися на 82 млрд. грн., що відбулося за рахунок збільшення процентних доходів на 52,4 млрд. грн., а за рахунок комісійних – на 31,3 млрд. грн. Загальне збільшення доходів супроводжувалося зростанням усіх його складових.

Отже, можна зробити висновок, що загальна оцінка динаміки доходів банків була позитивна. Цифровізація економіки країни сприятиме соціально-економічному розвитку, що спричинить відповідний вплив на обсяги доходів банківського сектору, який із одного боку залежить від економічних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, а з іншого – залежить від рівня середніх доходів населення.

Очевидним є той факт, що банкам доведеться адаптуватися до змін кон'юнктури ринку, спричиненою розвитком технологій та загальної цифровізації економіки. Сучасне трансформоване технологіями середовище створює можливості для банків збільшувати доходи через клієнтську базу без необхідності фізичної присутності. Нові цифрові продукти та послуги мож- на реалізовувати за низькою граничною вартістю, а ціноутворення доцільно оптимізувати за рахунок розширеного використання баз даних [4].

Ефективність витрат є одним із факторів, що сприяють такій трансформації. Перехід на цифрові технології буде важливою і постійною стратегією трансформації витрат, якщо вона підкріплюється ефективним внутрішнім управлінням і необхідними структурними змінами. Особливо це стосується системних банків, які працюють у регіонах із щільною мережею відділень. Великим банкам легше здійснювати витрати на інвестиції в ІТ, проте менші та середні банки можуть досягти великих успіхів у економічній ефективності у цьому напрямку. Проте закриття відділень та скорочення персоналу часто є найбільш очікуваним наслідком цифровізації банку, що може спричинити скорочення персоналу банківського сектору.

Протягом останніх п'яти років у банківському секторі України спостерігається скорочення кількості банків, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій. У таблиці 1 представимо кількість діючих банків в Україні.

Таблиця 1.

Кількість комерційних банків в Україні з 2008 по 2022 рр.

Період	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У т.ч. зі 100% іноземним капіталом
на 1.01.2008	175	47	17
на 1.01.2009	184	53	17
на 1.01.2010	182	51	18
на 1.01.2011	176	55	20
на 1.01.2012	176	53	22
на 1.01.2013	176	53	22
на 1.01.2014	180	49	19
на 1.01.2015	163	51	19
на 1.01.2016	117	41	17
на 1.01.2017	96	38	17
на 1.01.2018	82	38	18
на 1.01.2019	77	37	23
на 1.01.2020	75	35	23
на 1.01.2021	74	33	23
на 1.01.2022	71	33	23

Джерело: побудовано автором на основі [1]

У той же час можемо пересвідчитись про зростання кількості банків із 100% іноземним капіталом із 17 до 23 банків. Кількість діючих банків із іноземним капіталом впродовж досліджуваного періоду скоротилася на 14 установ (із 47 до 33 банків). Із 2008 року до 2021 року відбулося зростання частки банків із іноземним капіталом із 26,9% до 46,5%, тобто у 1,7 рази. У табл. 2 проаналізуємо основні показники діяльності банків України за останні 5 років.

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання обсягу активів банківських установ. Загалом за останні 5 років активи банків приростили із 1336 млрд. грн до 2053 млрд. грн, тобто приріст склав близько

723 млрд. грн Аналогічне зростання спостерігається і стосовно капіталу банків. Так, зростання капіталу банківських установ збільшився із 163,6 млрд. грн. станом на 01.01.2018 року до 255,7 млрд. грн. станом на 01.01.2022 року, показавши зростання у 1,6 разів. За результатами 2017 року банківські установи отримали збитки у розмірі-26,5 млрд. грн, протягом останніх 4 років спостерігався поступовий приріст. За результатами 2021 року загальний чистий прибуток банківської системи досяг рівня 77,5 млрд. грн.[5]. За аналізом рейтингу стійкості українських банків, визначимо ТОП-10 найкращих банків у 2016–2022 рр. (табл. 2)

Таблиця 2

Динаміка ТОП-10 банків України у рейтинг стійкості українських банків за Міністерством фінансів України у 2016-2022 рр.

Банк	Загальний рейтинг/місце						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022, 2 квартал
1	2	3	4	5	6	7	8
1. АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ»	4,08/2	4,37/1	4,26/2	4,5/1	4,66/1	4,31/1	4,05/1
2. АТ «Укрсіббанк»	3,69/9	4,05/2	4,5/1	4,38/2	4,16/4	4,16/3	3,90/2
3. АТ «Креді Агріколь Банк»	4,36/1	4,02/3	3,99/4	4,07/5	4,31/2	4,26/2	3,83/3
4. АТ КБ «ПриватБанк»	3,22/20	3,22/14	3,44/12	3,82/8	3,91/6	3,63/9	3,81/4
5. АТ «ОТП Банк»	3,46/11	3,76/6	4,08/3	4,22/3	4,27/3	4,12/4	3,62/5
6. АТ «Кредобанк»	4,03/4	3,75/7	3,82/6	3,97/6	3,96/5	4,02/5	3,61/6
7. АТ «Укрексімбанк»	3,25/16	3,61/9	3,69/8	3,81/12	3,45/13	3,65/7	3,56/7
8. АТ «Прокредит Банк»	3,96/5	3,76/5	3,75/7	4,09/4	3,85/7	3,60/10	3,41/8
9. АТ «Ощадбанк»	4,06/3	3,69/8	3,65/10	3,94/9	3,49/10	3,34/15	3,35/9
10. АТ «Укргазбанк»	3,84/7	3,72/7	3,83/7	4,12/6	3,48/12	3,70/6	3,28/10

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Чисті активи платоспроможних на кінець березня банків зменшилися за I квартал на 2,2%. Дві складові скоротилися, які найвагомніше це: депозитні сертифікати НБУ та ОВДП. Динаміка кредитного портфеля клієнтів була нерівномірною, проте у січні-березні відбулося зростання. Чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання за квартал зросли на 4,8%, а валютні – на 2,2% у доларовому еквіваленті. Найвищі темпи зростання гривневого кредитування за квартал продемонстрували державні банки – понад 10%.

Весь приріст кредитного портфеля забезпечили перші два місяці кварталу, натомість у березні чисті гривневі позики зменшилися на 0,6%, а валютні – на 1,9%. У річному обчисленні чистий кредитний портфель зріс на 39,7% у гривні та на 18,4% в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті). Найактивніше залучали позики державні корпорації. За перші два місяці року обсяги чисто-го роздрібного кредитного портфеля збільшилися на 5,8%. Однак зменшення обсягу кредитів у березні нівелювало попереднє зростання і в цілому за квартал чистий гривневий портфель зріс лише на 0,7% (+30.1% р/р) [6].

Під час воєнного стану кредити надавалися лише на поточні потреби клієнтів, натомість в іпотечному сегменті та на купівлю авто кредитування

майже не здійснювалося. Динаміку непрацюючих кредитів визначали два різноспрямованих фактори. У лютому частка непрацюючих кредитів суттєво знизилася через ліквідацію двох банків з російським капіталом. А в березні фінансові установи почали поступово визнавати погіршення якості кредитів, спричинене повномасштабними бойовими діями, і ця частка трохи зросла. В цілому за I квартал питома вага непрацюючих кредитів знизилася на 3 в. п. до 27,1%. Рівень покриття всіма резервами непрацюючих кредитів зріс на 5,8 в. п. до 108%. Водночас нині оцінка кредитного ризику та резервів для банків все ще ускладнена значною економічною невизначеністю, а за багатьма позиками тривають кредитні канікули. Тож визначити обсяг кредитів, що перестануть обслуговуватися внаслідок воєнної агресії, можна буде лише за декілька місяців [7]. В Україні системні банки переважно є державними, тому у травні 2022 року Уряд схвалив стратегічні напрями діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Прийняте рішення ключові цілі та напрями діяльності банків державного сектору, запроваджує моніторинг потенційних загроз національній безпеці України та заходи їх нейтралізації. Головними пріоритетами діяльності банків державного сектору визначено фінансування:

- суб'єктів підприємницької діяльності та населення, які постраждали внаслідок війни та/ або для запобігання ними такої агресії, зокрема з метою задоволення потреб ЗСУ та інших військових формувань;

- аграрного сектору з метою продовольчого забезпечення країни, включаючи проведення посівної компанії, в тому числі суміжних галузей, які забезпечують функціонування сільськогосподарських підприємств (постачальники палива, добрив, насіння, засобів захисту рослин, тощо);

- підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури;

- харчової промисловості, продуктового рітейлу та суміжних галузей, спрямованих на продовольче забезпечення населення;

- фінансування інфраструктурних проєктів, направлених на відновлення/розвиток об'єктів соціальної, транспортної та критичної інфраструктури, у тому числі пошкоджених/зруйнованих внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану;

- транспортно-логістичної інфраструктури країни та проєктів, пов'язаних з розвитком нових логістичних рішень. [8]

Висновки. Банківський сектор, в сучасних умовах, прагне впроваджувати сучасні методи та інтегрувати цифрові технології, що передбачає системний комплекс заходів, який вимагає обережної та виваженої реалізації, зважаючи на затратність та високу ризикованість притаманну сфері фінансових послуг.

Ефективна стратегія цифрової трансформації банківського сектору є важливою для успішної цифровізації економіки України. Банківським установам доведеться адаптуватися як до зовнішніх змін, спричинених розвитком технологій, трансформацією переваг клієнтів та конкурентів, так і до внутрішніх змін, використовуючи потенціал цифрових технологій для підвищення доходності. Банківська система України перебуває ще в перехідному положенні.

Позитивні кроки вже були зроблені: скорочено кількість ненадійних банків, підвищення прибутковості діяльності, автоматизація систем онлайн-банкінгу. Та негативними моментами є те, що закриття відділень банків привело до скорочення робочих місць, а інфляція та негативна репутація деяких банків привели до того, що населення України не готове вкладати гроші та брати кредити, а шукають інші джерел фінансування. На нашу думку, для стабілізації та повноцінного функціонування банківської системи України.

Список використаних джерел:

1. Кількість банків в Україні (2008-2022). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>
2. Основні показники діяльності банків України. Наглядова статистика НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
3. Основні показники діяльності банків URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>
4. Рейтинг стійкості українських банків 2022. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>
5. Гальперіна Д.О., Ольвінська Ю.О. Порівняльний аналіз банківської системи України та деяких країн світу. Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : матер. конф. Одеса. 2019. С. 98–102.
6. Грубінка І.І. Особливості розвитку та сучасного стану банківської системи України в контексті державної монетарної політики. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. № 10. С. 579–582.
7. Тарасова О.В. Стан і тенденції розвитку банківської системи України. *Економіка харчової промисловості*. 2021. № 3(23). С. 79–86.
8. Другов О.О., Прийма О.В. Реструктуризація банківської системи України: сучасний стан та перспективи. *Фінансовий простір*. 2015. № 4 (20). С. 40-48.

Аліна ШИНКАРЕНКО[‡]
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Анотація. В статті розглядається історія виникнення криптовалюти, її позитивні і негативні сторони, правовий статус, наводиться оцінка перспектив її використання, а також досліджуються можливості отримання криптовалюти, механізм проведення операцій і її вплив на розвиток економіки. Вказано, що

[‡] Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ - Денис ТІТОВ

найбільш популярними в Україні криптовалютами є Bitcoin, Ethereum, Dash, Monero, Ripple. Наголошено, що українська біржа стала першим у світі майданчиком, де здійснювалися торги ф'ючерсами (похідними цінними паперами) на криптовалюту.

***Abstract.** . The article examines the history of cryptocurrency, its positive and negative sides, legal status, evaluates the prospects for its use, and also examines the possibilities of obtaining cryptocurrency, the mechanism of operations and its impact on the development of the economy. It is indicated that the most popular cryptocurrencies in Ukraine are Bitcoin, Ethereum, Dash, Monero, Ripple. It was emphasized that the Ukrainian stock exchange became the first platform in the world where futures (derivative securities) for cryptocurrency were traded.*

Вступ. У сучасному світі технологій все більшу популярність отримує криптовалюта. Можна стверджувати, що криптовалюти стають все більш актуальними, особливо враховуючи те, що на ринку числитися 9572 криптовалюти [1]. Однак дуже маленька ймовірність того, що через кілька років вони будуть користуватися тим же попитом, так як майбутнє за технологічністю і корисністю для суспільства. Але на даний момент, валюта виявилася дуже корисна і затребувана в різних сферах: починаючи від щоденних платежів і закінчуючи захистом національних інтересів. Варто відмітити, що Україна входить в десятку світових країн за рейтингом користування біткойн-гаманцями, а також існує ряд онлайн магазинів, магазинів і компаній, які надають можливість розрахуватися криптовалютою.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах нестримного зростання грошових ринків, активного розвитку новітніх технологій та інновацій, динамічних трансформацій глобальних економічних процесів поруч з реальною економікою активно розвивається віртуальна, основою якої є обіг цифрової валюти. Цифрова валюта існує у двох формах: електронні гроші, які є лише цифровим відображенням реальних грошей і циркулюють у реальній економіці з метою транзакцій останніх з одного банківського рахунку на інший; криптовалюта, яка є віртуальною валютою, що вільно обертається в цифровому світі [2].

Поява криптовалюти розв'язала проблему подвійних витрат при використанні фінансових інструментів, оскільки суб'єкти фінансового ринку мають доступ до особистих віртуальних гаманців (аналог банківського рахунку), який служить буфером для трансформації реальних грошей у криптовалюту. Віртуальні гаманці розміщуються на торгових платформах, запропонованих брокерами віртуальних систем. Власник віртуального гаманця сам генерує цифровий код, що в майбутньому відобразатиме номер його віртуального рахунку, а також слугуватиме основою для подальших транзакцій [3]. Законність використання віртуальної валюти залежить від багатьох факторів, зокрема місця перебування суб'єкта здійснення операцій, можливості його ідентифікації та мети використання цієї валюти. Зважаючи на це, віртуальні валюти кидають суспільству глобальні виклики, чіткий контроль над

якими кожна держава повинна встановити особисто, із залученням правоохоронних органів. Високорозвинені країни прагнуть врегулювати електронні платежі, взявши їх під контроль держави, обклавши податками, та зменшити ризики в процесі її застосування. Держави зі слабкою економікою не готові до впровадження подібних платіжних систем. Тому більшість урядів вибрали лінію нейтралітету, уникаючи будь-яких рішень щодо віртуальної валюти. Прямі заборони щодо використання криптовалюти на сьогоднішній день встановлені в Болівії, Еквадорі, Таїланді і В'єтнамі [4].

Що стосується України, то перспектива легалізації криптовалюти все таки існує. Рішенням національного координаційного центру кібербезпеки було доручено відповідним органам влади створити робочу групу для напрацювання нормативноправових пропозицій щодо регулювання цього питання, а саме: визначення державного регулятора та порядку функціонування ринку криптовалют, встановлення порядку проведення моніторингу транзакцій з використанням криптовалют, а також порядку оподаткування доходів від здійснення криптовалютних операцій відповідно до вимог законодавства України.

Bitcoin не випускаються центральними банками і не залежать від кредитногрошової політики тієї чи іншої держави. Емісія відбувається тільки в цифровому вигляді. Запланована емісія криптовалюти складає не більше, ніж 21 мільйон Bitcoin, тому загалом випускається все менше і менше монет [5].

Криптовалюта і на сьогоднішній день прогресує у швидкому темпі, так само як і перспективність її використання. Тому існують криптовалюти які є більш популярні і можливості для їх використання є вищими (табл. 1), а є ті які швидко з'являються, но так і не знаходять свого застосування і потенційного покупця, після чого просто припиняють своє існування.

Таблиця 1

Найбільш перспективніші криптовалюти в Україні на 2023 рік

1	Ethereum (ETH)	Найперспективніший і найтехнологічніший альткоїн
2	Solana (SOL)	Криптовалюта блокчейну 3 покоління
3	Vechain (VET)	Криптовалюта проекту, що призначений для налагодження ланцюжків постачання
4	Decentraland (MANA)	Токен проекту віртуальної реальності
5	Binance coin (BNB)	Криптовалюта найбільшої криптовалютної біржі Binance

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Україна проявляє зацікавленість до цифрових валют. Особливо це простежується з 2014 року, коли було створено громадську організацію, метою якої є поширення, розвиток та вивчення Bitcoin та інших віртуальних валют на території нашої держави – Bitcoin Foundation Ukraine (BFU). Це обумовлено рядом проблем в фінансовій системі України, такими як: криза вітчизняної банківської системи, нестабільність гривні, мінливий курс валют та інші соціально-економічні труднощі, а також бажання фізичних та юридичних осіб використовувати інноваційні фінансові інструменти.

Перші українські компанії та агенції, що займалися криптовалютою, в основному пропонували фізичний обмін криптовалют за готівку, а також здійснювали грошові онлайн операції. Оскільки фізичні особи не стикалися з такого виду транзакціями до цього, здійснювати їх самостійно було ризиковано і технічно непросто. Тому подібного роду компанії взяли на себе роль своєрідного посередника, за що і отримують оплату у вигляді певних відсотків від загальної суми транзакції – подібно до звичайних банків [7].

На сьогодні, існують три біржі, де можна обміняти криптовалюту на гривні: Exmo (частка від всієї суми становить \$ 1,2 млн), Kuna (\$ 403 тис.) і BTC TRADE UA (\$ 232 тис.). Крім цього цим займаються 18 онлайн-обмінників і більш ніж 4 тисячі фізичних осіб в Україні. Офіційно ці компанії не зареєстровані як такі, що здійснюють цей вид діяльності через ризики та обмеження, пов'язані з юридичною не закріпленістю криптовалют [8].

Компанії в Україні, що приймають Bitcoin, зображено в таблиці 2. Нараховують 23 компанії і більшість - онлайн-магазини. За Bitcoin можна купити квитки на концерт, виставку, кіно, театр, цирк, дельфінарій, планетарій. Даний спосіб оплати став можливим з жовтня 2015 року [9].

Таблиця 2

Компанії в Україні, які приймають розрахунки у Bitcoin

Сфера	Компанія	Вид діяльності
Продажі	Tix24	Інтернет-магазин товарів
	Digit	Інтернет -магазин техніки
	Омега-Клімат	Інтернет -магазин кліматичної техніки
	Asic Trade	Інтернет-магазин обладнання для майнінгу
	BeAngel	Інтернет -магазин нижньої білизни та купальників
	Rechi.ua	Інтернет -магазин одягу
Юристи	Juscutum	Юридичні послуги
	Ильяшев и Партнери	Юридичні послуги
	Михайлюк, Сороколат і Партнери	Реєстрація торгової марки
ІТ	RX-name	ІТ-послуги, хостинг
	Unihost	Хостинг, домени
Різне	Adventure Tours	Організація пригод по Україні
	Centro Hostel	Хостел
	Videofabrika	Творча студія
	Твоя Усмішка	Стоматологія
	Golden Corn	Перевезення агропродукції
	Еко Лавка	Продаж органічних продуктів
	ГЕК	Ріелторські послуги
	Актив Принт	Друкарня
	Sendflowers	Продаж квітів

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Для України криптовалюта також стала інноваційним продуктом, який набув певного значення та посприяв значному розвитку цифрової економіки. Саме громадяни України займають домінуючі позиції серед учасників світового ринку криптовалют. За експертними оцінками 5,5 мільйонів українців (12,7 % від всієї кількості населення) мають досвід володіння та користування криптовалютами, а сотні державних службовців та депутатів різного рівня зазначили наявність криптоактивів у своїх деклараціях. Крім того, згідно з рейтингом блокчейн-компанії Chainalysis у 2022 Україна посіла третє місце по використанню криптовалют серед 146 країн світу. В Україні все частіше з'являються компанії, які пропонують купівлю своїх товарів та послуг за криптовалюту, що є свідченням поступової інтеграції криптовалюти в загальну платіжну систему, що використовується в Україні (табл. 3).

Сектор криптовалюти та віртуальних активів в цілому по світу є таким, що розвивається. Кожен день по всьому світу відбувається велика кількість дій урядів країн або окремих осіб, які пов'язані з розвитком галузі криптовалют та віртуальних цифрових активів.

Таблиця 3

Компанії в Україні, які пропонують купівлю своїх товарів та послуг за криптовалюту

№п/п	Компанії в Україні, які пропонують купівлю своїх товарів та послуг за криптовалюту
1	Доставка квітів «UFL»
2	Заклад громадського харчування «Mister Cat»
3	Мережа АЗС WOG
4	Мережа електротехніки «ТехноЇжак»
5	Техніка для майнінгу «Hotmine»
6	Торгова мережа «Фокстрот»
7	Торговельна мережа супермаркетів «Varus»
8	Туристична компанія «Farvater»
9	Хостинг-провайдер «SIM-Networks»
10	Юридична фірма «Juscutum»

Джерело: сформовано автором на основі [11;12]

Уряди і державні регулятори країн, наразі, є вкрай зацікавленими у тому, щоб захистити своїх інвесторів. Розуміючи всі переваги і недоліки криптовалюти, необхідно приймати такі дії, що не нашкодили б ринку цифрових активів, і, в той же час контролювали спроби шахрайства. Звичайно, легалізація таких ринків без належних регуляторних дій може призвести до того, що криптовалюта і цифрові анонімні транзакції будуть негативно впливати на життя суспільства.

Висновки. Отже, використання цифрової валюти може здійснюватись у двох формах: електронні гроші, які є цифровим відображенням реальних грошей, та криптовалюта, яка є віртуальною валютою та немає центрального емітента. При цьому оплата криптовалютою є новим, революційним способом здійснення платежів в електронній комерції.

Основними перевагами криптовалют є можливість використання як інвестиційного інструменту, захищеність від інфляції, відсутність контролю та обмежень фінансових операцій, анонімність, висока швидкість операції та низькі комісії порівняно з банками. Проте, також існують і недоліки: можливість хакерської атаки, висока вартість криптовалюти, нестабільність її курсу, складність законодавчого регулювання, можливість ухилення від сплати податків та фінансування злочинних груп, спекуляції на ринку віртуальних валют.

Міжнародні компанії, які використовують криптовалюти знаходяться більш, ніж в 43 країнах, половина з яких походить з США. В Україні з 2014 року також активно розвивається використання даної валюти, що дозволило увійти в топ-10 країн світу за кількістю користувачів криптовалютами. Їх можна обміняти на гривні на трьох біржах та онлайн-обмінниках. Наразі існує 23 компанії, які приймають Bitcoin в Україні. Отже, за умови удосконалення технології, законодавчого регулювання та покращення інфраструктури є всі можливості, що криптовалюта – як альтернативний фінансовий інструмент займе важливе місце в повсякденному житті людей в усьому світі і в Україні зокрема.

Списки використаних джерел:

1. Курси криптовалют. URL: <https://www.investing.com/crypto/currencies>
2. Blockchain Luxembourg S.A. URL: <https://www.blockchain.com/prices>.
3. Buy Bitcoin Worldwide. URL: <https://www.buybitcoinworldwide.com/price>.
4. Урбанович В. А., Яковишина Н. А. Криптовалюта в Україні та в світі: стан, регулювання і перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (1). С. 334-337.
5. Москальов А. А., Попова Е. М. Криптовалюта на сучасній економічній арені та перспективи розвитку bitcoin, ethereum, ripple. *Молодий вчений*. 2018. №3. С. 680–684.
6. Внучков М. Шендецька О. Які криптовалюти купувати? 15 варіантів в 2023 році. URL: <https://tradersunion.com/ua/interesting-articles/which-cryptocurrencies-buy/>
7. Васильчак С. В., Куницька-Іляш М. В., Дубина М. П. Використання криптовалют в сучасних економічних системах України: перспективи та ризику. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної*

медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки. 2017. Т. 19, № 76. С. 19-25.

8. Україна – у топ-10 країн за кількістю користувачів крипто валютами. URL: https://galinfo.com.ua/news/ukraina__u_top10_krain_za_kilkistyu_korystuvachiv_kriptovalyutamy_288287.html.

9. Мейш А. В., Гавриш Р. О. Криптовалюта bitcoin як можлива світова валюта. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2018. № 5(1). С. 254-257.

10. Жувагіна І. О., Замарайкін О. В., Будна Т. С. Bitcoin: українські реалії використання криптовалют в сучасних економічних системах. *Економіка та держава.* 2018. № 6. С. 97-100.

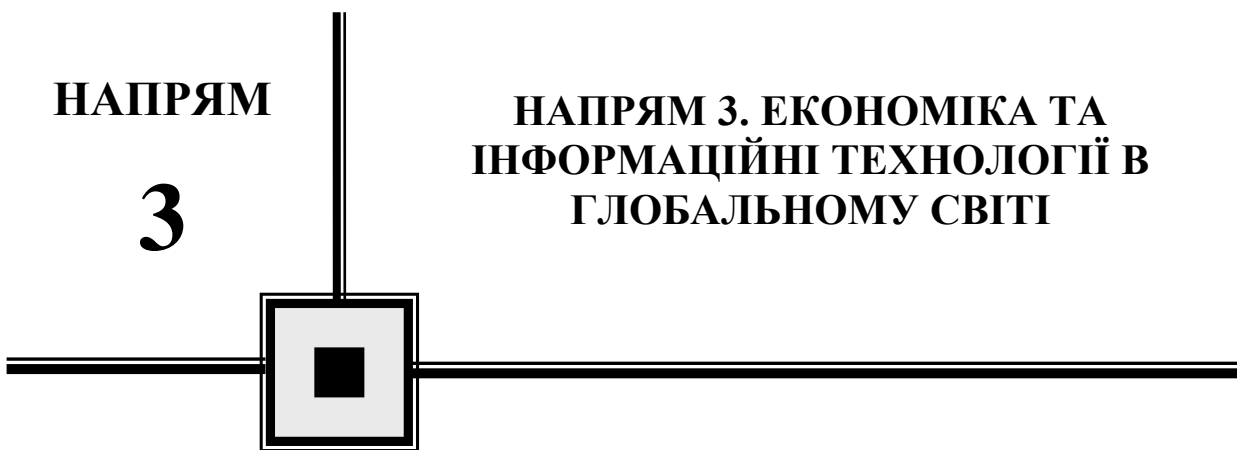
11. Forbes.ua. Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, коспанії. URL: <https://forbes.ua/>

12. Писарєв О. Що в Україні можна купити за криптовалюту: розповідаємо все про цей сервіс. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/minfin-pereviriv-scho-v-ukrayini-mozhna-kupiti-za-kriptovalyutu/>.

НАПРЯМ

3

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА ТА
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В
ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Дар'я АНТОНОВА*
студентка 2 курсу,
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТАРТАПАХ: ЯК СТВОРИТИ УСПІШНИЙ БІЗНЕС

***Анотація.** У статті розкрито поняття штучного інтелекту як інноваційного генератора для створення бізнес стартапів. Подано ряд інновацій у різних сферах бізнесу, що було впроваджено з використанням методів штучного інтелекту. Також виявлено сучасні бізнес-стратегії, що інтегрували штучний інтелект як феномен автоматизації бізнес-процесів. Охарактеризовано можливі шляхи для впровадження штучного інтелекту у бізнес та обґрунтовано перспективи їх подальшого інтегрування як самостійні інноваційні методи ведення бізнесу*

***Abstract.** The article reveals the concept of artificial intelligence as an innovative generator for creating business startups. The author presents a number of innovations in various business areas that have been implemented using artificial intelligence methods. The author also identifies modern business strategies that have integrated artificial intelligence as a phenomenon of business process automation. The author characterizes possible ways to introduce artificial intelligence into business and substantiates the prospects for their further integration as independent innovative methods of doing business*

Вступ. Штучний інтелект (ШІ) став каталізатором для змін у всьому світі. Тисячі людей щодня використовують його для покращення свого життя.

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики
Олександр ЛЕБІДЬ

Генерація текстів, ідей, графічних зображень та створення планів - далеко не всі можливості, які наразі штучний інтелект може реалізувати. З цими технологічними відкриттями також змінюються потреби та ключові аспекти ведення бізнесу. Наразі є можливість швидкої та якісної монетизації працівників бізнесу шляхом впровадження ШІ, оскільки він дозволяє компаніям автоматизувати завдання, приймати більш ефективні рішення та створювати нові продукти та послуги. ШІ може бути використаний для покращення ефективності та продуктивності, а також для підвищення якості обслуговування клієнтів. Інноваційні методи ведення бізнесу необхідні, оскільки бізнес-середовище постійно змінюється. ШІ є одним із факторів, які сприяють цим змінам. Компанії, які не будуть інноваційними, можуть опинитися позаду конкурентів.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, з настанням ери штучного інтелекту, бізнес переживає трансформацію без прецедентів. Ця технологічна революція змінює не лише те, як ми працюємо, спілкуємося та взаємодіємо між собою, але й спричиняє необхідність у нових рішеннях та стратегіях для бізнесу. Штучний інтелект надає можливість аналізувати величезні обсяги даних швидше та точніше, допомагає прогнозувати тенденції на ринку та споживацькі уподобання. Інтелектуальні системи можуть автоматизувати багато рутинних завдань, звільняючи людей від монотонної роботи та дозволяючи їм зосередитися на творчих і стратегічних аспектах бізнесу. У бізнес-середовищі штучний інтелект відкриває нові можливості у взаємодії з клієнтами. Він може забезпечити персоналізовані рекомендації, покращує обслуговування клієнтів та забезпечує ефективну комунікацію. Технологія розпізнавання мови і обробки природної мови дозволяє створювати інтерактивні чат-боти та віртуальних асистентів, які можуть взаємодіяти з клієнтами у режимі реального часу. До прикладу «ПриватБанк», «Нова Пошта», «Укрпошта», WOG, Donor.ua, мережа супермаркетів Varus та портал Rabota.ua. Крім того, використання штучного інтелекту у бізнесі сприяє ефективнішому управлінню ресурсами, включаючи фінанси, персонал та обладнання. Аналітика даних в реальному часі допомагає бізнесу приймати швидкі та інформовані рішення, засновані на аналізі аспектів в усіх сферах та систематизувати їх для прийняття подальших рішень. На сьогоднішній день все більше стартапів створюється з використанням технологій штучного інтелекту. Це пов'язано з рядом факторів, зокрема [3]:

- Швидким розвитком технологій штучного інтелекту. Завдяки прогресу в галузі машинного навчання та нейронних мереж, штучний інтелект стає все більш доступним і потужним. Це відкриває нові можливості для стартапів, які можуть використовувати штучний інтелект для створення інноваційних продуктів і послуг.

- Зростанням попиту на рішення на основі ШІ. Бізнес та споживачі все частіше шукають рішення на основі штучного інтелекту, які можуть допомогти їм вирішувати складні завдання, економити час і гроші. Це створює

сприятливий ринок для стартапів, які пропонують такі рішення.

- Високим рівнем фінансування. Інвестори все більш активно вкладають кошти в стартапи, які працюють у галузі штучного інтелекту. Це пов'язано з високим потенціалом таких стартапів для зростання та отримання прибутку.

Тенденція до використання штучного інтелекту в стартапах має місце вже зараз. Деякі з найбільш популярних включають:

- Розробка нових продуктів і послуг. Штучний інтелект можна використовувати для створення нових продуктів і послуг, які неможливо було б реалізувати без нього. Наприклад, штучний інтелект використовується для розробки автономних автомобілів, чат-ботів і систем перекладу з використанням нейромереж.

- Покращення існуючих продуктів і послуг. Штучний інтелект можна використовувати для покращення існуючих продуктів і послуг. До прикладу, штучний інтелект використовується для персоналізації рекомендацій покупцям на основі їх вподобань, підвищення ефективності роботи виробничих процесів і виявлення шахрайства.

- Аналіз та аудит даних. Штучний інтелект можна використовувати для аналізу великих наборів даних, щоб отримати систематизовану інформацію. Можливо прогнозувати попит, виявити тенденції і визначити ринкові можливості.

Серед успішних стартапів у галузі штучного інтелекту можна виділити такі [6]:

- OpenAI - компанія, яка розробляє відкриті штучні інтелектуальні системи.

- Google AI - підрозділ компанії Google, який займається дослідженнями та розробками в галузі штучного інтелекту.

- DeepMind - компанія, яка розробляє алгоритми машинного навчання для різних задач.

- CognitionX - компанія, яка розробляє штучний інтелект для бізнесу.

Google AI зробила важливий внесок у розвиток машинного навчання, зокрема в галузі розпізнавання зображень, перекладу мов і генерації тексту. OpenAI розробила кілька успішних штучних інтелектуальних систем, зокрема чат-бот LaMDA і систему генерації зображень DALL-E.

Також впливовими кейсами інтеграції ШІ у бізнесі є ряд компаній, такі як Amazon, Microsoft, IBM та Apple.

Українські компанії, які використовують ШІ у бізнесі:

Rozetka (для персоналізації рекомендацій покупцям, прогнозування попиту і виявлення шахрайства).

Nova Poshta (для оптимізації логістичних маршрутів та доставки, підвищення ефективності роботи).

Monobank (для персоналізації кредитних продуктів, прогнозування ризиків і виявлення шахрайства).

Megogo (для персоналізації рекомендацій контенту, прогнозування попиту і підвищення ефективності роботи).

Київстар (для персоналізації пропозицій, прогнозування попиту і підвищення ефективності роботи).

Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку штучного інтелекту в стартапах є штучний інтелект для самонавчання. Штучний інтелект, який може навчатися без втручання людини, може використовуватися для вирішення складних задач, які досі були непідвладні машинному навчанню. Не менш перспективним є штучний інтелект для створення творчих контентів. Його можна використовувати для створення творчих контентів, таких як музика, візуальний контент та література. Штучний інтелект для взаємодії з людьми. ШІ можна використовувати для створення чат-ботів і інших систем, які можуть взаємодіяти з людьми на природному рівні [4].

Українські ІТ-компанії використовують ШІ для розробки складних програмних продуктів та послуг. Алгоритми машинного навчання допомагають вдосконалювати роботу Big Data, а також впроваджувати інноваційні рішення у сферах інтернету речей (IoT) та блокчейн-технологій.

Українські банки використовують ШІ для автоматизації процесів внутрішнього аудиту, обробки документів, розрахунків ризиків та обміну валют. Аналітика на основі ШІ також допомагає у виявленні шахрайства та підвищенні безпеки транзакцій.

Найпопулярніші українські онлайн-магазини використовують ШІ для персоналізованої реклами та рекомендаційних систем. Алгоритми вивчають поведінку покупців та надають індивідуалізовані поради щодо товарів, що можуть зацікавити клієнтів.

Вітчизняні виробництва використовують ШІ для покращення виробничих процесів, контролю якості, прогнозування попиту та управління запасами. Автоматизація за допомогою роботів із штучним інтелектом знижує витрати на працю та збільшує продуктивність.

Клініки та медичні дослідницькі центри використовують ШІ для аналізу медичних зображень, діагностики захворювань та розробки індивідуалізованих планів лікування. Штучний інтелект також допомагає в управлінні медичними записами та ресурсами.

Українські компанії використовують чат-боти зі штучним інтелектом для автоматизованої підтримки клієнтів, що дозволяє реагувати на запитання та вирішувати проблеми клієнтів 24/7 без участі операторів.

Висновки. Штучний інтелект, безсумнівно, визначає нові горизонти для створення бізнес-стартапів, що базуються на інноваціях та технологічних відкриттях. Його можливості вже сьогодні перетворюють не тільки технологічні, але й бізнес-моделі в різних галузях. Інноваційні рішення, вироблені завдяки методам штучного інтелекту, впроваджуються в фінансовому секторі, електронній комерції, виробництві та медичній сфері. Сучасність відображає необхідність інтеграції штучного інтелекту як

ключового компонента в автоматизації бізнес-процесів для зниження витрат, підвищення продуктивності та покращення якості обслуговування клієнтів. Методи впровадження штучного інтелекту у бізнес різняться: від аналізу даних та прогнозування попиту до персоналізованої реклами та управління логістикою. Ці шляхи не лише оптимізують робочі процеси, але й сприяють зростанню конкурентоспроможності та розширенню можливостей бізнесу. У подальшому інтеграція штучного інтелекту у бізнес має змогу бути ключовим елементом для створення інноваційних продуктів та послуг. Відкриваючи нові шляхи для підвищення ефективності та вдосконалення клієнтського досвіду, він стає не тільки інструментом оптимізації, але й джерелом великих можливостей для розвитку сучасного бізнесу. Впровадження штучного інтелекту в бізнес - це процес, який вимагає відповідальності, планування та вивчення. Проте, успішне впровадження ШІ може принести значні переваги бізнесу, включаючи підвищення продуктивності, покращення обслуговування клієнтів та збільшення конкурентоспроможності. До важливих шляхів трансформації бізнес процесів з використанням ШІ віднесемо:

Оцінка Потреб:

- Визначте мету. Що саме ви хочете досягти за допомогою ШІ у бізнесі? Покращити ефективність, знизити витрати, покращити обслуговування клієнтів чи щось інше?

- Аналізуйте внутрішні ресурси. Чи маєте ви необхідні дані, експертизу та фінансові можливості для впровадження ШІ?

Збір та Підготовка Даних:

- ШІ вимагає великої кількості даних. Впевніться, що у вас є доступ до відповідних даних для навчання алгоритмів. Дані повинні бути структуровані, чисті та готові для обробки алгоритмами ШІ

Вибір технологій та Постачальників:

- Вивчіть ринок. Дослідіть різні платформи та постачальників ШІ, щоб знайти той, який найкраще відповідає вашим потребам.

- Вивчіть технології. Розберіться в різних технологіях ШІ, таких як машинне навчання, нейронні мережі, обробка природної мови тощо.

Розробка та Навчання Моделей:

- Розробіть алгоритми. Розробіть або придбайте алгоритми, які відповідають вашим бізнес-потребам.

- Навчіть моделі. Використовуйте ваші підготовлені дані для навчання моделей. Цей етап може зайняти багато часу та ресурсів

Впровадження та Масштабування:

- Впроваджуйте поетапно. Почніть з невеликих проектів та впроваджуйте ШІ поетапно, оцінюючи результати на кожному етапі.

- Оцінка та коригування. Слідкуйте за результатами та, якщо потрібно, коригуйте стратегію впровадження відповідно до отриманих даних та відгуків

Технічна та Етична Підготовка:

- Забезпечте технічну інфраструктуру. Переконайтеся, що у вас є

необхідні обчислювальні ресурси та програмне забезпечення для впровадження ШІ.

- Вивчіть етичні аспекти. Будьте уважні до етичних питань, пов'язаних із збором та використанням даних, щоб уникнути можливих конфліктів та порушень приватності.

Список використаних джерел:

1. Використання технологій на основі штучного інтелекту в аудиті kreston.ua. <https://kreston.ua/vykorystannia-tekhnologiy-na-osnovi-shtuchnoho-intelektu-v-audyti/>.

2. Тренди бізнес-аналітики 2023 року. <https://goit.global/ua/articles/trendy-biznes-analytyky/>.

3. Штучний інтелект – бустер бізнесу. <https://eba.com.ua/shtuchnyj-intelekt-buster-biznesu/>.

4. Штучний інтелект нарешті проникає у бізнес. *The Economist*. <https://speka.media/stucnii-intelekt-naresti-pronikaje-u-biznes-the-economist-9xx2z9>.

5. 50 найперспективніших компаній, які будують бізнес на основі штучного інтелекту. Список Forbes. <https://forbes.ua/innovations/spisok-naiperspektivnishikh-privatnikh-kompaniy-yaki-buduyut-biznes-na-osnovi-shtuchnogo-intelektu-20042023-13200>.

6. OpenAI, Google DeepMind та інші ШІ-стартапи увійшли до 100 найвпливовіших компаній року за версією журналу Time. <https://itc.ua/ua/novini/openai-google-deepmind-ta-inshi-shi-startapy-uvijshly-do-100-najvplyvovishyh-kompanij-roku-za-versiyeyu-zhurnalu-time/>.

Анжеліка БОЛЮХ*,
студентка 3 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В СІЛЬСЬКОМУ ТА ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Анотація. У статті розглядаються можливості використання геоінформаційних систем (ГІС) у сільському та лісовому господарстві. Представлені основні аспекти використання ГІС у цих сферах, а також

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики Світлана КІПОРЕНКО

конкретні приклади їх застосування. Наведено приклади того, як фермери можуть використовувати ГІС у сільському господарстві. У розділі, що присвячений сільському господарству, автором зазначені управління земельними ресурсами, планування та моніторинг сільськогосподарськими ресурсами. У лісовому господарстві автор наводить приклади та описи використання ГІС у цій сфері.

***Annotation.** The article discusses the possibilities of using geographic information systems (GIS) in agriculture and forestry. The main aspects of the use of GIS in these areas are presented, as well as specific examples of their application. Examples of how farmers can use GIS in agriculture are given. In the section on agriculture, the author mentions land management, planning and monitoring of agricultural resources. In the forestry section, the author provides examples and descriptions of GIS use in this area.*

Вступ. Геоінформаційні системи (ГІС) є сучасними комп'ютерними технологіями, що дозволяють поєднувати модельне зображення території з інформацією табличного типу. Ці системи використовуються багатьма дослідниками у галузі вивчення проблем довкілля, для визначення різних показників на географічній сітці.

Використання геоінформаційних технологій у сільському та лісовому господарстві дозволяє автоматизувати процедури аналізу і прогнозу, будувати модель того чи іншого явища, а також забезпечити ефективність роботи сільськогосподарських підприємств.

ГІС працює в багатьох галузях, але є певні особливості їх використання для різних сфер, тому саме дослідження даної теми дає змогу показати, яку роль виконують ці технології в сільському та лісовому господарстві.

Виклад основного матеріалу. Використання геоінформаційних технологій у сучасних умовах функціонування галузі сільського господарства пов'язується з персоналізацією технічних засобів обчислювальної техніки, організацією автоматизованих робочих місць (АРМ), автоматизацією збору та реєстрації інформації, переходом на переважно безпаперову документацію, використання розподілених баз даних, ефективних засобів комунікації, локальних і глобальних мереж [1].

Сільське господарство один з найбільш стародавніх і перспективних видів господарської діяльності людини. Можливо тому ми спостерігаємо тут максимум консерватизму і відчутне відставання у впровадженні сучасних технологій, особливо інформаційних ГІС. Звичайно, впровадження механізації значно підвищило продуктивність сільської праці.

У сільському господарстві ГІС можна використовувати для вирішення широкого спектра завдань, таких як [2]:

Управління земельними ресурсами (рис. 1):

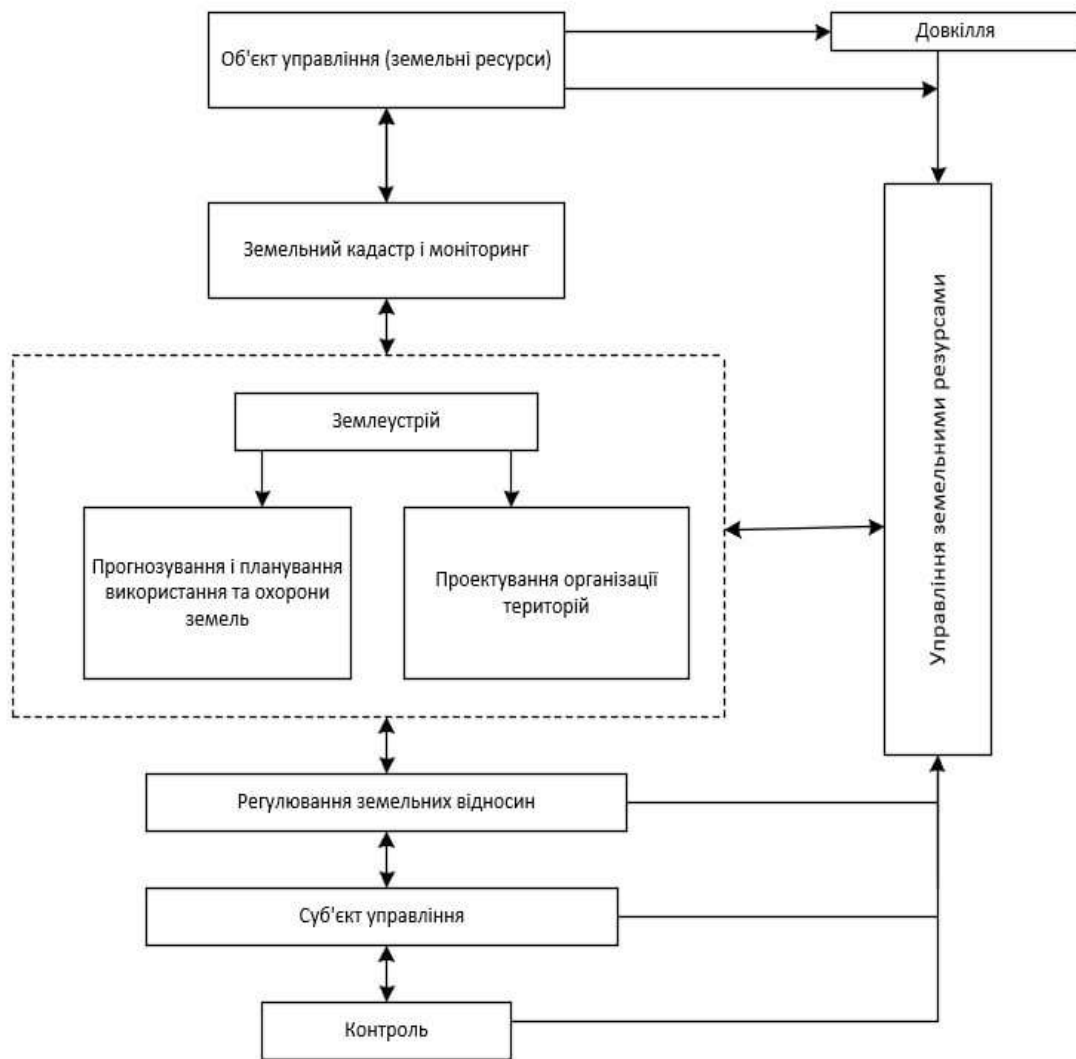

Рис. 1. Управління земельними ресурсами

Джерело: побудовано автором на основі [3].

— Географічні інформаційні системи (ГІС) використовуються для створення карт земельних ділянок, обліку їх використання та моніторингу змін. Це може допомогти фермерам та іншим землевласникам ефективно використовувати свої землі.

— Планування сільськогосподарського виробництва: ГІС можна використовувати для планування сівозмін, визначення оптимальних місць для посадки культур та внесення добрив. Це може допомогти фермерам підвищити урожайність і ефективність виробництва.

— Моніторинг сільськогосподарських ресурсів: ГІС можна використовувати для моніторингу стану ґрунтів, водних ресурсів та рослинності. Це може допомогти фермерам оцінити вплив своєї діяльності на навколишнє середовище та вжити заходів для його захисту.

— Збір даних: ГІС можна використовувати для збору даних про землю, рослини, тваринництво та навколишнє середовище. Це може допомогти фермерам та іншим учасникам галузі приймати більш обґрунтовані рішення.

ГІС як потужний інструмент у сільському господарстві: Географічні інформаційні системи є потужним інструментом, який може допомогти фермерам та іншим учасникам галузі сільського господарства підвищити ефективність та сталість виробництва.

Використання ГІС в сільському господарстві:

1. Сільгоспвиробники можуть використовувати ГІС для створення карт своїх земельних ділянок [4]:

— Створення топографічної карти: Топографічна карта може допомогти фермерам оцінити рельєф своєї ділянки та виявити потенційні проблеми, такі як ерозія або затоплення.

— Створення плану посівів: План посівів може допомогти фермерам оптимізувати використання землі та підвищити врожайність.

— Створення карти корисних копалин: Карта корисних копалин може допомогти фермерам визначити, де розташовані цінні ресурси, які можна використовувати для комерційних цілей.

2. Сільгоспвиробники можуть використовувати ГІС для контролю стану своїх посівів різними способами. Ось деякі з найбільш поширених [5]:

— Збір даних: ГІС можна використовувати для збору даних про посіви, такі як стан рослин, врожайність та використання води. Ці дані можна використовувати для моніторингу стану посівів та виявлення проблем.

— Аналіз даних: ГІС можна використовувати для аналізу даних про посіви. Це може включати порівняння даних з різних років або ділянок, а також виявлення тенденцій.

— Прогнозування: ГІС можна використовувати для прогнозування стану посівів. Це може допомогти фермерам прийняти рішення про управління посівами.

Державна установа, що відповідає за навколишнє середовище, може використовувати ГІС для моніторингу використання води у сільському господарстві. Це може допомогти агентству водних ресурсів розробити політику, спрямовану на раціональне використання гідроресурсів.

Ліси є важливим природним ресурсом, який забезпечує ряд екосистемних послуг, таких як очищення повітря, регулювання клімату та захист від повеней. Лісове господарство є галуззю, яка відповідає за управління лісами та забезпечення їх сталого розвитку.

Геоінформаційні системи є потужним інструментом, який може бути використаний для вирішення широкого кола завдань у лісовому господарстві. ГІС дозволяють лісівникам автоматизувати процеси, підвищити точність і надійність даних, а також оптимізувати використання лісових ресурсів.

Наведемо приклади та описи використання ГІС у лісовому господарстві (табл.1).

Використання технології ГІС у лісовому господарстві може принести значний ефект при правильному використанні, спираючись на оптимізацію процесів управління лісовими ресурсами та забезпечення сталого

лісокористування, однак важливо усвідомлювати можливі наслідки та ризики, які пов'язані з використанням цієї технології.

Таблиця 1

Використання ГІС у лісовому господарстві

Приклад	Опис
Лісовпорядкування	ГІС-технології використовуються для створення лісовідділкових і лісгоспівських планів, а також для проведення інших заходів лісовпорядкування. За допомогою ГІС можна обробляти великі обсяги даних про ліси, створювати карти і звіти, а також аналізувати стан лісів
Моніторинг лісів	ГІС-технології використовуються для моніторингу лісів, зокрема для виявлення пожеж, незаконних рубок і інших проблем. За допомогою ГІС можна відстежувати стан лісів у часі, а також створювати тривимірні моделі лісів
Управління лісами	ГІС-технології використовуються для управління лісами, зокрема для планування рубок, лісовідновлення та інших заходів. За допомогою ГІС можна оптимізувати використання лісових ресурсів, а також забезпечувати стале управління лісами.
Збір даних	ГІС-технології використовуються для збору даних про ліси, зокрема для створення цифрових моделей рельєфу, карт рослинності та інших даних. За допомогою ГІС можна автоматизувати процеси збору даних, а також підвищити їх точність і надійність.
Освіта та навчання	ГІС-технології використовуються для освіти та навчання в галузі лісового господарства. За допомогою ГІС можна створювати навчальні матеріали, а також проводити навчання з використанням віртуальної реальності та інших технологій.

Джерело: побудоване автором на основі [5].

Висновки. У результаті проведеного дослідження зазначимо, що використання ГІС технології в різних галузях, пов'язаних з сільським та лісовим господарством, відіграє важливу роль в управлінні земельними ресурсами, плануванні та моніторингу сільського господарства, зборі даних про землю. Підвищує ефективність виробництва фермерів. В лісовому господарстві ГІС обробляє великі обсяги даних про ліси, виявляє пожежі, допомагає планувати вирубку лісу, відстежує стан лісів у часі, а також створює тривимірні моделі лісів.

Список використаних джерел:

1. Геоінформаційна система для управління лісовим господарством. WEB-сайт. URL: <https://magneticonemt.com/geoinformatsijna-systema-dlya-lisovogo-gospodarstva/> (дата звернення 01.10.2023).
2. Морозов В.В., Лисогонов К.С., Шапоринська Н.М. Геоінформаційні системи в агросфері. Херсон. 2017. № 8 (64). С. 100-113. URL: <http://surl.li/lxker> (дата звернення 10.10.2023).
3. Навчально-інформаційний портал НУБіП України. WEB-сайт. URL:

<https://elearn.nubip.edu.ua/mod/glossary/showentry.php?eid=252309&displayformat=dictionary> (дата звернення 08.10.2023).

4. Дьомкін Єгор Ігорович. Застосування ГІС технології у визначенні грошової оцінки. Миколаїв. 2023. URL: <http://surl.li/mdqvr> (дата звернення 06.10.2023).

5. Катрук Данііл Станіславович. ВЕБ додаток для ведення геоінформаційної бази даних стану лісових угідь. Київ. 2022. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57005/1/%D0%A4%D0%90%D0%91%D0%94_2022_193_%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9C.%D0%92.pdf (дата звернення 06.10.2023).

Максим ГАЮК*,
студент 3 курсу,
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ВЕРСІЯМИ У ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

***Анотація.** Системи контролю версій є невід’ємною частиною сучасного етапу розробки середовища, дозволяючи ефективно відстежувати, керувати та зберігати історію змін у програмному коді проєктів. Вони сприяють спільній роботі розробників, підвищують стабільність програмного продукту та допомагають вирішувати «конфлікти» між версіями фрагментів коду.*

***Abstract.** Version control systems are an integral part of the modern stage of the development environment, allowing to effectively track, manage and store the history of changes in the software code of projects. They facilitate the collaborative work of developers, increase the stability of a software product, and help resolve «conflicts» between versions of code fragments.*

Вступ. Оскільки програмний продукт розробляється спільно групою розробників, кожен з них вносить свої зміни до конкретної частини розробки. Для забезпечення ефективного спілкування та контролю над усіма змінами у вихідному коді, а також для відстеження змін у програмному коді, необхідний спеціальний інструмент. Зазначене знайшло своє відображення у розробці систем керування версіями. Цей інструмент направлений на забезпечити виконання поставлених на нього задач по структуруванню програмного коду.

Виклад осново матеріалу. Існують два основних типи таких систем:

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри комп’ютерних наук та економічної кібернетики Ілля ЧКОВ

централізовані системи контролю версій Centralized Version Control System (рис.1) і розподілені системи керування версіями (Distributed Version Control System) та Git. (рис.2)

Рис. 1. Централізована система контролю версій

Джерело: побудовано на основі [1]

У розподіленій системі контролю версій кожен учасник має локальну копію або «клон» головного сховища. Це корисно, оскільки дозволяє кільком розробникам працювати над своїми задачами, не заважаючи іншим та не порушуючи головну гілку.

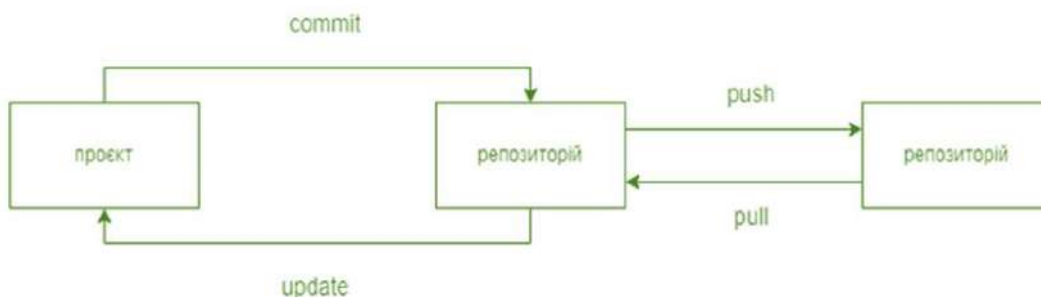

Рис. 2. Розподілена система контролю версій

Джерело: побудовано на основі[1]

Таким чином, головна відмінність Git від будь-яких інших систем керування версіями (наприклад, Subversion) – це те, як Git зберігає данні. Така система як Subversion зберігає інформацію у вигляді списку змін (рис. 3).

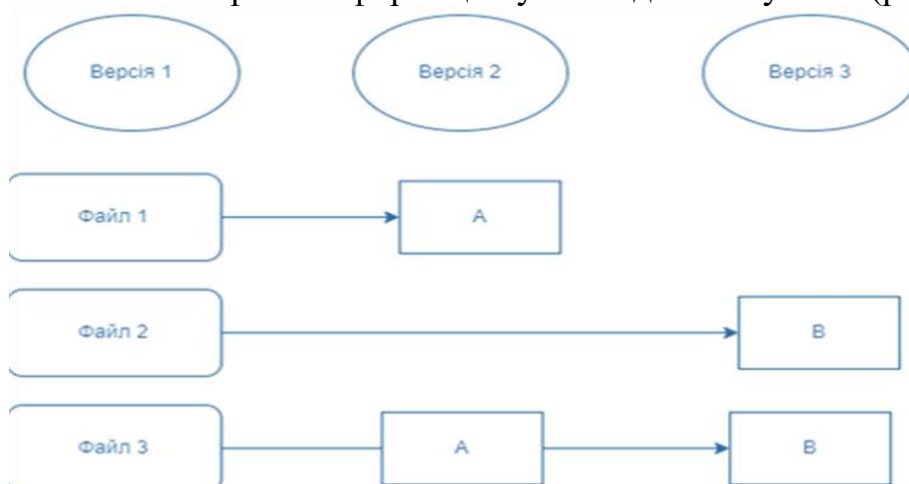

Рис. 3. Інші системи зберігають дані як зміни до базової версії кожного файлу

Джерело: побудовано на основі [2]

Натомість Git зберігає дані як набір «знімків». Тобто, щоразу коли фіксується поточна версія проєкту, Git робить знімок усіх файлів у проєкту. Однак, якщо файл не змінився, користувач може звернутися за раніше сформованим посиланням на збережений файл Git. Для кожного відстежуваного файлу, Git зберігає його розмір, час створення та останньої зміни. Ці дані зберігаються у мета-файлі, який знаходиться у головній папці під назвою .git (рис. 4).

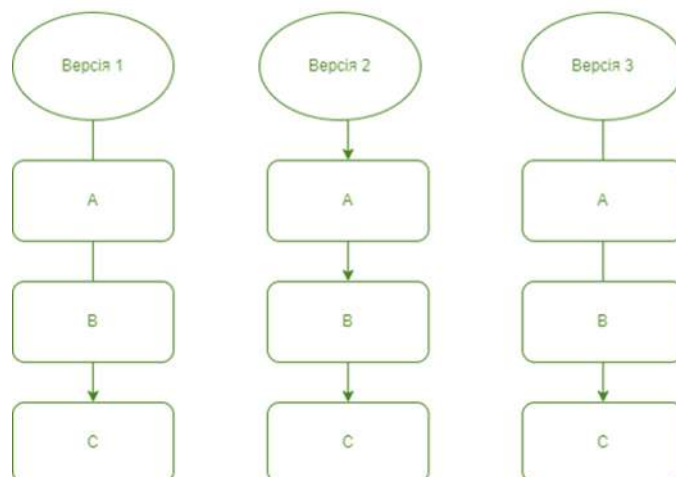

Рис. 4. Git зберігає дані як зліпки станів проєкту у часі

Джерело: побудовано на основі [2]

Git – одна із найефективніших, надійних та високопродуктивних систем контролю версій, яка надає гнучкі нелінійні інструменти розробки на основі розгалуження та злиття розгалужень. Краще використовувати криптографічні методи для забезпечення історичної цілісності та стійкості до ретроактивних змін, а також прив'язати цифрові підписи розробників до тегів і комітів.

У Git файл може перебувати в одному із 3 станів:

- 1) збережено – файл збережено в локальній базі даних;
- 2) змінено – файл модифіковано, але зміни системою керування версій ще не зафіксовано;
- 3) зафіксовано – системою керування було зафіксовано зміни та позначено для збереження.

Git є незамінним інструментом для багатьох розробників і команд, які працюють над проєктами всіх типів і розмірів. Ця система контролю версій не тільки забезпечує ефективне керування вихідним кодом, але й сприяє командній співпраці, відстеженню змін, вирішенню конфліктів і стабільності проєкту.

Ось кілька способів використання Git у реальних проєктах [3]:

- 1) контроль версії коду – Git дозволяє відстежувати всі зміни, внесені в код вашого проєкту. Кожен коміт представляє певну версію коду, і розробники можуть легко переглядати історію змін і повертатися до попередніх версій, якщо це необхідно. Перш ніж завантажити файли проєкту на репозиторій,

наприклад, GitHub, їх необхідно зареєструвати у мета-файлі .git;

2) робота з гілками – гілки в Git дозволяють створювати окремі робочі середовища для конкретних завдань або функцій. Це дозволяє розробникам працювати над різними частинами проєкту паралельно, не впливаючи один на одного. Коли функція буде готова, її можна об'єднати з головною гілкою (зазвичай master або main);

3) співпраця над проєктом – Git полегшує спільну роботу кількох розробників над одним проєктом. Кожен розробник може мати власний клон (копію) репозиторію, в який він вносить зміни. Потім зміни об'єднуються у віддалений репозиторій, забезпечуючи інтеграцію всіх змін;

4) відстеження проблем – такі служби Git, як GitHub і GitLab, надають інтегровані способи відстеження проблем і їх вирішення. Розробники можуть створювати та відстежувати завдання, пов'язані з конкретними комітами, ініціювати обговорення та вирішувати проблеми;

5) автоматизоване збирання та доставка (CI/CD) – Git інтегрується з різними автоматизованими системами збирання та доставки (наприклад, Jenkins, Travis CI, CircleCI) і допомагає автоматизувати тестування та розгортання коду;

6) відокремлення розробки та виробництва – завдяки розгалуженню розробку можна відокремити від виробничих гілок, дозволяючи розробникам безпечно розробляти нові функції, не впливаючи на стабільну версію програми;

7) збереження історії та аудит коду – Git зберігає повну історію змін, що робить код доступним для аудиту та дозволяє виявляти помилки та відстежувати їх джерело.

Використання Git у реальних проєктах може допомогти розробникам краще організувати роботу, реалізувати нові функції, вирішити конфлікти, покращити якість коду та забезпечити стабільність продукту. Система дозволяє командам розробників ефективно співпрацювати та керувати розробкою програмного забезпечення в будь-якому середовищі.

Репозиторій Git – це місце, де зберігається історія змін усіх файлів у проєкті, а також поточний вихідний код. Він може бути розташований на вашому комп'ютері (локальний репозиторій) або на віддаленому сервері (віддалене сховище), доступний через мережу.

Кожне сховище Git має такі ключові характеристики [4]:

1) історія змін – повне сховище історії змін для всіх файлів у проєкті. Кожен коміт (змiana) має унікальний ідентифікатор і містить інформацію про автора, дату та опис змін;

2) гілки – репозиторій може містити різні гілки, які дозволяють розробникам паралельно працювати над різними функціями чи завданнями. Кожна гілка представляє окремий напрямок розвитку проєкту;

3) віддалене зв'язування – репозиторії можуть посилатися на віддалений сервер (наприклад, GitHub, GitLab або Bitbucket), на якому розміщено копію сховища, доступну для співпраці з іншими розробниками.

Для створення локального репозиторію необхідно в командному рядку ввести команду `git init`, яка дозволяє створити новий репозиторій у поточній папці проекту. Для додавання файлів у новостворений репозиторій необхідно виконати команду `git add`. Для того щоб зробити перший «коміт» необхідно виконати команду `git commit -m` – вона забезпечує перше зберігання раніше отриманих змін в історії роботи репозиторію.

Для спільної роботи з віддаленими репозиторіями потрібно [5]:

1) клонувати репозиторій, тобто виконати команду `git clone` репозиторію, щоб створити локальну копію віддаленого репозиторію на вашому комп'ютері;

2) внести зміни, тобто виконати команди `git pull` для завантаження оновлень з віддаленого репозиторію та `git push` для відправки своїх змін на сервер;

3) розгалуження та злиття – цей етап передбачає об'єднання та (або) зміну активної гілки для спільної роботи над різними частинами проекту.

Репозиторії Git є основою для ефективного контролю версій коду та спільної розробки проектів. Розуміння його структури та основних операцій допомагає розробникам ефективно співпрацювати та підтримувати якість коду для будь-якого проекту.

Висновки. Таким чином, система контролю версій Git є передовою технологією, яка має велике значення в практичній діяльності фахівців з розробки програмного забезпечення різного рівня складності. Загалом, Git – це розподілена система керування версіями файлів, яка зберігає зміни в одному чи декількох файлах, щоб у конкретний момент часу можна би було відновити раніше створену копію репозиторію.

Список використаних джерел:

1. Version control system tutorial – mercurial. URL: <https://krishnanceg.wordpress.com/2014/03/27/version-control-system-tutorial-mercurial/> (дата звернення: 14.10.2023).

2. Гриценко В.Г., Подолян О.М. Використання системи управління версіями Git для організації командної роботи над ІТ проектом. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 39. № 1. С.250-262.

3. Котенко Н.О., Жирова Т.О., Чубаєвський В.І., Десятко А.М. Дослідження основних тенденцій сучасної розробки веб-сайтів. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2019. № 1. С.56-15. DOI: 10.28925/2663-4023.2019.5.615.

4. Дмитренко Д.М., Алексеєва Г.М., Хоменко С.В. BITBUCKET як рішення для організації командної роботи над ІТ проектом. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2023. № 2 (53). С. 14-19. DOI: 10.15587/2519-4984.2023.277945.

5. Горчинський С., Горчинська К. Використання github при вивченні дисципліни «основи веб-технологій». *Professional Pedagogics*. 2022. № 1 (24). С. 195-202. DOI: 10.32835/2707-3092.2022.24.195-202.

Олександр ЄЛІЗАРОВ*
студент 3 курсу,
факультет економіки, комп'ютерних
технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТВОРЕННЯ АЛГОРИТМУ НА ОСНОВІ КВАНТОВОЇ ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ТРЕНУВАННЯ НЕЙРОНИХ МЕРЕЖ

***Анотація.** Стаття розглядає важливий аспект сучасного машинного навчання, а саме тренування нейронних мереж, та роль, яку можуть відігравати квантові обчислювачі у вирішенні проблем, пов'язаних з цим процесом. З наростаючою потребою у великих обсягах даних та складних моделях, квантові обчислювачі пропонують інноваційний підхід до прискорення обчислень та оптимізації нейронних мереж. У статті розглядаються основні виклики у тренуванні нейронних мереж, зокрема великі обсяги даних, складність моделей та обчислювальні витрати, і описується, як квантові обчислювачі можуть вирішувати ці проблеми. Наголошено на можливостях прискорення обчислень та оптимізації гіперпараметрів нейронних мереж завдяки використанню квантових обчислювачів.*

Докладно розглядаються ключові етапи розробки алгоритму для квантового тренування, включаючи розробку квантового обчислювального графу, кодування параметрів та розробку квантових алгоритмів тренування. Заключний акцент робиться на важливості подальших досліджень та розвитку цієї обіцяючої галузі, яка може потенційно змінити ландшафт машинного навчання і вирішити складні завдання в галузі штучного інтелекту.

***Abstract.** This article explores a critical aspect of modern machine learning, namely, the training of neural networks and the role that quantum computers can play in addressing associated challenges. With the increasing demand for large datasets and complex models, quantum computers offer an innovative approach to accelerating computations and optimizing neural networks.*

The article discusses the primary challenges in neural network training, including large datasets, model complexity, and computational costs, and elucidates how quantum computers can potentially solve these issues. It was emphasized on the possibilities of accelerating computations and optimizing hyperparameters in neural networks through the utilization of quantum computers.

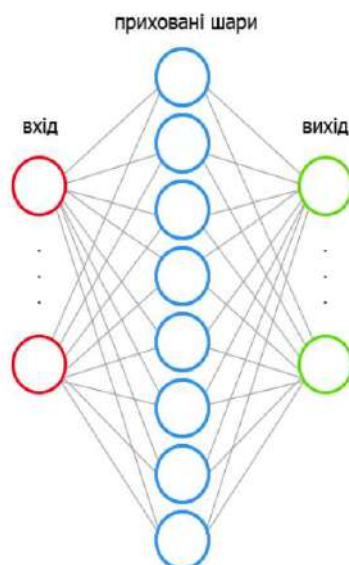
Furthermore, the article delves into the key stages of developing an algorithm

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ Віталій СУПРИГАН

for quantum neural network training, including the creation of a quantum computing graph, parameter encoding, and the development of quantum training algorithms. The conclusion underscores the importance of further research and development in this promising field, which has the potential to reshape the landscape of machine learning and address complex challenges in artificial intelligence.

Вступ. На фоні стрімкого розвитку квантової обчислювальної технології відкриваються перед нами нові горизонти можливостей для оптимізації та прискорення процесу тренування нейронних мереж. Сучасні обчислювальні системи нині стикаються з обмеженнями, що стають серйозними бар'єрами у вирішенні найскладніших завдань машинного навчання через їхню здатність обробляти деякі завдання лише з великими втратами обчислювальних ресурсів. У таких умовах квантові обчислювачі виступають як перспективне рішення, надаючи можливість вирішувати завдання, які раніше були поза здатністю звичайних комп'ютерів [1-3]. Розцвіт квантового обчислення свідчить про його потенціал у вирішенні завдань, що зараз не мають адекватного обчислювального рішення [4]. Цей ріст інтересу до квантових обчислювачів обумовлений їхньою здатністю обробляти та аналізувати дані на зовсім іншому рівні завдяки принципам квантової механіки. У цьому контексті важливо розглянути, як саме квантові обчислювачі можуть вплинути на процес тренування нейронних мереж та забезпечити прискорення та оптимізацію цього фундаментального аспекту машинного навчання [3, 5].

Виклад основного матеріалу. Нейронні мережі, також відомі як штучні нейронні мережі (ШНМ) або змодельовані нейронні мережі (ЗНМ), є частиною розвитку машинного навчання і стоять в основі алгоритмів глибокого навчання, назва та структура яких наслідується від людського мозку [6-8], імітуючи спосіб, яким справжні біологічні нейрони передають сигнал один одному (Рис. 1).

*Рис. 1. Абстрактне представлення нейронної мережі
Джерело: побудовано автором*

ШНМ складаються з вузлів, які складаються з вхідного шару, одного або багатьох прихованих шарів і вихідного шару. Кожен з визначених вузлів або нейронів з'єднується з іншим і має відповідну вагу та поріг. Якщо вихідний зв'язок будь-якого окремого вузла більше за вказане порогове значення, цей вузол сигналізує надсилаючи дані наступному рівню мережі [9]. В інших випадках дані не відправляються на наступний рівень мережі.

Основні виклики у тренуванні нейронних мереж:

Тренування нейронних мереж – це процес налаштування параметрів моделі так, щоб вона виконувала певну задачу з мінімальною помилкою. Цей процес може бути дуже часо- та ресурсовитратним, оскільки вимагає численних ітераційних обчислень (Рис. 2) [9, 10].

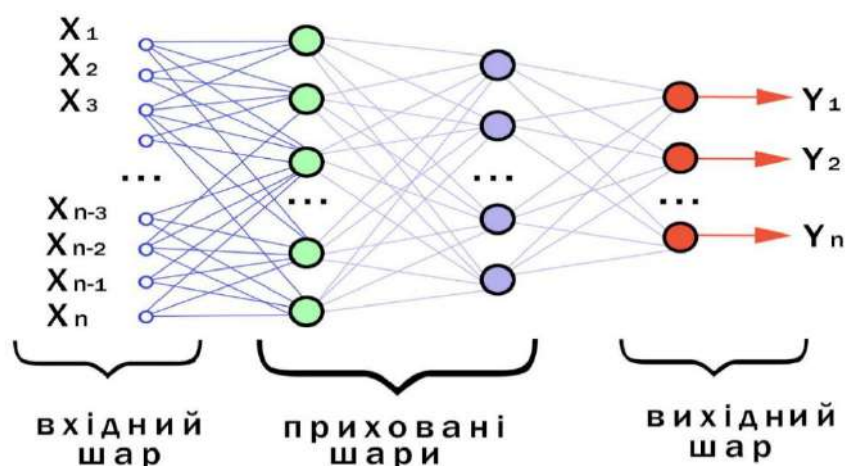

Рис. 2. Функції активації: ступінчаста, лінійна, сигмоїда, ReLU та Tanh

Джерело: побудовано автором

Основними викликами у тренуванні нейронних мереж також є:

- великі обсяги даних: більші дані дозволяють створювати більш точні моделі, але також збільшують час і ресурси, необхідні для навчання;

- складні моделі: деякі завдання вимагають дуже глибоких і складних нейронних мереж, що робить процес тренування ще більш обчислювально вимогливим;

- обчислювальні витрати: навіть з потужними графічними процесорами (GPU) або спеціалізованими обчислювальними одиницями (TPU), тренування великих моделей може займати декілька днів або навіть тижнів.

Квантові обчислювачі використовують принципи квантової механіки для вирішення обчислювальних завдань. Основна перевага квантових обчислювачів полягає в їхній здатності обробляти багато можливих варіантів одночасно, завдяки якій вони можуть вирішувати складні проблеми швидше, ніж звичайні комп'ютери [10].

Для тренування нейронних мереж це має кілька потенційних переваг:

- прискорення обчислень: квантові обчислювачі можуть обробляти багато можливих варіантів під час тренування, що може дозволити прискорити процес

тренування;

- оптимізація гіперпараметрів: квантові обчислювачі можуть використовувати алгоритми оптимізації для швидкого підбору найкращих гіперпараметрів нейронної мережі;

- обробка великих обсягів даних: завдяки своїй потужності, квантові обчислювачі можуть ефективно працювати з великими обсягами даних, сприяючи підвищенню якості моделі.

Розробка алгоритму для квантового тренування нейронних мереж – це складне завдання, яке вимагає поєднання експертизи в області квантової обчислювальної технології та машинного навчання. Основні кроки розробки такого алгоритму включають:

- квантовий обчислювальний граф: розробка спеціального графу для квантового обчислення, який враховує особливості тренування нейронних мереж;

- кодування параметрів: перетворення параметрів нейронної мережі у квантові об'єкти для подальшого обчислення;

- квантові алгоритми тренування: розробка алгоритмів, які використовують квантовий обчислювальний граф для тренування моделі;

- оптимізація результатів: вдосконалення та оптимізація алгоритму для досягнення найкращих результатів тренування.

Висновки. Розробка алгоритму на основі квантової обчислювальної технології для тренування нейронних мереж є актуальною та обіцяючою галуззю досліджень. Вона може вирішити багато проблем, пов'язаних з високими обчислювальними витратами та тривалим тренуванням моделей. Однак ця галузь все ще потребує багато досліджень і розробок, перш ніж стане доступною для широкого використання. Квантові обчислювачі мають потенціал революціонізувати сферу машинного навчання, і розробка квантових алгоритмів для тренування нейронних мереж є кроком у цьому напрямку. Таким чином, ми можемо сподіватися на подальший розвиток цієї обіцяючої галузі, яка має потенціал змінити ландшафт машинного навчання.

Список використаних джерел:

1. Сміт, П. Дж., Куртіс, М. Дж., та Зенг, У. Дж. (2019). Практична архітектура інструкцій квантового обчислення. *Nature*, 567(7747), 513-518.

2. Біамонте, Дж., Віттек, П., Панкотті, Н., Ребентрост, П., Вібе, Н., та Ллойд, С. (2017). Квантове машинне навчання. *Nature*, 549(7671), 195-202.

3. Прескілл, Дж. (2018). Квантове обчислення в ері НІСК і поза нею. *Quantum*, 2, 79.

4. Грант, І., Восніг, Л., Осташевський, М., Бенедетті, М., Альберт, В.В., Браві, С., ... та Скілз, П. (2018). Qiskit: відкритий фреймворк для квантового обчислення. *arXiv preprint arXiv:1809.03452*.

5. Макклін, Дж. Р., Ромеро, Х., Баббуш, Р., Аспуру-Гузик, А., та Невен, Г. (2016). Теорія варіаційних гібридних квантово-класичних алгоритмів. *New*

Journal of Physics, 18(2), 023023.

6. МакКардл, С., Ендо, С., Аспуру-Гузик, А., Бенджамін, С. К., та Юань, Х. (2019). Квантова обчислювальна хімія. *Reviews of Modern Physics*, 92(1)

7. Као, І., Ромеро, Х., Ольсон, Дж. П., Дегроот, М., Джонсон, П. Д., Кієферова, М., ... та Аспуру-Гузик, А. (2019). Квантова хімія в епоху квантового обчислення. *Chemical Reviews*, 119(19).

8 Бенедетті, М., Реалпе-Гомес, Х., Бісвас, Р., та Пердомо-Ортіс, А. (2019). Оцінка ефективних температур в квантових анілерах для застосувань у семплуванні: випадковий приклад з можливими застосуваннями в глибокому навчанні. *Quantum Science and Technology*, 4(1), 015006.

9. Фархі, Е., Голдстоун, Дж., та Гутманн, С. (2014). Квантовий апроксимативний алгоритм оптимізації. arXiv preprint arXiv:1411.4028.

10. Крохмальські Т. Квантові комп'ютери: основи і алгоритми (короткий огляд). - Інститут фізики конденсованих систем 2003, Львів. 20 с.

Олександр ІВАНОВ*,
студент 3 курсу,
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ЛЕНДІНГ-СТОРІНКИ З ВИСОКОЮ КОНВЕРСІЄЮ

***Анотація.** У статті розглянуто ключові принципи та стратегії для створення ефективної лендінг-сторінки із високою конверсією та визначено її як одну із найбільш перспективних WEB-технологій, яка має перспективи використання для бізнесу. У роботі розглядаються ефективні методи взаємодії з цільовою аудиторією, включаючи важливість використання візуальних елементів, а також аналіз переваг та недоліків впровадження цієї технології.*

***Abstract.** The article discusses the key principles and strategies for creating an effective landing page with high conversion and defines it as one of the most promising WEB technologies that has prospects for business use. The work considers effective methods of interaction with the target audience, including the importance of using visual elements and analyzing the advantages and disadvantages of implementing this technology to stimulate the purchase of a product or service.*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики
Світлана КОЛЯДЕНКО

Вступ. Онлайн бізнес – найдинамічніша сфера останнього десятиліття. Щорічний ріст, який обчислюється десятками відсотків, дає змогу забезпечувати постійне зростання доходів ІТ-компаній та безперервну появу нових проєктів. Одним із ключових драйверів зростання онлайн-бізнесу є сайти, що забезпечують пряму комунікацію підприємств та користувачів. Для кожного окремого виду специфіки підприємства створюється оптимальна модель WEB-сторінки, яка забезпечує найбільш ефективну конверсію відвідувань WEB-ресурсу.

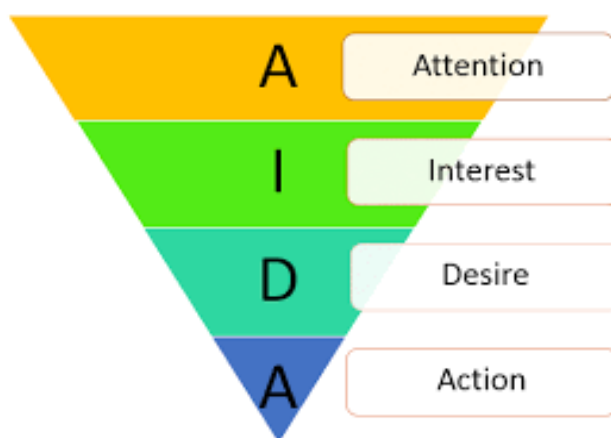
Сайт – це набір структурно пов’язаних між собою сторінок, об’єднаних тематикою та навігацією. Сайт може розкривати інформацію про сотні, тисячі або більше товарів (великі інтернет-магазини), подій (онлайн майданчики з продажу квитків) і тощо [3].

Лендінг-сторінка (або лендінг) – це односторінковий WEB-сайт, спеціально розроблений для однієї конкретної цілі – такі сторінки є важливим інструментом у сучасному маркетингу, оскільки вони дозволяють зосередити увагу відвідувачів на конкретній пропозиції або продукті та спрямувати їх на певну цільову дію.

Ця дія може включати в себе покупку товару, підписку на розсилку, завантаження електронної книги, реєстрацію на подію або будь-яку іншу цільову дію, яку власник сторінки прагне від користувача. Основною метою лендінгу є досягнення високого рівня конверсії.

Конверсія – це співвідношення клієнтів, замовників або передплатників до загальної кількості відвідувачів за певний проміжок часу – ключовий непостійний показник в інтернет-маркетингу і WEB-аналітиці, котрий визначає, наскільки ефективно WEB-ресурс вдається переконати відвідувачів виконувати певні цільові дії.

Виклад основного матеріалу. Метою лендінга є привернення уваги відвідувача, утримання його та підштовхування до дії. Структуру лендінгу найчастіше підлаштовують під маркетингову модель AIDA (attention, interest, desire, action) – увага, інтерес, бажання, дія (Рис. 1) :

*Рис. 1. Алгоритм AIDA
Джерело: побудовано автором*

Проте також можливий сценарій використання моделі PMPHS (rain, more pain, hope, solution) – проблема, біль, надія, вирішення (Рис. 2):

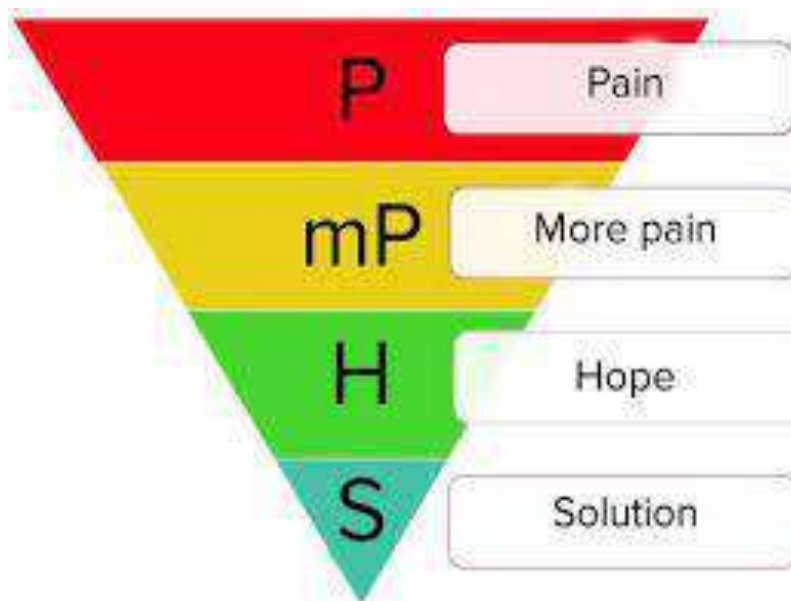

Рис. 2. Алгоритм PMPHS

Джерело: побудовано автором

Підвищити відсоток конверсії можна багатьма способами: використання унікальних візуальних об'єктів, поліпшення дизайну, текст і тд. Розглянемо, кожен крок окремо, щоб розуміти, на що зробити акцент для створення ефективної лендінг-сторінки з високою конверсією, першим і найважливішим кроком є продумана ціль лендінгу. Важливо чітко відповісти на питання: «Навіщо потрібна посадкова сторінка?». Мета лендінгу – це не завжди продажі. Наприклад, за його допомогою можна залучити учасників на безкоштовний онлайн-вибір, зібрати базу e-mail передплатників або мотивувати користувачів до попередньої реєстрації на майстер-клас оф-лайн. Чітко сформульована мета допоможе на подальших етапах створення посадкової сторінки.

Наступним є кроком розуміння цільової аудиторії та їхніх потреб, які будуть ключовими для створення ефективної лендінг-сторінки, яка привертає увагу та досягає поставлених цілей. Саме вона, насамперед, диктує свої правила і підкаже, у якій послідовності помістити блоки-лендінг. Щоб ясніше уявити портрет потенційного покупця, потрібно знайти рішення з наступних питань:

- мета відвідування цільової сторінки захоплення;
- мета покупки;
- основні та додаткові фактори прийняття рішення;
- можливі заперечення;
- ваші переваги.

Результатом дослідження є інформація про потреби і проблеми цільової аудиторії лендінгу. Чим більше буде згенеровано інформації про потенційних клієнтів, тим краще буде налаштований лендінг, відповідно до очікувань. Окрім цього, необхідно проаналізувати діяльність конкурентів на цільовому ринку. Це надасть інформацію про діяльність інших компаній. Зазначене передбачає аналіз їх стратегічних напрямів функціонування, зокрема, що і як вони пропонують. Аналіз діяльності конкурентів передбачає аналіз їх WEB-простору, а саме: сайтів, e-mail-розсилок, діяльності в соціальних мережах тощо. Це дасть змогу також сформулювати сильні та слабкі сторони пропозицій конкурентів, як наслідок: зазначене може лягти в основу удосконалення продуктів власної компанії.

Односторінкові сайти створюють таким чином, щоб користувачі, яким невідомий продукт чи послуга, після відвідування сайту та ознайомившись з інформацією опублікованою на ньому, зробили замовлення. Як правило, для оформлення замовлення, на відміну від інтернет-магазинів, на односторінкових сайтах не має кошику чи особистого кабінету, однак бувають і виключення. Для замовлення товару чи послуги, користувач має заповнити певну форму із запитом щодо замовлення пропонованого продукту чи послуги. В рамках задачі поставленої в роботі, увага буде зосереджена на односторінкових WEB-сайтах [4].

Структура сайту – це тип організації WEB-контенту для представлення його у зручному для користувача вигляді. Організація WEB-контенту полягає у структуруванні даних (текстової, графічної) про предметну галузь групуючи їх у вигляді окремих WEB-сторінок. Структура лендінг пейдж з великою конверсією повинна мати чітку структуру, яка буде складатися з 6 елементів: заголовок і підзаголовок; короткий опис пропозиції; кілька картинок або відео; відгуки, логотип або знак якості; лід-форма; кнопка призову до дії (Рис. 3):

Рис. 3. Структура WEB-сайту

Джерело: побудовано автором

Також для підвищення конверсії важливо використовувати візуальні елементи. Ідеальна посадкова сторінка повинна бути лаконічною, але в той же час, барвистою і яскравою. Обов'язково необхідно використовувати візуальні елементи, краще щоб вони були унікальними. Треба бути обережними з полями лід-форми, перша помилка новачків в тому, що вони намагаються «витягнути» з клієнта інформацію, яка по суті, їм зовсім не потрібна. Для досягнення

максимальної ефективності потрібно дотримуватися кількох простих правил:

– Ніяких зайвих полів. Згадайте себе, хіба вам подобалося заповнювати форми, де від вас вимагають відповісти на 10 питань. Навряд чи ви робили це з великим задоволенням.

– Форма повинна бути яскравою і акцентувати на собі увагу;

– Відмова від навігаційних посилань на основному сайті;

– Відсутність незрозумілих заголовків та лід-магнітів, дрібних неконтрастних та непереконливих кнопок СТА, нечитабельних шрифтів, а також відволікаючих ілюстрацій та анімацій, які не стосуються основної пропозиції [2].

Найкраще використовувати дизайн «плоского сайту», в основі якого лежить двомірний простір, тобто графічні елементи робляться без обсягу, використовуються максимально спрощені візуальні ефекти.

Як показали дослідження компанії HubSpot, яка спеціалізується на розгортанні хмарного програмного забезпечення для автоматизації маркетингу і продажів, підприємства, що збільшують число посадкових сторінок спостерігаються збільшення потенційних покупців на 55% [5]. При правильному підході до розробки та оформлення WEB-сайту гарантується результат у вигляді збільшення кількості завершених цільових дій. Відповідно, це принесе підприємстві високі прибутки (Рис. 4):

Рис. 4. Воронка продажу односторінкових WEB-сайтів

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Розглянувши елементи, які впливають на збільшення конверсії потрібно дізнатись як правильно її розраховувати. Такий важливий показник, як конверсія, порахувати дуже просто: все, що потрібно зробити – поділити кількість наявних клієнтів, які зробили цільове дію на число всіх відвідувачів. Отриманий результат множимо на 100 – виходить шуканий відсоток конверсії. Сказати, наскільки ефективний і висококонверсійний лендінг пейдж, знаючи тільки конкретну цифру – неможливо. Це пов'язано з тим, що конверсія залежить і від сфери діяльності, конкурентності товару і його сезонності. Та й

немає межі досконалості [10].

З огляду на проведений аналіз, можна розглянути основні переваги й недоліки лендінг пейдж, які допоможуть зрозуміти, чи потрібен саме цей тип сайту для конкретного бізнесу (табл. 1).

Таблиця 1

Основні переваги лендінг пейдж

Переваги	Тлумачення
Конкретна пропозиція	Сторінки, що продають, повністю концентрують увагу користувача на пропозиції компанії і плавно, але наполегливо, проводять його до оформлення замовлення або здійснення іншої дії
Простота	Цільові сторінки мають досить просту структуру
Невелика ціна	Перевага невеликої ціни WEB-сторінки полягає в тому, що вона зазвичай потребує менше витрат для її розробки, запуску і підтримки
Невелика вага сайту	Покупець не втече від вас до конкурентів, очікуючи завантаження сторінки
Швидко створюється	У порівнянні з багатосторінковими сайтами якісні лендінги створюються дуже швидко: від 1 дня (для запуску лендінг пейдж за шаблоном) до 5 днів (для розробки і наповнення з нуля)

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Не зважаючи на переваги односторінкових WEB-сайтів, недоліки також присутні (табл. 2).

Таблиця 2

Основні недоліки лендінг пейдж

Недоліки	Тлумачення
Відсутність каналу комунікації з аудиторією	Завдання бізнесу полягає не тільки у залученні нових клієнтів і продажах, але й у формуванні лояльної до компанії чи бренду аудиторії, утриманні та поверненні клієнтів, з чим лендінг, на жаль, впоратися не в змозі
Продаж лише конкретного товару, послуги або пропозиції	Якщо ви не маєте цільову аудиторію, вам буде важко вибрати товар, який буде актуальним та прибутковим
Активний і досить нав'язливий продаж	Непотрібно надмірно тиснути на потенційного покупця нав'язливою поведінкою, закликати до дії або покупки в кожному реченні, надсилати повідомлення покупцю навіть після того, як була отримана відмова
Висока конкуренція з багатосторінковими сайтами	Коли ваш сайт змагається за конверсію і увагу з іншими багатосторінковими WEB-сайтами в тій же ніші або сфері, багатосторінкові сайти мають більше місця для розташування контенту, розгортання деталей, інтерактивності та інших функцій, які можуть привернути і утримати увагу відвідувачів

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Жоден метод не ідеальний, тому варто пам'ятати що, відповідальне

використання може принести значний ефект, але також потрібно не забувати про можливі наслідки та ризики.

Висновки. В результаті проведеного нами аналізу можна зазначити, що створення ефективної лендінг-сторінки з високою конверсією це правильне розставлення цілей, грамотно побудована структура та вірне поєднання всіх елементів, які нададуть можливість відчутти переваги використання даної технології. Тому цей метод може застосовуватись в багатьох галузях, бути перспективним інструментом для роботи з інформацією, мати всі задатки для майбутнього розвитку та великий потенціал для використання в бізнесі.

Список використаних джерел:

1. Лендінг пейдж: переваги і недоліки: WEB-сайт. URL: <https://landing.dp.ua/ua/all/lending-pejdzh-plyusy-i-minusy/> (дата звернення: 01.10.2023).
2. Продавайте більше! Як зробити ефективний Landing Page?: WEB-сайт. URL: <https://cutt.ly/nwmGWO3K> (дата звернення: 01.10.2023)
3. Що таке landing page? WEB-сайт. URL: <https://freehost.com.ua/ukr/faq/wiki/chto-takok-landing-page/> (дата звернення: 12.10.2023).
4. Why You (Yes, You) Need to Create More Landing Pages. веб-сайт. URL: <http://surl.li/gdplb> (дата звернення: 01.10.2023).
5. Підготовка ефективного лендінгу. WEB-сайт. URL: <http://surl.li/gdplbhttps://web-promo.ua/ua/blog/podgotovka-effektivnogo-lendinga-8-shagov-k-vysokim-prodazham/> (дата звернення: 01.10.2023).
6. З чого складається лендінг пейдж? Базова структура посадкової сторінки з високою конверсією. WEB-сайт. URL: <https://web-promo.ua/ua/blog/iz-chego-sostoit-lending-pejdzh-bazovaya-struktura-posadochnoj-stranicy-s-vysokoj-konversiej/#pershyi-ekran> (дата звернення: 01.10.2023).
7. Лісовська А.Ю., Калита А.А. Контент веб-сайтів і їхня структура. веб-сайт. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 166-170.
8. Кінас І.О. Інтернет–маркетинг та його роль у формуванні маркетингової стратегії підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8812> (дата звернення: 01.10.2023).
9. Шафалюк О.К. Методологічні проблеми і можливості розвитку Інтернет-маркетингу. *Маркетинг і цифрові технології*. 2017. Т. 1 № 1. С. 107-126.
10. Як зробити landing page з високою конверсією? WEB-сайт. URL https://brainlab.com.ua/uk/blog-uk/yak-zrobiti-landing-page-z-visokoyu-konversiyu#title_3 (дата звернення: 01.10.2023).

Ірина КУЗЬ*
студентка групи 21-ПТБД
факультет економіки та підприємництва
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА ПРОЦЕС ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

***Анотація.** Роботу присвячено дослідженню впливу військової агресії на процес вступу України до Європейського Союзу. В контексті обмеженого доступу до морських портів та інших транспортних шляхів у часи конфлікту, стаття розглядає важливі аспекти євроінтеграції, такі як розвиток транспортних маршрутів, електронної комерції, енергетичної інфраструктури та цифрових послуг. Висвітлено важливість гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами для успішної євроінтеграції України в умовах конфлікту.*

***Abstract.** The work is devoted to the study of the influence of military aggression on the process of Ukraine's accession to the European Union. In the context of limited access to seaports and other transport routes in times of conflict, the article examines important aspects of European integration, such as the development of transport routes, e-commerce, energy infrastructure and digital services. The importance of harmonizing Ukrainian legislation with European standards for successful European integration of Ukraine in conflict conditions is highlighted.*

Вступ. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*. Також адаптація законодавства полягає в розробці проектів нормативно-правових актів з урахуванням *acquis communautaire* [1].

Асquis ЄС (з франц. – «добробок») – це надбання європейської інтеграції у політичній, правовій і економічній сферах, яке будується на європейських спільних цінностях, визначених у статті 2 Договору про ЄС. У політичному і правовому значенні – це комплекс прав і обов'язків держав-членів ЄС. Вони усі зобов'язані поділяти і дотримуватися *acquis ЄС*, якщо не погоджено інакше [2].

28 лютого 2022 року Україна подала офіційну заявку на членство в Європейському Союзі. З цього моменту ми запустили процес офіційного вступу до ЄС.

* Науковий керівник: д.т.н., доцент, завідувач кафедри харчових технологій та мікробіології Ірина БЕРНИК

Процес вступу країни до Європейського Союзу за існуючою методологією є тривалим та потребує серйозних зусиль. Лише кількість асquis ЄС, які необхідно впровадити в законодавство, налічує тисячі документів [3].

У сучасному світі безпекові питання набули надзвичайно важливого значення, що пов'язано російсько-українською війною. Війна суттєво вплинула на геополітичний контекст на Європейському континенті. В тому числі завдяки цьому Україна отримала статус кандидата в члени ЄС. ЄС розглядає різні інструменти підтримки України. Проте прогнозувати етапи вступу України до ЄС не вбачається можливим, що пов'язано перш за все з неготовністю України у даний момент функціонувати як повноправний член ЄС в багатьох сферах.

Внутрішній ринок ЄС передбачає наявність чотирьох основоположних свобод: вільний рух товарів, послуг, робочої сили та капіталу. Очевидно, що приєднання до всіх чотирьох свобод де-факто передбачає повну інтеграцію країни-кандидата до ЄС (за виключенням політичного блоку зобов'язань) [4].

Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Наша країна попри потерпання від величезних людських і фінансово-економічних втрат внаслідок широкомасштабної збройної російської інтервенції набула статусу кандидата на вступ до ЄС та успішно продовжує європейську інтеграцію в різних сферах, поглиблює партнерство з ЄС на секторальних напрямках, виконує рекомендації Єврокомісії і запроваджує на практиці положення Угоди про асоціацію [4]. Між сторонами наявна чітка і послідовна політико-дипломатична солідарність, а також надзвичайно важливе значення має підтримка нашої країни гуманітарна, фінансово-економічна, а також воєнна. При цьому важливою складовою спільного протистояння російській експансії є поглиблення і розвиток економічних контактів Україна-ЄС, зокрема, лібералізація взаємної торгівлі, запровадження «безвізових режимів» на різних напрямках співробітництва.

Проте в зазначених умовах варто відзначити виклики пов'язані з втратами підприємств обробної промисловості через бойові дії та окупацію територій, послаблення підприємств інфраструктури якості через руйнування, втрату персоналу та скорочення доходів.

Першочергові кроки мають бути направлені на пришвидшення гармонізації національних стандартів, імплементувати Регламент ЄС № 2019/1020 про ринковий нагляд та посилити інституційну спроможність органів державного ринкового нагляду, прийняти неімplementовані в межах Угоди про асоціацію технічні регламенти щодо упаковки і відходів упаковки та інтероперабельності залізничної системи. Для повної інтеграції Україні необхідно буде здійснити повну імплементацію асquis ЄС за розділом 1 «Вільний рух товарів» та модернізувати мережу підприємств інфраструктури якості [5].

Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони за 2014-2024 роки

збільшився з 63% в 2021 р. до 72% в 2022 р., тобто на 9% (рис. 1) [3].

Рис. 1. Динаміка виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом

Джерело: побудовано автором на основі [3]

У 2022 році виконання завдань в рамках Угоди про асоціацію становить 39%, зокрема Кабінетом Міністрів України - 41% завдань. При цьому прогрес виконання завдань на 2023 рік вже складає 83% [3].

В цілому тенденція за 2014-2022 рр. має позитивну динаміку відповідно до відповідальних груп (рис. 2).

Рис. 2. Виконання Угоди відповідальних груп про асоціацію між Україною та Європейським Союзом

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Таким чином, воєнні часи ускладнюють контакти України з ЄС в окремих галузях, проте й пришвидшують інституціональну та секторальну за окремими галузями інтеграцію національної економіки до внутрішнього ринку ЄС.

Виклад основного матеріалу. На перспективи української євроінтеграції впливають процеси, які відбуваються в Європейському Союзі. Розглянемо їх у вигляді факторів впливу (рис. 3).

Загалом європейське співтовариство продемонструвало солідарність з Україною, непохитну підтримку її територіальної цілісності, незалежності та суверенітету.

У 2022 році половина вивезеної продукції з України була сільськогосподарською. Інтеграція у європейський аграрний сектор вимагає

вдосконалення інфраструктури в сусідніх країнах ЄС, підвищення усвідомлення українських сільських виробників як партнерів, а не конкурентів, гармонізації законодавства щодо сільських територій і розвитку, а також інтеграції до системи TRACES.

Рис. 3. Фактори впливу на євроінтеграційні процеси

Джерело: побудовано автором

Щоб досягти повної інтеграції, Україна повинна адаптувати свою аграрну політику до стандартів ЄС, впровадити європейські стандарти у сільському

господарстві і санітарній політиці, а також підготувати виробників до впровадження Зеленого курсу ЄС

У умовах обмеженого доступу до морських портів під час війни, розвиток транспортної системи (розділ 14 *acquis* ЄС) та відкриття нових торговельних маршрутів стали життєво важливими для економіки та забезпечення експорту й імпорту. Європейська ініціатива щодо створення нових транспортних коридорів *Solidarity Lanes* швидко впроваджується для полегшення логістичної, економічної та гуманітарної кризи.

Електронна комерція та поштові послуги (частина розділу 3 *acquis* ЄС) є найшвидше зростаючими напрямками торгівлі у світі. Щоб повністю інтегруватися у сфері поштових послуг, Україні потрібно імплементувати *acquis* ЄС, включаючи Регламент (ЄС) 2018/644 про послуги транскордонного доставлення посилок, *Digital Markets Act* та інші стандарти.

Енергетична інфраструктура стала основною метою агресії РФ. Щоб зберегти цілісність енергетичної системи та перебудувати її на основі децентралізованої/розподіленої генерації, Україні потрібна міжнародна підтримка та глибше взаємодія з енергетичними ринками ЄС. Повна інтеграція також включає розвиток вуглецево-нейтральних джерел енергії та модернізацію інфраструктури.

У галузі цифрових послуг (частина розділу 10 *acquis* ЄС), Україна продовжує реформи навіть під час війни. Відновлення цифрової інфраструктури та забезпечення кібербезпеки є ключовим завданням, що вимагає фінансової допомоги та впровадження європейських стандартів. Напрямок телекомунікацій – широкосмуговий доступ до Інтернету зі швидкістю не менше 100 Мбіт/сек.

Висновки. Військова агресія вплинула на процес вступу України до Європейського Союзу. Значення гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами виявляється надзвичайно важливим у цьому контексті. Цей процес стає не лише умовою євроінтеграції, але й стратегічним напрямком для забезпечення сталої економічної та соціальної реформи в Україні. Всупереч складнощам військової ситуації, незважаючи на труднощі, Україна продовжує впевнено йти шляхом інтеграції до європейського сім'ї, покладаючи основи для стійкого економічного та соціокультурного розвитку у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС. URL: [HTTPS://MINJUST.GOV.UA/M/STR_4748](https://minjust.gov.ua/m/str_4748). (дата звернення: 07.10.2023).
2. Блок 1. Частина 3. ACQUIS ЄС. URL: <https://eu-agreement.ed-ega.com/b1/p3>. (дата звернення: 05.10.2023).
3. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та європейським союзом за 2022 рік. URL: <https://eu->

ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asocia
ciyu_za_2022_rik.pdf. (дата звернення: 04.10.2023).

4. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. національна безпека і оборона. *Національна безпека і оборона*. 2022. №1-2. 132 с.

5. Трипольська Г., Рябцев Г., Віткін Л., Жернаков М., Полотайко М., Форсюк Н., Губренко О., Мініч О., Ковальова О. Берко С., Мовчан В. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості. Київ, 2023. URL:<https://www.kas.de/documents/270026/22934445/UA+2023+UCER+Ukraine%27s+integration+into+the+EU+internal+market+in+the+condition+of+war+challenges+and+opportunities+.pdf/ca22c1d745ee3e2cd874bd8dfb1a1710?version=1.0&t=1686055086884>. (дата звернення: 05.10.2023).

Юлія ЛАНОВЕНКО*,
студентка 3 курсу,
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ UML ДІАГРАМ У ПРОЄКТУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Анотація. У статті розглядається роль уніфікованої мови моделювання (UML) у проєктуванні інформаційних систем. UML, як стандартизована мова моделювання, надає розробникам потужний інструментарій для аналізу, проєктування і документування складних систем. Стаття висвітлює різні типи діаграм UML, їх компоненти та види робіт, які можна описати за допомогою нотацій мови моделювання. Для демонстрації використання компонентів UML, автором було наведено діаграму використання на прикладі АСУ «Сократ» Вінницького національного аграрного університету.

Abstract. The article considers the role of the unified modeling language (UML) in the design of information systems. UML, as a standardized modeling language, provides developers with a powerful toolkit for analysis, design and documentation of complex systems. The article highlights the different types of UML diagrams, their components, and the types of work that can be described using modeling language notations. To demonstrate the use of UML components, the author provided a usage diagram on the example of the «Sokrat» AMS of the Vinnytsia National Agrarian University.

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики Ілля ЧІКОВ

Вступ. Повсякденна діяльність практично всіх організацій супроводжується обробкою і аналізом великої кількості даних. Звітності, взаємодія з клієнтами, управління запасами, моніторинг, аналіз виробництва – це лише низка аспектів, які потребують оптимальних технологічних рішень. Інформаційні системи сприяють підвищенню продуктивності, зниженню витрат і ризиків, а також забезпеченню більш точного і швидкого прийняття управлінських рішень.

У цифрову епоху інформаційні системи стали важливими інструментами для оптимізації бізнес-процесів, покращення взаємодії з клієнтами та партнерами, забезпечення якості продукції і послуг, а також збільшення прибутковості.

Проектування інформаційних систем є критично важливим етапом у сучасному світі, де висока ефективність та конкурентоспроможність визначають успіх підприємств та організацій у глобальному ринковому середовищі. Проте цей процес може бути вкрай складним і вимагати від команди розробників чіткої взаємодії між собою, розуміння вимог та архітектури об'єкта проектування. Саме для цієї мети існує інструмент, який є важливою частиною сучасної інженерії програмного забезпечення – Unified Modeling Language (Далі – UML). UML є мовою для візуалізації, проектування та документування програмних систем, і він грає визначальну роль у спрощенні завдань, пов'язаних із створенням інформаційних систем.

Виклад основного матеріалу. UML – це набір графічних нотацій і правил для моделювання програмних систем. Вона дозволяє моделювати будь-яку предметну галузь, що є важливою умовою ефективної розробки та успішної реалізації програмного продукту. Ця інфографічна методика дозволяє формалізувати ідеї замовника та вірно їх довести до команди розробників. В основу UML-моделей покладений принцип спрощення моделі об'єктів через їхню класифікацію, тобто поділ на різновиди відповідно до важливих ознак (структури або атрибутики, поведінки або зв'язку з іншими класами, спадкоємності ознак) та поєднання у класи UML-діаграми використовуються для проектування інформаційних систем з метою полегшення розуміння, аналізу та комунікації між членами проектної команди.

Ця система особливо корисна для тих систем, коли мова йде про проектування інформаційних систем, які ґрунтуються на об'єктно-орієнтованій парадигмі [1]. Таким чином, вона дозволяє спростити та зробити більш доступним процес моделювання, що в свою чергу сприяє кращому розумінню вимог до кінцевого продукту та взаємозв'язку між розробниками, аналітиками і іншими учасниками проекту.

У мові моделювання UML основними поняттями є сутності, відношення та діаграми (рис. 1). Сутності є основними компонентами моделей UML і включають у себе структурні та поведінкові сутності. Структурні сутності відображають статичні аспекти системи, такі як класи, інтерфейси, компоненти тощо, тоді як поведінкові сутності описують динамічні аспекти системи,

включаючи прецеденти, діяльності, стани та повідомлення. У додаток до цього, в UML можуть використовуватися групування та анотаційні сутності для поліпшення структуризації та пояснення моделей.

Існує п'ять основних структурних сутностей: актори (Actor), класи (Class), інтерфейси (Interface), компоненти (Component), вузли (Node). Актори представляють зовнішні сутності, які мають специфічні ролі у системі. Акторами можуть бути звичайні люди (користувачі системи, адміністратори), комп'ютерні системи, компоненти або будь-якими іншими абстрактними сутностями. Актори допомагають моделювати зовнішні взаємодії з системою та ідентифікувати ролі, які взаємодіють з системою для досягнення певних цілей. Це важливо в аналізі та проектуванні систем, оскільки актори визначають, кого система обслуговуватиме та які функціональності вони будуть мати у доступі до системи.

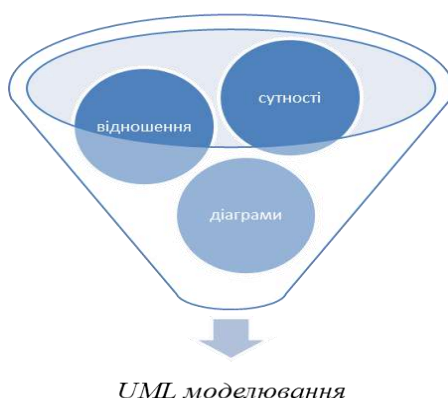

Рис. 1. Базові аспекти UML-моделювання

Джерело: сформовано на основі [1]

Клас є основним поняттям, яке визначає структуру та поведінку об'єктів у програмному коді. Клас визначає абстракцію для об'єктів, які належать до цього класу, тобто визначає, які дані (поля) та методи (функції) будуть доступні для цих об'єктів. Класи грають ключову роль в об'єктно-орієнтованому програмуванні, де програми організовані як набір взаємодіючих об'єктів, і вони допомагають у структуруванні та моделюванні програмних систем. У UML класи позначаються прямокутниками з назвою класу, у яких, у двох окремих секціях, може бути описано атрибути і операції класу.

Інтерфейс є одним з ключових елементів для моделювання поведінки та взаємодії між об'єктами та компонентами системи. Вони визначають контракти або обов'язки, які повинні бути виконані класами чи компонентами, що реалізують ці інтерфейси. Інтерфейси використовуються для визначення контрактів між різними компонентами системи, що дозволяє розділити функціональність на окремі частини, які можуть бути реалізовані незалежно одна від одної. Вони також підтримують поліморфізм, оскільки класи можуть реалізовувати різні інтерфейси зі спільною назвою методу, але з різною реалізацією.

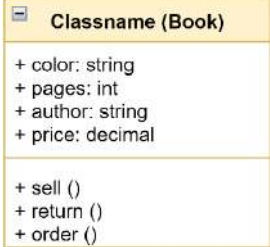
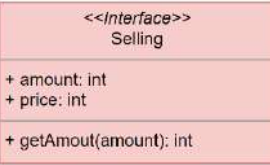

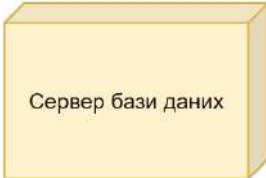
Компонент є одним із типів структурних сутностей в Умовній мові моделювання об'єктів (UML) та грає важливу роль у моделюванні програмних систем. В UML компоненти використовуються для абстрактного відображення фізичних або логічних складових програмної системи. Вони представляють собою окремі частини системи, які мають власні функції та можуть взаємодіяти одна з одною, утворюючи цільну програмну систему.

Компоненти можуть включати в себе різноманітні елементи, такі як бібліотеки, модулі, пакети, додатки, підсистеми та інші артефакти, які організовані та інтегровані у систему. Кожен компонент має свою власну функціональність та може надавати і споживати послуги, що спрощує розподілену розробку і взаємодію між компонентами системи.

У табл. 1 наведено графічну інтерпретацію зазначених структурних компонентів у UML-нотації.

Таблиця 1

Графічне зображення UML компонентів

Назва	UML-нотація
Актор (Actor)	
Клас (Class)	
Інтерфейс (Interface)	
Компонент (Component)	
Вузол (Node)	

Джерело: сформовано на основі [2]

Вузли використовуються для моделювання фізичних або обчислювальних ресурсів, які використовуються в системі. Моделювання вузлів допомагає визначити і управляти фізичними ресурсами системи, такими як сервери, обладнання, віртуальні машини і інші обчислювальні ресурси. Одним із

ключових аспектів моделювання вузлів є можливість визначити зв'язки між вузлами та іншими елементами системи. Наприклад, це дозволяє відобразити, які сервери взаємодіють з базами даних, які вузли відповідають за обробку запитів, і які віртуальні машини виконують певні функції.

Уніфікована мова моделювання UML, відкриває можливості щодо [3]:

1) моделювання вимог – діаграми варіантів використання (Use Case Diagrams) дозволяють ідентифікувати основні функціональні системи та описати, які операції вона повинна виконувати для користувачів або зовнішніх систем. Це допомагає зрозуміти, як система повинна взаємодіяти з користувачами та які її є права користування у кожного з них;

2) проектування архітектури – діаграми класів (Class Diagrams) дозволяють визначити структуру системи, включаючи класи об'єктів, їх атрибути та методи. Вони допомагають створити архітектурний план системи, який визначає, які компоненти будуть присутні та як вони будуть взаємодіяти між собою.

3) візуалізації даних – діаграми класів також використовуються для визначення сутностей, атрибутів та їх взаємозв'язків у системі. Це допомагає визначити, як дані будуть зберігатися та оброблятися в системі.

4) моделювання взаємодій між компонентами системи – діаграми послідовності та діаграми комунікації дозволяють моделювати взаємодії між об'єктами та компонентами системи під час виконання операцій. Вони визначають послідовність подій та взаємодії між об'єктами.

5) валідації та верифікації окремих модулів – UML-діаграми можуть бути використані для валідації вимог продукту до дизайну системи. Вони допомагають ідентифікувати можливі проблеми та несуперечності в проєкті перед початком розробки;

6) документування – UML-діаграми можуть бути використані для створення документації проєкту, яка допомагає команді розробників, тестувальникам та іншим учасникам проєкту краще розуміти систему і її складові.

При проектуванні інформаційних систем, графічна мова моделювання знаходить своє відображення у візуалізації, конструюванні, документуванні та описі усіх специфікацій системи (моделей, програмних скриптів, структур баз даних тощо), які необхідно реалізувати (табл. 2).

В UML існує 12 типів діаграм, які можна розділити на три основні категорії, відповідно до їх призначення [1, 2]:

1. Статичні діаграми (Structural Diagrams):

- 1.1. Діаграма класів (Class Diagram).
- 1.2. Діаграма об'єктів (Object Diagram).
- 1.3. Діаграма компонентів (Component Diagram).
- 1.4. Діаграма пакетів (Package Diagram).

2. Діаграми поведінки (Behavioral Diagrams):

- 2.1. Діаграма взаємодії (Interaction Diagrams), до яких належать:

- 2.2. Діаграма послідовності (Sequence Diagram).
- 2.3. Діаграма співпраці (Collaboration Diagram).
- 2.4. Діаграма станів (State Machine Diagram).
- 2.5. Діаграма активності (Activity Diagram).
- 2.6. Діаграма часових послідовностей (Timing Diagram).
- 3. Діаграми фізичної реалізації (Implementation Diagrams):
 - 3.1. Діаграма розгортання (Deployment Diagram).
 - 3.2. Діаграма композитора (Composite Structure Diagram).
 - 3.3. Діаграма реалізації (Component Diagram) – ця діаграма також може бути використана для моделювання фізичних аспектів системи.

Таблиця 2

Види робіт у контексті UML моделювання інформаційних систем

Робота	Характеристика
Специфікація	Опис моделі системи чи програмного продукту з використанням різних видів діаграм та текстових описів. Специфікація UML містить в собі деталі та інформацію, яка необхідна для розробників, архітекторів, тестувальників та інших учасників проєкту для розуміння та реалізації поставленої задачі
Візуалізація	Візуалізація полягає у використанні графічних елементів та діаграм для представлення «діалогу» між компонентами системи. Вона допомагає відобразити складну структуру системи у зрозумілій для розробників формі
Конструювання	Конструювання в UML означає розробку діаграм, які представляють архітектуру, функціональність та взаємодію компонентів системи. Конструювання означає перетворення визначених у моделях архітектурних та функціональних особливостей системи у вихідний код, який можна компілювати та виконувати
Документування	Документування в рамках UML включає створення і підтримку різних видів документів, які описують моделі, архітектуру і інші аспекти системи. Така документація допомагає командам розробки розуміти, як система працює та як вона має бути реалізована.

Джерело: сформовано на основі [1]

Кожен з цих типів діаграм має свою особливість і призначення в рамках процесу моделювання програмних систем і архітектур. Вони дозволяють розглядати систему з різних точок зору і моделювати різні аспекти її функціонування та структури.

Для демонстрації використання UML-нотації, розглянемо принцип побудови діаграми використання (Use-case diagram) на прикладі користування АСУ «Сократ» Вінницького національного аграрного університету (рис. 2).

Діаграма використання (Use Case Diagram) є одним із типів діаграм в UML. Ця діаграма використовується для моделювання функціональності системи або програми з точки зору її користувачів. Діаграма використання

допомагає зрозуміти, як система взаємодіє з користувачами та іншими системами для виконання конкретних завдань.

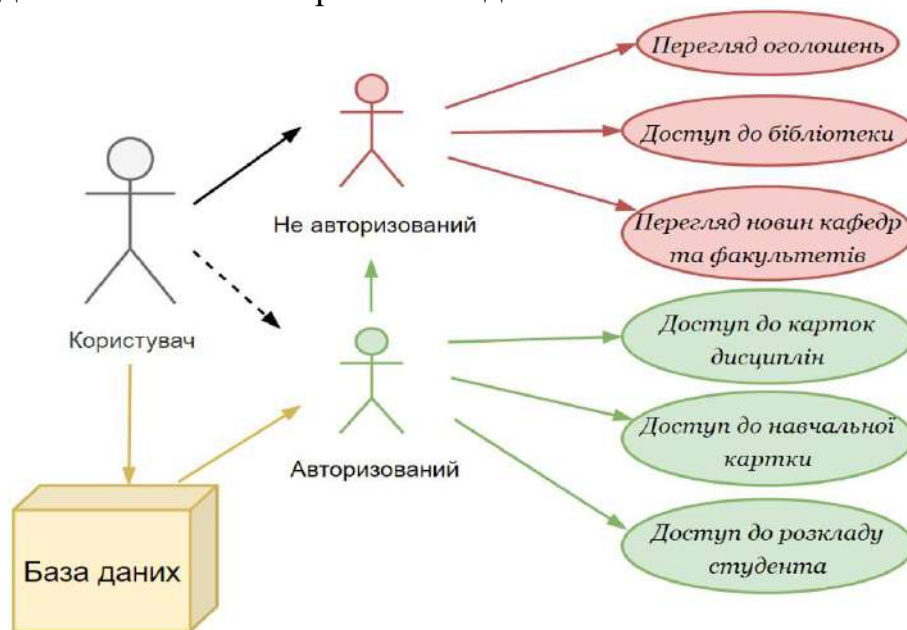

Рис. 2. Діаграма використання АСУ «Сократ» ВНАУ

Джерело: авторська розробка

Основні елементи діаграми використання включають:

- актори (Actors) – актори представляють зовнішні сутності, такі як користувачі, системи або інші компоненти, які взаємодіють з системою. Вони зображуються у вигляді піктограм або об'єктів;

- використання (Use Cases) – використання (або сценарії) представляють собою конкретні функції або завдання, які можуть бути виконані системою. Кожне використання описує, як система реагує на взаємодію з актором. Вони зображуються у вигляді овалів з назвами всередині;

- зв'язки (Associations) – зв'язки вказують на те, які актори реалізують той чи інший сценарій. Зв'язки представляють сценарії, в яких актор викликає використання;

- система (System) – якщо необхідно, система може бути відображена як великий прямокутник, яка містить усі використання та акторів.

Діаграми використання допомагають спростити зрозуміння та визначення вимог до системи, і вони є важливим інструментом на ранніх стадіях розробки. Вони дозволяють комунікувати з замовниками та іншими стейкхолдерами і визначити, як система має взаємодіяти з її користувачами для досягнення бажаних цілей.

Наведена діаграма описує базові права авторизованих та неавторизованих користувачів. Зокрема, неавторизовані користувачі володіють обмеженими правами до навчальної системи. Авторизовані, своєю чергою, після успішної авторизації у базі даних, мають розширені права користування системою.

Висновки. Завдяки росту обсягу та складності даних, інформаційні системи стали необхідними для ефективного управління бізнес-процесами та прийняття стратегічних рішень. Вони сприяють підвищенню продуктивності, зниженню витрат і ризиків, а також поліпшують взаємодію з клієнтами та партнерами. Проектування інформаційних систем є ключовим етапом у досягненні переваг, і UML допомагає спростити процес проектування та взаємодію між учасниками проекту. UML дозволяє моделювати будь-яку предметну галузь та формалізувати ідеї замовника для команди розробників. В основі UML лежить принцип класифікації об'єктів і структуризації їх на класи, що допомагає поліпшити розуміння вимог та архітектури системи. Застосування UML допомагає вирішити проблеми, пов'язані із складністю інформаційних систем, поліпшує комунікацію між розробниками та аналітиками, і допомагає досягнути успішної реалізації інформаційних систем у цифровому світі.

Список використаних джерел:

1. Лугова Т.А., Лись Д.А. UML-моделі як основа проектування та балансування сценаріїв комп'ютерних ігор. *Логос. Мистецтво наукової думки*. 2019 № 7. С. 33-37. DOI: 10.36074/2617-7064.07.00.007.

2. Гудзовата О.О., Костирко В.І., Артищук І.В. Використання уніфікованої мови візуального моделювання UML (Unified Modeling Language) як інструменту підтримки проектування інформаційних систем. *Підприємництво і торгівля*. 2019. Вип. 24. С. 108-114.

3. Олешко Т.І., Бахорчук В.О. Моделювання бізнес-процесів за допомогою діаграми випадків використання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, серія «Економіка і управління»*. 2020. № 7. С. 178-184. DOI: 10.32838/2523-4803/70-3-64.

Дмитро ОНОПРІЄНКО*

Студент 3 курсу,

факультет економіки та підприємництва,

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

***Анотація.** У статті проводиться оглядовий та узагальнений аналіз перспективних напрямків розвитку штучного інтелекту (ШІ). Відзначено його вражаючий прогрес, що був досягнутий впродовж останніх десятиліть та*

* *Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ Олександр ШЕВЧУК

визначено ключову роль ШІ у сучасному технологічному світі. Окреслено новітні можливості, що відкриває використання ШІ, для таких галузей, як медицина, автомобільна промисловість, енергетика та інші.

Abstract. The article provides an overview and generalized analysis of promising directions for the development of artificial intelligence (AI). Its impressive progress over the past decades is noted and the key role of AI in today's technological world is identified. The latest opportunities opened up by the use of AI for such fields as medicine, the automotive industry, energy and others are outlined. *БІ*

Вступ. Штучний інтелект (ШІ) в останні десятиліття здобув вражаючий розвиток і став неодмінною частиною сучасного технологічного прогресу. Він змінює обличчя різних галузей, включаючи медицину, автомобільну промисловість, фінанси та багато інших. В цій статті будуть розглянуті деякі основні перспективи розвитку штучного інтелекту, що обіцяють створити нові можливості для людства.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект (ШІ), також відомий як AI (від англ. Artificial Intelligence), відноситься до класу програм, які можуть виконувати завдання, що вимагають інтелектуальних здібностей, таких як навчання, розуміння мови, сприйняття зображень та прийняття рішень.

На рис.1 представлено основні напрямки розвитку штучного інтелекту.

Штучний інтелект	
Динамічні та інтелектуальні системи і планування поведінки	Подання знань
Багатоагентні системи	Моделювання міркувань
Придбання знань, аналіз даних і народження гіпотез	Обробка мови, призначений для користувача інтерфейс і моделі користувача
Інструментальні засоби і технології	Нечіткі моделі та м'які обчислення

Рис. 1. Напрямки розвитку штучного інтелекту

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Зважаючи на швидкий розвиток технологій, Штучний Інтелект (ШІ) стає все більш важливим гравцем у сучасному світі. Розглядаючи його застосування, можна виділити декілька ключових перспектив, що відкривають нові можливості для різних галузей.

Перша перспектива стосується розуміння природного мовлення. Розвиток систем, здатних розуміти і генерувати природну мову, обіцяє створення більш ефективних та гнучких інтерфейсів для спілкування з комп'ютерами. Компанії,

такі як OpenAI, вже зробили значні кроки у цьому напрямку.

Друга перспектива вказує на потенціал ШІ в медичній сфері, де воно може допомагати в точних діагнозах та розробці ефективних методів лікування. Використання нейромереж дозволяє аналізувати великі масиви медичних даних та робити прогнози, що сприяє врятованим життям.

Третя перспектива стосується автономних транспортних систем. Розвиток ШІ в автомобільній промисловості обіцяє створити безпечніші та більш ефективні транспортні засоби. Використання нейромереж для навігації та прийняття рішень може сприяти зменшенню кількості аварій та заторів.

Четверта перспектива звертає увагу на потенціал ШІ в управлінні енергією. Використання розумних систем управління енергоспоживанням може призвести до раціонального використання енергоресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Розуміння природної мови: РПМ (англ. natural-language understanding, NLU) або інтерпретування природної мови (англ. natural-language interpretation, NLI) – підтема обробки природної мови у штучнім інтелекті, що займається машинним розумінням прочитаного. Розуміння природної мови вважають AI-повною задачею.

Розуміння природної мови отримує значну комерційну увагу завдяки його застосуванням в автоматизованому міркуванні, машинному перекладі, питально-відповідних системах, збиранні новин, категоризуванні текстів, голосовому активуванні, архівуванні та великомасштабному змістовому аналізі [1].

Однією з найбільш важливих перспектив є розвиток систем, що здатні розуміти і генерувати природну мову. Це дозволить створювати більш ефективні та гнучкі інтерфейси для спілкування з комп'ютерами. Компанії, які працюють над розумінням природної мови, такі як OpenAI, роблять вражаючі кроки вперед у цьому напрямку.

Інструменти штучного інтелекту, які базуються на глибоких нейронних мережах, здатні до аналізу семантики та синтаксису речень. Такі моделі, як GPT-3 від OpenAI, вже вражають своєю здатністю генерувати логічно зв'язаний текст.

В червні 2020 року OpenAI анонсувала GPT-3, мовну модель, натреновану на трильйонах слів з Інтернету. GPT-3 призначено для відповіді на питання природною мовою, але вона також може перекладати між мовами, та зв'язно породжувати імпровізований текст.

У листопаді 2022 року Chat GPT на базі нової моделі швидко привернув до себе увагу. З ним можна поспілкуватися на будь-яку тему, а також використовувати для отримання інформації з будь-яких галузей знань. [2].

Медична діагностика і терапія: ШІ може відігравати ключову роль в сфері медицини, допомагаючи у точних діагнозах та розробці ефективних методів лікування. Системи, що використовують нейромережі, можуть аналізувати великі масиви медичних даних та робити прогнози, що рятуватимуть життя.

Аналізуючи величезну кількість медичних даних, ШІ здатний відіграти вирішальну роль у виявленні захворювань. Масив інформації включатиме історії хвороби, лабораторні звіти, візуалізуючі дослідження та демографічні дані пацієнтів. Потужні алгоритми аналізують величезну зібрану базу і виявляють закономірності, які можуть бути не помічені медичними працівниками, що дозволить ставити більш ранні та більш точні діагнози.

Крім діагностики захворювань, впровадження технології штучного інтелекту також допоможе спрогнозувати потенційні порушення здоров'я перед тим, як вони сягнуть критичної стадії. Аналізуючи дані пацієнтів, алгоритми ШІ можуть виявляти людей з високим ризиком розвитку певних недуг. Це дозволить лікарям вживати превентивних заходів, таких як призначення медикаментозної терапії або рекомендацій щодо зміни способу життя, ще до того, як хвороба розвинеться.

Безмежні можливості штучного інтелекту у сфері охорони здоров'я також є перспективними в лікуванні захворювань, визначаючи найбільш ефективні методи терапії для окремих пацієнтів. Аналізуючи медичні дані, алгоритми здатні визначити варіанти лікування, які з найбільшою ймовірністю будуть ефективними для конкретного пацієнта на основі таких факторів, як вік, вага та історія хвороби. Наприклад, аналізуючи такі фактори, як тип раку, генетичний профіль та історію хвороби, алгоритм може визначити та запропонувати варіанти лікування, які з найбільшою ймовірністю будуть ефективними для даного пацієнта. Це допоможе лікарям розробити індивідуальний план лікування, адаптований до конкретних потреб [3].

Автономна транспортна система: Розвиток штучного інтелекту в автомобільній промисловості обіцяє створити безпечніші та більш ефективні транспортні засоби. Автономні автомобілі, що використовують нейромережі для навігації та прийняття рішень на дорозі, можуть допомогти у зменшенні кількості аварій та заторів.

Автономна транспортна система (ATS) представляє собою інноваційну концепцію, що об'єднує технології штучного інтелекту та автомобільної промисловості для створення безпечних та ефективних транспортних засобів. Ця система ґрунтується на використанні нейромереж, які надають автономному автомобілю здатність аналізувати інформацію з оточуючого середовища, приймати рішення та навігувати по дорозі без втручання водія.

Основні переваги ATS включають:

Безпека: Однією з головних переваг є здатність ATS уникати більшості аварійних ситуацій. Нейромережі виявляють загрози та швидко реагують на них, уникнувши потенційних небезпек.

Ефективність та економія: Автономні автомобілі можуть оптимізувати шляхи, вибираючи найбільш короткі та швидкі маршрути. Це призводить до зменшення споживання палива та витрат часу в дорозі.

Мінімізація заторів: ATS може взаємодіяти з іншими автономними транспортними засобами та інфраструктурою дороги, щоб уникнути заторів та

оптимізувати потік руху.

Збільшення доступності транспорту: Люди, які раніше не могли водити автомобіль через фізичні обмеження або вік, тепер можуть користуватися автомобільним транспортом.

Сприяння екології: Автономні автомобілі можуть бути спроектовані з урахуванням екологічних аспектів, включаючи використання електричного або гібридного двигуна, що допомагає знизити викиди CO₂ та інших шкідливих речовин.

Проте, необхідно враховувати і певні виклики, пов'язані з впровадженням ATS, такі як правові та етичні питання, технічні проблеми та захист від кібератак.

Усі ці аспекти разом роблять ATS потужним інструментом для покращення транспортної системи та підвищення безпеки на дорозі.

Загалом, останні розробки ШІ для автономних транспортних засобів відкрили цілий світ можливостей. Ця технологія може зробити революцію в транспортній галузі та підвищити безпеку на дорогах. Це захоплюючий час для цієї технології, що швидко розвивається, і буде цікаво побачити, які нові розробки з'являться в найближчі роки [4].

Ефективне управління енергією:

ШІ може допомогти у раціональному використанні енергоресурсів. Розумні системи управління енергоспоживанням можуть аналізувати дані та оптимізувати процеси, щоб зменшити витрати та негативний вплив на навколишнє середовище.

Зараз, більш ніж будь-коли, ефективне управління енергією є критично важливим завданням для сучасного суспільства. Штучний інтелект (ШІ) стає невід'ємною частиною стратегій зниження споживання енергії та покращення його використання. Системи, які використовують ШІ, відкривають нові можливості для оптимізації енергетичних процесів та зменшення негативного впливу на довкілля.

Однією з найважливіших переваг використання ШІ у сфері енергетики є його здатність аналізувати великі масиви даних, що стосуються енергоспоживання. Завдяки цьому, системи можуть виявити шаблони та тенденції у споживанні енергії, що неможливо виявити за допомогою традиційних методів. На основі цього аналізу, ШІ може надати рекомендації щодо оптимізації виробництва та споживання енергії.

Важливим аспектом є і впровадження систем «розумного» управління енергоспоживанням у будівництві та індустрії. Ці системи можуть регулювати освітлення, опалення, кондиціонування повітря та інші енергозалежні процеси на основі реальних умов та потреб користувачів. Це дозволяє економити енергію без втрати комфорту або продуктивності.

Ще однією перевагою ШІ у сфері управління енергією є його можливість прогнозувати піки споживання та оптимізувати роботу систем в залежності від попиту. Наприклад, великі мережі електростанцій можуть використовувати

прогностичні моделі для планування роботи станцій у залежності від очікуваного навантаження.

Окрім того, ШІ може бути використаний для виявлення та усунення енергетичних витоків у системах. Алгоритми можуть надавати рекомендації щодо покращення ефективності устаткування та систем.

Загалом, використання штучного інтелекту в сфері енергетики може призвести до значних зменшень витрат, зниження негативного впливу на навколишнє середовище та покращення загальної сталості енергетичних систем. Це важливий крок у напрямку сталого розвитку та оптимізації використання енергоресурсів.

Висновки. Отже, штучний інтелект, безсумнівно, виявляється ключовим чинником сучасного технологічного прогресу. За останні десятиліття його розвиток був вражаючим і охопив різні галузі, від медицини до автомобільної промисловості та фінансового сектору. В цій статті були розглянуті основні перспективи ШІ, які пропонують нові можливості для розвитку людства.

Список використаних джерел:

1. Розуміння природної мови. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8.

2. Що вміє чат-бот Chat GPT зі штучним інтелектом або наскільки близько царювання Skynet? URL: <https://hi-tech.ua/article/chat-gpt-bot-about-and-perspectives/>.

3. Як ШІ може допомогти в діагностиці та лікуванні захворювань?. URL: <https://pharmsfera.com/blog/8/>.

4. Роль штучного інтелекту в автономних транспортних засобах. URL: <https://ts2.space/uk/%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C-%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83-%D0%B2-%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%85/>.

5. Пчелянський Д.П., Воїнова С.А. Автоматизація технологічних і бізнес-процесів. Volume 11, Issue 3 /2019. Штучний інтелект: перспективи та тенденції розвитку. URL: <https://journals.ontu.edu.ua/index.php/atbp/article/download/1500/1717/>.

Сергій СОЛОНІНКО*,
Студент 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДРОНІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ЗБІЛЬШЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ЗМЕНШЕННЯ ВИТРАТ

***Анотація.** У статті проаналізовано актуальність використання дронів у сільському господарстві, вплив їх роботи на продуктивність та витрати. Проаналізовано переваги та недоліки цієї технології, а також її потенціал для підвищення ефективності та продуктивності сільськогосподарського виробництва, а також його оптимізації.*

***Abstract.** The article analyzes the relevance of the use of drones in agriculture, the impact of their operation on productivity and costs. The advantages and disadvantages of this technology are analyzed, as well as its potential for increasing the efficiency and productivity of agricultural production, as well as its optimization.*

Вступ. Використання дронів, або безпілотних літальних апаратів в сільському господарстві стає все більш актуальним і важливим аспектом розвитку аграрного сектору. Ця інноваційна технологія виявляє значний вплив на сільське господарство, забезпечуючи ряд переваг і можливостей.

Вони стали незамінними інструментами для збільшення продуктивності та ефективності моніторингу полів, оцінки врожаю та розвитку рослинництва. Завдяки їм, можна отримувати точні дані щодо стану посівів, виявляти захворювання та шкідників, а також вчасно визначати потреби у зрошуванні та добривах. Це дозволяє ефективніше управляти ресурсами та збільшувати врожаї.

Крім того, дрони сприяють розвитку сільського господарства у важкодоступних та великих територіях, де традиційні методи моніторингу можуть бути дорогими та часомісткими. Вони дають можливість контролювати великі земельні ділянки з великою точністю і швидкістю.

Усі ці фактори свідчать про те, що дрони мають великий потенціал для вдосконалення сільського господарства. Вони допомагають збільшити продуктивність та рентабельність господарств, знижуючи витрати та ризики.

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики Світлана КІПОРЕНКО

Впровадження дрової технології у сільському господарстві сприяє стійкому розвитку та позитивно впливає на якість та кількість виробництва сільськогосподарської продукції [3].

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі сільське господарство вимагає нових рішень і технологій для оптимізації процесів та підвищення ефективності виробництва. В одному з таких інноваційних напрямів використання дронів знайшло своє застосування.

Дрони, або безпілотні літальні апарати, стали незамінними помічниками для фермерів. Вони відкривають безліч можливостей для поліпшення управління сільським господарством, вирішуючи низку важливих завдань.

- Моніторинг стану полів: Дрони здатні надавати високоякісні знімки з повітря, що дозволяє аналізувати стан посівів та визначати можливі проблеми, такі як хвороби рослин чи попередні ознаки посухи. Це дозволяє сільським господарям приймати своєчасні рішення щодо обробки полів і захисту врожаю.

- Застосування добрив та препаратів: Дрони можуть точно розподілити добрива чи здійснити обприскування поля без втрат і перекриття займаної площі, зменшуючи витрати та збільшуючи ефективність.

- Контроль над врожаєм: Дрони допомагають визначити момент оптимального збору врожаю та визначати зони з найвищим урожаєм. Це допомагає підвищити якість та кількість зібраного продукту.

- Мапування та аналіз даних: Дані, отримані від дронів, можуть бути використані для створення цифрових карт полів, аналізу багатьох параметрів, від вологості до фізичних властивостей ґрунту, що сприяє більш точному управлінню сільським господарством [2].

Використання дронів у сільському господарстві допомагає підвищити продуктивність, зменшити вплив на навколишнє середовище та зекономити ресурси. Ця технологія є важливим кроком у напрямку створення стійкого та високоефективного сільського господарства в Україні.

Використання агродронів лише набирає обертів, але це вже стало показником якості в аграрному секторі.

В Україні спостерігається позитивна динаміка використання агродронів, адже з кожним сезоном аграрії намагаються збільшити продуктивність свого господарства, а також паралельно зменшити витрати на обробку полів та угідь.

Але не дивлячись на це використання дронів у сільському господарстві має свої переваги та недоліки, їх наведено у табл. 1.

Аналіз переваг та недоліків використання дронів у сільському господарстві вказує на те, що ця технологія має значний потенціал для покращення продуктивності та ефективності сільськогосподарських операцій. Отже, при вирішенні питання щодо використання дронів у сільському господарстві, фермерам варто уважно врахувати всі ці аспекти і здійснити обґрунтований вибір, виходячи із конкретних потреб та можливостей підприємства.

Приклади використання безпілотників у різних країнах демонструють

різноманітність цієї технології та її потенціал для впровадження в сільському господарстві. Зокрема, в США, Китаї, Японії, Індії та Гані зазначається успішне використання безпілотників у сільському господарстві [3].

Таблиця 1

Аналіз переваг та недоліків використання дронів у сільському господарстві

Переваги	Недоліки
Ефективність роботи	Значні фінансові витрати для одномоментної покупки дрона та всіх потрібних для роботи елементів
Економія часу	Необхідність оновлення програмного забезпечення
Економія коштів	Можливість роботи на порівняно невеликій ділянці
Точність роботи	Необхідність проведення вчасного технічного обслуговування
Багаторазове використання	Складність експлуатації для деяких фермерів
Можливість польотів у нічний час	Необхідність системної заміни швидкозношуваних елементів дрону
Дистанційне керування на великій відстані	Потрібне постійне оновлення знань оператора дрона

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Однак варто враховувати, що вартість професійних безпілотників може бути високою, що ускладнює їх доступність для деяких фермерів. Станом на 2023 рік дрони стали невід’ємною частиною робочого процесу на великих полях та угіддях. Починаючи з огляду території – закінчуючи обприскуванням рослин, чи видачею вакцини для тварин. Беручи до уваги динаміку використання безпілотників фермерами – зазвичай їх основне використання це робота з великими за площею полями, а саме їх огляд, оцінка та внесення добрив. Серед традиційних методів внесення добрив є самохідні та причіпні обприскувачі, але якісна техніка в цій галузі є досить дороговартісною.

Зараз агродрони вже можуть позмагатися з обприскувачами, їх порівняльний аналіз відображено в табл. 2, для порівняння обрано середньостатистичний агрокоптер DJI Agras T30.

Порівнюючи витрати на придбання та обслуговування обприскувачів різних типів, можемо зробити наступний висновок: Агрокоптер DJI Agras T30 разом з автомобілем для транспортування має найнижчі витрати на придбання та найнижчу вартість ремонту за сезон, причіпний обприскувач, який використовується з трактором МТЗ для транспортування, має середні витрати на придбання та ремонт за сезон, самохідний обприскувач має найвищі витрати на придбання та обслуговування.

Отже, при розгляді всіх факторів, включаючи вартість придбання,

вартість обслуговування, витрати на паливо та амортизацію, агрокоптер DJI Agras T30 видається найекономічнішим варіантом для обробки землі. У той час як самохідний обприскувач, хоч і має велику продуктивність, вимагає значних витрат на придбання і обслуговування.

Таблиця 2

Порівняльна таблиця витрат на придбання та обслуговування обприскувачів різних типів

Тип обприскувача	Вартість комплексу, тис. грн	Приблизна вартість ремонту за сезон, грн	Витрати палива й енергії на обробку одного гектару	Витрати на обробку 1 гектару, грн	Амортизація, роки
Агрокоптер DJI Agras T30 + автомобіль для транспортування	Агрокоптер – 720 Автомобіль – 520 Разом – 1 240	100 000	0,5 л дизельне паливо 350 мл бензину	240	2
Причипний обприскувач + трактор МТЗ для транспортування	Обприскувач – 712 Трактор МТЗ – 606 Разом – 1 318	100 000	1,5 л дизельне паливо	140	3-4
Самохідний обприскувач	6 587	150 000	1,5 л дизельне паливо	200	4-5

Джерело: побудовано автором на основі [7]

З точки зору подальших досліджень і розробок, основними напрямками у вивченні означених питань є:

- Передові сенсорні технології: постійний прогрес у сенсорних технологіях може розширити можливості дронів у сільському господарстві, забезпечуючи більш точний і детальний збір даних.

- Аналіз та інтерпретація даних: розробка надійних методів аналізу даних і алгоритмів може допомогти фермерам отримати значущу інформацію з величезної кількості даних, зібраних дронами, сприяючи прийняттю кращих рішень.

- Інтеграція з іншими технологіями: вивчення можливості інтеграції дронів з іншими новими технологіями, такими як штучний інтелект і машинне навчання, може ще більше розширити їхні можливості та потенційне застосування в сільському господарстві.

Попит на агродрони в Україні зростає з кожним роком. За даними DroneUA, лідера ринку агродронів в Україні, у 2022 році було продано на 20% більше агродронів, ніж у 2021 році. У 2023 році спостерігається подальше зростання попиту, до 25%.

Основними причинами зростання попиту на агродрони в Україні є:

- підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва;
- зниження ризиків;

- розвиток технологій.

Основними видами агродронів, які користуються попитом в Україні, є:

- Дрони для моніторингу посівів. Ці дрони використовуються для отримання зображень та відео посівів, що дозволяє фермерам оцінити їх стан, виявити шкідників та хвороби.

- Дрони для обприскування. Ці дрони використовуються для внесення агрохімікатів та добрив.

- Дрони для посіву та збирання врожаю. Ці дрони використовуються для виконання таких завдань, як сівба зернових культур та збирання врожаю.

Найбільшими споживачами агродронів в Україні є фермерські господарства, а також агрохімічні компанії [1].

Ціновий діапазон агродронів в Україні досить широкий. Він залежить від таких факторів, як:

- Тип дрона. Дрони для моніторингу посівів, як правило, є найдешевшими. Дрони для обприскування та посіву та збирання врожаю є дорожчими.

- Характеристики дрона. Дрони з більшою автономністю, потужністю та вантажопідйомністю є дорожчими.

- Виробник дрона. Дрони від відомих виробників, як правило, є дорожчими.

В Україні можна знайти агродрони за ціною від 50 000 до 1 000 000 гривень.

Дрони для моніторингу посівів, як правило, є найдешевшими. Вони можуть коштувати від 50 000 до 200 000 гривень. До цієї категорії відносяться дрони з камерами, які використовуються для отримання зображень та відео посівів.

Дрони для обприскування є дорожчими, ніж дрони для моніторингу посівів. Вони можуть коштувати від 200 000 до 500 000 гривень. До цієї категорії відносяться дрони з системою розпилення, які використовуються для внесення агрохімікатів та добрив.

Дрони для посіву та збирання врожаю є найдорожчими. Вони можуть коштувати від 500 000 до 1 000 000 гривень. До цієї категорії відносяться дрони, які використовуються для виконання таких завдань, як сівба зернових культур та збирання врожаю.

Висновки. Розглядаючи роль дронів у сільському господарстві, можна зазначити, що ця інноваційна технологія може відігравати важливу роль в сучасному сільському господарстві. Використання дронів в аграрному секторі відкриває нові можливості та сприяє підвищенню продуктивності та сталості виробництва.

Перш за все, дрони можуть бути використані для моніторингу сільських угідь і стану посівів. Завдяки вбудованим камерам і сучасним технологіям обробки зображень, вони дозволяють фермерам в реальному часі відслідковувати ріст культур, виявляти проблеми, такі як захворювання чи стресові стани рослин, і вчасно реагувати на них. Це допомагає збільшити

врожайність і знизити витрати на вирощування культур.

Дрони також можуть бути використані для точного розподілу ресурсів, таких як вода та добрива. За допомогою даних, отриманих від дронів, можна оптимізувати полив та внесення добрив, зменшуючи втрати та покращуючи ефективність використання ресурсів.

Крім того, дрони можуть допомогти виявляти проблеми з ірригацією, дренажем і ерозією ґрунту, що важливо для збереження родючості земель та підвищення якості вирощених продуктів.

З урахуванням цих можливостей дронів у сільському господарстві, їх використання є обіцяючою технологією, яка може допомогти підвищити продуктивність та стійкість агропродукції. Державна підтримка розвитку цієї галузі та створення інфраструктури для використання дронів в сільському господарстві може бути ключовим чинником у сприянні сталому розвитку аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Безпілотники, дрони та робототехніка - майбутнє вже з нами. DroneUA. URL: <https://drone.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Перший досвід використання дронів у сільському господарстві. *Пропозиція Головного журналу з питань агробізнесу*. URL: <https://propozitsiya.com/ua/pershyu-dosvid-vykorystannya-droniv-u-silskomu-gospodarstvi> (дата звернення: 12.10.2023).
3. Роль безпілотників у сільському господарстві. URL: <https://www.imena.ua/blog/drones-in-agriculture/> (дата звернення: 14.10.2023).
4. 5 кроків для ефективного використання дронів в сільському господарстві. *Комплексний агросервіс. Точний землероділ*. URL: <https://kas32.com/ua/post/view/246> (дата звернення: 12.10.2023).
5. Використання дронів у сільському господарстві | Fly Technology. Fly Technology. Офіційний дистриб'ютор Autel в Україні URL: <https://flytechnology.ua/dron-v-silhoz> (дата звернення: 2.10.2023).
6. Переваги та недоліки використання дронів у сільському господарстві. Афіша твого міста. Слідкуй за всіма подіями у твоєму місті на moemisto.ua. URL: <https://moemisto.ua/kyiv/blog/perevagi-ta-nedoliki-vikoristannya-droniv-u-silskomu-gospodarstvi-1287.html> (дата звернення: 7.10.2023).
7. Агродрони: рентабельність обприскування, амортизація, вартість, страхування та обслуговування коптерів. *Куркуль – онлайн-асистент фермера*. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1173-matematika-obpriskuvannya-agrodronami--vse-pro-vartist-ta-rentabelnist-vikoristannya> (дата звернення: 10.10.2023).
8. Основні проблеми при використанні дронів в сільському господарстві. Aggeek URL: <https://aggeek.net/ru-blog/osnovni-problemi-pri-vikoristanni-droniv-v-silskomu-gospodarstvi> (дата звернення: 14.10.2023).
9. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).
10. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).

Мар'яна ТЕРЬОХІНА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХНІЙ РОЗВИТОК

***Анотація.** У статті розглядаються важливі аспекти світового ринку комп'ютерних технологій і його вплив на сучасне суспільство. Досліджується роль інновацій, конкуренції, глобалізації та цифрової трансформації на розвиток різних галузей. Акцентується увага на значущості симбіозу кібербезпеки, зелених та інноваційних комп'ютерних технологій у вирішенні глобальних проблем світу. Показано, як технології перетворили спосіб, яким ми працюємо, навчаємося, спілкуємося та розважаємось, та закликає до розвитку стійкого та інноваційного майбутнього через використання технологій.*

***Abstract.** The article discusses essential aspects of the global computer technology market and its impact on contemporary society. It delves into the role of innovations, competition, globalization, and digital transformation in the development of various sectors. Emphasis is placed on the significance of the symbiosis of cybersecurity, green, and innovative computer technologies in addressing global world issues. It demonstrates how technology has transformed the way we work, learn, communicate, and entertain ourselves and calls for the development of a sustainable and innovative future through the utilization of technology.*

Вступ. У світі, що пронизаний технологіями, комп'ютери стали невід'ємною складовою нашого повсякденного життя. Проте шлях до створення та розвитку цих дивовижних машин був довгим, складним і захоплюючим. Історія комп'ютерних технологій свідчить про виникнення та перетворення інструментів, які нині керують нашим світом та пронизують практично всі аспекти нашого життя.

Ця стаття пропонує дізнатися, як розпочалася історія комп'ютерів та як вони стали невід'ємною складовою нашого сучасного суспільства. Будуть наведені ключові моменти та кроки, які сприяли формуванню комп'ютерної технології в тому вигляді, як ми знаємо її сьогодні, від перших обчислень на абаках до величезних суперкомп'ютерів та революції мобільних технологій.

* Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій Олександр ШЕВЧУК

Наведений матеріал буде корисним не лише тим, хто цікавиться світом техніки, але й тим, хто вивчає вплив технології на наше життя та суспільство взагалі.

Виклад основного матеріалу. Античні методи обчислення. Використання абак. У давні часи, античні цивілізації використовували абак як примітивне знаряддя для виконання різноманітних обчислень. Абак був складною дерев'яною або кам'яною конструкцією, для переміщення невеликої кількості малих об'єктів, таких як кульки чи камінці. Зазвичай абак використовували для виконання базових арифметичних операцій, таких як додавання та віднімання. Переміщаючи об'єкти на абак, користувачі могли виконувати розрахунки. Цей простий, але ефективний інструмент був використовуваний в різних античних цивілізаціях для торгівлі, розрахунків і обліку.

Роль обчислювальних таблиць. Окрім використання абак, античні наука та математика розвивали обчислювальні таблиці для проведення складніших обчислень. Наприклад, в Давньому Римі і Давній Греції були створені таблиці, які допомагали в тригонометричних та астрономічних обчисленнях. Ці таблиці включали значення функцій і числа, що використовувалися в наукових дослідженнях та інженерних завданнях. Обчислювальні таблиці допомагали розв'язувати різноманітні завдання, зокрема в галузях астрономії, навігації, інженерії та геометрії.

Антикварні обчислення та механізми. Поміж античними науковцями виникали ідеї створення механізмів для автоматизації обчислень. Однак, ці ідеї не завжди матеріалізувалися в практичні пристрої. Наприклад, великий античний грецький математик Архімед висловив ідею створення механічних пристроїв для обчислень, але жодний такий пристрій не зберігся. Античні обчислення та дослідження служили фундаментом для подальшого розвитку математики і обчислювальної техніки.

Ці античні методи обчислення створили основу для подальшого розвитку обчислювальних інструментів та відкрили дорогу до більш складних обчислювальних машин, які з'явилися в майбутньому.

Механічні обчислювальні машини. Роль винаходів Блеза Паскаля та Чарльза Беббеджа: Початок 17-18 століть був періодом значних змін у розвитку обчислювальної техніки. Двоє видатних винахідників, Блез Паскаль і Чарльз Беббедж, розробили механічні обчислювальні машини, які мали велике значення для подальшого розвитку комп'ютерних технологій.

Блез Паскаль був французьким математиком, філософом та винахідником. В 1642 році він створив перший механічний калькулятор, який став відомим як "Машина Паскаля" або "Арифмометр". Цей пристрій був призначений для виконання арифметичних операцій, таких як додавання і віднімання і він був точним та надійним. Машина Паскаля була використана для широкого спектру обчислень, включаючи облік фінансів і визначення таблиць логарифмів.

Чарльз Беббедж, британський математик та винахідник, створив

"Аналітичний двигун" у середині 19 століття. Цей пристрій вважався провісником сучасного комп'ютера, оскільки він був здатний виконувати різноманітні обчислення на основі програми, яку можна було змінювати. Чарльз Беббедж створив великий і складний пристрій зі змінними картами програм та великою обчислювальною секцією. Хоча Аналітичний двигун ніколи не був побудований повністю під час життя Беббеджа, його розробки стали основою для подальшого розвитку комп'ютерних технологій.

Завершуючи дослідження античних методів обчислення та механічних обчислювальних машин, можна зробити кілька важливих висновків:

1. Античні методи обчислення, такі як використання абака та розробка обчислювальних таблиць, були першими спробами людства автоматизувати та полегшити обчислення. Ці методи стали основою для подальшого розвитку обчислювальної техніки.

2. Історія античних методів обчислення та механічних обчислювальних машин вказує на те, що комп'ютери, які виникли у 20 столітті, мають коріння в давній історії обчислення. Ці піонерські розробки поклали фундамент для створення сучасних електронних комп'ютерів.

Навіть в сучасному світі, коли ми користуємося потужними електронними комп'ютерами, розуміння історії античних методів обчислення і розробок Паскаля та Беббеджа допомагає нам цінувати спадок і розвиток обчислювальної техніки. Їхні історії служать нагадуванням про те, як інновації минулого впливають на наш сучасний світ та відкривають нові горизонти для майбутнього розвитку технологій.

Електронні комп'ютери. ENIAC, або "Electronic Numerical Integrator and Computer" був першим електронним цифровим комп'ютером і вважався революційним досягненням в області обчислювальної техніки. Розглянемо його появу та вплив на розвиток комп'ютерів більш детально.

Перед появою ENIAC, обчислення великих обсягів даних вимагали великої кількості людських ресурсів та багато часу. У 1930-1940 роках виникала потреба в швидших та більш точних обчисленнях для практичних завдань, таких як обчислення траєкторій снарядів у часи Другої світової війни.

Розробка ENIAC почалася в середині 1940-х років. Проект був здійснений у співпраці між Університетом Пенсильванії та армійськими дослідницькими лабораторіями у Сполучених Штатах. Це був гігантський електронний комп'ютер, що складався з понад 17 000 вакуумних ламп, 70 000 резисторів і 10 000 конденсаторів. Величезна кількість ламп дозволяла йому виконувати широкий спектр обчислень, включаючи арифметичні операції та розв'язування складних диференціальних рівнянь. Він став основою для подальшого розвитку обчислювальної техніки. Важливим результатом його створення було підтвердження того, що електронні компоненти можуть бути використані для створення швидких та надійних обчислювальних машин. ENIAC також знайшов застосування в наукових дослідженнях, астрономії, науковому моделюванні та інших галузях.

У середині 1940-х та 1950-х років виникли комп'ютери загального призначення. UNIVAC I, створений компанією UNIVAC, став першим комерційним комп'ютером цього типу. Ці комп'ютери мали більш широке застосування, включаючи бізнес, науку та військове використання.

У середині 20 століття виникло багато нових мов програмування, таких як Fortran, COBOL та LISP. Ці мови дозволили розробникам створювати програми для комп'ютерів більш швидко та ефективно.

У 1950-1960-х роках почалася мініатюризація комп'ютерів. З'явилися перші комп'ютери з інтегральними мікросхемами, що дозволило зменшити розмір та збільшити продуктивність пристроїв.

У 1969 році була створена ARPANET, перша мережа, яка пізніше стала основою для розвитку Інтернету. Ця подія розпочала еру глобального зв'язку та обміну інформацією.

У середині 1970-х років були розроблені перші персональні комп'ютери. Поява таких комп'ютерів як Apple I і Altair 8800, позначила новий етап в історії обчислювальної техніки, де комп'ютери стали доступними для індивідуальних користувачів.

Операційні системи, такі як UNIX і MS-DOS, виникли в середині 20 століття і стали важливими для керування та координації роботи комп'ютерів.

Введення Fortran, COBOL і LISP. Fortran (1957): Fortran (скорочено від "Formula Translation") була однією з перших високорівневих мов програмування, створеною для наукових та інженерних обчислень. Вперше розроблена компанією IBM мова програмування Fortran дозволила програмістам писати більш зрозумілий код для обчислень.

COBOL 1959 (скорочено від "Common Business-Oriented Language"): була розроблена для використання в бізнес-середовищі. Ця мова програмування спрощувала створення програм для обробки даних та операцій, що відбуваються в бізнесі та зробила програмування доступним для бізнес-аналітиків і менеджерів.

LISP 1958 (скорочено від "LISt Processing"): створена Джоном Маккарті для роботи з символьними даними та маніпуляції списками. LISP стала основою для багатьох мов штучного інтелекту і відіграла важливу роль у розвитку обробки символьних даних та штучного інтелекту.

Мови програмування впливають на продуктивність програмістів. Python або JavaScript, дозволяють писати код швидше та з меншою кількістю помилок порівняно з низькорівневими мовами, такими як C++ або асемблер.

Швидкість виконання: Вибір мови програмування може вплинути на швидкість виконання програми. Наприклад, мови які компілюються, такі як C++, можуть бути швидшими за інтерпретовані мови, такі як Python.

Розробники роблять вибір мови програмування в залежності від спільноти розробників та наявних бібліотек та інструментів. Таким чином, вибір мови програмування має величезний вплив на розробку програм та визначає робочий процес програмістів.

Комерційне використання. Найпопулярнішою мовою серед українських розробників залишається JavaScript (18,8%). На другому місці C#, у неї другий рік поспіль позитивна динаміка. Далі йде Java, частка якої з 2017 року стабільно зменшується. Якщо TypeScript продовжить тими ж темпами набирати популярність, то наступного року є всі шанси опинитися у першій п'ятірці й навіть трійці мов. Якщо дивитися за галуззю застосування, то ситуація інша: у бекенд-програмуванні Java все ще домінує, C# на третьому місці після PHP, а частка TypeScript та JavaScript не така вже й велика, C# - теж поширена мова у геймдеві (Рис. 1, 2) [1].

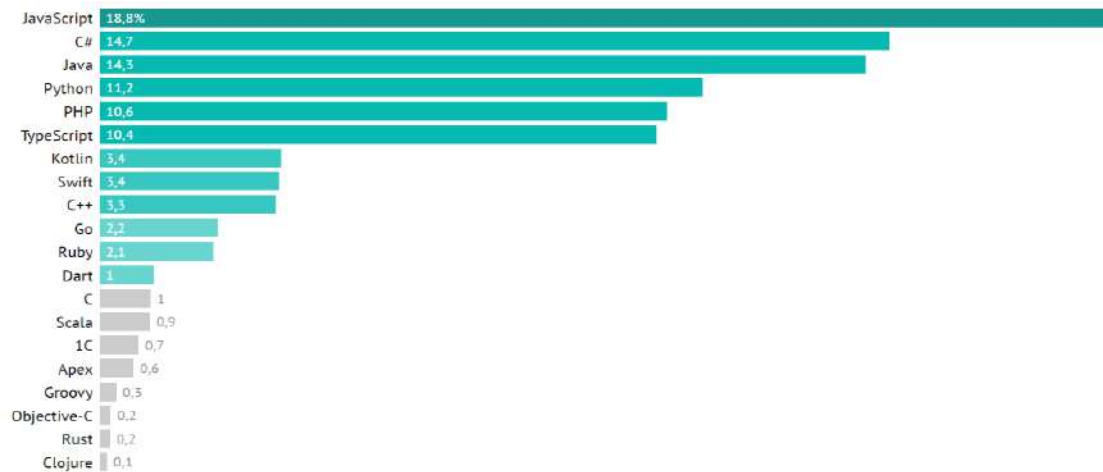

Рис. 1. Рейтинг мов програмування за 2022 р.

Джерело: Побудована на основі [1]

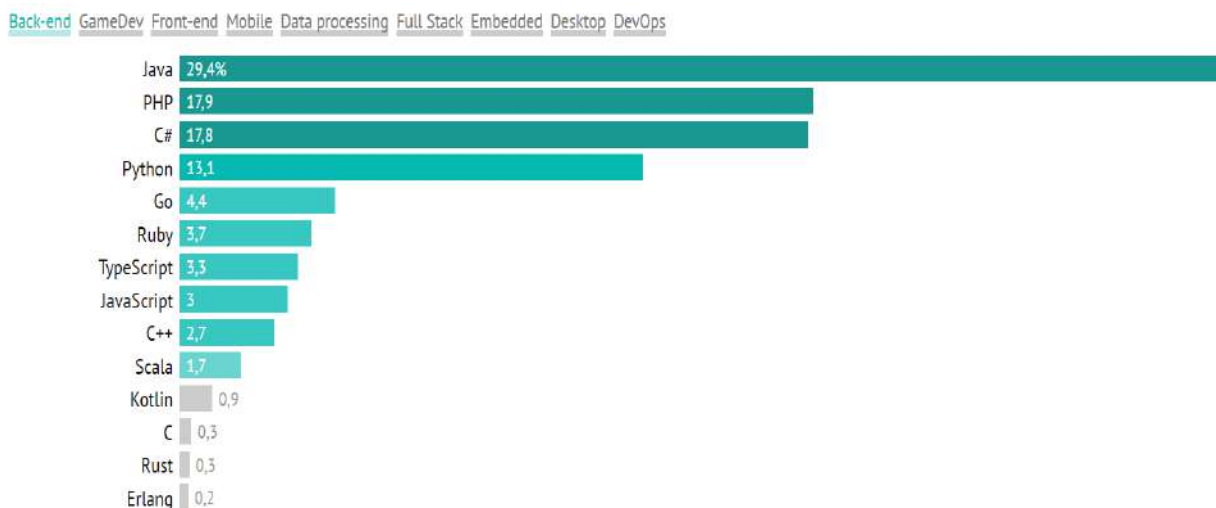

Рис. 2. Рейтинг мов за сферами використання

Джерело: Побудована на основі [1]

Роль Apple II та IBM PC у виникненні особистих комп'ютерів: Apple II (1977) був одним із перших успішних особистих комп'ютерів та мав значний вплив на розвиток цього ринку. Він був першим комп'ютером, який поставлявся з вбудованим мовним інтерпретатором BASIC, що дозволяв

користувачам розробляти власні програми без додаткового обладнання. Apple II відзначався дружнім інтерфейсом та зручністю використання, що зробило його популярним у школах та для освітніх цілей.

IBM PC (International Business Machines Personal Computer) був представлений в 1981 році і став важливим кроком у створенні стандарту для особистих комп'ютерів. IBM PC вперше використовував архітектуру PC зі стандартними з'єднаннями та операційною системою PC DOS, що робило його сумісним зі значною кількістю програмного забезпечення.

Зростання доступності інформації: Вперше особисті комп'ютери дозволили доступ до інформації, збереженої в електронному форматі. Це стало першим кроком до цифрового суспільства та розвитку Інтернету.

Ефективність у роботі і навчанні: Особисті комп'ютери допомогли підвищити продуктивність в різних галузях, включаючи бізнес, освіту, науку і медицину. Вони стали необхідним інструментом для виконання завдань та проведення досліджень. Розвиток галузі комп'ютерної техніки: Поява особистих комп'ютерів сприяла розвитку галузі комп'ютерної техніки та програмного забезпечення. Вони викликали конкуренцію, що призвела до постійного покращення технологій та зниження цін на обладнання та програмне забезпечення. Зростання ролі та впливу технологічних компаній: Виробники особистих комп'ютерів, такі як Apple, IBM, Microsoft, та інші, стали світовими лідерами і впливовими компаніями, що визначають розвиток галузі та суспільства в цілому. Зміни в робочих методах і комунікаціях: Використання особистих комп'ютерів та мереж Інтернету змінили способи комунікації та організацію роботи в бізнесі та в урядових структурах.

Розвиток особистих комп'ютерів стимулював швидкий та постійний розвиток технологій і апаратури, що призвело до зменшення розмірів комп'ютерів, підвищення продуктивності та зростання доступності.

ARPANET і поява Інтернету. ARPANET (1969): був першою мережею передачі даних, створеною оборонним агентством DARPA в США. Його ціллю було створення зв'язку між різними дослідницькими установами та університетами для обміну інформацією та ресурсами. ARPANET використовував пакетну передачу даних і вперше впровадив концепцію мережевого протоколу. Поява Інтернету (з 1970-х років): ARPANET послужив основою для розробки TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol), який став основою сучасного Інтернету. У 1983 році ARPANET перейменовано в Internet і Інтернет почав рости та розвиватися в мережу мереж, яка з'єднує мільйони комп'ютерів по всьому світу.

Роль Інтернету в сучасному суспільстві. Інтернет став необхідною складовою сучасного суспільства і відіграє важливу роль в багатьох аспектах нашого життя. Він забезпечує швидкий спосіб комунікації, включаючи електронну пошту, соціальні мережі, відеоконференції та миттєві повідомлення. Дозволяє людям спілкуватися без обмежень щодо відстані. Надає безмежний доступ до інформації на будь-яку тему. Веб-сайти, блоги,

новини та онлайн-енциклопедії стали важливими джерелами знань. Інтернет відіграв важливу роль у розвитку електронної комерції. Мільйони людей використовують Інтернет для купівлі товарів та послуг, що революціонізує спосіб, яким бізнес веде торгівлю. Це можливість навчатися в мережі, відкривши доступ до курсів, лекцій та навчальних матеріалів. Соціальні мережі дозволяють користувачам об'єднуватися, обмінюватися ідеями та думками, вести активний суспільний діалог. Допомагає вченим обмінюватися інформацією та співпрацювати в галузі наукових досліджень.

Інтернет став необхідністю в сучасному світі і його роль лише зростає, впливаючи на різні аспекти життя, від економіки до культури та спільнот. Світовий ринок технологій є динамічним і впливовим сектором глобальної економіки. Він охоплює широкий спектр продуктів, послуг і технологічних інновацій, які використовуються в різних галузях, включаючи інформаційні технології, телекомунікації, електроніку, програмне забезпечення, штучний інтелект, біотехнології та багато інших.

Світовий ринок технологій є невід'ємною частиною нашого сучасного життя і продовжує розвиватися, впливаючи на економіку, суспільство, культуру та інші аспекти нашого існування. Проте, в 2018 році світовий ринок комп'ютерів почав стрімко падати. Ці дані стосуються сумарно стаціонарних комп'ютерів (десктопів), переносних комп'ютерів (лептопів), а також різноманітних ультрамобільних комп'ютерів - дані НЕ включають різні планшети. Пік продажів комп'ютерів був у 2011 році, відтоді ринок зменшується. Про це свідчать дані світової компанії, що займається дослідженнями ринку, Gartner. Втім, падіння цього року сповільнилось, а під кінець 2018 навіть почався певний підйом - тож у 2019 році може навіть бути продано більше (рис. 3, 4) [2].

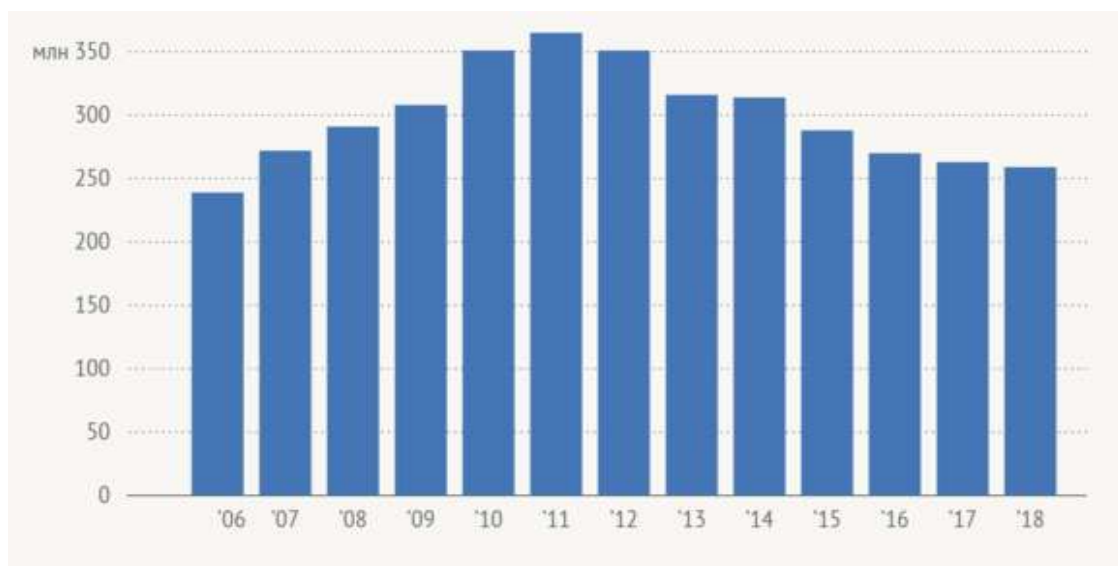

Рис. 3. Світовий ринок комп'ютерів, сумарна кількість проданих десктопів, лептопів, ультрамобільних комп'ютерів

Джерело: побудовано автором

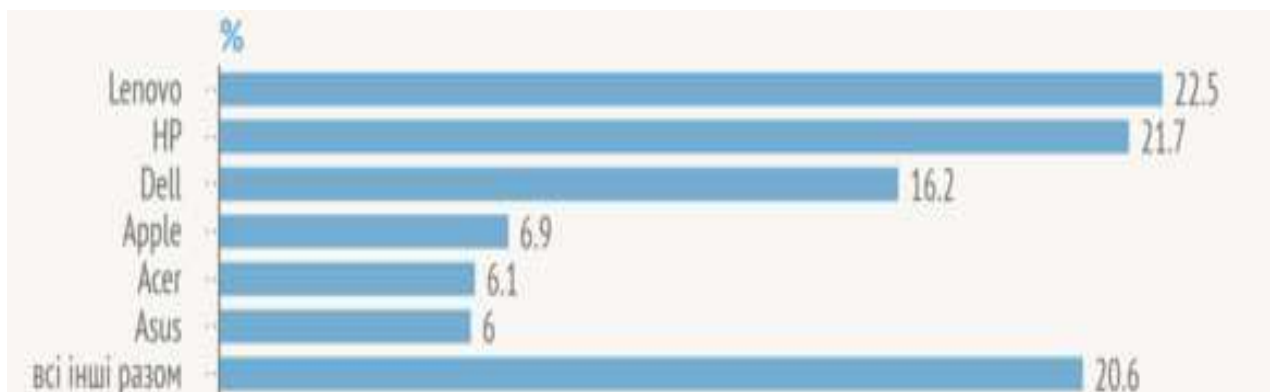

Рис. 4. Лідери ринку в 2018 р.

Джерело: Побудовані на основі [2]

Висновки. Усвідомлюючи роль і вплив технологій на сучасний світ, можна зробити висновок про те, що вони стали необхідною складовою нашого життя. Технології проникли в усі сфери людської діяльності, від способів спілкування і навчання до виробництва та медицини. Вони дозволили автоматизувати процеси, полегшити доступ до інформації, покращити якість життя та сприяють розвитку нових галузей та інновацій. Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що технології є не лише інструментом для досягнення цілей, але і каталізатором для змін у сучасному світі. Розвиток технологій відбувається з швидкими темпами і обіцяє залишити глибокий слід в історії людства, впливаючи на кожну сферу життя і відкриваючи нові можливості для майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Рейтинг мов програмування 2022. С# обійшов Java, TypeScript зрівнявся з PHP, а Dart - найбільш комфортна мова <https://dou.ua/lenta/articles/language-rating-2022/> : веб-сайт. (дата звернення: 01.10.2023).
2. Світовий ринок комп'ютерів падає (ІНФОГРАФІКА): веб-сайт. URL:https://texty.org.ua/fragments/98376/Svitovyj_rynok_kompjuteriv_padaje_INF_OGRAFIKA-98376/ (дата звернення: 01.10.2023).

Вікторія ТИМОЩУК*
студент магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

РЕГРЕСІЙНА МОДЕЛЬ НАРОДЖУВАНOSTІ МОЛДОВИ НА ОСНОВІ ГОЛОВНОГО ІНДИКАТОРУ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** Дана робота являє собою інформаційно-аналітичне дослідження взаємозв'язку між рівнем народжуваності та рівнем валового внутрішнього продукту на душу населення (далі - ВВП), вираженого в доларах США, у Молдові. Попередні розрахунки вчених на основі офіційних статистичних даних за період 1995-2022 рр. показали, що не існує лінійної ($R^2 = 0,1062$) та нелінійної регресійної залежності. Було виокремлено три часові інтервали, в межах яких існує досить тісна лінійна залежність між рівнем народжуваності та загальним станом національної економіки. Побудовано комбіновану регресійну модель народжуваності.*

***Abstract.** This paper is an informational and analytical study of the relationship between the fertility rate and the level of gross domestic product per capita (GDP) in US dollars in Moldova. Preliminary calculations based on official statistical data for the period 1995-2022 have shown that there is no linear ($R^2 = 0.1062$) or non-linear regression relationship. Three time intervals have been identified in which there is a fairly close linear relationship between the fertility rate and the general state of the national economy. A combined regression model of fertility is built.*

Вступ. З розпадом Радянського Союзу 1991 року на світовій арені з'явилося 15 незалежних суверенних держав, соціально-економічна сфера яких зазнала значних і довгострокових трансформацій. Ліквідація впливу авторитарного правління "московського центру" дала змогу кожній країні обрати власний вектор розвитку, виходячи зі своїх геополітичних і національних можливостей. Водночас ця зміна вектора розвитку була досить болючою для населення.

Відновлення економіки кожної країни після розпаду СРСР відбувалося досить повільно, за власним сценарієм і під впливом низки зовнішніх чинників. З моменту здобуття незалежності Молдова здійснила складний перехід до

* Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ Олександр ШЕВЧУК

ринкової економіки, досягнувши значного, хоча й нестабільного, економічного зростання, знизивши рівень бідності та набувши статусу країни з доходом нижче середнього [4]. Тому досить актуальним є питання дослідження впливу розвитку національної економіки країни на показники народжуваності.

Виклад основного матеріалу. У якості ендогенної змінної (N_t) обрано динамічний ряд народжуваності в Молдові з розрахунку на 1 тис. населення у період 1995-2022 рр. Значення даної ендогенної змінної обчислювались за формулою:

$$N_t = \frac{n_t}{P_t} \cdot 10^3 \quad (1)$$

де n_t – загальна кількість живонароджених за рік t ; P_t – середня чисельність населення за рік t . Результати проведених розрахунків наведено графічно на рис. 1 у вигляді часового ряду.

Як видно з графіка, за такий досить короткий проміжок часу (28 років), відбуваються значні зміни в динаміці народжуваності. Тобто загальна тенденція впродовж 1995-2000 роках до щорічного зниження народжуваності змінюється періодом її стійкого зростання (2000-2016 рр.) і навпаки спаданням (2015-2022 рр). Такі різкі зміни в бік досліджуваних показників мають велике значення з демографічної точки зору, вони вимагають ретельного аналізу і виявлення можливих причин виникнення.

У той же час при виявленні і виборі основних предикторів народжуваності слід також враховувати вищевказану динаміку, в якій, згідно з гіпотезою, рівень економічного розвитку займає одну з важливих позицій, а узагальнена оцінка економічного рівня країни може бути здійснена побічно за показником валового внутрішнього продукту, який є головним в системі національних рахунків і лежить в основі опису найважливіших економічних процесів і явищ. При цьому його величина буде виражена в доларах США, що виступає основною та найбільш поширеною валютою.

Отже, у роботі як основну екзогенну змінну розглядатиметься показник номінального ВВП, виражений у доларах США, з розрахунку на одну особу населення (G_t). Значення даного показника отримано за даними статистики Світового банку [1] і подано на рис. 1 у вигляді часового ряду.

Щоб оцінити наявність функціональних взаємозв'язків між вищевказаними показниками, вхідні дані відображаються у вигляді точок на кореляційному полі (рис. 2) і обчислюється відповідний коефіцієнт детермінації. Його значення ($R^2=0,1062$) і поверхневий візуальний аналіз даних, показаних на рис. 2, показують, що між рівнем народжуваності і ВВП відсутня як лінійна, так і нелінійна залежність.

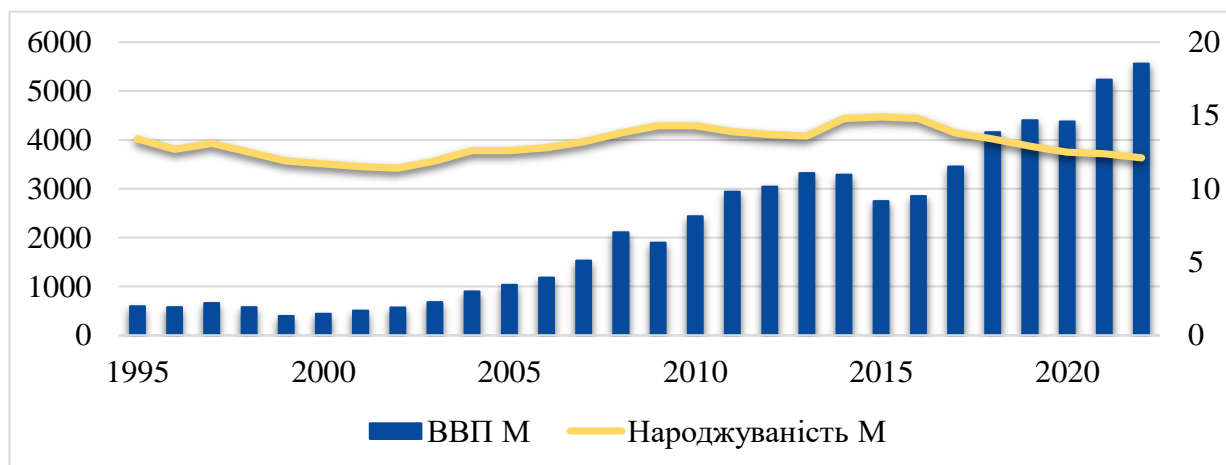

Рис. 1. Динаміка зміни народжуваності в Молдові й розміру внутрішнього валового продукту, вираженого у доларах США, з розрахунку на одну особу населення (1995-2022 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі [1,2]

Тим не менш, докладна оцінка (рис. 2) дозволяє виокремити три області точок, що пов'язані між собою лінійно (рис. 3). Водночас факт хронологічного порядку та загальної орієнтації в кожному регіоні виявився дуже важливим. Таким чином, поле кореляції було позначено трьома окремими областями (періодами).

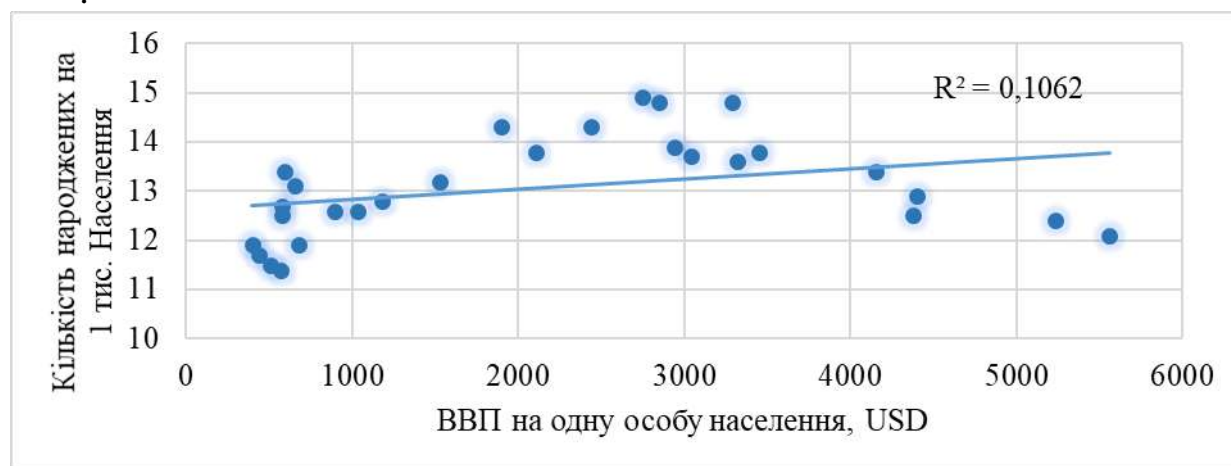

Рис. 2. Кореляційне поле й лінійне рівняння регресії між коефіцієнтом народжуваності в Молдові й ВВП, вираженого у доларах США, на одну особу населення (1995-2022 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі [1,2]

У перший період (1995-2001 рр.) ВВП країни швидко падав і, відповідно, швидко падав рівень народжуваності. Цей період характеризується затяжним кризовим явищем, викликаним розпадом Радянського Союзу. На даний

проміжок часу також припадає боротьба як між тогочасними політичними партіями, так і між громадянами країни, що також спричинило погіршення економічного стану країни в загальному. Молдова переживала серйозний соціально-економічний спад, зниження рівня життя населення, безробіття і значне зростання рівня злочинності.

Наступний період (2000-2016 рр.) характеризується поступовим відновленням економіки і, відповідно, збільшенням народжуваності. У той же час світова фінансова криза в 2008 року наклала свій відбиток на економіку Молдови, що, зокрема, призвело до зниження рівня ВВП і девальвації національної валюти в 2009 році, в результаті чого в цьому році відповідна точка (зазначена окремо в рис. 3) має найбільше відхилення від загального лінійного тренда. Відповідні зміни торкнулися і рівня народжуваності, але через інерційність цього показника його зниження не настільки значне, і тому швидке відновлення економіки (2010-2014 роки) призвело до його прогресу.

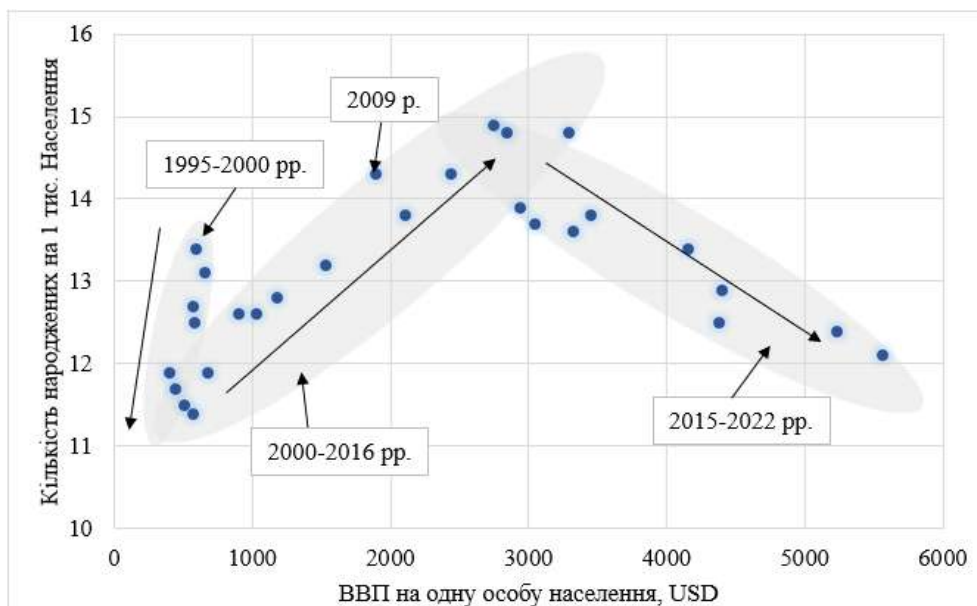

Рис. 3. Кореляційне поле й області лінійної залежності між коефіцієнтом народжуваності в Молдові й ВВП, вираженого у доларах США, на одну особу населення (1995-2022 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі [1,2]

В результаті зміна рівня народжуваності, особливо зростання в цей період, обумовлено загальним економічним розвитком країни. Проте, такі темпи відновлення значно нижчі в порівнянні з темпами зниження народжуваності, зафіксованими з 1995 по 2000 рік. Загальне порівняння темпів зниження і відновлення народжуваності може бути оцінено з урахуванням кутових коефіцієнтів відповідного рівняння лінійної регресії. Проте, такий аналіз буде наданий пізніше, після побудови загальної моделі народжуваності.

У наступному третьому періоді (2015-2021 рр.) відбувається різка зміна

напрямку взаємозв'язку між досліджуваними показниками. Тобто підвищення рівня ВВП більше не призводить до збільшення народжуваності, навпаки, спостерігається їхній загальний спад. Крім того, настільки різка зміна напрямку тренда може бути обумовлено впливом досить значущих зовнішніх факторів.

Отже, проведений аналіз дає підстави для впровадження комбінованої триперіодної моделі, припускаючи, що для кожного окремого часового проміжку існує лінійна залежність між коефіцієнтом народжуваності (N_t) і ВВП, вираженого у доларах США, на душу населення Молдови (G_t):

$$\begin{aligned} N_t &= a_0 + a_1 G_t + \varepsilon_t, \\ N_t &= \hat{a}_0 + \hat{a}_1 G_t, \\ \varepsilon_t &= N_t - \hat{N}_t, \end{aligned} \quad (2)$$

де a_0 , a_1 – невідомі параметри економетричної моделі для певного періоду, а \hat{a}_0 й \hat{a}_1 – їхні відповідні оцінки; ε_t – залишки.

Загальна оцінка параметрів a_0 й a_1 проводилась окремо для кожного періоду за методом найменших квадратів (далі – МНК) із використанням функції «Регресія» надбудови «Аналіз даних» у MS Excel. Результати таких розрахунків подано графічно на рис. 4 у вигляді регресійних рівнянь, а їхні оціночні характеристики наведено у табл. 1. Зазначимо, що отримані моделі виявились адекватними з високою точністю апроксимації, а усі їхні параметри – статистично значущими.

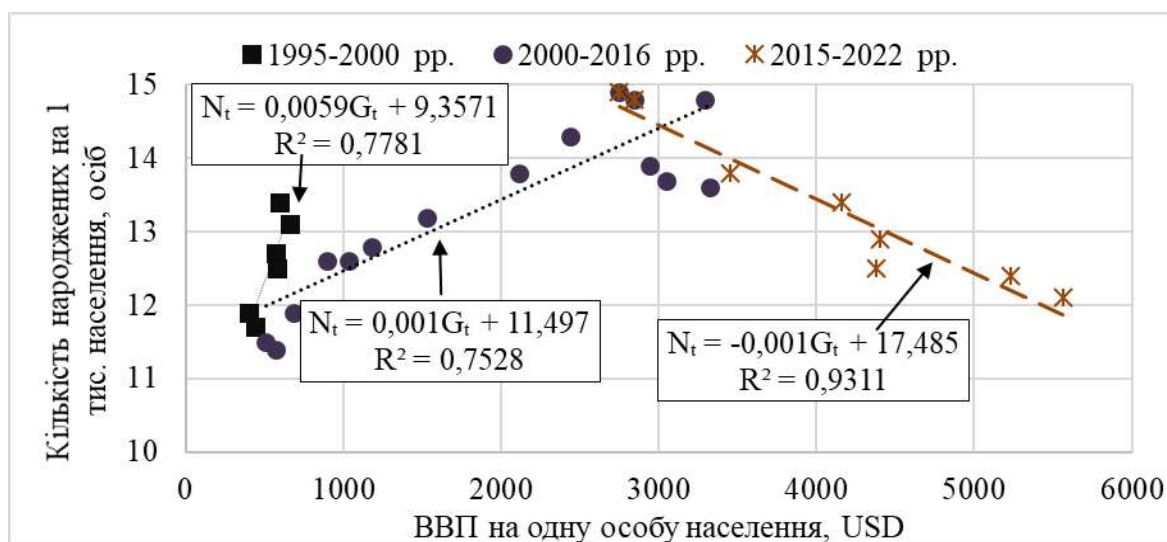

Рис. 4. Кореляційне поле й відповідна комбінована модель залежності між коефіцієнтом народжуваності в Молдові й ВВП, вираженого у доларах США, на одну особу населення (1995-2022 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі [1,2]

Можна відзначити також, що оцінку точності, для кожного часового інтервалу, було проведено на основі розрахунку середньої абсолютної помилки

прогнозу (MAPE).

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{Y_t - \hat{Y}_t}{Y_t} \right| \cdot 100\%;$$

Результати проведених розрахунків наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Оціночні характеристики комбінованої регресійної моделі народжуваності

№ з/п	Параметр моделі	Часовий період		
		1995-2000 pp.	2000-2016 pp.	2015-2022 pp.
1	\hat{a}_0	9,3571	11,497	17,485
2	\hat{a}_1	0,0059	0,001	-0,001
3	R	0,88	0,8676	0,965
4	R^2	0,7781	0,7528	0,9311
5	F	14,02	53,21	81,13
6	$MAPE$	1,9	3,37	1,74

Джерело: побудовано автором на основі [1,2]

Однак при розгляді кореляційних моделей між народжуваністю та станом економіки країни слід враховувати, що існує певна інерція у відгуку значень ендогенних змінних. Тобто зміни народжуваності можуть відставати від змін ВВП. Тому для цих показників було проведено додаткові кореляційний та регресійний аналізи з лагом, зсунутим на один рік (один лаг) [3]. Результати цих розрахунків подано на рис. 5.

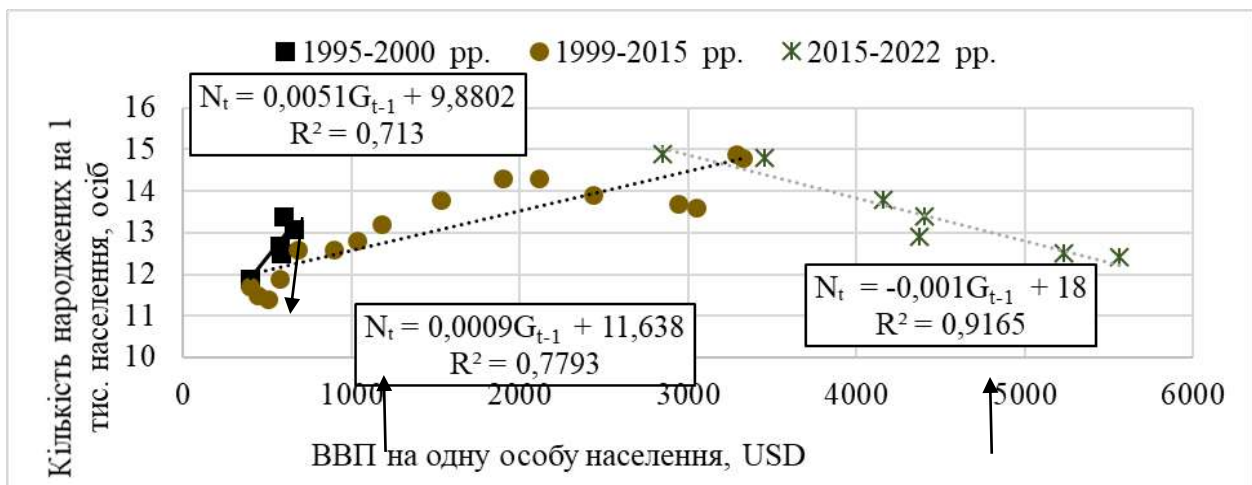

Рис. 5. Кореляційне поле й відповідна комбінована модель залежності між коефіцієнтом народжуваності в Молдові й ВВП, вираженого у доларах США, на одну особу населення з урахуванням лагового зміщення (1995-2022 pp.)

Джерело: побудовано автором на основі [1,2]

Як бачимо, лаговий зсув не порушує загальної структури кореляційного

поля, а зміни в оціночних характеристиках побудованих регресійних рівнянь є неістотними. Отже, застосований вище розподіл досліджуваного часового інтервалу на три окремі періоди й наведені відповідні міркування є справедливими і при лаговій затримці показника народжуваності в один рік.

Отриманий загальний результат, при введенні лагового зсуву, є досить важливим, оскільки, з одного боку, він підтверджує всі попередні висновки, а з іншого – дозволяє проводити прогнозування рівня народжуваності у наступному році, спираючись на значення показника ВВП поточного року.

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна зробити висновок, що кореляційний і регресійний аналіз дав змогу встановити існування трьох періодів, протягом яких коефіцієнт народжуваності в Молдові залежить від стану національної економіки. Кожен із них характеризується тісною лінійною залежністю між коефіцієнтом народжуваності та рівнем ВВП, вираженим у доларах США на душу населення. Перший період характеризувався тривалим економічним спадом і, як наслідок, зниженням народжуваності. Для другого періоду притаманне відновлення та розвиток економіки, що призводить до зростання ВВП та народжуваності. Останній, заключний період показав продовження зростання економіки і як наслідок збільшення ВВП, проте на народжуваність це вплинуло прямо пропорційно. Саме тому ми спостерігаємо тенденцію до спаду народжуваності у даному періоді.

Введення лагового зсуву між ВВП і народжуваністю загалом підтверджує зроблені вище висновки, хоча в розрахункових характеристиках моделі спостерігаються невеликі відхилення.

Список використаних джерел:

1. The World Bank: Data Moldova. URL: <https://data.worldbank.org/country/moldova>.
2. UN Population Division Data Portal. URL: <https://population.un.org/dataportal/home>.
3. Шевчук О.Ф. Внутрішній валовий продукт як предиктор рівня народжуваності в Україні. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2023, № 1. С. 72-87.
4. Innovation for Sustainable Development Review of Moldova. URL: https://unece.org/sites/default/files/202202/I4SDR_MOLDOVA_2021_web_full%2Bcover.pdf.

Катерина ФЕДОРОВА*
студентка 5 курсу, групи 51 Екон,
факультет економіки та підприємництва
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ: СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У статті розглядається особливості та стан економіки України в період активних воєнних дій на її території. Були виділені фактори які відображають найбільші виклики та загрози для економіки, що спричиняються військовими діями. Особлива увага було приділена визначенню перспектив розвитку економіки України та можливих напрямів її удосконалення.*

***Abstract.** The article examines the peculiarities and state of the economy of Ukraine during the period of active military operations on its territory. There were selected factors that reflect the biggest challenges and threats to the economy caused by military actions. Special attention was paid to determining prospects for the development of Ukraine's economy and possible directions for its improvement.*

Вступ. У період війни економіка країни стає особливо чутливою до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Україна, як і будь-яка інша країна, не може уникнути значних змін у своєму економічному ландшафті під час конфлікту. Спричинені війною перешкоди та виклики, з якими стикається українська економіка, не можна недооцінювати. В даному контексті важливо розглянути особливості її функціонування, з'ясувати її стан та звернутися до можливих перспектив. Важливим є вивчення взаємозв'язку між економікою та війною в українському контексті, а також розглянемо вплив військових дій на ключові сектори економіки, а також врахування заходів, які може прийняти Україна для подолання економічних викликів у цей непростий період. Також надважливим є пошук можливостей та перспектив розвитку та шляхів відновлення економіки після завершення війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У країні, яка веде війну, економіка стає однією з головних жертв конфлікту. Україна, поглиблюючи свої коріння як незалежна держава, знову опинилася в непередбаченому випробуванні - війни. Цей період супроводжується серйозними викликами, які ставлять під загрозу стабільність економічної системи країни. Проте, навіть у цих надзвичайних умовах, існують можливості для розвитку та відновлення, від

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис ТІТОВ

яких залежить майбутнє України.

Війни завжди супроводжувалися руйнуванням, втратами і важкими випробуваннями для національних економік. Українська економіка, яка нині знаходиться під тиском воєнних дій, стикається із серією складних викликів. Проте, саме у цих випробуваннях можуть та повинні виявитися справжні можливості для розвитку та зміцнення економіки країни.

Розглядаючи особливості функціонування економіки України, слід виділити такі основні фактори, які відображають найбільші виклики та загрози для економіки, що спричиняються військовими діями:

- зниження виробництва: війна спричиняє значне зниження обсягів виробництва через знищення інфраструктури, економічну нестабільність і втрату робочої сили;
- зменшення інвестицій: війна відлякує інвесторів, оскільки створює невизначеність і ризики для бізнесу;
- збільшення державних витрат: уряд зазвичай змушений виділяти великі суми грошей на потреби армії, безпеку та відновлення зруйнованих об'єктів, що може призвести до збільшення державного боргу;
- зменшення зовнішньої торгівлі: війна обмежує можливості для міжнародної торгівлі через економічні санкції та інші обмежувальні заходи;
- зростання безробіття: збільшення кількості людей, які втратили роботу через зниження виробництва та банкрутство підприємств;
- інфляція: зменшення виробництва може призвести до дефіциту товарів і послуг на ринку, що може спричинити зростання цін;
- економічна нестабільність: період війни часто супроводжується економічною нестабільністю та коливаннями на фінансових ринках;
- гуманітарні проблеми: війна призводить до гуманітарних криз, зокрема, збільшення кількості біженців та потребуючих гуманітарної допомоги;
- зміни у структурі економіки: під впливом війни може змінюватися структура економіки, зокрема, збільшуватися роль військово-промислового комплексу та зменшуватися роль інших галузей;
- погіршення інфраструктури: знищення доріг, мостів, енергетичних систем та інших об'єктів інфраструктури, що ускладнює економічний розвиток країни.

Розглянувши фактори слід приділити увагу в якому ж стані знаходиться економіка України сьогодні, для цього нами буде здійснено аналіз основних економічних показників.

Першим показником на якому ми зосередимо свою увагу стане інфляція. Інфляційні процеси показали значне прискорення із початку повномасштабного вторгнення (рис 1.), що відповідно мало колосальний негативний вплив на здатність громадян до купівлі базового набору проктів та забезпечення нормального рівня життя. Проте завдяки послідовній монетарній політиці та фіксації курсу НБУ вдалося зберегти контроль за інфляційною динамікою,

попри повномасштабну війну та високу світову інфляцію.

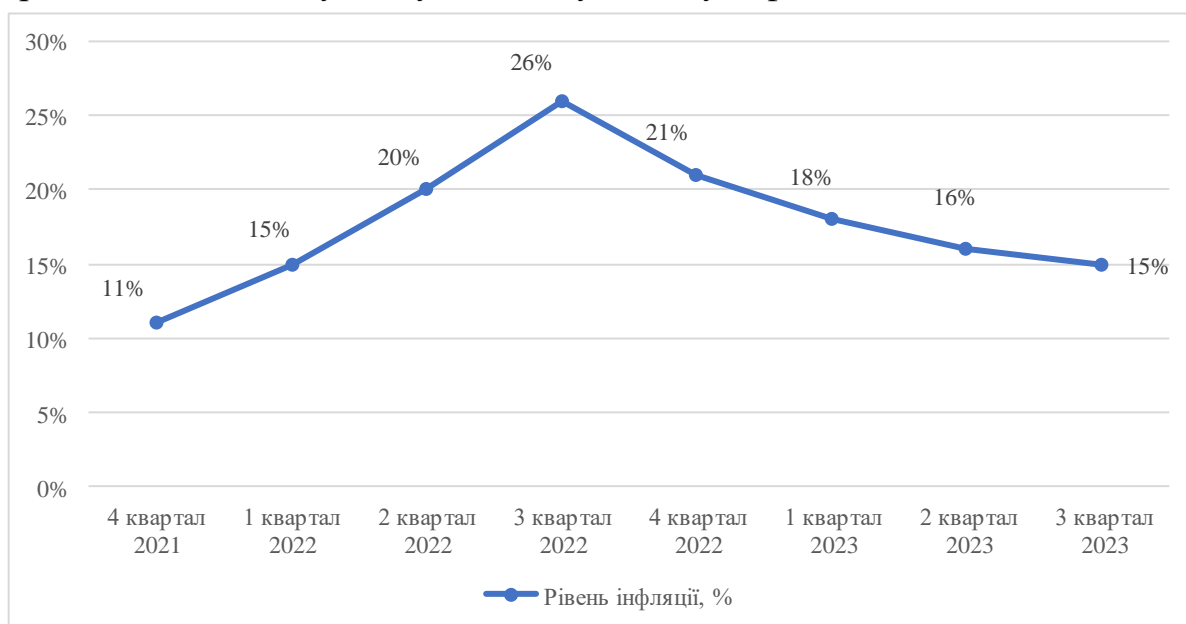

Рис. 1. Рівень інфляції в Україні за 2021-2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі [1]

З початку 2023 року інфляція сповільнювалася швидше, ніж очікувалося. Зниженню інфляції сприяли зокрема достатньо більша пропозиція продовольства та пального, а також стабільна ситуація на валютному ринку та поліпшення інфляційних очікувань завдяки вчасним ефективним заходам НБУ.

Інфляція знижуватиметься й надалі – до 14.8% на кінець 2023 року, 9.6% на кінець 2024 року та 6% - 2025 року. Цьому сприятиме здешевлення енергоносіїв на світових ринках, стриманий внутрішній попит, а також заходи монетарної політики НБУ [1].

Наступним показником, на який вплинула війна, став внутрішній валовий продукт (ВВП), його рівень показав колосальне скорочення за підсумками 2022 року, проте нам все ж вдалося стабілізувати ситуацію в 2023 році і навіть показати зростання попри наявні умови (рис 2.)

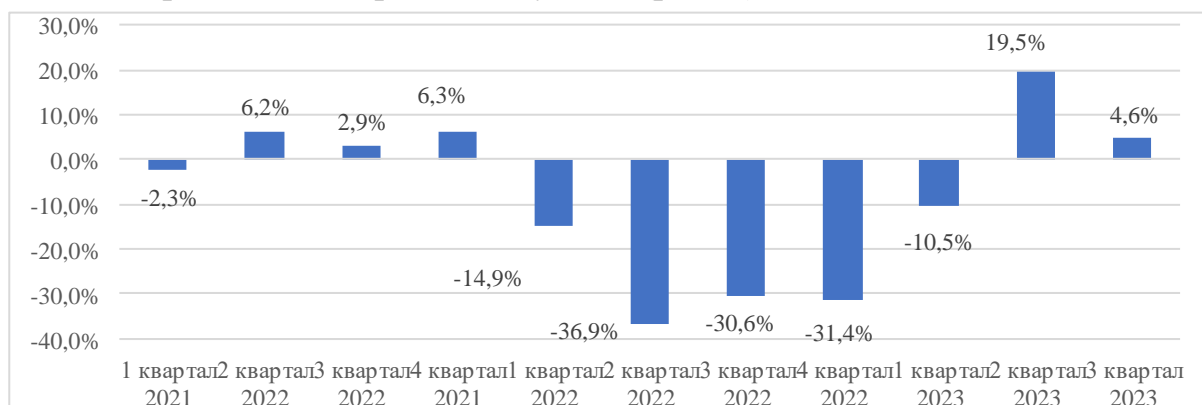

Рис. 2. Щоквартальні зміни у рівні ВВП в Україні за 2021-2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі [2]

НБУ у своєму новому інфляційному звіті за липень 2023 прогнозує зростання реального ВВП на 2,9% за підсумками 2023 року. За даними Держстату, у II кварталі 2023 року ВВП зріс на 19,5% - це більше, ніж прогнозував НБУ [1].

Ще одним важливим показником, який відображає стан рівня функціонування економіки є рівень безробіття. Від початку повномасштабного вторгнення Держстат не публікує даних щодо безробіття. Дослідницька агенція Info Sapiens робить власні оцінки його рівня (рис 3).

Відповідно до них, у вересні 2023 року рівень безробіття становив 15,9%. Безробіття трохи зросло порівняно з серпнем, коли його рівень становив 15,1%. Проксі-показник рівня бідності – частка опитаних людей, що змушена економити на їжі – у вересні 2023 року становив 24,7% [3].

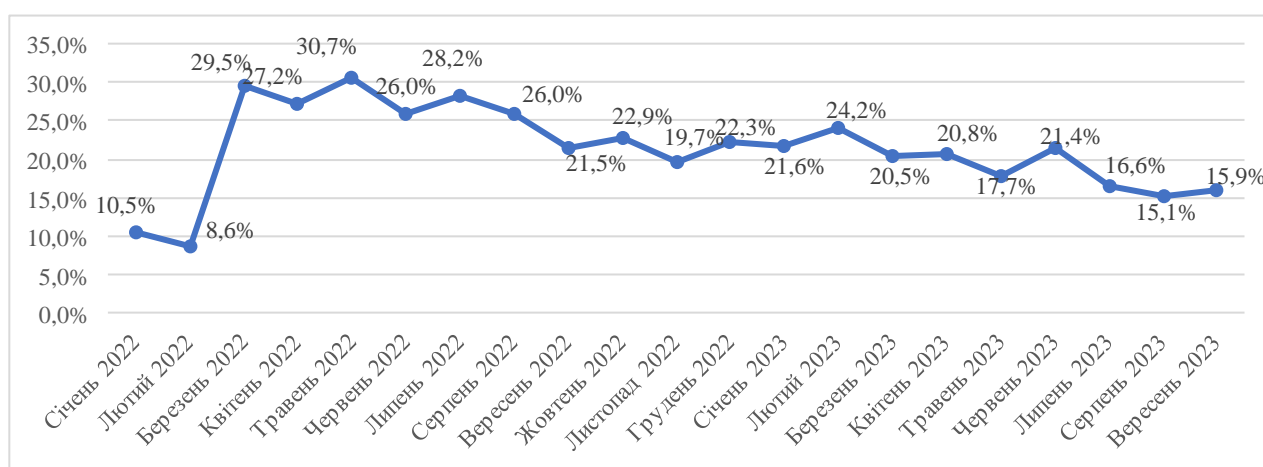

Рис. 3. Рівень безробіття в Україні за 2022-2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі [3]

У цих умовах важливо, щоб уряд приймав розумні економічні рішення, спрямовані на стабілізацію ситуації, відновлення інфраструктури, стимулювання внутрішнього виробництва та інвестицій, а також надавав допомогу тим, хто потребує гуманітарної підтримки.

Для забезпечення нормальної діяльності Україна потребує достатньої кількості фінансових ресурсів, проте в даних умовах їх не можливо покрити за рахунок внутрішнього наповнення, саме тому ключовим фактором стає іноземна фінансова допомога. У вересні Україна отримала 1,6 млрд дол. кредиту від ЄС, 1,25 млрд дол. гранту від США, та 100 млн дол. кредиту від Великої Британії (спрямовані через Світовий Банк). У жовтні Україна має отримати ще один грантовий транш від США, що буде останнім погодженим фінансуванням від США. Чи отримає Україна більше виплат цього та наступного року, наразі не відомо. В загальному за 2023 рік іноземних коштів надійшло у сумі 33,9 млрд дол. (рис 4).

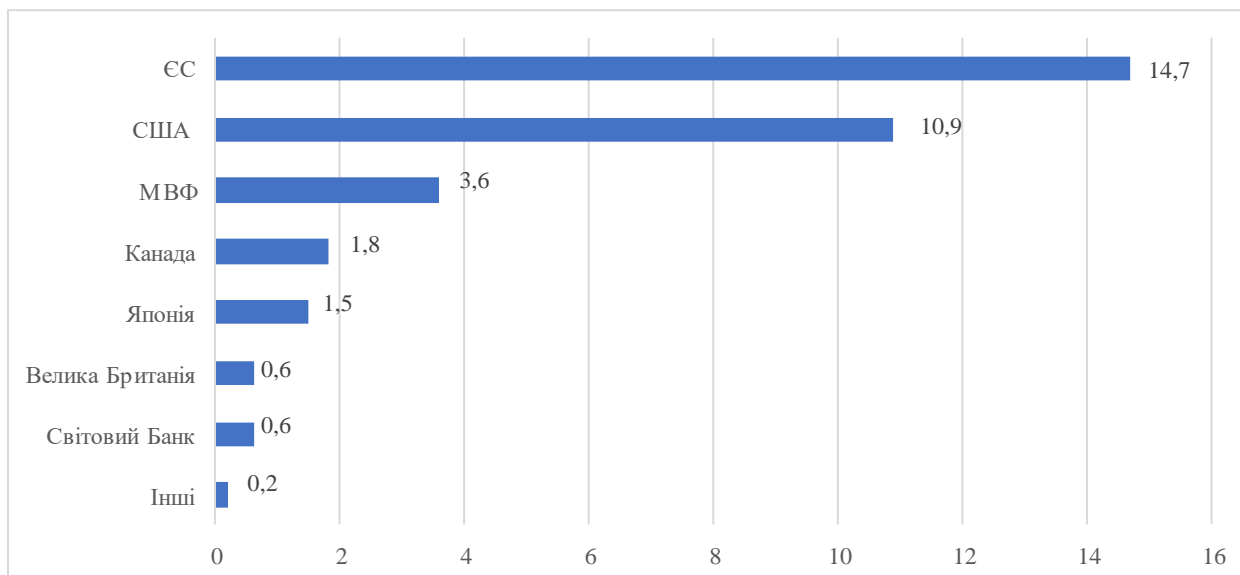

Рис. 4. Додаткове фінансування державного бюджету за 2023 р., млрд дол. США

Джерело: складено автором на основі [3]

За 9 місяців 2023 року дефіцит державного бюджету України та потреби в погашенні боргу склали 34,4 млрд доларів США, тоді як зовнішнє фінансування становило 32,6 млрд доларів США. Монетарного фінансування не було [4]. Розглянувши стан основних макроекономічних показників України, стає зрозумілим, що повномасштабне вторгнення, яке триває і досі, спричинило значне падіння економіки України в 2022 році, проте 2023 рік показав, що навіть при таких умовах економіку можливо розвивати, а відтак це є позитивним знаком для подальшого зростання. Саме тому, варто виділити основні напрямки, якими слід рухатися українській економіці в найближчому майбутньому (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями розвитку економіки України в повоєнний період

Напрямок	Сутність
1	2
Реформування податкової системи	Одним з перших кроків до успішного розвитку економіки України є реформування податкової системи. Необхідно спростити оподаткування для бізнесу, зменшити податковий тиск та забезпечити прозорість у зборі податків. Це сприятиме поверненню інвестицій, стимулюванню підприємництва та розвитку малих та середніх підприємств.
Розвиток інфраструктури	Інфраструктурні проекти такі як будівництво та модернізація доріг, залізниць, аеропортів, водних шляхів є ключовими для економічного розвитку країни. Покращення транспортної доступності сприятиме розвитку торгівлі, туризму та залученню іноземних інвестицій

1	2
Розвиток виробництва та промисловості	Розвиток виробничого сектора та промисловості є ключовим для сталого зростання економіки. Підтримка вітчизняних виробників, стимулювання експорту та розвиток нових галузей промисловості сприятимуть створенню нових робочих місць та збільшенню експортних можливостей
Розвиток освіти та науки	Інвестиції у вищу освіту та наукові дослідження є важливим чинником економічного зростання. Сучасна економіка потребує кваліфікованих працівників, які можуть конкурувати на світовому ринку. Забезпечення високоякісної освіти та підтримка наукових досліджень сприятиме розвитку інновацій та нових технологій.
Екологічно чисті технології	У сучасному світі важливо звертати увагу на екологічні питання та забезпечувати стаке використання природних ресурсів. Розвиток екологічно чистих технологій та виробництво відновлюваних джерел енергії сприятимуть зниженню негативного впливу на навколишнє середовище та створять нові можливості для бізнесу
Підтримка інновацій та стартапів	Стимулювання інновацій та розвиток стартапів є важливим елементом розвитку економіки. Необхідно створювати сприятливі умови для інноваційних підприємств, надавати їм доступ до фінансування та підтримувати впровадження нових технологій на ринку

Джерело: сформовано автором

Висновки. Розвиток економіки України можливий лише за умови комплексних та цілеспрямованих заходів у всіх сферах господарства. Шлях до процвітання лежить через модернізацію інфраструктури, підтримку освіти та науки, стимулювання виробництва та підприємництва, впровадження екологічно чистих технологій та підтримку інноваційних ідей. Тільки спільними зусиллями влади, бізнесу та громадян Україна зможе досягти сталого економічного розвитку та підняття якості життя своїх громадян.

Список використаних джерел:

1. Економіка України в умовах війни. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (дата звернення: 01.10.2023).
2. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 06.10.2023).
3. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 03.10.2023).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.10.2023).

Андрій ФЛІНТАР*
студент 4 курсу денної форми
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: ВІТЧИЗНЯНА ТА ЗАКОРДОННА ПРАКТИКА

***Анотація.** У статті розглянуто зміст та значення екологічної відповідальності на сучасних вітчизняних підприємствах. Зазначено, що українські підприємства поки не сприймають екологізацію діяльності як домінуючий фактор конкурентної боротьби. Відмічено та охарактеризовано переваги впровадження екологічної відповідальності, а саме: скорочення витрат, які обумовлені захворюваністю персоналу, зниження рівня ризику виробничих аварій, скорочення виплат за викиди шкідливих речовин в атмосферу. Досліджено зарубіжний досвід впровадження екологізації.*

***Abstract.** The article examines the content and significance of environmental responsibility at modern domestic enterprises. It is noted that Ukrainian enterprises do not yet perceive greening of their activities as a dominant factor in the competitive struggle. The advantages of implementing environmental responsibility are noted and characterized, namely: reduction of costs caused by staff illness, reduction of the risk of industrial accidents, reduction of payments for emissions of harmful substances into the atmosphere. The foreign experience of implementing greening was studied*

Вступ. Впродовж періоду, що почався з лютого 2022 р., Україна зіткнулася з нечуваною досі загрозою – повномасштабним військовим вторгненням на свою територію. Наслідком цього стали не тільки величезні людські втрати, але й значні збитки секторів економіки, зокрема готельно-ресторанної сфери. Однак, незважаючи на всі економічні виклики, з якими зіткнулася Україна за цей час, вітчизняний бізнес продовжує дивувати своєю стійкістю. Не є винятком готельно-ресторанна сектор. Попри економічні, а часто і прямі фізичні загрози, учасники ринку сміливо долають всі виклики та демонструють надзвичайну об'єднаність та взаємну підтримку.

Виклад основного матеріалу. Поняття еко-відповідальності промислових підприємств, оцінки впливу на навколишнє середовище і екологічного аудиту доцільно розрізняти за рядом певних ознак: об'єктно-суб'єктним складом, метою реалізації, характером публічності і обов'язковості,

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування Юлія СТАВСЬКА

формами участі громадськості (табл. 1).

Таблиця 1

Розмежування понять в сфері екологічної відповідальності

Ознаки	Еко-відповідальність промислових підприємств	Оцінка впливу на довкілля	Екологічний аудит
Суб'єкти	Суб'єкти господарювання, місцева громада, органи державної і місцевої влади, стейкхолдери	Суб'єкти господарювання, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадськість	Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, власники об'єктів екологічного аудиту, представники громадськості, екологічні аудитори
Об'єкти	Система менеджменту, системи контролю якості довкілля в зоні впливу підприємства, виробничі процеси	Планова господарська діяльність, що включає будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, перепрофілювання, ліквідацію об'єктів	Промислові підприємства, їх об'єднання, окремі виробничі ділянки, сировина, скиди, відходи, системи екологічного управління
Мета	Екологізація промислової діяльності, встановлення еколого-економічної рівноваги за рахунок соціального діалогу	Забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального природокористування, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності	Забезпечення додержання законодавства про охорону довкілля в процесі господарської та іншої діяльності
Звітування	Соціальні звіти із розкриттям екологічної інформації	Звіт з оцінки впливу на довкілля, висновок з оцінки впливу на довкілля	Висновок екологічного аудиту
Публічний доступ	Так	Так	Так – при проведенні зовнішнього екологічного аудиту
Роль місцевих громад	Участь у формуванні стратегії розвитку промислового підприємства, контроль, побудова соціального діалогу	Громадське обговорення, внесення зауважень і пропозицій, оскарження висновку оцінки впливу на довкілля	Ініціювання зовнішнього аудиту

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Проте екологічно відповідальні підприємства застосовують великий набір інструментів екологічного контролю, до складу яких входять і оцінка впливу на

довкілля, і екологічний аудит. Екологічна ж відповідальність промислових підприємств є більш широким поняттям через наявність в її структурі складової власної екологічної ініціативи [2]. Кожен із наведених варіантів характеризується специфічним набором інструментів регулювання (рис. 2).

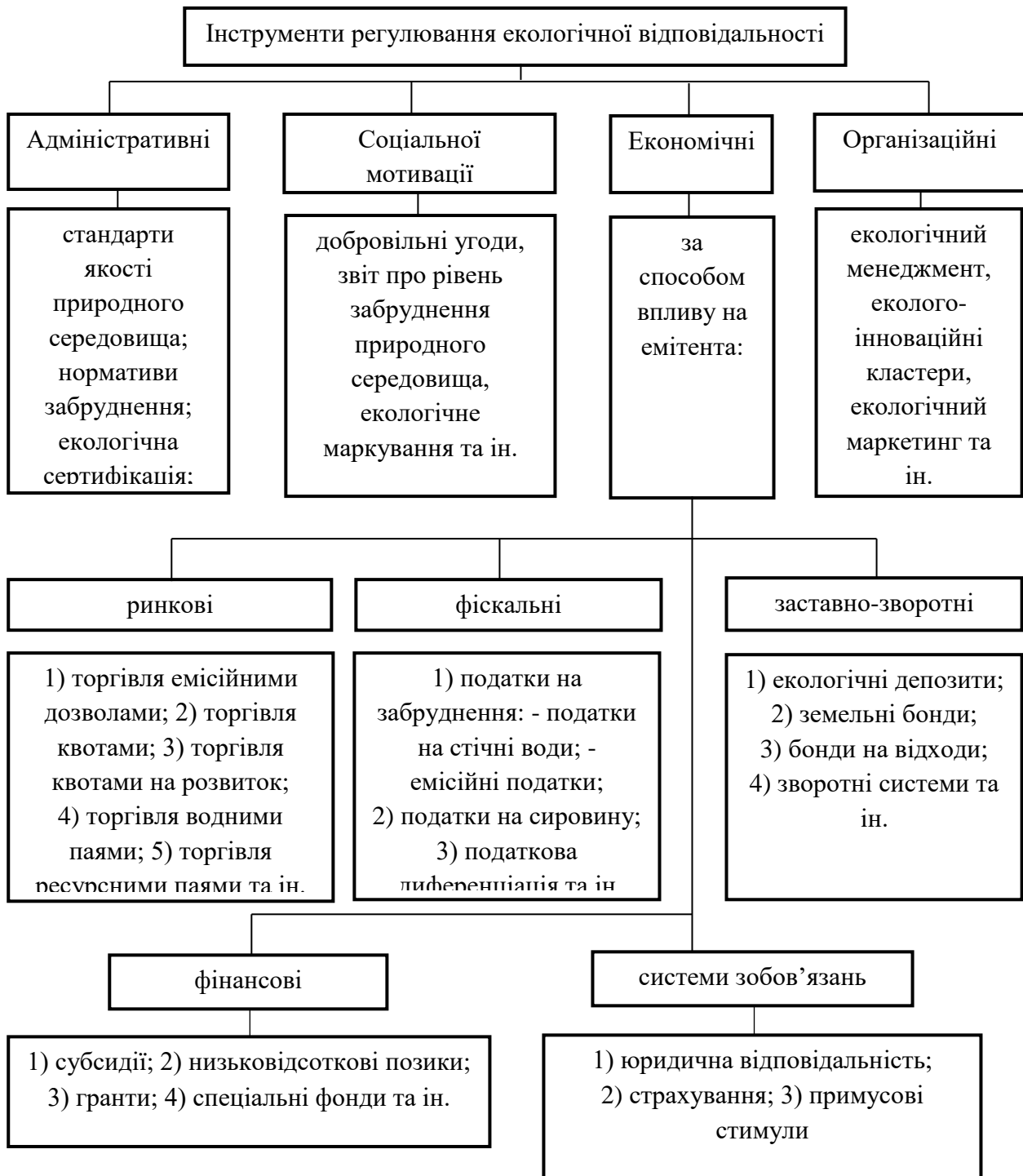

Рис. 2. Регулювання екологічної відповідальності підприємств
 Джерело: сформовано автором на основі [5]

Підприємства пострадянського, тобто вітчизняного регіону, в більшості

притримуються захисної екологічної стратегії розвитку, яка характеризується дотриманням обов'язкових нормативів, що стосуються відношення компанії до довкілля. Також, як особливість, можна виділити не суттєвий рівень екологічної ініціативи компаній і визнання власної відповідальності лише за екологічну безпеку процесів виробництва та споживання. Базою регулювання даної екологічної стратегії розвитку є адміністративний та фіскальний примуси. В цілому, екологічна стратегія розвитку включає в себе філософію поведінки і напрями вибудовування діловим товариством, корпораціями та окремими підприємствами своєї діяльності з урахуванням екологічних пріоритетів. У світі існує ряд конкретних видів екологічних стратегій розвитку. Кожна з цих стратегій відображає звичайні умови формування, об'єктно-суб'єктний склад, стратегічні переваги тощо [5].

Заслужують особливу увагу концептуальні положення стратегії поводження з відходами аграрних підприємств на макро- і мікрорівні [3].

Компанії західноєвропейського регіону використовують компенсаційну екологічну стратегію розвитку (стратегія достатності). Вона характеризується високим рівнем врахування компаніями вимог стейкхолдерів при здійсненні заходів стосовно охорони довкілля. Також компанії даного регіону слідує концепції врахування екологічних інтересів суспільства з орієнтацією на дотримання нормативних вимог, відповідність дій актуальним екологічним проблемам регіону.

Проаналізувавши наукову літературу і міжнародну практику ведення екологічно відповідального бізнесу можна виділити 4 класифікаційних категорії таких інструментів – адміністративні, соціальної мотивації, економічні та організаційні.

Власне економічні інструменти, в свою чергу, можна класифікувати за способами впливу на емітента. Доречно виокремити такі категорії як ринкові, фінансові, застапно-зворотні, фіскальні та ті, що відносяться до системи зобов'язань.

Проведемо аналіз механізмів регулювання і стимулювання екологічної відповідальності підприємств, що характерні для кожної із представлених моделей.

Сполучені Штати традиційно виступають найбільш яскравим представником північноамериканської моделі екологічної відповідальності. В даній країні головним інститутом в сфері регулювання екологічної відповідальності є Національне агентство з охорони довкілля і велика мережа місцевих агентств.

Під відповідальністю за завдання шкоди довкіллю в США і країнах північноамериканської моделі розуміють обов'язок відповідальної сторони понести витрати на відновлення навколишнього середовища [3]. В такому режимі відповідальності цей обов'язок не вимагає доведення того, що халатність чи порушення нормативних вимог мала місце. Відновлення довкілля, як правило, проводиться тією стороною, що відповідальна за шкоду,

за постановою адміністративного органу або суду в рамках конкретного проекту ліквідації наслідків забруднення. Якщо внаслідок завдання шкоди також існує безпосередня небезпека для здоров'я населення та довкілля, державні органи самостійно проводять відбудовні заходи, після чого стягують витрати на них з відповідальних сторін.

Якщо говорити про Канаду, то в цій країні екологічна відповідальність регулюється на основі Канадського Закону про екологічну оцінку (The Canadian Environmental Assessment Act – CEAA), який є законодавчою базою для федеральної практики екологічної оцінки в більшості регіонів Канади; «Директива з екологічної оцінки пропозицій до формування стратегій, планів і програм» (Directive on the Environmental Assessment of Policy, Plan and Program Proposals). Стратегічна екологічна оцінка визначається як систематичний і комплексний процес оцінки екологічних наслідків пропонуванних стратегій, планів, програм та інших стратегічних ініціатив [3].

В країнах північноамериканської моделі замовниками наукових розробок екологічних програм є органи державного екологічного регулювання, оскільки вони їм необхідні для підвищення ефективності своєї діяльності. Наприклад, у США Агентство з охорони довкілля є замовником наукової екологічної програми, що контролює усі напрямки охорони навколишнього середовища: виявлення забруднення, переміщення забруднюючих речовин та їх фінальна доля, технологія очистки, розробка і демонстрація новітньої екологічно безпечної технології виробництва, запобігання забрудненню, економіка та здоров'я. Наукові центри Сполучених Штатів, що входять до складу Агентства з охорони довкілля, одержують фінансування, яке в декілька раз перевищує їх власні потреби. Використовуються ці ресурси для залучення необхідних субпідрядних організацій з метою комплексної розробки проектів [4].

Особливістю північноамериканської моделі екологічної відповідальності є високий рівень уваги до формування еколого-етичного мислення у співробітників підприємств за допомогою проведення тренінгів, навчально-освітніх програм. Освіта відбувається в двох напрямках, які сильно пов'язані між собою – екологічному та природоохоронному, та носить формальний і неформальний характер.

Проте у будь-якій моделі присутні свої недоліки і північноамериканська модель не є виключенням. Тут варто наголосити на низькому рівні врахування можливостей соціального діалогу. Над «переговорним» форматом екологічних заходів переважає «примусовий», тобто підприємство саме для себе визначає вектори екологічної діяльності, спираючись на законодавство і нормативні вимоги, і зазвичай залишають думку суспільства без уваги через часто антагоністичні взаємовідносини в трикутнику влада-громада-підприємство.

Отже, в якості особливостей даної моделі можна зазначити зовнішні сфери її прояву, впровадження екологічної відповідальності в діяльність самими компаніями і максимальну самостійність підприємств у визначенні свого суспільно-екологічного внеску. Основним принципом екологічної

відповідальності компаній є рівновага витрат і прибутку в механізмі екологічного регулювання, тобто понесені витрати на застосування екологічних заходів не мають перевищувати одержані блага. Роль держави зводиться до визначення обсягів відшкодування заподіяної шкоди навколишньому середовищу і суспільству і спонукання до екологічно відповідальної поведінки через систему пільг [4].

В Європейському Союзі проблеми екологічної відповідальності підприємств і корпорацій все частіше виходять на передній план в контексті реалізації Директиви 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої шкоди навколишньому середовищу», адаптація якої всіма країнами-членами ЄС була завершена в липні 2010 р. [5].

В основному першорядні риси західноєвропейської моделі екологічної відповідальності визначені і підсумовані саме цим міжнародним документом. Дана директива визначає екологічний збиток як завдання шкоди охоронюваним біологічним видам і навколишньому середовищу, водним об'єктам та ґрунту у тому випадку, якщо їх забруднення становить загрозу для здоров'я людей.

Гарним прикладом поєднання ознак північноамериканської та західноєвропейської моделей є Велика Британія та Японія. Стосовно японської моделі, то вона має суттєво виражений внутрішній характер, що направлений на співробітників та колективне прийняття рішень в екологічному менеджменті, який, у свою чергу, є частиною загального корпоративного управління. Велика доля державної власності гармонічно визначає високий рівень регулювання з боку органів державної влади.

В Україні режим екологічної відповідальності зосереджений на оцінці екологічного збитку з метою його грошового відшкодування (на ділі є санкцією), а не на усунення збитку, обмеження його наслідків та запобігання подальшого збитку. При визначенні розміру шкоди компетентні органи керуються вже наявним збитком, практично не використовуючи методики здебільшого теоретичного характеру. Продовжує застосовуватись нормативний підхід до визначення розміру заподіяної шкоди, який заснований ще на радянських методологіях, таких як «Тимчасова типова методика оцінки економічного збитку, що завдається народному господарству забрудненням навколишнього середовища» (1983 р). У даному підході застосовуються фіксовані цінові параметри фактичних витрат на відновлення довкілля для розрахунку певного значення, яке вважається збитком. У такий спосіб розрахунок збитків надзвичайно спрощується і стягується без збору даних та економічних оцінок і обґрунтування незалежних експертів [3].

Вагомою проблемою в Україні є недостатня кількість нормативних методичних документів стосовно напрямів визначення необхідних відновлювальних заходів та їх вартості. Нещодавно були прийняті нові нормативні документи в яких прописуються принципи визначення розміру шкоди, що базуються на фактичних витратах на відновлювальні заходи. Проте,

на жаль, ці положення знаходяться в повному відриві від застосовуваних на практиці методів [2]. Також суттєвою проблемою в регіоні є недостатність висококваліфікованих кадрів у сфері визначення розміру екологічної шкоди.

Висновки. На сучасному етапі розвитку суспільства проблеми світових еколого-економічних взаємозв'язків та міжнародного екологічного співробітництва стосовно захисту довкілля є одними з головних. Розв'язання цих проблем повинно спрямовувати людство до пошуку раціональних шляхів попередження та мінімізації наслідків глобальної екологічної кризи.

Еколого-економічні взаємозв'язки – це потужний та стрімкий спосіб стимулювання розвитку економіки в сучасних реаліях. В якості важливої частини сталого розвитку необхідність налагодження еколого-економічних відносин визначена в багатьох міжнародних документах та національних ініціативах переважної більшості країн світу.

Список використаних джерел:

1. Бережна М.В. Сучасні тенденції реалізації екологічної відповідальності підприємствами. *Актуальні проблеми модернізації економіки та фінансової системи України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Черкаси : ЧДТУ. 2016. С. 12-15.

2. Директива Ради Європейського Союзу № 2004/35/СЕ про екологічну відповідальність, направлена на запобігання екологічної шкоди та усунення її наслідків. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/238664__238729 (дата звер-нення: 0113.10.2023)

3. Калетнік Г.М., Козак К.В. Зелений бізнес – перспектива підприємництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. №12 (16). С. 7-15.

4. Коцко Т.А. Політика екологізації діяльності підприємств паливно-енергетичного комплексу: проблеми, формування та реалізації. *Економічний вісник НТУ «КПІ»*. 2019. Вип. 6. С. 174-184.

5. Мазур. В.А., Ковальчук С.Я. Теорія європейського еколого-економічного розвитку: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 552 с.

Ірина ШАРКО*,
студентки групи 11-Екон.,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

***Анотація.** У статті розкрито сутнісні характеристики ролі держави у створенні сприятливого економічного середовища, розвитку людського капіталу, інфраструктури, підтримки малого та середнього бізнесу та принципи сталого виробництва і споживання. Акцентовано на необхідності комплексного підходу до соціалізації економічного розвитку. Підкреслено важливість співпраці між державою, суспільством та бізнес-сектором для досягнення сталого та справедливого економічного зростання. Наголошено, що соціалізація економіки спостерігається через загальний ріст доходів населення, національного добробуту.*

***Abstract.** The article reveals the essential characteristics of the role of the state in creating a favorable economic environment, development of human capital, infrastructure, support of small and medium-sized businesses, and the principles of sustainable production and consumption. Emphasis is placed on the need for a comprehensive approach to the socialization of economic development. The importance of cooperation between the state, society and the business sector to achieve sustainable and fair economic growth is emphasized. It is emphasized that the socialization of the economy is observed due to the general increase in the incomes of the population and national well-being.*

Вступ. Економічний розвиток є однією з ключових складових сучасного суспільства. У світі, де країни взаємодіють і конкурують на глобальному ринку, соціалізація цього процесу стає важливим завданням. Соціалізація економічного розвитку означає сприяння формуванню сприятливого середовища для здійснення ефективної економічної діяльності та розподілу ресурсів [3]. Економічний аспект соціалізації передбачає підпорядкування економічних процесів інтересам розвитку людини, перерозподіл результатів виробництва в цілях суспільства, поліпшення умов виробництва і життєдіяльності населення, що і означає становлення нового типу економіки. Соціалізація економіки спостерігається через загальний ріст доходів населення,

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАШУК

національного добробуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціалізація економічного розвитку - це складний процес, що передбачає комплексний підхід та спільні зусилля держави, громадян, підприємств та міжнародних організацій. Підтримка держави, інвестиції в людський капітал, інфраструктуру та малі підприємства, а також зобов'язання до сталого розвитку можуть сприяти соціалізації економічного розвитку та забезпечити стабільний та сталий ріст.

Соціалізація передбачає широкий доступ до соціальних послуг через надання державних кредитів, грошових виплат на задоволення соціальних потреб, унаслідок обмеженості ресурсів, тільки для осіб з незначними прибутками, а також - до гарантованого мінімуму заробітної плати. Взаємодія економічних і соціальних складових означає не тільки те, що економічний розвиток забезпечує зростання можливостей для задоволення соціальних потреб, а й зворотну дію соціальної складової на підтримку високої економічної активності [4]. Соціалізація економіки повинна бути спрямована на виявлення потенціалу людської особистості. Соціальна орієнтація економіки має враховувати людські і матеріальні ресурси, екологічну ситуацію, національну своєрідність і традиції. З розвитком суспільства змінюються не тільки природні умови або запаси ресурсів, а й людські потреби.

Соціалізація є всеохоплюючим процесом, що значно видозмінює ціннісні орієнтири держави. Основною функцією держави в сучасних умовах є створення високого рівня суспільного добробуту, як ступеня забезпеченості суспільства необхідними для життєдіяльності благами. Основні характеристики ролі держави у соціалізації економічного розвитку наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні аспекти ролі держави у соціалізації економічного розвитку

Аспекти ролі держави	Характеристика
• Створення правового середовища	Держава створює законодавчу базу для економічної діяльності, включаючи податкове та регуляторне законодавство.
• Фінансова підтримка та інвестиції	Держава виділяє бюджетні кошти для підтримки економічних проєктів, інфраструктури та розвитку нових технологій.
• Регулювання фінансового сектору	Держава контролює фінансові інститути та ринки для забезпечення стабільності і запобігання фінансовим кризам
• Соціальна політика	Держава надає соціальну підтримку громадянам, включаючи програми охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.
• Підтримка досліджень та розвитку	Держава фінансує дослідження та розвиток, що сприяють інноваціям та підвищенню конкурентоспроможності.
• Торгівля та міжнародний вплив	Держава укладає торговельні угоди та регулює зовнішню торгівлю, впливаючи на міжнародні відносини та економічний розвиток.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Соціалізація економічного розвитку також включає в себе розвиток людського капіталу. Людський капітал можна визначати як сформований або

розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій та інших продуктивних якостей, що цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на зростання доходів його власника [1, с. 101]. Розвиток людського капіталу – це процес створення і зростання продуктивних здібностей людини шляхом інвестування у конкретні процеси її життєдіяльності [2, с. 102]. Окремі науковці визначають специфіку людського капіталу необхідністю здійснення інвестицій, зазначаючи, що цей процес передбачає не лише вкладання коштів, а й активну діяльність самої людини, навчального закладу, підприємства, держави. При цьому людина є одночасно об'єктом, суб'єктом і результатом цього процесу.

Ефективна економічна інфраструктура є необхідною для соціалізації економічного розвитку. Різні сфери інфраструктури та їх важливість для суспільства представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Основні сфери інфраструктури та їх важливість для суспільства

Назва інфраструктури	Характеристика важливості
• Транспортна	Підвищує легкість переміщення товарів та людей, сприяє розвитку бізнесу та обсягам торгівлі.
• Енергетична	Забезпечує стабільність постачання енергії, важлива для виробництва та життя населення.
• Інформаційна	Допомагає підприємствам та громадянам отримувати доступ до інформації та ефективніше комунікувати.
• Житлова	Забезпечує комфортне життя та створює умови для підприємництва.
• Освітня і медична	Забезпечує якість людського капіталу і здоров'я населення, впливає на продуктивність та якість життя.
• Водопостачання та санітарна	Важливі для здоров'я і життєздатності населення.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Розвиток малого та середнього бізнесу (МСБ) також має велике значення для економічного розвитку країни, створення робочих місць та підтримки підприємництва.

Малий бізнес як інституційний сектор економіки давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу [5]. Малі підприємства забезпечують гнучкість та стійкість економічної системи, наближують її до потреб конкретних споживачів, а водночас - виконують важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечуючи джерело доходу для значних прошарків населення. На рис. 1 наведено недоліки малих та середніх підприємств.

Існують чинники які гальмують потенційний розвиток малого бізнесу торгівельної діяльності, зокрема:

- обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту на

внутрішньому ринку у зв'язку з нестачею вільних фінансових коштів підприємств та зниженням реальних доходів населення;

- вкрай незначна інвестиційна активність, відсутність переливу коштів з фінансового в реальний сектор економіки, обмеженість (або відсутність)

кредитів;

- низький рівень технічної озброєності при значному інноваційному потенціалі [6];

- низький управлінський рівень, нестача знань, досвіду та культури ринкових відносин;

- відсутність повної і вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм, тощо.

Рис. 1. Недоліки малих та середніх підприємств

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Малий і середній бізнес для виконання своїх функцій потребує відповідних організаційних форм і належного фінансового забезпечення, тому важливо віднайти оптимальні варіанти співпраці невеликих підприємств з іншими секторами економіки, зокрема, з великими корпоративними структурами, а також – державою [7]. Координаційно-консолідуєча роль ринку в системі сучасних соціально-економічних відносин зображено на рис. 2.

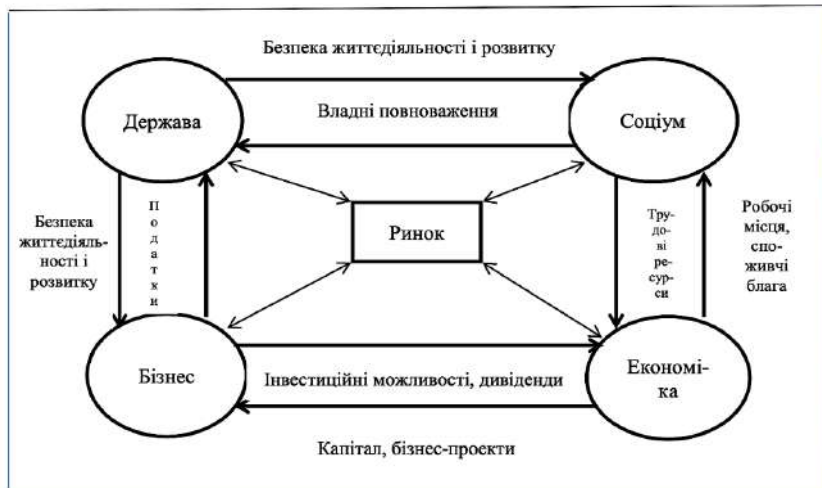

Рис. 2. Координаційно-консолідуєча роль ринку в системі сучасних соціально-економічних відносин

Джерело: сформовано за результатами дослідження

З цією метою доцільно скористатися досвідом, набутим у провідних країнах світу.

Соціалізація економічного розвитку також пов'язана з питаннями сталого виробництва та споживання. В умовах обмежених ресурсів і зростаючого навантаження на екологічну систему, необхідно забезпечити сталу біологічну та матеріальну основу для економічної діяльності.

Висновки. Соціально орієнтована економіка стає життєздатною тільки тоді, коли дотримуються необхідні межі соціального захисту, оскільки лише за таких умов забезпечуються суспільні умови для того, щоб людина могла збільшувати свій трудовий внесок, реалізувати свої можливості, а отже й доходи. Соціальна база такої економіки - масовий прошарок економічно активного населення, матеріально забезпечених людей, далеких від утриманських настроїв, які усвідомлюють особисту відповідальність за свою долю і здатні стати рушієм економіки - за своїм ставленням до праці, кваліфікацією, за можливостями адаптуватися до процесів розвитку економіки та нагромадження трудових доходів.

Соціалізація економічного розвитку сприяє створенню більш справедливого та сталого суспільства, де кожен громадянин має можливість брати участь у досягненні загальних цілей та отримувати користь від економічного росту.

Список використаних джерел

1. Старостенко Г.Г, Кісіль Ю.В. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/302.pdf> (дата звернення 22.09.2023).
2. Лисак В.Ю, Семендяк В.М. Розвиток людського капіталу: суть, проблеми та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 21. С. 548-552. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/104.pdf> (дата звернення 27.09.2023).
3. Сутність та особливості функціонування людського капіталу. URL: https://pidru4niki.com/1536082853468/ekonomika/lyudskiy_sotsialniy_kapital (дата звернення 18.09.2023).
4. Соціалізація економіки як визначальна тенденція сучасного суспільного розвитку. URL: <https://posibniki.com.ua/post-socializaciya-ekonomiki-yak-viznachalna-tendenciya-suchasnogo>
5. Методи соціалізації економіки. URL: <https://buklib.net/books/22872/> (дата звернення 02.10.2023).
6. Рябчук О.Г. Особливості розвитку людського капіталу як основного фактора зростання економіки України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. Вип. 4. С. 182-192. <https://core.ac.uk/download/pdf/322563639.pdf> (дата звернення 08.10.2023).
7. Tomashuk I. Current state and prospects of labor potential development of rural territories of Ukraine (on the example of Vinnitsa region). *The scientific heritage*. 2020. № 49. Vol. 6. P. 31-43.

Дарина ЩЕРБИНА*,
студентка групи 21-Екон.,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

УКРАЇНСЬКИЙ РИНОК ПРАЦІ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація. У статті досліджено особливості ринку праці в Україні. Розкрито структуру сучасного ринку праці, визначено його регулятори. Охарактеризовано основні функції сучасного ринку праці, розглянуто його українську модель. Окреслено основні ознаки, притаманні сучасному ринку праці в Україні. Встановлено проблеми українського ринку праці та

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАШУК

запропоновано шляхи їх вирішення. Вказано, що ринок праці є невід'ємною складовою частиною загальноекономічного ринкового механізму. Наголошено, що ринок праці – найбільш складний елемент ринкової економіки. Зауважено, що регулюючи чинники попиту і пропозиції робочої сили, держава сприяє прогресивним перетворенням у сфері виробництва і зайнятості, підсилюючи цим дію ринкових регуляторів. Зроблено висновки, що у сучасних умовах без проведення ефективної політики зайнятості, без реформування ринку праці оздоровлення ситуації на ньому є неможливим.

Abstract. *The article examines the peculiarities of the labor market in Ukraine. The structure of the modern labor market is revealed, and its regulators are defined. The main functions of the modern labor market are characterized, and its Ukrainian model is considered. The main features inherent in the modern labor market in Ukraine are outlined. The problems of the Ukrainian labor market are identified and ways to solve them are proposed. It is indicated that the labor market is an integral part of the general economic market mechanism. It is emphasized that the labor market is the most complex element of the market economy. It is noted that by regulating factors of labor supply and demand, the state promotes progressive transformations in the sphere of production and employment, thus strengthening the effect of market regulators. Conclusions were made that in modern conditions without an effective employment policy, without reforming the labor market, it is impossible to improve the situation in it.*

Вступ. У конкурентній економіці ринок праці виступає одним із головних узагальнюючих показників успішності державної соціально-економічної політики. Він функціонує на основі загальних принципів, що властиві ринковій економіці, і водночас він має певну специфіку, яка відрізняє його від інших ресурсних ринків.

Кон'юнктура ринку праці визначається не лише макро- та мікроекономічними факторами, а й соціальними, психологічними та іншими передумовами, що зумовлює пошук особливих підходів до вибору інструментів його регулювання. Поряд з цим, існує ряд питань, пов'язаних з аналізом державного регулювання ринку праці в соціально-орієнтованих конкурентних економіках, еволюцією та основними закономірностями його розвитку, залишаються недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни в умовах функціонування ринку праці у провідних економічно розвинутих країнах обумовлюють пошук нових, подекуди кардинальних заходів для вирішення проблем ринку праці та зайнятості. Для українців одним із викликів сьогодення є зайнятість цивільного населення в умовах воєнного стану [3]. Охочих знайти нову роботу багато, проте ринок праці, що перебуває у стані жорсткої кризи, неспроможний задовольнити попит шукачів. Навіть враховуючи позитивну динаміку кількості відкритих вакансій в деяких професійних сферах, більшість

спеціалістів не можуть знайти роботу. Попит на роботу вищий за пропозицію - це підтверджують дані, отримані в результаті аналізу бази вакансій та резюме. Люди стали активніше шукати роботу. Зокрема, ті, хто залишився у своїх містах, але втратили роботу через війну. Так само й внутрішні переселенці, їх, за даними Міжнародної організації з міграції, вже понад 8 мільйонів.

Що ж стосується роботодавців, вони також потроху починають відновлювати робочі процеси й розміщують на кадрових порталах вакансії в різних професійних сферах. Деякі професійні сфери постраждали найбільше. У них нових пропозицій роботи майже немає. За даними державної служби зайнятості: у квітні 2022 року на 25326 вакансій претендувало 283356 безробітних.

Дослідження Групи «Рейтинг» засвідчує, що третина опитаних українців зазнали матеріальних втрат унаслідок війни. Серед них 62 % громадян, що проживають на територіях, де були, чи ще тривають бойові дії, 52 % мешканців деокупованих територій, 23 % – не окупованих територій. Одним із найвідчутніших негативних наслідків кризи, спричиненої війною, є втрата доходів працездатного населення. Результати досліджень Групи «Рейтинг» засвідчують падіння доходів у період війни у 64 % українців. Зокрема у 18 % опитаних незначно зменшився дохід, у 32 % – значно зменшився, 14 % втратили практично всі доходи [5]. Найбільших фінансових втрат зазнали мешканці Півдня і Сходу, серед вікових категорій – особи 30–49 років. За інформацією порталу з пошуку роботи grc.ua, лише 20,5 % працюючих громадян не відчули зменшення заробітної плати в період війни. Зниження доходів працюючого населення, або повна чи часткова їх втрата призвели до виснаження заощаджень.

Згідно з прогнозами НБУ, попри відновлення економіки та збільшення попиту на робочу силу, безробіття в Україні тривалий час залишатиметься вищим від свого природного рівня через довгострокові ефекти війни. У найближчій перспективі масового збільшення кількості робочих місць не передбачається. Тільки одна з п'яти компаній – членів Європейської бізнес-асоціації (ЄБА) планує наймати нових працівників наступного року.

Відновлення попиту на робочу силу стримуватимуть слабкий фінансовий стан бізнесу та недостатні обсяги інвестицій в економіці в найближчій перспективі [4]. Наступного року лише 19 % підприємців планують упровадити нові інвестиційні проекти.

Значні втрати робочої сили у якісному й кількісному вимірах можуть перешкодити відбудові та розвитку країни, спричинити зростання економічного навантаження на працюючих, скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них. Тому в період воєнних дій та в час повоєнного відновлення заходи державної політики у сфері збереження та використання трудового потенціалу мають бути максимально ефективними.

Щодо розміру заробітних плат, то сайти з пошуку роботи підрахували, що середня зарплата в Україні становить близько 15 тис грн. Проте вона може

суттєво різнитися за містами та регіонами. За даними Work.ua, найвищий середній рівень у Києві та Львові, найнижчий – у Кривому Розі, Сумах та Чернігові [6].

В ІТ-сфері підвищення зарплат відбувається кілька разів на рік і війна не вплинула на рівень заробітків.

Основними чинниками погіршення ситуації на ринку праці України стали безпрецедентні економічна й міграційна кризи. За підсумками 2022 р. ВВП країни скоротився більше ніж на 30%, значно знецінилась національна валюта, зросли ціни й істотно впав рівень доходів населення.

Разом із цим, у результаті повномасштабної агресії РФ проти України, що спричинила загрози особистій безпеці населення, відбувся масовий виїзд людей за кордон. Протягом 2022 р. з України виїхало майже 8 млн осіб. Водночас майже 5 млн стали внутрішньо переміщеними особами.

Не менш вагомим чинником, що вплинув на ринок праці й зайнятість, стало введення воєнного стану й мобілізації. Призов у лави ЗСУ суттєво вплинув на обсяги найму працівників, призвів до змін обороту кадрів, зумовив особливості попиту й пропозиції, а також посилив дефіцит кадрів на ринку праці.

Найбільш значущою зміною на ринку праці України у 2022 р. стало істотне скорочення обсягів зайнятості. Це відбулось унаслідок зниження ділової активності або припинення діяльності значної кількості підприємств, а також скорочення зайнятості з економічних причин на підприємствах, які продовжували працювати [8]. Найбільшою мірою скорочення зайнятості в Україні протягом 2022 р. відбулось унаслідок суттєвого зменшення обсягів виробництва на підприємствах і через порушення виробничих зв'язків, руйнацію підприємств у регіонах воєнних дій. Загалом за підсумками 2022 р. кількість небюджетних підприємств в Україні скоротилась на 21,3%.

По Україні кількість працюючих на небюджетних підприємствах скоротилась на 15% і в четвертому кварталі 2022 р. становила 6,65 млн осіб. Кількість працюючих за наймом у фізичних осіб – підприємців скоротилась на 28% і становила в четвертому кварталі 2022 р. 604 тис. осіб. Значна частка скорочення обсягів зайнятості припала на промислово розвинені регіони. Зокрема, скорочення зайнятості в Харківській, Дніпропетровській, Одеській, Миколаївській, Київській областях і м. Києві становило 59% загального обсягу скорочення [5]. Таким чином, на решту 16 областей припадає не більше 18% загального обсягу цього скорочення.

На рис. 1 наведено динаміку чисельності безробітних в Україні за період 2018 – 2021, січень–травень 2022 року.

Протягом 2022 р. підприємства, які не припиняли діяльності, скоротили до 5% персоналу. Загалом скорочення кількості працівників відбулось в усіх сегментах підприємств, незалежно від їх розміру. Найбільша частка скорочення припала на сегмент мікропідприємств, де порівняно з початком року чисельність найнятих працівників скоротилась на 53%. Порівняно краща

ситуація спостерігалася в сегменті великих підприємств, де скорочення кількості працівників не перевищило 4%. Середні та малі підприємства втратили відповідно 6 і 8% від загальної кількості працівників [7].

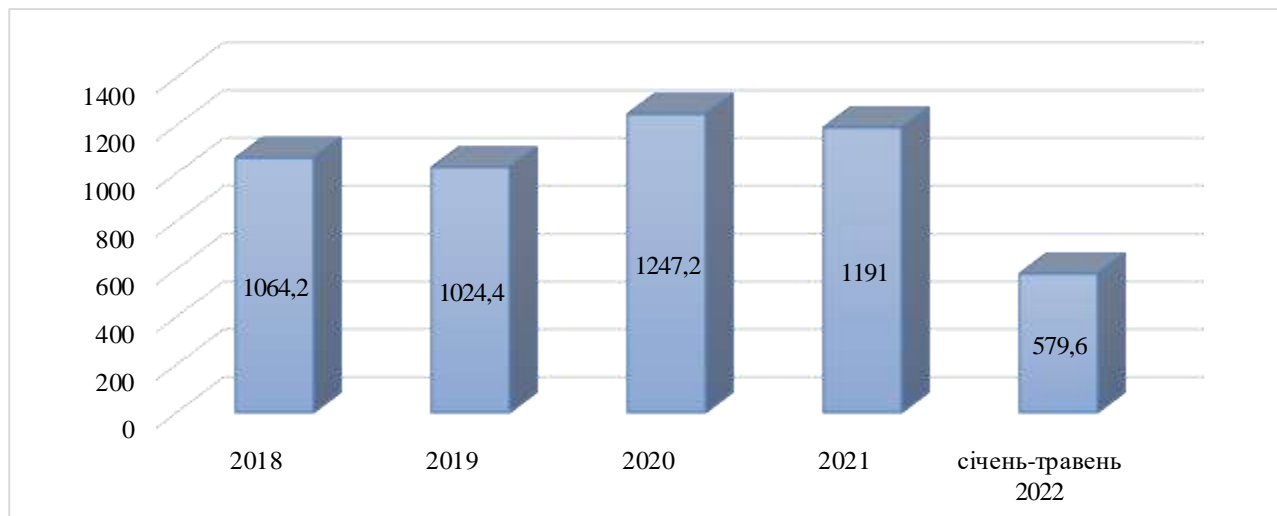

Рис. 1. Кількість безробітних за методологією МОП в Україні, 2018–2021 р.; січень–травень 2022 р., тис. осіб
Джерело: [7]

Незважаючи на істотне скорочення робочих місць і зростання безробіття протягом 2022 р., роботодавці, які наймали працівників протягом року, вказують на дефіцит кадрів. Необхідність найму працівників протягом року в основному була зумовлена двома чинниками: масовим від'їздом працівників до більш безпечних регіонів або за кордон; загальною мобілізацією. Перший чинник зумовив нестачу працівників усіх професій і спеціальностей у прикордонних з рф областях і південних регіонах України.

Другий чинник мав прямий і опосередкований вплив на формування дефіциту. По-перше, значна кількість працівників у перші дні війни добровільно вступила до лав ЗСУ, територіальної оборони або інших добровільних військових формувань. По-друге, ЗСУ потребували значної кількості кваліфікованих технічних спеціалістів, дефіцит яких спостерігався на ринку праці вже декілька років [2]. Ще однією опосередкованою причиною впливу мобілізації на формування дефіциту працівників стало небажання чоловіків офіційно працевлаштовуватися на роботу й відповідно оформлювати трудові відносини з метою уникнення мобілізації.

Реакцією бізнесу на відчутний дефіцит працівників – представників традиційно чоловічих професій – стали спроби залучення жінок до роботи за окремими професіями. Є успішні кейси багатьох підприємств із перенавчання жіночого персоналу для заміщення вакантних посад за професіями зварників, водіїв навантажувачів, водіїв тощо. Протягом 2022 р. частка осіб основної вікової категорії 36–60 років у структурі зайнятих істотно скоротилася (на 6%). Натомість значно збільшилась частка працюючих осіб віком понад 60 років (з 4,2 до 8,9%) [3]. Також помірно зросла частка працюючої молоді (з 31,2 до 31,6%). У ході дослідження було визначено заходи, реалізація яких сприятиме

мінімізації негативних наслідків впливу війни на збалансування попиту й пропозиції на ринку праці України. Передусім це стосується підвищення ефективності державної політики зайнятості в напрямі розвитку бізнес-середовища, стимулювання розвитку підприємництва, покращення якості професійної освіти й навчання, сприяння підвищенню економічної активності населення за рахунок соціального залучення уразливих груп населення, створення умов для розбудови державно-приватного, публічно-приватного партнерства й програм корпоративної соціальної відповідальності з підтримки й професійної реабілітації ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю. Шляхи вирішення проблем забезпеченості кваліфікованими кадрами в Україні наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Шляхи вирішення проблем забезпеченості кваліфікованими кадрами в Україні

№	Характеристика підходів до реалізації проблем забезпеченості кваліфікованими кадрами в Україні
1	2
Для забезпечення потреб економіки в кваліфікованих працівниках доцільно реалізувати такі заходи:	
1	<ul style="list-style-type: none"> • сприяння підвищенню якості професійної освіти й навчання за рахунок розвитку дуальної форми навчання; • активізація участі роботодавців у підготовці освітніх і професійних стандартів, організації виробничої практики, роботі наглядових рад закладів освіти; • посилення практикоорієнтованого змісту освітніх програм для набуття найбільш затребуваних навичок;
2	• покращення інформування роботодавців (представників малого й середнього бізнесу) щодо можливостей підтвердження повної або часткової професійної кваліфікації осіб у кваліфікаційних центрах для забезпечення кадрових потреб у секторах із великим дефіцитом кадрів;
3	• удосконалення процесу навчання працівників за рахунок організації навчальних центрів, розвитку систем наставництва, залучення послуг постачальників та/або зовнішніх провайдерів;
4	• покращення перспектив формування кадрового потенціалу підприємств у повоєнній перспективі (зокрема, унормування процесів мобілізації, створення умов для повернення переміщених осіб).
Для підвищення ефективності державної політики сприяння зайнятості ветеранів / ветеранів з інвалідністю необхідно:	
1	• підвищення ефективності взаємодії з роботодавцями для надання їм консультативної підтримки з питань особливостей організації робочих місць для ветеранів з інвалідністю (забезпечення безбар'єрності на робочому місці);
2	• проведення інформаційних кампаній із поширення позитивного досвіду ефективних програм корпоративної соціальної відповідальності за напрямом забезпечення зайнятості ветеранів / ветеранів з інвалідністю.
Для стимулювання роботодавців щодо забезпечення трудової реабілітації та сприяння професійній самореалізації ветеранів / ветеранів з інвалідністю доцільно забезпечити:	
1	• відшкодування заробітної плати працівника на період від 3 до 12 місяців за працевлаштування ветерана / ветерана з інвалідністю у період до 6 місяців від часу звільнення з лав ЗСУ;

1	2
2	• часткова / повна компенсація витрат на перенавчання працівника ветерана / ветерана з інвалідністю;
3	• компенсація витрат (нарахувань або заробітної плати) на роботу корпоративних спеціалістів, що надаватимуть психологічну / соціальну / медичну допомогу ветеранам / ветеранам з інвалідністю.
З метою реалізації програм індивідуальної державної підтримки ветеранів / ветеранів з інвалідністю доречно забезпечити:	
1	• можливість отримання одноразової виплати / сертифікату на придбання житла при звільненні з лав ЗСУ;
2	• покращення інформування ветеранів щодо можливості одержання одноразової виплати / ваучера на здобуття нової професії / кваліфікації;
3	• сприяння професійній, соціальній і психологічній реабілітації ветеранів шляхом надання соціально-психологічної підтримки.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Для стимулювання зайнятості уразливих груп населення доцільно застосовувати механізми виплати фінансових дотацій до заробітної плати; покращувати якість і доступність послуг / інфраструктури (медичної, житлової, транспортної); забезпечувати фінансову підтримку для адаптації робочих місць до потреб осіб з інвалідністю; надавати психологічну підтримку.

На рис. 2 показано чотири світи: сценарії розвитку робочого середовища до 2030 року.

Фрагментація:

малий та завзятий

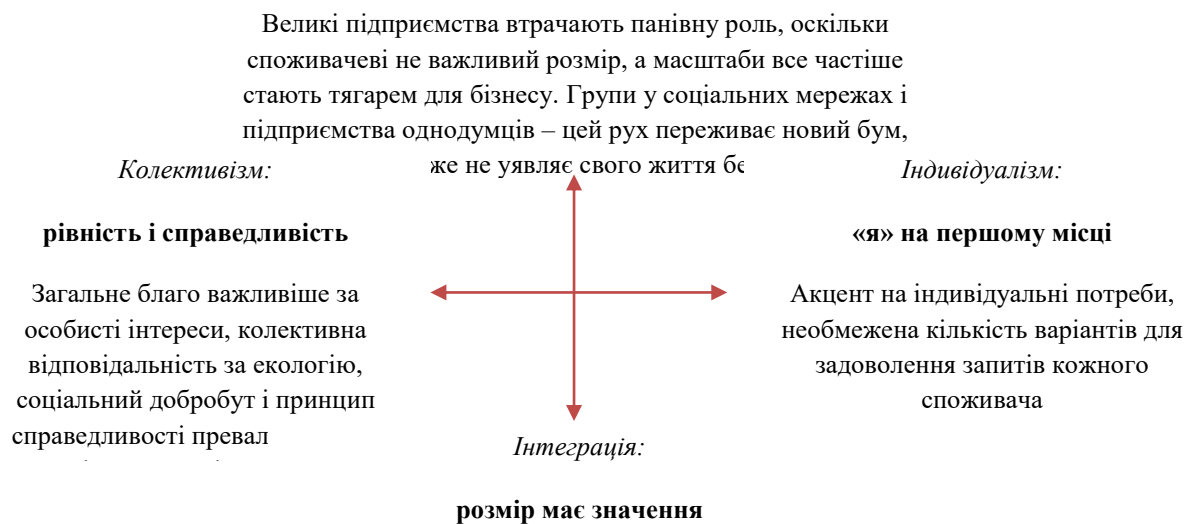

Рис. 2. Чотири світи: сценарії розвитку робочого середовища до 2030 року

Джерело: [6]

Загалом реалізація цих заходів може сприяти забезпеченню адаптованості ринку праці до сучасних ризиків і потенційних викликів, які можуть загостритися в перспективі, створити умови для покращення якості трудового потенціалу країни (зокрема професійно-кваліфікаційної складової), необхідного для повоєнного відновлення економіки на модернізаційних засадах.

Висновки. Сучасний ринок праці потребує посилення керованості процесами, які відбуваються на ньому. На сьогодні практично відсутня прийнятна модель управління ринком праці та розвитком трудового потенціалу, позиція профспілок та громадських організацій не відіграє належної ролі у формуванні соціально-економічного партнерства, при якому має забезпечуватися відносний баланс інтересів усіх учасників ринку праці.

Перехід економіки України до ринкових умов господарювання потребує створення відповідної системи управління процесами на ринку праці. В Україні до цього часу не створена комплексна, скоординована та ефективна система управління ринком праці, яка б дозволила через дію існуючих та введення у практику нових ринкових механізмів відпрацювати еластичний та дієвий механізм досягнення ефективної зайнятості населення.

Стратегія розвитку України як незалежної і процвітаючої держави може здійснюватися лише за умови досягнення ефективного рівня зайнятості населення шляхом посилення активної політики держави на ринку праці через запровадження економічного механізму регулювання ринку праці, що дозволить знизити рівень безробіття, особливо прихованого, зменшити нерегламентовану зайнятість, забезпечити робочими місцями непрацюючу молодь та підвищити рівень соціальної захищеності безробітних та непрацевдатних категорій населення.

Список використаних джерел

1. Бондар Г. Ринок праці в Україні: попит на роботу вищий за пропозицію. 2022. URL: <https://www.unian.ua/society/rinok-praci-v-ukrajini-popit-na-robotu-vishchiy-za-propoziciyu-novini-ukrajini-11827308.html> (дата звернення: 03.10.2023).
2. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/> (дата звернення: 22.09.2023).
3. Ковач В.О. Особливості українського ринку праці та його активне регулювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 12. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/59.pdf (дата звернення: 13.09.2023).
4. Хлівна І.В. Особливості функціонування та тенденції розвитку ринку праці у сільській місцевості. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2015> (дата звернення: 17.09.2023).
5. Павлюк Т.І., Ковальова А.А., Ніколайчук Н.П. Особливості ринку праці в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. С. 876-881.
6. Майбутнє ринку праці. Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf> (дата

звернення: 13.02.2023).

7. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. *Аналітична записка*. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення: 16.02.2023).

8. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ринок праці в Україні в умовах воєнного стану та напрями його розвитку в післявоєнний період. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 2 (64). С. 7-29. DOI: 10.37128/2411-4413-2023-2-1.

Вадим ЯНИШИН*,
студент 2-го курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

***Анотація.** Дана наукова робота присвячена комплексному аналізу загроз, які виникають у сфері фінансово-економічної безпеки України в контексті військового конфлікту. Крім того, відбуваються вплив воєнного стану на основні економічні показники, такі як зниження виробництва, руйнування інфраструктури, втрати людських ресурсів та інші фактори, що негативно впливають на економічний розвиток країни, також розглядаються проблеми для фінансового сектору та системи банківської діяльності, та досліджується вплив війни на зовнішньоекономічні відносини і забезпечення енергетичної безпеки.*

***Abstract.** This scientific work is devoted to the comprehensive analysis of threats that arise in the sphere of financial and economic security of Ukraine in the context of the military conflict. In addition, the impact of martial law on the main economic indicators, such as a decrease in production, the destruction of infrastructure, the loss of human resources and other factors that negatively affect the economic development of the country, also take place, the problems for the financial sector and the banking system are considered, and the impact is also investigated war on foreign economic relations and ensuring energy security.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Ольга ХАЄЦЬКА

Вступ. Внаслідок масованої агресії росії проти України суттєво зріс рівень усіх ризиків і загроз стабільності фінансової системи. Втрата ВВП України у 2022 році є значною. Водночас через несправність транспортної та виробничої інфраструктури інфляційний тиск є значним, а собівартість виробництва – високою. Як наслідок, стрімко зросли масштаби бюджетних витрат, спрямованих на підтримку бізнесу та поступове відновлення економіки. У першому кварталі 2022 року надходження до бюджету підтримувався дивідендними авансами та трансфертами НБУ. Враховуючи обмежені очікувані надходження у другому кварталі 2022 року, подальша підтримка з боку міжнародних донорів стає все більш важливою [5] в умовах воєнного стану значні бюджетні витрати спрямовуються на комплексний захист та підтримку економіки.

Виклад основного матеріалу. Україна є одним із гарантів продовольчої безпеки в світі завдяки традиційно потужному продовольчому експорту. Війна росії проти України є головною причиною глобальної продовольчої кризи, яка може принести серйозні політичні та економічні наслідки. Сільськогосподарський та продовольчий сектор України становить майже 10% ВВП. У 2021 році український експорт продовольчої продукції склав майже 28 млрд дол, зокрема 7 млрд євро (7,4 млрд дол) до ЄС.

Сьогодні економіка України, як і фінансова система, трансформується та адаптується до умов війни. Окрім цього, в умовах військової агресії росії проти України питання забезпечення національної безпеки як ніколи набуло першочергового значення та суспільної уваги. Забезпечення національної безпеки є фундаментом самозбереження національної самоідентичності в цілому та збереження українського народу зокрема.

У табл. 1 відображені загальні витрати на об'єкти інфраструктури у 2021 р.

За оцінками KSE Institute (табл. 1), загальний обсяг знищеної чи пошкодженої житлової нерухомості становить приблизно 26 млн.кв.м. Статистичні дані є вкрай невтішними, адже тільки за перший тиждень квітня 2022 року в умовах повномасштабної війни росії проти України прямі втрати національної економіки досягли показника 80,4 млрд.доларів, або 2,4 трлн.грн., і ця сума зростатиме. Основні загрози фінансово-економічній безпеці громадян, домогосподарств, підприємств, установ та організацій існують на мікрорівні. За результатами загальнонаціонального комплексного дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг в рамках проекту «Україна у війні»», 53% українців, які працювали до війни, сьогодні не працюють. Водночас 52 % респондентів заявили, що через війну економічні умови значно погіршилися, 28 % погіршилися швидше, і лише 18 % не змінили економічні умови внаслідок війни. Водночас 40% респондентів оцінили, що їхніх заощадження вистачить лише на один місяць [2]. У Міністерстві фінансів України повідомили, що станом на квітень 2022 року близько 30% вітчизняних підприємств повністю зупинили свою діяльність, а

45% підприємств відновили роботу частково. Таке припинення діяльності через активні бойові дії на території більшості міст, у зв'язку із пошкодженням або знищенням цілих заводів та об'єктів інфраструктури зумовлюють величезний дефіцит в українському бюджеті. В областях, де йдуть бойові дії, розташовується понад 30% підприємств, які створювали більше 50% ВВП. Зараз під час військових дій ми втрачаємо від 35% до 50% ВВП - це і є удар по економіці [4].

Таблиця 1

Загальні витрати на об'єкти інфраструктури в Україні у 2021 р.

Об'єкти інфраструктури	Обсяг, одиниць	Загальні втрати, млн. дол. США
Дороги, км	22644	28275
Житлові будинки, тис. кв.м	26020,76	19852
Цивільні аеропорти, одиниць	8	6816
Активи підприємств одиниці	129	3658
Залізнична інфраструктура та руховий склад	Дані відсутні	2205
Заклади охорони здоров'я	196	2252
Мости та мостові переходи	266	1482
Заклади середньої та вищої освіти	533	722
Порти та портова інфраструктура	2	622
Військові аеродроми	10	390
Адміністративні будівлі	54	259
Літак Ан-225 «Мрія»	1	300
Релігійні споруди	64	219
Дитячі садочки	300	226
Торгово-розважальні центри	11	188
Культурні споруди	51	174
Теплові та гідроелектростанції	7	101
Інше		378
Разом		68207

*Джерело: [6]

Середній прогноз зростання ВВП в серпні становить 4,7%, хоча ще в березні він був близьким до нуля. Індекс споживчих цін експерти очікують на набагато нижчому рівні: 10-11,5% ВВП замість 14,5-18,5% ВВП в березні. Оптимістичні аналітики і щодо курсових прогнозів: зараз жоден експерт не очікує курс вище 40 грн/дол до кінця 2023 року, тоді як у березні п'ятеро з семи опитаних називали цифри вище цієї позначки [3].

В контексті розгортання широкомасштабних воєнних дій на території України, воєнно-політична роль України набула нового значення у формуванні

загальноєвропейської системи безпеки. Серед основних структурних елементів системи національної безпеки виділяють наступні: державно-політичний, соціально-економічний, національно-культурний, екологічний, інформаційний. Безумовно, що однією з основних складових національної безпеки є її соціально-економічна складова - економічна безпека. Економічна безпека є не лише підґрунтям зростання економіки держави, а й основою її суспільного розвитку. З огляду на це, під економічною безпекою розуміють комплекс організаційно-економічних заходів, які є підґрунтям забезпечення стійкості суб'єкта господарювання до впливу несприятливих чинників зовнішнього та/або внутрішнього характеру, здатності до самовідтворення, а також можливості задоволення інтересів широкого кола зацікавлених сторін. Економічна безпека є поліструктурним поняттям, яке характеризує безпеку соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії, таких, як світове господарство, національна економіка, галузь чи сектор національної економіки, комерційна або некомерційна організаційна структура. Досліджуючи поняття «економічна безпека», слід зазначити, що вітчизняне законодавство у сфері національної безпеки України дає таку характеристику поняття «національна безпека» – захищеність інтересів, що є життєво важливими для громадянина, людини суспільства і держави загалом. Така «захищеність» інтересів покликана забезпечувати стабільний соціальний розвиток, своєчасне виявлення фактичних і потенційних загроз інтересам (держави, суспільства й особистості), а також забезпечувати запобігання та нейтралізацію цих загроз [17, с. 49].

Виходячи з цього, слід розуміти, що проблема визначення економічної безпеки України є досить складною й тісно пов'язана з такими показниками економіки як «економічне зростання» і «стійкість соціально-економічної системи». Нині економічну безпеку країни можна уявити як складову національної безпеки в такому стані врегульованих правом суспільних відносин, при якому можливо безперервне та ефективне відтворення, розподіл і споживання благ в інтересах особистості, суспільства і держави. Сьогодні особливої актуальності набуло питання національної безпеки, оскільки від його вирішення залежатимуть доля України, соціально-економічний добробут громадян, становлення національної самосвідомості та поваги до своєї держави, тому необхідно врахувати помилки, допущені під час здійснення економічних реформ, які призвели до руйнівних процесів в економіці та у свідомості людей. На рівні держави посеред основних складових економічної безпеки традиційно виділяються: макроекономічна безпека, зовнішньоекономічна безпека, фінансова безпека, інвестиційна безпека, науково-технологічна безпека, енергетична безпека, виробнича безпека, демографічна безпека, соціальна безпека, продовольча безпека. На рівні окремого суб'єкта господарювання виділяють кадрову безпеку, фінансову безпеку, техніко-технологічну безпеку, виробничу безпеку, екологічну безпеку, енергетичну безпеку, інформаційну безпеку, правову безпеку та ринкову безпеку. На нашу думку перелік складових економічної безпеки фінансових інституцій з урахуванням специфіки їх

функціонування має бути уточненим і доповнений.

Висновки. Для забезпечення фінансово-економічної безпеки країни у стані війни потрібно подальше визначення правових засад стабільного функціонування бюджетної системи, державного регулювання банківської системи та підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Українці назвали головні перешкоди до євроінтеграції. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2495901-ukraincinazvali-golovni-pereskodi-dla-evrointegracii.html>.

2. День війни з росією коштує Україні до \$4 мільярдів – Шмигаль. 08.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3452024-den-vijni-z-rosieu-kostue-ukraini-do-4-milardiv-smigal.html>.

3. Понад половина українців втратили роботу через війну –опитування. 23 березня. URL: <https://suspilne.media/220864-ponad-polovina-ukrainciv-vtratile-robotu-cerez-vijnu-opituvanna>.

4. Прямі втрати через руйнування та пошкодження цивільної інфраструктури, тільки ті, які задокументовані в публічних джерелах, за останній тиждень зросли на понад \$5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostanniy-tizhden-vtrati-naneseni-vnaslidok-ruynuvannya-ta-poshkozheniya-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-vijni-zrosli-na-ponad-5-mlrd/>.

5. Системні...ризики є високими, проте контрольованими – підсумки засідання Ради..з..фінансової..стабільності. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/sistemni_riziki_ie_visokimi_prote_kontrolovanimi_252_pidsumki_zasidannia_radi_z_finansovoi_stabilnosti-3404.

6. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни, складають більше \$68 млрд. Загальні втрати економіки \$564-600 млрд. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/03/19/684328/>

НАПРЯМ

4

**ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННА СПРАВА ТА
ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС: ДОСВІД,
ПРОБЛЕМИ, ІННОВАЦІЇ**

Анастасія БАЙДАК*,
студентка групи 11-ПТБД,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

***Анотація.** У статті систематизовано та досліджено теоретичні основи оцінки інноваційного потенціалу підприємства. На основі системного та комплексного підходів запропоновано узагальнену методiku оцінки інноваційного потенціалу підприємств з урахуванням комплексності та складності понять «інновація», «інноваційний потенціал» у розрізі галузей, окремих підприємств та видів діяльності. Наголошено, що однією з головних складових розвитку підприємства є його інноваційний потенціал. Проаналізовано та визначено основні чинники, що гальмують процес формування інноваційного потенціалу підприємства.*

***Abstract.** The article systematizes and examines the theoretical foundations of evaluating the innovative potential of an enterprise. On the basis of systemic and complex approaches, a generalized methodology for assessing the innovation potential of enterprises is proposed, taking into account the complexity and complexity of the concepts of "innovation", "innovation potential" in terms of industries, individual enterprises and types of activity. It was emphasized that one of the main components of the enterprise's development is its innovative potential. The main factors inhibiting the process of forming the innovative potential of the enterprise have been analyzed and determined.*

Вступ. В умовах ринкової економіки успішну діяльність підприємства

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАШУК

забезпечує його інноваційна складова, яка є визначальним інструментом у конкурентній боротьбі. Динаміка економічного розвитку в сучасних умовах усе більше залежить від технологічних зрушень на базі інновацій. Саме тому, уміння формувати й ефективно використовувати інноваційний потенціал стає вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності та розвитку вітчизняних підприємств.

Дослідження питань ефективності формування та використання інноваційного потенціалу підприємства розкрито у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Бурдак І.Г., Клімович Т.А., Рудь Ю.Л., Шендерівської Л.П., Кваско А.В. Круш Н.П, Кавтиш О.П. та ін. Проте ряд питань цієї складної проблеми потребує подальшого теоретичного і практичного обґрунтування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безумовно інноваційний потенціал підприємства є комплексною та складною економічною категорією, яка формується, розвивається та накопичується під впливом багатьох факторів та чинників, що вимагає від підприємства сформувати таку політику взаємодії з зовнішнім середовищем, яка дозволить ефективно функціонувати в умовах, що постійно змінюються.

Механізм формування інноваційного потенціалу як складної багатоелементної, динамічної та поліструктурної системи передбачає структурування і ідентифікацію всіх елементів та залежить від наявної та прихованої, суб'єктивної і об'єктивної взаємодії, зумовленою специфікою підприємства та його оточенням. Інноваційний потенціал підприємства – це система, яка являє собою сукупність двох підсистем внутрішньої та зовнішньої, котрі дають можливості та здатності підприємству за принципово-новими основами формувати та реалізовувати стратегічні цілі підприємства. Ефект забезпечує ричаг ефективної взаємодії та управління внутрішніх та зовнішніх підсистем, створюючи набір певних взаємопов'язаних компонентів, елементів та зв'язків [2]. Формування та використання інноваційного потенціалу підприємства є ключовими аспектами його конкурентоспроможності та стійкості на ринку. Інноваційний потенціал визначається як можливість підприємства створювати та впроваджувати новаторські ідеї, продукти, процеси та рішення. Основні особливості формування та використання інноваційного потенціалу підприємства включають наступне:

- Стратегічне управління інноваціями, тобто підприємство повинно розробляти стратегію інновацій, яка відповідає його бізнес-моделі та цілям. Це включає в себе визначення областей, в яких інновації є критичними, і розробку плану дій.

- Фінансування інновацій, де проведення досліджень та розробок, створення прототипів, впровадження нових технологій вимагають фінансових ресурсів. Підприємство повинно визначити джерела фінансування інноваційних проектів, такі як інвестиції, гранти, кредити або внутрішні ресурси [3].

- Розвиток інноваційної культури, де підприємство повинно сприяти

створенню інноваційної культури серед свого персоналу. Це включає в себе пошук і розвиток творчих та інноваційних здібностей співробітників, створення стимулюючих систем винагород та заохочень за інноваційні ідеї.

- Партнерства та співпраця, тобто співпраця з іншими компаніями, університетами, дослідницькими установами та інноваційними клубами може сприяти обміну знань та ресурсами для спільного розвитку інноваційних рішень.

- Внутрішній потенціал, де важливо розуміти та використовувати інноваційний потенціал, який вже є в середині підприємства. Це охоплює впровадження ефективних систем управління знань, створення механізмів внутрішнього обміну інформацією та підтримку інноваційних ініціатив співробітників [1].

- Моніторинг та оцінка інноваційних проєктів, тобто підприємство повинно вести систематичний моніторинг та оцінку результатів інноваційних проєктів, щоб забезпечити їхню ефективність та внесок у бізнес.

- Управління ризиками, де інновації пов'язані з ризиками, і підприємство повинно розробити стратегії управління цими ризиками, включаючи аналіз та оцінку можливих втрат.

- Інтелектуальна власність, де захист інтелектуальної власності, такої як патенти, авторські права та товарні знаки, є важливою частиною забезпечення вигод від інновацій.

Формування та використання інноваційного потенціалу є динамічним процесом, і вимагає постійного вдосконалення та адаптації підприємства до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Для більш ефективного використання інноваційного потенціалу важливо бути готовим до змін та вкладати час та ресурси в розвиток інновацій. У табл. 1 наведено принципи інноваційної діяльності підприємства.

Вважаємо, що потенціальні компоненти ІПП представляють собою сукупність елементів загального потенціалу підприємства, тобто представляє собою джерело життєвої сили підприємства, яке дає можливість підприємству виживати, функціонувати і розвиватися певний період часу. На нашу думку, використання сукупності різних видів потенціалів, а не ресурсів при формуванні ІП, конкретизує найбільш точніше досліджувану категорію, що дозволяє використати певну систему показників для вимірювання рівня ІП підприємства [5]. Ґрунтуючись на тому, що ресурси існують не залежно від рівня їхнього продуктивного використання, а потенціал окремого підприємства невіддільний від ефективності корпоративного управління (корпоративна система управління як складник потенціалу підприємства), на наш погляд, ресурсна складова обмежує систему формування інноваційного потенціалу.

Отже, потенціальними компонентами варто розглянути ряд найвагоміших складових, які організаційно формують загальний потенціал підприємства, а саме: організаційно-управлінський, виробничий, фінансово-економічний, маркетинговий, кадровий, науково-технічний та соціальний потенціал. Кожна з

них може бути оцінена за допомогою показників, таким чином складається система параметрів для визначення інноваційного потенціалу підприємства [4].

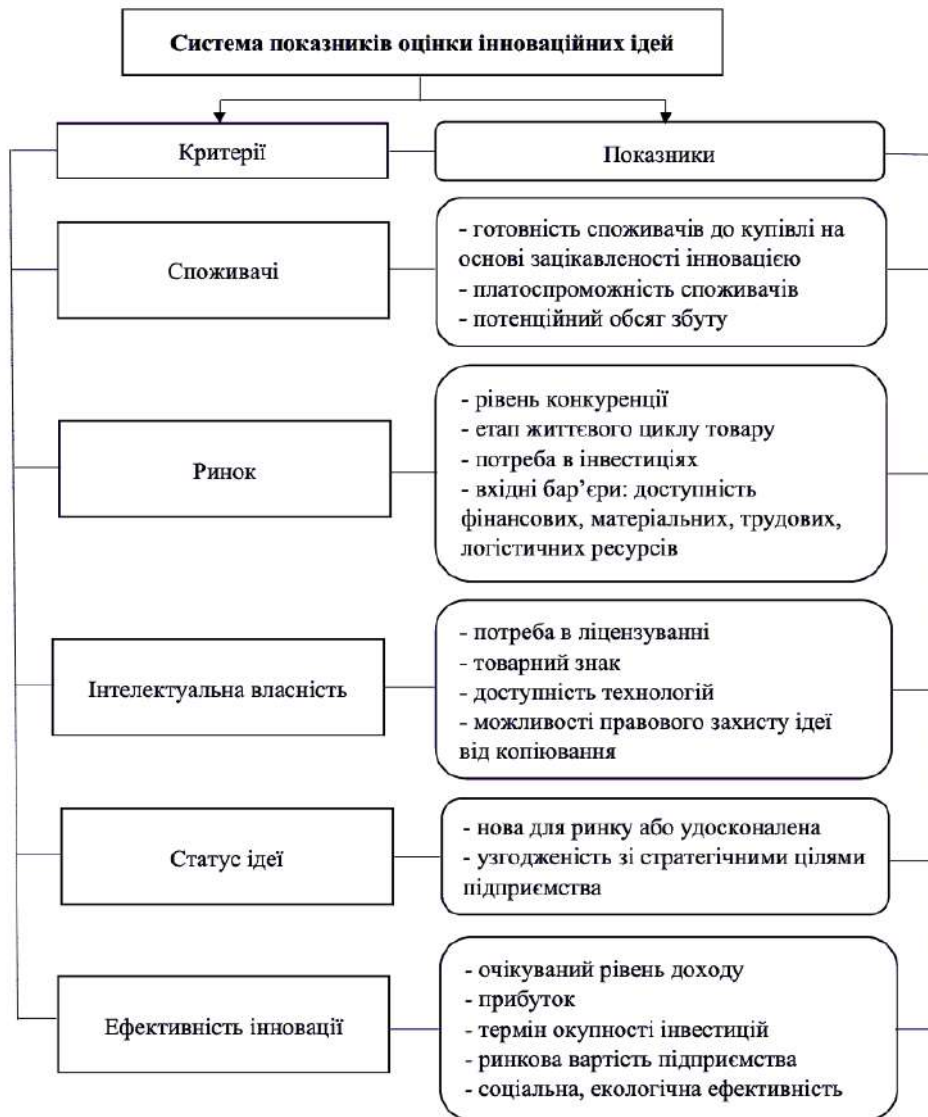
Таблиця 1

Принципи інноваційної діяльності підприємства

№ з/п	Назва принципу	Характеристика принципу
1.	Пріоритет інновацій над традиційним виробництвом	Пріоритет інноваційної діяльності над традиційним виробництвом передбачає визнання за наукою провідної ролі в системі продуктивних сил. Тільки використовуючи в практичній діяльності набуті знання, результати наукових досліджень, можна забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції, самих господарюючих суб'єктів.
2.	Забезпечення свободи наукової та науково-технічної творчості, правової охорони інтелектуальної власності	У контексті інноваційної діяльності передбачається постановка певної прикладної проблеми, вирішення якої може дати комерційні результати. Держава не повинна цікавитись, які наукові методи використовують вчені, проте отримані результати повинні бути захищені законодавством.
3.	Сприяння розвитку конкуренції в сферах науки і техніки	Це розумне поєднання державного регулювання інноваційної діяльності з функціонуванням інноваційних структур в умовах конкурентного середовища. Держава стимулює діяльність малих і нових інноваційних структур, обмежує діяльність підприємств-монополістів і тим самим створює умови для активізації інноваційної діяльності в країні або регіоні.
4.	Економічність інноваційних процесів	Принцип економічності інноваційних процесів означає, що виділені на нововведення ресурси виправдані лише тоді, коли вони призводять до комерційного успіху.
5.	Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки	Найважливішою функцією державного регулювання в умовах ринку стає визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та ресурсне забезпечення відповідних наукових розробок.
6.	Достатність і обмеженість пріоритетних напрямків	Принцип достатності та обмеженості пріоритетних напрямків особливо актуальний для країн з перехідною економікою.
7.	Гнучкість інноваційної політики	Гнучкість інноваційної політики передбачає можливість в короткі терміни переорієнтувати кадровий потенціал і передислокувати ресурси на вирішення інших проблем, що виникають, інноваційного напрямку.
8.	Інтеграція освіти, науки та підприємницької діяльності	Забезпечення цього принципу дозволить встановити зв'язки між системою освіти та науково-виробничими системами, а отже, прискорити темпи інноваційного потенціалу.
9.	Розвиток інноваційного потенціалу в регіонах шляхом передачі певних прав і зобов'язань на регіональний рівень	Необхідність забезпечення розвитку інноваційного потенціалу в регіонах шляхом передачі певних прав і зобов'язань на регіональний рівень обґрунтовується тим, що в умовах ринкових відносин спостерігається загальна децентралізація управління, яка стосується також інноваційної сфери.
10.	Масштабність	Масштабність інноваційного потенціалу означає, що чим більша значимість результатів інноваційної діяльності, тим більше стимулюючих важелів необхідно задіяти, щоб ефект від впровадження інновації залишився на тій території, де вона реалізована.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Інноваційні компоненти - є своєрідною похідною складових загального потенціалу підприємства (організаційно-управлінського, фінансово-економічного, виробничого, маркетингового, кадрового, соціального, науково-технічного та ін.), які проникають в кожен його елемент, що мають поточні та перспективні можливості та здатності ефективного перетворення на принципово - новий рівень [9]. Всі складові інноваційного компоненту, можуть бути визначені за допомогою власних показників, що органічно доповнюють механізм оцінювання інноваційного потенціалу підприємства.

*Рис. 1. Система показників оцінки інноваційних ідей
Джерело: сформовано за результатами дослідження*

Ефективно – управлінські компоненти, які входять до складу внутрішньої підсистеми формування інноваційного потенціалу підприємства, повинні забезпечувати ефективність використання та управління всіх елементів, які входять до складу потенціальних та інноваційних компонентів, тобто визначає здатність системи ефективного менеджменту відповідними компонентами. Між

компонентами та елемента внутрішньої підсистеми інноваційного потенціалу існують складні діалектичні зв'язки.

Забезпечення максимального загального інноваційного потенціалу підприємства можливо лише за умови комплексного, систематичного дослідження впливу суб'єктивно-об'єктивних складників зовнішнього середовища [10]. Макрооточення створює загальні умови формування інноваційного потенціалу підприємства, обмежуючи або розширюючи сферу його впливу, що відіграє значну роль. Взаємодія складників потенціалу підприємства і зовнішнього середовища зображена на рис. 2.

Необхідність стратегічної взаємодії підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища слід вважати способом реалізації стратегічних інтересів підприємства в умовах невизначеності, наявності протиріч економічних інтересів суб'єктів економічної діяльності, що потребують узгодження.

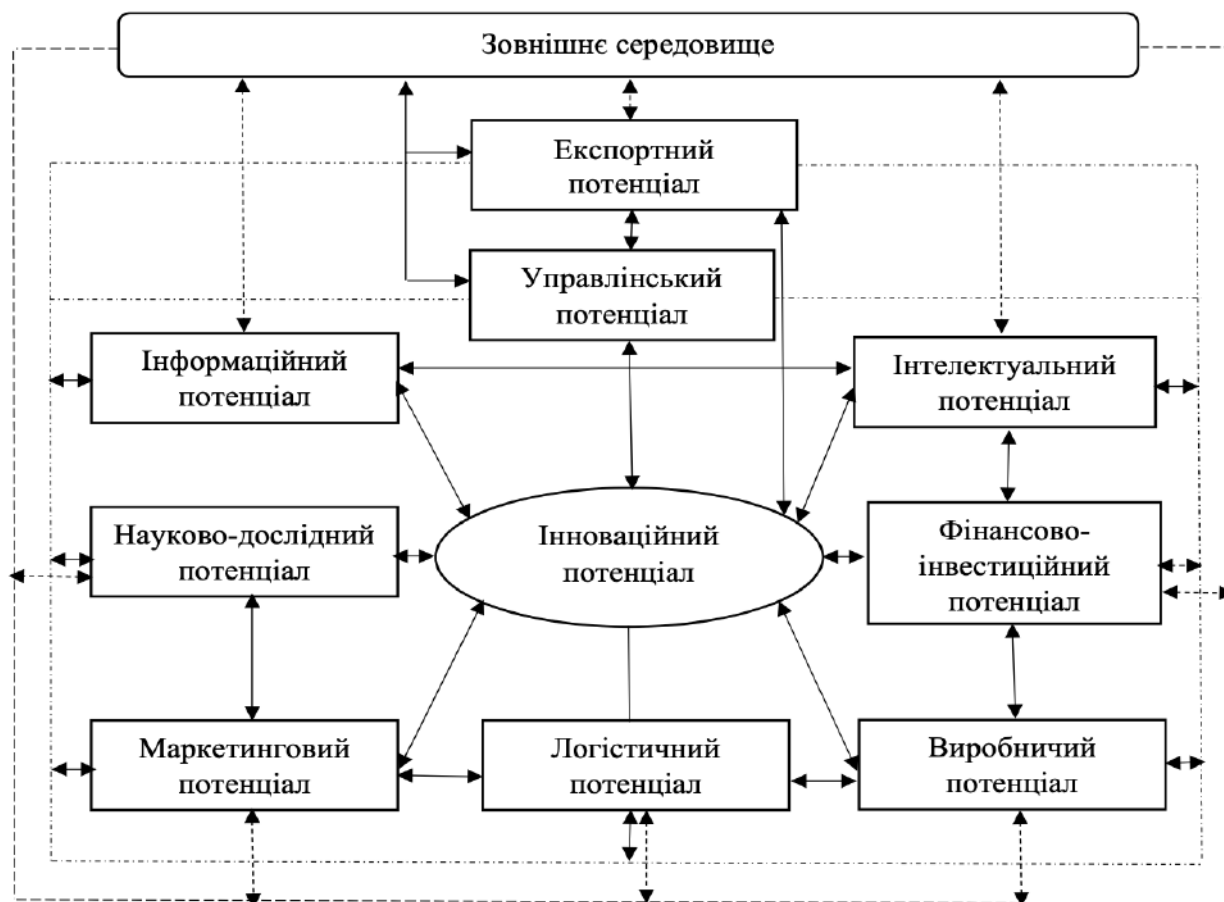

Рис. 2. Взаємодія складників потенціалу підприємства і зовнішнього середовища

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Інноваційний потенціал підприємства, формується в результаті наявної системи організаційно-економічних та соціальних відносин з різними суб'єктами господарювання при відповідній діяльності.

Висновки. Інноваційний потенціал – це здатність продукувати інновації

на засадах професійної, цілеспрямованої, неперервної, клієнтоорієнтованої діяльності з генерації й акумуляції прогресивних знань, добору найбільш життєздатних ідей, їх просування і комерціалізації, що потребує системної інтеграції складників потенціалу і побудови ефективної взаємодії із зовнішнім середовищем.

Ефективна організація будь-якої форми інноваційної діяльності потребує належної інтеграції інноваторів з іншими структурними підрозділами організації для координації зусиль і комплексної підтримки.

Розвиток інноваційного потенціалу підприємства забезпечується за рахунок власних інтелектуальних, креативних ресурсів або залучених шляхом розвитку науково-технічного співробітництва на місцевому і міжнародному рівнях, здійснення патентного пошуку, вивчення й удосконалення провідного досвіду конкурентів або інших галузей, тобто застосування бенчмаркінгу.

Список використаних джерел:

1. Круш Н.П, Кавтиш О.П. Теоретичні основи оцінки інноваційного потенціалу підприємства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/47232375.pdf> (дата звернення 10.10.2023).
2. Дмитриченко М.Ф. Основи теорії систем і управління: підручник; К.: Знання України. 2005. Кн. 1. 344 с.
3. Пономаренко В.С. Стратегічне управління підприємством: підручник; Харків: Основа.1999. 620 с.
4. Бурдак І.Г., Клімович Т.А., Рудь Ю.Л. Управління стратегічною взаємодією підприємства та суб'єктами зовнішнього середовища. *Науковий вісник КУЕІТУ. Нові технології*. 2009. № 1 (23). С. 105–109.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність». *Голос України*. 2002. № 144. С. 10-15.
6. Шендерівська Л.П., Кваско А.В. Напрями розвитку інноваційного потенціалу підприємств. *Економічний простір*. 2021. № 166. С. 74-80.
7. Толмачова О.В. Система управління інноваційним потенціалом підприємств. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 3(13). С. 134–139.
8. Томашук І.В., Мулик М.В. Інноваційна складова конкурентоспроможності національних економік на сучасному етапі глобального розвитку. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). №1. С. 78-83.
9. Tomashuk I. Features of formation and use of innovative potential of rural territories of Ukraine. *Slovak international scientific journal*. 2020. № 46. Vol. 2. P. 27-42.
10. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). Vol. 4. P. 51-66.

Єва БАРАНОВСЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультету економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Анотація.** У статті розглядається стан розвитку екотуризму в Україні. Розвиток екотуризму в Україні ще знаходиться на початковій стадії, але завдяки наявним природним і відпочинковим ресурсам країни цей вид туризму має всі шанси стати одним із основних видів туризму. Обґрунтовані завданнями розвитку екологічного туризму в країні. Досліджено негативний вплив військових дій на природу та заповідні території.*

***Abstract.** The article examines the state of development of ecotourism in Ukraine. The development of ecotourism in Ukraine is still at an initial stage, but thanks to the available natural and recreational resources of the country, this type of tourism has every chance to become one of the main types of tourism. They are justified by the tasks of the development of ecological tourism in the country. The negative impact of military operations on nature and protected areas has been studied.*

Вступ. Розвитку туризму в Україні приділяється все більше уваги через те, що туристичний потенціал у більшості регіонів є високим, але недостатньо використаним. У свою чергу, туризм надає можливості для всебічного розуміння природи, людей і культури. Важливою умовою розвитку туристичної діяльності є наявність природно-рекреаційних ресурсів як екологічного середовища існування людини. Війна спустошила туризм, порушила фінансові, енергетичні та продовольчі ринки та спричинила екоцид у країні.

Виклад основного матеріалу. В останні роки туристична галузь почала розвиватися, що зумовило визнання туристичної галузі України одним із пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку. Термін «екотуризм» (екологічний туризм) широко використовується в заповідниках і національних парках. Бурхливий розвиток світового екотуризму в останні десятиліття пов'язаний не тільки з деградацією навколишнього середовища, а й із збільшенням популярних рекреаційних зон – гірських курортів, теплих океанських пляжів тощо. Екотуризм – це туризм у місця з відносно незайманою природою, до цінних у природному відношенні об'єктів з метою отримання

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри бізнесу та сфери обслуговування Оксана ТАБЕНСЬКА

задоволення від перебування на природі, розширення знань про неї та оздоровлення [1, с.4].

Розвиток екотуризму в Україні знаходиться на початковій стадії. Необхідними умовами його розвитку є природні та рекреаційні ресурси, що привертають увагу туристів. Завдяки вдалому географічному положенню Україна має багате різноманіття. Україна, знаходячись у зоні Поліської, Лісостепової і Степової природних зон, обдарована унікальними природними ресурсами, які створюють ідеальні умови для розвитку екотуризму.

Особливу привабливість для туристів мають Карпати, а також області навколо Чорного і Азовського морів. Україна вирізняється різноманіттям своїх природних зон, що надає унікальний характер рекреаційним територіям. Країна може пишатися більш ніж 70 000 видами організмів, з яких понад 27 000 є рослинами і понад 45 000 – тваринами [2].

У вивченні двох глобальних моделей розвитку екотуризму – австралійської та західноєвропейської – можна визначити, що в Україні надається перевага західноєвропейській концепції, що полягає в організації туристичних подорожей на природні території в рамках особливих охоронних зон, а не обмеження екотуризму в межах дикої природи, як це властиво австралійській моделі. Цей підхід визначає пріоритети розвитку екотуризму на внутрішньому ринку туристичних послуг в Україні [3].

Пріоритетними завданнями розвитку екологічного туризму в країні є [4]:

1. Зростання туристичного потенціалу країни.
2. Взаємодія державних і приватних структур.
3. Доступність туристичних послуг для всіх незалежно від віку, товарів, доходів тощо.
4. Підвищувати екологічну свідомість людей через еколого-просвітницьку діяльність.
5. Сприяти розвитку регіональної сфери послуг.
6. Розробити нові туристичні маршрути.
7. Активізувати виробництво та реалізацію місцевої продукції.
8. Відродження національних традицій.
9. Сприяти розвитку малого та середнього підприємництва у сільській та приміській місцевості.
10. Організувати працевлаштування місцевих жителів у зонах розвитку екотуризму.
11. Забезпечувати раціональне використання природних і рекреаційних, культурно-історичних ресурсів.

Розвиток екологічного туризму в Україні – один з найперспективніших шляхів покращення стану природно-заповідного фонду та інших природних територій.

Проте, 24 лютого 2022 року змінило ситуацію із потенційним майбутнім розвитком України, в тому числі екологічного туризму, оскільки наслідки активних бойових дій завдають негативного впливу природі щодня.

Повномасштабна війна вплинула на складність фіксування наслідків для навколишнього природного середовища. Станом на сьогодні немає можливості оцінити всю повноту збитків, оскільки ситуація змінюється щодня. Важлива роль логістичних труднощів, обмежена кількість екологічних інспекторів Державної екологічної інспекції, які і так працюють на максимумі своїх можливостей.

Певного негативного впливу зазнали і заповідні території, які є об'єктами екотуризму. Як повідомляє Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України зазнали пошкодження [5]:

1. Окуповані 2 біосферних заповідників, 10 природних заповідників та 8 національних природних парків;

2. Значно знизилася інституційна спроможність спеціальних адміністрацій установ природно-заповідного фонду, які окуповані або знаходяться у зоні бойових дій внаслідок вимушеного переміщення їхніх працівників, неможливості повноцінно виконувати покладені на них завдання;

3. Частина окупованих установ природно-заповідного фонду розташована в зоні гуманітарної кризи;

4. 812 територій та об'єктів природно-заповідного фонду площею 0,9 млн. га або 20% природно-заповідного фонду України пошкоджено чи під загрозою знищення;

5. Через бойові дії під загрозою знищення опинилися: 17 водно-болотних угідь міжнародного значення площею 627,3 тис. га; 160 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн. га; близько 600 видів тварин та 750 видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України.

Ліквідація наслідків цих дій вкрай необхідна для подальшого розвитку країни, оскільки територія природно-заповідного фонду є потенційною туристичною дестинацією.

Через військові дії, що тривають, суттєво постраждала природа. Під час вибуху реактивних і артилерійських снарядів навколишній ґрунт, деревина, газон і конструкції окислюються, утворюючи різноманітні сполуки, а також велику кількість токсичних органічних речовин. Під час вибуху все повністю окислюється і продукти хімічної реакції викидаються в атмосферу. В атмосфері оксиди сірки та азоту викликають кислотні дощі, які змінюють кислотність ґрунту та викликають опіки рослин, до яких особливо чутливі хвойні. Кислотні дощі негативно впливають на слизові оболонки та органи дихання організму людини, ссавців і птахів.

російська збройна агресія проти України призвела до додаткових викидів CO₂ у розмірі 120 млн тонн. Це включає 50 млн тонн, що виникли як наслідок непрямих викидів, спрямованих на повоєнну відбудову країни, та 39 млн тонн, що походять від безпосередніх викидів, спричинених бойовими діями та пожежами.

Більшість бойових дій концентрується в лісових масивах, де лісові пожежі щороку призводять до вивільнення 16,5 млн тонн викидів. Це

подвійний удар для кліматичної системи. Загалом, площа лісових пожеж в Україні збільшилася на 51 тис. га, що приблизно відповідає площі всіх лісів Хорватії та Боснії і Герцеговини [6].

Низка загроз і викликів виникла через руйнування інфраструктури України, зокрема: масштабні розливи нафтопродуктів, що призвели до локального забруднення ґрунтових і поверхневих вод через вибухи нафтових резервуарів, знищене обладнання та інші бойові дії.

В Україні розпочато фіксацію та документування всіх проявів екоциду відповідно до основних положень законодавства України та міжнародного права. У статті 441 Кримінального кодексу України визначено дане поняття «екоцид» – масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу, а у статті 241 КК України визначено відповідальність за забруднення атмосферного повітря або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля [7].

Десятки парків і заповідників в Україні зазнали значної шкоди внаслідок російської агресії. У зоопарках гинуть тварини. У Міндовкілля фіксують збитки в сумі 1 трлн. грн., що зазнала українська природа внаслідок збройної агресії росії [8]. За інформацією Міністерства захисту навколишнього середовища та природних ресурсів дикі тварини, які проживають в українських зоопарках, еко-парках та притулках стали заручниками війни. Деякі з них опинилися у зоні активних бойових дій. Водночас, українці активно допомагають тваринам у зоопарках, змушених припинити роботу на час воєнних дій.

Бойові дії перешкодили «сезону тиші». Зазвичай у квітні в Україні починається «сезон тиші». Сторонній шум може налякати малюків та їхніх батьків і навіть змусити дорослих особин залишити гніздо або нору. Активні бойові дії в «сезон тиші» становлять загрозу для природи. Потерпають тварини у зоопарках. Чи не найскладніше доводиться тваринам, які повністю залежать від людей і живуть в українських зоопарках. Зоопарки, які постраждали під час війни відображені в табл.1.

Підтримка Європейської асоціації зоопарків та акваріумів (EAZA) забезпечила нашим зоопаркам необхідні продовольчі структури. Зоопарків України стоятимуть великі виклики, як привести наші зоопарки до спільних стандартів з Європою. Європейських стандартів багато.

По-перше, це, звісно, вимоги до утримання тварин, годування, стандартизація вольєрів – вони мають бути не занадто малі, тварини повинні мати змогу здійснювати свої природні форми поведінки. Але є й інші вимоги.

Зоопарк не повинен бути просто місцем, де показують тварин. Там має проходити наукова, просвітницька та природоохоронна робота.

Зоопарки які постраждали в Україні під час війни

Зоопарк	Характеристика	Подальша доля
Одеський зоопарк	Одеський зоопарк заснований у 1922 році. Колекція зоопарку станом на 1 січня 2022 року налічувала 231 вид тварин (1754 екземпляри).	За час воєнних дій Одеський зоопарк на щастя не постраждав від обстрілів. Близько 700 вихованців отримали тирча-совий та постійний притулок в Одеському зоопарку.
Харківський зоопарк	Харківський зоопарк, заснований в 1895 році. В зоологічному парку зберігаються понад 384 види тварин.	Тварин не евакуювали, їх навіть побільшало, оскільки привезли тварин на тимчасове утримання з екопарку Фельдмана в якому вольєри були зруйновані.
Миколаївський зоопарк	Миколаївський зоопарк заснований у 1901 році. Всього в зоопарку налічується близько 5700 різних особин. Їх кількість постійно збільшується.	Незважаючи на воєнний стан та щоденні бомбардування міста Миколаєва зоопарк продовжує просвітницьку роботу в режимі онлайн.
Черкаський зоопарк «Рошен»	Черкаський міський зоологічний парк «Рошен» був організований в 1979 році на базі зоокуточку станції юних натуралістів.	Від початку повномасштабної війни було передано на утримання 70 тварин: черепахи-11, кайман крокодиловий – 1, ящірки – 15, змії – 11, павуки-птахоїди – 10, папуги – 6, ссавці 16.

Джерело: побудовано автором на основі [9]

У Харківському зоопарку тільки після реконструкції з'явилися туалети, якими зручно користуватися людям з інвалідністю. Додайте до цього вимоги безпеки та ветеринарного контролю. Вийде сучасний зоопарк, такий, який має бути в Україні після перемоги [10].

Висновки: Розвиток екотуризму в Україні є одним із найперспективніших шляхів покращення стану заповідників та інших природних територій. Організація екотуризму сприяє збереженню природних заповідників країни та створенню нових територій, позитивно впливають на економічний стан регіону. Тому галузь екологічного туризму має перспективи розвитку, але потребує неодмінного втручання та подолання наслідків війни. Різноманітність природних ландшафтів і природних середовищ України має широкий туристичний потенціал, на який нині позначаються безперервні наслідки активних бойових дій на території країни.

Список використаних джерел:

1. Вишневський В.І. Екологічний туризм. Київ: Інтерпрес ЛТД, 2015. С. 4.
2. Червона книга України. URL: <https://redbook%ua.org>.
3. Розвиток туристичного бізнесу регіону. URL: <https://infotour.in.ua/shkola6-2.htm>
4. Посохов І. С., Сагайдачна А. В. Перспективи розвитку екологічного

туризму в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна* Сер. Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство Туризм. 2019. Вип. 9. С. 203-212.

5. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Управління природоохоронними територіями. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/reformy/upravlinnya-pryrodoohoronnyumy-terytoriyamy/>.

6. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. 120 млн тонн викидів за рік. Війна росії проти України віддаляє світ від кліматичної нейтральності. URL: <https://mepr.gov.ua/120-mln-tonn-vykydiv-za-rik-vijna-rosiyi-protu-ukrayiny-viddalyaye-svit-vid-klimatychnoyi-nejtralnosti/>

7. Офіційний сайт Верховної Ради України. Кримінальний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

8. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Руслан Стрілець розповідає про збитки довкіллю України. URL: <https://mepr.gov.ua/ruslan-strilets-rozprovidaye-pro-zbytky-ekologiyi-ukrayiny-uponad-1-trln-grn/>.

9. Офіційний сайт Асоціації зоопарків України. URL: <https://azu.org.ua/>

10. Олена Козар. Ми всі адаптувалися і люди, і тварини»: як зоопарки працюють під час війни. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/mi-vsi-adaptuvalisya-i-lyudi-i-tvarini-yak-zooparki-pracyuyut-pid-chas-vijni-intervyu-z-yevgenom-kioseyu>.

Тетяна ВЕСЕЛЬСЬКА,*
студентка 4 курсу денної форми
спеціальності «Готельно-ресторанна справа»
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЕМ

***Анотація.** У статті досліджено значення готельного бізнесу як невід'ємної частини сервісного сектору в ринковій економіці, роль, значення, а також обсяг наданих послуг якого безперервно зростає в міру загального соціально-економічного розвитку в умовах Євроінтеграції. Проведено аналіз конкурентних переваг від впровадження та використання інноваційних*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування Олена ПОЛЬОВА

підходів до управління готелем. Розглянуто сучасні продукти автоматизації управління готелем, такі, як Fidelio і Epitome PMS. Визначено, що значна кількість готелів України повільно впроваджує інновації в розвитку послуг та підтримує застарілі архетипи в менеджменті. Доведено, що одним з елементів конкурентоспроможності готелю є активне впровадження сучасного програмного забезпечення: бронювання номерів, CRM, бухгалтерський облік, а також розробка сайту готелю, взаємодія з букинґ-майданчиком.

***Abstract.** The article examines the importance of the hotel business as an integral part of the service sector in the market economy, the role, importance, and volume of services which are constantly growing in the course of general socio-economic development in the conditions of European integration. An analysis of competitive advantages from the implementation and use of innovative approaches to hotel management was carried out. Modern hotel management automation products such as Fidelio and Epitome PMS are considered. It was determined that a significant number of hotels in Ukraine slowly implement innovations in the development of services and support outdated archetypes in management. It has been proven that one of the elements of the hotel's competitiveness is the active implementation of modern software: room reservation, CRM, accounting, as well as the development of the hotel's website, interaction with the booking site.*

Вступ. Тенденції сучасного суспільства впливають на всі зростаючі потреби туристів. Підвищена увага до здоров'я та здорового способу життя привела до збільшення тренажерних залів і спортивних центрів, як додаткових послуг, а фітнес- і дієт-меню є неодмінною умовою більшості готельних ресторанів.

Інформаційна доступність сучасних засобів розміщення, призводить до двоякого результату: з одного боку, готель стає максимально відкритим і доступним для потенційного клієнта, з іншого, подібна відкритість призводить до швидкого копіювання новацій в управлінні конкурентами. У подібній ситуації конкурентну боротьбу можуть виграти тільки готелі, які постійно застосовують інноваційний підхід до управління.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні активно використовуються сучасні продукти автоматизації управління готелем, такі, як Fidelio і Epitome PMS, які позиціонуються як інструменти максимальної інтеграції готельного комплексу зі сторонніми системами. Системи управління від корпорації MICROS-Fidelio – самі повнофункціональні рішення для управління, призначені як для незалежних готелів, так і для готельних мереж, як для невеликих готелів з обмеженим набором послуг, так і для першокласних 5-зіркових готелів [6].

Готель повинен прагнути отримати доступ до максимально широкого набору каналів продажів. У яких каналах і коли здійснювати продаж –

питання політики просування, це залежить від сезону, поточного завантаження готелю і безлічі інших чинників. Зокрема, представляти себе в глобальних (GDS) і/або альтернативних (ADS) системах бронювання, в першу чергу, необхідно готелям, орієнтованим на бізнес-сегмент. Однак, це можуть бути не тільки міські бізнес-готелі, але і засоби розміщення будь-якого формату: заміські готелі, SPA-готелі на узбережжі, готелі для любителів екстремального відпочинку, які бажають залучити клієнтів з певним рівнем достатку [5].

Серед основних функціональних можливостей системи можна виділити наступні:

1) управління відділом маркетингу і продажів готелю. Система автоматизує роботу кожного співробітника відділу продажів, дозволяє планувати зустрічі, телефонні дзвінки і виконання різних завдань, веде загальний календар і розклад дня менеджерів. Результати кожного спілкування з клієнтом фіксуються в системі для отримання повної картини діяльності відділу та стану справ з кожним клієнтом. Керівники відділів продажів можуть ставити чіткі цілі роботи кожного співробітника і контролювати їх виконання;

2) управління взаємовідносинами з клієнтами. Можливість вести облік переваг клієнта і всіх договірних умов, що дозволяє надавати більш високий рівень клієнтського сервісу;

3) управління програмами лояльності та заохочення постійних клієнтів дозволяє готелю створювати власні програми лояльності, що передбачають винагороду постійних клієнтів, а також клубні програми з можливістю надання знижок, бонусів і видачі преміальних сертифікатів;

4) управління продажами і заходами в готелі. Вся інформація оновлюється в режимі реального часу, але найголовніше, модуль інтерфейсів дозволяє обмінюватися даними з суміжними системами готельної автоматизації. Створення власного сайту готелю дозволяє не тільки бронювати номери безпосередньо, а й надає широкі маркетингові можливості самого готелю. Наявність віртуальної екскурсії по готелю, форми зворотного зв'язку, анкети, спрямованої на отримання інформації про оцінку сервісу клієнтом, можливість підписатися на розсилку спеціальних пропозицій і інші можливості сучасних технологій широко використовуються провідними виробниками готельних послуг [2].

Згідно дослідженням Sabre, використання онлайн і мобільну технологію «підключений мандрівник» задовільняє п'ять основних потреб мандрівника:

- обслуговування з будь-якого пристрою. Гуляючи по просторах мережі Інтернет в пошуках розваг або потрібної інформації, користувачі хочуть мати можливість перемикатися в процесі з одного пристрою на інший. Такі компанії як Amazon і eBay в цьому досягли значних успіхів, встановивши досить високу планку, і іншим ритейлерам, зокрема агентствам, доводиться намагатися відповідати. Простежити активність користувача на декількох пристроях може бути важко, і потрібен комплексний підхід для співвіднесення цієї поведінки з параметрами подорожі і фінальної конверсії;

- миттєвий відгук на пошукові запити. Тренд на збільшення розміру екранів смартфонів говорить про те, що ці пристрої можуть стати №1 для пошуку інформації. Уже сьогодні, задаючись питанням знайти найближчий ресторан, перевірити час вільноти і так далі, люди беруть в руки мобільний;

- єдиний формат сервісу. Ця потреба впливає з бажання споживачів використовувати для комунікації з продавцем найкращий вид зв'язку в залежності від ситуації. Це може бути особистий візит в офіс, дзвінок в call-центр, SMS або питання через месенджер. При цьому клієнти очікують отримати однакову якість обслуговування через будь-яку точку контакту. Тобто всі ціни, описи продуктів, інтерфейси та ілюстрації повинні бути ідентичними;

- обслуговування 24/7. Споживачі хочуть купувати товари та послуги в той момент, коли їм це потрібно. Цілодобовий сервіс, швидкі транзакції і миттєві відповіді на запити стають невід'ємною умовою для збереження і зміцнення клієнтської бази;

- відео-контент. Відчуваючи надлишок інформації, яка буквально охоплює користувача, коли він виходить в мережу Інтернет, його увагу привертає контент, який розважає і надихає. Будь то декор будинку, рецепти страв або напрямки для відпочинку – актуальним трендом стає відео-контент, який можна переглядати зі смартфона [3]. На основі проведеного дослідження Sabre виділяє наступні способи розвитку комунікації агентства з «підключеними мандрівниками»:

- персоналізація сервісу та формування спеціальних пропозицій для клієнта на основі даних про його попередній купівельний досвід і переваги;

- розширення каналів зв'язку (офлайн, онлайн, мобільні пристрої і месенджери) і комунікація в режимі реального часу;

- підвищення зацікавленості в послугах і зміцнення лояльності за рахунок цікавого, корисного і ненав'язливого контенту [4].

В індустрії гостинності розгорнулася справжня гонка по впровадженню елементів штучного інтелекту в усі сфери людського життя:

- набирає популярність прояв тенденції штучного інтелекту

- роботи-консьєржі, тобто онлайн-програми, здатні до спілкування з гостем і часто, що володіють здатністю до навчання. Розробники Siri створили голосовий помічник, здатний бронювати готелі;

- зростання популярності і швидкість поширення на туристичному ринку чат-ботів – комп'ютерних програм, які наслідують в спілкуванні живій людині, відповідають на питання і запити користувачів за допомогою додатків-месенджерів типу Facebook Messenger; розрахунки в готелях, ресторанах і магазинах за допомогою відбитків пальців;

- оригінальний приклад використання тривимірних проєкцій і відеомепінга в просуванні ресторанних послуг з проєкту SkullMapping;

- концепція «інтелектуального» номера готельної компанії Starwood Hotels & Resorts Worldwide, відома своєю любов'ю до інновацій (доступ в номер за допомогою смартфона або Apple Watch, «розумні» дзеркала з

прогнозом погоди, послуги робота-дворецького і ряд інших технологічних «фішок»);

- технологія цифрової реєстрації, яка дозволяє туристам за допомогою своїх мобільних телефонів вибирати відповідний номер завдяки спеціальному програмному забезпеченню, подивившись цифрові плани поверхів, а також самостійно проводити онлайн реєстрацію заїзду та виїзду [3].

Згідно з дослідженням Phocuswright, значна кількість готелів України повільно впроваджує інновації в розвитку послуг та підтримує застарілі архетипи в менеджменті (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості впровадження інновацій у вітчизняних готелях

Впровадження інновацій в управлінні готелю	Частка готелів
Готелі не мають менеджмент управління доходами	90%
Не мають мобільного сайту	19%
Не мають систем управління власністю	57%
Менше 1/5 мають систему центрального бронювання	19%
Не мають мобільного сайту	18%
Вважають головним бар'єром інновацій – відсутність засобів	45%
Не розвиваються із-за відсутності часу	40%

Джерело: систематизовано автором за [2].

Згідно даних таблиці 1 основна більшість готелів не мають менеджмент управління доходами (90%). Також менеджери готелів не приділяють уваги системам управління власністю, лише 57% мають такий напрям в менеджменті. Менше 20% готелів мають систему центрального бронювання, що є неприпустимим в умовах інформатизації економіки и життя в цілому. Також повільно проходить впровадження технологій в діяльність готелів, тому що 45% менеджерів готелів вважають головним бар'єром інновацій – відсутність засобів і 40% не впроваджують інновації та не розвиваються із-за відсутності часу. В сучасних умовах готелі конкурують враховуючи цінову політику конкурентів, орієнтуючись на внутрішні туристичні потоки та зовнішні туристичні спрямування на підставі визначених особливостей туристичного ринку регіону. Серед конкурентних методів готельних послуг необхідно визначити класичні, а саме ціна, підвищення якості послуг, комфортності споживання, використання маркетингу, формування іміджу готелю та інші.

Особливе значення має ознайомлення клієнта з репутацією готелю в мережі Інтернет на таких майданчиках як booking.com, tripadvisor, google maps, які зараз активно впливають на операційні показники діяльності готелю.

Одним з елементів конкурентоспроможності готелю є активне впровадження сучасного програмного забезпечення: бронювання номерів, CRM, бухгалтерський облік, а також розробка сайту готелю, взаємодія з букинг-майданчиком.

Висновки. Таким чином, умови, що визначають вектор ефективного розвитку сучасної індустрії гостинності лежать в площині інновацій. Зрозуміло,

що нині потреба в інноваціях для подальшого економічного зростання сфери послуг важлива як ніколи. Доведено, що послуги, які мають більший ступінь інновацій, сприяють зростанню задоволеності споживачів і, як наслідок, збільшення фінансових показників підприємств. Сьогодні клієнти звертають особливу увагу на інновації на етапі вибору готелю. Відповідно, наявність інновацій приводить до збільшення затребуваності, а значить і ефективності готелів. Інновації не тільки збільшують оборот компаній, але і чинять позитивний вплив на їх ліквідність. Отже, на сучасному етапі реалізація інноваційних рішень на підприємствах індустрії гостинності стає одним з вагомих конкурентних переваг, що потребує вивчення і впровадження в готельний менеджмент.

Список використаних джерел:

1. Головня О.М., Ставська Ю.В. Міжнародний туризм: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ ДРУК, 2020. 316 с.
2. Кирилов Ю. Є. Формування конкурентних переваг суб'єктів туристичної галузі. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 45-55.
3. Готельний ринок України: стан та перспективи. URL: www.ukrstat.gov.ua/http://realt.avisio.ua/uk/news (дата звернення: 02.10.2023).
4. Національна туристична організація України. URL: <http://www.ntoukraine.org/> (дата звернення: 30.09.2023).
5. Прилуцький А.М. Інвестиційні ресурси економіки України в умовах глобалізаційних процесів. Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умовах глобалізаційних процесів», 18-19 квіт. 2019 р. Вінниця : ВНАУ.

Карина ВИННИК*,
студентка групи 31-ОП,
факультет обліку, фінансів та аудиту
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Анотація. У статті розглянуто основні проблеми розвитку підприємництва в кризових умовах. Проаналізовано ключові фактори, що впливають на розвиток підприємництва під час кризи. Вказано, що

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАШУК

стратегічний вектор розбудови інноваційно-інвестиційної моделі економіки потребує активізувати інвестиційну діяльність в Україні. Наголошено, на важливості державного регулювання та підтримки підприємництва в кризових ситуаціях, а також на важливості інноваційних підходів та технологій як інструментів для подолання проблем. Зроблено висновки, що запорукою досягнення успіху бізнесу є впровадження інновацій.

***Abstract.** The article discusses the main problems of entrepreneurship development in crisis conditions. The key factors affecting the development of entrepreneurship during the crisis are analyzed. It is indicated that the strategic vector of the development of the innovation-investment model of the economy needs to intensify investment activity in Ukraine. The importance of state regulation and support of entrepreneurship in crisis situations was emphasized, as well as the importance of innovative approaches and technologies as tools for overcoming problems. It was concluded that the key to business success is the introduction of innovations.*

Вступ. Умови кризи завжди ставлять підприємців перед низкою важливих викликів і завдань, які можуть вплинути на їхню діяльність та подальший розвиток. Світ стикається з кризами різного характеру – економічними, політичними, екологічними та іншими, і кожна з них накладає свої власні відмінності на сферу підприємництва. Однак, незалежно від природи кризи, існують основні загальні проблеми, які виникають перед підприємцями при виникненні складних ситуацій. Ці проблеми вимагають серйозного аналізу, стратегічного мислення та креативного підходу для того, щоб забезпечити стабільність та розвиток підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світлі прискорення глобалізаційних процесів, коли економіки країн інтегруються в світову економіку, а динаміка ринкового середовища підштовхує науково-технічний прогрес, ключовим фактором для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки є розвиток інноваційного підприємництва. Необхідно активізувати інвестиційну активність у країні, щоб реалізувати стратегічні завдання інноваційно-інвестиційної моделі економіки. Однак у сучасних умовах нестабільності та широкомасштабної війни в Україні, вітчизняний бізнес стикається зі значними викликами та перешкодами на шляху до свого процвітання. У великому світі підприємництво є двигуном економічного зростання і розвитку. Однак, розвиток підприємництва може бути серйозно обмежений в кризових умовах, таких як економічні кризи, пандемії, природні катастрофи та інші негативні події.

За матеріалами Forbes Ukraine, в розвитку бізнесу в 2022 році в умовах війни спостерігались негативні наслідки. 26% бізнес-структур припинили свою діяльність. Індекс активності бізнесу (UBI - Ukrainian Business Index) має низхідні значення: на початок січня 2023 року UBI становив 30,76 (із можливих

100), майже залишається на тому ж рівні у порівнянні з листопадом 2022 року (30,04) та нижчий за показник вересня 2022 року (33,9). Індекс активності бізнесу показує спроможність нарощувати товарооборот, створювати робочі місця. Якщо УВІ нижчий за 50, це свідчить про негативні очікування бізнесу щодо подальшого розвитку подій в країні.

Всесвітнім банком здійснюється оцінювання активності та сприятливості ведення бізнесу за допомогою комплексного показника – Індексу легкості ведення бізнесу (Doing Business Index), який складається з 10 субіндексів. Останній звіт Світового банку «Doing Business 2020» висвітлює результати досліджень свободи ведення бізнесу серед 190 країн світу. Рейтинг України за індексом Doing Business наведено на рис. 1.

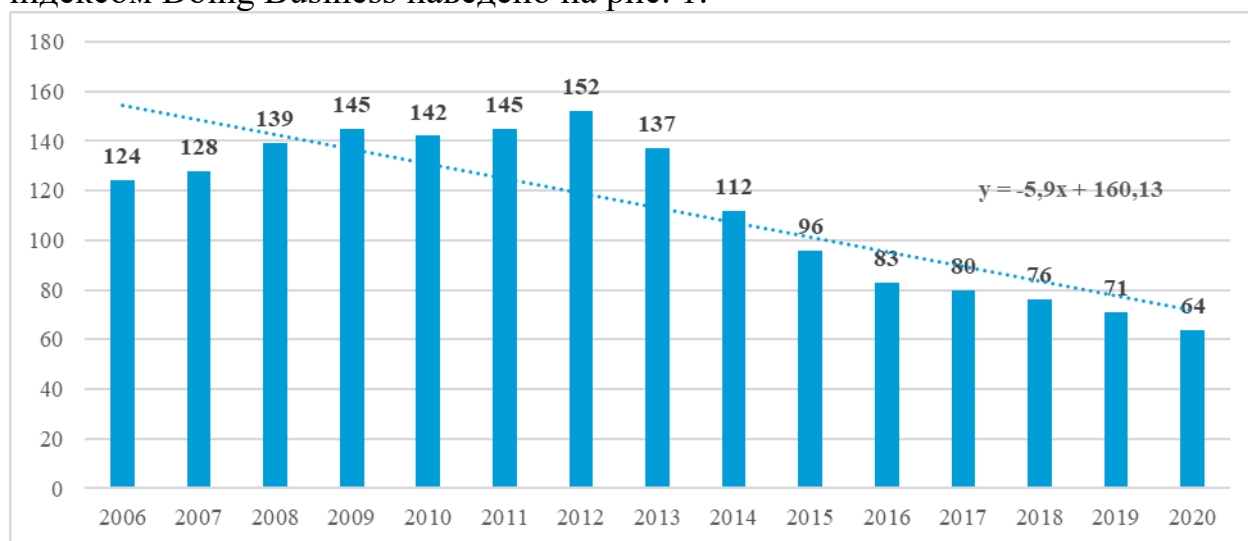

Рис. 1. Рейтинг України серед 190 країн світу за Doing Business Index

Джерело: [4].

В умовах війни виникли проблеми та перешкоди розвитку бізнесу в Україні, що уповільнюють його розвиток, а саме:

- 1) недостатня кількість платоспроможних клієнтів;
- 2) непрогнозованість ситуації, яка склалась в Україні;
- 3) неможливість передбачити розвиток подій на внутрішньому ринку;
- 4) відсутність достатнього капіталу для здійснення фінансово-господарських операцій;
- 5) непередбачуваність дій держави, що збільшує ризики діяльності бізнес-структур;
- 6) недоступність грантових програм, які оголошені Урядом;
- 7) недостатність кредитних коштів (в тому числі програми 5-7-9 та ін.);
- 8) перешкоди з боку регуляторних чи фіскальних органів та ін.

Крім того, існує ряд факторів внутрішнього середовища підприємства, які можуть спричинити виникнення кризи на підприємстві:

1. Відсутність ліквідності нового товару і відсутність попиту. У світовій

практиці були випадки, коли нова продукція була абсолютно незатребувана і приводила підприємства до непередбачуваної кризи.

2. Виробничі дефекти. На виробничих підприємствах у процесі виробництва можуть виникати виробничі несправності внаслідок відмов техніки, несправностей газових, водних, електричних мереж, ризиків, спричинених недбалістю робітника.

3. Неefективність управління повною мірою сприяє наявності кризових ситуацій на підприємствах. Планування проєктів, організація, розрахунок фінансової, економічної ефективності проєкту, виконання функцій організації та стимулювання системи управління персоналом.

4. Конфліктні ситуації між персоналом і керівництвом є характерним явищем для стану ринкової економіки. У світовій практиці траплялися випадки бунту, байкоту, масових звільнень, повного припинення виробництва через невдоволення працівників [1].

5. Зміна керівництва. Позитивний імідж керівника у споживачів формується протягом тривалого часу, і в разі зміни керівництва може змінитися лояльність споживачів, рівень попиту.

6. Об'єднання підприємств. Під час об'єднання великого підприємства з іншим відбувається процес «поглинання», наслідком якого є перебудова кадрів на малому підприємстві, звільнення, зміни керівництва [3].

На рис. 2 представлено систему стратегічного управління сільськогосподарським підприємством.

Рис. 2. Система стратегічного управління сільськогосподарським підприємством

Джерело: сформовано авторами за результатами досліджень

Ще однією із причин виникнення кризових ситуацій на підприємствах є складність взаємовідносин бізнесу із органами влади, причиною яких є блокування податкових накладних, затримка з логістикою на кордоні, зловживання представниками влади регуляторними нормами, необґрунтована відмова від видачі дозволів тощо.

Погіршення ділового середовища призвело до зменшення обсягів інвестування в українські стартапи. Хоча це було очікуване падіння, але з початком війни у 2022 році значна кількість інвесторів заморозили угоди. Відбулося різке зменшення обсягів інвестування з рекордного обсягу в 832 млн. дол. США у 2021 році до 218 млн. дол. США в 2022 році (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка інвестування в українські стартапи за період 2014-2022 рр., млн \$ США

Джерело: [2].

Серед позитивних наслідків кризових явищ можна виділити наступні: розширення ринку збуту продукції; стимулювання розвитку вітчизняного виробництва; формування новітніх стратегій розвитку; відмова від реалізації чи виробництва малорентабельних товарів та послуг; створення додаткового сервісу та пропозицій.

Поряд з позитивними існує низка негативних змін: подрібненість малого бізнесу до рівня фізичних осіб-підприємців; формування фінансово нестійкого сектору роботодавців; тінізація підприємницької діяльності; недоброчесна конкуренція; зменшення обсягів діяльності.

Однією з найважливіших проблем для підприємців в кризових умовах є брак фінансових ресурсів. Економічні кризи можуть призвести до зменшення обсягів продажів, падіння доходів та обмеження доступу до кредитів. Підприємства можуть втратити доступ до необхідного обсягу капіталу для підтримки виробництва і розвитку [4]. Підприємцям слід активно шукати альтернативні джерела фінансування, такі як інвестиції, гранти, державні програми підтримки малого бізнесу, і здійснювати ретельний фінансовий аналіз для зменшення витрат та оптимізації бюджету.

Зміни в умовах торгівлі та логістиці, такі як закриття кордонів чи

обмеження на переміщення товарів, можуть ускладнити доступ підприємств до нових ринків або збільшити витрати на постачання сировини. Підприємцям слід розглядати можливість диверсифікації постачальників і збільшення локального виробництва. Також варто розглянути можливості розвитку онлайн-продажів і віддаленої роботи для зменшення впливу обмежень на переміщення.

У кризових умовах, підприємці можуть стикатися з численними викликами. Проте, при правильному підході та використанні творчих рішень, вони можуть знайти можливості для розвитку та виживання [5]. Важливо мати план дій, бути готовими до змін, і надавати підтримку співробітникам і клієнтам у ці непрості часи.

Запорукою досягнення успіху бізнесу є впровадження інновацій. Важливими заходами щодо покращення бізнес-середовища є: удосконалення законодавства щодо спрощення процедури ведення бізнесу [6; 7], залучення бізнес-спільноти до розробки та прийняття рішень щодо оптимізації регуляторного середовища; активне залучення цифрових інструментів; розвиток інфраструктури та логістики; розробка та впровадження стратегії розвитку бізнесу тощо.

Формування глобальної економіки потребує активних дій з боку держави щодо створення відповідних стратегій, які сприятимуть соціально-економічному розвитку країни, де важливим напрямом є розвиток інноваційного підприємництва.

Висновки. Отже, стратегічною метою розвитку підприємництва в умовах нестабільності є підтримка конкурентоспроможності, що являє собою процес змін, які потрібно генерувати і мотивувати. Стратегія повинна бути спрямована на збільшення ділової активності та залучення кваліфікованих кадрів. Ці зміни створюють позитивні установки й організаційну культуру. Вони сприяють виживанню в агресивному зовнішньому середовищі. Суттєву увагу доцільно приділити шляхам підтримки конкурентоспроможності.

Розвиток підприємництва може і має стати для України одним із провідних засобів подолання економічної депресії та відновлення зростання на засадах якісної модернізації економіки.

Проте, для досягнення ефективності, політика підтримки розвитку підприємництва має поєднувати дерегуляцію підприємницької діяльності з системними заходами щодо забезпечення збалансованості цього розвитку та супроводжуватися створенням загальних макроекономічних умов, сприятливих для економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Родінова Н., Дергач А., Гудзь Г. Світова продовольча криза як наслідок російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40 С. 24-27.
2. Forbes Ukraine. 2023. Бізнес погіршив оцінки ділової активності в січні – НБУ. URL: <https://forbes.ua/news/biznes-pogirshiv-otsinki-dilovoi->

aktivnosti-v-sichni-nbu- 01022023-11450 (дата звернення 11.09.2023).

3. Marachevska A. Практична цінність антикризового управління підприємством у воєнний та післявоєнний час в Україні. *SWorldJournal*. 2022. № 13-02. С. 8-13.

4. The World Bank. Doing Business. Ease of Doing Business in Ukraine. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine>. (дата звернення 11.09.2023).

5. Мірошник Р.О., Прокоп'єва У.О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. № 1. Т. 4. С. 63-71.

6. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 7-24. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-4-1

7. Шахно А.Ю. Основні проблеми розвитку підприємництва в кризових умовах. 2023. С. 128-129. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41761/2/KhI_VNPK_2023_Shakhno_A-Main_problems_of_entrepreneurship_128-129.pdf (дата звернення 14.09.2023).

Юлія ГОЛУБ*,
студентка 4 курсу денної форми
спеціальності «Готельно-ресторанна справа»
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГІСТИКИ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Анотація. У роботі розкриті питання логістичного підходу в управлінні підприємствами готельно-ресторанного бізнесу, а також особливості управління потоками та ланцюгами постачань готельно-ресторанних підприємств. Визначено основні властивості готельно-ресторанного бізнесу, які впливають на логістичні процеси. Виявлені проблеми в управлінні ланцюгами постачань підприємств індустрії гостинності, для подолання яких

* Науковий керівник: д. е. н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування Олена ПОЛЬОВА

пропонується використання аутсорсингу логістичних функцій підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Запропоновано нові стратегічні орієнтири для розвитку логістики в індустрії гостинності. Ефективна та орієнтована на клієнта логістика підприємств готельно-ресторанного бізнесу забезпечує стійку конкурентну перевагу. Використання сучасних стратегій логістики та ланцюгів постачання покращує якість та сервіс готелів, знижує витрати, тобто збільшує рівень конкурентоспроможності підприємств у готельно-ресторанному бізнесі.

Індустрія гостинності має низку особливостей, що ускладнюють управління ланцюгами постачання підприємств, які працюють у цій галузі. Найбільш ефективним рішенням цієї проблеми є логістичний аутсорсинг, тобто передача логістичних функцій та бізнес-процесів логістичному оператору.

Abstract. *The paper reveals the issues of the logistic approach in the management of hotel and restaurant business enterprises, as well as the features of managing the flows and supply chains of hotel and restaurant enterprises. The main properties of the hotel and restaurant business that affect the logistics processes are determined. The problems in the supply chain management of hospitality industry enterprises are identified, to overcome which it is proposed to use outsourcing of the logistics functions of hotel and restaurant business enterprises. New strategic guidelines for the development of logistics in the hospitality industry are proposed. Efficient and customer-oriented logistics of hotel and restaurant business enterprises provides a sustainable competitive advantage. Using modern logistics strategies and supply chains improves the quality and service of hotels, reduces costs and increases the competitiveness level of enterprises in the hotel and restaurant business.*

Logistics and supply chain management allows reduce costs and provide high quality customer service, but are underutilized in the hotel and restaurant business, especially in Ukraine. The hospitality industry has a number of features that make it difficult to manage the supply chains of enterprises operating in this area. The most effective solution to this problem is logistics outsourcing. This is transfer of logistics functions and business processes to a logistics operator. When realizing projects of logistics and supply chain management, hospitality businesses enterprises will focus on the most important aspects, such as logistics management, inventory management, information technology and innovation, procurement and supply, the environmental component of supply chains. The hotel and restaurant business have a negative impact on the environment and therefore it is necessary that the logistics systems be focused on modern eco-friendly technologies that will open the possibility of creating an environmentally friendly business concept. In the world, the hospitality industry is already introducing green supply chains and link management.

Вступ. Використання логістичних методів для підвищення конкурентоздатності підприємств готельно-ресторанного бізнесу – це система, що відображає тенденції сьогодення і майбутнього у готельно-ресторанній галузі як одного з елементів індустрії гостинності, що найбільш динамічно розвивається. Відмітимо, що проблемні питання логістичної організації функціонування готельно-ресторанного бізнесу обумовлені збільшенням причин і факторів, що стимулюють необхідність розширення практики логістичного управління сервісними послугами у сфері гостинності, яка характеризується високим рівнем концентрації потоків послуг, що розрізняються між собою з огляду на диференціацію попиту на даному ринку.

Вважаємо, що конкурентоздатність готельно-ресторанного бізнесу починається з маркетингової пропозиції готельного комплексу для того, щоб він мав велику цінність для споживача, ніж пропозиція конкурентів. Відповідно, конкурентоздатною може бути тільки пропозиція, яку бажає бачити у готельно-ресторанних послугах споживач.

Таким чином актуальність теми дослідження обумовлена й ще тим, що логістична діяльність окремих підрозділів по просуванню послуг гостинності є важливою складовою ефективною організації функціонування готельно-ресторанного підприємства. При цьому є суттєвим фактором підвищення конкурентоздатності готельно-ресторанного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Логістика готельно-ресторанних послуг є важливим складником логістики туризму. Готельно-ресторанний бізнес – сфера підприємницької діяльності, що пов'язана з організацією та управлінням готелями та ресторанами, скерована на задоволення потреб людей у відпочинку, розвагах, смачній, різноманітній та здоровій їжі, а також на отримання прибутку. Готельно-ресторанний бізнес виконує важливі економічні та соціальні функції та є органічним складником системи гостинності в туризмі[1].

Готельно-ресторанний бізнес може скористатися перевагами інтегрованої логістики та ланцюгами постачань, надаючи стабільно надійну та якісну послугу за найкращих витрат.

Логістика готельно-ресторанного бізнесу – це управління виникаючими в готельно-ресторанному бізнесі матеріальними і сервісними потоками, а також супутніми їм інформаційними та фінансовими потоками [2].

Отже, логістичний підхід передбачає роботу з потоками процесів, що сприяє зростанню конкурентоспроможності за рахунок ефективного управління підприємством готельно-ресторанного бізнесу шляхом управління матеріальними та нематеріальними потоками, які стають пакетом виняткових можливостей [3].

Використання логістичного підходу в управлінні підприємствами готельно-ресторанного бізнесу дозволяє максимізувати цінність послуги для клієнта та підтримувати сильну конкурентну позицію на ринку готельно-ресторанних послуг. Логістичний підхід в управлінні дозволяє знизити рівень

запасів, матеріальних ресурсів, поліпшити фінансові показники підприємства, прискорити оборотність оборотних активів, знизити виробничі та інші витрати, забезпечити найбільш повне задоволення потреб клієнтів, а також поліпшити якість наданих послуг [4].

Специфіка логістичних процесів у роботі готельно-ресторанних підприємств виникає, виходячи з особливостей самого готельно-ресторанного бізнесу. Тому, перш ніж обговорювати корисність управління ланцюгами постачань в індустрії гостинності, необхідно зрозуміти, що умови, в яких працюють готельно-ресторанні підприємства значно відрізняються від інших галузей. Серед основних особливостей готельно-ресторанного бізнесу можна виділити ті, які певною мірою впливають на логістичні процеси [3]:

- використання швидкопсувних продуктів для надання послуг, що потребують спеціалізованого обладнання та способу доставки, а також одночасного приготування і вживання;

- послуги нематеріальні, їх важче оцінити та порівняти, при цьому існує необхідність дотримання стандартизації та сертифікації готельно-ресторанних підприємств;

- орієнтація на клієнта. Задоволення потреб клієнтів має першорядне значення для готельно-ресторанного бізнесу. Це ускладнює управління ланцюгом постачання;

- індустрія гостинності та туризм дуже чутливі до змін у навколишньому середовищі (політичних, соціальних, економічних тощо);

- необхідність постійного впровадження інновацій, у тому числі і в логістиці;

- високі капітальні витрати в галузі, експлуатаційні витрати порівняно нижче;

- різні типи систем управління (приватні готелі, франчайзі, готелі, які управляються за операційними контрактами тощо) та організації бізнесу. Різні системи управління та організації бізнесу мають різні підходи до управління ланцюгом постачань;

- екологічна спрямованість галузі.

Специфіка логістичних процесів в індустрії гостинності в значній мірі залежить від характеристик постачальника готельних послуг (сімейний готель, національна мережа готелів, зарубіжна мережа готелів, готелі у державній власності), від системи їх цінностей (організаційна культура), філософії бізнесу (орієнтація на постійний розвиток, навчання та інновації).

На рис. 1 відображено частку кількості готельних послуг в розрізі регіонів України станом на 2021 рік.

Кожна форма організації бізнесу в індустрії гостинності має свої переваги та недоліки, орієнтовані на інновації в логістичних процесах для конкурентної боротьби. Невеликі сімейні готелі визнають важливість інвестування в інновації у всіх логістичних процесах, але обмежені через свої фінансові можливості.

Управління логістичними процесами невеликих готельно-ресторанних

рішення спеціально для управління ланцюгами постачань підприємств готельно-ресторанного бізнесу, вони мають мережу складських приміщень, обладнаних сучасними системами управління та спостереження, якісно організовують транспортні перевезення, зберігання та доставку продуктів.

В Україні логістичний аутсорсинг в готельно-ресторанному бізнесі майже не використовується. Причин подібного стану принаймі дві. По-перше, підприємці, що займаються готельно-ресторанною справою не вірять, що передача логістичних функцій на аутсорсинг забезпечить реальну економію фінансових коштів; а по-друге, немає логістичних операторів, які б могли відповідати вимогам готельно-ресторанного бізнесу. У результаті сьогодні в Україні важко знайти компанію – логістичного оператора, яка б професійно працювала з продуктами, що швидко псуються [1].

У світі багато підприємств передають логістичні функції на аутсорсинг, наприклад ресторанна мережа «McDonald's» та глобальний логістичний партнер AlphaGroup, також аутсорсинг використовується мережею готелів «Hilton». Одним з найбільших логістичних провайдерів у світі, який надає послуги в індустрії гостинності, є компанія «Kuehne+ Nagel's» [1].

Підприємство готельно-ресторанного бізнесу повинно відрізнятись серед конкурентів, для цього необхідно використовувати інновації в логістичних процесах. На сучасному етапі під впливом розвитку інформаційного суспільства відбуваються різкі зміни факторів галузевого середовища, конкурентне середовище зазнає швидких змін, стає більш агресивним, динамічним і орієнтованим на процеси глобалізації. У зв'язку з цим інформаційні системи відіграють важливу роль в реінжинірингу та автоматизації бізнес-процесів готельно-ресторанних підприємств, у системах обробки замовлень, бронювання, офісних та адміністративних системах.

Визнання важливості інформаційних систем у логістиці та її впливу на сучасний бізнес сприяє створенню підприємств індустрії гостинності, здатних реагувати на різні ринкові проблеми та впроваджувати сучасні перспективні рішення в роботі з постачальниками та клієнтами. Інформаційні технології забезпечують реальний спосіб оптимального використання всіх ресурсів підприємств індустрії гостинності.

Висновки. Методи логістики і управління ланцюгами постачань, дозволяють скоротити витрати і надавати високоякісні послуги клієнтам, але недостатньо використовуються в готельно-ресторанному бізнесі, особливо в Україні.

Впровадження стратегій логістики та управління ланцюгами постачань в діяльність підприємств індустрії гостинності має ряд проблем, які пов'язані з особливостями готельно-ресторанного бізнесу, серед яких використання швидкопсувних продуктів, що потребують спеціалізованого обладнання та способу доставки, а також одночасного приготування і вживання, необхідність стандартизації та сертифікації, орієнтація на клієнта, чутливість до змін у навколишньому середовищі, високі капітальні витрати в галузі та інші. Для

подолання цих проблем при впровадженні логістичного підходу в управлінні готельно-ресторанні підприємства мають використовувати логістичний аутсорсинг та інші стратегічні інструменти. Ефективне управління ланцюгами постачань сприяє скороченню витрат за рахунок укладання довгострокових контрактів і угод з постачальниками, забезпечуючи конкурентоспроможні ціни для підприємств готельно-ресторанного бізнесу (на продукти харчування і напої, обладнання, приміщення та операції з нерухомістю).

Список використаних джерел:

1. Готельний ринок України: стан та перспективи. URL: www.ukrstat.gov.ua/http://realt.aviso.ua/uk/news (дата звернення: 02.10.2023).
2. Зубар Н. М., Григорак М.Ю. Логістика у ресторанному господарстві. К.: Центр учбової літератури, 2010. 312 с. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8011/1/Logistyka-u-restorannomu%20gosp-Zubar2010.pdf> (дата звернення: 04.10.2023).
3. Організація та моделювання процесів розвитку готельно-ресторанного бізнесу: Колективна монографія. Одеса: ОНМУ, 2019. 283 с. URL: <http://www.osmu.odessa.ua/ua/books-onmu/2394-books-org-mod-proc-devel-ho-re-sa.html> (дата звернення 03.10.2023).
4. Щербина В.В. Особливості логістичних процесів в готельно-ресторанному бізнесі. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*, 2020. № 1 (70) С. 99-114. URL: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2020-1-99-114> (дата звернення 02.10.2023).

Андрій ГОРОБЕЦЬ*,
студент групи 21-ПТБД,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ КРАФТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається роль і значення крафтової торгівлі в сталому розвитку міжнародних торгових відносин. Виявлено ключові особливості, які роблять її унікальним і привабливим для споживачів. Наголошується, що для крафтової торгівлі характерні особливі методи і прийоми організації торгівлі. Підсумовуючи роль крафтової торгівлі в економіці та суспільстві України, вказано на її важливість, оскільки вона

* Науковий керівник: к.е.н., доц,кафедри економіки та підприємницької діяльності Світлана КОВАЛЬЧУК

поєднує економічний вплив зі збереженням культурних цінностей та підтримкою малого бізнесу.

***Abstract.** The article focuses on the role and importance of craft trade in the sustainable development of international trade relations. The key features that make it unique and attractive to consumers have been identified. It is emphasized that craft trade is characterized by well-known methods and techniques of trade organization. Summarizing the role of craft trade in the economy and society of Ukraine, its importance is indicated, as it combines economic influence with the preservation of cultural values and support of small businesses.*

Вступ. Україна завжди славилася своєю різноманітною культурною спадщиною та ремісничою майстерністю. Історія крафтової торгівлі у нашій країні налічує століття розвитку та еволюції, починаючи з давніх часів.

Середньовіччя в Україні відзначалося багатством ремісельницьких гілок, таких як ковальство, гончарство, ткацтво та інші. Ці ремісники виробляли вироби практично для всіх сфер життя, від побутових предметів до релігійних об'єктів. Їхні вироби були цінними і неповторними, завдяки майстерності та використанню традиційних методів обробки матеріалів.

З розвитком індустріалізації в 19-20 століттях, крафтова торгівля пережила певний спад, адже багато ремесел стали замінюватися масовою продукцією. Однак, навіть у цей період, деякі ремісники продовжували виготовляти вироби вручну, зосереджуючись на високій якості та унікальності[1].

Сучасна крафтова торгівля в Україні відроджує і розвиває давні традиції та майстерність. Багато підприємців відновлюють старовинні технології та дизайн, комбінуючи їх з сучасними інноваціями. Такий підхід дозволяє створити вироби, які відзначаються елегантністю, високою якістю та унікальністю, відзеркалюючи дух минулого, але відповідаючи сучасним потребам і смакам[2].

У підсумку, історія розвитку крафтової торгівлі в Україні відзначається багатством традицій, що передаються з покоління в покоління, а також здатністю адаптуватися до змін у суспільстві та ринкових умов[5]

Крафтова торгівля має кілька ключових особливостей, які роблять її унікальною та привабливою для споживачів (рис.1).

Для крафтової торгівлі характерні загальновідомі методи та прийоми організації торговельної діяльності:

- Традиційні методи: Багато крафтових майстрів дотримуються традиційних методів виготовлення, які передавалися з покоління в покоління. Це дозволяє зберегти унікальність та аутентичність виробів.

- Естетика та дизайн: Увага до деталей, дизайну та естетичності є важливим аспектом крафтової торгівлі. Вироби часто відзначаються елегантністю, оригінальними формами та приємним зовнішнім виглядом.

- Особистий підхід до клієнтів: Крафтові майстри часто знаходяться в прямому контакті зі своїми клієнтами. Це дозволяє їм враховувати індивідуальні побажання та забезпечувати персоналізований підхід до замовлень.

- Підтримка місцевої економіки: Крафтова торгівля сприяє розвитку місцевої економіки та сприяє збереженню робочих місць в малих громадах. Вона підтримує малі підприємства та підсилює зв'язок між майстрами та споживачами.

Рис.1. Особливості крафтової торгівлі

Джерело: [3]

Зазначені особливості роблять крафтову торгівлю важливим сегментом ринку, який відзначається не тільки економічним, але й культурним значенням, сприяючи збереженню національної ідентичності та традицій.

Звернемо увагу на роль крафтової торгівлі в економіці та суспільстві, вона характеризується наступним (рис.2).

Збереження культурної спадщини: крафтова торгівля допомагає зберегти традиції, ремесла та мистецтва, що передаються від покоління до покоління. Вироби, виготовлені вручну з використанням традиційних методів, втілюють історію та культурний дух нації.

Підтримка малого бізнесу: Крафтова торгівля сприяє розвитку малого підприємництва, створюючи можливості для тих, хто бажає реалізувати свої ідеї та майстерність. Це дозволяє розвивати підприємства в місцевих громадах та створювати нові робочі місця.

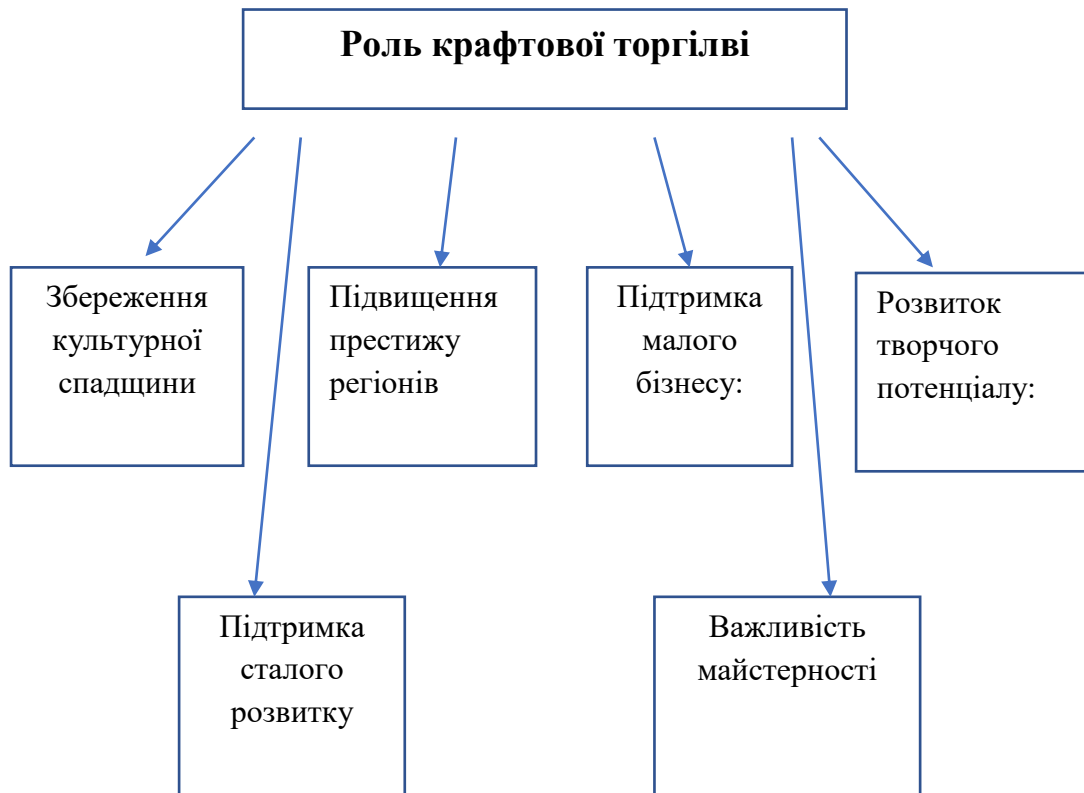

Рис. 2. Роль крафтової торгівлі в економіці та суспільстві

Джерело: [3]

Підвищення престижу регіонів: Регіони, де розвивається крафтова торгівля, часто здатні привертати туристів та інвесторів. Унікальні вироби та майстерність роблять регіони цікавими для тих, хто бажає познайомитися з місцевою культурою та специфікою.

Розвиток творчого потенціалу: Крафтова торгівля стимулює творчість та індивідуальний підхід. Майстри можуть експериментувати з дизайном, матеріалами та техніками, що сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу.

Підтримка сталого розвитку: Більшість крафтових майстрів надають перевагу використанню природних та відновлюваних матеріалів, а також стежать за екологічною стороною виробництва. Це сприяє популяризації сталого споживання та виробництва.

Важливість майстерності: Крафтова торгівля відзначається високою майстерністю та досвідом. Майстри працюють над удосконаленням своїх навичок протягом років, що сприяє підвищенню якості виробів та привабливості для клієнтів.

Узагальнюючи, роль крафтової торгівлі в економіці та суспільстві України є важливою, оскільки вона поєднує економічний вплив зі збереженням культурних цінностей та підтримкою малих підприємств.

Інтернет-платформи для продажу: Сучасна технологія дозволяє крафтовим майстрам просувати свої вироби через інтернет-платформи, такі як

інтернет-магазини, соціальні мережі або платформи для ручної роботи. Це відкриває доступ до більш широкої аудиторії та можливості замовлення виробів онлайн.

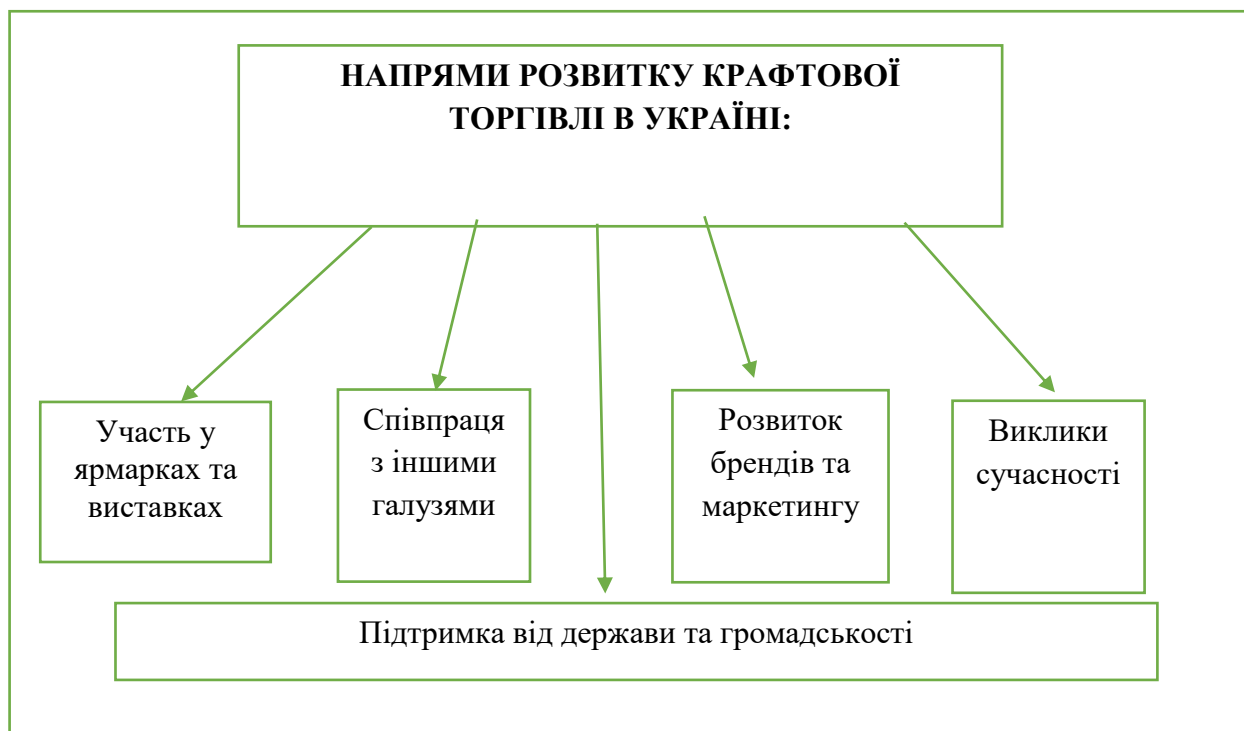

Рис. 3. Напрями розвитку крафтової торгівлі в Україні

Участь у ярмарках та виставках: багато крафтових майстрів беруть участь у ярмарках, виставках та подіях, де вони можуть представити свої вироби та знайти нових клієнтів. Це є ефективним способом демонстрації своєї продукції та спілкування з іншими майстрами.

Співпраця з іншими галузями: Крафтова торгівля може взаємодіяти з іншими сферами, наприклад, гастрономією або туризмом. Ресторани та кав'ярні можуть використовувати крафтові вироби для декору та продажу, а туристичні компанії – для створення екскурсій та маршрутів.

Підтримка від держави та громадськості: Уряд та громадські організації можуть надавати підтримку крафтовій торгівлі шляхом організації конкурсів, майстер-класів, фінансової підтримки та ініціатив для популяризації цієї галузі.

Розвиток брендів та маркетингу: Багато крафтових майстрів намагаються створити сильний бренд та впізнаваність. Вони працюють над дизайном логотипу, упаковки та продвиженням, щоб залучити увагу споживачів.

Крафтова торгівля також стикається з викликами, такими як конкуренція на ринку, забезпечення сталої якості при збільшенні обсягів виробництва, а також питанням доступу до ринків та ресурсів.

Узагальнюючи, сучасний стан крафтової торгівлі в Україні демонструє позитивні зрушення у розвитку цієї галузі, завдяки використанню сучасних інструментів та технологій, а також сприянню держави та громадськості.

Висновки. У результаті аналізу ролі крафтової торгівлі в Україні можна зробити висновок, що ця галузь відіграє значущу роль у розвитку економіки та підтримці культурної спадщини країни. Від стародавніх традицій до сучасних інновацій, крафтова торгівля втілює національну ідентичність та майстерність майстрів.

Ця галузь відкриває можливості для розвитку малого підприємництва, залучення туристів, підтримки творчого потенціалу та збереження культурних традицій. Крафтові майстри стають амбасадорами української культури та демонструють, як ручна праця може перетворюватися на унікальні та цінні вироби.

Незважаючи на позитивний вплив крафтової торгівлі, вона також стикається з викликами, такими як забезпечення сталої якості при зростанні обсягів виробництва, конкуренція на ринку та доступ до ресурсів. Тому важливо, щоб майстри розвивали свої навички, використовували інновації та співпрацювали з іншими галузями.

За всіма цими аспектами можна зробити висновок, що крафтова торгівля в Україні має великий потенціал для розвитку та внесення позитивного внеску у соціальний, економічний та культурний розвиток країни. Важливо надалі підтримувати та сприяти цій галузі, допомагаючи майстрам реалізовувати свої ідеї та впроваджувати нові інновації.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.) URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/vplyv-viyny-na-zovnishnyu-torhivlyu-ukrayinyza-pidsumkamy>.
2. Крафтове виробництво: бути чи не бути? пошук шляхів вирішення проблемних питань для мсб у сфері виробництва харчових продуктів <https://ucci.org.ua/events/roundtables/kraftove-virobnitstvo-buti-chi-ne-buti-poshuk-shliakhiv-virishennia-problemnikh-pitan-dlia-msb-u-sferi-virobnitstva-kharchovikh-produktiv>.
3. Крафтове, локальне та нішеве агровиробництво сприятиме розвитку малих фермерів України – експерт <https://agravery.com/uk/posts/show/kraftove-lokalne-ta-niseve-agrovirobnictvo-spriatime-rozvitku-malih-fermeriv-ukraini-ekspert>
4. проблеми розроблення стратегії розвитку для операторів крафтової продукції (на прикладі пивоварної галузі України) вісник сумду. серія «економіка», № 3' 2019с.124-129 https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2020/01/15/16_-124-129.pdf.
5. Що таке “крафт” та чому слід обирати крафтовий продукт? <https://kult.com.ua/shcho-take-kraft-ta-chomu-slid-obyraty-kraftovyy-produkt/>.

Ігор ЗАБОЛОТНИЙ*,
студент-магістрант групи 61-Екон,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті виокремлено особливості функціонування економічної безпеки промислових підприємств через властивості, що характеризуються залежністю між технічно-організаційною ланкою виробництва та підсистемами якості й конкурентоспроможності продукції на ринку.*

***Abstract.** The article highlights the peculiarities of the functioning of the economic security of industrial enterprises due to the properties characterized by the dependence between the technical and organizational link of production and subsystems of quality and competitiveness of products on the market.*

Вступ. В ринкових умовах активного зовнішнього середовища нестійкого розвитку національної економіки українські підприємства стискаються з багатьма загрозами для свого функціонування: промисловим шпигунством, недобросовісною конкуренцією, непрофесійними діями робітників і державного керівництва. Загроза економічній безпеці набирає великих масштабів. Тому і виникає необхідність оцінки ефективності процесів забезпечення економічної безпеки, та побудови системи здатної дієво протистояти зарозам та викликам.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний час багато підприємств України, які працюють в умовах нестабільності економічного та суспільно – політичного середовища, складних інформаційних процесах перебувають у спаді виробництва. Економічна безпека як напрям розвитку науки економіки з'явився не так давно. Єдину точку зору стосовно економічної безпеки досі так і не сформулювали, незважаючи навіть на те, що багато економістів-вчених розглядали це питання. Для стабільного функціонування підприємства, та досягнення їм своїх головних цілей і необхідне постійне забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Стан підприємства, при якому є стабільна діяльність підприємства та економічний розвиток, адекватно відповідати змінам зовнішніх та внутрішніх

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності Андрій САХНО

чинників без вагомих втрат, та стан гарантованого захисту ресурсів і є економічною безпекою.

Економічна безпека – це захищеність потенціалів підприємства таких як, науково – технічний, технологічний, виробничий та кадровий, від активних або пасивних загроз (прямих та не прямих).

На економічну безпеку впливають багато негативних факторів та загроз, їх усі можна розподілити на загрози зовнішнього та внутрішнього середовища. Загроза – це подія, яка негативно впливає на ефективність дії підприємства.

Економічна безпека підприємства є індивідуальною. Стійкість економічної безпеки підприємства можлива за рахунок стійкості її складових (рис. 1).

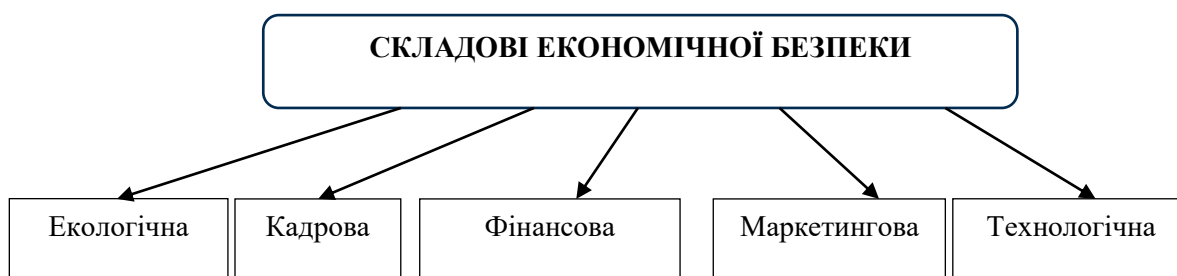

Рис. 1. Складові економічної безпеки

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Розглянемо основні загрози, які найбільш впливають на економічну безпеку. Зовнішні загрози - це фінансові та економічні кризи, негативні макроекономічні та політичні обставини, недобросовісні конкуренції, протиправні дії кримінальних структур, збільшення шпіонажу на підприємстві, соціальна напруженість, збільшення рівня інфляції, посилення монополізму на ринку, фінансова нестабільність, бідність населення, сумнівні партнери з кооперації, стихійні явища, та інше.

Не менш важливими являються внутрішні загрози. Це некваліфіковане обслуговування, випуск продукції з браком, недотримання правильного технологічного процесу, втрата інформаційних ресурсів, багатоконфліктність між співробітниками, недостатній рівень управління, існують недоліки умов праці робітників, нестача коштів у фінансуванні, перебої у водопостачанні, енергопостачанні, теплопостачанні та інше.

Пропонуємо такі загрози підприємству, як можливе зараження комп'ютерів підприємства вірусами, випадкові події які можуть привести до збитків підприємства, необдумані рішення керівника (наприклад, використання кримінальних структур для впливу на конкурентів).

Визначаючи ефективність процесів забезпечення системи економічної безпеки промислового підприємства необхідно виокремити основні особливості, що притаманні функціонуванню економічної безпеки промислових підприємств. До таких особливостей слід віднести:

- цілісність та синергічність ланок виробничо-технологічних елементів,

що характеризуються залежністю між технічно-організаційною ланкою виробництва та підсистемами якості й конкурентоспроможності продукції на ринку;

- ефективність системи економічної безпеки промислового підприємства буде проявлятися тільки за умов комплексності функціонування підприємства та всіх його процесів;

- крім інструментарію оцінювання економічної безпеки промислового підприємства, потрібно обґрунтовувати методичні підходи щодо вибору векторності превентивних заходів забезпечення економічної безпеки в напрямі протидії наявним ризикам і загрозам;

- оцінка економічної безпеки промислових підприємств повинна включати не тільки фінансові, вартісні, інвестиційні критерії функціонування підприємства, а й базуватись на аналізі просторових, ресурсно-енергетичних, інфраструктурних, логістичних, інформаційних, екологічних та інших параметрах оцінки економічної безпеки.

Для оцінювання процесів забезпечення економічної безпеки промислових підприємств використовують різні підходи, але найчастіше застосовується ресурсно-функціональний підхід, що дає можливість оцінити економічну безпеку промислового підприємства за використанням великої кількості різнорідних факторів, поділяючи, частіше всього, їх на певні групи. Визначення інтегрованого впливу на захищеність, стійкість, витрати, доходи промислового підприємства здійснюється постійний моніторинг та застосовується відповідний інструментарій щодо подолання та запобігання кризовим явищам. Для оцінювання ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства недостатньо визначати тільки її стан та зміни, необхідно також розмежовувати етапи аналізу та функції окремих складових системи економічної безпеки. Процес оцінювання ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства повинен відбуватися в певній послідовності етапів оцінювання. Зупинимося на них більш детально.

Перший початковий етап оцінювання ефективності процесів забезпечення економічної безпеки промислового підприємства повинен передбачати формалізацію економіко-математичного інструментарію здійснення оцінювання економічної безпеки. Обґрунтування його методичного забезпечення з урахуванням специфіки промислового підприємства. Виокремити з урахуванням цього інформаційну вибірку показників оцінювання ефективності системи економічної безпеки. Від цього в подальшому залежить якість аналізу ефективності системи та її вплив на забезпечення розвитку промислового підприємства в конкурентних умовах. Цей етап передбачає:

- встановлення факторів та складових елементів системи економічної безпеки;

- встановлення цілей та завдань оцінювання загроз та результативність системи економічної безпеки щодо їх запобігання та протидії;

- формалізація інструментарію економіко-математичного

інструментарію здійснювання оцінювання економічної безпеки промислового підприємства.

Другий етап передбачає факторний аналіз середовища функціонування промислового підприємства.

Оцінювання системи економічної безпеки фокусується на встановленні закономірностей безпечного стану функціонування промислового підприємства. У процесі факторного аналізу особлива увага повинна приділятися характеристикам конкурентного стану підприємства та його продукції на ринку для встановлення напрямів та орієнтирів доміант у забезпеченні ефективної системи економічної безпеки промислового підприємства. Факторний аналіз у подальшому дасть можливість оптимізувати витрати підприємства та забезпечити економічну безпеку його функціонування. Таким чином, другий етап передбачає:

- формалізацію інформаційної бази дослідження ефективності економічної безпеки промислового підприємства;
- визначення повноти даних;
- встановлення залежності змін факторів впливу на ефективність економічної безпеки підприємства;
- встановлення вагомості факторів впливу;
- обґрунтування взаємозалежностей впливу різнорідних факторів на ефективність системи економічної безпеки промислового підприємства.

Третій етап оцінювання ефективності процесів забезпечення економічної безпеки промислового підприємства передбачає обґрунтування вибору методичного підходу щодо оцінювання ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства.

Третій етап передбачає:

- обґрунтування застосування методичного інструментарію проведення аналізу ефективності економічної безпеки;
- адаптивність методичного підходу до специфіки промислового підприємства, а також ринкового та інституційного середовища функціонування;
- формалізація обґрунтованого методичного підходу відповідно до встановлених вимог.

Четвертий етап оцінювання ефективності економічної безпеки промислового підприємства передбачає формалізацію показників та забезпечення ефективності економічної безпеки з урахування відхилення показників та тенденцій їх зміни, що дає можливість розробляти сценарії змін рівня економічної безпеки та витрати на превентивні заходи щодо підвищення її ефективності.

Таким чином, четвертий етап передбачає:

- обґрунтування рівня припустимих значень та еталонів показників оцінювання;
- встановлення діапазону відхилень отриманих результатів

оцінювання системи економічної безпеки від еталонних орієнтирів;
– формалізація окремих рівнів захищеності промислового підприємства;
– обґрунтування заходів для кожного рівня системи економічної безпеки промислового підприємства.

П'ятий, заключний етап передбачає контроль за впровадженням заходів щодо підвищення ефективності економічної безпеки промислового підприємства, досягненням поставлених цілей забезпечення економічної безпеки та показниками стійкого розвитку.

Основна мета цього етапу оцінювання полягає у встановленні рівня досягнення цілей реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки промислового підприємства та корегування орієнтирів та цілей економічної безпеки підприємства у разі виникнення такої необхідності. Оцінка ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства має враховуватися та лягати в основу управління економічною безпекою та розвитку підприємства.

Висновки: Оцінювання економічної безпеки підприємства загалом, наявних та можливих загроз та ризиків дає можливість вчасно запровадити управлінські рішення щодо забезпечення сталості розвитку промислового підприємства в конкурентних умовах. Моніторинг ефективності економічної безпеки повинен враховувати особливості функціонування промислових підприємств та передбачати не тільки оцінку ефективності економічної діяльності, а й прийняття відповідних управлінських рішень, що сприятимуть розвитку промислового підприємства.

Список використаних джерел:

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія; Львів. Арал, 2008. 384 с.
2. Гавловська Н. І. Еволюція концептів економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2014. № 26. С.171-182.
3. Тульчинська С. О., Ткаченко Т. П., Гращенко М. В. Загрози економічної безпеки малого підприємництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 23. С.31-33.
4. Полянська А.С., Трощенко Т.А. Сучасні технології управління економічною безпекою підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С.164-168.
5. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посібник. Київ. Атака, 2005. 432с.

Альона КАСЬКО*,
студентка 4 курсу денної форми
спеціальності «Готельно-ресторанна справа»
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ В ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню питання управління бізнес-процесами в готельно-ресторанному бізнесі в умовах сьогодення із врахуванням реалій ринку, війни та інших впливаючих чинників на управління бізнес-процесами в Україні. В статті досліджено сучасні особливості формування бізнес-моделей готельно-ресторанного бізнесу, зокрема наведено приклади інноваційних бізнес-моделей управління готельно-ресторанним бізнесом; виокремлено ключові принципи управління бізнес-процесами в готельно-ресторанному бізнесі, до яких відноситься управління якістю, клієнтоорієнтованість та стратегії маркетингу; розглянуто особливості формування стратегії готельно-ресторанного бізнесу із врахуванням технологічного розвитку та глобальних чинників. В роботі показано особливості управління бізнес-процесами під впливом різних чинників, зокрема чинника зміни ринку, зміни вподобань клієнтів, глобальних змін.*

***Abstract.** The article is devoted to researching the issue of managing business processes in the hotel and restaurant business in today's conditions, taking into account the realities of the market, the war and other factors influencing the management of business processes in Ukraine. The article examines modern features of the formation of business models of the hotel and restaurant business, in particular examples of innovative business models of hotel and restaurant business management are given; the key principles of business process management in the hotel and restaurant business are highlighted, which include quality management, customer orientation and marketing strategies; the features of hotel and restaurant business strategy formation are considered, taking into account technological development and global factors. The work shows the peculiarities of business process management under the influence of various factors, in particular the factor of market changes, changes in customer preferences, and global changes.*

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування
Юлія СТАВСЬКА

Вступ. Світова економіка постійно розвивається, і готельно-ресторанна індустрія не є винятком. Зі зростанням міжнародних подорожей та появою нових технологій галузь стала більш складною та конкурентоспроможною. Як наслідок, ефективне управління має вирішальне значення для забезпечення того, щоб бізнес був здатний долати виклики та використовувати нові можливості. Однією з головних причин, чому ефективний менеджмент необхідний у готельно-ресторанному бізнесі, є посилення конкуренції. Галузь стає все більш переповненою, на ринок виходять нові гравці, а існуючі підприємства прагнуть розширити свою частку на ринку. Для того, щоб ефективно конкурувати, підприємства повинні мати можливість відрізнятись від своїх конкурентів і пропонувати якісні та принципово нові підходи до обслуговування клієнтів. Ефективне управління необхідне для розробки та впровадження стратегій, які допоможуть бізнесу досягти цієї мети.

Виклад основного матеріалу. Управління бізнес-процесами (BPM) є критично важливим аспектом ведення успішного готельно-ресторанного бізнесу. BPM означає систематичний і структурований підхід до вдосконалення та оптимізації робочих процесів організації. У готельно-ресторанному бізнесі BPM може включати управління широким спектром процесів, включаючи обслуговування клієнтів, виробництво їжі та напоїв, управління номерним фондом та фінансовий менеджмент. Традиційно система управління будь-яким бізнесом базується на чотирьох основних компонентах: плануванні, організації, мотивації та контролі. Ці чотири компоненти формують базовий фундамент будь-якої ефективної системи управління бізнесом і забезпечують безперебійну та ефективну роботу організації. Однак готельно-ресторанний бізнес унікальний тим, що передбачає створення та надання сервісу. Цей продукт є не просто фізичним товаром, таким як номер або страва, а й послугою, яка передбачає взаємодію з клієнтом і створення позитивного клієнтського досвіду. Як наслідок, система управління готельним чи ресторанним бізнесом повинна базуватися на принципах, які є специфічними для туристичної галузі. Однією з таких складових є клієнтоорієнтованість, управління якістю, маркетингова стратегія [3].

1. Клієнтоорієнтованість. У готельно-ресторанному бізнесі задоволеність клієнтів має першорядне значення. Ефективне управління бізнесом у цій галузі передбачає, що потреби та вподобання клієнтів є першочерговими, оскільки саме вони є рушійною силою бізнесу. Цього можна досягти завдяки ретельному підбору персоналу, ефективній комунікації та навчанню, а також використанню зворотного зв'язку з клієнтами для постійного покращення їхнього досвіду.

2. Контроль якості. Для того, щоб підтримувати позитивну репутацію та утримувати клієнтів, важливо постійно надавати високоякісні продукти та послуги. Ефективне управління бізнесом у готельно-ресторанному бізнесі вимагає впровадження суворих процесів і процедур контролю якості, регулярного моніторингу та оцінки результатів діяльності, а також внесення необхідних удосконалень у разі потреби.

3. Стратегія маркетингу. Маркетингові стратегії для готельно-ресторанного бізнесу унікальні тим, що вони повинні бути пристосовані до конкретних потреб бізнесу та ринкових умов для кожного сезону. Це пов'язано з тим, що світ туризму постійно розвивається і змінюється, з'являються нові тенденції, глобальні події впливають на поведінку клієнтів, а на ринок виходять нові конкуренти [2]. Маркетингова стратегія повинна бути ретельно розроблена, щоб відповідати унікальним потребам і викликам готельно-ресторанного бізнесу, і вона повинна бути достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до мінливих ринкових умов і вподобань клієнтів (рис. 1).

Рис. 1. Ключові принципи управління бізнес-процесами в готельно-ресторанному бізнесі

Джерело: систематизовано автором на основі [4, с.142]

Одним з головних викликів при розробці маркетингової стратегії для туристичного бізнесу є прогнозування попиту на сезон. Це вимагає глибокого розуміння поведінки клієнтів, включаючи фактори, що впливають на попит, такі як стан захворюваності на COVID-19 в регіоні, конкретній країні, рівень безпеки тощо. Маркетингова стратегія повинна враховувати ці фактори і бути достатньо гнучкою, щоб реагувати на зміни попиту в міру їх виникнення. Наприклад, будуючи стратегію просування продукту готельно-ресторанної сфери в Україні, слід враховувати рівень небезпеки в різних регіонах, можливість міжнародного туризму. При цьому варто розуміти, що сервіс більшою мірою буде орієнтований на жіночу та дитячу аудиторію, повинен бути бюджетним та безпечним. Ще одним ключовим моментом у розробці маркетингової стратегії для готельно-ресторанного бізнесу є зміна вподобань клієнтів. Клієнти стають все більш підкованими і вимогливими, вони очікують високоякісних продуктів і послуг, які відповідають їхнім конкретним потребам і вподобанням. Наприклад, будучи стратегію просування готельно-ресторанного сервісу в Україні потрібно врахувати, що українські туристи можуть надавати перевагу ціновій доступності, безпеці та доступності доїзду. Доступність, ймовірно, буде головним фактором для українських клієнтів у 2024 році, оскільки економічні наслідки війни та інші фактори можуть

обмежити їхню здатність подорожувати та відвідувати ресторани. Підприємства, які можуть запропонувати доступні послуги та гнучкі варіанти оплати, ймовірно, користуватимуться високим попитом. При цьому варто враховувати, що оскільки прямих авіарейсів з України в різні країни нема, потрібні створювати такий продукт, який зробить відпочинок чи подорож зручною і невиснажливою.

Крім того, маркетингова стратегія повинна бути достатньо гнучкою, щоб реагувати на глобальні події та проблеми, такі як економічні спади, стихійні лиха та пандемії. Це особливо актуально сьогодні, в період, коли в світі відбуваються різноманітні катаклізми, непередбачувані ситуації, які руйнують інфраструктуру міст, країн. Наприклад, землетрус в Туреччині, війна в Ізраїлі тощо. Відповідно всі планові туристичні потоки потрібно перенаправити в інші країни, де клієнт зможе отримати можливість аналогічного відпочинку.

Нарешті, маркетингова стратегія повинна бути розроблена таким чином, щоб бути ефективною та результативною. Це вимагає використання даних та аналітики для вимірювання успіху маркетингових кампаній та прийняття рішень щодо майбутніх маркетингових ініціатив на основі даних, отриманих від клієнта. Потрібно створювати такий цифровий продукт, який дозволить клієнтові відчувати постійну підтримку туристичної компанії, і тим самим збирати інформацію про рівень задоволеності послуги, щоб робити її кращою. Ця потреба формує необхідність удосконалення технологічної стратегії просування туристичного або ресторанного продукту.

Технології. Розглянемо сучасні технології, які можуть бути використані туристичними або ресторанными підприємствами для контролю якості, покращення клієнтоорієнтованості та планування майбутньої роботи.

Використання цих додатків повинно суттєво покращити рівень обслуговування, та зміцнити рівень довіри клієнтів, що дозволить отримувати їх повторно.

Гнучкість до глобальних змін. Готельно-ресторанний бізнес, який орієнтований на українського споживача, може суттєво змінитися в майбутньому з огляду на нещодавні події в Туреччині, конфлікт з Росією та зміну політичних альянсів у регіоні.

По-перше, землетрус у Туреччині, ймовірно, вплине на галузь через зменшення кількості туристичних візитів до регіону. Це, в свою чергу, може призвести до зниження попиту на готельні послуги та зменшення доходів підприємств, що працюють направляють клієнтів на відпочинок до Туреччини. Крім того, економічні наслідки землетрусу можуть призвести до посилення конкуренції за туристів, оскільки підприємства намагатимуться відновити втрачені доходи [4].

По-друге, конфлікт з Росією, що триває, може вплинути на галузь у різний спосіб. Ситуація може відлякати деяких українських туристів від поїздок до країн, що підтримують Росію, а також вплинути на потік іноземних туристів до України. Крім того, політична напруженість може призвести до посилення

занепокоєння щодо безпеки та більш жорстких обмежень на поїздки, що також може вплинути на галузь. Нарешті, зміна політичних альянсів у регіоні, зокрема альянс Китаю та Індії з Росією, може призвести до змін на світовому туристичному ринку. Ці країни є швидкозростаючими туристичними ринками, і їхня посилена співпраця з Росією може призвести до перебудови туристичного ринку.

Висновки. Таким чином, галузь готельно-ресторанного бізнесу в Україні, ймовірно, зіткнеться зі значними викликами в майбутньому, враховуючи нещодавні події в Туреччині, триваючий конфлікт з Росією та зміну політичних альянсів у регіоні. Таким чином, підприємства, що працюють у цьому секторі, повинні залишатися пильними і реагувати на мінливі ринкові умови і потреби клієнтів, щоб залишатися успішними. Ефективне управління бізнесом у готельно-ресторанному бізнесі є запорукою утримання на ринку в період кризи. Це включає в себе орієнтацію на задоволення потреб клієнтів, ефективне управління фінансами, контроль якості, управління людськими ресурсами, а також ефективні стратегії маркетингу та просування. Управління бізнес процесами в готельно-ресторанному бізнесі включає розроблення стратегії, яка повинна враховувати мінливість ринку, зміну вподобань клієнтів, включати технологічні рішення, що будуть орієнтовані на клієнта.

Список використаних джерел:

1. Бакало Н., Гришко В. Особливості управління та моделювання бізнес-процесів туристичних підприємств. *Економіка і регіон*. 2020. Т. (4(79)). С. 54–61. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2020.4\(79\).2165](https://doi.org/10.26906/EiR.2020.4(79).2165) (дата звернення: 07.10.2023)
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.10.2023)
3. Лиманська К. Вчені пояснили, чому землетрус у Туреччині був таким сильним, і що буде далі. Уніан. 2023. URL: <https://www.unian.ua/pogoda/news/vcheni-poyasnili-chomu-zemletrus-u-turechchini-buv-takim-silnim-ishcho-bude-dali-12135906.html> (дата звернення: 07.10.2023)
4. Луцяк В.В., Польова О.Л., Ставська Ю.В., Мостенська Т.Г. Управління бізнес-процесами в ГРС: навч. посіб. Вінниця: Твори, ВНАУ. 2019. 331 с.
5. Business Bliss Consultants FZE. Quality Management Strategies for Hotel Customer Satisfaction. 2018. URL: <https://ukdiss.com/examples/hotel-customer-satisfaction-strategies.php?vref=1>
6. Wang T-C., Huang C-Y., Huang S-L., Lee J-Y. Priority Weights for Predicting the Success of Hotel Sustainable Business Models. *Sustainability*. 2021. 13,24, pp. 14032. DOI: <https://doi.org/10.3390/su132414032> (дата звернення: 07.10.2023).

Діана КРАВЕЦЬ* ,
студент 4 курсу денної форми
спеціальності «Готельно-ресторанна справа»
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ГОТЕЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ

***Анотація.** В сучасних умовах розвитку туризму, з'явилася нагальна потреба в системному вивченні загальних і специфічних властивостей готельного бізнесу, його організації, закономірностей розвитку й керування, його міжгалузевих і інфраструктурних взаємозв'язків. Готельні інновації продовжують аналізуватися лише у вузькому спектрі додаткових послуг, які може надати готель своїм клієнтам, а їх інвестиційний розвиток продовжує залишатися поза межами комплексного економічного аналізу. У статті проведено аналіз динаміки та розвитку інновацій у сфері обслуговування. Виявлено, що інновації виступають величезним стимулом для подальшого розвитку готельного бізнесу, сприяють відповідності світовим стандартам готельного обслуговування. У статті обґрунтовано необхідність впровадження інновацій на вітчизняних готельних підприємствах з метою охоплення більшої кількості потенційних споживачів готельно-ресторанного продукту. На основі проведеного дослідження автором зроблено висновки щодо доцільності використання інновацій як важливого інструменту розвитку підприємств готельного господарства.*

***Abstract.** In the current conditions of tourism development, there is an urgent need for a systematic study of the general and specific properties of the hotel business, its organization, patterns of development and management, its intersectoral and infrastructural relationships. Hotel innovations continue to be analyzed only in the narrow range of additional services that the hotel can provide to its customers, and their investment development continues to remain outside the scope of comprehensive economic analysis. The article analyzes the dynamics and development of innovations in the field of services. It was found that innovations are a huge stimulus for the further development of the hotel business contributing to compliance with world standards of hotel services. The article substantiates the need to introduce innovations in domestic hotel enterprises in order to reach more potential consumers of hotel and restaurant product. Based on the study, the author*

* Науковий керівник: асистент кафедри бізнесу та сфери обслуговування Світлана МЕЛЬНИК

draws conclusions about the feasibility of using innovations as an important tool for the development of hotel enterprises.

Вступ. Сучасний туризм – це складна соціально-економічна система, елементом якої виступає високоприбутковий багатогалузевий виробничий комплекс, званий готельно-туристичною індустрією.

Міжнародний готельний бізнес – особливий сегмент готельної індустрії, який характеризується високим ступенем інтернаціоналізації капіталу, міжнародним характером своїх операцій, оскільки готельна система розглядає увесь світ в якості своєї сфери діяльності. Таким чином, міжнародний готельний бізнес відіграє важливу роль у вирішенні проблем інтегрування економіки певної країни у світову економіку та залучення інвестицій у реальний сектор економіки. Одночасно відбувається процес адаптації галузі до міжнародних стандартів. Основною відмінною рисою сучасної економіки є інноваційність. Інновації є потужним стратегічним і антикризовим інструментом.

Актуальність інноваційних технологій пояснюється глобалізацією світового ринку, скороченням життєвого циклу товарів, а також необхідністю стратегічного підходу до оновлення якісних характеристик продуктів і послуг. Інновація в туризмі – система організаційно-економічних, науково-дослідних, технологічних та інших заходів і їх результатів, спрямованих на докорінне перетворення і оновлення туристичного продукту, механізму його просування та реалізації з метою досягнення економічного, соціального, екологічного або іншого ефекту.

Виклад основного матеріалу. Завдяки застосуванню інновацій у сфері туризму значно полегшується процес надання туристичних послуг, який починається з інформування про них та закінчується їх кінцевим споживанням. Наприклад, виникнення світової мережі Інтернет призвело до спрощення обміну інформацією, вдосконалення методів реалізації маркетингового циклу в туризмі, розвитку електронних засобів розрахунку з клієнтами та постачальниками тощо. Використання інновацій в готельному бізнесі економічно доцільне та ефективно за умови, якщо вони приносять готелю додаткові доходи, забезпечують конкурентні переваги на ринку, підвищують частку ринку, знижують витрати, вдосконалюють процес обслуговування, підвищують ефективність роботи окремих підрозділів та готелю в цілому.

Готельний бізнес є високо насиченою інформаційною галуззю. Відомо, що успіх бізнесу деяких галузей економіки прямо залежить від швидкості передачі та обміну інформацією, від її актуальності, своєчасності отримання. Це стосується і будь-якого засобу розміщення. Успішний розвиток готельного бізнесу передбачає широке використання новітніх технологій як у сфері введення нових готельних послуг, так і в їх просуванні на ринок. Цілком очевидно, що введення інноваційних технологій стає невід’ємною умовою

підвищення конкурентоспроможності готельного підприємства, а також сприяє поліпшенню якості обслуговування.

Завдяки сучасним формам управління, таким, як франчайзинг і управління за контрактом, та комбінуванню цих форм готельні компанії змогли знизити витрати при виході на ринок, більш централізовано розпоряджатися своїми фінансовими ресурсами, мінімізувати поточні витрати, проводити більш ефективну цінову політику. В підсумку розвиток сучасного готельного сектора характеризується зростанням питомої ваги і ролі в ньому міжнародного бізнесу. Міжнародні готельні корпорації, що створюють готельні мережі, домінують на ринку засобів розміщення. Разом з тим, процеси концентрації та централізації в міжнародному готельному бізнесі не призвели до повного витіснення з нього відносно малих незалежних готелів. На даний момент у світі відбувається глобальний економічний процес поділу на масивні блоки, такі, як Європейський Союз (ЄС), Північноамериканський договір про вільну торгівлю, укладений між США і Мексикою тощо. Європейським Союзом скасовано національні обмеження не тільки на торгівлю, а й на переміщення праці і капіталу. Синергія, що виникає між усіма країнами-учасницями сприятливо позначається на їхньому розвитку. У силу того як розвиваються промислові комерційні та туристичні зв'язки всередині ЄС, необхідність у готельному обслуговуванні неухильно зростає.

В Азії стрімкий розвиток Гонконгу стимулювався бурхливим зростанням економіки сусідніх країн і специфікою системи оподаткування. У Гонконгу стягується універсальний корпоративний податок - 16,5%, прибутковий податок - 15% і не береться ніякого податку на доходи з капіталу або дивідендів [2]. Деякі готельні корпорації мають штабквартири в Гонконзі, серед них – Mandarin Oriental, Peninsula, Shangri-La, все це відомі на весь світ п'ятизіркові готелі. Вони базуються в Гонконгу через низький рівень корпоративного оподаткування та можливості використовувати як адміністраторів фахівців із інших країн без особливих бюрократичних зволікань. У країнах, що розвиваються, в міру досягнення ними політичної стабільності розвиток готельної справи відбувається паралельно із загальним економічним і соціальним зростанням. Прикладом можуть служити країни колишнього Східноєвропейського блоку, де за останні кілька років створені прекрасні можливості для розвитку готельних корпорацій. При проведенні державної політики у сфері туризму національні туристичні адміністрації більшості країн враховують прогноз розвитку туризму в світі, складений Всесвітньою туристською організацією (UNWTO) – найбільшою міжурядовою організацією, яка є спеціалізованою установою ООН і нараховує в своєму складі 153 країни. Згідно з дослідженням UNWTO “Туризм – панорама 2020” у період 2014-2020 рр. прогнозувалося збільшення світових туристичних прибуттів більш ніж удвічі. Після того, як показник в 996 млн туристів у 2013 р. виріс на 39 млн туристів у 2014 р., число міжнародних туристичних прибуттів вперше в історії

перевершило мільярдний рубіж (1,035 млрд). UNWTO прогнозує, що число міжнародних туристичних прибуттів у світі складатиме 1,7-1,9 млрд [3].

Основу ринку туристичних засобів розміщення у світі становлять готельні та аналогічні підприємства – до 70% ринку. На регіональному рівні України вдосконалення сучасної інфраструктури готельного бізнесу визнано одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки. Світові готельні корпорації активно освоюють український ринок: у багатьох містах, особливо в столиці, з'являються готелі найбільших готельних мереж, що свідчить про значну перспективу розвитку даного напрямку. Експерти туристичного ринку відзначають, що ще зовсім недавно туристична інфраструктура України була розвинена недостатньо добре. Починаючи з 1992 р., на ринку туристичних засобів розміщення намітилася тенденція скорочення кількості великих готелів і їх одночасної місткості. Також відбувається поступове заміщення великих комплексів більш мобільними, гнучкими формами ведення бізнесу – в основному у вигляді малих підприємств готельного бізнесу різних типів і категорій.

Аналіз сучасного стану туризму в Україні показує, що в останні роки ця сфера загалом розвивається стабільно і динамічно. Відзначається щорічне зростання внутрішнього туристичного потоку. Всезростаючий попит на туристичні послуги всередині країни викликав бум будівництва малих готелів, в основному в курортних регіонах, а також збільшення кількості готелів міжнародних готельних ланцюгів у Києві, Харкові та інших найбільших містах країни, створення вітчизняних готельних мереж (табл.1).

До російсько-української війни різко збільшився обсяг інвестиційних пропозицій готельного будівництва як зі сторони іноземних, так і вітчизняних інвесторів. При цьому основні пропозиції спрямовані на розвиток готельного бізнесу в регіонах України. Особливо слід відзначити успіхи останніх років у розвитку курортно-туристичного комплексу Одеської області. Завдяки цьому здобула всесвітню популярність не тільки Одеса, але і вся Одеська область в цілому, що обумовлює довгостроковий бізнес-інтерес до розвитку туристичної інфраструктури даного регіону і гарантію того, що через кілька років Чорноморське узбережжя стане розвиненим курортним центром світового рівня.

Останнім нововведенням мережі Інтернет є розвиток соціальних мереж, таких як Facebook і MySpace. Тепер і готельні, і туристичні компанії беруть участь у них. Іншими словами, ефективний готельний менеджмент включає в себе однаковий облік економічних, екологічних та функціональних аспектів, а також капіталовкладень, витрат виробництва та якості процесів поряд із комфортом, здоров'ям і задоволенням потреб. Даний підхід міжнародних забудовників та інвесторів отримав назву "the blue way".

Термін "Блакитна стійкість" з'явився в Україні відносно недавно і вже широко використовується спеціалістами готельного бізнесу. Поняття включає в

себе комплекс заходів щодо економії витрат, ефективного планування, підвищення рівня сервісу, переорієнтації на користь екологічних технологій.

Таблиця 1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, осіб

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2015	3454316	232311	2519390	702615
2016	2425089	17070	2085273	322746
2017	2019576	15159	1647390	357027
2018	2549606	35071	2060974	453561
2019	2806426	39605	2289854	476967
2020	4557447	75945	4024703	456799
2021	6132097	86840	5524866	520391
Приріст 2021/2015	77%	-62,6%	119,3%	-25,9%

Джерело: створено автором на основі [2]

Сучасний ринок готельних послуг знаходиться в постійній динаміці, відповідаючи на виникаючі запити клієнтів. Бізнес-туристи, яким необхідно зняти номер на кілька годин вдень, стали причиною появи на ринку нової послуги – денних готелів. Ділові люди, які приїхали в інше місто, відчують потребу привести себе до ладу перед важливою зустріччю або просто відпочити після тривалого перельоту, а потім покинути готель.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що динаміка розвитку українського ринку готельних послуг відображає основні світові тенденції і сучасну практику: підвищення стандартів обслуговування; застосування новаторських дизайнерських рішень; створення унікального готельного продукту, орієнтованого на потреби вузького сегмента клієнтів; розвиток нових готельних послуг та форм бізнесу (денні готелі, капсульні готелі); принципи екологічності застосовуваних технологій, заощадження ресурсів, зниження витрат тощо. Проте у ряді випадків за сучасних умов українським готелям не вистачає ресурсів і продуманості маркетингової політики для досягнення ефективного управління готельним та ресторанним бізнесом. Тому тема використання міжнародного досвіду, розробки, впровадження та застосування нових моделей інноваційних готельних концепцій є дуже актуальною і значущою для сфери готельних послуг в Україні

Список використаних джерел:

1. Аналіз динаміки та головні тенденції розвитку туризму / Офіційний

сайт Державної служби туризму і курортів України. URL: www.tourism.gov.ua. (дата звернення: 13.10.2023).

2. Колективні засоби розміщування (2012-2021). Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.10.2023).

2. Оніщук Н.В. Розвиток індустрії гостинності в Україні та світі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. №4 (21). С.297-304..

3. Рябенюк М. О. Оцінка якості послуг у готелях і ресторанах. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип.52. Ч.2. С.46–51. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/ryabenka2.htm (дата звернення 11.10.2023).

4. Ставська Ю.В. Тенденції розвитку готельного господарства України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. Вип. 8/3. С. 29- 32.

Ольга РОМАНОВСЬКА*,
студентка-магістр 2-го року навчання,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація: У статті розглянуто сутність економічної ефективності господарювання. Досліджено показники, які використовують для здійснення оцінки ефективності діяльності підприємств. Наведено основні чинники, які позитивно впливають на виробничу діяльність, відносять. Узагальнено напрями підвищення економічної ефективності діяльності підприємств, реалізація яких створюватиме сприятливі умови для подолання кризового стану, оздоровлення та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, підвищення якості життя населення тощо.

Abstract: The article presents the essence of economic efficiency of management. The indicators that are needed to evaluate the efficiency of enterprises have been studied. The main factors that have a positive effect on production activity are noted. The directions of increasing the economic efficiency of enterprises, the implementation of which create favorable conditions for overcoming the crisis situation, improving and ensuring the competitiveness of the national economy,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Ольга ХАЄЦЬКА

improving the quality of life of the population, etc., are summarized.

Вступ. В управлінні діяльністю підприємств різних форм власності питання економічної ефективності господарювання займає ключове місце, так як діяльність підприємств спрямована загалом на досягнення максимальних результатів роботи при мінімізації витрат, а не тільки на задоволення потреб. Першочергового значення набуває активізація дій із підвищення економічної ефективності функціонування суб'єкта господарювання та вирішення проблем управління й оцінки ефективності діяльності підприємства на основі використання нових підходів та методів оцінки, оскільки існуючі підходи не забезпечують повного відображення результатів господарювання підприємств, так як сучасному етапу економічного розвитку притаманні: високий рівень невизначеності, наявність систематичних кризових явищ та, відповідно, нестабільність розвитку як економіки в цілому, так і кожного суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу. Ефективність як одне із загальних і головних понять в економіці формується під впливом усього спектра факторів і відносин у суспільстві. В умовах ринкової економіки, яка характерна для розвинутих капіталістичних країні і яка загалом формувалася в нашій країні, основними принципами й інститутами, що створюють передумови для раціоналізації витрат і результату, є приватна власність, свобода підприємництва і вибору, конкуренція, система ринкових цін, а також державне регулювання. Ефективність використання конкретного фактору виробництва виражається в системі диференційованих показників ефективності. Диференційовані показники ефективності розраховуються як відношення випуску продукції до окремих видів витрат або ресурсів або навпаки – витрат або ресурсів до випуску продукції. У табл. 1 наведено основні показники ефективності діяльності підприємства.

Для оцінки економічної ефективності в цілому по визначенню застосовуються інтегральні показники ефективності. Ці показники дозволяють більш повно і у взаємозв'язку врахувати багато чинників і елементи виробничо-господарської діяльності підприємства, які впливають на рівень і динаміку ефективності.

Формуючи систему показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання, доцільно дотримуватися певних принципів, а саме:

- забезпечення органічного взаємозв'язку критерію та системи конкретних показників ефективності діяльності;
- відображення ефективності використання всіх видів застосовуваних ресурсів;
- можливості застосування показників ефективності до управління різними ланками виробництва на підприємстві;
- виконання провідними показниками стимулюючої функції в процесі використання наявних резервів зростання ефективності виробництва [3].

Ефективна діяльність підприємства передбачає зміну показників абсолютної ефективності або ефекту в часі в бік збільшення або зменшення в залежності від економічної сутності аналізованого показника, що дозволяє говорити про динамічну ефективність.

Таблиця 1

Основні показники ефективності діяльності підприємств

Назва підгрупи показників	Назва показника
Показники, що характеризують ефективність використання трудових ресурсів	Продуктивність праці (виробіток) обчислювальна натуральним методом
	Продуктивність праці (виробіток) обчислювальна вартісним методом
	Трудомісткість продукції
Показники, що характеризують ефективність використання основних фондів	Фондовіддача
	Фондорентабельність
	Фондомісткість
Показники, що характеризують ефективність використання оборотних коштів	Коефіцієнт обороту
	Коефіцієнт завантаження коштів в обороті
	Відносне вивільнення оборотних коштів
Показники, що характеризують ефективність використання виробничої потужності	Коефіцієнт екстенсивного навантаження обладнання
	Коефіцієнт інтенсивного навантаження обладнання
	Інтегральний коефіцієнт навантаження обладнання
Показники, що характеризують ефективність інвестицій (капітальних внесків)	Індекс дохідності
	Внутрішня ставка дохідності
	Рентабельність інвестицій
	Показник відносної економічної ефективності капіталовкладень
Інтегральні показники	Рентабельність продукції
	Загальна рентабельність
	Рентабельність сукупного капіталу

Джерело: [1]

Процес управління може бути спрощений, якщо на підприємстві буде створена система критеріїв оцінки ефективності діяльності, що допоможе приймати дуже відповідальні рішення по управлінню діяльністю підприємства. Базові показники оцінювання економічної ефективності діяльності підприємства наведені в табл. 2. Порівняльна ефективність характеризується відносними величинами порівняння [4].

Ефективність діяльності значною мірою залежить від рівня розвитку та вдосконалення системи управління капіталом. Управління капіталом тісно пов'язане із прийняттям управлінських рішень, оскільки його величина та динаміка є важливими критеріями для встановлення їх оптимальності. Управління капіталом передбачає вплив на його обсяг і структуру, а також джерела формування з метою підвищення ефективності його використання.

Система показників оцінювання ефективності діяльності підприємства

Назва показника	Позначення	Одиниці виміру	Економічна інтерпретація
Абсолютні показники			
Прибуток (збиток) підприємства	<i>П</i>	грн (тис.грн)	Характеризує суму прибутку(збитку) підприємства
Активи підприємства	<i>А</i>	грн (тис.грн)	Характеризує суму активів підприємства
Необоротні активи підприємства	<i>НА</i>	грн (тис.грн)	Характеризує суму необоротних активів підприємства
Оборотні активи підприємства	<i>ОА</i>	грн (тис.грн)	Характеризує суму оборотних активів підприємства
Відносні показники			
Прибутковість діяльності підприємства	<i>П/А</i>	коп	Характеризує величину прибутку (збитку) з кожної грн. активів
Сума прибутку (збитку), що в середньому припадає на одне підприємство з їх сукупності	<i>П/n</i>	грн (тис.грн)	Характеризує суму прибутку, яка припадає в середньому на одне підприємство
Сума активів, що в середньому припадає на одне підприємство з їх сукупності	<i>А/n</i>	грн (тис.грн)	Характеризує суму активів, яка припадає в середньому на одне підприємство

Джерело: [1, 3]

До основних чинників, які позитивно впливають на виробничу діяльність, відносять:

- Рациональне управління матеріалами. Проблема економії й зменшення споживання сировини, матеріалів, енергії повинна бути під постійним контролем відповідних фахівців підприємств із матеріалоємним і енергоємним виробництвом. Завдання ресурсозбереження на таких підприємствах може позитивно вирішуватися шляхом упровадження мало відхідної й безвідхідної технології, збільшення виходу корисної продукції чи енергії з одиниці використаного матеріалу, використання дешевих і низькосортних видів сировини, підвищення якості матеріалів за допомогою первинної обробки.

- Технологія. Технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації й інформаційних технологій дуже впливають на рівень і динаміку ефективності виробництва. За принципом ланцюгової реакції вони викликають істотні зміни в технічному рівні й продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці й кваліфікації кадрів тощо.

- Використання устаткування. Цьому фактору належить одне з провідних місць у програмі підвищення ефективності виробництва.

Підвищенню продуктивності діючого устаткування сприяє належна організація ремонтно-технічного обслуговування, оптимальні терміни експлуатації, забезпечення необхідної пропорційності в пропускній можливості технологічно зв'язаних груп (одиниць), чітке планування завантаження в часі, підвищення змінності роботи та ін.

- Продуктивність праці. Основним джерелом і визначальним фактором підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства є працівники: керівники, підприємці, фахівці, робітники. Продуктивність їхньої праці багато в чому визначається методами, технікою, особистою майстерністю, знаннями, відношенням до роботи й здатністю виконувати ту чи іншу роботу [7, 8].

- Відповідність виробу. Для досягнення високої продуктивності підприємства просто корисності товару недостатньо. Пропоновані підприємством для продажу вироби повинні з'явитися на ринку в потрібному місці, у потрібний час і за розсудливою ціною. У зв'язку з цим підприємство повинне стежити за тим, щоб не виникало яких-небудь організаційних і економічних бар'єрів між виробництвом і окремими стадіями маркетингу.

При обґрунтуванні та аналізі усіх показників економічної ефективності враховуються фактори зростання ефективності виробництва за основними напрямками розвитку та покращання виробництва. Ці напрями охоплюють комплекси технічних, організаційних та соціально-економічних заходів, на основі яких досягається економія живої праці, витрат і ресурсів, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції. Основними факторами підвищення ефективності діяльності підприємства є:

- структурна перебудова економіки, її орієнтація на виробництво товарів народного споживання, конверсія оборонних підприємств та галузей, удосконалення відтворювальної структури капітальних вкладень, прискорений розвиток наукомістких, високотехнологічних галузей;

- вдосконалення розвитку диверсифікації, спеціалізації і кооперування, комбінування і територіальної організації виробництва, вдосконалення організації виробництва і праці на підприємствах і в об'єднаннях;

- прискорення науково-технічного прогресу, підвищення технічного рівня виробництва, інноваційна політика;

- роздержавлення і приватизація економіки, вдосконалення державного регулювання, господарського розрахунку і системи мотивації до праці;

- посилення соціально-психологічних факторів, підвищення відповідальності і творчої ініціативи працівників, всебічного розвитку особистості, посилення соціальної спрямованості в розвитку виробництва [2].

Висновки: Ефективність є складним і багатоаспектним економічним поняттям, яку слід розглядати як результативність діяльності, що визначається відношенням отриманого ефекту до витрачених ресурсів; як комплексну оцінку результатів використання всіх видів ресурсів та як міру досягнення поставлених цілей. Для оцінки ефективності діяльності застосовуються як традиційні, так і сучасні підходи. В даній статті було: проаналізовано сутність

та значення оцінки ефективності виробничої діяльності; обґрунтовано вплив оцінки економічної ефективності виробничої діяльності на формування виробничого потенціалу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Білецька Л., Білецький О., Савич В. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка. К. ЦУЛ. 2021. 688 с.
2. Денисенко М.П., Гринюк Н.В.. Заходи підвищення економічної ефективності діяльності ПРАТ «Чинбар». *Ефективна економіка*. №12. 2018. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2018/6.pdf
3. Шарко М.В. Економіка підприємства. Економіка бізнесу. Навчальний посібник. Гельветика. 2020. 436 с.
4. Гринько Т.В., Дудніченко А.В. Проблеми забезпечення економічної ефективності діяльності підприємства. *Економічний простір*. 2019. №142. С. 149-160.
5. Гетьманський В. О. Оцінка функціонування підприємства в умовах економічного розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Т. 3, № 6. С. 174 – 178.
6. Габор С.С. Ефективність як економічна категорія. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 14–17.
7. Гречко А.В., Балагир Б.В. Дослідження шляхів підвищення ефективності управління виробничою діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. №12. 2019. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4780>.
8. Маркіна І. А. Методичні питання ефективності управління. *Фінанси України*. 2000. № 6. С. 24–32.

Вікторія ТИМЧУК*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СФЕРУ ТУРИЗМУ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу основних засад національної екологічної політики в Україні, що має значний вплив на розвиток екологічного туризму. У дослідженні було проаналізовано інструменти національної екологічної політики та їх вплив на стан охорони природи та потенційних*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування Олена ГОЛОВНЯ

туристичних об'єктів в рекреаційних зонах. Було проаналізовано існуючі проблеми та визначено шляхи їх вирішення. Ефективність рекреаційних зон може бути значно покращена за допомогою розвитку екологічного туризму та вдосконалення туристичної інфраструктури, яка відповідала б потребам туристів та захищала б природу.

***Abstract.** The article is devoted to the analysis of the main principles of the national environmental policy in Ukraine, which has a significant impact on the development of ecological tourism. The research analyzed the tools of the national environmental policy and their impact on the state of nature protection and potential tourist facilities in recreational areas. Existing problems were analyzed and ways to solve them were determined. The effectiveness of recreational areas can be significantly improved through the development of ecological tourism and the improvement of tourist infrastructure that would meet the needs of tourists and protect nature.*

Вступ. Туризм є великою частиною глобальної культури, що дозволяє досліджувати різні куточки світу, зустрічатися з людьми з різних верств суспільства, відчути нові традиції та побачити діяльність. Оскільки він має багато переваг як мандрівникам, так і громадам, його загалом можна розглядати як силу добра.

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку [4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками екотуризм набирає обертів як стійка форма туризму завдяки своїй зосередженості на охороні природи та збереженні місцевих громад. Зі зростанням інтересу до екотуризму рекреаційні зони стали важливим аспектом розвитку екотуризму. Ці території служать платформою для туристів, щоб відчути та оцінити красу природи, а також надають можливість місцевим громадам продемонструвати свою культуру та традиції. Проте ефективність цих рекреаційних територій у розвитку екотуризму є предметом дискусій серед науковців та політиків.

Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Національна екологічна політика

реалізується через систему інструментів, які наведено в рисунку 1.

Сталий розвиток туризму базується на доктрині сталого розвитку, яка спрямована на зміну стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання, та на створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження і відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних для повернення до меж господарської місткості біосфери. Структуру доктрини складають сукупність ідей, положень та постулатів різних наук, які лягли в основу таких документів ООН як «Порядок денний на XXI століття», Конвенцій щодо змін клімату, боротьби зі злиднями та ін. Сталий розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Розвиток буде сталим тільки тоді, коли буде досягнута рівновага між різними факторами, що зумовлюють загальний рівень життя.

Дослідження, опубліковане в 2018 році Nature Climate Change, показало, що на туризм припадає 8% глобальних викидів парникових газів, що є дуже великим відсотком, якщо взяти до уваги всі можливі джерела викидів. З цієї причини зрозуміло, що нам потрібно рухатися до більш сталої моделі туризму [2].

Проте сфера туризму змінюється а тому з роками ми все більше усвідомлюємо загрозу зміни клімату та нашу роль у її ескалації. У всіх галузях промисловості глобальна спільнота думає про те, як ми можемо зменшити свій вплив на землю. Сьогодні проблема сталого розвитку є однією із найактуальніших і невідкладних у світі, спричинена ускладненням взаємозв'язків між людиною та навколишнім природним середовищем. Виходячи з цього, на міжнародному рівні всерйоз почали обговорюватись й вирішуватись глобальні екологічні проблеми.

Туризм є активним видом відпочинку населення, що складається з різних елементів, що взаємодіють як в межах країни, так і в межах світового господарства. Ця галузь є особливою галуззю прикладення суспільної праці, яка створює нематеріальні блага, такі як організований відпочинок. З розвитком цивілізації зростає важливість рекреації та туризму як галузі господарства, оскільки люди намагаються використовувати свій вільний час для відпочинку та оздоровлення. Рекреаційні витрати стають витратами першої необхідності, оскільки без належного відпочинку і розслаблення людина не може існувати в нинішньому динамічному та напруженому часі. Поняття «рекреація» постійно змінюється, адаптуючись до змін життя та суспільства, наприклад, в минулому рекреацію розглядали як відновлення сил після праці.

На рис. 1 відображено основні інструменти національної екологічної політики.

Аналіз сучасної системи управлінських структур в Україні, які займаються регулюванням та організацією діяльності різних сфер рекреації, а також необхідність урахування зростаючої ролі регіоналізації управління соціально-економічними процесами, вирішення завдань адміністративної

реформи вказали на доцільність створення єдиного координаційного органу регулювання розвитку рекреаційних зон у регіоні на корпоративних засадах.

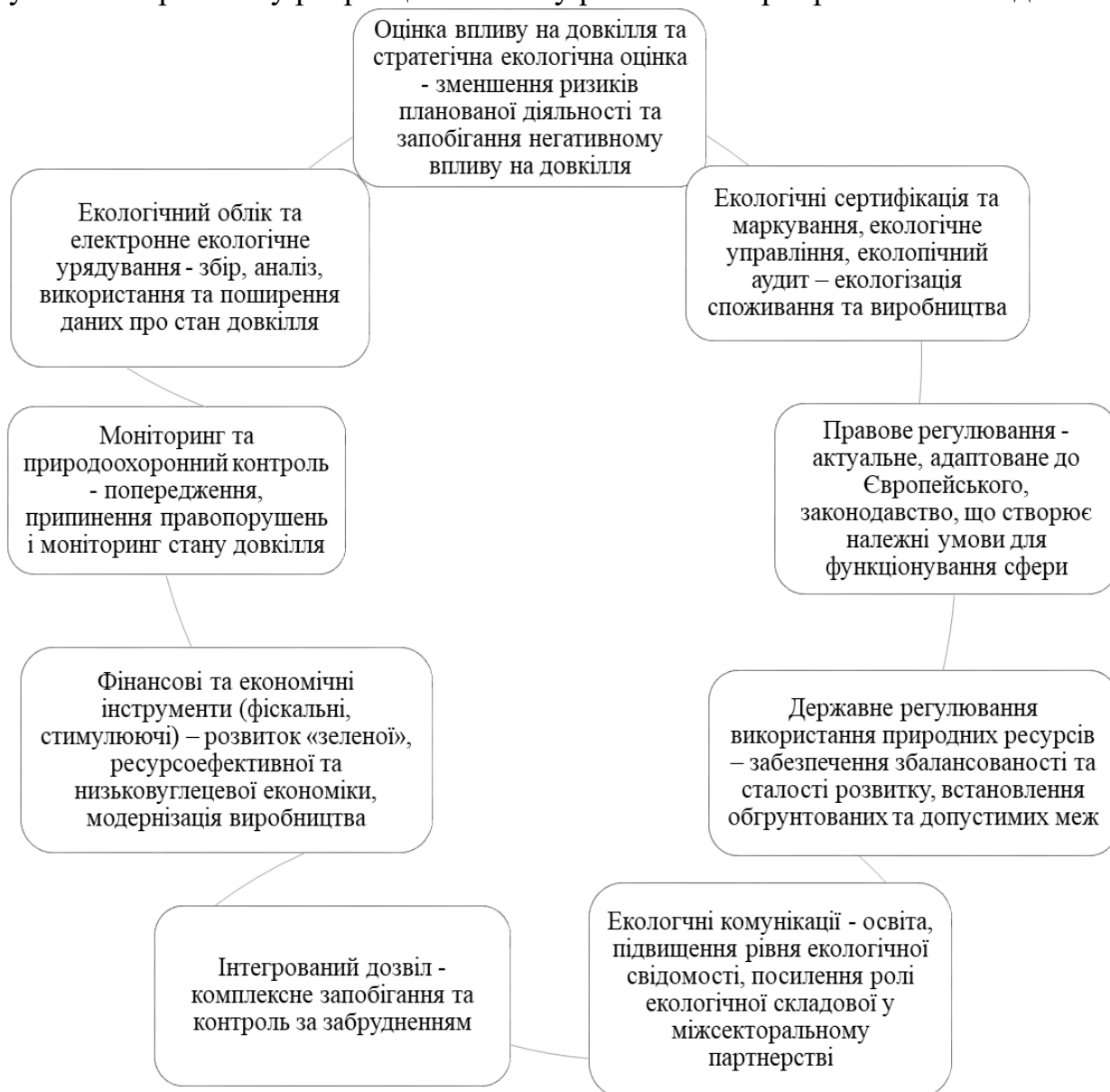

Рис. 1. Інструменти національної екологічної політики

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

Аналіз системи управління різними сферами рекреації в Україні та рстуча роль регіонального управління в соціально-економічних процесах, разом з необхідністю адміністративної реформи, вказують на необхідність створення одного координаційного органу, який буде регулювати розвиток рекреаційних зон у регіоні на основі корпоративних принципів.

Для початку стимулювання розвитку екологічного туризму в умовах пандемії доцільно перетворити інституційне середовище та оновити інструменти контролю над туристичними потоками.

Це можна зробити шляхом створення ефективної системи ліцензування та сертифікації екологічних туристичних підприємств та продуктів, а також

розробки та впровадження програм підвищення свідомості туристів щодо екологічних проблем та правил поведінки в природних зонах. Також необхідно здійснити інвестиції в розвиток інфраструктури екологічного туризму, зокрема, відновити та зберегти природні та культурні об'єкти, побудувати нові маршрути, створити умови для екологічного освітнього туризму. Застосування цих заходів допоможе забезпечити сталий розвиток туризму в Україні, збереження її природних ресурсів та культурної спадщини, а також забезпечить додаткові можливості для розвитку економіки та підвищення якості життя населення [6].

Основним завданням при плануванні масових зон відпочинку є збереження довкілля та його компонентів у продуктивному стані, щоб природні ресурси (рослинність і тваринний світ) залишались привабливими та здатними до самовідновлення. Одним із методів розв'язання цієї проблеми є визначення гранично допустимої місткості території. При цьому, наслідком надмірного туристично-рекреаційного навантаження може бути створення психологічного дискомфорту для відпочиваючих, що знижує ефект оздоровлення та відпочинку та може призвести до зменшення кількості туристів та рейтингу туристичного об'єкту.

Встановлення норм рекреаційного навантаження є важливою задачею, що означає допустиму кількість відпочиваючих на одиницю площі, які можуть перебувати в межах певної території після її пристосування до рекреаційних потреб, і не викликають негативних наслідків у природному середовищі. Відповідний показник рекреаційного навантаження залежить від фізико-географічних особливостей ландшафтної будови та функціональної спрямованості рекреаційного використання території.

Важливим державним органом по реалізації національної екологічної політики є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, яке формує та реалізує державну політику у сфері: охорони навколишнього природного середовища; екологічної політики та в межах повноважень, передбачених законом; радіаційної, біологічної і генетичної безпеки; у сфері рибного господарства та рибної промисловості; охорони, використання та відтворення водних біоресурсів; регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства; лісового та мисливського господарств [5].

Так, наприклад, пересування на джипах, ендуро-мотоциклах, квадроциклах, багі наносить значної шкоди довкіллю. Для припинення знищення довкілля у такий спосіб Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробило законопроект, який вносить зміни до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та Кодексу України про адміністративні правопорушення [5].

Проект документа вводить заборону проїзду автомобілів по територіях об'єктів природно-заповідного фонду. Заборона не стосуватиметься доріг загального користування, вулиць і доріг міст та інших населених пунктів, а

також автомобільних доріг на приватних територіях. Це допоможе захистити біорізноманіття від знищення та хімічних забруднень, шумів та вібрацій, які спричиняють автомобілі.

Законопроект обговорений та підтриманий представниками громадських організацій таких як «Київський еколого-культурний центр», WWF-Україна, «Жива планета», «Українське товариство охорони птахів», «Екологія-Право-Людина», «Чисто.де», «Українська природоохоронна група» та інших. Попереду – процедура погодження з центральними органами влади [5].

Війна в Україні – перший військовий конфлікт такого рівня у 21 сторіччі. Через авіаудари РФ по нашим нафтобазам та інфраструктурним об'єктам в повітря потрапляє значна кількість забруднюючих речовин та парникових газів. Водночас РФ знищує українські ліси, водно-болотні угіддя, луки та пасовища, що є основними поглиначами вуглецю. Це впливає на зміну клімату. Наразі для оцінки збитків довкіллю та розрахунку викидів парникових газів Україна збирає та аналізує інформацію з використанням супутникових знімків, зокрема даних системи Копернікус. Крім того, для нашої країни важливо зараз запровадити нові підходи та створити методики для розрахунку збитків від військових дій і продовжувати інформувати світ про злочини РФ [3].

На виконання Указу Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 «Питання Національної ради з відновлення України» утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Національна рада з відновлення України від наслідків війни є консультативно-дорадчим органом при Президентові. Для реалізації завдань при Національній раді створено 23 секторальні робочі групи.

Робоча група «Екологічна безпека» створена для напрацювання пропозицій до Плану відновлення України з питань екологічної безпеки, збереження, біологічного і ландшафтного різноманіття, відтворення та невиснажливого використання природних ресурсів, формування та впровадження ефективної кліматичної політики, системи управління відходами, моніторингу довкілля, цифрової трансформації, реформування природоохоронної галузі, впровадження європейських директив. До складу Робочої групи «Екологічна безпека» входить більше 200 учасників – експертів, провідних науковців у галузі охорони довкілля, представників державних органів, проектів міжнародної технічної допомоги, організацій громадянського суспільства та бізнесу.

Розділ «Екологічна безпека» Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди включатиме такі пріоритетні напрямки: реформування державного управління у природоохоронній галузі; кліматична політика: запобігання та адаптація до змін клімату; екологічна безпека та ефективне управління відходами; збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей; збереження природних екосистем і біологічного різноманіття; відновлення та розвиток природоохоронних територій та об'єктів [1].

Упровадження екосистемного підходу в галузеву політику та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління, інтеграція екологічної політики до інших політик, обов'язкове врахування екологічної складової під час розроблення та затвердження документів державного планування та у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку), у поєднанні з поліпшенням екологічних характеристик продукції, є шляхом до сучасної системної екологічної політики, що реалізується у країнах – членах Європейського Союзу.

Висновки. Організація туризму на засадах сталості повинна базуватись не лише на захисті довкілля й повазі до природних екосистем, але враховувати всі економічні, соціальні та культурні особливості туристичного регіону. Зважаючи на різноманітність видів туризму, необхідно кожен з них ввести в русло збалансованого розвитку. Це можливо за умови, якщо повага до місцевого населення та раціональність споживання природних ресурсів будуть їх невід'ємною складовою.

Для досягнення максимальної ефективності використання рекреаційних зон в розвитку екологічного туризму необхідно вирішувати низку проблем, зокрема забезпечувати якість туристичних послуг, підвищувати рівень безпеки туристів, забезпечувати належний рівень екологічної безпеки та збереження природних ресурсів. Досягнення успіху в розвитку рекреаційних зон залежить від співпраці між власниками територій, місцевими владами, туристичними агентствами та іншими зацікавленими сторонами.

Список використаних джерел:

1. Визначено 5 пріоритетних напрямків у сфері екологічної безпеки для Плану відновлення України. URL: <https://mepr.gov.ua/ruslan-strilets-vuznacheno-5-priorityetnyh-napryamkiv-u-sferi-ekologichnoyi-bezpeky-dlya-planu-vidnovlennya-Ukrayiny>.
2. Головня О.М. Забезпечення розвитку сталого туризму в умовах глобальних екологічних викликів. *Бізнес-інформ*. 2023. № 9. С. 110-119.
3. Збройна агресія рф в Україні загострює кліматичну кризу у світі. URL: <https://mepr.gov.ua/zbrojna-agresiya-rf-v-ukrayini-zagostryuye-klimatychnu-kryzu-u-sviti>.
4. Національна екологічна політика. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka>.
5. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Міндовкілля ініціює заборону «джипінгу» у заповідних зонах. URL: <https://mepr.gov.ua/mindovkillya-initsiyuye-zaboronu-dzhypingu-u-zapovidnyh-zonah/>.
6. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії розвитку

туризму та курортів на період до 2026 року: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 28.12.2017 р. № 1902. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show>.

Софія ХИТРИК*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, комп'ютерних
технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглядається актуальна проблема організації та розвитку волонтерського туризму в Україні. Стаття спрямована на виявлення ключових аспектів та проблем, що стоять перед розвитком волонтерського туризму в Україні, а також на аналіз перспектив, які цей сектор може відкрити для країни та її громадян. Стаття має на меті висвітлити важливість розвитку волонтерського туризму в Україні, його потенціал для створення сприятливих умов для місцевих громад, збереження навколишнього середовища та культурної спадщини, а також підвищення свідомості та активності громадян.*

***Abstract.** The article considers the actual problem of organization and development of volunteer tourism in Ukraine. The article aims to identify the key aspects and problems facing the development of volunteer tourism in Ukraine, as well as to analyze the prospects that this sector can open for the country and its citizens. The article aims to highlight the importance of the development of volunteer tourism in Ukraine, its potential for creating favorable conditions for local communities, preserving the environment and cultural heritage, as well as increasing the awareness and activity of citizens.*

Вступ. Волонтерський туризм, як сучасний феномен, об'єднує дві важливі сфери суспільного життя – туризм та волонтерство. Цей явище не лише відкриває нові горизонти для подорожей та культурного обміну, але й має потенціал вирішувати соціальні, екологічні та економічні проблеми, з якими стикаються сучасні суспільства. В Україні волонтерський туризм набирає обертів, і це стає важливим напрямом розвитку країни.

* Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування Олена ГОЛОВНЯ

Волонтерський туризм – це не лише зустріч інших країн та культур, але й можливість зробити значущий внесок у розвиток місцевих громад, охорону природи та культурної спадщини. Україна, зі своєю багатою історією, природними багатствами та активними громадами, має потенціал стати привабливим напрямком для волонтерів-туристів та сприяти позитивним змінам у суспільстві. Однак, на цьому шляху виникають ряд важливих проблем та викликів, які вимагають уваги та розв’язання.

Метою статті є аналіз можливості організації та розвитку волонтерського туризму в Україні, а також перспективи, які цей сектор може відкрити для країни та її громадян.

Виклад основного матеріалу. Усім відомо, що туризм – це тимчасовий виїзд людей за межі свого місця проживання протягом періоду, який може становити від 24 годин до року, в залежності від мети поїздки.

Поряд з нетрадиційними формами туризму набирають популярності альтернативні подорожі. Альтернативні подорожі – це нова тенденція, яка розвивається як різновид антитуризму або «іншого» туризму. Рушій цієї концепції полягає в тому, щоб знайти альтернативу масовому туризму та виявити шляхи (або створити нові) для осмислених подорожей. Альтернативний туризм – це термін, який використовується для того, щоб відрізнити діяльність або подорож від так званого масового туризму, іншими словами, це протилежність масового туризму. Одним із напрямів альтернативного туризму є волонтерський туризм. На рис. 1. представлений взаємозв’язок між альтернативним та волонтерським туризмом.

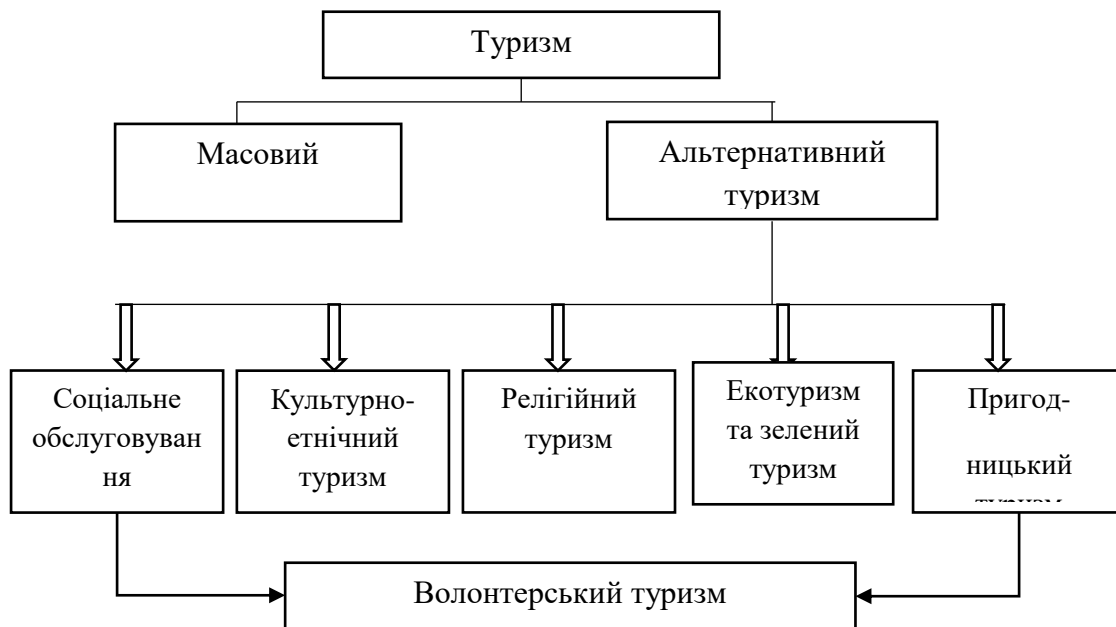

Рис. 1. Взаємозв’язок між альтернативним та волонтерським туризмом

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [2]

Волонтерський туризм – це особлива форма туризму, спеціально

розроблена для надання продукту або послуги для задоволення потреб певного сегменту ринку, тобто він підпадає під категорію нішевого туризму. Нішевий туризм стає все більш популярним серед туристів, які шукають «різні» та «нові» враження більше, ніж будь-коли раніше. Фактично деякі вчені стверджують, що такі галузі, як волонтерський туризм, які раніше були невеликими секторами галузі, зросли настільки, що їх більше не слід класифікувати як «нішеві». Інші пропонують розділити нішевий ринок на макро та мікро ніші.

Одна з причин, через яку передбачається, що волонтерський туризм став формою макронішевого туризму, полягає в тому, що волонтерський туризм пропонує широкий спектр можливостей, що не обмежує один проєкт одним видом діяльності.

Організаторами волонтерського туризму виступають різноманітні організації, як місцеві, так і міжнародні, благодійні організації, університети, природоохоронні агенції, релігійні організації, державні органи та зростаюча кількість комерційних організацій. Волонтерські організації зазвичай виступають посередниками між волонтерами та місцевими громадами, з основною місією відправлення туристів з пакетами, організованими розвиненими країнами для країн, що розвиваються. Тип проєктів залежить від кожної організації, географічного, політичного чи соціального контексту. Термін перебування волонтерського туризму також змінюється залежно від кожного проєкту мінімальною тривалістю від двох тижнів до шести місяців або року, а також мінімальний вік для здійснення волонтерської діяльності, який встановлюється кожною організацією [4]. Волонтери-туристи проводять екскурсії та розповідають мандрівникам про екологічні та цікаві локації, а також навчають дбайливого ставлення до природи та основам зеленого туризму. Крім того, волонтери цього напрямку сприяють дотриманню природоохоронного режиму для об'єктів природно-заповідного фонду.

Наявність якісно маркованих туристичних маршрутів та обладнаних місць ночівлі є гарантією того, що під час відвідин дикої природи люди нанесуть їй мінімум шкоди. Важливий внесок у розвиток цього напрямку в Україні робить туристична організація «Карпатські стежки». Активісти розробляють та маркують туристичні маршрути, облаштовують місця для кемпінгів та відновлюють старі туристичні притулки в Карпатах [6].

Волонтерський туризм поєднує в собі роботу та подорожі, але для цього здебільшого вам не потрібен певний вік чи віза, тому що мова йде не про оплачувану роботу, а про волонтерство в обмін на безкоштовне проживання, а іноді й безкоштовне харчування. По суті ви обираєте пункт, призначений для розміщення місця, яке потребує вашої допомоги в різних справах, а в обміні отримуєте безкоштовне житло (і безкоштовне харчування, якщо домовлено). У вільний час можна досліджувати околиці як справжні місцеві жителі.

Хоча важко точно визначити, скільки міжнародних волонтерів у світі, ООН підрахувала, що якби волонтерство було роботою на повний

робочий день, то в ньому працювало б 109 мільйонів працівників.

Важлива річ у можливостях волонтерського туризму – спробувати змінити ситуацію на краще для громади – це успішно можна досягти, якщо ви дійсно вірите в проєкти, в яких берете участь.

Волонтери, з свого боку, представляють добровільних помічників, які віддають частину свого часу громадській діяльності. Вони працюють у сиротинських будинках, школах, будинках для літніх людей та інших установах, що потребують допомоги. Важливо відзначити, що волонтери мають можливість обирати галузь та спрямування своєї волонтерської діяльності. Для отримання конкретного прикладу, вони можуть ознайомитися з проєктами, доступними в Інтернеті, які можуть бути археологічними, екологічними, фестивальними, театральними та іншими за напрямками [1].

Сьогодні, у період розквіту економіки, економія грошових ресурсів стає пріоритетом. Люди прагнуть отримувати все, швидко та за доступною ціною. У цьому контексті компанії, які приймають волонтерів, намагаються заощадити на трудових ресурсах, отримуючи доступ до відповідальних та своєчасних виконавців завдань. З свого боку, приймаючі компанії забезпечують волонтерів всім необхідним: харчуванням, розвагами, житлом (з усіма зручностями, включаючи Інтернет, пральну машину, ліжко, душ тощо), транспортом (поїздними квитками або велосипедами), оплачуваною відпусткою, участю в семінарах, мовними курсами, курсами персонального та професійного розвитку, а також витратами на квитки та медичну страховку. Розуміючи, що європейські волонтери, які приїжджають до України та інших розвинених країн, відчувають себе комфортно в умовах економічної кризи, можна визнати, що це вигідне для обох сторін партнерство.

Більшість людей асоціюють слово «туризм» з відпочинком, прогулянками, покупками сувенірів та обслуговуванням місцевими працівниками. Проте небагато хто знає, що під час подорожей можна не лише відпочивати, але й робити важливий внесок у розвиток країн, які ви відвідуєте. Цей вид туризму відомий як волонтерський туризм і має на меті не тільки задовольняти потреби туристів, але й покращувати світ навколо нас. Волонтерський туризм виник нещодавно, і можна сказати, що він набуває особливої популярності, особливо в період пандемії COVID-19. Це пояснюється зростанням свідомості про негативний вплив, який сучасна цивілізація справила на планету.

Волонтерський туризм, також відомий як волонтуризм (від англ. voluntourism, поєднання слів volunteer і tourism), має два основних напрями: соціальний і екологічний. Соціальний волонтуризм передбачає надання допомоги незахищеним верствам населення у розвиваються країнах, включаючи освітні проєкти, підтримку з доставкою продуктів, будівництво, культурну освіту та інші види допомоги. Екологічний волонтуризм орієнтований на охорону природи і включає прибирання сміття на забруднених туристичних об'єктах, допомогу в реабілітаційних центрах для тварин,

очищення річок і водойм від забруднень та інші екологічні ініціативи.

Соціальний волонтуризм є результатом розвитку руху екотуризму у 90-х роках. За словами Пеппі Біддла, авторки книги про волонтуризм, подорожні відмовлялися від масових турів і курортів на користь більш автентичного досвіду і були готові заплатити за це. Багато благодійних організацій у розвинених країнах Європи та Америки розпочали програми волонтерського туризму, і все більше людей і організацій приєднується до цього руху. Наприклад, організація Volunteer World пропонує понад 300 програм у різних країнах світу, зокрема у країнах, що розвиваються, таких як В'єтнам, Непал, Тайланд, Індія, Бразилія, Уругвай та інші. Найпопулярніші програми включають волонтерство в галузі освіти дітей та допомогу в прийомних центрах для дітей.

Екологічний волонтерський туризм стрімко набув популярності, особливо під час пандемії COVID-19, і ця ініціатива широко представлена на платформі організації Volunteer World. Головним чином, цей вид туризму спрямований на надання допомоги тваринам, зокрема тим видам, які знаходяться під загрозою зникнення, і ця робота зосереджена на реабілітаційних центрах для диких тварин, таких як слони, орангутани, носороги, коні та інші. Крім того, існують програми, які спрямовані на охорону морської фауни, і волонтери допомагають в очищенні водних джерел від забруднень, захищають гнізда морських черепах, що перебувають на межі вимирання, надають допомогу пораненим морським видам та виконують інші екологічні завдання, такі як очищення водойм від пластику та нафтових плям, розшук та розмноження рідкісних видів рослин і багато іншого [5].

В Україну також приходять організації, схожі на Volunteer World, щоб надавати можливості волонтерам. Під час збройного конфлікту в Україні волонтери направлялися сюди для надання допомоги. Також в Україні працюють місіонери з мормонських і протестантських церков, які викладають англійську мову і поширюють свою релігію. Проте ця діяльність не так масштабна, як у країнах, що розвиваються, через економічний розвиток України. Однак в Україні також активно розвивається волонтерський туризм завдяки місцевим організаціям і фізичним особам. Наприклад, гід Анастасія Донець ініціювала волонтерський туризм на Хмельниччині, організовуючи подорожі до красивих місць та пам'яток і одночасно прибираючи сміття та відновлюючи ці місця. Один з її перших проєктів включав відновлення занедбаного палацово-паркового комплексу Орловських у Маліївцях, Хмельницька область. За одну добу за публікацією у соціальних мережах про цей проєкт зібралось понад 60 волонтерів і було зібрано 28 тисяч гривень, які були витрачені на відновлення. Тепер вона продовжує залучати групи волонтерів і разом із туристами прибирає туристичні об'єкти, особливо історичні будівлі та маєтки. Туристи отримують можливість не лише працювати, але й насолоджуватися смачною їжею, спілкуванням, екскурсіями та концертами.

Щодо волонтерського туризму в Україні під час воєнного періоду, він став особливим видом громадської діяльності, який виник із прагненням громадян надати підтримку та допомогу тим, хто перебуває у важких умовах війни. Цей вид туризму зазвичай не має комерційної мети, а натомість спрямований на надання гуманітарної допомоги, підтримки військових і мирному населенню в зоні конфлікту, а також на волонтерську роботу та обмін досвідом.

Основні особливості волонтерського туризму в Україні під час війни:

1. Допомога військовим. Волонтери, які приїжджають до України, та вітчизняні зазвичай виконують функції, пов'язані з наданням допомоги українським військовим. Це може включати в себе збір та доставку необхідних речей, медичну допомогу, психологічну підтримку, а також інші види підтримки.

2. Медична допомога. Деякі волонтери мають медичну кваліфікацію і надають медичну допомогу пораненим військовим та цивільному населенню. Вони працюють у лікарнях та медичних пунктах на передовій.

3. Психологічна підтримка. Під час воєнного конфлікту психологічна підтримка є надзвичайно важливою. Волонтери-психологи надають допомогу військовим, які пережили стресові ситуації, а також мирному населенню, особливо дітям, які потерпіли від воєнних подій.

4. Гуманітарна допомога. Волонтери збирають та розповсюджують гуманітарну допомогу, таку як їжа, одяг, медикаменти та інші необхідні речі серед жителів зони конфлікту.

5. Обмін досвідом. Волонтери-експерти надають консультації та навчання місцевим громадам і організаціям щодо гуманітарних та волонтерських ініціатив.

6. Медіа та інформація. Деякі волонтери займаються медіа-та інформаційною роботою, щоб розповісти світові про ситуацію в Україні та потреби місцевого населення [3].

Волонтерський туризм під час війни в Україні є важливим елементом підтримки та допомоги тим, хто потерпає від конфлікту. Волонтери з різних країн приїжджають, щоб внести свій внесок у полегшення страждань та покращення умов для життя в зоні воєнного конфлікту. Цей вид громадської активності дозволяє людям об'єднуватися в гуманітарних зусиллях та допомагати тим, хто цього найбільше потребує.

Висновки. Волонтерський туризм в Україні, як новий та перспективний напрямок розвитку, стикається із рядом важливих проблем та викликів, проте має значущий потенціал для покращення якості життя місцевих громад, збереження природи та культурної спадщини, а також підвищення свідомості громадян. Україна, зі своєю різноманітністю природних та культурних багатств, готова стати природнім плацдармом для волонтерів-туристів, що прагнуть одночасно подорожувати та приносити користь суспільству. Але для досягнення повного потенціалу волонтерського туризму в Україні необхідно

приділити увагу ряду важливих аспектів. Це включає розробку чіткої законодавчої бази та забезпечення стабільного фінансування. Перспективи волонтерського туризму в Україні великі, і вони можуть сприяти не лише розвитку самих туристичних напрямків, але й покращенню умов життя місцевих громад та збереженню навколишнього середовища. Цей сектор може стати важливим інструментом для спільного розвитку громад, туризму та добровільного служіння, сприяючи створенню кращого майбутнього для України та її громадян.

Список використаних джерел:

1. Jesionka N. The Reality of Voluntourism and the Conversations We're Not Having. URL: <https://www.themuse.com/advice/the-reality-ofvoluntourism-and-the-conversations-were-not-having>.
2. Альтернативні різновиди туризму в контексті сталого розвитку України. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kravchenko3.html.
3. Волонтерський солідарний туризм як інструмент допомоги постраждалим від війни громадам. URL: <https://eba.com.ua/volonterskyj-solidarnyj-turyzm-yak-instrument-dopomogy-postrazhdalym-vid-vijny-gromadam/>.
4. Головня О.М. Забезпечення розвитку сталого туризму в умовах глобальних екологічних викликів. *Бізнес-інформ*. 2023. № 9. С. 31-40.
5. Громадська волонтерська організація «Спілка-формум». URL: <http://www.union-forum.org>.
6. «Карпатські стежки» продовжують облаштовувати гірські туристичні маршрути. URL: <https://zakarpattyua.net.ua>.

Леся ШВЕЦЬ*,
студентка групи 31-ПТБД,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯК ФАКТОР ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЇХ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті здійснено аналіз конкурентного середовища діяльності сільськогосподарських підприємств. Вказано, що конкуренція виступає ключовим чинником ефективного функціонування ринкової економіки

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАШУК

та інструментом забезпечення її рівноваги й гармонійного розвитку. Наголошено, що конкурентоспроможність підприємства залежить від здатності використовувати потенційні можливості з метою виробництва конкурентоспроможної продукції для досягнення конкурентних переваг. Запропоновано стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств для максимізації конкурентних переваг

***Abstract.** The article analyzes the competitive environment of agricultural enterprises. It is indicated that competition is a key factor in the effective functioning of the market economy and a tool for ensuring its balance and harmonious development. It is emphasized that the competitiveness of the enterprise depends on the ability to use potential opportunities in order to produce competitive products to achieve competitive advantages. Strategies for the development of agricultural enterprises to maximize competitive advantages are proposed.*

Вступ. Конкуренція виступає ключовим чинником ефективного функціонування ринкової економіки та інструментом забезпечення її рівноваги й гармонійного розвитку. Конкурентні відносини в сукупності з обґрунтованим державним регулюванням можуть стимулювати зростання ефективності аграрного виробництва, збільшити частку сільськогосподарських підприємств у розподілі прибутків відносно переробної галузі та торгівлі. Сільське господарство відіграє важливу роль у глобальній економіці, забезпечуючи продукцією харчові потреби нашого суспільства та існуючих ринків. Проте, сільськогосподарський сектор піддався значним змінам і викликам у контексті сучасних ринкових перетворень та конкурентного середовища. Конкуренція в сільському господарстві стає все більш жорсткою, і аграрні підприємства повинні постійно адаптуватися, щоб забезпечити свою конкурентоспроможність та стійкість [3].

Аналіз конкурентного середовища стає важливим інструментом для сільськогосподарських підприємств у розумінні їхньої ролі на ринку та впливу зовнішніх чинників на їхню діяльність. Структура ринків сільського господарства, зміни у споживацьких уподобаннях, цінова конкуренція, регулювання та законодавство - усі ці аспекти мають вирішальне значення для аграрних підприємств.

Конкурентоспроможність підприємства залежить від здатності використовувати потенційні можливості з метою виробництва конкурентоспроможної продукції для досягнення конкурентних переваг [2]. Тому, саме здатність підприємств використовувати наявний потенціал для виробництва продукції повинно слугувати основним критерієм для оцінки рівня їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Особливості сільськогосподарського виробництва, постійна зміна конкурентного середовища поряд із подальшою зміною відносин власності в аграрному секторі економіки призвели до загострення інтересів між сільськогосподарськими товаровиробниками та

державою, що спричинило зниження рівня конкурентоспроможності більшості товаровиробників [3]. Процес перебудови структури різних суб'єктів господарювання, що виробляють конкурентоспроможну продукцію – це удосконалення ринкових відносин, а процес формування конкурентоспроможних високотоварних аграрних структур передбачає створення нормальних стартових умов для їх розвитку.

Сільське господарство відіграє важливу роль у економічному розвитку країни, воно забезпечує продовольчу безпеку країну. Це не тільки гарантує продовольчу безпеку населення, але й розвиває галузі обробки харчових продуктів, створюючи робочі місця та сприяючи збільшенню внутрішнього виробництва та споживання [4].

Сільське господарство забезпечує численні робочі місця в сільському регіоні, де інші сектори можуть бути менш розвинутими. Це допомагає зменшити безробіття та стимулює місцевий економічний розвиток. Сільське господарство є ключовою ланкою в постачальних ланцюгах для багатьох інших галузей, таких як харчова промисловість, текстильна, хімічна та інші.

Для ефективного функціонування сільського господарства потрібна адекватна інфраструктура, така як дороги, залізниці, системи зберігання та обробки продукції [2; 8]. Інвестиції в інфраструктуру сприяють економічному розвитку країни. Крім того, розвиток сільського господарства сприяє впровадженню нових технологій та інновацій, що підвищують продуктивність і зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. З урахуванням всіх цих аспектів сільське господарство визнається як критично важлива галузь для економіки, соціуму та екології, і його розвиток має велике значення для благополуччя суспільства і стабільності держави. На рис. 1 наведено характеристики формування ресурсного потенціалу підприємств.

Рис. 1. Формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Агробізнес – це локомотив української економіки. Україну історично називають житницею Європи, оскільки тут зосереджено близько 25% світових чорноземних ґрунтів, відомих високим рівнем родючості. Країна також є найбільшим у світі експортером соняшникової олії та одним із найбільших експортерів зерна [6; 9]. Основними сільськогосподарськими культурами, що роблять Україну одним із світових лідерів, є зернові та кормові культури, включаючи пшеницю, кукурудзу, ячмінь, соняшник, цукровий буряк, тютюн, бобові, фрукти та овочі. За даними державної служби статистики середня врожайність зернових у 2022 році зросла на 2,2 ц/га. Якщо у 2020-му вона дорівнювала 47,4 ц/га, то у 2019 році дійшла до 49,1 ц/га. Помітно збільшилася врожайність і деяких інших культур: озима пшениця – 41,7 ц/га, ячмінь - 34,8 ц/га, кукурудза – 71,4 ц/га, гречка – 13,3 ц/га, просо – 18,1 ц/га, соняшник – 25,1 ц/га, соя – 23,5 ц/га [1].

Конкурентоспроможність підприємства залежить від здатності використовувати потенційні можливості з метою виробництва конкурентоспроможної продукції для досягнення конкурентних переваг. План для аналізу конкурентного середовища сільськогосподарського підприємства включає в себе важливі методи та аспекти, які допоможуть зрозуміти його позицію на ринку та розробити ефективні стратегії.

Внутрішній аналіз сільськогосподарського підприємства - це процес вивчення та оцінки внутрішніх факторів, які впливають на його функціонування та конкурентоспроможність [6].

SWOT-аналіз є потужним інструментом для оцінки внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств. Він допомагає визначити сильні та слабкі сторони підприємства, а також ідентифікувати можливості та загрози на ринку. Характеристика елементів SWOT-аналізу діяльності аграрних підприємств наведена у табл. 1.

До сильних сторін сільськогосподарського підприємства можна віднести: високу якість продукції та добре відомий бренд на ринку; сучасне обладнання та високий технологічний рівень виробництва; кваліфікований персонал і високий рівень професійної експертизи; доступ до фінансування та фінансову стійкість; диверсифікацію продукції та портфелю продуктів.

До слабких сторін сільськогосподарського підприємства, зазвичай, належать: високі витрати на виробництво та неефективне управління ресурсами; низька ступінь механізації та застосування сучасних технологій; обмаль маркетингових зусиль та брак інновацій у маркетингу; залежність від сезонності та погодних умов; потреба у підвищенні кваліфікації персоналу та розвитку менеджменту [4; 7].

SWOT-аналіз допомагає підприємству визначити, які стратегії можуть бути розроблені для використання сильних сторін і можливостей, а також для управління слабкими сторонами і загрозами. Цей інструмент допомагає розробити стратегію, яка сприятиме максимізації конкурентних переваг і зменшенню ризиків.

Таблиця 1

Характеристика елементів SWOT-аналізу діяльності аграрних

підприємств

№	Елементи SWOT-аналізу	Характеристика
1	А. Сильні сторони (Strengths):	Це внутрішні позитивні аспекти або переваги підприємства. Сюди включаються ресурси, компетенції, або інші аспекти, які допомагають підприємству досягати своїх цілей та конкурувати на ринку.
2	В. Слабкі сторони (Weaknesses):	Це також внутрішні аспекти, але негативні, які можуть обмежити успіх підприємства. Це можуть бути обмеження в ресурсах, неефективність у виробництві, або інші аспекти, які потребують покращення.
3	С. Можливості (Opportunities):	Це зовнішні фактори або ситуації, які можуть створити перспективи для росту та розвитку підприємства. Можливості можуть включати нові ринки, зростання попиту, зміни у регулюванні, або інші обставини, які можуть бути вигідними для підприємства.
4	Д. Загрози (Threats):	Це також зовнішні фактори, але негативні, які можуть ставити підприємство під загрозу. Загрози можуть включати конкуренцію, зміни в ринкових умовах, природні катастрофи, або інші фактори, які можуть вплинути на діяльність підприємства.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Оцінка ринкової динаміки в сільському господарстві включає в себе аналіз різних аспектів ринку, що впливають на діяльність сільськогосподарського підприємства. У даному контексті варто здійснити аналіз попиту на сільськогосподарську продукцію, визначити споживчі тенденції та зміни в смаках споживачів [5]. Варто здійснити вивчення цінових стратегій конкурентів на ринку. Провести моніторинг змін цін на сільськогосподарську продукцію та їх динаміку. Врахувати чинники, що впливають на цінову конкуренцію, такі як обсяг виробництва, сезонність тощо. На рис. 2 наведено показники оцінки конкурентоспроможності високотоварних сільськогосподарських підприємств.

Рис. 2. Показники оцінки конкурентоспроможності високотоварних сільськогосподарських підприємств

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Крім того, для оцінки конкурентоспроможності підприємства варто провести аналіз структури ринку для визначення, чи є на ньому домінуючі гравці. Оцінка ринкової динаміки допомагає сільськогосподарському підприємству розуміти та адаптуватися до змін на ринку, а також розробляти стратегії для максимізації конкурентних переваг. Комплексна оцінка конкурентоспроможності виробництва в аграрній сфері наведена на рис. 3.

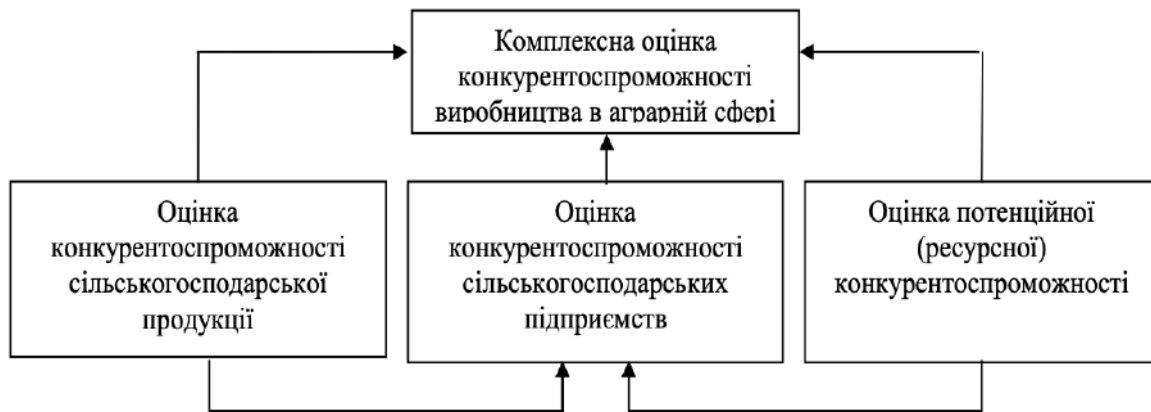

Рис. 3. Комплексна оцінка конкурентоспроможності виробництва в аграрній сфері

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Сільське господарство є важливою галуззю, яка впливає на економіку, забезпечує продовольчу безпеку і виробляє сировину для багатьох галузей. Проте, воно стикається з численними викликами та проблемами, які потребують уваги та стратегічних рішень. У табл. 2 представлено рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності діяльності аграрних підприємств.

Таблиця 2

Рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності діяльності аграрних підприємств

Рекомендації	Характеристика
Модернізація обладнання і технологій:	Інвестувати у сучасне сільськогосподарське обладнання та автоматизацію процесів для підвищення продуктивності та якості продукції.
Розробка маркетингових стратегій:	Розвинути маркетингові стратегії для підвищення впізнання бренду та розширення ринкової присутності.
Диверсифікація продукції:	Розглянути можливості вирощування різних видів сільськогосподарської продукції для зменшення ризиків, пов'язаних із сезонністю та змінами в попиті.
Інновації в управлінні:	Впровадити сучасні методи управління та планування для ефективнішої внутрішньої організації та контролю витрат.
Розвиток роботи з віддаленими ринками:	Розглянути можливості експорту сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки та встановити співпрацю з іноземними партнерами.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

У табл. 3 наведено рекомендовані стратегії розвитку підприємств для максимізації конкурентних переваг. Ці рекомендації та стратегії можуть допомогти сільськогосподарським підприємствам підвищити їхню конкурентоспроможність і досягти сталого росту.

Таблиця 3

Рекомендовані стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств для максимізації конкурентних переваг

Назва стратегії	Характеристика стратегії
Стратегія інновацій:	Розвивати інноваційні рішення та технології, щоб підвищити продуктивність та якість продукції.
Стратегія маркетингу та бренду:	Розробити стратегію для підвищення впізнання та популярності бренду на ринку.
Стратегія диверсифікації:	Розширити асортимент продукції та послуг, щоб знизити ризики та залежність від одного роду діяльності.
Стратегія сталого розвитку:	Враховувати екологічність та сталість рішення при плануванні та виробництві.
Стратегія розширення ринку:	Розглянути можливості для розширення на нові ринки, включаючи іноземні ринки.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Крім того, з метою поліпшення економічного середовища функціонування підприємств аграрної сфери необхідно, перш за все на державному створити сприятливе середовище для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучати інвестиції, проводити політику спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці.

Висновки. В галузі сільського господарства існують можливості для росту та розвитку, зокрема шляхом модернізації технологій, розвитку маркетингових стратегій і диверсифікації продукції. До складу пріоритетних завдань розвитку конкуренції входить створення рівних умов для всіх підприємств аграрної сфери економіки шляхом реформування податкової системи та усунення інших обумовлених економічною політикою бар'єрів на шляху створення нових підприємств, проведення реформ державного управління та судової системи на різних рівнях, зниження перешкод (економічних, політичних тощо) для прямих іноземних інвестицій, зменшення зовнішньої та внутрішньої сегментації ринків шляхом комерціалізації та підвищення конкуренції в розвитку ринкової інфраструктури, впровадження здорової конкуренції, збільшення доступу малих підприємств до інфраструктури, фінансів і послуг матеріально-технічного постачання тощо.

Список використаних джерел:

1. Сільське господарство в Україні. 2020. URL: <https://dlf.ua/ua/silskogospodarstvo-v-ukrayini/> (дата звернення 16.10.2023).
2. Купріянов Д.В. Забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. URL:

<https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/3660/1/Купріянов%20Д.В..pdf>
(дата звернення 14.10.2023).

3. Непочатенко О.О., Пташник С.А., Непочатенко В.О. Аналіз конкурентного середовища сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2016. № 5. С. 43-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_5_8 (дата звернення 11.10.2023).

4. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: *монографія*. К.: ННЦ ІАЕ. 2017. 270 с.

5. Олійник Т.І., Лещенко Л.О., Сєвідова І.О. Формування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки: *монографія: монографія*. Харків: Тім Пабліш Груп. 2017. 194 с.

6. Саблук П.Т. Особливості аграрної реформи в Україні: *монографія*. К.: ЗАТ «Нічлаво». 2017. 304 с.

7. Савчук В.Н. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств: *монографія*. К.: Урожай. 2015. 328 с.

8. Томашук І.В., Томашук І.О. Оцінка фінансового забезпечення функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств. *Modern Economics*. 2022. № 34. С. 104-115. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V34\(2022\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-15) (дата звернення 06.10.2023).

9. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 7-24. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-4-1.

Олександр ШЕКЕТЕРА*,
студент 4 курсу денної форми
спеціальності «Готельно-ресторанна справа»
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС В СУЧАСНИХ УМОВАХ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті проведено аналіз сучасного стану розвитку готельного господарства України. Проведено дослідження впливу пандемії на розвиток колективних засобів розміщення шляхом аналізу чистого прибутку

* Науковий керівник: д. е. н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування Олена ПОЛЬОВА

(збиток) підприємств за видами економічної діяльності за 2021 рік. Проаналізовано кількість засобів розміщення за регіонами України. Виявлено, що найбільше користуються попитом готелі Західної України. При цьому готельний комплекс центральної частини країни, зокрема м. Київ обновлювали матеріально-технічну базу під заходи світового масштабу, як от «Євробачення». Виявлено основні проблеми підприємств готельно-ресторанної індустрії та запропоновано шляхи їх вирішення.

Abstract. *The article analyzes the current state of development of the hotel industry in Ukraine. A study of the impact of the pandemic on the development of collective means of accommodation was conducted by analyzing the net profit (loss) of enterprises by types of economic activity for 2021. The number of accommodation facilities by region of Ukraine was analyzed. It was found that the hotels of Western Ukraine are most in demand. At the same time, the hotel complex of the central part of the country, in particular, the city of Kyiv, updated its material and technical base for events of a global scale, such as Eurovision. The main problems of the enterprises of the hotel and restaurant industry were identified and ways of solving them were proposed.*

Вступ. На сьогоднішній день індустрія туризму та гостинності знаходиться в жорстких умовах конкурентної боротьби за кожного клієнта, у зв'язку із чим вимушена вкрай стрімко реагувати на зовнішні зміни умов господарювання. Незважаючи на нестабільну економічно-політичну ситуацію в світі, готельно – туристичний бізнес продовжує активно розвиватися в усьому світі. Це призводить до зростання обсягу пропонованих готельних послуг.

Готельний бізнес є однією із галузей народного господарства, що розвивається найшвидшими темпами, на яку припадає 6% світового внутрішнього валового продукту і близько 5% усіх валових надходжень. При цьому, розвиток готельного бізнесу активно стимулює розвиток інших галузей народного господарства та напрямів діяльності, а саме: міжнародного бізнесу, транспортної індустрії, торгівлі, інформаційних технологій, будівництва, сільського господарства, сфери послуг в області краси та здоров'я, виробництва товарів народного споживання, розвитку технологій в області екології та безпеки, інноваційної сфери тощо. Це і обумовлює актуальність дослідження сучасного стану готельного бізнесу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Індустрія гостинності – це одна із найпривабливіших сфер для бізнесу. Світове готельне господарство на сьогоднішній день налічує близько 400 тис. комфортабельних готелів, місткістю більш ніж на 30 млн. місць. При цьому загальна кількість номерного фонду протягом останніх 20 років постійно збільшується і зростає в середньому на 3-4% в рік, що засвідчує про стабільну динаміку зростання кількості засобів розміщення.

В залежності від «зірковості» і класифікації засобів розміщення, на кожні 10 туристів, що проживають у готелі, припадає близько трьох робочих місць, які безпосередньо пов'язані із обслуговуванням туристів та близько двох – опосередковано, тобто співробітники туристичних компаній, транспортних компаній і т.д.

Спалах коронавірусу в 2019 році став гучним ударом для світового та українського готельного ринку. Закриті кордони держав, скасування авіасполучення, обмеження пересування в межах України між областями й абсолютна ізоляція країн одна від одної спровокували купу проблем у готельному секторі [3]. Так за даними Асоціації індустрії гостинності України, у 2019 році було здійснено близько 20 млн поїздок по країні, а в 2020 році активним був тільки січень (гірськолижний сезон). За даними STR, влітку середній показник завантаженості готелів по Україні не перевищував 10%. Результатом впливу кризових явищ на ринок готельних послуг стало зниження завантаження готелів (до 7,3 % у червні 2020 року), прибутковості на номер (в деяких сегментах зменшена на 63 % порівняно з 2019 роком), зниження майже на 30 % вартості готельної нерухомості, а також заморожування інвестиційних проектів. У таблиці 1 наведено показники фінансових результатів діяльності, які отримали національні підприємства, в тому числі підприємства готельно-ресторанного бізнесу (тимчасове розміщування та засоби харчування) у 2021 році.

Таблиця 1

Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності за 2021 рік, млн грн

Показник	Чистий прибуток (збиток)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Усього	80700,4	71,0	609655,7	29,0	528955,3
сільське, лісове та рибне господарство	81129,2	82,6	107943,5	17,4	26814,3
промисловість	-39807,5	69,2	175857,4	30,8	215664,9
будівництво	-4673,7	70,4	14094,8	29,6	18768,5
тимчасове розміщування й організація харчування	-4981,0	58,8	1850,2	41,2	6831,2
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-1762,9	53,4	1850,2	46,6	2645,4

Джерело: створено автором на основі [41]

Як бачимо з таблиці 1 в 2021 році всіма підприємствами готельно-ресторанного бізнесу було отримано фінансовий результат у вигляді чистого

збитку в розмірі 4981 тис грн. При цьому, загальна кількість підприємств готельно-ресторанного бізнесу, які отримали прибуток складає 58,8% в загальній сукупності таких підприємств (сума прибутку складає – 1850 тис. грн) та 41,2% підприємств даного виду економічної діяльності отримали збиток за результатами діяльності 2021 року, який склав 6831 тис грн. Як демонструє таблиця 2, за період 2014 – 2020 років відбуваються поступові зміни й в кількості засобів розміщування, які розташовані на території України.

Проте, незважаючи на достатньо високі показники кількості осіб, які користувались колективними засобами розміщення (табл. 2), динаміка зміни їх кількості до попереднього року свідчить про зниження попиту на такі засоби розміщення. Так, наприклад, у Київській області в 2020 році кількість осіб що перебували у колективних засобах розміщення складають тільки 85,3% в порівнянні з 2020 роком, у Львівській – 93,3%, у Дніпропетровській – 98,03%, у Харківській – 85,7% до попереднього року. Позитивні тенденції в готельній сфері сприяє стабілізація соціально-політичної ситуації і поступове оздоровлення економіки України. Крім того, важливим аргументом для туристів стало успішне проведення конкурсу «Євробачення» в травні 2017 року.

Таблиця 2

Кількість колективних засобів розміщування, місць та розміщених в Україні за 2014-2020 рр.

Рік	Кількість колективних засобів розміщування		Кількість місць		Кількість розміщених	
	Усього, од.	Темп приросту, %	Усього, од.	Темп приросту, %	Усього, од.	Темп приросту, %
2014	6411	6,12	586,6	0,55	8303,1	5,27
2015	4572	-28,69	406,0	-30,79	5423,9	-34,68
2016	4341	-5,05	402,6	-0,84	5779,9	6,56
2017	4256	-1,96	375,6	-6,71	6544,8	13,23
2018	4115	-3,31	359,0	-4,42	6661,2	1,78
2019	4719	14,67	300,0	-16,43	7006,2	5,18
2020	5335	13,05	370,6	23,53	6960,9	-0,65

Джерело: створено автором на основі [41]

На тлі поступового відновлення готельного ринку буде посилюватися і конкуренція. Проте, в готельній сфері України є ще практично незайняті ніші, де можна реалізовувати успішні проекти. Як приклад – формат, який об'єднує готельний сервіс і конференц-послуги.

До основних проблем підприємств готельно-ресторанної індустрії, які потребують додаткової уваги з боку керівництва та управлінців вищої ланки, необхідно віднести наступні:

- застарілу специфіку управління і методи обслуговування клієнтів;
- неефективну організаційну структуру;

- відсутність грамотної рекламної діяльності;
- неефективне управління доходами;
- застарілі основні фонди і застосування недосконалих технологій;
- неефективну цінову політику;
- низьку якість пропонованого набору послуг, на якому відбивається незадовільний стан готельних будівель, що вимагають поточного або капітального ремонту;
- відсутність резерву підготовлених кадрів, що дозволяє гнучко вирішувати проблеми сезонного коливання завантаження;
- неефективну організацію праці у ряді готелів, що приводить до підвищення трудовитрат в процесі готельного обслуговування;
- відсутність на ринку готельно-ресторанних послуг достатньої кількості кадрів, що мають необхідну для сучасних умов роботи кваліфікацію [2, с. 90].

Висновки. Вважаємо, що адаптація до нових умов потребує підтримки та стимулювання розвитку даної галузі на макрорівні – з боку держави та на мікрорівні – підприємствами готельно-ресторанного господарства. На макрорівні доцільним є впровадження ряду стратегічно-орієнтованих заходів, які визначено відповідно до Національної економічної стратегії на період до 2030 року з метою забезпечення державної економічної політики та підтримки розвитку креативної індустрії гостинності та туристичного потенціалу України.

Список використаної джерел:

1. Александрова В.О. Визначення чинників та їх вплив на розвиток готельно-ресторанного бізнесу. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. 2017. № 45 (1266). С. 89–92. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/33904> (дата звернення 10.10.2023).
2. Берещак В. Як COVID-19 змінить готельний бізнес в Україні. *Ексклюзив*. URL: <https://thepage.ua/ua/exclusive/sho-stanetsya-z-gotelyami-cherezkoronavirus> (дата звернення 05.10.2023)
3. Готельний ринок України: стан та перспективи. URL: www.ukrstat.gov.ua/http://realt.aviso.ua/uk/news (дата звернення: 02.10.2023).
4. Державний служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.10.2023).
5. Корж Н. В., Онищук Н. В. Вплив пандемії COVID-19 на готельну галузь. *Економічний простір*. 2020. №156. С. 140–143. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/552/535>. (дата звернення 03.10.2023).
6. Колективні засоби розміщування (2011-2020). Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 02.10.2023).

Софія ШОЛОХОВА*,
студентка групи 21-ПТБД,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування ННІ економіки та управління,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** Розкрито завдання системи фінансово-економічної безпеки та принципи їх виконання. Під механізмом управління фінансово-економічною безпекою розглянуто сукупність станів та процесів протидії загрозам та ризикам. Як компоненти механізму досліджено принципи та функції управління, етапи реалізації загальної схеми механізму. Зроблено висновки, що сучасний механізм управління безпекою підприємства повинен враховувати необхідність формування двох напрямків стратегій розвитку внутрішнього та зовнішнього середовищ.*

***Abstract.** The tasks of the financial and economic security system and the principles of their implementation are revealed. The set of states and processes of countering threats and risks is considered under the mechanism of financial and economic security management. As components of the mechanism, the principles and functions of management, the stages of implementation of the general scheme of the mechanism were investigated. It was concluded that the modern security management mechanism of the enterprise should take into account the need to form two directions of strategies for the development of internal and external environments.*

Вступ. Сучасні підприємства зіштовхуються зі значною кількістю загроз в різних формах прояву. В економічній практиці вже існують методи та механізми розв'язання таких проблем. Але завдання економічної науки - запобігти негативних зовнішніх та внутрішніх впливів на діяльність підприємства. Виникає необхідність у розробці організаційно-економічних механізмів забезпечення економічної безпеки підприємств, заснованих на загальних принципах і критеріях оцінки економічного стану господарюючих суб'єктів. Ці принципи та критерії дозволять виявляти й усувати можливі загрози та виробляти стратегічні рішення, що забезпечать стійкість підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує ціла система важливих концепцій, які складають основу теоретичного базису управління фінансовою

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАШУК

безпекою підприємства як основного елемента економічної безпеки [2]. Ця система концепцій включає: концепцію пріоритету економічних інтересів, моделі фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства, концепцію агентських відносин, концепцію вартості капіталу, концепцію структури капіталу, теорію дивідендної політики, концепцію взаємозв'язку рівня ризику та дохідності, сучасну портфельну теорію, концепцію вартості коштів у часі та інше. Цей теоретичний базис складається із концепцій фінансового менеджменту.

При здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства взаємодіють з зовнішніми та внутрішніми суб'єктами, які не лише управляють діяльністю підприємства, а й містять у собі загрози його економічної безпеки. На рис. 1 наведено зовнішні та внутрішні чинники впливу на економічну безпеку підприємства.

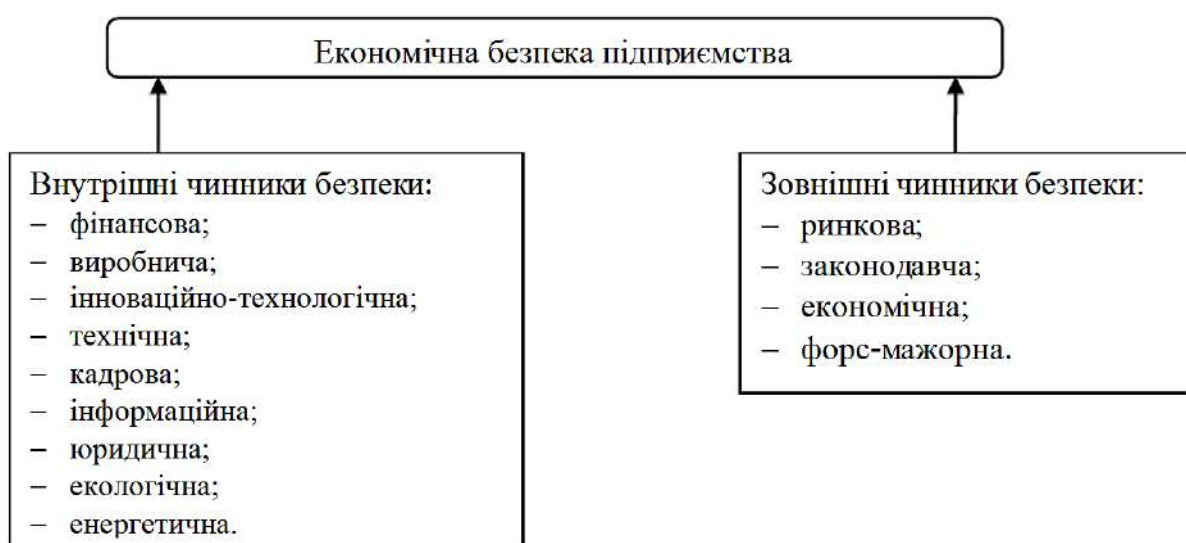

Рис. 1. Чинники впливу на економічну безпеку підприємства
Джерело: сформовано за результатами дослідження

Важливим елементом системи безпеки підприємства є механізм її управління, за допомогою якого забезпечується досягнення цілей безпеки та вирішення поставлених завдань.

В системі економічної безпеки підприємства під механізмом слід розуміти влаштований певним чином порядок послідовності станів та процесів, що забезпечують економічну безпеку підприємства [4]. Механізм управління економічною безпекою підприємства включає сукупність окремих елементів:

- філософію економічної безпеки підприємства;
- функції, що реалізують процес управління економічною безпекою;
- ресурсне забезпечення механізму;
- цільову спрямованість, що містить основні організаційні форми та економічні інструменти, необхідні для забезпечення економічної безпеки функціонування підприємства.

Механізм управління економічною безпекою підприємства доцільно розділити на попереджуваче та антикризове управління.

Попереджувачим управлінням економічною безпекою підприємства є планування стратегій його розвитку, аналіз, прогнозування, планування необхідних змін і своєчасне реагування на події [1]. Під антикризовим управлінням економічною безпекою підприємства слід розуміти реалізацію такого механізму управління, що забезпечує швидке скорочення втрат шляхом негайного реагування на події. Механізм управління економічною безпекою підприємства представлено на рис. 2.

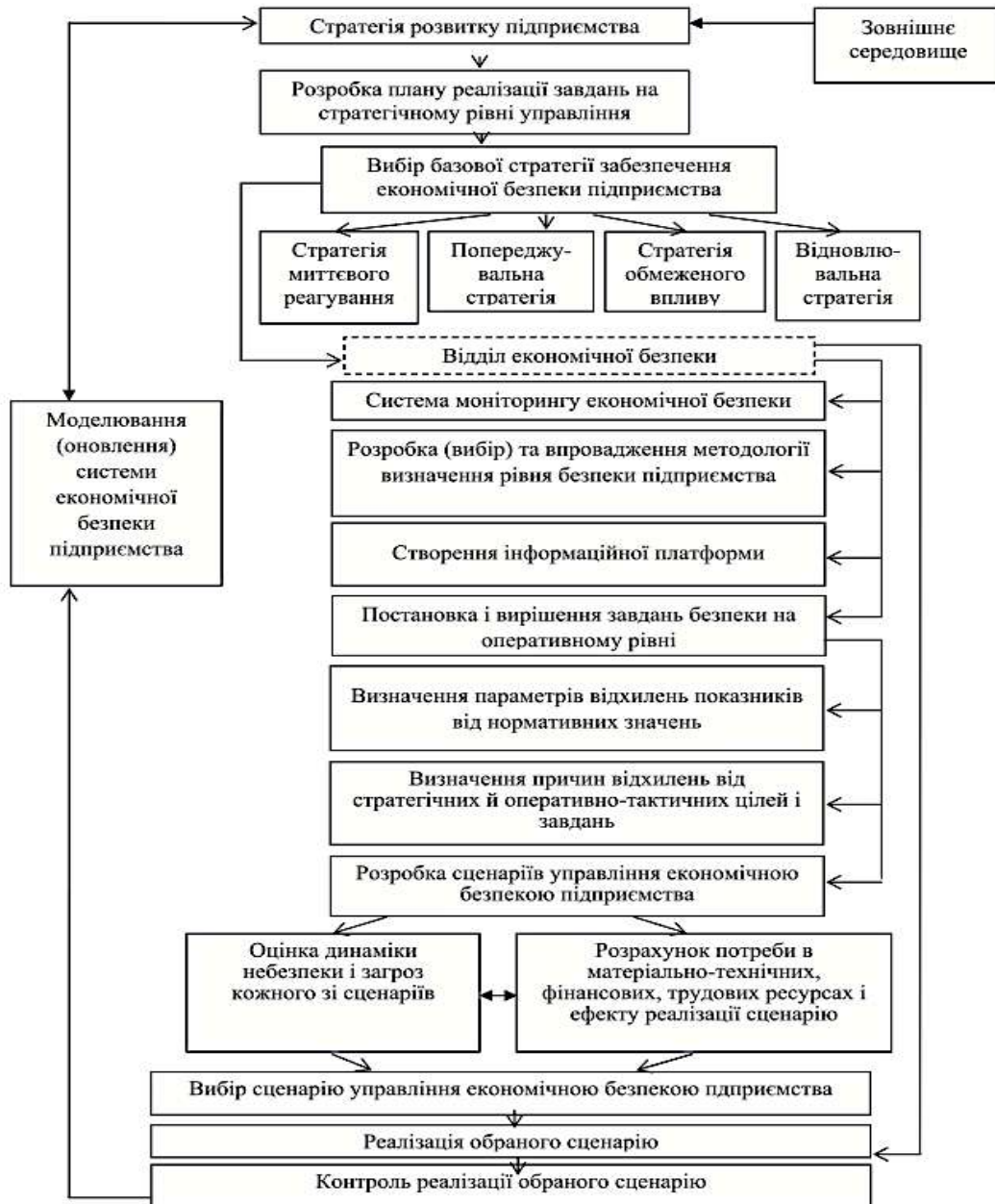

Рис. 2. Структура механізму управління економічною безпекою підприємства

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Сучасний механізм управління економічною безпекою розвитку підприємства повинен враховувати необхідність формування двох напрямів стратегій. Перший напрям стратегій повинен враховувати ситуацію, визначати цільові настанови й формувати політику підприємства для втримання й розширення свого життєвого простору. Другий – повинен охоплювати методи, прийоми й інструменти для вивчення (розпізнавання) стратегій, що формуються іншими суб'єктами (державою, підприємствами-конкурентами), спрямованих (навмисно або ненавмисно) проти діяльності й розвитку підприємства та звужуючих його життєвий простір [6]. При цьому для реалізації першої стратегії необхідно здійснювати оцінювання відповідності ресурсів (займаного життєвого простору) загальним стратегічним цілям розвитку підприємства. Для реалізації другої стратегії необхідно створювати систему розпізнавання й оцінювання ступеня небезпеки загроз, створюваних зовнішнім оточенням і сформованою внутрішньою ситуацією на підприємстві та розробити механізми захисту від них. Механізм управління економічною безпекою підприємства наведено на рис. 3.

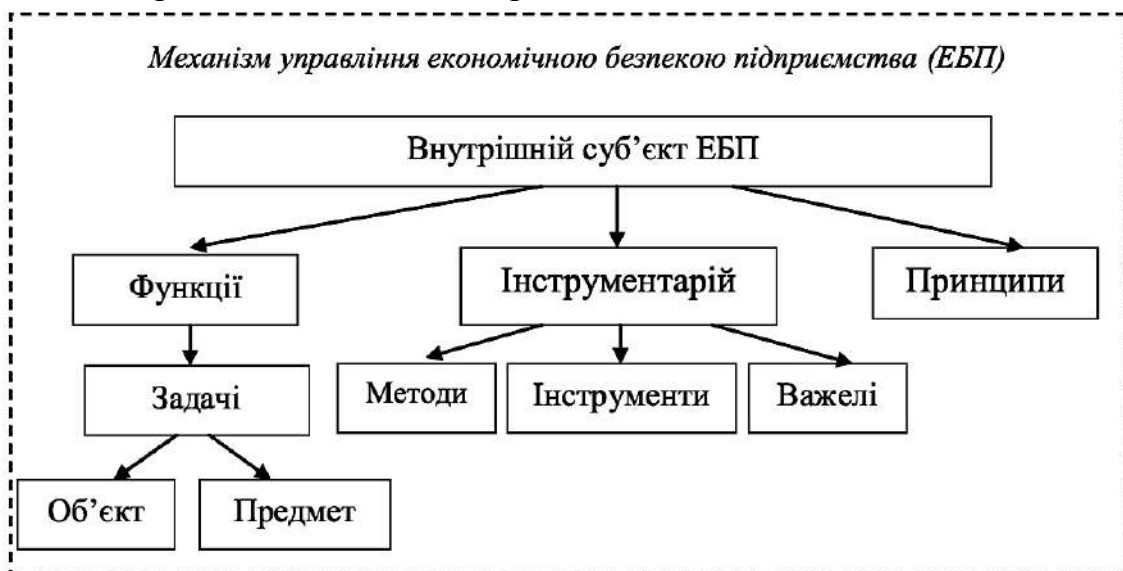

Рис. 3. Механізм управління економічною безпекою підприємства
Джерело: сформовано за результатами дослідження

Стратегія і тактика управління економічною безпекою тісно взаємозв'язані. На підставі розробленої стратегії діяльності із забезпечення заданого рівня цільових показників функціонування підприємства, виробленої глобальної стратегії управління безпекою розробляються і впроваджуються заходи тактичного характеру, спрямовані на реалізацію стратегічних планів [5]. Однак результати тактичного управління економічною безпекою є сигналами для зміни стратегії управління, прийнятої на базі ключових показників, наприклад вартості підприємства в попередньому періоді, результатів здійснення ним своєї фінансово-господарської діяльності. Таким чином, блок «стратегічне управління ЕБП» реалізує розробку та уточнення стратегії ЕБП на

підставі аналізу динаміки вартості підприємства, наборів факторів та сценаріїв впливу ризиків на його подальшу діяльність, отриманих у ході реалізації заходів тактичного управління економічною безпекою. Тактичний рівень розробленої концепції на підставі дослідження умов функціонування підприємства дає змогу формувати та послідовно вирішувати комплекс завдань із забезпечення його економічної безпеки.

Висновки. Для ефективного управління фінансово-економічною безпекою підприємства попереднє оцінювання та аналіз стану економічної безпеки підприємства стає невідкладним завданням, не менш важливим для розроблення основ управління фінансово-економічною безпекою підприємства є формування системи показників фінансової складової безпеки підприємства.

Управління фінансово-економічною безпекою передбачає створення механізму адаптації до умов функціонування підприємства, що змінюються, розроблення й впровадження контрзаходів, що активно зменшують загрози, а також механізму узгодження інтересів сторін, який забезпечує досягнення взаємовигідного результату.

Список використаних джерел:

1. Салоїд С.В. Механізм управління економічною безпекою підприємства: теоретичний аспект. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. С. 250-254. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/323535973.pdf> (дата звернення 19.09.2023).
2. Меліхова Т.О. Механізм управління економічною безпекою підприємства: підходи до визначення. *Агросвіт*. 2018. № 3. С. 61-67. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2018/13.pdf (дата звернення 18.09.2023).
3. Механізм управління економічною безпекою підприємства: теоретичний аспект. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/МЕХАНИЗМ_УПРАВЛІННА_ЕКОНОМІЧНОУ_БЕЗПЕКОУ_ПІДПРИЄМС.pdf (дата звернення 21.09.2023).
4. Мойсеєнко І.П., Шолок О.О. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2. С. 141-146. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_2/141_Moj.pdf (дата звернення 23.09.2023).
5. Судакова О.І., Попова В.В., Медведовська Т.П., Мещеряков О.С. Діагностика в системі управління економічною безпекою підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 13. С. 192-195. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/40.pdf> (дата звернення 16.09.2023).
6. Podolianchuk O., Tomashuk I. Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*. 2020. № 47. P. 7. P. 63-73.

Ярослав ЮХИМЧУК*,
студент магістрант групи б1 Екон,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація:** У статті розглянуто особливості конкуренції в сучасних умовах ринкового середовища, відзначено її важливий вплив на діяльність підприємства, узагальнено ключові умови забезпечення вищої конкурентоспроможності підприємства, визначена необхідність впровадження інновацій для досягнення кращих результатів у конкурентній боротьбі, наведено характеристику основних моделей інноваційного розвитку підприємств. Встановлено, що проблема активізації інноваційної активності українських підприємств набуває принципового значення в контексті проведення ринкових реформ в Україні та підвищення ефективності господарювання. Важливим аспектом дослідження є думка про те, що застосування інновацій у своїй діяльності допоможе вітчизняним підприємствам не лише налагодити внутрішні процеси з виробництва продукції за рахунок прогресивних технологій, а й сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності та збереженні конкурентних переваг у часі.*

***Abstract:** In the article the features of competition are considered in the modern terms of market environment, its important influence is marked on activity of enterprise, the key terms of providing of higher competitiveness of enterprise are generalized, certain necessity of introduction of innovations for achievement of the best results in competitive activity, description of basic models of innovative development of enterprises is resulted. It is set, that the problem of activation of innovative activity of the Ukrainian enterprises gets the value of principle in the context of carrying out market reform in Ukraine and increase of efficiency of manage. Thought about that application of innovations in the activity will help domestic enterprises not only to put right internal processes from production of goods due to progressive technologies, but also will be instrumental in the increase of level of competitiveness and saving of competitive edges in time is the important aspect of research.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності Ольга ХАСЦЬКА

Вступ. Потреба в науково-технологічних та інноваційних розробках у галузях АПК зумовлюється зростанням попиту суспільства на якісні конкурентоспроможні вироби, продукцію і послуги, що своєю чергою вимагає модернізації, реконструкції та перебудови всього агропромислового комплексу. Упровадження новітніх науково-технічних розробок і технологічних процесів формує технологічні зміни в усіх сферах господарської діяльності підприємств різних форм власності [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрна сфера – одна з найважливіших галузей економіки України, що забезпечує сировиною для виробництва багато галузей національної економіки, відіграє роль стабілізатора соціально-економічної ситуації в суспільстві, значно впливає на рівень добробуту громадян. Стратегія розвитку сільськогосподарської галузі в сучасних умовах повинна враховувати актуальні тенденції розвитку економіки, нестабільність і невизначеність зовнішнього середовища та виробничу спеціалізацію конкретного регіону [2].

Трансформація та глобалізація українського агропродовольчого ринку підносять питання щодо розвитку інновацій у сільському господарстві загалом і, зокрема, на агровиробничих підприємствах. Складність виробництва в сільському господарстві та його унікальні особливості обумовлюють використання різних видів інноваційних технологій, відмінність підходів та методів створення системи управління процесами інновацій.

Дослідженням питання інноваційного розвитку підприємства, характеристики факторів, що на нього впливають займається багато вітчизняних і зарубіжних вчених: Адаменко О. [3], Г. Калетнік [2], Й. Шумпетер, М. Малік, А. Сміт, Г. Руденко [5], Замрига А. [6].

Метою статті є теоретичне обґрунтування впливу інновацій на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.

Процес глобалізації світової економіки призводить не тільки до розширення інтеграції, а й підвищення конкуренції. На цьому фоні жорсткість конкурентної боротьби стає більш актуальною, піднімаючи питання конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності.

Вперше теорію конкуренції було узагальнено Адамом Смітом у 1776 р, що визначав конкуренцію як суперництво, що підвищує ціни (при скороченні пропозиції) і знижує ціни (при надлишку пропозиції), визначив головний принцип конкуренції – принцип “невидимої руки”, відповідно до якого “смикаючи” за ниточки маріонеток – підприємців, “рука” змушує їх діяти відповідно до якогонебудь “ідеального” плану розвитку економіки, безжалісно витісняти фірми, зайняті виробництвом непотрібної ринку продукції [6].

Недоліки економічної політики в Україні проявились щодо агропромислового комплексу, особливо сільського господарства: відбулось відставання аграрного сектору від інших галузей національного господарства за ключовими технічними, економічними й організаційними параметрами. Сільське господарство потрапило до жорстких цінових диспропорцій, втратило

постійні канали збуту своєї продукції та придбання матеріально-технічних ресурсів. В результаті відбулось порушення обороту фінансових ресурсів галузі за всіма основними параметрами, зокрема отримання виручки від реалізації продукції та залучення кредитів й інвестицій, а також отримання державної фінансової підтримки [9].

Впровадження інноваційних технологій є одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності АПК України і економіки країни загалом. Агропромисловий комплекс є своєрідним, це зумовлено значною кількістю виробників сільськогосподарської продукції, яка є стандартизованою, досить легкі умови входження на ринок сільськогосподарських підприємств, неможливість значно впливати на рівень цін з боку виробників, саме такі особливості галузі обумовлюють основне джерело, за рахунок якого можуть зростати прибутки аграрних підприємств – це інновації, впровадження яких знижують питомі виробничі витрати [7].

Адаменко О. [3] зазначає, що інноваційний розвиток – це діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення потреб споживачів та підвищення ефективності господарювання; розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства [3].

Економічний розвиток має супроводжуватися постійним підвищенням конкурентоспроможності продукції. Основою національної політики має стати просування України як високотехнологічної держави. Виробництво та збут принципово нових товарів та обладнання – рушійна сила розвитку національної економіки. Створення, впровадження та розповсюдження нових продуктів, послуг, технологічних процесів стають ключовими факторами зростання виробництва, зайнятості, інвестицій, зовнішньої торгівлі, підвищення якості продукції, економії трудових та матеріальних витрат, удосконалення організації виробництва та підвищення його ефективності. Це визначає конкурентоспроможність компаній та їх продукції на внутрішньому та світовому ринках, покращує соціально-економічну ситуацію.

Взаємозв'язок між зростанням інноваційної активності та рівнем конкурентоспроможності компанії може впливати на: реалізацію інноваційного потенціалу компанії; використання передових підходів до організації виробництва; інноваційні продукти та технічний прогрес; розвиток конкурентних переваг; загальний рівень конкурентоспроможності підприємства [7].

Для ефективної інноваційної діяльності велике значення має вибір її моделі. Наприклад, у підприємств існує можливість використання декількох типів інноваційного розвитку, що зумовлюється специфікою різних моделей, певними особливостями галузі, неоднорідністю науково-технічного потенціалу підприємств, їх територіальним розташуванням, а також географією збуту продукції, характером реагування на потреби і умови суспільного розвитку та залежить від конкретних проблем, що стоять перед

підприємствами. Можливі моделі інноваційного розвитку підприємств та їх характеристика узагальнено відображена в табл.1, в якій також наведено мету та результати обраної моделі розвитку.

Таблиця 1

Характеристика основних моделей інноваційного розвитку підприємств

Модель	Характеристика	Мета	Результат
Державної підтримки	Виконання держзамовлень за рахунок коштів державного бюджету	Вирівнювання науково-технічного потенціалу України і розвинених країн світу; забезпечення продовольчої безпеки держави	Забезпечення населення продуктами; розроблення і виробництво конкурентноздатної продукції для задоволення внутрішніх потреб та виходу на світовий ринок
Локального інноваційного середовища	Концентрація наукового, виробничого та фінансового потенціалу, об'єднаних єдиним процесом інноваційного розвитку підприємства	Розроблення нових продуктів, техніки, технологій	Стратегічні випереджаючі інновації з метою одержання вирішальних конкурентних переваг на ринку в перспективі
Внутрішньо галузеві кластери	Поєднання галузевої науки, досліджень, розробки і виробництва у єдиний інноваційний ланцюг	Концентрація матеріально-технічних і фінансових ресурсів на вирішенні проблем розвитку промисловості	Вивчення конкурентних переваг; розроблення і трансфер нових технологій та продуктів
Розвиток міжгалузевих науково-технічних комплексів	Створення інноваційної системи за умови інтеграції всіх характерних чинників впливу на виробничу діяльність. Тісна взаємодія підприємства з науковими установами, вузами, іншими підприємствами та організаціями	Підвищення якості науково-технічного потенціалу при мінімальних витратах ресурсів; трансфер технологій; ефективність науково-технічного потенціалу за умови задіяння міжгалузевих відносин	Реакція на зміни у зовнішньому середовищі та нові перетворення, здійснювані конкурентами; дифузія інновацій, розвиток взаємозв'язків та співпраці з машинобудівним сектором та АПК
Світове співробітництво	Міжнародне науково-технічне співробітництво	Підвищення якості вітчизняного наукового потенціалу; Впровадження передових світових досягнень; допомога материнських компаній	Широкий обмін науковими результатами і технологіями; використання передового світового досвіду
Змішана модель	Узгоджене поєднання елементів попередніх моделей	Задоволення різнобічних інноваційних інтересів підприємств	Гармонійний інноваційний розвиток підприємства

Джерело: узагальнено автором на основі даних [9; 10; 11;]

Важливо відзначити, що жодна із перших п'яти запропонованих моделей не

існує відокремлено, оскільки практична інноваційна діяльність будь-якого підприємства базується на прагненні досягнути оптимального поєднання різних елементів розглянутих моделей. Крім того, кожне підприємство намагається розширити джерела фінансування інноваційної діяльності з метою зниження ризику.

Таким чином, можна стверджувати, що найбільш поширеним варіантом є змішана модель інноваційного розвитку підприємств. У той же час, кожне підприємство обирає для себе провідну модель, орієнтуючись переважно на її основні можливості.

Вихідними принципами вибору певної моделі інноваційного розвитку повинні бути: чітка цільова орієнтація підприємства на швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних досягнень; різноманітність джерел фінансування; можливість охоплення максимально широкого кола технічних та технологічних нововведень та можливостей їх практичного використання; адаптивність і гнучкість, що зумовлюють швидку адаптацію до змін умов зовнішнього середовища з метою підтримки максимально ефективної діяльності у майбутньому.

На рис. 1 відображено динаміку капітальних інвестицій у сільське господарство.

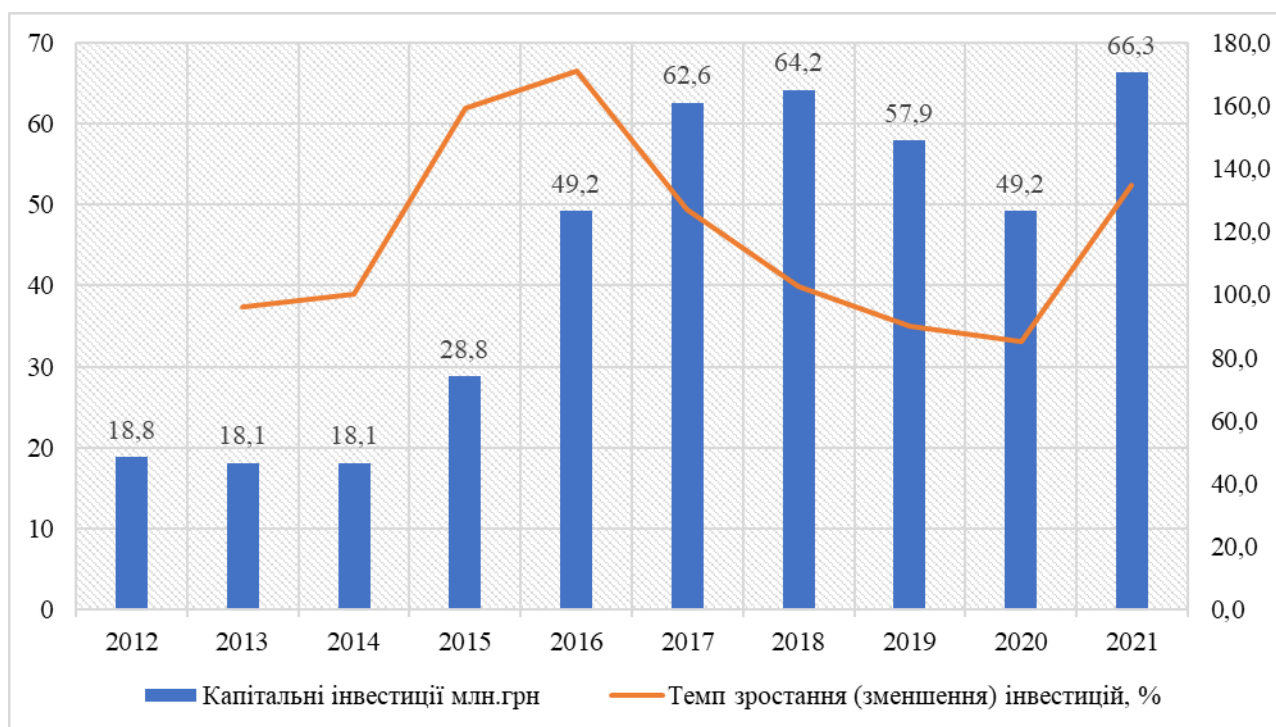

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій у сільське господарство

Джерело: складено та розраховано автором на підставі даних Державної служби статистики України [13]

За результатами досліджень з'ясовано, що останніми роками капітальні інвестиції на розвиток виробництва продукції сільського господарства зростають високими темпами. Починаючи з 2014 року капітальні інвестиції у

аграрну сферу починають стрімко зростати, хоча COVID-19 у 2019 та 2020 році дещо стримав цей стрімкий розвиток, але уже у 2021 році розмір інвестицій становив 66,3 млн. грн., збільшився на 134,8% відносно попереднього року.

У сучасний час інноваційний процес є ключовою умовою для виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, завоювання та збереження позицій аграрних товаровиробників на внутрішньому та міжнародному ринках, підвищення ефективності підприємств. ідвищенню конкурентоспроможності та залученню інновацій сприятимуть використання у виробництві нових сортів і гібридів сільськогосподарських рослин та нових порід, типів тварин і птиці, які відзначаються стійкістю до хвороб і шкідників; розширення нових ринків збуту; оновленої техніки та обладнання; комп'ютеризації як операційних процесів, так і управління; автоматизації операційних процесів; впровадження ресурсозберігаючих технологій виробництва та зберігання сільськогосподарської продукції; застосування біотехнологій та біоенергетики; культивування органічних продуктів; нових методів організації виробництва і праці, управління;

Висновки. Беручи до уваги отримані результати, можна стверджувати, що зі збільшенням рівня інвестиційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників підвищуються показники результатів їх діяльності, що, в свою чергу, створює передумови для формування власних джерел подальшого інвестування, а також забезпечення умов як для простого, так і для розширеного відтворення. Водночас, завдяки результативній роботі, зміцнюється фінансовий стан підприємств, підвищується рівень їх кредитоспроможності, що розширює можливості суб'єктів господарювання залучати кредитні ресурси з метою здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності.

Незважаючи на позитивну динаміку, темпи нарощення інвестиційного забезпечення ще не відповідають нормативним потребам, переважно це стосується матеріально-технічного забезпечення. Для виконання стратегічних завдань аграрної галузі, слід здійснювати заходи щодо підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств, створення адекватного механізму державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності; удосконалення процесу кредитного забезпечення та розширення кредитних інструментів з метою залучення інвестицій на довгостроковій основі.

Основними напрямками поліпшення інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки є: перехід до політики розвитку сільського господарства на зразок країн ОЕСР, зокрема ЄС; формування ефективної кредитної підтримки інвестицій у сільському господарстві; розширення можливостей регіонів щодо формування місцевих джерел інвестицій та управління ними; надання інвестиційної підтримки суб'єктам малого агробізнесу; організаційне забезпечення поліпшення інвестиційного консалтингу та практики розроблення інвестиційних проектів і бізнес-планів; впровадження державних і регіональних програм підтримки

інноваційного розвитку тощо.

Список використаних джерел:

1. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2004. 428 с.
2. Калетнік Г.М., Пришляк Н.В. Efficiency of state support as the basis of sustainable agriculture. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. №5.
3. Адаменко О.А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств. *Наукові праці Національного у-ту харчових технологій*. 2010. №35. С. 5-10.
4. Чіков І.А. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «інновація». *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7450> (дата звернення: 17.10.2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.179.
5. Руденко Г. Особливості впровадження інновацій у діяльність сільськогосподарських підприємств. *Бізнес-Інформ*. 2015. № 5. С. 128–132.
6. Замрига А. Інноваційна діяльність як фактор конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 41–44.
7. Мушеник І. М., Бурлаков О. С. Проблеми інноваційного розвитку агропромислового комплексу України. *Інноваційна економіка*. 2018. № 3-4. С. 23-28.
8. Ревенко М. Удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка України*. 2011. №12. С. 51-55.
9. Бережна Ю. С. Сутність сталого розвитку сільського господарства. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. 2020. № 1. С. 35–41.
10. Позняк С. В. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Ефективна економіка*. №10. 2015. С. 2-5.
11. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Цвик О. Г. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. №4. 2017. С. 5-8.
12. Зянько В.В., Єпіфанова І. Ю. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2015. 168 с.
13. Офіційний веб-портал Державної служби статистики України: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Ольга ЮЩУК*,
студентка групи 11-Екон
факультет економіки та підприємництва
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВОЛОНТЕРСТВА

***Анотація.** У статті проаналізовано основні вивчення екологічного волонтерства, його ролі в сучасному суспільстві, ключові риси та функції екологічних волонтерів. Акцентовано увагу на правах та обов'язках екологічного волонтерства. Запропоновано стратегія розвитку молодіжного екологічного волонтерства етапи та дії.*

***Annotation.** The article analyzes the main studies of environmental volunteering, its role in modern society, key features and functions of environmental volunteers. Attention is focused on the rights and obligations of environmental volunteering. A strategy for the development of youth environmental volunteering, stages and actions, is proposed.*

Постановка проблеми. Існує наростаюча загроза екологічних проблем у сучасному світі, включаючи зміну клімату, втрату біорізноманіття, забруднення довкілля та інші проблеми, які суттєво впливають на стан природи та життя людей. Однак, на фоні цих загроз, роль та потенціал екологічного волонтерства залишаються недостатньо дослідженими та розуміними. Також, важливо зрозуміти мотивацію волонтерів, визначити, які фактори мотивують їх діяти, та виявити можливі виклики, з якими вони стикаються у своїй роботі. Основною проблемою є необхідність більш глибокого та наукового розуміння екологічного волонтерства, щоб максимізувати його позитивний вплив на збереження довкілля та сталий розвиток суспільства.

Виклад основного матеріалу. Екологічне волонтерство – це добровільна діяльність, спрямована на збереження навколишнього середовища та вирішення екологічних проблем [1]. Для України, як і для усього світу, волонтерська діяльність є актуальною та важливою. [2] Виділимо основні права та обов'язки екологічного волонтерства.

Права ековолонтера:

1. Право на інформацію: Волонтери мають право на отримання чіткої та вичерпної інформації про мету, завдання та очікування від їхньої діяльності.
2. Право на безпеку: Організація повинна забезпечити належні умови безпеки для волонтерів під час виконання завдань.

* Науковий керівник – к.е.н., доц.кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Світлана КОВАЛЬЧУК

3. Право на навчання: Волонтери мають право на навчання та надання необхідних навичок для виконання їхньої роботи.

4. Право на визнання: Волонтери мають право на визнання та подяку за їхню діяльність та внесок у справу охорони природи.

5. Право на участь у прийнятті рішень: Деякі програми можуть включати волонтерів у процес прийняття рішень, пов'язаних із проектами або ініціативами.

Обов'язки ековолонтера:

1. Дотримання правил та інструкцій: Волонтери повинні дотримуватися встановлених правил і інструкцій для забезпечення безпеки та успішності проекту.

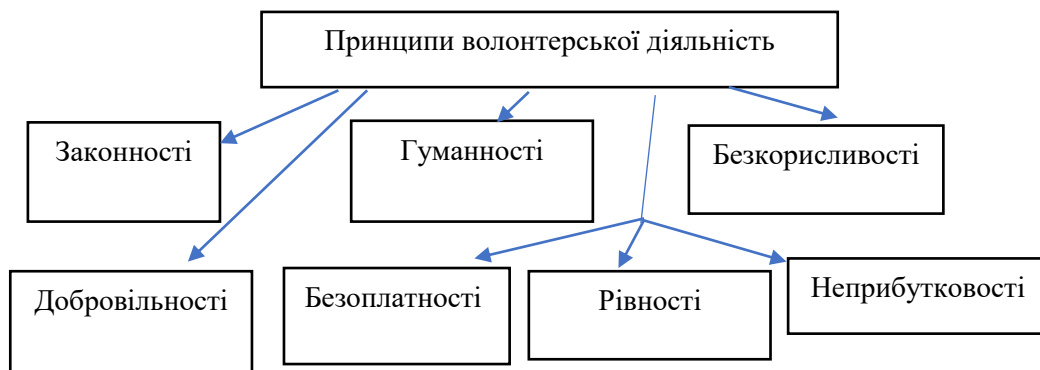
2. Виконання завдань: Волонтери мають виконувати завдання, визначені організацією або програмою, на яку вони записалися.

3. Повага до природи та оточуючого середовища: Волонтери мають діяти в спосіб, який не завдає шкоди природі та зберігає її цінності.

4. Звітність: Ековолонтери можуть бути зобов'язані подавати звіти про свою діяльність та результати проекту.

5. Співпраця: Волонтери мають працювати спільно з іншими учасниками програми та організаціями для досягнення загальних цілей.

Зазвичай права та обов'язки ековолонтера деталізуються в договорі або угоді, яку волонтер підписує з організацією або програмою. Важливо ознайомитися з цими правилами перед початком діяльності та дотримуватися їх під час волонтерства. Виділемо принципи волонтерської діяльності (рис.1)

*Рис.1. Принципи екологічного волонтерства волонтерської діяльності
Джерело: сформовано автором.*

Таке волонтерство розвинуте майже у всіх країнах та зазвичай створюється за ініціативи самих громадян [3] (рис.2).

Екологічне волонтерство важливо, оскільки допомагає зберегти природу, покращити якість довкілля та забезпечити стале майбутнє. Кожна дрібниця, внесена волонтерами, може мати значимий вплив на збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Екологонтерська діяльність в Україні вважається безкорисливою та

непередбачає жодної матеріальної вигоди для волонтерів та волонтерських організацій. Волонтери важливі для кожного суспільства, тому що вони працюють без користі для себе, показуючи цим спільноті, що є в житті речі більш цінні, ніж отримання матеріальної нагороди. Волонтерська діяльність в Україні останнім часом набула масового характеру, що дозволяє говорити про неї як про суспільне явище та про важливу складову діяльності недержавних соціальних служб. Узагалі ж, волонтерство є запорукою успішного процвітання України [4].

Рис. 2. Обов'язки екологічного волонтера

Джерело: сформовано автором.

Оскільки захист нашої планети - це справа кожного, існує програма екологічне волонтерство для всіх людей, які хочуть допомогти відновити екосистеми, усунути забруднюючі відходи та сприяти дбайливому ставленню до довкілля. Для всіх цих екологічних волонтерських програм існують екологічні та екологічні організації, основною метою яких є допомога у збереженні довкілля [5].

Нині в період дії воєнного часу, екологічне волонтерство в Україні не є дуже поширеним. Одна з найдавніших і найвідоміших організацій, що

займається екологічним волонтерством є – WWF. Основні напрямки, за якими працює WWF, це – охорона лісів, прісноводних водойм, морів та океанів, збереження видів флори та фауни, мінімізація використання токсичних речовин, зміна клімату тощо.

Волонтери беруть участь у різних акціях (по посадці дерев, наприклад), допомагають на природоохоронних територіях (прибирають сміття), беруть участь у громадському інспектуванні (займаються питаннями вирубки лісів, забудовами, забруднення води тощо). Вони також проводять зустрічі зі школярами для обговорення екологічних тем, займаються збором інформації, беруть участь у програмах Грінпіс та ін.

Говорячи про всесвітні екологічні організації, слід зауважити, що їх принципи майже однакові й включають в себе збереження біорізноманіття планети, раціональне використання природних ресурсів та зменшення забруднення та марнотратного використання [5]. Узагальнимо загальні риси та функції екологічного волонтерства (рис.3).

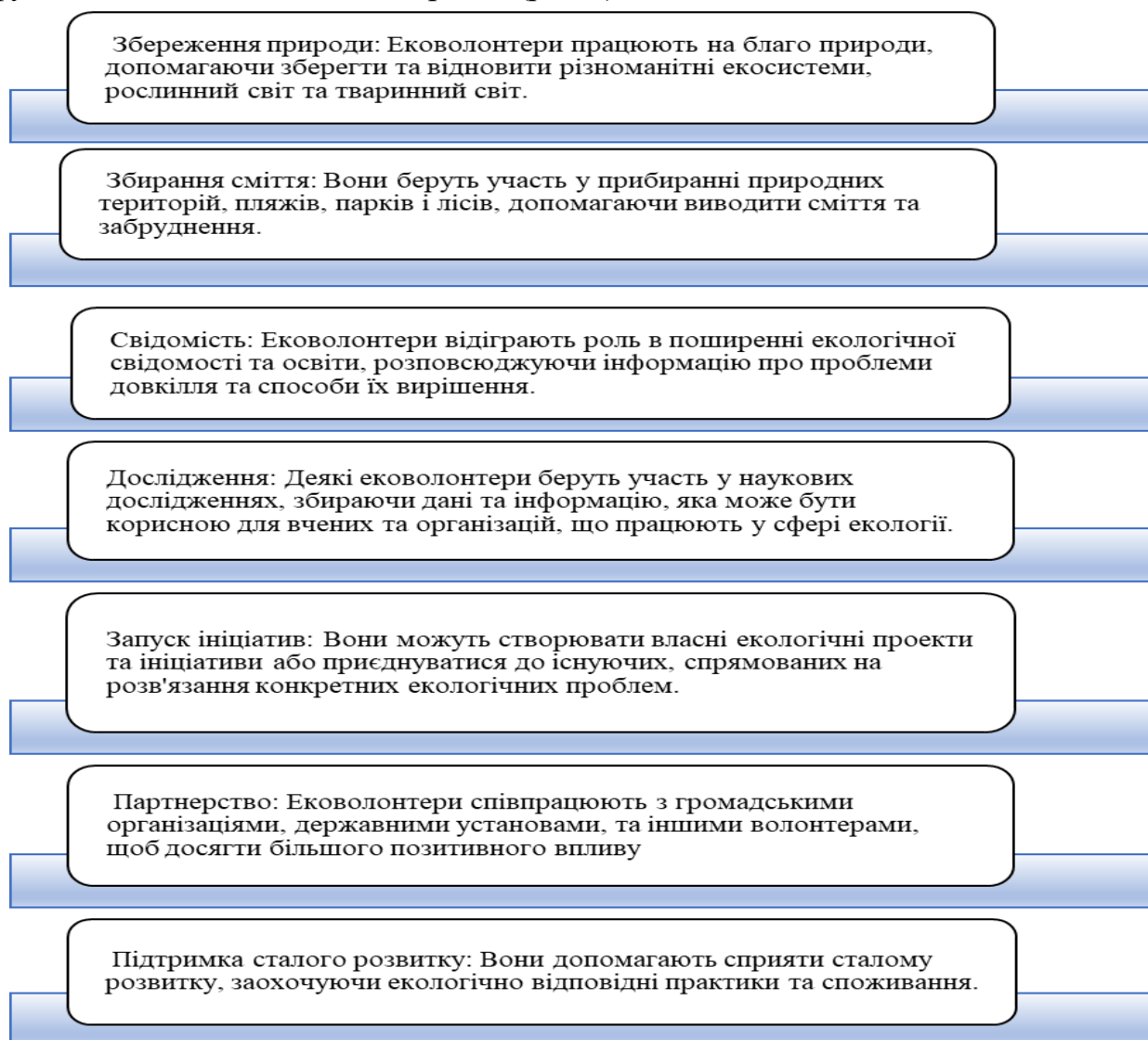

Рис.3. Ключові риси та функції екологічних волонтерів

Джерело: сформовано автором

Хоча екологічна волонтерська діяльність не така відома, як багато інших видів волонтерської діяльності, оскільки може бути соціальною, правда, вона набуває все більшої популярності в сучасному суспільстві. Ця краща участь у програмах суспільства з боку екологічного волонтерства пов'язана з перевагами, які такий ступінь сприяє їх практиці. Давайте проаналізуємо переваги, яких ви бажаєте сьогодні.

Допомагає формувати більшу екологічну обізнаність у суспільстві в цілому. Екологічна обізнаність визначається адміністраціями, асоціаціями, суспільством загалом та компаніями.

Це виграє від більшої та кращої дифузії всіх видів діяльності, що здійснюються завдяки Інтернету та соціальним мережам. Щоразу, коли здійснюється доступ до екологічної волонтерської діяльності, дифузія спочатку пропагується в соціальних мережах та на веб-сторінках в Інтернеті. Це служить для того, щоб мати змогу оголошувати оголошення та заохочувати участь людей у зазначеній діяльності. Завдяки екологічному волонтерству ви отримуєте багато переваг, таких як турбота та покращення навколишнього середовища, соціалізація, прийняття здорових звичок, покращення самооцінки тощо[5].

Отже у результаті дослідження можемо обґрунтувати Стратегічні напрямки розвитку молодіжного екологічного волонтерства, які включають наступні етапи та дії:

1. Аналіз ситуації: Ретельно проаналізуйте екологічну ситуацію у вашому регіоні або країні. Визначте основні проблеми та виклики, які потребують уваги.

2. Залучення молоді: Розробіть програми та ініціативи, спрямовані на залучення молоді до екологічного волонтерства. Створіть освітні кампанії та інформаційні ресурси для навчання та мотивації молоді до участі.

3. Партнерство: Встановіть партнерські відносини з іншими організаціями, урядовими установами та бізнесом, щоб отримати підтримку та ресурси для вашої програми.

4. Тренінг та розвиток: Забезпечте молодь необхідними навичками та знаннями через тренінги та семінари з питань екології, волонтерства та лідерства.

5. Проекти та акції: Розробіть та реалізуйте конкретні екологічні проекти та акції, такі як прибирання територій, збереження природи та екологічні кампанії.

6. Моніторинг і оцінка: Введіть систему моніторингу та оцінки результатів, щоб відстежувати вплив вашої діяльності та вчасно коригувати стратегію.

7. Публічність і звітність: Інформуйте громадськість та партнерів про ваші досягнення та важливість роботи, яку ви виконуєте.

8. Сталість та розвиток: Забезпечте тривалість програми та постійний розвиток, залучаючи нових волонтерів і розширюючи географію діяльності.

9. Заохочення та визнання: Встановіть систему винагород та визнання для активних волонтерів, щоб стимулювати їхню участь та мотивацію.

10. Спільні цілі: Працюйте над спільними цілями і співпрацюйте з іншими організаціями та ініціативами, спрямованими на захист довкілля.

Ця стратегія може допомогти розвивати молодіжне екологічне волонтерство та сприяти збереженню природи та екологічному усвідомленню серед молоді.

Висновки. Отже, екологічні волонтери виявляють великий інтерес та відданість покращенню стану навколишнього середовища. Волонтери грають ключову роль у різних аспектах, включаючи збирання даних, охорону природних резерватів, та залучення громадськості до екологічних питань. Мотивація екологічних волонтерів може бути різноманітною, включаючи прагнення до збереження природи, бажання зробити світ чистішим та здоровішим, а також спробу активно впливати на природний середовища.

Список використаних джерел:

1. Більше ніж садити дерева: як бути ековолонтером
<https://volunteer.country/blog/faq/yak-buty-ecovolonterom>

2. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики
http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2015/23.pdf

3. Більше ніж садити дерева: як бути ековолонтером
<https://volunteer.country/blog/faq/yak-buty-ecovolonterom>

4. Мазій І. Державне регулювання розвитку волонтерської діяльності в Україні щодо посилення обороноздатності держави дис.к.дер.упр. 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Хмельницький. 2019. 251 с.

5. Екологічне волонтерство
<https://www.renovablesverdes.com/uk/%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE/>

НАПРЯМ

5

**СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ
МЕНЕДЖМЕНТУ В
ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.
АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА**

Anna BONDURIVSKA *

4th year student,
Faculty of Agronomy and Forestry,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

SOIL QUALITY MANAGEMENT: THEORETICAL ASPECT

Annotation: This work highlights the theoretical and methodological aspects of the question concerning soil quality management. It proposes a systematic approach to the consideration of key concepts and methods for assessing soil quality. The article delves deeply into the definitions of terms in this area and various control methods, including chemical analysis, physical measurements, microbiological studies, and plant health analysis.

Keywords: *management, quality, soil, assessment, methods, methodology, theoretical-methodological, analysis, biodiversity, stability.*

Анотація: Ця робота висвітлює теоретико-методологічні аспекти питання, що стосується управління якістю ґрунтів. Вона пропонує систематичний підхід до розгляду ключових понять та методів оцінки якості ґрунту. В статті детально розглядаються визначення термінів у цій сфері та різноманітні методи контролю, включаючи хімічний аналіз, фізичні вимірювання, мікробіологічні дослідження та аналіз здоров'я рослин.

Ключові слова: *управління, якість, ґрунт, оцінка, методи, методологія, теоретико-методологічні, аналіз, біорізноманіття, сталість*

Introduction. Increasing the intensity of exploitation of land resources is accompanied by depletion of soil nutrients, which is a key threat to food security at the global, national, regional and local levels. Note that land degradation and resource scarcity may be accompanied by an increase in international conflicts, which is

* Scientific supervisor: PhD, Senior Lecturer of the Department of Agricultural Management And Marketing
O. V. Aliexsieieva

manifested in the struggle for a limited resource, the quality of which deteriorates as a result of not always rational use. On the positive side, land degradation can contribute to deepening cooperation and bringing countries together to find joint solutions. That is, the management of soils, and especially their quality, is the basis for solving a number of socio-economic problems.

Research analysis. In recent decades, there has been an increased interest in the issues of soil quality management and assessment of their condition. Research works and publications in this field are distinguished by the following key aspects:

1. **Integrated approaches:** Researchers emphasize that combining different methods, including chemical analysis, physical measurements and microbiological studies, allows obtaining more objective and accurate results.

2. **Modeling and forecasting:** mathematical modeling is used to predict changes in soil quality in the future. Scientific publications note the importance of developing models that take into account various factors such as land use changes and climate change.

3. **Geographic Information Systems (GIS):** Research also emphasizes the use of GIS to integrate various data sources and create soil quality maps. This allows convenient visualization and analysis of information.

Therefore, research and publications in the field of soil quality management indicate the need for an integrated approach and the application of modern methods to ensure the sustainable use of this important natural resource.

Research methodology: The research was conducted using an integrated approach, which included the analysis of literature sources, the definition of terms and concepts in the field of soil quality management, as well as the study of the main aspects of various methods of soil quality control and assessment, such as chemical analysis, physical measurements, microbiological studies and plant health analysis.

Outline of the main content. Soil quality management is an important aspect of activities related to the preservation and improvement of soil quality to ensure the sustainability of ecosystems and agricultural sectors. This process involves understanding and using a variety of terms and concepts that address the analysis and management of soil quality. Let's take a closer look at some of these key terms:

1. **Soil properties:** This term covers the physical, chemical and biological characteristics of soil. Physical properties include soil texture (sand, clay, loam), structure, and water conductivity. Chemical properties reflect the pH level, availability of nutrients and contaminants in the soil. Biological properties describe the living composition of the soil, including microorganisms and plant root systems [1].

2. **Pollution:** Soil pollution occurs when harmful substances enter the soil, such as toxic metals, chemical pesticides, or excessive fertilization. This can negatively affect the quality of the soil and its suitability for agriculture and other activities.

3. Change in soil quality: This concept refers to processes affecting soil quality over time. These can be natural processes, such as erosion and deposition, or anthropogenic interventions, such as development, land use, or excess chemical application.

4. Soil restoration: This process involves taking measures to restore soil quality after contamination or degradation. Restoration may involve removing contaminants as well as implementing practices aimed at improving soil structure and nutrient properties.

5. Regulatory requirements: These requirements are set by government agencies or international organizations and define acceptable levels of pollution and standards for soil quality. Compliance with regulations is an important part of soil quality management.

Soil quality management requires careful analysis of these and other key terms and concepts to develop strategies and actions aimed at maintaining and improving soil quality. This activity is becoming more and more important in the conditions of growing anthropogenic pressure on the environment and requires a scientific approach and cooperation between researchers, authorities and the public. Understanding these key terms helps formulate effective strategies to conserve this important resource and ensure the sustainable development of our environment and economy [2].

Soil quality management is a comprehensive approach to soil conservation and improvement, which plays an important role both in the field of ecology and agriculture. This concept implies not only the preservation of soil fertility, but also the provision of its functions in natural ecosystems and agricultural production. We consider it expedient to investigate how soil quality management affects ecology and agriculture.

The role of soil quality management in ecology:

1. Conservation of biodiversity: soils are a vital environment for many species of plants and animals. Managing soil quality, including maintaining soil fertility and structure, helps preserve biodiversity and preserve ecosystems in a near-natural state.

2. Water purification: soils act as a natural filter that removes impurities from water. Effective soil management can contribute to the preservation of clean water in rivers and lakes, which is of great importance for aquatic ecosystems and human health.

3. Control of the consequences of erosion: improper use of soils can lead to soil erosion, which destroys natural features and causes pollution of water sources. Effective soil management helps avoid erosion and preserves valuable natural resources.

4. Carbon cycle: soils are important participants in the carbon cycle. By conserving soil organic matter and carbon, soil management can affect atmospheric carbon levels and the role of soils in climate regulation.

The role of soil quality management in agriculture:

1. Increased yield: Proper soil management helps maintain soil fertility and structure, which helps improve yields. Application of modern agricultural techniques, such as fertilization and tillage, can increase crop productivity.

2. Reducing the use of chemical fertilizers: Proper soil management helps conserve nutrients in the soil and reduces the need for chemical fertilizers. This reduces the negative impact of agriculture on the environment.

3. Promoting sustainable agriculture: Soil quality management promotes sustainable agriculture, which means conserving resources for future generations, avoiding pollution and reducing the impact of agricultural activities on the natural environment.

4. Cost reduction: Improving soil quality can reduce the costs of fertilizers and other agrotechnical measures, allowing farmers to increase their profitability.

Soil quality management is critical to ensuring the sustainable use of natural resources, preserving biodiversity and ensuring productive agriculture. The right balance between the needs of today and future generations is the key to success in this important industry.

Soil quality is a critical factor for the sustainable development of ecosystems and agriculture. It determines fertility, water conductivity, and the ability of the soil to support the life of plants and microorganisms. Soil quality is determined by various factors, which can be natural or anthropogenic.

Natural factors affecting soil quality include:

➤ Soil texture: Soil properties such as sand, clay, and loam determine its water conductivity and associated moisture and nutrient retention capacity.

➤ Climate: the amount of precipitation and temperature conditions affect the rate of decomposition of organic residues in the soil and the content of nutrients.

➤ Vegetation type: The variety and type of plants in a given area can affect soil quality through organic matter input, nitrogen fixation, and other processes.

➤ Hydrological conditions: groundwater levels and soil drainage can affect soil fertility and nutrient availability.

➤ Geological processes: geological formations can affect the chemical composition of the soil, including the presence of minerals and some elements.

Anthropogenic factors affecting soil quality include:

✓ Land use: Industry, agriculture and construction can lead to physical soil degradation and chemical contamination.

✓ Use of fertilizers and pesticides: Excessive application of fertilizers and pesticides can lead to soil pollution and decrease its fertility.

✓ Waste and garbage: Improper waste management can cause soil contamination with toxic substances.

✓ Building and road construction: This can lead to physical degradation of the soil and decrease its fertility.

✓ Logging: Loss of forests can affect hydrological conditions and the decomposition of organic residues in the soil [3].

Soil quality management requires a comprehensive approach that takes into account both natural and anthropogenic factors. This includes maintaining soil fertility, managing fertilizer and chemical inputs, controlling land use and waste, and implementing sustainable forest management. Preservation and improvement of soil quality is an important task for preserving biodiversity, ensuring agricultural productivity and preserving the quality of life on our planet.

Soil plays an important role in sustaining life on the planet. It not only serves to grow plants and maintain the ecosystem, but is also the basis for construction and infrastructure projects. However, in order to be sure of the quality of the soil and its suitability for certain applications, methods of control and evaluation are required. In the process of our research, we studied various methods and tools used to determine and evaluate soil quality, including chemical analysis, physical measurements, and other approaches.

One of the most important methods of soil quality control is chemical analysis. This process consists in determining the chemical composition of the soil, including the concentration of the main elements and chemical compounds. It is also important to determine the level of soil contamination with heavy metals or other harmful substances.

Physical measurements play an important role in determining soil quality and suitability for specific applications. One of the main parameters is the texture of the soil, which is determined by the percentage ratio of sand and clay.

We should not forget about the biological and ecological aspects of soil quality assessment. The content of organic matter and microorganisms in the soil indicates its health and fertility. The study of biological processes in the soil helps to determine its ability to support plant cover and the ecosystem as a whole [4].

A soil quality study also includes an examination of the soil's environmental impacts, including erosion risks, soil contamination, and sources of fire chemicals. This helps to develop strategies to preserve and restore soil quality to preserve biodiversity and maintain ecological balance.

Soil quality control and assessment methods are an integral part of our attitude towards nature and ensuring sustainable development. Chemical analysis, physical measurements, biological and ecological aspects allow us to learn the depths of soil nature and determine its importance for various spheres of life - from agriculture to ecology.

Knowing about soil quality helps us make informed decisions about land use and conservation of natural resources. Soil research and assessment is therefore important to our future and the well-being of our planet. More knowledge and understanding is the key to effective management of this valuable resource.

Also, a number of chemical analyzes are used to determine and control soil quality, which provide information on its characteristics and suitability for various purposes. Among the main parameters determined by the chemical analysis of the soil, the following are important:

❖ **Nutrient concentration:** One of the most important aspects of chemical soil analysis is determining the concentration of nutrients such as nitrogen (N), phosphorus (P) and potassium (K). These elements are key to healthy plant growth and determine soil productivity for agriculture.

❖ **Determining pollutants:** Chemical analysis of soil also involves detecting and measuring the level of contamination by heavy metals, toxic chemicals and other harmful substances. This is especially important for ensuring food safety, as soil contamination can lead to an excessive content of toxic compounds in plants [5].

❖ **Measuring pH:** The acidity or pH level of the soil is important for plant growth because it affects the availability of nutrients to the roots. Soils can be acidic, alkaline, or neutral, and changes in pH can affect plant growth and development.

❖ **Determination of salinity:** Salinity indicates the amount of dissolved salts in the soil. High salinity can be a problem because it can adversely affect plants and soil microorganisms.

Chemical soil analysis is a necessary tool for agriculture, ecology and construction. It helps determine the quality of the soil, ensure the production of safe products and preserve the environment. The results of this analysis serve as a basis for making informed decisions and developing strategies for improving soil quality. This information is essential for preserving our natural environment and ensuring sustainable development.

The study of soil quality contains many aspects, and among the most informative and important are biological methods. Microbiological research and analysis of plant health play a critical role in determining the condition of the soil, its fertility and the health of the ecosystem.

One of the key aspects of soil biological analysis is the study of the microbiological composition. Soil contains a wide variety of microorganisms, such as bacteria, fungi, and viruses, that perform important functions in maintaining soil health. Microorganisms decompose organic remains, provide plants with the necessary nutrients and affect the chemical composition of the soil [6].

Microbiological studies cover the determination of the diversity of microorganisms in the soil, the study of their activity and functions. High microbial biodiversity can indicate soil health and its ability to support an ecosystem. Analysis of the microbiological composition also helps to identify potential risks to soil health, such as contamination by pathogenic bacteria or fungi.

Plant health is another important indicator of soil quality. Plants are indicators of the state of the soil, as they interact with it directly. Plant health analysis includes observations of plant growth, appearance, and performance.

Healthy plants grow well, have strong roots and normal leaf color. They are also productive and resistant to pests and diseases. In case of poor soil condition, plants can reflect this with their health. For example, a lack of nutrients in the soil can cause yellowing of leaves and impaired growth.

The use of biological methods, such as microbiological testing and plant health analysis, is an important component of soil quality assessment. They enable us not

only to determine the condition of the soil, but also to understand its potential to support life and the ecosystem.

In order to obtain more accurate and comprehensive results, integrated approaches combining different assessment methods are often used. We consider it necessary to identify several examples of such integrated approaches:

1. Soil quality indices: Soil quality indices are an integrated approach that combines various parameters and methods to assess overall soil quality. The most famous example is the soil quality index (Soil Quality Index), which takes into account such parameters as texture, organic carbon content, pH level, concentration of nutrients and others. This index provides a comprehensive assessment of soil health and its suitability for agriculture, ecosystems and construction [6].

2. Geographic Information Systems (GIS): GIS allow the integration of data from various sources, such as satellite images, map data, soil analysis results, and climate data, to create a comprehensive map of soil quality. This helps to assess the impact of various factors on soil conditions and provides more accurate information for decision making.

3. Modeling and forecasting: Integrated models can combine data from different sources to predict changes in soil quality in the future. For example, models can predict how soil quality will change when land use, climate conditions, or fertilizer types change.

4. Multiparametric analysis: This approach uses many different parameters measured by different methods and combines them into a common indicator or index. For example, combining physical measurements, chemical analysis and microbiological studies can provide deep insight into the condition of the soil.

5. Ecological-geochemical analysis: This approach combines ecological and geochemical methods to assess the impact of soil on natural systems and human health. It allows consideration of environmental aspects and potential risks in the context of soil quality.

These integrated approaches create a more accurate and objective picture of soil quality, enabling informed decisions about its management and protection. They demonstrate that a harmonious harmony of methods can lead to more accurate and comprehensive results in soil quality assessment [7].

Conclusions. In conclusion, it is worth emphasizing the importance of a systematic and integrated approach to soil quality management. Soil quality has a direct impact on agriculture, ecosystems and people's quality of life. Ensuring sustainable land use requires a combination of different methods and data to obtain more accurate and objective results.

Prospects for scientific research in this direction include the further development of integrated methods of soil quality assessment, which will allow obtaining more accurate and complete data. Research is aimed at improving methodology and developing new approaches to soil management to ensure sustainable use of this important resource. Also, studies of the impact of climate

change on soil quality and the development of adaptation strategies to preserve its functions in changing conditions are promising. Therefore, soil quality management is a critical task for biodiversity conservation, sustainable agriculture, and environmental sustainability.

References

1. Velichko V., Martyn A., Novakovska I. Soil monitoring of Ukraine - problems of land management, soil science and scientific support. *Bulletin-of-Agricultural-Science*. 2020. No 98. P. 5-16. URL: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202007-01>
2. Stepanenko S. V. Reproducing the resource potential of agrarian business entities in the conditions of an inclusive economy. *Entrepreneurship and innovation*. 2022. Volume 25. C. 75-81.
3. Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period up to 2030 / Yu. O. Lupenko et al. Kyiv: NST «IAE», 2020. 60 p.
4. Tretyak A.M., Tretyak V.M., Trofymenko P.I., Pryadka T.M., Trofymenko N.V. Sustainable (balanced) land use: conceptual basis and methodology of institutionalization. *Agroworld*. 2021. № 24. P. 11-22.
5. Bulygin S. Yu., Tonkha O. L., Vitvitskyi S. V., Kucher L. I., Bulany O. V. Assessment and management of soil quality: textbook. K.: Publishing House, 2020.- 489 p.
6. Gusakov V.M. Soil quality management system in agricultural production. Kyiv: National Agrarian University, 2020. 88 p.
7. Petrov O.V. Soil quality management in agriculture. Kharkiv: Publishing House «Imeks-LTD», 2021. 76 p.

Віта БУЯЛЬСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто основні поняття в страхування в сільському господарстві. З'ясовано поняття та структуру відшкодування вартості страхового платежу. Розглянуто особливості підтримки страхування сільськогосподарської продукції. Охарактеризовано Закони України «Про

* Науковий керівник: доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Гарбар Ж.В.

особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та «Про правовий статус воєнного стану». Розглянуто правові засади обов'язкового страхування врожаїв. Охарактеризовано страхові випадки у страхуванні сільськогосподарських тварин, культур та багаторічних насаджень.

Abstract. The article discusses the main concepts used in the entire economy. The concept and structure of compensation for the value of the tax payment were clarified. The features of the support for the treatment of all gift products are considered. Laws of Ukraine «On special treatment of all gift products with state support» and «On the legal status of martial law» of Ukraine were characterized. The legal issues of mandatory harvesting are considered. Characterized trauma cases in the treatment of all gift animals, cultures and multi-year traditions.

Вступ. Сільське господарство, як головна складова національної економіки України, є одним із основних джерел доходів від експорту. В свою чергу, агрострахування є важливим інструментом в системі аграрної політики. Страхування сільськогосподарської продукції може допомогти мінімізувати наслідки несприятливих обставин та подій, але навіть через стрімкий розвиток аграрного сектору агрострахування займає низьку позначку у системі страхування в цілому. Аграрії передають перевагу страхуванню техніки, аніж самої продукції, тим паче у теперішній час.

Погодні умови в останні роки змінюються дуже динамічно, саме тому агрострахування мало б відігравати важливу роль та сприяти сталому розвитку агробізнесу. Для цього необхідна державна підтримка.

2022-2023 роки стали безпрецедентним випробуванням для всіх галузей національної економіки. Для аграрного сектору ці випробування були прямо порційними потужності галузі та її провідному місцю в структурі ВВП України.

Повномасштабне вторгнення напередодні весняної посівної кампанії, блокування морського експорту, фізичне знищення аграрних активів, тимчасова окупація та забруднення площ боєприпасами – всі ці чинники робили цілком реальним сценарій знищення галузі, проте сільське господарство, як і вся Україна, вистояло.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державною підтримкою страхування сільськогосподарської продукції є надання сільськогосподарським товаровиробникам з державного бюджету в порядку, грошових коштів у вигляді відшкодування частини вартості страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Відшкодування вартості страхового платежу здійснюється через настання страхового випадку. Страховим випадком є настання події, передбаченої договором страхування та Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

За даним Законом страхування сільськогосподарської продукції поділяється на:

- страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень;
- страхування сільськогосподарських тварин [3].

У випадку страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень до страхового випадку відносять загибель (втрата, пошкодження) застрахованих посівів (посадок), загибель (недобір, недоотримання) застрахованого врожаю, продуктів бджільництва, відхилення від значення показників (індексів), визначених страховиком і страхувальником у договорі страхування, інші події, передбачені договором страхування [3].

Страховим випадком у страхуванні сільськогосподарських тварин може бути загибель (втрата, вимушений забій, травматичне пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин, інші події, передбачені договором страхування.

Державна підтримка у даній сфері є надзвичайно важливою, тому що аграрний інститут є вразливим до навколишніх умов. Страхування майбутнього врожаю могло б значно зменшити ризики для аграрного бізнесу. На жаль, у нашій країні, відповідно до статистики, застрахованими є лише трохи більше 5% земель сільськогосподарського призначення. Коли ми порівнюємо український ринок з міжнародним, то лідером в агрострахуванні є США – 90% господарств застраховані, адже США – лідер страхових послуг [1].

Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції у 2022 році.

Підтримка надавалася за бюджетною програмою КПКВК 2801500 «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» через Український державний фонд підтримки фермерських господарств шляхом надання:

- бюджетної субсидії на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 га) для провадження сільськогосподарської діяльності – у розмірі 3100 грн на 1 га, але не більше 372000 грн для одного отримувача;

- спеціальної бюджетної дотації за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності – у розмірі 5300 грн на одну корову, але не більше 530000 грн для одного отримувача.

За рахунок зазначених коштів було надано бюджетної субсидії 21467 отримувачам на 424631,9 га; спеціальної бюджетної дотації за утримання корів – 10247 отримувачам на 62090 корів. Ті, хто не встиг подати заявку за програмою чи допустив помилки при її заповненні, зможуть подати заявку після відкриття програми у поточному році [2].

Враховуючи, що дрібні сільгосптоваровиробники є основним джерелом продовольчої безпеки країни та основними виробниками продукції для внутрішнього споживання, то саме на їх екстрену підтримку було

спрямовано 50 млн євро в рамках бюджетної підтримки Європейського Союзу Україні у 2022 році.

Міністерство аграрної політики та продовольства України створило всі умови для швидкої та прозорої виплати цієї допомоги. Прийом заявок відбувався онлайн через Державний аграрний реєстр, запуск якого здійснено за сприяння Європейського Союзу та що є важливим кроком на шляху підготовки України до членства в Європейському Союзі.

Якщо суворо дотримуватися Бюджетного кодексу, то в 2023 році за різноманітними програмами державної підтримки, зважаючи на закріпленій норматив 1% від ВВП, генерований сільським господарством, у попередньому році, в аграрну галузь мало надійти кілька млрд грн. Навіть із корекцією на території, що скоротилися через тимчасову окупацію, розрахункова сума підтримки АПК не могла бути нижчою від 4–4,5 млрд грн.

Реальність виявилася протилежною – прямі дотації сектору, вперше за щонайменше 10 років, не передбачені взагалі.

Є декілька причин чому так сталося. Перша та очевидна причина – скорочення навіть теоретичних можливостей державного бюджету. Оскільки існує абсолютний пріоритет у вигляді оборонних статей витрат, решта потрапляє в розряд «факультативні». Максимальна оцінка щомісячних надходжень до держбюджету у воєнні місяці становить у середньому 150 млрд грн без урахування міжнародної допомоги, а потреби, з урахуванням оборонних, щонайменше вдвічі більші. За такої арифметики аграріям, як і представникам багатьох інших галузей, розраховувати нема на що, і, безумовно, чесніше про це сказати.

Друга причина: за загальноприйнятою і недалекою від істини думкою, в представників АПК за плечима два надблаготолучні роки, і вони мають значні резерви. Обмовимося, що це справедливо не для всіх, а решта не факт, що захочуть витратити запаси на операційні потреби без видимих перспектив.

Причина третя: реформа Кабінету Міністрів України та скорочення міністерств, зокрема розпорядника дотацій. Реформа Кабінету Міністрів України – це не лише данина популізму, а й об'єктивна необхідність економії бюджетних коштів. Згідно з попереднім Загальним планом трансформації виконавчої влади в Україні, кількість міністерств має скоротитися майже вдвічі – з нинішніх 20 до 12, а центральних органів виконавчої влади – на 30%.

Зазначимо, що окремі мляві спроби переграти проєкт держбюджету на користь аграрних держдотацій робляться – але радше з розрахунку на PR-ефект, ніж на реальний результат. Комітет Верховної Ради з питань аграрної та земельної політики подав поправки до проєкту Державного бюджету на 2023 рік із метою збільшення допомоги фермерам.

У бюджеті наступного року передбачено кредитування для аграріїв, а щодо традиційних дотацій, то їх у первісному варіанті документа не було. Члени профільного комітету при розгляді проєкту бюджету подали

редагування, щоб повернути підтримку фермерам. Насамперед, це стосується тваринницького комплексу та переробки.

Замість державних програм підтримки уряд пропонує прирівняти до них грантову допомогу від міжнародних організацій. Базовий формат підтримки – пільгові кредити.

Також залишається чинною програма пільгових кредитів «5-7-9», координована Міністерством фінансів України. Вона працює, але її обсяг не в змозі радикально змінити ситуацію [6].

Страхові відшкодування відбуваються лише через наявність страхового випадку. Страховий випадок визначається договором або законом, тобто якщо договором передбачений такий страховий випадок, як «школа, вчинена бойовими діями», то виплати звичайно будуть, але, зазвичай, шкода, яка завдана у результаті бойових дій не визначається страховим випадком [4].

Висновки. Інститут агрострахування в Україні тільки запроваджується. Він є ефективним захистом агробізнесу. Проте товаровиробникам потрібно бути уважним у цій сфері та відразу реагувати на зміни, так як агрострахування є дуже специфічним та залежним від нових тенденцій.

Немає сумніву, що 2023 рік буде важким для аграрної галузі. Збережеться тенденція до оптимізації технологій вирощування, а в окремих випадках – до жорстокої економії або взагалі відмови сіяти. Додати до всього інфляцію – зростання цін на все, від добрив та інших МТР до палива й технічних сервісів, і ми отримаємо досить складний вибір перед господарником на наступний сезон.

У державному бюджеті на 2023 рік для аграріїв не передбачено класичних програм через зрозумілі причини, але вже розроблено та втілюється ряд заходів, спрямованих на підтримку галузі. Це доступні кредити та компенсації, гранти на ведення господарства та субсидії.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/deaths/>
2. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news>
3. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012 р. № 4391-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>
4. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
5. Офіційний веб-сайт LIGA ZAKON В ЦИФРАХ. URL: <https://biz.ligazakon.net/analytics>
6. Офіційний веб-сайт Mind.UA. URL: <https://mind.ua/publications>

Вікторія ВЕЛИЧКО*,
бакалавр 3-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕНЕДЖМЕНТ: ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ, ВИДИ

***Анотація.** У статті розглянуто та проаналізовано основні підходи до визначення сутності менеджменту. Досліджено його функції та розкрито їхню сутність. Розкрито зміст менеджменту. Проаналізовано види та важливість взаємодії їх між собою.*

***Abstract.** The article considers and analyzes the main approaches to defining the essence of management. Its functions were studied and their essence revealed. The content of management is disclosed. The types and importance of their interaction are analyzed.*

Вступ. Нова система ринкового господарювання, яка сформувалася у вітчизняній економіці, потребує фахівців з глибокими знаннями в сучасному менеджменті. Вона передбачає докорінну зміну форм власності, право підприємств на господарську самостійність та розпорядження результатами праці, зокрема, визначення матеріальних і трудових і фінансових ресурсів, розподіл прибутку підприємств, вихід на зовнішні ринки, створює об'єктивні економічні умови і викликає необхідність удосконалення механізму управління організаціями як найважливішого чинника впливу на працівників з метою досягнення поставлених цілей. Саме управлінська діяльність визначає успіх організації на внутрішньому та зовнішньому ринках, ефективність інституційних та структурних змін, а також здатність адаптуватися в умовах гострої конкуренції.

Наука менеджменту, яка допомагає знайти відповіді на практичні питання, вимагає від сучасних корпоративних менеджерів знання економіки, психології людської поведінки, організації виробництва, роботи з постачальниками ресурсів і споживачами продукції.

Виклад основного матеріалу. В умовах трансформації економіки України зростає роль менеджменту як науково обґрунтованої та якісно побудованої системи управління. Ефективність функціонування організації, здатність досягати поставлених цілей, пристосовуватись до умов зовнішнього середовища, формувати та нарощувати конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринку залежить від якості управління нею. Менеджмент виступає

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

як результативний засіб забезпечення ефективної та прибуткової діяльності організації шляхом формування ринкових стратегій, залучення інвестицій, впровадження інновацій тощо.

У сучасній ринковій економіці менеджмент має свої риси, що включають орієнтацію на місцеві потреби та виявлення кінцевого результату діяльності організації для використання на ринку сучасних баз даних, але є проблема пояснити концепцію поняття "менеджмент" тому що, його можна розглядати з різних точок зору [6].

Термін «менеджмент» в Україні почали використовувати на початку 90х років ХХ ст., що було зумовлено падінням командно-адміністративної економічної системи і початком інтеграції країни у світовий економічний простір.

Феномен менеджменту викликав зацікавлення представників багатьох наук і професій. Нині у світі існує понад п'ятдесят визначень поняття «менеджмент». В його основі лежить англійське дієслово «to manage» – керувати, яке походить від латинського «manus» – рука. Парадигми менеджменту дають різнобічне трактування цього поняття і його ролі у виробничо-господарській діяльності.

Поряд із терміном «менеджмент» застосовується термін «управління». Однак між цими термінами існує суттєва відмінність, тому їх не можна ототожнювати. Управління – це цілеспрямована дія на об'єкт з метою змінити його стан або поведінку у зв'язку зі зміною обставин. Управляти можна технічними системами, комп'ютерними мережами, автомобілем, конвеєром, літаком, людьми тощо. Менеджмент є різновидом управління, який стосується лише управління людьми (працівниками, колективами працівників, групами, організацією тощо).

Менеджмент – цілеспрямований вплив на колектив працівників або окремих виконавців з метою виконання поставлених завдань та досягнення визначених цілей.

Нерідко менеджмент трактується як сукупність принципів, методів, засобів, функцій і форм управління організаціями, установами з метою реалізації стратегічних планів, досягнення ефективності виробництва і збільшення прибутку.

З функціонального погляду менеджмент – це процес планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання, покликаний забезпечити формування та досягнення цілей організацій.

У „Словнику американських бізнес-термінів” (1994 р.) визначається термін менеджмент як:

- 1) мистецтво і науку планування, організації, керівництва й контролювання роботи інших людей заради досягнення певних цілей;
- 2) прийняття рішень і лідерство;
- 3) група людей в організації, чия роль входить в ухвалення рішень і здійснення процесу управління [4, с. 190].

Визначення терміну „менеджмент” міститься також у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (2002 р.), де він трактується як „сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності, збільшення прибутків” [2, с. 548].

Відомий фахівець в сфері управління Пітер Ф. Друкер справедливо стверджував, що "управління - це особливий вид діяльності, що перетворює неорганізований натовп на ефективну цілеспрямовану і продуктивну групу".

Визначення сутності менеджменту ґрунтується також на дослідженнях Б. Будзана, який, зокрема, вважає, що менеджмент – «це процес управління ресурсами та людьми, із залученням певних цілей, планування, організацію, керівництво та контроль, що спрямовуються на досягнення кінцевої мети;

- це діяльність, яка спрямована на здійснення цього процесу;
- це певний прошарок (категорія) людей, які професійно займаються цією діяльністю і зосереджені в апараті управління;
- це мистецтво управління;
- це галузь науки, тобто теорія, сума знань, накопичених протягом історії розвитку суспільства, що подається у вигляді концепцій, підходів, принципів, методів і способів»[1, с. 32].

Під господарською діяльністю стосовно менеджменту розуміють роботу організацій у різних секторах економіки, якщо вона спрямована на здобуття прибутку як кінцевого результату, залежно від їхніх конкретних цілей. Отже, термін «менеджмент» застосовується лише до тих категорій організацій, які мають на меті одержання прибутку та діють на ринку як самостійні економічні суб'єкти (виробничі організації, банки, страхові установи, туристичні агентства, транспортні компанії) [8].

Процес менеджменту – це сукупність безперервних, послідовно виконуваних, взаємопов'язаних дій щодо формування та використання ресурсів організації для досягнення нею своїх цілей. Ці дії є функціями менеджменту. Таким чином, процес менеджменту є загальною сумою всіх функцій.

Функції менеджменту – це відносно відокремлені напрямки управлінської діяльності, які дозволяють впливати на управлінський об'єкт в цілях досягнення поставленої задачі [3]. Функції менеджменту впливають із змісту виробничого процесу підприємства і визначаються об'єктом, а також складом задач, що мають бути досягнуті.

Функції повинні мати чітко визначений зміст, опрацьований механізм реалізації і визначену структуру, в рамках якої завершується її організаційне відокремлення. Під змістом розуміють дії, які повинні виконуватися в рамках конкретної функції. Функції менеджменту виникли внаслідок поділу та спеціалізації праці. [9].

Зміст дій та функцій, здійснюваних у процесі управління, залежить від типу організації (адміністративна, громадська), розмірів та сфери її діяльності (виробництво, освіта, торгівля, побутові послуги), рівня керівництва в управлінській ієрархії (вищий, середній чи нижчий), його ролі всередині

організації (виробництво, маркетинг, фінанси, кадри) та цілого ряду інших факторів.

При зміні розміру та типу виробництва функції управління залишаються тими самими, змінюється лише обсяг робіт з їх виконання. Так, незалежно від розміру підприємства на кожному з них виконується функція планування. На великому підприємстві для її виконання може бути створений плановий відділ, на невеликому дану функцію може виконувати один економіст, а в малих організаціях ці обов'язки покладаються на одного зі спеціалістів за сумісництвом. При просуванні вгору від одного управлінського рівня до іншого обсяг робіт з функції збільшується, у зв'язку з чим зростає і чисельність працівників, що її виконують. Таким чином, створюється єдина система органів з виконання кожної функції менеджменту.

Основні функції – це зміст управлінської діяльності. Досягнення мети вимагає не просто реалізації основних функцій, а цілком певного їх сполучення, динаміки пріоритетів у цих функціях [7].

Функція менеджменту – це види діяльності щодо об'єкту, які зумовлюються кооперацією та поділом виконуваної роботи серед управлінського персоналу. Кожна функція складається із послідовності взаємопов'язаних дій для виконання поставленої ролі управління [5, с. 51].

Функції менеджменту залежно від завдань дослідження класифікуються за такими ознаками:

- змістом процесу управління;
- належності до сфер виробничо-господарської діяльності;
- змістом виконуваних робіт та операцій усередині функції управління (загальне керівництво, спеціалізована діяльність, технічне обслуговування);
- приналежності до різних видів управлінської праці (виробничої, економічної, технологічної, організаційної тощо).

Основні функції менеджменту зображено на рис. 1.

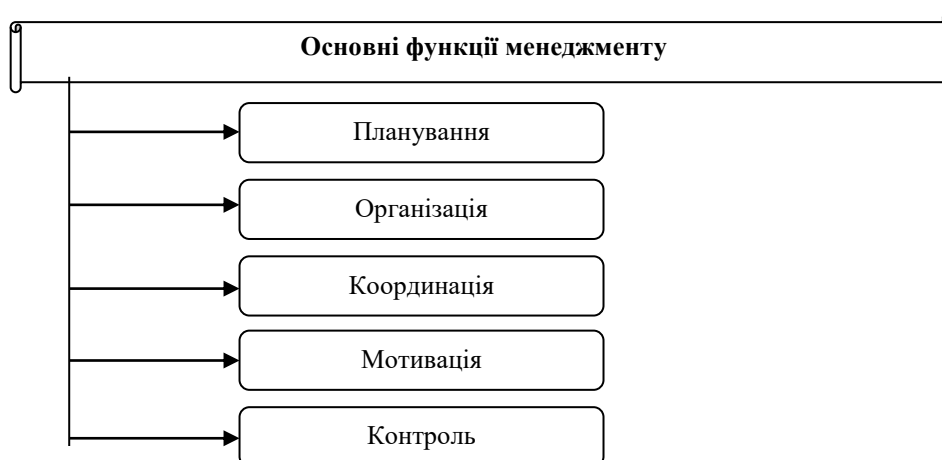

Рис. 1. Основні функції менеджменту

Джерело: власна розробка автора

Функції менеджменту діляться на основні (загальні, універсальні), які придатні до різних процесів управління, оскільки виражають сутність управління, і конкретні (спеціальні) функції, які передають зміст управління. Носіями загальних функцій є вся керуюча система в цілому, а конкретних – частини системи, які мають локальний, специфічний характер.

Планування – визначення мети і цілей організації, розробка стратегій і тактик для досягнення цих цілей.

Організація – створення оптимальної структури організації, розподіл обов'язків і визначення владних повноважень.

Координація – забезпечення взаємодії між різними підрозділами та працівниками для досягнення спільних цілей.

Мотивація — це процес спонукання працівників до високопродуктивної діяльності задоволення своїх потреб і досягнення цілей організації.

Контроль – оцінка результатів та порівняння їх з поставленими цілями, а також прийняття рішень для покращення продуктивності та ефективності.

Менеджмент - це багатогранна сфера людської діяльності. Існують різні види менеджменту, які спеціалізуються на різних аспектах організаційного управління. Найбільш поширені види менеджменту зображені на рис. 2.

ВИДИ МЕНЕДЖМЕНТУ	
	Загальний менеджмент (управління організацією)
	Фінансовий менеджмент
	Маркетинговий менеджмент
	Операційний менеджмент
	Стратегічний менеджмент
	Інноваційний менеджмент
	Проектний менеджмент
	Соціальний менеджмент
	Управління персоналом (управління людськими ресурсами)
	Ланцюжок постачання (управління ланцюжком постачання)

Рис. 2. Види менеджменту

Джерело: сформовано автором

Загальний менеджмент (управління організацією): це базовий вид менеджменту, який включає в себе керування всіма аспектами діяльності організації, такі як стратегічне планування, фінанси, ресурси, персонал і операції.

Фінансовий менеджмент: фінансовий менеджмент спрямований на управління грошовими потоками організації, бюджетуванням, аналізом фінансових показників, управлінням ризиками та інвестиціями.

Маркетинговий менеджмент: цей вид менеджменту фокусується на розвитку маркетингових стратегій, визначенні цільової аудиторії, продажах, рекламі, брендингу та вивченні ринку.

Управління персоналом (управління людськими ресурсами): це займається всіма аспектами управління працівниками, включаючи найм, розвиток, оцінку, мотивацію та управління відносинами на роботі.

Операційний менеджмент: операційний менеджмент спеціалізується на управлінні процесами виробництва або надання послуг, оптимізацією ефективності та забезпеченням якості продукції чи послуг.

Стратегічний менеджмент: цей вид менеджменту зосереджений на визначенні стратегії організації, визначенні довгострокових цілей, аналізі зовнішнього середовища та конкурентного ландшафту.

Інноваційний менеджмент: інноваційний менеджмент спрямований на створення і впровадження нових ідей, технологій і продуктів в організації.

Ланцюжок постачання (управління ланцюжком постачання): цей вид менеджменту включає в себе координацію процесів закупівель, виробництва і постачання товарів і послуг для забезпечення неперервної роботи організації.

Проектний менеджмент: проектний менеджмент орієнтований на управління конкретними проектами в організації, включаючи планування, виконання і контроль.

Соціальний менеджмент: цей вид менеджменту спеціалізується на вирішенні соціальних і гуманітарних аспектів управління, таких як корпоративна відповідальність, стосунки зі співтовариством і стейкхолдерами.

Кожен з цих видів менеджменту важливий для успішної діяльності організації, і вони можуть взаємодіяти між собою в залежності від конкретних потреб і завдань підприємства.

Висновки. Таким чином, управління є складна багатовимірна категорія, яка постійно видозмінюється і удосконалюється. Неминучість управління економікою, виробництвом витікає з необхідності організації, координації праці спільно діючих працівників. Менеджмент є головною важливою вирішальною складовою будь-якої організації і забезпечує їй досягнення успіху завдяки ефективному використанню ресурсів та досягненню поставлених цілей.

Узагальнено, що основними функціями є планування, організація, координація, керування, контроль. Всі функції тісно пов'язані одна з одною та важливо необхідні для досягнення поставлених цілей. Також їх взаємодія забезпечує успішне функціонування підприємства у ринкових умовах, незважаючи на зовнішні чи внутрішні чинники впливу. Охарактеризовано основні види менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Будзан Б. Менеджмент в Україні: сучасність і перспективи. К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2001. 349 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ – Ірпінь: Перун, 2002. 1440 с.
3. Грибов В. Д. Основи управлінської діяльності. URL:http://stud.com.ua/42584/menedzhment/funktsiyi_menedzhmentu (дата звернення: 19.08.2023).
4. Donald Caruth & Steven Austin Stovall. NTC’s American Business Terms Dictionary. – Illinois, USA: National Textbook Company, Lincolnwood, 1994. 330 p.
5. Завадський Й. С. Менеджмент: Management. / Й. С. Завадський. Т. 1. К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 543 с.
6. Карлова О. А. Основи менеджменту. Навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2008. 314 с.
7. Короткий курс лекцій з дисципліни «Менеджмент». Основні функції менеджменту. URL:https://studme.com.ua/1316022412637/menedzhment/osnovnye_funktsii_menedzhmenta.htm (дата звернення: 19.08.2023).
8. Основні поняття, сутність та види менеджменту. URL: <https://pidru4niki.com/Menedzhment> (дата звернення: 19.08.2023).
9. Рудьєв В.А. Менеджмент. Функції менеджменту. URL: http://pidruchniki.com/12590605/menedzhment/funktsiyi_menedzhmentu (дата звернення: 19.08.2023).

Олександр ВОРОШИЛОВИЧ*,
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА РЕЙДЕРСТВА В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджується актуальна та болюча проблема рейдерства у аграрному бізнесі України. Розглянуто чинники, які впливають на рейдерство, наслідки рейдерства, включаючи втрату інвестицій, робочих місць та підірвання продовольчої безпеки. Надаються рекомендації для вирішення цієї проблеми, включаючи зміцнення законодавства, підвищення прозорості та співпрацю між владними структурами, громадськістю та бізнес-спільнотою. Рекомендовано застосування спільних зусиль всіх

* Науковий керівник – к.е.н., доцент, кафедра аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ Кубай О.Г.

зацікавлених сторін для боротьби з рейдерством та створення сприятливих умов для розвитку аграрного сектору в Україні.

Abstract. The article examines the current and painful problem of raiding in the agrarian business of Ukraine. The factors that influence raiding, the consequences of raiding, including loss of investment, jobs and undermining of food security, are considered. Recommendations are provided to address this problem, including strengthening legislation, increasing transparency and cooperation between authorities, the public and the business community. It is recommended to use the joint efforts of all interested parties to combat raiding and create favorable conditions for the development of the agricultural sector in Ukraine.

Вступ. Однією з характеристик ринкових відносин є наявність конкуренції між суб'єктами господарювання, що реалізують товари і послуги, тобто суперництво за найкращі ресурси, ринки збуту тощо. При цьому зазвичай використовуються методи не тільки чесної, але й недобросовісної конкуренції. Рейдерство в аграрному бізнесі, особливо в результаті ворожих поглинань, є одним із найдраматичніших наслідків зростаючої економічної інтеграції у світі. Зі свого боку пандемія коронавірусу, яка призвела практично до зупинки економічної активності в багатьох країнах, підштовхує уряди до безпрецедентних дій. Зокрема, викликає новий тон економічного націоналізму, коли країни починають усвідомлювати, що вірус і його наслідки можуть поставити під загрозу деякі з їхніх найцінніших компаній. Динаміка міжнародних законодавчих змін вказує на трансформацію правової регламентації підходів у сфері протидії рейдерству. Прагнення різних держав до повноцінного захисту компаній від рейдерства в умовах серйозних проблем охорони здоров'я, пов'язаних із пандемією, на сучасному етапі виступає досить серйозним і дієвим варіантом перегляду існуючих і впровадження нових законодавчих ініціатив у цій царині [10].

Виклад основного матеріалу. Проблеми існування рейдерства у агробізнесі досліджували у своїх працях такі дослідники: Біляк Ю.В., Мельниченко О.А., Таращанська О.Б., Швець В.О. та ін.

Рейдерство в аграрному бізнесі – це процес незаконного захоплення або контролю над сільськогосподарськими підприємствами, земельними ділянками, аграрними активами або іншими ресурсами, які використовуються для сільськогосподарського виробництва. Це може включати в себе використання незаконних методів, таких як підробка документів, зловживання владою, корупція, погрози або фізичний тиск з метою незаконної апропріації сільськогосподарських ресурсів або підприємств.

Ця тема важлива для розвитку правового регулювання у сільському господарстві та захисту прав сільських господарів та інших зацікавлених сторін. Проблема рейдерства в аграрному секторі України має велике значення і впливає на країну в наступних аспектах:

1. Економічна важливість: Сільське господарство є ключовою галуззю української економіки. Процеси рейдерства можуть призвести до втрати інвестицій, зниження виробництва та втрати для бюджету країни.

2. Відсутність інвестицій: Рейдерство створює невизначеність для інвесторів та громадян, які мають намір вкладати гроші в аграрний сектор. Це може стримувати потік іноземних інвестицій та гальмувати розвиток галузі.

3. Постачання продуктів харчування: Сільське господарство забезпечує населення продуктами харчування, тому будь-які перешкоди у виробництві можуть призвести до підвищення цін на продукти та зниження їхньої якості.

4. Соціальна напруга: Рейдерство може призводити до конфліктів у сільських громадах, втрати робочих місць та погіршення життєвого стандарту сільського населення.

5. Порушення прав власності: Рейдерство порушує права власності та створює невизначеність щодо власності над сільськогосподарськими активами.

Отже, рейдерство в аграрному бізнесі – це серйозна загроза як економічному, так і соціальному розвитку країни, і вимагає вжиття заходів для боротьби та запобігання цій проблемі. Україна стикається з проблемою рейдерства в аграрному секторі, яка виникла після розпаду Радянського Союзу у кінці ХХ століття. Рейдерство, хоча і є злочином проти власності, не підпадає під традиційні категорії таких злочинів, такі як крадіжка, грабїж, шахрайство або торгівля краденим. Тому встановлення юридичного визначення цього поняття було важливою проблемою для правників, але без успіху.

Кількість порушених проваджень щодо рейдерства за перші п'ять місяців 2023 року зросла і вже є більшою на 12%, ніж за весь попередній рік, повідомляє платформа для роботи з відкритими даними «Опендатабот», посилаючись на дані Офісу генпрокурора. За повний 2022 рік нараховувалася 131 справа щодо рейдерських дій [9]. Проте реальна кількість рейдерських захоплень, ймовірно, вище за вказані дані, оскільки часто рейдерство супроводжується підтримкою корумпованих правоохоронців, які не реєструють ці події як кримінальні правопорушення. Іноді рейдерство може бути зареєстровано як інші кримінальні діяння, такі як самоуправство, хуліганство, незаконне збагачення, незаконне поводження зі зброєю тощо. Законодавство стосовно реєстрації прав на нерухоме майно має багато прогалин і колізій, і відсутність єдності в підходах до цього питання серед фахівців створює проблеми. Один зі способів рейдерства – використання прогалин в законодавстві, зокрема, відсутність чітких норм щодо реєстрації прав на земельні ділянки. Це створює можливість незаконного заволодіння земельними ресурсами. Також рейдери можуть використовувати неправомірні судові рішення, що порушують процедури підсудності і базуються на сумнівних доказах, що називаються «правовстановлюючими документами». Це дозволяє їм незаконно отримувати і використовувати земельні ділянки [4].

Нотаріуси також можуть бути використані як інструмент рейдерів, оскільки вони відповідають за реєстрацію на нерухоме майно. Таким чином,

проблема рейдерства в аграрному секторі України залишається актуальною і потребує комплексного підходу для її вирішення. Згідно зі змістом ч. 2 ст. 28 Закону України «Про нотаріат», держава не несе відповідальності за шкоду, заподіяну неправомірними діями приватного нотаріуса у процесі здійснення ним нотаріальної діяльності та функцій державного реєстратора прав на майно [1]. У рейдерстві застосовуються незаконні («чорне», «сіре» рейдерство) і законні («біле рейдерство») інструменти (рис. 1). Хоча навіть у «білому» рейдерстві мають місце поглинання із застосуванням хоча й не завжди кримінальних, проте завжди аморальних інструментів, зокрема: змови, підкуп, навмисного банкрутства, підроблення, шкоди майну для зниження його ринкової вартості, силового супроводу, інформаційної атаки у ЗМІ тощо [10].

Рис.1. Основні типи рейдерства, які можуть бути при рейдерських атаках
Джерело: систематизовано нові інформації[7]

«Симптоми», які можна побачити на етапі підготовки нападу, а значить, з високою долею ймовірності у такому разі можна буде уникнути неприємностей.

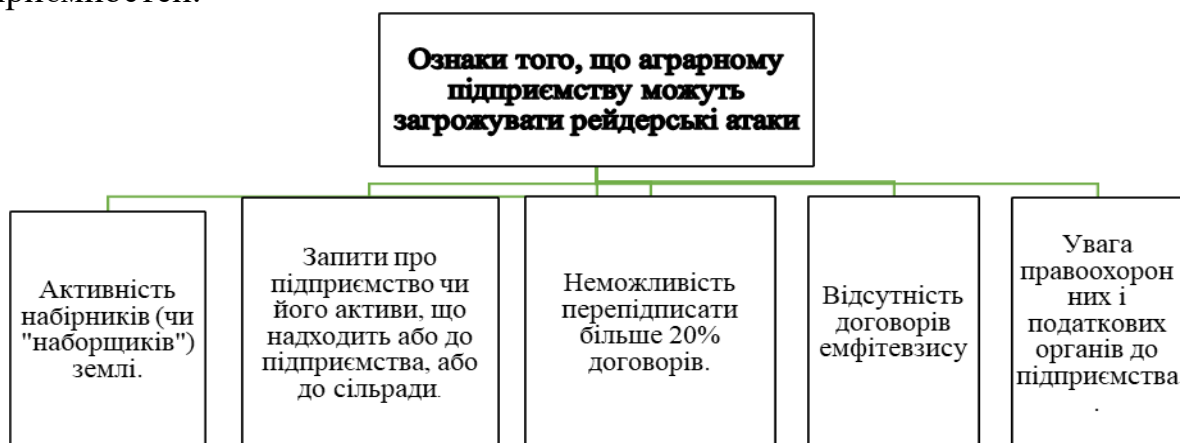

Рис. 2. Ознаки того, що аграрному підприємству можуть загрозувати рейдерські атаки

Джерело: систематизовано на основі інформації [5]

Як правило, власники бізнесу ризикують втратити не окремий компонент або актив, а весь бізнес в результаті рейдерської атаки. Однак, на жаль, реальна небезпека рейдерських атак часто усвідомлюється занадто пізно, часто через те, що власники, менеджери та інші особи вже були замінені. У ситуаціях, коли клієнти звертаються до нас у зв'язку з рейдерськими атаками, складається враження, що рейдери завжди на крок попереду, а законні власники вже наздогнали те, що сталося.

Щоб наздогнати або бути на крок попереду рейдерів, потрібно докласти чимало зусиль. Варто зазначити, що без хоча б копій установчих документів це набагато складніше, оскільки потрібно витратити час на збір інформації та відновлення документів. Тому будь-якому бізнесу, в тому числі і аграрному, варто спочатку розробити превентивну систему безпеки, яка не тільки швидко реагує на рейдерську атаку, а й запобігає настанню такої події.

Рекомендується здійснювати моніторинг та відслідковувати ознаки рейдерських атак наступними способами.

По-перше, моніторити інформацію про компанії та їхні активи, зареєстровані в Єдиному державному реєстрі судових рішень, на судових сайтах або в електронних кабінетах системи електронного судочинства, на предмет підозрілих, необґрунтованих претензій з боку третіх осіб чи інших порушень. Крім того, здійснювати моніторинг Єдиного реєстру речових прав на нерухоме майно, Реєстру прав власності на нерухоме майно та Реєстру іпотек з метою отримання інформації про підозрілі арешти, інші реєстраційні дії, пов'язані з Реєстром прав власності на нерухоме майно та створення іпотек на нерухоме майно, що перебуває у власності або користуванні компанії [6].

Рейдерство на території України - це, частенько, відвертий бандитизм і силове захоплення активів і центрів корпоративного управління підприємством. Мабуть, зараз, після корупції друга за значимістю проблема для бізнесу в нашій країні – це рейдерство. На жаль, обидва ці явища розквітають в тандемі і живлять один одного. Безумовно, рейдерство є ворогом українського бізнесу, відлякує іноземних інвесторів і на корню знищує можливу інвестиційну привабливість України [9].

Оскільки державного захисту і контролю над чітким виконанням законів і ефективною роботою правоохоронної системи доводиться довго чекати, то самі компанії повинні піклуватися про заходи безпеки. Ось деякі із заходів, які допоможуть захиститися від рейдерських атак:

1. Моніторинг майна та активів компанії;
2. Оформлення установчих документів компанії; нотаріальне засвідчення підписів на рішеннях і протоколах; надійне зберігання оригіналів документів
3. Реєстрація права власності на нерухоме майно та майнових прав
4. Внесення актуальної інформації до електронного реєстру
5. Постійний моніторинг відкритого реєстру
6. Фізичний захист активів
7. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю

8. Підтримка перевірених профільних юристів

9. Побудова позитивної репутації в публічній сфері серед місцевих жителів та співробітників.

10. Побудова позитивної репутації в публічній сфері серед місцевих жителів і співробітників

11. Співпраця з державними та правоохоронними органами

12. Висвітлення існуючих конфліктів у засобах масової інформації

13. Співпраця та об'єднання з колегами та сусідами[7].

Висновки. У вигляді заключення статті про рейдерство в аграрному бізнесі хотілося б підкреслити, що ця проблема має важливий і серйозний вплив на стабільність та розвиток сільськогосподарського сектору України. Рейдерство, як незаконне заволодіння сільськогосподарськими підприємствами, земельними ділянками та активами, порушує права власників та спричиняє великі економічні збитки. Важливо визнати, що боротьба з рейдерством потребує спільних зусиль держави, бізнес-спільноти та громадянського суспільства. Запровадження справедливих та ефективних правових механізмів, збільшення прозорості та відкритості в аграрному секторі, а також посилення відповідальності за порушення закону можуть сприяти подоланню рейдерства та створити сприятливі умови для розвитку сільськогосподарського бізнесу.

Завдяки рішучим діям та взаємодії всіх зацікавлених сторін, можна забезпечити стійкість та процвітання аграрного сектору України, зберегти власність та права власників та зробити аграрний бізнес більш конкурентоспроможним на міжнародному ринку. Необхідно продовжувати вдосконалювати законодавство, підвищувати свідомість суспільства та боротися з корупцією, щоб забезпечити правовий порядок та справедливість в аграрному секторі.

Список використаних джерел:

1. Стаття 28 Закону України Про нотаріат. Страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса. URL: https://urst.com.ua/pro_notariat/st-28 (дата звернення: 06.10.2023).

2. Світовий досвід протидії рейдерству в аграрному бізнесі в умовах пандемії. URL: <https://unba.org.ua/publications/7040-svitovij-dosvid-protidii-rejderstvu-v-agrarnomu-biznesi-v-umovah-pandemii.html> (дата звернення: 07.10.2023).

3. Деякі питання запобігання рейдерству в агросфері. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17350/1/SANNIKOV_453-455.pdf (дата звернення: 08.10.2023).

4. Як захистити агробізнес від рейдерства. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/yak-zahistiti-agrobiznes-vid-reyderstva.html> (дата звернення: 07.10.2023).

5. Обережно, рейдери! 5 ознак, що на агрокомпанію готується напад. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/06/29/626537/> (дата звернення: 06.10.2023).

6. Юридична газета онлайн. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/shcho-take-reyderstvo-v-agrarnomu-biznesi-ta-yak-z-nim-borotisy.html>

7. Протидія та запобігання аграрному рейдерству. Практичні рекомендації. URL: <https://pokr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/6/uploaded-files/%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%B2%D1%83.pdf>

8. Про природу і причини рейдерства, основні типи рейдерських захоплень і необхідні заходи захисту від цього явища. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/59788_reyderstvo-prichini-klasifikatsya-zakhist

9. Кількість рейдерських атак зросла з початку 2023-го і перевищила показник за весь минулий рік. URL: <https://forbes.ua/news/kilkist-reyderskikh-atak-zroslo-z-pochatku-2023-go-i-perevishchilo-pokaznik-za-ves-minuliy-rik-opendatabot-19062023-14259>

10. Швець В.О. Рейдерство та силове підприємництво: схожість та відмінність Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2011. Т. 16. Вип. 19. С. 135–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2011_16_19_20

11. Мельниченко О.А., Пушкарьова В.А. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1 (47). С. 102–109.

Yana VOLOSHYNA *,
4th year student,
Faculty of Agronomy and Forestry,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

MANAGEMENT OF WATER RESOURCES IN UKRAINE AND THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

***Anotation:** the article deals with the management of water resources in Ukraine and EU countries. Basic methods of water resources management. The main water problems of the country are given. The principles and mechanisms of the EU*

* Scientific supervisor: PhD, Senior Lecturer of the Department of Agricultural Management And Marketing O. V. Aliksieieva

countries, on which the management itself is based. Key organizations and management mechanisms in Ukraine. The modernization of water resources management in the countries: Poland and Romania was considered. Certain changes in the water policy of Ukraine are proposed.

Анотація : у статті розглянуто управління водними ресурсами в Україні та країнах ЄС, основні методи управління водними ресурсами. Наведено основні водні проблеми країни. Принципи та механізми країн ЄС, на яких базується їх управління. Ключові організації та механізми управління в Україні. Розглянуто модернізацію управління водними ресурсами у країнах: Польща та Румунія. Запропоновано рекомендації щодо покращення стану управління водними ресурсами України.

Introduction. Water resources (Eng. water resources, water supply; Germ. Wasserreserven f pl) are usable waters of the Earth: river, lake, sea, underground, soil water, reservoirs, ice of mountain and polar glaciers, or all waters of the hydrosphere. [1]. Water management in Ukraine is a complex and important industry, especially in the context of climate change and growing environmental problems. Joint efforts of various organizations and citizens are important for sustainable and rational use of these resources. Water resources management includes the planning, protection and rational use of water resources to meet the needs of the population, industry and the environment. This may include water quality control, protection of aquatic ecosystems, water supply and sanitation, as well as measures to prevent water crises and restore resources. Water management is essential to ensure sustainable development and protect water systems for future generations.

Outlining main material. In Ukraine, there are several key organizations and mechanisms thanks to which water resources are managed:

1. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine: this executive body is responsible for the development and implementation of policies on water resources protection, water pollution prevention and water accounting.

2. State Service of Water Resources of Ukraine: this service is responsible for monitoring and regulating the use of water resources, issuing permits for water use and providing consultations on water issues.

3. Local government. Water resources management also depends on local authorities at the district and city levels. They can participate in water resource planning at the local level and monitor compliance with water protection requirements.

4. Scientific and public organizations. In Ukraine, there is a significant number of scientific and public organizations that conduct research on water resources, contribute to informing the population about water conservation problems and can influence the formation of policies in this area.

5. International organizations. Ukraine cooperates with international organizations, such as the European Commission and the European Environment Agency, to ensure the sustainable management of water resources and the fulfillment of international obligations.

Ukraine also has some experience in the field of water resources management, which includes: legislation, namely the system of laws regulating water resources management. In particular, the Law of Ukraine "About Water Resources" defines the basic principles of water resources management, rules for the storage of water bodies by water users, as well as requirements for the conservation and protection of water resources; hydrometeorological services: our country has a developed hydrometeorological infrastructure, which includes the Ukrainian Hydrometeorological Center and regional hydrometeorological services. These organizations monitor the state of water bodies and provide information for decision-making in the field of water management; water treatment and protection of water ecosystems: Ukraine is developing a wastewater treatment system and implementing measures to preserve and restore water ecosystems, in particular, in many national parks and reserves; water resources management in the agricultural sector: Ukraine is one of the leading countries in Europe in terms of agricultural production. The management of water resources in the agricultural sector is an important task, because it affects the quality of soils and the development of agriculture.

December 9, 2022 The Cabinet of Ministers of Ukraine approved the Water Strategy of Ukraine until 2050 and the operational plan for its implementation until 2024 [2]. This is a very important document for Ukraine on the way to fulfilling international obligations in the field of "water" security of our state, the Association Agreement between Ukraine and the European Union, and the UN General Assembly Resolution: Global Sustainable Development Goals by 2030.

The strategy is designed to solve the main water problems of the country. Including:

- I. Ensuring equal access to high-quality drinking water that is safe for human health;
- II. Achieving a "good" ecological state of waters;
- III. Prevention of droughts, floods and other harmful effects of water;
- IV. Sustainable management of water resources according to the basin principle.

There are also certain basic methods in the field of water resources management, namely:

- a) Water regulation: restrictions on the use of water by various industries and farms, including water consumption, agriculture, industry and commercial activities.
- b) Rainwater harvesting and storage: Facilitates rainwater harvesting and storage for future use, especially in arid regions.
- c) Water purification: development of a water purification system to ensure high-quality water supply and protection of aquatic ecosystems.

d) Water monitoring: creation of a system for monitoring the quality and quantity of water for effective management.

e) Water conservation measures: promotes awareness of water conservation and implementation of technology to reduce water consumption.

f) Water conflict management: resolving conflicts between different parties or countries related to the shared use of water resources.

g) Preservation of aquatic ecosystems: ensuring the protection of rivers, lakes, marshes and other aquatic environments to support biodiversity and ensure sustainable use of water resources.

g) Restoration of water bodies, especially small rivers, is another effective management approach.

It should be noted that research and analysis of the causes of environmental problems and their classification are necessary precisely because the ways of solving these problems will be different. For example, when problems develop (arise) due to natural and evolutionary causes, it is necessary to coordinate economic activity with the direction in which natural changes occur. In the case of environmental problems that are completely influenced by the human factor, it is necessary to change the technology of economic activity. Revitalization (from the Latin *re...* - restoration and *vita* - life, literally: return of life) is a concept that describes the process of recovery, renewal, reproduction [3].

Revitalization of small rivers is a process of restoration and protection of ecosystems of small rivers that have been disturbed by anthropogenic load.

The protection and revival of small rivers is an important ecological task that contributes to the improvement of the ecological state of water ecosystems and the creation of a sustainable water environment. Revitalization of small rivers can be an effective way to improve the ecological status of these water bodies, bringing many benefits, including improving biodiversity. Small rivers are important habitats for various fish species, including small river populations. Revitalizing small rivers can help restore aquatic ecosystems and improve biodiversity by creating natural spawning, feeding and habitat for a variety of fish and other aquatic organisms.

This approach can become an important component of sustainable water resources management, contributing to the ecological sustainability of river ecosystems and providing ecological value [4]. The management of water resources in the countries of the European Union (EU) is based on certain principles and mechanisms, and also takes into account high standards of quality of life and the environment. Here are some of the main features of water resources management in EU countries:

1. European Water Framework Directive (WFD): This important legislative initiative establishes a common framework for the protection and management of water resources in the European Union. This requires establishing watersheds, developing basin plans and supporting the restoration of aquatic ecosystems.

2. The principle of the "general approach": Water management in the EU is based on the idea that water problems should be considered in the context of the

entire basin, and not in the context of individual regions or countries. This approach promotes cooperation between countries that share water resources.

3. Water accounting and monitoring: EU countries conduct extensive monitoring of water quality and quantity, which allows timely response to changes in the state of water resources and making scientific decisions.

4. Public participation: EU legislation promotes active public participation in water decision-making processes, ensuring greater transparency and accountability.

5. Climate change adaptation measures: EU countries are actively developing and implementing climate change adaptation strategies and measures, including managing water resources in critical climate conditions such as droughts and floods.

6. Innovations and technologies: The EU supports research and development of new technologies and innovations in the field of water supply, wastewater treatment and water resources management.

The management of water resources in the EU is based on the principles of sustainable development, preservation of natural ecosystems and ensuring access to water for all citizens. This approach is associated with the protection of water ecosystems and great attention to the ecological balance of water.

Let's take Poland and Romania as an example. After the normalization of the socio-political and economic situation and Poland's accession to the EU, the regulatory framework, as is known, was brought into line with European realities. At the same time, the environmental situation also improved. In other words, only in 2004 did Warsaw begin the eco-modernization of its economy. From that year to today, within the framework of several programs (the latest of which is "Infrastructure and Environment 2014-2020"), more than 1,000 water treatment facilities have been built and thousands of kilometers of new pipelines have been laid. The implementation of this plan and the existence of the National Fund for Environmental Protection and Water Resources Management in general is important because Poland is one of the countries in Europe that suffers from water shortages. Polish industry is the largest consumer of fresh water, consumption of which sometimes reaches 70%. These are mainly mining, energy, mining and metallurgical, pulp and paper, cement and construction industries. According to statistics, industrial water consumption in Poland is two to three times higher than in other EU countries. Therefore, in addition to restoring water infrastructure and building water treatment systems, Poland is working to reduce the need for such excessive consumption without losing industrial production.

In 2018 and 2020, amendments were made to the Law "On Water", which introduced the concept of "water supply services" and established appropriate fees for specific types and volumes of services in this sector. The aim was to clearly delineate the nature of water use (thus drawing a line between industries and setting clear tariffs according to the degree of water pollution); by the end of 2020, industrial enterprises were to be equipped with devices for measuring the amount of water withdrawn and the amount of discharges into groundwater and/or water bodies (at the expense of a special body, the Polish Water Management Corporation (PGW WP) at

the expense of PGW WP). The law also establishes a fee for water supply services, which consists of a fixed fee (determined annually by the PGW WP) and a variable fee (base amount - 0.04 EUR per m³). There is also a system of penalties, for example 500% of the variable tariff is imposed if the water supply service is provided without a PGW WP licence.

Romania joined the EU slightly later than Poland, in 2007, but began to focus on modernizing water management almost at the same time as Poland: the 2014-2020 program allocated US\$6.93 billion, the same as in Poland. It is worth noting that most of the water pollution problems in Romania are almost identical to those in Poland. However, in Romania most of the damage is caused by oil production, while in Poland it is coal production. As of 2021, Romania has 41 counties, including 6 counties - Constanța, Calerăș, Dimbovica, Ialomița, Ilfov and part of Brașov County, which have received €370 million from the EU Cohesion Fund to modernize their water infrastructure. In general, thanks to the large number of oil fields, Constanta is the center of the most ambitious and successful water management modernization projects in Romania. As in Poland, Romania has water legislation that sets water tariffs, as well as a special body - the state company "Romanian Waters".

Romanian legislation provides for rather severe fines for violations of water use rules. Depending on the nature of the offense, fines range from 250,000 Romanian lei (1.68 million UAH) to 10 million Romanian lei (67.2 million UAH). In Romania, water infrastructure eco-modernization projects are often implemented not only by the central government in Bucharest, but also by local authorities. For example, over the past few years, 3.4 km of the distribution network of three reservoirs in Falchichen was reconstructed and 2.8 km of new tributaries were built with the support of funding from the local authorities in Suchavsky District (bordering Ukraine). In addition, the large-scale construction of 5.3 km of new sewage infrastructure and 0.7 km of water mains was started, and the treatment facilities in Ledeuca were reconstructed. These targeted regional programs have helped to significantly reduce industrial water pollution. For example, between 2007 and 2017, the phosphorus discharge index decreased from 1,013 to 776 tons, and the toxic metal discharge index decreased overall [5].

Conclusions. Based on the Polish and Romanian experience, Ukraine should bet on effective regulation of the water resources management system. It will also help attract investments from the EU. Domestic financial resources can be found by reforming environmental taxes, reducing the share of direct revenues to the state budget and making them non-targeted (that is, the funds can be spent on anything). This will automatically solve the problem, where Ukraine can attract billions of dollars for eco-modernization, including water resources management systems.

In our opinion, Ukraine needs to make several changes to its water policy, namely: 1) Develop a national strategy based on in-depth dialogue and consultation among various stakeholder groups. 2) Collect data and statistics on water use. It is impossible to make decisions without data. Any decision must be based on reliable data. 3) Involve absolutely all groups of the public in solving water problems. And

here journalists and mass media play an absolute role. Because it is the mass media that can convey the need to increase water awareness to all population groups and interested parties.

References

1. Khilchevsky V.K. Basic principles of water resources quality management and their protection: training manual. Kyiv: VOC "Kyiv University" 2015. 154 p.
2. On the approval of the Water Strategy of Ukraine for the period until 2050: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine №1134-p, 09.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (data of application 02.10.2023)
3. Small mining encyclopedia: in 3 volumes / main editor. V.S. Biletskyi Donetsk: Donbas, 2004. V. 1. 640 p.
4. Vasenko O. G., Ponomarenko D. V. Use of revitalization methods in ecological management of water resources. NSU "Ukrainian Research Institute of Environmental Problems». 2023, p.255-256.
5. Obodovsky O. G. General hydrology: a textbook. Kyiv: VOC "Kyiv University". 2008. 399 p.
6. I. O. Mamchur, O. V. Logvynenko. Water resources management in Ukraine: current state and prospects for development: a textbook. Kharkiv: Spring, 2009. 149 p.

Максім ГАБРИК*,
Студент 4 курсу
Факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. У даній статті проаналізовано вплив військового стану на розвиток органічного виробництва в Україні. Описано поточний стан саме внутрішнього ринку органічної продукції за 2018-2022 рр. та переваги, які він може мати для української економіки, підвищення здоров'я населення та покращення навколишнього середовища. Зазначено збільшення українського органічного експорту до Європи у 2022 році порівняно із 2021 роком. У статті також проаналізовано кількість українських експортерів органічної продукції

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Білокінна І.Д.

у 2023 р. Доведено важливе значення міжнародної допомоги для подальшого розвитку українського органічного виробництва в умовах військового стану.

Ключові слова: органічне виробництво, сільське господарство, експорт, органічні оператори, внутрішній ринок.

Abstract. *This article analyzes the influence of martial law on the development of organic production in Ukraine. The current state of the internal market of organic products for 2018-2022 and the benefits it can have for the Ukrainian economy, improving the health of the population and improving the environment are described. An increase in Ukrainian organic exports to Europe in 2022 compared to 2021 is indicated. The article also analyzes the number of Ukrainian exporters of organic products in 2023. The importance of international aid for the further development of Ukrainian organic production in the conditions of martial law is proven.*

Вступ. Сучасний світ вимагає уваги до того, що ми споживаємо та як це впливає на наше здоров'я, довкілля та суспільство загалом. Саме в цьому контексті органічне виробництво набуває все більшої актуальності. Ставши не просто популярною альтернативою, воно перетворюється на важливу складову сільського господарства та споживчого вибору, допомагаючи вирішувати ряд глобальних проблем.

Проте, в Україні війна сильно вплинула на розвиток органічного виробництва: певні території окуповані, знищені в результаті військових дій, деякі підприємства змушені були релокуватись, значні проблеми з постачанням електроенергії, сировини тощо.

Проблема розвитку органічного виробництва відображена в працях таких вітчизняних вчених, як Височанська М.Я. [1], Дорожкіна К.В. [1], Хаєцька О.П. [2], Калетнік Г.М. [3], Лутковська С.М. [3], Шпикуляк [4], Бенежар І.М. [4] тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження.

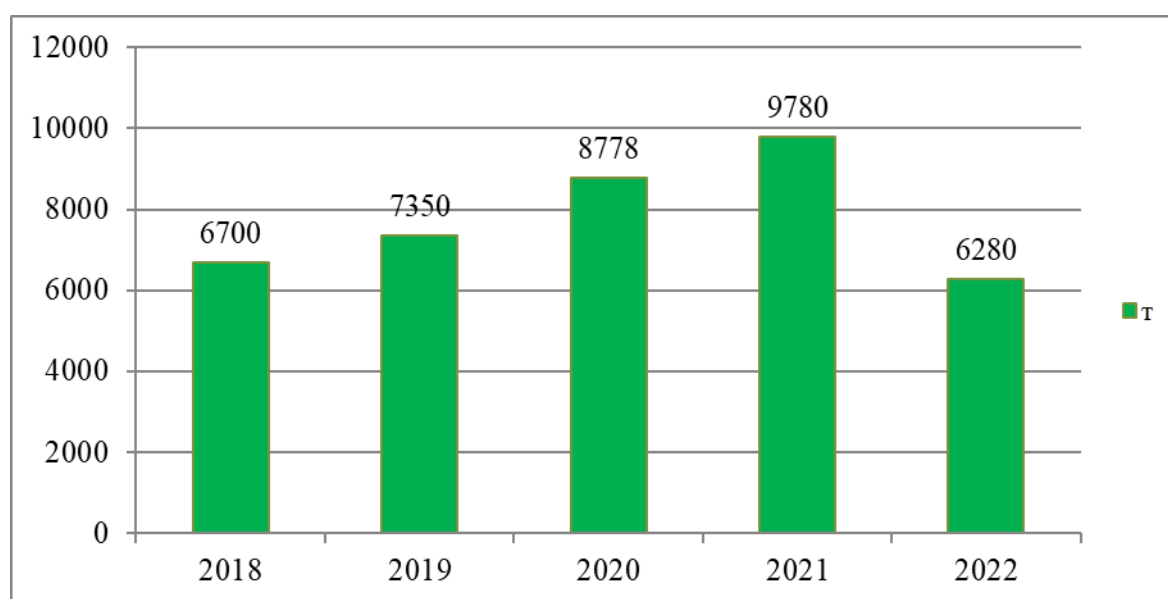
Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», органічне виробництво – сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [5].

Кількість операторів органічного виробництва може змінюватися з часом і залежить від різних факторів, включаючи попит на органічну продукцію та розвиток цього сектору в конкретній країні. Більшість українських органічних господарств розташовані в Київській, Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Житомирській областях.

У 2023 році Україна була представлена на BIOFACH найбільшим за всю історію участі у заході Національним павільйоном загальною площею 188 м². Презентували Україну 23 компанії-виробники харчових органічних продуктів. [6].

Органічне виробництво в Україні має потенціал для значного розширення і розвитку, незважаючи на військовий стан. Наведемо кілька перспективних напрямків розвитку органічного виробництва в Україні:

1. Збільшення внутрішнього ринку: В Україні спостерігається зростання попиту на органічні продукти серед споживачів до 2021 року, у 2022 році спостерігаємо зменшення споживання, яке становить 6280 тонн (Рис. 1). Це свідчить про зростання свідомості про здоров'я та екологічні проблеми. Збільшення виробництва органічних продуктів може задовольнити зростаючий попит і розширити внутрішній ринок.

*Рис. 1. Внутрішній ринок органічної продукції за 2018-2022 рр., т
Джерело: сформовано автором на основі [9]*

2. Експорт: Україна має великий потенціал для експорту органічних продуктів на зовнішні ринки. Завдяки своїм природним ресурсам та великій площі сільськогосподарських угідь, Україна може стати одним з провідних експортерів органічних продуктів. Важливим чинником в успішному розвитку експорту є виробництво згідно з міжнародними стандартами і сертифікація органічних продуктів.

Органічний експорт, особливо до ЄС, покращився під час повномасштабної війни. Попри проблеми з логістикою у серпні 2022 року набула чинності угода про розблокування українських морських портів. Загалом органічний експорт до Європи (ЄС, Норвегія, Швейцарія) у 2022 році

перевищив експорт у 2021 році на 15,2%.

Попри повномасштабну війну, українські органіки у 2022 році випустили нові органічні продукти з доданою вартістю. Це були фруктові роли, різні види каш та крем-супів швидкого приготування, сік нектаринів та ефірні олії.

91% органічних операторів продовжують органічне виробництво та переробку повністю або частково, або їх виробництво та переробка було відновлено чи заплановано під час повномасштабної війни. Більшість виробників органічної продукції планують продовжувати органічне виробництво, а не переходити на традиційне [7].

Таблиця 1

Кількість українських експортерів органічної продукції у 2023 р.

№ п/п	Вид продукції	Кількість експортерів
1	Ягоди	13
2	Крупи і бобові	41
3	Молочна продукція	75
4	Напої	78
5	Яйця	83
6	Фрукти та горіхи	86
7	Трави	95
8	Мед	102
9	Олія	106
10	Соуси та джеми	114
11	Снеки	118
12	Овочі та гриби	127

Джерело: сформовано автором на основі [7]

3. Підтримка ініціативи: Український уряд та міжнародні організації вже приділяють значну увагу розвитку органічного виробництва в Україні. Це проявляється у формуванні сприятливого законодавства, фінансуванні програм та проектів, наданні консультативної та інформаційної підтримки фермерам.

Проект «Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства» (СОА) має намір надати підтримку українським органічним операторам в отриманні сертифікації згідно з вимогами Закону України № 2496-VIII «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» шляхом часткової компенсації вартості цієї сертифікації.

Ця підтримка спрямована на малі й середні органічні підприємства, які виробляють продукцію рослинництва, тваринництва та бджільництва та мають намір пройти сертифікацію за вимогами Закону № 2496-VIII у 2023 році.

Буде профінансовано витрати на сертифікацію у розмірі до 10000 гривень на одного оператора [8].

Підтримка від уряду та міжнародних організацій є важливим стимулом

для подальшого розвитку органічного виробництва.

4. Захист навколишнього середовища та збереження природних ресурсів: органічне виробництво сприяє збереженню родючості ґрунту, запобігає забрудненню водою та повітря, а також знижує використання хімічних добрив та пестицидів. Розвиток органічного виробництва в Україні може допомогти зберегти природні ресурси та зменшити негативний вплив сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище.

Висновки. Органічне виробництво має великий потенціал для подальшого розвитку в Україні, незалежно від військового стану. Необхідно продовжувати працювати над забезпеченням якості органічної продукції та сертифікацією органічних операторів, підтримувати фермерів і створювати сприятливі умови для екологічно безпечного розвитку сільського господарства. В сучасних економічно складних умовах, органічні виробники продовжують працювати та експортувати свою продукцію. Попит на внутрішньому ринку постійно збільшується, що є значним стимулом для вітчизняних виробників.

Список використаних джерел:

1. Височанська М. Я., Дорожкіна К. В. Світове органічне виробництво та перспективні аспекти розвитку сільського господарства для України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2021/84.pdf

2. Хаєцька О.П. Органічне виробництво як складова забезпечення продовольчої безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент : актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 57-74. DOI : 10.37128/2411-4413-2022-4-4

3. Калетнік Г.М., Лутковська С.М. Екологічна модернізація та органічне виробництво в системі екологічної безпеки : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2022. 356 с.

4. Шпикуляк, О.Г., Беженар, І.М., Білокіна, І.Д. Сучасні тенденції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі і фермерських господарствах. 2023. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління*. №8. DOI : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-04>

5. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII

6. Понад 20 виробників органічних продуктів представили Україну на BIOFACH 2023. Latifundist. 2023. URL : <https://latifundist.com/novosti/60936-ponad-20-virobnikiv-organichnih-produktiv-predstavili-ukrayinu-na-biofach-2023#:~:text=Про%20це%20повідомила%20пресслужба%20Мінагрополітики,компанії-виробники%20харчових%20органічних%20продуктів.>

7. X Національний павільйон України на BIOFACH 2023. 2023. URL: https://export.gov.ua/734-biofach_2023_uchasniki_kh_natsionalnogo_pavilionu_ukraini#catalogue

8. Грантові можливості для органічних виробників. Organicinfo. 2023.
URL : <https://organicinfo.ua/news/news-oct1-2023/>

9. Продажі органічної продукції за 2018-2022: внутрішній ринок. 2023.
URL : <https://organicinfo.ua/infographics/domestic-market-2018-2022/>.

Максім ГАБРИК *,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Анотація. У даній статті проаналізовано вплив технологій на стратегічне управління в 2023 році, а також основні тенденції технологічного розвитку, які впливають на стратегічні рішення організацій. У статті йдеться про вплив технологій на стратегічне управління у 2023 році що стає ще важливішим у сучасному бізнес-середовищі. Технології стають рушійною силою інновацій і розвитку, які впливають на стратегічні рішення організацій. Стаття містить аналіз впливу технологій на стратегічний менеджмент у 2023 році. Враховуються такі важливі аспекти як: технологічна революція; інновації та конкурентна перевага; аналіз даних і розуміння; автоматизація процесів; виклики та можливості; впровадження технологій майбутнього. У статті підкреслено важливість розуміння та інтеграції технологій у стратегічне управління для досягнення успіху в динамічному бізнес-середовищі 2023 року.

Abstract. This article analyzes the impact of technology on strategic management in 2023, as well as the main trends in technological development that affect the strategic decisions of organizations. The article discusses the impact of technology on strategic management in 2023, which is becoming even more important in today's business environment. Technologies are becoming a disruptive force of innovation and development that influence the strategic decisions of organizations. The article contains an analysis of the impact of technology on strategic management in 2023. Such important aspects as: technological revolution are taken into account; innovation and competitive advantage; data analysis and understanding; process automation; challenges and opportunities; implementation of future technologies. The article highlights the importance of understanding and integrating technology

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

into strategic management to succeed in the dynamic business environment of 2023.

Вступ. Технології відіграють все більшу роль у бізнесі, змінюючи спосіб виробництва, споживання та взаємодії з клієнтами та конкурентами. У 2023 році технології продовжуватимуть розвиватися, створюючи нові можливості та виклики для бізнесу. Ось декілька ключових тенденцій розвитку технологій, які впливають на стратегічне управління:

Розвиток штучного інтелекту та машинного навчання: Штучний інтелект і машинне навчання все частіше використовуються в бізнесі для автоматизації завдань, прийняття рішень і забезпечення персоналізації.

Компанія Amazon використовує штучний інтелект для персоналізації рекомендацій товарів для клієнтів. Завдяки цьому компанія збільшила продажі на 29%.

Компанія Tesla використовує штучний інтелект для автономної їзди. Компанія планує випустити на ринок повністю автономний автомобіль до 2024 року.

Компанія IBM використовує штучний інтелект для виявлення шахрайства. Завдяки цьому компанія змогла запобігти збиткам на суму 300 мільйонів доларів.

Розвиток технології 5G: Технологія 5G забезпечує швидше та надійніше підключення, відкриваючи нові можливості для віддаленої роботи, віртуальної реальності та інших технологій.

Розвиток квантових технологій: Квантові технології мають потенціал для революції багатьох галузей.

Вплив технологій на стратегічний менеджмент став актуальною темою в сучасних умовах. Технологічна революція створює нові можливості та виклики для бізнесу. Щоб досягти успіху, компанії повинні адаптуватися до цих змін. Технології допомагають компаніям:

- Покращити ефективність операцій;
- Приймати більш обґрунтовані рішення;
- Відповідати на зміни у зовнішньому середовищі.

Вплив технологій на стратегічне управління стає все більш важливим. Організації, які не враховують вплив технологій на свою стратегію, можуть втратити свою конкурентну перевагу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль стратегічного управління в сучасному бізнесі складно переоцінити. Стратегічний менеджмент (стратегічне управління) — це процес оцінки зовнішнього середовища, формулювання організаційних цілей, ухвалення рішень, направлених на створення і утримання конкурентних переваг, здатних забезпечити бізнесу прибуток в довгостроковій перспективі. Стратегічний менеджмент — це, перш за все безперервний процес, а не одноразове зусилля по розробці стабільного стратегічного плану. Він починається з оцінки ситуації зовні і всередині компанії, вироблення можливих напрямів застосування сил компанії, вибору

якнайкращою з виявлених альтернатив і розробки докладного тактичного плану, направленою на поетапне здійснення вибраної стратегії [1].

Чому стратегічне управління важливе? Це пов'язано з такими факторами:

➤ Швидкі зміни в зовнішньому середовищі: У світі все змінюється дуже швидко. Споживачі змінюють свої звички, технології постійно розвиваються, а конкуренція стає все жорсткішою. Стратегічне управління допомагає компаніям адаптуватися до цих змін і залишатися конкурентоспроможними.

➤ Зростаюча конкуренція: У сучасному світі конкуренція дуже велика. Щоб виділитися з-поміж інших компаній, потрібно мати щось особливе. Стратегічне управління допомагає компаніям знайти свою унікальну позицію на ринку.

➤ Зростаюча складність бізнесу: Сучасні компанії працюють у складному середовищі. Їм потрібно координувати роботу багатьох людей і відділів. Стратегічне управління допомагає компаніям забезпечити узгодженість і зосереджуватися на досягненні спільних цілей.

➤ Визначення стратегічного управління. Стратегічне управління – це процес планування того, як компанія буде досягати своїх цілей. Цей процес включає в себе такі етапи:

➤ Аналіз середовища: Компанія повинна аналізувати зовнішнє і внутрішнє середовище, щоб зрозуміти, які можливості і загрози існують.

➤ Формування стратегії: На основі результатів аналізу компанії розробляють план дій, який допоможе їм досягти поставлених цілей. Стратегії мають бути реалістичними та здійсненними.

➤ Реалізація стратегії: Компанія розробляє та впроваджує свій план дій для досягнення певних стратегічних цілей.

➤ Оцінка результатів: Організації повинні регулярно оцінювати результати реалізації стратегії. Оцінка результатів допомагає організації зрозуміти, чи ефективна її стратегія і чи потрібно її змінювати.

Значення стратегічного управління для організацій. Стратегічне управління має важливе значення для організацій. Воно допомагає організації:

- Зрозуміти, куди вона хоче йти.
- Розробити план дій, який допоможе їй досягти своїх цілей.
- Адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.
- Розробити унікальні конкурентні переваги.
- Координувати зусилля працівників і відділів.

Основні складові стратегічного управління:

- ✓ Стратегічна місія - це те чим займається організація і чому вона існує.
- ✓ Стратегічні цілі - це конкретні результати, яких організація прагне досягти.
- ✓ Стратегії - це плани, які допоможуть організації досягти своїх цілей.
- ✓ Стратегічні рішення - це рішення, які приймаються щодо того, як організація буде досягати своїх цілей.

✓ Стратегічний контроль - це процес, який допомагає організації оцінити результати реалізації стратегії [2].

Технології та їх вплив на бізнес. Технології змінюють світ, і бізнес не є винятком. Технології відіграють все більш важливу роль у бізнесі, змінюючи способи виробництва, доставки товарів і послуг, взаємодії з клієнтами та конкурентної боротьби.

Технологічна революція. Сучасний світ переживає технологічну революцію, яка характеризується наступними тенденціями:

□ Швидкість змін: Технології розвиваються все швидше, що створює нові можливості та виклики для бізнесу.

□ Інтеграція технологій: Технології все більше інтегруються між собою, що створює нові можливості для створення нових продуктів і послуг.

□ Розширення доступу до технологій: Технології стають все доступнішими, що створює нові можливості для бізнесу в країнах з низьким рівнем доходу [2].

Важливість інновацій та технологічних змін. Інновації та технологічні зміни є ключовими факторами успіху в сучасному бізнесі. Організації, які впроваджують інновації, мають можливість отримати конкурентні переваги і вирости в умовах швидкозмінного середовища.

Приклади організацій, які змінили свої стратегії завдяки технологіям. Існує багато прикладів організацій, які змінили свої стратегії завдяки технологіям. Ось кілька з них:

Amazon: Amazon розпочав свою діяльність як онлайн-рітейлер книг, але завдяки технологіям він перетворився на глобального лідера в області електронної комерції [4].

Netflix: Netflix розпочав свою діяльність як компанія з прокату відео, але завдяки технологіям потокового відео він став одним з найбільших постачальників контенту в світі [5].

Uber: Uber розпочав свою діяльність як компанія з таксі, але завдяки технологіям він перетворився на глобальну платформу для спільних поїздок [6].

Технології є ключовим фактором успіху в сучасному бізнесі. Організації, які впроваджують інновації і адаптуються до технологічних змін, мають можливість отримати конкурентні переваги і вирости в умовах швидкозмінного середовища. Технології та стратегічне управління. Технології відіграють все більш важливу роль у стратегічному управлінні. Вони можуть допомогти організаціям у наступних сферах:

✓ Аналіз впливу технологій на стратегічний аналіз. Технології можуть допомогти організаціям краще зрозуміти зовнішнє та внутрішнє середовище. Наприклад, аналітика даних може допомогти організаціям виявити нові тенденції та можливості, а також оцінити конкурентні переваги.

✓ Використання даних та аналітики для підтримки стратегічних

рішень. Технології можуть допомогти організаціям приймати більш обґрунтовані стратегічні рішення. Наприклад, аналітика даних може допомогти організаціям оцінити ризики та вигоди різних стратегічних альтернатив.

✓ Автоматизація та оптимізація процесів управління. Технології можуть допомогти організаціям автоматизувати та оптимізувати процеси управління. Наприклад, автоматизація може допомогти організаціям скоротити витрати та підвищити ефективність.

✓ Аналіз впливу технологій на стратегічний аналіз. Технології можуть впливати на стратегічний аналіз у наступних сферах:

✓ Зовнішнє середовище: Технології можуть створювати нові можливості та виклики для бізнесу. Наприклад, технології штучного інтелекту можуть призвести до нових способів виробництва та доставки товарів і послуг.

✓ Внутрішнє середовище: Технології можуть змінити способи роботи організацій. Наприклад, технології хмарних обчислень можуть дозволити організаціям більш ефективно використовувати ресурси.

Організації повинні регулярно аналізувати вплив технологій на своє зовнішнє та внутрішнє середовище. Це допоможе організаціям розробити стратегії, які відповідають новим реаліям. Використання даних та аналітики для підтримки стратегічних рішень. Дані та аналітика можуть допомогти організаціям приймати більш обґрунтовані стратегічні рішення. Наприклад, аналітика даних може допомогти організаціям: Оцінити ризики та вигоди різних стратегічних альтернатив; Визначити цільові ринки та сегменти; Розробити нові продукти та послуги.

Організації повинні використовувати дані та аналітику для підтримки стратегічних рішень. Це допоможе організаціям приймати рішення, які є більш точними та ефективними.

Автоматизація та оптимізація процесів управління. Технології можуть допомогти організаціям автоматизувати та оптимізувати процеси управління. Наприклад, автоматизація може допомогти організаціям: Скоротити витрати; Підвищення ефективності; Покращити точність.

Організації повинні розглядати можливість автоматизації та оптимізації процесів управління. Це може допомогти організаціям підвищити свою конкурентоспроможність. Технології відіграють все більш важливу роль у стратегічному управлінні. Організації, які використовують технології для підтримки стратегічного аналізу, прийняття рішень та автоматизації процесів, мають можливість отримати конкурентні переваги [7,8].

Проблеми та можливості впровадження технологій у стратегічне управління. Впровадження технологій в стратегічне управління може спричинити як безліч проблем, так і можливостей.

Проблеми:

Вартість: впровадження технології може бути дорогим, особливо для

малого бізнесу.

Проблеми адаптації: організації можуть зіткнутися з проблемою адаптації технологій до процесів та культури.

Небезпека кіберзагроз: технологія може зробити організації більш вразливими до кіберзагроз.

Зміни в робочій силі: технологія може призвести до змін у робочій силі, таких як автоматизація на деяких робочих місцях.

Можливості:

Технології можуть відкривати нові можливості для бізнесу.

Покращення ефективності: Технології можуть допомогти організаціям підвищити свою ефективність.

Зниження витрат: Технології можуть допомогти організаціям знижувати витрати.

Підвищена ефективність: технології допомагають організаціям підвищувати ефективність своїх процесів та операцій.

Покращене прийняття рішень: технологія допомагає організаціям приймати більш обґрунтовані рішення на основі даних.

Розширення можливостей: технології допомагають організаціям розширювати свої можливості та виходити на нові ринки.

Стратегічне планування у віртуальному середовищі. Впровадження технологій може змінити спосіб розробки та реалізації стратегічного планування. У віртуальному середовищі організації можуть використовувати такі технології, як штучний інтелект, Машинне навчання та аналіз даних, щоб краще зрозуміти зовнішнє та внутрішнє середовище, розробити більш обґрунтовані стратегічні альтернативи та оцінити ризики та вигоди різних стратегічних рішень.

Забезпечення кібербезпеки в стратегічному управлінні. Стрімкий розвиток технологій призвело до зростання кіберзагроз. Організаціям необхідно впроваджувати ефективні заходи кібербезпеки для захисту своїх активів, інформації та систем. Кібербезпека повинна бути одним з ключових аспектів стратегічного управління.

Зміни в структурі тканин під впливом технологій. Технологія може призвести до змін у структурі організації. Наприклад, коли працівники отримують доступ до більшої кількості інформації та інструментів, технологія може призвести до децентралізації управління. Технологія також може призвести до створення нових ролей та функцій всередині організації [2].

Перспективи розвитку взаємодії технологій і стратегічного менеджменту. Технологія продовжує розвиватися, і це має значний вплив на стратегічне управління. Ось деякі тенденції, які можуть вплинути на майбутнє технологій, стратегічного управління та взаємодії:

Розвиток штучного інтелекту та машинного навчання: Штучний інтелект

та машинне навчання відіграватимуть все більш важливу роль у стратегічному управлінні. Ці технології допомагають організаціям збирати та аналізувати великі обсяги даних, краще розуміти зовнішнє та внутрішнє середовище, розробляти більш обґрунтовані стратегічні рішення та оцінювати ризики та вигоди різних стратегічних рішень.

Розширення використання аналітики даних: аналітика даних відіграватиме все більш важливу роль у стратегічному управлінні. Ця технологія допомагає організаціям отримувати цінну інформацію зі своїх даних, щоб краще розуміти свій бізнес та приймати кращі рішення.

Розвиток хмарних обчислень: Хмарні обчислення відіграють все більш важливу роль у стратегічному управлінні. Ця технологія допомагає організаціям економити гроші та підвищувати ефективність та масштабованість.

Більш широке використання соціальних медіа: соціальні медіа відіграватимуть все більш важливу роль у стратегічному управлінні. Технологія допомагає організаціям взаємодіяти з клієнтами, партнерами та іншими зацікавленими сторонами [9].

Висновки. Технологія – це не просто інструмент, який допомагає нам виконувати свою роботу. Це рушійна сила змін, які змінюють світ навколо нас. Стратегічні менеджери повинні розуміти цей вплив технологій, щоб розробити ефективні стратегії, які допоможуть їхнім організаціям успішно конкурувати в майбутньому. Технологія допомагає організаціям у наступних сферах:

Підвищена ефективність: технологія допомагає організаціям автоматизувати завдання, знижувати витрати та підвищувати продуктивність.

Покращене прийняття рішень: технологія допомагає організаціям збирати та аналізувати великі обсяги даних для прийняття більш обґрунтованих рішень.

Розширення можливостей: технології допомагають організаціям виходити на нові ринки та створювати нові продукти та послуги.

Впровадження технологій у стратегічне управління стосується конкретних питань, таких як витрати, проблеми адаптації та кібербезпека. Однак ці проблеми можна подолати лише в тому випадку, якщо організація визнає їх і застосовує відповідних заходів. На закінчення слід зазначити, що технології відіграють все більш важливу роль у стратегічному управлінні. Організації, які ігнорують технології, можуть відстати від конкурентів і втратити частку ринку. Стратегічні менеджери повинні бути готові до змін, які технології вносять у світ, і розробляти стратегії, що враховують цей вплив.

Список використаних джерел:

1. Учасники проєктів Вікімедіа. Стратегічний менеджмент. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Стратегічний_менеджмент (дата звернення: 08.10.2023).

2. Луговий В.С., ред. Стратегічний менеджмент: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Знання, 2019. 432 с. URL: <https://znannia.com.ua/book/strategichnyy-menedzhment-za-red-v-s-luguvogho-317115> (дата звернення: 08.10.2023).
3. Портер М.Е. Стратегічний менеджмент: підхід конкурентної переваги. Видання 16. Бостон, Массачусетс: McGraw-Hill Education, 2019. 712 с. URL: https://openlibrary.org/books/OL4101460M/Competitive_advantage (дата звернення: 09.10.2023).
4. McKinsey & Company. Вплив технологій на бізнес. К.: Асоціація випускників Міжнародного інституту бізнесу, 2023. 128 с. URL: <https://www.amb.org.ua/book/vplyv-tekhnologiy-na-biznes> (дата звернення: 09.10.2023).
5. Вудвард, Джонатан, і Стівен Вайнберг. “Роль технологій у бізнес-стратегії.” Harvard Business Review, 2 серпня 2023 року. URL: <https://hbr.org/2023/09/the-role-of-technology-in-business-strategy> (дата звернення: 09.10.2023).
6. «Як технології руйнують бізнес» Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/michaelhorn/2016/06/20/uber-disruptive-innovation-and-regulated-markets/?sh=48e454cd37fb> (дата звернення: 09.10.2023).
7. “The Future of Work: How Automation and AI Will Transform the Workforce” / By McKinsey Global Institute. 2017. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work> (дата звернення: 09.10.2023).
8. “The Future of Automation and Artificial Intelligence” / By McKinsey Global Institute. 2020 URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/ai-automation-and-the-future-of-work-ten-things-to-solve-for> (дата звернення: 09.10.2023).
9. Ткачук О. В. Проблеми та перспективи розвитку промисловості України. *Економіка промисловості*. 2020. № 3. С. 106-112. URL: https://www.nbu.gov.ua/UJRN/Ekonp_2020_3_106 (дата звернення: 09.10.2023)

Софія ГАБРУК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Анотація. У статті досліджено особливості фінансового менеджменту, зокрема роль інструментів управління фінансовими ресурсами в процесі прийняття стратегічних та оперативних рішень. Зосереджена увага аналізі фінансової звітності підприємства, ключових фінансових показників для оцінки фінансового стану підприємства а також характеризуються критерії та підходи до прийняття фінансових рішень що ґрунтуються на отриманих результатах фінансового аналізу. Визначено актуальність теми у контексті сучасних умов господарювання та необхідності ефективного управління фінансовими ресурсами.

Abstract. The purpose of financial management is to investigate the role in the decision-making process based on the analysis of financial statements of enterprises. Its interaction with the analysis of financial statements allows enterprises to make informed and effective decisions regarding financial activities, contributing to the achievement of successful results and sustainable development of the organization. That is, the main tasks follow from the goal, namely: collection and processing of financial information, analysis of financial statements, planning and budgeting, financial risk management and ensuring financial stability.

Вступ. Мета фінансового менеджменту – досліджувати роль у процесі прийняття рішень, заснованих на аналізі фінансової звітності підприємств. Його взаємодія із аналізом фінансової звітності дозволяє підприємствам розробляти і приймати обґрунтовані та ефективні рішення щодо фінансової діяльності, сприяючи досягненню успішних результатів та сталому розвитку організації. Для досягнення мети необхідно виконати наступні основні завдання: збір та обробка фінансової інформації, аналіз фінансової звітності, планування та бюджетування, управління фінансовими ризиками та забезпечення фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий менеджмент на основі аналізу фінансової звітності є важливим для управління підприємствами. Це включає

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

комплексний підхід до управління фінансами, збір та аналіз даних, планування, контроль і прийняття рішень для оптимізації використання фінансових ресурсів

Одним з основних елементів дослідження є аналіз фінансової звітності підприємства. Цей аналіз включає огляд інформації, представленої в бухгалтерських звітах, таких як баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про зміни власного капіталу та готовість до змін. Інформація, міститься в цих звітах, надає унікальний огляд фінансового стану та результативності підприємства, що є важливою основою для подальших рішень.

Етапи прийняття рішень на основі аналізу фінансової звітності схематично зображені на рис. 1.

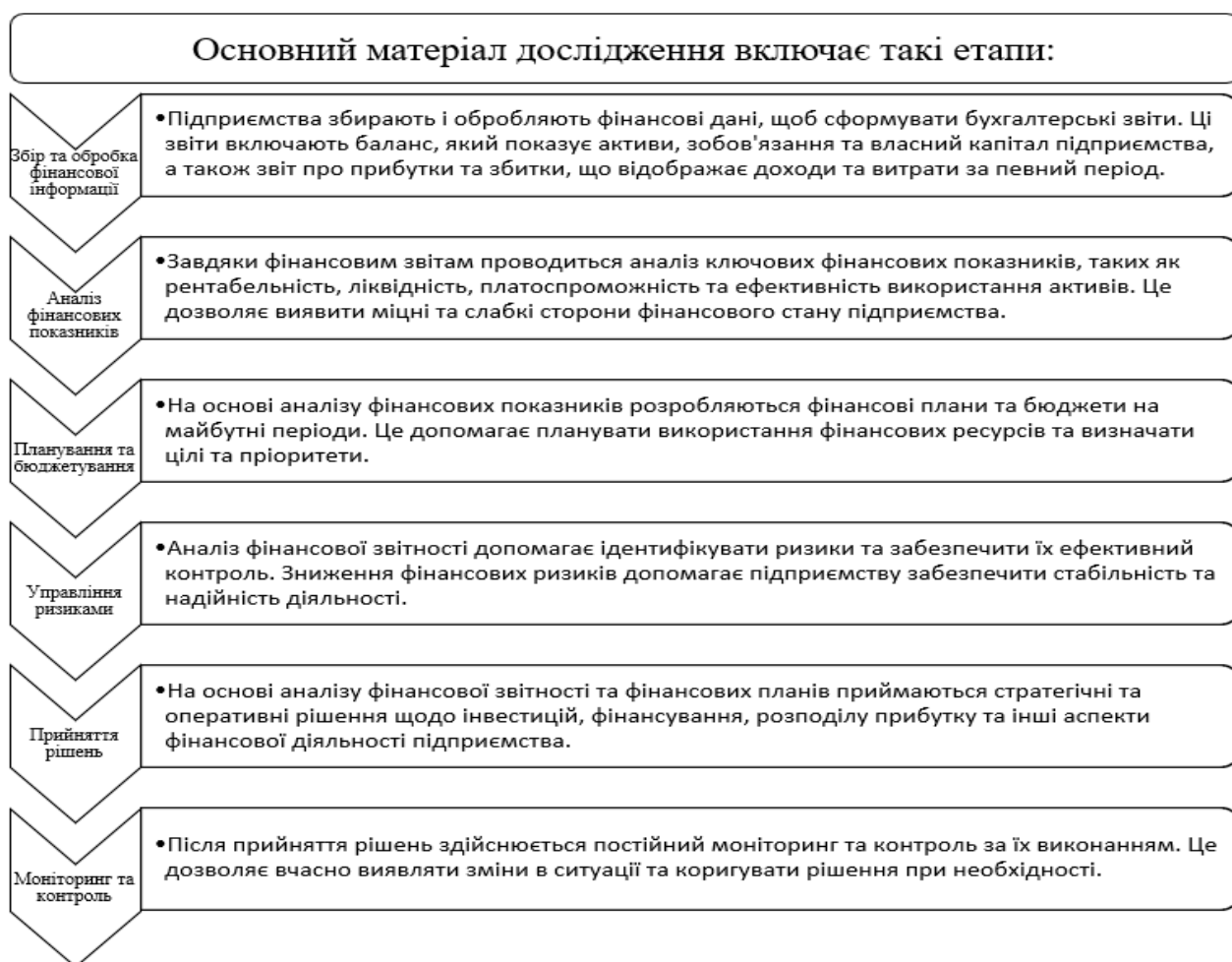

Рис. 1. Етапи прийняття рішень на основі аналізу фінансової звітності

Джерело: Сформований автором за допомогою інформаційного джерела <https://studfile.net/preview/5118011/>

Інструменти управління фінансовими ресурсами відіграють ключову роль в процесі прийняття стратегічних та оперативних рішень в організації. Вони допомагають ефективно використовувати фінансові ресурси, забезпечуючи стабільність, рентабельність та стійкий розвиток підприємства. До найважливіших інструментів управління фінансовими ресурсами належать:

- Бюджетування;
- Аналіз фінансової звітності;
- Управління оборотними активами;
- Фінансовий аналіз проєктів;
- Управління капіталом;
- Фінансове планування.

Використання цих інструментів управління фінансовими ресурсами допомагає підприємствам приймати обґрунтовані стратегічні та оперативні рішення, забезпечуючи стабільність, рентабельність та успішний розвиток організації.

Аналіз фінансової звітності підприємства – це процес вивчення та оцінки фінансової інформації, що міститься в його бухгалтерських звітах. Мета даного аналізу – з'ясування фінансового стану та результативності діяльності, виявлення сильних та слабких сторін, ідентифікація фінансових проблем і тенденцій.

Також він допомагає керівництву та зацікавленим суб'єктам приймати обґрунтовані рішення щодо фінансової діяльності підприємства. Він є невід'ємною частиною фінансового менеджменту та прийняття об'єктивних управлінських рішень на основі даних про фінансовий стан. Аналіз сприяє ефективному використанню фінансових ресурсів, знижує ризики та підтримує стійкий розвиток організації.

Проаналізувавши фінансову звітність можна оцінити фінансовий стан підприємства використовуючи різноманітні фінансові показники, а саме:

- Рентабельність;
- Ліквідність;
- Фінансову стійкість;
- Оборотність активів;
- Заборгованість.

Ці фінансові показники допомагають керівництву підприємства та зацікавленим сторонам розробити і прийняти обґрунтовані рішення щодо фінансової діяльності та стратегічного розвитку організації. Однак, слід зауважити, що оцінка фінансового стану підприємства повинна проводитись комплексно та враховувати специфіку галузі та ринку, в якому діє підприємство.

При прийнятті фінансових рішень на основі результатів фінансового аналізу існують кілька критеріїв та підходів, які допомагають зробити обґрунтовані та ефективні вибори.

Наприклад, оцінка рентабельності нових проєктів або інвестицій допомагає визначити, чи будуть вони прибутковими або збитковими.

Прийняття рішень повинно враховувати ліквідність підприємства та його здатність вчасно погасити зобов'язання. Прибутковість може бути важливою, але також треба уникати надмірного ризику, який може призвести до

фінансових проблем.

Використання різних фінансових показників та співвідношень допомагає зробити порівняльний аналіз між різними проектами чи варіантами рішень. Такі показники, як оборотність активів, коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт фінансової стійкості тощо, допомагають оцінити різні аспекти фінансового стану.

Прийняття фінансових рішень повинно відповідати стратегічним цілям та бізнес-плану підприємства. Кожне рішення повинно сприяти досягненню довгострокових метою та спрямовуватися на стійкий розвиток.

Важливо збалансувати ризики та потенційні можливості при прийнятті фінансових рішень.

Застосування цих критеріїв та підходів допомагає керівництву підприємства розробляти обґрунтовані та об'єктивні рішення, що сприяють підвищенню ефективності та досягненню стратегічних цілей.

Розглянувши роль фінансових показників, критеріїв та підходів до прийняття фінансових рішень, можна визначити актуальність фінансового менеджменту. Вона полягає в тому, що фінансовий менеджмент дозволяє підприємствам забезпечити стійкий фінансовий стан і вчасно реагувати на фінансові виклики та кризові ситуації, виявити неефективність використання фінансових ресурсів та знайти шляхи їх оптимізації, що забезпечує збільшення прибутків та підвищення ефективності господарської діяльності. Крім того, така діяльність допомагає зробити правильний вибір альтернатив щодо інвестицій, розширення діяльності та розвитку компанії, забезпечує високий рівень довіри та підтримує позитивний імідж компанії серед інвесторів та стейкхолдерів. В умовах глобалізації, коли підприємства активно співпрацюють з міжнародними партнерами, аналіз фінансової звітності є важливим інструментом для порівняння та оцінки різних компаній з різних країн.

Висновок. Дослідження підтвердило, що фінансовий менеджмент є ключовою складовою ефективного прийняття рішень на основі аналізу фінансової звітності підприємства. Відповідний аналіз дозволяє краще зрозуміти фінансовий стан підприємства, виявити його сильні та слабкі сторони, а також розробити обґрунтовані рішення для оптимізації діяльності та досягнення стратегічних цілей.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що ефективний фінансовий менеджмент та аналіз фінансової звітності дозволяють підприємствам оптимізувати свою діяльність, збільшити ефективність використання ресурсів, знизити ризики та забезпечити стійкий розвиток. Ці результати мають важливе значення для керівництва, інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін, які приймають важливі рішення на підставі фінансових даних.

Отже, прийняття рішень на основі аналізу фінансової звітності у фінансовому менеджменті є необхідними інструментами для досягнення успішного функціонування та розвитку підприємства. Завдяки їхньому

ретельному виконанню, компанії можуть забезпечити свою конкурентоспроможність, стійкість та стабільний розвиток у сучасному вимогливому бізнес-середовищі.

Список використаних джерел:

1. Функції фінансового менеджменту. URL:https://pidru4niki.com/1853120751013/menedzhment/funktsiyi_finansovogo_menedzhmentu (Дата звернення 14.08.2023)
2. Зелінська О.В., Волонтир Л.О. Інформаційно-логістичні системи управління аграрним підприємством. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018
3. Фінансовий менеджмент. URL: <https://studfile.net/preview/5740568/page:3/> (Дата звернення 15.08.2023)
4. Коляденко С.В., Проскура В.Ф. Формування соціальної інфраструктури як найважливішого фактору соціально-економічних перетворень. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. С. 30-35
5. Правдюк Н.Л. Облікове забезпечення управління маркетинговою стратегією підприємства. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. С. 100-111.

Тетяна ГАВРИЛЮК*
студентка 4-го курсу,
факультет агрономії та лісівництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В науковій статті констатовано, що природоохоронна діяльність є надзвичайно важливою в умовах сучасного суспільства, коли зростає попит на користування природними ресурсами та, як наслідок, забруднення довкілля. Досліджено теоретичні та методологічні підходи до управління природоохоронною діяльністю, враховано потреби екологічного збалансування, сталого розвитку та збереження природних ресурсів. Аргументовано, що однією з ключових теоретичних складових є розгляд сучасних екологічних теорій, які визначають основні закономірності функціонування природних систем та їх взаємодії з соціально-економічними процесами. Запропоновано запровадити низку сучасні технологій та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

інноваційних підходів, які можуть покращити ефективність природоохоронних заходів, а також підвищити екологічну свідомість суспільства.

Abstract. *The scientific article states that environmental protection activities are extremely important in the conditions of modern society, when the demand for the use of natural resources and, as a result, environmental pollution is increasing. Theoretical and methodological approaches to the management of environmental protection activities were studied, taking into account the needs of ecological balancing, sustainable development and conservation of natural resources. It is argued that one of the key theoretical components is the consideration of modern ecological theories, which determine the main regularities of the functioning of natural systems and their interaction with socio-economic processes. It is proposed to introduce a number of modern technologies and innovative approaches that can improve the effectiveness of environmental protection measures, as well as increase the environmental awareness of society.*

Постановка проблеми. Зростаючий вплив людської діяльності на природне середовище призводить до серйозних екологічних проблем, таких як забруднення повітря та води, знищення екосистем, загибель рідкісних видів фауни і флори, а також низку інших негативних наслідків. Розробка необхідних стратегій, концепцій, підходів та інструментів повинні сприяти плануванню, організації та виконанню заходів з охорони природи та збереження довкілля. Такі заходи мають бути першочергові та невідкладні, адже кожне антропогенне втручання несе непоправну шкоду і завдає природі збитків на десятки та сотні років вперед.

Серед дослідників в обраній галузі питанню управління в природоохоронній діяльності присвячено чимало напрацювань однак досі це питання залишається актуальним і потребує комплексних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ переживає екологічну кризу, яка переважно є наслідком недооцінки і неадекватного управління природними ресурсами та природним середовищем. Зростання населення, індустріалізація, використання енергетичних ресурсів і масштабне вирубування лісів призвели до підвищення попиту на енергію, воду та інші природні ресурси. Це спричинило нестачу деяких ресурсів і зростання їхньої вартості. Одночасно із збільшенням використання ресурсів виникають серйозні проблеми з викидами в атмосферу та забрудненням водних джерел і ґрунтів, що призводить до зміни клімату, виникнення екологічних криз та загрози для здоров'я людини. У цьому контексті природоохоронна діяльність виступає як засіб для збереження та відновлення екологічної стійкості. Вона включає в себе ряд заходів, спрямованих на зменшення впливу людської діяльності на природу та відновлення її балансу.

Забезпечення сталого економічного і соціального розвитку України вимагає важливих умов: охорони природного середовища та раціонального

використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки суспільства та збереження природи, необхідної для життєдіяльності населення. З цією метою держава проводить на своїй території екологічну політику, спрямовану на охорону навколишнього середовища. Якщо в позаминулому столітті головною проблемою людства були епідемії та катастрофи, то в ХХ і ХХІ столітті головною проблемою для природи стала сама людина. Безперечно на цьому підґрунті з'явилася низка установ і організацій, які активно виступали за збереження природи і популяції рідкісних видів флори й фауни. Однак і такі зусилля не дали бажаного результату [1].

Управління природоохоронною діяльністю – це механізми, які на основі виробленої методології дозволяють ефективно вирішувати питання природокористування та охорони навколишнього середовища. Система методів управління природоохоронною діяльністю, що існує в Україні, включає адміністративні, економічні та ринкові методи [3, с. 63]. Адміністративні методи у природоохоронній діяльності ґрунтуються на встановленні правил та обмежень, що регулюються законодавством. Це включає в себе установку стандартів і обмежень на забруднення та використання природних ресурсів, а також прямий нагляд і видачу ліцензій на діяльність, яка впливає на навколишнє природне середовище [4, с. 12].

Таким чином, природокористувачам встановлюються обов'язкові норми щодо рівнів забруднення та використання природних ресурсів, яких вони повинні дотримуватися. В першу чергу, застосовується нормування антропогенного навантаження на природу, такі як нормативи екобезпеки, гранично допустимі викидів у навколишнє середовище, рівень впливу фізичних та біологічних факторів на природне середовище. Окрім того, активно використовуються технічні нормативи, що регламентують утворення забруднюючих речовин, та стандарти якості продукції. Контроль за дотриманням екологічного порядку і екологічного законодавства здійснюється уповноваженими державними органами. Певна роль в цій діяльності належить також і громадському контролю [6, с. 22].

Економічні методи управління природоохоронною діяльністю є більш перспективними і дієвішими. Загалом існують різні економічні заходи, які сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля, такі як збори за спеціальне використання природних ресурсів, екологічні податки за забруднення навколишнього середовища, пільгове кредитування, фінансування екологічних проектів, екологічне страхування та субсидії. Окрім того до економічних заходів, що впливають на тих, хто порушує екологічні стандарти, відносяться штрафні санкції. Саме економічні механізми управління екологічною сферою забезпечують надходження фінансових ресурсів до державних фондів, які спрямовуються на природоохоронні заходи [5, с. 61].

Ринковий метод управління природоохоронною діяльністю передбачає створення ринків для торгівлі та продажу прав на забруднення, включаючи викиди і скиди. При використанні цього методу органи державного управління

встановлюють припустимий рівень негативного впливу на елементи довкілля на основі загальної суми викидів забруднюючих речовин [2].

Загалом для покращення основи управління природоохоронною діяльністю активно впроваджуються і використовуються новітні підходи, діяльність яких базується на використанні передових технологій, наукових досліджень та інновацій. Сучасні інформаційні системи та геоінформаційні технології дозволяють збирати, аналізувати і візуалізувати дані про стан природи та довкілля. Це допомагає приймати обґрунтовані рішення на основі наукових даних. Розвиток і застосування в практичній діяльності біотехнологій дозволяє створювати нові методи відновлення довкілля, боротьби з забрудненням та відновленням екосистем. Варто відзначити, що з кожним роком все більше компаній впроваджують в свої бізнес-практики принципи сталого розвитку та екологічної відповідальності, співпрацюють з науковими установами та урядовими органами у сфері природоохорони [7, с. 91].

Висновки. Проблеми у сфері природоохоронної діяльності стають все більш глобальними, а тому сучасні підходи передбачають співпрацю між країнами, міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями для розв'язання екологічних проблем. Розуміння важливості екосистем та їх послуг стає центральним у вирішенні екологічних проблем, і нові підходи базуються на збереженні та відновленні природних екосистем. Так, підвищення екологічної свідомості громадськості та освіта є ключовими для забезпечення природоохоронної діяльності. Вищезазначені новітні підходи інтегруються в загальну концепцію сталого розвитку і спрямовані на ефективну та відповідальну природоохоронну діяльність. Досвід країн із розвинутою ринковою економікою вказує на те, що для успішного екологічного управління потрібне поєднання адміністративного регулювання та стимулюючих заходів. Україні для ефективного екологічного управління важливо інтегрувати ці механізми та враховувати економічний і соціальний стан окремих регіонів і міст. Це створить умови для підвищення екологічної безпеки навколишнього середовища через впровадження технологічних інновацій та нових управлінських підходів у виробництві.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко, М.В. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях. URL: №9<http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1051> (дата звернення 15.09.2023)
2. Беззубко Б. І. Оцінка розвитку стратегічного планування екологічної безпеки. URL: <http://economy.kpi.ua/uk/node/449> (дата звернення: 03.09.2023).
3. Гетьман А. П. Екологічне право. Харків : Право, 2019. 552 с.
4. Головка А. Л. Природоохоронна діяльність в умовах глобалізації: теоретико-правовий аспект. Київ: Публічне право. 2018. № 4 (32). 260 с.

5. Головка А. Методологічні підходи до дослідження природоохоронної діяльності. Київ: Юридичний вісник. 2020. № 2. 360 с.

6. Самойленко Н. М. Організація та управління в природоохоронній діяльності. Харків : НТУ «ХПІ», Видавництво «Лідер», 2018. 174 с.

7. Телюра Н. О. Технології та інструменти організації природоохоронної діяльності. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 68 с.

Олена ГОДА*,
Студентка 2 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ КОМЕРЦІЙНИХ ПЕРЕГОВОРІВ

***Анотація.** У даній статті досліджено особливість техніки ведення комерційних переговорів, визначено, що комунікативні здібності позитивно впливають на розвиток і підвищення конкурентоспроможності організації, а також є запорукою взаємовигідних ділових стосунків з партнерами, проаналізовано та наведено приклади комерційних переговорів у різних країнах світу, так як, в сучасних умовах економічного розвитку та інтегрування України до ЄС вносить зміни у ведення бізнесу та робить комерційні переговори невід'ємною частиною будь-якої діяльності, а також вивчає їх етапи та аспекти ведення.*

***Abstract.** This article examines the peculiarity of the technique of conducting commercial negotiations, it is determined that communication skills have a positive effect on the development and increase of the competitiveness of the organization, and are also a guarantee of mutually beneficial business relations with partners, examples of commercial negotiations in different countries of the world are analyzed and given, since in modern under the conditions of economic development and integration of Ukraine into the EU, makes changes in business conduct and makes commercial negotiations an integral part of any activity, as well as studies their stages and aspects of conduct.*

Вступ. У сучасному діловому світі, в умовах жорсткої конкуренції, вміння вести комерційні переговори відіграє велику роль в розвитку бізнесу. Підприємці повинні не тільки знати свій продукт чи послуги, а й ефективно взаємодіяти з конкурентами і відповідати клієнтським вимогам.

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Березюк С.В.

Підприємства повинні весь час розвиватись, вивчати стратегії та навчатись вирішувати конфлікти, щоб рівень професіоналізму зростав, а також щоб забезпечити стабільність в постійних умовах змін.

Вивчаючи комерційні переговори та комунікації дає змогу не лише укласти взаємовигідні угоди, але й мати довгострокове партнерство і постійних клієнтів. Методика ведення переговорів є одним із ключових факторів при підготовці висококваліфікованих фахівців. Для того, щоб вести переговори потрібно володіти достовірною, актуальною інформацією, бути компетентним в цій сфері та розуміти ціль цієї розмови, тому переговори стають одним із ключових аспектів для досягнення цілей і вигідних угод.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації, інтеграції, інтернаціоналізації економіки ділові взаємини все ще тримаються на комунікаціях та вмінні словом впливати на людей і їхні рішення. Тому роль ділової комунікації зростає, а проблема підприємства успішних переговорів залишається актуальною. В сучасному діловому світі переговори не є простим спілкуванням, вони являють собою цілеспрямований процес, в ході якого вирішуються питання, що викликають взаємний інтерес для сторін при цьому шукаються оптимальні шляхи співпраці, розвиваються ділові взаємини[4].

У сучасному менеджменті комерційні переговори розглядаються як самостійний вид ділового спілкування як за формою, так і за змістом. За формою вони нагадують індивідуальні бесіди, і в той же час ведуться між делегаціями партнерів, які мають можливість впливати на групу людей з чіткими цілями. За змістом комерційні переговори являють собою процес поетапного досягнення згоди між партнерами при наявності суперечливих інтересів[4].

Комерційні переговори здійснюються керівниками підприємств, фірм та відповідальними особами державного управлінського апарату. Важливою умовою таких переговорів є встановлення рівних юридичних прав представників різних організацій. Вони вирішують питання правових відносин, кінцевим результатом яких є підписання сторонами контракту, ліквідація конфліктної ситуації, врегулювання спірних питань [2]. Комерційні переговори - це спосіб врегулювання будь-яких питань: щодо грошей, матеріальних цінностей, часових та людських ресурсів, подальшої співпраці, умов співпраці тощо, такі переговори являють собою процес поетапного досягнення згоди між партнерами за наявності суперечливих інтересів [3].

Коли ми вживаємо термін «переговори», ми маємо на увазі не просто вирішення проблем чи прийняття рішень, а й пошук різних варіантів, які допоможуть досягти цілей сторін переговорів. Комерційні переговори є одним із найпоширеніших інструментів досягнення та вирішення різних позицій партнерів та успішного досягнення цілей підприємства. Основними функціями переговорів у сучасному бізнесі є: інформаційно-комунікативна функція, функція досягнення домовленостей, функція регулювання, функція контролю та функція координація дій [3].

Під комерційними переговорами ми розуміємо взаємодію людей, в якій учасники виконують певні соціальні ролі, унаслідок чого в переговорах розрізняють цілі їх проведення, мотиви, а також способи, завдяки яким відбуваються ділові контакти. Переговори є спільною з партнером діяльністю, спрямованою на вирішення певних загальних проблем, які стоять перед учасниками [5].

Важливою складовою комерційного успіху в діяльності підприємства чи організації є вміння вести ділові переговори. Щоб результати переговорів були ефективними та служили налагодженню відносин співпраці, необхідно оволодіти мистецтвом ділових та комерційних переговорів.

Переговори завжди вимагають ретельної підготовки, тому, що до початку проведення переговорів необхідно: [6]

- провести аналіз проблеми;
- чітко спланувати процес проведення переговорів;
- продумати різні організаційні моменти.

Після цього можна встановлювати перші ділові контакти з партнером. Переговори мають стратегічну лінію (визначення певної мети), тактику (вибір певної моделі поведінки), техніку (систему правил і прийомів). Існує два способи ведення комерційних переговорів: усний та письмовий [5].

На комерційні переговори (КП) впливає низка факторів, включаючи предмет, рівень переговорів, кількість сторін і механізм прийняття рішень, оскільки характер КП залежить від конфліктної ситуації та співпраці сторін, головна мета комерційних переговорів - переконати іншу сторону вирішити питання в загальних інтересах. КП підрозділяються на певні типи (між клієнтом та постачальником (customer-supplier negotiations), стосовно заробітної платні (wage negotiations), пов'язані зі злиттям фірм чи компаній (merger, takeover negotiations), торгові переговори (trade negotiations)) і види (інтенсивні, напружені (intense, intensive negotiations), делікатні «тонкі» (delicate-tense negotiations), переговори, які проводяться «в останню хвилину» «із запізненням» (eleventh-hour, last minute negotiations), тривалі (protracted negotiations))[5].

Якщо говорити про ведення комерційних переговорів, то слід зазначити, що немає точної моделі проведення будь-яких конкретних переговорів, але при цьому можна виділити такі узагальнені схеми: вітання і введення в проблематику, характеристика проблеми і пропозиції про хід переговорів, виклад позиції, ведення діалогу, вирішення проблеми, завершення [6]. Менеджер повинен розуміти, що на практиці не може бути єдиної стратегії ведення переговорів. Кожен випадок вимагає свого підходу, який враховуватиме конкретні умови. [4]

Однак є декілька загальних правил та рекомендацій, дотримання та поєднання яких дозволить вибудувати стратегію у кожній конкретній ситуації проведення переговорів: [4]

- ретельно готуватись до переговорів. Така ситуація передбачає пошук усієї інформації про іншу сторону (про компанію, про людей, з якими будете спілкуватися), яку можна дізнатися. Необхідно мати інформацію про очікування та цілі іншої сторони, особливо в тих питаннях, де є готовність до поступок, а також про плюси і мінуси. Чим більше інформації ви маєте, тим сильнішою буде ваша переговорна позиція. Не варто недооцінювати іншу сторону в переговорах;

- чітко формулювати переговорні цілі та вибудовувати тактику їх досягнення (досконало знати власну мету, визначити в порядку цінності та пріоритетності те, чим ви готові поступитись, розуміти, які ресурси ви маєте та на яку підтримку можете розраховувати);

- поважати позицію протилежної переговорної сторони (спробувати зрозуміти мотиви, наміри); – враховувати інтереси обох сторін;

- діяти в межах своїх повноважень – якщо в ході переговорів виникає проблема, яку ви не можете вирішити самотійно, то необхідно повідомити про це інших учасників;

- якщо розмова йде в сторону неприйнятних для вас морально-етичних або ціннісних орієнтирів, то варто зупинитись і ввічливо сказати «ні»;

- вести переговори лише з тими, хто приймає рішення. Для ефективного використання сил та часу варто одразу встановити контакт з тією особою, яка прийматиме остаточне рішення;

- аналізувати результати переговорів, щоб зробити висновки, обговорити додаткові питання, конкретизувати спірні моменти. В ході обговорення варто звернути увагу на: причини досягнення певних результатів, позитивні та негативні моменти переговорів, фактори, які сприяли конструктивному веденню переговорів, аргументи, використанні для переконання партнерів, пропозиції протилежної сторони, на поступки з вашого боку, якщо вони були.

У процесі навчання особливу роль відіграють мовні особливості комерційних переговорів: офіційно-діловий стиль КП, реалізований у письмовій формі (листи, доповідні записки, угоди, звіти про переговори) та усній (телефонні переговори). Найбільш часто використовуваними діловими документами в КП є договори, меморандуми, угоди та звіти. Тексти ділових документів мають такі риси: офіційно-діловий стиль, чіткість побудови тексту, логічна послідовність викладу матеріалу, переконливість аргументації, точність і логічність формулювань, доказовість висновків і рекомендацій, чіткість фраз, існує своя специфічна мова Sales language: мова продавця та мова покупця, які реалізуються за допомогою певних позамовних (процесуальний та психофізіологічний аспекти) і мовних (лінгвістичний аспект) засобів [5].

Прикладом проведення переговорів може слугувати Швеція, шведи відомі у світі своєю глибоко вкоріненою лютеранською діловою етикою, яка найбільш близька до німецької, але не настільки суха. До її характерних рис відносяться: старанність, пунктуальність, акуратність, серйозність,

ґрунтовність, порядність, надійність у відносинах – основне гасло ділових відносин. Шведи - педанти, тому не слід називати партнера по спілкуванню по імені до тих пір, поки він сам вам цього не запропонує [1].

Американці не люблять манірність, тому намагаються під час переговорів створювати менш офіційну атмосферу, їм властива демократичність в спілкуванні і манері одягатися. Ділові прийоми, а також зустрічі і переговори в США досить нетривалі, а політичні та релігійні теми заборонені. На діловому прийомі можна розмовляти про сім'ю, хобі, небагатослівних співрозмовників і пауз у розмові американці не люблять[1].

Французи у діловій практиці цієї країни переговори прийнято призначити на 11 годину ранку або 3:30 пополудні. Під час перерви учасникам може бути запропонований сніданок. Переговори у них займають більше часу, аніж в американців, оскільки вони витрачають більше часу на аналіз. Договори, підписані французами, завжди дуже точно сформульовані й не допускають можливості різних тлумачень[1].

На процес ділових переговорів впливають об'єктивні умови (ринкова ситуація, національна цінова політика, податкова політика, інвестиційна політика) і суб'єктивні умови, які формуються особистими якостями учасників переговорів. [2]

Уміння вести переговори визначається такими якостями керівника: [2]

- компетентність у межах поставлених проблем
- уміння оцінити ситуацію
- психологічна компетентність
- уміння втілювати в життя нові ідеї, знаходити методи розв'язання проблем
- лінгвістична компетентність (уміння використовувати мовні засоби)
- пристосування до існуючих обставин
- знайти порозуміння з клієнтом
- створення спокійної ділової атмосфери

Висновки. У результаті дослідження основних аспектів ведення комерційних переговорів можна зазначити, що це складний елемент ведення успішного бізнесу в сучасному світі.

Тому, вміння вести переговори в бізнес середовищі яке постійно змінюється і є важливим для підприємців. Розуміння інтересів кожного, активне слухання створює основу для проведення успішних переговорів. Менеджер, який уміє комунікувати та є стресостійким стає не тільки учасником переговорів, але й будує стійкі та довгострокові відносини з партнерами.

В сучасних умовах економічного розвитку та інтегрування України до ЄС готовність до переговорів є великою конкурентною перевагою. Запровадження нових підходів, вивчення культурних особливостей та вміння комунікувати дозволить створити успішних бізнес.

Список використаних джерел:

1. Пронько Л.М., Самборська О.Ю., Колесник Т.В. Особливості ведення ділових переговорів в різних країнах світу. *Annali d'Italia*.2020. № 10. Vol.4. P. 52-55.
2. Яхно Т.П., Куревіна І.О. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури 2012. 8-9 С. URL: <https://resource.odmu.edu.ua/>
3. Петраковська О.В.. Важливість опанування навичками ведення комерційних переговорів та знань комунікативних стратегій в умовах формування ринкових відносин.107 С. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/>
4. Чайка-Петегирич Л.Б. Професійна підготовка студентів економічних спеціальностей до ведення комерційних переговорів. 109-110 С. URL: <https://eir.kntu.net.ua/>
5. Муравйова О.М., Кравцова Т.А., Обозна О.В. Навчання студентів економічних спеціальностей у рамках англomовного спецкурсу «Практика комерційних переговорів» 332 С. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/>
6. Крушельницький Р.В. Мистецтво ведення ділових переговорів. 52 С. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/>

Яна ГУСАК*,
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті досліджую стан банківської системи України під час війни. Визначається роль банківських установ економіки держави і аналізується правова база, регулююча банківську систему за умов війни. У дослідженні також аналізується зміна кількості діючих банків з 2018 до 2022 року та вивчається динаміка активів комерційних банків за той же період. Це доводить, що активи сконцентровані у кількох банківських установах. Додатково проаналізовано дохідність активів та капіталу банків, а також структуру доходів банківської системи України за останні п'ять років, що показує, що процентні доходи становлять значну частину сукупних доходів. Також у дослідженні проаналізовано динаміку показників фінансової безпеки банківської системи за період з 2018 по третій квартал 2022 року та визначено інтегральний показник рівня безпеки сектора. Крім того, у ньому висвітлено

* Науковий керівник: доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Гарбар Ж.В.

основні загрози та ризики, з якими зіткнулася банківська система України під час війни.

Abstract. In the article, I examine the state of the banking system of Ukraine during the war. The role of banking institutions in the economy of the state is determined and the legal framework regulating the banking system under wartime conditions is analyzed. The study also analyzes the change in the number of operating banks from 2018 to 2022 and examines the dynamics of commercial bank assets over the same period. This proves that assets are concentrated in several banking institutions. Additionally, the profitability of banks' assets and capital, as well as the structure of the banking system of Ukraine over the past five years, were analyzed, which shows that interest income constitutes a significant part of total income. The study also analyzed the dynamics of indicators of the financial security of the banking system for the period from 2018 to the third quarter of 2022 and determined the integral indicator of the level of security of the sector. In addition, it highlights the main threats and risks that the banking system of Ukraine faced during the war.

Вступ. В умовах воєнних дій банківська система України зіткнулася з серйозними проблемами і змушена була адаптуватися до нових стресових умов. Незважаючи на це, банки прагнуть виконувати свої зобов'язання та дотримуватись економічних нормативів, встановлених Національним банком України. Проте банківська система через конкретні обставини зазнала змін, що спричинили трансформацію її інфраструктури і вплинули на безпеку банківського ринку. Таким чином, оцінка банківської системи та виявлення основних ризиків для її функціонування в Україні є важливою темою дослідження за умов нинішнього військового стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банки грають вирішальну роль ринкової економіки як фундаментальні інститути. Вони мають життєво важливе значення для організації та полегшення руху фінансових потоків. Банки переважно володіють переважно кредитних ресурсів у країнах і мають важливе значення для фінансових та кредитних послуг в економіці. Їхня присутність є ключем до підтримки стабільності всередині економічної системи [1].

Банківська система України стикалась з різними кризами починаючи із часів свого формування. Проте, у 2022 році на території України почались воєнні дії, які вплинули на всі процеси нашого життя і на банківську систему, зокрема. Попри ризики і проблеми, які виникли, банківські установи України поступово адаптувались до нових умов функціонування під час воєнного стану.

З метою забезпечення надійності та стабільності функціонування банківської системи 24 лютого 2022 року Правління Національного банку України прийняло постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 (далі – Постанова), якою визначено основні правила роботи банків в умовах війни. Згідно з Постановою банки

забезпечують роботу відділень у безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, але з огляду на певні обмеження, які стосуються і зняття готівки [2].

Спочатку повномасштабної війни чисельність банків в Україні змінилась (табл. 1).

Таблиця 1 – Кількість діючих банків в Україні, 2016–2022 рр., шт.

Роки	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У т.ч. зі 100% іноземним капіталом
на 1.01.2017	96	38	17
на 1.01.2018	82	38	18
на 1.01.2019	77	37	23
на 1.01.2020	75	35	23
на 1.01.2021	74	33	23
на 1.01.2022	71	33	23
на 1.01.2023	67	30	22

Джерело: [3]

З табл. 1 видно, що за аналізований період кількість діючих банків в Україні поступово скоротилась. У 2022 році зменшення кількості банків пов'язано із ліквідацією російських банківських установ: АТ «Міжнародний резервний банк» і ПАТ «Промінвестбанк».

Станом на березень 2023 року в Україні налічується 65 діючих банківських установ. Національний банк за результатами щорічного перегляду переліку системно важливих банків включив до цього переліку АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», проте виключив АТ «Альфа-банк», через його російських акціонерів. Тому, в оновленому переліку до важливих банків належать 15 установ, з них такі як: АТ «А-Банк», АТ «КРЕДІ АГРІОЛЬ БАНК», АТ «КРЕДОБАНК», АТ «ОТП БАНК», АТ «Ощадбанк», АБ «Південний», АТ КБ ПриватБанк», АТ «ПУМБ», АТ «Райффайзен Банк», АТ «СЕНС БАНК», АТ «ТАСКОМБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «Укрексімбанк», АТ «УКРСИББАНК», АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» [4].

Безпеку банківської системи ми оцінювали за допомогою показників фінансової безпеки, викладених у Методичних рекомендаціях щодо розвитку економічної безпеки (табл. 2) [4].

Хоча в майбутньому очікується зниження частки простроченої кредитної заборгованості, вона залишається на високому рівні, що становить критичний ризик для банківської системи.

Значний обсяг непрацюючих кредитів є серйозною загрозою, змушуючи банки шукати додатковий дохід потенційно незаконними способами та приховувати реальні доходи, щоб ухилитися від оподаткування. Таке високе значення показника свідчить про високий ризик участі банків у незаконних схемах та приховування коштів [5].

Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті відноситься до змішаного типу «А», діючи до певного моменту як стимул, а при подальшому збільшенні стаючи стримуючим фактором. Оптимальний діапазон цього показника становить 100%, відхилення від цього діапазону вважаються негативними. У 2022 році цей показник виступав як дестимулятор [6].

Таблиця 2 – Динаміка індикаторів рівня фінансової безпеки банківської системи України, 2018 – 3 кв. 2022 рр

Показник	Оптимальне значення	2018	2019	2020	2021	3 кв. 2022
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	3	53,10	46,36	41,00	30,02	33,63
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	100	117,04	83,50	167,18	151,28	118,28
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	20-25	41,45	37,02	37,41	36,37	35,12
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3	3,90	1,80	2,15	2,78	16,74
Рентабельність активів, %	1-1,15	1,69	4,25	2,44	4,09	1,02
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	90	93,52	94,35	89,13	89,36	88,80
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	50	64,08	61,45	61,01	55,41	59,85

Джерело: [3]

Ставлення довгострокових кредитів до депозитів в ідеалі має бути 3, але у третьому кварталі 2022 року воно становило 16,74, що свідчить про низький рівень забезпеченості. За підсумками цих показників ми розрахували загальний рівень фінансової безпеки банківського сектора (рис. 2). Дані малюнку 2 показують, що рівень безпеки банківської системи України коливається протягом аналізованого періоду та залишається низьким.

Основний акцент у забезпеченні фінансової безпеки банків має бути зроблено на підвищенні економічної ефективності, досягненні зростання

обсягів та ефективного використання фінансових ресурсів. Проте є низка недоліків, які негативно впливають на банківську безпеку.

Дослідження банківської системи України у період з 2018 до 2022 року виявило основні загрози її фінансовій безпеці. До них відносяться затяжні воєнні дії, економічний спад, коливання національного валютного курсу, зниження ліквідності банківських активів, інфляція, відтік капіталу, кібератаки та тероризм.

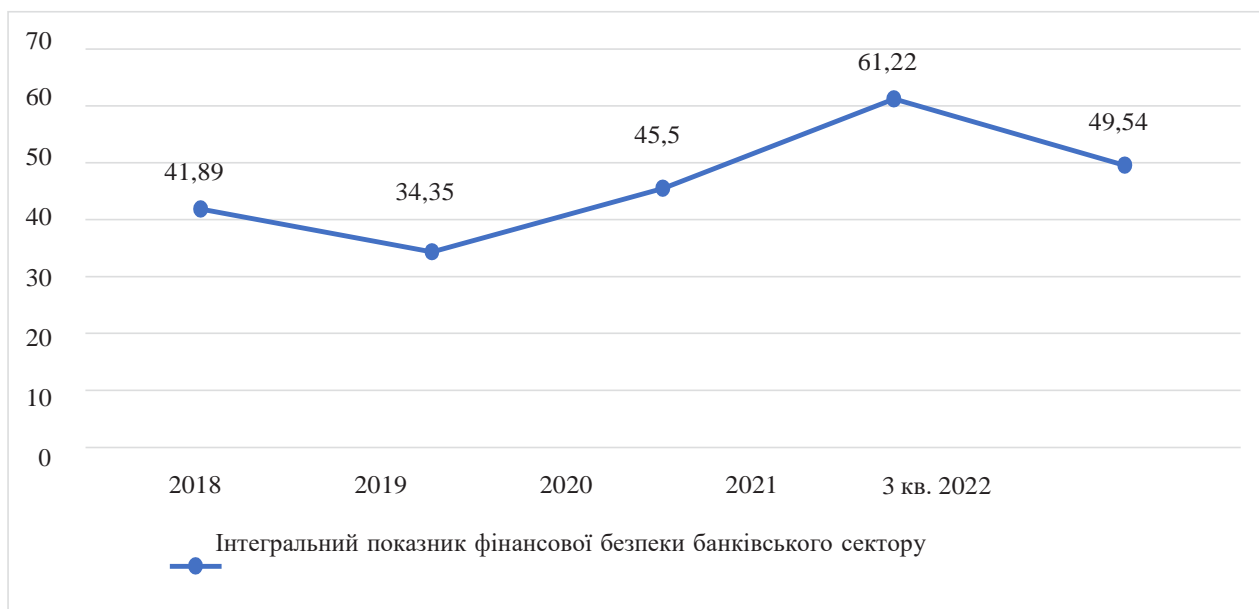

Рис. 2. Динаміка інтегрального показника фінансової безпеки банківської системи України, 2018 – 3 кв. 2022 рр.

Джерело: розраховано самостійно

Перед Національним банком України стоїть важливе завдання щодо створення оптимальних умов для функціонування банків та надання державних послуг під час війни, а також пом'якшення негативного впливу військової агресії на банківську систему. Російська військова агресія піддала банківську систему різним ризикам, таким як макроекономічний ризик, ризик капіталу, кредитний ризик, валютний ризик (частково стримується нині) та ризик прибутковості.

Висновки. Отже, військові дії в Україні мають широкомасштабний вплив на різні аспекти життя, у тому числі на банківську систему. Проте Національний банк України ефективно регулював та керував банківською системою, що дозволило їй швидко адаптуватися до значних змін.

Незважаючи на проблеми, пов'язані з війною, тероризмом та кібератаками, банківська система залишається стабільною. Після війни банківським установам дуже важливо зосередитися на відновленні та розвитку банківської системи шляхом реалізації ефективних операційних та інвестиційних заходів у фінансовому секторі.

Список використаних джерел:

1. Правдиковська І.І., Дорошенко Н.О. Вплив війни на банківську систему України. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 150–153. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5583>
2. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
3. Основні показники діяльності банків. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
5. НБУ зафіксував офіційний курс гривні до долара США на новому рівні та вжив низку додаткових заходів для збалансування валютного ринку та підтримання стійкості економіки в умовах війни. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zafiksuvav-ofitsiyniy-kurs-grivni-do-dolara-ssha-na-novomu-rivni-ta-vjiv-nizku-dodatkovih-zahodiv-dlya-zbalansuvannya-valyutnogo-rinku-ta-pidtrimannya-stiykosti-ekonomiki-v-umovah-viyni>
6. Мордань Є.Ю., Журавка О.С., Діденко К.В., Кравченко Я.І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка. *Бізнес Інформ*. 2021. № 1. URL: https://www.businessinform.net/export_pdf/businessinform-2021-1_0-pages-243_251.pdf
7. Коваленко В.В. Фінансова безпека банків в умовах воєнного стану. *Фінансовий простір*. 2022. № 4 (48). URL: <http://fpnpu.cibs.ubs.edu.ua/article/download/272736/268679>

Nazar DAVYDENKO*,
4th year student,
Faculty of Agronomy and Forestry,
Vinnytsia National Agrarian University,
Vinnytsia, Ukraine

EFFICIENCY OF THE USE OF ELECTRIC VEHICLES IN THE CONTEXT OF PRESERVING THE ENVIRONMENT

Abstract. In this article, we will discuss the importance of using electric vehicles as a means to reduce air pollution and their impact on the environment. It

* Scientific supervisor: PhD, senior lecturer of the Department of Agricultural Management And Marketing O. V. Aliksieieva

analyzes the advantages and disadvantages of electric vehicles and provides recommendations for their effective implementation to preserve nature.

Анотація. В цій статті розглянуто важливість використання електроавтомобілів як засобу зменшення забруднення повітря та їх вплив на довкілля. В ній проаналізовано переваги і недоліки електромобілів і надано рекомендації щодо їх ефективного впровадження для збереження природи.

Introduction. The modern world faces an extremely important task - to reduce the negative impact of our consumer lifestyle on the environment. One of the important links in this process is the use of electric cars. Electric vehicles have become the subject of intense research and discussion around the world, especially recently, given their potential role in protecting the environment and combating climate change. The transition to the use of electric vehicles can have a significant impact on reducing air pollution, reducing greenhouse gas emissions and conserving natural resources. In this article, we will consider the role of electric cars as a factor of nature protection, determining their advantages and possible effects on the environment in comparison with traditional cars with internal combustion engines.

Presenting the main material. Transitioning to greener energy sources is an important step in creating a better future, as some local ecosystems are already suffering due to climate change on the planet. According to the Ukrainian Climate Network, the increase in the greenhouse effect is caused by emissions of greenhouse gases such as CO₂ (carbon dioxide), CH₄ (methane) and N₂O (nitrous oxide), which are produced during the extraction and use of fossil fuels. According to research by the international scientific community Deep Carbon Observatory, carbon emissions from human activity exceed 360 tons per year [1].

Conventional cars are an integral part of modern life, but they also have a significant negative impact on the environment. This impact extends to various aspects of nature and climate and is becoming more and more problematic in a world of increasing numbers of motor vehicles and increasing volumes of emissions into the atmosphere.

Road transport is one of the most significant sources of environmental pollution. Currently, road transport accounts for more than half of all harmful emissions into the environment, which are the main source of air pollution, especially in large cities of the country. On average, when driving 15,000 km per year, each car burns about 2 tons of fuel and about 26-30 tons of air, including 4.5 tons of oxygen, which is 50 times more than human needs. At the same time, the car emits into the atmosphere: carbon monoxide – 700 kg/year, nitrogen dioxide – 40 kg/year, unburned hydrocarbons – 230 kg/year and solid substances – 2-5 kg/year [2].

Conventional cars that run on internal combustion emit into the atmosphere CO₂, nitrogen oxides (NO_x), hydrocarbons (HC), soot, sulfur dioxide (SO₂), ozone, benzene, as well as finely dispersed solid particles and other harmful substances [3].

Most CO₂ is released when gasoline or diesel is burned, and this leads to global warming and air pollution.

In order to quantify the impact of ordinary cars on the environment, consider the following digital data:

1. CO₂ emissions: an average petrol car can emit approximately 192 g of CO₂ per km. For diesel cars, this figure is about 171 g of CO₂ per 1 kilometer.

2. Other pollutants: In addition to CO₂, internal combustion engines also emit nitrogen oxides (NO_x) and diesel soot particles, which are harmful to health and contribute to air pollution and smog.

3. Average fuel consumption: Average fuel consumption for gasoline and diesel cars depends on their type and size, but can be between 6 and 12 liters per 100 kilometers, which also affects the level of air pollution [7].

Let's compare these digital data with the characteristics of electric cars:

1. CO₂ emissions: Electric cars have significantly lower CO₂ emissions compared to cars with internal combustion engines. They can have zero emissions locally because they do not consume fuel.

2. Other pollutants: electric cars do not emit nitrogen oxides (NO_x) and particles of diesel soot, which makes them environmentally friendly and helps reduce air pollution.

3. Energy efficiency: Electric cars use energy more efficiently, typically with energy consumption of 15 to 25 kW per 100 kilometers, depending on the model and driving conditions.

If we talk about which type of fuel is more threatening, it is worth defining the difference between gasoline and diesel fuel. The combustion of diesel fuel produces on average less carbon monoxide and hydrocarbons compared to petrol cars, in addition, they are more energy efficient and therefore produce less CO₂ per km. However, ecologists and doctors pay special attention to the threat posed by fine particulate matter contained in the exhaust of diesel engines, as well as the greater number of nitrogen oxide emissions compared to gasoline cars.

For comparison, the emissions of gasoline cars contain almost no solid particles, but when working in the cold season, it takes more time to warm up the engine, and on average, more carbon dioxide is produced per kilometer [3].

Electric vehicles, on the other hand, use electrical energy for propulsion and have no on-site emissions when they operate. However, emissions depend on how the electricity is generated. If it is produced using coal or other polluting energy sources, the emissions from electric cars can be higher than from some gasoline cars. However, if the electricity is produced using renewable sources such as solar or wind energy, the impact on the environment is much lower.

These data illustrate the benefits of electric vehicles in terms of reducing air pollution and impact on the climate. To reduce the negative impact of conventional cars on the environment and climate, several key measures can be introduced:

1. Transition to electric vehicles: supporting the development and use of electric cars that have zero CO₂ emissions when driving.

2. Increasing fuel efficiency: setting emission standards and mandatory fuel efficiency testing for gasoline and diesel vehicles to reduce fuel consumption and emissions.

3. Development of mass transport: improvement and expansion of public transport running on renewable energy and encouraging the use of public transport.

4. Green technologies in the automotive industry: supporting research and development of technologies to create greener cars, including hybrids and hydrogen fuel cell vehicles.

5. Introduction of regulations and restrictions: establishing strict emission requirements for car manufacturers and car owners regarding fuel quality, emissions and technical condition.

6. Incentives to switch to environmentally friendly cars: providing financial incentives, such as discounts on the purchase of electric cars or tax credits for environmentally friendly vehicles.

7. Infrastructure for charging: development of infrastructure for charging electric cars in cities and on highways.

8. Public education: conducting information campaigns for the conscious choice of vehicles and the impact on the environment [5].

These measures can help reduce the environmental impact of conventional cars and help achieve more sustainable and environmentally friendly transport.

Switching to electric cars has a number of extremely important benefits that benefit both individuals and our environment. Here are some key reasons why you should consider switching to electric vehicles:

1. Reduction of air pollution: electric cars do not emit harmful gases such as CO₂ and NO_x, which helps to reduce air pollution and improve air quality in the places where they are used.

2. Efficient use of energy: electric vehicles use energy much more efficiently, which means less loss in the form of heat and savings on fuel.

3. Save money: EV owners typically spend less on fuel, and charging costs can be significantly lower than filling up with gasoline or diesel.

4. Reducing dependence on oil resources: the use of electric cars contributes to reducing dependence on oil imports and fluctuations in fuel prices.

5. Noise reduction: electric vehicles have a lower noise level, which improves the quality of life in the places of their use and contributes to the comfort of the consumer.

6. Opportunities for solar and wind energy: EVs can be charged using renewable energy sources such as solar and wind, contributing to more sustainable and greener electricity systems.

7. Despite certain shortcomings, there is a positive trend in the world as a whole to improve management in the field of environmental protection measures in the context of the production of electric vehicles. This is facilitated by the positive experience of state support. For example, the Portuguese government is implementing a program to build a national network of electric filling stations. In

some countries, subsidies are allocated for the construction of the relevant infrastructure, and governments abolish or reduce taxes and customs duties, create services and conditions for parking. According to Euro-6 environmental standards, the new limits for the concentration of greenhouse carbon dioxide CO₂ for internal combustion engines should be no more than 0.005%. Therefore, a very high demand for electric cars is developing thanks to marketing, as well as the efforts of mankind to always "be in trend". For example, Europe wants to completely abandon the use of internal combustion engines by 2038, and China by 2027 [4].

With all these advantages, switching to electric cars is not only a choice for a clean and sustainable future, but also a cost-effective solution for many car owners. Although electric cars have many advantages for the environment, they also have their disadvantages and impacts on nature:

1. Electricity: Generating electricity to charge electric cars can use coal or other energy sources that emit greenhouse gases.

2. Energy for production: the production of electric vehicles requires a significant amount of energy, especially at the stage of manufacturing batteries and motors. If that energy comes from coal or other non-green sources, it could negate the benefits of electric cars.

3. Disposal of batteries: at the end of their service life, batteries must be disposed of or recycled. Disposing of batteries can have a negative impact on the environment if not done in an environmentally friendly way.

4. Large carbon footprint: Electric vehicle batteries contain nickel, manganese, cobalt, lithium, and graphite, which emit significant amounts of greenhouse gases during extraction and processing. In addition, the production of anodic and cathodic active materials requires high, energy-intensive temperatures for some processes. Battery chemistry, manufacturing technology, choice of raw material suppliers, and transportation routes are other determinants of the amount of manufacturing carbon embedded. Manufacturers using electricity from renewable sources have a significantly lower carbon footprint in battery production than those using fossil fuels [6]. It is necessary to take into account these aspects and develop technologies and processes aimed at reducing the negative impact of electric cars on nature.

Conclusions. Electric vehicles have the potential to become a key factor in preserving the environment and reducing emissions of harmful gases into the atmosphere. They offer a number of obvious advantages, such as zero emissions, reduced noise and fuel economy. However, it is important to be aware of disadvantages such as battery production, energy costs for production, disposal and charging sources. Despite these challenges, the transition to electric vehicles is a step in the right direction for a cleaner and more sustainable future.

In order to maximize the positive impact of electric vehicles and reduce their environmental impact, it is important to improve technology, develop renewable energy, work on battery life and improve charging infrastructure. In addition, education and public awareness of the benefits and challenges of electric vehicles are important elements of a successful transition to this technology.

With the right strategy and responsible approach, electric cars can become a tool to preserve our natural heritage and create a better future for our descendants.

References

1. The use of electric vehicles with zero carbon dioxide emissions improves the state of ecology. URL:<https://ecocars.in.ua/vikoristannya-elektromobiliv-polipshuyestan-ekologii/> (date of application: 15.10.2023)
2. Atmospheric air pollution by emissions from transport URL:<https://www.gpp.in.ua/transport/zabrudnennya-atmosfernogo-povitrya-vikidami-vid-transportu.html> (date of application: 12.10.2023)
3. Environmental and transport problems of modern Ukraine. p. 9-10 URL:https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/ecology_a4_ukr.pdf (date of application: 15.10.2023)
4. Vectors of Ukrainian-Chinese cooperation in the field of production of energy-saving and vehicles using alternative energy sources. p. 35-36 URL:http://www.economy.in.ua/pdf/2_2022/8.pdf (date of application: 09.10.2023)
5. Car Pollution is Bad for Environment: Here's What You Can Do URL:<https://www.ecoredux.com/ways-to-reduce-car-pollution> (date of application: 10.10.2023)
6. The race to decarbonize electric-vehicle batteries. URL:<https://www.mckinsey.com/industries/automotive-and-assembly/our-insights/the-race-to-decarbonize-electric-vehicle-batteries> (date of application: 15.10.2023)
7. How much CO₂ does a car emit per mile: list by type, size energy source. URL: <https://8billiontrees.com/carbon-offsets-credits/how-much-co2-does-a-car-emit-per-mile/> (date of application: 10.10.2023)

Леонід ЗЮЗЬКО*,
Магістр 2 курсу
Факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *Метою даної статті є дослідження функціонування аграрного ринку України в умовах воєнного стану. Визначено і проаналізовано змістовні характеристики вітчизняного аграрного ринку. Ідентифіковано основні проблеми розвитку аграрного ринку в умовах воєнного стану, а саме:*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Логоша Р.В.

зростання цін на сировину, паливно-мастильні матеріали, засоби захисту рослин, зниження купівельної спроможності населення, підвищення ризиків збитковості виробників продукції рослинництва та тваринництва, блокування морських портів для здійснення експортно-імпортних операцій, руйнація логістичної інфраструктури АПК тощо. Проведено детальний аналіз посівних площ, урожайності, виробництва і реалізації зернових і зернобобових культур. Досліджено стан та тенденції на рику м'яса в Україні. Ситуація на ринку м'яса в Україні, свідчить про складні економічні виклики та дисбаланс у галузі тваринництва. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на покращення процесу функціонування аграрного ринку України в умовах воєнного стану.

Abstract. *The purpose of this article is to study the functioning of the agricultural market of Ukraine under martial law. The meaningful characteristics of the domestic agricultural market are defined and analyzed. The main problems of the development of the agar market in the conditions of martial law were identified, namely: the increase in prices for raw materials, fuel and lubricants, plant protection products, a decrease in the purchasing power of the population, an increase in the risk of loss of producers of plant and animal products, blocking of sea ports for export-import operations, destruction of the logistics infrastructure of the agricultural industry, etc. A detailed analysis of sown areas, productivity, production and sale of grain and leguminous crops was carried out. The state and trends in meat consumption in Ukraine were studied. The situation on the meat market in Ukraine indicates complex economic challenges and an imbalance in the livestock industry. A set of measures aimed at improving the process of functioning of the agricultural market of Ukraine in the conditions of martial law is proposed.*

Вступ. Забезпечення продовольчої безпеки як в Україні, так і у світі незмінно входить до пріоритетних напрямів глобального порядку. Активні бойові дії спричинили низку масштабних деструктивних впливів на аграрну сферу. Зруйновано та суттєво пошкоджено багато сільськогосподарських і переробних підприємств. Скоротилися площі вирощування культур та обсяги виробництва продукції рослинництва. Мають місце розриви логістичних зв'язків, блокування ринків збуту. Катастрофічно скорочується експорт зернової продукції.

Воєнний стан надзвичайно ускладнив функціонування галузей тваринництва. Зазнали шкоди та значних втрат тваринницькі комплекси та поголів'я тварин. Зменшили виробництво сировини для переробної промисловості галузі молочного і м'ясного скотарства та свинарства. Птахівництво втратило зовнішні ринки збуту. В умовах воєнних дій першочерговим завданням українського аграрного сектору стало надійне забезпечення населення сільськогосподарською продукцією та продовольством. При цьому ключова роль у збереженні та розвитку локальних ринків і ланцюгів постачань продовольства в регіонах належала фермерам та особистим селянським господарствам

Виклад основного матеріалу. До основних проблем функціонування аграрного ринку в Україні в умовах воєнного стану слід віднести:

1. Підвищення інфляції та цін на продукти харчування. Збільшення рівня інфляції в 2022 році виявилось однією з ключових проблем. Воєнний конфлікт призвів до великого попиту на продукти першої необхідності та зберігання. Одночасно, зниження виробництва та постачання через втрати на землі і об'єктах інфраструктури також вплинуло на зростання цін.

2. Низька купівельна спроможність населення. Війна призвела до зниження доходів населення, зменшення зайнятості та загрози втрати робочих місць, що погіршило купівельну спроможність населення. Це створює напругу між зростанням цін і здатністю населення придбати необхідні продукти.

3. Обмежене доступність продуктів через ускладнення в поставках. Воєнний конфлікт призвів до обмежень в русі товарів та послуг. Це може вплинути на доступність продуктів у певних регіонах країни, особливо тих, що знаходяться в зоні конфлікту.

4. Вплив на аграрне виробництво. Воєнний конфлікт суттєво вплинув на аграрне виробництво в Україні через знищення сільгосптехніки, втрати сільськогосподарських площ та обмеження в обробці землі через загрозу безпеки.

5. Потреба в гуманітарній допомозі. В умовах воєнного стану, гуманітарна допомога може стати важливим джерелом продуктів харчування для населення в зоні конфлікту.

Порушення логістичних ланцюгів та зростання цін на паливно-мастильні матеріали та енергоносії є важливими факторами, які негативно впливають на цінову ситуацію в Україні, особливо в умовах воєнного конфлікту. Девальвація гривні та зростання курсу іноземних валют, зокрема долара та євро, серйозно також вплинули на експорт України. На цінові коливання на внутрішньому ринку продуктів тваринництва, зокрема, впливають:

- втрата поголів'я тварин і як наслідок зниження виробництва продовольчої продукції через війну;
- зміни у виробничих витратах – відсутність чи здорожчання кормів, підвищення вартості ветеринарних препаратів, пально-мастильних матеріалів.

Перебої в електропостачанні, особливо в секторі продовольства та холодильної ланцюгі, суттєво вплинули на якість та безпечність продуктів харчування. Це звичайно впливає на формування пропозиції та цін. Зокрема, відключення електроенергії безпосередньо та негативно впливає на виробництво і вартість м'яса адже порушує виробничі процеси. Нариклад у птахівництві порушується процес інкубації яєць, а отже і отримання добових курчат-бройлерів, яких мали б виростити на м'ясо. У галузі тваринництва гине молодняк худоби, свиней та птиці через порушення технологій утримання, виникають складнощі з виробництвом кормів, переробкою та зберіганням кінцевої продукції у роздрібній мережі. Все це в підсумку впливає та збільшує кінцеву ціну м'яса та продукції його переробки [1, с. 42].

Погіршення ситуації з відключеннями електроенергії в 2023 році може вплинути на виробництво та постачання м'яса в Україні.

Серед основних ринків продукції рослинництва та тваринництва більш детально розглянемо ринок зерна та м'яса.

Ринок зерна в Україні, характеризується тим, що країна щорічно нарощувала обсяги виробництва й експорту зернових культур й перебувала серед головних гравців на міжнародному ринку. Тенденція до збільшення обсягів виробництва зерна залишалася достатньо стійкою протягом тривалого періоду,

Збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні протягом останніх 20 років є важливим розвитком і свідчить про потенціал та конкурентоспроможність сільськогосподарського сектору країни. Так, виробництво пшениці за останні 20 років збільшилось у 3,2 рази (з 10,2 млн т у 2000 р. до 32,2 млн т у 2021 р.).

Збільшення виробництва кукурудзи та зернових культур в Україні на протязі останніх 20 років свідчить про значний розвиток сільськогосподарського сектору країни та важливий внесок України в світове виробництво зернових.

Збільшення виробництва зернових культур, таких як пшениця, жито, ячмінь та кукурудза, в Україні протягом 2021 року є вражаючим і має значний вплив на сільськогосподарську ситуацію країни та її позицію на світовому ринку [2, с. 8].

Збільшення експортного потенціалу вітчизняного зернового ринку настільки значуще, що відобразилося в збільшенні експортних обсягів зерна протягом останніх двадцяти років. Збільшення експорту зернових культур, зокрема пшениці, жита, ячменю та кукурудзи, вказує на конкурентоспроможність України на світовому ринку та на попит на її сільськогосподарську продукцію.

Важливою перевагою України є її географічне положення та доступ до морських портів, які дозволяють зручно вивозити зернові культури на світовий ринок. Крім того, якість і ціна українського зерна часто роблять його привабливим для світових покупців.

Зменшення площі під озимими зерновими культурами, такими як пшениця, ячмінь і жито, на початку 2022 року вплинуло на виробництво цих культур та на загальний обсяг зернових.

Військовий стан в Україні призвів до серйозного впливу на сільське господарство країни. Зменшення посівних площ та оброблених земель має серйозні наслідки для виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчої безпеки країни. Тому зменшення посівних площ і оброблених земель є серйозним викликом для України, і країна може потребувати підтримки для відновлення сільського господарства та виробництва продуктів харчування на постраждалих територіях.

Загальне виробництво зернових та зернобобових культур у 2022 р. склало 53,9 млн т, що на 37,3% нижче показника 2021 р. Посівні площі пшениці за рік повномасштабного вторгнення скоротились на 1,8 млн га. Прогнозне скорочення площ посівів пшениці оцінюється у розмірі 2 млн га (або на 25,4%) – від 7,1 до 5,3 млн га, а втрати врожаю у порівнянні з 2021 р. сягнули 11,5 млн т (або 35,7%).

Скорочення площ під кукурудзою оцінюється у розмірі 1,4 млн га (або 25,4%), а обсяги виробництва скоротились від 42,1 до 26,2 млн т, що на 37,8% нижче показника 2021 року. Втрати врожаю оцінюються майже у 16 у 15,9 млн т. Сумарна частка посівів озимого ячменю під урожай 2022 р. в небезпечних областях країни складала майже в 44% від загальної площі.

Скорочення площ під ячменем оцінюється у розмірі 0,8 млн га (або на 32,3%), а втрати врожаю наблизились до позначки у 4 млн т. порівняно з 2021 р. виробництво ячменю скоротилось на 40,4%.

Найбільш масштабні втрати площ та врожаю зернових культур у Луганській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській, Харківській та Миколаївській областях. Для визначення обсягів деструктивних зрушень, що відбуваються на ринку зерна України, представлено фактичний на 2021 р. та зроблено прогностичні на 2022-2023 рр. баланси продукції (табл. 2.1). Внутрішній попит у 2022 р. оцінюється у розмірі 15,3 млн т, що на 291% нижче довоєнного рівня, промислова переробка – у 0,82 млн т (на 0,38 млн нижче показника 2021 р). Фонд споживання скоротився на 13,5% (з 5,1 до 4,4 млн т). У свою чергу скорочення і насінневого матеріалу оцінюється до 1,9 млн т (внаслідок суттєвого скорочення посівних площ під ярими зерновими в 2022 р.). Експорт зерна з України в 2022 році склав 38,5 млн т [1, с. 45].

За очікуваними даними Інституту аграрної економіки, врожай зернових та зернобобових у сезоні 2023 року може перевищити минулорічний показник на 7,8% і сягнути 58 млн т. Пшениці планується зібрати 20,1 млн т (-2,8%), ячменю – 5,8 млн т (+3,6%), кукурудзи – 28,4 млн т (+8,4%). Тому загальна пропозиція зерна в 2023 році прогнозується в розмірі 58,3 млн т, зокрема: пшениці – 20,2 млн т, кукурудзи – 28,4 млн т, ячменю – 5,8 млн т. Відповідно виробництво зерна в розрахунку на 1 особу зростає до 1704,1 (порівняно з 1566,7 кг у 2022 р). Внутрішній попит порівняно з 2022 р. збільшиться на 7,2% (від 15,3 до 16,4 млн т). Фонд споживання може збільшитись на 11,7% (з 4,4 до 5,0 млн т). Скорочення насінневого матеріалу не прогнозується. Експорт зерна з України в 2023 р. може досягнути минулорічних показників 38,5 млн т (11,3 млн т пшениці, 23,9 млн т кукурудзи, 2,8 млн т ячменю) [1, с. 46].

Ринок м'яса є дуже важливою складовою продовольчого ринку країни і має великий вплив на рівень життя населення та забезпечення продовольчої безпеки [3, с. 126]. Забезпечення стабільного та ефективного функціонування ринку м'яса є важливою задачею для забезпечення продовольчої безпеки, підвищення рівня життя населення та підтримки економіки країни. Проте для багатьох сільськогосподарських виробників в Україні вирощування худоби та

птиці може бути є важкою та збитковою справою. Ситуація на ринку м'яса в Україні, свідчить про складні економічні виклики та дисбаланс у галузі тваринництва.

Трансформаційні процеси в тваринництві України протягом періоду 2000-2021 років вплинули на структуру ринку м'яса та виробництва м'ясних продуктів. Зростання частки м'яса птиці у структурі виробництва м'яса в Україні з 11,6% у 2000 році до 56% у 2021 році є значущою та важливою трансформацією на ринку м'яса. Ця зміна свідчить про зростання популярності курячого м'яса серед споживачів та збільшення виробництва цього виду м'яса в Україні. бiльшення обсягiв виробництва м'яса птици та зменшення частки свинини в структурі виробництва м'яса є важливими розвитками в агропромисловому секторі України. Ця зміна свідчить про стратегічні рішення сільськогосподарських підприємств та виробників щодо зміни асортименту та пристосування до ринкових умов. Зменшення частки яловичини і телятини в структурі виробництва м'яса також є важливою тенденцією. Якщо в 2000 р. вона становила 45 %, то у 2021 р. – лише 12,7%. Звуження частки яловичини в структурі виробництва м'яса дійсно може ускладнити формування раціонального м'ясного балансу в країні, особливо якщо є вимоги або цілі щодо певних видів м'яса в раціоні населення. Такі структурні зміни стали результатом кризових явищ у галузях скотарства та свинарства.

Виробництво свинини до 2021 р. дещо стабілізувалося. Однак, значної шкоди йому завдають африканська чума свиней та коливання цін на зернові та комбікорми. Зниження виробництва великої рогатої худоби та не вигідність цієї галузі є проблематичними тенденціями для аграрного сектору України. Тотальна збитковість вирощування великої рогатої худоби та свиней зумовили скорочення поголів'я худоби. Внаслідок значного скорочення виробництва яловичини сільськогосподарськими підприємствами господарства населення стали основними виробниками цього виду продукції. У господарствах населення у 2021 р. було зосереджено 62 % поголів'я великої рогатої худоби. У 2021 р. ця категорія господарств забезпечила 75,0 % обсягів виробництва яловичини та телятини в Україні.

Для розв'язання цієї проблеми можуть бути вжиті заходи, такі як підтримка виробників, розвиток інноваційних методів вирощування, розширення експортних можливостей та стимулювання попиту на велику рогату худобу на внутрішньому ринку [4, с. 199].

Висновки. Для виробників сільськогосподарської продукції важливо бути готовими до змін на ринку, шукати шляхи зменшення витрат та підвищення ефективності виробництва, а також розглядати можливості диверсифікації та пошуку нових ринків для своєї продукції. Політичні та економічні фактори можуть вплинути на довгострокові перспективи аграрного ринку України, і виробники повинні адаптуватися до цих змін для збереження стійкості та конкурентоспроможності.

Пропозиції щодо перспектив повоєнного відновлення аграрного ринку спрямовані, перш за все, на розбудову його інфраструктури з метою забезпечення споживчого попиту за рахунок розширення товарної пропозиції сільськогосподарської продукції, зниження втрат під час її транспортування та зберігання, згладження сезонних цінових коливань. Для цього необхідною є подальша державна підтримка.

Список використаних джерел:

1. Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення: наукова доповідь / [Ю.О. Лупенко, О.М. Нечипоренко, М.І. Пугачов, та ін.]. К.: ННЦ «ІАЕ», 2023. 224 с.
2. Шпикуляк О.Г., Шеленко Д.І., Алексеєва О.В., Ксенофонтова К.Ю., Суховій А.І. (2022). Роль ринку і підприємництва у забезпеченні сталого розвитку сільських територій. *Агросвіт*. № 20. С. 3-12. DOI : <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.20.3> URL : <https://www.nauka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/617/624>.
3. Логоша Р. В. Стан та тенденції розвитку підприємств м'ясопереробної галузі України. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: економічні науки*. Випуск 3(69). Т 1. Вінниця 2012. С. 125-130.
4. Бойко В. Забезпечення функціонування аграрного ринку України в умовах воєнного стану. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022, № 5, Том 1. 197-202.

Богдан КОЛІЖУК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ТА СТРАТЕГІЇ

Анотація. Стаття присвячена прийняттю стратегічних управлінських рішень як ключовому аспекту ефективного стратегічного управління в організаціях. Розглянуто важливість стратегічного управління та роль прийняття рішень у процесі формування та реалізації стратегії. Визначено ключові принципи прийняття стратегічних управлінських рішень, а саме: ідентифікація інформаційних потреб для прийняття стратегічних рішень, аналіз

* Науковий керівник: доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Гарбар Ж.В.

і оцінка ризиків та можливостей, розробка стратегічних альтернатив, оцінка та вибір стратегії, моніторинг та корекція стратегічних рішень. Розглянуто різні стратегії прийняття стратегічних управлінських рішень, такі як модель SWOT-аналізу, методологія «балансова оцінка», модель портфельного управління, модель сценарного аналізу та ролі команди прийняття рішень в стратегічному управлінні.

Abstracts. The article is devoted to strategic managerial decision-making as a key aspect of effective strategic management in organizations. The importance of strategic management and the role of decision-making in the process of strategy formation and implementation are considered. Key principles of strategic management decision-making are defined, namely: identification of information needs for strategic decision-making, analysis and assessment of risks and opportunities, development of strategic alternatives, evaluation and selection of strategy, monitoring and correction of strategic decisions. Various strategic management decision-making strategies are considered, such as the SWOT analysis model, the «balance sheet» methodology, the portfolio management model, the scenario analysis model, and the role of the decision-making team in strategic management.

Вступ. Успішність та швидкість вирішення завдання становлення ринкових відносин в Україні визначальною мірою залежать від ефективності управлінської діяльності, що зумовлює необхідність докорінного оновлення усіх підсистем стратегічного менеджменту відповідно до вимог ринкової економіки. Стратегічні управлінські рішення – це рішення вищого рівня управління, що визначають головні напрями діяльності підприємства. Для цих рішень властива велика відповідальність і високий рівень ризику, оскільки від них залежить майбутній стан підприємства. Прийняття стратегічних управлінських рішень – це ключовий процес управління, спрямованого на формування та виконання стратегії організації. Основні аспекти цього процесу: збір інформації, аналіз альтернатив та прийняття рішень, що впливають на майбутнє організації. Сутність, принципи та стратегії прийняття стратегічних управлінських рішень в свої наукових працях розглядали такі вчені як: Вергал К.Ю. [1], Касич А.О. [2], Нікітін В.Г. [8], Роїк О.М. [3], Петруня Ю.Є. [4], Полторак В.В. [5], Полякова Я.О. [6], Попрозман О.І. [7], Савченко С.М. [8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне управління підприємством – це узгоджена сукупність рішень, що роблять визначальний вплив на діяльність підприємства і мають довгострокові наслідки.

Процес прийняття стратегічних управлінських рішень у загальному вигляді складається з наступних етапів:

- класифікація проблеми (визначається типовість проблеми);
- формулювання проблеми;
- визначення граничних умов вирішення проблеми;

- визначення оптимального стратегічних управлінських рішень;
- імплементація оптимального стратегічного управлінського рішення;
- контроль за впровадженням стратегічних управлінських рішень [9].

Підтримка стратегічних управлінських рішень повинна виходити з їх особливостей. Найбільш важливими характеристиками цих рішень є:

- унікальність, оскільки умови і вирішувані проблеми ніколи не повторюються і, як правило, не мають аналогів у минулому;
- велика кількість параметрів, які необхідно враховувати при аналізі проблеми, і висока складність вирішуваних проблем;
- велика початкова невизначеність знову виникаючих проблем;
- безліч суперечливих критеріїв вибору відповідної альтернативи рішення;
- складність передбачення наслідків реалізації можливих альтернатив;
- дефіцит часу, відведеного на ухвалення рішення.

Ключові принципи прийняття стратегічних управлінських рішень включають в себе:

1. Визначення місця управлінських рішень в стратегічному управлінні.
2. Ідентифікація інформаційних потреб для прийняття стратегічних управлінських рішень.
3. Аналіз і оцінка ризиків та можливостей.
4. Розробка стратегічних альтернатив.
5. Оцінка та вибір стратегії.
6. Моніторинг та корекція стратегічних управлінських рішень.

Значна диференційованість принципів прийняття стратегічних управлінських рішень обумовлена стрімкими еволюційними перетвореннями в структурі механізмів управління та розвитку сучасних підприємств. Дані особливості обумовлюють розширенням числа принципів прийняття стратегічних управлінських рішень ефективністю діяльності підприємства в потенційній перспективі.

Формування стратегії прийняття управлінських рішень, визначення її базових елементів у своєму розвитку проходить багато еволюційних стадій. Трактування поняття стратегії трансформується від суб'єктивного уявлення стратега – керівника підприємства до процесу навчання, забезпечення влади й перспективи досягнення стабільної конкурентної позиції у довгостроковій перспективі на основі участі у цьому процесі всього колективу підприємства. Такий еволюційний розвиток основ стратегічного управління обумовлює різні комбінації визначальних структурних компонентів стратегії підприємства [6].

В процесі прийняття управлінських рішень використовуються різні стратегії:

1. Модель SWOT-аналізу використовується як інструмент для оцінки внутрішніх сильних і слабких сторін організації, а також зовнішніх можливостей та загроз.

2. Методологія «балансова оцінка» описує підходи до балансової оцінки, де враховуються економічні, соціальні та екологічні аспекти в прийнятті стратегічних рішень.

3. Модель портфельного управління висвітлює концепцію портфельного управління, де різні проєкти або бізнес-одиниці розглядаються як інвестиційний портфель.

4. Модель сценарного аналізу пояснює важливість створення різних сценаріїв розвитку подій та їх використання в прийнятті стратегічних рішень.

5. Визначення ролі команди в прийнятті рішень в стратегічному управлінні дозволяє обговорити ролі та функції членів команди прийняття стратегічних рішень у процесі формування та виконання стратегії організації.

В процесі узгодження змісту окремих стратегій прийняття управлінських рішень та їх коригування. відбувається відбір найбільш ефективних стратегій забезпечуючи відповідний рівень стратегічного управління ефективністю діяльності підприємства, після чого здійснюється узгодження структури даних стратегій в загальній системі стратегічного розвитку. Далі здійснюється безпосереднє впровадження розроблених стратегій прийняття управлінських рішень в систему стратегічного управління ефективністю діяльності підприємства в рамках принципів комплексності, доцільності та відповідності. Контроль за реалізацією стратегій прийняття управлінських рішень передбачає здійснення структурного та системного контролю відповідно ефективності впроваджених стратегій як на всіх рівнях життєвого циклу підприємства зокрема, так в системі стратегічного розвитку підприємства зокрема.

Під час прийняття стратегічних управлінських рішень обов'язково слід враховувати ризики. Аналіз ризиків здійснюється за у такій послідовності:

- визначення зовнішніх та внутрішніх факторів, що збільшують або зменшують ступінь ризику;
- аналіз впливу виявлених факторів;
- оцінка різних видів ризику за двома підходами:
- визначення фінансової доцільності (ліквідності);
- визначення економічної доцільності (ефективності вкладень);
- встановлення допустимого ступеня ризику;
- аналіз стратегічних рішень щодо допустимого ступеня ризику;
- розроблення заходів із зниження ступеня ризику [3].

Стратегічний аналіз у більшості ситуацій, які виникають через необхідність прийняття стратегічних рішень за умов обмеженої інформації, проводиться з метою вибору оптимального варіанта серед можливих альтернатив. При цьому повинні існувати певні якісні та кількісні критерії, за якими здійснюється вибір.

Висновки. Процес прийняття стратегічних управлінських рішень є фундаментальним аспектом стратегічного управління та відіграє ключову роль у досягненні стратегічних цілей підприємства. Ефективні стратегічні

управлінські рішення вимагають ретельного аналізу, врахування ризиків та можливостей, а також гнучкості в реагуванні на зміни.

Список використаних джерел:

1. Вергал К.Ю. Теоретичні аспекти стратегічного управління підприємством в умовах інтеграції. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 3. С. 33–40.
2. Касич А.О. Втілення концепції стратегічного управління в практику вітчизняних підприємств. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 290–294.
3. Роїк О.М., Азарова А.О., Небава М.І. Основи стратегічного менеджменту. Навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2007. 213 с.
4. Петруня Ю.Є., Літовченко Б.В., Пасічник Т.О. та ін. Прийняття управлінських рішень : навчальний посібник / за ред. Ю.Є. Петруні. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2020. 276 с
5. Полторак В.В. Моделювання стратегічних рішень у державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 20. С. 137–139.
6. Полякова Я.О. Логіко-семантична основа формування базових компонентів стратегії підприємства. *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 151–156.
7. Попрозман О.І. Стратегія діяльності підприємства в умовах монополізації ринку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 1. С. 61–66.
8. Савченко С.М., Нікітін В.Г. Сутність та принципи стратегічного управління ефективністю діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/94.pdf
9. Haroon A. Khan. Introduction to Public Administration. University Press of America, 2008. P. 33.

Вікторія КОЗАЧЕНКО*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Анотація. У статті йдеться про процес прийняття управлінських рішень в публічному управлінні та його важливість для сучасного суспільства. Вона починається з теоретичного розгляду визначення управлінських рішень та

* Науковий керівник: доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Гарбар Ж.В.

ключових принципів, які їх супроводжують. Стаття подає визначення ролі публічного управління в сучасному суспільстві та його вплив на формування управлінських рішень. Також стаття детально розглядає етапи процесу прийняття управлінських рішень, включаючи визначення проблеми, збір та аналіз інформації, розгляд варіантів рішень, їх оцінку, вибір оптимального рішення, реалізацію та контроль результатів. Особливу увагу приділено особливостям прийняття управлінських рішень в публічному управлінні, включаючи вплив політики на рішення, вимоги до відкритості та прозорості, важливість участі громадськості та фінансові обмеження. Завершуючи, стаття підсумовує ключові висновки та вказує на важливість ефективного процесу прийняття управлінських рішень для стабільності та розвитку суспільства.

Abstract. The article deals with the process of making managerial decisions in public administration and its importance for modern society. It begins with a theoretical consideration of the definition of management decisions and the key principles that accompany them. The article defines the role of public administration in modern society and its influence on the formation of management decisions. Also, the article examines in detail the stages of the management decision-making process, including problem definition, information collection and analysis, consideration of decision options, their evaluation, selection of the optimal solution, implementation and control of results. Particular attention is paid to the features of managerial decision-making in public administration, including the influence of politics on decisions, requirements for openness and transparency, the importance of public participation, and financial constraints. Finally, the article summarizes the key findings and points to the importance of an effective management decision-making process for the stability and development of society.

Вступ. Публічне управління є хребтом сучасного суспільства, яке спрямоване на забезпечення порядку, справедливості та гармонії в житті громадян. Здійснення правильних та ефективних управлінських рішень в цій сфері має вирішальне значення для сталого розвитку суспільства та підтримки громадського добробуту. Процес прийняття управлінських рішень в публічному управлінні став викликом і пріоритетом водночас, вимагаючи від діловодів та політичних лідерів надзвичайної уваги до складностей, які він включає в себе.

Прийняття управлінських рішень не обмежується лише формальними аспектами влади; воно охоплює широкий спектр суспільних справ та інтересів. Від організаційних принципів до глобальних питань сталого розвитку, від соціальних послуг до бюджетного планування, процес прийняття управлінських рішень визначає, як наше суспільство функціонує та відповідає на виклики сучасності.

Також важливо відзначити, що публічне управління часто пов'язане із великою відповідальністю перед суспільством. Високі стандарти етики,

прозорості та відкритості ставляться в центр роботи урядових органів, щоб забезпечити довіру громадськості та легітимність прийнятих рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення управлінських рішень є ключовим аспектом розуміння процесу прийняття рішень в публічному управлінні. Управлінські рішення визначають, які дії будуть приймати владні органи, організації чи індивідуали з метою досягнення конкретної мети чи розв'язання певної проблеми. Ці рішення мають стратегічний характер і можуть мати вплив на різні аспекти суспільства.

У контексті публічного управління, управлінські рішення спрямовані на досягнення громадського блага та оптимізацію використання ресурсів для задоволення потреб суспільства. Вони можуть включати в себе рішення щодо виділення бюджетних коштів для певних програм, прийняття законодавчих актів, зміну соціальних політик, а також регулювання різних сфер життя громадян.

Управлінські рішення можуть бути реакцією на конкретну ситуацію або проблему, але вони також можуть бути частиною стратегічного планування, спрямованого на досягнення довгострокових цілей. Важливо враховувати, що управлінські рішення можуть мати ефект на різні рівні - від локальних до національних та навіть міжнародних.

Важливо також відзначити, що процес прийняття управлінських рішень може бути важким завданням через різні фактори, які впливають на нього. Серед таких факторів можуть бути політичні, економічні, соціокультурні, технологічні та етичні аспекти, які потрібно враховувати при визначенні оптимального рішення. Загалом, управлінські рішення в публічному управлінні є основою діяльності влади та визначають, як суспільство реагує на поточні проблеми та розвивається для досягнення майбутніх цілей [1].

Прийняття управлінських рішень в публічному управлінні базується на кількох основних принципах:

Раціональність: Рішення мають бути обґрунтованими і базуватися на аналізі фактів та даних. Раціональний підхід допомагає уникнути прийняття рішень, що ґрунтуються на відчуттях чи особистих бажаннях та сприяє досягненню оптимальних результатів.

Легітимність: Рішення мають бути узгоджені з чинним законодавством та відповідати загальноприйнятим моральним та етичним стандартам. Легітимність є ключовою для забезпечення законності та довіри до владних органів.

Залучення стейкхолдерів: Важливо враховувати думку та інтереси різних стейкхолдерів, включаючи громадські організації, бізнес, громадян та інші групи, які можуть бути впливовими чи зацікавленими в рішенні. Залучення стейкхолдерів сприяє більш об'єктивному та демократичному прийняттю рішень.

Системний підхід: Розуміння взаємодії рішень з іншими процесами та факторами в суспільстві. Системний підхід допомагає передбачити можливі

взаємодії та наслідки рішень для всіх частин суспільства [2].

Одним із найважливіших завдань у сфері управління є стратегічне планування, яке спрямоване на досягнення довгострокових цілей і враховує основні цінності та ресурсні обмеження. В контексті публічного управління, стратегічне планування виявляється як ключовий інструмент у формулюванні курсу дій для досягнення суспільних цілей та розв'язання глобальних проблем.

В Україні однією із стратегічних пріоритетів є інноваційно-інвестиційний шлях розвитку. Це означає, що держава зосереджує увагу на створенні та впровадженні нових технологій та інновацій, а також на залученні інвестицій для підтримки цього процесу. Інновації можуть сприяти підвищенню продуктивності, створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності нації, та забезпеченню сталого економічного розвитку.

Політика визначає загальні орієнтири для дій та прийняття рішень, які спрямовані на досягнення стратегічних цілей. Якщо стратегія визначає напрямок розвитку та конкретні завдання для досягнення цілей, то політика визначає способи і засоби, якими ці завдання будуть виконані.

Стратегічний план є фактичною дорогою, яка об'єднує стратегію та політику в конкретні дії та рішення, необхідні для досягнення поставлених цілей. Він визначає, яким чином ресурси та засоби будуть спрямовані на виконання стратегії та втілення політики.

Найголовнішим результатом оцінки політики є її успіх у досягненні визначених цілей. Успішна політика сприяє розв'язанню проблеми чи досягненню конкретного результату, який відповідає стратегічним цілям.

Зрозуміло, що стратегічне планування та політика вимагають комплексного та добре підготовленого підходу. Ці інструменти допомагають країнам, таким як Україна, визначити шлях до досягнення сталого розвитку та покращення якості життя громадян. При цьому важливо зберігати баланс між амбіціями та реальними можливостями, оскільки планування і політика повинні бути реалістичними і враховувати наявні обмеження [3].

Процес прийняття управлінських рішень є важливою складовою діяльності як в галузі публічного управління, так і в приватному секторі. Цей процес вимагає систематичного та обґрунтованого підходу, оскільки від правильних управлінських рішень залежать результати та ефективність діяльності організації чи установи. Розглянемо детальніше кожен з етапів процесу прийняття управлінських рішень:

Визначення проблеми: Перший етап полягає в тому, щоб чітко визначити проблему чи завдання, яке потребує управлінського втручання. Це важливий крок, оскільки правильне формулювання проблеми дозволяє спрямувати увагу на необхідний аспект діяльності та визначити цілі рішення.

Збір та аналіз інформації: На другому етапі необхідно зібрати велику кількість інформації, яка стосується проблеми. Це може бути статистика, дослідження, звіти, внутрішня та зовнішня інформація, експертні оцінки і так

далі. Після збору інформації вона аналізується для з'ясування ключових аспектів проблеми та визначення її коренів.

Розгляд варіантів рішень: На третьому етапі створюються різні альтернативи рішень, які можуть вирішити проблему. Цей етап вимагає творчого мислення та генерації ідей. Кожен варіант рішення повинен бути обґрунтованим та реалістичним.

Оцінка варіантів рішень: На цьому етапі кожен варіант рішення оцінюється з точки зору його переваг та недоліків. Важливо враховувати ефективність, вартість, соціальні наслідки, ризики та інші чинники. Оцінка варіантів допомагає визначити їхню придатність для вирішення проблеми.

На п'ятому етапі обирається оптимальне рішення. Це рішення, яке вважається найбільш відповідним для вирішення проблеми, з урахуванням всіх факторів та обмежень. Вибір базується на результаті оцінки варіантів рішень.

Реалізація: Обране рішення втілюється в життя. Це включає в себе розробку дійових планів, виділення необхідних ресурсів та проведення виконавчих дій для втілення обраного рішення в практиці.

Контроль результатів: Останній етап полягає в систематичному контролі та оцінці результатів реалізації рішення. Важливо визначити, чи були досягнуті цілі, чи були які-небудь негативні наслідки, і чи необхідні коригування чи вдосконалення для досягнення бажаних результатів. Цей процес прийняття управлінських рішень вимагає систематичності, аналізу та креативності, а також враховування інформації та контролю за результатами, щоб забезпечити ефективне управління та досягнення стратегічних цілей [4].

Прийняття управлінських рішень в галузі публічного управління має свої особливості, які відрізняються від рішень, прийраних у приватному секторі. Основні аспекти прийняття управлінських рішень в публічному управлінні включають:

Вплив політики на рішення: В публічному управлінні рішення часто підпорядковані політичним факторам. Політичні обставини та рішення виборців можуть впливати на формулювання та реалізацію управлінських рішень. Публічні менеджери повинні враховувати цей вплив та адаптувати свої рішення до політичних реалій.

Вимоги до відкритості та прозорості: У публічному секторі велика увага приділяється відкритості та прозорості в процесі прийняття рішень. Публічні організації зобов'язані надавати доступ до інформації про свою діяльність, включаючи процеси прийняття рішень. Це сприяє підвищенню довіри громадськості та підзвітності.

Важливість участі громадськості: В публічному управлінні зазвичай існує потреба в залученні громадськості до процесу прийняття рішень. Громадські обговорення, консультації та участь представників цивільного суспільства можуть сприяти більш об'єктивному та представницькому прийняттю рішень.

Фінансові обмеження: У сфері публічного управління існують обмежені фінансові ресурси, і це важливо враховувати при прийнятті рішень. Публічні

менеджери повинні ефективно розподіляти обмежені бюджетні кошти для досягнення стратегічних цілей та виконання обов'язків перед громадськістю.

Висновки. Публічне управління та процес прийняття управлінських рішень визначають ефективність та стабільність суспільства; вплив політики на процес прийняття управлінських рішень важливий, і публічні менеджери повинні бути готові адаптувати свої рішення до політичних обставин; відкритість та прозорість у процесі прийняття рішень зміцнюють довіру громадськості та підвищують підзвітність органів влади; участь громадськості в прийнятті рішень сприяє більш об'єктивному та представницькому процесу; фінансові обмеження вимагають ефективного розподілу обмежених ресурсів для досягнення стратегічних цілей та виконання обов'язків перед громадськістю.

Ефективний процес прийняття управлінських рішень є основною запорукою стабільності та розвитку суспільства. Він дозволяє управлінським органам та публічним установам досягати своїх стратегічних цілей, забезпечувати відкритість та прозорість в діяльності, залучати громадськість до процесу прийняття рішень та ефективно розподіляти обмежені фінансові ресурси. Ефективний процес прийняття управлінських рішень також забезпечує здатність владних структур адаптуватися до змін, включаючи політичні зміни, економічні коливання та суспільні потреби. Він сприяє підвищенню довіри громадськості до діяльності держави та органів влади, що є фундаментально важливим для підтримання стабільності та розвитку суспільства.

Крім того, ефективний процес прийняття управлінських рішень сприяє вирішенню актуальних суспільних проблем, досягненню глобальних цілей сталого розвитку та зміцненню соціального та економічного благополуччя. Такий процес допомагає створити здорове та відкрите суспільство, в якому інтереси всіх громадян беруться до уваги, а прийняті рішення спрямовані на загальне благо.

Список використаних джерел:

1. Simon H. A. *Administrative Behavior*. New York : Free Press, 1957. 384 p.
2. Назарова Г.Б., Васильєв М.В. Контрольовані операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності: сучасний стан оподаткування та облікового забезпечення. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019. Вип. 3 (36). С. 340-360.
3. Брюшкова Н.О., Ніколюк О.В., Удовиця О.Ф. Особливості прийняття управлінських рішень в публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1605>

Що таке прийняття ефективних управлінських рішень. URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-pryunyatty-a-efektyvnykh-upravlinskikh-rishen>

Olena KIT*,
4th year student,
Faculty of Agronomy and Forestry,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL SAFETY IN UKRAINE: THEORETICAL ASPECT

Annotation. Environmental safety management is an important aspect of the protection of nature use and public safety. The relevance of security is an important factor for all living things and natural resources. The article describes environmental safety management measures, the criteria that make up ecological safety, modern problems that are a threat to environmental safety, and also according to which the system of ecological safety and rational use of natural resources is being built. Experience of European countries in improving eco-safety.

Анотація. Управління екологічною безпекою – важливий аспект в охороні природокористування та безпеці населення. Актуальність безпеки є важливим чинником для всього живого та природних ресурсів. Стаття описує заходи управління екологічною безпекою, критерії, з яких складається екологічна безпека, проблеми сучасності, що є загрозою безпеки навколишнього середовища, а також - відповідно до чого будується система екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів. Досвід європейських країн в покращенні екобезпеки.

Introduction. *Management* is the conscious action of people on the social system or on separate links (the social sphere of life, economic sectors, enterprises) that ensures the optimal functioning of these spheres and development, using the laws of development inherent in society. Management exists wherever life activity is present [1].

Environmental security is a way of protecting the environment and life from anthropogenic or natural threats. It represents a system of state management measures (economic, medical, legal, technogenic) that ensure balance between the surrounding natural environment and anthropogenic load on the environment, takes into account and develops preventive measures to combat degradation and improve human health.

Outlining main material. At the legislative level, environmental safety in Ukraine is declared in the Law of Ukraine "On Protection of the Natural Environment" [2] as preventing the deterioration of the environment and the emergence of danger to human health. This is ensured by the implementation of

* Scientific supervisor: PhD, Senior Lecturer of the Department of Agricultural Management And Marketing
O. V. Aliksieieva

interrelated environmental, political, technical, organizational, economic, national, legal measures and criteria.

Environmental safety criteria:

- 1) Individual (medical or hygienic) - aimed at limiting the impact of negative factors on people;
- 2) Genetic - aimed at preserving the gene pool and limiting the growth of hereditary diseases in the first and subsequent generations;
- 3) Technical - to limit the occurrence of accidents and catastrophes (for example - strict limitation of the probability of severe accidents or limitation of the maximum permissible quantities of dangerous and ecologically harmful substances used in technical processes);
- 4) Biological - aimed at preserving species biodiversity;
- 5) Landscape and geographic - these are criteria that limit the negative impact on watersheds, soils and other geographical elements;
- 6) Resource - aimed at limiting and regulating the intensity of use of renewable and non-renewable resources;
- 7) Political and informational - include awareness and participation of the population in the decision-making process regarding potentially dangerous technologies, as well as access to all information about these technologies [3].

In Ukraine, the following economic instruments are used to manage nature use: taxes, subsidies, loans, pollution payments, price instruments, sale of emission quotas, environmental quotas for certain types of activities, environmental insurance. Environmental regulation is implemented to improve and ensure environmental safety. It can be divided into direct and indirect methods: the introduction of economic restrictions on economic activity, the creation of environmental certification systems, licensing of the impact of economic and other activities on the environment, comprehensive ecological and economic expertise of activities, products and services.

National interest in environmental security is a natural need or desire for the normal existence and development of society. This is the desire for a normal existence and development of society.

One of the important problems of modern rural the use of land resources in Ukraine is non-compliance with the requirements of reasonable environmental management. Namely: an ecologically acceptable ratio of the area of arable land, pastures and plantations negatively affects the stability of the natural landscape. Despite the decrease in the area of arable land, Ukraine ranks first in the world in terms of the area of arable land.

Also a threat is the small percentage of forests in the country, which is only 14% against the minimum norm of 21%. Therefore, threats to national security in the environmental sphere can include inaccurate and unfair redistribution of natural resources within the state. Environmental pollution from various types of waste, nuclear energy, radioactive waste, emergency situations, epidemics, etc. are also a danger.

At the state level, the environmental security system is being built in accordance with the Constitution of Ukraine, Decrees of the President of Ukraine, Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine. The Constitution of Ukraine assigns the relevant functions for ensuring environmental safety and rational use of natural resources to the Verkhovna Rada of Ukraine (VRU), the President, the Cabinet of Ministers of Ukraine (CMU) and executive authorities. The CMU ensures the implementation of the state environmental policy, develops state and interstate environmental programs and ensures their implementation. It forms state and interstate environmental programs and ensures their implementation, coordinates the activities of ministries and other executive bodies in the field of environmental protection and makes decisions in accordance with the law coordinates the activities of ministries and other executive bodies in the field of environmental protection and makes decisions accordingly to the law (restrict, stop, or terminate the activities of enterprises, institutions, and organizations in case they violate the legislation on environmental protection).

In Ukraine, the main directions of state policy in the field of environmental protection, use of natural resources and ensuring environmental safety were approved by the Resolution of the Verkhovna Rada of March 5, 1998 No. 188/98-VR "On the Main Directions of State Policy of Ukraine in the Field of Environmental Protection, Use of Natural Resources and Ensuring Environmental Safety" [4], which was developed in accordance with Article 16 of the Constitution of Ukraine [5], which defines that ensuring environmental safety and maintaining ecological balance on the territory of Ukraine, overcoming the consequences of the Chernobyl disaster - a catastrophe of a planetary scale, and preserving the gene pool of the Ukrainian people is an obligation state.

The powers of local self-government bodies and local state administrations include: control over compliance with land and nature protection legislation; management, use and protection of land and natural resources, reforestation, determining the amount of compensation for environmental pollution and other environmental damage, determines places for storage, storage and disposal of industrial, household and other waste. These bodies, within the limits of their powers, take the necessary measures to eliminate the consequences of environmental disasters and other emergencies [6].

Assessment of environmental risks for public health and their management, search for risk reduction methods should be a key element of environmental management aimed at achieving final results, such as human health and preservation of a clean environment. At the same time, the economic criteria of economic activity should be aimed at minimizing harm to people's health, and not at minimizing costs.

If we consider the experience of European countries in the management of environmental security, it is worth noting that the protection of the environment from pollution (achieving environmental security) is one of the key components of the Common Environmental Policy (CEP) in the EU. Institutionally, it originates from the Paris Summit of 1972 [7]. The principles of modern EU environmental policy

include the "precautionary principle" and the "culprit principle" - which stipulates that the costs of eliminating environmental pollution should be borne by those who carry out the activities that caused the pollution and are provided with an economic impact. The principle of economic responsibility, known as the "polluter pays" principle, was adopted on November 22, 1973 by the Council of the European Community and the representatives of the governments of the member states at the meeting of the representatives of the governments of the member states held within the framework of the Council on November 22, 1973. It was approved by the Council of the European Communities on November 22, 1973, and successive European countries introduced them into their national tax systems. In order to implement these principles, the EU has introduced the following tools:

- LIFE is a financial instrument aimed at promoting the implementation and updating of environmental policy;
- Environmental taxes and duties;
- Environmental labeling of products;
- European Pollutant Release and Transfer Register (PRTR).

Environmental taxes are used to stimulate investment and innovation in the field of environmental protection. In addition, it is a financial instrument aimed at financing programs aimed at the rational use of natural resources and preservation of the quality of the environment.

It is a fiscal instrument aimed at financing programs aimed at rational use of natural resources and preservation of environmental quality. The Directorate General of Taxation and Customs Duties of the European Commission classifies environmental taxes into seven categories:

- energy taxes (motor fuel, energy fuel, electricity);
- transport taxes (mileage taxes, excise tax on the purchase of vehicles and annual tax on vehicle owners);
- fees for pollution (emissions of pollutants into air and water);
- waste disposal fees (waste disposal fees);
- waste disposal fees (landfilling, recycling, taxes on low-level recycling, taxes on many special products such as packaging, batteries and tires);
- taxes on emissions of substances causing global environmental changes (ozone-depleting substances and greenhouse gases);
- tax on noise impact;
- payments for the use of natural resources.

Taxes can be divided into three groups according to their purpose.

1) taxes that perform a fiscal function, and not only cover environmental costs. They are intended to replenish the budget.

2) taxes aimed at environmental restoration (environmental restoration taxes). They are intended for environmental restoration (for example, fees for water abstraction, waste disposal).

3) incentive taxes, which aim to "teach" business entities environmentally safe behavior [8].

Conclusions. The topic of environmental safety is quite large, but the task remains the same - the protection of the living organism and the environment from dangers, disasters and factors that have a harmful effect. What can a person do to bring the ecological balance closer: sorting garbage (glass, paper, plastic, food waste) into basic categories; forest reproduction (organizing public works, group gatherings for growing seedlings and direct planting in forests, meadows, slopes); to form public ecological thinking (conferences, lectures, classes in schools, kindergartens), because it is easier to engage in sorting or other similar work when at least a few other people are engaged in it and popularize it. These actions will not only improve the state of the environment, but also psychologically, because involvement in actions that bring benefits inspire new things.

References

1. Concepts of management, public administration, political leadership: website. URL: <https://studies.in.ua/polit-men-shpora/2612-ponyattya-upravlnnya-derzhavnogo-upravlnnya-politichnogo-kervnictva.html> (data of application 20.09.2023).

2. On environmental protection: Law of Ukraine dated July 1, 1991. №41, art.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-12#Text> (data of application 18.10.2023).

3. Ensuring environmental safety: website. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147455445.pdf> (data of application 20.09.2023).

4. On the main directions of the state policy of Ukraine in the field of environmental protection, use of natural resources and ensuring environmental safety: Resolution of the Verkhovna Rada of March 5, 1998 № 188/98-BP. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/F980188?an=6> (data of application 19.10.2023).

5. Constitution of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data of application 19.10.2023).

6. N. M. Salatyuk Environmental management as a component of the system approach to enterprise management. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5331/1/9.pdf> (data of application 20.09.2023).

7. Paris NATO Summit 1957 : website URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82_%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E_1957 (data of application 18.10.2023).

8. V.S. Kravtsiv V.S., Zhuk P.V., Stadnytskyi Yu.I. Environmental security in European countries: methods of economic regulation and experience for Ukraine: scientific edition. Lviv: scientific report 2020. 97 p. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20200038.pdf> (data of application 20.09.2023).

Ганна КІЩУК*
Студентка 4-го курсу,
Факультет агрономії та лісівництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ В АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ СФЕРІ ҐРУНТІВ

***Анотація.** У роботі досліджено основний комплекс заходів, спрямованих на збереження та поліпшення стану ґрунтів; розкрито етапи управління в агроекологічній сфері ґрунтів та визначено основні напрямки у вирішенні проблеми управління в агроекологічній сфері ґрунтів.*

***Abstract.** The work examines the main set of measures aimed at preserving and improving the condition of soils; the stages of management in the agro-ecological field of soils are revealed and the main directions in solving the problem of management in the agro-ecological field of soils are defined.*

Вступ. Управління в агроекологічній сфері ґрунтів є важливою проблемою, яка привертає увагу багатьох науковців у всьому світі. Внаслідок антропогенної діяльності, стан ґрунтів постійно погіршується. Це може призвести до зниження продуктивності сільськогосподарських угідь, забруднення навколишнього середовища та погіршення якості ґрунтових вод. Збереження та поліпшення стану ґрунтів є важливою умовою для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку суспільства. Саме на цьому сконцентрована увага нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Ґрунт є основою для сільськогосподарської діяльності людини. Він забезпечує рослини водою, поживними речовинами, повітрям та мікроорганізмами, необхідними для їхнього росту та розвитку. Однак, внаслідок антропогенного впливу, стан ґрунтів постійно погіршується. Це може призвести до зниження продуктивності сільськогосподарських угідь, забруднення навколишнього середовища та погіршення якості ґрунтових вод.

Управління в агроекологічній сфері ґрунтів – це важливий аспект для забезпечення сталого сільськогосподарського розвитку. Це включає в себе застосування екологічно-дружніх методів обробки, використання органічних добрив, та мінімізацію застосування шкідливих хімічних речовин. Крім того, важливо практикувати ротацію культур та ефективне водокористування для збереження якості ґрунту та довкілля.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

Агроекологічне управління ґрунтами насамперед є комплексом заходів, спрямованих на збереження та поліпшення стану ґрунтів. Цей комплекс включає в себе такі заходи:

Раціонального використання ґрунтів. Це означає, що ґрунти повинні використовуватися в межах їхньої природної придатності. Необхідно уникати надмірного навантаження на ґрунти, зокрема, шляхом дотримання оптимальних строків і способів обробітку.

Запобігання ерозії ґрунтів. Ерозія є одним з основних факторів, що негативно впливає на стан ґрунтів. Її можна запобігти шляхом влаштування захисних лісосмуг, протиерозійних дамб та валів, застосуванням спеціальних агротехнічних прийомів.

Захист ґрунтів від забруднення. Ґрунти можуть забруднюватися різними речовинами, зокрема, пестицидами, добривами, промисловими викидами. Необхідно розробляти та впроваджувати заходи, спрямовані на запобігання забрудненню ґрунтів, зокрема, шляхом використання екологічно безпечних технологій, влаштування систем водовідведення.

Покращення родючості ґрунтів. Родючість ґрунтів можна покращити шляхом внесення органічних та мінеральних добрив, застосування сидеральних культур, дотримання оптимальних строків і способів обробітку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема управління в агроекологічній сфері ґрунтів є актуальною для багатьох країн світу. У галузі ґрунтознавства та агроекології працює велика кількість науковців, які проводять дослідження з різних аспектів цієї проблеми.

Одними з провідних науковців у галузі управління в агроекологічній сфері ґрунтів є науковці О.Г. Бондар, В.П. Волкова, А.В. Переверзева, які у своїх дослідженнях вивчають європейські практики охорони ґрунтів для запозичення в українському аграрному секторі [1]. У напрацюваннях Н.С. Гавриш відображено особливості державного управління в галузі використання та охорони ґрунтів [2]. Науковець В.А. Гаврилюк досліджує проблеми ґрунтозахисту, ґрунтової ерозії, меліорації ґрунтів [3]. Л.І. Кучер зосереджує увагу на вивченні проблеми ґрунтозахисних технологій, ґрунтової ерозії, ґрунтової продуктивності [4]. Питаннями системного управління потенціалом родючості ґрунтів займалися науковці С.А. Балюка та Р.С. Трускавецький [5]. Науковці Н.В. Тютюнник, О.В. Качанова, Я.А. Погромська, Ю.В. Ротач у своїх дослідженнях розкрили сутність та можливості управління родючістю чорноземів звичайних в умовах ерозійно стійких агроландшафтів [6].

Згадані науковці є авторами численних наукових праць, в яких висвітлюються проблеми управління в агроекологічній сфері ґрунтів. Вони розробили і впровадили в практику ефективні заходи щодо збереження та поліпшення стану ґрунтів.

Управління в галузі ґрунту передбачає раціональне використання, охорону та відновлення ґрунтових ресурсів. Це включає в себе вжиття заходів проти ерозії, збереження родючості, аналіз і моніторинг якості ґрунту.

Застосування технологій, що дозволяють зберігати природні властивості ґрунту, сприяє сталому сільськогосподарському розвитку та екологічній стійкості.

Методика управління в агроекологічній сфері ґрунтів повинна бути адаптована до конкретних умов, у яких проводяться дослідження. Наприклад, у певному регіоні необхідно враховувати кліматичні умови, особливості ґрунтоутворення тощо. У разі дослідження впливу певного антропогенного фактора на стан ґрунтів необхідно враховувати його масштаби та характер. У разі розробки заходів щодо управління в агроекологічній сфері ґрунтів необхідно враховувати економічні та соціальні фактори.

Важливим напрямком у вирішенні проблеми управління в агроекологічній сфері ґрунтів є підвищення рівня обізнаності населення про необхідність збереження та поліпшення стану ґрунтів. Для цього необхідно проводити освітню роботу серед населення, зокрема, в школах, університетах, через соціальні мережі, за допомогою засобів масової інформації тощо.

Висновки. Управління в агроекологічній сфері ґрунтів є комплексним завданням, яке вимагає впровадження різних заходів. Лише за комплексного підходу можна досягти успіху у вирішенні цієї проблеми. Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення практичних основ управління в агроекологічній сфері ґрунтів.

Список використаних джерел:

1. Бондар О.Г., Переверзева А.В., Волков В.П. Європейські практики охорони ґрунтів: досвід для України. *Агросвіт*. 2020. № 17-18. 10–16 с. URL: [10.32702/2306-6792.2020.17-18.10](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.17-18.10)
2. Гавриш Н.С. Державне управління в галузі використання, відтворення та охорони ґрунтів. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р. : у 2 т. Одеса, 2017. Т. 1. 625–627 с.*
3. Гаврилюк В.А. Ефективність використання осадів стічних вод як добрив на дерново-підзолистих ґрунтах. *Агроекологічний журнал*. 2018. № 1. 65–71 с. URL: <http://journalagroeco.org.ua/article/download/160548/160689>
4. Кучер Л.І. Вплив ґрунтозахисних технологій на вміст сполук калію в ґрунті. *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія: Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство, екологія ґрунтів*. 2013. № 1. 81–84 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/11872/1/Vkhnuu_grunt_2013_1_19.pdf
5. Моделі системного управління потенціалом родючості ґрунтів (на прикладі Харківської і Волинської областей / за наук. ред. С.А. Балюка, Р.С. Трускавецького. Харків: «Стильна типографія», 2018. 83-89 с. URL: https://www.issar.com.ua/downloads/modeli_systemnogo_upravlinnya.pdf

6. Тютюнник Н. В., Качанова О. В., Погромська Я. А., Ротач Ю. В. Управління родючістю чорноземів звичайних в умовах ерозійно стійких агроландшафтів (на прикладі Донецького регіону). У кн. «Ґрунтові ресурси України: збалансоване використання, прогноз та управління»; за ред. С. А. Балюка, М.М. Мірошніченка і Р.С. Трускавецького. Харків, 2020. 183–189 с.

Ігор КОВАЛЬ*,
Студент 4-го курсу,
Факультет агрономії та лісівництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ПРОБЛЕМИ ЕКСПОРТУ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Досліджуються питання, що виникають у сфері експортно-контрольної політики зерна України в умовах воєнного стану, спрямовані на стабілізацію внутрішніх цін та зміцнення продовольчої безпеки. Експортні обмеження мають незначний потенціал для стримування продовольчої інфляції та негативно впливають на розвиток зернового сектору. Пропонується зосередитися на альтернативних методах стабілізації ситуації на продовольчому ринку. Ці методи повинні встановити такі пріоритети: забезпечення стабільного зростання та підвищення ефективності зернового сектору на основі його технологічної модернізації, вдосконалення інституційної структури та підвищення ефективності державної політики. Перехідні заходи можуть включати квоти на внутрішні постачання та цільові програми продовольчої допомоги для малозабезпечених груп населення. В даній статті вказано на проблематику забезпечення експортної логістики зернових культур внаслідок військової агресії з боку росії в контексті забезпечення продовольчої безпеки.*

***Abstract.** Issues arising in the field of Ukraine's grain export control policy under martial law, aimed at stabilizing domestic prices and strengthening food security, are investigated. Export restrictions have little potential to curb food inflation and negatively affect the development of the grain sector. It is proposed to focus on alternative methods of stabilizing the situation on the food market. These methods should establish the following priorities: ensuring stable growth and increasing the efficiency of the grain sector based on its technological modernization,*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

improving the institutional structure, and increasing the efficiency of state policy. Transitional measures may include domestic supply quotas and targeted food aid programs for disadvantaged populations. This article points out the problems of ensuring export logistics of grain crops as a result of military aggression by Russia in the context of ensuring food security.

Вступ. Споживання зернових культур на внутрішньому ринку складається з особистого споживання на харчування, промислового споживання на насіння та корм для худоби/птиці, а також переробки зерна для виробництва борошна та для інших цілей.

Під час воєн, техногенних катастроф або пандемій уряди зазвичай запроваджують надзвичайні дерегуляції, щоб впоратися з проблемами, підтримувати економічну діяльність підприємств і підтримувати певний рівень споживання населенням. Після подолання форс-мажорних обставин настає складний період повернення всіх життєзабезпечуючих сфер суспільства і держави до звичного структурно-функціонального стану. Економіка України має відновитися після падіння ВВП на 4,4%, котре було спричинено коронавірусом SARS-CoV-2 у 2020 році, протягом наступних двох років. Проте неспровокована повномасштабна війна Росії проти України звела всі прогнози нанівець.

Виклад основного матеріалу. Через повномасштабне вторгнення кардинально змінилася ситуація в багатьох галузях економіки, в тому числі це стосується аграрного сектору. Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102 господарство переведено на правовий режим воєнного стану.

За помірно оптимістичним сценарієм Національного банку України (НБУ), падіння валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2022 році мав би становити 33,4%. Загальний дефіцит державного бюджету за прогнозами мав би сягнути досягне 50 млрд. дол. США, що становило б 30–35% ВВП України.

Як відомо, інвестиції були призупинені на невизначений період. Водночас на початок липня 2022 року частка грошової емісії серед джерел фінансування дефіциту вже досягла 40%. Для довідки, у країнах, яким вдалося зберегти макрофінансову стабільність під час війни, вона не перевищувала 20%. Очікувалося, що валовий державний борг в 2022 році мав би зрости до 86,2% ВВП порівняно з 49% у 2021 році.

Жорстокий напад Росії на Україну 24 лютого 2022 року призвів до надзвичайно складної соціально-економічної ситуації, яка особливо боляче позначилася на аграрному секторі країни. Війна внесла значні корективи в усю систему функціонування галузі [1].

У багатьох територіальних громадах частково або повністю зруйновано сільську інфраструктуру, нафтобази, склади для зберігання паливно-мастильних матеріалів, продуктів харчування, зернові елеватори та термінали, сільськогосподарську техніку тощо. На початок червня 2022 року в Україні

zareєстровано 1469 територіальних громад, 881 з яких розташовані у сільській місцевості. Станом на 29 червня 2022 року 308 (21,0%) територіальних громад з дев'яти областей розташовані в районах ведення бойових дій або в тимчасовій окупації чи оточенні (блокаді). Це територіальні громади областей Дніпропетровської (7 громад із 86, або 8,1%); Донецька (66 громад із 66, або 100%); Запорізька (52 громади з 67, або 77,6%); Луганська (37 громад із 37, або 100%); Миколаїв (24 громади з 52, або 46,2%); Харків (51 громада з 56, або 91,1%); Херсон (49 громад із 49, або 100%); Сумська (18 громад із 51, або 35,3%); та Чернігів (4 громади з 57, або 7,0%). Приблизно 260 із цих 308 громад, які перебувають у тимчасовій окупації, є сільськими територіальними громадами.

На цих територіях, як і раніше на територіях Київської, Сумської та Чернігівської областей, які перебували під тимчасовою окупацією в зоні бойових (бойових) дій і були звільнені в березні, на початку квітня була сформована мережа сільських поселень. У більшості сіл, що перебували або перебувають у зоні активних бойових дій, житловий фонд частково, а в окремих випадках і повністю зруйнований; житлово-комунальні підприємства не працюють, інженерне забезпечення знаходиться в незадовільному стані. Зокрема, на Київщині внаслідок окупації населених пунктів російськими військовими зруйновано понад 4000 будинків у 46 населених пунктах. Найбільше руйнувань було в Бучанській, Ірпінській, Гостомельській, Бородянській, Макарівській, Великодимерська, Пісківська громади. Лише в одному селі Андріївка Макарівської громади зруйновано школу та дитсадок, зруйновано 74 житлових будинки, ще 274 житлових будинки потребують ремонту, 43 родини потребують тимчасового житла. В результаті привабливість проживання в сільській місцевості повністю втрачена.

За даними Мінагрополітики, Україна частково втратила 25% орних земель, або майже 8 млн га. За різними оцінками, на фермах було знищено майже 15% поголів'я тварин. Через геноцид росії проти народу України [2].

У доповіді ФАО [оцінено прямі втрати сільськогосподарських активів з початку війни в 6,4 мільярда доларів США (включаючи зруйновану іригаційну інфраструктуру, складські приміщення, техніку та інше сільськогосподарське обладнання, портову інфраструктуру, теплиці, польові культури, худобу та переробні підприємства).

За результатами розвідки Центру досліджень продовольства та землекористування Інституту KSE, проведеної спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України, непрямі збитки в сільському господарстві оцінюються в 23,3 млрд дол. США, у тому числі 51% за рахунок блокади портів, 42% – через зменшення виробництва продукції рослинництва, 4% – внаслідок підвищення собівартості продукції, 3% – через зменшення виробництва продукції тваринництва.

Варто зазначити, що сільське господарство історично відіграє важливу роль у розвитку економіки України. Слід наголосити на тому, що сільське

господарство забезпечує населення продуктами харчування та формує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни. Завдяки потужному економічному та природно-ресурсному потенціалу Україна глибоко інтегрована у світові агропродовольчі ринки.

Потрібно врахувати той вагомий чинник, що з початку російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року – український експорт зерна був серйозно порушений. Понад чотири місяці російські військові кораблі блокували українські порти в Чорному морі.

Важливо зазначити про те, що 22 липня 2022 року за посередництва ООН і Туреччини було досягнуто угоди про відкриття безпечного морського гуманітарного коридору в Чорному морі (Чорноморська зернова ініціатива). За час реалізації ініціативи з трьох українських портів (Чорноморськ, Одеса та Південний) з України вийшло понад 1000 суден із зерном та іншими продовольством.

У липні 2023 року росія оголосила про рішення припинити Чорноморську зернову ініціативу [3].

В умовах воєнного стану Україна може експортувати обмежені обсяги зернових культур через малі річкові порти на Дунаї та через свій західний сухопутний кордон з Європейським Союзом. Експертами було подано прогнози, що в 2023 році Україна збере щонайменше 80 мільйонів тонн зерна та олійних культур, а експортний профіцит у 2023/24 році становитиме близько 50 мільйонів тонн.

Загально відомо, що експорт зернових культур за весь сезон 2022/23 склав майже 49 млн. тонн, перевищивши рівень попереднього сезону в 48,4 млн. тонн.

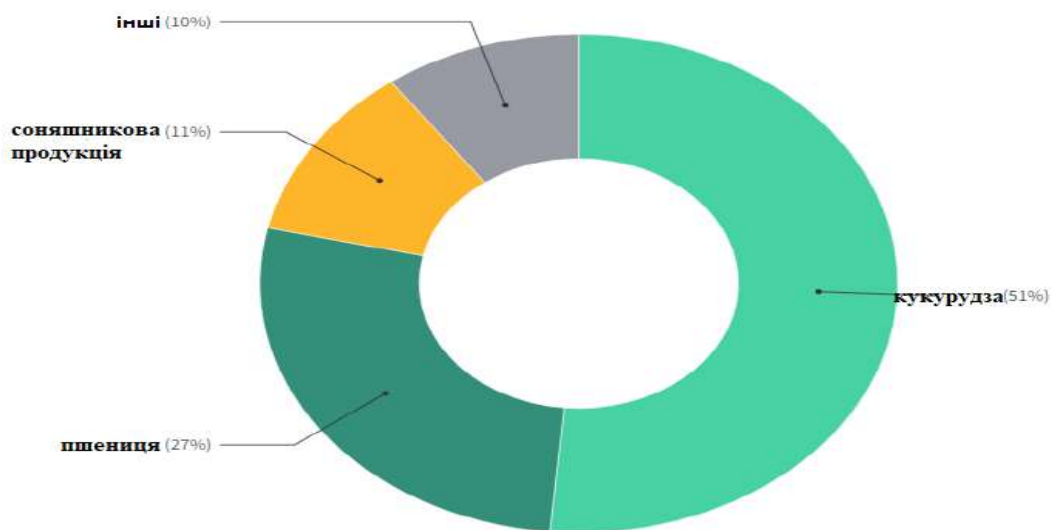
За даними бізнес-асоціації УКАБ (Український клуб агробізнесу), у червні, останньому місяці минулого маркетингового року, було експортовано 3,8 млн. тонн зерна та 513,5 тис. тонн рослинної олії.

Майже половина обсягу, 2 мільйони тонн, була відправлена за кордон із глибоководних портів Чорного моря згідно з угодою, укладеною за посередництва ООН і Туреччини в липні минулого року для подолання глобальної продовольчої кризи, яка погіршилася вторгненням росії в Україну та блокадою українських портів. Доцільно вказати про те, що станом на липень 2023 року в рамках Чорноморської зернової ініціативи було експортовано майже 33 мільйони тонн зернових культур та інших продуктів харчування. Понад 50% вантажу становила кукурудза, зерно, яке найбільше постраждало від завалів українських зерносовищ на початку війни. Його потрібно було швидко перенести, щоб звільнити місце для пшениці з літнього врожаю.

На рис. 1 зображено діаграму з показниками, які засвідчують, що було вивезено через чорноморську зернову ініціативу.

Як видно з даних, котрі наведено на рис.1, станом на 18 липня 2023 року найбільше було експортовано кукурудзи 51%, пшениці 27%, соняшникової продукції 11% та іншої продукції 10%.

Варто врахувати, що 65% пшениці, експортованої в рамках Чорноморської зернової ініціативи, потрапило до країн, що розвиваються. Кукурудза майже порівну експортувалася в розвинені країни та країни, що розвиваються [5].

*Рис.1. Структура експорту зернових культур станом на 18 липня 2023 року
Джерело: [4]*

Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП – найбільша гуманітарна організація у світі) також відвантажувала пшеницю з чорноморських портів. Станом на липень 2023 року програма закупила в Україні 80% запасів зерна проти 50% до війни. За час реалізації ініціативи з українських портів до Ефіопії, Ємену, Афганістану, Судану, Сомалі, Кенії та Джибуті відправлено понад 725 тис. тонн пшениці.

Висновок. Отже, дерегуляція аграрного сектору в умовах правового режиму воєнного стану в Україні все ще потребує наукового дослідження та публікації результатів у фундаментальних виданнях після його скасування. Численні розвідувальні дослідження, які були присвячені російській окупації АР Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей у 2014 році та Херсонської, Миколаївської, частину Запорізької областей в 2022 році, є дуже важливими з різних причин.

Враховуючи глобальні продовольчі загрози для всього людства, пов'язані з війною росії проти України, уповноваженими міжнародними організаціями (FAO, UNCTAD, UNEP, WFP та інші) вжито відповідних заходів щодо розблокування морських портів. Проте настав час розробити ефективні організаційні механізми консолідації зусиль усього світу для глобальної продовольчої безпеки та запобігання «продовольчого тероризму» та шантажу голодом з боку будь-якої країни-агресора в майбутньому. Зокрема, пропонується створити впливову міжнародну організацію експортерів зернових продуктів.

Список використаних джерел:

1. Ініціативи для відновлення економіки, розвитку підприємництва та експорту України. (2022). URL: <https://business.diia.gov.ua/economic-recovery> (дата звернення 18.08.2023).
2. Кукель Г.С. Підвищення конкурентоздатності аграрного виробництва в умовах глобалізації. *Економіка і організація управління*. 2021. № 4. С. 198-207.
3. Світ перебуває на початку продовольчої кризи, або який врожай вангує NASA Harvest Україні. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1338-svit-perebuyaye-na-pochatkoviy-stadiyi-prodovolchoyi-krizi-yakiy-vrojauvanguye-nasa-harvest-ukrayini> (дата звернення 19.08.2023)
4. Шевченко О. Екологічна та продовольча безпека як складові забезпечення економічної безпеки України у стратегічному форматі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. № 68. С. 110–117. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/253935/251195> (дата звернення 21.08.2023)
5. Skydan O., Hrynshyn V. Risks and threats to ensuring food security of Ukraine: methodological foundations and practical evaluation. *Economics & Education*. 2020. Vol. 5. № 2. P. 96–101.

Максим КОЛОМІЄЦЬ*,
студент 1 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНТИКРИЗОВІ ІНСТРУМЕНТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Анотація. У статті досліджено поняття антикризового банківського менеджменту, здійснено оцінку антикризових заходів, що застосовуються у вітчизняній банківській практиці в період надзвичайних ситуацій, запропоновано напрями подальшої роботи антикризового менеджменту для запобігання наслідків банківської кризи на сучасному етапі. Встановлено, що банківську кризу можна вивчати як кризу окремої банківської установи або як кризу цілої банківської системи. З'ясовано причини виникнення криз, класифікацію яких доповнено окремою групою факторів надзвичайного стану, оскільки вони потребують більш детального вивчення та розробки відповідних антикризових заходів для подолання їх наслідків.

Abstract. The article examines the concept of anti-crisis banking management, assesses the anti-crisis measures used in domestic banking practice during emergency

* Науковий керівник: доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Гарбар Ж.В.

situations, and suggests directions for further work of anti-crisis management to prevent the consequences of the banking crisis at the current stage. It has been established that the banking crisis can be studied as a crisis of an individual banking institution or as a crisis of the entire banking system. The causes of crises have been clarified, the classification of which has been supplemented by a separate group of emergency factors, as they require a more detailed study and the development of appropriate anti-crisis measures to overcome their consequences.

Вступ. Економіка кожної держави є циклічною, тому періодично переживає кризові явища, які можуть бути викликані різними причинами. Не оговтавшись від наслідків корона кризи, сьогодні Україна переживає нові потрясіння, викликані військовою агресією росії. Це спричиняє нашій державі колосальні збитки. оскільки банківський сектор є дуже чутливим до будь-яких змін у державі, криза має відчутні наслідки і для вітчизняних банків. Тому важливим завданням антикризового банківського менеджменту є вчасно і правильно реагувати на сучасні загрози надзвичайного характеру і вжити відповідні заходи для запобігання банківському колапсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська система будь-якої країни є невід’ємним елементом як фінансової системи, так і економічної системи та сучасної ринкової економіки загалом. Тому її надійність та фінансова стійкість є однією із найважливіших умов економічного розвитку не лише окремо взятої держави, але й глобальної економіки, адже світ сьогодні став настільки відкритим та інтегрованим, що усі системи, в тому числі й банківські, доволі тісно уніфікуються та переплітаються, утворюючи світову банківську систему, що здатна забезпечити швидкі та надійні сервіси для клієнтів по всьому світу. Більшість учених-фінансистів сходяться на думці, що порушення надійності та фінансової стійкості банківського сектора веде до появи такого явища, як банківська криза. Найчастіше банківська криза розвивається внаслідок системної економічної або фінансової кризи в країні чи світі, однак може мати місце і незалежно від економічних проблем макрорівня та бути наслідком неефективного управління самим банком. Таким чином, банківську кризу можна вивчати як кризу окремої установи або як кризу цілої банківської системи. Криза банку – це загроза, яка виражається в його неспроможності виконувати вимоги регулятора та власні зобов’язання. Вона вимагає дієвих заходів для запобігання банкрутству. Якщо багато банків одночасно переживають кризу, це призводить до кризи цілої системи. Таким чином, криза банківської системи – це стресове явище, що проявляється в порушенні її фінансової стійкості та здатності виконувати покладені на неї функції та взяті зобов’язання. На практиці прояви її наслідків є вкрай негативними як для самого банку (зростання проблемних кредитів, зниження дохідності банківських операцій, ліквідності та платоспроможності, і як результат – погіршення фінансового результату, що може призвести до банкрутства), так і для його клієнтів (невиконання банками зобов’язань, криза

платежів), а також для держави загалом (зростання недовіри населення до банківської системи, неконтрольований вплив депозитів, загроза банківського колапсу). Тому набагато важливішим є попередження банківської кризи, аніж подолання її негативних наслідків. Отже, антикризове банківське управління є комплексом превентивних та реактивних заходів, які застосовуються: по-перше – для запобігання кризовим станам, а по-друге – для подолання кризи, яка вже наступила. При цьому використовується доволі великий асортимент антикризових інструментів. Наприклад, фінансові інструменти – це регулювання облікової ставки, норм обов'язкових резервів, надання кредитів та гарантій проблемним банкам. операційні інструменти допомагають збільшити операційний дохід банку та зменшити витрати. Також використовують структурні заходи (скорочення підрозділів чи реорганізацію). Управління антикризовою банківською діяльністю здійснюється на відповідних рівнях та конкретними суб'єктами: на макрорівні – Президентом, урядом та Верховною радою, на мезорівні – Національним банком України, а на мікрорівні – власниками та керівництвом банку. Варто зазначити, що першим кроком в антикризовому управлінні є дослідження причин виникнення банківських криз, які можуть бути доволі різноманітними, тому їх класифікують та об'єднують в окремі групи, а саме: макроекономічні причини, регулятивні та управлінські.

Зважаючи на останні події та нові ризики, викликані спочатку світовою пандемією, а згодом і повномасштабною війною в Україні, вважаємо за доцільне об'єднати ці надзвичайні причини в окрему групу форс-мажорних факторів, оскільки вони потребують детального вивчення та розробки відповідних заходів для їх подолання. саме ця група факторів і є визначальною для нашого дослідження. За останні 10 років вітчизняна банківська система пережила три кризи, які були викликані різними причинами:

- політична криза 2013-2014 рр., яка призвела до вкрай негативних наслідків для банківського сектора України і завершилась «банкопадом», в результаті якого з ринку було виведено 98 банків;
- криза, викликана пандемією COVID19;
- теперішня воєнна криза, яка ще триває і вимагає постійного вжиття заходів щодо подолання її наслідків, причому ситуація небезпечна тим, що немає чіткого розуміння, коли і як закінчиться війна.

Кількість банківських установ після 2014-2017 рр. суттєво зменшилась, що стало наслідком очищення банківської системи від ненадійних банків. Внаслідок політичної кризи в країні почалася паніка, відбувався шалений відтік депозитів з усіх банків, що вдарило навіть по надійних банках та спричинило небачені збитки банківського сектора. Рекордним по збитках став 2016 р. – 159,3 млрд. грн. по системі, і тільки у 2018 р., після ряду вдалих реформ, вдалося отримати прибуток. Прибуток зменшився і в 2020 р., що стало наслідком пандемії. Показники рентабельності очікувано знизилась і в 2020 р., і в 2022 р. – як наслідок зменшення прибутку.

Одночасно з початком кризи у 2014 р. в Україні розпочалася велика банківська реформа, яка триває і дотепер. спочатку було реалізовано основні її етапи, які передбачалися комплексною програмою до 2020 р.: система пройшла очищення і рекапіталізацію, потім створювались передумови для подальшого стійкого розвитку у відповідності з найкращими світовими практиками. Далі була розроблена стратегія розвитку до 2025 року, яка успішно втілюється, зокрема цифровізація банківського бізнесу та впровадження інновацій. однак цьому завадили подальші кризи, які зумовили нові ризики.

Важливо зазначити, що банківська система перед початком війни (2020-2021 рр.) переживала коронакризу, що стало свого роду початковим випробуванням перед наступним, більш серйозним викликом. З перших днів запровадження карантину НБУ розробив і оприлюднив план антикризових заходів, які мали б запобігти негативним наслідкам. Зокрема, було запроваджено: спеціальний режим роботи банківських установ, здійснення валютних інтервенцій для стабілізації курсу гривні, реструктуризація кредитів для позичальників, які зупинили бізнес через карантинні обмеження, безперебійне забезпечення готівкою. Дуже важливим моментом цього періоду став максимальний перехід на дистанційний банкінг, що дало можливість банкам продовжувати роботу навіть коли відділення тимчасово не працювали, а клієнти отримали багато переваг від використання сучасних програм мобільного банкінгу [5].

Сьогодні цифрові технології вважаються механізмом, за яким стоїть майбутнє більшої частини сфер життєдіяльності людини, включаючи банківську сферу, яка під впливом пандемії COVID-19 зазнала важливих змін. Карантинні обмеження змусили банківські установи України пришвидшити процес цифровізації, що стало дуже корисним у подальшому, коли внаслідок війни багато банківських установ вимушено зупинили свою роботу [6].

Цифровізація банків в умовах воєнного стану є дуже важливою, оскільки вона забезпечує постійний доступ до банківських послуг для всіх груп клієнтів незалежно від їх місцезнаходження, включаючи частково закриті та непрацюючі відділення банків. системи мобільного та інтернет-банкінгу залишаються одними з основних інструментів дистанційного обслуговування клієнтів. Банки підтримують та вдосконалюють свою роботу, що забезпечує клієнтам постійний віддалений доступ до управління власними рахунками та коштами [7]. Наслідки сьогоденної війни для банківського бізнесу є доволі відчутними. Прибуток банківських установ у 2022 р. зменшився на 54,6 млрд. грн. порівняно з попереднім 2021 р., що стало наслідком значного зниження доходів, зростанням резервів для покриття збитків та значними руйнуваннями і втратами банківської інфраструктури через захоплення частини території України. однак вітчизняна банківська система, на відміну від кризи 2014-2015 рр., була значно стійкішою, до капіталізованою та реформованою за світовими стандартами, що дозволило швидко адаптувати умови функціонування до надзвичайного стану та вжити необхідних заходів із запобігання поглиблення кризи.

Кількість банків суттєво не зменшилась (в основному було виведено банки з російським капіталом), банківські активи зросли, кредитування дещо скоротилося (за рахунок зменшення позик фізичним особам). Позитивним сигналом є збільшення депозитного портфеля банків, що в умовах війни є надзвичайно важливим індикатором довіри до банківської системи – порівняно з попереднім роком у 2022 р. депозити зросли на 28,2% і склали 933 млрд. грн, однак обсяг проблемних кредитів очікувано збільшився, а саме на 25,2% (432 млрд. грн на 1.01.2023 р. порівняно з 345 млрд. грн на початок 2022 р.), що, в свою чергу, спричинило збільшення обсягу сформованих резервів.

Щодо заходів у період військового стану, то насамперед вони стосувалися недопущення панічних настроїв населення та можливого відтоку депозитів, тому державою було гарантовано усі вклади в повному обсязі. Також НБУ послабив для банків регулятивні вимоги та ввів тимчасові валютні обмеження для стабілізації гривні. Банкам рекомендовано здійснювати виважену кредитну політику, посилити фінансову і кібербезпеку та адаптуватися до умов економічного спаду.

Варто відзначити, що сьогодні НБУ вже розглядає актуальні та обґрунтовані пропозиції щодо перегляду тимчасових обмежень, значна частина з яких вже врахована регулятором та відображена у змінах до Постанови № 18, затверджених протягом березня-жовтня [8]. Зокрема, першочергово варто зняти обмеження на переказ валютних коштів за кордон для українських підприємств, які працюють з використанням закордонної сировини, із залученням коштів іноземних інвесторів, експортують українські товари в інші країни. Крім того, ліміти на безготівкові операції по гривневих карткових рахунках безпосередньо стосуються бізнесу, тому будь-які ліміти на безготівкові розрахунки можуть спричинити значний перехід бізнесу на роботу з готівкою, та як наслідок – збільшення долі тіньової економіки..

У березні 2022 р. більшість українських банків були вимушені припинити роботу відділень на тих територіях, де велися активні бойові дії, значна частка цих територій досі залишається під окупацією. Крім того, банки змушені проводити оптимізацію своєї діяльності задля скорочення витрат. однак, вже одразу після звільнення українських територій банки почали відновлювати роботу своїх відділень забезпечуючи доступ до фінансових послуг усім мешканцям України. Так, вже у травні працювало більше 80% банківських відділень, зареєстрованих станом на початок 2022 р. [9].

Важливо наголосити на особливих умовах роботи банків восени 2022 р.: з початком масових ракетних атак росії на енергетичну інфраструктуру в Україні почалися постійні аварійні і планові відключення електроенергії та проблеми зі зв'язком. Усе це заважає нормальному функціонуванню банківських установ та викликало перебої в дистанційному банківському сервісі. Значно підвищився попит на готівку, люди почали більше хвилюватися за свої заощадження. Однак НБУ відразу відреагував на нові загрози. Зокрема, було ініційовано створення програми POWER Banking – сьогодні вона налічує вже понад 2300 відділень, забезпечених альтернативними джерелами енергії та резервними каналами

зв'язку, посиленою інкасацією готівки та додатковим персоналом. Наразі близько 70% всіх відділень мережі POWER Banking припадає на системно важливі банки, третина – на відділення інших банків [4]. Інші відділення повинні максимально швидко проінформувати своїх клієнтів про роботу таких банків навіть в умовах відсутності світла і зв'язку. Дана проблема може актуалізуватися восени-взимку поточного року, оскільки ворог з метою терору населення України планує відновити атаки на енергетичну інфраструктуру в холодну пору року. Додатковим обсягом готівки підкріплено всі банки, а банкомати працюють в режимі банкоматного національного роумінгу – тобто банки відмінили комісію за зняття готівки з рахунків інших банків та вирівняли ліміти зняття готівки – до 10-20 тис. грн. Першими на це погодились Ощадбанк та Приватбанк, оскільки у них найбільш розвинена мережа банкоматів. Такий крок є важливим для забезпечення вільного доступу громадян до банкоматів і безперебійне постачання готівки в межах наявного попиту.

Корисним нововведенням є також можливість для українців знімати готівку з карткових рахунків безпосередньо на касах великих торгових мереж і аЗс. Під час покупки можна зняти готівкою до 6000 грн. Це зручний варіант у нинішніх надзвичайно складних умовах [7].

Важливим інструментом антикризового управління на мезорівні є діяльність НБУ як регулятора банківської діяльності, зокрема в частині забезпечення стабільності грошового обігу. На період воєнного стану НБУ ввів нові заходи монетарної політики, основними напрямками якої є: фінансування лише критичних витрат Уряду; збереження власної інституційної, фінансової та операційної незалежності для виконання своїх функцій; протидія агресії росії на фінансовому фронті; підтримка безперебійної роботи банківської системи; повернення до режиму інфляційного таргетування з рухомим курсоутворенням по мірі нормалізації функціонування економіки та фінансової системи [10].

Одним із найважливіших інструментів грошово-кредитної політики, який використовується банками багатьох країн, є політика рефінансування комерційних банків центральним банком. Рефінансування банків виступає одним із способів антикризового регулювання: у випадку кризової ситуації центральний банк з метою підтримання їх ліквідності надає додаткові ресурси на кредитній основі комерційним банкам.

До війни рівень облікової ставки НБУ складав 10%, однак у червні 2022 р. НБУ ухвалив рішення про підвищення облікової ставки до 25% річних, що призвело до зростання ставок як за депозитами, так і за кредитами. Такий крок був необхідним для збереження макрофінансової стабільності. Власне, підвищення облікової ставки ми можемо спостерігати і під час інших кризових піків, зокрема у 2015 р. рівень облікової ставки сягнув 30% річних. Тому Національний банк і надалі забезпечуватиме необхідні монетарні умови для сталого зниження інфляції, поліпшення інфляційних очікувань та підтримки курсової стійкості, а за необхідності коригуватиме монетарні умови, враховуючи баланс ризиків і зміни в макроекономічному прогнозі, з метою забезпечення цінової й курсової стабільності. За нормалізації функціонування

фінансової системи та економіки держави регулятор поступово повернеться до операційного акценту в монетарній політиці, який використовувався до повномасштабного вторгнення та є характерним для країн з інфляційним таргетуванням [4].

Якщо звернутися до інструментів передового Європейського досвіду антикризового регулювання, то можна сказати, що Україна практикувала застосування більшості з них, в залежності від обставин та доцільності з точки зору досягнення конкретної мети. Зокрема, під час політичної кризи було проведено рекапіталізацію банківської системи, націоналізовано Приватбанк, підвищено фінансову дисципліну банків. Під час коронакризи значно знижено облікову ставку (до 6%) та погоджено спрощення рефінансування. Під час теперішньої кризи урядом гарантовано 100% депозитів вкладникам банків. Отже, наша держава та центральний банк діють згідно міжнародних стандартів, а банківська система України швидкими темпами інтегрується в Європейську. оскільки війна триває, антикризова програма управління банками повинна продовжувати розвиватися та адаптуватися під нові умови.

Ми пропонуємо напрями удосконалення антикризового банківського менеджменту, які застосовуються на різних рівнях управління:

- на державному рівні слід активізувати організацію роботи банківської системи в критичних умовах; забезпечити протидію інфляції; підтримувати ліквідність банківської системи; стимулювати капіталізацію банків;

- на рівні банку доцільними будуть: забезпечення інформаційного та фізичного доступу клієнтів до відділень банку; формування антикризової команди менеджерів; реструктуризація кредиторської заборгованості; створення системи раннього попередження кризових явищ. серед напрямів антикризового управління ми також пропонуємо розглядати фінансову санацію проблемних банків як метод запобігання банкрутства. Цей метод вкрай рідко застосовувався у вітчизняній банківській практиці, однак в сучасних умовах вважаємо фінансове оздоровлення банків перспективним методом антикризового менеджменту.

Висновки. Отже, вітчизняна банківська система за останні 10 років зазнала впливу трьох потужних криз, кожна з яких мала свої причини та наслідки. особливу увагу приділено дослідженню кризових явищ, викликаних надзвичайними станами в економіці країни, а саме пандемією та повномасштабною військовою агресією російської федерації 24 лютого 2022 р. НБУ як регулятор здійснював цілий комплекс антикризових заходів різного спрямування для запобігання появи негативних наслідків від обставин, що склалися. особливо важливим моментом цього періоду став максимальний перехід на дистанційний банкінг. Щодо заходів у період військового стану, то НБУ послабив для банків регулятивні вимоги, ввів тимчасові валютні обмеження для стабілізації курсу гривні. Комерційним банкам було запропоновано здійснювати максимально виважену кредитну політику, посилити кібербезпеку та адаптувати свою роботу до умов економічного спаду, оскільки наразі ризики постійно зростають.

Серед запропонованих напрямів удосконалення антикризового банківського менеджменту, які застосовуються на різних рівнях управління, слід виділити: на державному рівні – активізація ефективної організації роботи банківської системи в критичних умовах; забезпечення протидії інфляції; підтримка ліквідності банківської системи; стимулювання капіталізації банків; на рівні банку доцільними будуть: забезпечення інформаційного та фізичного доступу клієнтів до відділень банку; формування антикризової команди менеджерів; реструктуризація кредиторської заборгованості; створення системи попередження кризових явищ, фінансова санація проблемних банків як метод запобігання банкрутства.

В сучасних умовах важко передбачити конкретні тенденції перспектив розвитку банківського сектору, однак можна з упевненістю сказати, що навіть в умовах постійної невизначеності під час війни, погіршення окремих показників банківської діяльності, зокрема зростання частки непрацюючих кредитів, масової міграції людей за кордон, залежності від рефінансування, банки доволі успішно реагують на усі ці виклики. Їм вдається зберігати операційний дохід в основному завдяки оптимізації витрат та готовності як менеджменту, так і регулятора адекватно і правильно реагувати на сучасні виклики, мінімізуючи втрати та ризики.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн. *Вісник Національного банку України*. 2009. № 4. С. 8–19.
2. Бас М.А. Антикризове управління банківськими установами: теоретичний аспект. *Економіка. Фінанси. Право*, 2010. № 5. С. 25–27.
3. Dziobek С., Pazarbasioglu С. Lessons from Systemic Bank Restructuring. *IMF Working Paper*. 1998. № 14.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>.
5. Маринчак Л., Масик І. Функціонування банківських інституцій в Україні під час пандемії. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2020. № 1 (21). С. 174–183.
6. Еркес О., Калита О., Сундук Т. (2022). Банківська система України в умовах війни. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 4 (144). С. 122–133.
7. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного Банку України від 24.02.2022 р. № 18. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/pb22027?ed=2022_05_19
8. Бурдейна В. Понад півроку війни: стан та перспективи банківського сектору. *Юридична газета онлайн: всеукраїнське професійне юридичне видання*. 07.10.2022.
9. Правдиковська І.І., Дорошенко Н.О. Вплив війни на банківську систему України. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 150–153.

НАПРЯМ

6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
НАУКИ

Євгеній АНДРОНЮК*

Студент 4 курсу

Факультету менеджмента та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

**ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ У БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ В
ВОЄННІЙ ДІЇ ТА РОЛЬ**

***Анотація.** Дана тема досліджує важливий аспект сучасної безпекової політики України в умовах воєнної дії – роль волонтерського руху. Дослідження спрямоване на аналіз та розуміння внеску волонтерів у забезпечення обороноздатності країни, підтримку військових, інфраструктури та соціально-психологічного благополуччя ветеранів. Вивчення цієї теми сприяє кращому розумінню ролі цивільного суспільства у забезпеченні національної безпеки та важливості партнерства державних та недержавних структур у цьому контексті. Дослідження також аналізує різноманітні аспекти волонтерської діяльності, включаючи збір коштів та надання матеріальної допомоги, психологічну підтримку військовослужбовцям, лікування поранених, та інші ініціативи. Волонтери не лише допомагають військовим, але й активно впливають на формування громадянського суспільства в Україні, сприяючи розвитку громадянської активності та громадянського контролю над державними структурами. Результати цього дослідження можуть бути корисними для політичних рішень та стратегій, спрямованих на підвищення стійкості та безпеки України в умовах геополітичних викликів.*

***Abstract.** This topic explores an important aspect of the modern security policy of Ukraine in the context of military action – the role of the volunteer*

*Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А. Л.

movement. The study is aimed at analyzing and understanding the contribution of volunteers to ensuring the country's defense capability, supporting the military, infrastructure and the socio-psychological well-being of veterans. The study of this topic contributes to a better understanding of the role of civil society in ensuring national security and the importance of partnership between state and non-state structures in this context. The study also analyzes various aspects of volunteering, including fundraising and providing material assistance, psychological support to military personnel, treatment of the wounded, and other initiatives. Volunteers not only help the military, but also actively influence the formation of civil society in Ukraine, contributing to the development of civil activity and civil control over state structures. The results of this study can be useful for policy decisions and strategies aimed at improving the stability and security of Ukraine in the face of geopolitical challenges.

Вступ. Волонтерський рух в Україні в період воєнної дії на сході країни, яка почалася в 2014 році, став яскравим прикладом громадянського активізму та відданості національним інтересам. Цей рух виявився не тільки активним співучасником, але й ключовим суб'єктом у формуванні та вдосконаленні безпекової політики України в умовах конфлікту, адаптуючися до надзвичайних викликів та сприяючи захисту національних інтересів. Ця тема є актуальною та складною, оскільки волонтери не тільки допомагають забезпечити військовим необхідними ресурсами, але й впливають на формування громадянського суспільства, моральне духовне відновлення та громадянський контроль над державними інститутами.

Дослідження ролі волонтерського руху в безпеці України має важливий національний та міжнародний контекст. Воєнна дія на сході країни викликала потребу в пошуку нестандартних рішень, і волонтери виступили на передовій цього процесу. Розуміння їхньої ролі та внеску в безпекову політику України важливо не лише для національного контексту, але і для вивчення громадянських ініціатив та їхнього впливу на сучасну безпекову ситуацію в світі. Волонтери виступають як незалежний громадський сектор, який активно реагує на виклики воєнного конфлікту, забезпечуючи підтримку військовим та громадянам, а також впливаючи на формування державної політики.

Виклад основного матеріалу. Роль волонтерського руху в безпеці України в умовах воєнної дії має глибокі історичні корені, які визначили її еволюцію і розвиток. Волонтерський рух в Україні знайшов свій початок під час початку воєнної дії на сході країни в 2014 році. Збройний конфлікт і агресія Росії призвели до масштабних гуманітарних та безпекових викликів. Відповідь на ці виклики від громадян України була винятковою. Перші волонтерські групи виникли на локальному рівні, намагаючись допомогти військовим та місцевому населенню на фронті. Подальший розвиток волонтерського руху проходив через кілька ключових етапів. На початку, волонтери в основному займалися наданням гуманітарної допомоги та підтримкою військових

одиниць, які були практично добровільницькими. Пізніше, рух організувався і структурувався, утворюючи офіційні волонтерські організації та фонди, які мали можливість працювати в співпраці з державними органами. Подальший розвиток волонтерського руху проходив через кілька ключових етапів. На початку, волонтери в основному займалися наданням гуманітарної допомоги та підтримкою військових одиниць, які були практично добровільницькими. Пізніше, рух організувався і структурувався, утворюючи офіційні волонтерські організації та фонди, які мали можливість працювати в співпраці з державними органами.[1]

Волонтери в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні підтримки військових та армії країни в умовах воєнної дії. Один з ключових способів, якими волонтери підтримують військових, – це збір коштів для придбання військового обладнання та засобів для військових одиниць. Вони організовують збір коштів як в Україні, так і в інших країнах, включаючи збори на придбання захисного спорядження, бронежилетів, амуніції, медичних препаратів тощо. Психологічна підтримка грати важливу роль в моральному духовному відновленні військовослужбовців, які пережили стресові ситуації на фронті. Волонтери надають психологічну підтримку, спілкуючись з військовими, організовуючи терапевтичні сесії та психологічну допомогу. Волонтери мають істотний вплив на військові операції через забезпечення важливого обладнання та ресурсів, психологічну підтримку, а також участь у визначенні стратегічних потреб армії [2]

Волонтерський рух став важливим фактором у зміцненні громадянського об'єднання в Україні. Громадяни, які долучилися до волонтерської діяльності, об'єдналися навколо спільної мети – підтримки військових та захисту країни. Це призвело до активізації громадянського суспільства та зміцнення громадянських організацій. Волонтери відіграли роль у встановленні громадянського контролю над владою та державними інститутами. Їхня активність та залученість до справ держави призвели до збільшення вимог до відкритості, прозорості та ефективності владних структур. Громадяни стали активніше вимагати від влади відповідальності за використання громадських ресурсів та прийняття рішень.

Волонтерські організації та групи активно організовують громадський діалог та ініціюють обговорення важливих питань для країни. Їхні ініціативи спрямовані на поліпшення сфери безпеки, розвитку соціальних програм для ветеранів та поранених військових, а також на створення різних проєктів для підтримки військових та їх сімей. Волонтерські організації взаємодіють із державними структурами та органами влади з метою координації та підтримки військових операцій та гуманітарних ініціатив. Ця взаємодія сприяє формуванню спільних підходів до розв'язання проблем та досягненню спільних цілей. [3]

Волонтерський рух в Україні не обмежується лише національними кордонами, і має важливу міжнародну компоненту. Українські волонтери

співпрацюють з міжнародними гуманітарними організаціями та отримують міжнародну підтримку в наданні гуманітарної допомоги. Ця допомога включає в себе медичне обладнання, ліки, продукти харчування, покривала та інші необхідні ресурси для поранених та внутрішньо переміщених осіб. Міжнародні волонтери також активно долучаються до волонтерської діяльності в Україні. Вони надають свої навички та досвід у таких сферах, як медицина, психологічна підтримка, навчання військових та медичну реабілітацію поранених військовослужбовців. Міжнародні гуманітарні організації також ініціюють та реалізують проекти в Україні, спрямовані на підтримку військових та місцевого населення. Ці проекти включають в себе реконструкцію інфраструктури, медичну допомогу, гуманітарну допомогу та інші ініціативи. Міжнародна співпраця є важливим аспектом діяльності волонтерів в Україні. Вони співпрацюють з міжнародними організаціями та іншими країнами для обміну досвідом та кращої координації гуманітарної допомоги. Міжнародний волонтерський рух також може впливати на міжнародні відносини та безпекову політику. Міжнародні волонтери та гуманітарні організації можуть виступати посередниками в розв'язанні конфліктів та сприяти створенню стабільних умов для миру.

Волонтерський рух в Україні став важливим актором у формуванні безпекової політики країни. Волонтери активно вимагають від влади забезпечення військових, підтримки поранених та ветеранів. Їхні ініціативи та публічний тиск впливають на прийняття стратегічних рішень у сфері оборони та безпеки. Волонтерський рух сприяє підвищенню свідомості громадськості щодо важливості національної безпеки. Він висвітлює реальні загрози та виклики, з якими стикається Україна, і мобілізує громадян до активної участі у підтримці армії та розв'язанні безпекових проблем.[4]

Волонтери виступають активними учасниками громадянського контролю над владою та військовими структурами. Вони вимагають відкритості, прозорості та відповідальності в діяльності органів влади, сприяють виявленню корупції та недоліків у сфері безпеки. Рух волонтерів в Україні має значний потенціал для подальшого розвитку. Перспективи включають у себе посилення координації з державними структурами, розширення міжнародної співпраці, залучення нових поколінь волонтерів та розробку інноваційних підходів до підтримки військових та місцевого населення. [5]

Висновки. Волонтерський рух в Україні відіграє важливу роль у безпеці та громадському житті країни в умовах воєнної дії. Цей рух почався в реакції на агресію Росії та швидко перетворився на потужний феномен, що об'єднує тисячі громадян, які готові допомагати військовим та пораненим. Волонтерський рух став символом національної єдності та солідарності в Україні. Волонтери надають важливу підтримку військовим, допомагають пораненим та сприяють розвитку громадського суспільства. Вони також активно впливають на безпекову політику країни та підтримують громадянський контроль над владою. Завдяки міжнародній підтримці та

співпраці з міжнародними волонтерами, Україна може рахувати на міжнародну солідарність та готовність допомагати в складних часах. Волонтерський рух в Україні має значний потенціал для подальшого розвитку та глибшої інтеграції в міжнародному контексті. Українські волонтери залишаються живим прикладом того, як громадяни можуть внести важливий внесок у безпеку та стабільність своєї країни, долаючи виклики та труднощі. Їхні зусилля варто високо цінувати як усередині, так і за її межами..

Список використаних джерел

1. Як допомогти українській армії? [Архівовано 13 грудня 2014 у Wayback Machine.] // Координаційний центр українських патріотів.
2. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики (аналітична доповідь). — Київ: Національний інститут стратегічних досліджень.
3. Тетяна Слюсарчук. Волонтери без кордонів [Архівовано 8 грудня 2014 у Wayback Machine.] // ZAXID.NET, 29 липня 2014.
4. Корнієвський О. А., Горелов Д. М. Український волонтерський рух у контексті світового досвіду // Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень «Стратегічні пріоритети». — 2015. — № 1 (34) (16 жовтня). — С. 95–100. Архівовано з джерела 2 червня 2016.
5. Всеукраїнський центр волонтерів «Народний проект» [Архівовано 6 травня 2016 у Wayback Machine.]

Дарія АНДРОЩУК*

Студентка 4 курсу

Факультет менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЖІНОК

Анотація. У статті досліджено забезпечення гендерної рівності та забезпечення прав жінок. Стаття присвячена проблемі гендерної рівності. Гендерна рівність є однією з умов забезпечення справедливого суспільного розвитку. Правнича спільнота відіграє важливу роль в усуненні конкретних проявів несправедливості, які можуть бути викликані соціальноекономічними, політичними, культурними чи іншими факторами

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А.Л.

***Abstract.** Providing of gender equality and providing of rights for women is investigational in the article. The article is sanctified to the problem of gender equality. Gender equality is one of terms of providing of just community development. A legislative association plays an important role the removal of concrete displays of injustice, that can be caused соціальноекономічними, by political, cultural or other factors.*

Вступ. Рівність є основою демократичного суспільства, яке прагне до соціальної справедливості та поваги до прав людини. Але, на жаль, в силу тих чи інших причин, жінки зазнають дискримінації практично в усіх сферах життєдіяльності.

Як свідчення, за рейтингом The Global Gender Gap Report 2017 Україна посіла 61 місце із 144 країн. Цей рейтинг визначає індекс гендерного розриву; його засновано на комбінації загальнодоступних статистичних даних в сфері соціально-економічного розвитку в різних країнах світу й призначено для вимірювання гендерної різниці в доступі до тих чи інших ресурсів й можливостей в окремій країні. Вимірювання відбувається за чотирма ключовими, на думку укладників, областями: Економічна участь і кар'єрні можливості; Освіта; Здоров'я і виживання; Політичні права і можливості. За Індексом гендерної нерівності, який відображає такі аспекти людського розвитку, як репродуктивне здоров'я, економічний статус та розширення прав і можливостей жінок у порівнянні з чоловіками, – Україна посідає 83-тє місце зі 150 країн.

Виклад основного матеріалу. Гендерна рівність - це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Права жінок – це права, які належать кожній жінці, незалежно від її раси, етнічної приналежності, релігії, віку, сексуальної орієнтації чи будь-яких інших характеристик. Ці права включають право на життя, свободу, рівність, безпеку, освіту, працевлаштування, участь у політичному житті та захист від насильства.

До 1960-х рр. психічні або поведінкові властивості, котрі ймовірно відрізняють чоловіків від жінок, називали статевими властивостями або відмінностями. У сучасному розумінні термін «гендер» ввів у науковий обіг американський психоаналітик Роберт Столлер (Robert Stoller) наприкінці 1960-х років: він запропонував використовувати для позначення соціальних і культурних аспектів статі поняття «гендер» (англійською gender – рід), яке до того використовувалося тільки в біологічному та фізичному значенні для позначення роду, а після запропонованого відділилося до значення соціального та культурного.[1]

Поняття увійшло до судового ужитку завдяки відомій судді Верховного Суду США Рут Гінзбург. За порадою свого секретаря вона почала

використовувати «гендер» замість слова sex (тобто «біологічна стать»), щоб це не збивало з пантелику учасників судового процесу

Питання дотримання гендерної рівності особливо актуальне в контексті децентралізації. В ході реформи громади отримали більш широкі повноваження і вже самі визначають напрямки свого економічного та соціального розвитку, надають послуги, вивчають та реагують на потреби мешканців – жінок та чоловіків різних соціальних груп.

Забезпечення гендерної рівності та прав жінок – це комплекс заходів, спрямованих на створення умов, за яких жінки та чоловіки мають рівні можливості та права. Ці заходи включають:

1. Законодавне забезпечення - прийняття та реалізація законів, які гарантують рівність прав жінок і чоловіків.

2. Соціально-економічні заходи - створення умов для рівного доступу жінок і чоловіків до освіти, праці, охорони здоров'я, житла та інших соціальних благ.

3. Культурні зміни – зміна гендерних стереотипів та упереджень, які обмежують можливості жінок.[2]

Місцеві органи влади можуть використовувати інструменти гендерного аналізу, такі як: аналіз доступності послуг для жінок та чоловіків, гендерно-чутливе стратегічне планування, гендерне бюджетування, які потребують використання даних розмежованих за ознакою статі. Це дає можливість враховувати відмінність у потребах жінок та чоловіків та краще їх задовольняти за допомогою реалізації місцевих програм.

Крім того, питання дотримання принципу гендерної рівності – це мета сама собою, зважаючи на міжнародні зобов'язання щодо забезпечення прав жінок і дівчат. Громада має бути зацікавлена в тому, щоб чоловіки та жінки були рівними партнерами в будь-яких ініціативах з економічного розвитку.

Існує п'ять порушень прав жінок:

1. Жертви домашнього насильства. Найбільшим кричущим порушенням прав жінок в Україні залишається домашнє насильство. Щороку від рук кривдників гине близько 600 українок, такими є дані МВС.

2. Отримують меншу зарплатню. Жінки в Україні заробляють у середньому на 28% менше, ніж чоловіки. Такими є дані Державної статистики. За інформацією рекрутингових агенцій, ця різниця ще вища.

3. Мають меншість у владі. Україна перебуває в групі країн із найнижчим представництвом жінок у владі.

Український парламент усього на 12% складається із жінок. Попри те, що цей показник є рекордним за всі попередні скликання, він досі залишається низьким, порівняно з практикою демократичних країн, наголошують експерти. Так, у країнах ЄС жінок у парламентах в середньому удвічі більше – 26%. А у Швеції, Фінляндії, Іспанії – понад 40%. Не набагато краща ситуація і в регіонах України.

4. Обмежені у кар'єрі. Важливим кроком на шляху до гендерної рівності стало скасування розподілу професій на «жіночі» і «чоловічі». Та це ще не означає, що в Україні зникла дискримінаційна практика чи не лишилося заборонених професій, кажуть експерти.

5. Заручниці стереотипів. «Жінка-берегиня», «господарка», «для «жіночого щастя» потрібні «кохання» і «родина» – такі стереотипи про жінку закріпилися у свідомості українців. Експерти констатують: сексизм в Україні поширений скрізь – в рекламі, ток-шоу, політиці і в побуті. За останні роки було зроблено значний прогрес у забезпеченні гендерної рівності та прав жінок.[4]

Проте, існують деякі виклики, з якими суспільство стикається, такі як стереотипи, нерівний доступ до ресурсів та можливостей, а також недостатня участь жінок у прийнятті рішень та лідерстві.

Стереотипи довгий час сприймалися як позаюрідичне явище. Однак все більшого визнання здобуває позиція, відповідно до якої правового регулювання потребують випадки, коли стереотипне уявлення спрямовується на конкретну людину через її належність до певної соціальної групи (за статтю, за віком, за етнічним походженням тощо), щодо якої сформувався той чи інший стереотип, і це впливає на юридичне врегулювання ситуації. Так, узагальнені уявлення про характеристики, ролі, якості чоловіків чи жінок переносяться на конкретного чоловіка або на конкретну жінку. Багато уваги гендерним стереотипам та їх впливу на здійснення правосуддя приділено у Загальних рекомендаціях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок від 25 липня 2015 р.

Уряди та різні організації в усьому світі активно працюють над реалізацією гендерної рівності та забезпеченням прав жінок. Це включає прийняття законодавства, програм та політик, спрямованих на зміну негативних стереотипів та покращення умов життя жінок.

Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат.[3]

Припинення всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат є не лише базовим правом людини, воно також має вирішальне значення для прискорення сталого розвитку. Неодноразово було доведено, що розширення прав і можливостей жінок і дівчат справляє суттєвий позитивний вплив у всіх сферах і сприяє економічному зростанню та розвитку.

З 2000 року гендерна рівність займає провідне місце в роботі ПРООН, а також партнерських організацій у системі ООН і світової спільноти.

Надання жінкам рівних прав на економічні ресурси, такі як земля і власність, є життєво важливими завданнями в контексті реалізації цієї цілі.

Згідно положень Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» національний механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків складається з таких структур:

1. Верховна Рада України: Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській

областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, включаючи підкомітет з питань гендерної рівності та недискримінації; Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, включаючи підкомітет з питань дотримання Україною міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини та гендерної політики; Міжфракційне об'єднання «Рівні можливості»;

2. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

3. Кабінет Міністрів України: Віце-прем'єр-міністр із питань європейської та євроатлантичної інтеграції; Департамент гуманітарної та соціальної політики Секретаріату КМУ; Урядовий уповноважений з питань гендерної політики; Міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми;

4. Міністерство соціальної політики як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади: уповноважена особа (координатор) з питань гендерної рівності-заступник міністра з питань європейської інтеграції; експертна група з питань протидії торгівлі людьми, домашньому насильству та гендерної рівності в Директораті розвитку соціальних послуг та захисту прав дітей; відділ з питань реалізації гендерної політики в Управлінні реалізації європейських стандартів рівності; Міжвідомча робоча група з координації питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; Експертна рада з питань запобігання та протидії дискримінації за ознакою статі;

5. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені в їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (заступники міністрів/голів агентств/обласних державних адміністрацій); радники з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі; відповідальні підрозділи з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

6. Громадські об'єднання.[5]

Питання досягнення гендерної рівності та розширення прав жінок є ключовими для прискорення глобального розвитку до 2030 року та після нього. Загалом, Україні вдалося закласти основний фундамент необхідної правової, нормативної та політичної бази для просування гендерної рівності та захисту прав жінок. Однак повна реалізація урядом національних та міжнародних зобов'язань у сфері гендерної рівності все ще не завершена, зокрема через відсутність ефективних механізмів практичного втілення законодавчих актів та розгортання збройного конфлікту на Сході України.

Шістдесят дев'ять проєктів і програм у сфері гендерної рівності, що впроваджуються донорською спільнотою в Україні, демонструють потужність та енергійність тих зусиль, які докладаються до співробітництва в цілях розвитку з метою просування гендерної рівності та розширення можливостей жінок.

Для збільшення внутрішнього державного фінансування для забезпечення гендерної рівності потрібно:

1. Збільшувати, відстежувати та оприлюднювати інформацію про внутрішні державні видатки та фінансові ресурси, спрямовані на забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей жінок на національному та субнаціональному рівнях. Це, безумовно, може допомогти максимально ефективно використати міжнародні державні інвестиції в українських жінок і дівчат, які здійснюються донорською спільнотою,
2. Пов'язати розробку національних стратегій та планів із досягнення гендерної рівності з виділенням достатнього фінансування для їхньої реалізації.
3. Донори повинні активізувати свої зусилля з фінансування для надання підтримки більш спеціалізованим програмам, які спрямовані на досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок як головного завдання в Україні та за її межами,
4. Розглянути можливість створення та впровадження системи моніторингу для відстеження та підзвітності фінансування, що виділяється на просування гендерної рівності з усіх джерел (державних, приватних, внутрішніх, міжнародних). Такі зусилля можуть потенційно підвищити рівень загальних інвестицій у просування гендерної рівності, а також підвищити співставність інформації та уможливити оцінки того, наскільки усі види витрат у всіх галузях економіки є гендерно-орієнтованими.[1]

Висновок Отже, забезпечення гендерної рівності та забезпечення прав жінок є актуальною та важливою темою, яка займає центральне місце в сучасному суспільстві. Гендерна рівність передбачає рівні можливості та права для чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Це означає, що жінки повинні мати рівні можливості для доступу до освіти, здоров'я, праці, політики та інших сфер. Повноцінне дотримання прав жінок має вирішальне значення для розвитку процвітаючого суспільства. Інвестиції в гендерну рівність не повинна сприйматися, як суто жіноче питання, оскільки це питання, яке вимагає від чоловіків і жінок спільної роботи у пошуку практичних та принципових рішень. Це також означає боротьбу з усілякими формами насильства та дискримінації на основі статі

Список використаних джерел

1. Уварова, Олена Олександрівна. У18 Права жінок та гендерна рівність: навчальний посібник / О. О. Уварова. – Київ, 2018. – 204 с.
2. Постанова КМУ від 11.04.2018 № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року». [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/ show/273-2018-%D0%BF](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF)
3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979). Стаття 2. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.asp>

4. Альтернативний звіт про виконання Україною Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (2017), <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/A4-ENG-verstka%20%25284%2529.pdf> 5. [Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV](https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15)

Ніна БІЛИК*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОГОВІРНІ ЗАСАДИ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** В статті розглядається сутність та важливість договірного режиму для ефективності господарської діяльності. Систематизується процес укладання, виконання та припинення договорів у контексті підприємницької сфери. Аналізується роль дотримання договірних зобов'язань у забезпеченні стабільності та конкурентоспроможності підприємств. Підкреслюється важливість належного договірного правопорядку для забезпечення успішного функціонування господарського сектору.*

***Abstract.** The article examines the essence and importance of the contractual regime for the efficiency of economic activity. The author systematizes the process of conclusion, execution and termination of contracts in the context of the business sphere. The role of compliance with contractual obligations in ensuring the stability and competitiveness of enterprises is analyzed. The conclusions emphasize the importance of a proper contractual legal order to ensure the successful functioning of the economic sector.*

Постановка проблеми. В сучасному світі сфера господарювання відіграє вирішальну роль у структурі соціально-економічного розвитку країни. Вона становить основу для створення нових робочих місць, забезпечення економічного зростання та підтримки життєвого рівня населення. Щоб ця сфера функціонувала ефективно і стабільно, необхідні чіткі правила гри та ретельно визначені договірні засади.

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

Договірні засади правопорядку у сфері господарювання стали необхідним інструментом для регулювання відносин між суб'єктами господарювання. Вони визначають умови укладання та виконання угод, зобов'язання сторін, а також механізми вирішення конфліктів та спорів у цій сфері. Ця стаття присвячена дослідженню та аналізу договірних засад, які лежать в основі правопорядку у сфері господарювання. Визначення важливості цих засад для забезпечення сталого розвитку економіки, а також їх впливу на підприємницьку активність та інновації.

Виклад основного матеріалу. Головною метою господарського права є системне юридичне забезпечення ефективного та збалансованого функціонування господарського обороту з метою утвердження й підтримання суспільного господарського порядку. Згідно зі ст. 5 Господарського Кодексу України (далі – ГК України), юридичний господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин і державного регулювання макроекономічних процесів [1, ст. 41-44].

Проблемі концептуального обґрунтування ключових принципів забезпечення господарського правопорядку в умовах сучасних соціально-економічних перетворень в Україні присвячено наукові праці відомих вітчизняних фахівців у галузі господарського права: О. А. Беляневич, О. М. Вінник, Д. В. Задихайла, Г. Л. Знаменського, В. К. Мамутова, О. П. Подцерковного, В.С. Щербини та ін. Проте проблемі комплексного аналізу договірної компоненти забезпечення господарського правопорядку приділено недостатньо уваги. Господарська нормативна база формується за впливу господарсько-правового регулювання, представленого системою юридичних інструментів, які організовані послідовно для ефективного впливу на регулювання господарських відносин. Згідно зі статтею 7 Господарського Кодексу України, нормативною основою господарського правопорядку є норми Конституції України, ГК України, законів України, нормативно-правових актів Президента України та Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правових актів інших органів державної влади та місцевого самоврядування [5, с. 46-50].

Однак недосконалість та декларативність норм господарського законодавства, спрямованість на втілення «кланових» економічних інтересів, недооцінення важливості нормування значної частини аспектів, що мають на меті організацію цих законів, разом з невизначеністю механізмів реалізації окремих положень, що отримали юридичну регламентацію, спричинює формування псевдопублічних принципів господарського правопорядку та позбавляє його законності.

Легітимність управління в галузі економіки безпосередньо залежить від відповідності фактичного стану організованості економічних відносин економічним потребам і сформованим на їх основі законним інтересам, що мають бути втілені в межах господарської діяльності. Кожна система

господарювання має свою власну структуру економічних потреб, обумовлену рівнем розвитку національної економічної системи та градусом її інтеграції у світовий економічний простір. Визнання приватних інтересів, сформованих на основі індивідуальних потреб суб'єктів господарювання, як об'єктів правового захисту, повинно бути супроводжене законодавчою унормуванням реальних механізмів і засобів їх втілення. Іншими словами, господарський правопорядок впливає на приватні інтереси суб'єктів господарювання, надаючи їм можливість їх втілення та захисту за допомогою правових засобів, які в той же час є критеріями законності цих інтересів та визначають межі їх реалізації [3, с. 50-55].

Очевидно, що в умовах ринкової економіки господарське регулювання не може бути ефективним виключно за допомогою юридичних норм, які обмежено враховують складні аспекти господарських відносин і не завжди адекватно реагують на їхні зміни та перетворення.

Отже, господарський правопорядок повинен базуватися на публічно-правових і приватно-правових принципах, пропорції яких при упорядкуванні господарських відносин на конкретному ринковому сегменті (ринку товарів, робіт, послуг) визначається рівнем розвитку його інфраструктури та ступенем концентрації публічних інтересів, які мають бути втілені в його межах.

Приватно-правові основи господарського правопорядку основним чином виявляються на рівні незалежного та координаційного індивідуального господарсько-правового регулювання (при цьому субординаційне індивідуальне регулювання є складовою публічно-правового регулювання господарських відносин).

Важливо відзначити, що в юридичній науці не існує єдиної думки щодо сутності та характеру індивідуального регулювання. Один погляд вважає, що на цьому рівні правового регулювання реалізується норми права через перетворення юридичних ідеальних моделей у дієву систему громадських відносин; інший визначає його як форму правомірної діяльності суб'єктів права, пов'язану з вирішенням юридично значущих питань, результатом якої є індивідуальний правовий акт (судове рішення, адміністративний акт і таке інше); треті представляють цей рівень індивідуальними нормами, а не актами реалізації прав та обов'язків, які є похідними від них. До обов'язкових ознак індивідуального правового регулювання на теоретичному рівні входять як загальні для нормативного й індивідуального регулювання ознаки, так і специфічні саме для індивідуального правового регулювання характеристики. Серед останніх виділяють такі аспекти: використання індивідуального правового регулювання на основі загального регулювання для розширення й удосконалення останнього; спрямованість індивідуального правового регулювання на організацію конкретних відносин та осіб; формування в процесі індивідуального правового регулювання окремих актів як засобів індивідуального впливу. За відповідних обставин можуть виникнути необов'язкові ознаки індивідуального регулювання, але в його відсутності

індивідуальна нормативна система продовжує існувати як самостійне юридичне явище.

До обов'язкових ознак індивідуального правового регулювання зазвичай відносять: можливість суб'єкта діяти на свій розсуд; виконання функції правозаповнення (уточнення норм в правовому регулюванні); можливість встановлення у процесі індивідуального правового регулювання його процедури [2, с. 18-20].

Ці ознаки підтверджують характерність індивідуального регулювання громадських відносин, зокрема у сфері господарства, високого рівня казуальності, а також можливість визнання його формою свідомого саморегулювання господарського обороту, яке не слід плутати з природнім ринковим саморегулюванням. Основою стихійного ринкового саморегулювання господарських відносин полягає у дії об'єктивних економічних законів, наслідки яких, з погляду соціально-економічних інтересів суспільства, не завжди відображаються в позитивних тенденціях розвитку цих відносин. Традиційні прояви ринкового фіаско включають: неухвалення ринком проблем зовнішніх ефектів; нецікавість ринку у нерентабельних виробництвах суспільних благ; концентрація та монополізація виробництва; безробіття та інфляція; відсутність зацікавленості ринку в соціальних питаннях; неможливість досягнення прориву у сфері фундаментальної науки та техніки, а також глибокої структурної перебудови національної економіки; надмірна диференціація регіонів країни та інше.

Свідоме саморегулювання господарських відносин на теоретичному рівні часто зводять до легітимного об'єднання бізнесу для розроблення правил господарської діяльності й контролю за їх дотриманням [4, с. 31-36]. Це означає професійне ринкове саморегулювання, суб'єктами якого є національні галузеві асоціації та професійні громадські організації, які об'єднують суб'єктів господарської діяльності з метою оптимізації регулювання господарських відносин та заміни публічно-правових засад на приватно-правові, де це необхідно. Проте свідоме саморегулювання господарської діяльності включає не лише діяльність саморегулювальних організацій. У сфері ринкових відносин суб'єкти суспільних відносин розробили правила поведінки, які стали надзвичайно поширеними завдяки їх повторному застосуванню (єдній практиці) і перетворилися на самостійні форми неюридичного права (звичаї, узвичаєння, усталені порядки тощо), які широко використовуються і сьогодні.

Висновки. Господарський правопорядок важливий для ефективного та збалансованого функціонування господарського обороту, а також для утвердження й підтримання суспільного господарського порядку в межах сучасних соціально-економічних перетворень в Україні.

Проте існують проблеми у комплексному аналізі договірної складника забезпечення господарського правопорядку, що вимагає уваги та подальшого вивчення. У той же час, легітимність господарського правопорядку пов'язана з відповідністю фактичного стану впорядкованості господарських відносин

економічним потребам і сформованим законним інтересам. Перетин публічно-правових та приватно-правових засад господарського правопорядку визначається реальним рівнем розвитку інфраструктури ринкового сегменту та ступенем концентрації публічних інтересів. Загалом, ринкове саморегулювання є важливим елементом господарського правопорядку, але воно повинно бути підкріплене також нормативно-правовими засобами для забезпечення стабільності та ефективності господарських відносин.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 17.10.2023)
2. Господарський процесуальний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12> (дата звернення: 17.10.2023)
3. Мілаш В. С. Про сутнісні елементи юридичної конструкції «договір». Вісник Академії правових наук України. Харків: Право. 2019. № 4(47). 156с.
4. Мілаш В. С. Нові підходи до визначення договору у господарському праві. Право України. 2020. № 9. С. 31–36.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник Харків: Консум, 2021. 656 с.

Вікторія БОНДАРУК*,
Студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

САНАЦІЯ БОРЖНИКА ЯК СУДОВА ПРОЦЕДУРА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Анотація. У статті розглянуто теоретичні питання щодо сутності санації, як судової процедури у справі про банкрутство. Охарактеризована система заходів, що допомагає запобігти визнанню боржника банкрутом та його ліквідації. Визначено основні аспекти продовження суб'єктом своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності та безприбутковості. Показано регулювання відносин, що призвело до суттєвих

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

змін у сфері господарського судочинства. Досліджено законодавчу основу та практичний досвід.

***Abstract.** The article deals with theoretical issues related to the essence of rehabilitation as a judicial procedure in a bankruptcy case. The author characterizes the system of measures that helps to prevent the debtor from being declared bankrupt and its liquidation. The author identifies the main aspects of continuation of business activity by an entity due to its economic unprofitability and loss of profitability. The shows the regulation of relations which has led to significant changes in the field of economic proceedings. The analyzes the legislative framework and practical experience.*

Постановка проблеми. У зв'язку з нестабільним становищем економіки України та з огляду на змінний курс валют, багато підприємств потребують невідкладної фінансової допомоги для запобігання повного припинення їх діяльності. Але значну частину підприємств можна вважати повними банкрутами, так як вартість активів більшості з них перевищує кредиторську заборгованість.

У той же час, внаслідок виникнення прострочення за грошовими зобов'язаннями у підприємств виникають судові спори з кредиторами, відкриваються виконавчі провадження, накладаються арешти на банківські рахунки і майно. Наявність таких обмежень у використанні основних засобів і оборотних коштів аж ніяк не сприяє виходу підприємств з фінансової кризи, а тільки посилює.

Однак, такої негативної ситуації іноді можна уникнути, якщо заздалегідь вжити необхідних заходів. Правильно проведені зміни в сфері управління фінансами та своєчасна реструктуризація можуть допомогти підприємству повернути прибутковість і продовжити діяльність, розраховувшись при цьому з усіма боргами.

Виклад основного матеріалу. Умови та порядок відновлення платоспроможності боржника - юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи встановлює Кодекс України з процедур банкрутства.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному КУзПБ, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Неплатоспроможність - неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених КУзПБ.

Суб'єктом банкрутства (боржником) може бути юридична особа або фізична особа, у тому числі фізична особа - підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав.

Ключовим учасником у справі про банкрутство є арбітражний керуючий - фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

Процедура санації вводиться ухвалою господарського суду за клопотанням комітету кредиторів у строк, що не перевищує строку дії процедури розпорядження майном, терміном до 12 місяців, який може бути продовжений ще до 6 місяців або скорочений за клопотанням комітету кредиторів, керуючого санацією або інвесторів (осіб, що беруть участь у санації, приймаючи зобов'язання про погашення боргу, повністю чи частково, боржника на певних умовах, в тому числі набуття права власності на його майно) [4]. Для того, щоб почати процес досудової санації, не потрібно мати стійкого рівня заборгованості. Ця межа не визначений законодавством на відміну від вимог для початку справи про банкрутство, де кордоном є заборгованість на рівні 300 мінімальних заробітних плат. Крім того, витрати на проведення досудової санації є меншими, ніж на процедуру банкрутства боржника [1]. В залежності від процедури банкрутства арбітражний керуючий може виконувати функції розпорядника майна, керуючого реалізацією, керуючого реструктуризацією, керуючого санацією, ліквідатора [2].

Законом визначено два шляхи відновлення платоспроможності боржника:

- санація до порушення справи про банкрутство (досудова санація);
- санація при порушенні провадження у справі про банкрутство.

У кожного з цих видів є спільна мета - дати можливість підприємству подолати кризу. Спираючись на аналогію з живим організмом, можна сказати, що досудова санація застосовується на ранніх стадіях хвороби і більше схожа на терапевтичне лікування, яке стимулює організм самостійно боротися з хворобою, в той час як судова санація є вже хірургічним втручанням і останнім шансом на одужання. Чим раніше почати лікування хвороби, тим більше шансів на одужання. Такий же принцип стосується і «хвороби» підприємств.

Справи про банкрутство розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника - юридичної особи.

Заява про відкриття провадження у справі про банкрутство подається кредитором або боржником у письмовій формі та повинна містити:

- найменування господарського суду, до якого подається заява;
- найменування боржника, його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;
- ім'я або найменування кредитора, його місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків, або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті);
- виклад обставин, що є підставою для звернення до суду;
- перелік документів, що додаються до заяви [3].

План санації приймається на зборах кредиторів простою більшістю

голосів, присутніми на них повинні бути 2/3 кредиторів. На практиці виникають багато проблемних питань, зокрема відмова арбітражного керуючого від кредитних договорів та збільшення статутного капіталу боржника. План санації може містити умови про: виконання зобов'язань боржника третіми особами; задоволення вимог кредиторів іншим способом, що не суперечить законодавству; відшкодування коштів, витрачених на проведення зборів акціонерів та (або) засідань органів управління боржника [4].

Основною відмінністю досудової санації і її головною перевагою, як можна зрозуміти з її назви, є те, що вона проводиться до відкриття господарським судом провадження у справі про банкрутство. У разі прийняття господарським судом заяви про банкрутство підприємства на офіційному сайті Вищого господарського суду України публікується відповідне оголошення та вноситься інформація до Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство. Як наслідок, довіру до компанії стрімко падає, а разом з нею і можливість відновити діяльність.

На відміну від цього, в разі початку досудової санації публікується тільки оголошення про прийняття судом до розгляду заяви про затвердження плану санації боржника, що значно зменшує репутаційні втрати компанії в порівнянні з процедурою банкрутства. Друга відмінність досудової санації, яке певним чином є її недоліком, - це те, що проведення досудової санації можливе лише за наявності письмової згоди власників боржника (органу, уповноваженого управляти майном боржника) і його кредиторів, загальна сума вимог яких перевищує 50% кредиторської заборгованості. Крім того, план проведення санації підлягає обов'язковому погодженню усіма забезпеченими кредиторами.

Досудова санація здійснюється відповідно до плану санації, який, як і в випадку з судовою санацією, після його узгодження кредиторами, підлягає затвердженню господарським судом, який виносить відповідну постанову і одночасно встановлює мораторій на задоволення вимог кредиторів. На цьому участь господарського суду в процедурі досудової санації завершується.

Таким чином, основними перевагами досудової санації порівняно з судовою є: - невеликі репутаційні втрати; - наявність мораторію для задоволення вимог кредиторів; - мінімум втручання суду в процедуру санації; - необов'язковість призначення керуючого санацією з числа арбітражних керуючих та можливість прийняття участі керівництвом компанії в процесі санації; - велика свобода діяльності; - менша вартість процесу відновлення платоспроможності; - відсутність мінімальної суми заборгованості для введення процедури санації [1].

Аналізуючи відмінності досудової та судової санації, з урахуванням вимог законодавства та механізмів її регулювання, досудову санацію рекомендується проводити тим підприємствам, які виключають можливість ліквідації і мають на меті підтримувати свою життєдіяльність номінально, а як реально.

Висновки. Санація боржника - це процедура, спрямована на відновлення фінансової стабільності боржника, який перебуває в фінансових труднощах або

знаходиться в стані банкрутства. Ця процедура може включати в себе переговори з кредиторами, реструктуризацію боргів, введення нових умов платежів, інвестиції або інші заходи, спрямовані на відновлення фінансової стабільності боржника. Санація може бути проведена в рамках законодавства країни, і вона може варіюватися в залежності від юрисдикції та конкретних обставин. Досудову санацію краще починати при перших провісників банкрутства, адже в такому випадку коштів для оздоровлення підприємства значно більше, ніж при офіційному оголошенні початку справи про банкрутство, ініційованому кредиторами.

Список використаних джерел:

1. Досудова санація як засіб уникнення банкрутства підприємства. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-dosudebnaya-sanaciya-kak-sredstvo-predotvrashheniya-bankrotstva-predpriyatiya>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.10.2019 № 2597-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19> (дата звернення: 15.10.2023)
3. Процедура банкрутства юридичної особи — WikiLegalAid. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Процедура_банкрутства_юридичної_особи.
4. Санація боржника як судова процедура у справі про банкрутство - PDF Free Download. URL: <https://docplayer.net/49464952-Sanaciya-borzhnika-yak-sudova-procedura-u-spravi-pro-bankrutstvo.html>.
5. Санація боржника як судова процедура у справі про банкрутство – Господарське право – Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/11050519/pravo/sanatsiya_borzhnika_sudova_protседura_spravi_pro_bankrutstvo?ysclid=lnrhn2xewk279885222.

Вікторія БОНДАРУК*,
Студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИВІЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ НЕОБҐРУНТОВАНИХ АКТИВІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті розглянуто теоретичні питання щодо сутності необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави. Визначено основні аспекти процедури цивільної конфіскації, а саме особливості позовного провадження даного виду цивільно-процесуальних відносин. Охарактеризовано*

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Томляк Таїса Сергіївна

підстави застосування стягнень необґрунтовано набутого майна або його вартості та зазначено завдання, які спрямовані на відшкодування шкоди, заподіяної державі. Досліджено законодавчу основу та практичний досвід цивільної конфіскації.

***Abstract.** The article deals with theoretical issues regarding the nature of unsubstantiated assets and their collection into state income. The main aspects of the civil confiscation procedure are determined, namely the specifics of the legal proceedings of this type of civil procedural relations. The grounds for the application of charges of unreasonably acquired property or its value are described, and the tasks aimed at compensating the damage caused to the state are indicated. The legal framework and practical experience of civil confiscation have been studied.*

Вступ. На сьогоднішній день у багатьох країнах світу створені умови для конфіскації активів у межах цивільного провадження, а наявність спеціального законодавства з цього приводу рекомендовано на міжнародному рівні впливовими організаціями та міжнародними договорами.

Уже більше року в Україні функціонує інститут цивільної конфіскації, покликаний стягувати в дохід держави незаконно отримані активи та дохід від них. Основним завданням даного явища є: позбавлення корупціонерів вигоди, одержаної злочинним шляхом, а також попередження вчинення нових злочинів, включаючи стримуючий фактор для інших осіб, схильних до вчинення корупційних діянь, а також відновлення суспільних прав і інтересів.

Сучасний механізм визнання активів необґрунтованими представляє собою цивільний правовий інструмент, де держава здійснює контроль за належним використанням майна відповідно до загальних суспільних інтересів, без звинувачення посадової особи у вчиненні будь-яких правопорушень.

Важливо зауважити, що конфіскація стосується лише тих активів, володіння якими особа не може належним чином обґрунтувати, тобто в звичайних обставинах вона не мала б права на їхнє володіння, і тому це не порушує її права.

Виклад основного матеріалу. В національному праві цивільна конфіскація має нетривалу історію нормативної регламентації. Викладення Цивільного процесуального кодексу України в новій редакції на підставі Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII зумовило появу в процесуальному законодавстві інституту визнання необґрунтованими активів та їх витребування.

Ця правова процедура первісно була пов'язана з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто витребуванню необґрунтованих доходів обов'язково мало передувати засудження особи за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Відповідно, цей вид конфіскації розглядався як можливий додатковий наслідок засудження. За таких умов говорити про суто майновий некримінальний зміст механізму конфіскації необґрунтованих доходів не доводиться, оскільки він тісно пов'язаний із визнанням особи винною у вчиненні кримінального правопорушення певного виду. [4]

Актуальна правова процедура визнання активів необґрунтованими запроваджена в 2019 році. Вона увібрала в себе окремі елементи двох відомих сучасному правовому полю видів конфіскаційних заходів – конфіскація без обвинувального вироку суду (*non conviction based forfeiture*) та механізм необґрунтованих активів (*unexplained wealth mechanism*). А 28 листопада цього ж року набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», за яким відповідні цивільні процесуальні положення позбавлені кримінального елемента.

Як визначає стаття 368⁵ Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» - набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. 1. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції".

Під набуттям активів слід розуміти набуття їх особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. [5]

Позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави пред'являється щодо активів, набутих після дня набрання чинності

Законом України № 263-IX, якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, але не перевищує межу, встановлену ст. 368-5 КК України.

Відповідно до статті 368-5 Кримінального кодексу України незаконне збагачення - набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.[2]

Під законними доходами особи слід розуміти доходи, правомірно отримані особою із законних джерел, зокрема визначених пунктами 7 і 8 частини першої статті 46 Закону України "Про запобігання корупції", а саме отримані доходи суб'єкта декларування або членів його сім'ї, у тому числі доходи у вигляді заробітної плати (грошового забезпечення), отримані як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом, гонорари, дивіденди, проценти, роялті, страхові виплати, аліменти, благодійна допомога, пенсія, доходи від відчуження цінних паперів та корпоративних прав, подарунки, а також соціальні виплати та субсидії у разі виплати їх у грошовій формі та інші доходи.

Такі відомості включають дані про вид доходу, джерело доходу та його розмір. Відомості щодо подарунка зазначаються лише у разі, якщо його вартість перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року, а для подарунків у вигляді грошових коштів - якщо розмір таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року.

Відомості щодо грошових активів включають дані про вид, розмір та валюту активу, а також найменування та код Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України установи, в якій відкриті відповідні рахунки або до якої зроблені відповідні внески. Не підлягають декларуванню наявні грошові активи (у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам, поворотна фінансова допомога, надана третім особам, та кошти, які не сплачені третіми особами і строк сплати яких настав відповідно до умов правочину або рішення суду) та активи у дорогоцінних (банківських) металах, якщо сукупна вартість всіх грошових активів не перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року. [6]

При визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами не враховуються активи, які є предметом провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, а також активи, стягнуті в дохід держави в рамках такого провадження".

Позивачем у справі виступає держава в особі прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а в справах щодо активів працівника Національного антикорупційного бюро України, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, — прокурори ОГП за дорученням Генерального прокурора.

Але цікавим моментом є те, що відповідачем, окрім особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (перелік міститься в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»), яка набула актив (далі – уповноважена особа), може виступати також інша фізична чи юридична особа, яка набула у власність такі активи за дорученням цієї особи, якщо вона може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Отже, якщо позивачем будуть здобуті докази того, що уповноважена на виконання функції держави або місцевого самоврядування особа (далі — уповноважена особа), яка формально не має прав щодо активів, але безпосередньо чи опосередковано розпоряджається ними, такі активи також знаходяться під ризиком стати предметом розгляду в рамках судового провадження по визнанню їх необґрунтованими та стягнення в дохід держави.

[1]

Є певні складнощі в практичній реалізації визнання таких активів необґрунтованими, адже окрім факту впливу уповноваженої особи на розпорядження активами необхідно довести отримання цих активів за рахунок саме цієї уповноваженої особи, а не фізичної чи юридичної особи. Проте передбачення можливості застосування цивільної конфіскації і активів, які можуть не бути оформлені безпосередньо на уповноважену особу, свідчить про бажання держави здійснювати ретельний нагляд, перевірку та попередження випадків узаконення тих чи інших активів уповноважених осіб шляхом, наприклад, оформлення права власності на родичів чи близьких осіб.

У разі набрання законної сили рішенням суду про визнання необґрунтованими активів та стягнення їх у дохід держави, припинятимуть:

- дію трудового договору з особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- повноваження осіб, які працюють на виборних посадах.

Повне або часткове копіювання будь-яких матеріалів порталу Бухгалтерія для бюджету та ОМС, цитування, публікація їх анотованих оглядів допускаються лише з письмового дозволу редакції. [3]

Варто зазначити, що активи, які фігурують в триваючому кримінальному провадженні за ст. 368-5 КПК України або у вироку суду, що набув чинності, не можуть бути предметом цивільного позову. І відповідно навпаки, якщо активи,

визначені предметом триваючого провадження в цивільному процесі чи стягнуті за результатом його розгляду, вони також не можуть враховуватися при визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами. Що стосується судової практики щодо визнання активів необґрунтованими, то на сьогодні Вищим антикорупційним судом ухвалено лише два рішення з цього приводу, одним з яких позов задоволено, а іншим відмовлено в задоволенні позову.

Системний аналіз норм чинного законодавства свідчить про те, що при вирішенні справи за позовом про визнання активів необґрунтованими в суді з'ясуванню підлягають такі обставини:

1) чи має суб'єкт, який, за твердженням прокурора, набув необґрунтовані активи, статус особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

2) чи поширюються на активи, про необґрунтованість яких стверджує позивач, положення «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»;

3) чи наявний зв'язок активів, про необґрунтованість яких стверджує позивач, з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. [4]

Висновки. Цивільна конфіскація необґрунтованих активів - це важливий інструмент в боротьбі проти незаконного надбання майна. Ця практика дозволяє владі конфіскувати активи осіб, які не мають конкретної підстави або раціональної обґрунтованості для існування, тому являє собою процес вилучення майна, яке не може бути пояснене законним походженням.

На кожному з етапів застосування цього алгоритму суд може зіткнутися із проблемами встановлення фактів і обставин, які, власне обумовлені протиправним та прихованим характером набуття активів і наміром обійти законодавчі положення про прозорість статків.

Однак у цілому такий алгоритм дозволяє всесторонньо й комплексно підійти до дослідження відносин, які становлять предмет відповідного цивільного позову, для визначення природи активів, щодо яких стверджується про необґрунтованість.

Список використаних джерел:

1. «Цивільна конфіскація» необґрунтованих активів: практичний аспект - LexInform: Правові та юридичні новини, юридична практика, коментарі. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyvilna-konfiskatsiya-neobgruntovanyh-aktyviv-praktychnyj-aspekt/>.

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 30.10.2023).

3. Необґрунтовані активи і незаконне збагачення. URL: <https://oblikbudget.com.ua/news/1748-neobgruntovan-aktiv-i-nezakonne-zbagachennya>.

4. Особливості правової процедури визнання активів необґрунтованими - LexInform: Правові та юридичні новини, юридична практика, коментарі. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osoblyvosti-pravovoyi-protsedury-vyznannya-aktyviv-neobgruntovanymy/>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів : Закон України від 31.10.2019 № 263-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/263-20> (дата звернення: 13.10.2023).

6. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 30.10.2023).

Леся БОДНАРЧУК*,
студентка 3 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

***Анотація.** У статті розглянуто поняття інтелектуальної власності та розглядається її відмінності від традиційних об'єктів інтелектуальної власності. Автор докладно аналізує нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, такі як топологію (топографію) інтегральних мікросхем, ноу-хау та захист від недобросовісної конкуренції, і розглядають їх правовий статус та захист. В статті розглядаються виклики та питання, пов'язані зі створенням та захистом нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності в сучасному світі.*

***Abstract.** The article examines the concept of intellectual property and examines its differences from traditional objects of intellectual property. The author analyzes in detail non-traditional objects of intellectual property, such as the topology (topography) of integrated circuits, know-how and protection against unfair competition, and considers their legal status and protection. The article also considers*

the challenges and issues related to the creation and protection of non-traditional objects of intellectual property in the modern world.

Постановка проблеми. Право інтелектуальної власності – це одна з найбільш актуальних та динамічно розвиваючихся галузей сучасного права. В епоху інновацій та інформаційних технологій, інтелектуальна власність стає скарбницею для розвитку наукових відкриттів, мистецтва, технологій та креативності в різних галузях життя.

Право інтелектуальної власності надає авторам, винахідникам та творцям правовий захист щодо їхніх творчих досягнень. Це охоплює різні аспекти, такі як авторські права, патенти, товарні знаки, права на промисловий дизайн, та інші форми інтелектуальної власності [2, ст. 263].

На теперішній час проблема нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності стає актуальною через швидкий розвиток технологій та зміну способів творення та використання інтелектуальних продуктів. Основні аспекти цієї проблеми включають:

Авторство та власність: як визначити авторство та власність над інтелектуальними творами, створеними штучним інтелектом або іншими автономними системами? Ця проблема стосується наприклад комп'ютерних програм, створених алгоритмами без активної участі людини.

Права на дані: збільшення обсягу даних та їх важливість в сучасному світі породжує питання про власність і контроль над ними. Чи можуть дані бути об'єктом права інтелектуальної власності?

Віртуальна реальність та розширена реальність: з'явлення віртуальної та розширеної реальності створює нові можливості для творчості та розваг, але також ставить питання щодо прав на віртуальні об'єкти та досвід.

Генетично модифіковані організми: у галузі біотехнологій виникають проблеми стосовно патентів на генетично модифіковані організми та їхні гени.

Мистецтво і технології: зростання використання технологій у мистецтві ставить питання про власність та права на ці інтерактивні інсталяції та твори мистецтва.

Ці проблеми вимагають адаптації правових рамок для інтелектуальної власності, щоб врахувати сучасні реалії та захистити права та інтереси створювачів та споживачів інтелектуальних продуктів.

Виклад основно матеріалу. Відповідно до ст. 418 ЦК України: «Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності». Відповідно до ст. 422 Цивільного Кодексу України, підстави виникнення (набуття) права інтелектуальної власності можуть передбачатися Цивільним кодексом України, договором або іншим законом.

Право інтелектуальної власності на результат творчої діяльності виникає внаслідок його створення, якщо такий об'єкт відповідає вимогам закону щодо об'єкту права інтелектуальної власності (новизна, втілення в матеріальний

об'єкт, придатність для використання та відповідати іншим вимогам встановленим законодавством) [4, ст. 24].

Інтелектуальна власність (ІВ) і традиційні об'єкти інтелектуальної власності відрізняються в тому, що інтелектуальна власність стосується прав на нематеріальні об'єкти, які виникають в результаті творчого інтелектуального процесу. Основні види інтелектуальної власності включають авторські права, патенти, товарні знаки, промислові зразки і права на комерційну інформацію. Ось деякі відмінності між ними:

Суть об'єктів: традиційні об'єкти інтелектуальної власності, такі як земля, нерухомість або фізичні предмети, мають конкретну матеріальну форму. Інтелектуальна власність стосується ідей, концепцій, творчості та інших нематеріальних об'єктів.

Права: інтелектуальна власність надає права власникові на використання, розповсюдження і захист інтелектуального продукту. Традиційні об'єкти ІВ мають свої власники, але їх права обмежуються іншими нормами і законами.

Основні види: інтелектуальна власність включає в себе багато різних видів, таких як авторські права на літературні та мистецькі твори, патенти на винаходи, товарні знаки для товарів і послуг тощо. Традиційні об'єкти інтелектуальної власності можуть бути рухомими або нерухомими майбуттями.

Захист: захист прав на інтелектуальну власність зазвичай відбувається через реєстрацію інтелектуальних прав і застосування судових заходів. Традиційні об'єкти ІВ можуть мати свій власний правовий захист, але це регулюється іншими законами і нормами [4, ст. 15].

Отже, головна відмінність полягає в тому, що ІВ стосується нематеріальних об'єктів, тоді як традиційні об'єкти ІВ мають фізичну форму і зазвичай охоплюють речовини та майно.

Багато вчених та дослідників з різних галузей вивчали нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. Деякі із них вивчають інноваційні аспекти та правові аспекти таких об'єктів, а інші досліджують їх соціокультурний вплив. Ось кілька відомих науковців і дослідників, які працювали у цій області або надавали вагомий вклад:

Лоренцо Томасі – італійський юрист, який присвятив свою кар'єру дослідженню інтелектуальної власності та авторських прав, включаючи вивчення нетрадиційних об'єктів, таких як програмне забезпечення та біологічні послідовності.

Лоуренс Лессіг – американський юрист та академік, який вивчав вплив інтелектуальної власності на інтернет та культуру. Він активно виступав за більший доступ до культурних ресурсів.

Річард Столлман - комп'ютерний програміст та активіст, який заснував рух вільного програмного забезпечення (Free Software Foundation). Він розглядав питання інтелектуальної власності в контексті програмного коду.

Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності – це творчі або інноваційні продукти, які не вписуються в стандартні або традиційні категорії

інтелектуальної власності, такі як авторські права на літературні твори або патенти на винаходи. Ці об'єкти можуть включати в себе різноманітні елементи, такі як генетичні послідовності, комп'ютерні програми, віртуальні світи, мультимедійні твори, технологічні винаходи в біотехнологіях та багато інших.

Ознаки нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності: кожному нетрадиційному об'єкту притаманний творчий характер, тобто він повинен бути створений в результаті діяльності, завдяки якій створюється матеріальна чи духовна цінність для людини; він повинен бути виражений у будь-якій об'єктивній формі; має потребу у відповідному правовому регулюванні.

До нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності прийнято відносити топологію (топографію) інтегральних мікросхем, ноу-хау та захист від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, які відносяться до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях [2, ст. 316].

Відносини щодо правової охорони компонування інтегральної мікросхеми в Україні регулюються ЦК України (статті 471-488). У Законі визначено, що компонування інтегральної мікросхеми (далі – ІМС) – це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

Відповідно до ст. 471 ЦК України компонування інтегральної мікросхеми вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним. Також, відповідно до ст. 5 цього Закону, охорона прав поширюється лише на оригінальну топографію ІМС. Це правило діє і в інших країнах, де вже давно прийняті аналогічні закони. Компонування ІМС визнається оригінальним, якщо воно не створене прямим відтворенням (копіюванням) іншого компонування ІМС, має відмінності, що надають йому нові властивості, і не було відоме у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Установи або до дати її першого використання. Набуття права інтелектуальної власності на топографію (компонування) інтегральної мікросхеми засвідчується свідоцтвом. Обсяг правової охорони визначається зображенням топографії (компонування) на матеріальному носіїві.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми є:

- автор;
- інші особи, які набули прав на об'єкт за договором чи законом, зокрема роботодавець, замовник, правонаступник тощо.

Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності на компонування (топографію) інтегральної мікросхеми є автор. Ним може бути фізична особа, творчою працею якої створено об'єкт, який визнано компонуванням ІМС. Автором можуть бути громадяни України, особи без громадянства та іноземні особи. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на компонування

інтегральної мікросхеми належать автору, є невідчужуваними, охороняються безстроково і включають до себе: право авторства і право на ім'я [5, ст. 144].

Майновими правами інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми є: право на використання компонування інтегральної мікросхеми на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших правоволодільців; виключне право дозволяти використання компонування інтегральної мікросхеми; виключне право перешкоджати неправомірному використанню компонування інтегральної мікросхеми, в тому числі забороняти таке використання; право передавати на підставі договору виключні майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми будь-якій особі, яка стає правонаступником.

Обов'язки правоволодільця компонування інтегральної мікросхеми: щорічно своєчасно сплачувати збір за підтримання чинності свідоцтва та добросовісно користуватися виключним правом, що надається реєстрацією.

У випадку невикористання компонування інтегральної мікросхеми будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати компонування, у разі відмови правоволодільця від укладення ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання цього компонування інтегральної мікросхеми.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми спливає через десять років, що відраховуються від дати подання заявки на компонування інтегральної мікросхеми в установленому законом порядку.

Дострокове припинення чинності майнових прав на компонування інтегральної мікросхеми можливе: при несплаті збору за підтримання чинності свідоцтва; у випадку відмови від компонування інтегральної мікросхеми шляхом подання заяви про це до Державного департаменту інтелектуальної власності.

Реєстрація компонування інтегральної мікросхеми може бути визнана у судовому порядку недійсною у разі:

- невідповідності компонування інтегральної мікросхеми умовам охороноздатності;
- порушення порядку реєстрації компонування інтегральної мікросхеми в іноземних державах: неподання заявки до Державного департаменту інтелектуальної власності і неповідомлення про наміри отримати охорону за межами України;
- реєстрації компонування інтегральної мікросхеми внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

Перше офіційне реєстраційне відкриття ноу-хау відоме як «Свідоцтво на винахід» і було видане у Великій Британії в 1919 році в рамках Винахідницького акту 1919 року (Patents and Designs Act 1919). Це законодавство визначало новий стандарт для захисту інтелектуальної власності і винаходів.

Ноу-хау – це технічна, організаційна або комерційна інформація, що має дійсну або потенційну комерційну цінність унаслідок невідомості її третім особам, до якої немає вільного доступу на законній підставі; власник інформації вживає необхідні заходи щодо охорони її конфіденційності.

Ноу-хау, як і охоронювані об'єкти інтелектуальної власності, може бути предметом ліцензійного договору, який складається зазвичай за принципом ліцензійного.

Ноу-хау може передаватися в матеріальній (речовій) формі: у вигляді документів, фотокарток, мікрофільмів тощо. У такій формі можна передавати архітектурні плани споруд, діаграми, схеми розташування обладнання, креслення машин і апаратів, характеристики сировини й матеріалів, інструкції технічному персоналу й спеціалістам тощо. Ноу-хау в матеріальній формі ще називається технічною інформацією або технічними даними.

Ноу-хау може передаватися також і у нематеріальній формі (наприклад, у вигляді пояснення процесів особою, що передає ноу-хау, особі-співробітнику одержувача ноу-хау). Таку форму ноу-хау іноді називають технічними послугами, технічною допомогою або управлінськими послугами. Основною відмінністю процесу передачі ноу-хау є великий ризик, пов'язаний з розкриттям конфіденційної суті ноу-хау до укладання договору, а також несанкціонована передача ноу-хау його одержувачем третім особам після укладання договору.

На відміну від охоронюваних об'єктів інтелектуальної власності ноу-хау в більшості держав не має прямого правового захисту. Проте для його охорони можна використати інші закони, наприклад, про захист від недобросовісної конкуренції.

Конкуренція – це змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття, завдяки власним досягненням, переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку

Конкуренція – це основа ринкової економіки, потужний стимул економічного росту, поліпшення якості продукції, прискорення науково-технічного прогресу та зниження витрат виробництва і цін. Одним з пріоритетних напрямків роботи щодо провадження економічної політики в державі є ефективна та безкомпромісна боротьба з недобросовісною конкуренцією і порушеннями в сфері інтелектуальної власності.

Недобросовісна конкуренція – це будь-яка протиправна діяльність суб'єктів господарювання, яка суперечить загальноприйнятим правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. А саме: недобросовісна реєстрація об'єктів, використання чужих позначень, етикеток, упаковок – торговельних марок, промислових зразків, комерційних найменувань та ін. Іншими словами, нечесне ведення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання, створення ними певних перешкод в

момент конкуренції, в результаті чого вони отримують неправомірні переваги, і називається недобросовісною конкуренцією.

Недобросовісна конкуренція у вигляді порушень в сфері інтелектуальної власності має місце в країнах із розвинутою ринковою економікою.

Поширеність недобросовісної конкуренції у сфері інтелектуальної власності обумовлена кількома чинниками.

По-перше, не всі суб'єкти господарювання піклуються про створення чесної репутації, оскільки вони не планують своє існування протягом тривалого часу, а після вчинення недобросовісних дій припиняють свою діяльність.

По-друге, споживачі не мають достатньої інформації про товари навіть після їхньої купівлі і використання. Наприклад, для споживача може виявитися важким або неможливим оцінити якість того чи іншого товару, а також визначити, чи дійсно товар виготовлений відомим виробником, а не імітатором, що намагається скористатися репутацією широко відомого виробу.

По-третє, споживачі іноді не мають можливості довідатися про ціну і якість, запропоновані різними конкурентами.

Державний контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень здійснюються органами Антимонопольного комітету України. У нашій державі відносини, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції, регулюють Законами України «Про обмеження монополізму і припинення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» від 18.02.1992 і «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996, згідно з якими недобросовісною конкуренцією вважають:

- неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб'єкта (неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, пакування; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; порівняльна реклама);

- створення суб'єктом господарювання перешкод у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції (дискредитація господарюючої особи; купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом; схилення до бойкоту господарюючої особи; схилення постачальника до дискредитації покупця (замовника); схилення господарюючої особи до розірвання договору з конкурентом; підкуп працівника постачальника; підкуп працівника покупця (замовника); досягнення неправомірних переваг у конкуренції);

- неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Вчинення зазначених дій тягне за собою накладання штрафів, а також адміністративну, цивільну й кримінальну відповідальність.

Висновок. Таким чином можна зробити висновок, що в сучасному світі швидкого технологічного розвитку та зростаючого значення інтелектуальної власності стає дедалі важливішим розглядати та регулювати нетрадиційні

об'єкти права інтелектуальної власності. Проблеми, пов'язані з авторством, власністю, контролем та захистом таких об'єктів, такі як інтелектуальні твори, створені штучним інтелектом, віртуальні об'єкти, генетично модифіковані організми і технології в мистецтві, потребують уваги та вирішення. Для забезпечення справедливого та ефективного захисту прав творців і інтересів суспільства необхідно постійно вдосконалювати юридичні механізми і адаптувати їх до сучасних реалій. Тільки так можна забезпечити інноваційний розвиток та створення справедливого середовища для творчості і передачі знань у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. NN 40-44. ст.471.
2. Цивільне право України: Підручник / За ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева. 2022.
3. Штефан А. Компенсація за порушення авторського права і суміжних прав / А. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019.
4. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: підручник. Вид. 2, змін. І доп. / О. П. Світличний. К.: НУБіП України, 2019.
5. Юскаєв В. Б. Інтелектуальна власність: навч. посіб. у 2-х част., ч.2 / В.Б. Юскаєв. Суми: Вид-во СумДУ, 2019.

Андрій БУГА*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *Благодійність є важливою складовою частиною громадянського суспільства та вагомим сегментом соціального життя кожної країни, а тому благодійні організації потребують чіткого правового регулювання та відчутної підтримки з боку держави.*

Нажаль, благодійні організації в Україні в своїй діяльності стикаються з певними перешкодами, висвітлення яких і є предметом даної статті. У даній публікації буде окреслено коло проблемних моментів у сфері благодійництва, запропоновано шляхи їх вирішення, а також буде приділено увагу процедурі державної реєстрації благодійних організацій.

* Науковий керівник-доцент кафедри права Маньгора В. В.

Abstract. Charity is an important component of civil society and an important segment of the social life of every country, and therefore charitable organizations need clear legal regulation and tangible support from the state.

Unfortunately, charitable organizations in Ukraine face certain obstacles in their activities, the coverage of which is the subject of this article. This publication will outline a range of problematic issues in the field of philanthropy, propose ways to solve them, and also pay attention to the procedure for state registration of charitable organizations.

Ключові слова: благодійна діяльність, благодійна організація, гуманітарна допомога,

Вступ. Важливим допоміжним механізмом, спрямованим на виправлення недоліків соціальної політики держави, є благодійна діяльність. Особливої значущості для нашої держави ця сфера життєдіяльності суспільства набула в останні роки у зв'язку з подіями, що відбуваються на Сході й Півдні України, та зі значним збільшенням чисельності осіб, які потребують різноманітної допомоги (вимушено переміщені особи, мешканці окупованих територій, учасники бойових дій, особи з інвалідністю та інші). Саме тому на сучасному етапі особливої актуальності набувають питання нормативно-правового регулювання цієї галузі: правова база країни повинна бути ефективним регулятором таких правовідносин.

Виклад основного матеріалу. У період дії правового режиму воєнного стану створення благодійних організацій є особливо актуальним. Адже багато людей та організацій потребує допомоги, яку зручніше надавати саме через такі організації. Як у мирний час, так і тепер законодавство України про благодійну діяльність та благодійні організації базується на Конституції України та складається із Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI (далі – Закон № 5073-VI) [1], Цивільного кодексу України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів. На сьогодні благодійна діяльність в Україні перебуває на хвилі піднесення: в державі діє величезна кількість благодійних фондів, а в їх діяльності беруть участь багато громадян. Залучена ними допомога значною мірою сприяє вирішенню проблем, які виникли в державі, а добросовісні благодійні фонди користуються високим рівнем довіри. Саме завдяки активності благодійних організацій значно підвищився рівень підтримки Збройних Сил України, було вирішено низку проблем переміщених осіб, залучено і надано благодійну допомогу соціально незахищеним верствам населення.

Саме Закон № 5073-VI визначає загальні засади благодійної діяльності в Україні, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, забезпечує сприятливі умови для утворення і діяльності благодійних організацій. Варто зазначити що благодійною

організацією є юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених Законом, як основну мету її діяльності [2].

Проте стверджувати, що нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні є досконалим, ще дуже зарано.

На перший погляд в законодавстві України здається все ніби гаразд, але на практиці благодійники зіштовхуються з різними проблемами та труднощами.

Як от наприклад: щоб зареєструватися як благодійна організація потрібно подати такі документи: заяву засновників (засновника) встановленого зразка; протокол установчих зборів із зазначенням рішення про заснування благодійної організації та затвердження статуту (положення), рішення про вибори органів управління, та статут (положення) благодійної організації у двох примірниках [2]. Здавалося не так і багато документів, але якщо не приділити особливу увагу змісту й оформленню установчих документів можна стикнутися з проблемою у вигляді відмови у реєстрації. Також якщо благодійна організація планує збирати кошти на потреби ЗСУ, в її статуті має бути прямо прописано таку сферу благодійної діяльності, як "сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану" (п. 15 ч. 2 ст. 3 Закону № 5073).

Після проведення державної реєстрації благодійна організація підлягає внесенню до Реєстру неприбуткових установ і організацій. У такому випадку організація не набуває статусу платника податку на прибуток [3].

Водночас в умовах воєнного стану ще необхідно керуватися також Постановою № 209. В даній постанові позитивним є те, що під час дії правового режиму воєнного стану не діє принцип територіальності, тому благодійну організацію можна зареєструвати в будь-якому регіоні України, за винятком указаних у Постанові № 209 [4].

Також, згідно цієї Постанови в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення чи скасування державну реєстрацію здійснюють лише:

- державні реєстратори юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що перебувають у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації, місцезнаходженням якого є адміністративно-територіальна одиниця, що не внесена до затвердженого переліку адміністративно-територіальних одиниць, та відповідають вимогам, визначеним пп. 10⁴ п. 1 Постанови № 209;
- посадові особи Міністерства юстиції, його територіальних органів, перелік яких письмово повідомляється Міністерством юстиції технічному адміністратору Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань

– нотаріуси, унесені до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна.

Крім того, на розсуд органів управління, благодійна організація може бути зареєстрована в якості одержувача гуманітарної допомоги згідно Закону України від 22.10.1999 № 1192-XIV [5]. Включення до такого реєстру є доцільним у разі необхідності одержання податкових пільг за операціями з гуманітарною допомогою.

Чинне законодавство містить перелік видів благодійної діяльності, не розмежовуючи їх із сферами благодійництва. Це призводить до плутанини, змішування понять, що негативно відображається при їх практичному застосуванні. Необхідність реформування українських законів і нормативних актів, що стосуються благодійності, має першорядне значення. Це дасть змогу запобігти будь-яким зловживанням і водночас дозволити справжні акти благодійності.

Від початку збройного конфлікту в Україні більшість організацій, що займаються благодійністю переслідують щирі та благородні цілі, хоча є й такі, що прагнуть лише фінансової вигоди.

Основний мінус полягає у дуже слабкому державному регулюванні. А якщо говорити прямим текстом, нашим фондам доводиться регулювати себе самостійно.

Окремо хочеться звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 451 [6]. Дана Постанова регулює здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боездатності та функціонування Збройних Сил України. На мою думку саме тут виникає найбільше правопорушень зі сторони недобросовісних «благодійників», оскільки будь-хто може привласнити зібрані кошти під виглядом особи, яка здійснює публічний збір благодійних пожертв від імені благодійної організації. Саме тому обов'язково перед тим як здійснити таку благодійну жертву обов'язково потрібно перевірити чи має така особа відповідні документи, які підтверджують її право цим займатися. Це має бути нотаріально завірена довіреність керівника благодійної організації в якій повинні бути визначені цілі, місце і строк збору благодійних пожертв, порядок їх використання (здавання благодійній організації) та порядок загального доступу до фінансових звітів благодійної організації.

Звісно, є благодійні організації, які прозоро ведуть свою діяльність і відкрито інформують донорів про всі витрати. Проте є і такі, які користуються прогалинами українського законодавства і використовують благодійність у власних корисних інтересах. Чи варто говорити, що це суттєво підриває довіру потенційних донорів до справжньої суті доброчинності? Люди зазвичай спрямовують свої зусилля туди, де є інформаційне підсвічення проблеми, а також довіра до тих, хто організовує благодійну діяльність. Саме тому новоствореним організаціям потрібно ретельно пильнувати та слідкувати за

своєю діяльністю та дотримуватись принципів етичності, прозорості та підзвітності

У нашій країні дуже мало фондів працюють прозоро. Наведу кілька ключових фактів: 26846 благодійних організацій усього зареєстровано в нашій країні на 2023 рік; з них лише близько 30% благодійних організацій подали звіт в ДФС за 2022 рік; лише близько 100 благодійних фондів відкрили свою податкову звітність аналітикам [7].

Такими є експертні дані Державної служби статистики України та Українського форуму благодійників. Ситуація з прозорістю та відкритістю в нас, як бачите, досить плачевна. Правопорушення мають місце на всіх етапах діяльності благодійних організацій, а саме від заснування, реєстрації, функціонування до моменту припинення таких юридичних осіб.

Особливий режим оподаткування благодійних організацій, а саме звільнення від сплати митних платежів з вантажів, що визнані гуманітарною допомогою, спрощений порядок митного оформлення гуманітарних вантажів призводить до того, що під виглядом благодійної допомоги ввозяться на митну територію товари, які звільняються від оподаткування митними платежами, але у подальшому реалізуються за готівкові кошти без відповідного відображення у бухгалтерській та податковій звітності. Як наслідок, незаконне користування пільгами, використання спрощеного порядку митного оформлення вантажів, ухилення від сплати податків, митних зборів не лише дискредитує діяльність благодійних організацій в Україні, а й зумовлює недоотримання надходження до бюджету, що завдає збитків державі.

Нині одним із першочергових завдань держави у зазначеному напрямі є посилення контролю щодо набувачів благодійної допомоги, оскільки даними суб'єктами благодійної діяльності спостерігаються численні порушення норм чинного законодавства.

Хочеться вірити, що після перемоги України у війні благодійна діяльність у нашій державі зможе вийти на принципово новий рівень. І для цього нам залишилось зробити всього лише кілька кроків. Відчуті зацікавленість і підтримку держави. Потрібно змінити підхід і зрозуміти, що держава та фонди не можуть існувати в різних реаліях. Між ними має бути взаємодія. Як показує практика успішних країн, саме це дає поштовх до повноцінного та стабільного розвитку добродійності. При цьому дуже важливим є контроль звітності і прозорості благодійних організацій на державному рівні.

Висновок. Отже, з усього вище сказаного, впливає що законодавство України про благодійну діяльність та благодійні організації є не досконалим і його потрібно змінювати. Потрібно вдосконалити правові норми щодо діяльності благодійної організації починаючи від її створення, реєстрації, напрямів діяльності до прийняття рішення про ту чи іншу допомогу одержувачам грошових платежів та подальшого використання благодійних внесків.

Я вважаю що на етапі створення благодійної організації потрібно посилити контроль державними органами щодо реєстрації, перереєстрації та зміни засновників благодійних організацій. При ввезенні допомоги на територію України удосконалити процедуру визнання вантажів, коштів, у тому числі в іноземній валюті, виконаних робіт, наданих послуг гуманітарною допомогою, щоб виключити у подальшому їх реалізацію за готівкові кошти без відповідного відображення у бухгалтерській та податковій звітності. Потрібно посилити контроль щодо набувачів благодійної допомоги, впровадити реєстри адресної допомоги, запровадити звітування перед контролюючими органами.

Для розвитку благодійної діяльності в Україні важливим є законодавче регулювання стабільності і прозорості умов оподаткування. Необхідно досліджувати специфіку, напрями та умови модернізації й трансформації оподаткування благодійної діяльності, щоб відповідати сучасній світовій практиці. Формування законодавчої бази, яка сприятиме активному розвитку благодійності, може змінити в позитивному напрямку систему відносин держави й громадянського суспільства, що особливо необхідно буде після закінчення війни в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5073-17> (дата звернення: 17.10.2023).

2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/755-15> (дата звернення: 17.10.2023).

3. Про затвердження Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма, Заява, Форма типового документа, Рішення від 13.07.2016 № 440 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/440-2016> (дата звернення: 17.10.2023).

4. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/209-2022> (дата звернення: 17.10.2023).

5. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1192-14> (дата звернення: 17.10.2023).

6. Про затвердження Порядку здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та функціонування Збройних Сил України: Постанова Кабінету Міністрів

України; Порядок від 30.06.2015 № 451 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/451-2015> (дата звернення: 17.10.2023).

7. Вокс Україна. Режим доступу: <https://voxukraine.org/podatkovestymulyuvannya-blagodijnosti-v-ukrayini>.

Анастасія БУРЛАЧЕНКО*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КІБЕРЗЛОЧИННИ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА: БОРОТЬБА З КОМП'ЮТЕРНИМИ ЗЛОЧИНАМИ І КІБЕРАТАКАМИ

***Анотація.** У цій статті розглядаються характеристики кіберзлочинності та кібербезпеки і пропонуються заходи боротьби з комп'ютерними злочинами та кібератаками. На сьогодні однією із загроз національній безпеці України в інформаційній сфері визначено кіберзлочинність та комп'ютерний тероризм. Заходи кібербезпеки включають впровадження та підтримку функцій безпеки в межах організації або ресурсів користувача, призначених для захисту від відповідних кіберзагроз.*

***Abstract.** This article examines the characteristics of cybercrime and cyber security and suggests measures to combat computer crimes and cyberattacks. Today, one of the threats to Ukraine's national security in the information sphere is identified as cybercrime and computer terrorism. Cyber security measures include the implementation and maintenance of security functions within the organization or user resources designed to protect against relevant cyber threats.*

Вступ. Сьогодні кіберзлочинність широко поширена як серія злочинів, що вчиняються у віртуальному просторі комп'ютерними системами або за допомогою комп'ютерних мереж та інших засобів доступу до кіберпростору. Воєнний стан дуже вплинув на всі сфери життя українців. Із включенням кримінальних проступків до національного кримінального законодавства терміни «кіберзлочинність» та «комп'ютерна злочинність» мають втратити свою актуальність, про що свідчить зміна назви Розділу 16 Кримінального кодексу України на «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку».

* Науковий керівник к. ю. н., доцент кафедри права ВНАУ, Андрій ПРАВДЮК

Захист інформації та боротьба з кіберзлочинністю є актуальними проблемами, компанії та організації на всіх рівнях щодня стикаються зі зростаючою загрозою кібертероризму.

Виклад основного матеріалу. Кожна активна людина в сучасному суспільстві України користується мобільними пристроями та інтернетом, державні органи звертаються до електронного документообігу, стабільна робота банків, залізничного та авіаційного транспорту, великі підприємства покладаються на стабільність кіберпростору, в якому вони працюють та засновані на використанні електронних комунікацій.

Під час воєнного стану атаки можуть відбуватися не лише з боку ворогів, які використовують інфопростір для завдання шкоди обороноздатності України, а й з боку тих, хто вирішив скористатися ситуацією перевантажених правоохоронних органів і нажитися на українських коштах наших громадян. Кіберзлочинність в Україні протягом півтора року війни стабільно зростає [1].

Кіберзлочин (комп'ютерний злочин) - суспільно шкідливе злочинне діяння, вчинене в кіберпросторі або з його використанням, відповідальність за яке передбачено Законом України про кримінальну відповідальність (ККУ) та визнано злочином міжнародними договорами України (п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України») [7].

В умовах війни метою кіберзлочинності може бути дестабілізація країни, викрадення необхідних (конфіденційних) даних, паралізація національних інституцій та обладнання і спричинення інших матеріальних витрат. Відповідальність за кіберзлочини передбачено розділом XVI ККУ [4].

Кібербезпека – це сукупність процесів, практик і технічних рішень для захисту критично важливих систем і мереж від кібератак. Зі збільшенням обсягів даних і зростанням кількості користувачів, які працюють і спілкуються з будь-якого місця, кіберзлочинці розробляють витончені методи доступу до ресурсів, викрадення даних і вимагання грошей. Кількість атак зростає з кожним роком, а зловмисники розробляють нові методи, щоб уникнути виявлення. Ефективна програма кібербезпеки включає в себе людей, процеси та технологічні рішення, які працюють разом, щоб зменшити ризик переривання бізнесу, фінансових втрат і репутаційних збитків від атак [5].

Загроза кібербезпеці – це цілеспрямована спроба отримати доступ до окремого користувача або системи організації. Зловмисники постійно вдосконалюють свої методи атак, щоб уникнути виявлення та використовувати нові вразливості. Однак деякі з цих методів є дуже поширеними і до них можна підготуватися [8].

Шкідливе програмне забезпечення – це загальний термін для позначення програм, створених зловмисниками, таких як хробаки, програми-вимагачі, шпигунські програми та віруси.

Типи шкідливого програмного забезпечення [2]:

- Програми-вимагачі – це форма вимагання, коли кіберзлочинці шифрують файли за допомогою шкідливого програмного забезпечення, роблячи їх недоступними для користувачів.

- Використовуючи соціотехнології, зловмисники завойовують довіру користувачів для передачі інформації про обліковий запис або завантаження шкідливого програмного забезпечення.

- Фішинг – це різновид соціотехнологій, коли кіберзлочинці надсилають електронні листи, текстові або голосові повідомлення від імені джерела, якому довіряють, змушуючи користувача надати доступ до конфіденційної інформації або перейти за незнайомими посиланнями.

- Принцип персистентних загроз полягає в тому, що зловмисники отримують доступ до систем і залишаються непоміченими протягом тривалого часу.

- Віруси перешкоджають нормальній роботі пристрою, записуючи, пошкоджуючи або видаляючи дані на ньому. Віруси зазвичай поширюються на інші пристрої після того, як користувач відкриває шкідливий файл.

Сучасний світ оснащений більшою кількістю засобів комунікації, ніж будь-коли раніше. Глобальну економіку формують люди, які спілкуються через часові пояси та отримують доступ до життєво важливої інформації з будь-якої точки світу. Кібербезпека сприяє продуктивності та інноваціям і дозволяє користувачам впевнено працювати та спілкуватися онлайн. Завдяки правильним рішенням і процесам, бізнес і державні організації можуть використовувати технології для покращення комунікації та надання послуг, не піддаючись атакам [3].

Засоби захисту від шкідливого програмного забезпечення [2]:

- Впровадьте стратегію безпеки з нульовою довірою. Оскільки все більше організацій переходять на гібридну модель роботи, коли співробітники можуть працювати як в офісі, так і віддалено, з'являється нова модель безпеки, яка захищає користувачів, пристрої, додатки та дані, де б вони не знаходилися.

- Регулярне навчання з кібербезпеки. Кібербезпека – це не лише відповідальність професіоналів у сфері безпеки. Сьогодні робочі та особисті пристрої є спільними, і багато кібератак починаються з фішингу електронних листів співробітникам. Регулярно навчайте своїх співробітників захищати свої персональні пристрої, розпізнавати та зупиняти атаки. Використовуйте симуляції фішингу для моніторингу ефективності вашої програми.

- Впровадьте процеси кібербезпеки. Розробіть процеси, які допоможуть запобігти виявити та усунути кібератаки, щоб зменшити ризики, пов'язані з ними. Регулярно оновлюйте програмне та апаратне забезпечення, щоб зменшити вразливості та надати командам чіткі вказівки щодо того, як реагувати в разі атаки.

Технологічні рішення, що допомагають вирішувати проблеми безпеки, розвиваються з кожним роком. Багато рішень для кібербезпеки використовують

штучний інтелект і автоматизацію для виявлення і зупинки атак без втручання людини. Деякі технології можуть аналізувати навколишнє середовище і отримувати відповідний аналіз. Комплексні рішення з кібербезпеки можуть відстежувати активність у навколишньому середовищі та закривати прогалини в безпеці. Синхронізуйтеся з екосистемою, щоб захистити ідентичності, кінцеві точки, програми та хмару.

Підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю військового часу та посилення відповідальності за пов'язані з нею злочини є кроками, які давно назріли. Закон розширює обмеження щодо розслідування правоохоронними органами кіберзлочинності, встановлені статтями 361, 361-1 ККУ [6]. Посилення санкцій і подальша криміналізація певних діянь може частково стримати потенційних злочинців від вчинення нових злочинів.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що сфері кіберпростору і раніше потрібно було посиленний захист і зміни. Відкрите вторгнення Росії стимулювало вдосконалення чинного законодавства та гарантій безпеки у сучасному інформаційному середовищі.

Також розумно притягнути до відповідальності за злочини військового часу. Запровадження таких суворих санкцій щодо них було прийнято, виходячи з поточної ситуації в країні, адже ті, хто завдає шкоди національним інтересам України чи українського народу в кіберпросторі і тим самим допомагає агресорам у цій війні, не можуть нести меншу відповідальність, ніж військові злочинці.

Список використаних джерел

1. Статистики Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 17.10.2023)
2. Захисний комплекс Microsoft. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-malware> (дата звернення: 17.10.2023)
3. Комп'ютерна безпека // Захист інформації в комп'ютерних системах: підручник / Козюра В. Д., Хорошко В. О., Шелест М. Є., Ткач Ю. М., Балюнов О. О. — Ніжин: ФОП Лук'яненко В. В., ТПК «Орхідея», 2020. — 12. — 236 с.
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 17.10.2023)
5. Кібербезпека: сучасні технології захисту: навч. посіб. / С. Е. Остапов, С. П. Євсєєв, О. Г. Король; М-во освіти і науки України, Харків. нац. економ. ун-т ім. С. Кузнеця. — Львів: Новий Світ – 2000, 2019. - 680 с.
6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України: Закон України від 23.12.2004 № 2289-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2289-15> (дата звернення: 17.10.2023)

7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення: 17.10.2023)

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 26.08.2021 № 447/2021 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/447/2021> (дата звернення: 17.10.2023)

Крістіна ВЕРНИГОРОВА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

***Анотація.** Статтю присвячено обґрунтуванню теоретичних основ, аналітичних висновків і практичних рекомендацій щодо правових аспектів європейської інтеграції України. Охарактеризовано перспективи вступу України до ЄС на сучасному етапі.*

***Abstract.** The article is devoted to the substantiation of theoretical foundations, analytical conclusions and practical recommendations regarding the legal aspects of the European integration of Ukraine. The prospects of Ukraine's accession to the EU at the current stage are characterized.*

Постановка проблеми: Протягом усієї історії розвитку співробітництва між Україною та ЄС спостерігається взаємний рух назустріч один одному. З боку європейських інституцій з 1991 р. приймаються спеціальні документи, що сприяють якісному розвитку відносин. Нарешті, у 2014 р. керівництво України та Європейського союзу підписали Угоду про асоціацію, яка прийшла на зміну Угоді про партнерство та співробітництво, яка була підписана у 1994 р.

В рамках даного дослідження, для нас особливо цікавою є еволюція правових аспектів двосторонніх відносин України та ЄС. Вступ у дію Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, створення на її основі поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС відкриває доступ Україні до внутрішнього ринку Євросоюзу. Усунення перепон, із якими стикаються економічні оператори, та впровадження високих стандартів захисту споживачів є тим міцним фундаментом, на якому функціонує ЄС та до якого прагне Україна.

* ¹Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Маньгора В.В.

Виклад осново матеріалу. 24 лютого 2022 Росія повернула війну до Європи. Неспровокована та необґрунтована військова агресія Росії проти України, яка брутально порушує Статут ООН та підриває безпеку стабільність у Європі та в усьому світі, стала каталізатором безумовного пришвидшення євроінтеграції України.

Варто відзначити, що Європейська рада визнала європейські устремління та європейський вибір України, як зазначено в угоді про асоціацію. 28 лютого 2022 року, здійснюючи право України обирати свою власну долю, Президент України подав заявку України на вступ до Європейського Союзу. Європейська Рада діяла оперативно та запропонувала Комісії представити свою думку щодо цієї заявки згідно відповідним положенням договорів [1].

У квітні 2022 року Україна отримала анкету–опитувальник від Європейської Комісії щодо оцінки готовності країни отримати статус кандидата на членство в ЄС.

Перший опитувальник стосується статусу кандидата на вступ до ЄС. Перший опитувальник складається з політичної та економічної частини. У першій з них питання стосуються політичної системи України з великою увагою до незалежності судової системи, боротьби з корупцією та дотримання прав людини. Тобто йдеться про те, як саме в Україні функціонує демократія та правова держава.

Друга частина першого опитувальника суттєво коротша, вона намагається з'ясувати стан економіки та фінансів, зокрема бізнес–клімат, стан приватизації та які є можливості державного втручання в економіку. Головна ідея – дізнатися, чи здатна українська економіка витримувати конкурентний тиск, котрий існує в Євросоюзі [2].

У першому опитувальнику загалом майже 370 запитань на близько 40 сторінках. Варто зауважити, що відповіді на перший опитувальних Президент України передав керівнику представництва ЄС в Україні Матті Маасікасу 18 квітня – за рекордних 10 днів після отримання.

Другий опитувальник надає оцінку відповідності національного законодавства європейському (*acquis communautaire*). Таким чином Єврокомісія прагне з'ясувати, які норми та правила діють в Україні та наскільки впроваджене у ній європейське законодавство. Запитання розбиті на 33 глави. Це такі саме глави, за якими згодом мають вестися переговори про вступ до ЄС, наприклад, свобода руху товарів, система оподаткування чи довілля та зміна клімату. Питання законодавства Євросоюзу не є новим для України, бо вона вже не один рік впроваджує його у рамках угоди про асоціацію [3].

Зауважимо, що опитувальники та відповіді на них є конфіденційними документами. Натомість свій висновок Єврокомісія публікує – після того, як його затвердить колегія єврокомісарів. Над своїми відповідями на аналогічні опитувальники працюють і Грузія та Молдова.

Яким міг бути висновок Єврокомісії? Імовірними два варіанти. Перший – рекомендувати надання статусу кандидата. Другий – дати низку рекомендацій,

якщо брюссельські чиновники вирішать, що країна не готова [2]. Саме так сталося, наприклад, з Боснією і Герцеговиною. Висновок Єврокомісії визнав Боснію і Герцеговину недостатньо готовою та надав 14 рекомендацій. Ця країна досі вважається лише потенційним кандидатом.

22 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. Це, безумовно, надає нашій державі значні переваги та додаткові можливості в реалізації процесу європейської інтеграції. Адже статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною повноцінного членства в ЄС.

Проте, надання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу є лише першим кроком. Для повноцінного вступу України до ЄС необхідно провести низку реформ та адаптувати українське законодавство до європейських стандартів. Так, Європейським Союзом з прийняттям рішення про надання Україні статусу кандидата в члени ЄС, одночасно було висунуто ряд вимог, які необхідно виконати на шляху до європейської інтеграції.

На цей момент, перед Україною поставили певний перелік «завдань», які необхідно виконати. До них відносять:

- продовження боротьби з корупцією;
- реформування Конституційного Суду України;
- завершення судової реформи в Україні;
- прийняття антиолігархічного закону;
- запровадження ефективної боротьби з відмиванням коштів;
- приведення медіа законодавства у відповідність до європейського;
- внесення змін до законодавства про національні меншини.

Отже, війна, яка розпочалась в Україні, насправді сколихнула весь світ. Але як би це парадоксально не звучало, потрібно розуміти, що саме повномасштабне вторгнення Росії не тільки розплющило очі всьому цивілізованому суспільству планети, а й прискорило багато процесів усередині нашої держави. Кандидат на членство в ЄС є статусом для держави, яка прагне стати повноцінним членом європейського міждержавного об'єднання, і нині Україна як ніколи до цього близька. Нинішні умови, диктують необхідність прискореної процедури, і хоча європейська спільнота славиться своїм бюрократичним підходом, проте Україна в цьому контексті вже пішла вперед оскільки значну частину реформ, які виконують держави перед вступом до ЄС, ми вже провели.

Висновок: Отже, зрештою до лютого 2022 року Європейські політики вважали за краще говорити про «європейську перспективу» України, що передбачала скільки завгодно довгий шлях «європеїзації» (приведення внутрішньополітичної системи та економіки країни у відповідність до європейських стандартів та формальних вимог для членства), при цьому ніяк не гарантувала надання в майбутньому статусу навіть кандидата до члена ЄС.

Війна, яка розпочалась в Україні, насправді сколихнула весь світ. Але як би це парадоксально не звучало, потрібно розуміти, що саме повномасштабне

вторгнення Росії не тільки розплющило очі всьому цивілізованому суспільству планети, а й прискорило багато процесів усередині нашої держави.

Кандидат на членство в ЄС є статусом для держави, яка прагне стати повноцінним членом європейського міждержавного об'єднання, нинішні умови, диктують необхідність прискореної процедури, і хоча європейська спільнота славиться своїм бюрократичним підходом, проте Україна в цьому контексті вже пішла вперед оскільки значну частину реформ, які виконують держави перед вступом до ЄС, ми вже провели. Проте поки в Україні триває війна, вступ в ЄС закритий.

Список використаних джерел

1. Україна подала заявку на вступ до ЄС. Що це означає? *Zaxid.net*. URL: https://zaxid.net/ukrayina_podala_zayavku_na_vstup_do_ues_n1537131 (дата звернення: 07.03.2023)
2. Розгляд заявки України на вступ до ЄС: які подальші кроки. *Mide for minds*. URL: <https://www.dw.com/uk/vstup-ukrainy-do-ues-yakumu-budut-podalshi-kroky/a-61699812> (дата звернення: 07.03.2023)
3. Опубліковано опитувальник від Єврокомісії для отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС. *Євроінтеграційний портал*. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/node/4557> (дата звернення: 07.03.2023)

Крістіна ВЕРНИГОРОВА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЛІЦЕНЗІЙНІ ДОГОВОРИ НА ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВИХ, ЛІТЕРАТУРНИХ І ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Анотація: Розглянуто правове регулювання ліцензійного договору. Проведено аналіз чинного законодавства у сфері надання майнових прав на результати інтелектуальної діяльності. Сформульовано визначення ліцензійного договору на використання наукових, літературних і художніх творів. Проаналізовано норми Цивільного кодексу України щодо визначення істотних умов ліцензійного договору та з'ясовано, які умови повинні бути узгоджені сторонами, щоб ліцензійний договір вважався укладеним.

Розкрито об'єктивні істотні умови та особливості укладення та припинення ліцензійного договору на використання наукових, літературних і художніх творів. Висновки спрямовані на вдосконалення цивільного законодавства у сфері правового регулювання ліцензійних договорів. Зроблено висновок, що ліцензійний договір є справедливим механізмом отримання винагороди за створення або придбання об'єктів інтелектуальної власності.

Abstract: *The legal regulation of the license agreement is considered. An analysis of the current legislation in the field of granting property rights to the results of intellectual activity was carried out. The definition of the license agreement for the use of scientific, literary and artistic works has been formulated. The norms of the Civil Code of Ukraine regarding the determination of the essential terms of the license agreement were analyzed and it was clarified which terms must be agreed upon by the parties in order for the license agreement to be considered concluded. The objective essential conditions and features of concluding and terminating a license agreement for the use of scientific, literary and artistic works are disclosed.*

* Науковий керівник: к. ю. н., доцентр кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

The conclusions are aimed at improving civil legislation in the field of legal regulation of license agreements. It was concluded that the license agreement is a fair mechanism for receiving remuneration for the creation or acquisition of intellectual property objects.

Постановка проблеми: Авторське право є тією частиною цивільного права, яка захищає права творів. Воно регулює відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури та мистецтва.

Проблема захисту авторського права має давню історію. Перший закон з авторського права був прийнятий в Англії в 1710, який іменувався «Статут королеви Анни». Ним закріплювалося особисте право автора на охорону опублікованого твору строком на 14 років, який за життя автора міг бути продовжений ще на 14 років.

У повсякденному житті також можна почути про авторське право, а з розвитком інформаційних технологій ця проблема загострилася з новою силою. Використання виняткових прав їх правовласниками зазвичай здійснюється двома способами: шляхом їхнього повного відчуження, або шляхом їх передачі в обмежене користування на певних договором умовах. Отже, різняться договірні зобов'язання щодо відчуження виключних та щодо їх обмеженого використання – на умовах ліцензії (ліцензійні).

Ліцензійний договір займає основне місце, частка ліцензійних договорів у загальному обсязі договорів про передачу прав на використання наукових, літературних і художніх творів. Тобто, ліцензійні договори виступають основним засобом надання виняткових прав, що визначає актуальність розгляду цього виду цивільно-правових договорів.

Виклад основного матеріалу: Чинний Цивільний кодекс України чітко поділяє два основоположних договорів, які забезпечують реалізацію правочину щодо розпорядження винятковими правами на результат інтелектуальної діяльності на засіб індивідуалізації, договір про відчуження виняткового права та ліцензійний договір.

Легальне поняття ліцензійного договору закріплено у ч.1 ст. 1109 Цивільного кодексу України, згідно з яким: ліцензійний договір – це такий цивільно-правий договір, за яким одна сторона – володар виключного права на

результат інтелектуальної діяльності або засіб індивідуалізації (ліцензіар) надає чи зобов'язується надати іншій стороні (ліцензіату) право використання такого результату чи такого засобу у передбачених договором межах [1].

Термін «ліцензійний договір» у Цивільному кодексі України має значення універсального договору і вводить як родовий термін для договорів, що належать до будь-яких об'єктів (результатів інтелектуальної діяльності) інтелектуальної власності [2, с. 21].

Ліцензійний договір у Цивільному кодексі України та в зарубіжних джерелах по функціональній спрямованості (використання ліцензіаром виняткового права на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації у своїх інтересах, головним чином для комерційних цілей, правомочності ліцензіара та ліцензіата) однакові. Але саме відмінність у визначенні дозволяє відзначити і різну юридичну природу цього договору.

Ліцензійний договір є консенсуальним він набирає чинності з моменту його. Використання у визначенні договору слів «передає чи зобов'язується передати» свідчить про те, з якого моменту ліцензіат може почати використовувати твір - з укладення договору чи іншого терміну, зазначеного у договорі.

Також, Р. Б. Шишка даючи юридичну характеристику ліцензійному договору визначає його консенсуальним, двостороннім та, як правило, відплатним [3]. Наприклад, А.В. Кирилюк, сумнівається щодо можливості застосування конструкції консенсуального договору до ліцензії, він, розглядаючи ліцензію як дозвіл, зазначає, що «ліцензіат отримує виключне право використовувати узгоджений об'єкт права інтелектуальної власності, за загальним правилом, у момент укладання договору. У цей же момент зустрічний обов'язок ліцензіара щодо надання названого права ліцензіату вважається виконаним. Тому у ліцензіата де-факто не утворюється правомочність вимагати від ліцензіара надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності [4, с. 99-101]. Для укладання ліцензійного договору як мінімум мають включатися такі положення: визначення сторін; предмет договору; вид ліцензії (обсяг переданих прав); територія дії договору; строк дії; розмір винагороди.

Ліцензійний договір на використання наукових, літературних і художніх творів є різновидом ліцензійного договору - відповідно до змісту ст. 1109 ЦК України.

Згідно з законодавством про авторські права, форма твору, яка включає в себе структуру, послідовність слів і речень, оригінальну назву та інші аспекти подачі матеріалу, є авторським правом автора твору. Це означає, що інші люди не можуть вільно копіювати цю форму без дозволу автора. Плагіат, полягає в повному копіюванні форми твору без належного дозволу або вказання авторства. Це порушення авторських прав, і такі дії можуть призвести до правових наслідків для того, хто вчиняє плагіат [5, с. 69]. В той же час, ідеї, теорії, принципи, методи, системи і інші аспекти змісту твору, які не пов'язані з

його формою, можуть бути використані іншими авторами «за мотивами» або для створення нового твору, при цьому вони не підпадають під авторські права. Але важливо відзначити, що при цьому також необхідно дотримуватися етичних стандартів і вказувати джерело, якщо використовуються ідеї або матеріали інших авторів.

Класифікація ліцензійних договорів, або простіше кажучи ліцензії за обсягом прав, що надаються, є дуже важливою для розуміння взаємних прав та обов'язків сторін у контексті використання наукових, літературних і художніх творів. Виділяють три основні види:

1. Виключна ліцензія. Якщо автор передає виключне право на використання твору, це означає, що лише одній особі або організації надається право використовувати твір певним способом. Автор може зберегти лише ті права, які не передаються за виключною ліцензією.

2. Невиключна ліцензія. У цьому випадку автор надає дозвіл на використання твору одній чи кільком особам чи організаціям без виключення інших. Тобто інші можуть також отримати право використовувати твір за умовами окремих договорів.

3. Одинична ліцензія (іноді її називають індивідуальною ліцензією) - це особливий вид ліцензії, який видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності в обмеженій цією ліцензією сфері. Принципова особливість одиничної ліцензії полягає в її обмеженості щодо ліцензіатів, але при цьому ліцензіар (власник авторських прав чи інших прав інтелектуальної власності) може продовжувати використовувати об'єкт права інтелектуальної власності в тих сферах, які не покриваються цією одиничною ліцензією [6, с. 19-22].

Автором твору є фізична особа, яка власною творчою працею створила будь-який об'єкт авторського права, у нашому випадку, це науковий, літературний або художній твір. Автори, які досягли повноліття і мають повну дієздатність, мають право самостійно укладати ліцензійні договори та розпоряджатися своїми авторськими правами. Автори у віці від 14 до 18 років також мають право самостійно здійснювати свої авторські права без втручання батьків чи піклувальників. Це важливо з точки зору збереження авторських прав та свободи молодих авторів. Для малолітніх авторів, які не досягли 14 років, авторські права зазвичай здійснюють батьки чи опікуни, оскільки діти в цьому віці можуть не мати повної розуміння щодо їхніх прав і обов'язків. Батьки чи опікуни представляють їхні інтереси та розпоряджаються авторськими правами на їхні твори.

Досить поширеними є ситуації, коли твір створено творчою працею двох або більше осіб – у такому випадку стороною ліцензійного договору виступають усі співавтори [7, с. 62].

Другою стороною договору (ліцензіатом) зазвичай є юридичні особи, які здійснюють діяльність у сфері видавництва, театральної, кінематографічної та

інших галузей, пов'язаних із використанням авторських творів. Юридичні особи можуть бути видавництвами, студіями, театрами, кіностудіями, медіа-компаніями та іншими організаціями. Проте, іноді можуть виникати ситуації, коли фізичні особи виступають як користувачі авторських творів. Це може траплятися, наприклад, у випадках, коли індивідуальні режисери, письменники, артисти, архітектори та інші творчі особи укладають угоди для використання творів.

Незалежно від того, чи є стороною юридична особа чи фізична особа, важливо, щоб ліцензійні договори містили чіткі умови щодо предмету договору, використання твору, визначення прав та обов'язків, а також умови щодо винагороди для авторів.

Ліцензійний договір має бути укладений у письмовій формі. Проте, існує виняток для договорів про використання творів у періодичних виданнях, які можуть бути укладені усно. У такому випадку, наприклад, автор може усно дати згоду на публікацію свого твору в газеті чи журналі [8, с. 174-175]. Практика свідчить, що в переважній більшості видавництва, театри, студії та інші особи, що постійно використовують твори, мають спеціально розроблені стандартні бланки договорів, які заповнюються й підписуються сторонами.

Більшість ліцензійних договорів мають обмежений строк дії, який закінчується після певного часу з моменту укладення угоди. Важливо відзначити, що у разі закінчення строку дії договору всі права і обов'язки, які визначені в цьому договорі, припиняють свою дію. Навіть якщо твір автора не було фактично використано протягом строку дії договору, важливо дотримуватися строків договору. Якщо сторони бажають продовжити використання твору після закінчення строку дії договору, їм потрібно укласти новий договір або додаткову угоду. Новий договір може містити оновлені умови та строки використання твору [9, с. 110].

Припинення авторського договору за згодою сторін є однією з поширених підстав розірвання договору. Це може статися у будь-який час, якщо обидві сторони дійшли до згоди щодо розірвання договору. Зазвичай це відбувається на підставі додаткової угоди між сторонами, в якій вони визначають умови розірвання та інші деталі щодо завершення співпраці. Припинення ліцензійного договору за згодою сторін може мати різноманітні причини, такі як непридатність твору для користувача, відмова автора від доопрацювання твору, зміни обставин, або інші фактори, які призводять до зміни вимог сторін щодо умов договору [10].

А от якщо згоди сторін щодо розірвання договору не досягнуто, припинити його на вимогу однієї зі сторін може лише суд і тільки у разі наявності істотного порушення договору другою стороною (чи в інших, спеціально передбачених законом, випадках).

Смерть автора також може бути підставою для припинення ліцензійного договору, особливо в тих випадках, коли предметом договору був ще нестворений чи незакінчений твір. Оскільки створення твору має особистий

характер і пов'язане з творчістю самого автора, смерть автора може призвести до того, що ніхто інший, крім автора, не здатен виконати його обов'язки за договором. У такому випадку, договір може бути припинений, і права та обов'язки сторін анулюються. А от авторський договір на вже існуючий твір зі смертю його автора не припиниться - його права та обов'язки за договором перейдуть до спадкоємців.

Висновок: Отже, виходячи з легального визначення ліцензійного договору, можна зробити висновок про те, що ліцензійний договір на використання наукових, літературних і художніх творів є: консенсуальним – для його вчинення достатньо згоди сторін; двостороннім – права та обов'язки виникають і у ліцензіара та у ліцензіата, строковим – укладається на певний строк. Хоча ліцензійний договір має окремі риси різних видів договорів, але все-таки має свою специфіку, що дозволяє зробити висновок про те, що це самостійний вид цивільного договору.

Характеризуючи ліцензійний договір на використання наукових, літературних і художніх творів, можемо відзначити його особливості:

- Нематеріальність предмета договору: Літературний твір є нематеріальним об'єктом, тобто він не має фізичної форми і існує у вигляді тексту або іншого аналогічного матеріалу, що може бути збережено на папері або в електронному форматі.

- Тимчасовість користування: Ліцензійний договір зазвичай обмежує права користувача твору тимчасовими рамками. Це означає, що право на використання літературного твору надається на певний період, після якого договір може припинитися або бути продовжений за угодою сторін.

- Визначеність обсягу майнових повноважень: Ліцензійний договір містить визначені умови та обсяг майнових повноважень, пов'язаних із використанням літературного твору. Це включає в себе способи використання твору, умови використання, розмір винагороди, яку користувач має сплатити автору.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст.356.

2. Смородина А. Є. Типові ліцензійні договори за законодавством України: історія і сучасність. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 19– 27.

3. Шишка Р. Б. Ліцензійний договір. *Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр.енцикл.», 2001. 789 с.*

4. Кирилюк А. В. Особливості ліцензійного договору на використання об'єктів інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 98-104.

5. Розгон О. В. «Мовчазні твори», або інший погляд на зміст творів як об'єктів авторського права. *Форум Права*, 56(3). С. 67–76.

6. Дмитришин В. С. Правова природа та класифікація ліцензій на використання об'єктів права інтелектуальної власності. *АДВОКАТ*. № 6 (117) 2010. С. 18-23

7. Кирилюк. А. В. Ліцензійний договір на використання літературних творів за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 58-65.

8. Смородина А. Є. Проблеми укладення ліцензійного договору за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 158-174.

9. Чорна Ж. Л. До питання про істотні умови ліцензійного договору. *Університетські наукові записки*, 63, 2017. С. 106–116.

10. Ткачук А. С. Загальні умови ліцензійного договору. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи. Одеса: «Принт бистро», 2020. URL: <https://drive.google.com/file/d/1PKVtrgwRZEmBcRkLzA0evBvyWAsfLGyj/view> (дата звернення: 18.10.2023)

Крістіна ВЕРНИГОРОВА**,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПРАЦІВНИКАМИ МСЕК

***Анотація:** У статті зазначається, що корупція у сфері діяльності медико-соціальних експертних комісій становить підвищену суспільну небезпеку. Робиться висновок про те, що найпоширенішою формою корупційного прояву є одержання неправомірної вигоди працівниками МСЕК. Аналіз слідчої і судової практики показав, що така діяльність може провадитись головою МСЕК одноособово, можлива «взаємодія» всієї комісії, зафіксовані випадки, коли неправомірний вплив на членів МСЕК здійснюють представники інших державних органів. Для подолання такого негативного явища в роботі МСЕК пропонується збільшити прозорість та внутрішній контроль у сфері МСЕК, залучати незалежних спостерігачів, для зменшення корупційних ризиків. Додатково, необхідно посилити відповідальність за корупційну діяльність у сфері МСЕК та надавати захист особам, які повідомляють про корупційні випадки.*

* Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

***Abstract:** The article states that corruption in the field of medical and social expert commissions increases public danger. To conclude that the most common form of corruption is the receiving of illegal benefits by MSEK employees. The analysis of investigative and judicial practice showed that such activities can be carried out by the head of the MSEK alone, "interaction" is possible in the entire commission, there are recorded cases when representatives of other state bodies consider undue influence on the members of the MSEK. To overcome this negative phenomenon in the work of the MSEK, it is proposed to increase transparency and internal control in the field of the MSEK, to involve independent observers, to reduce corruption risks. In addition, it is necessary to strengthen the responsibility for corrupt activities in the sphere of MSEK and provide protection to persons who report corruption cases.*

Постановка проблеми: В умовах XXI століття, корупція в цілому, і одержання неправомірної вигоди зокрема, є предметом підвищеної суспільної уваги і вивчення різними областями права. Проблема корупції в органах влади набула широкомасштабного і системного характеру, саме тому корупція є одним із найглобальніших соціально-негативних явищ. Найбільш небезпечною формою прояву корупції є хабарництво або одержання неправомірної вигоди. Це пов'язано з тим, що хабарництво (прийняття обіцянки, пропозиції або одержання неправомірної вигоди) один із найбільш небезпечних корупційних караних правопорушень в Україні, а й у багатьох країнах світу.

Відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції» прийняття обіцянки, пропозиції або одержання неправомірної вигоди є одним із проявів корупції. У свою чергу корупція, являє собою правову проблему, що однаково стосується як будь-якого громадянина держави від окремоті, так і державної влади в цілому. Для державного апарату ця проблема набула особливого значення, так як найбільш негативним наслідком її невирішеності виступає втрата законодавством свого первісного соціального призначення. У зазначених умовах законодавство не виконує функції спрямованої на забезпечення законних прав та інтересів членів суспільства, а застосовується як засіб для задоволення потреб окремих членів суспільства, що веде до знецінення його значення та сприйняття людьми права як порожньої формальності.

На даному відтинку часу, для нашої країни болючим є питання корупції у медико-соціальних експертних комісіях (далі - МСЕК). Такі прогалини, як відсутність чітких та дієвих нормативних актів щодо процедур медико-соціальної експертизи, недостатньо ефективна організація процесу медико-соціальної експертизи, включаючи довгий паперовий документообіг, та недієвість наявної системи контролю та нагляду над процедурою медико-соціальної експертизи сприяє виникненню корупційних ризиків і створювати умови для так званого «ринку інвалідності».

Виклад основного матеріалу: Корупція у охороні здоров'я – поширене явище, чому сприяє сама специфіка медичної діяльності та різноманіття форм корупції. Працівники охорони здоров'я, як і решта, несуть відповідальність за

свою діяльність, у тому числі за корупційні правопорушення. Відповідно до КК України, можливе притягнення працівників охорони здоров'я до кримінальної відповідальності за скоєння таких правопорушень, які можна назвати корупційними: Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368), службове підроблення (ст. 366), службова недбалість (ст. 367) [1]. Зважаючи на тему нашого дослідження, нас безпосередньо цікавить аналіз статті 368 КК України.

Так, до внесення змін в 2013 році у Кримінальному кодексі України використовувалось поняття «хабар». Проте визначення «хабар» не відповідало в повній мірі поняттю «неправомірна вигода», зазначеному у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією. Для цього Верховною Радою України 18.04.2013 було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» і введено поняття «неправомірна вигода» [2].

Відповідно до статті 364¹ КК України під неправомірною вигодою розуміємо грошові кошти чи інше майно, а також переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, або будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав [3].

Важливим елементом характеристика кримінального правопорушення регламентованого статтею 368 КК України, є суб'єкт цього правопорушення – службова особа, оскільки він є спеціальним.

Визначення «службові особи» включає в себе широкий спектр посад та публічних службовців, а також осіб, які мають владні функції та виконують різні завдання в контексті влади, управління та правосуддя. Так, до службових осіб відносимо публічних службовців, які обіймають різні посади в державних та місцевих органах влади, включаючи урядовців, місцевих чиновників та інших службовців, а також осіб посади яких на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням [4, с. 95].

Згідно з ч. 2 примітки ст.368 КК України, службовими особами, які займають відповідальне становище, у статтях 368, 368-2, 369 та 382 цього Кодексу є особи, визначені у пункті 1 примітки до статті 364 КК України, посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори і слідчі, а також інші, крім зазначених у пункті 3 примітки до цієї статті, керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць [1].

Згідно зі ст.6 Закону України «Про державну службу», до категорії Б віднесено керівників структурних підрозділів міністерств, інших центральних

органів виконавчої влади та інших державних органів, їх заступників, керівників територіальних органів цих державних органів та їх структурних підрозділів, їх заступників [5].

Згідно із Положенням про медико-соціальну експертизу від 3 грудня 2009 року № 1317 МСЕК утворюються в установленому порядку, як центр (бюро), яке відноситься до закладів охорони здоров'я. До складу МСЕК має входити не менше трьох лікарів за спеціальностями, їх перелік затверджується МОЗ враховуючи профіль, а також спеціаліст з реабілітації, лікар-психолог чи психолог [6]. Рішення МСЕК приймаються шляхом підрахунку більшості голосів членів комісії. Координує роботу комісії голова, чий голос вирішальний у випадку рівного розподілу голосів комісії.

Тобто, голова МСЕК є службовою особою, яка займає відповідальне становище, а отже є суб'єктом такого кримінального правопорушення, як одержання неправомірної вигоди. І нажалі судова практика засвідчує, що з року в рік в Україні, кількість вироків щодо діяльності МСЕК стрімко йде вгору.

До прикладу, частина судових вироків підтверджує масовість корупційних практик, що реалізуються шляхом впливу та залученням членів і голів МСЕК – за змовою усіх членів МСЕК. Доволі розповсюджена практика «корупційної взаємодії» з головою комісії [7]. І хоча процедура встановлення інвалідності не надає особливого статусу голові МСЕК, у кримінальних вироків в переважній більшості зафіксовано «посередництво» якраз голови МСЕК у вирішенні питання про встановлення інвалідності.

Також доволі часті випадки, коли коли голови МСЕК вирішують питання в інтересах осіб, які належать до їхнього особистого оточення або на впливових рекомендаціях, що те є серйозними порушеннями процедур і свідчить про недостатню об'єктивність і відсутність перевірки у процесі медико-соціальної експертизи. Надмірна дискреційних повноважень голови МСЕК в таких випадках призводить до суб'єктивних рішень та зловживання владою, що шкодить об'єктивності та справедливості процесу встановлення інвалідності.

Важливо відзначити, що «корупційний зв'язок МСЕКів» подекуди має міжрегіональний характер, що підтверджують матеріали кримінальних проваджень [8].

Є також кейси, де вплив на прийняття рішення МСЕК здійснюють представники інших державних органів [9]. Так, якщо МСЕК спеціалізованого профілю, то до її складу включаються представників різних міністерств та організацій, які можуть бути важливими для аналізу медико-соціальної ситуації та вирішення питань інвалідності. Це можуть бути представники МОЗ, Мінсоцполітики, Міноборони, закладів охорони здоров'я, Фонду соціального страхування, військово-медичної служби СБУ, Пенсійного фонду, органів

державної служби зайнятості та інших організацій. Доволі часто для такої «взаємодії» притаманний «обмін послугами».

Таким чином, дійснвши аналіз випадків одержання неправомірної вигоди працівниками МСЕК, можемо виділити ключові фактори, які сприяють виникненню та реалізації таких корупційних практик:

- Індивідуальна недоброчесність членів МСЕК: Важливо впровадити жорсткі етичні стандарти та контроль за поведінкою членів МСЕК, а також надавати можливість громадськості та зовнішнім незалежним органам моніторити діяльність МСЕК.

- Недоліки та прогалини у нормативному регулюванні: Слід провести реформування нормативно-правової бази для виправлення недоліків та встановлення чітких правил та процедур оформлення інвалідності.

- Надмірність дискреційних повноважень голови МСЕК: Важливо скорегувати законодавство для зменшення дискреційних повноважень та забезпечення об'єктивності прийняття рішень.

- Захист документообігу: Слід впровадити сучасні системи зберігання та захисту документів від підробки та знищення, зокрема це може бути електронний документообіг.

- Особистий контакт пацієнтів та членів МСЕК: Слід встановити процедури та обмеження для зменшення особистого контакту та можливості впливу на процес.

- Запобігання формуванню корупційних зв'язків: Слід провести реформування структурних та інституційних змін для запобігання корупційним зв'язкам та впливу.

- Збільшення інформованості населення: Важливо проводити інформаційну кампанію для населення щодо процедур медико-соціальної експертизи та правил без корупції.

Висновок. Отже, корупція у сфері медико-соціальної експертизи є серйозною проблемою, яка впливає на правильність та справедливість прийнятих рішень стосовно встановлення інвалідності та надання соціальних пільг. Найпоширеніша корупційна практика включає в себе одержання неправомірної вигоди працівниками МСЕК, зокрема головою комісії. Аналіз судових вироків та слідчої практики показує, що така діяльність може провадитись головою МСЕК одноособово, можлива «взаємодія» всієї комісії, є випадки, коли неправомірний вплив на членів МСЕК здійснюють представники інших державних органів. І насправді достеменно невідомо всі схеми, які використовуються для одержання неправомірної вигоди працівниками МСЕК.

Проте очевидним є той факт, що з цим явищем потрібно боротися, при чому системно і на всіх рівнях. Так, необхідно вживати комплекс заходів, включаючи зміну законодавства, залучення громадськості та незалежних спостерігачів до моніторингу, підвищення етичних стандартів та надання

захисту особам, які повідомляють про корупційні випадки. Крім того, важливо забезпечити незалежність МСЕК від зовнішніх впливів та створити прозору систему прийняття рішень, запровадити електронний документообіг.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.04.2013 № 221-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 10, ст.119

3. Серета І. Л. Неправомірна вигода у КК України. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21923/1/%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%20%D1%83%20%D0%BA%D0%BA.pdf> (дата звернення: 15.10.2023)

4. Кісілюк Е. М. Службова особа як суб'єкт корупційних злочинів. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: *зб. тез доп. V Міжнар. наук.практ. конф.* (31 берез. 2017 р., м. Харків /МВС України, Хар ків. нац. унт внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 95-96.

5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 4, ст.43.

6. Питання медико-соціальної експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2023)

7. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 30 січня 2020 року. Справа № 280/583/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87249199> (дата звернення: 17.10.2023)

8. Керівника міжрайонної МСЕК викрито у створенні організованої групи задля вимагання та отримання хабарів з ветеранів АТО/ООС за присвоєння групи інвалідності. *Київська міська прокуратура*. 14.01.2022. URL:https://kyiv.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=310302 (дата звернення: 17.10.2023)

9. Корупція в органах поліції: судитимуть начальника сектору ГУНП в області та його спільника (Фото). *Харківська обласна прокуратура*. 04.06.2021. URL:https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=296578&fp=240 (дата звернення: 18.10.2023)

Ігор ГАЙДАЙ *
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

***Анотація.** Дана наукова стаття присвячена правовим аспектам захисту прав людини в умовах війни. Автор акцентує увагу на актуальності даної теми, оскільки збройне вторгнення, яке розпочала російська федерація 24 лютого 2022 року, не лише зачіпає територіальну цілісність, незалежність та суверенітет України, але також призводить до значних матеріальних та моральних збитків серед населення України. Введення воєнного стану з 24 лютого 2022 року було обумовлено необхідністю захисту держави та відсічі агресії росії, проте це призвело до обмеження певних прав та свобод людини та громадянина. В ході наукового дослідження автор звернув увагу на перелік прав, які не можуть бути обмежені під час введення воєнного стану, включаючи право на захист людини під час війни. Збройна військова агресія призводить до різних форм насильства, таких як вбивства, тілесні ушкодження, викрадення населення на захоплених територіях, катування, нелюдське поводження, згвалтування тощо, тому саме населення держави стає уразливим об'єктом конфлікту.*

***Abstract.** This scientific article is devoted to the legal aspects of the protection of human rights in conditions of war. The author emphasizes the relevance of this topic, since the armed invasion launched by the russian federation on February 24, 2022, not only affects the territorial integrity, independence and sovereignty of Ukraine, but also leads to significant material and moral losses among the population of Ukraine. The introduction of martial law from February 24, 2022 was due to the need to protect the state and repel russian aggression, but it led to the restriction of certain rights and freedoms of a person and a citizen. In the course of scientific research, the author drew attention to the list of rights that cannot be limited during the introduction of martial law, including the right to protect a person during war. Armed military aggression leads to various forms of violence, such as*

* Науковий керівник к.ю.н, доцент кафедри Права Правдюк А. Л.

murders, bodily harm, abduction of the population in occupied territories, torture, inhumane treatment, rape, etc., therefore the population of the state itself becomes a vulnerable object of the conflict.

Постановка проблеми. Умови російсько-української війни суттєво підірвали забезпечення прав людини, створюючи низку правових аспектів, які вимагають негайного уваги та вирішення. Невідкладні проблеми включають в себе порушення прав цивільного населення, питання незаконного ув'язнення та непорозуміння щодо міжнародних стандартів, що вимагають розгляду та вирішення. Забезпечення прав людини в цих умовах вимагає пошуку рішень для ефективного врегулювання конфлікту і відновлення дотримання міжнародних правових норм. Разом з тим, дослідження правових механізмів захисту прав людини під час війни потребує додаткової уваги, оскільки збройна агресія, окупація частини території України та інші протиправні дії щодо громадян України призводять до необхідності дослідити існуючі національні та міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Україна переживає нелегкі часи. Війна, яку розв'язала російська федерація проти неї, внесла корективи в наше життя та створила великий виклик міжнародному порядку після 1945 року. Ми не могли припустити, що такі події відбуватимуться в самому серці Європи. Як відомо, справжній мир неможливо встановити без справедливості. Покарання за численні воєнні злочини та відшкодування завданих унаслідок цього збитків є запорукою відновлення справедливості й миру. Система захисту прав людини під час війни містить правові заходи, які встановлено відповідно до норм національного та міжнародного права. Однією з таких форм є спеціальні міжнародні кримінальні трибунали. Слід зауважити, що питання створення спеціального трибуналу стосовно злочину агресії проти України є одним із актуальних для обговорення у професійній спільноті.

Зокрема, 21 серпня 2023 року в рамках міжнародної конференції «Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України. Правосуддя, яке має бути здійснене» обговорювано важливі питання, пов'язані зі створенням спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України, можливі методи створення органу, особливості його функціонування, а також виклики на цьому шляху. Сказане свідчить про те, що міжнародний кримінальний трибунал є достатньо ефективним правовим засобом реалізації міжнародного гуманітарного права стосовно припинення його порушень. В умовах російсько-української війни росія систематично вчиняє акти агресії: незаконну анексію територій, убивства, катування, зґвалтування мирного населення, геноцид, знищення об'єктів цивільної інфраструктури тощо. Зауважу, що злочин агресії визнав одним із найтяжчих злочинів проти людства ще Нюрнберзький трибунал.

Президент України Володимир Зеленський постійно займається питанням адвокування невідворотності покарання за злочин агресії, який росія вчинила

проти України, просуває ідею створення спеціального трибуналу з перших днів повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Президент України наголошує на тому, що без покарання РФ за злочин агресії світова архітектура безпеки буде зруйнована, й більше жодна країна не почуватиметься захищеною. На сьогодні Україна має досвід притягнення військовослужбовців РФ до відповідальності конкретно за злочин агресії. Однак на державному рівні відповідно до національного законодавства відсутня можливість висунення обвинувачення та притягнення до відповідальності російських високопосадовців із персональним імунітетом. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду також не дозволяє подолати імунітет та забезпечити притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб держави агресора. Крім того, Міжнародний кримінальний суд стикається з об'єктивними труднощами в отриманні юрисдикції над злочином агресії, на відміну від інших основних міжнародних злочинів, оскільки учасники збройного конфлікту – Україна та росія – не ратифікували Римський статут. Отже, притягнути до відповідальності російських високопосадовців за вчинення саме злочину агресії не просто. Зробити це за допомогою інших міжнародних інституцій, наприклад,

Міжнародного суду ООН чи Європейського суду з прав людини також неможливо, що зумовлено їхньою спроможністю лише доведення відповідальності Росії як держави, але неможливістю покарати конкретних осіб. Тому є гостра потреба у створенні спеціального трибуналу, що діятиме відповідно до норм міжнародного права. Спеціальний трибунал, який як суд стане складовою частиною інституційної бази міжнародного правосуддя, необхідний для «подолання» імунітету вищих посадових осіб держави від іноземної кримінальної юрисдикції та покликаний забезпечити притягнення до відповідальності російських високопосадовців за планування, розв'язання та ведення агресивної війни проти України та її народу (злочин агресії). Хочу наголосити, що переслідування злочину агресії гібридним трибуналом у рамках судової системи України, окрім неможливості подолання імунітету високопосадовців країни агресора, також матиме інші недоліки, частково зумовлені українським конституційним правом та іншими факторами. Конституція України забороняє створювати будь-які гібридні трибунали в межах української судової системи.

За ініціативи Президента України Володимира Зеленського, щоб забезпечити належне міжнародне розслідування і притягнення до відповідальності за вчинення злочину агресії проти України, розробити та підготувати пропозиції стосовно створення спеціального міжнародного трибуналу, створено робочу групу з опрацювання питання створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України. Сказане свідчить про те, що міжнародний кримінальний трибунал є достатньо ефективним правовим засобом реалізації міжнародного гуманітарного права стосовно припинення його порушень. В умовах російсько-української війни

росія систематично вчиняє акти агресії: незаконну анексію територій, убивства, катування, зґвалтування мирного населення, геноцид, знищення об'єктів цивільної інфраструктури тощо. Зауважу, що злочин агресії визнав одним із найтяжчих злочинів проти людства ще Нюрнберзький трибунал. Однак, як бачимо, зрозуміла вона не всім... Вторгнення військ РФ в Україну, яке стало найбільшим злочином проти людяності в Європі після Другої світової війни, сформувало перед міжнародною спільнотою імператив – притягнути до відповідальності агресора.

Оскільки злочин агресії охоплює значно більшу частину людей, ніж інші злочини, притягнення до індивідуальної відповідальності має бути неминуче, унеможливаючи допущення безкарності за великі порушення міжнародного права. Більшість із воєнних злочинів – кримінально-карні діяння за законодавством майже всіх держав, тому цілком логічно, що настання відповідальності є невідворотним об'єктивним фактом. Але основна цінність такого національного процесу не може зрівнятися з міжнародним, оскільки лише в умовах військового трибуналу як форми кримінального переслідування, яку визнає більшість країн світу, можна досягти чи не найголовнішої мети покарання саме за воєнні злочини – публічної превентивності. Президент України та український уряд щодня проводять титанічну роботу, докладаючи максимум зусиль задля відновлення основоположних прав і свобод людини, порушених унаслідок війни. Відповідна робота триває на рівні лідерів держав, МЗС та Генеральної прокуратури України. Зокрема, відбувається співпраця з Міжнародним кримінальним судом. Президент України Володимир Зеленський постійно займається питанням адвокування невідворотності покарання за злочин агресії, який росія вчинила проти України, просуває ідею створення спеціального трибуналу з перших днів повномасштабного вторгнення російських військ в Україну.

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини. Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави[3].

Хочу наголосити, що переслідування злочину агресії гібридним трибуналом у рамках судової системи України, окрім неможливості подолання імунітету високопосадовців країни агресора, також матиме інші недоліки, частково зумовлені українським конституційним правом та іншими факторами. Конституція України забороняє створювати будь-які гібридні трибунали в

межах української судової системи. За ініціативи Президента України Володимира Зеленського, щоб забезпечити належне міжнародне розслідування і притягнення до відповідальності за вчинення злочину агресії проти України, розробити та підготувати пропозиції стосовно створення спеціального міжнародного трибуналу, створено робочу групу з опрацювання питання створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України. Створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України на основі багатостороннього міжнародного договору має відбуватися за кілька етапів. Першим етапом є узгодження та укладення багатостороннього міжнародного договору щодо створення трибуналу та проведення заходів стосовно ратифікації. Наступним етапом стане організація фактичного початку роботи спеціального трибуналу. Юрисдикція спеціального міжнародного трибуналу має охоплювати лише ті злочини, які посягають на міжнародний мир та безпеку (злочин агресії), щоб не створювати конкуренції в діяльності МКС, а, навпаки, посилити центральну роль МКС у розслідуванні основних міжнародних злочинів. У такому разі два міжнародні суди, МКС і спеціальний міжнародний трибунал, здійснюватимуть розслідування щодо тих самих осіб за різні злочини, які підпадають під їхню юрисдикцію. МКС залишатиметься ключовим органом міжнародного кримінального правосуддя. Україна продовжить активну співпрацю з цим судом. Та сама особа одночасно не перебуватиме під вартою та перед судом у цих двох інституціях. Кримінальний процес, найвірогідніше, потребуватиме багато часу для проведення послідовних судових процесів у МКС та спеціальному міжнародному трибуналі. Це реальність міжнародного судочинства.

Хоча МКС і не наділений правом переслідувати за злочин агресії щодо ситуації в Україні, за статтею 20 Римського статуту можна вимагати від МКС дослідити початкове кримінальне переслідування конкретної особи за злочин агресії, яке здійснюватиме спеціальний міжнародний трибунал стосовно того, чи може той самий підсудний бути притягнутим до відповідальності за поведінку, яка одночасно охоплює як злочин агресії, так і будь-який інший злочин відповідно до Римського статуту: геноцид, злочини проти людства та воєнні злочини. На думку експертів, до відносин між МКС та спеціальним міжнародним трибуналом може бути застосована Угода про взаємовідносини між Міжнародним кримінальним судом та Організацією Об'єднаних Націй. Ця угода вимагатиме від спеціального міжнародного трибуналу дуже тісної співпраці з прокурором МКС та укладення «таких домовленостей або, у відповідних випадках, угод, які можуть бути необхідними для сприяння такій співпраці» [1].

Сучасна теорія прав людини, яка сформована у межах європейської правової культури, передбачає, серед іншого, поділ прав за критерієм можливості чи неможливості їх обмеження на абсолютні та відносні. При

цьому абсолютними «є такі людські права, які не можуть бути обмежені ні за яких умов»[6].

Новозаснований трибунал може передбачати в своєму статуті механізм відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок агресії росії як Українській державі в цілому, так і окремим громадянам чи юридичним особам, які зазнали збитків.

Хоч наявні певні виклики, пов'язані з відшкодуванням збитків, завданих агресією. Метою притягнення до відповідальності винних за агресію є не тільки засудження цих осіб, але й відшкодування шкоди, якої завдано внаслідок агресії. Таке відшкодування може відбуватися з двох основних джерел: коштів і майна, що перебувають за кордоном і належать особам, які сприяли агресії та фінансували її (наприклад, олігархам, причетним до агресії), та держав-агресорів загалом. Це зумовлює розширення мандата трибуналу щодо накладення такого покарання, як конфіскація закордонних активів на користь України. Однак, за загальним правилом, суб'єктами вчинення злочину агресії є конкретні представники росії та Білорусі, а не держава-агресор загалом. Це вимагає продовження пошуку ефективних механізмів відшкодування шкоди з боку держав-агресорів загалом у результаті притягнення їх до відповідальності за порушення Статуту ООН та їхньої агресії проти України з можливістю конфіскації їхніх активів.

В умовах війни практично беззахисним є основне право людини – право на життя. Вбивства й тілесні ушкодження, викрадення людей на захоплених територіях і примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, згвалтування та інші форми насильства – є прямим порушенням як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність. Порушуються і права людини на охорону здоров'я – це як неможливість доступу до медицини, так і завдання шкоди здоров'ю внаслідок травмувань[2].

Доцільно створити, наприклад, Фонд збереження конфіскованих коштів та майна, до якого тимчасово передаватимуть на зберігання конфісковані кошти та майно, які в подальшому гарантуватимуть юридичним та фізичним особам отримання відшкодувань та компенсацій за збитки, завдані їм унаслідок дій країни-агресора. Процедуру передавання на зберігання конфіскованих коштів та майна, а також інші особливості діяльності такого фонду має регулювати статут.

Документування протиправних та злочинних дій російської федерації допоможе підготувати доказову базу для її притягнення до юридичної відповідальності у відповідних міжнародних судових інституціях [5].

Справжнє правосуддя не може відбутися миттєво. Наша головна мета – невідворотність покарання, тому всі процедури мають бути неухильно дотримані.

Водночас трибунал має відбутися якнайшвидше. Його створення може суттєво вплинути і на перебіг самої війни, створивши додатковий тиск на

посадовців рф. Крім того, створення трибуналу під час війни, а не після її закінчення дасть змогу уникнути різноманітних спекуляцій і не зможе бути потрактовано як суд переможця над переможеним.

Цивілізований світ має об'єднати зусилля, відкинувши упередження, щоб створити трибунал для покарання країни-агресора заради спільної мети – безпечного і процвітаючого майбутнього, яке неможливе без миру і стабільності.

Крім того, було наголошено, що міжнародне право має важливе значення в забезпеченні прав людини під час війни, а міжнародні правові документи, зокрема Женевські конвенції, повинні забезпечувати права та захист життя людей під час війни[4].

Висновок. Вимога забезпечення прав людини в умовах російсько-української війни є надзвичайно актуальною та важливою. Конфлікт призвів до серйозних порушень прав людини, що потребують негайного вирішення та відновлення дотримання міжнародних правових норм. Стаття показує, що забезпечення прав людини в умовах війни вимагає пошуку рішень для вирішення конфлікту та покращення умов життя для цивільного населення.

Завданням спільноти міжнародних держав та організацій є сприяння дотриманню міжнародних стандартів прав людини, здійснення моніторингу та розслідування порушень, а також підтримка мирного вирішення конфлікту. Це важливо для відновлення стабільності, правопорядку та захисту прав усіх осіб, які постраждали внаслідок цього конфлікту.

Права людини мають залишатися в центрі усіх зусиль для розв'язання російсько-української війни, і лише за допомогою міжнародного співробітництва та строгого дотримання правових норм можна досягти справедливого та мирного вирішення конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут; Міжнародні суди від 17.07.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588 (дата звернення: 18.10.2023)

2. Про Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusuvatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>

3. Про «Право на життя в умовах війни?» » URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>

4. Про «Порушення прав людини в умовах збройної агресії рф проти України» Chernivtsi law school URL: <https://law.chnu.edu.ua/kruhlyi-stil-porushennia-prav-liudyny-v-umovakh-zbroinoi-ahresii/>

5. Про «Правові механізми захисту прав людини під час війни»
Дорошенко В.А DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/74>

6. Про «ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ ДИСКУРС» Корнієнко М. В. DOI
<https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.5>

Ілля ГЛАДЧУК*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ ТА МІГРАНТІВ: ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

***Анотація.** У статті проведено аналіз адміністративно-правового положення біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні. Дослідження проведено на основі чинного вітчизняного та міжнародного законодавства, що стосується поняття біженців та їх юридичного статусу в адміністративній сфері. Виявлені пробіли в законодавстві та ключові аспекти, пов'язані із адміністративно-правовим положенням біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні. Запропоновано можливі шляхи вирішення та удосконалення нормативно-правових актів на основі міжнародних нормативних документів.*

***Abstract.** The article analyzes the administrative and legal status of refugees and persons in need of additional or temporary protection in Ukraine. The research was carried out on the basis of the current national and international legislation concerning the concept of refugees and their legal status in the administrative sphere. Gaps in legislation and key aspects related to the administrative and legal status of refugees and persons in need of additional or temporary protection in Ukraine were identified. Possible ways of solving and improving regulatory acts on the basis of international normative documents are proposed.*

Постановка проблеми. Сотні тисяч людей щороку примушені залишати свої країни, щоб забезпечити безпеку для себе та своїх родин від збройних конфліктів, релігійних переслідувань та різних форм дискримінації. Серед них – біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Біженці змушені відокремитися від своєї батьківщини та, відповідно, лишаються поза соціальним та правовим захистом, що порушує їх права. Це породжує необхідність забезпечення адміністративно-правових гарантій статусу біженців, а

* Науковий керівник к.ю.н, доцент кафедри права Правдюк А. Л.

також потреб у житлі, праці, юридичній допомозі, медичній допомозі, визначенні прав та обов'язків в іншій країні та інше.

На сьогоднішній день поняття біженців та осіб, які потребують тимчасового або додаткового захисту, не є новим для нас, але, на жаль, стало надзвичайно актуальним. Інформація про їх адміністративно-правовий статус, включаючи гарантії, права, обов'язки тощо, є майже обов'язковою. Незважаючи на велику актуальність цього питання, через сучасні події, законодавство стикається з численними проблемами, які потребують наукового підходу, аналізу практики застосування чинного законодавства України та міжнародних документів, а також вирішення наявних проблем загалом.

Виклад основного матеріалу. Для ініціації розгляду проблематики цього питання, необхідно спочатку глибше розглянути поняття біженця. Згідно із Законом України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту," біженець - це особа, яка або не є громадянином України і, унаслідок обґрунтованих страхів стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни свого громадянства і не може скористатися захистом цієї країни або не бажає скористатися цим захистом через такі страхи; або не маючи громадянства і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може або не бажає повернутися до неї через вищезазначені обставини [1].

Як суб'єкт адміністративного права, біженці мають ряд юридичних атрибутів, які визнані державою і чітко викладені в Конституції, відповідному Законі про біженців та інших нормативних актах та підзаконних актах. Тому важливо відзначити, що статус, права і обов'язки біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, регулюються численними нормативними актами, як вітчизняними, так і міжнародними. Наприклад, міжнародна Конвенція про біженців зазначає можливість надання захисту для осіб, які мають раціональні страхи стати жертвами переслідувань або не можуть або не бажають користуватися захистом своєї країни [2]. В цій Конвенції також викладені права і обов'язки біженців і осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, але відсутнє визначення їх адміністративно-правового статусу, що свідчить про деяку недолік в законодавстві з цього питання.

У той же час, Конституція України взагалі не використовує терміни "біженці" і "особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту," що, на нашу думку, вимагає регулювання на законодавчому рівні, враховуючи, що використання терміну "іноземець" у цьому контексті може призвести до недорозумінь.

Оскільки, наприклад, у Конституції України чітко встановлено, що іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок відповідно до закону [3]. Проте законодавство не містить жодних посилань на таку категорію, як біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового

захисту, і їх можливість отримати притулок, що вимагає вирішення цього питання [4, с. 23].

На основі аналізу законодавства та з урахуванням вище зазначеного, доцільно розглянути не лише концепцію біженців і осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, але також визначити їх юридичний статус у контексті адміністративного права. Сукупність юридичних атрибутів формує цілісне юридичне явище, яке включає в себе поняття "юридичний статус біженців". Варто зауважити, що ця категорія неодноразово ставала предметом наукових дискусій і досліджень, представлених різними галузями права, проте багато аспектів залишаються невирішеними, зокрема щодо її складових. Вчені, підкреслюючи багатогранність категорії "юридичний статус", зазначають, що вона має важливе значення для юридичного регулювання поведінки особи та визначає зміст її дій в різних ситуаціях. Юридичний статус служить основою для визначення взаємовідносин між особою та державою, встановлення норм поведінки, які підтримуються та захищаються державою і зазвичай отримують підтримку суспільства.

Термін "юридичний статус" активно використовується в юриспруденції, проте серед вчених відсутній єдиний підхід до його визначення та сутності. Наприклад, згідно з В. Никифороком, юридичний статус біженців - це складна юридична концепція, створена для надання захисту та допомоги людям, які перебувають під загрозою переслідувань у країнах свого проживання. Біженці та особи, які шукають притулок, мають ряд прав, які закріплені в Женевській конвенції та національному законодавстві кожної країни. Зазвичай, це включає право на проживання в країні (тимчасово або назавжди), право на отримання житла та соціальної підтримки, право на участь в програмах інтеграції, освіти, працю та збереження сімейних зв'язків [6, с. 101].

Крім прав та обов'язків, ще одним ключовим аспектом, який стосується не лише правового статусу, але і адміністративно-правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, є гарантії. Із точки зору правознавців, гарантії – це складне соціально-політичне та юридичне явище, розглядаючи яке можна враховувати різні підходи: пізнавальний (який допомагає зрозуміти теоретичні знання про об'єкт впливу, набути практичні знання про соціальну та правову політику держави); ідеологічний (використовується політичною владою для просування демократичних ідей, як всередині країни, так і за її межами); практичний (який визначається як інструментарій юриспруденції і становить передумову задоволення соціальних потреб особи). На основі цих роздумів, вчені-правознавці розглядають "гарантії" як систему соціально-економічних, політичних, юридичних, організаційних передумов, засобів, умов, які створюють умови для реалізації прав, свобод та інтересів особи [7, с. 80].

Слід зауважити, що міжнародне право досягло значних успіхів у сфері захисту прав біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Тому обґрунтовано провести аналіз міжнародного досвіду та

врахувати певні аспекти регулювання цього питання. Міжнародний захист прав біженців є найбільш ефективним інструментом сьогодення, що підтверджується практикою. За офіційними даними станом на 26 березня 2022 року понад 3,8 мільйонів осіб залишили Україну [8] у зв'язку з необґрунтованою агресією та війною Росії проти України. Українські діти, жінки та інші особи, перебуваючи в інших країнах, потребують підтримки, безпеки та захисту відповідно до міжнародних стандартів [9].

Існують принципи міжнародного захисту прав біженців, які включають принцип невисилання, принцип конфіденційності, принцип недискримінації, принцип невидачі, рівномірний розподіл бремені прийому та оселення біженців усіма державами, а також принцип оперативного, гуманного і гнучкого визначення статусу біженця тощо. Ці принципи відзначаються своєю особливістю і властиві міжнародному праву. Вони уособлюють взаємодію суб'єктів та визначають процес створення та впровадження норм права в цій сфері. Ці принципи мають універсальну сферу дії, розробляються міжнародними правовими актами та визначають методи взаємодії суб'єктів міжнародного права. Ці аспекти мають важливе значення і особливий характер у контексті прав біженців. В Україні ці принципи та основні вимоги не розроблені повністю, що може призвести до порушень та неналежного виконання встановлених норм і правил щодо визначення статусу біженця.

Розмовляючи про реакцію на питання, пов'язані із статусом біженця (притулку) та подібними питаннями, важливо згадати про тимчасовий захист для громадян України. Згідно з Директивою про тимчасовий захист 2001/55/ЄС та Рішенням Ради ЄС щодо її застосування до українців 2022/382 від 04.03.2022 року, встановлюються мінімальні стандарти захисту, які має забезпечити кожна країна-член Європейського Союзу. Зазвичай тимчасовий захист надається на один рік і може бути продовжений на максимальний термін два роки.

Тимчасовий захист включає: видачу дозволу на проживання, дозвіл на зайнятість, доступ до житла, соціальну допомогу, доступ до медичних послуг, участь у системі освіти і навчання, можливість відновлення сімейних зв'язків. Отримати тимчасовий захист можна, подаючи заяву лише в одній із країн-членів ЄС після реєстрації у вибраному місці проживання. При цьому важливо враховувати національне законодавство країни ЄС, де особа планує залишитися для отримання статусу тимчасового захисту. У випадку покращення ситуації в Україні тимчасовий захист може бути припинений. Важливо зазначити, що отримання статусу тимчасового захисту не позбавляє особу можливості в майбутньому отримати статус біженця відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу до неї, до яких Україна приєдналася 10 січня 2002 року. Згідно з положеннями цих документів визначено: термін "біженець", перелік осіб, на які не поширюються їхні положення; правовий статус біженців щодо особистого статусу, майнових прав, права на працю, права на участь в асоціаціях, право на звернення до суду; окремо зазначено заняття, які

приносять дохід, соціальне піклування, адміністративні заходи, включаючи адміністративну підтримку тощо.

Однак слід зауважити, що статус осіб під тимчасовим захистом і статус біженців суттєво різняться (включаючи терміни прийняття рішення про статус, вільність вибору місця проживання, можливості переміщення, рівень допомоги тощо). Важливо пам'ятати, що кожна країна імплементує ці статуси власним національним законодавством з певними відмінностями, тому при прийнятті рішення щодо отримання одного з цих статусів необхідно звертатися до офіційних органів країни перебування для отримання повної інформації [9].

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, можна зробити висновок, що адміністративно-правовий статус, як складова правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, є особливим і включає сукупність взаємопов'язаних елементів (права та обов'язки, свободи та законні інтереси, гарантії), які визначають роль та положення цих осіб.

Додатковий або тимчасовий захист функціонує в системі адміністративних правовідносин і регулюється адміністративним законодавством. Розглянувши поняття біженців та осіб, які потребують тимчасового або додаткового захисту, було виявлено прогалини в вітчизняному законодавстві. Міжнародний досвід у цьому питанні був досліджено, і незважаючи на загалом позитивний аспект, існують питання, які потребують перегляду та удосконалення на різних рівнях. Тому для вирішення та подальшого удосконалення цього питання важливо звернути увагу на внесення змін і доповнень до норм не лише національного законодавства України, але й до норм міжнародного права та права ЄС. Такі зміни мають включати більше деталей стосовно прав та обов'язків цих осіб, їх гарантій, а також процедури надання такого статусу та чітке розмежування між різними статусами.

Список використаних джерел:

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
2. Конвенція про статус біженців: Конвенція від 28.07.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Босий В. П. Проблеми розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації адміністративно-правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Випуск 5. Том 2. С.23 - 25. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/5/tom_2/6.pdf
5. Панова О. О. Особливості адміністративно-правового статусу біженців і вимушених переселенців. Юридичний бюлетень. 2021. Випуск 20. С. 71–77. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/>

11366/Osoblyvosti%20administratyvno%20pravovoho%20statusu_Panova%20O_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y

6. Никифорак В. Статус біженців у міжнародному праві. Науковий вісник. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації. 2020. С.101–106. URL:https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Pravovi_Vykl_Mat_Conf_Vypr.pdf#page=100

7. Босий В. П. Поняття юридичних гарантій адміністративно-правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Випуск 1(26). Том 4. С. 78–82. URL: http://pju.nuoua.od.ua/v1-4_2019/17.pdf

8. Біженці, які виїжджають з території України. Дані станом на 26 березня 2022 року. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted>.

9. Краковська А., Деркач Е. Про отримання статусу біженця чи тимчасового захисту. Експертно ПРО. URL: <https://www.facebook.com/139364059496639/posts/4463702510396084/?d=n>.

10. Мішеніна А. С., Деркаченко Ю. В. Статус біженців в Україні та світі: загальний огляд. Науковий журнал південноукраїнський часопис. 2020. Вип. 20. № 3. С. 116–122. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/3/3_2020.pdf#page=113.

Анна ГЛУШКО*,
студентка 4 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ

Анотація. На сьогоднішній день, питання кримінальної відповідальності державних службовців за корупційні схеми залишається досить актуальним та важливим для нашої держави. Це є передбачено такими причинами, як початок повномасштабної війни на території України, відповідно до чого багато цивільних чоловіків було притягнуто до несення служби на фронті. З часом у зв'язку з цією ситуацією, багато службовців почали вдаватись до корупційних методів.

* Науковий керівник: к. ю. н., доцентр кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Abstract. To date, the question of the responsibility of civil servants for corruption schemes remains quite relevant and important for our state. This is foreseen by such reasons as the beginning of a full-scale war on the territory of Ukraine, according to which many civilian men were drawn to serve at the front. Over time, in connection with this situation, many officials began to resort to corrupt methods.

Постановка проблеми. Внаслідок вчинення корупційних діянь відбувається порушення законодавчо встановлених процедур та процесів функціонування державних органів, форм реалізації державної влади, а також порядку несення державної служби. Іншими словами, корупція є об'єктивним станом руйнування або порушенням інститутів влади, причини якого можуть полягати в організаційних чи правових пороках самих цих інститутів. Дані підходи можуть бути взяті за основу щодо поняття «корупція», яке є не самостійним складом злочину у кримінальному законодавстві України, а загальним поняттям, що охоплює низку посадових злочинів (таких як неправомірна вигода, зловживання службовим становищем, незаконна участь у підприємницькій діяльності та ін.). Аналізуючи випадки прояву корупції у державних органах влади, серед найбільш корумпованих сфер діяльності в Україні можна виділити такі органи: а) митні органи: перепустка через державний кордон заборонених товарів; б) податкові органи: не стягнення податків у зазначеному обсязі; в) судові органи: упереджений розгляд обставин справи; г) правоохоронні органи: порушення та припинення кримінальних справ, а також направлення їх на додаткове розслідування.

Виклад основного матеріалу. Згідно з чинним законодавством України, що діє на території України, під терміном державний службовець слід розуміти, що це громадянин України, який займає посаду на державній службі, або ж в державному органі, іншому державному органі, його установі (секретаріаті), заробітна плата якого виплачується за рахунок коштів державного бюджету та виконує покладені на державу обов'язки. Ця влада є безпосередньо пов'язана з виконанням завдань та функцій конкретного державного органу, а також само _ собою керується принципами державної служби [1].

Громадяни України, які досягли 18 років, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, національного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які вільно володіють державною мовою, мають право бути державним службовцем. Особа, яка вступає на державну службу, до призначення на державну службу зобов'язана залишити виконавчий орган або наглядову раду підприємства чи організації, які мають на меті одержання прибутку (крім випадків виконання особою функцій розпорядника акціями (часток), що належать державі або територіальній громаді, і представляють інтереси держави або територіальної громади в правлінні товариства (наглядовій раді), ревізійній комісії господарського товариства), припинити іншу оплачувану або підприємницьку

діяльність, крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, викладацької та суддівської практики з видів спорту [2].

Якщо ж особа буде ухилятися від виконання своїх обов'язків то до неї буде застосовна певна міра відповідальності: дисциплінарна, адміністративна та кримінальна. Якщо розглядати в ширшому аспекті кримінальну відповідальність, то цілком можливо зазначити те, що кримінальна відповідальність полягає в обов'язковому підданні винного державному осуду, а також особистим, майновим та іншим обмеженням, встановленим положеннями Кримінального кодексу, встановленими обвинувальним вироком суду і поставленими за вироком суду спеціальними державними органами [3].

На даний час на території країни діє воєнний стан, під час якого багато осіб, які являються державними службовцями часто вдаються до корупційних схем, це можливо визначити за допомогою статті 410 ККУ, в якій зазначено що за цим злочином порушується встановлений законом порядок несення або проходження військової служби, збереження зброї, військового майна, вибухових та інших боєприпасів, транспортних засобів, військової та спеціальної техніки та іншого військового майна. [4].

Згідно зі статтею 364 Кримінального кодексу України службова особа, яка зловживає владою або службовим становищем у корисливих інтересах, не заволодіває чужим майном, а заподіює шкоду своєму особистому майну, діючи в суспільних інтересах та з використанням свого службового становища. Упущена вигода може бути складовою цієї шкоди. Частина друга статті 191 Кримінального кодексу України не включає зловживання владою або службовим становищем, але може полягати в оплатному заволодінні чужим майном і підміні його іншою особою. Однозначно це є заборонено статтею 364 Кримінального кодексу України [6].

Кримінальна відповідальність – це вид державного примусу, це осуд злочинця і його діяння вироком суду, а також покладення на винного додаткових позбавлень і обмежень. Встановлення таких обмежень завжди обов'язкове, а не добровільне. Обов'язок держави – забезпечити виконання таких обмежень. Кримінальна відповідальність можлива лише за вчинення злочину. Логічно що, вчинення правопорушення виступає об'єктивною підставою кримінальної відповідальності [7].

Висновок. Таким чином, встановлено, що аналіз міжнародного та чинного законодавства України про боротьбу з корупцією дозволяє зробити висновок про те, що під корупцією слід розуміти соціально-правове явище, яке полягає у незаконному використанні державним службовцем (посадовою особою) та/або іншою особою, уповноваженою виконувати державні функції, своїх службових повноважень, статусу, можливостей, авторитету займаної посади, у індивідуальних чи групових, корпоративних інтересах із єдиною метою отримання вигоди.

Під корупційним діянням слід розуміти порушення встановлених нормативно-правових норм, процедур, порядку функціонування державних

органів, форм реалізації державної влади, несення державної служби з метою отримання матеріальних благ та вигод, наслідком якого є руйнування правового порядку та загроза безпеці держави.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Корупція загрожує безпеці країни : (за матеріалами засідання Нац. антикорупц. комісії) // Голос України. – 2011. – 9 черв.
3. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014258
4. Національна академія внутрішніх справ мультимедійний початковий посібник «Антикорупційна політика в Україні». – 2016
URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_6.html
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.10.2023)
6. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
7. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція; Рада Європи від 04.11.1999 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_102 (дата звернення: 10.10.2023)

Анна ГЛУШКО*,
студентка 4 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН ТА ПРОБЛЕМА ПЛАГІАТУ НА ЗАГАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. На сучасному етапі розвитку суспільства є досить поширена проблема застосування плагіату в різних сферах життя людей, що собою свідчить про порушення авторських прав певної категорії осіб. Академічна доброчесність та етична поведінка при дослідженнях та навчанні є головною запорукою як наукового так і академічного процесів у будь-якому цивілізованому та сучасному суспільстві.

* Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Abstract. At the current stage of the development of society, there is a fairly common problem of using plagiarism in various spheres of people's lives, which indicates a violation of the copyright of a certain category of persons. Academic integrity and ethical behavior in research and teaching are the main guarantee of both scientific and academic processes in any civilized and modern society.

Постановка проблеми. Згідно з українським законодавством, плагіат є крадіжкою інтелектуальної власності та ознакою корупції в освіті та науці. Відповідно до статті 69 Закону України «Про вищу освіту», академічний плагіат – це «оприлюднення» (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншою особою в результаті її наукового дослідження або відтворення без належного посилання на опублікований текст іншого автора».

Однак в Україні, на відміну від інших сусідніх держав, практично не настає жодної відповідальності за плагіат.

Виклад основного матеріалу. Згідно з тлумачним словником сучасної української мови, «плагіат – це привласнення авторства чужого твору науки, літератури, мистецтва чи чужого відкриття, винаходу, раціоналізаторської пропозиції, а також використання чужого твору в своєму без посилання на автора». Привласнення культурних та інтелектуальних здобутків інших людей має глибоке історичне коріння – явище, яке почалося не сьогодні, а є таким же давнім, як і саме людство. На жаль, бажання отримати прибуток від творчої інтелектуальної діяльності є рушійною силою привласнення чужих досягнень і видачі їх з власні [1].

Як діяти, якщо права інтелектуальної власності вже порушені шляхом вчинення плагіату? Відповідно до чинного законодавства України за порушення у вигляді плагіату передбачена дисциплінарна, цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність. Закон України «Про освіту» також вводить нову дефініцію «академічна відповідальність». Відповідно до ч.6 ст.42 вищезгаданого Закону за порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до таких видів академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання [2].

Відповідно до законодавства України, існує багато різних визначень академічного плагіату, що зумовлені цілями регулювання та традиціями, які існують у різних галузях знань, сферах професійної діяльності і країнах. Зокрема, дещо різними можуть бути визначення у регулюваннях для студентських і наукових робіт, для журналістики і математики, до прикладу британських та німецьких університетів тощо.

За словами Терези Фішман, академічний плагіат- це наукова практика, що характеризується наступними ознаками: використання однією особою слів, ідей

або результатів, які належать іншому джерелу або особі; без посилання на джерело, з якого вони запозичені; за обставин, коли ця особа на законних підставах вважається першоджерелом; і з метою отримання певної вигоди, честі або переваги, не обов'язково фінансової.

У Стенфордському університеті академічним плагіатом називають «використання без надання обґрунтованого та належного цитування або визнання автором чи джерелом оригінальної роботи іншої людини незалежно від того, чи є ця робота кодом, формулою, ідеєю, мовою, дослідженням, стратегією, текстом тощо». Єльський університет розглядає академічний плагіат як «використання чужої роботи, слів або ідей без посилань». Кембриджський університет називає академічним плагіатом «подання як власної праці незалежно від наявності наміру обманювати, роботи, яка частково чи цілком запозичена з чужої праці без належного посилання» [3].

Академічний плагіат охоплює всі види джерел, такі як тексти, малюнки, фрагменти музичних творів, математичні формули та перетворення, програмний код тощо. Джерелами академічного плагіату є опубліковані та неопубліковані книги, статті, брошури, патенти, дисертації, рукописи, веб-сайти та інші інтернет-джерела.

Основними різновидами академічного плагіату є:

— дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело; в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом;

— використання фактів, ідей, формул числових значень тощо з певного джерела без посилання на нього;

— перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело;

— подання як власних робіт дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, рефератів тощо, виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Академічний плагіат не варто ототожнювати з порушенням авторського права. Ці порушення мають певну область перетину, але не є тотожними. Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права», плагіатом є «оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору». Але цей закон має на меті захист особистих майнових і немайнових прав суб'єктів авторського права, а не притягнення до відповідальності тих, хто привласнює авторство у випадках, коли не йдеться про інтелектуальну власність. Тому, наведене визначення не охоплює всі випадки академічного плагіату. Авторське право захищає тих, кому на певний момент часу належать майнові чи немайнові права на твір, і це

не обов'язково будуть справжні автори твору. Публікація під власним ім'ям результатів, отриманих іншими особами, з дозволу цих осіб не є порушенням авторського права, але є академічним плагіатом. Академічний плагіат розглядається як порушення етичних норм академічної спільноти, а порушення авторського права – як правопорушення, відповідальність за яке встановлюється цивільним кодексом.

Щодо засобів боротьби з плагіатом у викладацькому та науково-педагогічному співтоваристві точаться жваві дискусії. Якщо одна частина викладачів та дослідників пропонує робити акцент на покаранні за несумлінне запозичення, то інша вважає за краще діяти шляхом роз'яснення та попередження, а третя – зосередитися на ефективній організації самостійної роботи студентів з метою максимального утруднення фальсифікації результатів. Кожен із цих підходів має своє раціональне пояснення. На підтримку першого говорить те, що санкції за плагіат в багатьох західних вузах досить серйозні. Типовими покараннями є попередження (іноді зі штрафом) на перший раз і на другий – відрахування без права вступу до того ж вузу і в інші вузи за даною спеціальністю в межах країни і з обнуленням зароблених кредитів. Якщо до прикладу взяти закордонні держави, то у Канадському університеті Bishop's University попереджають студентів про те, що плагіат неприпустимий не тільки в готовій роботі, але і в чорновому її варіанті, що здається викладачеві на попередню перевірку. А сам плагіат в університеті вважається серйозним проступком, оскільки він «ображає викладача, є нечесним по відношенню до однокурсників та до самого себе і руйнує процес університетської освіти». Другий підхід видається ефективним, але вимагає тривалої профілактичної роботи в школах. Молоді люди, які вступають до університету зі школи, вже мають певні навчальні навички. У них вже сформовані звички: як вони вчаться, як виконують завдання, що є прийнятним і нормальним у навчальному процесі, що можна і чого не можна робити тощо. Стосовно третього підходу цікаву думку висловила Т. Барчунова: «Ролан Барт у своїй знаменитій статті “Смерть автора” писав про те, що текст знаходить єдність не в походженні, а в призначенні. Спираючись на ці міркування, можна припустити, що виходом із тотальної практики копіпасту є розширення сегмента індивідуальної роботи зі студентами, роботи в мікрогрупах, обговорення їх робіт у соціальних мережах, а також розширення курсів навчання академічному письму, яке становить найважливішу компетенцію будь-якого фахівця» [4].

Згідно зі ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіат є порушенням авторського права, що дає підстави для захисту, у тому числі судового. Суд має право постановити рішення чи ухвалу про: а) відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права, з визначенням розміру відшкодування; б) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права; в) стягнення із порушника авторського права доходу, отриманого внаслідок порушення;

Українська дослідниця К. Сопова особливу увагу звертає на ту обставину, що встановлювати наявність або відсутність факту правопорушення у формі плагіату може винятково суд, ґрунтуючись у своїй діяльності на нормах законодавства. Такий факт може підтверджуватися відповідними засобами доказування, одним з яких є судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності. Крім того, судовий експерт під час дослідження запозичень фрагментів твору або твору загалом не може відразу дати відповідь на питання щодо наявності факту плагіату, оскільки таке питання є правовим і не належить до компетенції експерта. Судовий експерт у сфері інтелектуальної власності може встановити лише наявність або відсутність у творі чи його частинах ознак плагіату

Яскравим прикладом є цікава справа про студентський плагіат, який став підставою для відрахування з університету, а саме формулюванні. Якщо враховувати обсяг та характер виявлених у результаті дослідження текстуальних збігів із фрагментами робіт інших авторів, на думку експерта, відсутні підстави ставити під сумнів самостійність та творчий характер виконаної кваліфікаційної роботи позивачки. Тобто у цій справі судовий експерт дійшов висновку, що робота позивачки є результатом її творчої праці і не містить ознак плагіату [5].

Висновок. Отже, творчість, в тому числі наукова, – це сфера, яку складно врегулювати чи обмежити. Тому в цій сфері необхідним є пошук компромісів. Однак саме автор у цих відносинах є ключовою фігурою, яка не тільки користується юридичним захистом своїх прав (зокрема, права на визнання свого авторства, на недоторканість твору тощо), але й заслуговує на повагу з боку суспільства та окремих його членів, що проявляється, крім іншого, в добросовісному та законному використанні його творів. І цьому потрібно навчати ще зі школи. Адже звичка працювати чесно та самостійно, сформована ще у школі та відточена в університеті, допоможе досягти успіхів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Національний університет «Києво-Могилянська академія» – Проблеми плагіату в Україні. Національний університет «Києво-Могилянська академія» – Національний університет «Києво-Могилянська академія». URL: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/news/3185-problemy-plahiatu-v-ukraini> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Збірник «Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/14-1.pdf> (дата звернення: 17.10.2023).
3. Академічний плагіат: основні різновиди та дискусійні аспекти. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.07.07.html> (дата звернення: 17.10.2023).

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12> (дата звернення: 17.10.2023)

5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18> (дата звернення: 17.10.2023)

Артем ГНАТЮК*,
студент 5 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аргарний університет
Вінниця, Україна

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ОСІБ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

В умовах проведення судової реформи в Україні все більше уваги приділяється захисту прав особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

У кримінальному провадженні особи не завжди сумлінно виконують свої обов'язки, ухиляючись від досудового розслідування, що тягне за собою затягування процесу розслідування кримінальних правопорушень.

Тому в кримінальному процесуальному законодавстві передбачено заходи, які забезпечують участь певних осіб у досудовому розслідуванні, що застосовуються у разі наявності відомостей про вчинене кримінальне правопорушення та зобов'язують їх виконати певні дії шляхом законної вимоги або обмеження прав, свобод чи законних інтересів.

Принциповість застосування заходів забезпечення участі осіб у досудовому розслідуванні полягає в тому, що вони спрямовані на швидке й повне розслідування кримінальних правопорушень і виявлення осіб, винних у їх вчиненні, встановлення причин вчиненого кримінального правопорушення та умов, які йому сприяли, і вжиття заходів щодо їх усунення [1, с. 425].

Питання запобіжних заходів у кримінальному процесі розроблялось ще за радянських часів і постійно доповнювалось з метою покращення здійснення кримінального судочинства. Нині положення щодо запобіжних заходів закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України, який був прийнятий в 2012 році. Однак, на жаль, визначення поняття «запобіжні заходи»

* Науковий керівник: к. ю. н., доцентр кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

в чинному КПК України на законодавчому рівні немає. Це, в свою чергу, приводить до різних визначень даної дефініції в науковій літературі.

Запобіжні заходи – це частина заходів процесуального примусу, спрямованих на забезпечення належної поведінки осіб шляхом певного обмеження їхніх особистих прав [2, с. 130]. Це заходи процесуального примусу попереджувального характеру, пов'язані з позбавленням або обмеженням свобод підозрюваного та обвинуваченого, які за наявності підстав та в порядку, встановленому законом, застосовуються під час кримінального провадження слідчим суддею, судом з метою забезпечення їх належної процесуальної поведінки [3, с. 401].

У кримінальному судочинстві дотримання прав і свобод особи має специфічний характер, оскільки закон дозволяє застосування заходів обмеження цих прав і свобод у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом порядку – в тому числі через застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Примус визначають як процес обмеження індивідуальної волі шляхом зовнішнього впливу, спрямованого на те, щоб примусити індивіда зробити щось або утриматися від яких-небудь дій [2, с. 130].

Відповідно до державної політики, спрямованої на гуманізацію кримінального процесуального законодавства, виникає необхідність впровадження єдиних, наближених до європейських стандартів застосування запобіжних заходів. Заходи процесуального примусу (забезпечення кримінального провадження) відрізняються від інших заходів державного примусу тим, що вони «застосовуються компетентними органами і в межах своїх повноважень відносно осіб, які беруть участь у справі, та неналежна поведінка яких може створити перешкоду для успішного ходу кримінального судочинства та застосовуються при наявності передбачених законом підстав, умов і порядку, що гарантує їх законність та обґрунтованість» [4, с. 325-326].

За своєю правовою природою запобіжні заходи є примусовими засобами, що застосовуються до особи, коли вона ще не визнана винною у вчиненні злочину. В. О. Попелюшко звертає увагу на актуальність застосування запобіжних заходів. Так, на його думку, без запобіжних заходів не обходиться жоден кримінальний процес сучасних держав світу, оскільки за їх допомогою забезпечується належний, заданий законом перебіг досудового розслідування і судового провадження, а в кінцевому підсумку – захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та розв'язання інших завдань кримінального судочинства. Залежно від того, як законодавець за допомогою кримінального процесуального закону визначив баланс інтересів держави та інтересів особи через урегулювання мети, підстав, порядку та суб'єктів застосування цих заходів, можна судити про ступінь свободи в державі й турботу про права людини в ній [5, с. 464].

У науці кримінального процесуального права визначається, що механізм кримінального процесуального регулювання теоретично може функціонувати

без застосування заходів примусу. Суб'єкти кримінального процесу мають певні права та обов'язки, при покладенні яких держава розраховує на їх виконання завдяки громадянській свідомості суб'єктів. Проте така система працюватиме лише за ідеальних умов. У реальному житті примусові заходи є дієвою та вагомою гарантією виконання приписів норм закону всіма суб'єктами кримінального процесу.

Отже, одним із найважливіших питань у практиці досудового розслідування є застосування запобіжних заходів як виду кримінального процесуального примусу запобіжного характеру, пов'язаного з обмеженням слідчим права особи (підозрюваного, обвинуваченого, засудженого) на свободу і особисту недоторканність. Нове кримінальне процесуальне законодавство України запровадило нову концепцію запобіжних заходів, зокрема реалізовано принцип змагальності сторін через участь підозрюваного, обвинуваченого, захисника під час вирішення судом питання про застосування запобіжних заходів, а також наділення їх відповідними процесуальними правами та обов'язками. На думку М. І. Карпенка та М. В. Самойлова, такий вид забезпечення участі осіб під час кримінального провадження, як запобіжні заходи, не містять факторів покарання та ставлення держави до затриманої особи як до злочинця [6, с. 101].

Підсумовуючи вищевикладене, відповідно до КПК України запобіжними заходами є:

- 1) особисте зобов'язання;
- 2) особиста порука;
- 3) застава;
- 4) домашній арешт;
- 5) тримання під вартою [7].

Зазначимо, що сьогодні в КПК України щодо правової регламентації запобіжних заходів є ряд теоретичних питань та практичних проблем, які стосуються як визначення понять, класифікації та особливостей, так і суто практичних питань застосування норм кримінального процесуального права відповідно до основоположних принципів права, дотримання прав та свобод громадян, міжнародних норм та правил стосовно вищезазначеного поняття. Зважаючи на новизну і відсутність достатньої правової бази та практики застосування запобіжних заходів у теорії кримінального процесу, це питання потребує доопрацювання.

Проблеми застосування запобіжних заходів є надзвичайно актуальними в галузі кримінального процесуального права. Загальні правила запобіжних заходів мають базуватися на положеннях Конституції України та ратифікованих Україною міжнародних правових актах. При застосуванні запобіжних заходів не повинні порушуватися права не тільки підозрюваного чи обвинуваченого, а й права та свободи інших осіб, зокрема членів сім'ї підозрюваного чи обвинуваченого.

Список використаної літератури:

1. Тацій В. Я., Пшонки В. П., Портнова А. В. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х томах / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошовий, Ю. М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 1432 с.
2. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: Підручник. Київ: Істина, 2014. 456 с.
3. Гончаренка В. Г., Нора В. Т., Шумила М. Є. Кримінально-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / В. І. Бояров, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко та ін.; за загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
4. Кримінальне-процесуальне право України: підручник / за заг. ред. Ю. П. Аленіна. Харків: ТОВ «Одісей», 2009. 814 с.
5. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. Київ: Алерта, 2014. 420 с.
6. Карпенко М. І. Кримінально-процесуальна характеристика запобіжних заходів в аспекті прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 99-102.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року: Закон України № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17.

Владислав ГОНЧАРЕНКО*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАЛЕЖНА ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДУ

Анотація. В статті досліджується процедуру притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та її вплив на незалежність суду. В роботі аналізують об'єктивність, прозорість та гарантії прав суддів у процесі дисциплінарної відповідальності. Результати дослідження можуть сприяти оптимізації цього процесу для підвищення довіри до судової влади.

Abstract. The article examines the procedure of bringing judges to disciplinary responsibility and its impact on the independence of the court. In the work, I analyze the objectivity, transparency and guarantees of judges' rights in the

* Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

process of disciplinary responsibility. The results of the study can contribute to the optimization of this process to increase trust in the judiciary.

Постановка проблеми. Всесвітньо визнаним принципом правової системи є забезпечення незалежності суду від будь-якого зовнішнього впливу, що може впливати на об'єктивність та справедливість судового рішення. Однак, незалежність суддів не може існувати відокремлено від відповідальності за їхні дії. Один із ключових аспектів цієї відповідальності - дисциплінарна відповідальність суддів, яка регулюється правовими нормами та процедурами.

Дана тема спрямована на вивчення процедур та механізмів, які регулюють притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, та їхній вплив на незалежність судової системи. Дослідження охоплює аналіз різних аспектів цього процесу, включаючи право суддів на справедливий процес, об'єктивність розгляду справ та можливі наслідки порушень дисциплінарних норм.

Ця тема має важливе значення, оскільки від неї залежить збереження довіри до судової влади та забезпечення ефективного функціонування правосуддя. Якщо судді не підлягають належній дисциплінарній відповідальності, це може підірвати основи судової незалежності та правового державства. У зв'язку з цим, дослідження цієї теми стає актуальним завданням для всіх, хто цікавиться станом правосуддя та розвитком правової системи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні активно реалізуються комплексні заходи з реформи судової системи, спрямовані на підвищення якості правосуддя та гарантування судового захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Якість правосуддя в значній мірі залежить від стабільності суддівського корпусу та їхньої незалежності, а також від наявності чітко визначених гарантій цієї незалежності.

Однією зі значущих гарантій незалежності суддів є процедура їхнього відсторонення або звільнення, яка має бути обумовлена лише об'єктивними причинами, такими як нездатність виконувати суддівські обов'язки чи невідповідність посаді, яку вони обіймають. Цей механізм є запорукою відсутності неправомірного впливу на суддів та забезпечення їхньої незалежності. Звільнення суддів повинно бути чітко регламентовано та ґрунтуватися на об'єктивних підставах, що виключає можливість використання цього інструменту для політичного чи іншого тиску на суддів [5, с. 2].

Щодо гарантії незмінюваності суддів, то в науковому співтоваристві відзначається відсутність єдиної думки. Проте важливо підкреслити, що складний порядок звільнення суддів може створювати додаткові механізми для захисту їхньої незалежності та стійкості судової влади [4, с. 34].

В Україні останні роки відзначаються інтенсивним процесом реформування судової системи, спрямованим на гармонізацію її норм, стандартів та процедур із європейськими стандартами. Проте, цей процес супроводжується постійними змінами у законодавстві, що призводять до наявності перехідних положень, збереження чинності попередніх норм, і

встановлення різних підстав і процедур для припинення статусу суддів. Державна система звільнення суддів вимагає належного правового регулювання та організаційного упорядкування, зокрема стосовно підстав та процедур їхнього звільнення.

До 2016 року українська практика стикалася з проблемами, коли ускладнена процедура звільнення суддів призводила до неефективного використання бюджетних коштів і навіть абсурдних ситуацій. Наприклад, суддя міг залишатися в статусі судді, хоча він вже не виконував свої професійні обов'язки через настання певних юридичних фактів, таких як досягнення віку або закінчення строку повноважень. Ця ситуація потребувала належного правового регулювання та організаційних змін у судовій системі.

Проте і зараз в Україні залишається актуальною проблема, пов'язана з механізмами відсторонення суддів від посади та припинення їх повноважень. Недавня судова практика підтверджує, що ці механізми не завжди призводять до позбавлення судді статусу судді, оскільки існує чітка процедура, яка виключно передбачає рішення Вищої ради правосуддя. Хоча спрощення процедури припинення повноважень суддів у випадках, коли це обґрунтовується певним юридичним фактом, може бути позитивним кроком, варто враховувати, що такий розподіл підстав міг бути здійснений більш ретельно та науково обґрунтовано.

Незалежність підстав для звільнення суддів закріплена в конституційному законі, що свідчить про її стабільність. Проте, законодавство може деталізувати порядок встановлення підстав для звільнення суддів, що є важливим для їх правильного застосування. Звільнення суддів передбачає акт волевиявлення конституційного органу, і судовий контроль за цим рішенням має бути повним, щоб уникнути можливості зловживання правом на звільнення судді. В даному контексті важливо звернути увагу на позицію Європейського Суду з Прав Людини (ЄСПЛ), який визначив, що процедура звільнення суддів має бути забезпечена судовими гарантіями, такими як незалежність, безсторонність, публічність та інші [1, с. 2].

Відповідно до п. 12 Розділу III "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про Вищу раду правосуддя," можна оскаржити рішення про звільнення судді після оцінювання, однак ця норма не надає докладної інформації щодо судової юрисдикції у цьому питанні. Аналіз практики Вищої ради правосуддя у справах звільнення суддів за підп. 4 п. 161 Розділу XV "Перехідні положення" Конституції України показує, що відповідні рішення надто обмежені і не визначають порядок, підстави та можливість оскарження їх перед судом [3, с. 10].

У разі звільнення суддів у дисциплінарному провадженні процедура, проведена Вищою радою правосуддя, не повністю відповідає вимогам "справедливої судової процедури" за ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини. Наприклад, встановлення підстав згідно з ч. 3 ст. 6 Конституції України і рішення про звільнення приймаються одним і тим самим органом,

порушуючи принцип безсторонності суду. Також обмежена змагальність процедури (лише одна сторона, тобто суддя, має право оскаржити рішення Дисциплінарної палати) і спосіб формування Вищої ради правосуддя піддають сумніву незалежність її членів та інші аспекти. Тому обмеження судової юрисдикції відносно повної обробки питання про звільнення суддів за підставами, передбаченими ч. 3 ст. 6 Конституції України, слід виключити.

Ця позиція також відповідає судовій практиці, зокрема позиції Великої Палати Верховного Суду та Європейського Суду з Прав Людини, які підкреслюють необхідність повного судового контролю у справах, де порушуються права людини та основні свободи [2, с. 2]. Однак слід зауважити, що обмежений судовий контроль за рішенням Вищої ради правосуддя про звільнення суддів залишається щодо підстав, передбачених ч. 2 ст. 57 Закону України "Про Вищу раду правосуддя."

Висновки. Підсумовуючи матеріал, можу сказати, що він стосується проблематики судового контролю за звільненням суддів в Україні, вказуючи на існуючі обмеження та несуттєві недоліки в системі судового нагляду.

Існують два основних шляхи звільнення суддів в Україні: на підставі оцінювання та в результаті дисциплінарного провадження. Однак обидва ці механізми стикаються з серйозними обмеженнями у відповідності до принципів справедливої судової процедури та прав людини.

У випадку оцінювання, існує недоречність у підході до визначення підстав для звільнення суддів. Законодавство не надає чітких критеріїв та стандартів, які повинні бути використані для визначення неприйнятних результатів оцінювання, що ускладнює розуміння та апеляцію таких рішень. Така недоречність може порушувати право суддів на справедливий судовий процес та впливати на їхню незалежність. З іншого боку, дисциплінарне провадження, яке може призвести до звільнення суддів, також має серйозні недоліки. Один і той же орган, Вища рада правосуддя, виступає і як ініціатор провадження, і як остаточний вирішувальний орган у цьому питанні. Це порушує засаду безсторонності суду та змагальність процедури, оскільки суддя має обирати із цієї ж організації захист своїх прав.

Важливо відзначити, що судовий контроль над цими рішеннями обмежений. Деякі рішення можуть підлягати обмеженому судовому контролю, але в межах підстав, передбачених законом. Таке обмеження може створювати проблеми, оскільки незалежність та справедливість судового процесу повинні бути гарантовані незалежно від конкретних обставин справи.

Отже, дослідження вказує на необхідність серйозного перегляду законодавства та процедур, що стосуються звільнення суддів в Україні. Зокрема, важливо розглянути можливість визначення чітких критеріїв для оцінювання та дисциплінарного провадження, забезпечення безсторонності та змагальності у цих процедурах, а також розширення судового контролю над рішеннями щодо звільнення суддів. Ці заходи допоможуть забезпечити вищу

незалежність судової системи та впливати на більш справедливий судовий процес в Україні.

Список використаних джерел:

1. Case of Oleksandr Volkov v. Ukraine. Application no. 21722/11. Judgment of 9 January 2019. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-107361%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-107361%22]}).
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.11.2019 р. (провадження № 11490cap19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86275965>.
3. "Особливості дисциплінарного судового контролю за діяльністю суддів в Україні" (Козуб Г.С.) - Публічне право, 2019 рік.
4. "Судовий контроль за рішеннями Вищої ради правосуддя щодо звільнення суддів" (Шевченко Т.М.) - Актуальні питання держави і права, 2019 рік.
5. "Судовий контроль у справах про звільнення суддів в Україні: проблеми та перспективи" (Кравчук О. П.) - Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2020 рік.

Владислав ГОНЧАРЕНКО*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СПОСОБИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

***Анотація.** В статті розглядається різні аспекти судового захисту та їхню роль у забезпеченні правосуддя та прав людини в сучасному суспільстві. Робота наголошує на важливості права на судовий захист та надає практичні рекомендації для підвищення ефективності цього права.*

Дослідницька робота важлива для розуміння сутності та значущості судового захисту в сучасному правовому середовищі та сприяє подальшому розвитку правової науки та практики у цій сфері.

***Abstract.** The in article examines various aspects of judicial protection and their role in ensuring justice and human rights in modern society. The work*

* Науковий керівник: к. ю. н., доцентр кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

emphasizes the importance of the right to judicial protection and provides practical recommendations for improving the effectiveness of this right.

This research work is important for understanding the essence and significance of judicial protection in the modern legal environment and contributes to the further development of legal science and practice in this area.

Постановка проблеми. Публічно-правові відносини є неодмінною складовою сучасного суспільства, де держава взаємодіє з громадянами і юридичними особами. Ці відносини регулюються законами, нормами та правилами, спрямованими на забезпечення прав та свобод осіб, а також виконання обов'язків перед суспільством. Однак, у процесі взаємодії можуть виникати конфлікти, порушення прав, а також недотримання закону з боку публічних органів або інших сторін.

У таких ситуаціях право на судовий захист стає ключовим механізмом захисту прав і свобод громадян. Судовий захист визначається як фундаментальне право, яке забезпечує кожній особі можливість звернутися до суду з метою вирішення правових спорів та відновлення порушених прав. Це право не лише гарантує справедливість, але і визначає дотримання правового порядку в суспільстві.

Тема дослідження спрямована на аналіз способів судового захисту прав осіб у сфері публічно-правових відносин. Вона висвітлює різні аспекти цього питання, включаючи процедурні та субстантивні аспекти судового захисту, а також роль різних судових і арбітражних органів у цьому процесі. Дослідження розглядає практичні аспекти реалізації права на судовий захист та виклики, які можуть виникнути під час його застосування.

Ретельний аналіз способів судового захисту прав осіб в публічно-правових відносинах є важливим завданням для забезпечення дотримання правосуддя та прав громадян. Ця тема є актуальною та важливою для подальшого розвитку правової науки та практики, а також для зміцнення верховенства права та демократичних цінностей в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Справедливість правосуддя визнається лише у випадках, коли воно відповідає принципам справедливості і забезпечує ефективне відновлення прав. Згідно з Загальною декларацією прав людини 1948 року, кожна особа має право на ефективне відновлення прав у випадках, коли її основні права, передбачені конституцією або законом, порушено (стаття 8). Це право також закріплено в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (стаття 2) і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 13) [1, с. 5].

Права та інтереси осіб у сфері публічно-правових відносин залишаються формальними, якщо відсутній ефективний механізм їх захисту. У випадку порушення прав і свобод фізичних та юридичних осіб у цій сфері, необхідний належно регульований механізм їх захисту, який визначений у нормах права.

Це регулювання включає в себе визначення способів захисту цих прав, свобод та інтересів.

Забезпечення прав і свобод також передбачає законодавче закріплення механізмів, які створюють можливості для відновлення прав і свобод громадян. Один із таких механізмів - система судів і види судового провадження, установлені державою. Судовий захист вважається найбільш ефективним засобом відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина [2, с. 6].

Згідно з частиною 1 статті 5 Кодексу адміністративного судочинства України, кожна особа має право на захист свого права або охоронюваного інтересу, якщо вона вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю суб'єкта владних повноважень ці права чи інтереси порушені. У такому випадку вона має право звернутися до адміністративного суду і просити суд захистити її права чи інтереси шляхом:

1. Визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень.

2. Визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень.

3. Визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій або в'язання вчинити певні дії.

4. Встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень.

5. Прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, діями або бездіяльністю [3, с. 5].

Отже, ця стаття містить загальний перелік можливих способів захисту прав осіб у сфері публічно-правових відносин.

Перелік способів захисту порушених прав осіб у сфері публічно-правових відносин не є вичерпним, оскільки відповідно до частини 2 статті 5 Кодексу адміністративного судочинства України, захист прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом іншим способом, який не порушує закон і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [3, с. 4].

Перелік способів захисту прав осіб в сфері публічно-правових відносин є лише частиною можливих варіантів, оскільки згідно з частиною 2 статті 5 КАС України, особа може вибрати інший метод захисту, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист її прав, свобод і інтересів. Умови для обрання такого іншого способу включають в себе дотримання закону (тобто відповідність іншим законодавчим актам у відповідній сфері суспільних відносин) та забезпечення ефективного захисту прав та інтересів особи. Ефективність захисту, обраного способу, оцінюється судом.

Отже, перелік способів захисту прав осіб в механізмі реалізації права на судовий захист у сфері публічно-правових відносин є неповним і обмеженим. Кожен із них має свою функціонально-правову спрямованість, яка залежить від об'єкту оскарження (рішення, дія або бездіяльність суб'єкта владних повноважень), предмету та підстав позову, які визначаються змістом та характером порушень, які вчинив суб'єкт владних повноважень. Тому особа, яка використовує своє право на судовий захист, має вибирати оптимальний спосіб захисту, який відповідає порушеному нею суб'єктивному праву.

Також, згідно з положеннями статті 5 КАС України, особа може користуватися своїм правом на захист і закон надає їй можливість обрати не лише ті методи захисту, які передбачені у процесуальному законі, але і інші методи захисту, які не суперечать закону. При цьому адміністративний суд гарантує захист порушених прав, свобод і інтересів особи в сфері публічно-правових відносин, розглядаючи публічно-правовий спір між особою і суб'єктом владних повноважень. Вирішуючи публічно-правовий спір, адміністративний суд має завдання не тільки розглянути цей спір, але і захистити порушені права, свободи і інтереси особи відповідно до завдань судочинства та керуючись принципом верховенства права.

При цьому суд повинен встановити наявність у особи суб'єктивного права на звернення, оскільки право на звернення належить лише тим особам, права, свободи та інтереси яких були порушені суб'єктом владних повноважень у конкретних публічно-правових відносинах. Суд має розглянути наявність такого права, перевірити, чи справедливі вимоги особи щодо порушення суб'єктом владних повноважень її прав, свобод та інтересів у конкретних публічно-правових відносинах, та має повноваження відхилити заявлені вимоги, якщо вони будуть виявлені безпідставними або необґрунтованими.

Якщо суд визнає факт порушення прав, свобод чи інтересів особи суб'єктом владних повноважень у конкретних публічно-правових відносинах, де виник спір, суд обирає відповідний спосіб захисту. При цьому суд аналізує запропоновані особою способи захисту, оцінює їх відповідність змісту порушеного права та характеру правопорушення, а також визначає, чи забезпечує обраний спосіб захисту поновлення порушеного права. Суд, керуючись принципом верховенства права, може вибрати більш ефективний спосіб судового захисту, ніж просить позивач. У цьому випадку суд також може обрати інші способи захисту порушеного права особи, які не суперечать закону.

Вищевикладене, важливо зауважити, що способи судового захисту прав осіб від порушень суб'єктами владних повноважень у сфері публічно-правових відносин є ефективними механізмами реалізації права особи на судовий захист. При цьому судові дії мають спрямовуватися не лише на захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, але і на відновлення цих прав та усунення перешкод для їх реалізації.

Далі підніmemo актуальне питання, загрози верховенству права в умовах війни в Україні. У ХХІ столітті на міжнародному рівні акцентується необхідність будівництва суспільства, що базується на принципі верховенства права, з метою досягнення прогресивного розвитку людства. Враховуючи наслідки Другої світової війни та з метою запобігання їх повторенню, міжнародне співтовариство уже у 1948 році прийняло Загальну декларацію прав людини на Генеральній асамблеї ООН. Преамбула цього документу виокремлює важливість захисту прав людини шляхом верховенства права, щоб уникнути ситуацій, коли людям доводиться вдаватися до останнього засобу - повстання проти тиранії та утиску [1, с. 3].

У 2004 році Генеральний секретар ООН, Кофі Аннан, у своїй звіті підкреслив, що верховенство права є фундаментальною концепцією, що лежить в основі місії цієї міжнародної організації. Воно передбачає принцип управління, в рамках якого всі особи, установи, організації (як державні, так і приватні), включаючи державу саму, діють на основі законів, які були прийняті публічно, однаково дотримуються та незалежно реалізуються судовими органами та відповідають міжнародним стандартам у сфері прав людини. Цей принцип також передбачає вжиття заходів для забезпечення дотримання принципів примату права, рівності перед законом, відповідальності перед законом, неупередженого застосування законів, поділу влади, участі у прийнятті рішень, правової визначеності, процесуальної та правової прозорості та запобігання свавілля [2, с. 2].

Верховенство права разом з демократією та правами людини стали основою цінностей, на яких базуються країни західної правової традиції.

У Декларації з верховенства права в Європейському Союзі, що була прийнята членами Гельсінського форуму з верховенства права у 2022 році, підкреслено, що верховенство права - це не просто бажання, а сукупність правових принципів, які необхідні для практичної реалізації прав європейських громадян. Це підтримує юридичну визначеність, яка підвищує передбачуваність офіційних рішень та дозволяє людям планувати своє життя. Без верховенства права Європейський Союз не зможе належним чином функціонувати та забезпечувати суспільні блага, які він повинен забезпечити.

У матеріалі наголошено важливість верховенства права на міжнародному рівні та в контексті сучасного суспільства. Зазначено, що верховенство права є фундаментальною концепцією, яка лежить в основі принципів ООН та сприяє прогресивному розвитку людства. Цей принцип передбачає рівність перед законом, дотримання прав людини та запобігання свавілля. Верховенство права є важливою складовою західної правової традиції, а його важливість підкреслюється в Декларації з верховенства права в Європейському Союзі. Текст закликає до практичної реалізації цього принципу для забезпечення прав та благополуччя громадян.

Висновки. У представленому матеріалі наголошується на актуальність принципу верховенства права як національно, так і на міжнародному рівні в

XXI столітті. Цей принцип є куточним каменем для будь-якого суспільства, яке прагне до прогресивного розвитку, забезпечення прав та свобод своїх громадян та попередження повторення історичних криз та конфліктів.

Верховенство права є цінністю, яку визнає та підтримує міжнародна спільнота. Вже у 1948 році Генеральна асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, в якій наголосила на необхідності захищати права людини шляхом верховенства права. Ця декларація стала важливим кроком у сприянні гідності та свободі людини. Отже, верховенство права було визнано як ключовий принцип, що допомагає запобігти тиранії та гнобленню.

Далі, Генеральний секретар ООН Кофі Аннан підкреслив важливість верховенства права у своїй доповіді у 2004 році. Він наголосив, що цей принцип лежить в основі місії ООН та визначає принципи управління, які мають діяти для всіх осіб та організацій. Верховенство права передбачає, що усі дії та рішення, у тому числі діяльність держави, повинні відповідати законам, бути однаково виконуваними та незалежно контролюватися судовими органами. Цей принцип також передбачає забезпечення рівності перед законом та відповідальності перед ним.

Також ключовим аспектом є те, що верховенство права, разом з демократією та правами людини, стали фундаментальною тріадою цінностей, на яких ґрунтується сучасна західна правова традиція. Ця тріада є важливим засобом для забезпечення справедливого та розвинутого суспільства.

У заключенні слід підкреслити, що верховенство права є ключовим аспектом правової системи будь-якої країни. Воно забезпечує дотримання прав та свобод громадян, передбачає рівність перед законом та відповідальність перед ним. Цей принцип є невід'ємною частиною сучасного світу та сприяє розвитку демократії та захисту прав людини. Тому надалі підтримувати та розвивати верховенство права як основний стовп справедливого та просунутого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2020 р. № 3-рп/2003. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovyyu-zahyst>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 09.09.2019 р. № 19-рп/2010 URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovyyu-zahyst>.

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 17.10.2023)

Вікторія ГОРКУН*,
Студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ

Анотація. У даній статті досліджено аналіз трансформації економічних відносин внаслідок появи такого феномену, як криптовалюта. Обґрунтовано, що її виникнення пов'язано з розвитком інформаційного суспільства, формуванням віртуальної економіки та поширенням процесів цифровізації в усі сфери економічної діяльності. Доведено, що криптовалюта є підтвердженням еволюції грошей. З позиції теорії грошей доведено можливість криптовалют виконувати функції грошей, а також нові специфічні функції — соціальну, регуляторну, індикативну та інші. Крім того, визначено позитивні властивості криптовалют і можливі їхні негативні ефекти. Наголошено, що прийняття і активне поширення криптовалют зумовило об'єктивне формування нової системи економічних відносин як компенсатора негативних проявів сучасного економічного суспільства, яка водночас певною мірою посилила загрози для традиційної монетарної системи.

Abstract. This article analyzes the transformation of economic relations as a result of the emergence of such a phenomenon as cryptocurrency. It is substantiated that its emergence is connected with the development of the information society, the formation of the virtual economy and the spread of digitization processes in all spheres of economic activity. Cryptocurrency has been proven to be proof of the evolution of money. From the point of view of the theory of money, the possibility of cryptocurrencies to perform the functions of money, as well as new specific functions - social, regulatory, indicative and others - has been proven. In addition, the positive properties of cryptocurrencies and their possible negative effects are determined. It is emphasized that the adoption and active spread of cryptocurrencies led to the objective formation of a new system of economic relations as a compensator for the negative manifestations of modern economic society, which at the same time to a certain extent increased the threats to the traditional monetary system.

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А.Л.

Вступ. Правове регулювання криптовалют є актуальною темою у сучасному світі. З миттєвим розширенням криптовалютних ринків та блокчейн-технологій, правові аспекти стають важливими для забезпечення фінансової стабільності та захисту інвесторів.

Ключові аспекти правового регулювання криптовалют включають в себе запитання про ліцензування та реєстрацію обмінників, дотримання стандартів AML та KYC, а також визначення оподаткування криптовалютних транзакцій.

Криптовалюти, такі як Bitcoin, Ethereum та інші, привертають увагу як інвесторів, так і споживачів, викликають багато дискусій, неоднозначності та пильної уваги з боку центральних банків і міжнародних фінансових установ, і це створює потребу у визначенні їхнього правового статусу. З одного боку, цифрові валюти можуть розглядатися як цінні папери, товари чи навіть гроші, з іншого - вони є цифровими активами, які перетинають межі традиційних фінансових систем.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасного суспільства невіддільний від впровадження цифрових технологій та встановлення правових механізмів регулювання відносин у цій сфері. Процес глобалізації та розвиток сучасних технологічних ринків мають значний вплив на розвиток віртуальних активів, зокрема криптовалют.

Під криптовалютою слід розуміти віртуальний актив, який використовується як платіжний засіб, одиницею якого є цифрова валюта, а її кількість і випуск не залежать від реальної валюти.

Криптовалюта створюється шляхом майнінгу. Під майнінгом називають вирішення певного криптозавдання шляхом повного перебору завданого алгоритму за допомогою спеціального технічного обладнання для підтвердження транзакцій та забезпечення безпеки криптовалютної мережі. [1]

В силу складної правової природи криптовалюти видається неможливим віднести її до будь-якого існуючого правового режиму, зокрема: грошових коштів, валюти, валютних цінностей, електронних грошей, цінних паперів, майнових прав, грошового сурогату тощо. [2]

Нині криптовалюта стає більш поширеним засобом платежу, Україна не є винятком і тому криптовалюта потребує ефективного правового регулювання. [3]. Активне поширення криптовалюти і збільшення кількості її користувачів ставить перед державою завдання сформулювати чітку позицію щодо необхідності нормативного врегулювання обігу віртуальних валют і надання належних умов для їх існування в державі.

Згідно до звітів платформи Chainalysis, Україна має високе місце у рейтингу за загальним використанням криптоактивів. За звітом “Географія криптовалют” за 2022 рік, Україна посідає 3 місце в світі за рівнем прийняття криптовалют, оскільки вона є одним з лідерів за обсягами транзакцій на централізованих криптовалютних платформах. [5]

Прецедентним випадком в українській практиці щодо застосування криптовалюти є формування статутного капіталу юридичної фірми «Ахон

Partners» повністю з криптовалюти. При цьому в Україні мають місце непоодинокі випадки укладення угод з обміну криптовалюти.

Стосовно оподаткування операцій з криптовалютою, то до таких операцій в Україні застосовуються стандартні правила сплати податків на доходи фізичної особи чи прибуток юридичної особи. Податковий кодекс України в ст. 165.1 містить вичерпний перелік доходів, які не підлягають оподаткуванню. Оскільки, ст. 165.1. ПКУ не звільняє операції з купівліпродажу криптовалют від оподаткування, то такі операції підлягають оподаткуванню у випадку отримання від них доходу. [6]

Перша згадка відносно криптовалюти в українському законодавчому вимірі знайшла своє вираження в роз'ясненні Національного банку України від 10.11.2014 року, згідно якого «віртуальна валюта / криптовалюта» Bitcoin розглядаються як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства.

У кінці жовтня 2018 року розпочато процес легалізації віртуальних активів і криптовалют. Міністерством економічного розвитку і торгівлі розроблено Концепцію державної політики у сфері віртуальних активів.

Реалізація Концепції спланована в два етапи до 2021 року, зокрема:

1) в перший період з 2018 по 2019 рік пропонується визначити правовий статус криптовалюти, а також визнати суб'єктів господарювання, які надають послуги з обміну криптовалюти на традиційну валюту і навпаки;

2) в другий період з 2020 по 2021 рік заплановано визнати провайдерів віртуальних валют суб'єктами первинного фінансового моніторингу та розробити спеціальні законодавчі акти щодо врегулювання використання віртуальних активів. [4]

У червні 2021 року Комітет з питань цифрової трансформації дав рекомендацію Верховній Раді України прийняти проект закону під назвою «Про віртуальні активи». Криптоактиви є механізмом переміщення цінностей, тож вони матимуть дотримуватися вимог АМЛ-законодавства. Крипторіжні повинні будуть пройти державну реєстрацію. Такий законопроект допоможе встановити баланс між привабливістю умов ведення крипто-бізнесу в Україні та необхідністю держрегулювання. [8]

17 лютого 2022 року був прийнятий Закон України «Про віртуальні активи», який став наступним кроком до визнання криптовалюти. У Законі відсутнє пряме визначення поняття «криптовалюта», він розглядає більш широку економічну категорію – «віртуальні активи». Згідно цього Закону віртуальні активи визначаються як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. [4]

Віртуальні активи у даному Законі поділяються на забезпечені та незабезпечені. Забезпечений віртуальний актив визначається як віртуальний

актив, що посвідчує майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. У свою чергу незабезпечений віртуальний актив – віртуальний актив, що не посвідчує жодних майнових або немайнових прав.

Закон чітко встановлює, що віртуальні активи не будуть засобом платежу на території України. Їх не можна буде обміняти на товари та послуги. [2]

Нині криптовалюта також виступає інструментом кіберзлочинців, які використовують її для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. [6]

Визначення характерних ознак криптовалюти надає можливість відмежувати її від суміжних категорій або того чи іншого фінансового явища та визначити її правовий режим в Україні.

Правовий режим криптовалюти – це система правовідносин між суб'єктами господарювання (майнерами, особами, які надають посередницькі послуги з виведення криптовалюти, криптобіржами) та іншими учасниками господарських відносин, об'єктом яких є віртуальні активи. [1]

Правовий статус криптовалют відіграє ключову роль у сучасній фінансовій системі та економіці з кількох причин:

1. Захист інвесторів: правовий статус визначає, як криптовалюти можуть використовуватися і торгуватися. Це забезпечує інвесторів захистом від шахрайства, незаконної діяльності та невиправданих ризиків. До того ж багато інвесторів цікавляться, в яких країнах дозволений біткоїн, перш ніж вкладати свої кошти.
2. Легітимність та визнання: офіційне визнання криптовалют у правовій сфері надає їм статусу легітимних фінансових інструментів. Це сприяє їх ширшому використанню та інтеграції у загальну економічну систему.
3. Розвиток індустрії: криптовалюти та технологія блокчейн мають величезний потенціал для інновацій та розвитку різних галузей. Чітке та збалансоване законодавство сприяє розвитку індустрії та залученню інвестицій.
4. Запобігання злочинній діяльності: легалізація криптовалюти дозволяє регулювати операції з криптовалютами та запобігати їх використанню для незаконних цілей, таких як відмивання грошей та фінансування тероризму.
5. Рівень довіри: легалізація криптовалюти дає їм довіру як з боку суспільства, так і традиційних фінансових установ.
6. Управління ризиками: правовий статус дозволяє встановлювати норми та правила для обороту криптовалют, що сприяє управлінню ризиками та запобіганню потенційним фінансовим кризам. [7]

Аналіз міжнародної практики правового регулювання обігу криптовалют дає достатньо підстав констатувати, що регулювання є необхідним. Нерегульовані процеси не заважають введенню криптовалютного бізнесу, але залишають державу без додаткових надходжень до бюджету і перспективного майданчика для інвестицій. Тому, щоб ринок криптовалют розвивався і привертав інвестиції, важливо вирішити ряд питань:

– Встановити, чи відповідає криптовалюта категоріям, які вже означені в національному законодавстві.

– Визначити механізми мінімізації ризиків, які супроводжують здійснення криптовалютних операцій. Особливо це стосується відмивання доходів, які були отримані злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

– Розробити механізм оподаткування операцій, що проводяться з криптовалютою, з внесенням змін до національного податкового законодавства з огляду на практики інших країн.

– Вирішити, чи визнаються цифрові гроші законним платіжним засобом або вони будуть наділятися окремими функціями.

– Вирішити питання, пов'язане з ліцензуванням криптовалютного бізнесу, а саме діяльності криптовалютних бірж і компаній.

З іншого боку, прийняття всіх цих рішень буде обмежувати головна перевага таких операцій – анонімність. [8]

Висновки. Отже, аналіз Закону України “Про віртуальні активи” свідчить про те, що він спрямований не тільки на регулювання криптовалют, які були головною метою уваги законодавців та обіг яких став головною причиною прийняття закону, але і на інші види віртуальних активів. В Україні склалися стійкі відносини щодо обігу криптовалюти, які потребують законодавчого врегулювання. Разом з тим, правова невизначеність щодо криптовалюти в цілому негативно впливає на економіку держави. Тому питання законодавчого врегулювання криптовалюти є як ніколи актуальним і таким, що потребує вирішення.

Визначення правового статусу віртуальних активів є як ніколи актуальним, оскільки стане ще однією можливістю для зростання цифрової економіки, створить передумови для притоку іноземних інвестицій та додаткових податкових надходжень. Власники віртуальних активів отримають посилений захист від можливих зловживань чи шахрайства та гарантії судового захисту. Криптобізнес отримає змогу офіційно вести свою діяльність, а держава — нові можливості з виявлення цифрової валюти, що була задіяна у грошових потоках з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими злочинами.

Список використаних джерел:

1. Голубева Н. Ю. Правове регулювання криптовалют: чи на часі? *Часопис цивілістики*. № 26. 2017.

2. Подцерковний О. П. Грошові зобов'язання господарського характеру : проблеми теорії та практики. К.: Юстініан, 2006. 424 с.

3. Некіт К. Г. Правовий статус криптовалют в Україні та у світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1.

4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. Верховна Рада України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

5. http://www.lsej.org.ua/7_2022/36.pdf
6. Кобильнік Д. А., Бурчак А. Ю. Криптовалюта як об'єкт податкового права: практичне застосування та правове регулювання. *Право та інновації*. 2020. № 2 (30).
7. <https://blog.whitebit.com/uk/is-bitcoin-and-cryptocurrency-legal/>
8. <https://prm.ua/pravove-rehuliuвання-kryptovaliut-v-ukraini/>

Тетяна ГРИВНЮК**,
студентка II курсу
факультету менеджменту та права
Вінницького національного
аграрного університету

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

***Анотація.** Статтю присвячено проблемам дослідження правового регулювання місцевого самоврядування в Україні. Автори дійшли висновку, що створення правових засад місцевого самоврядування в сучасних умовах перебуває на стадії активного становлення й удосконалення. Чинні норми багато в чому мають пошуковий характер.*

***Abstract.** The article is devoted to the problems of researching the legal regulation of local self-government in Ukraine. The authors came to the conclusion that the creation of legal foundations of local self-government in modern conditions is at the stage of active formation and improvement. Current regulations are largely exploratory in nature.*

Постановка проблеми. В Україні основоположні принципи місцевого самоврядування закріплені в Конституції України. Місцеве самоврядування – являє собою комплексне, багатоаспектне явище, яке ще не має досить точного і єдиного наукового визначення. Натомість у науковій літературі є різні підходи до його характеристики. Спільним для різних концепцій є розгляд місцевого самоврядування як основоположної засади конституційного ладу, тобто в ролі одного з визначальних принципів організації та здійснення влади в суспільстві й державі, який полягає в установленні децентралізованої системи управління, фінансово й організаційно відокремленої від державних органів. Конституційний принцип визнання та гарантованості місцевого самоврядування в Україні (ст. 7) [6] існує поряд із принципом поділу державної влади, доповнюючи поділ влад по горизонталі градацією по вертикалі.

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права Правдук А. Л.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні, а також зміцненню фінансової бази органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад присвятили праці такі вчені: Р. Безсмертний, М. Долішній, П. Жук, І. Сторонянська, В. Кравців, Ю. Битяк, А. Ткачук, А. Пелехатий. Утім сучасні виклики реформування місцевого самоврядування та фінансової децентралізації в Україні зумовлюють потребу в поглибленому вивченні практичних аспектів формування спроможних територіальних громад. В умовах децентралізації системи державних фінансів і реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні окреслений напрям дослідження має значний потенціал.

Виклад основного матеріалу. Як окремий спосіб здійснення народом належної йому влади, як форма народовладдя (що впливає зі ст. 5 Основного Закону України) [6] місцеве самоврядування є однією з підвалин сучасної демократичної системи управління, вагомим засобом оптимізації державного управління, забезпечуючи можливість самостійного функціонування, без втручання органів державної влади, спираючись на самоорганізацію й самофінансування.

Місцеве самоврядування може розглядатися і як право громадян, населення певної території самостійно вирішувати питання місцевого значення. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад, причому забороняються будь-які дискримінаційні обмеження права громадян на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їхньої раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками (ст. 3 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [10].

Закріплюючи поняття місцевого самоврядування, Європейська хартія місцевого самоврядування наголошує, що це право й реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину державних справ та управляти нею, діючи в рамках закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення. Це визначення базується на так званій державницькій теорії самоврядування, обґрунтованій ще в ХІХ ст. німецькими вченими Р. Гнейстом і Л. Штейном, які вбачили в місцевому самоврядуванні не самостійне завідування відмінними від державних місцевими справами, а покладення на місцеве співтовариство здійснення завдань державного управління, тому самоврядування – це одна з форм організації місцевого державного управління.

Конституція України в ст. 140 дає наступне визначення місцевого самоврядування: «Це право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції й законів України» [6]. Тобто вона надає право самостійно

вирішувати місцеві справи тільки первинним суб'єктам місцевого самоврядування – громадам, а такий підхід переважно базується на громадівській теорії місцевого самоврядування, відповідно до якої громада має муніципальну владу, самостійну й незалежну від центральної влади за своєю природою, а «сутність самоврядування полягає в наданні місцевій громаді права самій оберігати свої громадські інтереси, а також зберегти за урядовими органами завідування одними тільки державними справами. Громадівська теорія, таким чином, виходить з протиставлення місцевої громади державі, вимагаючи, щоб громада і держава відали тільки свої власні інтереси» [14, с. 27-29].

Нині найбільш суттєвими ознаками системи місцевого самоврядування в зарубіжних країнах є їх універсальна виборність і значна самостійність у вирішенні місцевих питань. Ця самостійність спирається на муніципальну власність, право стягувати й розпоряджатися місцевими податками, можливість прийняття широкого кола нормативних актів з питань місцевого управління, розпорядження місцевою поліцією тощо [11, с. 234-237].

Отже, місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції й законів України. Законодавець на конституційному рівні в ч. 1 ст. 143 Основного Закону України визначив перелік повноважень територіальних громад та утворюваних ними органів. У частині 2 цієї статті Конституції України міститься перелік повноважень представницьких органів регіонального рівня – обласних і районних рад [6].

Конституційні положення щодо повноважень органів місцевого самоврядування відображено в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», а саме, відповідно до ч. 3 ст. 10 цього Закону, представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених законодавством України. Загальна компетенція сільських, селищних, міських рад установлена ст. 25 зазначеного Закону, в межах якої місцеві ради правомочні розглядати й вирішувати питання, зараховані Конституцією України та іншими законами до їх відання. У статті 26 зазначеного Закону закріплюється виключна компетенція місцевих рад у вигляді питань, які вирішуються цими радами лише на їхніх пленарних засіданнях.

Щодо повноважень районних та обласних рад, то ст. 43 Закону України про місцеве самоврядування закріплює лише перелік питань, які вирішуються цими радами виключно на сесіях [10]. Перелік повноважень місцевих рад є відносно визначеним, а це передбачає можливість їх розширення шляхом прийняття нових нормативно-правових актів [13]. Отже, повноваження

місцевого самоврядування – це визначені Конституцією й законами України, іншими правовими актами права й обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування зі здійснення завдань і функцій місцевого самоврядування. Відповідно до Європейської хартії про місцеве самоврядування, основні повноваження місцевого самоврядування встановлюються Конституцією або законом. За змістом Конституції України, система територіальних громад та утворюваних ними органів місцевого самоврядування нерозривно пов'язана із системою відповідних адміністративно-територіальних одиниць, що є просторовою основою для організації й діяльності не тільки органів місцевого самоврядування, а й місцевих органів державної влади. Становлення й розвиток державного управління та органів місцевого самоврядування є одним із найважливіших напрямів будівництва демократичної держави, утвердження громадянського суспільства. Проблема вибору моделі управління в Україні, що прагне стати демократичною, правовою й соціальною державою, є надзвичайно складною, оскільки потребує поєднання двох протилежних начал – державного (централізованого) управління й управління в децентралізованій формі, тобто розвитку самоврядування. Перед державою стоїть завдання досягти рівноваги між центральною та місцевою владою, між центральним і місцевим управлінням, рівноваги політично-інституційних повноважень у державі [12, с. 135].

Подальша трансформація системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування має супроводжуватись не лише законодавчим урегулюванням проблем матеріально-фінансової бази місцевого самоврядування й ресурсного забезпечення місцевого та регіонального розвитку. Під час реформи системи територіального управління в Україні має відбутися серйозний перерозподіл повноважень між центральними й місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на користь останніх для наближення надання державних і громадських послуг безпосередньо до їх споживачів, а також розвантаження центральних органів виконавчої влади від невластивих для них функцій оперативного господарського та соціального управління і створення умов для здійснення ефективнішої політики у вирішенні питань загальнодержавного значення, цілеспрямованої стратегії соціально-економічного розвитку країни, яка забезпечила б конкурентні переваги нашої держави в міжнародному співтоваристві [4]. Т. Личко зауважує, що з прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р. створено умови для утвердження стабільного конституційного правопорядку, що, у свою чергу, дає можливість побудови в ході адміністративної реформи демократичної, гнучкої та ефективної системи управління на засадах децентралізації державної влади і значного підвищення ролі місцевого самоврядування у вирішенні питань як місцевого, так і загальнодержавного значення.

У концептуальному плані така система управління має розроблятися й упроваджуватися на основі:

1. Втілення в практику державного будівництва визначених Конституцією України засад територіальної організації влади, які передбачають поєднання методів прямого державного управління на регіональному рівні (область) зі здійсненням місцевого самоврядування в повному обсязі на низовому територіальному рівні (село, селище, місто), а у віддаленій перспективі – поширення місцевого самоврядування шляхом перерозподілу предметів відання та повноважень між відповідними органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, а також і на субрегіональному рівні (район).

2. Поєднання питань адміністративної та муніципальної реформ із підвищенням ефективності механізму надання громадянам державних і муніципальних послуг і покращенням їх якості.

3. Становлення й утвердження територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування.

4. Політико-правового, кадрового, фінансового, матеріального, організаційного та інформаційного забезпечення завдань, функцій і повноважень, які реалізуються у сфері місцевого самоврядування.

5. Чіткого законодавчого розмежування сфер компетенції органів виконавчої влади й місцевого самоврядування та неухильного дотримання на практиці такого розмежування шляхом створення системи належних правових гарантій місцевого самоврядування, що включає становлення адміністративної юстиції в Україні.

6. Становлення самостійного інституту муніципальної служби (служби в органах місцевого самоврядування) і встановлення чітких взаємовідносин між різними видами публічної служби.

7. Правового й організаційного забезпечення формування матеріальних і фінансових основ місцевого самоврядування на основі чіткого визначення статусу комунальної власності, внутрішніх і зовнішніх джерел формування місцевих бюджетів і позабюджетних коштів місцевого самоврядування, забезпечення самостійності місцевих бюджетів, розроблення та запровадження механізму фінансового вирівнювання для забезпечення мінімальних соціальних стандартів у межах усієї території країни.

8. Формування механізму державної підтримки розвитку місцевого самоврядування та проведення муніципальної реформи.

9. Стимулювання локальної нормотворчості, впровадження статутів територіальних громад [7, с. 131].

Висновки. Аналізуючи причини неефективності системи публічної влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою, можемо сказати, що Конституція України в редакції 1996 р. містить низку прогалин і невизначеностей щодо адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування. Дуалізм місцевих державних адміністрацій, закладений у

Конституції, разом із відсутністю виконавчих органів у районних та обласних рад, які також не передбачені Конституцією, фактично призвів до регіоналізації України, яка і стала поживним ґрунтом для сепаратистських проявів. Перед місцевим самоврядуванням постали виклики, які потребують ефективного і швидкого реагування. Зокрема, економічна неспроможність більшості територіальних громад, органів місцевого самоврядування щодо здійснення власних і делегованих повноважень; недостатність ресурсів у бюджетах розвитку територіальних громад для інвестицій в інфраструктуру; криза комунальної інфраструктури, загрозлива зношеність теплових, водно-каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду тощо.

Список використаних джерел:

1. Борденюк В. І. Місьцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
2. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. Г. Серьогіної. Харків: Право, 2005. 256 с.
3. Діхтієвський П.В. Повноваження представницьких органів місцевого самоврядування Польщі та України: порівняльний аналіз. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 59-66.
4. Калиновський Б. В. Конституційно-правові засади взаємодії місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні. *Юридична психологія та педагогіка*. 2012. № 1.
5. Конституційне право України: підруч. / за ред. док. юрид. наук, проф. В. Ф. Погорілка. 2-ге вид., доопр. Київ: Наукова думка, 2000. 734 с.
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
7. Личко Т. М. Проблеми діяльності регіональних органів місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку українського суспільства. *Наукові праці. Серія «Політологія»*. 2009. № 97. С. 128–132.
8. Муніципальне право України: підруч. / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін.; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
9. Пелехатий А. О. Зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування як чинник самостійності територіальної громади. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 2. С. 22-25.
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>.
11. Совгіря О. В. Конституційно-процесуальне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 536 с.

12. Фуртатов В. С. Проблеми вдосконалення взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. *Наукові праці*. 2007. Том 69. Випуск 56. С. 134-137.

13. Чернецька О. В. Концептуальні основи співвідношення функцій та компетенції представницьких органів місцевого самоврядування. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 93-96.

14. Ярмиш О., Серьогін В. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. Харків, 2002. С. 27–35.

Іванна ГУШЕВАТА*

Студентка 3 курсу

Факультет менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІЛІСНОГО МАЙНОВОГО КОМПЛЕКСУ

Анотація. У роботі досліджуються особливості правового регулювання цілісного майнового комплексу, як важливого елемента сучасної господарської діяльності, вивчаються ключові аспекти правового захисту цілісних майнових комплексів, включаючи процес їх створення, діяльності та ліквідації, разом із наявною законодавчою базою із вказаного питання, висвітлюючи її наявні проблеми та виклики. Проведене дослідження спрямовано на розкриття сутності та значення цілісних майнових комплексів у сучасному економічному середовищі та на визначення шляхів подальшого розвитку та вдосконалення правового регулювання в цій сфері. Аналіз цієї теми сприяє кращому розумінню правових аспектів функціонування цілісних майнових комплексів і сприяє створенню більш сприятливого середовища для підприємницької діяльності.

Abstract. In the work, the author examines the peculiarities of the legal regulation of a complete property complex, as an important element of modern economic activity. It examines the key aspects of legal protection of integral property complexes, including the process of their creation, operation and liquidation, together with the existing legal framework on the specified issue, highlighting the existing problems and challenges. The research carried out by the author is aimed at revealing the essence and meaning of integral property complexes in the modern economic environment and at determining ways of further development and improvement of legal regulation in this area. The analysis of this topic contributes to a better understanding of the legal aspects of the functioning of integral property complexes and contributes to the creation of a more favorable environment for entrepreneurial

*Науковий керівник: к. ю. н., доцентр кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

activity. This work is aimed at revealing the essence and significance of integral property complexes in the modern economic environment and at determining ways of further development and improvement of legal regulation in this area.

The analysis of this topic contributes to a better understanding of the legal aspects of the functioning of integral property complexes and contributes to the creation of a more favorable environment for entrepreneurial activity.

Постановка проблеми. Проблематика віднесення підприємства, як цілісного майнового комплексу, до суб'єктів та об'єктів цивільних правовідносин існує на протязі не одного десятиліття, тому встановлення його правового статусу та закріплення у чинному законодавстві задля єдиного підходу до регламентації правового становища підприємства, як цілісного майнового комплексу, є актуальним.

Виклад основного матеріалу. Для початку потрібно роз'яснити, що об'єктами господарських правовідносин виступають предмети духовної творчості (наприклад, об'єкт винахідницького права – створений автором винахід), різні немайнові блага (комерційна таємниця, інформація), дії суб'єктів господарювання (наприклад, послуги), тощо. Основну масу господарських правовідносин складають відносини майнового характеру. Такими об'єктами можуть бути різноманітні предмети, що становлять цінність для суб'єкта господарського права: речі, гроші, цінні папери та інші. Держава може впливати на вибір суб'єктами господарювання напрямів та обсягів використання прибутку (доходу) через нормативи, податкові пільги та господарські санкції.

Визначення поняття «підприємство» наведено у положеннях Цивільного кодексу України (далі – «ЦК України»), як єдиного майнового комплексу, та у Господарському кодексі України (далі – «ГК України»), як організаційної форми господарювання.

Так, згідно із ст. 191 ЦК України підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства, як єдиного майнового комплексу, входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку, або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом [1].

Відповідно до ст. 62 ГК України підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. Підприємства

можуть створюватись, як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту або модельного статуту. Підприємства незалежно від форми власності, організаційно-правової форми, а також установчих документів, на основі яких вони створені та діють, мають рівні права та обов'язки [2].

«Проаналізувавши визначення підприємця та підприємництва можна виділити основні риси, що відрізняють підприємницьку діяльність людини від інших видів діяльності: наявність ризику, зокрема ризику збитку, неотримання запланованого прибутку, втрати активів тощо; підприємець прагне одержати прибуток. Прибуток не лише джерелом винагороди праці підприємця, а й джерелом розвитку підприємницької діяльності (наприклад, модернізація виробництва, розширення виробництва та т.д.); підприємницька діяльність має здійснюватися на основі використання обмежених ресурсів; підприємницька діяльність спрямована на задоволенні суспільних потреб у товарах, роботах, послугах; підприємництво ґрунтується на інноваціях» [3].

Правове явище «єдиний майновий комплекс» як тотожне поняттю «підприємство» вживається не лише у ЦК України, а також у низці інших нормативно-правових актів. Зокрема, у Законі України «Про приватизацію державного і комунального майна» під єдиним майновим комплексом розуміються усі види майна, призначені для діяльності підприємства, його структурного підрозділу, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, включаючи права на земельні ділянки» [4].

Поряд із юридичним терміном «єдиний майновий комплекс» в національному законодавстві використовується інший термін – «цілісний майновий комплекс». У п. 3 Положення «Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства» замість поняття єдиний майновий комплекс законодавець вживає конструкцію «цілісний майновий комплекс», що трактується як структурний підрозділ, який в установленому порядку виділяється в самостійний об'єкт [5].

Юридична конструкція «цілісний майновий комплекс» також вживається і в ч. 3 ст. 63 ГК України, де він визнається нерухомістю і може бути об'єктом купівлі-продажу та інших угод, на умовах і в порядку, визначених цим Кодексом та законами, прийнятими відповідно до нього [2].

Перейдемо до визначення поняття «цілісний майновий комплекс», яке було визначено у п. 1 ст. 4 Закону України «Про оренду державного майна» від 10.04.1992 р. № 2269-ХІІ, який втратив чинність у зв'язку із прийняттям Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [6; 7].

Відповідно до п. 1 ст. 4 Закону України «Про оренду державного майна» від 10.04.1992 р. № 2269-ХІІ. Цілісним майновим комплексом є господарський

об'єкт з завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг) з наданим йому державою державною земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання. У разі виділення цілісного майнового комплексу структурного підрозділу підприємства складається розподільчий баланс [6; 7].

Згідно із п. 3 Наказу Фонду державного майна України «Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства» від 29.12.2010 р. № 1954 цілісним майновим комплексом можуть бути структурні підрозділи, які в установленому порядку виділяються в самостійні об'єкти [5].

Згідно зі ст. 188 ЦК України єдиний майновий комплекс є складною річчю (нерухомим майном) до складу якої, зокрема, входять інші нерухомі речі, речові права на які підлягають державній реєстрації [1]. При проведенні державної реєстрації права власності на підприємство як єдиний майновий комплекс, подаються документи, що підтверджують виникнення, перехід та припинення права власності щодо кожного об'єкта нерухомого майна, що входить до складу єдиного майнового комплексу, визначені Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. № 1952-IV та Постановою Кабінетів Міністрів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 25.12.2015 р. № 1127 [8; 9].

До державного майна у сфері господарювання належать цілісні майнові комплекси державних підприємств або їх структурних підрозділів, нерухоме майно, інше окреме індивідуально визначене майно державних підприємств, акції (частки, паї) держави у майні суб'єктів господарювання різних форм власності, а також майно, закріплене за державними установами та організаціями з метою здійснення необхідної господарської діяльності, та майно, передане на безоплатне користування установам та організаціям місцевого самоврядування або в оренду для використання його в господарській діяльності.

Підприємство є єдиним майновим комплексом, який використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять всі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, обладнання, інвентар, сировину, продукцію, права, вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Підсумовуючи вище вказане можна сказати, що підприємство, як єдиний майновий комплекс є нерухомістю, воно або його частина може бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів. Майно єдиного цілісного майнового комплексу державного (комунального) підприємства або його окремих підрозділів, що є єдиними (цілісними) майновими комплексами і виділяються на самостійні підприємства, а також об'єкти незавершеного будівництва та акції (частини, паї), що належать державі у майні інших

суб'єктів господарювання, які можуть бути відчужені на користь громадян чи недержавних юридичних осіб і приватизовані цими особами відповідно до закону.

У зв'язку із цим можна виділити такі основні характеристики єдиного майнового комплексу, зокрема: 1) сукупність взаємопов'язаного майна, що використовується за відповідним призначенням; 2) використання єдиного майнового комплексу для здійснення підприємницької діяльності; 3) поширення на єдиний майновий комплекс режиму нерухомої речі.

Висновок. Отже, цілісним майновим комплексом є господарський об'єкт із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг) з наданою йому земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання. Однак варто зауважити, що при визначенні правової природи підприємства, як цілісного майнового комплексу слід врахувати, що в одних правовідносинах законодавець розглядає цілісний майновий комплекс, як складову та невід'ємну частину підприємства, а з іншого боку, як самостійний об'єкт цивільних прав, що вказує на різноманіття його правового статусу.

До того ж в залежності від характеру правовідносин цілісний майновий комплекс може мати різний правовий статус, оскільки в одних і тих самих правовідносинах може бути як об'єктом, так і суб'єктом прав.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15&>
2. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15>.
3. Нікітенко К.С. Підприємницька діяльність: аспекти, тенденції і перспективи розвитку в умовах пандемії. Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975).
4. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2269-19>.
5. Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного.: Наказ; Фонд державного майна від 29.12.2010 № 1954. <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0109-11//>.
6. Про приватизацію державного майна: Закон України від 04.03.1992 № 2163-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-12>
7. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 03.10.2019 № 157-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/go/157-20>.
8. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1952-15>.

9. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 25.12.2015 № 1127. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1127-2015-%D0%BF>.

Іванна ГУШЕВАТА*,
студентка 3 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ПРОЯВИ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ

***Анотація.** Дана наукова стаття присвячена вивченню проявів корупції в системі освіти та шляхів її запобігання та протидії, також в роботі досліджується сутність корупції, її причини та наслідки. Висвітлюються різноманітні форми корупції, що існують у освітній галузі, розглядаються інструменти та стратегії, спрямовані на запобігання корупції. Відповідно до результатів дослідження, пропонуються рекомендації для покращення системи освіти.*

***Abstract.** This scientific article is devoted to the study of the manifestations of corruption in the education system and the ways of its prevention and countermeasures, the essence of corruption, its causes and consequences are also explored in the work. Various forms of corruption existing in the educational sector are highlighted, tools and strategies aimed at preventing corruption are considered. According to the results of the study, recommendations are offered for improving the education system.*

Постановка проблеми. Корупція залишається однією з найбільш актуальних проблем сучасності. В Україні прояви корупції все більше витісняють правові та етичні норми. Корупція поступово перетворилася на норму суспільної поведінки, варто зазначити, що корупція як негативний соціальний чинник суспільного життя є суттєвою перешкодою для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні, заважає демократичним перетворенням, зводить нанівець важливі реформаторські починання, не сприяє позитивному іміджу України в міжнародних відносинах та інтеграційним процесам в ЄС. У великій мірі, корупція негативно впливає на виховання молодого покоління, спричиняє знецінення суспільних ідеалів,

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Колесник Т. В.

зниження якості освіти та науки, тому, на сьогоднішній день, подолання корупції в освітній сфері є надзвичайно актуальною проблемою і потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корупція в освіті, зокрема, шкільній є доволі поширеним явищем. Найчастіше вона сконцентрована у системі відносин між персоналом закладу, а саме, адміністрацію, педагогами та батьками, чиї діти навчаються у школі.

Для початку потрібно виділити 3 ключових групи причин поширеності корупції у закладах шкільної освіти: [2].

1) економічні – недостатній рівень заробітних плат співробітників освітніх установ;

2) соціально-культурні – усталена традиція корупційних практик на різних рівнях, недостатня поінформованість й організованість громадян, почасти невисокий рівень морально-етичних принципів у взаєминах тощо;

3) інституційні – недостатній рівень відкритості та прозорості власне колективів закладів освіти.

Варто враховувати, що до сьогодні в Україні всі уряди, політичні партії та громадські діячі декларували своє бажання подолати корупцію, тому, за роки незалежності затверджувалися чотири національні програми боротьби з організованою злочинністю та корупцією, три концепції протидії корупції, Закони України зі спеціальним спрямуванням на запобігання та протидію корупції, нормативно-правові акти антикорупційної спрямованості [1].

У пошуках ефективних механізмів протидії корупції наша держава веде постійний діалог з міжнародною спільнотою, є учасником міжнародних конвенцій антикорупційної спрямованості. Водночас, рівень корумпованості українського суспільства не знижується. Освіта – як державна, так і приватна – визнається основоположним правом людини та засобом реалізації інших прав людини [2].

Аналізуючи вище сказане, потрібно зазначити, що відсутність корупції є необхідною умовою не лише для здобуття якісної освіти, але й для забезпечення доступу до освіти і рівності в цій сфері. Також варто врахувати таку проблему, як корупцію у сфері освіти під час прийому здобувача освіти за готівку чи вимагання «хабаря» у сім'ї або друзів, також виставлення здобувачу освіти незаслужених прохідних балів в обмін на неправомірні платні послуги для того, щоб здобувач отримав переваги в подальшому навчанні. Протидія корупції неможлива без глибокого науково обґрунтованого, аналізу причин виникнення корупції, чіткого розумінні сутності цього явища, від правильного трактування сутності корупції значною мірою залежить формування стратегії і тактики антикорупційної діяльності, визначення чітких цілей і засобів протидії в сучасних умовах.

Причини, що спричиняють та провокують корупцію, можуть бути розкриті через встановлення факторів корупції, а саме явищ, процесів та чинників.

Існують такі види корупції: [4].

1) політична: політична нестійкість, хиткість політичних інститутів; порушення балансу повноважень та функцій гілок влади; відсутність ефективного контролю за діяльністю влади; невизначеність і необґрунтованість антикорупційної політики;

2) економічна: кризові явища в економіці; надмірне втручання держави в економіку;

3) правова: недосконала система організації влади; неефективна система державного управління; незабезпечення в органах державної влади верховенства права та закону; безсистемна, необґрунтована зміна законодавства; морально-психологічні: деморалізація суспільства, відсутність моральних цінностей; невизнання населенням корупції як соціального зла [3].

Здебільшого корупцію асоціюють лише з хабарями, але існують інші її прояви, наприклад «Подяки» за хороші оцінки, медалі чи інші досягнення учнівства, купівля тих чи інших довідок, збирання грошей на привітання до днів народження і свят для співробітників управлінь освіти, створення педагогу зручного розкладу за додаткову плату та багато інших подібних практик також вважається корупцією.

За версією Світового економічного форуму, освіта є однією з чотирьох найкращих платформ (стратегій) у подоланні корупції. Робота з молоддю сьогодні визнається як ледь не найбільш ефективний спосіб додання та попередження корупції [5].

З вищевикладеного можна сказати, що, для того, щоб запобігти корупції потрібно дотримуватись таких вимог, а саме: [4].

1) тримати актуальним питання запобігання і протидії проявам корупції, забезпечувати якісний добір і розстановку кадрів в гімназії на засадах неупередженого відбору;

2) їх об'єктивну атестацію, вживати різних заходів щодо запобігання, виявлення та усунення конфлікту інтересів;

3) аналізувати скарги та звернення громадян, у яких вбачаються порушення з корупційними ризиками працівниками гімназії, що надходять від громадян та юридичних осіб;

4) обов'язково ознайомлювати та роз'яснювати працівникам новини діючого антикорупційного законодавства;

5) дотримуватися положення про порядок звітування керівників закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти перед колективом та громадськістю, затвердженого наказом МОН України від 23.03.2005 № 178;

6) проводити контроль за об'єктивністю оцінювання навчальних досягнень учнів, нагородженням випускників ліцею медалями, заповненням випускної документації у навчальному закладі;

7) дотримуватись порядку надання платних освітніх послуг, оренди приміщень навчального закладу, порядку залучення позабюджетних коштів на потреби освіти;

8) підіймати та заслуховувати проблемні питання щодо запобігання і протидії корупції на нарадах, зборах трудового колективу та батьківських комітетах, надавати суб'єктам звернення своєчасну, достовірну та в повному обсязі інформацію, яка підлягає опрацюванню відповідно до Законів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про засади запобігання і протидії корупції».

З метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконання вимог закону України «Про запобігання корупції», потрібно організовувати, за наявності підстав, проведення службових розслідувань, у порядку визначеному діючим законодавством, а також дотримуватись обмежень щодо одержання подарунків для себе чи близьких осіб [2].

Тому, потрібно вчасно реагувати на повідомлення, які стосуються розкриття реального чи потенційного конфлікту інтересів. Органам місцевого самоврядування потрібно максимально сприяти та забезпечувати дотримання посадовими особами закладу освіти педагогічної етики, адже вона є важливим аспектом у роботі з дітьми, педагогами, батьками та здобувачами освіти [5].

Здійснювати відкритість і прозорість діяльності освітніх закладів шляхом оприлюднення та своєчасного оновлення публічної інформації на веб-сайті, соціальних мережах та у фінансові звітності про використання грошових коштів, які отримані на благодійні рахунки у банках та інші грошові надходження до закладу у готівковій та безготівковій формі. Дотримання вимоги політичної нейтральності, уникнення демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використання службових повноважень в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків.

Висновок. Таким чином, у статті велику увагу зосереджено на двох аспектах: по-перше, на поглибленні трактування розуміння корупційного діяння у сфері освіти та заходів щодо його запобігання та протидії, дослідженні передумов виникнення у сфері освіти та методів, які сприяють розвитку антикорупційної діяльності держави; по-друге, на чіткому організаційному та управлінському розумінні та необхідності визначення механізму запобігання та протидії корупційним діянням у сфері освіти, а також формуванні системи практичних заходів щодо боротьби із цим негативним явищем органами влади.

Список використаних джерел.

1. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи: монографія. К.: НАДУ, 2005. – 166 с.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт; ООН від 16.12.1966.
https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042.

3. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України; Форма типового документа, Декларація від 07.04.2011 № 3206-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/go/3206-17>.

4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 07.04.2011 № 3207-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/go/3207-17>.

Анна ДАНИЛЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

***Анотація:** У статті було проаналізовано зарубіжний досвід проблем домашнього насильства з різних сторін та розглянуто можливі шляхи їх протидії. Досліджено питання сімейного насильства у різних країнах світу, щоб показати, що ця проблема має серйозні наслідки для жертв, у вигляді загрози життю та здоров'ю та психологічних травм, які можуть негативно вплинути на подальше життя.*

***Abstract:** The article analyzed the foreign experience of problems of domestic violence from different angles and considered possible ways of countering them. The issue of domestic violence in different countries of the world has been studied to show that this problem has serious consequences for the victims, in the form of threats to life and health and psychological traumas that can negatively affect later life.*

Вступ. Домашнє насильство не має та не знає мову, релігію, національність чи країну проживання. З ним зустрічаються жителі усіх країн світу. Тому проблема домашнього насильства зараз є світовою. Останніми роками спостерігається негативна тенденція щодо збільшення кількості кримінальних правопорушень у вигляді домашнього насильства не лише в Україні, а й у всьому світі. Насильство щодо жінок, дітей та інших членів сім'ї є порушенням основних прав людини. Незважаючи на зростаючу увагу до домашнього насильства в усьому світі та багато позитивних змін у політиці та практиці, кампаніях і заходах по боротьбі з цим негативним явищем, проблема

* Науковий керівник - доцент кафедри права ВНАУ - Правдюк А.Л.

домашнього насильства в усіх його формах все ще займає одне з найважливіших місць у системі проблем загальнодержавного рівня будь-якої країни.

Домашнє насильство може мати багато причин, і в основі цього поведінки зазвичай лежать складні психологічні та соціальні фактори. Ось деякі з найбільш поширених чинників, які можуть призвести до насильства в сім'ї:

Низький рівень освіти та культури: люди з низьким рівнем освіти та культури можуть мати менш розвинену емоційну інтелектуальну сферу та не бути здатні до адекватної комунікації та вирішення конфліктів.

Стрес та депресія: стресові ситуації, такі як втрата роботи, бідність або проблеми зі здоров'ям, можуть стати причиною збільшення напруги в родині та призвести до насильства.

Надмірне вживання алкоголю та наркотиків: алкоголь та наркотики можуть знизити контроль за власною поведінкою, що може сприяти виникненню конфліктів та насильства.

Негативний досвід дитинства: люди, які були свідками або стали жертвами насильства у своїй родині в дитинстві, можуть відтворювати цю поведінку у своїх власних сім'ях [1, с. 236].

Гендерна нерівність: насильство в сім'ї може бути пов'язане з нерівністю між чоловіками та жінками, коли чоловіки вважають свої права та потреби більш важливими, ніж права та потреби жінок.

Негативні стереотипи про роль чоловіка та жінки в сім'ї: деякі люди можуть вірити, що чоловіки повинні бути сильними та контролювати своїх родин, а жінки повинні бути підлеглими та слухняними.

З наукової точки зору питання захисту від домашнього насильства в країнах є складним і багатогранним, оскільки воно пов'язане з соціальними знаннями, правовими нормами, психологією жертви та психологією кривдника. Зокрема, науковці досліджують питання, пов'язані з розумінням механізмів домашнього насильства, його впливу на жертв і кривдників, можливостей боротьби з цим явищем. Також важливо дослідити законодавчу та правову базу, що регулює запобігання та протидію домашньому насильству, оцінити її ефективність та виявити недоліки в її роботі. Серед інших наукових питань, що вивчаються у контексті проблеми захисту від домашнього насильства, можна віднести питання розуміння соціальних та культурних чинників, що призводять до насильства в родині, питання формування психологічної стійкості жертв та вивчення ефективних мето-дів психологічної допомоги для їхнього одужання, а також питання впливу домашнього насильства на дитинство та підлітковий вік.

Загалом вивчення питань захисту від домашнього насильства вимагає міждисциплінарного підходу, поєднання знань із соціології, психології, права, медицини та інших галузей науки. Такий підхід дозволяє зрозуміти складність проблеми та знайти оптимальні рішення для захисту жертв домашнього насильства.

Вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини. До найбільш важливих міжнародних нормативно-правових документів вважаємо за доцільне віднести Модельний закон ООН про домашнє насильство, ухвалений 2 лютого 1996 року Комісією ООН з прав людини [2].

Модельним законом визначено поняття насильства в сім'ї та сформульовано вимоги до працівників правоохоронних органів, прокуратури і судів, підкреслено важливість безпеки потерпілих під час кримінального та цивільного судочинства. Відповідно до Декларації про цілі закон визначає, що законодавство про домашнє насильство повинне забезпечити максимальний захист жертв домашнього насильства - від фізичного та сексуального до психологічного.

Вчені з усього світу зосереджені на вивченні проблем захисту від домашнього насильства. Їх дослідження стосуються не тільки розуміння причин і наслідків домашнього насильства, але й розробки ефективних методів захисту від цього явища. Одним із найважливіших відкриттів вчених є те, що домашнє насильство є комплексною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до її розв'язання. Для того, щоб ефективно боротися з цим явищем, потрібно враховувати психологічні, соціальні та економічні аспекти проблеми. Також вчені активно вивчають соціальні та культурні чинники, які можуть бути причиною домашнього насильства. Наприклад, дослідження показують, що культура, яка пропагує приховування сімейних проблем та мовчання про насильство, може сприяти збільшенню кількості випадків домашнього насильства.

Одним із способів захисту від домашнього насильства є розробка ефективних законів та правил, які забезпечують захист жертв. Дослідження показують, що країни з більш жорсткими законами щодо домашнього насильства мають меншу кількість випадків цього явища.

Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству можна поділити на кілька напрямків.

По-перше, багато країн приділяють особливу увагу профілактиці домашнього насильства. Наприклад, у США діє програма «Насильство не є моїм вибором», яка має на меті забезпечити дітей та до-рослих інформацією про те, що робити, якщо вони стикаються з насильством. Також існують багато некомерційних організацій, які надають допомогу жертвам домашнього насильства та їх родинам.

По-друге, деякі країни приймають законодавчі акти, які дозволяють швидше та ефективніше реагувати на випадки домашнього насильства. Наприклад, у Великобританії було прийнято Закон про запобігання насильству від 2014 року, який надає можливість виносити захисні накази та охоронні накази без відкриття кримінальної справи. Такі накази можуть бути видані на період до 28 днів з можливістю продовження [3, с. 185].

По-третє, у деяких країнах діє система швидкого реагування на випадки домашнього насильства. Наприклад, у Швеції діє система, в рамках якої жертви домашнього насильства можуть отримати захист у спеціальних центрах, які надають житло, медичну допомогу та правову підтримку. Також у багатьох країнах діють безкоштовні гарячі лінії, де можна отримати консультацію та допомогу в разі насильства [4, с. 100].

Цікавим є досвід Республіки Болгарії, яка вводить нові види стягнень для боротьби з домашнім насильством. Зокрема, у статті 14 Закону «Про адміністративні правопорушення та покарання» передбачено громадський осуд, який полягає в публічному осуді порушника перед трудовим колективом чи організацією, членом якої він є. В Республіці Болгарія захист від домашнього насильства забезпечується такими заходами: кривдник повинен утримуватися від вчинення насильства в сім'ї, а суд може заборонити йому знаходитися у спільному помешканні на певний термін. Також кривдникові забороняється знаходитися поблизу місць, де жертва зазвичай перебуває, на умовах, термінах та періодах, які визначаються судом. Суд може тимчасово змінити місце проживання дитини з родичем, який є жертвою насильства в сім'ї, або родичем, який не чинив актів насильства. Кривдник зобов'язаний пройти спеціальні програми, а жертві пропонується пройти реабілітаційні програми. Обмеження можуть застосовуватися на період від одного місяця до одного року, зауважує О. В. Баранова.

Закон Греції «Про боротьбу із домашнім насильством» має на меті забезпечення захисту прав жінок та дітей, протидію фізичному та сексуальному насильству, а також допомогу жертвам домашнього насильства. Згідно з положеннями цього закону, заподіяння шкоди здоров'ю у сім'ї є обтяжуючою обставиною, а також криміналізоване сексуальне насильство щодо подружжя, інтимного партнера та тілесні покарання дітей. Закон передбачає заходи захисту жертв домашнього насильства, включаючи юридичний та фізичний захист, заборонний припис та програму психологічної корекції для кривдників. Закон має на меті покращення ситуації щодо домашнього насильства в Греції та захист прав жінок та дітей, які є найбільш уразливими групами населення [5, с. 286].

Характерною особливістю законодавства Німеччини у цій галузі є спрямованість на вилучення з сім'ї особи, яка вчинила домашнє насильство. Відповідно до німецького законодавства, така особа повинна залишити житло за наказом поліції на строк до 10 днів [6]. Крім того, у Німеччині серед підрозділів поліції існують так звані відділи Уповноважених з питань домашнього насильства, які займаються виключно справами домашнього насильства. Розширюючи знання в цій галузі, працівники цих підрозділів ефективніше розслідують та виявляють факти домашнього насильства, встановлюють контакт з жертвою та агресором, щоб зупинити подальші випадки насильства [7].

Варто зазначити, що досвід вилучення особи, яка здійснила домашнє насильство, з родини також практикують такі країни Європи, як Австрія, Іспанія, Нідерланди, Чехія та інші [8]. Цей досвід є позитивним для нашої держави.

Зокрема у Франції ефективно налагоджена взаємодія підрозділів поліції з «гарячою мобільною лінією», що дає змогу оперативно прибувати на місце вчинення насильства в сім'ї. Крім того, підрозділи поліції мають право негайно вилучати осіб, що вчинили насильство в сім'ї, із місця спільного проживання з потерпілою особою, а суд може призначити такий захід протидії насильству в сім'ї, як використання електронних ОРБ-браслетів. За допомогою цих браслетів поліція отримує сигнал про те, що особа, яка вчинила насильство в сім'ї, наближається до потерпілої, і можуть негайно реагувати на це [9].

Поряд із цим варто зазначити, що відповідно до законодавства Польщі за вчинення насильства в сім'ї особа притягується лише до кримінальної відповідальності. Заслуговує на увагу процедура, яка запроваджена у Польщі «Сині Хартії», яка проводиться поліцією через обґрунтовані підозри у домашньому насильстві. Цей порядок передбачений Наказом Головного командира поліції від 18 лютого 2008 р. № 162 «Про способи та форми виконання поліцією завдань, пов'язаних з домашнім насильством за процедурою «Сині Хартії». Ця процедура в Польщі є дуже ефективним заходом для боротьби з домашнім насильством. Це пов'язано з тим, що жоден випадок насильства, вчинений агресором, не ігнорується, що супроводжується плідною роботою поліції, яка здійснює низку заходів, спрямованих на викорінення насильства в певній родині. Ще одним позитивним аспектом досвіду Польщі є запровадження в межах процедури «Сині Хартії» заповнення карти «Б», яку жертва домашнього насильства заповнює в спокійній обстановці після вжиття поліцією необхідних заходів проти агресора. Зрештою, у стані стресу після акту домашнього насильства жертва не завжди може адекватно відповісти на запитання поліції та надати необхідні докази, щоб допомогти поліції розробити правильну стратегію боротьби з насильством у цій конкретній родині [10].

Висновки. Більшість вищезазначених країн вжили значних заходів для запобігання домашньому насильству, головним чином шляхом ратифікації міжнародних договорів, що стосуються домашнього насильства, і прийняття національного законодавства. Україна також повинна взяти до уваги досвід Великобританії у взаємодії між поліцією та громадою у боротьбі з домашнім насильством. Це особливо важливо для нашої країни, де проблема домашнього насильства є надзвичайно актуальною.

Важливою частиною дослідження є розгляд способів протидії домашньому насильству. Це, зокрема, забезпечення ефективного правового захисту жертв, підвищення рівня освіти та обізнаності щодо домашнього насильства, підтримка потерпілих та їхніх дітей, а також вжиття превентивних заходів щодо запобігання домашньому насильству.

Особливо важливо забезпечити жертвам доступ до низки служб та організацій, які можуть надати необхідну підтримку та допомогу. До таких служб можуть відноситися центри психологічної підтримки, телефонні гарячі лінії, поліція та судові органи. Також важливо забезпечити розвиток інструментів та механізмів для виявлення та припинення домашнього насильства, зокрема, за допомогою превентивних програм та кампаній.

Отже, проаналізований зарубіжний досвід правової протидії насильству в сім'ї та домашньому насильству у вищенаведених країнах і положення модельного законодавства ООН щодо протидії цим видам насильства можуть слугувати серйозною правовою основою для розвитку вітчизняного права та правозастосовної практики, а також накопичений досвід цих країн у сфері протидії насильству в сім'ї є позитивним і корисним для запозичення його боротьби з досліджуваним явищем в Україні.

Список використаних джерел:

1. Valentyna Myronenko, Anzhela Kaliniuk, Kateryna Kutsyk, Anastasiia Zadorozhna, Inna Kovalenko. Social and legal protection of orphans and children left without parental care under martial law. *Cuestiones Politicas* Vol. 41, No 77(2023) P. 227-242

2. Model Legislation. Home. URL: https://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation (date of access: 21.10.2023).

3. Собко Г. М., Пацалова О. О. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, том 2. 2019. С.184-187

4. Ломакіна О. В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування*. 2020. № 1. URL: <https://doi.org/10.35546/kntu2308-8834/2020.1.18> (дата звернення: 21.10.2023).

5. Дмитрашук О. С. Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству. *Юридична наука*. 2020. №1. С. 273-280.

6. Блага А. Б., Журавель Т. В., Заброда Д. Г., Мілорадова Н. Е.; за ред. Г. О. Христової. К., Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї: навчально-методичний посібник / «ТОВ»ВПК ОБНОВА», 2012. 140 с.

7. Фриц Зайфферт. *Борьба с насилием в социальной среде – «домашнее насилие» и защита жертвы*. Ainring: ВРФИ, 2013. 30 с.

8. Харламов В. С. *Институт охранного ордера в зарубежном законодательстве как инструмент защиты личности от внутри семейного насилия*. *Криминология. Вчера, сегодня, завтра*. 2014. № 1(32). С. 34-40.

9. А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. *Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія* / Київ: КНТ, 2014. 160 с.

10. Горбова Г. О. Зарубіжний досвід у сфері протидії насильству в сім'ї (на прикладі окремих країн Європи). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридична наука». 2015. Вип. 2-3. Том. 3. С. 211-215.

Анна ДАНИЛЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КІБЕРБУЛІНГУ В УКРАЇНІ

***Анотація:** У статті розглядаються явище кібербулінгу як форма конфліктної, агресивної поведінки систематичного характеру, що здійснюється за допомогою сучасних інформаційно – телекомуніційних засобів та питання протидії кібербулінгу в Україні, які значно змінилися з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну*

***Abstract:** The article examines the phenomenon of cyberbullying as a form of conflict, aggressive behavior of a systematic nature, which is carried out with the help of modern information and telecommunication means, and the issue of countering cyberbullying in Ukraine, which has changed significantly since the beginning of the full – scale invasion of the russian federation into Ukraine*

Вступ. Кожне десятиліття породжує нові, властиві тільки йому потяги та залежності. Особливої уваги заслуговує проблема комп'ютерної та інтернет – залежності, оскільки саме вона розвивається найбільш масштабно та всеохопно. Доступність до все нових «благ», безперервний розвиток гаджетів, спрямованих саме на розважальну складову суспільного споживання, складності в людських стосунках, падіння рівня емпатійності – це лише частина довгого списку, що окреслює негативний бік порушеної проблеми.

Незважаючи на всі переваги масової комп'ютеризації населення, цей процес має серйозні соціальні наслідки. І оскільки на сьогодні інтернет є невід'ємною частиною життя сучасної людини, потрібно зуміти сформувати той необхідний баланс між віртуальним та реальним життям, який дозволить кожному реалізувати себе як різносторонню особистість у всьому ансамблі людських взаємин без шкоди для суспільства. Зокрема, віртуальне інтернет –

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри АМАДЕ Колесник Т. В.

середовище і новітні технічні засоби створили можливості для поширення нового виду насильства – кібербулінгу, від якого найчастіше потерпають діти та підлітки, оскільки вони є найактивнішими користувачами.

Майже третина українських підлітків хоч раз ставали жертвами кібербулінгу. Кібербулінг – це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням сучасних електронних технологій: Інтернету (електронної пошти, форумів, чатів, ICQ) та інших засобів електронної техніки – мобільних телефонів чи ін. гаджетів [1, с.34]. Небезпека такого виду насильства полягає у тому, що воно відбувається як у віртуальному світі, так і може включати в себе деякі види фізичних знущань, наприклад, бійки і цькування з метою подальшого поширення відео і фото в мережі Інтернет. Таке поєднання фізичного і психологічного насильства шкодить здоров'ю і, навіть, несе загрозу для життя дитини.

Ознаки кібербулінгу можуть включати:

- емоційне пригнічення під час або після використання Інтернету або телефону;
- приховування певних фактів свого Інтернет спілкування;
- уникання шкільних або дружніх зустрічей;
- приступи немотивованого гніву дома;
- зміна настрою, поведінки, сну або апетиту;
- бажання припинити користуватися комп'ютером або мобільним телефоном;
- уникання розмов про діяльність комп'ютера або мобільних телефонів [2].

Ситуація погіршилася після повномасштабного вторгнення. Якщо раніше діти та підлітки частіше могли зустрітися зі своїми однолітками лицем до лица, то війна перенесла цю боротьбу в онлайн. Військові дії та конфлікти суттєво вплинули на психологічний стан дітей та підлітків, а також викликали різні прояви агресії та напруження. Кібербулінг є серйозною проблемою в Україні, яку, на жаль, недооцінюють через свою віртуальну присутність. Це і є небезпечним фактором. Майже 45% підлітків проводять у соціальних мережах до трьох годин на день, а ще приблизно 50% – чотири та більше годин.

Ситуація з кібербулінгом в Україні невтішна. Згідно з статистикою ЮНІСЕФ, 40% жертв не діляться проблемою навіть з батьками, 67% – стикалися з кібербулінгом за останні 2-3 місяці, 24% українських школярів зараховують себе до числа жертв булінгу, 44% – спостерігачів ігнорували булінг, тому що боялися за себе [3].

Кібербулінг – це булінг із застосуванням цифрових технологій. Він може відбуватися в соціальних мережах, платформах обміну повідомленнями (месенджерах), ігрових платформах та мобільних телефонах. Це неодноразова поведінка, спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований. Приклади включають: поширення брехні про когось або розміщення фотографій, які компрометують когось, у соціальних мережах; надсилання повідомлень або погроз, які ображають когось або можуть завдати комусь шкоди, через платформи обміну повідомленнями;

видання себе за когось іншого/іншу і надсилання повідомлень іншим людям від його/її імені.

Особистий булінг та кібербулінг часто пов'язані між собою. Але кібербулінг залишає цифровий слід – записи, який може слугувати доказами, що дозволяють зупинити цькування.

Розрізняють такі основні типи у яких може здійснюватись кібербулінг: перепалка (флеймінг) – обмін короткими гнівними та запальними репліками між учасниками з використанням комунікаційних технологій (як правило, на форумах та в чатах); нападки (домагання) – регулярні висловлювання образливого характеру на адресу жертви (багато СМС – повідомлень, постійні дзвінки), що перевантажують персональні канали комунікації; наклеп – поширення неправдивої, принизливої інформації; самозванство – використання особистих даних жертви (логіни, паролі до акаунтів в мережах, блогах) з метою здійснення від її імені негативної комунікації; публічне розголошення особистої інформації – поширення особистої інформації, наприклад шляхом публікування інтимних фотографій, фінансової інформації, роду діяльності з метою образи чи шантажу; ошуканство – виманювання конфіденційної особистої інформації для власних цілей або передачі іншим особам; відчуження (остракізм, ізоляція) – онлайн відчуження в будь-яких типах середовищ, де використовується захист пароллями, формується список небажаної пошти або список друзів; кіберпереслідування – приховане вистежування жертви для скоєння нападу, побиття, зґвалтування; хепіслепінг – реальні напади, які знімаються на відео для розміщення в Інтернеті, що можуть привести до летальних наслідків; онлайн – грумінг – побудова в мережі інтернет дорослим або групою дорослих осіб довірливих стосунків із дитиною (підлітком) з метою отримання її інтимних фото/відео та подальшим її шантажуванням про розповсюдження цих фото, наприклад для отримання грошей, більш інтимних зображень чи навіть примушування до особистих зустрічей [4].

Учасниками кібербулінгу є агресор, потенційна жертва і спостерігач. Для жертви наслідками стають – психологічно зламана особистість, замкненість у собі, відчуження від реального життя, страх спілкуватися з однолітками, суїцид. Для агресора, який діє з різних причин, може наступити адміністративна і навіть кримінальна відповідальність.

Проблема правового регулювання кібербулінгу тісно переплетена з правом людини на безпечне інтернет – середовище, яке також ще не знайшло свого законодавчого закріплення та перебуває на етапі формування разом з іншими сучасними правами, зокрема на евтаназію, на сурогатне материнство, на зміну статі тощо. Всі ці права науковці відносять до нового четвертого покоління прав людини, яке виникло у зв'язку з сучасними розробками в технологічній, медичній, соціальній сферах [5].

Щодо боротьби з кібербулінгом, в Україні вперше було сформовано державну політику щодо запобігання цькування з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії

булінгу (цькуванню)», згідно з яким визначається, що булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [6]. Так, без сумніву, ухвалений нормативно-правовий акт має велике значення для зменшення безкарності за цькування та приниження, однак залишаються проблемні питання. Зокрема, зазначене положення визначає діяння, яке вчиняється лише у межах освітнього середовища; частина визначення «у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій» є формальним визнанням кібербулінгу, що не дає ефективно протидіяти переслідуванню з використанням інформаційних технологій та інтернет мережі через неповне врегулювання складу цього діяння.

За вчинення кібербулінгу до кривдника може застосовуватися цивільна, адміністративна або кримінальна відповідальність. Правові механізми захисту від кібербулінгу існують та еволюціонують. Зокрема, залежно від тяжкості наслідків, відповідальність за кібербулінг може бути як адміністративною, так і кримінальною. Варто звернути увагу, що у нас вже на сьогодні включені до законодавства норми, що регулюють правопорушення, пов'язані саме з кібербулінгом.

Так, адміністративна відповідальність передбачена: ст. 173 – 4 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) «Булінг (цькування) учасників освітнього процесу».

Українське законодавство визначає булінг (цькування) як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у т. ч. з застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Санкція статті передбачає штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 850 до 1700 грн) або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин.

Якщо наведене вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, це тягне за собою штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 1700 до 3400 грн) або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин. Якщо ці діяння вчинені малолітніми або неповнолітніми особами віком від 14 до 16 років, штраф накладають на батьків або осіб, які їх замінюють (від 850 до 1700 грн, або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин). Діяння, передбачене ч. 2 цієї статті (тобто вчинене групою осіб або повторно протягом року), вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від 14 до 16 років, тягне

накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин [7].

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу карається штрафом від 850 до 1700 грн або виправними роботами на строк до 1 місяця з відрахуванням до 20% заробітку [7].

Ст. 184 КУпАП «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей». Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей тягне за собою попередження або штраф від 850 до 1700 грн. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, караються штрафом від 1700 до 5100 грн. Вчинення неповнолітніми віком від 14 до 16 років правопорушення, відповідальність за яке передбачена Кодексом, тягне за собою накладення на батьків або осіб, які їх замінюють, штрафу в розмірі від 1700 до 5100 грн. Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за який передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від 1700 до 5100 грн. [7].

Кримінальна відповідальність передбачена у разі, якщо результатом булінгу стає замах на самогубство чи самогубство людини (ст. 120 Кримінального кодексу України (ККУ) «Доведення до самогубства»)

До кримінальної відповідальності можна притягнути і за поширення в мережі світлин чи відео порнографічного характеру (ст. 301 ККУ «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», ст. 301 – 1 ККУ «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження», ст. 301 – 2 ККУ «Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи») [8].

Найжорсткіші санкції цих статей передбачають позбавлення волі на строк до 10 та до 12 років відповідно.

Відповідальність за поширення неправдивої інформації в мережі інтернет передбачено також Цивільним кодексом України, а саме ст. 277 ЦКУ «Спростування недостовірної інформації» та с. 278 ЦКУ «Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права». Одночасно із вимогами про захист честі, гідності та ділової репутації позивачі можуть вимагати також відшкодування матеріальної та моральної шкоди (ст. 280 Цивільного кодексу України) [9].

Вивчаючи практику, яка відображена в Єдиному державному реєстрі судових рішень, зустрічаються випадки, коли батьків дітей, які вчиняють

цькування у мережі, притягують до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 173 – 4 КУпАП (булінг (цькування) учасників освітнього процесу) з покладенням обов'язку сплатити штраф. Також трапляються випадки складання протоколів про притягнення до адміністративної відповідності за ст. 184 КУпАП у зв'язку з тим, що батьки не вживають заходів виховного характеру щодо своїх дітей, які систематично вчиняють кібербулінг. Але, на превеликий жаль, найчастіше батьки «булерів» отримують лише усні попередження, або провадження по справі про притягнення до адміністративної відповідальності закриваються на підставі п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених ст. 38 КУпАП [4].

Висновок. Незважаючи на проблеми, які існують в забезпеченні прав дитини в цифровому середовищі, варто зазначити та звернути увагу і на перші комплексні кроки, що робить держава у напрямку протидії цькуванню дітей та молоді в інтернеті. Зокрема, мова йде про ініціювання Президентом України Національної стратегії захисту дітей у цифровому середовищі на 2023–2026 рр. з метою забезпечення прав і свобод дитини, її захисту від будь-яких форм насильства, експлуатації та зловживань у цифровому середовищі.

Крім того, в Україні було створено інститут Освітнього омбудсмена, на якого покладаються завдання із захисту прав у сфері освіти. Він розглядає звернення учасників освітнього процесу та за результатами такого розгляду може надсилати подання щодо проведення службових розслідувань, надавати рекомендації, вимагати відновлення прав або припинення порушення прав; аналізує дотримання законодавства стосовно учасників освітнього процесу, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування); може безперешкодно відвідувати заклади освіти, представляти інтереси осіб у суді.

Таким чином, наразі в українських підлітків з'явилася можливість у разі цькування отримувати відповідний захист у позасудовий спосіб.

Список використаних джерел:

1. Найдьонова Л. А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнавання і захист дитини. Упорядник В. О. Снігульська. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. 96 с.
2. Маньгора В. В. Особливості правового регулювання кібербулінгу в сучасних умовах. *Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах*: Матеріали другої науково–практичної конференції. 21 травня 2020 р., м. Київ. / Упоряд.: С. О. Дорогих, В. Ф. Фурашев, В. Г. Пилипчук, О. В. Петришин. Київ, 2020. С. 166-172.
3. Булінг. Ситуація в Україні. Що таке булінг?. URL: <https://stopbullying.com.ua/adults/statistics> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Протидія кібербулінгу: суб'єкти реагування та механізми захисту порушених прав дитини. Вища школа адвокатури НААУ. URL:

[https://www.hsa.org.ua/blog/protydiya – kiberbulingu – sub – yekty – reaguvannya – ta – mehanizmy – zahystu – porushenyh – prav – dytyny](https://www.hsa.org.ua/blog/protydiya-kiberbulingu-sub-yekty-reaguvannya-ta-mehanizmy-zahystu-porushenyh-prav-dytyny) (дата звернення: 19.10.2023).

5. Кібербулінг та право на безпеку. *Юридична Газета*. онлайн версія. URL: [https://jur – gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbulling – ta – pravo – na – bezpeku – .html](https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbulling-ta-pravo-na-bezpeku-.html) (дата звернення: 19.10.2023).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657 – 19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text) (дата звернення: 19.10.2023).

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212 – 24): Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073 – X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/go/80731 – 10](https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10) (дата звернення: 19.10.2023)

8. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341 – III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/go/2341 – 14](https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14) (дата звернення: 19.10.2023)

9. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435 – IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/go/435 – 15](https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15) (дата звернення: 19.10.2023).

Вікторія ДАНЧЕВСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДОГОВІРНІ ЗАСАДИ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті досліджено сучасні аспекти створення правил, які регулюють господарські відносини на ринку. Проаналізовано аспекти визначення, змісту та значення правопорядку, а також його забезпечення в Україні в умовах воєнного стану. У контексті розгляду взаємодії приватних та публічних правових норм для забезпечення господарського порядку, було розкрито важливість укладення господарських договорів і їх місце в системі господарського правового регулювання. Також було розглянуто різні теоретичні підходи до визначення змісту індивідуального правового регулювання та його ознак. Зазначено, що господарський договір на

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

індивідуальному рівні є ключовим елементом у формуванні господарського правопорядку, оскільки він створює загальну модель поведінки учасників господарських відносин, яка перетворюється на правовий режим договору.

***Abstract.** The article examines modern aspects of the creation of rules that regulate economic relations on the market. In the context of considering the interaction of private and public legal norms to ensure economic order, the importance of concluding economic agreements and their place in the system of economic legal regulation was revealed. Various theoretical approaches to determining the content of individual legal regulation and its features were also considered. It is emphasized that the economic contract at the individual level is a key element in the formation of the economic legal order, as it creates a general model of behavior of the participants in economic relations, which turns into the legal regime of the contract.*

Постановка проблеми. Під час воєнного стану правопорядок у сфері господарювання може бути регульований різними договірними засадами, в залежності від законодавства країни, що вводить воєнний стан.

Обмеження прав підприємств: у багатьох випадках, воєнний стан може супроводжуватися обмеженнями щодо функціонування підприємств. Деякі галузі можуть бути призупинені або регульовані відповідними органами.

Контроль над ресурсами: у воєнний період, керівництво держави може надавати собі право контролю за ресурсами, такими як продукти, сировина, енергія та інше. Це може включати регулювання цін і розподіл ресурсів.

Договори на потреби оборони: під час воєнного стану, держава може укладати договори з підприємствами для постачання товарів та послуг, необхідних для оборони. Ці договори можуть мати пріоритет перед іншими договорами.

Податкові пільги та збільшення витрат: для забезпечення потреб оборони, держава може надавати пільги в галузі оподаткування або навіть збільшувати витрати на оборону за рахунок скорочення інших видатків.

Контроль над іноземними інвестиціями: влада може обмежувати іноземні інвестиції в стратегічні галузі під час воєнного стану [3, ст. 130].

Основним завданням господарського права є створення правової бази для ефективного та збалансованого функціонування господарських відносин з метою підтримки суспільного господарського порядку. Правопорядок в сфері господарювання є фундаментальною складовою суспільного розвитку і стабільності. Цей правопорядок ґрунтується на системі договорів, які регулюють відносини між суб'єктами господарювання.

Згідно зі ст.5 Господарського Кодексу України, правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з

конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [1, ст. 144].

Виклад основного матеріалу. Господарський правопорядок утворюється завдяки дії механізму господарського регулювання, який включає в себе систему правових інструментів, організованих таким чином, щоб забезпечити ефективний контроль і вплив на господарські відносини та їх упорядкування.

Відповідно до ст.7 Господарського Кодексу України, нормативну основу господарського правопорядку становлять норми Конституції України, Господарського Кодексу України, законів України, нормативно-правових актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Очевидно, що у господарському правопорядку, який діє в умовах ринкової економіки, не можна покладати лише на юридичні норми, оскільки вони не завжди здатні враховувати всі аспекти складних господарських відносин і вчасно реагувати на їх зміни та еволюцію. Тому господарський правопорядок повинен ґрунтуватися як на публічно-правових, так і на приватно-правових принципах, і співвідношення цих компонентів визначається рівнем розвитку інфраструктури конкретного ринкового сегмента (наприклад, ринку товарів, робіт, послуг) та рівнем важливих громадських інтересів, які мають бути захищені на цьому ринку.

Таким чином, публічно-правові принципи у господарському праві включають в себе: 1) Принцип державного регулювання, який вказує на важливість державного втручання в господарську діяльність для забезпечення справедливості, конкурентоспроможності та дотримання закону; 2) Принцип прозорості й відкритості, який передбачає необхідність надання публічної інформації про господарські операції та рішення, що стосуються державних ресурсів; 3) Принцип конкуренції відіграє важливу роль у господарському праві, сприяючи створенню сприятливого середовища для підприємств та запобігаючи монополіям.

Приватно-правові принципи в господарському праві зазвичай стосуються взаємин між суб'єктами господарювання, такими як підприємства, фірми та індивідуальні підприємці. Декілька основних приватно-правових принципів у господарському праві включають в себе: 1) Свобода договірних відносин, тобто суб'єкти господарювання мають право укласти договори на взаємовигідних умовах, дотримуючись волі сторін; 2) Принцип власності, а саме власність на майно та ресурси є важливим аспектом господарського права, і вона захищається та регулюється приватним правом; 3) Відповідальність за порушення договору, коли суб'єкти господарювання несуть відповідальність за невиконання або порушення умов укладених договорів; 4) Конфіденційність і ділова таємниця, тобто приватно-правові принципи передбачають обов'язок зберігання конфіденційної інформації та ділової таємниці.

Основними причинами виникнення проблем у стихійному ринковому саморегулюванні господарських відносин є об'єктивні економічні закони, наслідки яких, з урахуванням соціально-економічних інтересів суспільства, не завжди призводить до позитивних тенденцій у розвитку цих відносин.

Стихійне ринкове саморегулювання господарських відносин – це процес, при якому ринок і його учасники (підприємства, споживачі, інвестори) регулюють економічну діяльність без активного втручання держави. Це означає, що ціни, обсяги виробництва, інвестиційні рішення та інші аспекти економічного життя формуються відповідно до ринкових сил попиту і пропозиції, а не через регулювання з боку влади. Такий підхід передбачає, що конкуренція та вільний ринок спроможні самостійно забезпечити ефективне функціонування економіки.

До типових прикладів ринкової невдачі можна віднести такі явища: брак інтересу ринку у виробництві необхідних громадських благ; проблеми з безробіттям і інфляцією; байдужість ринку до соціальних питань; надмірна різниця між регіонами країни та інші подібні проблеми.

Договір у господарському праві є юридичною угодою між сторонами, яка регулює їхні комерційні чи господарські відносини. Цей договір може включати умови та правила, що стосуються купівлі-продажу товарів, послуг, оренди, партнерства, постачання, тощо. Господарські договори можуть бути укладені як між підприємствами, так і між підприємствами та іншими суб'єктами, і вони регулюються відповідними законами і правилами господарського права.

У господарському праві існує безліч видів договорів, які використовуються для регулювання різних видів комерційних та бізнесових відносин. Ось деякі з найпоширеніших видів договорів у господарському праві: 1) Договір купівлі-продажу за яким одна сторона зобов'язується передати речі або надати послуги іншій стороні за винагороду; 2) Договір фінансового лізингу за яким лізингодавець надає лізингоприймачу право використовувати майно протягом визначеного періоду; 3) Договір постачання в якому одна сторона зобов'язується постачати товари або послуги іншій стороні за визначених умов; 4) Договір оренди про передачу майна або обладнання в оренду на певний строк з метою використвння за винагороду; 5) Ліцензійний договір, що надає право на використання інтелектуальної власності (патенти, авторські права, торгові марки) за визначених умов.

Основу регулювання у сфері господарських договорів, безперечно, складає саморегулювання, яке базується на принципі свободи укладання договорів. Це саморегулювання поєднується з законодавчим регулюванням договорів, утворюючи загальні принципи господарського порядку, які мають публічний та приватний характер. Господарські угоди надають можливість використовувати різноманітні юридичні інструменти, які можуть бути обов'язковими або доручати сторонам визначати умови з метою досягнення

оптимальних результатів, які відповідають інтересам як сторін договору, так і суспільства в цілому [2, ст. 84].

У сфері укладення договорів, суб'єкт має вільну можливість реалізовувати свої приватні інтереси, якщо це здійснюється в рамках закону та дозволеними способами. На практиці, незаконні інтереси або способи їх реалізації не захищаються законом і можуть призвести до недійсності всього договору або його окремих умов. Узгодження волі сторін і їх здатність до укладення договору оцінюються правовим порядком, і він визначає правомірність цілей договору. Законодавство та умови договору визначають порядок укладання, дії, зміни та припинення договору, а також вимоги до його змісту та форми.

Загальний режим укладання господарських договорів охоплює два способи: перший – у формі письмового договору з печатками, другий - у спрощеній формі через листи, факсограми, телефонограми та інші комунікаційні засоби. Зазвичай спрощений спосіб можливий, якщо для конкретного виду договору законом не передбачено спеціальних вимог щодо його форми. Це означає, що, якщо закон не вимагає певної форми для певного договору, пропозицію щодо його укладання можна акцептувати шляхом відправки підписаного договору, листа, телеграми, електронного повідомлення або шляхом практичних дій, що підтверджують прийняття замовлення на виконання. У випадку окремих видів договорів можуть існувати спеціальні вимоги до їх укладання, наприклад, проведення публічних торгів або конкурсу.

Загальний режим договорів виключає можливість одностороннього розірвання (*див. ст. 188 ГК України*), якщо це не передбачено законом або договором, і розірвання можливе лише через суд за наявності підстав, передбачених законодавством [1, ст. 144].

Договірні засади правопорядку у сфері господарювання визначають спосіб взаємодії між суб'єктами господарювання та державою, а також відносини між суб'єктами господарювання. Дотримання договірних засад сприяє стабільності, конкурентоспроможності й інноваціям в економіці. Основні види договірних засад включають: 1) Свобода підприємництва, яка гарантує право громадян та підприємств створювати та управляти підприємствами на основі власної ініціативи; 2) Власність, що забезпечує право власності на майно, включаючи землю, ресурси та інші активи; 3) Дотримання закону, тобто суб'єкти господарювання повинні дотримуватися всіх законів і нормативних актів, що стосуються їхньої діяльності; 4) Захист прав та інтересів, що забезпечує право на захист своїх прав та інтересів в судовому порядку або через інші механізми; 5) Підтримка Ринкової Конкуренції, тобто договірні засади повинні сприяти збереженню ринкової конкуренції. Антимонопольні закони можуть регулювати договірні відносини, щоб уникнути монополізації ринку; 6) Однією з основних принципів договірного правопорядку також є свобода договору. Суб'єкти господарювання мають право укладати договори на умовах, які їм відповідають. Це сприяє створенню

конкурентного середовища і стимулює інновації. 7) Регулювання державою, тобто держава може регулювати певні сфери господарювання для забезпечення загальної безпеки та суспільного благополуччя, а також є договірні відносини з державою, тобто *держава може бути однією зі сторін договору* [4, ст. 253].

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що договірні засади правопорядку у сфері господарювання відіграють важливу роль під час воєнного стану. Вони визначають правила взаємодії між суб'єктами господарювання, сприяють створенню стабільного та розвинутого економічного середовища. Договірні відносини дозволяють сторонам визначити свої права і обов'язки, а також вирішити спори шляхом мирного врегулювання.

Засади вільної волі та рівності сторін, виконання зобов'язань у добрій вірі, дотримання принципу добросовісності і заборони недобросовісної конкуренції є невід'ємними частинами договірного правопорядку. Вони сприяють зміцненню довіри між бізнес-партнерами і сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку господарських відносин.

Однак важливо також враховувати, що договори повинні бути укладені з дотриманням законодавства та публічних інтересів. Порушення договірних засад може призвести до правових наслідків.

У підсумку, договірні засади правопорядку в господарюванні є важливим інструментом для забезпечення стабільності та розвитку економіки, а їх дотримання сприяє побудові відкритого, чесного та конкурентоспроможного бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV// Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст. 144. / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Іванова Т. В. (2020). *Правове регулювання договірних відносин в господарській сфері. Правничий вісник. (2). С. 83-87.* / URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2527/1/INTERNET_A5_Мон_каф_19_ГПД%20%281%29.pdf
3. Назаренко Ольга, Харченко Наталія 2023 р. *Правопорядок як мета і результат правового регулювання в умовах воєнного стану. Стаття. Ст. 130-140.* / URL: <file:///C:/Users/hp/Downloads/1554-Текст%20статті-3122-1-10-20230719.pdf>
4. Серебряк С. В, 2023 р. *Сутнісні аспекти поняття «Спеціальний правовий режим господарювання».* Стаття. Ст. 253-257. / URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/57.pdf

Микита ДОБРОВ*
студент 4 курсу,
Факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця , Україна

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ООН

Анотація. У статті розглянуті актуальні проблеми реформування Організації Об'єднаних Націй (ООН). Організація стикається із викликами, пов'язаними з розширенням свого мандату, ефективністю миротворчої діяльності, боротьбою з глобальними проблемами, такими як зміна клімату, пандемія COVID-19 та поширення конфронтації між різними країнами світу, особливо війна між Російською федерацією та Україною. Стаття також розглядає погляди різних країн та обговорює можливі шляхи подолання цих проблем для забезпечення більшої ефективності та актуальності ООН у сучасному світі.

Abstract. *The article discusses the current problems of reforming the United Nations (UN). The organization faces challenges related to the expansion of its mandate, the effectiveness of peacekeeping activities, the fight against global problems such as climate change, the COVID-19 pandemic and the spread of confrontation between different countries of the world, especially the war between the Russian Federation and Ukraine. The article also examines the views of different countries and discusses possible ways to overcome these problems to ensure greater effectiveness and relevance of the UN in today's world.*

Ключові слова. Організація Об'єднаних Націй (ООН), реформа, миротворча діяльність, міжнародне співробітництво, Рада Безпеки, суверенітет, права людини, дипломатія.

Вступ. Організація Об'єднаних Націй (ООН), заснована після Другої світової війни з метою збереження світового миру та сприяння спільному розвитку, довгий час відігравала ключову роль у світовій політиці. Проте, з минулим століттям світ зазнав численних трансформацій, що створили нові виклики та загрози, вимагаючи оновлення та реформування самої ООН. Сучасний світ стикається з глобальними проблемами, такими як зміна клімату, пандемії, тероризм, торгівля людьми та численні територіальні конфлікти. Ці виклики вимагають від ООН адаптуватися та реагувати більш ефективно, щоб залишатися актуальною та вірогідною організацією для розв'язання сучасних проблем у такий непростий час не тільки в Україні, а і у всьому світі. У цій статті будуть розглянуті основні проблеми та виклики, які стоять перед ООН у процесі реформування, а також розглянуті різні підходи і пропозиції щодо

* Науковий керівник: доцент кафедри права Маньгора В. В.

подолання цих проблем. Розуміння та аналіз цих аспектів допоможе сформулювати більш чітке уявлення про майбутнє ООН та її роль у сучасному світі. Метою статті ж є аналіз діяльності одного з головних органів Організації Об'єднаних Націй – Ради Безпеки, на який згідно зі ст. 24 Статуту ООН покладено відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки, в контексті війни між Україною та Російською Федерацією. Питання ефективності діяльності Ради Безпеки ООН завжди викликали інтерес у науковців та фахівців з міжнародного права, а з початком агресії РФ щодо України це питання для науковців з України та інших країн Європи набуло, окрім теоретичного, цілком практичного виміру. Перспективи реформування механізму забезпечення миру та безпеки, зокрема через діяльність Ради Безпеки ООН, також розглядаються у статті з урахуванням можливих сценаріїв розвитку подій.

Виклад основного матеріалу. За роки своєї існування Організація Об'єднаних Націй (ООН) виконувала історичну місію, важливу для прогресивних змін, що відбулися у світі протягом другої половини ХХ століття. Найважливішим джерелом сили цієї організації є її універсальний членство та широкий мандат. Саме завдяки цим особливостям ООН стала унікальним форумом для обговорення глобальних проблем і пошуку способів їх вирішення, а також інструментом вирішення міжнародних конфліктів, збереження миру та безпеки та сприяння розвитку співробітництва в політичній, економічній, соціальній та інших галузях [1, с. 431].

Однак сучасний світ зазнав змін, особливо наприкінці 80-х та в 90-х роках. Загострення глобальних проблем, зростання міжнародних конфліктів після розпаду біполярної системи, еволюція характеру конфліктів та інші фактори зобов'язали ООН адаптуватися до нових реалій. З падінням Радянського Союзу, кризою в Росії та змінами в ролі ФРН та Японії, а також зростанням впливу країн, що розвиваються, сформувалася нова геополітична ситуація, яку ООН повинна враховувати в своїй діяльності. Сильніші країни та регіони мають бути адекватно представлені в основних структурах ООН, зокрема в Раді Безпеки.

Сучасний світ характеризується тим, що міжнародні проблеми стають все більш трансграничними та вимагають міжсекторального підходу. Це стосується вирішення конфліктів, розвитку та гуманітарної допомоги. Тому головне завдання ООН сьогодні полягає в забезпеченні єдності мети та координації дій різних відомств та структур її системи для вирішення складних міжнародних проблем. Співпраця на всіх рівнях стає більш необхідною, ніж будь-коли раніше.

Необхідність реформування Секретаріату ООН стала нагальною, оскільки він став надто об'ємним, дублює свої функції та зазнає фінансових труднощів. Проблема полягає у неефективності системи фінансування, що призводить до постійних фінансових проблем. Зміни в міжнародному контексті також змусили ООН переглянути свою діяльність. Деякі з її агентств та напрямів стали

застарілими, особливо ті, що пов'язані з деколонізацією. Крім того, в сучасних умовах виникли прогалини в таких сферах, як екологія, боротьба з наркоманією та міжнародний тероризм [2, с. 177].

Контрольна система ООН не відповідає сучасним вимогам. Зростання впливу регіональних організацій призвело до необхідності перерозподілу функцій між цими організаціями та ООН. Організація повинна зосередитися на важливих завданнях і координувати дії інших структур.

У сучасному світі, де події розвиваються швидко та непередбачувано, надзвичайно важливо бути оперативними. Таким чином, основними завданнями для ООН стають єдність цілей, координація дій, стратегічне розміщення ресурсів, швидкість, гнучкість та ефективність. Щоб відповідати поточним викликам, ООН мусить пройти через широкомасштабну реформу, яка включає перебудову Секретаріату та перегляд правових основ її функціонування. Нова культура управління та структура повинні підвищити спрямованість, узгодженість та швидкість реагування на важливі потреби міжнародного співтовариства, як зазначив Генеральний Секретар Кофі Аннан.

Протягом багатьох років проблеми та недоліки ООН стосовно її функціонування обговорювалися та виявлялися. У 1975 році була створена група експертів, яка розглядала питання структури ООН. У 1985 році, в рамках інспекційної групи, були зроблені критичні зауваження та рекомендації.

Обговорення щодо необхідності реформування ООН виникло під час підготовки до 50-річчя організації. Ці питання були актуальними на різних сесіях Генеральної Асамблеї.

Здійснили значну роботу над аналізом пропозицій з реформування ООН група експертів під керівництвом Моріса Стронга та Керівного комітету з реформи [3, с. 641].

Основним результатом цього аналізу стала доповідь Генерального Секретаря Кофі Аннана від 1997 року під назвою «Поновлення ООН: програма реформи». Ця доповідь враховувала досвід минулого та висловлювала глибокий аналіз проблем реформування ООН враховуючи реалії та перспективи XXI століття. Доповідь містила заходи для реформування структури та управління Секретаріату, поліпшення функціонування міжурядових органів ООН та нові підходи до розробки політики та стратегії ООН.

Зокрема, нова структура керівництва та управління включала створення посади першого заступника Генерального Секретаря, Групу старших керівників, перебудову роботи Секретаріату в секторальні групи, створення Групи стратегічного планування. Тематика секторальних груп включала питання миру і безпеки, економічних та соціальних питань, співробітництва в цілях розвитку, гуманітарних питань та прав людини, які розглядалися відповідними Виконавчими комітетами.

Однією з ключових проблем реформування ООН є підвищення ефективності її миротворчої діяльності. Оскільки ООН не може вживати

примусові заходи без мандата Ради Безпеки, найбільш ефективним способом стримання агресії чи припинення конфлікту є створення міжнародних коаліцій. Проте важливо забезпечити легітимність таких дій через мандат Ради Безпеки. Проблема полягає в збалансованому вживанні економічних санкцій, урахуванні гуманітарних наслідків санкцій та встановленні критеріїв для їх застосування та скасування.

Успіх миротворчих операцій значною мірою залежить від швидкості їх розгортання для запобігання ескалації конфлікту. Це передбачає оперативне відрядження штабу місії швидкого розгортання та участь держав-членів у створенні резервних бригад. Для забезпечення легальності операцій, Рада Безпеки повинна встановлювати строк для укладання угод про статус контингенту, і до їх укладання застосовувати типові угоди про статус сил розгортання. Реформа Ради Безпеки стала невід'ємною частиною оновлення ООН, враховуючи нові глобальні реалії та баланс сил між країнами.

Питання про розширення складу Ради Безпеки ООН та право вето стають центральними в розгляді реформ. Існує загальне визнання необхідності розширення складу Ради Безпеки, але погляди на конкретні деталі варіюються.

Деякі західні країни підтримують незначне збільшення кількості постійних членів, зберігаючи право вето. У той час більшість розвиваються країни відстоюють широке представництво у складі постійних членів з різних регіонів та обмеження або відміну права вето [4, с. 260].

Питання щодо реформування системи органів ООН не нове і неодноразово порушувалося як у професійній спільності, так і на міжнародному рівні. Так, показовою є 70-а сесія Генеральної Асамблеї ООН, яка відкрилась 15 вересня 2015 р., на якій велика кількість світових лідерів виступила із заявою про обмеження права вето в Раді Безпеки ООН, а також щодо кількості її членів. 30 вересня 2015 р. Франція та Мексика подали спільну декларацію щодо обмеження права вето у разі розгляду ситуацій, що мають наявні ознаки злочинів проти людства, геноциду та військові злочини. Відповідну заяву зробив і Президент Франції Франсуа Оланд щодо підтримки Францією ідеї розширення РБ ООН, можливості обмеження права вето, особливо у випадках масової жорстокості.

Події кінця 2013 – початку 2014 рр. в Україні призвели до появи найсильнішої за час незалежності України системної політичної, соціальної та економічної кризи. Самі по собі вони послужили потужним ніби каталізатором негативних наслідків несприятливого соціально-політичного устрою суспільства, що існував в Україні. Однак істотно погіршити і без того важке становище України в усіх сферах життєдіяльності зміг потужний вплив на цю ситуацію ззовні – агресія РФ у 2014 р., яка з різною інтенсивністю реалізовувалася переважно у Криму та на Сході України.

Але вже з 24 лютого 2022 р. агресія РФ вийшла на новий рівень – повномасштабні атаки з різних напрямків, у тому числі з території Білорусі, всіма наявними родами військ у масштабах, що не мають прецедентів на

території Європи із закінчення Другої світової війни – все це змусило увесь світ переоцінити загрозу від цього конфлікту, який має всі перспективи на подальшу ескалацію, в тому числі із залученням інших держав та зброї масового ураження.

У контексті такої загрози міжнародному миру та безпеці, а особливо у зв'язку з урахуванням «ядерного» статусу країни-агресора, потрібно вважати за необхідне проаналізувати ефективність наявного у сучасному міжнародному праві механізму, покликаного охороняти міжнародний мир та безпеку, а саме того механізму, який запроваджений у межах Ради Безпеки ООН.

Почати треба з того, що інститут постійного членства в Раді Безпеки ООН є доволі унікальним механізмом серед подібних структурних елементів міжнародних організацій і є свого роду прецедентом як у рамках ООН, так і у праві міжнародних організацій загалом. Згідно зі Статутом ООН, Раді Безпеки визначено роль з підтримання міжнародного миру і безпеки. Її повноваження включають проведення миротворчих операцій, запровадження міжнародних санкцій і санкціонування воєнних дій за допомогою резолюцій Ради Безпеки. Вона також є єдиним органом ООН, який уповноважений видавати обов'язкові для виконання резолюції країнам-учасникам.

Перша сесія Ради Безпеки відбулася 17 січня 1946 р. З того часу Рада Безпеки ООН збиралася безліч разів для встановлення існування загрози міжнародному миру та безпеки, обговорення позицій держав з цього приводу та можливих дій з боку організації та учасників потенційних або наявних конфліктів. Необхідність залучення Ради Безпеки ООН в українському конфлікті стала очевидною після суттєвих порушень норм міжнародного права з боку РФ щодо України, а саме підтримки сепаратистських дій в Автономній Республіці Крим починаючи з березня 2014 р.

Саме з 2014 р. почалася дискусія, як у професійному колі, так і серед суспільства, про неефективність механізму вирішення конфліктів у Раді Безпеки ООН у контексті агресії РФ щодо України. Показовими прикладами цієї неефективності були ситуації, коли свого часу РФ використала право вето під час вирішення питання щодо так званого «референдуму» в Криму, пізніше, застосувавши вето, не дозволила ввести миротворчий контингент ООН на Донбас, а ще пізніше також і щодо створення міжнародного трибуналу для притягнення винних у катастрофі «Боїнгу 777» у Донецькій області, в результаті якої загинуло 298 осіб. 25 лютого 2022 р. РФ ветувала резолюцію Ради Безпеки про припинення вторгнення в Україну, незважаючи на те, що у Генеральній асамблеї 141 держава із 193 засудила агресію Росії. РФ активно застосовує своє право вето на голосуваннях щодо України, тож без можливого реформування або зміни позиції РФ (про що думати досить безпідставно без корінних змін у політичній системі РФ) Рада Безпеки ООН потребує реформування в контексті вирішення питання зі зловживанням права вето постійними членами.

Тож, маємо констатувати, що в умовах чинних правил існування цього, без перебільшення, основоположного органу для кваліфікації загроз миру і міжнародної безпеки можливість його ефективної діяльності різко знижується. Саме тому невдалі спроби розв'язання української кризи за участю Ради Безпеки ООН є гарним індикатором низької ефективності цього органу, притому, що стороною цього конфлікту є один із постійних членів Ради Безпеки ООН. Гіпотетично учасником конфлікту, який може стати на порядку денному для Ради Безпеки ООН, може стати і конфлікт з більш ніж одним її членом, але саме участь у ньому постійного члена/членів ООН зводить до нуля всі зусилля з його розв'язання в рамках наявної системи міжнародної безпеки.

Можливі варіанти розв'язання цієї проблеми були неодноразово запропоновані юристами-міжнародниками. Здебільшого пропозиції зводилися до визнання РФ країною-агресором, що в контексті принципів Статуту ООН надає право розгляду питання про виключення країни-агресора з членів ООН, що має на увазі і вихід цієї держави з її органів, зокрема і Ради Безпеки ООН. Однак видима складність реалізації цієї пропозиції впирається в інші положення того самого Статуту ООН, які передбачають необхідність для реалізації цієї процедури на етапі голосування за виключення держави з голосів двох третин від Ради ООН, включно з голосами всіх п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН. РФ, посідаючи нині місце СРСР, як постійний член Ради Безпеки ООН малоймовірно проголосує за виключення себе з членів ООН.

У 1991 р. РФ проголосила себе «державою-продовжувачем» СРСР, і на підставі цієї одноособової заяви посіла його місце в Раді Безпеки ООН. Однак де-юре і РФ, і Україна і всі інші колишні радянські республіки є державами- правонаступниками СРСР, питання щодо правонаступництва місця у Раді Безпеки ООН окремо не вирішувалося і ніякими угодами не закріплювалося. Треба розуміти, що різниця між поняттями « правонаступництво » і « продовження » або, як ще його називають, континуїтетом у тому, що в першому випадку йдеться про перехід прав та обов'язків однієї держави до іншої через міжнародні відносини. У другому випадку йдеться про державу, яка змінила, наприклад, назву, межі території, політичний устрій, але при цьому не змінювала свою ідентичність. Наприклад, Україна існує як держава з тією самою ідентичністю ще з 1917 р., незважаючи на те, що змінювалася її назва (була УРСР, тепер Україна) конституція, політичний устрій і кордони. Щодо ідентичності СРСР і Російська Федерація не може бути ніяких сумнівів у тому, що це різні суб'єкти міжнародного права. Саме тому юридично, логічно та ідеологічно Росія не є «продовжувачем» держави, яка перестала існувати як геополітична реальність. Тому, посівши місце СРСР в ООН, Росія грубо порушила Статут цієї організації, і, що показово, у Статуті ООН досі написано, що в Раді Безпеки ООН постійним членом є СРСР, а не РФ. Підтримує вказану вище позицію і постійний представник України у ООН Сергій Кислиця. Він вважає, що позиція України полягає в тому, що РФ уже не є членом Ради Безпеки ООН, оскільки знаходиться на місці колишнього Радянського Союзу,

але для виключення країни-агресора з Ради Безпеки ООН має принципово змінитися позиція постійних членів Ради Безпеки з цього питання.

Порозуміння у питанні виключення РФ зі складу Ради Безпеки ООН знайшли навіть антагоністи у Сенаті США – республіканці та демократи. Депутати від різних партій об'єдналися для висловлення спільної позиції з цього приводу. Нещодавно про необхідність реформування Ради Безпеки ООН через дії РФ висловлювався Президент США під час виступу на Генеральній Асамблеї ООН. З аналогічною думкою виступив і прем'єрміністр Японії. Звертаючись до Генеральної Асамблеї ООН у вівторок 20 вересня 2022 р., Ф. Кішида заявив, що напад Росії, постійного члена ООН, на Україну поставив під загрозу авторитет Ради Безпеки ООН. Кішида назвав це «нападом на філософію та принципи Статуту ООН».

Отже, можливими варіантами вирішення такої проблеми є: 1) порушення питання отримання РФ статусу постійного члена Ради Безпеки ООН; 2) виключення РФ з числа членів ООН через агресію щодо України; 3) зміна процедури та співвідношення голосів у разі прийняття рішень у Раді Безпеки ООН. Однак реалізація вказаних сценаріїв стане можливою, скоріше за все, після закінчення війни між РФ та Україною та лише у випадку поразки агресора [5, с. 10].

Конкретні пропозиції варіюються від збільшення кількості постійних членів на п'ять осіб до створення постійних членів для регіональних організацій. Однак основна проблема полягає в балансі між правомірним розширенням Ради Безпеки та збереженням її ефективності. Збільшення постійних членів може ускладнити прийняття рішень, а позбавлення права вето нових членів створило б дисбаланс.

Процес реформування ООН виявився складним і тривалим, зокрема відносно реформ Ради Безпеки та методів діяльності ООН. Реформа залишається важливим завданням для організації.

Висновки. У висновку слід зазначити, що проблеми реформування ООН є актуальним завданням в сучасному світі. Організація Об'єднаних Націй здійснила значний вплив на міжнародну сцену та вирішення глобальних проблем. Проте світ зазнав значних змін, які вимагають адаптації ООН до нових реалій. Розширення складу Ради Безпеки та питання права вето залишаються основними пунктами обговорення. Різні країни мають різні погляди на це питання, і знайти консенсус виявляється складним завданням.

Процес реформування ООН вимагає виважених та обгрунтованих рішень, щоб забезпечити, з одного боку, правомірність та репрезентативність, а з іншого боку, збереження ефективності організації. Реформа ООН є складним завданням, і вона повинна проводитися з урахуванням різноманітних інтересів та перспектив розвитку світу. Незважаючи на це, реформа залишається необхідною, щоб ООН могла відповідати вимогам сучасності та розв'язувати складні міжнародні проблеми. Адже, саме вона і є тим органом на чий плаче якого поставлено завдання підтримувати мир у всьому світі та стимулювати

держави до здійснення мирної зовнішньої та внутрішньої політики, тому що саме це і є важливим у нинішні, скрутні часи для усього людства загалом. Сподіваюся, що у найближчому майбутньому ООН зможе все ж таки виправити усі свої проблеми шляхом правильних та якнайбільш гуманістичних реформ, які тільки і будуть що допомагати людям різних країн світу.

Список використаних джерел

1. Жукорська Я. М. Окремі аспекти реформування Ради Безпеки ООН. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 43-434.
2. Іорданова О. Є Діяльність ради безпеки Організації Об'єднаних Націй: проблеми застосування права вето. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського серія: Юридичні науки*. 2020. № 2. Том 31 (70) Ч. 3. С. 177-183.
3. Мелінішін В. Б. Проблема реформування ООН: аксіологія функціонального підходу. *Актуальні проблеми політики*. 2009. Вип. 38. С. 639-647.
4. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія. Харків: Право, 2014. 261 с.
5. Гладенко О. М. Реформування механізму ради безпеки ООН крізь призму війни між Російською Федерацією та Україною. *Науковий вісник*. 2022. Вип. 1. С. 10-14.

Микита ДОБРОВ*,
студент 4 курсу,*
Факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Утримувати соціально-економічну систему в ефективному стані надає державі гнучкі засоби впливу на економічні процеси. Окремо від податків, фінансово-кредитних важелів, правил ціноутворення країни також існує система ліцензування окремих видів господарської діяльності. Ліцензування є одним із заходів державного регулювання економічних відносин в Україні. Разом з цим, нормативна база в регулюванні безлічі питань ліцензування господарської діяльності відстала від потреб сьогодення, не в усьому відповідає поставленим вимогам і практична діяльність органів, які безпосередньо здійснюють видачу ліцензій застаріла.

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Abstract. *Maintaining the socio-economic system in an efficient state provides the state with flexible means of influencing economic processes. Apart from taxes, financial and credit levers, the country's pricing rules, there is a licensing system for certain types of economic activity. Licensing is one of the measures of state regulation of economic relations in Ukraine. At the same time, the regulatory framework for regulating many issues of business licensing has lagged behind today's needs, does not fully meet the requirements, and the practical activities of the bodies that directly issue licenses are outdated.*

Ключові слова. Право, закон, ліцензування, кодекс, проблематика, регулювання, господарська діяльність, система, податки, економіка, ліцензія.

Постановка проблеми. Підприємництво є одним з основоположних принципів державної політики та реалізації конституційного права громадян на підприємницьку діяльність. Відповідно до статті 42 Конституції України, кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. По-перше, це право ґрунтується на свободі підприємницької діяльності, тобто особа може на власний розсуд і ризик займатися господарською діяльністю, яка не заборонена законом, з метою одержання прибутку.

Водночас, згідно з Конституцією, право громадянина на підприємницьку діяльність створює відповідні обов'язки перед іншими учасниками господарських відносин. Відповідно до Конституції України, використання власності будь-якою особою не може завдавати шкоди правам, свободам, гідності та інтересам людини і громадянина, погіршувати екологічну ситуацію і природну якість землі [1].

Іншими словами, такі відносини передбачають дотримання певних кодексів поведінки як з боку суб'єкта, так і з боку державних органів, уповноважених здійснювати регуляторні та адміністративні функції і забезпечувати прозорість та конкурентність у сфері ринкових відносин.

Важливим фактором впливу держави на процес здійснення господарської діяльності є її ліцензування. Ці дозволи на законодавчому рівні регламентують гарантоване Конституцією право на здійснення підприємницької діяльності, але за умови отримання відповідних дозволів та ліцензій.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, треба визначити чим ж все таки являється ліцензування та ,власне, ліцензія. Ліцензія у загальному значенні це документ, що демонструє певний дозвіл на щось. Документ державного зразка, що засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов. В свою чергу, ліцензування це видача та переоформлення ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпорядження про усунення порушень ліцензійних

умов, а також розпорядження про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування. Це необхідна умова здійснення певних видів підприємницької діяльності, передбачених Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності», що означає необхідність одержання ліцензії у встановленому законодавством порядку. З моменту одержання ліцензії підприємцю надається право здійснювати відповідний вид діяльності, що він може реалізовувати протягом строку дії ліцензії, після закінчення якого це право припиняється. Щодо органів ліцензування, то саме Верховна Рада України визначає основні напрями державної політики у сфері ліцензування, законодавчі основи її реалізації. Реалізацію державної політики у сфері ліцензування здійснює Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений орган з питань ліцензування, а також органи виконавчої влади, визначені Кабінетом Міністрів України, спеціально уповноважені виконавчі органи рад, уповноважені провадити ліцензування певних видів господарської діяльності. Усього існує 5 видів ліцензії, а саме: виключна, одинична, невиключна, примусова, відкрита. Пропоную коротко пройтись по ним всім [2].

Виключна ліцензія надається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання об'єкта ліцензіаром у сфері, обмеженій цією ліцензією, а також можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері. Одинична ліцензія надається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта у сфері, обмеженій цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у визначеній сфері. Невиключна ліцензія не перешкоджає ліцензіару використовувати об'єкт у сфері, обмеженій цією ліцензією, і видавати іншим особам ліцензії на використання цього об'єкта у зазначеній сфері. Примусова ліцензія - це ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності за рішенням компетентного державного органу (наприклад, якщо власник патенту на винахід не використовує винахід протягом трьох років і відмовляється надати ліцензію зацікавленій особі, зацікавлена особа може звернутися до суду з позовом про надання ліцензії на використання винаходу). Відкрита ліцензія - це коли власник майнових прав інтелектуальної власності погоджується укласти ліцензійний договір з будь-якою особою на умовах, визначених власником (наприклад, власник патенту на винахід має право звернутися до Державної служби інтелектуальної власності із заявою про видачу ліцензії будь-якій особі на використання запатентованого винаходу (наприклад, власник патенту на винахід має право звернутися до Державного департаменту інтелектуальної власності за дозволом на використання запатентованого винаходу) [3].

Проте, як уже зазначалося раніше, процес отримання ліцензії та саме ліцензування можуть вносити і негативні аспекти в економіку України.

Головними негативними наслідками ліцензування для економіки нашої держави є:

- додаткові витрати економічних агентів у цій сфері, що призводить до значного зростання цін на всіх споживчих ринках;
- корупційні ризики та проблеми, які будуть пов'язані із виконанням всіх необхідних вимог для отримання ліцензії;
- дискреція (тобто будь-які створені законом можливості для представника відповідної держави вирішувати питання на власний розсуд, наприклад: правила, які передбачають судження/оцінку з боку контролюючих органів і, як наслідок, допускають неоднозначне тлумачення; неоднозначні формулювання самого закону, що може допускати різне його трактування; протиріччя між нормативними актами при прийнятті ним рішень;
- можливості держапарату чинити політичний тиск на бізнес, а саме, шляхом своїх владних повноважень, отримувати неправомірну вигоду зі скоєних діянь [4].

З моменту здобуття незалежності в Україні проводяться економічні реформи, спрямовані на впровадження ринкової економіки. З 1991 року до 2000 року законодавство формувалося безсистемно, містило безліч суперечностей між окремими нормативно-правовими актами, у галузі ліцензування також діяло багато правових документів абсолютно різного рівня. Суттєвим кроком у вирішенні цієї проблеми на шляху правильного розвитку нормативно-правового регулювання ліцензування стало прийняття у 2000 році спеціалізованого правового акту № 1775-III Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», що ніби став законодавчим фундаментом у процедурі ліцензування та започаткував процес створення відповідної системи ліцензування господарської діяльності за всіма її видами. Однак і з цього моменту ліцензійне законодавство почало відзначатися своєю правовою нестабільністю. Цікавим є те, що за час дії Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» зміни до нього вносилися понад 70 разів [2].

Закон встановлює повноваження спеціально уповноважених органів з питань ліцензування, органів ліцензування та Експертно-апеляційної ради, створеної при спеціально уповноважених органах. Зокрема, останній готує проекти нормативно-правових актів з питань ліцензування, затверджує ліцензійні умови провадження певних видів господарської діяльності та порядок контролю за їх додержанням, веде єдиний ліцензійний реєстр. Для здійснення своїх повноважень він утворює територіальні органи, які діють на підставі положень, затверджених спеціальними органами ліцензування.

Одним з ключових питань правового регулювання патентних відносин є дотримання балансу між приватними та публічними інтересами. Особливістю об'єктів патентування є те, що вони є доступними незалежно від споживання, виявляючи свої соціальні та економічні ефекти (технологічні рішення можуть задовольняти потреби необмеженої кількості людей). Водночас, патентний захист не лише блокує доступ населення до певних благ та стримує інноваційний розвиток держави (створення нових продуктів часто вимагає

інтеграції патентно захищених рішень), але й обмежує конституційні права на охорону здоров'я. З іншого боку, власники патентів зацікавлені у виключному використанні технологічних рішень, і обмеження їхніх прав може вплинути на відтік інноваційних розробок з внутрішнього ринку [5].

В українському законодавстві примусовий порядок надання ліцензії передбачено ч.3 ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винахід та корисну модель» та ч. 2 ст. 23 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» й може бути реалізовано в адміністративному або судовому порядку. Які б проблеми не виникали у правовому регулюванні відносин у сфері надання примусових ліцензій, цей правовий механізм дуже вдало дозволяє, ніби мовити, збалансувати приватні та публічні інтереси. В рамках правового регулювання примусового ліцензування на законодавчому рівні мають бути визначені певні умови та критерії застосування цієї системи. Зрозуміло, що сьогодні перед наукою і законодавцями стоять безліч питань, які потребують необхідних та швидких відповідей [6].

Проблемам ліцензування господарської діяльності присвячено чимало робіт таких вчених, як Е. Є. Бекірова, В. В. Добровольська, П. М. Пальчук, І. Д. Пастух, А. І. Шпомер. Характерною особливістю цих досліджень є те, що в них дана система ліцензування розглядається більш як загальна категорія, тобто не приділяється достатньої уваги проблемам ліцензування окремих видів господарської діяльності, або не враховуються сучасні тенденції через уже минувший час. Саме тому, необхідність формування принципово нової, сучасної системи державного управління, в тому числі й у економічній сфері, вдосконалення з цією ж метою діяльності державних органів, з одного боку, та успішний розвиток усіх видів підприємництва та інших видів господарювання як запорука розвитку усього суспільства та держави, з іншого, – зумовлює актуальність та важливість дослідження проблем ліцензування господарської діяльності, його сутності та значення, змісту та об'єкту, повноважень посадових осіб щодо виконання та застосування його правових норм тощо. Таке дослідження необхідне також з точки зору потреб розвитку та подальшого удосконалення, модернізації та систематизації господарського законодавства, розробки проектів нормативних актів [5].

Існує навіть така річ, як подвійне ліцензування, тобто особі, яка вирішила займатись однією із видів підприємницької діяльності доведеться проходити процедуру отримання ліцензії двічі. Так, наприклад, для здійснення господарської діяльності на ринку телекомунікаційних послуг операторам, які будуть використовувати кабельний зв'язок з метою надання телевізійних програм абонентам, необхідно буде отримати ліцензію на мовлення, а також ліцензію провайдера програмної послуги у Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення [7].

Навіть із тими змінами, які відбуваються в процесі модернізації ліцензування й спрощення їх механізмів, існують деякі проблеми, серед яких:

- проблеми, що виникають через зловживання органами, які видають ліцензії своїми повноваженнями, наприклад вимагання непередбачених законодавством документів, несанкціоновані вимоги перераховувати кошти у позабюджетні фонди тощо;

- проблеми, які виникають у зв'язку з недосконалістю правового регулювання такі як, відсутність загального законодавчого акту, який би регулював сферу ліцензування, адже зараз ця діяльність прямо або опосередковано регулюється декількома нормативно-правовими актами;

- проблеми, які виникають у регіонах, такі, як недостатнє їх фінансування, відсутність правильних, повних та офіційних роз'яснень деяких важливих нормативних актів тощо.

- та останнє, це надмірна кількість паперової роботи, із якою стикаються усі охочі отримати свою ліцензію [8].

Висновки. Отже, судячи із вище сказаного, ліцензування та отримання ліцензій в Україні в наш час має дійсно деякі проблеми, які законодавцю потрібно якомога швидше вирішувати, адже це може призвести до ще більшої стагнації цієї сфери та зменшенню усіх охочих стати підприємцем в Україні. Але, система ліцензування в Україні знаходиться в процесі свого вдосконалення. Про це свідчать велика кількість проблем, щодо питань ліцензування деяких видів господарської діяльності в Україні, а також суперечливий і складний процес формування системи органів ліцензування. Для покращення стану ліцензування в Україні відбуваються такі процеси, як зміни та доповнення до вже чинних законів, спрощення та зміна порядку видачі ліцензії та зменшення кількості паперової роботи. Ведення успішного бізнесу не можливе без чіткої законодавчої бази, без систематизованої врегульованої системи внутрішніх справ, що може призвести до похибок у системі ліцензування України, проте, попри деякі складнощі в країні все ж таки впроваджується нова, більш гармонійна та сучасна, з відповідними європейськими нормами, система ліцензування господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р, Київ URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (Дата звернення: 10.10.2023)
2. Про ліцензування видів господарської діяльності. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 23, ст.158). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (Дата звернення: 02.10.2023)
3. Муха Х. Ліцензування господарської діяльності. Тернопіль, 2018. С. 37. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30988/1/%D0%9C%D1%83%D1%85%D0%B0%20%D0%A5.%D0%AF.pdf> (Дата звернення: 08.10.2023)
4. Узденова Л. Р. Актуальні проблеми примусового ліцензування в Україні. Харків, 2023. 5 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2e9209e4-549d-41aa-b987-4d1807b8fc37/content> (Дата звернення: 07.10.2023)

5. Карчевський К. Ліцензування господарської діяльності: правова природа, джерела правового регулювання, поняття та ознаки. 2015. URL: <https://www.academia.edu/> (Дата звернення: 07.10.2023)
6. Господарський Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (Дата звернення: 12.10.2023)
7. Нагребельний В. ЛІЦЕНЗІЯ. Юридична енциклопедія. 2002 URL: <https://leksika.com.ua/11100220/legal/litsenziya> (Дата звернення: 30.09.2023)
8. Сучков І. Проблеми ліцензування господарської діяльності. Київ. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU> (Дата звернення: 09.10.2023)
9. Про зовнішньоекономічну діяльність. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=959-12#Text> (Дата звернення: 02.10.2023)

Софія ІВАШКОВСЬКА*,
студентка 3 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

КОРУПЦІЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ПЕРЕШКОДА ДЛЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ

***Анотація.** У цій статті було досліджено прояви корупції у судовій системі. Це поняття було розглянуто як негативне явище, яке охоплює різні сфери життя: урядову, судову, політичну, економічну тощо. Воно включає неправомірне використання публічної влади з метою особистої вигоди, підкуп, вимагання хабарів, фальсифікацію документів, незаконне збагачення та інші неправомірні дії. Корупція у судовій системі є серйозною проблемою, оскільки порушує принципи рівності перед законом та підриває довіру до судових органів. Для зменшення проявів корупції в судовій системі, необхідно вжити ряд заходів, частину з яких наведено у даному дослідженні. Це можуть бути впровадження прозорих процедур та відкритих конкурсів при призначенні суддів, забезпечення належної плати суддям, що запобігає хабарництву, а також створення механізмів звітності й нагляду за діяльністю судової системи. Ці та інші ідеї, наведені в цій статті, можуть сприяти подальшій боротьбі з корупцією та покращенню судової системи.*

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Колесник Т.В.

***Abstract.** This article investigated the manifestations of corruption in the judicial system. This concept was considered as a negative phenomenon that covers various spheres of life: governmental, judicial, political, economic, etc. It includes misuse of public power for personal gain, bribery, extortion of bribes, falsification of documents, illegal enrichment and other illegal actions. Corruption in the judicial system is a serious problem, as it violates the principles of equality before the law and undermines trust in the judiciary. To reduce the manifestations of corruption in the judicial system, it is necessary to take a number of measures, some of which are given in this study. These may include the introduction of transparent procedures and open tenders for the appointment of judges, the provision of adequate remuneration to judges, which prevents bribery, as well as the creation of mechanisms for reporting and monitoring the activities of the judicial system. These and other ideas presented in this article can contribute to the further fight against corruption and the improvement of the judicial system.*

Вступ. Корупцію можна вважати хворобою не тільки для держави, а й для людства загалом. Вона проникла майже у всі сфери, включаючи судову систему і дійсно може стати серйозною перешкодою для правосуддя та верховенства закону. Це проблема, яка негативно впливає на довіру до суду, підриває засади справедливості та може призводити до безкарності та беззаконня. Коли корупція стає буденністю у судовій системі, це може мати наслідки для справедливих розглядів справ, а також призводити до недовіри громадськості до судових органів. Люди можуть втратити віру в правосуддя та вважати, що рішення суду засновані не на законах, а на запитах чужих інтересів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб краще зрозуміти проблему, спершу потрібно визначити і пояснити саме поняття «корупції». Загальне визначення цього терміну ми можемо знайти у статті 1 Закону України «Про запобігання корупції». Отже: «корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [1].

Корупція має шкідливий вплив на суспільство й економіку. Вона порушує принцип рівності та справедливості, впливає на ефективність розподілу ресурсів, зменшує довіру до владних структур і спричиняє соціальну нерівність.

Тож що таке корупція саме у судовій системі? Її прояви можуть бути різноманітними. Деякі з найбільш поширених проявів корупції у судовій системі включають: [2].

1. *Вимагання хабарів*: Судді можуть вимагати хабарів в обмін на сприятливе рішення або вирок у справі. Це може стосуватися різних елементів судового процесу, включаючи розгляд справи, продовження строки розгляду справи чи вирішення питань щодо прокуратури або адвокатів.

2. *Посадовий вплив*: Корупція може мати місце, коли недоброчесні судді використовують свою владу і позицію для задоволення особистих амбіцій або задоволення інтересів інших осіб. Це може включати неправомірні відступи від процедур або прийняття рішень на основі особистих ставлень.

3. *Неправильна апеляційна та касаційна практика*: Корупція може також проявлятися у неправильній апеляційній та касаційній практиці, коли судді приймають незаконні або необґрунтовані рішення під впливом зовнішніх факторів або інтересів.

4. *Зловживання процесуальними правами*: Дуже часто судді використовують свою владу, щоб зловживати процесуальними правами сторін, що веде до відкладення справ, відміни або штучного затягування розгляду справи, що є суттєвим проявом корупції.

Всі ці прояви корупції в судовій системі можуть підірвати рівновагу та незалежність суду, порушувати довіру громадян до правосуддя та принципи рівності перед законом. Боротьба з корупцією в судовій системі вимагає прозорих та ефективних механізмів контролю, суворого покарання для винних осіб і належної підтримки з боку суспільства.

Крім того, існують також інші прояви корупції в судовій системі, такі як: [2].

- Неправомірне розголошення інформації (коли судді розголошують чутливу інформацію щодо справи або вироку з метою отримання особистої вигоди або підкупу);

- Фальсифікація доказів (судді можуть сприяти фальсифікації доказів або встановленню недостовірної інформації під час судового процесу. Це може включати приховування або втручання у докази, що призводить до неправильного розгляду справи і несправедливого рішення);

- Недоброчесні зв'язки (судді можуть мати недоброчесні зв'язки з іншими особами, такими як чиновники або бізнесмені, і використовувати ці зв'язки для отримання неправомірних вигод або сприяння інтересам цих осіб);

- Необ'єктивне призначення (корупція може мати місце й під час призначення суддів на посади, коли відбуваються необ'єктивний процес відбору або вплив з боку політичних чи інших сил змушує призначатися неподобаючих кандидатів).

Потрібно зрозуміти, що неможливо змінити систему, яка формувалась роками, всього за один день. Для цього потрібен час і багато зусиль кожного з нас. Так, це складний шлях, але тільки так ми створимо державу, в якій

хочеться жити та працювати. Загальною метою є створення чесної, незалежної та ефективної судової системи, яка здатна боротися з корупцією та забезпечувати справедливість для всіх громадян.

Деякі можливі кроки для боротьби з корупцією у судовій системі включають наступне: [3].

1. Зміцнювати антикорупційні закони та систему їх здійснення.
2. Забезпечувати прозорість та відкритість у державному управлінні й фінансових операціях.
3. Розвивати механізми контролю і звернення за допомогою громадськості, омбудсменів та антикорупційних органів.
4. Навчати громадян свідомому громадянству, правам та обов'язкам.
5. Співпрацювати з міжнародними організаціями, для обміну досвідом та підтримки.

Щодо зміни у законодавстві, необхідно змінити міру покарання за корупційні правопорушення таким чином, щоб посилювати відповідальність за корупційні дії, це може включати введення суворих покарань для корупціонерів, а також спрощення процесу притягнення їх до відповідальності.

Якщо ми проаналізуємо зміст санкцій статей Кримінального Кодексу України, що передбачають відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, то дійдемо до заключення, що покаранням за даний вид правопорушень в залежності від його конкретного складу може бути як штраф без зазначення його нижньої межі (ч. 1 ст. 357 КК України), так і позбавлення волі на строк до 15 років (ч. 4 ст. 410 КК України). У великій кількості кримінальних корупційних правопорушень статтею передбачено також додаткове покарання у вигляді позбавлення права займати деякі посади чи проводити певну діяльність, максимальний строк якого за деякі злочини сягає до 10 років (ч. 1 ст. 3652 КК України), та/або конфіскації майна (ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 313 КК України тощо) [2].

Порушення етичних норм суддів повинні бути піддані строгому розгляду та відповідним санкціям, таким чином, все це може включати дисциплінарні процедури, суворі кари та ліквідацію імунітету суддів у випадках серйозних порушень. Сьогодні підставою для застосування дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення є Кодекс законів про працю України і спеціальні нормативно-правові акти: дисциплінарні статuti, закони для відповідних категорій службових осіб, положення тощо [3].

Важливо забезпечити відкритість і прозорість у роботі судів, саме воно включає публікацію вироків, відкриті судові слухання та публічний доступ до судових матеріалів та рішень, що дозволить контролювати роботу судової системи та виявляти можливі порушення. Такі заходи допоможуть зменшити можливість корупційних угод та темних справ у судовій системі [4].

Впровадження електронних систем для проведення судових засідань може зменшити можливість корупційних угод і тиск на суддів і дасть

можливість створити ту саму прозорість судових засідань та захистити процес від багатократної торгівлі впливом.

Також, варто впевнитися, що судова система має повну незалежність від політичного впливу та інших зовнішніх чинників, яка буде включати встановлення процедур для добору суддів на посаду, що базуються на компетентності та справедливості, а також гарантування фінансової стабільності судів. Варто створити механізми, які підтримуватимуть незалежне розслідування корупційних злочинів і дозволить створювати спеціалізовані органи або відділи які будуть відповідати за розслідування таких випадків, також необхідна підтримка незалежних інституцій, таких як антикорупційні органи, прокуратура та поліція. Вони можуть співпрацювати для виявлення та припинення корупційних дій у судовій системі.

Крім того, є досить ефективним залучення громадських організацій та СММ (суспільні мас-медіа) до перевірки діяльності судів та виявлення корупційних випадків. Вони можуть допомогти виявити порушення та унаслідок цього звернутися до компетентних органів [1].

Достатньо дієвим способом у боротьбі з корупцією є підвищення зрілості громадськості: важливо змінити свідомість громадськості щодо корупції та її наслідків, це може бути досягнуто шляхом забезпечення доступності судової системи для всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу чи фінансових можливостей, зниження вартості судових процедур, встановлення мобільних судів для віддалених регіонів та покращення доступу до безкоштовної правової допомоги, проведення освітньо-просвітницьких кампаній, які пропагують етичне поведінку, відкритість і незалежність суду [3].

Також можна розробити й впровадити етичні кодекси для суддів та інших працівників судової системи. Ці кодекси мають містити чіткі правила щодо конфлікту інтересів, прийняття хабарів та інші корупційні практики. Зміцнення професійної підготовки для суддів, включаючи етичні вимоги та стандарти, допоможе забезпечити високий рівень професійної поведінки [2].

Міжнародна співпраця: необхідно активно співпрацювати з міжнародними організаціями та іншими країнами для обміну найкращими практиками та інформацією про боротьбу з корупцією у судовій системі. Це може включати обмін досвідом, навчання та спільне проведення розслідувань. Тому, такі кроки можуть внести позитивні зміни в судову систему та допомогти скоротити корупцію. Однак, необхідна багатостороння підтримка і зусилля усіх зацікавлених сторін для забезпечення успіху.

Висновки. Отже, можна зробити висновки, що боротьба з корупцією є важливим завдання кожного суспільства, і кожен індивідуум може внести свій внесок у цей процес, починаючи з дотримання законів, етичних принципів та виявлення неправомірних вчинків.

Будь-який прояв корупції в судовій системі є серйозною проблемою, що потребує уваги та дії. Уряди, громадські організації та громадськість повинні спільно працювати на поліпшення ситуації, запроваджувати механізми

контролю, зміцнювати незалежність судової системи та покарати винних осіб. Протидія цій хворобі судової системи, що називається «корупція» є складним завданням, але це необхідно для забезпечення рівності, справедливості та верховенства закону.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
2. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
3. Кодекс законів про працю України. Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
4. Телешецький О. Відповідальність за корупцію: адміністративна, кримінальна, дисциплінарна URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article

Валерія КІЗЛИК,*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЗАХИСТ ДАНИХ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Стаття присвячена правовому аспекту питань, пов'язаних із кіберзлочинністю та захистом даних у сфері інформаційної безпеки. Основний акцент зроблено на аналізі сучасних викликів, які виникають через поширення кіберзлочинів, їх вплив на приватність особистих даних та використання цифрових технологій у повсякденному житті. У статті розглядаються основні міжнародні та національні правові акти, що регулюють цю сферу, а також їх ефективність в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій. Акцентується увага на необхідності адаптації існуючого законодавства до нових викликів, що виникають внаслідок цифрової трансформації. Метою цієї статті є дослідження правового аспекту кіберзлочинності та захисту даних. Зокрема, розглядаються питання щодо порушень у сфері інформаційної безпеки, їх причин, а також можливість

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Правдюк А.Л.

відновлення прав осіб, чії дані були компроментовані. Особлива увага приділена механізмам відповідальності за порушення в даній сфері та шляхам попередження кіберзлочинів.

***Abstract.** The article is devoted to the legal aspect of issues related to cybercrime and data protection in the field of information security. The main emphasis is on the analysis of modern challenges that arise due to the spread of cybercrimes, their impact on the privacy of personal data and the use of digital technologies in everyday life. The article examines the main international and national legal acts regulating this sphere, as well as their effectiveness in the conditions of rapid development of information technologies. Emphasis is placed on the need to adapt existing legislation to new challenges arising from digital transformation. The purpose of this article is to explore the legal aspect of cybercrime and data protection. In particular, issues related to violations in the field of information security, their causes, as well as the possibility of restoring the rights of persons whose data were compromised are considered. Special attention is paid to the mechanisms of responsibility for violations in this area and ways to prevent cybercrimes.*

Вступ. В епоху глобалізації та технологічних інновацій інформаційна безпека та захист даних набувають особливого значення. Електронні комунікації, безмежні можливості Інтернету та безліч цифрових ресурсів відкривають перед людством необмежені горизонти, але разом з тим приносять нові ризики. В тіні цифрового прогресу кіберзлочинність стає однією з найбільших загроз сучасного суспільства. Проблема захисту інформації та даних у мережі стає предметом обговорення не тільки серед ІТ-спеціалістів, але й серед юридичних експертів, державних структур та громадськості. При цьому, велика частина сучасних порушень має правовий вимір: від незаконного доступу до персональних даних до кібершахрайства та кібершпигунства.

Виклад основного матеріалу. Кіберзлочинність стає однією з найбільших загроз для сучасного суспільства. Це явище охоплює широкий спектр протиправних дій, які здійснюються у віртуальному просторі, і може мати серйозні наслідки для як індивідів, так і організацій. Від незаконного доступу до персональних даних та крадіжки фінансових ресурсів до кібершахрайства та кібершпигунства, кіберзлочинність набула надзвичайної складності та розмаїття.

У цьому контексті, проблема захисту інформації та даних у мережі стає предметом глибокого обговорення. Ця проблема стосується не лише фахівців у галузі інформаційних технологій, але також юристів, політиків, державних структур, та навіть звичайних громадян. Захист приватності та конфіденційності особистих даних стає життєво важливим завданням, адже порушення цих прав може вплинути на безпеку, фінанси та репутацію людей [1].

Важливо зауважити, що велика частина сучасних кіберпорушень має правовий вимір. Незаконний доступ до комп'ютерних систем, крадіжка інтелектуальної власності, атаки на веб-сайти та маніпуляції з електронними даними - усе це підпадає під сферу права. Правові рамки та механізми реагування на кіберзлочинність стають критичними інструментами у боротьбі з цими загрозами.

Як тільки люди стали створювати перші комп'ютерні системи, з'явилися й особи, які хотіли використовувати ці системи з недоброзичливими намірами.

У 60-70-х роках ХХ століття, коли комп'ютери тільки-но з'явилися, першими "хакерами" часто були ентузіасти - технічні спеціалісти, які досліджували можливості нових машин, іноді надто ретельно або без дозволу. Фрікінг (Phreaking) одна з перших форм кіберзлочинності, яка пов'язана із маніпулюванням телефонних ліній для безкоштовних дзвінків. Знаменитим представником цього руху був Джон Дрейпер, відомий під псевдонімом Captain Crunch.

У 80-х роках, коли персональні комп'ютери стали більш поширеними, з'явилися перші комп'ютерні віруси. Один з найвідоміших – вірус "Brain", створений двома братами з Пакистану в 1986 році. У деяких ранніх випадках кіберзлочинці поширювали шкідливе програмне забезпечення через фізичні носії, такі як дискети. З розвитком Інтернету кіберзлочинність отримала новий розмах. Поява глобальних мереж дала можливість атакам ставати швидшими, масованішими [1].

Кіберзлочинність – це діяльність, яка включає в себе порушення кримінального законодавства та вчиняється з використанням електронних систем обчислювальної техніки, мереж і технологій, або спрямована проти цих систем, мереж та технологій [2].

Кіберзлочини класифікують так:

1. Злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних та систем:

- Незаконний доступ (наприклад, злом паролів або інші форми несанкціонованого доступу).

- Незаконне перехоплення (перехоплення, яке проводиться без безпекових мір).

- Незаконне заволодіння даними (зокрема віруси, коні-троянці).

- Незаконна поставка та використання пристроїв.

2. Злочини комп'ютерної змісту (вмісту):

- Дитяча порнографія в Інтернеті.

- Обман через інтернет-шахрайства.

- Ненависть та ксенофобія в онлайн-режимі.

3. Злочини, пов'язані з вмістом:

- Порушення авторських прав та суміжних прав.

- Незаконний азартний бізнес через Інтернет.

4. Злочини проти комп'ютерної системи:

- Атаки на сервіс (DoS або DDoS атаки).
- Шкідливе програмне забезпечення (віруси, черви).
- Логічні бомби, коні-троянці [3].

Кіберзлочинність може мати місцевий, національний або міжнародний характер. З огляду на глобальний характер Інтернету, багато кіберзлочинів мають транснаціональний характер, що ускладнює їх розкриття та розслідування.

Кіберзлочинність постійно еволюціонує, а злочинці шукають нові та вдосконалені методи для своєї діяльності. Основними методами та техніками, які вони використовують є:

1. Phishing (Фішинг): Метод, при якому атакуючі намагаються змусити користувача ввести свої персональні дані, використовуючи обманливі електронні листи чи веб-сайти, що імітують надійні ресурси.

2. Мальвар (Malware): Шкідливі програми, що можуть вкрасти, зашифрувати або видалити дані, моніторити активність користувача або навіть призвести до несправності систем. Підтипи: віруси, черви, троянці, рансомвар (вимога викупу).

3. Man-in-the-middle (MITM) атаки: Атаки, при яких злочинець перехоплює та/або змінює комунікацію між двома сторонами без їхнього відома.

4. SQL Injection: Техніка нападу на бази даних, при якому атакуючий вводить шкідливий код SQL, що дозволяє йому читати, модифікувати, видаляти або додавати дані.

5. DDoS-атаки (Distributed Denial of Service): Напади, що спрямовані на "перевантаження" веб-сервера або мережевого ресурсу великою кількістю запитів, що призводить до того, що легітимні користувачі не можуть отримати доступ.

6. Zero-day атаки: Експлуатація вразливостей у програмному забезпеченні, про які виробник ще не знає або не випустив виправлення.

7. Криптоджекінг (Cryptojacking): Використання ресурсів чужого комп'ютера без дозволу для майнінгу криптовалют.

8. Social Engineering: Методи, що базуються на маніпулюванні людьми для отримання конфіденційної інформації. Наприклад, обман або введення в оману для отримання паролів.

9. Insider Threats: Загрози від власних співробітників або партнерів, які мають доступ до системи. Це може бути випадкове або навмисне витікання інформації [4].

З урахуванням постійної еволюції цифрового простору, методи та техніки кіберзлочинності також швидко змінюються. Системи безпеки повинні постійно адаптуватися, щоб бути на крок попереду потенційних загроз.

Питання кібербезпеки набуло великого значення на міжнародному рівні. Міжнародні норми та конвенції спрямовані на створення єдиної бази для

регулювання цифрового простору, боротьби з кіберзлочинністю та захисту інформації. Ключовими міжнародними ініціативами у цій сфері є:

1. Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) 2001 року: Це перший міжнародний документ, який намагається адресувати питання кіберзлочинів шляхом гармонізації національного законодавства, покращення розслідувальних здібностей та сприяння міжнародному співробітництву між країнами.

2. Стратегія ЄС з питань кібербезпеки: Введена в 2013 році, ця стратегія визначає основні принципи та напрямки діяльності Європейського Союзу у сфері кібербезпеки.

3. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо розвитку кібербезпеки: ООН активно обговорює питання кібербезпеки з моменту початку 2000-х років. Через це було прийнято ряд резолюцій, що сприяють міжнародному співробітництву у цій сфері.

4. Рамкова угода між США та Китаєм з питань кібербезпеки 2015 року: Хоча це білатеральний договір, його значущість полягає в тому, що дві найбільші світові економіки домовилися про зменшення кібершпигунства з економічними метами.

5. Ініціатива Global Commission on the Stability of Cyberspace (GCSC): Міжнародна комісія, що включає представників з різних країн, працює над розробкою норм поведінки у цифровому просторі з метою забезпечення стабільності та безпеки.

6. Ініціативи Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з питань кібербезпеки: ОЕСР активно працює над питаннями цифрової безпеки та приватності з моменту 1980-х років, розробляючи рекомендації для своїх членів [5].

Ці міжнародні документи та ініціативи служать основою для розвитку національних законів та політик з питань кібербезпеки у різних країнах. Їхня мета - створити стабільний, безпечний та довірливий цифровий простір для всіх користувачів.

Висновок. Проблема кіберзлочинності в сучасному світі швидко набуває масштабів, а зростання залежності від цифрових технологій лише підсилює потребу в розробці ефективних методів захисту даних. Правовий аспект порушень в сфері інформаційної безпеки потребує постійного моніторингу та актуалізації. Оскільки технології швидко розвиваються, законодавча база має бути гнучкою, щоб відповідати новим викликам, які ставить перед нами кіберпростір.

Також важливо розуміти, що, не дивлячись на всі правові норми та регулювання, основним захистом від кіберзлочинності є обізнаність та освіченість кожного користувача. Інформаційна грамотність стає ключовим елементом у захисті від кіберзлочинів, і це підкреслює важливість включення програм з кібербезпеки в освітній процес на різних рівнях.

Важливим є не тільки покарання зловмисників після скоєння злочинів, але й профілактика таких порушень, навчання користувачів основ безпеки в мережі й розробка новітніх технологічних рішень для захисту конфіденційної інформації.

Розуміючи глобальний характер кіберзлочинності, необхідно підкреслити значущість міжнародної співпраці, обміну досвідом та координації дій на різних рівнях – від локальних до глобальних. Лише спільними зусиллями можна буде забезпечити надійний захист інформації в цифрову еру.

Список використаної літератури:

1. Ломакіна О. А., Кравченко А. С. Кіберзлочинність: виклики сучасності. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*. 2022. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-112> (дата звернення: 21.10.2023).
2. Макеєва О. М., Загородній Д. Кіберзлочинність: теоретико-правові засади: thesis. 2018. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/34527> (дата звернення: 21.10.2023).
3. Каланча С. Г. Кіберзлочинність: шляхи попередження та протидії. *Наше право*. 2012. № 3, ч.2. С. 213–217. (дата звернення: 21.10.2023)
4. Сігова Х. В. Кіберзлочини як загроза для кожного: thesis. 2016. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/5000> (дата звернення: 21.10.2023).
5. Оліфіренко А. Кібербезпека та кіберзлочини як сучасні явища в кримінальній юстиції. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche*. 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-12.11.2021.v1.22> (дата звернення: 21.10.2023).

Валерія КІЗЛИК,*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ЗА СУЧАСНИМИ КРИТЕРІЯМИ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Анотація. У даній статті розглядається актуальність теми класифікації міжнародних договорів. Розкривається загальне представлення про міжнародні договори та їхнє місце в системі міжнародного права. Аналізуються перші спроби класифікації міжнародних договорів. Оглядається

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Маньгора В. В.

сучасний стан класифікаційних систем міжнародних договорів. Основні критерії класифікації міжнародних договорів: за числом учасників, предметом регулювання, терміном дії та за способом укладення. Детальний розбір окремих класифікаційних груп білатеральні та мультilaterальні договори, договори загального та спеціального характеру, тимчасові та постійні, договори, укладені в письмовій та усній формах. Звертається увага на юридичні наслідки укладення різних видів договорів, а також застосування та виконання їх в міжнародній практиці. Наводяться приклади конкретних дипломатичних випадків та їх вирішення на основі класифікації договорів.

***Abstract.** This article considers the relevance of the topic of classification of international treaties. A general idea of international treaties and their place in the system of international law is revealed. The first attempts to classify international treaties are analyzed. The current state of classification systems of international treaties is reviewed. The main criteria for the classification of international agreements: by the number of participants, the subject of regulation, the term of validity and the method of conclusion. Detailed analysis of individual classification groups: bilateral and multilateral agreements, agreements of a general and special nature, temporary and permanent, agreements concluded in written and oral forms. Attention is drawn to the legal consequences of concluding various types of contracts, as well as their application and implementation in international practice. Examples of specific diplomatic cases and their resolution based on the classification of treaties are given.*

Вступ. Право міжнародних договорів є однією з основних галузей міжнародного права, об'єднуючи правила, які керують процесом укладання, виконання та завершення договорів між державами та іншими учасниками міжнародного права. Ця галузь може бути розглянута як фундаментальна в контексті міжнародного права, адже за допомогою міжнародних договорів встановлюються стандарти для багатьох аспектів міждержавного співробітництва. Варто відзначити, що існує численна кількість трактування міжнародного договору. Проте в науковому середовищі не існує уніфікованого підходу до визначення цього терміну. Різні дефініції відрізняються за детальністю та способом представлення цього ключового елемента міжнародного права. Згідно із положеннями Віденської конвенції 1969 року та Віденської конвенції 1986 року, міжнародний договір визначається як письмова угода, що підпадає під юрисдикцію міжнародного права, незалежно від кількості документів, де вона міститься, та її специфічної назви. Основний акцент робиться на письмових угодах, в міжнародній практиці існують також усні угоди, відомі як "джентльменські угоди", які мають обов'язковий характер.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізованого світу класифікація міжнародних договорів стає важливою задачею для правової науки і практики. Спроби систематизації договорів спрямовані на розуміння їх

різновидів, природи та специфіки.

Міжнародний договір – це письмова угода між двома або більше суб'єктами міжнародного права (зазвичай державами або міжнародними організаціями), яка регулюється міжнародним правом і має юридично обов'язковий характер [1].

Згідно з Віденською конвенцією 1969 року про право міжнародних договорів, основними суб'єктами міжнародних договорів є держави. Проте, за Віденською конвенцією 1986 року, яка стосується договорів між державами та міжнародними організаціями, міжнародні міжурядові організації також є суб'єктами цих договорів. Щодо інших учасників міжнародного права, Віденська конвенція 1969 року встановлює, що її норми застосовуються переважно до договорів між державами, навіть якщо в угодах беруть участь і інші суб'єкти міжнародного права. Проте ця деталь не впливає на загальний юридичний статус таких комплексних угод [2].

Міжнародні договори виступають як ключовий елемент міжнародного права, поряд із міжнародними звичаями, основоположними принципами права та рішеннями судових органів.

Ці договори служать фундаментом для розробки міжнародних юридичних стандартів. Здатність формувати нові угоди дозволяє системі міжнародного права адаптуватися до динамічної глобальної дійсності. Вони підтверджують і формалізують відносини між міжнародними сторонами.

Міжнародні договори займають центральне місце у впорядкуванні взаємин та створенні міжнародної юридичної системи. Вони діють не тільки як засіб координації взаємодії між сторонами, але й як рефлексія глобальних змін і стратегій у міжнародному співробітництві [2].

Функціями міжнародних договорів є регулятивна, вона встановлює правила поведінки між сторонами договору. Забезпечення співпраці, ця функція сприяє міжнародному співробітництву у різних сферах. Захист прав і інтересів, забезпечує захист суверенітету, територіальної цілісності тощо [3].

Середина ХХ століття була періодом інтенсивних міжнародних змін, відзначеною виникненням Організації Об'єднаних Націй, розподілом світу на блоки під час Холодної війни, процесами деколонізації та формуванням численних нових суверенних держав. Все це вплинуло на підходи до класифікації міжнародних договорів:

1) Спеціалізовані угоди: З розвитком міжнародних відносин з'явилася потреба в спеціалізованих договорах, таких як угоди про ядерне роззброєння, охорону навколишнього середовища або права людини.

2) Договори ООН: Організація Об'єднаних Націй стала ключовим форумом для укладання міжнародних договорів. Це зумовило необхідність нового підходу до класифікації, зокрема договорів, укладених під егідою ООН.

3) Деколонізація та нові держави: Процес деколонізації привів до створення численних нових держав, які мали свої специфічні потреби в укладанні міжнародних договорів.

4) Многобічність: На відміну від попереднього домінування двосторонніх угод, середина ХХ століття відзначалася активним укладанням многобічних договорів, що відображало глобалізацію інтересів та проблем.

5) Кодифікація міжнародного права: В рамках ООН було розпочато спроби кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права, що також вплинуло на класифікацію договорів [4].

Середина ХХ століття була часом переосмислення та переформатування підходів до міжнародних договорів. Нові глобальні виклики та потреби спонукали до перегляду існуючих механізмів класифікації і введення нових критеріїв. Існують такі види міжнародних договорів: трактат, договір, пакт, угода, конвенція.

Міжнародні договори поділяються за різними ознаками:

1) За кількістю учасників: односторонній міжнародний юридичний акт, універсальні договори, регіональні договори, субрегіональні договори.

2) За ступенем відкритості: відкриті, закриті.

3) Враховуючи суб'єкта, який укладає договір: міждержавні договори, міжурядові договори, міжвідомчі договори.

4) Залежно від форми: договір у письмовій формі та в усній.

5) Залежно від об'єкта міжнародно-правового регулювання: договори політичні, угоди з правових питань, з прикордонних питань, з економічних питань, з питань транспорту і зв'язку, з питань охорони здоров'я, угоди з питань війни.

6) За часом дії розрізняють договори: термінові, невизначено термінові, безтермінові, особливі [5].

Юридичними наслідками укладення різних видів договорів та їх застосування в міжнародній практиці:

1. Зобов'язання сторін: Укладення міжнародного договору зобов'язує сторони дотримуватися визначених у ньому умов. Це принцип "*pacta sunt servanda*", який означає, що угоди мають виконуватися добросовісно.

2. Зміна відносин між сторонами: Укладення договору може змінити характер відносин між сторонами, створюючи нові права та обов'язки або модифікуючи існуючі.

3. Реалізація договірних положень: Сторони мають право (іноді обов'язок) реалізовувати договірні положення в своєму внутрішньому праві. Наприклад, ратифікація міжнародного договору може вимагати прийняття відповідного законодавства на національному рівні.

4. Механізми вирішення спорів: Багато міжнародних договорів містить положення про механізми вирішення спорів, що дозволяє сторонам вирішувати розбіжності через переговори, арбітраж або судові процедури.

5. Відставання та вихід: Договори зазвичай містять положення про можливість відставання або виходу з договору під певними умовами, що дає сторонам гнучкість у управлінні своїми зобов'язаннями.

6. Захист від порушень: У разі порушення однією стороною її договірних зобов'язань, інші сторони можуть вживати ряд заходів відповіді, включаючи застосування санкцій, зупинення виконання власних зобов'язань або навіть розірвання договору.

7. Динаміка та адаптація: Мультилатеральні договори часто містять механізми перегляду, які дозволяють сторонам адаптувати договір до змінюваних обставин [6].

Яскравими прикладами застосування класифікації в міжнародній дипломатичній та судовій практиці є: Іранська заручницька криза (1979-1981), у 1979 році студенти-ісламісти захопили американське посольство в Тегерані, взявши заручниками 52 американців. Віденська конвенція про дипломатичні відносини 1961 р. гарантує недоторканність дипломатичних представництв. Іран порушив цю конвенцію. Хоча криза тривала 444 дні, дипломатичні зусилля, зокрема за допомогою Алжиру як посередника, призвели до звільнення заручників на умовах Алжирської декларації; Риболовецький спір між Великою Британією та Норвегією (1951), Норвегія визначила свої риболовецькі зони, що викликало протест з боку Великої Британії, яка вважала, що ці зони порушують міжнародне право. Хоча конкретні міжнародні договори не були прямо причетні до цього спору, основним питанням було трактування міжнародних звичаїв. Справа була передана Міжнародному суду ООН, який визнав дії Норвегії законними, вказуючи на довготривалу практику та звичаї в регіоні; Спір про води Південно-Китайського моря, кілька держав, зокрема Китай, Філіппіни та В'єтнам, претендують на території в Південно-Китайському морі. Конвенція ООН з морського права визначає права держав щодо їхніх водних територій. Філіппіни подали позов до постійної арбітражної комісії проти Китаю. У 2016 році арбітраж визнав, що Китайські претензії є безпідставними. Проте Китай відхилив рішення, і спір залишається невирішеним. Ці приклади демонструють, як міжнародні договори та конвенції впливають на вирішення дипломатичних спорів і як вони використовуються як інструменти для захисту національних інтересів на міжнародній арені [7].

Висновок. Класифікація міжнародних договорів за сучасними критеріями міжнародного публічного права є важливим інструментом для розуміння та інтерпретації міжнародних відносин. Вона надає структурну ясність та систематизацію міжнародним зобов'язанням держав, що дозволяє ефективно співпрацювати в різних сферах, починаючи від торгівлі і закінчуючи правами людини. Основні види міжнародних договорів, такі як білатеральні та мультилатеральні, мають різний обсяг та характер застосування, але кожен з них відіграє ключову роль у формуванні міжнародної правової системи. Поділ договорів за їхньою суттю, метою або учасниками спрощує процес тлумачення та виконання цих договорів. Сучасні виклики, такі як глобалізація, технологічний розвиток та зміна клімату, вимагають адаптації і реформ міжнародної договірної системи. Враховуючи це, сучасні критерії класифікації допомагають державам бути гнучкими, реагуючи на ці виклики.

Список використаної літератури:

1. Перевезенцев О. Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 220 с. (дата звернення: 19.10.2023).
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р. : станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 19.10.2023).
3. Nargis M. International public law: fragmentation and regionalization. International scientific journal "internauka". series: "juridical sciences". 2018. № 6(40). URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-6-7382> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Balitskyi V. V. Міжнародне право як нормативна основа дипломатичної діяльності. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2018. № 6. С. 58-66. URL: <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.08> (дата звернення: 19.10.2023).
5. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право : підручник. Харків: Одісей, 2009. 625 с. (дата звернення: 19.10.2023)
6. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підруч. [для студентів вищ. навч. закл.]. Київ: Прав. єдність, 2009. 392 с. (дата звернення: 19.10.2023)
7. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.]. Київ: КНТ, 2008. 344 с. (дата звернення: 19.10.2023).

Валерія КІЗЛИК,*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ

Анотація. У сучасному світі, який характеризується глобалізацією та множинністю міжнародних відносин, питання регулювання міжнародних договорів стає особливо актуальним. Міжнародні договори є ключовим інструментом у встановленні та підтримці дипломатичних, економічних та інших відносин між державами. Відсутність чіткого розуміння їхніх основних принципів може призвести до конфліктів та непорозумінь на міжнародній арені. З урахуванням цього, метою цієї статті є систематизація поняття та

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Маньгора В. В.

ключових принципів міжнародних договорів в рамках міжнародного публічного права. У статті розглядається визначення міжнародних договорів та їх роль у міжнародному публічному праві, історична еволюція міжнародних договорів, визначаються основні принципи, на яких базуються сучасні міжнародні договори. Розглядаються процедурні аспекти укладення міжнародних договорів, такі як етапи укладення міжнародних договорів. А також ратифікація та введення в дію міжнародних договорів. Результати дослідження спрямовані на поглиблення розуміння міжнародних договорів як важливого елемента міжнародного права.

***Abstract.** In today's world, which is characterized by globalization and multiplicity of international relations, the issue of regulation of international treaties becomes especially relevant. International treaties are a key tool in establishing and maintaining diplomatic, economic and other relations between states. The lack of a clear understanding of their basic principles can lead to conflicts and misunderstandings in the international arena. Taking this into account, the purpose of this article is to systematize the concept and key principles of international treaties within the framework of public international law. The article examines the definition of international treaties and their role in international public law, the historical evolution of international treaties, defines the main principles on which modern international treaties are based. Procedural aspects of concluding international agreements, such as the stages of concluding international agreements, are considered. As well as the ratification and implementation of international treaties. The results of the study are aimed at deepening the understanding of international treaties as an important element of international law.*

Вступ. Міжнародне публічне право, як система норм і принципів, що регулюють відносини між суверенними державами, є важливим інструментом у формуванні стабільного міжнародного порядку. Основою цієї системи є міжнародні договори – формалізовані угоди між державами, які відображають їхню взаємну волю щодо різних аспектів міжнародних відносин. Від правильного розуміння понять та принципів, пов'язаних з міжнародними договорами, залежить ефективність їх застосування та виконання.

У сучасних умовах, коли міжнародне середовище стає все більш динамічним та непередбачуваним, вивчення та аналіз основних концепцій і принципів міжнародних договорів набуває особливої актуальності. Правильне і глибоке розуміння цієї сфери є ключем до формування ефективної міжнародної політики, вирішення конфліктів та побудови довготривалих партнерських відносин між державами.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні договори давним–давно відігравали ключову роль у встановленні відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Ще у древні часи, між містами–державами та царствами вже існували форми угод, що регулювали торговельні, дипломатичні та військові відносини. Один з найвідоміших давніх договорів – це мир між хеттським царем Хаттушилї III та єгипетським фараоном Рамсесом II, укладений приблизно в 1259 році до н.е. [1]

В античному світі між містами–державами Греції, такими як Афіни та Спарта, уклалися численні договори, особливо під час Пелопоннеської війни. Римська імперія також активно користувалася договорами для встановлення мирних відносин з сусідніми народами [1].

У середньовіччі після розпаду Римської імперії, міжнародні договори в основному стосувалися династичних шлюбів, визнання суверенітету та військових альянсів.

Після мирних угод у Вестфалії у 1648 році, які закінчили Тридцятилітню війну в Європі, було визнано принцип суверенітету держав. Це стало важливим кроком у формуванні сучасної системи міжнародних відносин.

Період 19-20 століття відзначається колоніальним розподілом світу, де міжнародні договори визначали сфери впливу. Перша та Друга світові війни також призвели до укладення численних міжнародних договорів, які формували новий світовий порядок [1].

Після Другої світової війни і заснування ООН у 1945 році було створенню численну кількість міжнародних договорів у різних сферах: від прав людини до міжнародного гуманітарного права та захисту довкілля.

Сучасна система міжнародних договорів є результатом століть еволюції та адаптації до змінних умов світової політики. Вони продовжують служити важливим інструментом для забезпечення міжнародного порядку та кооперації між державами [1].

Історія міжнародних договорів на території сучасної України налічує величезну кількість етапів та подій. Протягом століть, різні державні об'єднання, які існували на цій території, уклали договори зі своїми сусідами та іншими державами.

Одним із найбільш відомих давніх договорів, який був укладений на теренах Київської Русі, є "Договір про мир і співробітництво" між князем Олегом та Візантією у 911 році. Цей договір визначав торгові, дипломатичні та військові відносини між двома державами [2].

Протягом середньовіччя, договори уклалися між князями та іншими європейськими монархами, різними державними об'єднаннями та ганзейськими містами. Історичні договори також були укладені в періоди утворення та існування Галицько–Волинської держави.

У новітній історії, після розпаду УСРР у 1991 році, Україна стала суверенною державою і почала активно укладати міжнародні договори як незалежний суб'єкт міжнародного права. Зокрема, Будапештський меморандум 1994 року та ряд інших договорів відіграли ключову роль у формуванні міжнародного статусу нової незалежної України [2].

Якщо розглядати поняття міжнародного договору через призму філософії, соціології, права та законодавства, щоб глибше зрозуміти його значущість та вплив на міжнародну спільноту та внутрішній порядок окремих країн, то:

1. У філософському контексті міжнародний договір відображає ідею соціального договору, яку розвивали такі мислителі, як Жан-Жак Руссо, Томас Гоббс та Джон Локк. Ці філософи стверджували, що індивіди об'єднуються в спільноти та укладають "договори" для досягнення спільного блага. В міжнародному контексті держави укладають договори, щоб створити порядок та стабільність в своїх взаємовідносинах.

2. З соціологічної точки зору міжнародний договір відображає динаміку взаємовідносин між державами, культурні, економічні та соціальні взаємозв'язки. Договори можуть служити інструментами зміцнення соціальної когезії, взаємного розуміння та солідарності між націями.

3. У контексті міжнародного права міжнародний договір є первинним джерелом міжнародного права. Віденська конвенція про право міжнародних договорів встановлює загальноновизнані принципи та норми щодо укладання, виконання та тлумачення міжнародних договорів.

4. У різних країнах мають місце законодавчі акти, які регулюють процес укладання, ратифікації та виконання міжнародних договорів на національному рівні. Ці закони визначають процедури, через які договори проходять, перед тим як стати частиною національного права, та як вони мають бути застосовані в межах країни [2].

Так як кодифікація міжнародних договорів відіграла важливу роль у систематизації та уніфікації міжнародного права, то першими хто наважився це зробити були вчені. Наприклад, Йогган Каспер Блюнчлі і його «Сучасне міжнародне право, викладене у вигляді кодексу» 1868 року; Джон Філд та його «Проект основ міжнародного кодексу» 1872 року [3].

Наукові установи теж здійснювали кодифікації договорів. Вчені на базі Гарвардського університету у 1935 році підготували проект конвенції по праву міжнародних договорів.

Першим актом офіційної кодифікації, який так і не набув чинності, стала Конвенція про міжнародні договори, що прийнялась на Конференції американських держав у 1928 році [3].

Наступна спроба кодифікації міжнародних договорів, була зроблена в рамках Ліги Націй. У 1924 році був створений Комітет експертів з прогресивної кодифікації міжнародного права. Комітет обмежився лише обговоренням процедури підписання договорів. Крім того, ці питання розглядалися як частина протоколу засідання, тому такий процес не дав результатів.

Таким чином, формальна кодифікація та прогресивний розвиток права міжнародних договорів почалися лише в другій половині 20 століття у рамках ООН [3].

Після заснування ООН у 1945 році зросла свідомість про необхідність універсальної системи для укладання та тлумачення міжнародних договорів.

Генеральна Асамблея ООН в 1947 році створила Комісію міжнародного права (КМП). Протягом двох десятиліть КМП працювала над розробкою набору правил, які регулювали б укладання, виконання, зміну та припинення міжнародних договорів. Ця робота з кінця 1960-х років привела до прийняття Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. Ця конвенція є одним з найважливіших документів у сфері міжнародного права щодо правил укладання, застосування та тлумачення міжнародних договорів.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року розширює положення 1969 року, враховуючи специфіку відносин з участю міжнародних організацій.

Міжнародний договір – це угода між двома або більше суб'єктами міжнародного права між державами або міжнародними організаціями, що має юридичний характер і якою встановлюються, регулюються або змінюються їхні відносини у певних сферах [4].

Міжнародні договори регулюються рядом основних принципів, які визначаються міжнародним правом:

1. Принцип *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися): Договори є обов'язковими для сторін, які їх уклали, і мають бути добросовісно виконані ними.

2. Принцип вільної волі та рівності сторін: Держави укладають договори на основі своєї суверенної вільної волі і діють на рівних правах при їхньому укладанні.

3. Принцип недійсності договорів, укладених під примусом: Якщо договір був укладений під примусом або загрозою, він може бути визнаний недійсним.

4. Принцип добросовісності: Держави повинні укладати та виконувати договори добросовісно.

5. Принцип незмінності договорів: Після укладення договору його положення не можуть бути односторонньо змінені без згоди всіх сторін.

6. Принцип територіальної цілісності та політичної незалежності: Договори не повинні порушувати територіальну цілісність та політичну незалежність держав.

7. Принцип недопущення використання сили: Міжнародні договори повинні бути укладені і виконані без застосування або загрози силою [5].

Якщо договір прийнятий і ратифікований відповідно до міжнародних та національних процедур, він стає юридично обов'язковим для сторін. Міжнародні договори можуть стосуватися широкого спектру питань, включаючи торгівлю, безпеку, захист прав людини, охорону довкілля тощо. Договори можуть мати різні назви – конвенції, пакти, акорди, протоколи тощо. Вони можуть бути двосторонніми або багатосторонніми. Більшість договорів вступає в силу після підписання та наступної ратифікації (або прийняття) сторонами. Процедури ратифікації можуть відрізнятися в різних державах.

Договори можуть мати певний термін дії або діяти на постійній основі до їх відміни однією або всіма сторонами.

Укладення міжнародних договорів – це важливий процес у міжнародних відносинах. Він регулюється як внутрішнім законодавством кожної держави, так і міжнародним правом, зокрема Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 року [6].

Основні стадії укладення міжнародних договорів:

1. Підготовка. На цьому етапі визначаються основні положення, які мають бути включені в договір, обговорюються пропозиції та проекти.

2. Переговори. Держави ведуть діалог з метою досягнення консенсусу щодо змісту договору.

3. Підписання. Підписання договору свідчить про завершення переговорів, але ще не робить договір обов'язковим.

4. Ратифікація. Для багатьох договорів після підписання необхідний етап ратифікації, який передбачає затвердження договору на національному рівні (зазвичай парламентом).

5. Обмін або зберігання ратифікаційних грамот. Цей крок підтверджує остаточне укладення договору між сторонами.

6. Набуття чинності. Після ратифікації договір вступає в силу відповідно до його положень [7].

Формами надання державами згоди на обов'язковість міжнародного договору є :

1. Ратифікація. Це формальне підтвердження зобов'язань договору на національному рівні.

2. Приєднання. Держава може приєднатися до вже існуючого договору без участі в його переговорах або підписанні.

3. Затвердження. Схоже на ратифікацію, але без необхідності додаткового внутрішнього затвердження.

4. Прийняття. Використовується рідше і, як правило, в міжнародних організаціях [8].

На сучасному етапі договори становлять складну, багатогалузеву глобальну систему, що охоплює практично всі види взаємодії держав. У системі міжнародних відносин міжнародні договори виконують низку важливих правових функцій, насамперед упорядкування міжнародних відносин та формування їхньої правової основи. Вони також сприяють стабільності міжнародного правопорядку, підтримці міжнародного миру та безпеки, розвитку міжнародного співробітництва на засадах рівноправності. Крім того, міжнародні договори є важливим засобом забезпечення національних інтересів держави та захисту основних прав і свобод людини [9].

Висновок. Поняття та основні принципи міжнародних договорів займають центральне місце в міжнародному публічному праві. Міжнародні договори є важливим інструментом для встановлення і регулювання відносин між державами, визначаючи їх права та обов'язки на міжнародній арені. Ці

договори забезпечують стабільність, передбачуваність та правову ясність у взаємодії між державами, сприяючи мирному співіснуванню націй.

Основні принципи міжнародних договорів, такі як взаємний консенсус, відповідальність за порушення, добросовісність, відданість міжнародному праву, служать керівництвом для укладання, виконання та тлумачення договорів. Вони гарантують, що договори виконуються справедливо і ефективно, забезпечуючи правовий порядок у міжнародних відносинах.

В умовах глобалізації, коли взаємозалежність між націями зростає, міжнародні договори стають незамінним засобом регулювання складних міждержавних взаємин. Тому розуміння їх поняття та принципів є ключовим для будь-якого фахівця у галузі міжнародного права та міжнародних відносин.

Список використаної літератури:

1. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Одісей, 2009. 704 с. (дата звернення: 19.10.2023).
2. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.]. Київ: КНТ, 2008. 344 с. (дата звернення: 19.10.2023).
3. Nargis M. International public law: fragmentation and regionalization. International scientific journal "internauka". series: "juridical sciences". 2018. No. 6(40). URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-6-7382> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р.: станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 19.10.2023).
5. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.]. Київ: КНТ, 2008. 344 с. (дата звернення: 19.10.2023).
6. Перевезенцев О. Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 220 с. (дата звернення: 19.10.2023).
7. Баймуратов М. О. Міжнародне право : підручник. Суми ; Одеса : Унів. кн., 2006. 423 с. (дата звернення: 19.10.2023).
8. Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право: Підруч. Унів. курс. Київ: КНТ, 2007. 640 с. (дата звернення: 19.10.2023).
9. Бунда О. М. Аудит інформаційної безпеки міжнародних договорів : thesis. 2020. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/15727> (дата звернення: 19.10.2023).

Аліна КОВАЛЬ*,
студентка 2 курсу
факультет менеджменту і права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

***Анотація.** У даній статті описано теоретичні основи, принципи місцевого самоврядування, які мають надзвичайно важливе значення для кращого розуміння особливостей конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні та динаміки його становлення і розвитку на новітньому етапі української державності. Це важливо також і для усвідомлення місцевого самоврядування як автономної відносно державної влади системи управління.*

***Abstract.** This article describes the theoretical foundations, features, and principles of local self-government, which are extremely important for a better understanding of the peculiarities of the constitutional model of local self-government in Ukraine and the dynamics of its formation and development at the latest stage of Ukrainian statehood. This is also important for understanding local self-government as a management system autonomous from the state power.*

Вступ. Місцеве самоврядування як право територіальної громади здійснювати управління своєю територією, закріплене та гарантоване Конституцією та законами країни є безумовною ознакою дійсної демократії в такій країні.

Україна визнає та гарантує місцеве самоврядування, а отже буде громадянське суспільство, демократичну правову державу з верховенством права, пріоритетом прав людини, розподілом влад.

Наука конституційного права в свою чергу покликає вивчати та досліджувати місцеве самоврядування як конституційно правовий інститут, систему місцевого самоврядування, гарантії та механізм реалізації місцевого самоврядування, для пошуку шляхів удосконалення механізмів реалізації та забезпечення даного права територіальної громади, для удосконалення управління територіями та розвитку їх і всієї країни загалом.

Виклад основного матеріалу. У кожній державі залежно від особливостей її політико-територіального та адміністративно-територіального устрою, форми державного правління та політичного

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ – Правдюк А. Л.

режиму, історичних, національних, географічних та інших особливостей місцеве самоврядування має специфічну форму та назву. В різних країнах для передачі змісту такого соціально-політичного явища як місцеве самоврядування використовуються й інші терміни: «муніципальне управління», «місцева автономія», «територіальна децентралізація», «комунальне управління» тощо [4].

Місцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства, наближення влади до її джерела – народу. І навпаки, місцеве самоврядування може ефективно функціонувати лише за наявності розвинутих елементів громадянського суспільства.

Відповідно до ст. 140 Конституції України [8], місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Ч. 1 ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. розширює та уточнює зазначене визначення, і встановлює, що місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

За період реформ органи місцевого самоврядування в Україні отримали досить значні функції і повноваження, які дають змогу за умови наявності ресурсів самостійно виконувати завдання місцевого розвитку. Разом з тим міська влада має нести основний тягар відповідальності за реалізацію програм соціально-економічного та культурного розвитку і надання громадських послуг. Це вимагає від органів місцевого самоврядування шукати нових підходів до організації своєї роботи в умовах нестабільності та реформ, запроваджувати демократичні форми врядування, що передбачають спільну участь у процесі прийняття рішень органів місцевого самоврядування та представників приватного бізнесу і територіальної громади [5].

Добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст відповідно до ст. 4 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року здійснюється з дотриманням таких умов:

- у складі об'єднаної територіальної громади не може існувати іншої територіальної громади, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування;

- територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися;
- об'єднана територіальна громада має бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області;
- при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади;
- якість та доступність публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання [7].

Принципи місцевого самоврядування в Україні визначені положеннями ст. 4 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні":

- народовладдя;
- законності;
- гласності;
- колегіальності;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- виборності;
- правової, матеріально-фінансової та організаційної самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
- підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- судового захисту прав місцевого самоврядування [1].

У науковій літературі розглядається два основні способи розподілу повноважень у системі органів місцевого самоврядування. У першому випадку в законі визначаються виключні повноваження територіальної громади (як первинного суб'єкта місцевого самоврядування), виключні повноваження ради (як представницького органу територіальної громади). Визначається перелік питань, які мають вирішуватися або лише самою громадою на місцевому референдумі, або ж радою на її пленарних засіданнях. За цього способу розподілу повноважень діє принцип пріоритету повноважень територіальної громади щодо повноважень органів місцевого самоврядування, а також ради – стосовно її виконавчих органів. Сутність цього принципу полягає в тому, що територіальна громада потенційно може розглядати та вирішувати будь-яке питання, зараховане до відання місцевого самоврядування. Так само рада розглядає й вирішує всі питання, за винятком тих, які зараховано до виключних повноважень територіальної громади.

Для другого способу розподілу повноважень у системі місцевого самоврядування характерним є те, що під час збереження пріоритету повноважень територіальної громади стосовно органів місцевого самоврядування повноваження рад визначаються окремо від повноважень їхніх

виконавчих комітетів. Ради не мають права розглядати та вирішувати на своїх пленарних засіданнях ті питання, що зараховані до компетенції їхніх виконавчих органів. Як зазначає М. Корнієнко, саме такий спосіб розподілу повноважень між сільськими, селищними, міськими радами та їхніми виконавчими органами відображено в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. ст. 25–40) [2]. Щодо чинної моделі розподілу повноважень в українській системі місцевого самоврядування В. Борденюк зазначає, що зарахування до відання сільських, селищних, міських рад лише питань, прямо визначених Конституцією та законами України, послаблює роль представницьких органів у механізмі місцевого самоврядування. Підтвердженням цього є також поділ компетенції сільських, селищних, міських рад на загальну й виключну. До виключної компетенції належать питання, що мають вирішуватися відповідними радами виключно на їхніх пленарних засіданнях, а до загальної – також питання, які вони можуть передавати виконавчим органам і сільському, селищному, міському голові (наприклад, п. 19 ч. 4 ст. 42 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», згідно з яким сільські, селищні, міські голови, крім повноважень, що визначені в ч. 3 цієї статті, здійснюють інші повноваження місцевого самоврядування, якщо вони не зараховані до виключних повноважень ради або не зараховані радою до відання її виконавчих органів), що створює певні передумови для підміни відповідних рад їхніми виконавчими органами [3].

Система місцевого самоврядування на рівні села, селища, міста відзначається як єдністю, так і її диференціацією. Так, територіальна громада відповідно до ч. 1, 3 ст. 140 Конституції України [8], а також Закону про місцеве самоврядування (ч. 1 ст. 6) є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень.

Важливою та необхідною умовою повного та ефективного здійснення завдань та функцій, досягнення мети існування місцевого самоврядування є гарантованість його прав. Дана гарантованість виступає необхідною умовою найбільш повного і ефективного функціонування місцевого самоврядування, його становлення і розвитку. Відповідно до ст. 7 Конституції України [8], в Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування. Гарантії місцевого самоврядування є одним із важливих принципів, які передбачені у ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1]. Здійснення цих конституційних та законодавчих норм місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі забезпечується системою гарантій. Питання надання системності гарантіям місцевого самоврядування є вкрай важливим із-за його як теоретичного, так і практичного значення. В теоретичному аспекті побудова системи гарантій місцевого самоврядування дозволить забезпечити логічність та послідовність у досліджуванні даного явища. В практичному аспекті система гарантій дозволить обирати оптимальні правові форми та методи впливу на врегулювання правових відносин. Система гарантій місцевого самоврядування є досить об'ємним і складним явищем, оскільки охоплює собою багато аспектів.

Гарантії місцевого самоврядування поділяються на загальні та спеціальні. До загальних гарантій місцевого самоврядування відносять досягнутий рівень розвитку країни, тобто ті економічні, політичні, соціальні, духовні відносини, які склалися в суспільстві. Відповідно, можна говорити про економічні, політичні, соціальні та духовні гарантії. Так, до економічних гарантій належить економічна система, засади якої отримали закріплення в Конституції України. Політичні гарантії пов'язані з демократичним державним режимом України, відносно децентралізованою системою територіальної організації влади. До духовних гарантій слід віднести наявну в Україні систему культурних та ідеологічних цінностей, загальний рівень суспільної свідомості, стан усвідомлення широкими верствами населення природи та призначення місцевого самоврядування. Спеціальні гарантії-це правові засоби, які забезпечують нормальну організацію та функціонування місцевого самоврядування. Вони встановлені в Конституції та законах України і спрямовані на забезпечення й захист прав місцевого самоврядування, його самостійність та ефективність [6].

Висновок. Отже, одним з важливих елементів життєдіяльності та розвитку держави і суспільства є місцеве самоврядування, а реалізація на практиці конституційних принципів місцевого самоврядування - вагомий крок до становлення і розбудови правової держави і громадянського суспільства.

Місцеве самоврядування — це визначене Конституцією та законами України право територіальної громади самостійно, під свою відповідальність, безпосередньо або через утворювані громадою органи вирішувати питання місцевого значення. Принципи, система, компетенція та гарантії місцевого самоврядування визначні в Конституції та законах України.

Реальне ефективне місцеве самоврядування можливе лише за наявності певних передумов і умов, які в своїй сукупності формують основи місцевого самоврядування. Тобто під основами місцевого самоврядування розуміють можливості та умови, які об'єктивно склалися в суспільстві, сукупність яких створила (чи повинна створити) підґрунтя, на якому базується вся система місцевого самоврядування. Іншими словами, основи – це той фундамент, на якому здійснюється муніципальне будівництво.

Основи місцевого самоврядування покликані забезпечити самостійність діяльності населення з управління місцевими справами, незалежність від органів державної влади і невтручання цих органів у справи місцевого значення, створити умови для ефективного вирішення питань, що виникають на місцевому рівні.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Конституційне право України: підруч. / за ред. док. юрид. наук, проф. В. Ф. Погорілка. 2-ге вид., доопр. Київ: Наукова думка, 2000. 734 с.
3. Діхтієвський П. В. Повноваження представницьких органів місцевого самоврядування Польщі та України: порівняльний аналіз. Публічне право. 2013. № 1. С. 59-66.
4. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія / Відп. Ред. М. О. Баймуратов. – К.: Видавництво „Юридична думка”, 2010. 656 с.
5. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні. Навч. посіб./За заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К.: Вид-во НАДУ, 2010. 211 с.
6. Конституційне право України: Навчальний посібник.- Вид. 6-те, виправл. та доповн. - К.: Атіка, 2009.608 с.
7. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лют. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. – Ст. 91.
8. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання // ВВР.– 1996. – № 30.

А. КОЗЛОВСЬКА*,
Студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЗА УМОВ ДІ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У цій статті аналізується правова база захисту персональних даних працівників в Україні. Дослідження показало, що чинне національне трудове законодавство не містить конкретних положень щодо регулювання захисту та зберігання персональних даних протягом усього періоду найму, від початку до припинення. У зв'язку з цим автори посилаються на практики міжнародних та європейських організацій щодо регулювання цієї сфери.*

Вступ. Було підтверджено, що нормативні акти МОП та ЄС мають ширший діапазон охоплення порівняно з національним законодавством. Ці акти складаються не тільки з загальних положень, а й з нормативних актів, які регулюють трудові відносини. Враховуючи зобов'язання України посилити своє законодавство щодо захисту персональних даних відповідно до GDPR,

* Науковий керівник – доцент кафедри права Маньгора Володимир Васильович

відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, автори пропонують кілька кроків для вдосконалення режимів і методів правового управління, які захищають персональні дані працівників. в контексті цифровізації та євроінтеграції. Було запропоновано декілька заходів для посилення захисту та безпеки персональних даних працівників, включаючи впровадження міжнародних стандартів для таких механізмів, створення правової бази, яка відповідає європейським нормам, встановлення відповідальності та відповідних санкцій за порушення персональних даних закони про захист, а також включення окремих положень до Кодексу законів про працю України щодо зобов'язань роботодавців щодо захисту персональних даних працівників. В умовах нинішньої військової агресії Росії проти України та оголошення воєнного стану це питання стало ще більш актуальним, що потребує подальших законодавчих дій з урахуванням як міжнародної практики, так і практичних реалій ситуації.

З початком 21-го століття почався новий розділ в еволюції інформаційних технологій, які з тих пір стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Завдяки цьому технологічному прогресу тепер є більше можливостей, ніж будь-коли раніше, для збору та обробки персональних даних, які використовуються в різних сферах, починаючи від бізнесу і закінчуючи політикою. Однак використання цієї інформації стає дедалі складнішим і створює потенційну загрозу правам і свободам людей. Отже, створення системи захисту персональних даних є одним із найактуальніших завдань сучасного українського суспільства. Захист і покращення персональних даних має бути не лише відповідальністю держави та її правових норм, але також має набувати більш комплексного значення, оскільки це нерозривно пов'язане із захистом прав і свобод людини. Після введення воєнного стану 24 лютого 2022 року у відповідь на агресію Росії проти України потреба в належному регулюванні захисту персональних даних працівників стала ще гострішою. Це питання було доопрацьовано законодавчо, спираючись на міжнародний досвід та аналіз поточної ситуації, а також враховуючи практичні складові. Від адекватного правового регулювання захисту персональних даних працівників в умовах цифрової інтеграції залежить формування правової та соціальної держави. Для вирішення актуальної проблеми забезпечення основних прав, свобод і законних інтересів людини, таких як право на недоторканність приватного життя та особистість, прийнято низку прогресивних нормативно-правових актів, які регулюють правовий захист персональних даних. Одним із найсуттєвіших аспектів цього є нормативне регулювання правового захисту персональних даних працівників. Необхідно запобігати виникненню правопорушень, пов'язаних із незаконним отриманням, володінням і використанням персональних даних працівника, виявляти причини та умови їх виникнення, впроваджувати та вдосконалювати відповідні заходи та механізми

врегулювання та належного контролю за правовим захистом працівника. особисті дані.

На жаль, в епоху цифрових технологій не вистачає масштабних досліджень із сучасного питання захисту особистої інформації працівників. Тим не менш, кілька вчених провели дослідження на загальну тему захисту персональних даних працівників. До таких вчених належать С. Венедіктова, В. Головченко, О. В. Хрон, О. В. Легка, А. С. Михайлик, А. К. Погореленко, О. М. Рома, О. Г. Серeda, В. Фісун, Г. Чанишева та ін.

Удосконалення правових механізмів і систем захисту конфіденційності персональних даних працівників є результатом ретельних і практичних досліджень. Це комплексне дослідження спрямоване на розробку пропозицій щодо вдосконалення засобів правового регулювання. Аналіз національного та міжнародного законодавства щодо захисту персональних даних працівників є невід'ємною частиною цього процесу.

У нинішню цифрову еру все більше уваги приділяється забезпеченню конфіденційності та захисту даних. Вплив технічного прогресу на трудові відносини незаперечний. Поява автоматизації та нових технологій не лише змінила концепцію роботи, але й вплинула на еволюцію прав працівників на конфіденційність і захист персональних даних. Швидкий розвиток цифровізації, великих даних, Інтернету речей, штучного інтелекту та робототехніки призвів до експоненційного зростання уваги до конфіденційності та захисту даних. Інтеграція ІІІ та робототехніки у виробничі процеси породила нові виклики як для сфери праці, так і для законодавства про захист даних. Правила захисту даних розроблені для вирішення проблеми ІІІ. Багато принципів і концепцій захисту даних враховують наслідки технологічного прогресу. Однак майбутнє технологій ставить нові виклики фундаментальним принципам захисту персональних даних. Роботодавці стикаються з новими викликами через появу штучного інтелекту. Функціонування систем штучного інтелекту ґрунтується на уявленні про те, що великі обсяги даних необхідні та використовуються для різних цілей, часто взаємопов'язаних способами, які не обов'язково обмежені чи відомі, при дотриманні стандартів захисту даних, які залежать від обмеження цілей, даних мінімізація та прозорість [1]. У рамках статті розглядаються правові аспекти конфіденційності та захисту персональних даних у контексті трудових відносин. Відповідно до міжнародних та європейських норм прав людини працівники мають право на приватність. Однак цей правовий статус вимагає додаткової кваліфікації, коли йдеться про трудові відносини. У широкому сенсі трудові відносини передбачають відносини підпорядкування або залежності. Це означає, що протягом робочого часу особиста свобода працівника обмежується в тій мірі, в якій роботодавець має повноваження керувати та керувати його роботою, і, як наслідок, його особистою поведінкою. Крім того, роботодавець може отримувати інформацію про поведінку та місцезнаходження працівників, контролювати їх і застосовувати дисциплінарні заходи. Міжнародні норми

гарантують право на приватне життя, яке включає в себе «право бути залишеним наодинці». Однак трудові відносини надають роботодавцям «право не залишати в спокої» своїх працівників. Ця дихотомія є проблемою, оскільки питання конфіденційності та захисту даних стають дедалі актуальнішими у «незалежних від часу та місця» формах зайнятості, таких як дистанційна робота.

Отже, реалізація принципів захисту персональних даних у трудових відносинах має бути законодавчо визначена з визнанням їх унікальних особливостей. Усі працівники, незалежно від галузевої належності, форми трудових відносин або форми власності підприємства, мають право на конфіденційність і захист даних. Френк Хендрікс підкреслює, що це право є основним правом людини і захищається як таке різними конституціями та документами в усьому світі. Науковець вважає, що сутність правозахисного дискурсу настільки фундаментальна, що будь-яке виправдання втручання в приватне життя має розглядатися в контексті механізмів захисту прав людини. Принципи захисту прав людини також матимуть актуальність у трудових відносинах, оскільки вони тісно пов'язані з трудовими правами та правом на приватність і захист особистої інформації працівників [1]. Оскільки Україна є повноправним членом міжнародного співтовариства та країною, яка поважає та дотримується міжнародного права, доцільно уважно вивчити глобальні норми захисту персональних даних. 14 грудня 1990 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Рекомендації щодо управління комп'ютеризованими файлами даних, що містять особисту інформацію [2].

Документ містить мінімальні гарантії захисту даних для файлів, які зберігаються урядовими та міжнародними організаціями. У 2013 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію № 68/167 щодо права на приватність у цифрову еру [3]. Резолюція визнає, що розвиток технологій зробив можливим збір, спостереження та перехоплення даних, які можуть призвести до порушення прав людини, зокрема права на приватне життя. Через рік, 18 грудня 2014 року, Генеральна Асамблея прийняла резолюцію № 69/166 на ту ж тему, яка послужила основою для резолюції 28/16 Ради з прав людини під назвою «Право на приватне життя в епоху цифрові технології» [4]. Коли йдеться про закони про захист даних у Європі, важливо враховувати перспективи як Європейського Союзу, так і Ради Європи. Стаття 8 Європейської конвенції з прав людини гарантує право на приватність. У 1998 році Рада Європи прийняла резолюцію 1165 «Право на приватність», яка розширила загально визнане визначення приватності, включивши «право вести своє особисте життя з мінімальними зовнішніми втручаннями», а також право на керування особистою інформацією. Європейський Союз доклав зусиль для регулювання захисту даних також на робочому місці. Керуючись попередньою Європейською директивою із захисту даних 1995 року, "Робоча група із захисту даних" створила рекомендації щодо захисту даних у контексті працевлаштування та прийняла Висновок 8/2001 13 вересня 2001 р. Іншим

інструментом є Робочий документ ЄС щодо спілкування на робочому місці від 29 травня 2002 р. Робоча група видала Висновок 2/2017 щодо обробки даних на роботі (Opinion WP 2/2017) від 8 червня 2017 р. Згідно з новою моделлю управління GDPR, Робочу групу було замінено на «Європейську раду із захисту даних». Робота, виконана Робочою групою, залишається актуальною та чинною, як зазначено в [1] Загальний регламент із захисту персональних даних (GDPR) був прийнятий Європейським Союзом 26 квітня 2016 р. та набув чинності 25 травня 2018 р. Цей регламент не лише підвищив стандарти захисту персональних даних у державах-членах ЄС, а й дозволив накладати санкції на бізнес за межами ЄС.

Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна зобов'язалася співпрацювати з ЄС для забезпечення належного рівня захисту персональних даних. Розроблено та підписано План дій щодо реалізації Угоди, який містив пункт 11, який зобов'язує Україну вдосконалити своє законодавство щодо захисту персональних даних у відповідності до GDPR[7]. У рамках цих зобов'язань 25 жовтня 2022 року у ВРУ було зареєстровано законопроект № 8153 «Про захист персональних даних». Запропонований Закон спрямований на подальше уточнення та розширення основних принципів, яких необхідно дотримуватися під час обробки особисті дані. Він також запроваджує більш жорсткі критерії для отримання згоди як однієї з правових підстав для обробки, порівняно з чинним законодавством. Нові положення додатково окреслюють процес і обґрунтування обробки персональних даних роботодавцями, а також передбачають характер і ступінь санкцій, які застосовуватимуться за будь-які порушення національних норм щодо захисту даних. Головною метою ухвалення цього законопроекту є прискорення інтеграції України в єдиний цифровий ринок Європейського Союзу, а також приведення національного законодавства у сфері захисту персональних даних у відповідність до норм і стандартів ЄС. Крім того, запропоноване законодавство має на меті зміцнити гарантії прав осіб на конфіденційність щодо обробки їхніх даних, а також створити ефективні механізми для забезпечення дотримання таких прав, включаючи заходи по боротьбі з кіберзлочинністю, одночасно забезпечуючи належне надання персональних даних. рівень захисту. [8]

Основним законом, який регулює захист персональних даних в Україні, є Закон України «Про захист персональних даних» [9]. Він підкріплюється трьома підзаконними актами, затвердженими розпорядженням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 8 січня 2014 року за номером 1/02-14 «Про затвердження документів у сфері захисту прав людини». персональних даних». Підзаконними актами є: Типовий порядок обробки персональних даних, Порядок здійснення контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Порядок повідомлення Уповноваженого з прав людини. Постанови Верховної Ради України про обробку персональних даних. Це повідомлення необхідне для обробки даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів

персональних даних. Також міститься інформація про структурний підрозділ або відповідальну особу, яка здійснює контроль за захистом персональних даних під час їх обробки, а також оприлюднення зазначеної інформації. Важливо зазначити, що хоча Закон України «Про захист персональних даних» пропонує комплексне регулювання обробки та захисту персональних даних, він є основоположним правовим документом. Незважаючи на те, що він встановлює керівні принципи безпеки особистої інформації в усіх соціальних сферах, він не є вичерпним і не розглядає всебічно конкретних правил щодо захисту персональних даних працівників [10, с. 209]. Чинне трудове законодавство не врегульовує питання обов'язків, прав та обов'язків роботодавця щодо збереження особистої та конфіденційної інформації своїх працівників. Це включає в себе аналіз персональної інформації, наданої працівником, і розуміння поняття «обробка персональних даних». Роботодавці повинні мати необхідні повноваження для доступу та отримання такої інформації, але також нести зобов'язання щодо захисту персональних даних працівника. Вкрай необхідно вивчити питання захисту персональних даних працівників у контексті трудових відносин та встановити конкретні норми щодо цього в трудовому законодавстві України. У світлі цифрової інтеграції дослідження щодо захисту персональних даних працівників є надзвичайно важливими значення, через швидкий технологічний прогрес, глобалізацію та соціальну інтеграцію, які створюють виклик для захисту персональних даних.

Регламентом Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, Після скасування Директиви 95/46/ЄС було встановлено керівні принципи та фундаментальні ідеї, які регулюють обробку персональних даних. Ці принципи включають законність, прозорість, чітко визначені та законні цілі, послідовність в обробці та цілях, точність і свіжість даних, обмежений термін зберігання та безпечність методів обробки. Вкрай важливо, щоб уповноважений володілець персональних даних дотримувався цих принципів у всіх сферах соціальної взаємодії, включаючи трудові відносини. Тому, коли роботодавець обробляє персональні дані працівника, він повинен робити це з урахуванням необхідності, актуальності та правових підстав для зібраної інформації, а також забезпечувати, щоб мета була чітко сформульована та узгоджена. Інтеграція цифрових технологій на робочому місці виявила критичну проблему захисту особистої інформації працівників. Забезпечення безпеки, захисту та конфіденційності таких даних вимагає пильної уваги та регулювання з боку уповноважених осіб. Інтернет і сучасні технології постійно розвиваються та ще не повністю зрозумілі чи захищені, що призводить до незаконної обробки, випадкової втрати, знищення, пошкодження та розголошення особистої інформації працівників.

Висновки. Захист персональних даних співробітників є актуальним питанням, яке потребує подальшого консолідації та вдосконалення правових норм. Це пояснюється тим, що конфіденційність є фундаментальним правом

людини, яке необхідно підтримувати. Тому вкрай важливо інкорпорувати світові стандарти та європейські правові норми щодо захисту персональних даних працівників у національне законодавство. Крім того, вкрай необхідно вдосконалити чинне трудове законодавство для підвищення рівня правового захисту персональних даних у контексті цифрової інтеграції. Для досягнення цієї мети необхідно здійснити такі заходи: по-перше, імплементація міжнародних стандартів, які стосуються механізмів безпеки для захисту та захисту персональних даних працівників. По-друге, створення законодавчої бази, яка відповідає європейським нормам захисту персональних даних працівників. По-третє, консолідація спеціального законодавства, що регулює захист персональних даних працівників у контексті цифрової інтеграції. По-четверте, створення відповідних органів або персоналу, відповідального за виявлення та запобігання порушенням безпеки, захисту та захисту персональних даних працівників. По-п'яте, визначення відповідальності та покарання за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних працівників. По-шосте, посилення міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії порушенням безпеки, захисту та захисту персональних даних працівників. Нарешті, включення до Кодексу законів про працю України спеціальних положень, які зобов'язують роботодавців захищати персональні дані своїх працівників. І працівники, і роботодавці можуть виграти від створення законодавчої бази, яка захищатиме особисті дані. Співробітники отримають захист свого основного права людини на конфіденційність, тоді як компанії, які дотримуються норм безпеки даних ЄС, не повинні будуть надавати додаткові підтвердження своїх рівнів захисту даних у партнерстві з європейськими організаціями. Крім того, впровадження такого законодавства може підвищити інвестиційну привабливість країни, сприяти міжнародній співпраці та підвищити світову репутацію України

Список використаних джерел

1. Hendrickx, F. 2022. Protection of workers' personal data: General principles, ILO Working Paper 62 (Geneva, ILO). URL:<https://www.ilo.org/legacy/english/intserv/working-pape>.
2. Генеральна Асамблея ООН, Рекомендації щодо регулювання комп'ютеризованих файлів персональних даних, 14 грудня 1990 р. URL:<https://www.refworld.org/docid/3ddcfaac.html>.
3. Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2013 The right to privacy in the digital age [on the report of the Third Committee (A/68/456/Add.2)] 68/167. URL:<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/449/49/PDF/N1344949.pdf?OpenElement>.
4. Резолюція, ухвалена Радою з прав людини 28/16. Право на приватність в епоху цифрових технологій. URL:http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/311688/A_HRC_RES_28_16-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

5. Резолюція Ради Європи 1165 (1998) Право на приватність. URL:<https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvattnist/rs/wp062/index.html#ID0 E1MAE>.

6. Висновок 8/2001 від 13 вересня 2001 року щодо обробки персональних даних у контексті працевлаштування, 5062/01/EN/Final, WP 48, 28 р. URL:https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2001/wp48_en.pdf.

7. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-n#Text>.

8. Проект Закону про захист персональних даних № 8153 від від 25.10.2022 р. URL:<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707>.

9. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 №2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

10. Серета О. Г. Актуальні питання правового механізму захисту персональних даних працівника в умовах європейської інтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 207–211.

11. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, а про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): *Регламент Європейського Парламенту і Ради* від 27 квітня 2016 р. № 984_008-16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.

А. КОЗЛОВСЬКА*,
Студентка 4 курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ФЕНОМЕН КОРУПЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглядаються питання сутності виникнення та поширення корупції в системі публічного управління в умовах воєнного стану, способи запобігання та протидії корупційним злочинів, робота і функціонування Антикорупційних органів та покарання під час воєнного стану. Об'єктом дослідження виступають корупційні відносини, що виникають у

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права Правдюк А. Л.

суспільстві, а також адміністративно-правові відносини, які виникають у сфері запобігання та боротьби з корупцією.

***Abstract.** The article examines the essence of the emergence and spread of corruption in the public administration system under martial law, methods of preventing and countering corruption crimes, the work and functioning of anti-corruption bodies, and punishment during martial law. The object of research is corruption relations that arise in society, as well as administrative and legal relations that arise in the field of prevention and fight against corruption.*

Вступ. У контексті сучасних суспільних реформ в Україні дослідження проблем запобігання та протидії корупції є надзвичайно важливими з ряду причин: по-перше, прояв корупції в державному апараті є основною перешкодою для впровадження будь-яких реформ, по-друге, Глобальний індекс сприйняття корупції за 2015 рік [4] Результати показують, що високий рівень корупції в суспільстві знижує довіру суспільства до влади, по-третє, виконати антикорупційні рекомендації Плану дій щодо лібералізації візового режиму Європейського Союзу (ЄС), по-четверте, зниження рівня корупції сприятиме залученню міжнародних інвестицій тощо.

Крім того, в умовах поглиблення суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи в Україні корупція серйозно загрожує національній безпеці країни. Це стало одним із негативних факторів, який серйозно впливає на роботу окремих державних інституцій та зниження ефективності всієї системи державного управління.

Останнім часом були внесені певні законодавчі та організаційні зміни, які могли б знизити рівень корупції в Україні, але створені інституції та заклади та прийняте антикорупційне законодавство ще не функціонують належним чином.

Мета роботи полягає у аналізі результатів боротьби з корупцією, аналізі норм адміністративного права, які визначають антикорупційну політику, визначення тенденцій розвитку корупції в країнах, практика боротьби більш розвинених країн у цьому аспекті суспільного життя, вивчення адміністративно-правового статусу антикорупційних органів, утворених для боротьби з корупцією, а також потрібність їх у нашій країні та аспектів їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Корупція – негативне явище, притаманне всім країнам. Корупція бере свій початок у давнину, ганебне явище, яке, здається, з'явилося з появою перших цивілізацій дуже давно.

У сучасному світі корупція завжди знаходить найбільший прояв у процесі національної модернізації. До таких проблем перехідного періоду належать: 1) Спадок тоталітарного періоду (закритість влади, консолідація влади та бізнесу); 2) Слабка судова система (залежність від влади, недофінансування, перевантаження); 3) Недостатня правосвідомість населення Розвинена (відсутність культури та традицій використання правових засобів); 4) Спрямованість правоохоронних органів на захист національних інтересів

(підприємці, які не знаходять захисту в правовому полі, шукають його у сфері корупційних відносин); 5) Чиновники не підкоряються закону, а підкоряються вказівкам і начальнику [2].

Відсутність результатів у системній боротьбі з корупцією призвела до розпаду суспільства, зниження інвестиційної привабливості та бажання європейських та світових фондів співпрацювати з Україною на всіх рівнях. Постійні корупційні скандали та відсутність політичної волі боротися з корупцією поставили Україну на узбіччя цивілізації та зменшили можливості для геополітичного, економічного та інших національних проривів. Корупційні відносини поширені на всіх рівнях державної влади та управління, що ускладнює боротьбу України з корупцією протягом усього політичного процесу. Від нього постраждали практично всі державні відомства та силові відомства, органи місцевого самоврядування. Антикорупційні рішення, прийняті на найвищому державному рівні, є менш ефективними через умисне перешкоджання чи нехтування.

Поширення корупційних методів вирішення політичних, економічних і соціальних проблем, судових спорів дає підстави зробити висновок про системність корупції в усіх сферах державного і суспільного життя і навіть загрожує утворенню свого роду «корупції» в Україні. у свідомості громадян певні посади асоціюються з можливостями отримання неправомірної вигоди. Від того, де і де в ієрархії корупції, залежить так зване «годування» сучасної системи.

Сучасний світ давно визнав, що корупція є глобальною проблемою. Найкращих результатів у боротьбі з корупцією досягли Данія, Фінляндія та Швеція, Посідає першу трійку в антикорупційному рейтингу СРІ 2015 з 91, 90 і 89 балами відповідно [4]. Ще за Президента В. Ющенка 18 жовтня 2006 р. Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції. Участь України в міжнародному співтоваристві з цього питання спрямована на просування "позитивного іміджу України як країни та сприятливого політичного клімату для широкомасштабного взаємовигідного співробітництва з усіма країнами, у тому числі у боротьбі з корупцією та інших аспектах". Безпосередній привід до злочину «зв'язок з нею» [3]. Проте ратифікація конвенції ніяк не вплинула на рівень корупції в країні. Було створено правову базу для реалізації антикорупційної політики, але вона не функціонувала, оскільки принцип верховенства права, проголошений у Конституції України, не є основним принципом застосування права в Україні.

Систематична боротьба з корупцією вимагає належної інституціоналізації цього процесу. Важливим є реалізація кількох завдань у сфері антикорупційної політики, які досі не виконувалися жодним державним органом, зокрема постійна оцінка стану корупційних справ та моніторинг виконання нац. антикорупційна політика. – Корупційна політика, формування світогляду, що відкидає корупцію. Такі оцінки проводяться НУО та громадськими

об'єднаннями, але немає інструментів для включення цих досліджень у роботу органів державної влади.

Одним із шляхів підвищення ефективності антикорупційної роботи є реформування системи досудового розслідування та кримінального переслідування корупційних злочинів. У результаті парламент схвалив створення нового автономного відомства (поза існуючою системою правоохоронних органів), основною функцією якого є виявлення та розслідування корупційних злочинів, що становлять особливу суспільну небезпеку.

Національна антикорупційна служба України є правоохоронним органом України, наділеним широкими повноваженнями у сферах запобігання, виявлення, припинення та розкриття корупційних злочинів посадовими особами високого рівня та запобігання вчиненню нових корупційних злочинів.

Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) було створено на підставі прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року. Під час його проходження у Верховній раді України, як законопроекту, він називався Проект Закону України «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції». Даний Закон набув чинності 25 січня 2015 року.

Цей досвід є новим для нашої країни. Подібні структури існують у США, Польщі, Франції, Сінгапурі, Ізраїлі та Індії. Місією Національної антикорупційної служби України (НАБУ) є протидія корупційним злочинам кримінального характеру, які становлять загрозу національній безпеці, з боку посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Ще одним кроком в інституціоналізації антикорупційного механізму стало створення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – центрального органу виконавчої влади України зі спеціальним статусом для забезпечення формування та реалізації національної антикорупційної системи. - Корупційна політика.

Національне агентство з питань запобігання корупції функціонує як спеціалізований превентивний антикорупційний орган. Такий підхід забезпечить реалізацію рекомендацій першого раунду Групи країн проти корупції (GRECO), які є результатами спільної оцінки першого та другого раундів, а також відповідних рекомендацій експертів Європейської Комісії, щодо виконання заходів щодо лібералізації українським візового режиму в ЄС у рамках плану. Цей крок можна розглядати як включення до національного законодавства положень статті 6 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції щодо створення та діяльності органу з питань антикорупційної політики.

Велика проблема формування та функціонування нового агентства полягає в тому, що високопосадовці, які входять до складу нового агентства, хочуть зберегти вплив на ці процеси.

Слід погодитися з В. М. Пасічником, що безпосередньою умовою успішної боротьби з корупцією є посилення покарання за корупцію та притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину [5, с. 6]. Як наслідок, у Грузії боротьба з корупцією дала позитивні результати, широко використовуються арешти та звільнення, особливо за короткий проміжок часу було звільнено щонайменше 15 000 поліцейських і майже 40% співробітників; тоді як у Китаї публічні страти та конфіскація всього майна чекають відмивання грошей, хабарництва чи інших корупційних дій. У Франції після приходу до влади генерала де Голля одного дня були звільнені всі судді в країні. Не менш цікавим є досвід Ізраїлю, який завдяки значним соціальним пільгам для чиновників і суворим покаранням у разі виявлення корупції досяг рівня, коли корупції мало, та Німеччини, де боротьба з корупцією базується на завданні знищення злочинців. групи матеріальної основи, це досягається шляхом конфіскації майна та створення відповідної правової бази для запобігання відмиванню «брудних» коштів у країні [10, С. 373].

Такі радикальні заходи необхідно впроваджувати і в Україні. Щороку Директор Національного бюро розслідувань зобов'язаний звітувати до парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання винних у корупції. Крім того, результати кампанії мають бути оприлюднені в засобах масової інформації. Без таких рішучих і радикальних дій корупцію в Україні не подолати.

Реалізація антикорупційної політики може досягти більших результатів, якщо залучати неурядові та громадські організації. У вітчизняних умовах важливість взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства у боротьбі з поширенням корупції залежить від кількох чинників:

- 1) низький рівень довіри суспільства до політичного істеблішменту в цілому, що призводить до сумнівів у зусиль держави щодо боротьби з корупцією;
- 2) Корумпованість судової системи позбавляє громадян ефективних національних правових механізмів захисту їхніх прав і свобод, тим самим підвищуючи значення громадських та правозахисних організацій;
- 3) Європейська Комісія з українського боку приділила підвищену увагу Україні під час підготовки звіту про виконання Плану дій Україна-ЄС, закликаючи започаткувати процес участі громадян, у тому числі через організації громадянського суспільства, як важливої передумови антикорупційних заходів у процесі прийняття рішень

За даними Міністерства юстиції, в Україні зареєстровано понад 130 громадських організацій, які заявили про свій намір у той чи інший спосіб боротися з корупцією, близько 350 об'єднань громадян із повноваженнями захищати права і свободи громадян, а також близько 30 організацій сприяти реалізації процедур очищення України. Остання особливість цих організацій полягає в тому, що вони створювалися не лише в Києві, а й у регіонах.

Залучення громадських організацій до процесу протидії та запобігання корупції спрямоване на обмеження зростання рівня корупції в Україні шляхом сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності органів державної влади та громадянського суспільства.

Одним із найважливіших факторів подолання корупції є ставлення населення до цього питання. Згідно з дослідженнями, проведеними в Україні за останні роки, більше половини населення схильні до вчинення корупційних злочинів, якщо це допомагає вирішити проблему. Крім того, через брак знань значна частина населення не характеризує певні види поведінки як корупційні, усвідомлюючи, що така поведінка суперечить моралі чи професійній етиці. У разі ефективної перекладацької роботи суспільство може змінити своє ставлення до неприйнятної корупції та інших видів поведінки, а антикорупційний потенціал суспільства значно посилиться.

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що антикорупційні зміни в Україні вимагають:

- Забезпечення принципу незалежності в роботі антикорупційних органів та недопущення їх політичної залежності від правлячої еліти;
- Забезпечити ефективну роботу Національного агентства з питань запобігання корупції, НАЗК та САП з обов'язковим оприлюдненням результатів їх діяльності;
- Впровадити системи електронного подання документів та державних закупівель.
- Реформувати судову систему, щоб сформувати судову систему, яка чесно служить суспільству та керуватиме країною відповідно до закону.
- Законодавство вимагає виявлення поліграфа під час змагань за ключові посади на державній службі, просування по службі тощо, щоб ті, хто був або має схильність порушувати закон, не могли займати ключові посади;
- створювати інформаційні продукти, просвітницькі програми про негативні наслідки корупції та впроваджувати їх на різні рівні інформаційного простору;
- Створити умови для участі громадських організацій у моніторингу діяльності ОДА, навчанні персоналу, розробці методів та розвитку навичок для запобігання корупції;
- забезпечити покарання посадових осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, щоб вони не могли продовжувати працювати державними службовцями.

Ефективне запобігання та протидія корупції, розроблення та впровадження антикорупційних заходів є одним із головних завдань органів державної влади України, що вимагає формування та реалізації ефективної антикорупційної політики на державній службі. З перших років незалежності і до сьогодні звіти Нацдержслужби України, матеріали науково-практичних конференцій, конгресів різноманітних міжнародних організацій продовжують свідчити про серйозний негативний вплив на Україну корупції.

Водночас корупція проявляється у сферах медицини, освітньої діяльності, ліцензування та контролю діяльності підприємців з боку органів державної влади, державного управління та контролю оподаткування та митного оформлення товарів, у сфері державних закупівель, енергетики, виділення землі та інших природних ресурсів. Особливо небезпечною є корупція в діяльності судових та правоохоронних органів.

Вивчення актуальності формування та реалізації антикорупційної політики на державній службі залежить від корупції підриває імідж української державної служби, стримує розвиток державної служби, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між владою та громадянськістю, підриває верховенство права та основу для розвитку громадянського суспільства, а ефективна антикорупційна політика забезпечує вирішення цих проблем.

Формування та реалізацію антикорупційної політики на державній службі України, реалізацію антикорупційних заходів, розвиток антикорупційного законодавства досліджували науковці: О. Андрійко, В. Бавін, В. Баштанник, Ю. Бітяк, Є. Додін, Д. Заброта, В. Ківалов, С. Максимов, І. Мацкевич, М. Мельник, В. Соловійов, О. Федотов та ін. Метою даної роботи є аналіз поточного стану формування та реалізації антикорупційної політики на державній службі України та визначення основних напрямів її вдосконалення. Один із найбільш каталізаторів соціального невдоволення державною політикою на даному етапі розвитку української держави.

Рівень корупції в системі державного управління залишається високим, що потребує вдосконалення формування та реалізації антикорупційної політики на державній службі України, особливо нормативно-правового забезпечення запобігання та протидії корупції у цій сфері. Досліджуючи поточний стан та шляхи вдосконалення формування та реалізації антикорупційної політики на державній службі України, визначимо, що сутністю державної антикорупційної політики на державній службі є комплексна правова та соціально-політична явище з певними характеристиками: - За формою, спрямованістю, завданням, сферою впливу антикорупційної політики на державну службу розглядається як скоординована взаємодія діяльності всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства, органів, громадян, спрямованих на протидію будь-яким проявам корупції в суспільстві; - у розумінні адміністративного права Антикорупційна політика державної служби є державною політикою та державним управлінням; - Державна антикорупційна політика у сфері державної служби реалізується шляхом цілеспрямованого, волонтерська діяльність окремих кадрів посадових осіб органів державної влади (суб'єкт антикорупційної політики); - Антикорупційна політика державної служби є системною, оскільки реалізується цілком у рамках складної соціальної системи; невід'ємна риса національної антикорупційної політики, яка забезпечує узгодженість, координацію, підпорядкованість, необхідну ціль конкретного процесу Реалізація антикорупційної політики є безперервним і щоденним процесом; - антикорупційна політика громадян послуга повністю

реалізована відповідно до чинного законодавства країни в конкретний історичний період.

Антикорупційна політика на державній службі включає фактичний вплив на регулювання та організацію державних управлінських об'єктів, якими є суспільні відносини в будь-якій сфері суспільного життя, і де взаємодія суб'єктів та об'єктів відбувається в єдиній складній системі; - державна служба Загальним завданням антикорупційної політики є виконання національної антикорупційної функції у сферах права, політики, суспільства, економіки та культури, які мають важливий суспільний вплив.

Відповідно, можна дати таке загальне визначення: Антикорупційна політика у сфері державної служби – це особливий вид державної політики, який є цілеспрямованою та добровільною діяльністю відповідних суб'єктів державної влади, конкретно спрямованою на основі чинного законодавства, спрямованою на запобігання та протидія корупції як негативному соціальному явищу, у тому числі здійснення конкретних заходів, що впливають на правовідносини державної служби, розроблення нормативних актів, здійснення організаційних заходів, спрямованих на реалізацію національної антикорупційної функції. Антикорупційна політика на державній службі – це офіційно визнана система цілей, завдань, пріоритетів і принципів національної кампанії щодо організації та регулювання процесу запобігання та протидії корупції.

Національне антикорупційне законодавство є основою для реалізації антикорупційної політики на державній службі, на даному етапі законотворча робота ведеться активно, але антикорупційна робота потребує термінового внесення таких змін в українське законодавство: поширення кримінальної відповідальності на більшість корупційних злочинів (кримінальний закон та кримінально-процесуальний закон). Основним принципом взаємодії державних службовців і громадськості має бути відкритість діяльності державних органів. Позитивна позиція та зацікавленість громадськості у моніторингу здійснення влади має формуватися на рівні громадянського обов'язку та власної обізнаності громадян, а також широке розуміння випадків корупції, звітування вищих посадових осіб про результати та заходи щодо запобігання корупції повинні пропонуватися не лише державними органами, а й представленою громадськістю.

Створити механізм спеціального вивчення та впровадження кращого світового досвіду формування та реалізації антикорупційної політики на державній службі, оптимізації побудови антикорупційної системи, підвищення ефективності основи запобігання та протидії корупції система корупції. Система та функції центральних та місцевих органів державної влади, здійснення подальшого реформування та процесу модернізації системи державної служби.

Висновки. Аналіз сучасного стану формування та реалізації антикорупційної політики на державній службі України показує, що,

незважаючи на певні заходи, рівень корупції в державному управлінні залишається високим. Саме тому необхідно розробити та законодавчо закріпити наукову концепцію національної антикорупційної політики, яка має уточнити поняття, сутність та зміст національної антикорупційної політики, її статус і роль у державному управлінні, механізми взаємодії в корупційній політиці і т.д.

Список використаних джерел:

1. Козак В. І. Феномен корупції: науковий погляд на реальний стан в Україні URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_uprav1/2011_2/30.pdf.
2. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/print/8004.html>
3. Офіційний сайт Transparency International Україна URL: <http://ti-ukraine.org/%D0%A1PI-2015>.
4. Пасічник В. М. Демократизація державного управління у контексті забезпечення національної безпеки та боротьби з корупцією. Демократичне врядування. 2014. Вип. 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_5.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: закон України № 198-VIII від 12 лютого 2015 року URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/198-19>.
6. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: закон України від 14.10.2014 № 1699-VII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/page>.
7. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
8. Руденко М. В. Нові державні органи у сфері запобігання корупції: спроби аналізу функціонального призначення та взаємозв'язків *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 20. С. 189-193.
9. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) (концептуальні та організаційно-правові засади)/ К.: НАДУ, 2012. 543 с.
10. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf
11. Западинчук О. П. Механізми мінімізації корупції в системі державної служби. *Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб.* 2014. № 4(33). С. 26-33.

Юлія КРИЖАНОВСЬКА*,
студентка 4 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. На сьогодні питання доцільності скасування Господарського кодексу України та його наслідків не втратило своєї актуальності і залишається на стадії дебатів та гострих дискусій, оскільки жодних рішучих кроків для вирішення цього питання не було зроблено.

Abstract. To date, the issue of the feasibility of repealing the Economic Code of Ukraine and its consequences has not lost its relevance and remains at the stage of debates and heated discussions, as no decisive steps have been taken to resolve this issue.

Постановка проблеми. Ліквідація Господарського кодексу може призвести до вимушеної реорганізації шляхом перетворення або примусової ліквідації сотень тисяч суб'єктів господарювання, організаційно-правова форма котрих не передбачена Цивільним кодексом. Так, таке перетворення комунальних підприємств на господарські товариства позбавить їх права на податкові та інші пільги, що призведе до підвищення цін і тарифів для населення.

Також виникнуть труднощі у роботі раніше комунальних закладів освіти, медицини і спорту – місцеві бюджети не зможуть по закону виплачувати зарплати працівникам таких закладів, бо де-факто вони не будуть комунальними чи державними.

Виклад основного матеріалу. У Господарському кодексі є положення, які дублюють або суперечать іншим положенням за змістом. Так, поряд з поняттям «недійсність правочинів» у Цивільному кодексі України, у Господарському кодексі є визначення «недійсність зобов'язань». Таких недоліків багато, але чи доцільно виправляти їх крайнім заходом – скасуванням Господарського кодексу? Дублюючі положення можуть бути вилучені шляхом системного аналізу аналогічних положень, передбачених іншими кодексами та законодавчими актами України, а також шляхом внесення відповідних змін до чинного Господарського кодексу. Якщо відносини, що регулюються дублюючими положеннями, мають суто господарський характер, їх слід залишити в Господарському кодексі та вилучити з інших нормативно-правових

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Маньгора В. В.

актів, а посилання на Господарський кодекс як на основний законодавчий акт у сфері господарювання слід імплементувати.

Дійсно, Господарський кодекс України не є повним і містить застарілі положення та дублює інші закони. Справедливості заради слід зазначити, що Цивільний кодекс також містить багато повторень зі спеціальними законами (акціонерні та інші товариства, кооперація, оренда, позики, іпотека, страхування, лізинг, сервітути тощо), а про численні колізії між Цивільним кодексом та Земельним кодексом, Кодексом про надра, Лісовим кодексом та іншими законами можна сперечатися нескінченно, але питання про те, що існування Цивільного кодексу є недоцільним не виникає [1].

Пунктом 4 розділу передбачається визнання Господарського кодексу України таким, що втратив чинність. Запроваджується перехідний період строком у 7 років для приведення господарської діяльності юридичних осіб у відповідність новим положенням законодавства. Це далеко не перша спроба скасування ГК України, який, на думку як окремих науковців, так і представників бізнесу, викликає більше проблем, ніж позитиву. Ще у 2019 році у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства» за № 2635 від 19.12.2019, яким також пропонується визнати ГК України таким, що втратив чинність. Думки науковців і практиків у питанні скасування ГК України діаметрально розділились, що, власне, і не дивно: цивілісти та господарники давно намагаються перетягнути ковдру правозастосування на себе. Якщо все ж таки залишити ГК, то, звичайно, доведеться провести тяжку роботу і, насамперед, в частині приведення його термінів у відповідність світовим тенденціям. Так, відомий у всьому світі навіть пересічним громадянам термін франчайзинг, а в Україні – це комерційна концесія, всюди займаються міжнародною торгівлею, а в Україні – зовнішньоекономічною діяльністю. Приведення термінології ГК у відповідності до існуючих міжнародних реалій прискорило та полегшило б залучення іноземних інвестицій в український бізнес, однак, не вирішить остаточно існуючих проблем, адже змін потребують не лише поняття та терміни ГК, але й сама суть державного регулювання господарських відносин [2].

За час свого існування Господарський кодекс викликав іноді більше запитань, ніж надавав відповідей. Було прийнято низку нормативно-правових актів, які все більше перетворювали ГК України на список декларативних, а не регуляторних норм. Яскравим прикладом є спеціальні Закони України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», спеціальне антимонопольне законодавство, енергетичне тощо. Мова йде про глибоке та системне переосмислення редакції Господарського кодексу України: прибираємо всі норми, які дублюються із ЦК України; чітко встановлюємо правовідносини, на які поширюються норми ГК України, а не цивільного законодавства;

прибираємо бланкетні норми та норми, які застаріли (врегульовані спеціальним законодавством); розробляємо правила поведінки, які є специфічними для всіх (або більшості) суб'єктів господарювання, наприклад, встановлення загальних принципів господарських правовідносин, врегулювання корпоративних відносин, застосування штрафних санкцій за порушення господарських зобов'язань тощо [2].

Варто розуміти, що прийняття окремих спеціальних законів не тягне за собою необхідність скасування кодифікованого акту, який може і повинен врегулювати специфічні для господарських правовідносин питання.

За словами заступника Міністра юстиції Сергія Петухова, державні регулятори, які безпосередньо застосовують Господарський кодекс, наголошують на тому, що положення Господарського кодексу дублюють норми профільних законів та часто суперечать їм, мають термінологічні розбіжності з іншими актами, а також посилення на норми законодавства, яке вже не функціонує. «Ми опитали основних регуляторів, які одностайно висловилися за те, що Господарський кодекс містить застарілі норми, які дублюють галузеве законодавство, які не модернізувалися протягом 10 років, не відображають реального стану речей і заважають веденню бізнесу в Україні», - зазначив заступник Міністра юстиції [3].

Водночас регулятори надали список норм Господарського кодексу, які мають бути збережені і перенесені до інших правових актів. «Ті норми Господарського кодексу, які дійсно за ці 10 років довели свою ефективність, будуть перенесені в інші нормативні правові акти. Це не буде одночасне скасування кодексу без аналізу регуляторного впливу і без врахування позитивних норм, які є в Господарському кодексі», – наголосив Сергій Петухов [3].

Хочемо ми того чи ні, але скасування дії Основного Закону у сфері господарських відносин матиме набагато більші наслідки, ніж ті, що охоплюються законопроектом, фактично змінивши всю правову систему України та спричинивши суттєві зміни у судовій практиці.

Висновок. Скасування Господарського кодексу додасть плутанини у визначеннях та організаційно-правових формах. Однак, якщо метою такої фундаментальної зміни є вдосконалення чинного законодавства і, безпосередньо, спрощення понять та визначень, а також уніфікація організаційно-правових форм юридичних осіб, господарювання та корпоративної діяльності, то це слід робити шляхом внесення змін до Господарського кодексу, а не його скасування. Конкретні законодавчі норми мають бути розроблені на основі спільного бажання мобілізувати інтелектуальні зусилля та відновити українську економіку. Йдеться не про ліквідацію чи збереження господарської юрисдикції чи майбутнє факультетів комерційного (підприємницького) права в юридичних вишах, а про якість нашого спільного економічного майбутнього. Зміни, безумовно, потрібні, але вони мають бути прогресивними, виваженими та продуманими.

Список використаної літератури:

1. Осетинська Ганна. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України? | URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Пісоцька Олена. Чому Господарський кодекс хочуть скасувати та що це змінить для бізнесу? *Think brave*. Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/206602_chomu-gospodarskiy-kodeks-khochut-skasuvati-ta-shcho-tse-zmnit-dlya-bznesu (дата звернення: 18.10.2023).
3. Петренко Павло. Ліквідація господарського кодексу забезпечить простоту і ясність правозастосування, - URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/likvidatsiya-gospodarskogo-kodeksu-zabezpechit-prostotu-i-yasnist-pravozastosuvannya---pavlo-petrenko-22400> (дата звернення: 18.10.2023).

Вадим КУЛЬЧИЦЬКИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню теоретико-правових засад державної підтримки суб'єктів агробізнесу під час воєнного стану. Проаналізовано сучасне законодавство у сфері державної підтримки агробізнесу. Встановлено, що центральний законодавчий акт - Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» не містить визначення поняття «державна підтримка сільського господарства», має значну кількість внесених змін та ряд виключених положень, що свідчить про декларативність більшості норм, безсистемність та неефективність правового регулювання у вказаній сфері.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of the theoretical and legal foundations of state support for agribusiness entities during martial law. The current legislation in the field of state support for agribusiness is analyzed. It was established*

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

that the central legislative act - the Law of Ukraine "On State Support of Agriculture of Ukraine" does not contain a definition of the term "state support of agriculture", has a significant number of amendments and a number of excluded provisions, which indicates the declarative nature of most norms, the unsystematic and ineffectiveness of legal regulation in the specified field.

Постановка проблеми. Аграрний сектор України переживає важке становище через військову агресію Російської Федерації. Частина нашої країни перебуває під окупацією, на інших територіях тривають активні бойові операції. Результатом цих подій стали руйнування сільськогосподарських об'єктів, таких як ферми, зернохосовища, елеватори, техніка і меліоративні системи. Більше 80 тисяч квадратних кілометрів сільськогосподарських земель постраждали. Ґрунти, ліси і водні об'єкти також отримали серйозну шкоду від вибухів боєприпасів. Окупанти вивезли сільськогосподарську продукцію з окупованих територій.

Україна також стикається з проблемами експорту сільськогосподарської продукції через блокаду акваторії Чорного моря. Це призвело до зростання цін на сільськогосподарські товари і ускладнило доступ до них для аграрних виробників. Аграрний сектор України є ключовим для продовольчої безпеки країни і забезпечення необхідними харчовими продуктами.

Ця війна також внесла зміни в організаційну структуру сільського господарства, структуру використання сільськогосподарських земель і призвела до змін в сільській демографії та міграції. Тому державна підтримка агробізнесу є критично важливою, як для його функціонування в поточний час, так і для відновлення після війни. Дослідження теоретико-правових засад державної підтримки агробізнесу в умовах військового конфлікту має велике значення.

Виклад основного матеріалу. Автори підручника «Аграрне право» (Харків, 2021) визначають «державну підтримку сільського господарства» як комплекс заходів, які стимулюють виробництво сільськогосподарської продукції, розвиток аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки [2, с. 13].

За Х. А. Григор'євою, державна підтримка сільського господарства - це система організаційних, фінансових та інформаційно-консультативних заходів, які забезпечують продовольчу безпеку та стабільність для товарних виробників сільськогосподарської продукції [3, с. 40].

С. І. Марченко розглядає державну підтримку як сукупність організаційних, економічних, правових і інших заходів, наданих державою суб'єктам господарювання, пов'язаним із сільським господарством з метою забезпечення продовольчої безпеки, розв'язання соціально-економічних проблем і підтримки екологічної рівноваги [4, с. 146].

А. О. Науменко визначає державну підтримку агропромислового комплексу як інструменти для формування стабільності і конкурентоздатності господарств, насичення ринку якісними продуктами та досягнення продовольчої безпеки [5, с. 94].

Основним законодавчим документом, що регулює державну підтримку сільськогосподарських виробників і визначає принципи державної політики в різних сферах управління для підтримки виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також гарантує продовольчу безпеку населення, є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV . Цей нормативний акт встановлює наступні види державної підтримки:

1. Фінансова підтримка:

Фінансова підтримка суб'єктів господарювання в агропромисловому комплексі через здешевлення кредитів, яке здійснюється шляхом субсидування частини відсотків за використання кредитів, наданих банками в національній і іноземній валюті, та компенсації лізингових платежів - часткове відшкодування суб'єктам господарювання в агропромисловому комплексі лізингових платежів за техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу за умов фінансового лізингу;

додаткова фінансова підтримка сімейних фермерських господарств, які є платниками єдиного податку четвертої групи через доплату на користь застрахованих осіб - членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

2. Бюджетна підтримка:

Бюджетна тваринницька дотація, обчислена в грошовому виразі на одну голову об'єкта дотації (наприклад, на велику рогату худобу, свиней, вівці, коней, птицю свійську, кролів, кіз тощо), яка знаходиться у власності сільськогосподарського товаровиробника на початок наступного бюджетного року;

бюджетна дотація для підтримки сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва певних видів сільськогосподарської продукції, таких як овочі, коренеплоди, виноград, зернобобові культури, ягоди, горіхи та інші фрукти, а також розведення великої рогатої худоби молочних порід, коней, буйволів, овець, кіз, свиней і свійської птиці;

державна підтримка виробників плодів, ягід, винограду, хмелю та аквакультури, які вкладають кошти в створення плодово-ягідних насаджень, виноградників та хмільницьких об'єктів та проводять роботи з облаштування шпалер і систем краплинного зрошення, будівництва холодильників для зберігання плодів, ягід, винограду, хмелю та овочів, цехів первинної переробки плодів, ягід і овочів, морозильних камер тощо;

Бюджетна дотація для відновлення переданих у власність організаціям водокористувачів непрацюючих насосних станцій або станцій з низькими показниками продуктивності та ін.

Аналіз нормативно-правового акту показує, перш за все, відсутність юридичного визначення державної підтримки сільського господарства, велику кількість внесених змін і скасування ряду положень. Це свідчить про

декларативність більшості норм, відсутність системності та неефективність правового регулювання у цій сфері. Перелік видів державної підтримки, закріплений на рівні законодавства, може створювати враження, що сільськогосподарські товаровиробники мають достатню державну підтримку для успішної господарської діяльності, забезпечення продовольчої безпеки та розвитку сільських територій. Однак більшість заходів, передбачених різними видами державної підтримки, не мають реальної реалізації в діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Також слід зазначити, що повномасштабне вторгнення країни-агресора вплинуло на законодавство у сфері державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що призвело до прийняття нових законів і підзаконних нормативно-правових актів, а також до змін у діючому аграрному законодавстві. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2145-IX регулює земельні відносини під час воєнного стану з метою використання всіх доступних сільськогосподарських угідь для ведення сільського господарства.

У відповідності до цього нормативно-правового акту:

1. Договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту земель сільськогосподарського призначення, строк яких закінчився після введення воєнного стану, поновлюються на один рік без волевиявлення сторін та без внесення відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

2. Земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності передаються в оренду на строк до одного року виключно для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

3. Власники та користувачі земельних ділянок звільняються від відповідальності за невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням.

Ці зміни спрямовані на забезпечення можливості використовувати земельні ресурси для сільськогосподарського виробництва під час воєнного стану та підтримання продовольчої безпеки країни в умовах війни.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України, щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2120-IX, сільськогосподарські товаровиробники тимчасово були звільнені від плати за землю (земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки, розташовані на територіях, де велися бойові дії, або тимчасово окуповані збройними формуваннями Російської Федерації, і перебувають у власності або користуванні фізичних або юридичних осіб, а також за земельні ділянки, визначені обласними військовими адміністраціями

як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або наявні фортифікаційні споруди [8, с. 4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 274 [9, с. 5] внесено зміни до постанов № 28 від 24 січня 2020 року та № 723 від 14 липня 2021 року. Згідно з Порядком надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28, державна підтримка надавалася сільськогосподарським товаровиробникам на період воєнного стану та після його припинення чи скасування у вигляді часткової компенсації процентних ставок за кредитами та надання гарантій банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами. Кредити можливо було використовувати на придбання основних засобів та покриття витрат, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю. Компенсаційна процентна ставка становила 0 відсотків річних на період воєнного стану та до завершення строку кредитування після його припинення чи скасування [10, с. 2].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 року № 723 «Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі» [11, с. 1], яку також змінено, на період воєнного стану державні гарантії надавалися для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань за портфелем кредитів банків-кредиторів за кредитами, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам. Граничні показники річного доходу й середньої кількості працівників позичальників та обмеження щодо частини портфеля кредитів, які забезпечені державною гарантією на портфельній основі, були зняті, і змінені граничні обсяги державних гарантій на портфельній основі. Тепер державні гарантії можуть становити не більше 80 відсотків загальної суми зобов'язань за основним боргом за портфелем кредитів банку-кредитора та 80 відсотків за кожним окремим кредитом протягом усього строку дії державних гарантій, наданих під час воєнного стану.

Разом з цим, Постановою Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 312 внесено зміни до програми «Доступні кредити 5-7-9%». Це розширило заходи фінансової підтримки середніх агропідприємств (з річним доходом до 50 млн євро) та великих (з річним доходом понад 50 млн євро). Максимальна сума кредиту тепер становить 60 млн гривень із процентною ставкою 0% річних під час воєнного стану і протягом першого місяця після його закінчення, а потім 5% річних до кінця строку кредиту [12, с. 4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 року № 378 «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 року № 723» було введено надання державних гарантій для часткового погашення боргових зобов'язань за портфелем кредитів для фінансування посівів сільськогосподарських культур, купівлі сільськогосподарської продукції (сільськогосподарських товарів), що відповідає групам 1-24 УКТЗЕД, а також добрив, засобів захисту рослин, пестицидів, агрохімікатів, пально-мастильних матеріалів, запасних частин, основних засобів та нематеріальних активів,

оплати праці, оренди нерухомого та рухомого майна, інших товарів (робіт, послуг), що використовуються сільськогосподарськими підприємствами під час провадження операційної діяльності [13, с. 2].

З метою підтримки фермерських господарств, як основних виробників сільськогосподарської продукції, Постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 року № 918 затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції. Цей Порядок визначає механізм використання коштів для забезпечення безперебійного виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення рівня продовольчої безпеки та економічної стійкості України. До напрямків цієї державної підтримки входять: бюджетна субсидія на одиницю оброблених земельних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) – 3100 гривень на 1 гектар, але не більше 372000 гривень для одного отримувача; спеціальна бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби (корів) – 5300 гривень на одну корову, але не більше 530000 гривень для одного отримувача [14, с. 1].

Також важливо відзначити питання щодо відшкодування збитків, завданих суб'єктам агробізнесу через повномасштабну війну на території України. За попередніми оцінками, станом на початок 2023 року найбільше постраждало через військову агресію Російської Федерації такі області, як Чернігівська, Харківська, Сумська, Київська, Донецька, Луганська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька. У цих регіонах було суттєво пошкоджено поголів'я тварин і виробництво сільськогосподарської продукції. Наразі підтверджений обсяг втрат, що включає загибель тварин, пошкодження ферм та інші збитки.

У зв'язку з цим, 20 березня 2022 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України №326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». Зазначений Порядок встановлює процедуру визначення шкоди та збитків внаслідок збройної агресії, починаючи з 19 лютого 2014 року, включаючи такі напрями:

1. Людські втрати та соціальні витрати, пов'язані з ними.
2. Економічні втрати, пов'язані з людськими втратами.
3. Військові втрати.
4. Втрати, пов'язані з забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, забезпеченням безпеки дорожнього руху, охороною державного кордону та суверенних прав України в її прилеглий та морській зоні.
5. Соціальний захист ветеранів війни.
6. Втрати житлового фонду та об'єктів благоустрою.
7. Втрати об'єктів громадських будівель.
8. Втрати об'єктів житлово-комунального господарства.
9. Шкода, завдана земельним ресурсам.

10. Втрати надр.
11. Збитки, завдані водним ресурсам.
12. Шкода, завдана атмосферному повітрю.
13. Втрати лісового фонду.
14. Збитки, завдані природно-заповідному фонду.
15. Втрати інфраструктури транспорту та електронних комунікаційних мереж.
16. Втрати енергетичної інфраструктури.
17. Втрати культурної спадщини.
18. Економічні втрати підприємств, крім підприємств оборонно-промислового комплексу та господарських товариств.
19. Втрати установ та організацій, крім установ та організацій оборонно-промислового комплексу.

За кожним напрямом повинна бути розроблена та затверджена методика визначення шкоди та збитків, однак, на жаль, на сьогодні таких методик ще не існує, що суттєво ускладнює ситуацію для сільськогосподарських товаровиробників, які понесли такі втрати та збитки.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року № 738 було введено Порядок надання мікрогрантів для створення або розвитку власного бізнесу, Порядок надання грантів для садівництва, ягідництва та виноградарства, і Порядок надання грантів для тепличного господарства [16, с. 2].

Згідно з цим нормативно-правовим актом, фінансування грантів проводиться за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету. Резервний фонд бюджету, який регулюється Порядком використання коштів резервного фонду бюджету, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року № 415 [17], формується для покриття непередбачених видатків, які не мають постійного характеру і не були передбачені під час складання проекту бюджету.

Висновки. Представлене вище дає підставу зробити висновок, що підтримка суб'єктів агробізнесу в умовах воєнного стану має велике значення, оскільки продовольча безпека України і всього світу залежить від функціонування та продуктивності агропромислового сектору. Ряд важливих заходів, таких як зменшення податкового навантаження, сприяння доступному кредитуванню, розширення посівних площ, надання державних гарантій, бронювання військовозобов'язаних працівників, дозвіл на експлуатацію сільськогосподарської техніки без реєстрації тощо, спрямовані передусім на підтримку аграрного сектору економіки в ці складні часи.

Думка Х. А. Григор'євої, що законодавство повинно бути побудоване так, щоб державна підтримка сільського господарства була цілісною, взаємопов'язаною та взаємоузгодженою системою правових заходів, заслуговує на підтримку. Це принципово, оскільки системність, стабільність та дієвість правових заходів мають важливе значення для досягнення позитивних та

довгострокових результатів. На жаль, сучасне законодавство про державну підтримку сільського господарства України виглядає розірваним та несистематизованим, і вимагає удосконалення та перегляду.

Незважаючи на існування спеціального Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України", більшість механізмів державної підтримки суб'єктів агробізнесу зосереджена в підзаконних нормативно-правових актах, що свідчить про їхню фрагментарність. Крім того, в сучасних умовах в аграрному секторі з'являється новий вид державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, а саме грантова підтримка, про яку нічого не зазначено в спеціальному законі. Ця прогалина в законодавстві потребує виправлення та детальної правової регламентації.

Загальний досвід вітчизняного та зарубіжного законодавства у галузі державної підтримки агробізнесу показує важливість розробки нового підходу до цієї проблеми в умовах воєнних та післявоєнних часів. Цей новий підхід має сприяти не лише зростанню економічного потенціалу країни, але й стане ключовим фактором для сталого розвитку сільських територій та агросфери загалом. Важливою частиною буде механізм правового регулювання моніторингу ефективності заходів підтримки суб'єктів агробізнесу, створення прозорості та відповідальної системи розподілу державної допомоги, надання грантової підтримки суб'єктам агробізнесу, а також компенсація шкоди, завданої суб'єктам агробізнесу та агросфері в результаті повномасштабної війни на території нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Т. В. Курман Аграрне право і законодавство України: синергетичні засади й перспективи розвитку в умовах глобальних загроз. Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колективна монографія / за ред. д.ю.н., проф. А. П. Гетьмана та д.ю.н., проф. Т. В. Курман. Харків: Юрайт, 2022. 576 с.
2. Аграрне право: підручник / В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, І. М. Кульчій та ін.; за ред. А. М. Статівки. Вид. 2-ге, змін. Харків: Право, 2021. 416 с.
3. Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика». 2019. 576 с.
4. С. І. Марченко Поняття державної підтримки суб'єктів аграрного підприємництва. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2022. Вип. 46. С. 145-149.
5. А. О. Науменко Державне регулювання агропромислового комплексу України. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Т. 30(69). № 4. 2019. С. 93-97.

6. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2019 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 212-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723» від 12.03.2022 р. № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-п#Text>.

10. 1 Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» від 24.01.2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-п#Text>.

11. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі» від 14.07.2021 р. № 723. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723-2021-п#Text>.

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і № 29» від 18.03.2022 р. № 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022-п#Text>.

13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 723» від 27.03.2022 р. № 378. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2022-п#Text>.

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції» від 16.08.2022 р. № 918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2022-п#Text>.

15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>.

16. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів бізнесу» від 21.06.2022 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-п#n200>.

17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету» від 29.03.2002 р. № 415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2002-п#Text>.

Вадим КУЛЬЧИЦЬКИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Дана стаття присвячена розгляду питання вдосконалення та внесення змін до законодавства про банкрутство в період воєнного стану. Акцентовано на тому, що господарсько-правовий інститут банкрутства є невід'ємним елементом ринкової економіки, який регулює відносини, пов'язані із ліквідацією або відновленням платоспроможності підприємств. Наголошено, що сьогодні наша держава живе і працює за умов воєнного стану, а отже, діяльність багатьох суб'єктів господарювання ускладнилася або взагалі унеможливилася, деякі з них на грані банкрутства. Виходячи з цього, нагальною потребою і вимогою часу є внесення змін до законодавства з метою збереження економічної ситуації у країні й забезпечення подальшого функціонування національної економіки.*

***Abstract.** This article is devoted to consideration of the issue of improvement and amendments to bankruptcy legislation during martial law. Emphasis is placed on the fact that the economic and legal institution of bankruptcy is an integral element of the market economy, which regulates relations related to the liquidation or restoration of the solvency of enterprises. It was emphasized that today our state lives and works under the conditions of martial law, and therefore, the activities of many business entities have become difficult or impossible, some of them are on the verge of bankruptcy. Based on this, the urgent need and demand of the time is to introduce changes to the legislation in order to preserve the economic situation in the country and ensure the further functioning of the national economy.*

Постановка проблеми. Справна функціонування економіки будь-якої країни залежить від ефективності діяльності суб'єктів, які оперують на ринку. Відомо, що в нашій державі, у зв'язку з оголошенням воєнного стану в лютому 2022 року, діяльність багатьох економічних учасників на ринку зазнала змін.

Головними наслідками конфлікту є повне або часткове руйнування або знищення промислових та виробничих об'єктів, обладнання та тривале відключення електропостачання, що спричинило банкрутство та

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

неплатоспроможність підприємств. У таких умовах, вважається цілком логічним та обґрунтованим те, що головною метою законодавства про банкрутство повинно бути відновлення діяльності цих підприємств через застосування дієвих методів реабілітації та покращення їх фінансового стану, а також забезпечення виплати боргів кредиторам.

Отже, на фоні цих подій, стає актуальним питання внесення змін до законодавства про банкрутство з урахуванням поточної ситуації.

Виклад основного матеріалу. У більшості розвинених країн, банкрутство є неодмінною складовою ринкової економіки. Щоб регулювати цей процес і забезпечити відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання через поліпшення їх фінансового стану, законодавство передбачає певні процедури банкрутства. Система норм, які регулюють цю сферу, поєднує публічно-правові та приватноправові інтереси. Інститут банкрутства визначає відносини, пов'язані з ліквідацією та відновленням платоспроможності підприємства з боргами перед кредиторами. Важливо зауважити, що його головна мета полягає в регулюванні процесу виконання боргових зобов'язань та відновленні платоспроможності юридичних та фізичних осіб. Виникнення цього інституту обумовлене необхідністю гармонізації інтересів суб'єктів господарювання для задоволення їх майнових прав та підтримки економічного розвитку.

Однак на практиці, створюючи підприємство, неможливо передбачити його подальший успіх, оскільки об'єктивні та суб'єктивні чинники можуть призвести до неплатоспроможності суб'єкта господарювання. Протягом діяльності можуть змінюватися економічні умови на ринку, такі як попит, пропозиція, ціни, запаси товарів, становище конкуруючих фірм. Також можуть змінюватися правила гри на ринку, що може негативно вплинути на суб'єктів господарювання [1, с. 3].

Отже, можна впевнено стверджувати, що банкрутство в ринковій економіці має дві функції. По-перше, воно допомагає прибрати з ринку неефективні суб'єкти підприємницької діяльності. По-друге, у випадку тимчасових фінансових труднощів, цей інститут надає їм можливість відновити або оздоровити свою діяльність на ринку. Все це підкреслює важливість наявності ефективного законодавства, що регулює відносини неплатоспроможності, інакше відомого як банкрутство. Цей інститут є невід'ємною частиною господарського права України.

Звісно, для досягнення ефективності потрібно вивчити досвід правового регулювання процедур банкрутства в інших країнах. Хоча це не завжди дає можливість знайти єдину оптимальну модель регулювання, це допомагає ідентифікувати переваги та недоліки різних підходів, що в свою чергу може бути використано для створення національної моделі регулювання банкрутства.

Зокрема, важливо вказати, що на регулювання відносин неплатоспроможності (банкрутства) в окремій країні впливають різні фактори, такі як правові традиції, віднесення до різних правових сімей та економічна

ситуація. На сьогодні в світі існують британська (прокредиторська) та американська (продебіторська) моделі, які відрізняються захистом прав і інтересів боржника та кредитора відповідно. Британська модель спрямована на повернення боргів кредиторам за рахунок майна боржника та його ліквідацію як суб'єкта господарювання. Американська модель, натомість, ставить перед собою завдання санації підприємства для його реабілітації та відновлення платоспроможності [2, с. 2].

Україна, з свого боку, в процесі розвитку законодавства про банкрутство змінювала свій підхід від продебіторської до прокредиторської системи. Однак, незважаючи на це, головною метою інституту банкрутства залишається регулювання відносин неплатоспроможності, захист ринку від неефективних суб'єктів господарювання та створення можливості для суб'єктів господарювання, які опинилися у складному фінансовому становищі, сплатити свої борги перед кредиторами шляхом використання «оздоровчих» методів. З метою досягнення цих цілей в 2018 році було прийнято Кодекс України з процедур банкрутства, який на сьогодні є основним спеціальним актом законодавства з питань неплатоспроможності та банкрутства та встановлює норми матеріального та процесуального права в цій сфері.

З преамбули Кодексу можна зробити висновок щодо його основного спрямування. Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника, яким може бути юридична особа або фізична особа, або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів та відновлення платоспроможності фізичної особи. Основною відмінністю цього Кодексу від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (який втратив чинність у жовтні 2019 року) є спрямованість на першочергове задоволення вимог кредиторів.

Така зміна в законодавстві про банкрутство сталася під впливом змін в ринковій ситуації та потреб сучасного часу. Закон про банкрутство, прийнятий у 1992 році, був загальним та поверхневим. Новий Кодекс надає пріоритет можливості відновлення платоспроможності боржника, а лише в разі невдачі санації розглядає можливість ліквідації підприємства. Незважаючи на деякі недоліки і прогалини, Кодекс систематизує норми, що регулюють процедури банкрутства, і є важливим кроком у вдосконаленні законодавства з цього питання [5, с. 4].

Головними нововведеннями в Кодексі порівняно з попередньою версією Закону про банкрутство є:

1. Керівник боржника несе солідарну відповідальність за незаявлення про банкрутство.
2. Збільшений термін підозрілого періоду для скасування операцій боржника, що є додатковою підставою.
3. Встановлення строкового періоду для процедури розпорядження майном.
4. Об'єднання мирової угоди і санації в єдину процедуру.

5. Продаж майна через систему PROZORRO.

6. Введення процедури споживчого банкрутства (банкрутства фізичної особи).

7. Створення саморегулюючої організації арбітражних керуючих.

Не можна оминати й того, що з прийняттям Кодексу внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), згідно з якими втратила чинність стаття «Фіктивне банкрутство». Нині ст. 219 КК України передбачає відповідальність за доведення до банкрутства.

При цьому Кодекс спрощує доступ до процедур, включаючи боржника, збільшує можливості застосування санації і створює ефективні механізми позасудового врегулювання. Покращуються умови участі захищених кредиторів у процедурах банкрутства, підвищується рівень захисту прав всіх кредиторів. Також скорочуються строки розгляду справ, включаючи зменшення кількості оскаржень. Удосконалюються положення щодо продажу активів боржника, що створює передумови для продажу майна за найвищою ціною. Необхідно також відзначити, що з прийняттям Кодексу були внесені зміни до Кримінального кодексу України, які скасували статтю про «фіктивне банкрутство». Наразі Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за фактичне призведення до банкрутства.

Порівнюючи Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника, або визнання його банкрутом» і Кодекс України з процедур банкрутства, можна виділити деякі основні різниці та зміни:

1. Вимоги до відкриття справи:

- Закон встановлював мінімальний розмір вимоги в 300 мінімальних заробітних плат (МЗП) і вимагав виконавчого провадження тривалістю три місяці перед відкриттям справи.

- Кодекс не обмежує розмір вимоги і не вимагає виконавчого провадження перед відкриттям справи. Кодекс також не потребує авансування винагороди арбітражному керуючому.

2. Строк процедури розпорядження майном:

- Закон встановлював строк процедури розпорядження майном на 115 днів з можливістю продовження на два місяці.

- Кодекс встановлює строк процедури розпорядження майном на 170 днів без можливості продовження.

3. Оскарження рішень в касацію:

- Закон дозволяв оскаржувати рішення щодо порушення справи, визнання недійсними правочинів боржника, розгляду грошових вимог кредиторів та інші питання.

- Кодекс обмежує можливість оскарження, обмежуючи її до питань, пов'язаних із відкриттям провадження, розглядом грошових вимог кредиторів, закриттям провадження та визнанням боржника банкрутом.

4. Прийняття рішення про подальшу процедуру:

- Закон передбачав можливість прийняття рішення щодо подальшої процедури на зборах кредиторів або комітеті кредиторів (неоднозначно).

- Кодекс передбачає прийняття рішення про подальшу процедуру на зборах кредиторів.

5. Строк процедури санації:

- Закон встановлював строк санаційної процедури на 6 місяців з можливістю продовження на 12 місяців, але на практиці цей строк був необмеженим.

- Кодекс не встановлює жодних строків для санаційної процедури.

6. Схвалення плану санації кредиторами:

- Закон передбачав схвалення плану санації на зборах кредиторів.

- Кодекс вимагає схвалення плану санації кожним класом кредиторів окремо та встановлює правила голосування в кожному класі.

7. Строк ліквідаційної процедури:

- Закон встановлював строк ліквідаційної процедури на 12 місяців без можливості продовження, але на практиці цей строк був необмеженим.

- Кодекс передбачає, що строк ліквідаційної процедури встановлюється судом, але не може перевищувати 12 місяців без можливості продовження.

Ці різниці в законодавстві вказують на більшу деталізацію та регулювання процедур банкрутства в Кодексі України з процедур банкрутства порівняно з попереднім Законом про відновлення платоспроможності боржника. Кодекс спрямований на більшу прозорість та точність у проведенні банкрутських процедур, але також має свої особливості та викликає питання щодо ефективності його застосування на практиці.

У період повноцінної війни Кодекс про банкрутство України залишався незмінним. Існує законопроект № 8231 «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства у воєнний час». Основні поправки цього законопроекту стосуються введення «воєнного мораторію» на банкрутства. Конкретно, він пропонує заборону відкриття справ про банкрутство на вимогу кредитора, які виникли до 24.02.2022 року, і зупинення справ, розпочатих після 24.02.2022 року [3, с. 2].

З іншого боку, 16 серпня Верховна Рада прийняла за основу законопроект 7442, який стосується застосування процедур банкрутства під час воєнного стану. Цей законопроект розроблено з метою полегшити доступ до процедур банкрутства. Згідно з ним, його завданням є полегшення доступу до процедур банкрутства та підвищення їхньої ефективності під час воєнного та післявоєнного стану, а також виправлення численних недоліків, виявлених у практиці застосування Кодексу про банкрутство України.

Прийняття цього законопроекту спростить доступ до судових процедур банкрутства для суб'єктів господарювання, які стали неплатоспроможними через повномасштабну збройну агресію Російської Федерації.

Кодекс передбачає широкий спектр заходів для відновлення платоспроможності боржника. Наприклад, це може включати реструктуризацію

підприємства, перепрофілювання виробництва, закриття нерентабельних ділянок, відстрочення, розстрочення або прощення боргу, виконання зобов'язань третіми особами, ліквідацію дебіторської заборгованості, реструктуризацію активів, продаж частини майна, виконання зобов'язань власником боржника, відчуження майна та погашення вимог кредиторів через заміщення активів, одержання позик, купівлю товарів у кредит тощо.

Проте, в сучасних умовах існує потреба у механізмах, які сприяли б відродженню вітчизняного бізнесу та збереженню робочих місць, особливо в умовах воєнного стану. Ця необхідність може вимагати впровадження компенсаторних та додаткових заходів на період воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення або скасування. Це спростило б доступ до судових процедур банкрутства для неплатоспроможних суб'єктів господарювання, уникнувши додаткових умов, які можуть стати перешкодою або бути складними для виконання [4, с. 1].

Аналізуючи зміни, які впровадить запропонований законопроект, варто відзначити деякі з їхніх ключових аспектів. Наприклад, встановлюється форма, порядок направлення та обов'язок відповіді на запит арбітражного керуючого, який виконує повноваження у справі. Також розглядається можливість накладення арешту на майно, включаючи рухоме та майно осіб, що несуть субсидіарну або солідарну відповідальність перед боржником. Додатково, розпорядник майна отримує права для забезпечення задоволення вимог кредиторів та здійснення контролю за господарською діяльністю боржника через доступ до інформації в електронних базах даних. Проект також враховує додаткові вимоги до боргів, які не підлягають реструктуризації або прощенню в процедурах банкрутства, які виникли через кримінальні правопорушення.

До цього ж, законопроект розглядає перехідні положення, які дозволяють проведення зборів і комітету кредиторів у режимі відеоконференції та письмового провадження, а також можливість продовження строків розгляду певних питань у справах про банкрутство. Також передбачено зупинку нарахування відсотків на зобов'язання перед кредиторами, які реструктуризовані згідно з планом санації або реструктуризації боргів боржника, а також можливість відкриття справи про банкрутство за заявою боржника у разі його неплатоспроможності без авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду, за умови укладення угоди між боржником та арбітражним керуючим [6, с. 3].

Звісно, останнє не узгоджується з пунктом 5 зазначеної статті КУПБ (у редакції проекту), який передбачає можливість «кредиторів створювати спеціальний фонд для авансування коштів для грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого» (іншими словами, згідно з текстом цього положення, кошти з фонду не можуть бути використані для виплати арбітражному керуючому після закінчення авансованих коштів). Вважається, що при обробці остаточного варіанту законодавцю слід виправити цю невідповідність [7, с. 2].

Висновки. За документами і офіційною інформацією, всі громадяни та суб'єкти господарювання в Україні переживають наслідки повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, що призводять до збитків і втрат. Війна ускладнює або навіть перешкоджає здійсненню господарської діяльності, виконання угод з контрагентами та зобов'язань. Як результат, деякі суб'єкти господарювання показують ознаки неплатоспроможності. З цього приводу, законодавець має намір переглянути процедуру банкрутства, яка володіє значущістю як інструмент ліквідації та виходу з ринку суб'єктів господарювання або реалізації їхнього майна, також як засіб визволення фізичних осіб від боргів. Це найефективніший механізм для оздоровлення фінансово-господарського стану та відновлення платоспроможності. У зв'язку з цим передбачається внесення поправок до Кодексу України з процедур банкрутства з метою узгодження інтересів боржника і кредитора. Цей підхід є обґрунтованим і належно виправданим, оскільки головною метою є відновлення економічної ситуації та запобігання занепаду українського бізнесу. Сподіваємося, що перед прийняттям нового закону будуть усунуті всі недоречності та протиріччя в законопроекті 7442.

Список використаних джерел:

1. Б. В. Вольвач Правові механізми банкрутства в інвестиційному процесі. Господарсько-правове забезпечення інноваційного інвестування: проблеми та пропозиції: матеріали круглого столу, м. Харків, 16 листопада 2019 р. Харків, 2019. С. 149-153.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закону України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T234300>.
3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341>.
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період воєнного стану» № 8231. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI08413A>.
6. Законопроект 7442 про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39710>.
7. Під час війни введуть окрему процедуру з банкрутства. URL: <https://news.dtk.ua/state/laws-and-regulations/78067-pid-cas-viini-vvedut-okremu-proceduru-zbankrutstva>.

Ірина КУЧЕРУК*,
студентка 3 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

КОРУПЦІЙНА СИСТЕМА У ВЛК ТА КОМПЛЕКСНІ ЗМІНИ ДЛЯ ЗРУЧНОСТІ ТА УНИКНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

***Анотація.** У статті досліджено сутність корупції у військово-лікарських комісіях та умови запобігання неправомірних дій. Ця форма корупції полягає в підкупі чи використанні впливу для отримання медичних висновків, які дозволяють уникнути призову на військову службу або отримати несправедливі переваги. Існують варіанти корупції в ВЛК, такі як фальсифікація медичних документів та хабарництво. Це може призвести до серйозних наслідків для військової дисципліни та готовності країни до оборони. Боротьба з цією проблемою передбачає впровадження ефективних контрольних заходів та покарання осіб, замішаних у корупції в ВЛК.*

***Abstract.** The article examines the essence of corruption in military medical commissions and the conditions for preventing illegal actions. This form of corruption consists of bribery or the use of influence to obtain medical reports that will allow one to avoid conscription or obtain unfair advantages. There are variants of corruption in the VLK, such as falsification of medical documents and bribery. This could lead to serious consequences for military discipline and the country's defense readiness. The fight against this problem involves the implementation of effective control measures and the punishment of persons involved in corruption in the VLK.*

Вступ. Корупція в сфері військової медицини вважається однією зі страшних та химерних проблем в армійському секторі. В даній статті ми маємо на меті розглянути конкретні приклади корупційних схем у військовій медицині, які раніше можливо були лише чутками та міфами, а також, опишемо з офіційних джерел інформацію яка має важливий вплив на військовослужбовців та безпеку країни.

У військовому секторі, де безпека та добробут нації залежать від військовослужбовців, важливо мати високу якість медичного обслуговування. Однак проблема корупції в сфері військово-лікарської комісії виходить на передній план, ставши серйозною загрозою для здоров'я військовослужбовців та загального функціонування військового апарату. У

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Колесник Т.В.

цій статті ми проаналізуємо основні проблеми, які супроводжують корупцію в цій сфері, а також вкажемо на можливі шляхи її подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військово-лікарські комісії є важливим елементом військової системи кожної країни. Їх завданням є визначення придатності громадян до військової служби. Проте, корупція в таких комісіях може призвести до серйозних наслідків.

Президент заявив, що треба виявити тих, хто незаконно виїхав з України. Він доручив перевірити усі рішення ВЛК щодо непридатності до військової служби, які були та можуть бути пов'язані з корупційними порушеннями, однак, варто також встановити висновки щодо придатності. Таку думку в ексклюзивному інтерв'ю ТСН.ua висловив адвокат Ростислав Кравець.

Глава держави повідомив про хабарі, які отримували корумповані працівники військово-лікарських комісій (ВЛК), щоб винести сфальшовані рішення стосовно військовозобов'язаних українців. Про це говорилося у традиційному вечірньому зверненні у серпні, коли він розповідав про засідання РНБО, головною темою якого стали підсумки перевірки всієї системи ВЛК в Україні.

Президент доручив перевірити усі рішення ВЛК, починаючи від двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року, щодо інвалідності та непридатності до військової служби, які були та можуть бути пов'язані з корупційними порушеннями. Таким чином хочуть виявити тих, хто незаконно виїхав з України [1].

Служба безпеки та ДБР зібрали доказову базу на голову військово-лікарської комісії одного з районів Київщини, яка причетна до корупції під час мобілізації, таку інформацію було опубліковано на сайті Служби Безпеки України, де мова йде про те, що за хабарі зловмисники пропонували потенційним призовникам свою «допомогу» в ухиленні від військової служби на підставі фіктивних медичних документів, у спецслужбі розповіли, що керівниця медкомісії особисто підписувала довідки про непридатність до призову за станом здоров'я без фактичного проходження медогляду військовозобов'язаними. Опісля на підставі лікарських документів посадовці військкомату «списували» ухилиянтів з військового обліку. Зловмисниця отримала підозру за ч. 3 ст. 332 (незаконне переправлення осіб через державний кордон України, вчинені організованою групою) та ч. 2 ст. 366 (службове підроблення) Кримінального кодексу України. Перед цим за 332 статтею було кваліфіковано також злочинні дії начальника відділення військкомату і ще двох спільників, до сьогодні триває розслідування і зловмисникам загрожує до дев'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна [2].

Варто зазначити, що державне бюро розслідувань (ДБР) проводить слідчі дії у військкоматах і військово-лікарських комісіях низки областей України для виявлення фактів корупції, відкрито кримінальні провадження, про такі дії інформують у ДБР.

За інформацією ДБР встановлено осіб, щодо яких є сумніви в законності отримання ними постанов ВЛК про непридатність до військової служби. При обшуках здійснювались такі дії, як: «Вилучення медичної документації, яка може підтвердити факти ухвалення протиправних рішень про непридатність до військової служби, особові справи тощо».

За даними слідства, за неправомірну вигоду службовці допомагали громадянам оформляти інвалідність або визнавали їх тимчасово непридатними до служби, це давало змогу відтермінувати або уникнути призову на військову службу [3].

Ми хотіли б зауважити, що корупція в цій галузі може мати серйозні наслідки, такі як: [4].

- *Зниження бойової готовності:* некваліфіковані військовослужбовці можуть негативно впливати на ефективність армії та загрожувати національній безпеці;

- *Погіршення здоров'я військовослужбовців:* хабарництво може призводити до призначення осіб, які не відповідають медичним стандартам, що загрожує їхньому здоров'ю та безпеці під час служби;

- *Втрата довіри суспільства:* корупція у військовій медицині підриває довіру суспільства до армії та влади загалом.

Тому, у серпні Президент зробив більш драматичний крок, оголосивши, що керівники військкоматів у кожній області України будуть звільнені.

Він заявив, що системою мобілізації і призову «Повинні керувати люди, які точно знають, що таке війна і чому цинізм і хабарництво у воєнний час є державною зрадою», пообіцявши замінити звільнених чиновників військовослужбовцями, які були поранені на фронтах і більше не можуть воювати [4].

Корупція у військово-лікарських комісіях має серйозний вплив на безпеку країни та здоров'я військовослужбовців. Завдяки безвідповідальному та недоброякісному ставленню ми маємо такі наслідки.

У деяких випадках лікарі або медичні комісії можуть навмисно знижувати медичні стандарти для військовослужбовців, щоб допустити їх на службу. Це може призвести до того, що особи з серйозними медичними проблемами будуть виконувати обов'язки, для яких вони непридатні, що загрожує їхньому здоров'ю та безпеці.

Як приклад, минулої осені Євген почав страждати від постійного кашлю та стиснення в грудях. У нього діагностували астму, але військово-лікарська комісія постановила, що він може продовжувати військову службу. Він самостійно вводить собі стероїди для лікування нападів астми і каже, що «змирився» зі своєю ситуацією і «буде йти до кінця».

Віталій провів на фронті три місяці, після чого був поранений гранатою, випущеною російським безпілотником, і отримав кілька травм кісток, черепно-мозкову травму та втратив зір на одне око, його родині помилково повідомили,

що Віталій дезертирував, і вона не могла його знайти, поки волонтери не допомогли визначити шпиталь, де він проходив лікування.

Ці та інші випадки далеко не одиничні. Отже, значна частина проблем військових спричинена іноді непрозорими військово-лікарськими комісіями, які зацікавлені в тому, щоб утримати військових в армії. Навіть якщо комісія визнає військового частково непридатним, командирам потрібні місяці, щоб перевести його на менш ризиковану посаду [4].

У серпні на Хмельниччині затримали члена військово-лікарської комісії, який обіцяв ухилянтам зробити їх непридатними до служби та підтвердити «хворобу» відповідним висновком ВЛК.

Зловмисник мав допомогти прийняти комісії «правильне» рішення щодо придатності громадянина до військової служби, зазначається у Департаменті стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Правоохоронці розслідують кримінальне провадження розслідується за ч. 3 ст. 369-2 (зловживання впливом), тому, вирішується питання щодо обрання запобіжного заходу [5].

Також, у СБУ повідомляють про викриття заступника голови Центральної військово-лікарської комісії Медичних сил ЗСУ на «системній корупції», який за інформацією спецслужби, одержував «хабарі від ухилянтів».

Під час обшуків за місцем роботи та у домоволодінні фігуранта в одному з приватних секторів столиці правоохоронці виявили великі суми готівки у різній валюті. Як наслідок, відкрито справу за статтею про одержання хабаря. Заступнику голови ВЛК повідомлено про підозру. Отже, вирішується питання щодо запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У кінцевому результаті, чоловіку загрожує покарання у вигляді до десяти років ув'язнення з конфіскацією майна [6].

Нами проаналізовано, що у подібних справах яскраво прослідковується схема «Купи-підпиши-пройди», ця схема передбачає передачу хабара медичному працівнику або комісії з метою отримання фальшивих медичних документів або позитивних результатів огляду, навіть у випадках, коли військовослужбовець фактично не відповідає медичним стандартам. Військовослужбовці, які проходили цю схему, можуть бути некваліфікованими та неготовими до служби.

Як черговий приклад – У Києві, Одесі та на Харківщині було затримано чотирьох військових чиновників, причетних до махінацій з документами для призовників.

За всіма викритими фактами тривають розслідування. Зловмисникам загрожує до десяти років тюрми з конфіскацією майна [7].

Говорячи про подолання корупційних схем, можна зазначити, що для цього потрібно збільшити прозорість та облік процесу медичного огляду, змінити законодавство та підвищити відповідальність для осіб, які беруть участь у корупційних схемах та залучити громадськість і незалежні організації для контролю за процесом медичного огляду.

Цікавить, що наразі поліція провела багато обшуків у територіальних центрах комплектування і соціалізації (військкоматах) та медичних установах для документування корупційних схем ухилення від призову. Було вилучено понад десять тисяч медичних справ. Зазначимо, що підставою стали виявлені масштабні корупційні схеми, до організації яких причетні посадовці цих установ. За гроші фігуранти допомагали з оформленням групи інвалідності чи визнанням непридатними до служби [8].

Правоохоронцями було порушено кримінальні справи за низками статей, зокрема про перевищення службових повноважень посадовцями військкоматів. (ч. 5 ст. 426-1 Кримінального кодексу України - діяння, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, які караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років) [9].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи, слід зауважити, що корупційні схеми в військовій медицині є реальністю, яка має серйозний вплив на військовослужбовців та національну безпеку. Виявлення та подолання цих схем вимагає спільних зусиль, включаючи зміни у законодавстві та підвищення прозорості процесу медичного огляду. Законодавство повинно бути чітким та ефективним, а також передбачати відповідальність за корупційні дії. Підтримка прозорості та використання сучасних технологій можуть допомогти запобігти корупції та зміцнити довіру до системи медичного огляду в армії. Лише завдяки ефективній боротьбі з корупцією можна забезпечити об'єктивний і справедливий відбір кандидатів до армії та зберегти національну безпеку.

Список використаних джерел:

1. Перевірка ВЛК: що буде з тими, кого спіймають на корупції на видач «білих квитків». URL:<https://tsn.ua/ukrayina/perevirka-vlk-scho-bude-z-timi-kogo-spiymayut-na-korupciyi-pid-chas-vidachi-bilih-kvitkiv-2401615.html> (Дата звернення: 14.10.2023).
2. СБУ і ДБР викрили на корупції керівництво ВЛК і військкомату на Київщині URL:https://lb.ua/society/2023/08/29/572373_sbu_i_dbr_vikrili_koruptsii.html (Дата звернення: 14.10.2023).
3. ДБР проводить слідчі дії у військкоматах і ВЛК низки областей для виявлення корупції URL:<https://interfax.com.ua/news/general/930321-amp.html> (Дата звернення: 14.10.2023).
4. Хабарі і «дика мобілізація»: чи зможе Україна після корупційних скандалів змінити систему військкоматів URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-pryzov-viyskkomaty-koryptsiya/32557411.html> (Дата звернення: 14.10.2023).
5. На хабарі піймали члена військово-лікарської комісії на Хмельниччині URL:https://lb.ua/society/2023/08/18/570677_habari_piymali_chlena.html (Дата звернення: 14.10.2023).

6. СБУ: Викрито заступника голови Центральної ВЛК, який одержував хабарі від ухилянтів URL:<https://news.liga.net/ua/politics/news/sbu-razoblachen-zamestitel-glavy-tsentralnoy-vlk-kotoryy-poluchal-vzyatki-ot-uklonistov> (Дата звернення: 14.10.2023).
7. Військкомгейт: СБУ відзвітувала про ще чотирьох затриманих URL:<https://www.dw.com/uk/vijskkomgejt-sbu-vidzvituvala-pro-se-cotiroh-zatrimanih/a-66638040> (Дата звернення: 14.10.2023).
8. Поліція вилучила понад 10 тисяч медичних справ під час обшуків у військкоматах та медустановах URL:<https://hromadske.ua/posts/policiya-viluchila-ponad-10-tisyach-medichnih-sprav-pid-chas-obshukiv-u-vijskkomatah-ta-medustanovah> (Дата звернення: 14.10.2023).
9. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (Дата звернення 14.10.2023)

Ірина КУЧЕРУК*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ТОВАРНІ ЗНАКИ І БРЕНДИ: ЗАХИСТ ТОВАРНИХ ЗНАКІВ І БРЕНДІВ, РЕЄСТРАЦІЯ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА НИХ

***Анотація.** У статті досліджено роль товарних знаків і брендів, а також важливі аспекти, пов'язані з правовим захистом товарних знаків і брендів, включаючи їх реєстрацію та використання. Розглянуто проблеми, з якими стикаються підприємства, бажаючи захистити ідентичність свого бренду та інтелектуальну власність в конкурентному середовищі. Досліджуються процедури реєстрації товарних знаків, а також терміни їх дії в різних юрисдикціях. Особлива увага приділяється порушенням прав на товарні знаки і бренди включаючи контрфейкову продукцію та піратство.*

***Abstract.** The article explores the role of trademarks and brands, as well as important aspects related to the legal protection of trademarks and brands, including their registration and use. The problems faced by enterprises wishing to protect their brand identity and intellectual property in a competitive environment are considered. Trademark registration procedures and their validity periods in different*

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

jurisdictions are being studied. Special attention is paid to violations of trademark and brand rights, including counterfeit products and piracy.

Постановка проблеми. Захист товарних знаків і брендів, реєстрація та порушення прав на них наразі дуже важлива, через умови зростаючої конкуренції та глобалізації. В сучасному світі, де бізнес-середовище стає все більш конкурентним та глобальним, товарні знаки і бренди виступають важливими активами для підприємств. Вони визначають ідентичність компанії і допомагають виділитися серед конкурентів. Тому захист, реєстрація і управління інтелектуальною власністю стає важливим завданням.

У статті розглядаються як процедури реєстрації товарних знаків та брендів, так і специфіку їх захисту в різних юрисдикціях. Розуміння правових аспектів реєстрації є ключовим для забезпечення захисту та легального використання брендів та товарних знаків.

Також розглядається проблема порушення прав на бренди і товарні знаки, включаючи незаконне використання та піратство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що під торговельною маркою (від англ. trade mark) мають на увазі словесний, графічний або комбінований знак, виконаний одним кольором чи певним поєднанням кольорів, куди входить і шрифт напису, і накреслення зображення. Підприємець може зареєструвати один або кілька знаків для свого продукту чи підприємства - припустимо, слово або зображення в чорно-білому та кольоровому вигляді, окреме слово/фразу, зображення або їх поєднання, та застосовувати будь-який із варіантів за потреби. До речі, такий набір знаків має назву «серія торговельних марок» [1].

Реєстрація товарних знаків і брендів є першим і важливим кроком для їхнього захисту. Вона дозволяє власнику отримати юридичний монополію на використання цих знаків у визначених категоріях товарів і послуг.

«Безпека бізнесу в плані інтелектуальної власності - це той фундамент, який по-справжньому окуповується. Коли справи йдуть вгору, хвиля організаційних питань може змити реєстрацію торгової марки й інші юридичні формальності з порядку денного. Як би сумно це не було, але через таку безтурботність я спостерігаю ситуації, коли компанії прогавлюють момент, у який конкуренти чи інші особи з недоброчесними намірами реєструють чи навіть просто починають використовувати назву їхнього магазину, продукту, додатка, послуги тощо як свою і перешкоджають здійсненню підприємницької діяльності. Більше того, бувають випадки, коли такі особи вимагають компенсації за порушення «своєї» інтелектуальної власності.

Відтак потрібно витратити час, зусилля та фінанси для захисту свого бренду, чого можна було б уникнути, якби торгова марка була зареєстрована на етапі формування ідеї чи початку діяльності.» - зазначає Ірина Стародуб у своїй публікації «Навіщо бізнесу реєструвати торгову марку» [2].

Зареєструвавши знак і отримавши охоронний документ (свідоцтво), власник отримує низку незаперечних переваг і прав:

- *виключне право використання*. Реєстрація знака робить його володаря власником виключних прав на його використання, тобто будь-яке використання цього знака без дозволу власника є незаконним і тягне за собою відповідальність згідно із законодавством України;

- *ефективне вкладання коштів*. Рекламування тільки торговельної марки дешевше, ніж реклама власне продукції або послуг. Знак для товарів і послуг, як і інші види власності, має свою вартість, яка може істотно зрости з плином часу. Відомі випадки, коли вартість знака досягає таких меж, що стає дорожче всіх матеріальних активів підприємства;

- *об'єкт для продажу (здачі в оренду)*. Торговельна марка може бути самостійним товаром і стає таким з моменту її реєстрації. Знак для товарів і послуг може бути предметом продажу, а також здачі в тимчасове користування, зокрема при укладанні договорів франчайзингу. На підставі укладання договорів про передачу прав або видачу ліцензії на використання власник виключних прав може отримати істотну матеріальну вигоду, навіть не використовуючи знак самостійно;

- *нематеріальний актив для статутного фонду або балансу підприємства*. Права власності на зареєстрований товарний знак можуть бути вашим внеском у статутний фонд підприємства, що створюється або вже працює. Згідно з восьмим стандартом бухгалтерського обліку, права на знак для товарів і послуг віднесені до нематеріальних активів. Відповідно вартість знака може бути поставлена на баланс підприємства або бути внеском до статутного фонду при створенні фірми;

- *престижний домен у зоні UA (для торговельних марок України)*.

З метою запобігання неправомірному використанню чужих знаків у мережі «Інтернет» в Україні були введені правила домену. Згідно з цими правилами, отримати домен у зоні UA можуть тільки власники зареєстрованого знака для товарів і послуг. Тобто сайт, створений на такому домені, викличе більше довіри та лояльності аудиторії, оскільки своїм існуванням підтверджує серйозні наміри та відповідальність власника цієї марки, який вивів своє ексклюзивне найменування на рівень державної реєстрації та захисту.

Державна реєстрація торговельної марки надає право:

- забороняти іншим особам використовувати зареєстровану торговельну марку без вашого дозволу, за винятком випадків, коли використання ТМ не визнається порушенням прав власника свідоцтва згідно із законом (Відповідно до частини третьої статті 157 ГК України) [3];

- порушувати судові справи проти несанкціонованого використання вашої зареєстрованої торговельної марки та вимагати від порушника відшкодування завданих збитків;

- проставляти поряд із товарним знаком попереджувальне маркування про його реєстрацію (попереджувальне маркування — це

проставлення поруч із товарним знаком символу ®, який вказує, що знак зареєстрований в Україні. Так самопереджувальним маркуванням є позначення ™, яке вказує на те, що заявка на реєстрацію цієї торговельної марки перебуває на розгляді в державній патентній експертизі. Як показує практика, використання згаданих вище символів свідчить про додаткові властивості товару, зокрема, підтвердження його особливого фірмового статусу, притаманного товарам високої якості);

- вимагати усунення з товару (його упаковки) незаконно використаної торговельної марки або позначення, схожого зі знаком настільки, що їх можна сплутати щодо однорідних товарів і послуг [2].

Порушення прав на товарні знаки і бренди може відбуватися у різних формах, включаючи контрфейкову продукцію, піратство, незаконне використання та інші дії, які можуть шкодити репутації бренду та призвести до втрати прибутку для власника.

Чи велика різниця між назвами ADIDAS та ABIBAS, MARTINI та MARTIN, Pepsi та Peps? Є добре відомі назви, а інші спробували бути схожими на них. Однак законодавство забороняє використовувати такі схожості.

Найчастіше власники ТМ, права яких порушені, хочуть застосувати усі способи захисту та першочергово направляють звернення до уповноважених органів про вжиття заходів для припинення порушень. Приміром, як у справі №910/4540/20, предметом якої було зобов'язати відповідача припинити по відношенню до позивачів дії, спрямовані на заборону чи обмеження їх права продажу та/або пропонування до продажу в інтернет-магазині товару торгової марки SONY.

Причиною спору стало питання про наявність чи відсутність у відповідача підстав направляти листи, звернення до правоохоронних органів щодо припинення порушення позивачами прав на знак для товарів та послуг SONY, які позивачі вважають втручанням у їх господарську діяльність. Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що дії відповідача щодо направлення позивачам вимог про припинення використання торгової марки та звернень вчинені в рамках чинного законодавства і не є порушенням.

Верховний Суд у постанові від 16.09.2021 р. встановив, що саме по собі направлення листів, звернень до правоохоронних органів без доведення, яким нормам чинного законодавства не відповідають ці дії і як вони вплинули на суб'єктивні права, свободи та законні інтереси осіб, зокрема у чому конкретно виявились перешкоди у здійсненні господарської діяльності, може бути лише реалізацією права на інформацію. Отже, Судом визначено, що ключовим у цій справі є встановлення характеру правовідносин, зокрема у чому полягає спір між сторонами та яка його правова природа: у праві на використання певної торгової марки під час продажу та/або пропонування до продажу, чи у припиненні дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення [4].

П. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» встановлює: не можуть бути зареєстровані як знаки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати, з фірмовими найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання заявки щодо однорідних товарів і послуг. Однак поняття відомості комерційного найменування, що вживається в цій нормі, не визначене [5].

З такою проблемою звернулася до суду ще у 2015 р. компанія «Айсінін Інк.» з позовом до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про визнання недійсними знаків.

Головною помилкою у цій справі були неправильно поставлені експерту питання — без дотримання переліку факторів, визначених у ст. 25 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг». На що ВС у постанові від 25.11.2020 р., відмовляючи в задоволенні позову, вказав, що належних доказів на підтвердження того, що знак був добре відомий в Україні на день подання відповідачем заявки, стороною позивача не надано. Це було встановлено без призначення експертизи з цього питання, з посиланням лише на висновок експерта, на вирішення якої були поставлені зовсім інші питання [4].

Неправомірне використання позначення є видом недобросовісної конкуренції. Це може призвести до втрати репутації, фінансових втрат і втрати довіри споживачів. Захист цих прав вимагає ефективної стратегії, включаючи юридичні заходи, відслідковування ринку та попередження порушень.

На мою думку, вирішенням проблеми порушення прав на товарні знаки вимагає комплексного підходу та ефективних дій. Насамперед, надзвичайно важливим етапом є реєстрація торгівельної марки та особистого бренду. У разі зіткнення з недобросовісною конкуренцією та порушенням прав, наступними кроками можуть бути:

- юридична консультація. Власник товарного знака може звернутися до юриста або адвоката, спеціалізованого в інтелектуальній власності, щоб отримати юридичну консультацію та оцінку ситуації;
- зупинення порушення. Якщо порушення вже відбулося, власник може намагатися зупинити незаконне використання свого товарного знака шляхом висилання формального запиту або листа порушнику;
- судова дія. Якщо порушення не припиняється або вже завдалися збитки, власник може розглядати судовий шлях. Подання судової позову може призвести до рішення суду, яке обов'язкове для виконання;
- усунення наслідків. Власник може вимагати відшкодування завданих збитків та відшкодування витрат на судовий процес;
- попередження порушень. Попередження майбутніх порушень - це також важлива частина стратегії. Власник повинен розглядати моніторинг ринку та вживати профілактичних заходів, щоб уникнути подібних ситуацій у майбутньому;

- ліцензування та угоди. В деяких випадках власник може розглянути можливість ліцензії свого товарного знака, щоб контролювати його використання і отримувати прибуток.

Вирішення проблеми порушення прав на товарні знаки вимагає терпіння, ретельного планування та ефективних дій.

Список використаних джерел:

5. Торгова марка: що це таке і як зареєструвати ТМ в Україні. URL:<https://fondy.ua/uk/knowledge/trademark/> (дата звернення 14.10.2023)

6. Навіщо бізнесу реєструвати торгову марку - Юридична газета. URL:<https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/navishcho-biznesu-reestrivati-torgovu-marku.html>(дата звернення 14.10.2023)

3. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 16.10.2023) 4. Коли неправомірне використання позначень є порушенням прав інтелектуальної власності – Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/koli-nepravomirne-vikoristannya-poznachen-e-porushennyam-prav-iv.html> (дата звернення 14.10.2023)

5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3689-12> (дата звернення: 16.10.2023)

Юрій ЛІЩУК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЙОГО СТРУКТУРА

Анотація. У статті проведено аналіз об'єктів кримінальних правопорушень згідно ст. 180 КК України з використанням різних юридичних методів. Дослідження вирішує важливі питання стосовно структури КК України та об'єктів злочинів, включаючи перешкодження релігійним обрядам. Також розглядаються сучасні концепції об'єкта кримінального

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

правопорушення, що сприяє розвитку кримінального права в Україні та може бути корисною для подальших досліджень і розробки правової політики.

Abstract. *The article analyzes objects of criminal offenses according to Art. 180 of the Criminal Code of Ukraine using various legal methods. The study resolves important questions regarding the structure of the Criminal Code of Ukraine and the objects of crimes, including the obstruction of religious ceremonies. Modern concepts of the object of a criminal offense are also considered, which contributes to the development of criminal law in Ukraine and may be useful for further research and development of legal policy.*

Постановка проблеми. Полягає в необхідності проведення комплексного аналізу об'єктів кримінальних правопорушень, юридичні склади яких передбачені у статті 180 Кримінального кодексу України, з урахуванням теоретичних аспектів кримінального права. Основні питання, які потребують вирішення, включають в себе структуру Особливої частини Кримінального кодексу України, визначення і структуру об'єктів злочинів, юридичні склади яких передбачені у статті 180 КК. Також, необхідно проаналізувати сучасні концепції об'єкта кримінального правопорушення та визначити безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень, які підпадають під диспозиції статті 180 «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду» КК України.

Зокрема, стаття 180 КК України містить два юридичні склади злочинів, а саме «Незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд» та «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду». Для цих складів злочинів не було проведено глибокого наукового аналізу, існуючі дослідження мають загальний характер та не враховують особливості цих конкретних правопорушень, включаючи роль потерпілих у цьому контексті.

Отже, проблема полягає в недостатньому дослідженні структури та об'єктів кримінальних правопорушень, що попадають під статтю 180 КК України, і необхідно провести більш глибокий та систематичний аналіз цих питань.

Виклад основного матеріалу. Концепція «об'єкт кримінального правопорушення» представляє собою наступну версію концепції «об'єкт злочину». Як і раніше, ця ідея лишається предметом обговорення, і вчені в Україні досі не мають загальної думки щодо того, що саме становить об'єкт кримінального правопорушення. Зокрема, відомі сучасні підходи до концепції об'єкта злочину, які включають:

- суспільні відносини, які регулюються кримінальним законодавством; соціальні цінності, що захищаються кримінальним законодавством;
- людина, незалежно від віку, рівня інтелекту, соціального статусу та інших атрибутів;
- окремі особи або колективи;

- соціально важливі цінності, інтереси та блага, що захищаються кримінальним законодавством;
- суспільні відносини, що визначаються нормами правових актів та соціальні блага;
- соціальне оточення є завжди основним об'єктом, і всі інші об'єкти розглядаються в межах цього оточення;
- суспільний порядок, регульовані нормами права;
- правові відносини;
- соціальні відносини та певні блага та інтереси.

Несумнівно, такий підхід викликає інтерес, але одночасно створює багато питань. Ми припадаємо до погляду, запропонованого С.Я. Лиховою, що об'єктом злочину є правові відносини. Ця позиція відзвучує концепцію «харківської» наукової школи, до представників якої належать Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій та інші. Згідно з цією концепцією, об'єктом злочину є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством.

У теорії кримінального права України, об'єкти кримінальних правопорушень зазвичай класифікуються на вертикальному та горизонтальному рівнях. На вертикальному рівні виділяються такі об'єкти правопорушень: загальний, родовий (груповий), видовий (не завжди виділяють) та безпосередній. На горизонтальному рівні безпосередній об'єкт кримінального правопорушення розділяється на обов'язковий безпосередній об'єкт та додатковий безпосередній об'єкт [2, с. 134].

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення є однією з компонентів структури кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку). Об'єкт кримінального правопорушення представляє собою ту ціль, на яку спрямована кримінальна дія. До складу безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення як компоненту структури кримінального правопорушення відносять безпосередній об'єкт як ознаку складу кримінального правопорушення (об'єкт кримінального правопорушення у вузькому розумінні), предмет кримінального правопорушення та потерпілого від кримінального правопорушення.

Стаття 1 Кримінального кодексу України перераховує всі основні об'єкти кримінально-правового захисту, які разом складають загальний об'єкт кримінальних правопорушень. Серед них входять права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, навколишнє середовище, конституційний устрій України та інші. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень - це група подібних об'єктів, зазвичай розташованих в одному розділі Кримінального кодексу України. Виділення родового об'єкта кримінальних правопорушень допомагає систематизувати та класифікувати кримінальні правопорушення, які впливають на схожі об'єкти. Родовий об'єкт, по суті, визначає певну окрему сферу правового захисту та утворює основу для організації Особливої частини Кримінального кодексу

України і розділу її на розділи. На основі класифікації за родовими об'єктами кримінальних правопорушень законодавець фактично встановлює соціальну оцінку загрози суспільству з боку подібних кримінальних правопорушень і розміщує їх в відповідних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України в залежності від ступеня соціальної небезпеки цих подібних кримінальних правопорушень [3, с. 89].

Відома назва родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених у V розділі КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», може здатися досить широкою, охоплюючи різні групи об'єктів, які можна визначити як видові об'єкти кримінальних правопорушень. Сюди належать виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина. Термін «інші особисті права і свободи людини і громадянина» включає такі аспекти, як сімейні, опікунські, авторські та релігійні права, а також відповідні правовідносини тощо. Наприклад, право на свободу віросповідання, на нашу думку, представляє собою видовий об'єкт для кримінальних правопорушень, які містяться в статтях 178, 179 і 180 КК України. Родовий і видовий об'єкти кримінальних правопорушень співвідносяться як загальна категорія і її частини, виокремлюючи групу подібних безпосередніх об'єктів юридичних складів злочинів.

В. Я. Тацій пропонує вдалий підхід до класифікації об'єктів кримінальних правопорушень, який включає тривалу трьохрівневу систему: загальний – родовий – безпосередній, і вона відповідає рівному поділу КК України: Особлива частина – розділ Особливої частини – склад кримінального правопорушення [4, с. 135]. Звісно, можливі різні точки зору на це питання, і деякі можуть вважати, що чотирирівнева класифікація краще відображає спільні риси кримінальних правопорушень. Можливо, важливо було б уважніше виділити окремі розділи або навіть параграфи. Тоді це допомогло б уникнути багатооб'єктності в V розділі Особливої частини КК України, де законодавець об'єднав всі юридичні склади злочинів, які не знашли відображення в інших розділах Особливої частини КК України за ознакою родового об'єкта.

Наприклад, Особлива частина КК Республіки Польща, на відміну від Особливої частини КК України, містить не розділи (КК України має 22 розділи), а глави (КК РП містить 44 глави), які, на нашу думку, більше відображають видові об'єкти кримінальних правопорушень, які подані у статтях КК України. Назва та зміст статей КК України відображають дійсний зміст родового об'єкта злочинів. Наприклад, стаття 180 КК України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду» відповідає статті 195 КК Республіки Польща (Глава XXIV Злочини проти свободи совісті та віросповідання) [5, с. 25].

У ст. 180 КК України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду» містяться два юридичні склади злочинів. Це – незаконне перешкоджання

здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зрив релігійного обряду (ч. 1) та примусування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду (ч. 2). Виникає проблема з назвою статті, оскільки вона відображає лише перший склад злочину і не зачіпає другий. Це спричиняє недолік у підході. Поєднуючи ці обидва склади злочинів, обидва види об'єктів – право на свободу віросповідання.

Як вже зазначалося вище, безпосередній об'єкт кримінального правопорушення поділяється на обов'язковий безпосередній об'єкт та додатковий безпосередній об'єкт, який має факультативний характер і є об'єктом кримінально-правового захисту.

У юридичному складі злочину «Незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зрив релігійного обряду», передбаченому ч. 1 ст. 180 КК України, обов'язковим безпосереднім об'єктом є право на безперешкодне проведення релігійних обрядів (ритуалів, церемоній тощо). Це слід розуміти, оскільки ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» гарантує право кожному громадянину України на вільне вираження та розповсюдження своїх релігійних переконань та проведення релігійних культів. Релігійні обряди можуть бути обмежені лише на підставі законних обмежень. Виконання права на свободу віросповідання підлягає тільки таким обмеженням, які є необхідними для охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян, встановлених законом і відповідні міжнародним зобов'язанням України [6, с. 34]. Додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину може бути недоторканість (життя та здоров'я) потерпілих (священнослужителів, віруючих чи співробітників правоохоронних органів), яким може бути завдане фізичне та/або психічне насильство. Також, додатковим факультативним об'єктом кримінально-правової охорони може бути авторитет релігійної організації, тому що держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій (ст. 5 Закону) [6, с. 28], а також їхні інтереси захищаються іншими нормами КК України.

В юридичному складі злочину «Примус до проведення релігійного обряду шляхом фізичного або психічного насильства» згідно з ч. 2 ст. 180 КК України, обов'язковим безпосереднім об'єктом є право на добровільне проведення релігійного обряду священнослужителем, а додатковим об'єктом є недоторканість особи (життя та здоров'я) священнослужителя. У ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» забезпечується право кожного громадянина України на вільне вираження та розповсюдження своїх релігійних переконань та проведення релігійних культів. Додатковим об'єктом кримінально-правового захисту за ч. 1 ст. 180 КК України може бути авторитет релігійної організації.

З погляду теорії кримінального права безпосередній об'єкт кримінального правопорушення складає сам безпосередній об'єкт, предмет

кримінального правопорушення та потерпілий від кримінального правопорушення. Предмет кримінального правопорушення визначається як речі матеріального світу та віртуальні предмети, і його наявність не є обов'язковою ознакою складу злочину. Визначення потерпілого від кримінального правопорушення в КК України відсутнє, і це визначення міститься тільки у Кримінальному процесуальному кодексі України у ст. 55. Потерпілим від кримінального правопорушення вважається соціальний суб'єкт, якому завдається шкода через кримінальне правопорушення.

Крім того, потерпілим можуть бути фізичні особи (віруючі та священнослужителі) і релігійні організації (громадські об'єднання). У багатьох випадках законодавець не зазначає потерпілого від кримінального правопорушення в явній формі, але встановлює його наявність через тлумачення змісту тексту диспозицій статей КК України. На нашу думку, потерпілим від злочинів, юридичні склади яких передбачені у ч. 1 ст. 180 КК України, можуть бути як фізичні особи (віруючі та священнослужителі), так і громадські об'єднання (релігійні організації).

У складі, який передбачений ч. 2 ст. 180 КК України, потерпілим може бути тільки священнослужитель. Із фізичних осіб потерпілим цього злочину може бути лише священнослужитель, оскільки сама диспозиція цієї частини статті 180 вказує на «примушування священнослужителя».

Наслідком такого примусу може бути тільки змушене проведення релігійного обряду саме священнослужителем, і тому в цьому контексті потерпілим буде лише ця категорія осіб.

На відміну від цього, релігійні організації можуть бути потерпілими в тому сенсі, що їхній нормальний функціонування, а також можливість здійснювати релігійні обряди, можуть бути перешкоджені через примус, застосований до священнослужителів. Але знову ж таки, ця частина статті вказує безпосередньо на священнослужителів як потерпілих [11, с. 320].

Висновки. Аналіз доступної літератури та законодавства показав, що ст. 180 Кримінального кодексу України ще не отримала задовільного дослідження. Виникає багато питань, як теоретичного, так і практичного характеру, пов'язаних з цією статтею.

В даній статті розглядаються різні концепції об'єкта кримінального правопорушення. Досліджуються загальний об'єкт та родовий об'єкт кримінальних правопорушень, що стосуються виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, а також видові та безпосередні об'єкти злочинів, передбачених ст. 180 КК України. У теорії кримінального права України існують два основних підходи до класифікації об'єктів кримінальних правопорушень: чотириступеневий і триступеневий. Обидва підходи мають свої переваги і недоліки. Досліджена структура об'єкта кримінального правопорушення як загального феномена кримінального права та безпосередні об'єкти злочинів, передбачених ст. 180 КК України.

Автор вважає, що потерпілий є важливим елементом об'єкта злочину, і в деяких випадках він є обов'язковою ознакою складу злочину. Також висловлено необхідність надання визначення терміну «потерпілий від кримінального правопорушення» та його закріплення у законодавстві.

Терміни «священнослужитель» та «обряд» визначені недостатньо чітко в кримінальному законодавстві, і, отже, потребують додаткового тлумачення та конкретизації в інтересах кримінального права.

Загалом, тема об'єкта в юридичних складах, передбачених ст. 180 КК України, є актуальною, науково цікавою та перспективною для подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак. закл. вищ. освіти. Вид. 2-ге, змін. та допов. Львів, 2019. 666 с.

2. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об'єкт кримінального правопорушення. Вісник Асоціації кримінального права України. 2022. Вип. 2(18). С. 207-210.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2020 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.03.2023).

4. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків, 2019. 256 с.

5. Kodeks karny: Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 września 2019 r. (poz. 1950). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001950/T/D20191950L.pdf> (дата звернення: 01.03.2023).

6. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квіт. 2019 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 01.03.2023).

7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків, 2020. 428 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2019 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.03.2023).

9. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. докт. юрид. наук, проф. В.І. Борисова. Харків, 2020. 208 с

10. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ, 2019. 872 с.

11. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. Київ, 2019. 573 с.

Юрій ЛІЩУК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті зосереджено увагу на тому негативному впливі, який чинить корупція на ефективність держави, знижуючи її керованість та погіршуючи організацію суспільного життя навіть в умовах воєнного стану. Запобігання корупції має здійснюватися виключно на правовій основі – з дотриманням принципу верховенства права і визнанням того, що в Україні права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Мною проведений аналіз змін та доповнень до чинного законодавства України щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Констатовано, що такі новели передбачені проектами щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану цілком виправдані й спрямовані на не допущення «розпилу» міжнародної до-помоги під час війни, завдання превентивного удару, прирівнявши корупцію до співпраці з ворогом. Сформульовано наукове бачення законодавчого підходу до вирішення проблеми запобігання корупції в Україні з урахуванням реалістичної мети такої діяльності та війни в країні.*

***Abstract.** The article focuses on the negative impact that corruption has on the efficiency of the state, reducing its manageability and worsening the organization of public life even under martial law. Prevention of corruption must be carried out exclusively on a legal basis - in compliance with the principle of the rule of law and the recognition that in Ukraine human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state's activities. I conducted an analysis of changes and additions to the current legislation of Ukraine regarding the prevention of corruption under martial law. It has been established that such novelties provided for by the projects on strengthening responsibility for corruption acts during martial law are fully justified and aimed at preventing the "sprinkling" of international aid during wartime, the task of a preventive strike, equating corruption with cooperation with the enemy. A scientific vision of the legislative approach to solving the problem*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри АМАДЕ Колесник Т.В.

of preventing corruption in Ukraine is formulated, taking into account the realistic goal of such activity and the war in the country.

Вступ. Ступінь захищеності кожної держави перед зовнішніми загрозами, у тому числі збройною агресією, залежить від внутрішньої стабільності, сильності національного державного апарату та ефективності політичної влади на всій території країни. У цьому контексті корупція є основною внутрішньою причиною політичних та економічних криз. Цей негативний феномен має широкий вплив на суспільство, оскільки порушує демократію, порушує верховенство права, порушує права людини, спотворює ринки, погіршує якість життя і сприяє розвитку організованої злочинності, тероризму та інших загроз безпеці.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, згідно з пропозицією Ради національної безпеки і оборони України та відповідно до статті 106 частина 1 пункт 20 Конституції України [3], було введено в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні [4]. У таких обставинах одним із стратегічних пріоритетів для країни залишається боротьба зі злочинністю та корупцією. Криміногенні умови сучасності вимагають дієвого механізму реагування зі сторони держави, включаючи координовані, спрямовані, спільні заходи легіслативних і правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу. Успіх подальшого розвитку України як суверенної, демократичної, і правової держави залежить від рішучості політичних лідерів, державних службовців та громадян у боротьбі з внутрішніми і зовнішніми загрозами. Корупція виступає однією з головних внутрішніх загроз Україні, яка гальмує її розвиток, заважає європейській інтеграції та служить інтересам зовнішніх ворогів [1].

Для успішної боротьби з корупцією потрібна науково обгрунтована стратегія, що базується на розумінні корупції як соціально обумовленого явища. Важливо визначити цілі, засоби досягнення та необхідне забезпечення.

Запобігання корупційній злочинності передбачає комплексний вплив на формування негативних факторів корупції та зміцнення системи протидії цьому явищу. Стратегічна мета антикорупційної політики полягає у протидії корупції на рівні держави і місцевого самоврядування, підвищенні прозорості та дотриманні прав людини і громадянина, що сприяє економічному розвитку та підвищенню життєвого рівня населення.

Досягнення цієї мети можливе завдяки реалізації антикорупційної політики, яка передбачає зниження рівня корупції та налагодження ефективного механізму запобігання та протидії корупції в Україні. Необхідно визначати стратегічні та тактичні цілі, ставити завдання перед органами державної влади та вибирати засоби протидії корупції [2].

Ефективна боротьба проти корупції в Україні потребує не лише політичної волі, але і належного законодавчого забезпечення, включаючи комплекс нормативно-правових приписів, які регулюють механізми запобігання

корупції та відповідальність за корупційні порушення. Також важливо сформувати ефективну систему державних органів і забезпечити належне координування антикорупційної політики, включаючи превентивні заходи.

Ця інституційна система повинна відповідати міжнародним стандартам, включаючи конвенції Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи проти корупції, а також рекомендації антикорупційної мережі ОЕСР (організації економічного співробітництва і розвитку) і враховувати особливості української юридичної системи.

У зв'язку з воєнною ситуацією, нам необхідно посилити боротьбу з корупцією через внесення змін до чинного законодавства. На Україну очікує масштабне фінансування для відновлення економіки та інфраструктури, і це створює ризик для збільшення корупційних порушень. Один із проектів закону пропонує прирівняти до державної зради набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких перевищує її законні доходи, під час дії воєнного стану та протягом року після його припинення чи скасування. Таке законодавство передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до 15 років або довічного позбавлення волі, конфіскацію майна та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [4].

Закон України від 3 березня 2022 року № 2113-IX "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану" ввів обтяжуючі ознаки для статей 111 (Державна зрада) і 113 (Диверсія) Кримінального кодексу України, які передбачають підвищену відповідальність за ці злочини у період воєнного стану або збройного конфлікту. Вчинення державної зради або диверсії в умовах воєнного стану передбачає вчинення відповідних дій під час дії воєнного стану або в період збройного конфлікту на території, де запроваджено особливий правовий режим у разі збройної агресії чи загрози нападу. Це може включати набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких перевищує її законні доходи. За такі дії передбачено позбавлення волі строком до 15 років або довічне позбавлення волі, конфіскацію майна [3].

Такі зміни у законодавстві впроваджені з метою посилення відповідальності осіб, які вчиняють зазначені злочини в умовах військових конфліктів. Вони допомагають державі притягнути до кримінальної відповідальності та запобігти новим проявам таких суспільно небезпечних дій в цих умовах.

Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану визначає деякі виключення та особливості в питаннях подарунків, товарів і благодійних допомог у контексті ведення війни та збройного конфлікту. Зокрема:

1. Встановлено, що вимога щодо відповідності подарунків загально визнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на одержання грошових коштів, які використовуються виключно для відповідних цілей. При цьому передбачено, що мають бути наявні підтвердження використання одержаних коштів у повному обсязі на одну або кілька зазначених цілей.

2. Також зазначено, що одержання товарів безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової, які надаються з припиненням на них права власності Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, добровольчим формуванням територіальних громад або розвідувальним органам, правоохоронним органам, не підпадає під обмеження щодо вартості, за умови, що існують відповідні підтвердження надання таких товарів зазначеним у цьому аспекті суб'єктам у повному обсязі.

3. Зазначено виключення для осіб, які фактично проживають на тимчасово окупованих територіях України або територіях, де ведуться бойові дії внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Для таких осіб встановлено особливості у вимогах щодо отримання товарів безоплатно або за ціною, меншою за мінімальну ринкову [4].

Таким чином, виключення і особливості спрямовані на забезпечення необхідної підтримки та допомоги особам, які перебувають у важких умовах внаслідок ведення військових дій та окупації.

Установити наступне: [5].

а) Декларантам, які виконують державні або місцеві функції і чий декларації покривають період дії воєнного стану, не потрібно включати в них інформацію про об'єкти декларування, що передбачені пунктами 2-3 цього розділу.

б) Немає необхідності повідомляти про суттєві зміни у майновому стані, якщо мова йде про одержання доходу, придбання майна чи видатків, передбачених пунктами 2-3 цього розділу.

в) Період дії воєнного стану зупиняє виконання заходів контролю, перевірок та моніторингу, які були призупинені Національним агентством з питань запобігання корупції відповідно до Закону України "Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни" від 3 березня 2022 року №2115-ІХ. Розпочнуться вони знову після завершення воєнного стану.

Треба також погодитися з висновками про високі корупційні ризики цього проекту через використання загальних формулювань без конкретизації та контролю над витрачанням грошових коштів та інших подарунків. Одержання грошових коштів не завжди означає набуття права власності на них і, відповідно, не є подарунком. Отже, якщо гроші були отримані для переказу на спецрахунки або як благодійні пожертви, то це не може бути вважати подарунком. Такі ситуації не потребують повідомлення про суттєві зміни у майновому стані [7].

Те ж саме стосується і отримання товарів. Одержання товарів безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової, не завжди означає набуття права власності на них. У випадку отримання товарів для передачі Збройним Силам України або іншим військовим формуванням, ці товари можуть бути передані безпосередньо або через інших суб'єктів, таких як благодійні фонди чи волонтерські організації. Також непрозоро, як можна отримати товар за ціною нижчою мінімальної ринкової, оскільки товари зазвичай продаються за ринковими цінами. Немає потреби створювати додаткове правове регулювання для таких ситуацій, оскільки вони можуть бути оброблені в рамках чинного законодавства.

Стосовно особливостей декларування під час воєнного стану Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) надало роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України "Про запобігання корупції" [10] у контексті фінансового контролю під час воєнного стану, зокрема, щодо подання декларацій, повідомлення про суттєві зміни у майновому стані та відкриття валютного рахунку в банку-нерезиденті, а також проведення перевірок [6].

Загалом законопроект вимагає суттєвих покращень з таких причин: [13].

1) Не визначено чіткого переліку осіб, які можуть отримувати подарунки. Це створює плутанину щодо того, чому особи, які виконують державні або місцеві функції або прирівнюються до них, мають займатися збором коштів і товарів та бути розпорядниками цих ресурсів, якщо ця робота може бути виконана іншими.

2) У деяких випадках практично неможливо відслідкувати, як надходили кошти, їх джерела та витрати, пов'язані зі збором коштів і товарів. Відсутність системи персонального обліку при отриманні дарунків і недостатня прозорість угод становлять суттєвий ризик корупції.

3) Збір та розпорядження коштами і товарами, включаючи гуманітарну допомогу, особами, які виконують державні або місцеві функції або прирівнюються до них, призводить до значних ризиків зловживання службовим становищем, незаконного збагачення і відмивання коштів, отриманих незаконними засобами.

Враховуючи воєнну агресію проти України та введення воєнного стану, НАЗК фокусується на виконанні завдань, спрямованих на перемогу держави у війні. Для запобігання корупції на всіх рівнях управління в період воєнного стану введено функціонування уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні дотримання законів [14].

Під час дії правового режиму воєнного стану уповноважені підрозділи (уповноважені особи), які не залучені до виконання заходів у сфері оборони, цивільного захисту та безпеки, продовжують виконувати функції з запобігання та виявлення корупції з урахуванням особливостей роботи в умовах воєнного

стану, включаючи дистанційну роботу та особливості, передбачені законом України "Про правовий режим воєнного стану" [12].

Висновки. Отже, ефективна боротьба проти корупції в Україні під час воєнного стану триває. Окрім необхідності відповідної політичної волі, ця діяльність потребує належного законодавчого забезпечення, включаючи комплекс нормативно-правових приписів, що регулюють механізми запобігання корупції та встановлюють відповідальність за корупційні порушення. Також важливо створити дієву систему державних органів, забезпечити належне координування формування та реалізації антикорупційної політики, впроваджувати превентивні заходи для запобігання корупції та подолання її наслідків під час воєнного стану. Побудова такої інституційної системи повинна відповідати міжнародним стандартам, урахувати рекомендації міжнародних організацій і враховувати особливості української юридичної системи.

Список використаних джерел:

1. General Assembly adopts UN Convention against corruption, opens treaty for signature at high-level conference in Merida, Mexico, 9–11 December / United Nations official. 2003. URL: <http://www.un.org/press/en/2003/ga10199.doc.htm>.

2. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2020. 444 с.

3. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. No 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12 трав. 2015 р. No 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. No 2102-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

6. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В.Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.

7. Шило С.М. Кримінологічні напрями запобігання корупції в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2019. No 9. С. 237-242.

8. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ: Атіка, 2001. 304 с.

9. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. за ред. О. М. Джузи, Е. В. Расюка. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 340 с.

10. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального ко-дексу України щодо посилення відповідальності за

корупційні діяння під час дії воєнного ста-ну» No 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1288573>.

11. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану No 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559>.

12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон від 3 берез. 2022 р. No 2113-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

13. Законодавство України про запобігання корупції в умовах воєнного стану: Проблеми та шляхи їх вирішення / За ред. В. В. Сташиса. – К.: Юрінком Інтер, 2023. – 224 с.

14. Антикорупційні заходи в умовах воєнного стану. За ред. В. В. Сташиса. К.: Юрінком Інтер, 2023. 160 с.

Діана МАЛЮГА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

***Анотація.** У статті охарактеризовано правове регулювання захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Чітко окреслиться, яким чином здійснюється захист прав споживача та захист навколишнього середовища. Наведені основні засоби державного регулювання господарської діяльності.*

***Abstract.** The article deals with the topic of protection of the rights and legitimate interests of business entities. It will be clearly outlined how the protection of consumer rights and the protection of the environment are carried out. In the process of reading this article, it will become known what are the main means of state regulation of economic activity.*

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

Постанова проблеми. Правове регулювання впливу держави на економічну діяльність. Держава є важливим учасником економічних відносин. Він регулює економічну діяльність шляхом видання нормативних правових актів, що встановлюють обов'язкові правила для господарюючих суб'єктів.

Правове регулювання впливу держави на економічну діяльність - це діяльність органів державної влади, спрямована на встановлення і реалізацію правових норм, що визначають правовий статус суб'єкта, процедури здійснення економічної діяльності, а також взаємовідносини між суб'єктом і державою.

Метою правового регулювання впливу держави на економічну діяльність є забезпечення наступного: стабільний економічний розвиток; захист прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів; захист прав споживачів; захист навколишнього середовища.

Правове регулювання впливу держави на господарську діяльність здійснюється на основі Конституції України, Господарського кодексу України та інших нормативних правових актів.

Основними засобами державного регулювання економічної діяльності є: нормативні положення; планування; управління; контроль.

Нормативне регулювання здійснюється шляхом видання нормативних правових актів, що встановлюють обов'язкові правила для господарюючих суб'єктів.

План здійснюється шляхом розробки та реалізації державних програм розвитку економіки, окремих галузей і регіонів.

Управління здійснюється за допомогою впровадження державних органів виконавчої влади, які керують дотриманням вимог законодавства господарюючими суб'єктами.

Управління здійснюється шляхом проведення перевірок господарюючих суб'єктів на предмет дотримання вимог Закону. Правове регулювання впливу держави на економічну діяльність – складний і багатогранний процес, який постійно розвивається і вдосконалюється.

Виклад основного матеріалу. Господарська діяльність - це діяльність суб'єктів господарювання, спрямована на отримання прибутку. Вона включає в себе виробництво, обмін, розподіл і споживання товарів і послуг.

Господарська діяльність є однією з основних сфер суспільного життя. Вона забезпечує виробництво матеріальних благ і послуг, необхідних для задоволення потреб людей.

Господарська діяльність здійснюється на основі певних принципів, до яких належать: свобода підприємництва; конкуренція; економічна ефективність; захист прав споживачів; захист навколишнього середовища.

Господарська діяльність регулюється законодавством. Основним нормативно-правовим актом, який регулює господарську діяльність в Україні, є Господарський кодекс України [1].

Суб'єктами економічної діяльності є: компанія; інші юридичні особи; фізична особа, що є підприємцем.

Підприємство-це юридична особа, створена для здійснення господарської діяльності. Вони можуть бути державними, приватними або комунальними.

Інші юридичні особи-це юридичні особи, які здійснюють економічну діяльність, а не підприємства. Наприклад, це державні установи, політичні партії, асоціації та інші об'єднання.

Індивідуальний підприємець-це фізична особа, яка здійснює господарську діяльність на свій розсуд і на свій ризик. Вони можуть займатися економічною діяльністю, яка не заборонена законом. Економічна діяльність може здійснюватися в різних формах, в тому числі: промислове виробництво; сільськогосподарська промисловість; торговий; послуга; інші види діяльності.

Економічна діяльність важлива для розвитку економіки країни. Вона забезпечує виробництво матеріальних благ і послуг, необхідних для задоволення потреб людей.

Вплив держави на економічну діяльність – це діяльність державних органів, спрямована на регулювання, контроль і наглядання за економічною діяльністю.

Держава впливає на економічну діяльність: стабільний економічний розвиток; захист прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів; захист прав споживачів; захист навколишнього середовища.

Основними засобами впливу держави на економічну діяльність є: нормативні положення; планування; управління; контроль.

Нормативне регулювання здійснюється шляхом видання нормативних правових актів, що встановлюють обов'язкові правила для господарюючих суб'єктів. План здійснюється шляхом розробки та реалізації державних програм розвитку економіки, окремих галузей і регіонів [2].

Управління здійснюється за допомогою впровадження державних органів виконавчої влади, які керують дотриманням вимог законодавства господарюючими суб'єктами.

Управління здійснюється шляхом проведення перевірок господарюючих суб'єктів на предмет дотримання вимог Закону.

Вплив держави на економічну діяльність може бути прямим і непрямим. Пряме державне регулювання здійснюється шляхом видання нормативних правових актів, що встановлюють певні правила для господарюючих суб'єктів. Наприклад, це можуть бути правила безпеки, правила якості, правила торгівлі і т. д.

Непряме державне регулювання здійснюється шляхом створення певних умов для розвитку економічної діяльності. Наприклад, є пропозиції про податкові пільги, субсидії, кредити і т. д. для господарюючих суб'єктів.

Вплив держави на економічну діяльність може бути ефективним тільки в тому випадку, якщо воно здійснюється на принципах підприємництва, конкуренції, економічної ефективності та свободи захисту прав споживачів. В Україні державне регулювання господарської діяльності здійснюється на основі

Конституції України, Господарського кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Основними державними органами, що регулюють економічну діяльність, є: кабінет Міністрів України; міністерство економіки України; державні регулюючі служби України; інші міністерства та відомства.

Вплив держави на економічну діяльність - це складний і багатогранний процес, який постійно розвивається і вдосконалюється.

Правове регулювання впливу держави на економічну діяльність - це діяльність органів державної влади, спрямована на встановлення і реалізацію правових норм, що визначають правовий статус суб'єкта, процедури здійснення економічної діяльності, а також взаємовідносини між суб'єктом і державою. Метою правового регулювання впливу держави на економічну діяльність є забезпечення наступного: стабільний економічний розвиток; захист прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів; захист прав споживачів; захист навколишнього середовища.

Правове регулювання впливу держави на господарську діяльність здійснюється на основі Конституції України, Господарського кодексу України та інших нормативних правових актів.

Основними засобами правового регулювання впливу держави на економічну діяльність є: нормативні положення; планування; управління; контроль.

Нормативне регулювання здійснюється шляхом видання нормативних правових актів, що встановлюють обов'язкові правила для господарюючих суб'єктів. До числа нормативних актів, що регулюють економічну діяльність, відносяться: Закон України; Указ Президента України; Постанова Верховної Ради України; Постанова Кабінету Міністрів України; Нормативні правові акти міністерств.

План здійснюється шляхом розробки та реалізації державних програм розвитку економіки, окремих галузей і регіонів. Державна програма розроблена з метою забезпечення сталого розвитку економіки, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, створення нових робочих місць та підвищення рівня життя населення [3].

Управління здійснюється за допомогою впровадження державних органів виконавчої влади, які керують дотриманням вимог законодавства господарюючими суб'єктами. Державний контроль за додержанням законодавства у сфері господарювання здійснюється з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів господарюючих суб'єктів, споживачів та довкілля.

Управління здійснюється шляхом проведення перевірок господарюючих суб'єктів на предмет дотримання вимог Закону. Державний виконавчий орган, який здійснює контроль за дотриманням законодавства у сфері підприємницької діяльності, має право провести перевірку юридичної особи,

вимагати від нього надання документів і пояснень, а також накладати штраф у разі порушення закону.

Вплив держави на економічну діяльність може бути прямим і непрямим. Пряме державне регулювання здійснюється шляхом видання нормативних правових актів, що встановлюють певні правила для господарюючих суб'єктів. Наприклад, це можуть бути правила безпеки, правила якості, правила торгівлі і т. д.

Непряме державне регулювання здійснюється шляхом створення певних умов для розвитку економічної діяльності. Наприклад, є пропозиції про податкові пільги, субсидії, кредити і т.д. для господарюючих суб'єктів. Вплив держави на економічну діяльність може бути ефективним тільки в тому випадку, якщо воно здійснюється на принципах підприємництва, конкуренції, економічної ефективності та свободи захисту прав споживачів [4].

В Україні Правове регулювання впливу держави на економічну діяльність ґрунтується на Конституції України, Господарському кодексі України та інших нормативно-правових актах. Основними державними органами, що регулюють економічну діяльність, є: кабінет Міністрів України; міністерство економіки України; державні регулюючі служби України; інші міністерства та відомства.

Вплив держави на економічну діяльність – це складний і багатогранний процес, який постійно розвивається і вдосконалюється [5].

Висновок. Отже, державний контроль за додержанням законодавства у сфері управління може бути попереднім, поточним та наступним:

Попередній контроль проводиться перед початком господарської діяльності. Це можна зробити, провівши експертизу проекту нормативного правового акта, документів планування, будівельних проектів, проектів нових видів продукції і послуг і т. д.

Поточне управління здійснюється в процесі господарської діяльності. Це може бути зроблено шляхом проведення перевірок господарюючих суб'єктів, відбору проб продукції і послуг, лабораторних досліджень і т. д.

Наступне управління здійснюється після завершення господарської діяльності. Це може бути зроблено шляхом проведення перевірок господарюючих суб'єктів, відбору проб продукції і послуг, лабораторних досліджень і т. д.

Державний контроль за додержанням законодавства у сфері управління здійснюється шляхом проведення перевірки юридичної особи. Перевірка юридичної особи проводиться державними органами виконавчої влади, уповноваженими на проведення таких перевірок.

Уповноважений орган виконавчої влади має право провести перевірку юридичної особи, вимагати від неї надання документів і пояснень, а також накладати штраф у разі порушення закону.

Штрафи за порушення законодавства у сфері управління застосовуються у вигляді фінансових санкцій. Розмір фінансових санкцій визначається законом.

Державний контроль за додержанням законодавства у сфері контролю є важливим інструментом захисту прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів, споживачів та довкілля.

Список використаних джерел:

1. «Державний контроль за дотриманням законодавства у сфері господарювання: теорія і практика», підручник, за ред. В. М. Бевзенка, 2022 р. С. 12.
2. «Державний контроль за дотриманням законодавства у сфері господарської діяльності: правові аспекти», монографія, за ред. В. В. Ільїна, 2021 р. С. 13-14
3. «Державний контроль за дотриманням законодавства у сфері господарської діяльності: практичний посібник», за ред. А. С. Ільїна, 2020 р. С. 100-101
4. Ільїн А. С., Ільїн В. В. Інноваційні підходи до державного контролю за дотриманням законодавства у сфері господарювання // *Юридичний науковий вісник*. 2021. № 2. С. 5-12.
5. Ільїн В. В., Ільїн А. С. Правові проблеми державного контролю за дотриманням законодавства у сфері господарської діяльності // *Вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 5 (98). С. 18-26.

Діана МАЛЮГА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті охарактеризовані проблеми такі, як низька обізнаність про права інтелектуальної власності, недосконале законодавство, неефективне правозастосування, недостатня співпраця між владою та бізнесом. Та основні шляхи вирішення цих проблем, що були використанні в реальному житті та дали результат. Також наведенні рекомендації

* Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

допоможуть швидко реалізувати механізми для вирішення проблеми та підтримувати їх на оптимальному рівні.

***Abstract.** The article raises issues such as low awareness of intellectual property rights, imperfect legislation, ineffective law enforcement, insufficient cooperation between the government and business. And the main ways of solving these problems, which were used in real life and gave results. Recommendations are also given for the rapid implementation of mechanisms to solve problems and maintain them at an optimal level.*

Постанова проблеми. Інтелектуальна власність (ІВ) є важливим елементом сучасної економіки. ІВ сприяє творчості, інноваціям та підприємництву. Однак, незважаючи на важливість ІВ, її захист залишається проблемою для багатьох країн, включаючи Україну.

Порушення прав інтелектуальної власності може негативно вплинути на власників прав інтелектуальної власності, спричиняючи втрату ними прибутків, інновацій та конкурентоспроможності. Порушення ПІВ також може призвести до втрати робочих місць та зменшення інвестицій.

Інтелектуальна власність охоплює наступне:

Творчі твори. Література, мистецтво, наука, комп'ютерні програми, бази даних, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, результати селекції, топографії інтегральних мікросхем, комерційні таємниці;

Засоби індивідуалізації. Торговельні марки, знаки обслуговування, географічні зазначення, промислові зразки, комерційні найменування, логотипи, доменні імена.

Права ІВ надаються на певний строк, залежно від виду об'єкта ІВ. Наприклад, права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки надаються на строк до 20 років, права на торговельні марки - до 10 років, а права на літературні, художні та наукові твори - до 70 років після смерті автора.

Права інтелектуальної власності є важливим елементом економічного розвитку. Права інтелектуальної власності стимулюють творчу діяльність, сприяють інноваціям та залученню іноземних інвестицій.

Захист прав інтелектуальної власності є важливим питанням для будь-якої країни. Захист ПІВ сприяє економічному розвитку країни, допомагаючи власникам ПІВ отримувати належну винагороду за свою творчість та інновації.

Виклад основного матеріалу. Більш конкретно, що таке права інтелектуальної власності. Права інтелектуальної власності – це права, які надають їх власникам певні виключні права, що дозволяють їм використовувати об'єкти ІВ, отримувати від них прибуток і захищати їх від незаконного використання [1].

Права інтелектуальної власності є важливим елементом економічного розвитку. Права інтелектуальної власності стимулюють творчу діяльність, сприяють інноваціям та залученню іноземних інвестицій.

Приклади прав інтелектуальної власності право на авторське право на книги, написані авторами, права на торгову марку для логотипів компаній, патентні права на нові фармацевтичні винаходи, права на промисловий зразок на дизайн упаковки нових продуктів, права на комерційну таємницю нових кулінарних рецептів.

Рекомендації щодо захисту прав інтелектуальної власності зареєструвати об'єкти інтелектуальної власності, наносити захисні знаки на об'єкти інтелектуальної власності, забезпечити належний захист інтелектуальної власності, інформувати правоохоронні органи у разі порушення прав інтелектуальної власності.

Зазвичай права інтелектуальної власності можна захистити шляхом, реєстрації об'єктів інтелектуальної власності. Реєстрація є одним з найефективніших способів захисту прав інтелектуальної власності. Реєстрація надає власнику об'єкта інтелектуальної власності виключне право на його використання та протидіяти його неправомірному використанню іншими особами. Ще відбувається шляхом нанесення охоронного знака на об'єкт інтелектуальної власності. Позначення об'єктів інтелектуальної власності захисними знаками, такими як знаки для товарів і послуг, знаки для товарів і послуг, знаки для промислових зразків ®, топографії інтегральних мікросхем тощо, є важливим способом інформування громадськості про те, що на об'єкт існують права інтелектуальної власності. Забезпечення належного захисту інтелектуальної власності Власник об'єкта права інтелектуальної власності повинен вживати всіх необхідних заходів для захисту об'єкта від неправомірного використання. Такі заходи включають як конфіденційність об'єкта, використання технічних засобів захисту, контроль за використанням об'єкта іншими особами, звернення до правоохоронних органів у випадках порушення прав інтелектуальної власності. У разі порушення прав інтелектуальної власності власник об'єкта має право звернутися до правоохоронних органів за захистом своїх прав [2].

Додаткові поради щодо захисту прав інтелектуальної власності. Своєчасна реєстрація об'єктів інтелектуальної власності. Строки реєстрації різняться залежно від об'єкта інтелектуальної власності, тому важливо не пропустити строки. Дотримуйтеся вимог законодавства про інтелектуальну власність. Суворе дотримання законодавства допоможе захистити права інтелектуальної власності. Будьте уважні до можливих порушень прав інтелектуальної власності. Якщо вам стало відомо, що ваші права інтелектуальної власності порушуються, невідкладно вживайте заходів для захисту своїх прав.

Захист прав інтелектуальної власності є важливим аспектом ведення бізнесу. Захист прав інтелектуальної власності гарантує, що власники прав інтелектуальної власності отримують належну винагороду за свою творчість та інновації, а також сприяє розвитку економіки країни.

Тому основними проблемами захисту прав інтелектуальної власності в Україні, які далі ми будемо розглядати це низька обізнаність про права інтелектуальної власності. Багато людей не знають про права інтелектуальної власності та не розуміють, як їх захистити. Недосконале законодавство. Українське законодавство у сфері інтелектуальної власності не завжди відповідає міжнародним стандартам. Неєфективне правозастосування. Правоохоронні органи не завжди ефективно розслідують порушення прав інтелектуальної власності. Недостатня співпраця між владою та бізнесом. Держава та бізнес не завжди ефективно співпрацюють у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Першою проблемою являється низький рівень інформативності про право інтелектуальної власності. Низька обізнаність про права інтелектуальної власності є однією з головних проблем у сфері захисту прав інтелектуальної власності [3]. Багато людей не знають про права ІВ і не розуміють, як їх захищати. Це призводить до неправомірного використання ПІВ, що завдає шкоди власникам ПІВ.

Причини низької обізнаності про права ІВ. Відсутність систематичної освіти з питань ІВ. Питання ІВ не завжди належним чином розглядаються в українських навчальних закладах. Брак інформації про права інтелектуальної власності. Інформація про права інтелектуальної власності часто розрізнена і не завжди доступна широкому загалу. Низька обізнаність про важливість прав інтелектуальної власності. Багато людей не розуміють важливості ПІВ для економічного розвитку, творчості та інновацій.

Наслідки низької обізнаності про права інтелектуальної власності. Неправомірне використання інтелектуальної власності. Багато людей не знають, що неправомірне використання ІВ є протизаконним. Втрата прибутків та інновацій для власників ІВ. Неправомірне використання ІВ призводить до втрати прибутків та інновацій для власників ІВ. Втрата національних інвестицій та конкурентоспроможності. Неправомірне використання інтелектуальної власності може призвести до втрати інвестицій та конкурентоспроможності країни.

Другою проблемою є недосконалість законодавства. Відсутність законодавства є ще однією серйозною проблемою щодо захисту прав інтелектуальної власності. Українське законодавство у сфері інтелектуальної власності не завжди відповідає міжнародним стандартам [4]. Як наслідок, власники прав інтелектуальної власності не можуть ефективно захищати свої права.

Причинами недосконалості законодавства може бути недостатня гармонізація з міжнародними стандартами. Українське законодавство у сфері інтелектуальної власності не завжди відповідає міжнародним стандартам, розробленим Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). Законодавча нестабільність. До законодавства України у сфері ІВ часто вносяться зміни, що ускладнює його застосування. Брак експертизи у сфері ІВ.

Законодавці та правоохоронні органи часто не мають достатнього досвіду у сфері ІВ, що може призвести до помилок у законодавстві та його застосуванні.

Наслідки неповноти законодавства. Ефективний захист прав ІВ. Неповне законодавство може ускладнити або навіть унеможливити ефективний захист прав ІВ. Втрата інтересів власників ІВ та інновацій. Неефективний захист прав ІВ може зашкодити інтересам власників прав ІВ та інноваціям. Втрата національних інвестицій та конкурентоспроможності. Неефективний захист ПІВ може призвести до скорочення національних інвестицій та зниження конкурентоспроможності.

Друга проблема – це недосконалість законодавства. Проблему недосконалості законодавства у сфері інтелектуальної власності можна вирішити шляхом реалізації наступних заходів

Гармонізація з міжнародними стандартами. Українське законодавство у сфері інтелектуальної власності має бути гармонізоване з міжнародними стандартами, розробленими Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). Це забезпечить ефективний захист прав інтелектуальної власності в Україні та сприятиме міжнародному співробітництву у цій сфері.

Стабільність законодавства. Необхідно забезпечити стабільність законодавства у сфері інтелектуальної власності. Це допоможе підприємствам та іншим юридичним особам планувати свою діяльність та ефективно захищати свої права.

Підвищити рівень експертизи у сфері інтелектуальної власності. Необхідно підвищити спеціалізацію законодавців та правоохоронних органів у сфері інтелектуальної власності. Це допоможе забезпечити ефективне застосування законодавства у цій сфері.

Конкретними заходами для вирішення проблеми неповноти законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні є спроба привести українське законодавство у відповідність до міжнародних стандартів ВОІВ, створити та впровадити механізми моніторингу та оцінки ефективності законодавства у сфері інтелектуальної власності, запровадити процедуру публічного обговорення законопроектів у сфері ІВ, надати фінансову та організаційну підтримку органам державної влади та правоохоронним органам у сфері інтелектуальної власності.

Реалізація цих заходів дозволить підвищити ефективність законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні та сприятиме захисту прав інтелектуальної власності.

Третя проблема – це неефективність правоохоронних органів. Неефективність правоохоронних органів є ще одним проблемним аспектом захисту прав інтелектуальної власності [5]. Правоохоронні органи не завжди ефективно розслідують порушення прав інтелектуальної власності. Як наслідок, власники прав інтелектуальної власності не можуть отримати адекватну компенсацію за шкоду, заподіяну порушенням.

Причини неефективності правоохоронних органів. Брак фінансування. Правоохоронні органи не завжди мають достатньо коштів для ефективного розслідування порушень прав інтелектуальної власності. Недостатнє кадрове забезпечення. Правоохоронні органи не завжди мають достатню кількість кваліфікованого персоналу для розслідування порушень прав інтелектуальної власності. Брак експертизи у сфері ІВ. Правоохоронні органи не завжди мають достатній досвід у сфері ІВ, що може призвести до помилок при розслідуванні порушень.

Наслідки неефективного правозастосування є захист прав інтелектуальної власності. Некомпетентність правоохоронних органів може ускладнити або навіть унеможливити ефективний захист прав інтелектуальної власності. Втрата інтересів власників ІВ та інновацій. Неєфективний захист ПІВ може зашкодити інтересам власників ПІВ та технологічним інноваціям.

Четвертою ж проблемою є недостатній рівень співпраці органами влади з бізнесом. Недостатня співпраця між урядом та бізнесом є ще однією проблемою, пов'язаною із захистом прав інтелектуальної власності. Уряди та підприємства не завжди ефективно співпрацюють у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Як наслідок, власники інтелектуальної власності не можуть отримати ефективний захист своїх прав.

Наслідки неналежної співпраці між владою та бізнесом є ефективний захист прав інтелектуальної власності. Неналежна співпраця між урядом та бізнесом може ускладнити або унеможливити ефективний захист прав інтелектуальної власності. Втрата інтересів власників ІВ та інновацій. Якщо захист ПІВ є неефективним, інтереси власників ПІВ та інновації можуть бути втрачені. Втрата національних інвестицій та конкурентоспроможності. Неєфективний захист ПІВ може призвести до скорочення національних інвестицій та зниження конкурентоспроможності. Після дослідження цих проблем стало зрозуміло, що до кожної з проблем є хоча б один основний спосіб вирішення. Знову по порядку розглянемо проблеми та цього разу розберемо способи їх вирішення. Щодо першої проблеми, а саме низький рівень інформованості про права інтелектуальної власності [6].

Шляхи подолання низької обізнаності про права інтелектуальної власності: 1. збільшити кількість інформації про права інтелектуальної власності. Громадськість повинна мати доступ до інформації про ПІВ. Це можна зробити шляхом виготовлення та розповсюдження інформаційних матеріалів, проведення інформаційних кампаній та заходів, а також запровадження електронних сервісів, що надають інформацію про ПІВ. 2. Підвищення обізнаності про важливість прав інтелектуальної власності. Необхідно організувати інформаційні кампанії та заходи, спрямовані на підвищення обізнаності про важливість ПІВ. Це допоможе людям зрозуміти важливість ПІВ для економічного розвитку, творчості та інновацій [7].

Заходами для вирішення цієї проблеми створити спільні робочі групи та платформи для обміну інформацією та досвідом. Запровадити механізм

консультацій та координації між органами влади та підприємствами. Фінансувати спільні проекти у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Організувати інформаційні кампанії та заходи, спрямовані на підвищення обізнаності про важливість захисту прав інтелектуальної власності. Це допоможе підвищити рівень співпраці між Урядом та підприємствами у сфері захисту прав інтелектуальної власності в Україні та сприятиме ефективному захисту прав інтелектуальної власності [8].

Важливо також забезпечити ефективну взаємодію між владою та бізнесом на місцевому рівні. Це можна зробити шляхом створення регіональних робочих груп та платформ для обміну інформацією та досвідом.

Висновок. Отже, якщо всі питання захисту прав інтелектуальної власності в Україні будуть вирішені, це матиме багато позитивних наслідків для країни. Підвищення рівня інновацій та економічного розвитку. Захист прав інтелектуальної власності є важливою умовою для розвитку інновацій та підприємництва. Коли права ІВ захищені, автори та інноватори мають більше стимулів створювати нові продукти та послуги. Це, в свою чергу, сприяє економічному розвитку та створенню робочих місць. Залучення інвестицій. Інвестори, які планують інвестувати в Україну, хочуть, щоб їхня інтелектуальна власність була захищена. Якщо Україна матиме ефективну систему захисту прав інтелектуальної власності, це привабить іноземні компанії інвестувати в країну.

Це підвищить конкурентоспроможність України на міжнародному ринку. У країнах з ефективною системою захисту ПІВ компанії мають більше можливостей конкурувати на міжнародному ринку. Це пов'язано з тим, що компанії можуть захистити свої права інтелектуальної власності та уникнути недобросовісної конкуренції. Загалом, вирішення проблем захисту прав інтелектуальної власності в Україні сприятиме розвитку економіки країни, творчості та інновацій.

Список використаних джерел:

1. Бутенко, В. М. Права інтелектуальної власності: теорія та практика / В. М. Бутенко. Київ: Знання, 2019. С. 312
2. Литвин, О. М. Права інтелектуальної власності: підручник / О. М. Литвин. Київ: Знання, 2019. С. 328
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3689-12> (дата звернення: 11.10.2023)
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12> (дата звернення: 18.10.2023)
5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3687-12> (дата звернення: 11.10.2023)

6. Гончаренко, І. Г. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні / І. Г. Гончаренко // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. № 10 (389). С. 127-132.

7. Круглова, В. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні / В. С. Круглова // *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 3. С. 20-27.

8. Абрамова, О. В. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: теорія та практика / О. В. Абрамова. Київ: Знання, 2019. С. 304

Аліна МАЛЮСЬКА*
Студентка 4 курсу
Факультету менеджменту і права
Вінницького національного аграрного університету
Вінниця, Україна

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність», за здійснення якої в березні 2022 року було встановлено кримінальну відповідальність. На підставі аналізу наукових джерел виокремлено три основні ознаки, притаманні колабораційній діяльності: по-перше, це діяльність осіб (як правило, громадян України), спрямована на співпрацю з державною-агресором на шкоду Україні, по-друге, така діяльність має місце під час періоду окупації, по-третє, така діяльність може бути як вимушеною, так і добровільною.

Abstract. *The article clarifies the objective and subjective criteria of the offence «Collaborative Activity», which have been criminalized in Ukraine on March, 2022. An analysis of the legal literature has allowed to conclude that there are three main features of collaborative activity: firstly, it is the activity which could be carried out mostly by the citizens of Ukraine and aimed to the co-operation with aggressor state and damaging Ukraine; secondly, this activity takes place during the period of temporary occupation of Ukrainian territory; thirdly, this activity may be voluntary or forced.*

Вступ. В березні 2022 року Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [1] було доповнено статтею 111-1, що встановила кримінальну

* Науковий керівник к.ю.н. доцент кафедри права Правдюк А. Л.

відповідальність за колабораційну діяльність. Одночасно було внесено зміни до статті 55 КК України, якими за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України було встановлено строк призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного або додаткового покарання – п'ятнадцять років, а також передбачено можливість застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за вчинення їхніми уповноваженими особами колабораційної діяльності [2]. Необхідність запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, з точки зору законотворців, зумовлена тим, що ряд громадян України та юридичних осіб сприяли чи продовжують сприяти РФ у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які кваліфікуються як колабораціонізм [3]. Це положення підтверджується і тим фактом, що з початку вторгнення російської федерації в Україну і до 9 червня 2022 року Державним бюро розслідувань було відкрито близько 480 кримінальних проваджень за колабораційну діяльність та державну зраду, вручено понад 100 підозр, 4 обвинувальні акти направлено до суду і постановлено 3 вироки [4]. Водночас, на практиці непоодинокими є випадки, коли одне й те саме діяння під час розслідування кваліфікується за кількома статтями, а самі статті містять елемент правової невизначеності, що, з точки зору експертів, може привести в майбутньому до великої кількості скасованих і змінених вироків, а також оскарження їх до ЄСПЛ [5].

Виклад основного матеріалу. Термін «колабораціонізм» (від франц. collaboration – співпраця) науковці тлумачать як добровільну співпрацю окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами. Сучасні дослідники розмежовують власне колабораціонізм, який передбачає наявність політичної угоди з окупантом, та "кооперування" (англ. cooperation) з окупаційною владою у цивільних галузях, а також "спільне ведення війни" (англ. co-belligerence) на боці окупаційних сил [6].

З точки зору О. Іларіонова, колабораціонізм слід визначати як усвідомлене, добровільне й умисне співробітництво громадянина України з ворогом (окупантом, країною-агресором тощо), в його інтересах і на шкоду своїй державі (в політичній, інформаційній, економічній та інших сферах) [7].

На думку Я. Грицака, колабораціонізм є співпрацею населення завойованих держав з окупаційним режимом та виокремлює наступні його види: вимушений, добровільний та ідеологічний [8].

О. Головкін та І. Сказко трактують колабораціонізм як діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, що полягає у виконанні організаційно-розпорядчих та (або) адміністративно-господарських повноважень у незаконно

створених органах, установах і підприємствах публічного сектору на території України, яка не контролюється її державною владою [9, с. 235-247]

Аналіз наукових праць з даної проблематики дає підстави виокремити принаймні три ознаки, притаманні колабораційній діяльності: по-перше, це діяльність осіб (як правило, громадян України), спрямована на співпрацю з державною-агресором на шкоду Україні, по-друге, така діяльність має місце під час періоду окупації, по-третє, така діяльність може бути як вимушеною, так і добровільною.

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України є національна безпека України, під якою слід розуміти стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Частиною 8 ст. 111-1 КК України передбачено наявність додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта, яким може бути життя особи або право власності.

Про це зазначено у п. 1 примітки до ст. 111-1 КК України. В ч. 2 ст. 111-1 КК України діяння полягає у добровільному зайнятті громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Державна зрада може вчинятися лише у тих формах, які прямо перераховані в диспозиції ст. 111 КК України: 1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; 2) шпигунство; 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Ці діяння можуть вчинятися як у мирний час, так і під час військового стану та в умовах тимчасової окупації. Натомість, стаття 111-1 КК України містить 8 частин, кожна з яких передбачає, по суті, окремі форми добро-вільної співпраці з ворогом, що можуть мати місце лише в період здійснення збройної агресії проти України та тимчасової окупації. При вчиненні державної зради посягання може здійснюватися тільки спеціальним суб'єктом – громадянином України; лише громадянином України можуть бути вчинені посягання, передбачені частинами 1, 2, 3, 5, 7, 8 статті 111-1 КК України.

Діяння, передбачені іншими частинами статті 111-1 КК України можуть вчинятися і загальним суб'єктом. Суб'єктивна сторона як державної зради, так і колабораційної діяльності характеризується прямим або непрямим умислом. Спільним є і родовий об'єкт даних кримінальних правопорушень.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що внесення статті 111-1 до КК України цілком відповідає вимогам сьогодення. Основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України є основи національної безпеки України, в ч. 8 даної статті має місце додатковий обов'язковий об'єкт - життя особи або право

власності. Об'єктивна сторона є різною для окремих складів кримінальних правопорушень, передбачених в кожній з восьми частин ст. 111-1 КК України, однак всі вони стосуються найбільш поширених варіантів добровільної співпраці з державою-агресором під час тимчасової окупації. За особливостями конструкції об'єктивної сторони переважна більшість складів є формальними або усіченими, частина 8 ст. 111-1 КК України містить матеріальний склад кримінального правопорушення, що передбачає, окрім діяння, наслідки у вигляді загибелі людей або заподіяння матеріальної шкоди у встановленому законом розмірі. Суб'єктивна сторона колабораційної діяльності характеризується прямим або непрямим умислом, для окремих частин ст. 111-1 КК України притаманною є наявність специфічної мети, зазначеною в диспозиції. Суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1, 2, 3, 5, 7, 8 статті 111-1 КК України може бути лише громадянин України; посягання, передбачені ч.ч. 4,6 ст. 111-1 можуть вчинятися загальним суб'єктом. Для уникнення проблем при кримінально-правовій кваліфікації колабораційної діяльності видається доцільним надання більшої правової визначеності поняттю «добро-вільність» співпраці з державою-агресором, а також уточнення поняття «інші тяжкі наслідки», що є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 8 ст. 111-1 КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5.04. 2001 року No 2341-III. Офіційне видання. Відомості Верховної Ради України. 2001. No 25–26. Ст. 131.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3.03. 2022 року No 2108-IX.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність).
4. ДБР відкрило вже 480 справ про державну зраду і колабораціонізм. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3502817-dbr-vidkrilo-vze-majze-480-sprav-pro-derzzradu-i-kolaboracionizm.html> (дата звернення: 11.06.2022).
5. Трегуб А. «Держзрада чи колабораціонізм?»
6. Енциклопедія історії України. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU> (дата звернення: 05.06.2022).
7. Ілларіонов О. «Суспільний запит на заборону колабораціонізму». *Юридичний вісник України*. 2013. No 13 (1133). С. 4